This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

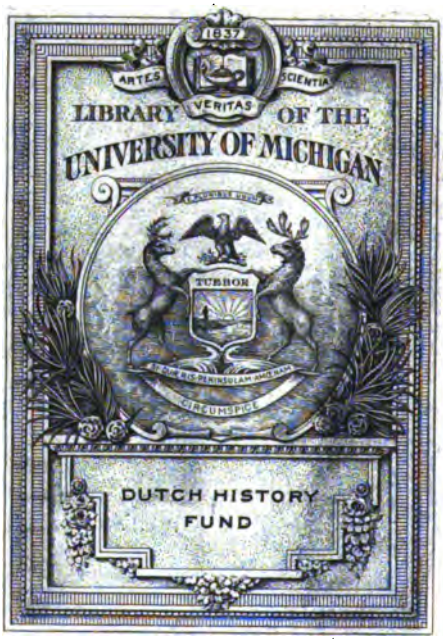
1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
DUTCH HISTORY
FUND

AP
14
V123

MENGELWERK,

VOOR

1807.

ALGEMEENE VADERLANDSCHE LETTER-OEFENINGEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Konſten en Weetenſchappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1807.

Met Plaaten.

---

* * *
* *
*

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA EN COMP.
1807.

INHOUD

Dutch lett.
Nijhoff
10-1-24
11842

VAN HET

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Konſten en Weetenſchappen, betrekkelijk.

Verhandeling over de waardij des Menschlijken Leevens. Door R. KOOPMANS, *Leeraar der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Amſterdam.* 1
Waarſchuwing tegen het ongedekt wegzetten, vooral van warme Spijs of Drank. 18
Leevensbijzonderheden van Mr. ROBERT BARKER, Uitvinder van het *Panorama.* 19
Iets over *Damzik*, de Koornſchuur van *Europa.* 21
Brief aan een' der Uitgeeveren der *Vaderlandſche Letteroefeningen*, betreffende de zich noemende *Onbrandbaare Menſchen*, NICOLAS ISIDORE ROGER en LYONNET. 23
De Wijsgeer. 30
Bedenkingen over den Landbouw. Door FORSYTH. 33
Over den invloed van de Sneeuw op de Gewasſen. 36
Zonderling verſchijnzel van Boomenten. 37
Dr. B. FRANKLIN's Aanmerking over de *Americaanſche* Staatsregeling. 39
Anecdoten van den Hertog VAN MONTAUSIER. 40
De Winter. *Dichtſtukje.* Door Mr. W. BILDERDIJK. 41
DEMOSTHENES en CICERO. 44
ALEXANDER DE GROOTE en JULIUS CÆSAR met elkander vergeleeken. 45
Gelukkige Geneezing van eene zwaare Handwonde. Door H. C. WIEMAN, *Chirurgijn enz. te Ouderkerk.* 54
Het Genootſchap der Menschlijkheid, te *Londen.* 57
Het Leeven van Sir WALTER RALEIGH. Door E. A. W. VON ZIMMERMAN. 60
Bijzonderheden eener Reize rondsom de Wereld, van Don FRANCISCO BALMIS, een *Spanjaard*, tot voortplanting der Koepokken. 68

Wenken, ten opzigte van eenen regten ſmaak in het opſtellen en leezen van Romans. 72
Iets over de Rijglijven. 82
Het Roozenkleurig Hoofdkuſſen. 86
Huislijk Leeven. *Dichtſtukje.* 87
Bedenkingen over de Verborgenheden in den Godsdienst. 89
Iets over de Senebladeren. 95
Het Leeven van Sir WALTER RALEIGH. (*Vervolg en ſlot van bl.* 68.) 99
Bijzonderheden wegens den Wijnoogst in *Frankrijk.* 106.
Jongſte Berigten, wegens de Spaanſche Volkplanting *Caraccas*, in *Zuid-America.* 110.
Waarneemingen, gedaan den 1 October 1806, op de Inſtorting van den *Ruſſi-berg*, in het Canton *Schweitz.* Door THEOD. DE SAUSSURE. 113
Een Stal in *Dauphiné.* Door FRIEDRICHSEN. 120
De Grijsaart aan den Tijd. *Dichtſtukje.* 126
De Miniſter bij inſchrijving aan de Galg. 128
Bedenkingen over de Verborgenheden in den Godsdienst. (*Vervolg en ſlot van bl.* 98.) 129
Over den Kerdienst der Proteſtanten. Door NECKER. 135
Berigt, aangaande de Geneezing eener zwaare Borstverſlijming; door Braakmiddelen bewerkt. Door A. F. LÖFFLER. 140
De Hoofdtrekken en voornaamſte Leevensbijzonderheden van Mr. GEORGE THOMAS. 142
Vergelijking van de *Alpen* en de *Pyreneen.* 149
Waarneemingen, gedaan op de Inſtorting van den *Ruſſi-berg.* (*Vervolg en ſlot van bl.* 119.) 152
Een Stal in *Dauphiné.* (*Vervolg en ſlot van bl.* 126.) 158
Berigt van twee Lugtſteenen, onlangs in het Departement *du Gard* gevallen. 164
De Baron DE BESENVAL en diens Knegt BLANCHARD. 166
Bij een Onweder. *Dichtſtukje.* 167
Redenvoering, over de behoedzaamheid in het aangaan en de ſtandvastigheid in het houden der Vriendſchapsverbintenisſen. 169
Aanmerkingen over de Ligging der Zieken, bij het zetten van Klijſteeren. Door A. YPEY, *Hoogleeraar in de Geneeskunde enz. te Franeker.* 178
Leevensbijzonderheden van CHARLES JAMES FOX. 180

De

I. N H O U D.

De nieuwſte en naauwkeurigſte narigten van de *Orcadiſche Eilanden.* 189
Iets over de Volksbeſchaaving in *Rusland*, met betrekking tot Godsdienst en Zedeleer. 197
Ironisch allegorisch Tafereel der wijsgeerige transcendentaale Luchtkasteelen. 201
Het vermogen der Muzijk op de Ziel. 209
Panharmonicon. 212
Leevensberigt van JAMES BEATTIE, *L. L. D. F. R. S. E. Hoogleeraar enz. te Aberdeen.* 213
Voorbeeld eener geneezinge van de *Poolſche Vlecht.* 222
Over eene ſoort van Dood, die ſlegts ſchijnbaar is. 224
De *Acta Diurna*, of Dagbladen der oude *Romeinen.* 231
Beſchrijving van eenige voornaame bijzonderheden, de Rivier *Senegal* en het omliggend Land betreffende. 240
Berigtgeeving, wegens de *Zahara* of Groote Woestijn van *Barbarije.* 242
Eenige bijzonderheden, betreklijk het Character en de Leevenswijze van den tegenwoordigen Koning en Koningin van *Groot-Brittanje.* 244
Iets ten geleide van het *Fac ſimile* of de Namaak van eenen eigenhandigen Brief van den Raadpenſionaris JOHAN DE WITT. Medegedeeld door M. STUART. 252
Iets over de *Negers.* 255
Redenvoering, over TITUS POMPONIUS ATTICUS, als een voorbeeld van wijsheid in het Ampteloose Leeven. Door C. W. WESTERBAAN, *Predikant bij de Remonſtrantſche Gemeente te Amſterdam.* 257
Berigt, wegens een zeldzaam Pathologisch Verſchijnzel. 273
Zonderlinge uitwerkzels van den beet van eene Ratelſlang, in de Vereenigde Staaten van *America.* 274
Berigten wegens het Koningrijk *Wurtemberg* en het Keurvorſtendom *Baden.* 275
Iets over Dr. MIDDLETON. 283
Character des Konings van *Cochinchina.* Door JOHN BARROW. 285
De oorzaak, waardoor dezelfde Telescopen, op onderſcheide tijden, zo verſchillend zijn in het duidelijk vertoonen der voorwerpen. Door Dr. HERSCHELL. 287
ASMOLAN. *Eene Perſiaanſche Vertelling.* 288
Eene bijzonderheid, betreffende den *Engelſchen* Admiraal, Lord RODNEY. 295

INHOUD.

De Zegepraal der Muzijk, of Anecdote raakende de Opera *Lucile*. 296
Aanmerkingen over de Leerſtellingen der *Druiden* en derzelver ſtrekking. 297
Berigt, aangaande de geneezing eener Zakwaterzugt, door Opium en Kwikzilver. Door Dr. G. W. BECKER. 301
Waarneemingen, wegens zommige Verſchijnzelen, ten opzigte van de Vlugt en het Gezigt der Vogelen. Door LACEPEDE. 304
Berigt, wegens de overgroote nuttigheid der zogenaamde *Life-Boat*, of *Redding-Boot*, ten dienſte van Schipbreukelingen. Door A. A. TITSINGH, *Equipagiemeester bij de Oostindiſche Compagnie te Amſterdam*. 311
Verhaal van een vreesſelijken Hongersnood, door de *Engelſchen* in *Bengalen* verwekt. Door J. HAAFNER, te *Amſterdam*. 316
Aanmerkingen, wegens een middel, in het voormaalig *Hazonnais* in gebruik, ter voorkoming van Hagel, en om Onweders te verdrijven. 326
TSCHANG. *Eene Chineeſche Geſchiedenis*. 332
Trekken van valsch vernuft. 336
Redenvoering over Wijsheid en Rijkdom. Door J. C. A. SANDER, *Christen-Leeraar bij de Lutherſche Gemeente te Zaandam*. 337
Brief van J. DE HEER *Jun.*, te *Dordrecht*, wegens de Geneezing zijner Egtgenoote van den Kanker, door Dr. KATZENBERGER, te *Warendorf*. 347
BAUDRY DES LOZIERES' Beſchrijving van een Katoen-Inſect. 350
Over de Koepok-inenting in *China*. 352
Iets wegens SELIM DEN III, den thans-regeerenden *Turkſchen* Keizer. 352
Schilderagtige Beſchouwing van het *Panorama*, voorſtellende de Stad *Napels*, geſchilderd door PREVOST. Door A. FOKKE, *Simonsz*. 356
Kenſchetzen der kleine *Griekſche* Dichteren. 362
Een Nachttooneel in *Italie*. Door FRIEDRICHSEN. 370
Merkwaardige bijzonderheden en algemeene aanmerkingen aangaande de *Ruſſiſche* Krijgsgevangenen. 382
Welgepast Antwoord. 384
Leerreden van JAMES FOSTER, *D. D.*, ſtrekkende om te toonen, dat de tijd, wanneer de Leer des Christendoms bekend gemaakt werd, uit hoofde van den

den ſtaat en de omſtandigheden der Wereld, de geſchiktſte was. Door J. FOSTER. 385
Waarneeming omtrent het nut der Dauwpieren. Door G. J. VERBURG, *M. D.* te *Crommenie*. 392
Leevensbijzonderheden van CHARLES JAMES FOX. (*Vervolg van bl.* 189.) 396
Bijzonderheden, den loop van de Rivier de *Ganges*, in *Bengale*, en de daarin ontſtaane Eilanden, betreffende. 411
Verſlag van de Inrigting van het Natuur- en Scheikundig Genootſchap te *Groningen*. 414
Hamburgſche Leevens-aſſurantie Societeit. 418
Merkwaardige bijzonderheden en algemeene aanmerkingen aangaande de *Ruſſiſche* Krijgsgevangenen. (*Vervolg en ſlot van bl.* 384.) 422
Iets wegens de laatſte jaaren van den Hoogleeraar BOERHAVE. 425
Zedeſpreuken. 427
Snoode trek van de *Alexandrijnſche Arabieren*. 428
Misſtelling bij den Brief van den Raadpenſionaris J. DE WITT verbeterd door M. STUART. 428
Leerreden van J. FOSTER. (*Vervolg en ſlot van bl.* 420.) 429
Iets over den oorſprong en het gebruik der veerkragtige Hars van *Guiana*, of het *Caoutchouc*. Door A. YPEY. 437
Korte Leevensſchets van MICHEL ADANSON. 442
Proeve, om de beginzels van Zamenſtelling, als verbonden met Landſchaps-ſchilderij, op te helderen. 448
Staatkundige oogſlag op de Koningrijken *Napels* en *Sicilie*. 454
Reize door *Sileſie*. Door J. H. BERNARDIN DE ST. PIERRE. 461
Tooneelen van Dweeperij, die in *Zwitzerland* hebben plaats gehad. 466
Geestig zeggen. 468
Redenvoering over de Feesten en Geheimenisſen van *Eleuſis*. Door R. KOOPMANS. 469
Eenvoudige Methode om den Kanker in de Borſten in veele gevallen voor te komen en te geneezen. Door C. W. HUFELAND. 490
Iets naders wegens de bereiding der *oplosbaare Bouppes* (*Cereolæ ſolubiles*). Door J. W. KIRCHNER, *M. D.* te *Amſterdam*. 494

Proe-

INHOUD.

Proeve, om de beginzels van Zamenſtelling, als verbonden met Landſchaps-ſchilderij, op te helderen. (*Vervolg en ſlot van bl.* 454). 496
ADRASTUS, de Kluizenaar. Door W. JACKSON. 502
De Voorzienigheid. *Een Zwitzersch Verhaal.* 508
De Reiziger GRIFFITHS en de *Turcomanniſche* Vrouw. 511
Anecdoten van den *Franſchen* Kunſtſchilder DAVID. 512
Gepast Antwoord. 512
Bedenkingen over de oorzaaken van het toe- en afneemen des Rijkdoms. Door den Hoogleeraar N. F. CANARD. 513
Iets over eene vermeende manier om Zuiker wit te maaken. Door P. ALMA, *Chimist enz. te Amſterdam.* 522
Leevensbijzonderheden van den Generaal PASCAL PAOLI. 546
Verſlag van de Zeeën en Wateren in de nabuurſchap van *Conſtantinopole.* 550
Schetzen uit de Historie van eene welbekende Familie. 537
Het Stieren- en Honden-gevegt. *Een Venetiaansch Tafereel.* 543
Verſchriklijke Uitwerking der Dweeperije. Door JOH. PLAAT, *J. G. Zn.*, in *'s Hage.* 558
Turkſche Geestigheid. 560
Onderzoek wegens den Dompeldoop. 561
Over de Vlekken en Vliezen, dat is, de gedeeltlijke en geheele Verduistering der *Cornea.* Door F. BUCHNER, *Oog- en Stads Breukmeester enz. te Amſterdam.* 569
Montbard. Fragment eener Reize in de Zuidlijke Departementen van *Frankrijk.* Door MILLIN. 577
Aanmerkingen, over de Regeering, den Godsdienst, de Vrijerij, het Huwelijk en de Zeden der Inboorelingen van *Nieuw Zuid-Wales.* Door DAVID COLLINS. 581
De Faamkamer van hedendaagſche Beroemdheid. *Een Gezigt.* Door Dr. AKENSIDE. 589
Proeven uit een onvertaald Werk van F. A. DE CHATEAUBRIAND, getiteld: *Genie du Christianisme.* 598
Koopbedrijf eens *Engelschmans.* 604
Bedenkingen over de oorzaaken van het toe- en afneemen des Rijkdoms. (*Vervolg en ſlot van bl.* 522.) 605
Berigt wegens eene gelukkig volbragte Breukſnijding; benevens eenige aanmerkingen aangaande verouderde Breuken. Door A. YPEY. 612

Rap-

INHOUD.

Rapport der Geneeskundige Maatschappij te *Londen*, raakende de Koepok-inenting. 616
Aanmerkingen, over de Regeering enz. der Inboorelingen van *Nieuw Zuid-Wales*. (*Vervolg en slot van bl.* 588.) 618
Uittrekzels uit de Reizen van CHATEAUBRIAND, door *Griekenland*, *Egypte* en *Syrie*. 625
De *Vendee*. 633
Karakter der *Franschen*, door een *Franschman*. 639
Gedagten bij het zien werken eener kleine Spin. 639
Anecdoten wegens den Marquis D'ARGENS. 643
Middel om door eenen Luchtbol Brieven te verzenden. 644
Bedenkingen over de Uitwerkzels der Hebbelijkheid op der Menschen Character. 645
Eenige Leevensbijzonderheden van JOSEPH PRIESTLEY. 652
Nuttigheid der Koffij, ter geneezinge van de Koorts. 655
Over de buitengewoone Winters. 656
De *Vendee*. (*Vervolg en slot van bl.* 639.) 657
Vrienden in den Nood! 663
Twee uitsteekende Vrouwlijke Characters geschetst in CAMILLA en FLORA. 667
Ontdekking van eenige Eilanden in de *Zuidzee*. 669
De dappere Generaal. 670

Het *Plaatje* van een *Fac simile* te plaatsen tegenover bladz. 254.

✱

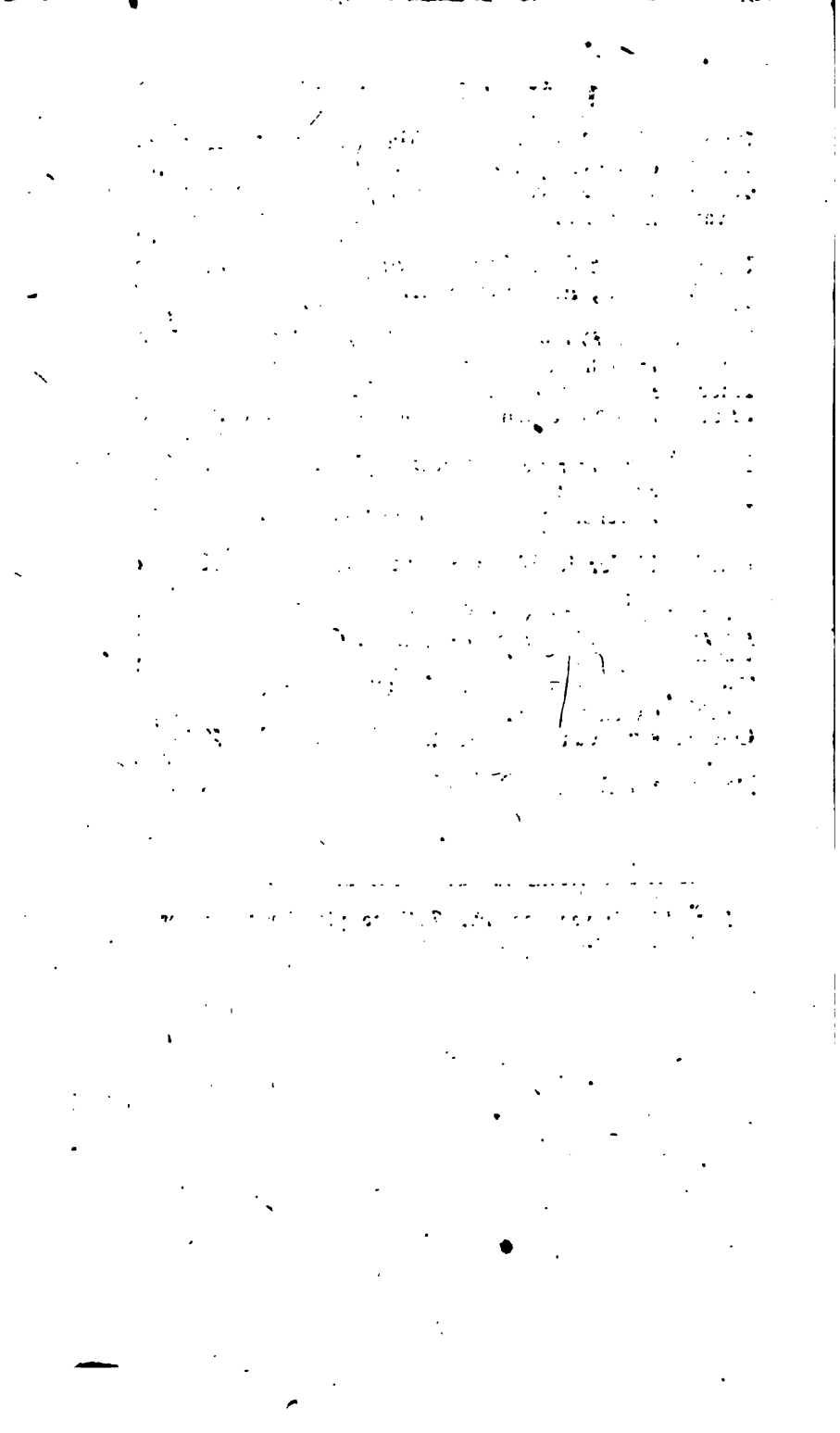

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

VERHANDELING

OVER DE

WAARDIJ DES MENSCHELIJKEN LEVENS;

Voorgelezen in de Maatschappij *Felix Meritis*, 7 Januarij 1807,

door

R. KOOPMANS,

Leeraar der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam.

Niets op aarde, hoe duurzaam, is bestand tegen de verwoesting van den tijd. Geene schatten, aanzien, magt, roem, kracht van gezondheid, of sterkte des ligchaams, kunnen ons beveiligen tegen het vergankelijke, waaraan al het ondermaansche is onderworpen.

Deze gedachten worden, bij het eindigen van het vervlogen jaar, als van zelfs verlevendigd, en verbinden zich met de overweging, niet alleen van het wisselvallige, 't welk onafscheidelijk met ons leven is vereenigd, maar ook van het verdrietige, 't welk, door eigen dwaasheden, of door de verkeerdheid van anderen, aan hetzelve wordt toegevoegd. Bij de voortzetting dezer gepeinzen, kan het niet wel uitblijven, of 'er moet, in den eersten opslag, zekere zwaarmoedigheid geboren worden, waardoor het leven zich vertoont als eene zaak van weinig waardij, als eene bron van tallooze ongenoegten. Het is ook niet onbekend, dat, op gelijken grond, 's menschen leven zeer on-

gunſtig is afgeſchetst in de gedenkſtukken der Oosterſche Dichtkunde; dat Dichters van lateren tijd dit zelfde ſpoor gevolgd zijn; en dat ook ſommigen van de beroemdſte Wijsgeeren der Oudheid het leven voorſtelden als een geſchenk, den mensch tegen wil en dank opgedrongen; dat anderen het verblijf in de woningen der wisſelvalligheid afſchetſten als eene ſtraf, en velen den dood rekenden onder de begeerlijkſte weldaden, waardoor de Goden hunne gunſtelingen uit dit leven, als uit den akeligſten kerker, verlosten. „ *Juno's* Priesteresſe van Argos voor hare Zonen *Biton* en *Cleobis* eene vergelding hunner moederliefde van die Godinne geſmeekt hebbende, heeft zij 'dezelve, naar het verhaal van HERODOTUS, bij de terugkomst ten haren huize, *levenloos* gevonden (*)." *Trophonius* en *Agamedes* hadden den Tempel van *Apollo*, te Delphos, op het prachtigst voltooid; zij baden deze Godheid, vergolden te mogen worden met een geſchenk, 't welk de uitnemendſte weldaad voor den mensch bevatte, — en 't was de *dood*, dien zij ter belooning ontvingen. „ Hierdoor," zegt CICERO, „ wilde *Apollo* „ aanduiden, dat 'er geen grooter gunst kon bewezen „ worden, dan den ſterveling te verloſſen van de door„ geſtane rampen des levens, en hem te ontrukken „ aan toekomſtige onheilen (†)." Door ſoortgelijke beſchouwing van 's menſchen leven, was oudtijds onder de Thraciërs, en ook onder latere onbeſchaafde Volken, het gebruik ingevoerd van rouwbetoon bij de geboorte, en van vreugdebedrijf bij het ſterven. De voorbeelden der zulken, die zich met zelfmoord bezoedelden, worden insgelijks door CICERO en anderen verklaard uit de verachting van een leven, aan alle kanten omringd met rampſpoed en ellende (‡).

Het is voorzeker eene onloochenbare waarheid, dat ons leven zoo wisſelvallig als kort is, en dat aan hetzelve vele moeijelijkheden verbonden zijn. Maar zoudt gij echter het botvieren aan gemelijke zwaarmoedigheid, op dien grond, wettigen? Zoudt gij het betamelijk rekenen, het leven, uit hoofde van deszelfs kortheid, te verachten; of hetzelve, om deszelfs lasten, ondragelijk te noemen? Liever zult gij mijne poging goedkeu-

(*) Cic. *de Conſol.* (†) Cic. l. c. (‡) Cic. l. c.

keuren ter handhaving van de *waardij des levens*, in weerwil van deszelfs *kortſtondigheid*, en ter opwekking van blijmoedige erkentenis, door te herinneren aan 't aangename en vertroostende, 't welk tegen de ongeneugten des levens overſtaat, en ons opbeuren moet, zoo wel bij de ondervinding van de wederwaardigheden, aan hetzelve *natuurlijk* verbonden, als van de onheilen, door de *dwaasheden der ſtervelingen zelve* berokkend.

Rusteloos is de opvolging van de jaarkringen, die bijkans zoo ras geſloten als geopend ſchijnen. De tijd ſpoedt heen met eene vaart, die ons aan het einde van elk levensjaar telkens doet verwonderd ſtaan over den ſnellen voortgang. Eer wij het kunnen gelooven, heeft ons kroost den ſtaat der kindsheid verlaten, en met dien der jongelingſchap verwiſſeld. Na het bereiken van den mannelijken leeftijd, klimmen wij zelve ongevoelig op, en naderen den ouderdom, die, om met den Dichter POOT te ſpreken, „zachtkens op wollen „ſchoenen komt aanſluipen." Zij, wien het te beurt valt onder de ouden van dagen te behooren, getuigen eenparig, dat het doorgeleefd tijdvak, bij herinnering, zich verbazend kort vertoont, dat het, als 't ware, inkrimpt, naarmate de leeftijd zich uitbreidt, en dat de laatſte jaren nog de kortſten van allen ſchijnen. Doch weinigen komen in de gelegenheid, hiervan bij bevinding te ſpreken. Een zeer aanmerkelijk gedeelte des menschdoms wordt in de vroegſte kindsheid afgeſneden. Hun leven kan vergeleken worden bij eene ſchaduw, die ſnellijk henen vliegt, of bij eene bloem, die verwelkt eer hare bladeren zich ontwikkelen. Anderen worden eene prooi des grafs in de bloeijende jeugd, en ſtellen de aangenaamſte verwachtingen te leur, even als een jonge boom, wiens bloeſem veel belooft, doch die verdort eer hij vrucht gezet of gedragen heeft. Anderen worden van dit aardsch tooneel opgeroepen, wanneer zij, de mannelijke jaren bereikt hebbende, gereed ſtaan eene belangrijke rol op hetzelve aan te vangen, of zich in betrekkingen geplaatst zien, en aan beroepsbezigheden zich hebben gewijd, waarvan zij veel genoegen, nut en voordeel, met reden zich beloofden; de ſchoonſte ontwerpen worden dikwerf eensklaps verijdeld, en het gevaarlijkst tijdperk, met opzigt tot den invloed

der driften en verleiding, ontworsteld, zouden zij voortaan hunne dagen meer als een zachtvlietende stroom hebben zien voortrollen, had niet de dood op het onvoorzienst een einde gemaakt aan de werkzaamheid ter bevestiging en uitbreiding van welvaart en genoegen.

Weinigen, inderdaad, in vergelijking der menigte, die vroeger deze woningen der onbestendigheid verlaat, bereiken eenen hoogen ouderdom.

Groot verschil is 'er, daarenboven, tusschen het dierlijk en redelijk leven van den mensch. Ziet men alleen op den tijd, waarin hij gezegd kan worden niet slechts te ademen, maar eigenlijk te leven als een redelijk schepsel; — trekt men af, zoo wel de jaren der eerste kindsheid, waarin de redelijke vermogens nog niet zijn ontwikkeld, als die der suffende grijsheid, waarin dezelve verstompt zijn; — trekt men daarenboven af de uren des slaaps, en die dagen, welke de mensch in ziekte, verdriet of overmeesterende droefheid doorbrengt: — dan gewis wordt de som dier jaren nog geringer, gedurende welke hij met eene aangename bewustheid het regt genot des levens mag smaken.

Om nu de waardij des levens, in weerwil van deszelfs kortstondigheid, te handhaven, zou het genoeg zijn mij te beroepen op die gehechtheid aan hetzelve, welke, niettegenstaande deszelfs korten duur, bijna alle menschen betoonen. Het getal der zulken, die omtrent het leven wezenlijk onverschillig zijn, is, in vergelijking der overigen, zoo gering, dat het niet in aanmerking komt. Maar dewijl men deze algemeen heerschende zucht voor het leven zou kunnen toeschrijven aan de inrigting van 's menschen natuur, in zoo verre hij dezelve met de dieren gemeen heeft, zal ik meer de aandacht vestigen op gronden, waarop de overtuiging van de waardij des levens vaster kan gebouwd worden.

Ten dien einde moeten wij 's menschen leven beschouwen als een onverpligt geschenk van God. Dat wij hetzelve den Oorsprong van alles verschuldigd zijn, hieraan zal, hoop ik, niemand uwer twijfelen. Met verwerping van de ongerijmde leer der Fabelkunde, volgens welke de menschen oorspronkelijk van zelfs uit de aarde zouden zijn voortgesproten, zullen wij tevens, vertrouw ik, met den Wijsgeer SOCRATES erken-

nen,

nen, „ dat wij niet bij toeval en zonder weldadige be-
„ doeling het leven ontvingen." Daarenboven durve ik veronderſtellen, dat niemand uwer in het ongerijmd begrip zal ſtaan, dat ouders hunnen kinderen het leven, in eenen eigenlijken zin, ſchenken; of dat de elkander opvolgende geſlachten, door middel der voortteling, het beſtaan en leven verkrijgen in gevolge van de werking der natuurwetten, zonder voor die werking grond te zoeken in den wil des Almagtigen. Neen, 's menſchen leven is, gelijk al het geſchapene, het uitwerkſel van den wil des Oneindigen, die ſpreekt, en het is 'er!

Aan dit ſcheppend vermogen had niet alleen de eerſte ſtamvader van 't menſchelijk geſlacht, maar heeft ook elk onzer, hoofd voor hoofd, den adem des levens te danken. Wie nu der ſtervelingen had regt van eiſchen, dat hij in beſtaan geroepen, — wie der menſchen, dat hij in den rang der redelijke wezens geplaatst werd? Het leven is dus eene onverpligte weldaad. Dit geſchenk kan de Opperheer geven en nemen naar welgevallen. Hoe dwaas de trotſche ſterveling zich verheffe, hij is elk oogenblik en geheel van God afhankelijk. Geenen enkelden polsſlag kan hij doen voortduren, vertragen of verſnellen; en is het de wil der Almagt, dat hij tot het ſtof wederkeere, niets in het heelal bezit tegen dien wil het geringst vermogen. — Beſchouwt dus elken dag uwes levens als een gunſtrijk toevoegſel tot die zegeningen, welker getal is als het zand aan den oever der zee; waardeert en gebruikt denzelven als zoodanig, — en aan het einde uwer dagen, ſchoon dezelve dan kort en onzeker waren, zult gij kunnen gezegd worden langer op eene redelijke wijze geleefd te hebben, dan gemeenlijk door de menſchen geſchiedt, omdat zij het leven te weinig als eene weldaad hoogſchatten.

's Menſchen leven, ſchoon kortſtondig, kan daarenboven aangemerkt worden als de grondſlag van allen genot. Het geeft den mensch, benevens alle levende ſchepſelen, voortreffelijkheid boven de overige levenlooze gewrochten des Allerhoogſten, en heeft, uit dit oogpunt beſchouwd, ongemeene waardij. Eene bloem, hoe fraai voor het oog, hoe liefelijk van geur, hoe heerlijk in gedaante en luister, heeft zelve daarvan geene bewustheid, geen genot. Het geringst ſchijnend diertje, 't welk daarin verborgen is, daarin zijn voedſel zoekt, en zijn verblijf vindt aangewezen, is voortreffelijker

dan de bloem, uit hoofde van het levensbeginsel, waarvan hetzelve bewustheid draagt, waardoor het genot heeft van zijn bestaan, en van de aangenaamheden, welke de zintuigen, en de vervulling der ligchamelijke behoeften, bezorgen.

Maar de waardij van 's menschen leven, hoe onbestendig het zij, rijst hooger, zoo dra wij bedenken, dat wij, zonder hetzelve, zouden verstoken zijn van die veel edeler genoegens, welke wij, als gevoelige en tevens redelijke schepselen, boven de dieren, mogen smaken. Het genot van den schat der gezondheid; de geneugten, welke, onder haren invloed, het veelvuldig gebruik der zintuigen oplevert; het vermaak, 't welk de beschouwing der natuur, door den rijkdom harer voortbrengselen in de verschillende jaargetijden, verschaft; het genoegen, 't welk de beoefening van wetenschap en kunst aanbrengt, in zoo verre dezelve dienstbaar gemaakt worden aan de verheffing van 's menschen geest en de veredeling van zijn hart; de aangenaamheden der gezelligheid; het opbeurende des huislijken vredes; het vervrolijkende eener pligtmatige waarneming der beroepsbezigheden; de vatbaarheid voor de zuivere genoegens van den redelijken Godsdienst, voor vordering in zedelijke volkomenheid, en voor 't genot van steeds toenemende gelukzaligheden: dit alles maakt het leven van den mensch, in 't algemeen beschouwd, hoogst belangrijk, en, hoe kort, hier beneden echter tot eene weldaad van onuitsprekelijke waardije.

Dan ik voorzie dat men nu het volgende zal aanmerken: „ ware het leven slechts kort en onzeker, men zou, naar deszelfs duurzaamheid, hier op aarde aan hetzelve meerdere of mindere waardij kunnen toekennen. Doch de dagen des menschen zijn meestal dagen van onrust. Onvolkomenheid en kwelling vergezellen hem van de wieg tot aan het graf. Weenen is de eerste taal zijner kindsheid. Veel zwakker dan het dier in dien staat, wordt hij terstond omringd door een heirleger van kwalen. Het kind groeit op, blootgesteld aan tallooze gevaren en toevallen. Door zinnelijke aandoeningen geheel beheerscht, vindt het elk oogenblik bronnen van ongenoegte in duizenderlei teleurstellingen en onbevredigde begeerten. Met verdriet onderwerpt zich de dartele knaap aan de tucht van ouders en meesters. Van dezen ontslagen, wordt de jongeling aan zichzelven overgela-

ten;

ten; doch nu vermeesterd door het geweld van opbruischende driften, bezuurt hij op eene verschrikkelijke wijze de jeugdige uitsporigheden. Hoop en vrees, blijdschap en droefheid, eerzucht, toorn en naijver, martelen hem beurtelings. Niet zelden, wordt hij het slagtoffer van den sterksten aller hartstogten. Met den mannelijken ouderdom groeijen de zorgen. Nieuwe verbindtenissen en betrekkingen — nieuwe bezwaren. Nu is hij onvermogend de nijpende armoede uit zijn huis te weren, dan ontbreekt het hem aan kracht om verval in zijne zaken te voorkomen. Nu ontwaart hij het moeijelijke van de opvoeding zijner kinderen, dan het gewigt van een betamelijk bestuur der huishouding. Nu ondervindt hij het lastige van opkroppende bezigheden, dan het verdrietige van den tegenstand aan geliefkoosde neigingen. Hier berooft men hem van zijnen tijd, daar van zijne bezittingen. Hier ziet hij zijne welmeenende pogingen verijdeld, daar zijne werkzaamheid ten algemeenen beste tegengewerkt. Hier vindt hij zijnen goeden naam gelasterd, daar zijnen ijver met ondank beloond. Gevoelt hij zich gezond en opgeruimd onder de vervulling van zijn beroep; onvoorziens stellen ziekten of kwalen hem buiten staat, hetzelve met lust en getrouwheid te vervullen. Smaakt hij voor korten tijd het zoet des huiselijken vredes; waant hij zich ten toppunte van geluk gestegen; treurige toevallen, die zijne rust verstoren, zijn zaligst genoegen verbitteren, werpen hem van die hoogte ter neder, terwijl het lijden van geliefde bloedverwanten zijn hart door pijnigenden angst foltert, of het verlies van 't geen voor hem op aarde het dierbaarste was hem in den diepsten rouw dompelt. En zoo klimmen zijne jaren, onder eene aaneenschakeling van kommer en rampspoed; zoo kruipen zij traaglijk voort, wanneer de uren der smarte hem dagen, de weken van onrust hem jaren schijnen, tot dat de gebreken des ouderdoms zijn verdriet vermeerderen. Als het morgen is, reikhalst hij reeds naar den avond. Zijne zintuigen weigeren hem de gewone diensten; zijne leden verstrammen; bevende waggelt hij voort op den rand des grafs, leeft zichzelven en anderen tot last, en wenscht nu niets vuriger, dan af te treden van het tooneel, waarop hij zoo veel onrust en lotwisfel, zoo veel verdriet en wederwaardigheden, moest ondervinden."

Wie zal, mag men vragen, bij de overweging van

alle deze ellenden, aan 's menschen leven natuurlijk verbonden, deszelfs waardij handhaven? Wij zullen het, in het tweede deel dezer Verhandeling, beproeven.

Wanneer wij de uren tellen, waarin wij het onaangename ondervinden, en de dagen vergeten, die wij met genoegen doorbrengen, dan kan het niet anders, of de som van het zoogenaamd Natuurlijk Kwaad overtreft in onze schatting de geneugten des levens. Maar bij zulk eene berekening van deszelfs waardij gedragen wij ons ondankbaar en partijdig. Wij behooren immers het goede, waaraan wij veel ligter gewoon worden dan aan het verdrietige, niet uit het oog te verliezen. Zoo wij hetzelve met het onaangename in het algemeen vergelijken, waarlijk 't kan niet uitblijven, of wij zullen genoopt worden, aan eene zwaarmoedigheid palen te stellen, welke ons verleidt om het leven uit het ongunstigst oogpunt te bezigtigen. In de beoordeeling van de waardij des menschelijken levens, moeten wij niet alleen staan blijven bij tafereelen, die, schoon naar waarheid, echter ontleend zijn van voorbeelden, die eene uitzondering op den algemeenen regel maken. Zoo min wij de aandacht moeten vestigen op enkelden, die eene lengte van jaren in gezondheid, overvloed en ongestoord genoegen doorbrengen, even weinig moet ons thans alleen voor den geest zweven het verschrikkelijk lot der mishandelde negerslaven; — ook moeten wij nu niet binnentreden de woningen der uiterste armoede; noch ons, met den menschlievenden HOWARD, begeven in akelige kerkers, in gast- of pesthuizen, of in de verblijven der krankzinnigen. Hoe gepast dit was voor het doel van dien zonderlingen en edelen man, ter bereiking van ons oogmerk zou dit onvoegzaam zijn. Het betaamt ons, 's menschen leven te beschouwen zoo als het zich doorgaans vertoont, en een mengsel van lief en leed mag genoemd worden. Dit in het oog houdende, zullen wij misschien in staat zijn, tegen het boven aangevoerde onaangename en smartelijke, zooveel 't geen hetzelve opweegt, ja overtreft, van de goede zijde over te stellen, dat wij ons gedrongen gevoelen den Zwaarmoedigen te verlaten, en de partij van den Blijgeestigen te kiezen.

De Mensch, wij erkennen het, treedt in eenen al-

le-

lezins zwakken ſtaat deze wereld in; maar de ouderlijke zorge vergoedt het gebrek aan eigen krachten. Het Dier is veel ſpoediger tot den ſtaat van deszelfs volkomene ontwikkeling; maar de teederheid voor een kind, hoe veel duurzamer is dezelve bij de zorgvuldige moeder, die zich alles getroost, en haar vernuft ſchier uitput, om, door aanhoudende en trouwhartige oppaſſing, al het ſmartelijke van haren lieveling af te wenden! Gevoelt het ouderlijk hart dikwerf een onuitſprekelijk mededoogen, wanneer de pogingen vruchteloos zijn om het gejammer van 't lijdend kind te ſtillen; ongelijk veelvuldiger zijn de gelegenheden, welke eene verrukkende deelneming in de lieve lagchjes der onſchuld en weltevredenheid opwekken. Groeit het kind op, blootgeſteld aan gevaren; de ouderlijke waakzaamheid beſpiedt, als met honderd oogen, deszelfs gangen, en het zorgelijke, hieraan verbonden, wordt duizendvoudig beloond door kinderlijke aanvalligheden. Het verwarde en duistere in de begrippen, het grillige en onmatige in de begeerten, en het onvoldane bij teleurſtelling, baart veelmalen gemelijkheid en verdriet bij het opgroeijend kind, 't welk nog niet weet, wat voor hem nuttig is. Maar hoe ſpoedig is dit kind ook weder bevredigd, hoe weet het zich te verlustigen in nietsbeduidende kleinigheden, en ſtoffe van genoegten te vinden in verſcheidenheid van afwisſelende ſpelen. Te regt zong een onzer uitnemendſte Vaderlandſche Dichters (*):

ô Dierbaar perk van drie tot zeven jaren,
Als ieder voorwerp 't oog bekoort, het harte ſtreelt,
Ach of zij zonder einde waren!
Als alles lagcht, als alles ſpeelt.

Beminlijk kind! ſpeel, nuttig u deez' dagen;
Want 's werelds grootheid ſchaft aan ons 't genoegen niet,
Dat u door uwen houten wagen
En door uw kaartenhuis geſchiedt.

't Is waar, de Dichter laat hier op volgen:

Haast zal men u door ſtrenge meesters leeren,
Wat taal Demosthenes verkondde in Pallas ſtad,
En Cicero voor 's werelds Heeren,
Toen Rome nog de kroon op had.

ô Meet-

(*) WILLEM VAN HAREN, *het menſchelijk leven.*

O Moeilijk werk, benaauwd' en pijnlijke uren!
Ze is maar een ſchets, deez' roê, waarmeê men u kastijdt,
Der ſlagen, die ge eens zult verduren
Van 't ſtuurſche lot in later tijd.

Dan, hoezeer ſomwijlen dit werk moeijelijk, deze uren wel eens benaauwd en pijnlijk worden, hoe dikwijls is het leeren ook niets anders dan ſpelen, wanneer het ſlechts op eene onderhoudende wijze is ingerigt; en de tucht, door behoorlijke ontſpanning vervangen, verhoogt het genot der kinderlijke vreugde, die nog geheel zorgeloos geſmaakt wordt. — Tegen het gevaar, 't welk de jongeling loopt, om door de kracht der hartstogten verneesterd te worden, ſtaat over het edele dier aandoeningen, wanneer zij bij hem de zucht naar wetenſchap ontſteken, en als zaden eener loffelijke eerzucht, naar eisch ontwikkeld, hem de heerlijkſte vruchten van zelfvoldoening laten oogſten. — 't Is waar, voor de hoofden des huisgezins vermeerderen de zorgen; maar de teedere betrekkingen, waarin zij ſtaan, vermenigvuldigen ook zielsgenoegten, welke de zorgen lenigen, en echtgenooten, door opregte liefde en trouw verbonden, tegen dezelve, met vernuft, moed en ſterkte wapenen. De taak der opvoeding is gewigtig; maar wie beſchrijft ook dat liefelijke en hartverrukkende, 't welk onder het verſtandig volbrengen van dezelve geſmaakt wordt, wanneer een veelbelovend kroost aan de goede pogingen naar wensch beantwoordt? De beroepsbezigheden, zijn zij menigvuldig, de ondervinding leert, dat dezelve tegen het verſchrikkelijke der zelfverveling ons beveiligen, en den tijd op eene aangename wijze doen voorbijſnellen. Zijn de beroepsbezigheden vermoeijende; het ſpreekwoord zegt, dat het brood doorgaans het ſmakelijkst is, 't welk in 't zweet des aangezigts verkregen wordt. Hoe verkwikkelijk is de ſlaap, na de vermoeijing des ligchaams; en de rust, welke de ontſpannen geest in den kring des gezins, of van heuſche vrienden, genieten mag, hoe aangenaam is dezelve, wanneer zij met de bewustheid van welbeſteden tijd verbonden is! — Zien wij voorts op ziekten en tegenſpoeden, wij erkennen, dat zij het zoet des levens verbitteren, maar loochenen, dat zij deszelfs waardij benemen. Hier is het de veel langer duur der gezondheid, daar het verblijdende

des

des aardſchen voorſpoeds, 't welk tegen ziekten en rampen in de weegſchale moet gelegd worden. —— Zijn het bekommeringen wegens dreigende gevaren, welke de ziele folteren — het is de Hoop, welke hare dienſten betoont, ter matiging eener angſtige vreeze; — of is de ziele als van droefheid verſmolten wegens 't verlies van het allerdierbaarſte op aarde — dan verſchijnt de hartelijke deelneming, welke haren balſem aanbiedt ter verzachting van het leed; en met haar ſnelt de Godsdienst ter hulpe, om de beste bronnen van vertroosting te ontſluiten, en, door een uitzigt in de Eeuwigheid, licht te ſchenken, 't welk allengs de wolken van treurigheid verdrijft, en kracht en kalmte hergeeft aan den geſchokten geest.

Maar zou dan eindelijk de Ouderdom alleen zich vertoonen als geheel gekromd onder den last van gebreken, welke ons beletten de waardij des menſchelijken levens te handhaven? Neen, dit wederſpreken menigvuldige voorbeelden van welvergenoegden, ſchoon ouden van dagen, die door hunne achtbaarheid eerbied inboezemen, en door hunne blijmoedigheid de genoegens des gezelligen levens vermeerderen. Zij gevoelen wel de ongemakken aan hunnen leeftijd eigen, maar, opgeruimd van aard en dankbaar van hart, verheugen zij zich over het goede. Navolgende het voorbeeld van Koning CYRUS, bij XENOPHON vermeld (*), betuigen zij, als Kinderen, Jongelingen, Mannen en Grijsaards, genoten te hebben, en nog te ondervinden, 't geen tot een vergenoegd leven, in die verſchillende tijdperken, gevorderd wordt. Zij, wien de grijsheid aldus tot eene ſierlijke kroone verſtrekt, leven zoo min zichzelven als anderen tot last. Hun gezelſchap wordt gezocht; uit hunnen mond hoort men gaarne de leſſen der wijsheid en ervarenis. Maar wat is ook behagelijker, dan eenen dankbaren Grijsaard met getroffen harte te hooren verhalen van alle de zegeningen, zoo wel in tegenheden als voorſpoed, hem onder 't beſtuur der Voorzienigheid ten deel gevallen? Ik verbeeld mij zulk eenen Grijsaard; de tranen van erkentenis vloeijen langs het eerwaardig gelaat, terwijl hij deze betuigingen uitboezemt:

'k Zie

(*) XENOPH. *Cyropæd.* VIII. 7.

'k Zie mij ieder dag gezegend;
Ieder uur groeit mijn geluk:
Goed is 't kwaad, dat mij bejegent;
Zegen zelfs mijn felle druk.
In de barſte en dorſte ſtreken
Ruiſchen ſomtijds heldre beken.
Wijkt de zon uit ons gezigt,
Ook de nacht heeft ſterrelicht.

Wat al heldre blijde dagen
Vloeiden mij niet, ongeſtoord,
Niet beroerd door ramp of plagen,
Als een ruiſchend beekje voort!
Baarde d'avond ſomtijds zorgen,
Bij het rijzen van den morgen
Weken zij voor mijn gezigt
Als de nacht voor 't zonnelicht.

Alles moet Gods roem vermelden.
Zee en meir, en beek en vloed,
Bergen, dalen, boſchen, velden,
Zeegnen ons met overvloed.
Strekt elk uur niet van ons leven,
Om ons blijk op blijk te geven
Van Gods wijsheid, liefde en magt,
Nooit door ons naar eisch bedacht?

Veiligheid van goed en have,
't Heilig regt, der wetten kracht,
Elke goede en nutte gave
Voor het menſchelijk geſlacht,
Welſtand, leering, maagſchapsbanden,
Echtgeluk en huwlijkspanden,
Vriendſchapstroost, die ramp verlicht,
Alles, God! zijn w' U verpligt.

Wat ontbreekt ons, ſtervelingen,
Dikwerf bij het heuglijkst lot?
't Regt gevoel der zegeningen,
Echte wijsheid in 't genot.
Daarom vloeijen, hier beneden,
Zoo veel' aardſche zaligheden,
Als een kabbelend getij,
Ongenoten ons voorbij (*).

En

(*) Veertig Gezangen door J. LUBLINK den Jongen — *Beſchouwing der Goddelijke Weldaden.*

En deze gedachten brengen mij als van zelfs tot het laatſte deel mijner Verhandeling, waarin ik ſtil zoude ſtaan bij de dwaasheden der menſchen, waardoor zij niet alleen zichzelven, maar ook anderen, van vele genoegens dezes levens berooven.

In de Schriften der Ouden, onder andere van CICERO en SENECA, die opzettelijk zeer fraaije ſtukken over de *Vertroosting* (*) geſchreven hebben, vinden wij ook van deze verkeerdheden der menſchen gewaagd, als makende niet zelden den reeds zwaren last des levens bijkans ondragelijk. Ook bemerken wij ten dezen opzigte eene zonderlinge ſtrijdigheid, in het gedrag der ſtervelingen, met de inrigting der ſtoffelijke wereld, door de Opperſte Wijsheid verordend. Want gelijk de Tijd wel onophoudelijk voortſnelt, doch met eene ſtille vaart; — gelijk de oogenblikken, jaren en eeuwen elkander rusteloos vervangen, even als de golven; doch als de golven eener zee, welke door eenparigen wind wordt voortgedreven: zoo geſchiedt ook de wenteling en beweging dier ontzaggelijke Gevaarten in het Heelal, welke ons, in de verdeeling des tijds, tot maatſtaf dienen. Immers, door de wenteling der Aarde om haren as, verrijst elken uchtendſtond de Zon met ſtatelijke pracht aan de Oosterkim; wij zien haar langzaam opklimmen naar het Zuiden, en, vandaar naar het Westen nederdalende, haren dagboog volbrengen. De vordering der Aarde op de jaarlijkſche loopbaan, terwijl zij in eene ſchuinſche rigting om haren as wordt voortgewenteld, doet Lente en Zomer, Herfst en Winter geregeld afwisſelen. De Maan weet ook hare gezette tijden. Bij de allengs verdwijnende avondſchemering aan eenen onbewolkten hemel, begint, van tijd tot tijd, eene menigte Sterren zigtbaar te worden. Derzelver getal vermeerderende, ſchitteren zij met vuriger gloed, flonkeren met onbeſchrijfelijke majesteit aan het uitſpanſel, en ſchijnen, terwijl zij voor ons open ondergaan, zachtkens en geregeld naar het Westen bewogen te worden. „ Welk eene diepe ſtilte — mogen wij hier met eenen onbekenden Redenaar uitboezemen — welk eene diepe ſtilte in het Heelal, te midden van de gedurige en gelijktijdige werking van deze ontzag-

(*) Schoon het ſtuk, *de Conſolatione*, thans in de Werken van CICERO voorkomende, door ſommigen voor onecht gehouden wordt.

zaggelijke machine! het is de kalmte van de afgezonderdſte eenzaamheid. Geen de minſte verwarring! Al die menigte van gevaarten gaat met eenen digten drang voort. God heeft dezelve verboden, ooit te rusten; Hij heeft haar bevolen, de rust van den Mensch te eerbiedigen, zonder gedruisch boven zijn hoofd henen te glijden, en niet dan een zacht licht te doen vallen op zijne door den ſlaap geſlotene oogen." (*)

Dit ſtille, gelijkmatige en geregelde, 't welk den eenparigen voortgang des Tijds en de beweging der tallooze Zonneſtelſels kenmerkt, vervult den geest met diepen eerbied voor de wijsheid des Albeſtuurders. Bij dit beſchouwen verlustigt zich het welgeſteld gemoed in roerende en opbeurende gedachten. De geest houdt zich te liever vast aan deze beſpiegelingen, alzoo eene afdaling van dit verhevene tot hetgeen onder de kinderen der menſchen beſpeurd wordt, meestal de tegengeſtelde dwaasheid vertoont, en met dezelve onrust en wanorde.

En indedaad, een tooneel vol woeling, ongeregeldheid en verwarring, ontſluit zich voor het oog, wanneer wij de Geſchiedenisſen raadplegen, en zelve in het algemeen de bewegingen en werkzaamheden der ſtervelingen gadeſlaan. Zij, wien de dagen en jaren zoo ſnel ontſchieten; zij, die ſlechts een zoo onzeker en kort tijdsbeſtek hier vertoeven, vormen ontwerpen, en vermoeijen zich in 't volvoeren van ondernemingen, zoo uitgebreid in omvang, even of zij verordend waren, hier beneden een eeuwig verblijf te vestigen! Zijn het niet die bewoners dezer Aarde, welke zich op het voorregt der redelijke vermogens beroemen; de eenigſten onder de ſchepſelen, welke de orde in de natuur, en den aanleg van alles tot geluk der levenden, kunnen opmerken; zijn zij het niet, die de grootſte wanordes en onheilen aanrigten, en het onderling vreedzaam genot van bezittingen en vrijheid, van veiligheid en leven verſtoren? — Zoo veel vermag de invloed van onbeſtuurde neigingen en losgelaten driften, ter vernietiging van de kalmte der ziele, ter vergiftiging van het gezellig genoegen, ter verwoesting van het welzijn der volken! Vanwaar anders die onrust, welke de waardij des levens voor

(*) *Godsdienſtige Jaarkring der Theophilanthropijnen*, 1ſte St. bl. 46.

voor zoo vele echtgenooten en bloedverwanten vermindert? Vanwaar anders die zoo ontzettende gebeurtenisſen als lotwisſelingen, welke in onzen leeftijd elkander als verdrongen? gebeurtenisſen en lotwisſelingen, zoo wel betrekking hebbende op ons dierbaar Vaderland, als op andere gewesten van Europa; gebeurtenisſen en lotwisſelingen, te grievend, en te overvloedig bekend, om dezelve in de bijzonderheden aan te voeren.

Zullen wij nu de waardij des levens miskennen, omdat wij onszelven, door eigen dwaasheden, zoo dikwerf van deszelfs genetugten berooven? Of zullen wij tegen de Voorzienigheid morren, omdat het Haar niet behaagt, door buitengewone middelen, de woelingen der Volken te bedwingen, en de onheilen, daaruit ontſtaande, af te weren? Neen! laat ons liever de eigen dwaasheden verbeteren, uit den tegenſpoed wijsheid leeren, en wij zullen de waardij dezes levens ſtaag hooger leeren ſchatten.

Vele onaangenaamheden toch hebben geheel haren oorſprong in onze eigen grilligheden, verbeelding, of verſlaafdheid aan heerſchende manieren. Bij menſchen, die niet eenvoudig genoeg leven, zich door belemmerende gezetheden, door al te groote bemoeizucht, door het voeden van overdreven zorgen, door het verwaarloozen van orde in hunne bezigheden, door onmatige zucht tot vermaak, door 't laten drijven van hunne kostwinningen, of door eene te gemakkelijke en niets uitvoerende leefwijze zich kenmerken; bij dezen vindt men zekerlijk vele kwellingen. Maar dezelve zijn van hun eigen maakſel. Wilt ge, dat deze kwellingen de waardij des levens niet verminderen; dat zij het zoet des levens niet verbitteren, — weest dan tegen dezelve op uwe hoede, door bedachtzaamheid, verſtandsgebruik en goeden wil.

De zelfsgezochte pijn, waardoor men zich te vroeg ellendig maakt, wordt erger, wanneer dezelve uit openbaar wangedrag geboren wordt. De last der armoede, bij voorbeeld, op zich zelfs reeds zoo drukkend, wordt ongelijk veel knellender voor den luiaard, die zich onwaardig maakt het mededoogen der menschlievenden, waarin behoeftigen, die buiten ſchuld in kommer zuchten, doorgaans verligting vinden.

Hoogmoed, verkwisting of bedrog, brengen dezen iemand ten val, verſchrikkelijk moet het zijn, daarvan de

de gevolgen te ondervinden, wanneer ſchande en wroeging zich vereenigen, om hem te vernederen, te folteren, én de aanſpraak te ontzeggen op beklag en hulpe, waardoor de man, die buiten ſchuld ongelukkig is, opgebeurd, en meestal in de gelegenheid geſteld wordt, om, als voorheen, door herwonnen vertrouwen en voorſpoed, het regt genot des levens te ſmaken.

Geeft zich de mensch, 't zij in de jongelingsjaren of meergevorderden leeftijd, over aan onbeſtuurde driften; hij ſtort zich in dwaasheden, die dikwerf zijn ganſche leven kunnen verbitteren, en, hetgeen bronnen had kunnen openen van genoegen en voordeel, ontſluit dan niet zelden de bronnen van jammer en ellende. Hieraan ter prooije, klagen velen over het harde van hun lot, en vervloeken, in vlagen van wanhoop, een leven, zoo vol van rampzaligheid. Doch zij waren immers zelve oorzaak, dat ligtzinnigheid tot onberaden ſtappen, en dat dezen tot misdrijven hen vervoerden, waardoor zij in verderf ter neder ſtorteden.

Onmatigheid, wellust, ijdele eerzucht en gierigheid, ô hoe talloos zijn de ſlagtoffers, voor welken gij dit leven maakt tot eene aaneenſchakeling van verdriet en weedom! Geen wonder daarenboven, dat 'er onrust woont in huisgezinnen, waar de waardij des vredes onbekend is, door 't gebrek aan hartelijke liefde, door 't betoon van onverſtand en wrevel, of door de ſchennis der heiligſte pligten. Geen wonder, dat de opvoeding eene allerverdrietigſte taak wordt, waar ouders, door dwaze eigenzinnigheid, elkanderen, ten dien opzigte, tegenwerken; waar de kinderen verwilderen, en, door der ouderen zotte toegevendheid of onverſtandige ſtrengheid, den gepasten eerbied vergeten, ja hun best doen om de onrust en wanorde te vergrooten.

't Valt eindelijk ligt te beſeffen, dat de waardij des levens ſchaars genoten wordt, wanneer men dezelve alleen zoekt in dingen, die gekenmerkt worden door teleurſtelling bij het najagen, onvoldaanheid onder het genieten, en losheid in het bezitten. — Met één woord, waar 't regt gebruik des verſtands, benevens vaste godsdienſtige beginſelen, te vergeefs gezocht worden — daar wordt het gebouw der tevredenheid door eenen ligten rukwind omverre geworpen, en rampen, zoo wel als de gebreken des ouderdoms, kunnen daar zeer gemakkelijk de onbillijkſte klagten over het moeijelijke de-

dezes levens verdubbelen en in ondankbaar gemor doen ontaarden.

Is het nu dwaasheid, te klagen, waar wij 't in onze magt hebben onszelven te genezen; het past ons even weinig, de waardij des levens te miskennen, wegens de woelingen der Volken, of de rampen, ons door de verkeerdheid van anderen berokkend. Tegen deze woelingen en ongeneugten kunnen wij immers, als leden der zamenleving, overstellen het goede, 't welk ons, zelfs boven andere Volken, in velerlei opzigt wedervaart; en, als leden des huisgezins, moeten wij nimmer de rust en het genoegen vergeten, welke wij in dien stillen kring mogen genieten.

Dan, 'er zijn wederwaardigheden, (en waarom zouden wij dit loochenen?) waartegen verstand noch braafheid ons beveiligen, die of uit de bron van 't natuurlijk kwaad opwellen, of door de verkeerdheid der menschen ons overkomen. Tegen deze wederwaardigheden zouden wij de waardij des levens niet altijd kunnen handhaven, indien wij geene Voorzienigheid eerbiedigden, en ons onbekend ware het verband van dit leven met eenen toekomenden staat van vergelding. Door dit geloof in God en de Onsterfelijkheid wordt het duistere opgehelderd, of althans eene geruststelling aangebragt, waarvan hardnekkig ongeloof en verslaafdheid aan de ondeugd alleen ons kunnen berooven. Onze geest worde niet gekluisterd in deze voor het redelijk schepsel zoo onteerende banden, en wij zullen, ons boven de bedoelde onheilen verheffende, de waardij des levens op den regten prijs blijven schatten. Onze geest worde geschraagd door beproefde beginselen, en dezelve zal zich staande houden, te midden der tallooze gedenkteekenen, zoo van 's werelds ijdelheid, als van de dwaasheden der stervelingen. Onze geest, eindelijk, verkrijge, door den invloed der ware wijsheid, dat vaste en edele, 't welk ons gelijkvormigheid schenkt aan Mannen, wier namen de Geschiedenis der Wereld en van ons Vaderland vereeuwigde, wegens hunnen bedaarden heldenmoed en verstaalde trouwe, onder de verbazendste lotwisselingen en 't gevoel der wreedste onregtvaardigheden; heldenmoed en trouwe, op Godzaligheid gegrond, en bevestigd door een onwrikbaar geloof in God en de Onsterfelijkheid.

WAARSCHUWING TEGEN HET ONGEDEKT WEGZETTEN, VOORAL VAN WARME SPIJS OF DRANK.

(Medegedeeld.)

In eene der Hoofdſteden van ons Vaderland gebeurde onlangs het volgend opmerkelijk Geval. Zeker Huisgezin, beſtaande in twee Mans, twee Vrouwen en een Kind, hunnen maaltijd doende met opgewarmde Vleeschen Groente-ſoep, werd, uitgezonderd de eene Vrouw, ongeveer een uur daarna, hevig benaauwd, even alsof zij vergeven waren; hetwelk, na het aanwenden van gepaste middelen, in geval van vergiftiging gebruikelijk, zich eindelijk weder ten beste ſchikte. — Vanwaar, vraag ik, dit vergift? daar men de ſoep niet in een koperen vat had weggezet of opgewarmd, en twee dagen te voren zonder den minſten hinder 'er van gegeten had. Waarſchijnlijk had een vergiftige Spin 'er haar venijn in laten vallen; daar 't bekend is, dat Spinnen zich gaarne laten zakken, waar een warme damp oprijst.

Hetgeen mij in die gedachte bevestigt, is het volgend Verhaal, door eene geloofwaardige hand mij medegedeeld. — Een bejaard Man woonde met eene Huishoudſter, welke hij, om haar wel oppaſſen, en daar hij geene Erfgenamen had, bij Testamente zijne nalatenſchap beſproken had. De oude Heer dronk ſteeds bij zijn ontbijt eene kom warm water en melk, dat de Huishoudſter, die tevens zijne Meid was, altijd klaar maakte en hem bragt. Op zekeren tijd vooraf eene wandeling in zijnen tuin doende, bleef het vocht eene poos ſtaan. Vervolgens gedronken hebbende, werd de Man ſpoedig van verſchrikkelijke benaauwdheden en pijnen overvallen; waarop aanſtonds een Geneesheer werd gehaald. Deze verklaarde hem voor vergeven, en, na alles beproefd te hebben, wat de Kunst vermogt, moest de Lijder dien dronk met den dood bekoopen. Dit geval werd ſpoedig ruchtbaar, en elk hield de Huishoudſter voor de oorzaak van 's Mans dood, die, naar 't ſcheen, uit verlangen naar het geld, den dood van haren Heer niet had kunnen afwachten. De zaak kwam voor het Geregt; de Huishoudſter werd

in

in hechtenis genomen en verhoord; zij ontkende alles; beschuldigde ook niemand, maar verzocht alleen, dat men andermaal eene spoelkom met warm water en melk op dezelfde plaats zou zetten, en vervolgens acht geven, of 'er ook iets gebeuren mogte. Men voldeed aan haar verzoek, verwijderde zich, en ontdekte weldra door eene reet, dat eene groote Spin in den warmen damp zich nederliet, iets in de spoelkom uitstortte, en daarna weder opklom. Het vocht werd nu aan een' Hond gegeven, die door stuiptrekkingen kort daarop ook aan zijn einde kwam; waarop de Huishoudster, die ook bij elk voor een braaf en godsdienstig mensch te boek stond, ontslagen werd.

Y . . . . . J. F. B.

LEEVENSBIJZONDERHEDEN VAN MR. ROBERT BARKER, UITVINDER VAN HET PANORAMA.

De Heer ROBERT BARKER, van geboorte een *Ier*, zag het eerste leevenslicht te *Kels*, in het Land van *Meath*. Te *Dublin* ving hij zaaken aan, om, door derzelver voortzetting, zich in staat te stellen tot het verwerven van een eerlijk en toereikend bestaan; doch slaagde hierin ongelukkig: dit bewoog hem, om met Portrait- en Miniatuur-schilderen, waartoe hij eenen aanleg hadt, het noodige te winnen. De tijd, wanneer hij zich met ernst op die beeldende kunst toelei, is niet naauwkeurig bekend; wel, dat hij 'er wonder gelukkig in slaagde, bovenal in aanmerking genomen zijnde, dat hij het voordeel miste van, in eenen eigenlijken zin, tot Schilder opgetogen te zijn.

Ierland verlaatende, toog hij na *Schotland*, en zette zich te *Edinburgh* neder, zich meest met Portraitschilderen onledig houdende. Het is onmogelijk, de romaneske ligging van die oude en eerwaardige Hoofdstad van *Schotland* te zien, zonder de verheevenste indrukken te krijgen, bijzonder wanneer de geest op den toon van kunstliefde gestemd is. Althans het was 't zien van het veelvuldig schoons en groots opleverend tooneel op *Calton-Hill*, 't welk den Heer BARKER 't eerst op het denkbeeld bragt om eene schilderij in het ronde te vervaardi-

gen. Wanneer hij om zich heenen zag, en geen einde vondt aan belangrijke voorwerpen; wanneer hij in aanmerking nam, dat de plaatslijke schoonheden verhoogd en vergroot werden door eene zamenverbinding van het geheel, bejammerde hij de beperkte regels der Kunst, en besloot de proeve te neemen, of het niet mogelijk ware dezelve uit te breiden.

In eenen eigenlijken zin niet tot Schilder opgevoed te zijn, was, in dit geval, voor den Heer BARKER mogelijk een geluk, daar hij niet gebonden was aan zints zo lang vastgestelde en opgevolgde kunstregelen. Een klaar en vlug verstand bezittende, hadt hij zich de wetten der Verschietkunde volkomen eigen gemaakt, en vondt zich door dit middel in staat gesteld, om de veelvuldige zwaarigheden, welke eene zo nieuwe en stoute onderneeming hem voor den geest bragt, te boven te komen.

Het was omtrent den Jaare 1787, dat hij besloot, met een kleinen halven cirkel, de mogelijkheid der onderneeming te beproeven. Ten deezen einde schilderde hij een Gezigt van *Edinburgh* met waterverwe. Hij toog met die proeve na *Londen*. Sir JOSHUA REYNOLDS was de eerste, aan wien BARKER zijn denkbeeld mededeelde. Deeze groote Schilder kon de mogelijkheid niet zien, dat men afweek van den vastbepaalden *hoek*, zonder de wetten der Verschietkunde te schenden: hij behandelde, dienvolgens, hem voorgestelde als een zonderling denkbeeld, doch 't geen harsenschimmig en uit dien hoofde onuitvoerelijk was.

Niettegenstaande dit ongunstig oordeel diens Kunstregters, merkte de Heer BARKER zijne uitvinding aan als eene groote verbetering der voorheen bepaalde wijze van schilderen, en verwierf een Patent, wegens zijne Uitvinding, onder den titel van *La Nature à Coup d'œil*.

De eerste geheele cirkel was een Gezigt van *Edinburgh*, geschilderd met waterverwe, en, bij lamplicht, te *Edinburgh*, *Glasgow* en *Londen* vertoond. Uit hoofde van de kleinheid des cirkels, was dit stuk niet treffend genoeg om het oog te trekken van het Algemeen, schoon hetzelve de algemeene goedkeuring wegdroeg van de zodanigen, die het beschouwden. Een Gezigt van *Londen*, genomen van de *Albion Mills*, was het volgend voorwerp van openbaare ten toonstelling. Ter oorzaake van de uitgebreidheid, en de bezwaarlijkheid om een grond te vinden in een cirkelvormigen stand, vondt de

Heer

Heer BARKER zich genoodzaakt een halven cirkel te neemen, die het gezigt ſlegts ten halve opleverde. — Dit Schilderſtuk trok zeer ſterk de aandagt; en Sir JOSHUA REYNOLDS, die voorheen het denkbeeld belachlijk vond, voelde en erkende zijne dwaaling: toen hij de veroorzaakte misleiding zag, ſtondt hij verſteld, en gaf den Heere BARKER den hoogſten lof, als den Uitvinder van 't geen hij aanmerkte als de grootſte verbetering in de Schilderkunst.

Een ſtuk gronds in *Leicesterſquare* te koop komende, kogt de Heer BARKER 't zelve, en richtte aldaar de tegenwoordige Rotunda op, welke een diameter heeft van negentig voeten. De eerſte Schilderij, welke hij daar vertoonde, op een veel grooter ſchaal dan de voorige, was een Gezigt van de *Ruſſiſche* Wapening te *Spithead*. Zijne Majeſteit met de Koningin en de Prinſeſſen vereerden de eerſte vertooning met derzelver tegenwoordigheid, en dit ſtuk werd het voorwerp van algemeene nieuwsgierigheid; elk vervoegde zich derwaards.

Zo kwam tot volkomenheid eene der buitengewoonſte poogingen van 's menſchen vernuft; eene pooging, welke eene onbepaalde ruimte geeft aan de Schilderkunst, en den verwonderden aanſchouwer in de verbeelding brengt, dat hij zich op den afgebeelden grond bevindt.

De Man, aan wiens vindingrijken geest de wereld deeze nieuwe ſoort van vermaak verſchuldigd is, 't welk, op de behaagligſte wijze, leering daarmede paart, ſtierf te *Londen* in Mei deezes Jaars. Zijn character was opregt en eerlijk; hij hadt een beleefd en ongemaakt voorkomen; hij was een vriend van allen, die hem kenden. Naa eene langduurige en pijnlijke ziekte, rukte de dood hem weg, in het zes-en-zestigſte jaar zijns leevens.

IETS OVER DANTZIK, DE KOORNSCHUUR VAN EUROPA.

(Volgens J. JEPSON ODDY's *European Commerce.*)

Dantzik was, zints Eeuwen, de Koornſchuur van het Noorden; en als men des een oordeel velt uit de Gebouwen ter Graanberginge, daar opgericht, moet

de Graanhandel te dier Stede alleruitgebreidst en belangrijkst geweest zijn. In de daad, geene plaats kan tot dien Handel beter gelegen zijn; geene plaats beter regelmaaten en voorzorgen hebben, om brand, diefstal, of eenige den Handel stoorende ongeregeldheid, te voorkomen.

De voornaamste Graanpakhuizen zijn volgens een zeer fraai plan ingericht. Zij liggen op een Eiland, gevormd door de Rivier *Mattlau*, digt bij de Stad aan de eene zijde heen vloeijende, en aan de andere zijde loopende langs 't geen men de *Voorstad* noemt. Daar zijn drie Bruggen, aan iedere zijde van het Eiland, aan het einde der straaten daar tegen over uit de Stad na de Voorstad. 's Nagts worden alle deeze Bruggen opgehaald, uitgenomen de twee aan het einde van de hoofdstraat over het middenpunt des Eilands, gemeenschap houdende met de oude Stad en de Voorstad. — Op dit Eiland zijn alle de voornaamste Pakhuizen, voor Asch, Hennip, Linnen, en de uitgestrekte Graanzolders, beslaande zeventien straaten, behalven de lange middelstraat, de lengte van geheel het Eiland doorloopende. Om deeze Pakhuizen te bewaaren, zijn 'er tusschen de twintig en dertig sterke en groetige Honden, die 's avonds ten elf uuren worden losgelaaten, om op de Pakhuizen te passen, die van elkander zijn afgescheiden door de gemelde hoofdstraat. Om deeze Honden in hunne wijken te houden, en de voorbijgangers tegen hunne woede te beschutten, zijn 'er aan het einde van de straaten, op de hoofdstraat uitloopende, groote dwarsbalken. Op dit Eiland mag niemand woonen, en geen licht ontstoken worden. Gemelde Honden zwerven den geheelen nagt om, en zijn elk ten afschrik. Buiten zulk een middel zou het onmogelijk weezen den eigendom te beveiligen tegen de *Joden*, de *Polen*, en anderen, die na *Dantzik* toevloeijen: geene strafoefening, hoe streng, zou half de uitwerking doen, welke de schrik voor die Honden te wege brengt.

Wanneer, in den Winter, het water digt gevroozen is, worden 'er, om de Honden in de voor dezelve bestemde wijk te houden, drie wagten gesteld op geschikte toegangen, die ze in tugt houden.

Men weet van geen brand daar aangestoken, van geen diefstal daar gepleegd; de kosten van elk gebouw,

met

met den voorraad, daarin opgelegd, bedraagen eene zeer groote som. De Schepen, uit het binnenste des lands of van elders komende, langs en ter zijde deeze Pakhuizen liggende, mogen geen vuur of licht hoegenaamd aan boord hebben; geen matroos, of wie ook, mag tabak rooken. Deeze regels strekken zich voor een gedeelte uit tot alle Schepen, in de haven van *Dantzik* liggende.

De hoeveelheid van Graanen, uit *Poolen* 's jaarlijks na *Dantzik* gezonden, hangt niet zo zeer af van de rijkheid des Oogsts, maar meer van den overvloed des waters in de rivieren, om dezelve in den zomer te bevaaren, en den hoogen prijs te *Dantzik*, als eene beweegreden om dezelve af te zenden.

BRIEF AAN EEN' DER UITGEEVEREN DER VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN, BETREFFENDE DE ZICH NOEMENDE ONBRANDBAARE MENSCHEN, NICOLAS ISIDORE ROGER EN LYONNET (*).

Ik geloof zeer gaarne, dat de Leezers van uw geacht Werk, in die plaatsen onzes Lands, waar de Heeren LYONNET en ROGER hunne indedaad bijzondere en verbaazende, 't zij dan natuurlijke of kunstige, bekwaamheden niet vertoond hebben, of zulken, die, hoewel ze in de Steden, waar deze beruchte persoonen zich hebben bevonden, woonachtig zijn, echter geene gelegenheid gehad hebben om hunne proeven in persoon bij te woonen, met verlangen eenig bericht daarvan in hetzelve te gemoet zien; daar ge u altijd boven andere Uitgeevers van Journaalen bevlijtigt, om, in uw Mengelwerk, de zeldzaamheden, welke zich nu en dan in de vakken van Natuur of Kunst voordoen, met ijver naar te speuren; ten einde, zo spoedig mooglijk is, de nieuwsgierigheid uwer Leezeren, die geene gelegenheid gehad hebben, zelven die zaaken te kunnen zien of onderzoeken, eenigzins te bevredigen; hetgene echter, al naar dat de aart der zaak zulks toe-

(*) Het doet ons leed, dat wij vooralsnog niet in staat zijn, iets meer zakelijks of opheldérends omtrent dit stuk onzen Lezeren te kunnen mededeelen; waartoe wij echter alle Liefhebbers bij dezen vriendelijk uitnoodigen. 't Is inzonderheid om den wille van dat gedeelte onzer Lezeren, door den Briefschrijver zelven aangeduid, dat wij dezen Brief eene plaats hebben ingeruimd.

DE UITGEVERS.

toelaat, dan eens meer, dan weder min volledig geschieden kan. — Gij verlangt dus ook nu weder van mij, dat ik u ten minsten iets betreffende de zo veel geruchts gemaakt hebbende *onbrandbaare Menschen* voor uw Mengelwerk zal toezenden; Maar . . .

Infandum, amice, jubes renovare θαυμασμον.

Immers; in dit geval, ben ik niet in staat, om, voor als nog, iets anders dan mijne *verwondering* over het mij door hen vertoonde te *hernieuwen*, zonder in de zo zeer betwiste *waarde* of *onwaarde* der *verschijnselen* hunner Proeven te kunnen treeden. Ik zal u dus niets anders, dan een kort historisch verslag van sommige der voornaamste Proefneemingen dezer in de daad zeldzaame Menschen, kunnen opgeeven — en wel alleen van die Proefneemingen, waarvan ik zelf ooggetuige geweest ben.

De ruime Verkoopzaal, nevens het Logement, genoemd *het Wapen van Amsterdam*, was hier ter Stede door de Heeren NICOLAS ISIDORE ROGER, geboortig van *Versailles*, en LYONNET uitgekozen, om aldaar hunne Proefneemingen te verrichten. — Ik begaf mij derhalven op Maandag, den 5den dezer maand Januarij, des avonds ten half zes uuren, derwaards, en vond reeds eenige Heeren in dezelve op en neder wandelende, als ook een koolenvuur op den haard aan het einde der Zaal aangelegd; terwijl ter zijde van den schoorsteen een soort van Orchest was opgericht, waarop eenige Muzijkanten bezig waren, zeer ijverig en *presto*, eenige symphoniën te speelen, op eene wijze echter, die genoegzaam kenmerkte, dat het hoofdoogmerk der bijeenkomst juist niet was om het genoegen van een gehoorstreelend Concert te genieten; gelijk dan ook een groote ronde brandvlek in den houten vloer, regt in het midden der Zaal, zulks verder bewees. — Inmiddels wies het gezelschap allengs aan; sommige Heeren plaatsten zich op de langs de wanden der Zaal geplaatste stoelen, andere bleeven beständig heen en weder wandelen, alles onder eene ernst aankondigende diepe stilzwijgendheid, welke de Franschen, zeer *onomatopoëisch*, *une morne silence* gewoon zijn te noemen; ook werd 'er nu en dan eene Dame in de Zaal, en naar de door haar gekozene of besprokene zitplaats geleid; al het welk te samen de Zaal eenigzins het voorkomen gaf van die, waarin de Doge van Venetien, met zijn genodigd gezelschap, den gevreesden *Abältino* verwagt. Na nu op deze wijze eenige stille en staatige, enkel door de geweldige muzijk vervulde oogenblikken, doorgebragt te hebben, werden 'er, met veel gedruisch, eenige ijzeren staven, bouten enz. in het koolenvuur gelegd, waarbij zich de rondwandelende menigte met nieuwsgierigheid vervoegde, ten

einde deze *præparatoire* vereischten tot de aanstaande verbaazend vuurige Proefneemingen met opmerking te beschouwen. Inmiddels vertoonden 'er zich ook eenige, doch weinige, personen op de plaatsen van den tweeden rang, welke ten einde der Zaal opgericht waren, echter nabij genoeg aan het middenvak, waarop de vertooning zoude plaats hebben, om alles behoorlijk te kunnen zien. —— Daarop werd de deur der Zaal, welke communicatie met het Logement heeft, geopend, en de Heer ROGER, een tenger persoon van eene middenmaatige longte, gekleed in de bijna Turksche en hier en daar glinsterende costume van een' Tooneeldanser, met ontbloote armen en beenen, doch met schoenen aan de voeten, kwam met een vluggen tred en bevallige houding binnentreden; waarop zich elk plaatste, en hem gelegenheid gaf, om eene korte aanspraak, in de Fransche taal, tot de aanschouwers te houden; waarna hij zijnen knecht beval, water te brengen, waarmede hij zich, staande op den rand der brandvlek te midden van de Zaal, de ontbloote armen, beenen en voeten, nadat hij ook zijne schoenen uitgedaan had, afwaschte; en wel op zodanige wijze, dat 'er een groote plas waters op de brandvlek uitgestort werd; waarna hij zich met een doek lugtig afdroogde. Men langde hem vervolgends eene aan het boveneinde gloeijend gemaakte ijzeren asschop, met welke hij zich naar het boveneinde der Zaal begaf, en eenige minuuten, in eene gracelijke houding, paradeerde, onder het uitspreeken der aankondiging van deze zijne eerste proefneeming, en opwekking der aanschouweren tot de meestmogelijke oplettendheid; daarop begon hij zich met den bovensten rand van de gloeijende asschop over het aangezicht en de beenen te strijken, tevens langs de wanden der Zaal gaande, en voor elk aanschouwer stilstaande. — Hij hervatte vervolgends dezelfde gevaarlijke proef met eene ijzeren, aan het boveneinde gloeijende, staaf, die hij voor elk aanschouwer, met veel bevalligheid, langzaam over zijne uitgestoken tong streek. Daarna werd 'er een groote geheel gloeijende ijzeren bout op het midden der brandvlek nedergelegd, waarna de verwonderenswaardige man eenige passen van een' bevalligen dans begon, en onder denzelven, eerst met den rechter voet, op de maat der, hiertoe voornaamlijk dienstige, muzijk, een vasten en sterken tred deed, houdende den voet een poos tijd op het gloeijendste gedeelte van den ijzeren bout in rust, waarna hij denzelven, met den voet, omkanteldе, en voords, op de maat, met den voet smeedde: dit alles geschiedde nog op het bevogtigd gedeelte van de brandvlek; doch vervolgends wentelde hij het ijzer buiten dezelve, en herhaalde ook daar zijne proef; waarna hij den, nu wel niet meer gloeijenden, echter heeten bout opnam, en, denzelven tusschen de lippen en voor den mond houdende, 'er de kamer mede rondwandelde; alles

met zo veel zeekerheid, zelfbetrouwen, en zelfs bevalligheid, dat 'er het vreesselijke dezer schrikbaarende vertooning grootelijks door verminderd werd. Daarop geleidde hij zijn kind, zijnde een klein tenger Meisjen, naar zijne eigene opgave 7 Jaaren oud, in de Zaal, bestreek hetzelve den ontblooten arm en het hoofdhair insgelijks met den rand eener gloeijende aaschop, waarvan hetzelve echter geen het geringste ongemak scheen te ondervinden, gelijk ook niet van het sterkwater, waarmede hij het over den arm streek, terwijl zij ook vervolgends dezelfde proef van het zetten van den blooten voet op een gloeijenden ijzeren bout herhaalde, en insgelijks de gloeijende ijzeren staaf met de tong aflekte; het welk, uit hoofde van de teêrheid en minder verzeekerde houding van zo een klein kind, dat dit alles toch met zekaren schroom scheen te verrichten, een gevoel van angst en vrees, over het welligt onverwagt mislukken dier gevaarlijke proefneeming, bij alle de aanschouwers deed ontstaan, 't welk niet eer ophield, voor dat het kind deszelfs op 't oog hoogstgevaarlijke rol volspeeld had, en door eene afzonderlijke gift der au eerst vrij ademende aanschouweren voor deszelfs schijnbaar geleden angst schadeloos gesteld werd; alhoewel de aanschouwers waarschijnlijk meer dan het kind door deze proefneeming getroffen waren.

De Heer ROGER plaatste vervolgends eene brandende kaars op den grond, en hield een geruimen tijd zijnen blooten voet kort boven de vlam, zonder de geringste aandoening van eenig pijnlijk gevoel te laaten blijken. Bij deze gelegenheid viel ons in, dat hij bij deze proef gemakkelijk eene mimische nabootsing van den benoemden kloekmoedigen Romein MUTIUS SCÆVOLA (doch weetlijk was deze antieke SCÆVOLA den modernen geheel onbekend) hadde kunnen voorstellen, die insgelijks, na den mislukten aanslag op het leven van PORSENNA, Koning van Hetrurien en vijand der Romeinen, in deszelfs tent, de rechterhand in de vlam van een koolenvuur hield, waardoor hij den Koning, wegens zijne onverschrokkenheid, tot een vergelijk bewoog; welk Character de Heer ROGER, door zijne bijzondere geschiktheid tot de voorstelling van edele en grootsche standen, op de schilderachtigste wijze hadde kunnen voorstellen; te meer nog, daar hij zijne volkomene geschiktheid tot die rol al verder betoonde, door eene volgende proeve, bestaande in, met eene brandende kaars, wier vlam hij langs zijn' ontblooten arm liet speelen, het verrek langzaam door te wandelen, bij dezen en genen stilstaande, en zich met hen over deze zijne bijzondere bekwaamheid onderhoudende, onder betuiging dat hij van de regt op tegen zijnen arm terwijl aanbrandende kaars geene de geringste gevoelige gewaarwording ondervond. Vreeslijk was het gezicht dezer stoutige *promenade*, wijl dezelve zeer gevoeglijk eene stoffagie tot den beruchten *Doodendans* van HANS HOLBEIN, op de muu-

fouuren van het Kerkhof te Mentz, hadde kunnen uitmaaken; daar het sterke licht der kaars de slagschaduwen der armspieren zo scherp maakte, dat het scheen alsof de Dood in eigen persoon het Gezelschap kwam *complimenteeren*. Na dezen toen nu weder gedaan te hebben, liet de Heer ROGER een klein flesjen rondgaan, 't welk, naar zijn zeggen, met het sterkste sterkwater gevuld was. Weinigen hadden de stoutmoedigheid om 'er even aan te rieken; de meesten reikten het elkander slechts zeer beleefd over, even als onbekende spijzen op een kostbaaren maaltijd, en 'er liet zich een zichtbaare zweem van gerustheid op het gelaat van enkelen zien, zo dra ze het overgereikt hadden, het welk met zulk eene houding geschiedde, alsof ze bij hunzelven dachten:

Μητι θεγης· πλανα δωρα· τα γαρ πυρι παντα βεβαπται. (*)

Raak ze niet, — het zijn bedrieglijke gaaven, — allen zijn ze in vuur gedoopt.

Dit vocht dan eindelijk weder in handen van ROGER gekomen zijnde, stortte hij 'er eenige druppels van op een spongie, en bestreek daarmede geheel zijn' linker arm, die echter in geenen deele daardoor aangedaan scheen. Dit zelfde herhaalde hij verscheidene keeren, de zaal weder rondgaande en hier en daar stilstaande. Ook het Meisjen werd door hem op dezelfde wijze met hetzelfde bijtend vocht bestreeken, zonder het minste onaangenaam gevoel te laaten blijken. Voords, ten bewijze dat hij zich werkelijk met vuurvattend scheivocht bestreeken had, kwam de gloeijende asschop weder te stade; immers hij streek nu weder den gloeijenden rand over de beenen, wanneer men duidelijk, onder het overstrijken, een blaauwe vlam langs den rand van de asschop gewaar werd, zeekerlijk veroorzaakt door het ontbranden van het scheivocht, waarmede hij ook zijne beenen bestreeken had. Dit alles werd, tot nog toe, op de uiterlijke lighaamsdeelen beproefd; maar nu volgde eene nog minder begrijpelijke proefneeming. De Heer ROGER deed naamlijk, nadat hij bij het gezelschap met twee lepels, een tinnen en een staalen, rondgegaan had, door zijn' knecht een kannetje brengen, waarin hij zeide kookende olie te zijn; terwijl hij zulks ook bewees, door 'er den tinnen lepel in te steeken, welks blad 'er oogenbliklijk in smolt, terwijl hij den steel in de hand hield, die 'er vervolgends ook in gestoken, en beide de form van dezen lepel en van den steel voor eeuwig vernietigd werd. Voords het kannetje opneemende, en hetzelve in de linker- en den staalen lepel in de rechterhand houdende, scheen hij met den staalen lepel iets uit hetzelve te scheppen, en bragt dien voords aan den mond, zeggende: *à vos santé, messieurs!*

(Pro-

(*) MOSCHUS in zijn *Eros Drapetes*.

(*Profit tibi!* wel bekoom' het u! dacht ik bij mijzelven.) Dit alles ging met eene zekere gezwindheid, die het oog naauwlijks volgen konde, doch elk voor zichzelven zeeker deed vermoeden, dat 'er alhands geen vischgraaten in den lepel lagen. Na deze ſmaakelijke *reſtauratie*, ging hij met den ledigen lepel bij de aanſchouwers rond, hun de warmte deszelfs doende gevoelen. — Dit gedaan zijnde, bedankte ROGER de aanſchouwers voor derzelver gunſtige aandacht, en excuſeerde zich van voor ditmaal niet langer te kunnen werken, mijl hij bij de Leden der *Medicijnſche Faculteit* (het Geneeskundig Toevoorzicht) ontboden was; waarom hij ook de Exercitien voor dezen avond aangevangen had, daar zulks anders gewoonlijk door den Heer LYONNET geſchiedde, die nu, de orde van zaaken door dit toeval omgekeerd zijnde, het Geſtakel beſluiten zoude. — De Heer ROGER zich daarop verwijderd hebbende, verſcheen de Heer LYONNET met nog grooter glans; immers zijn vest en opperkleedjen ſchitterden nog meer van edele *pailletten*. Hij ſcheen insgelijks een man van middelbaaren ouderdom, doch was veel gezetter en minder vlug dan zijn Schoonbroeder, gelijk hij ook minder den zagtgolvenden trek der Griekſche bevalligheid in zijnen ſtand en houding waarnam, en meer de onbuigzaamheid van den hardgehuiden fabelachtigen *Salamander* ſcheen te willen uitdrukken. Hij deed, te midden der Zaal ſtaande, eene aanſpraak aan de vergaderde menigte, in dezelfde houding, als men de Romeinſche Veldheeren, op de antieke penningen, hunne *adlocutio Cohortium*, of aanſpraak aan de krijgsbenden, ziet houden; waarbij men waarnam, dat hij ook, even als de oude Romeinen in hunne Handſchriften, de woorden volmaakt naast elkander, zonder eenige de minſte ſpatie of zinſnijding, plaatſte, en alles op een zelfden toon en met eene hooge, bijna vrouwelijke, ſtem uitſprak. Dit gedaan zijnde, verrichtte hij eerst dezelfde proefneemingen als zijn voorganger met de gloeijende asſchop en ijzeren ſtaaf; vervolgends danste hij niet (want daartoe ſcheen hij in een te ernſtigen luim) maar ſtapte met een' forſchen tred op den gloeijenden ijzeren bout, en bleef 'er nog langer dan zijn voorganger met den voet op gevestigd; waarna de knecht geroepen werd, ten einde hij den bout geduurig omkantelen zoude, terwijl de Heer LYONNET denzelven met zijne vuisten ſmeedde en voords met den voet weder in deszelfs voorige gedaante bragt. Dit ondertusſchen geſchiedde niet, zonder de nog *brandbaare* Eléve, of *Adept*, eene zichtbaare aandoening te veroorzaaken, die hem, in het omkantelen van den gloeijenden bout, ſchoon hij dien met de panden van zijn rok aan het meest bekoelde einde aantaſtte, de beweeging zijner armen eenige graaden in denzelfden tijd deed verſnellen. Men bragt voords den Heer LYONNET een vlammend Komfoor, waarover hij zich met het aangezicht

buk-

lijke, de oogen echter wel dicht gesloten houdende, evenwel zo, dat zijn geheel aangezicht door de vlam gelekt werd; vervolgends hield hij zijn' ontblooten voet te midden in de vlam, en bleef een poos tijd in die houding staan, tot dat men hem een grooten ijzeren lepel, gevuld met eene aanzienlijke hoeveelheid, zo hij zeide, gesmolten lood, bragt, welken men in een schotel voor hem nederzette. Dit nu zoude het sterkste stuk zijn, waarmede het *spectakel* (in den familiairen zin waarlijk een treffend *spectakel*) besloten stond te worden. De Heer LYONNET stak daarop een stuk papier in dit kookend vocht, welk papier ook ten eersten, brandende, door hem 'er uitgehaald en met den voet gedoofd werd, waarna hij met eene groote gezwindheid de voorste vingeren van de rechter hand in deze smelting stak, 'er dus een schep uit neemende, waarmede hij zich het aangezicht scheen te wasschen, terwijl de stollende druppels langs zijne klederen op den grond afrolden; inmiddels werd de ijzeren lepel omgekeerd, en de nog vloeibaare stof in den schotel uitgestort, waarop hij 'er onmiddelijk den hiel van den rechter voet, zeer onverschrokken, in plaatste, en dien 'er eenige minuuten dus in gehouden hebbende, 'er vervolgends den geheelen voet in stak, en dien in de nog even vloeibaare stoffe heen en weder beweegde, zo dat wanneer hij 'er den voet uit getrokken had, en het vocht nu geheel bekoeld en weder een vast ligbaam geworden zijnde, de pan omgekeerd werd, hij met den klomp op zijne handen, die nu de gedaante van den schotel aangenomen had, als in triumph het vertrek doorwandelende, denzelven aan de nieuwsgierige aanschouwers vertoonde; na welken laatsten staatelijken omgang hij het Gezelschap, in eene korte aanspraak, op den voorigen hem eigenen toon, voor deszelfs gunst bedankte, en eene præmie van vijf-en-twintig ducaaten beloofde aan dien genen, welke hem deze proef konde nadoen; verders zich in de gunst en recommandatie van het geëerde publiek aanbeveelende. Een luid handgeklap beantwoordde des *onbrandbaaren* mans bijkans *onverstaanbaare* rede. In allerijl vervoegden zich nu de aanschouwers naar de brandvlek, op welke alle deze geweldige en vuurige verschijnselen zich vertoond hadden, en elk bukte met drift, om een stukjen gestold lood (zeekerlijk tot een altijdduurend aandenken aan deze menschelijke Salamanders) magtig te worden, even als weleer de kinderen op de Zaal van het Stadhuis, om, op den met koper ingelegden Hemispheer, het kleinste sterretjen te zoeken; men botste en stootte met het bukkend hoofd in groote drift tegen elkander, en het een *excuseer mij, mijnheer!* volgde onmiddelijk op het ander; waarop elk met zijne *opimum spolium*, of grooten buit, even als CALIGULA met zijn van het Britsche zeestrand geroofde schelpen, in triumph naar zijne wooning terug keerde.

DE WIJSGEER.

„ Wat is de waereld haatelijk! riep CLITIDAS; welk een ijdele hoop nietsdoende menſchen, die werkzaam zijn om ſchade te doen, opdat zij zichzelven niet als nutteloos beſchouwen, die elkander verraaden om zich te vermaaken, die elkander verſcheuren om den tijd te dooden! Welk een mengelmoes! welk een verward geſchreeuw! wat al beweeging zonder leeven! wat al gedruis zonder verſtand! wat al woorden zonder denkbeelden! Die Zaalen, alwaar men onophoudelijk komt en gaat, alwaar 't geen 'er omgaat even ſpoedig verdwijnt, alwaar 't geen 'er wordt geſproken zoo ras vervliegt, doen zij niet aan het vat der Danaiden gedenken? Ik bewonder hen, die in deeze luidruftige ledigheid hunne dagen ſlijten; ik bewonder hen, die aan het gezelſchap der onverſchilligen de voorkeuze geeven boven dat van eenige vrienden, boven dat van hunne bloedverwanten, boven dat van zichzelven. Wanneer men lang leeft te midden van deezen ligtzinnigen bajert, moet men zijne eigen Ikheid verzaaken. De aanhoudende wrijving ontneemt u telkens iets van het uwe; ongevoelig verliest men zijne veerkragt; geene andere kragt ſchiet 'er over dan de hardheid, geene andere gevoeligheid dan de zwakheid. Door bij aanhoudendheid erkende dingen te hooren zeggen, gelooft men ze zonder onderzoek. Men verdonkert zijn verſtand door vooroordeelen, omdat dit ligter valt dan het licht te zoeken. Men gelooft en men beſlist; en men veroordeelt door magtſpreuken. Gelukkig, in deeze draaikolk, dezulken, die beſluiten kunnen om hun leeven te ſlijten in bezoeken, in aſſemblées en ſchouwburgen; en die ſterven, zonder te bemerken, niet geleefd te hebben. Maar nog gelukkiger de bevoorregte weezens, welke hun lot dier folteringe doet ontkomen, welke de eenzaamheid als eene haven ontvangt, en die, t' eenigen dage in zichzelve keerende, kunnen zeggen: „ Laaten wij dan eindelijk kennis „ maaken met onszelven!"

Zodanig was de alleenſpraak van CLITIDAS, en de waereld bleef daarom niet minder haaren gewoonen gang gaan. Mischien zoude hij de waereld beter hebben gevonden, indien zij meer naar hem hadt geluisterd; doch vermits men aldaar op CLITIDAS geen acht gaf, beſloot hij uit haare onverſchilligheid, dat zij onregtvaardig was. — Beter diende hem het geluk, dan hij hadt gehoopt; men ontnam hem den post, die hem aan de zamenleeving verbondt, en welhaast eene kleine erfenis bekomende, was hij in de gelegenheid, zijnen ſmaak voor de afzondering in te willigen.

Wat is CLITIDAS gelukkig! hij is zichzelve niet van blijd-

schap. Met eenen ijver meer edelmoedig dan vleiende, wenschen hem zijne vrienden geluk. CLITIDAS wordt eigenaar van een klein landgoed, van alle bewoonde plaatzen afgescheiden; zijn plan houdt in, zich hier op de akkerbezigheden toe te leggen. Maar neen, hij behoeft niets dan zijne denkbeelden; zij volgden hem in de waereld; zij zullen hem gezelschap houden in de eenzaamheid, en CLITIDAS schrijft boven de deur zijns landverblijfs: *Ik alleen, en dat is genoeg.* Gij begrijpt dat men hem op zijn woord vat; niemand hadt wederom den inval, zijne deur af te loopen, dan die eene, waar boven men las: „ Zij, die hier komen, zullen mij veel eere doen; zij, „ die niet komen, zullen mij veel vermaak doen." Nog beschaafder was het affcheid.

Zie daar dan CLITIDAS ten top zijner wenschen verheven. Op den eersten dag doet hij eene wandeling met zijne gedagten, die welhaast in droomerijen veranderen; zijn tuin dunkt hem te klein voor zijn hoofd. Hij gaat daar buiten; hij zwerft door het veld; zijn hart vertedert zich van de onschuld des herderlijken leevens; hij gaat voorts na huis, om het middagmaal alleen te houden. CLITIDAS vondt het eenigzins eenzaam, dat hij aan tafel geen ander gezelschap dan dat zijner schoteln hadt; maar hij hadt 'er ook nog het gezelschap van zijne gedagten. Wat deedt hij den geheelen avond? CLITIDAS hadt geene boeken medegebragt, omdat hij voor zichzelven algenoegzaam zijn moest. En wat zou hij ook met boeken doen? Wat vindt men daarin? woordengeklap; gelukkig indien het maar geen zoetgeklap zij! CLITIDAS houdt aan met zichzelven te leezen; men blijft niet stilstaan, wanneer men een zoo aangenaamen weg bewandelt; den gantschen nacht droomde hij dat hij dagt, en de nacht hadt veel gelijkheids met den dag. Van nieuws wenschte hij zich 's anderendaags geluk, geene boeken te hebben medegenomen; maar hij dagt, dat hij ze wel konde maaken. Hoe jammer ware het, zoo veele denkbeelden te laaten verloren gaan! 't Was niet voor zijne maaten, dat hij die wilde bewaaren, maar voor zichzelven; 't was, om ze, in hunne opvolging en orde, naar believen te kunnen wedervinden. Zomtijds inderdaad hadt hij wel den inval, dat men, na zijnen dood, geschreevene opstellen zoude kunnen vinden, en zijne werken doen in 't licht verschijnen; en hoewel hij te veel minachting voor zijn geslagt hadt, om over het nageslagt gunstig te denken, onwillekeurig juichte hij het denkbeeld toe, dat het menschdom, tot zijnen troost, eindelijk zoude weeten, dat het zich eenmaal tot de hoogte van EENEN CLITIDAS hadt verheven. Daar zit hij dan met de pen in de hand, schrijvende, „ dat, indien elk mensch verstands genoeg bezat om een Kluizenaar te worden, het in de waereld veel beter gaan, „ en de zamenleeving geheel anders zoude gerugteld worden."

Maar

Maar CLITIDAS kon niet altijd ſchrijven. Zoo verheven denkbeelden matten het beste hoofd af, en 'er waren wel eenige oogenblikken verſtrooijinge noodig. Het griefde dikmaals onzen Kluizenaar, dat hij rondom zich geenerlei beweeging, geenerlei leeven beſpeurde. Om in die eenzelvigheid eenige afwisſeling te hebben, maakte hij een hoenderhok nabij zijn huis, eene duivenvlugt op zijn voorplein. Hij hadt ganzen, kalkoenen, varkens en koeijen; hij beſchouwde het als een trek van groot verſtand, liever beesten dan menſchen rondom zich te hebben.

In 't eerst ſchiep CLITIDAS vermaak in het leevendig voorkomen, welk deeze nieuwe maatſchappij aan zijne kleine woestijn gaf. Ongevoelig kwam hierop merkelijk afflag. Hij konde hun zijne ſchriften niet voorleezen; de verkeering met eendvogels vondt hij in 't einde eenzelvig, en dagt te bemerken, dat het den ganzen aan gezond verſtand ontbrak. Wat de koeijen en varkens aangaat, deeze konden niet redeneeren. Men zegge vrij, de menſchen zijn niet zoo goed als zij, maar de kinderen zijn veel beter; deeze zijn de braafſte lieden van de waereld. „ Ik wilde wel " zeide onze Wijsgeer tot zichzelven, „ eenige kinderen aanneemen, welke ik naar „ mijne denkbeelden zoude kunnen vormen; onder mijn oog „ en volgens mijne beginzels opgevoed, zouden het weezens „ van eene andere ſoort zijn. Laaten wij 'er eenigen tragten „ uit te zoeken; ook zal het noodig zijn, dat ik een kort „ verblijf in de ſtad houd: want mijn eerſte boek heb ik af„ gewerkt, en ik ben voorneemens om het bij mijn leeven te „ laaten drukken, hoewel het eerst naa mijnen dood moet in „ 't licht komen; een Schrijver is altijd de naauwkeurigſte „ Uitgeever."

Zoo verſchijnt onze Menſchenhaater in de ſtad; zoo laat hij zichzelven drukken; zoo neemt hij kinderen aan; zoo teekent hij zelfs op nieuwspapieren in. — Hoe! is 't mogelijk? Wel! wat heeft hij met Nieuwspapieren te doen, die de waereld heeft verzaakt? — Men wil weeten, wat 'er omgaa; men wil anderen bedillen, om zichzelven te meer toe te juichen; dat verdrijft de tijdverveeling. — Wat zou het baaten, aan de oevers van beekjes kwaad van de menſchen te ſpreeken?

Om de kinderen op te voeden, die hij na zijne heremitaadje voerde, moest hij zich ook wel van boeken voorzien: want die van CLITIDAS zouden zij in langen tijd nog niet verſtaan. Hij voorziet 'er zich derhalven van, en wel van de beroemdſte Schrijvers; hij verzamelt eene Boekerij, die hij het *Magazijn voor Kinderen* noemt. „ Ten minſte," zeide hij tot zichzelven, midden onder zijne kleine kweekelingen, „ is de trouweloosſte helft des menſchelijken geſlagts voor altijd uit „ mijn afgezonderd verblijf verbannen; nimmer zullen 'er

„ vrou-

„ vrouwen worden toegelaaten, en deeze kinderen zullen „ mijne maatschappij uitmaaken." Nogtans moest hij, na verloop van eenige tijd, de ouders derzelver vorderingen doen bewonderen. Doch hoe leerzaam ook deeze scholieren waren, CLITIDAS bespeurde in hun geene genoegzaame oplettendheid, geene genoegzaame vatbaarheid, geen genoegzaamen aerbied voor zijne denkbeelden. „ Indien ik eigen kinderen „ had," zeide hij, „ zouden ze gewisselijk geheel iet anders „ zijn: want zij zouden naar hunnen Vader gelijken. Hoe „ jammer is het, dat men buiten eene vrouw geene kinderen „ kan krijgen! Moet dan al mijn vernuft met mij verloren „ gaan?" Deeze inval deedt hem het besluit neemen om in 't huwelijk te treeden; en, allengskens van zijne wonderspreuken tot hetgeen hij zijne *vooroordeelen* noemde terugkeerende, bewandelde hij nagenoeg den weg der geheele waereld, zich egter altijd voor bekwaamer aanziende dan eenigen, anderen mensch.

BEDENKINGEN OVER DEN LANDBOUW.

(Volgens FORSYTH's *Principles of Agriculture.*)

De Landbouw in 't algemeen, of in 't afgetrokkene beschouwd, mag gezegd worden te bestaan in de Kunst, om uit de Aarde, in groote hoeveelheid, en in de grootste volkomenheid, voor welke derzelver natuur vatbaar is, die Gewassen te teelen, welke noodzaaklijk zijn voor het bestaan, of nuttig voor het leeven, der Menschen. De Landbouwer verschilt van den Hovenier hierin, dat de laatstgemelde zich voornaamlijk bezig houdt met het kweeken van kleine hoeveelheden der keuriger en lekkerder gewassen, die eer moeten aangemerkt worden als voorwerpen van weelde, dan als artikels van voedzel; terwijl de Landbouwer op een grooter schaal werkt, met inzigt om zichzelven en zijne Landgenooten de noodwendigheden des leevens te verschaffen.

In beschaafde Maatschappijen wordt de Landbouw, of de bearbeiding van den grond, eene afzonderlijke bezigheid of beroep. Ten einde de Landbouwer zijne zaak met vrugt en voordeel volvoere, is het noodig, dat hij niet alleen zijne aandagt vestige op het bearbeiden van den grond, of het teelen der gewassen. — Die gewassen, welke uit den aart geschikt en bekwaam zijn om een weezenlijk voedzel aan den Mensch te verschaffen, zijn weinig in getal; en geene mindere Leermeesteresse, dan de Ondervinding, heeft geleerd, dat dezelve niet met voordeel gezaaid en voortgeplant kunnen worden, jaar op jaar, in denzelfden grond.

Uit deezen hoofde is het noodzaaklijk, gras of andere planten, die den Mensch niet tot voedzel ſtrekken, op den eigenſten grond te teelen. Dan ſchoon de menſchen geen gras kunnen eeten, kunnen zij het nogthans derwijze aanleggen, dat zij zijdelings daarvan voedzel trekken. Zij kunnen het gras laaten eeten door Beesten, wier eigenaartig voedzel het is; en, in deezer voege het gras, als 't ware, in dierenvleesch herſchaapen hebbende, kunnen zij die beesten ter ſpijze gebruiken, en op deeze wijze een rijker en prikkelender voedzel verkrijgen, dan iets uit het groeiend rijk ooit kan opleveren.

Het maakt, overzulks, een gedeelte van den arbeid des Landbouwers uit, om deeze Dieren, welke ten voedzel gebruikt worden, aan te teelen en te voeden, ten einde hij in ſtaat geſteld worde om ten allen tijde voordeel te trekken van den grond, welken hij bebouwt. Het is desgelijks noodig, dat hij, om zijne werkzaamheden met voordeel te volvoeren, andere Dieren kweeke en voede, niet als een middel van der menſchen beſtaan, maar ter oorzaake van de dienſten, welke zij kunnen toebrengen: want het heeft den weldaadigen Maaker deezer Wereld behaagd, op dezelve weezens van eene ondergeſchikte natuur te plaatzen, bekwaam om het Menschdom in deszelfs werkzaamheden bijſtand te bieden, zonder vernederd te worden door den ſtaat van dienſtbaarheid, waarin zij geplaatst zijn. Tot het bearbeiden van den grond zijn deeze Dieren, ter oorzaake van derzelver ſterkte en geduldig verdraagen van den laſt des arbeids, hoogst nuttig, en zelfs volſtrekt noodzaaklijk, in onze koude Gewesten, die het behulp des Landbouws behoeven om den bewoonderen ſpijze te verſchaffen. Deeze Dieren behooren, overzulks, met de grootſte zorge gevoed en gehuisvest te worden.

Uit deezen hoofde is de bezigheid eens Landbouwers van eenen zeer uitgeſtrekten aart, vorderende veel vooruitzigts, en eene zeer groote maate van kundigheid wegens de betrekkingen, welke 'er beſtaan tuſſchen de belangrijkſte voorwerpen in de natuur — den grond, de jaargetijden, de dieren en de planten, in zo verre zij in verband ſtaan met het onderhoud des Menschdoms. Het is door deeze Kunſt ten top van volkomenheid te brengen, dat de Mensch in waarheid Heer der Wereld worde. Hij onderwerpt, door zijne werkzaamheden, elk gedeelte van 's aardrijks oppervlakte, en verkrijgt over de Dieren, die dezelve bewoonen, een wettig regt van heerſchappije of van eigendom, daar hij zo opgekweekt en leevensonderhoud bezorgd heeft, door zijne kunst en arbeid. Hij gebruikt de Dieren, 't is waar, tot voedzel; doch, eer hij zulks kan doen, moet hij daaraan onderhoud verſchaffen, naauwlettend zorge draagen voor derzelver vermenigvuldiging, gezondheid en welweezen. Dewijl het den Dieren aan voor-

uit-

ontbreekt, is het einde, waartoe zij verordend worden, voor dezelven geen kwaad.

Het is enkel in evenredigheid van de maate, in welke de belangrijke Kunst des Landbouws gebloeid heeft, dat Volken voorſpoedig geweest zijn, of op den duur zijn kunnen. Elke verbetering, welke men daarin kan maaken, is eene weldaad, den Menschdomme toegebragt: want door de hoeveelheid des voedzels voor de menſchen te vermeerderen, of het voortbrengen daarvan gemaklijker te maaken, moet één deezer twee dingen ſteeds ſtandgrijpen: óf het getal van weezens van onze ſoort zal vermenigvuldigen, dat wil zeggen, een grooter getal van redelijke en verſtandige weezens zal in de Schepping beſtaan; óf een grooter getal van die reeds beſtaan, zullen tijd en gelegenheid vinden tot verbetering van hunne verſtandlijke vermogens, door de kunſten en weetenſchappen tot een hooger peil van volkomenheid op te voeren. In deezer voege wordt de ſterkte der Volkeren vermeerderd, naar gelange hun grond met kunde bearbeid en bebouwd wordt; en tevens vinden zij hunne onafhangelijkheid gewaarborgd, door op den grond, dien zij bewoonen, alles te vinden, wat tot hun levensonderhoud noodzaaklijk is.

Het is eene hoogstgelukkige omſtandigheid, dat de Kunst des Landbouws, die de grondſlag is van alle andere Kunſten, en ten allen tijde vollſtrekt noodzaaklijk is tót 's menſchen beſtaan, in alle opzigten bevorderlijk is tot het welweezen der zodanigen, die 'er zich op toeleggen. Den Landbouw te beoefenen, verſchaft vermeerdering van lichaamskragten en gezondheid. Door de verſcheidenheid van werkzaamheden, daaraan onmiddelijk verbonden, verſchaft dezelve eene groote maate van opmerkzaamheid, aan de geringſte perſoonen zelfs, daarin onledig; terwijl zij, ten zelfden tijde, gelukkig belet worden, dien geest van list en kunſtenarij te verkrijgen, welke in alle Landen geſchikt is om het character te verlaagen van de zodanigen, die opgeroogen worden in de minder weezenlijk belangrijke takken van Koophandel. Het mist niet, in alle rangen en leevensſtanden, een opregter en hupſcher character voort te brengen, dan eenige andere arbeid. Geen Landbouwer, om zo te ſpreeken, heeft ooit geweigerd, of zelfs getwijfeld, openlijk met alle bijzonderheden van zijnen arbeid voor den dag te komen, en elke verbetering, welke hij of zijne voorvaders hebben uitgevonden, in 't licht te brengen; terwijl, daarentegen, in alle takken van handwerkslijke kunſten en koophedrijf, elke handeling, zo veel mogelijk, met een ſluier van geheimhouding overdekt wordt, en elke verbetering bij den uitvinder bijft berusten, en zomtijds met hem ten grave daalt.

OVER DEN INVLOED DER SNEEUW OP DE GEWASSEN.

Alle volken, die de gewesten der aarde bewoonen, in welke ſneeuw valt, beſchouwen eenpaarig dit verſchijnzel als een der middelen, door de Natuur gebezigd, om meer kragts te geeven aan de gewasſen, en meer werkzaamheids aan hunne ontwikkeling. Haaren invloed op de groeijing ſchrijven zij toe aan de zouten, die zij zeggen in dit bevrozen water aanweezig te zijn.

Sneeuw in groote menigte verzameld, gesmolten, in glazen vaten uitgedampt, geen bezinkzel overlaatende, heeft deeze onderſtelling als een harsſenſchim doen beſchouwen; en, door eene overdreevene redekaveling vervoerd, heeft men allen invloed der ſneeuw op de gewasſen ontkend. Indien men eene gezette ſtemming wil geeven aan zijne denkbeelden aangaande de uitwerkzels van dit verſchijnzel, moet men onderſcheid maaken tuſſchen de ſlotſomme der waarneeminge en de verklaaring, die men daarvan heeft zoeken te geeven.

Dat na een zeer konden winter de groeijing te ſterker is, naar gelange de planten onder meer ſneeuw zijn begraaven geweest, is eene daadzaak, en eene ſlotſomme van proefneemingen, door alle landlieden bevestigd.

Eene eenvoudige en natuurlijke oorzaak is daarvan voorhanden, onafhankelijk van den ſalpeter en andere zouten, welke men voorgeeft dat de ſneeuw bevat, en die de ervarenis en de ontbinding hebben beweezen in dezelve niet aanweezig te zijn.

De aardbol bezit eene zekere hoeveelheid warmteſtoffe, in zijn binnenſte opeengehoopt. De ſneeuw is een ſlegt geleider van de warmte; bezwaarlijk dringt de koude in dezelve door; haare gemaatigdheid, wanneer zij ſmelt, is op Nul van den Thermometer van REAUMUR.

Wanneer de oppervlakte der aarde met ſneeuw bedekt is, verkoelt de koude der lucht, die haar aanraakt, haaren klomp. De inwendige warmteſtoffe des aardbols dient om denzelven te verwarmen. Midden door de ſneeuwlaagen heeft derhalven een warmteſtrijd plaats, waarvan het gevolg is, dat een gedeelte van de ſneeuw ſmelt, en dat de gemaatigdheid van het midden, alwaar de planten zijn, op Nul komt. Aldus bezit de ſneeuw de eigenſchap, dat zij de planten, welke zij bedekt, in de gemaatigdheid van ſmeltend ijs houdt, dezelve tegen eene ſtrenge koude behoedt, en haare wortels van eene geſtadige vogtigheid voorziet, voor den groei zoo noodzaakelijk.

De proefneemingen van INGENHOUSZ hebben ons geleerd, dat

dat de tegenwoordigheid en de aanraking der *oxigene* vereischt worden, om het koorn zich te doen ontwikkelen. Van den anderen kant is het bekend uit de proeven van HASSENFRATZ, dat sneeuw niets anders is dan water in een staat van *oxide*; zij moet derhalven aan den groei meer *oxigene* dan het regenwater opleveren.

Zie hier dan drie gantsch verschillende uitwerkzels der sneeuw op de groeijing. 1. Zij belet dat de planten van de vorst worden aangetast. 2. Zij verschaft aan de gewassen eene gestadige vogtigheid, die hunnen groei geduurende den winter bevordert, en ze, gevolgelijk, sterker in de lente maakt. 3. Zij doet een grooter getal zaaden uitloopen, en vermeerdert alzoo het getal der planten, die boven den grond groeien.

Indien de sneeuw niets anders dan de eigenschap had bezeten om de planten te bewaaren, en te beletten dat zij door de koude sterven, is 't niet zeer waarschijnlijk dat men haar zou beschouwd hebben als op den grond salpeterachtige zouten nederleggende. Maar men heeft opgemerkt, dat zij het leder schroeide, op dezelfde wijze als de zuuren, alsmede andere lichaamen, welke daarin gedompeld wierden; en men heeft 'er uit beslooten, dat zij deeze schroeiende hoedanigheid was verschuldigd aan een zuur, welk zij bevatte, 't welk men gezegd heeft salpeterzuur te weezen.

ZONDERLING VERSCHIJNZEL VAN BOOMENTEN.

Te *Breslau* heeft men eene zonderlinge proeve van enten genomen, die een zeer ongewoon gevolg heeft opgeleverd. Een burgerman kreeg den inval, om in de enting het sap van onderscheidene soorten van peeren te vereenigen, met oogmerk om vrugten van gemengden aart te bekomen. Om daarin te slaagen, bedagt hij, de enttakken van onderscheidene peereboomen midden door in hunne volle lengte te snijden, allen zoo veel doenlijk even verre ontwikkeld en rijp. Hij vereenigde deeze takken, zoo naauwkeurig hem doenlijk was, zoodat de vezels over en weder elkander aanraakten, bondt ze zamen over hunne geheele lengte met zeer dunne banden van eene kleeverige stoffe, naar veerkragtige gom gelijkende, en entte in de spleet. Hij nam alle de niet tegen elkander overstaande looten weg, geene andere overlaatende dan die van het boveneinde der twee takken, even als het overige van den tak gespleeten, en de zijdlooten, wanneer 'er gevonden wierden, die dicht genoeg bijeen stonden, om zamengevoegd te kunnen worden. Van verscheiden honderden van dusdanige entingen vatte slegts een douzijn, en van deeze stierf een derde gedeelte bij het uitloopen; maar de wei-

nige overblijvenden deeden eene uitwerking, kennig en belangrijk genoeg, om de boomkweekers tot het herhaalen en, ware het mogelijk, verbeteren van deeze handelwijze aan te spooren. Tot nog toe hebben flegts vijf van deeze enten vrugt gegeeven, en, onder deeze, twee gemengde vrugten, of liever van eene nieuwe foort — van de twee andere heeft de eene vermaagfchapte footten gedraagen, en de vijfde eene vermenging van de *Grande Bretagne* met de *Beny de Chaumontel* voortgebragt; en die het zonderling verfchijnzel heeft opgeleverd, hier bedoeld, heeft in 't eerfte jaar eene gemengde vrugt gegeeven van eene buitengemeene hoedanigheid; in het tweede jaar de eerfte der peeren, uit welke de enting was toebereid, en in het derde jaar de tweede dier peeren. De eigenaar van dien zonderlingen boom verlangde te weeten, of de vrugten niet zouden verwisfeld hebben, zoodat de boom in het vierde jaar de gemengde vrugt droeg, zijnde hij voorneemens om 'er alsdan enten van te neemen; doch die afwisfeling heeft met deeze eerfte reize opgehouden, en de boom in het vierde jaar wederom *Beny de Chaumontel* gedraagen.

Eene zoo zonderlinge ondervinding is gewisfelijk genoeg, om de boomkweekers aan te moedigen tot het doen van een reeks van proefneemingen aangaande de volmaakbaarheid en vermenigvuldiging van vrugten. Zints langen tijd zijn de voordeelen deezer proefneemingen begreepen door de boomkweekers in het Departement *Jemmappe*, die zich mogen beroemen, zints eene halve eeuw, de lijst der peeren met nieuwe foorten, en onder deeze van de beste hoedanigheid, te hebben vermeerderd, thans in Europa bekend. De eerfte wenk daarom wierdt gegeeven door wijlen den Heer HARDEMPONT, lid van het voormaalig Kerkelijk Geregtshof van *Henegouwen*; hem volgden de Heeren CAPIAUMONT, DELNEUFCOUR en anderen. De Abt DUQUESNE, een zeer vlijtig en ervaren Vrugtkundige, heeft te *Mons* eene maatfchappij van boomkweekers opgerigt, thans uit zeven-en-zestig leden beftaande, die jaarlijks Eereprijzen uitdeelt aan den uitvinder van eene nieuwe vrugt, die, naar het oordeel der maatfchappij, van eene goede foort gekeurd wordt. De Heer DUQUESNE arbeidt zedert lang aan een Werk, waarvan de artikelen over het enten en planten van Appel- en Peereboomen gereed zijn. Met verlangen zien alle liefhebbers der vrugtkunde dit Werk te gemoet.

DE-

DR. B. FRANKLIN'S AANMERKING OVER DE AMERICAANSCHE STAATS REGELING.

(Overgenomen uit een' zijner jongst uitgegeevene Brieven aan Mr. WHATLEY.)

Mijn Heer! — Gij ſchijnt de geſtelkenis onzer Staatsregeling niet wel te begrijpen. Indien het Congres een ſteeds ſtandhoudend Lichaam was, zou 'er meer reden weezen om jaloers te zijn over de daaraan opgedraagene Magt. Doch de Leden worden jaarlijks gekoozen, en kunnen niet langer dan drie jaaren naa elkander gekoozen worden, noch meer dan drie jaaren in zeven; en elk kan, wanneer de Aanſtellers te onvrede zijn over zijn gedrag, ten allen tijde van zijn' post worden verlaaten. De Leden zijn uit het Volk genomen, en keeren, den tijd uitgediend hebbende, onder 't Volk weder: zij hebben geen duurzaamer beſtaan in dien rang, dan, om zo te ſpreeken, de afzonderlijke zandkorrels in een uurglas. Zodanig eene Vergadering kan niet ligt gevaarlijk voor de Vrijheid worden. — Zij zijn 's Volks dienaars, te zamenvergaderd om de volkszaaken af te doen en het algemeen welzijn te bevorderen. De hun verleende magt moet genoegzaam weezen, of zij kunnen de hun opgelegde pligten niet vervullen. — Zij hebben geen groote jaargelden, maar een dagelijksch inkomen, en dit is naauwlijks toereikende om de noodige kosten goed te maaken: *zij* hebben *geen* kans, om hooge eereposten, waaraan groote inkomſten verbonden zijn, te beklimmen: zij hebben geene kunſtenaarijen te werk te ſtellen, om, gelijk dit wel elders geſchiedt, verkoozen te worden.

Ik wenschte dat *Oud-Engeland* zo gelukkig was in het Rijksbeſtuur; doch ik zie het niet. Gij *Engelſchen* houdt uwe Regeeringsvorm voor de beste der geheele wereld, en veragt die onze en andere. 't Is troostlijk, dat elk een goed gevoelen van zichzelven heeft, en van alles wat tot ons behoort: elk denkt, dat *zijn* Godsdienst, Regeering, Vrouw enz. de beste is van alle Godsdienſten, van alle Regeeringen, van alle Vrouwen.

Te deezer gelegenheid herinner ik mij drie *Groenlanders*, die twee jaaren in *Europa* geweest, en, onder toevoorzigt van eenige *Moraviſche* Broeders, *Duitschland*, *Deenemarken*, *Holland* en *Engeland* bezogt hadden. Ik trof hun, op hunne terugreize na *Groenland*, te *Philadelphia* aan, en vroeg hun, of zij, de veel gemaklijker leevenswijze der bezogte Volken, die het behulp der Kunſten hadden, gezien hebbende, niet zouden verkiezen onder ons te blijven woonen? — Het antwoord kwam hier op neder, dat zij met genoegen de gelegenheid ge-

genooten hadden om veele fraaije dingen te zien, doch dat zij verkoozen in hun eigen Land te woonen. Welk Land, ondertusschen, meest uit rotzen en klippen bestondt, zo onvruchtbaar, dat de *Moraviſche* Broeders van *New-York* aarde in hun Schip medenamen, ten einde in *Groenland* een Kool-tuin aan te leggen!

ANEKDOTEN VAN DEN HERTOG DE MONTAUSIER.

Gaene belangrijke voorvallen ontmoet men in den leevensloop van deezen buitengemeenen man, zijnen leeftijd, en den ſtand, waarin hij zich bevondt, in aanmerking genomen zijnde; doch indien men doordringe in den geest der kragtige gezegden, die van hem vermeld worden, zal men in hem een der belangrijkſte karakters der Franſche Geſchiedenisſe opmerken.

„ Mijne voorouders," plagt hij te zeggen, „ zijn altijd „ getrouwe dienaars der Koningen, hunne meesters, maar „ nooit vleiers geweest. Deeze eerlijke vrijheid, voor welke „ ik uitkom, is een verkreegen regt, een familiegoed; en „ de waarheid is tot mij gekomen van Vader tot Zoon, als „ een deel van mijn erfgoed."

Niet anders dan onaangenaamheden en tegenſpraak hadt hij nog in zijne Landvoogdij van *Normandie* ondervonden, toen hij vernam dat aldaar eene pest zich openbaarde; hij kondigt zijn vertrek aan; zijn gezin verzet 'er zich tegen, en hij geeft tot antwoord: „ Wat mij aangaat, ik geloof dat „ de Gouverneurs op hunnen post moeten blijven, even als „ de Biſschoppen. Indien de verpligting niet even dringende „ zij in alle omſtandigheden, ſtaat zij ten minſten gelijk in 't „ geval van algemeene rampen."

Ten tijde als hij den Daufijn (den grooten Daufijn) opvoedde, verbeeldde zich deeze, in eene hunner zamenkomſten, dat de Gouverneur hem hadt geſlagen. „ Hoe nu, mijnheer! „ gij ſlaat mij. Men brenge mij mijne piſtoolen!" — „ Geef „ aan Monſeigneur zijne piſtoolen," hernam, zeer bedaard, de Hertog. „ Wees bedagt, Monſeigneur, op hetgeen gij „ gaat beginnen." De Prins valt op de knieën. „ Zie „ daar, Monſeigneur, waartoe de drift vervoere." Dit voorval is nergens aangeteekend, maar het is bij overlevering bewaard in de familien, van MONTAUSIER, uit zijne eenige Dochter, voortgeſproten. Ik heb het uit den mond van een zijner afſtammelingen.

Op zekeren dag geleidde hij den Daufijn in eene hut. „ Onder dit dak, Monſeigneur, in dit ellendig verblijf, woonen „ de vader, de moeder, de kinderen, die onophoudelijk „ werk-

„ werkzaam zijn om het goud te betaalen, waarmede uwe pa-
„ leizen zijn verfierd, en die van honger ſterven, om de kos-
„ ten van uwe tafel te draagen."

Toen hij, in de hoedanigheid van Gouverneur, afſcheid van den Daufijn nam, zeide hij: „ Monſeigneur, indien gij een
„ eerlijk man zijt, zult gij mij beminnen; indien gij het niet
„ zijt, zult gij mij haaten, en ik zal mij zulks getroosten."

Wie kent niet den vermaarden brief over het bemagtigen van *Philipsburg?* „ Monſeigneur! ik maak u geene kompli-
„ menten over de verovering van *Philipsburg*. Gij hadt een
„ goed leger, bomben, geſchut, en VAUBAN. Ook maak ik u
„ geene komplimenten omdat gij dapper zijt; dit is eene erf-
„ lijke hoedanigheid in uw Huis; maar ik verheug mij met de
„ geheele waereld, omdat gij goedaartig en weldaadig zijt,
„ doende derzulken dienſten gelden, die weldoen; dit is iets,
„ waarover ik u mijn Kompliment maak."

Het begin, waarvan deeze man was uitgegaan, was het eerſte zeggen, dat van hem vermeld wordt: „ Ik gaa ten ho-
„ ve, en zal 'er de waarheid zeggen."

De vrienden der waarheid bewaaren dusdanige woorden in hun geheugen, en herhaalen ze bij zichzelven, even gelijk de beminnaars der dichtkunde fraaie verzen herhaalen.

DE WINTER.

Quid ſolutis est beatior curis,
Cum mens onus reponit, ac peregrino
Labore feſſi venimus Larem ad noſtrum!

CATULLUS.

Lente prijkt met Rozelaren;
Zomer tooit de korenbloem;
't Najaar duikt in wingerdblaaren;
Winter met zijn graauwe haren,
Winter heeft den hoogſten roem!

Laat de jeugd het Voorjaar vieren;
Hebzucht, zwoegen in den Oogst;
Wellust, met den Wijnkrans zwieren;
Ik wil Winters kruin lauwrieren:
Winters glorie klinkt het hoogst!

Voor

Voor des Winters klapperlanden
Geve ik vorsch- en krekelzang;
Voor het zweeten, hijgen, branden,
Kieze ik 't blazen in de handen,
En het kleppen van de tang.

Laat Auroor wat minder paalen
Met heur' bleekbeſtorven' mond!
Laat de zon wat vroeger dalen!
Niets op aarde kan er halen
By de Winteravondſtond.

Vlied en ſpringtij' moog wat rijzen
Boven heur gewone peil;
Boom en heg en veld vergrijzen;
En het Noord zijn kracht bewijzen
Aan het uitgeſpannen zeil:

Wang en vingers mogen blauwen
Van het ſtollen van het bloed;
De ochtend op den middag graauwen;
En de dag in nevels flaauwen:
De avond maakt het alles goed.

ô Hoe zalig zijn die uren,
Als men, na een' korten dag,
Van het laſtig plichtverduren
In vertrouwelijke muren
By zijn haardvuur rusten mag!

Als men, aan zich-zelv' hergeven,
Afgeſcheiden van 't gewoel,
Met de ziel om hoog geheven,
Aard en hemel rond mag zweven,
In zijn' ouden leuningſtoel!

Als

Als men, in 't gepeins verloren,
In den lieven haardsteegloed
Lust en leven op voelt gloren,
Kommer, angst, en weedom smoren,
En zijn graage leeslust boet!

Als men 't strengst der jaargetijden
Aan zijne Egaas trouwe borst,
Met zijn kinders om zijn zijden
Onbekommerd heen ziet glijden,
En om ijsgang geeft noch vorst!

Als men met zijn dierste panden,
Om den blijden haard verdeeld,
't Vrolijk avondvuur ziet branden,
En, by 't rusten van de handen,
De ooren met een praatjen streelt.

Ô Hoe vlieten dan de dagen
In een zachte kalme vaart!
Met wat zelig welbehagen!
Door geen sneeuw of regenvlagen
In hun zoete rust gestoord!

Ô Hoe zoet is 't, aam te halen
In den schoot van zijn gezin!
Die naar anders niets kan talen,
Daar zijn wenschen in bepalen,
Ô Die heeft den hemel in.

Hun te leven die ons minnen,
Wien wy alles zijn op aard!
Hun het nooddig brood te winnen!
Voor niets anders hart of zinnen!
Ô Dat lot is schatten waard!

Lente

Laat dan Noord of Westen tieren;
Laat de hagel zoo hij wil
Tegen glas en venſter gieren;
Laat het onweêr om ons zwieren;
't-Blijft in huis en boezem ſtil.

Ja, volzalig zijn die uren,
Als men zich met Gade en kroost
Honig uit het leed mag puren,
En van wat men moog verduren
In elkanders liefde troost!

Zalig dan die avondſtonden,
Die de barre Winter ſchenkt,
Als men, aan zijn huis gebonden,
's Levens wellust heeft gevonden,
Waar geen wereldsch leed ze krenkt!

Zalig, ja, die Winterſtonden,
Vol van huiſelijk genot!
Ware vreugde wordt gevonden
By de kuiſche huwlijksſponden,
In den omgang met zijn' God!

DEMOSTHENES EN CICERO.

De oordeelkundige FENELON heeft, ten opzigte van de twee Redenaars DEMOSTHENES en CICERO, deeze treffijke aanmerking te neder geſchreeven: De *Grieken*, DEMOSTHENES gehoord hebbende, riepen uit: *Laaten wij ten ſtrijde uittrekken en* PHILIPPUS *bevegten!* De *Romeinen* zeiden, naa het bijwoonen eener Redenvoering van CICERO: *Welk een uitmuntend Redenaar!*

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

ALEXANDER DE GROOTE EN JULIUS CÆSAR MET ELKANDER VERGELEEKEN.

ALEXANDER DE GROOTE.

Om eene juiste vergelijking te maaken tusschen het Leeven van ALEXANDER DEN GROOTEN en dat van JULIUS CÆSAR, zal ik ter loops eenige van beider uitsteekendste bedrijven ophaalen; ten einde in staat te zijn om op te merken, waarin zij overeenkomen, en waarin zij verschillen.

De eerste opmerkenswaardige bijzonderheid, ALEXANDER betreffende, viel voor, toen hij nog een kind was. Gevraagd, „ of hij, in de *Olympische* Spelen, om „ strijd zou willen loopen," luidde zijn antwoord: „ Ja, wanneer hij 'er Koningen aantrof om tegen te loo„ pen." Een zeggen, 't welk zeker eene grootheid van ziel uitdrukte, gemengd met geene geringe maate van hooggevoeligheid; dan men hebbe iets af te schrijven op zijne jongheid, en den invloed der opvoedinge op een zo jeugdig hart.

De vraagen, die ALEXANDER aan de *Persische* Gezanten voorstelde, waren in de daad verbaazend; zij hadden niets kinderagtigs of laags, maar droegen de duidelijkste kenmerken van een leevendig vernuft en volklonken oordeel, — een oordeelkragt, zo groot, dat men zulks naauwlijks verwagt zou hebben van iemand, die tweemaalen zijne jaaren telde.

Zijn temmen van den *Bucephalus* levert een verbaazend blijk op van de vlugheid zijner bevatting; den aart van het Paard waarneemende uit de sprongen, die het maakte, wanneer een der Hovelingen het wilde berijden, ontdekte hij spoedig, dat het beest niet te temmen was door eene harde behandeling; dat zagtheid, en oplet-

tenheid op den ſtand, waarin hij het Paard bragt, veel zou toebrengen om de fierheid van het Dier te maatigen. Hij nam de proeve, en de uitſlag beantwoordde aan zijne verwagting.

ALEXANDER's kennis van en oordeel over alle onderwerpen moet verwonderlijk geweest zijn: want wij ontmoeten hem als Beſtuurder van *Macedonie*, ſlegts zestien jaaren bereikt hebbende. Staande den tijd dat zijn Vader afweezig was in den krijg tegen de *Byzantiners*, werd hem het Groot Zegel toevertrouwd; 't geen ten vollen uitwijst het groot vertrouwen, 't geen PHILIPPUS in hem ſtelde.

Twintig jaaren bereikt hebbende, beklom hij eenen Throon, omringd met een bijkans onnoemelijk getal vijanden; en, eer hij dertig telde, bragt hij ze te onder, en ketende de geheele Wereld aan zijnen zegewagen. 't Geen van ALEXANDER verhaald wordt, ten aanziene van zijn gedrag jegens TIMOCLES, bij het beleg van *Theben*, is een treffend blijk van zijne edelaartigheid. Hoewel het eene geringe vergoeding was voor de veelvuldige ſmerten door hem geleden, gedroeg hij zich, buiten twijfel, te wreed, bij het inneemen dier Stad: dan de reden voor dusdanig eene handelwijze heeft in het Staatkundige gewigt. Het lot van *Theben* moest dienen om het overige van *Griekenland* in onderdaanigheid te houden. Menigwerf gevoelde hij berouw wegens de wreedheden, aan de *Thebaanen* gepleegd; een berouw, 't welk een geest van genabetoon in zijn hart kweekte of deedt opwaaken: want alle de andere vermeesterde ſteden behandelde hij gelijk een edelmoedig krijgsman past. 't Geen zijn berouw wegens het lot, den *Thebaanen* aangedaan, te meer blijks van opregtheid doet draagen, is de waarneeming, dat hij elken *Thebaan*, die de nederlaage zijner ſtad overleefd hadt, en van hem eene gunst verzogt, dezelve, met de uitſteekendſte teekens van genoegen, verleende.

ALEXANDER ving den *Perſiſchen* Oorlog aan met eene Legermagt, niet ſterker dan 38,000 man; een klein getal volks zeker, als men de grootheid der onderneeminge in aanmerking neemt. In de daad zijn perſoonlijke moed hieldt eenen gelijken tred met zijne heerschzugt. — Den *Helleſpont* met deeze manſchap overgetrokken zijnde, ging hij na den *Granicus*. HEPHESTION raadde hem, het niet te onderneemen, die rivier over te trekken,

ken, of den krijg dat jaar voort te zetten, dewijl het jaargetijde te verre verloopen was. Doch ALEXANDER, in dien raad geen genoegen nemende, zeide, „dat hij den „ *Helleſpont* zou onteeren, als hij den *Granicus* vrees„ de!" — Dit gezegd hebbende, reedt hij de rivier in, gevolgd door zestien Ruiters: dan, de ſtroom zeer ſterk loopende, won hij met zeer groote moeite den tegenover hem liggenden oever. — Dit bedrijf ſpreidde niet de ſchitterendſte kleuren zijnen Heldenmoed en dorst na Roem ten toone; dit verſpreidde een vuur in het hart van den minſten ſoldaat, die, ziende dat hun Koning en Held de eerſte was om het geweld des ſtrooms te braveeren, hem, al ware dezelve zevenmaal ſterker geweest, in den dood of de overwinning zouden gevolgd zijn. Hij wist, dat niets een Krijgsbevelhebber dierbaarder maakt aan zijne Soldaaten, dan dat hij in gevaar en lijden met hun deele.

Toen PHILIPPUS VAN ARCANIA aan ALEXANDER, zich in *Cilicie* bevindende, een drank gaf, dien men zeide vergiftigd te weezen, gaf hij een zonderling blijk van waare grootmoedigheid. Hij reikte den Arts den brief, deeze beſchuldiging inhoudende, toe, en nam den drank teffens in. Ware die drank geweest gelijk de brief vermeldde; dan zou zijn edelmoedig ſteunen op de trouwe der vriendſchap de wereld, op dien tijd, beroofd hebben van eenen Held, die, om veele goede hoedanigheden, groote agting verdiende.

De minzaame behandeling, welke het Gezin van DARIUS van ALEXANDER ontving, naa den ſlag in de engten van *Syrie*, doet eere aan de gevoeligheid van zijn hart, en de hoogagting, waarmede hij een te ondergebragte Majeſteit behandelde. Hij beval, dat deeze als van Koninglijken bloede, en niet als gevangenen, zouden behandeld worden. Weinige Overwinnaars zouden zich gedraagen hebben gelijk hij, wanneer zij zulk een aantal ſchoone Vrouwen in hunne magt gekreegen hadden. Hij bragt toen in daadlijke betragting de voorſchriften, hem gegeeven van zijnen Leermeester ARISTOTELES, de leſſen van het beheer zijner driften. Door dit gedrag ſtak hij verre uit boven zijnen zo zeer bij hem gelieften ACHILLES; en dien te evenaaren, was zijne grootſte eerzugt.

Wanneer ANTIPATER bij ALEXANDER woorden van beſchuldiginge ſprak tegen diens Moeder, gaf hij ten

antwoord: „ Ik verwonder mij, dat ANTIPATER niet „ weet, dat één traan van eene Moeder duizend zulke „ Brieven als deeze uitwischt." — Hij onderhieldt zijne Vrienden ſcherplijk, wegens hunne gereedheid om tot de wellustige zeden der *Perzen* over te gaan. ALEXANDER's redenen tot een tegenovergeſtelt gedrag waren klemmende en hem waardig. Hij beſloot met te zeggen: „ Het einde en de voltooijing mijner Overwin„ningen was, de ondeugden en zwakheden der zodani„gen, die ik te onderbragt, te vermijden!" Woorden, welke hij bekragtigde door zijn eigen voorbeeld.

Bij ALEXANDER's laatſte najaagen van DARIUS, bevondt hij zich met zijn krijgsvolk, naa een langen en hoogst vermoeijenden marsch, ſmachtende van dorst. Eenige *Macedoniers* hadden, in deezen dringenden nood, een kleinen voorraad van water gevonden, en bragten het voor hunne vrouwen en kinderen in het Leger. Op een tijd dat ALEXANDER zelve van dorst ſmachtte, boden die krijgsknegten hem eenig water aan. Hij nam den helm, waarin het water was, in zijne hand; maar rondziende, bemerkte hij, dat de oogen van alle de Soldaaten zich met greetigheid op dien vreemden drinknap vestigden. Zonder een druppel te drinken, gaf hij het aangeboden water met dankzegging terug, betuigende: „ Zou ik alleen drinken, en alle anderen ſmach„ten? Zij zouden met reden misnoegd zijn!" Zulk eene daad van lijden en verdraagen, zulk eene grootmoedigheid, was regt geſchikt om zijne krijgslieden wilvaardige volgers te maaken.

Het lot, waartoe hij BESSUS, den Moordenaar van DARIUS, doemde, wordt door zommigen met den naam van wreed beſtempeld; dan anderen houden het daarvoor, dat het de grootſte wreedheid zou geweest zijn, zulk een monſter op aarde te laaten leeven.

ALEXANDER gaf, in veele gevallen, doorſteekende blijken van een teergevoelig hart: zulks betoonde hij inzonderheid door zijne ſmert over den moord van DARIUS, en zijnen rouw bij den dood van de Gemalinne diens ongelukkigen Vorsts. Behalven zijn leedweezen over haar, als eene beminnelijke Vrouwe, beroofde zulks hem van de gelegenheid, om de hoogagting, welke hij haar toedroeg, te betoonen.

In *Arcania* gekomen, ontmoette een partij Barbaaren de Soldaaten, aan welken ALEXANDER de zorge voor

zijn

zijn geliefd Paard *Bucephalus* hadt toevertrouwd; en zij namen deezen gevangen. ALEXANDER vaardigde manschap tot hun af, met den eisch om het Paard terstond weder terug te geeven. Niet alleen gaf hij daarvoor een groot lotgeld, maar behandelde hun voorts vriendschaplijk. Veele andere blijken van edelmoedigheid omtrent zijne vijanden troffen het hart zijner knegten.

Voorzeker was een vlek in ALEXANDER's Character de wijze, op welke hij te werk ging, om te weeten te komen wat PHILOTAS van hem zeide (als hij dronken was) door middel van ANTIGONE, zijne Maitresse.

Men kan niet zeggen, dat ALEXANDER ergdenkend was wegens de oogmerken van anderen; maar hij was niet vrij te spreeken van ligtgeloovigheid, inzonderheid ten opzigte van alles, wat hem verhaald werd van de zodanigen, die anderen beschuldigden van iets tegen zijnen Roem gesproken te hebben. Dit raakte de teergevoeligste snaar van zijn hart, en, kon iets hem tot wraak aanporren, 't was zulk een bedrijf. De zamenzweering van DRINNUS strafte hij zeker te zwaar, en 'er sneefden onschuldigen bij het bloed, te dier gelegenheid gestort. — Wat zal men zeggen van den dood van CLITUS? Schoon ALEXANDER te veel wijns gedronken hadt, verdroeg hij diens beledigingen, eenigen tijd, met groot geduld; en, naa een oogenblik van dolzinnigheid, gebooren uit rechtmaatig opgewekten toorn, was zijn berouw, wegens die daad, zo verregaande, dat hij het zwaard in zijn eigen hart zou gestooten hebben, hadden de rondsom staande Officieren hem niet wederhouden.

Een zwarte vlek heeft op ALEXANDER doen kleeven zijn gedrag in *Indie*, waar hij, met eene Stad 't verdrag der overgave getroffen hebbende, op voorwaarde, dat de Bezetting ongestoord de poorten zou uittrekken, bij dien aftocht op hun aanviel, en ze allen om 't leeven bragt. — Dit bedrijf gaf een erger doodsteek aan zijnen Roem, dan alle zijne vijanden hem konden toebrengen, in alle de jaaren dat hij steden bemagtigde.

Aan de oevers van den *Hydaspus* liet ALEXANDER wapenrustingen, voor reuzen geschikt, begraaven, ten einde volgende eeuwen van de kloeke gestalte der *Macedoniers* te doen spreeken. Dit was zeker een ijdele trots; hij moet gedagt hebben, den *Indiaanen* schrik aan te jaagen, op de beschouwing van zulke wapenrustingen: welk, mog-

ten zij denken, zou hun lot geweest zijn, indien zij onder de magt van zulke reuzen, aangevoerd door eenen Man als ALEXANDER, gevallen waren! — Bij den dood van zijnen Vriend HEPHESTION vergat ALEXANDER te eenemaal de tedere aandoeningen der menschlijkheid. Rouw over den dood van eenen, dien hij zo teder beminde, vervoerde zijnen geest. Hij vierde bot aan verkeerde Godsdienstbegrippen, en offerde een geheel Volk op aan de schim van dien Vriend zijner ziele. Dan hij volgde deezen Vriend, kort daarop, na 't rijk der schimmen.

JULIUS CÆSAR.

Mijne aanmerkingen over JULIUS CÆSAR vang ik aan van den tijd, waarop hij zijn eigen rantsoen aan de *Cilicische* Zeerooveren betaalde; niets treffends komt vóór dien tijd in zijne leevensgeschiedenis voor. De wreedheid zijns gedrags tegen deeze Mannen, daar bij geboodt dat zij zouden gekruizigd worden, geeft ons geen gunstig denkbeeld van zijn hart: want in de jaaren, wanneer hij deeze schriklijke wreedheid deedt pleegen, voelen de meeste menschen eene grooter overhelling tot betoon van zagtaartige menschlievenheid, dan ouden, verhard in gruwlijke boosheid.

Schoon het plaatzen der Standbeelden en andere Eereteekenen voor MARIUS in *Rome* een sprekend blijk opleverde van zijne eerzugt en stoutmoedigheid, slaagde zulks naar zijnen wensch. Het volk, ingenomen met zulk een merkteeken van moed en uittarting der vijanden van dien grooten Man, juichte dit bedrijf toe, en verhief hem als den éénigen, waardig dien *Romein* in den bloede te bestaan.

In de zaak van CLODIUS, die niet alleen de heilige verborgenheden van de Godesse BONA onteerde, maar zelfs de kuischheid van POMPEJA belaagde, was hij tot laagheid zagt. Doch CÆSAR scheen, ten dien tijde, alle eer van zijn Huis op te offeren aan het bejag van Volksgunst.

Wanneer CÆSAR de Leevensgeschiedenis van ALEXANDER DEN GROOTEN las, borst hij uit in traanen, en het speet hem, dat hij ongelauwerd den leeftijd bereikte, waarin ALEXANDER reeds de Wereld overwonnen hadt. Eene veragtlijke zwakheid in de daad!

Cæ-

CÆSAR's eerſte krijgstocht was tegen de *Galliciers* en *Luciliaanen*. Hij overwon ze, en maakte eenige wijze inrichtingen ten opzigte van het betaalen der ſchulden, regtvaardig handelende ten opzigte van de ſchuldigen en de ſchuldeiſchers. Staande zijne krijgstochten in *Gaulen* ging hij met eerlijkheid te werk. Zijn perſoonlijke moed was, in de daad, te bewonderen; terwijl teffens zijne bekwaamheden als Veldheer de wereld deeden verſteld ſtaan. Zijne ziel was zo wel geſtemd voor de arbeidzaamheden in het kabinet, als voor die in het veld: want, met zijn Leger zich op eenen grooten afſtand van *Rome* bevindende, hadt hij ontelbaar veele gelegenheden, in de herhaalde boodſchappen aan den Raad gezonden, om zijne bekwaamheden als Staatsman, in vollen luister, ten toon te ſpreiden.

Bij den aanvang der Burgeroorlogen tusſchen hem en POMPEJUS, ſtelde hij zijnen Mededinger voor, om wederzijds hunne vooringenomenheden en eiſchen ter zijde te ſtellen, en als onbeämpte Burgers na *Rome* te keeren. Dit levert een blijk op van zijne Vaderlandliefde. Dat beginzel, zo ingeworteld in het hart van elk *Romein*, werkte, op dat maal, zo ſterk in hem, dat hij het behoud des Vaderlands boven eigen grootheid ſtelde. POMPEJUS weigerde het, en alle de verſchriklijkheden van eenen Burgerkrijg woedden met zulk eene uiterſte dolzinnigheid, dat niets, dan de volſtrekte val van een van beiden, een einde aan de jammeren des Gemeenebests kon maaken.

Naa den hoogst gedenkwaardigen ſlag van *Pharſalia*, waarin POMPEJUS de volle nederlaag kreeg, was de taal, die CÆSAR voerde, wanneer hij den voet zette in 's vijands Legerplaatze, overdekt met de lichaamen der verſlaagenen, treffend. „Dit wilden zij! — Zij dwongen mij tot „dit bedrijf! CAJUS CÆSAR moest dit doen, of den roem „van alle zijne voorige Overwinningen verliezen, door „lafhartig 's vijands Legerbenden te laaten ontkomen!" Hartroerende gedagten in eenen Man met krijgsroem bekranst, de verlaaten Legerplaats van POMPEJUS overtrekkende, beenenſtappende over de ontzielde en zieltoogende lichaamen zijner Landgenooten, van wier dood hij zichzelven als de voornaamſte oorzaak erkende! wat moet hij op dit oogenblik niet gevoeld hebben! De traanen, die hij ſtortte over POMPEJUS, doen hem meer eers aan, dan alle de krijgslaurieren, welke hij behaalde,

van die in *Gallicie* af, tot die in de velden van *Pharsalia*. — Wanneer CATO, naa den veldslag van *Thapsacus*, zichzelven om 't leeven bragt, riep CÆSAR uit: „ CATO, ik benij u uw dood, dewijl gij mij de eer be„ nijdde om uw leeven te spaaren!" — De goedertierenheid, betoond aan allen van de partij van POMPEJUS, die deezen Mededinger overleefden, heeft veel blijks van edelaartigheid.

De overwinningen van CÆSAR waren van meer aangelegenheids dan die van ALEXANDER, (dien hij zich ten voorbeeld van naastreeving stelde) dewijl die des jeugdigen Krijgshelds meest alle in ijdelen rook verdweenen, naa dat hij den laatsten adem hadt uitgeblaazen; doch die van den *Romein* volduurden jaaren lang naderhand in *Italie*. Hij behaalde een zegepraal wegens *Egypte*, *Pontus* en *Africa*, en eindelijk van wegen de vermeestering van *Juba*.

CÆSAR ontwierp veele verbaazend groote plans: een deezer, indien het welgeslaagd ware, zou ten achtsten wonder in de wereld gestrekt hebben; zijn oogmerk was om de landengte van *Corinthe* door te dringen. Hij hadt ten doel, de rivieren *Apian* en *Tyber* af te leiden, zo dat ze rechtstreeks van *Rome* na *Circanum* liepen, en van daar na zee bij *Toracina*. Hij wilde alle de moerasfen rondsom *Mamentuna* opdroogen, ten einde veele duizenden in den landbouw en andere nuttige bezigheden werk te verschaffen.

Ontelbaar veele waren CÆSAR's vaderlandlievende plans. Hadde hij geleefd om dezelve te volbrengen, zij zouden meer nuts voor *Rome* gebaard hebben, dan alle haare schitterende zegepraalen te gader.

Zijne Tijdregeling was van het grootste nut voor zijn Land, naardemaal dezelve ten redmiddel strekte uit de onvermijdbaare verwarring, welke het gemis daarvan te *Rome* zou hebben moeten veroorzaaken. Het was niet overeenkomstig met de schèrpheid zijns oordeels, dat hij de toegenegenheid des Volks in de waagschaal stelde, door eenen Titel aan te neemen, die haatlijk moest klinken in de ooren der oude Gemeenebestgezinden.

CÆSAR's dood was allerontzettendst, en ging gepaard met bijzonderheden, die denzelven te treffender maaken. Wat hadt CÆSAR gedaan, 't geen POMPEJUS niet zou gedaan hebben? Nogthans droeg men leedweezen over POMPEJUS, en CÆSAR werd vermoord — vermoord door

een

een aantal, die het op zijn leeven gemunt hadden; — geene dolken troffen hem dieper, dan het zien van BRUTUS onder dit aantal. „ En gij ook hier, BRUTUS!" Dit gezegd hebbende, viel hij ter aarde, en gaf den jongſten ſnik.

* * *

ALEXANDER DE GROOTE werd, als 't ware, een Koning geboóren — JULIUS CÆSAR was een Burger: maar een Burger van *Rome*, die toen de Burgemeesterlijke waardigheid beklom, ſtondt gelijk met eenig Koning op aarde, uitgenomen de duurzaamheid zijns gezags. Beiden bezaten zij dezelfde grootheid van ziel, — beiden hadden zij denzelfden onleschbaaren dorst na roem. Edelaartigheid blonk nu en dan in het Character van den eenen zo wel als in dat van den anderen uit.

Door CÆSAR's goedertierenheid (ſchoon dezelve blijkbaar niet uit een belangloos beginzel opwelde) won hij de liefde des volks, 't geen hem tot alle opeenvolgende waardigheden, en eindelijk tot Conſul verhief. — Ten aanziene van de zagtere aandoeningen des harten, was CÆSAR veranderlijker dan ALEXANDER, wiens tederhartigheid (buiten de gevallen wanneer de dronkenſchap hem vermeesterde) als een zagte ſtroom vloeide. Deeze zagtheid van aart maakte hem egter niet onbekwaam om heldendaaden te volvoeren. Neen, in deeze was hij gelijk aan CÆSAR, of eenig Held vóór hem.

De Eer- en Staatzugt van CÆSAR deedt hem de Republiek om verre werpen, ten einde hij al de magt des Gemeenebests in zijne handen mogt krijgen, en krijgsvolk naar welgevallen werven; dat krijgsvolk na de uiterſte einden der aarde voerende, om, door de grootheid zijner krijgsverrigtingen en daaden, zijne grootheid boven andere Stervelingen aán den dag te leggen.

De Eerzugt van ALEXANDER nam eene nog hooger vlugt; hij dong 'er na om een God te zijn, daar hij in zijne daaden meer dan een Mensch ſcheen. In hem, den vermeenden Zoon van JUPITER AMMON, vereenigden zich verſcheide volkomenheden, die in verſchillende Goden vielen.

De *Macedoniſche* Vorst hadt zeker die ſtrengheid en afſtootende ſtugheid niet, welke het gelaat van CÆSAR bewolkten, en voor zijne Vrienden zelfs hinderlijk waren.

De openhartigheid en heuschheid, die op het gelaat van ALEXANDER ſpeelden, bewoogen aller harten tot onderwerping.

Zouden wij beide deeze, ondanks hunne gebreken en afkeurenswaardige bedrijven, groote Mannen geen regt laaten wedervaaren, met te neder te ſchrijven: CÆSAR was een eerzugtig Man, dapper in het Veld, verſtandig in den Raad, bedreeven in de Letteren, verheven van Character, en daarin een *Romein*. —— ALEXANDER dorstte even zeer, zo niet meer, na Roem; hij was dapper, en zo edelmoedig als dapper. Hij hadt zijnen geest verſierd met de fraaije letteren; en zijne ziel bezat die vermeesterende bevalligheden, welke de hardheid der driften verzagten.

GELUKKIGE GENEZING VAN EENE ZWARE HANDWONDE.

Op den 18 November 1806 ontbood men mij, tegen den avond, ten huize van JAN BOUMAN, woonende in het dorp *Ouderkerk aan den Amſtel*; daar komende, vond ik een jongman, KLAAS WINNER genaamd, met zijne regterhand op tafel leunende, die met eene menigte van doeken omwonden was, en, als 't ware, in een bloedbad gedompeld lag. Naar de oorzaak gevraagd hebbende, gaf men mij te kennen, dat deze KLAAS WINNER met zijn' maat, ten huize van THIJMEN KOEK of BRUER, in den ronden hoepérpolder, bezig zijnde met het afhakken van eenig vleesch, en daarvan een ſtuk, op het blok liggende, willende vasthouden, door zijnen maat met het groote hakmes eene wonde was toegebragt, welke zich dwars over de regterhand uitſtrekte.

De wonde onderzocht hebbende, bevond ik dat dezelve haar begin nam van het nahandsbeen van den duim (*os metacarpi pollicis*) en dwars over de nahand tot aan de *articulatie* van den pink, tusſchen denzelven en den naasten vinger door ging tot benedenwaarts in de hand. Alles was van boven dwars doorgehakt, gelijk ook de drie nahandsbeenderen, waarvan het eerſte naast den duim voor een gedeelte en de twee volgende ge-

geheel afgekapt waren, zoodanig dat de twee volgende vingers nederwaarts en geheel los hingen.

Mijn eerſte werk was het bloeden te ſtelpen, en, zoo goed de omſtandigheid dit toeliet, de wonde te ſluiten en te verbinden, bevelende het verband met een warm *oxycraat* vochtig te houden: ik vond mij tevens genoodzaakt eene breede ſpalk van ſpanenhout onder de hand te plaatſen, gaande voorbij de toppen der vingeren tot een gedeelte van den onderarm, om alles zoo veel mogelijk te onderſteunen, en voornamelijk om de twee geheel loshangende vingeren ſteunſel te bezorgen: de ſpalk vulde ik in de hand met een opgerold windſel tot eenen gelijken ſteun en gelijke dragt, en om eene verzakking van ſtof zoo veel mogelijk in tijds voor te komen, daar ik hiervoor reeds bevreesd was.

Ik vond vervolgens de geheele hand zeer ontſtoken en gezwollen, en beval hierom zorgvuldig en gedurig voort te gaan met het verband door het warm *oxycraat* vochtig te houden. — Dan met de grootſte verwondering ontdekte ik, na verloop van 5 a 6 dagen, dat de ontſteking geheel verdwenen was, dat de hand 'er zeer wanſtaltig begon uit te zien, en dat zij zeer bleek, bol en *oedemateus* gezwollen was. Bij het losmaken van het verband beſpeurde ik tevens dat de wieken enz. zwart aangeſlagen waren, en eenen ondragelijken ſtank van zich gaven, als dien van verrot ſpek; redenen om mij te doen beſluiten dat 'er reeds *caries* aanwezig was. Daar ik nu voor eene geheele verſtikking beducht was, en alzoo voor het behoud der geheele hand vreesde, beſloot ik uit dien hoofde tot een *fomentum* uit *aq. calcis*, *ſal ammoniac.* en *ſp. vin. caphur.* beſtaande, waardoor het mij gelukte de *oedemateuze* zwelling te verminderen, terwijl 'er zich van dag tot dag meerdere levensbeweging vertoonde. — Na verloop echter van 4 a 5 dagen ontdekte ik aan den binnenkant bij de *articulatie* van den pink, van binnen in de hand, eene kleine *fungeuze* opening, welke ik onderzocht hebbende, bevond tot binnen in de hand door te dringen. Ik trachtte dezelve te zuiveren door eene *injectie* uit de *tinct. myrrh. aloes. ſuccin.* en *mel roſarum* beſtaande, om alzoo het dreigend bederf en de *caries* voor te komen; dan na twee dagen openbaarde zich bij de *articulatie* van den voorſten vinger een *abſces*, 't welk ik opende, en waaruit zich eene groote hoe-

hoeveelheid *ichoreuze* etter ontlastte. Den volgenden dag onderzocht ik nader, en bevond dat die beide openingen gemeenschap hadden, en de geheele binnenhand een *sinus* was, en dat ik, met mijn holle *sonde* bij den pink ingaande, bij den voorsten vinger weder uitkwam; ik zag mij dus genoodzaakt dien *sinus* te *dilateeren*, en de hand van binnen dwars door te snijden, waardoor de twee vingeren, van dien kant, op nieuws hunne vastigheid verloren, en ik de hoop opgaf om deze te zullen behouden. Tot mijn genoegen bevond ik echter, dat de wonde boven op de hand, in dien tusschentijd, zoo verre weder was aaneengegroeid, dat die twee vingeren van dien kant eenige stevigheid verkregen hadden; bezorgde dus van onderen door mijne spalk zoo veel ondersteuning en dragt als mogelijk was, ter bereiking van mijn oogmerk. Ik verbond vervolgens dien *sinus*, denzelven van binnen met een poeder uit de *pulv. myrrh.* en *euphorb.* bestrooijende, en met wieken, in mijne vorige *tinctuur* gedoopt, beleggende, waardoor ik bespeurde dat de teekenen van *caries* en de stank tevens van tijd tot tijd verminderden. —— Dan de vinger naast den pink (die het meest digt bij de *articulatie* geleden had) bleef bij aanhoudendheid zeer *oedemateus*, hetwelk mij op het vermoeden eener verborgene *caries* bragt, te meer, daar 'er zich, tusschen den pink en den daar aan volgenden vinger, op nieuws, een *abscès* openbaarde, waaruit zich veel etter ontlastte: na hetzelve geopend te hebben, bevond ik dat het zeer *fungeus* was, verbond het met de *vitr. alb.*, en vervolgens met mijne vorige *tinctuur* en poeder voortvarende, schikte zich alles tot eene *radicale* genezing. — Dan tot mijn leedwezen ontdekte ik op den 28 December des vorigen jaars wederom van boven bij de *articulatie* van den pink eene kleine *fungeuze* opening: doch dezelve onderzocht hebbende, bevond ik dat zij niet diep ging, en overwon haar met de *alumen ustum* en mijne vorige *tinctuur*. — Den 7 Januarij 1807 echter bevond ik de geheele hand, van binnen en van buiten, voornamelijk bij de *articulatie* van de middelste vingers, zeer ontstoken, en ontdekte bij de *articulatie* van den naast aan den pink gelegen vinger, van binnen in de hand, een *abscès*, hetgeen ik opende, en waardoor zich op nieuws eene groote hoeveelheid van dikke etterstof ontlastte, welke een zeer onaangenamen reuk van zich gaf: ook bespeurde ik bo-

ven

ven op de hand, op twee a drie plaatſen, de beginſelen van op nieuws opkomende verzweringen; en dit maakte mij hopeloos omtrent het behoud der hand. Ik kon geene andere oorzaak vinden, dan dat de patient, zich verbeeldende alle zwarigheden te boven te zijn, ondanks mijne welmeenende raadgevingen omtrent zijnen te houden levensregel, daarin zich had te buiten gegaan, waarvoor ik bovendien zeer gegronde redenen had. Ik liet andermaal de hand met het warm *oxycraat* gedurig nat houden; en op mijne vorige wijze en met mijne vorige middelen voortgaande, heb ik, na lang ſukkelens, vooral bij den pink en den naastgelegen vinger, tot mijn groot genoegen alle zwarigheden overwonnen, mijn oogmerk, tot geluk van den patient, bereikt en de hand *radicaal* genezen, zoo dat KLAAS WINNER thans het volle gebruik zijner vingeren heeft, behalve dat die naast den pink nog eenige ſtijvigheid had, doch niet twijfelende of ook dit zal na eenigen tijd volkomen te regt komen.

Mij verpligt rekenende dit belangrijk geval aan mijne Kunstgenooten en alle echte beminnaars der edele Heelkunde mede te deelen, noeme ik mij met achting

HENDK. CN. WIEMAN,
Chirurgijn enz. te Ouderkerk.

Ouderkerk aan den Amſtel,
den 3 *Februarij* 1807.

HET GENOOTSCHAP DER MENSCHELIJKHEID, TE LONDEN.

Dit Inſtituut, zegt Doctor FRANK, in zijne *Reis door Parijs, Londen en een groot gedeelte van Engeland en Schotland*, in den jare 1803 gedaan, heeft de onmiddelijke redding van het leven van den mensch ten doel. Hetzelve werd in den jare 1774 door Dr. COGAN en Dr. HAWES geſticht. Tot eene aanleiding daartoe ſtrekte eene door Dr. COGAN ondernomene vertaling in het Engelsch van de *Gedenkwaardigheden van het Amſterdamsch Genootſchap ter redding van Drenkelingen*, en wekte bij *Londens* Ingezetenen den lust op, om dit voorbeeld

na te volgen. Dr. COGAN's pogingen waren niet vruchteloos. Integendeel, het daardoor ontstane Genootschap had zich niet alleen de redding van verdronkenen, bevrozenen, verstikten en van den blikfem getroffenen ten doel gesteld, maar hetzelve trachtte tevens alle die omstandigheden te voorkomen, welke de menschen in bovengenoemde onheilen konden storten. Ook thans houdt het zich zoo edel bezig met middelen op te geven, waardoor ongelukkige schipbreukelingen kunnen gered worden. Mogten deze werkzaamheden, even als de andere, met een zoo gelukkig gevolg bekroond worden! Dit gesticht heeft, zedert het oogenblik zijner oprigting tot in den jare 1803, twee duizend zeven honderd en acht-en-negentig wezenlijke schijndooden gered.

Dit Genootschap der Menschelijkheid heeft, zoo in *Londen* als in deszelfs omtrek, zeven reddingshuizen opgerigt. In het jaar 1801 werden vijftien vrouwen, dertien mannen en acht kinderen, van den dood, dien zij in het water zouden gevonden hebben, gered. Vele Genees- en Heelmeesters zijn tevens in onderscheidene wijken der Hoofdstad, van wegen dit Genootschap, met *Noodkasten* voorzien, om den verongelukten dadelijk ter hulpe te kunnen snellen. Derzelver verrigtingen worden door Gouden en Zilveren Gedenkpenningen beloond. De hiertoe betrekking hebbende uitgaven, gelijk ook die van het geheele Genootschap, worden door eene Inteekening bestreden. Die, welke daaraan deel nemen, komen tweemaal 's jaars bijeen, en kiezen alsdan uit hun midden eenigen, die alle twee maanden zitting houden. Dit Genootschap viert daarenboven twee groote en belangrijke Feestdagen. Een dezer is aan de jaarlijksche Redevoering, en de andere aan het jaarlijksch Feest, gewijd. Ik had het genoegen beiden bij te wonen, als daartoe van Dr. HAWES een entré-billet verkregen hebbende.

Op Zondag den 24sten April 1803 verzamelde zich eene talrijke schaar in de Kerk van *St. James*. De oogen van alle aanwezenden waren op eene meer verhevene plaats in het midden van de Kerk gerigt. Daar stonden over de dertig zindelijk gekleede personen van onderscheidene jaren en kunne. Deze waren het, die hoofd voor hoofd in het afgelopen jaar door het Genootschap gered waren. Ieder hunner had een prachtig ingebonden Bijbel onder den arm, met het opschrift: *Geschenk*

van

van het Koninklijk Genootschap der Menschelijkheid. Voor den aanvang der Redevoering zongen alle aanwezenden eenige Liederen, en nu betrad Lord Bisschop van Gloucester den predikstoel. Hij verscheen aldaar niet alleen als groot Redenaar, maar vetried ook een diep inzigt in het vak der natuurkunde van den mensch. Men kon de verschijnselen, die den schijndood vergezellen, niet treffender afmalen dan hij zulks deed. In het slot zijner redevoering sprak hij van de gelukkige gevolgen, welke de verrigtingen van het Genootschap tot op dien dag bekroond hadden. Hierop wendde hij zich tot de aanwezige geredden, en sprak hun zeer treffend en aandoenlijk aan. Dit maakte zulk een indruk, dat twee hunner onmagtig ter aarde vielen. Bijzonder zag ik een jongeling, door hevige stuiptrekkingen overvallen, op den grond zinken. De omstanders verzekerden mij, dat hij zichzelven van het leven had willen berooven, maar door een medelid van het Genootschap van dit oogmerk was afgebragt.

Na de aftrede des Redenaars van den kansel zong men andermaal eenige Liederen, en nu verliet een ieder de Kerk, bij welke gelegenheid ieder tevens eenige bijdrage tot instandhouding des Genootschaps gaf. — Dit voorval had een diepen indruk op mij gemaakt; ik vermoedde niet dat mij nog een roerender tooneel wachtte. Dit had den volgenden Woensdag, den 27sten April, plaats. Ik bedoel het jaarlijksch Feest, dat in een der LondenscheLogementen door eenen maaltijd gevierd werd. Meer dan twee honderd personen namen daaraan deel. Men was zeer vrolijk aan tafel, zong het bekend Engelsch Volkslied, *God save the King!* en dronk de gewone gezondheden. Eensklaps weergalmde een treurmarsch uit de Opera *Koning Saul* van HÄNDEL, — de deuren openden zich, en een Vaandeldrager trad binnen; op zijn vaandel las men de woorden: *Wij prijzen God en danken hem!* Dezen volgden in orde alle die genen, welke door toedoen van het Genootschap in het afgelopen jaar van den dood gered waren. Eene vrouw, welke van eene hooge geboorte scheen te zijn, begon den optogt. Zij werd, door twee medeleden van het Genootschap begeleid. Na dezen volgde een aantal kinderen, door hunne ouders vergezeld, en eindelijk verschenen 'er verscheidene jongelingen en meisjes, die allen den tot geschenk verkregen Bijbel onder den arm droegen.

gen. De optogt ging tweemaal om den disch. Welk een tooneel! De geredden, de redders, ja alle de aanwezigen, waren van één gevoel doordrongen. Een ieder gaf zijne tranen den vrijen loop, en dit was voor allen de grootste weldaad. Naauwelijks had zich de optogt ter zijde geplaatst, of eene algemeene diepe stilte volgde. Na eenige oogenblikken werd dezelve door eene roerende Redevoering van den Voorzitter des Genootschaps, den Graaf STAMFORD, afgebroken: Na dezelve volgde die van den Bisschop van Glóucester. Men kan zich den inhoud van beiden gemakkelijk voorstellen. Naauwelijks waren zij geëindigd, of de deuren openden zich op nieuws, en eene bejaarde vrouw, van meerdere medeleden des Genootschaps in zegepraal binnengeleid, werd voor den stoel des Voorzitters gebragt. Deze vrouw was Mevrouw NEWBIJ, Vroedvrouw van het Kraamvrouwen-gesticht van *Londen*. De Voorzitter sprak haar aan, en verklaarde, dat, daar zij zedert verscheidene jaren een groot aantal in schijn doodgeboren kinderen door hare zorg tot het leven terug gebragt had, het Koninklijk Genootschap haar een gouden eerepenning schonk. Deze werd de diep getroffene vrouw om den hals gehangen. Eindelijk hield Dr. HAWES eene sluitrede, waarna het Gezelschap scheidde. Nimmer zal ik dezen dag vergeten. Hij is geheel geschikt om zich met het menschelijk geslacht te verzoenen.

HET LEVEN VAN SIR WALTER RALEIGH.

(Uit het *Taschenbuch der Reisen*, *von* E. A. W. VON ZIMMERMAN, voor 1806. door J. V. W. Rzn.)

Den grooten man, met eenen onwankelbaren moed, tegen het noodlot, dat hem bestormt, te zien kampen, veroorzaakt, volgens het zeggen van eenen der oudste Wijsgeeren, zelfs den Goden een aangenaam schouwspel. — En waarlijk, de groote man kan zich bezwaarlijk ten vollen als zoodanig doen zien, zonder vele en drukkende lotgevallen. Hoe minder hij echter volgens zijnen eersten stand tot deze laatste bestemd schijnt, en hoe grooter zijne verdiensten voor zijn Vaderland en de geheele Maatschappij zijn, zoo veel te schit-

schitterender zal ook eens zijn naam in den tempel des roems blinken.

Dit alles wordt ook in den beroemden Zeeman en Ontdekker RALEIGH bevestigd. — Sir WALTER RALEIGH, of, zoo als hij zelf zijnen naam schreef, RALEGH, stamde uit een aloud geslacht van *Devonshire* af. Hij werd hier, uit zijns Vaders derde huwelijk, op een landgoed, niet verre van *Budley* gelegen, geboren. — Na een goed schoolonderwijs genoten te hebben, woonde hij reeds in zijn zestiende jaar het Collegie van *Oriel*, in *Oxford*, bij; en reeds hier vertoonde zich, bij de Akademische oefeningen, de sterkte zijner ontwikkelende begaafdheden. Echter verliet hij weldra de Hooge-school, en moet van daar naar *Londen* zijn gegaan, om zich in *Middle Temple*, een Collegie voor de Regtsgeleerdheid, eenigen tijd op te houden. Dan ook hier voelde hij zijne eerzucht te zeer beperkt. Hij ging hierom, naauwelijks zeventien jaren oud, als Vrijwilliger met de Troepen naar *Frankrijk*, welke de groote ELIZABETH in 1569 aan de Hugenooten ter hulpe zond. Hij bleef hier vijf jaren, en streed daarna in de *Nederlanden* tegen de *Spanjaarden*. In dit tijdperk van zijn leven vormde hij zich tot den behendigen en schranderen Wereldling, waardoor hij zich naderhand van eene zoo voordeelige zijde deed kennen.

Toen hij in 1579 in *Londen* terug kwam, ondernam hij met zijnen Schoonbroeder, Sir HUMPHREY GILBERT, die hiertoe eenen Vrijbrief van de Regering ontvangen had, zijne eerste Ontdekkingsreize naar *Noord-Amerika*; en alhoewel deze met geenen gelukkigen uitslag bekroond werd, gingen echter deze beide ondernemers, in het volgende jaar, tot het zelfde einde, weder daarheen op reis. Doch ook deze maal keerde hun het geluk den rug toe. Zij verloren hun beste schip, zonder eenige ontdekking van aanbelang gemaakt te hebben. Weldra echter zag de vurige man een nieuw middel geboren worden om zijne bekwaamheden te doen schitteren.

De *Spanjaarden* hadden, in den naam van den Paus, vijandelijke troepen, uit *Italianers* en *Spanjaarden* bestaande, in *Ierland* gevoerd, én deze hadden zich in het Landschap *Kerry*, in de Provincie *Munster*, door een daar opgerigt fort, gevestigd. Zoodra RALEIGH dit hoorde, nam hij onder de troepen van den daarzijnden Gouverneur, den Graaf ORMOND, als kapitein, dienst. Deze belegerde het fort, en dwong den Spaanschen Generaal, zich op

genade en ongenade over te geven. ORMOND was wreed genoeg, het Guarnisoen over de kling te doen springen, omdat de krijgsgevangenen ten zijnen laste kwamen. RALEIGH had bij deze onderneming zoo uitgeblonken, dat hij, gedurende het afzijn van den Graaf, het bestuur over de Provincie en de daarbij aanmerkelijke bezittingen in het overwonnen land verkreeg. Hij keerde hierop naar *Engeland* terug, en kort hierna werd hij op eene zonderlinge wijze bij de Koningin bekend. Zoo het immer geoorloofd ware, den hoogmoed eene Lofrede toe te wijden, zoo zoude het in dit tijdperk van het leven van onzen Held het geval zijn.

RALEIGH was een schoon man, groot en sterk van ligchaam; om welke reden hij zelf zeer met zijn persoon ingenomen was, en bovenmatige pracht en blinkende kleeding beminde. Het gebeurde eens, dat de Koningin, op eene wandeling, voor eene groote moerasstige plaats moest blijven staan, wanneer Sir WALTER zich juist toevallig in de nabijheid bevond. Hij droeg, zoo als toen de mode was, eenen fraaijen fluweelen mantel. Naauwelijks zag hij de verlegenheid der Koningin, of hij deed zijnen mantel af, spreidde dien over de modderige plaats, en baande dus hierdoor der Koninginne eenen droogen weg.

RALEIGH, echter, was niet alleen een uitstekend schoon man, hij was ook geestig, zeer bespraakt, en voerde met even zoo veel overleg als gave van onderhouding het woord. Op deze wijze met ELIZABETH bekend te worden, moest noodzakelijk voor hem de gunstigste gevolgen hebben. Hij werd ook terstond aan het Hof gebragt, en won de gunst der Koningin hoe langs zoo meer.

Eene beslissende neiging tot groote ondernemingen wekte hem echter weldra uit deze aangename werkeloosheid. Hij nam in 1583 deel aan de nieuwe onderneming, welke zijn Schoonbroeder HUMPHREY GILBERT, tot verdere ontdekking van *Amerika*, uitrustte, doch ging deze maal niet zelf scheep. Toen echter deze reis door eene zware Epidemie, welke het volk overviel, reeds in dat zelfde jaar weder ten einde liep, verzocht hij der Koninginne om eenen Vrijbrief voor zich tot eene veel grootere onderneming; hij liep in 1584 zelf met zeven Schepen uit, en ontdekte de groote kust, of het Rijk *Wingandacoa*. — Hij kwam in het volgende jaar gelukkig terug, en bragt van daar het eerst den Tabak in *Engeland*.

ELI-

ELIZABETH was zoo te vreden over deze onderneming, dat zij dezen Amerikaanschen naam in dien van *Virginia* veranderde; zijnde dit eene toespeling op haren stand, als ongehuwde vrouw; en dezen naam heeft, zoo als bekend is, deze Colonie tot op onzen tijd behouden.

Terstond hierop ondernam hij eenen nieuwen togt naar de door hem ontdekte landen; hij was zoo gelukkig, op zijne terugreis een rijkgeladen Spaansch Schip te veroveren, en dus was hem deze reis dubbeld voordeelig.

Nu rees hij dagelijks in de gunst der Koningin: Hij werd tot *Senechal* van *Cornwallis*, en tot Opperhoofd (*Lord Warden*) van het Tinwerk aldaar benoemd. Ook werd hij nu Lid van het Parlement. Hier vertoonde hij zich als den voortreffelijksten Redenaar, zoo wel door de wijze van voordragt, als door de oordeelkracht, welke in zijne gezegden heerschte. Men beschuldigt hem echter van te groote partijdigheid in het lot van de ongelukkige MARIA STUART.

Ondertusschen konden hem alle deze bezigheden niet van zijne hoofdneiging aftrekken. Want in het jaar 1587 rustte hij drie Schepen, en in het volgende jaar eene nieuwe Vloot uit, om zijne ontdekkingen te vervolgen. Hierbij nam hij te gelijk een levendig deel aan het plan tot eene Noordwestelijke doorvaart. Hij zelf echter deed ook in persoon zijn Vaderland gewigtige diensten. Dit geschiedde namelijk in den jare 1581; toen de zoogenoemde onoverwinnelijke Vloot van PHILIPS VAN SPANJE *Engeland* dreigde te vernietigen: Bijna alle belangrijke of slechts aanzienlijke mannen van *Engeland* vlogen toen, met ter zijde stelling van den toen nog zoo hevigen Sectenhaat, en met opoffering van hun eigen vermogen, het Vaderland en hunne groote Koningin ter hulpe, en hieronder blonk Sir WALTER bijzonder uit; hij offerde niet alleen een deel van zijn vermogen tot de uitrusting op, maar bragt bijzonder door persoonlijke dapperheid veel tot de vernietiging der Spaansche Vloot toe.

Tusschen 1588 en 1589 stond hij zijne bezittingen in *Virginia* aan een Gezelschap van Kooplieden af; misschien meende zijn krijgszuchtige geest nu eene verhevener loopbaan voor hem geopend te zien. — Hij begeleidde namelijk, onder aanvoering van den Admiraal DRAKE, den gewaanden Troonsopvolger van *Portugal*, Don ANTONIO CRATO, op de romaneske onderneming,

om de Portugeesche Kroon weder te veroveren. Toen men echter hoorde, dat 'er in *Corunna* aanmerkelijke toerustingen tegen *Engeland* gemaakt werden, zeilde deze ganſche magt, in plaats van, volgens hare beſtemming, naar *Portugal*, naar deze Spaanſche Haven, verbrandde verſcheidene ſchepen, ſloeg de landtroepen, en plunderde de halve ſtad *Corunna*.

Na dat hij hierbij uitgemunt had, landde hij op de terugreize in *Ierland*. Hier zocht hij zelf een goed Dichter, den beroemden SPENCER, op, nam hem met zich naar *Londen*, en verwierf voor hem de gunst der Koningin.

SPENCER heeft dit alles zelf, in eene daarop toegepaste *idylle* (herderskout), bezongen, die hij aan Sir WALTER opdroeg.

In het algemeen was RALEIGH de voorſtander van alle geleerde mannen, en zijn huis ſtond voor ieder, die door verſtand en bekwaamheid uitmuntte, altijd open.

De toegenegenheid der Koningin verwekte hem echter weldra voorname benijders en vijanden. De groote voorkeur, welke RALEIGH genoot, zijne vrije denkwijze, die hem als boven zijne eeuw verhief, en zijn dikwijls te ſtout vernuft, beleedigde, behalve meerdere Grooten, ook de Geestelijkheid. Deze zocht zich te wreken, door hem in openlijke ſchriften voor *Atheist* te verklaren, en hierdoor hem bij de Koningin zelve verdacht te maken; alhoewel hij niet alleen het aanzijn van God, maar ook eene wezenlijke Voorzienigheid, op het zekerſte erkende.

Ondertusſchen wist hij zich bij voortduring in de gunst der Koningin ſtaande te houden, tot dat hij dezelve eensklaps, door eenen liefdehandel, verbeurde.

RALEIGH had de bijzondere gunst der ſchoone Dochter van den Afgezant TROUGHMORTON, eene Hofdame der Koningin, weten te verwerven, en de gevolgen hunner liefde waren niet langer te verbergen. Hij huwde zijne geliefde wel terſtond hierop, en leefde ook daarna met haar in den gelukkigſten echt; doch de Koningin was hierover zoodanig verſtoord, dat zij hem verſcheidene maanden gevangen zette, en, na zijne vrijlating, het Hof ontzeggen liet.

Gedurende dezen onaangenamen toeſtand maakte Sir WALTER het ontwerp, om *Guiana*, dat door de *Spaan-*

jaar-

jaarden, als zoo rijk in goud, aangekondigd was, te veroveren. Tot dat einde zond hij 'er eerst een' ervaren Officier op kondschap heen. Hij ging daarop in 1595 zelf, vernielde de Spaansche Volkplanting *St. Jozepho* op het Eiland *Trinidad*, nam den Gouverneur gevangen, en voer daarna den *Oronoko* op, zonder zijne groote verwachtingen vervuld te zien. — Hij bragt echter, na zijne terugkomst, een eigen fierlijk en waarlijk romanesk berigt over *Guiana* in het licht, hetwelk daarna in de verzameling van HACLUIT opgenomen is.

De twee volgende jaren gaven onzen Held tweemalen gelegenheid om door zijne bekwaamheid in den krijg te schitteren. — Toen het, namelijk, bekend werd, dat PHILIPS op nieuw groote toerustingen maakte, zocht ELIZABETH hem voor te komen. Eene groote Vloot van 170 schepen, benevens 6000 man landtroepen, werden in *Plymouth* uitgerust. De daarna even zoo beroemde als ongelukkige Graaf ESSEX voerde hierbij het bevel over de Landtroepen; terwijl de geheele Zeemagt onder Lord EFFINGHAM stond. Sir WALTER RALEIGH commandeerde met Lord HOWARD onder hem, en hierbij muntte de eerste vooral uit.

Bij *St. Sebastiaan* te landen, vond men onuitvoerlijk; hierom waagden het HOWARD en RALEIGH, de Spaansche Schepen in de Haven van *Kadix* zelve aan te grijpen. Hunne stoutmoedigheid werd met het gelukkigst gevolg bekroond. RALEIGH nam, of vernielde de Spaansche Schepen, en baande hierdoor den moedigen Graaf ESSEX den weg tot de Stad zelve. De *Engelschen* maakten eenen onschatbaren buit; men schatte het verlies der *Spanjaarden* op twintig millioenen dukaten; en had de Hertog VAN MEDINA niet besloten vele Spaansche Schepen zelf in brand te steken, de buit der *Engelschen* zou nog veel aanmerkelijker geweest zijn. Sir WALTER zag hierbij maar te veel op roem; want hij zegt van zichzelven, met betrekking tot de groote onderneming bij *Kadix*: „Ik won daarbij slechts een „lam been en verder niets dan arbeid en armoede."

De Lieveling der Koningin, Graaf ESSEX, ontving in het volgende jaar het Commando over eene onderneming tegen de rijke Indische Vloot van *Spanje* en tegen de Azorische Eilanden. Sir WALTER, die over een gedeelte der Vloot het bevel voerde, kwam eerder dan ESSEX bij *Fayal* aan. Door lang naar dezen te wachten,

zoude hij het gunſtigſte oogenblik, om de Stad, die nog in zekerheid meende te zijn, te veroveren, hebben laten voorbijgaan. Hij greep daarom *Fayal* met het beste gevolg aan; doch ESSEX meende hierdoor in zijnen roem benadeeld te zijn; hij was hierover ten hoogſten verbitterd, en zoude, als Opperbevelhebber, hem en meerdere Kapiteinen van deze onderneming van hunnen post ontzet hebben, indien Lord HOWARD hun niet ten voorſpraak gediend hadde. Echter was dit de hoofdoorzaak van den onverzoenlijken haat, welke naderhand ſteeds tuſſchen RALEIGH en ESSEX beſtaan heeft.

Daarenboven werd ESSEX van RALEIGH openlijk benijd, om de blijkbare voorkeur, met welke hem ELIZABETH begunſtigde. Toen daarna deze edele, dappere, doch veel te haaſtige, trotſche en onvoorzigtige Gunſteling, door openlijken opſtand tegen zijne Beſchermſter en Minnares, als werkelijk aan hoogverraad ſchuldig, veroordeeld werd, wendde RALEIGH alles aan, om de Koningin tot het beſliſſend oordeel over te halen. RALEIGH werd dermate door naijver beſtreden, dat hij in eene ziekte viel, toen de Koningin, omtrent haren Lieveling in den grootſten ſtrijd met zichzelve, eenige hoop op vergeving liet blijken. Naauwelijks had echter de hardnekkigheid van den Graaf ESSEX op de neiging der Koningin gezegevierd, naauwelijks had zij, tegen haar eigen gevoel, het doodvonnis van den Graaf onderteekend, of RALEIGH was zeer ſpoedig genezen.

Bij deze gelegenheid werd onze RALEIGH, door zijne aandrift om over zijnen Vijand te zegevieren, onvergefelijk ver gebragt. Hij vond een bijzonder vermaak om de volvoering van het vonnis aan zijnen grooten tegenſtander in den *Tower* perſoonlijk bij te wonen; want deze geſchiedde niet in het openbaar. Hadde toch toch deze anders zoo groote man zichzelven voorgeſteld, hoe ligtelijk men aan het Hof, van het toppunt van geluk, in den afgrond des ongeluks kan nederſtorten! Doch het was of de wraak hem van zijne zinnen en alle voorzigtigheid beroofde, dewijl hij zich hierdoor den haat des volks en de berisping van elken bedaarden en weldenkenden man op den hals haalde.

Deze zege op den edelen tegenſtander was ſlechts van korten duur. ELIZABETH overleefde haren Gunſteling naauwelijks twee jaren; en met den dood van deze groote Vrouw taande, als 't ware, te gelijk het geluk van onzen Held.

De

De Opvolger op den Engelſchen troon, JAKOB DE I, beſchouwde RALEIGH met geheel andere oogen. De wijſ, namelijk, de Graaf ESSEX, in het laatſte tijdperk zijns levens, zich werkelijk met JAKOB DEN I, als toenmaligen Koning van *Schotland*, in onderhandelingen had ingelaten, om ELIZABETH over te halen, dezen beſliſſend tot haren Opvolger te verklaren, zoo moest RALEIGH, als de hevigſte tegenſtander van den Graaf, uit den aard der zake, bij den nieuwen Monarch gehaat zijn.

Zeer ſpoedig ook bleek de ongenade van den nieuwen Monarch omtrent RALEIGH. Hij verloor zijnen invloed aan het Hof, en zelfs kort daarna zijne zoo voordeelige ambten.

Waarſchijnlijk was het bittere verdriet, en veelligt de wraakzucht, de drijfveeren, welke eenen man van eene anders zoo onbevooroordeelde denkwijze, als Sir WALTER waarlijk was, konden doen beſluiten om zich met verſcheidene ſtrenge Puriteinen te verbinden, ten einde zijnen regtmatig erkenden Koning van den troon te werpen, en ARABELLA STUART, die ook van HENDRIK DEN VII afſtamde, de Engelſche kroon op te zetten. Hoe donker ook de Geſchiedenis dezer Zamenzwering eenen HUME toeſchijne, deden zich echter, uit hetgene 'er van bekend werd, ſporen eener zulke zamenzwering op.

De beſchuldiging echter werd des te zwaarder voor RALEIGH, naarmate hij zich, door zijn gedrag omtrent den bij het volk zoo zeer beminden Graaf ESSEX, den openlijken haat op den hals gehaald had.

Hierom veroorloofde zich ook toen de toenmalige Advokaat der Kroon, EDUARD COKE, in zijne aanklagte tegen hem, zulke uitdrukkingen, als waaruit de onbeſchoftheid van dezen gevoelloozen mensch, tegen de beſchuldigden in het algemeen, maar al te duidelijk zigtbaar was. Het was een merkwaardig ſchouwſpel, hoe de groote en voor zijn Vaderland zoo verdienſtelijke RALEIGH, de harde namen, b. v. van *ellendeling*, *monſter*, *helſche adder*, waarmede de lompe Advokaat hem vernederde, met bezadigdheid, welſprekendheid en moed beantwoordde. Hij werd echter ter dood veroordeeld. Hij werd naar *Winchester* en hierop naar den *Tower* gebragt; zijne goederen werden verbeurd verklaard, en vielen den toenmaligen Lieveling des Konings, ROBERT CAR, naderhand Graaf VAN SOMMERSET, ten deel. De volvoering van het

vonnis werd echter uitgesteld. Dat RALEIGH ondertusschen zeker den dood verwachtte, blijkt uit de brieven, welke hij in dien tijd aan zijne Vrouw schreef.

Gedurende zijne gevangenis beproefde hij onderscheidene middelen om zijne vrijheid weder te bekomen. Eenige derzelven waren, zonder tegenspraak, beneden zijne waarde; zoo hield hij zich b. v. ziek, en zelfs krankzinnig. Alles was ondertusschen te vergeefs; hij zat dertien jaren gevangen.

(*Het slot hierna.*)

BIJZONDERHEDEN EENER REIZE RONDOM DE WAERELD, VAN DON FRANCISCO RALMIS, EEN SPANJAARD.

(Uit eenen Brief, gedagteekend *Madrid*, 24 October 1806.)

Een der Wondheeleren van 's Konings Kamer, Don FRANCISCO RALMIS, is, zedert eenige weeken, van eenen verren togt terug gekeerd, die, hoopen wij, tot een tijdmerk zal dienen in de Jaarboeken der menschelijkheid, der nutte weetenschappen, en zelfs van den heldenmoed. Eenige bijzonderheden aangaande deezen togt, den eersten in zijne soort, zullen, misschien, niet onbelangrijk zijn.

Op den 30 November 1803 van *Corogne* vertrokken, heeft hij eenen togt rondom de Waereld gedaan, om de weldaad der Koepokinentinge te verspreiden, niet alleen door alle de *Spaansche Indien*, maar zelfs in landen, aan de heerschappij van zijne Katholijke Majesteit niet onderhorig; en de uitslag heeft zijne hoop overtroffen. Het reisgezelschap, onder het opperbewind van den Heere RALMIS, bestondt uit eenige lieden van de kunst, verscheiden bedienden, berekend om hun in hunne werkzaamheden hulp te bieden, en uit twee-en-twintig kinderen, van tijd tot tijd met de koepokstoffe ingeënt, welke aldus, geduurende de reize, van den eenen op den anderen is overgeplant, om aldus versch te kunnen gebragt worden in alle de plaatzen, die men aandeedt. Eerst zetteden de reizigers voet aan land op de *Kanarische* Eilanden, vervolgens te *Porto Rico*, en daarnaa op de kust van *Caraças*. Bij zijne komst in

de

de haven van *Guayra* zondt BALMIS eenen zijner amptgenooten, SALVANI, na *Zuid-Amerika*, terwijl hij zelve zich na de *Havana* begaf, en vervolgens na het Schiereiland *Tucatan*. Aldaar wierdt het reisgezelschap nog eens gesmaldeeld. *Don* FRANCISCO PASTOR vertrok uit de haven van *Sisal* na de stad *Hermosa*, in de provincie *Tabasco*, met oogmerk om aldaar de Koepokinenting voort te planten over *Ciuda Real de Chiapa* na *Guatimala*. BALMIS heeft eene landstreek van vierhonderd mijlen bereisd, rotsachtig, van wegen en zoo goed als inwooners ontbloot, om de vrugtbaare en volkrijke provincie *Guaxaca* te bereiken; terwijl het meerendeel der togtgenooten, na *Vera Crux* te hebben aangedaan, het geheele Onder-koninkrijk *Nieuw Spanje* doorreisd, en de Koepokinenting hebben ingevoerd, niet slegts in de afgelegene provincien van *Sonoora* en *Cinaloa*, maar zelfs tot de Indiaansche, deels nieuw bekeerde, deels nog Heidensche stammen van *Pimeria Alta*. In alle de hoofdsteden, welke BALMIS heeft aangedaan, heeft hij vergaderingen opgerigt, en voorts van narigten voorzien, haar het dierbaar pand in handen stellende, voor't welk elk haarer aan den Souverein van *Spanje* en de Nakomelingschap verantwoordelijk is.

Met den gelukkigen uitslag in de Nieuwe Waereld heeft de ijver van BALMIS zich niet vergenoegd; hij heeft het plan beraamd, om dien tot de Asiatische Zeeën uit te breiden. Te *Acapulco* is hij te scheep gegaan, zes-en-twintig kinderen uit *Nieuw Spanje* met zich neemende; en terwijl zij nog zeer jong waren, heeft hij dezelve gesteld onder opzigt der Bestuurster van het Vondelingshuis te *Corogne*, die hem verzelde. De koepokstoffe, aldus van het eene dier onnozele schepzelen tot het ander wordende overgebragt, is, in haare volle kragt, overgevoerd tot op de *Philippijnsche* Eilanden, naa een tijdverloop van iets meer dan twee maanden, en heeft zich over alle de Eilanden verspreid, die aan de *Spaansche* heerschappij onderworpen zijn; hebbende voorts BALMIS afspraak gemaakt met den Kapitein Generaal, om dezelve de grenzen van het Vaste-land van *Asie* te doen bereiken. Een groot gedeelte van den uitgebreiden Archipel der *Philippijnsche* Eilanden bevat de *Visayas*-eilanden, wier Koningen met de *Spanjaarden* altijd in oorlog zijn. Voor de Koepokken was het bewaard, eene nieuwe soort van wonder aan dit uiteinde der Wae-

reld te werken. Dit heilzaam geſchenk heeft eene bevrediging daargeſteld, die als onmogelijk wierdt beſchouwd; juist in het tijdſtip wierdt het aangeboden, als eene verſchrikkelijke Kinderziekte de ſtaaten dier vijandelijke Koningen verwoestte. Getroffen van de edelmoedigheid der *Spanjaarden*, hebben zij de wapens nedergelegd; en BALMIS wierdt de bekwaamſte Vredehandelaar bevonden. De zelfde geesſel verwoestte de *Portugeeſche* Volkplantingen en de Zuidelijke Kusten van *China*, toen BALMIS te *Macao* en *Canton* kwam. Hij heeft de Koepokſtoffe aldaar in haare volle kragt overgebragt; gelukkiger en wijzer, derhalven, dan de *Engelſchen*, die reeds verſcheiden poogingen van dien aart hadden te werk geſteld, maar zich telkens vergenoegd hadden om met ſchepen van hunne Oostindiſche Kompagnie de ſmetſtoffe te zenden, op hun Eiland opgedaan, en die op eene langduurige reize van alle haare kragt beroofd was.

De Koepokinenting, dank hebbe de werkzaame voorzigtigheid van den Heere BALMIS! is derhalven te *Canton* ingevoerd, in zoo verre althans de plaatzelijke omſtandigheden gedoogen bij een agterdogtig en zorgeloos Volk. Intuſſchen heeft hij de zorge, om de Koepokinenting te doen ſtandhouden en voort te planten, opgedraagen aan de Geneesheeren der *Engelſche* Faktorie, die het zich ongetwijfeld tot een pligt en eere zullen rekenen, om in *China* eene weldaad te volmaaken en landeigen te maaken, welke uit hun land afkomſtig is.

Te *Macao* terug gekeerd, is hij op een *Portugeesch* ſchip na *Liſſabon* vertrokken, en op den 15 Augustus 1806 aldaar aangekomen. Deezen laatſten overtogt heeft hij door eene nieuwe weldaad doen kennelijk worden, door de Koepokſtoffe aan het Eiland *St. Helena* mede te deelen. Zoude men kunnen gelooven, dat hij niet dan met moeite dezelve door de *Engelſchen* heeft doen aanneemen, die, zints meer dan acht jaaren, zich tegen de invoering van deeze dierbaare ontdekking van eenen hunner Landgenooten in eene hunner Volkplantingen hebben aangekant?

Niet zoo gelukkig als die van BALMIS ſlaagde in den beginne de onderneeming van SALVANI, dien ijverigen medgezel zijner werkzaamheden. Na *Peru* willende overſteeken, leedt hij ſchipbreuk in een' der monden van de rivier *Magdalena*. De Gouverneur van *Karthagena* heeft hem alle noodige hulp toegebragt. Men heeft het geluk

luk gehad, SALVANI te redden, nevens de drie lieden van de kunst en de ingeënte Kinderen. In de provincie *Carthagena* is de Koepokinenting mede ingevoerd. Van daar is SALVANI na de zeeëngte van *Panama* gezonden; vervolgens de rivier *Magdalena*, langs haaren verren loop, opvaarende, heeft hij de Koepokstoffe aan de beide oevers medegedeeld. Vervolgens hebben zich deeze waardige Zendelingen verdeeld, om dezelve wijd en zijd binnenslands te verspreiden; en overal hebben zij de voortplanting aan lieden van de kunst aanbevolen, onderrigtingen in hunne handen stellende, overeenkomstig de handelwijze van den Heere BALMIS. Hunne verzamelplaats was te *Santa-Fé de Bogota*. Kort daarnaa heeft de Onderkoning berigt na *Spanje* gezonden, dat, in de uitgebreidheid zijns gebieds, meer dan vijftigduizend persoonen waren ingeënt, zonder het geringste toeval. In 't laatst van Maart 1805 zijn SALVANI en zijne Reisgenooten van nieuws uit elkander gegaan, om de Koepokstoffe te verspreiden op den weg van *Popayan*, *Cueuca* en *Quito* tot in *Lima*; in de volgende maand bevonden zij zich te *Guyaquil*. Met het zelfde oogmerk moeten zij het Onder-koninkrijk *Lima* doorreizen, nevens de provincien *Chili* en *Charcas*, en te *Buenos-Ayres* hunnen togt voleindigen, alwaar zij na *Spanje* zullen te scheep gaan.

Bij de zoo goed als algemeene weldaad, van welke BALMIS de voornaamste bewerker is, moet nog eene andere gevoegd worden, welke *Spaansch Amerika* hem zal verschuldigd zijn. Hij heeft de Koepokken ontdekt in *Mexico*, in de Valei *Atlixco*, bij *la Puebla de los Angelos*. Een zijner Reisgenooten heeft dezelfde ontdekking gedaan in de ommelanden van *Valladolid*, in de provincie *Mechoakan*; en een tweede in het distrikt *Calabozo*, in de provincie *Caracas*.

Met zijne langduurige reize heeft de Heer BALMIS een bijkomend voordeel behaald. Een groot aantal vreemde planten heeft hij medegebragt, en met naame veele vrugtboomen, die men hoopt in *Spanje* te zullen naturaliseeren. Doch dit is het geringste, waarmede hij aanspraak heeft op de onsterflijkheid, die wij denken, hem bij voorraad te mogen toewijzen. Van BALMIS en zijne Reisgenooten spreekende, zullen wij in volgende tijden mogen zeggen: „ De misdaaden van PIZZARRO

„ en

„ en VALDERDE, die zints drie eeuwen ons worden ver-
„ weeten, zijn eindelijk in *Amerika* geboet, door eene
„ weldaad, die meer menschen in dit gedeelte der Wae-
„ reld zal behouden, dan hunne wreedheid heeft ge-
„ dood."

WENKEN, TEN OPZIGTE VAN EENEN RECHTEN SMAAK IN HET OPSTELLEN EN LEEZEN VAN ROMANS.

(Uit het *Engelsch.*)

Geenerlei soort van Schriften wekken de aandagt sterker, dan de Romans. De geleerden, de ongeletterden, de vrolijken, de zwaarmoedigen, zoeken bezigheid of uitspanning in Schriften van dien uitlokkenden aart. Het met vuur geschreeven blad der verbeelding wekt de vroege poogingen des vernufts kragtdaadig op. MILTON voelde eerst dat hij een Dichter was, toen hij zich aan herderlijke landverbeeldingen overgaf. STERNE besteedde veele uuren van zijne jeugd in soortgelijke bespiegelingen. ROUSSEAU was die warmte van gevoel, welke zoo onwederstaanbaare schoonheden aan zijne Werken bijzet, verschuldigd aan een dergelijken oorsprong.

Men vindt menschen, die de Romans geheelenal veroordeelen, als de deugd in 't algemeen ondermijnende, en de zedelijkheid van bijzondere personen verdervende. De verkeerd- en ongegrondheid van dit begrip valt niet moeilijk elken onbevooroordeelden te doen begrijpen. Het zou, mijns inziens, bezwaarlijk vallen, een voorbeeld bij te brengen van eene welgeschreevene Roman, (want wij willen niet spreeken van die slegte, welke alleen gestemd zijn op eenen toon, om laage driften te ontsteeken, en, of openlijk of bedekt, leerboeken der ondeugd zijn) of dezelve strekt, in den uitslag en de ontknooping, om de schoonheid der Deugd en de afzigtigheid der Ondeugd aan te toonen. Hoe is het dan mogelijk, dat de zedelijkheid iets lijde door dit slag van Schriften? 't Is waar, een Roman moge nu en dan eene al te leevendige beschrijving behelzen, of een gevoelen

van

van twijfelagtigen aart voorſtaan: maar is het niet hoogst onbillijk, om weinige misſlagen iets geheel te veroordeelen? Het Tooneel ontzegt men de algemeene nuttigheid niet, omdat het Blij- en Klugtſpel nu en dan losbandige uitdrukkingen voordraagt.

Mij dunkt, dat de onſchuldigen, de niets kwaads vermoedenden veel voordeels kunnen trekken uit eene met oordeel geſchreevene tentoonſtelling van listige en ſlegte characters. De jeugdige leezers blijven niet langer geheel vreemdelingen in de wereld; zij leeren de ſtreeken der vleierij onderkennen, den gemaakten lach der veinzerije onderſcheiden van het open en gul voorkomen der opregtheid.

Al te zeer zich op het leezen van zodanige Geſchriften toe te leggen, beweert men, dat de kragt der ziele verzwakt, en de aandoenlijkheid tot eene gevaarvolle en ſchadelijke hoogte opwindt. Dit mag, misſchien, met grond gezegd worden: doch dan is het alleen het *al te zeer* behartigen, 't welk die ſchadelijke gevolgen naa zich ſleept. En men vergeete niet die grootschheid van gevoelens, welke het blad der verdichte geſchiedenis kan inboezemen. Geen Geſchiedpen kan de waarde voor de maatſchappij van zulk eene edele geestdrift voor eere zo treffend afmaalen, als dezelve kan geſchetst worden door de treffende en beproevende omſtandigheden in eene Roman. *Zelfverlochening*, edelmoedigheid, vaderlandliefde, vriendſchap, zijn eenige van die deugden, welke eene geestdrift als deeze vergezellen.

Misſchien is het eene der voornaamſte verdienſten van eene welgeſchreevene Roman, dat, door het beſchouwen van de ſchilderij des zwaarſten lijdens, de met daadlijken rampſpoed worſtelenden opgeleid worden om mindere met gelaatenheid te verdraagen.

Schoon de zedelijke ſtrekking der Romans moge betwist worden, derzelver vermogen van te behaagen zal men niet lochenen. Mijn oogmerk is, in deeze kleine Proeve, eenige weinige wenken te geeven, om een juisten ſmaak in dit ſlag van letterarbeid te vormen. Ik ſchrijf mijne gedagten over dit onderwerp neder, zo als zij mij voor den geest komen, en verzoek verſchooning bij den Leezer, indien ik tot misſlagen verval, die onverſchoonlijk zouden zijn in een opzettelijk Werk, daarover geſchreeven.

De ſoort van Schrift, onder den naam van *Roman* bekend,

kend, is in *Engeland* van laate dagteekening, Eene overzetting, of liever eene uitbreiding, van eenige der verwilderde Romances van *Italiaansche* of *Spaansche* herkomst verwekte, in de vroegere dagen onzer Letterkunde, een smaak voor Riddervertellingen, Heldenliefde, en beleezingen der Toverkunde. Tusschen de Fabelen van deezen stempel, en de zedekwetzende voortbrengzels, die omtrent het einde der Zeventiende Eeuwe aanmoediging vonden, schijnt geen tusschenstap. De schandvolle Werken, die in den smaak vielen, wanneer ADDISON het plan vormde om in de Fraaije Letteren zijns Lands eene hervorming daar te stellen, bestonden meestal in ruimschootige en naakte beschrijvingen der zeden eener bedorvene eeuwe, en ruwe schimpschriften op de weezenlijke of ingebeelde treeken van lieden in hoogen stand. Deeze vodderijen maakten gewis de leesboeken niet uit van allen, die kiéschheid bezaten: en in dat kenmerkend tijdvak der Fraaije Letteren schijnen de Spectators, onder veelerlei benaamingen, de Tooneelspelen, en Dichtstukken, de uuren weggenomen te hebben, nu zo algemeen aan Romans besteed.

ADDISON en STEELE gaven den wenk ter Hervorminge; doch geen Schrijver gaf 'er genoegzaam agt op; tot omtrent den tijd van RICHARDSON. Die kiesche en aangenaame Schrijver paarde 't eerst eene afbeelding van de huislijke zeden aan de ontwikkeling der onderscheidene driften, die in den menschlijken boezem woelen. — FIELDING ontstak zijne toorts aan het vuur van RICHARDSON; doch, al te zeer bewust van zijne eigene kragt, om een enkel navolger te worden, sloeg hij, bij zijne eerste proeve, stoutmoedig een nieuw pad in. De Geschiedenis der Romans, zints den tijd deezer Schrijveren tot heden, zou eene onderhoudende taak opleveren: genoeg zij het, hier aan te merken, dat, met uitzondering der Werken van STERNE, SMOLLET en WALPOLE, tot de invoering van de *Hoogduitsche* School, en de verschriklijkheden, daarmede opgedaagd, alle Romans van naam gezegd mogen worden afstammelingen te weezen van TOM JONES en CLARISSA HARLOWE.

WALPOLE's *Kasteel van Otranto* baande den weg voor de *Hoogduitsche* School van Romanschrijvers. In deeze School worde het schriklijk bevallige met eene zwaarmoedige geestdrift aangekweekt. Gelijk het penseel van FUSELI, tragt de pen van de *Hoogduitsche* Romanschrijvers

vers te vergeefs de zagtere bekoorelijkheden van aandoenlijkheid op het papier te brengen. De verbeeldingskragt is ſteeds op den toon van onthutstheid en alarm geſpannen. Op vergrooting geſteld, maakt de Schrijver van elken boezemzugt een doodsangst. Gelijk de verſchrikkelijkheden van een zomer-onweer, zo hebben de vreesaanjaagende voorſtellingen der *Duitſchers* alleen behaagd door derzelver nieuw- en zeldzaamheid. Het is eene Schrijvers pligt, den ſmaak der Leezeren terug te brengen tot de mogelijkheden des weezenlijken leevens, en te voorkomen, dat de uitwerkzelen van een valſch ſchitterend dwaallicht het beſtendig ſchijnend licht der eenvoudige Natuure niet verhinderen.

Men zegt, dat de ſmaak deezer eeuwe geene geſchiedenis wil, met eenvoudigheid verhaald, en gekleurd met de leevendige doch gemaatigde kleuren der waarheid. Ik beken liever te gelooven, dat onze Schrijvers of bekwaamheid of genegenheid derven om 'er de proeve van te neemen. De omzwervende ſmaak walgt ſchielijk van buitenſpoorigheden, en valt met nieuwe grectigheid op het gemaatigde en natuurlijke.

Dat men, om de Natuur kragt bij te zetten, de Kunst te hulp roepe! Weinigen, die zich in dit vak van ſchrijven waagden, ſchijnen gelet te hebben op den aart hunner onderneeming. Zij verſmaaden eene geregelde wijze van verhaalen, of hebben 'er nimmer van gehoord. Men zegt hun, dat eene veelvuldigheid van voorvallen noodzaaklijk is: dit gaat door: maar, volgens dien grondregel ſchrijvende, brengen zij, zonder behoorlijk overleg, zonder oordeel, eene menigte van omſtandigheden bij, die, ja, ſchitteren, doch niet of zeer gebrekkig zamenhangen.

Een Roman noemt men eene ſoort van Heldendicht: waarom dan geene wenken opgezameld uit de regelen, waargenomen in het Heldendicht, of in een Tooneelſtuk, om die ſchrijfſoort te verbeteren?

Ik wil hiermede niet, dat, gelijk het gelegen is met een Heldendicht of Treurſpel, eene Roman altoos moet beſtaan uit eenig gewigtig en agtbaar bedrijf; doch, desniettegenſtaande, moet 'er één heerſchende trek in doorſtraalen, één bepaalde loop van opeenvolgende gebeurtenisſen, zamenverbonden met eene genoegzame aankleeving aan de regelen voor een Tooneelſtuk, een begin, een midden en einde hebbende. Aan deeze groote

ke-

keten van omſtandigheden mogen verſcheide ſchalmen van ondergeſchikte voorwerpen geſlaagen worden, maar die alle ſtrekken om het hoofdbedrijf op te helderen, en derhalven alle aan elkander verbonden zijn, in hoe verwijderd eenen graad ook met de ontknooping.

Eene tusſchenvallende gebeurtenis moge iets weezenlijks behelzen, daar zulks het verhaal verleevendigt, en gelegenheid geeft om uit te weiden in eene verſcheidenheid van characters; maar die gebeurtenis van eenen tweeden rang moet ondergeſchikt blijven, en zorgvuldig ondergeſchikt gehouden worden, aan het hoofdbedrijf, en de daarin voorkomende characters behooren zorgvuldig met zagtere en min ſchitterende kleuren geſchilderd te worden. — Alle bijverdichtzel moet vermijd worden; naardemaal zulks in een verhaal in ondicht, even gelijk een lange tusſchenreden, de aandagt aftrekt en verwart.

De eerſte Roman, ooit in het *Engelsch* geſchreeven met behoorlijke inagtneeming der regelen des Tooneelſpels, was het *Kasteel van Otranto*. De edele Schrijver liet zijne zugt tot die inagtneeming zo verre werken, dat hij zijn verhaal verdeelde in vijf boeken, even als de vijf bedrijven van het Treurſpel. In het eerſte boek wordt de leezer bekend gemaakt met het oogmerk, en krijgt kennis aan de voornaamſte characters; in het tweede wordt het belang des hoofdbedrijfs aanhoudend voortgezet; in het derde komen hinderpaalen en verwarringen op; in het vierde en vijfde klimt alles allengskens, met ſtaage aannadering tot de ontknooping. In deezer voege neemen de gevallen in eene geregelde orde toe; terwijl geen overtollig character, of noodloos toeval, plaats krijgt.

Het plan van dit ſchoon en klein ſtukje kan eene zeer geſchikte oefening aan den Romanſchrijver verleenen. Schoon hij niet, met de ſtriktheid van Lord ORFORD, zijn ſtuk in vijf wel onderſcheidene Bedrijven verdeele, kan hij egter dien Schrijver volgen in diens oordeelkundige inagtneeming van de Treurſpelſchikking, om de voorvallen zodanig te plaatzen, dat de aandagt gevestigd en de driften geroerd worden. — Tot zo lange de Schrijvers in dit vak zich niet willen ſchikken om bijſtand te ontvangen van zulke heilzaame regels, en tot een onderzoek van de beginzels, die de Natuur aan de hand geeft, zullen hunne poogingen alleen eene overeenkomſta heb-

hebben met het ruwe en verwarde werk eens Schilders, die, gevraagd welk een ſtuk hij onder handen hadt, antwoordde, „ dat hij dit zo bepaald niet zeggen kon, eer hij „ verder met het opmaaken van zijn ſtuk zou gevorderd weezen!"

Allen, die over den aart des Heldendichts geſchreeven hebben, maaken een zeer groot onderſcheid tuſſchen het bewonderenswaardige, het verbaazende, het buitenſpoorige, en het onwaarſchijnlijke. Die onderſcheiding behoort altoos den Romanſchrijver voor den geest te zweeven. 'Een korte aandagt, verleend aan de voornaame tooneelen in het groot tooneelſpel des menschlijken leevens, zal hem gereedlijk voorvallen verſchaffen, wel geſchikt voor zijn bedoelde werk, zonder de jammerhartige toevlugt te neemen tot hersenſchimmen, die niet voldoen, omdat ze onbegrijplijk zijn.

Wat de ontknooping eener Roman betreft, de onderſcheidene geaartheden der leezeren geeven de voorkeuze aan verſcheidene. De diepdenkenden en zwaarmoedigen begeeren te treuren over eene ontzettende en droeve uitkomst; de vrolijken en vuurigen kennen geen vermaak dan in een gelukkig einde. In zo verre mogen onderſcheidene werken, met lof, menſchen van verſchillende geaartheden voldoen; maar het onverſchillige, het twijfelagtige, 't geen wij in zekere hedendaagſche Romans aantreffen, is verkeerd en wanſmaaklijk. De beſchikkingen des Noodlots hebbe men nimmer buiten dringende zedelijke noodzaaklijkheid in te voeren. Geen drup menſchenbloed zal men ſtorten, ten zij het ſlagtoffer vertrekt in omſtandigheden, die een nutte les geeven aan de overblijvenden. De ziel verkrijgt dan een regtmaatig en heilzaam gevoel, terwijl men ziddert over het afgeſchilderd wrak van menſchlijken voorſpoed.

Strikte aandagt moet beſteed worden in het bewaaren en doorhouden van het Character. De Schrijver hebbe zorgvuldig onderſcheid te maaken tuſſchen toevallige afwijking en het algemeen beloop van iemands waarſchijnlijk gedrag. ARCHIMEDES riep uit, toen een Soldaat hem het zwaard op de keel zette: „ Wagt een oogenblik, dat ik mijn Voorſtel betoogd hebbe!" Doch het zou zeer oneigenaartig weezen, op het gezag deezer

vertelling, elken Wiskundigen te beſchrijven, als zodanig verdiept en in zijne betoogen verzonken, dat hij alle voorzorgen ter lijfsberging verwaarloosde. Egter ſtaat het vrij, uit bijzondere anecdotes wegens het gedrag van groote Mannen, in bijzondere omſtandigheden, iets te ontleenen ten aanziene van het gedrag, natuurlijk eigen aan groote zielen, in de huitengewoone omſtandigheden, waarin de Schrijver zijnen held plaatst. Dus, wanneer ZIMMERMAN FREDRIK DEN GROOTEN, Koning van *Pruiſſen*, om den lijdenden Monarch geduurende diens laatſte ziekte te troosten, bij het ophaalen van diens ſchitterende daaden, toevoegde, „ dat, even gelijk de Zon een donkeren aardbol verlichtte, hij altoos „ licht rondsom zijne voetſtappen verſpreid hadt." — „ Met dat al," antwoordde hem de Koning, „ was ik „ nooit iets anders dan een arm Sterveling!" — Uit deeze kleine geſchiedenis leeren wij, dat, bij een Man, die eene vaste verhevenheid van gevoel bezit en een in afhangelijkheid geoefend verſtand, de lof noch wantrouwen, noch verwaandheid verwekt. Een min verheven character zou zich geſchaamd, en den lof eene pligtpleeging, genoemd, of de vleierij aangenomen hebben, door de inboezemingen des hoogmoeds op te volgen (*).

Weinige Romanſchrijvers laaten hunne Perſoonen ſpreeken, gelijk men doorgaans in den ommegang ſpreekt: dit is waarheid: doch deswegen valt aan te merken, dat het voor eenen Schrijver niet geraaden zij, al te ſtipt zich te houden aan de gewoone wijzen van geſprek in den ommegang. Wij weeten, dat op het Tooneel een nadruklijker ſtijl vereischt wordt, dan volkomen natuurlijk zou weezen, bij de gelegenheid, waarin de perſoon het woord voert; de Schilder maalt zijn tafereel, waarin Landloopers of Boeren komen, in eene allerſpreekendſte kleeding; en zo ſtaat het den Romanſchrijver vrij, iets

(*) Het is eene niet min waare dan keurige waarneeming, dat de Vrouwen, aan wier arbeid in de Beſchaafde Letteren wij verſcheidene zeer aangenaame Romans te danken hebben, doorgaans eene groote bedreevenheid toonen in de kennis van het hart en de neigingen der Mannen; terwijl de beweegingen in den vrouwlijken boezem, door FIELDING, RICHARDSON en anderen, keurig beſchreeven zijn.

iets van het bevallige der welſpreekenheid aan zijne anders niet vuurige zamenſpraak bij te zetten, en aan zijne koddige characters eene grooter maate van grappigheid te geeven; doch alles met behoedzaamheid.

Een Schrijver, die de Natuur ter gidſe neemt, zal naauwlijks de herinnering noodig hebben, dat de ſieraaden van welzeggen bewaard moeten worden voor de zwakſte plaatzen zijns verhaals; en dat de belangrijkſte tooneelen, met oordeel geſchilderd, uit zichzelven ſieraads genoeg bezitten. Niets kan belachlijker weezen, dan dat de afgemeetenſte uitdrukkingen, en ſpreekwijzen van eene zeer uitſteekende keurigheid, den door droefheid ſterk geroerden in den mond gelegd worden. Droefheid moge, bij wijlen, praatagtig weezen, maar is zelden welſpreekend, of het moet zijn in de eenvoudigheid der uitdrukking, in de taal van 't hart, — welſpreekend, enkel omdat dezelve onvoorbedagt en ongekunſteld is.

Het is bijkans even noodloos, den Romanſchrijver te binnen te brengen, dat eene zeer uitſteekende en ſterke tegenoverſtelling van Characters noodig is, om de gevoelens van de perſoonen, die men ten voorbeelde wil ſtellen, te meer te doen uitkomen, ten einde de aandoeningen der Leezeren te treffen. Van eene juiste te paſſe brenging dier tegenoverſtellingen hangt veel, zeer veel, af.

Het verborgen houden van den eindelijken uitſlag is in de hedendaagſche Romans algemeen: dit, met verſtand gedaan, is van zeer veel kragts. Terwijl het de drift der koelzinnigen gaande maakt, kan het de nu en dan toevallige traagheid der kloekzinnigeren opwekken. Maar eene te algemeene tewerkſtelling deezer kunstgreep ſtrekt niet tot eere van des Schrijvers bekwaamheden. — Blijkbaar mag de Schrijver dit te hulp neemen in dezelfde maate, als de verwarring met voordagt gebezigd wordt in eene ſmaakvolle ſchikking van een Landtooneel. Daarin worden de hoogten met begroeiden grond zo geſchikt, dat zij nu het groot voorwerp bedekken, dan hetzelve vertoonen in een onderſcheiden gezigtpunt van 't geen, waaruit het eindelijk moet voorkomen. Dan de kunſtenaar houdt zich aan eene vaste handelwijze in zijne vermommingen, en vermijdt met veragting de kinderagtige kronkelpaden van een doolhof. — Dat de Romanſchrijver, even gelijk hij, op den eenen tijd bedekke,

en op eenen anderen half ontdekke, de ſtrekking der gebeurtenisſen, welke hij zamenvoegt, in zo verre zulks kan dienen om de nieuwsgierigheid op te wekken en de te vroege ontdekking te voorkomen: dan 'er zij in zijne handelwijze een ſtelzel, 't welk teffens klaar en bepaald is. Dit kan niet ontbreeken, als hij bedenkt, dat de Natuur, in haare grootſte wonderen, geen uitwerkzel aanbiedt, zonder de oorzaak, om zo te ſpreeken, op dezelfde bladzijde haarer verrigtingen te ontvouwen.

Het zou veelligt ſchijnen, dat eene kleine maate van oordeel genoegzaam ware, om den Schrijver op zijne hoede te doen zijn, om in geene tot kleinigheden vervallende vermelding te komen van beuzelagtige en uitwendige omſtandigheden. Van ſtoelen, tafels, kabinetten, eene breede beſchrijving te geeven, kan alleen belangrijk weezen voor Uitdraagers; en nogthans hebben uitſteekende Romanſchrijvers dien misſlag begaan. Niet oneigen mogen wij hier te pasſe brengen, hoe de Schilders van de *Hollandſche* School hunnen roem ſtellen in de Natuur zo ſtipt en ſchroomagtig te volgen, dat zij zelfs de vuiligheid, welke de laarzen van den voetganger beſpat, afbeelden: terwijl de *Italiaan*, met edelen ijver en juisten ſmaak, de Natuur afbeeldt in haare verhevener en fraaijer vertooningen. Even getrouw als zijn mededinger in het voorkomen der Natuur af te beelden, kiest en verbindt hij alles, zorgvuldig agtgeevende om het groot oorſpronglijke in eene behaaglijke en welbeoordeelde houding af te beelden.

Met egte en waare kleuren de bedorvene Vrouwen af te maalen, die der kieschheid haarer Sexe ſchande aandoen, is eer wanſmaak te verwekken, dan te leeren. De afzigtlijke trekken van vrouwlijke ſlegtheid mogen alleen dan te voorſchijn komen, in het geval dier Vrouwen, die eene verontſchuldiging voor haare ondeugden zoeken in de wettiging der Mode, alsmede in de twijfelleer der halve Philoſophen. Het is de zaak eens Romanſchrijvers, vrouwlijke voortreffelijkheid en teederhartigheid te ſchilderen. Kan hij geen model vinden in den kring zijner kennisſen, dat hij dan de handelwijze van ZEUXIS volge, die vijf van de ſchoonſte Vrouwen uit *Agrigentum* koos, toen hij ten oogmerke had het beeld van JUNO te maalen, en de bevalligheden

den van zijne Godin zamenſtelde uit de verzamelde ſchoonheden van dit vijftal.

De Hiſtoriſche Roman is eene ſoort van opſtel, dikwijls zeer onderhoudend, maar niet zelden verveelend en aanſtootelijk. 'Er is iets bijzonder behaaglijks in het denkbeeld van terug gevoerd te worden tot de dagen van aanbelang in de jaarboeken des menschdoms, en tot perſoonen, met welken onze ziel zamenſtemde in haaren vroegſten tijd van opmerking. Doch de onderneeming vordert eene zeer groote maate van oordeel en kieschheid tevens. De Characters der ingevoerde perſoonen moeten met onſchendbaare trouwe bewaard worden, of de begoocheling houdt op; men mag op de waarheid der gebeurtenisſen geen inbreuk doen. Zo niet de Schrijver in dit vak de naſpeuringen van eenen Oudheidminnaar voegt bij de verbeelding eens Dichters, hij gebruike nimmer zijne pen in zulk eene ſtoffe. —— Zelfs in eene Geſchiedkundige Roman is de geregeldheid van plan een noodwendig vereischte, even gelijk in een Geſchiedkundig Tooneelſpel de vervaardiger eenige uitſteekende lotgevallen van zijnen Held uitkipt, en zich niet zet om den geheelen loop van diens bedrijven te vermelden.

Van eene inagtneeming van de regelen des Tooneelſpels zullen (ik moet het nog eens herhaalen) de bevalligheden eener Roman grootendeels afhangen. Om dichterlijk van een dichterlijk onderwerp te ſpreeken, merk ik, ten beſluite, aan, dat de vermogens en bekwaamheden eens Schrijvers, die het aanwenden der kunst in het plan en de verdere uitwerking van zijn ſtuk verſmaadt, vergeleeken mogen worden bij eenen overvloed van water, verſpreid over eene ruime en onvrugtbaare vlakte; — damp en vervulling zijn 'er alleen de gevolgen van: — terwijl de Schrijver, die zijn voordeel doet met een ſtelzel te volgen en geregeld te werk te gaan, vergeleeken mag worden bij eenen ſtroom, bedwongen door heilzaame oevers, die met eene toeneemende kragt voortvloeit, zegepraalende over alle hindernisſen, die tusſchenbeiden mogen opkomen.

IETS OVER DE RIJGLIJVEN.

Zoo! — fluit de luiken op! — nu zal 't vooreerst wel gaan!
Gij hebt, dit is genoeg, de donkerheid verdreven;
Want, om mij meerder licht, dan noodig is, te geven,
Behoeft gij waarlijk niet mijn glazen in te slaan. (*)

Deze regels moesten alle dwaze *Neologen* van buiten kennen, om 'er zich naar te gedragen.

Voor de *Duisterlingen* onzer Eeuw heb ik ook wat. Voor hen lazen wij, nu een jaar geleden (†), een zeer geestig gedichtje, *de Lamp* genaamd. In eene Stad, waar het altijd duister was, brengt een Vreemdeling de Lamp. Men ziet hem aan als eene weldadige Godheid; men roemt

Het voordeel, dat de Stad
Van deze konst te wachten had;

Alles kreeg een nieuw leven,

En heel de Burgerij droeg gaarn
De kleine kosten der Lantaarn.

Hoe gewigtig en blijkbaar zulk een voordeel was, de dieven echter, lichtekooljen, en wie meer bij de duisternis belang hadden, waren het nieuwe licht nijdig, en het leed niet lang, of

Men schreeuwde, dat 't Land oude zeên
Vervielen door die nieuwigheên.

Eindelijk men bragt het zoo ver, dat de Raad

Liet, van de puije van 't Stadhuis,
't Besluit bij 't laatste Lampje lezen,
„ Dat op den ouden voet zou wezen
De duisternis, zoo hoog geacht."
En wenschte al 't volk een goeden nacht!

Nu werd zeker het laatste lichtje uitgeblazen, en

Men hoorde in blijde lied'ren zingen:
„ Lang leven onze Duisterlingen!" —

De

(*) LUBLINK, *Briefwisseling*, bl. 311.
(†) *Vaderl. Bibliotheek*, 1806, 2de Stuk.

De Hemel bewaare ons, hoop ik, voor zulke Ketten; en echter ik kan niet ontkennen, dat 'er al zoo hier en daar vrij wat nieuwe Lampen worden uitgedaan, die men stil had moeten laten branden. Wonderlijke menschen! altijd in ukerstén. Hier dringt u een nieuwe verlichter de lamp zoo digt onder den neus, dat u de hairen verschroeijen; daar weder zet men u, omdat het kagchelvuur u te benaauwd was, in een ijskelder!

Philopœus keurt al wat oud is goed, niet omdat het oude beter is dan het nieuwe, maar alleen omdat het *oud* is. Hij is der verlichting des menschdoms zoo vijandig, dat hij de menschen in twee soorten verdeelt, — in *denkende* en *werkende* wezens. De eersten zijn de zoogenaamde *fatsoenlijke* lieden, de menschen van geboorte, met zoo wat knap, deftig, rijk puikpuikje uit den burgerstand. De laatsten zijn de kleine winkeliers, kruijers, turfdragers, en wat onder den algemeenen naam van *arm burger-kanalje* zoo al meer begrepen wordt. Hij heeft een onveranderlijken afkeer van de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*. Hij kan geene Engelsche Lampen veelen. Is razend tegen de Koepokken. Zijn Overgrootvaders Bedovergrootvader was Ridder; hij dus ook: die op zijn wapen schimpt, komt hem aan zijn leven: zijn koets pronkt 'er van alle kanten mede. Waren de Heerlijkheden met hare tienden weder geheel hersteld, (men moet weten hij is Heer van *klein Kraijenstein*) hij had expres roksknoopen voor zijne Hiverelbedienden, met zijn wapen 'er op, laten maken. Zijne Vrouw en Kinderen dragen Keurslijven als harnassen. Hij woont in den Haag, enz. enz. enz.

Bij *Philocœnus* daarentegen, die alles goedkeurt wat nieuw is, niet omdat het beter is dan het oude, maar enkeld en alleen omdat het *nieuw* is, zijn alle menschen in alles *Broeders*, *Engelen*, van *Goddelijken* aanleg, voor de *hoogste* volmaking vatbaar. Het laatst uitgekomene Philosophisch of Zedekundig Stelsel is bij hem het beste. *De bedelaar en de vorst*, *het paleis en de hut*, — *wat geef ik om stand of woonplaats!* roept hij telkens uit. Hij was weleer tid van alle Leesgezelschappen, Clubs en Grondvergaderingen. Hij hielp de Wapens en Carrépraiken verbranden, danste om den Vrijheidsboom, heeft nog een Keesje op zijn tabaksdoos geschilderd, en een zilveren Vader-Hoofdje in een lijstje hangen. Hij brandt Œconomische Lampen. Schoon nog een welgesteld man, (te voren was hij rijk, maar de Uitgewekenen hebben hem veel gekost,) is zijn uiterlijk voorkomen als dat van een schouwerman. Hij stond op zijn vertrek naar *St. Domingo*, toen hij nog even bij zijds hoorde, dat alle *blanken* daar vermoord werden; hij wenschte zich toen *zwart*, noemde den ijselijken moord eene *billijke wedervergelding*. Zijne kleine Kinders moeten dagelijks, van de geboorte af, in eene ton met

met koud water. Zijne Dochters mogen geen veter aan het lijf hebben, enz. enz. enz.

Ja zoo gaat het dikwerf, mijne Lezers! de een wil door een vergrootglas zien, en de andere door een verkleinenden kijker. Bijna de ganſche wereld brilt; en het wonderlijkst is, niemand voelt, of wil gelooven, dat hij een bril op den neus heeft. — — Maar wij zijn bitter afgedwaald, naar ik merk, en ik zie inderdaad geen kans met fatſoen weer thuis te komen, om, gelijk mijn oogmerk was, iets te zeggen over — *de Rijglijven*. Ik had alleen voor, eene *Inleiding* te maken; en deze, in plaats van mij tot mijn onderwerp *in te leiden*, heeft 'er mij van afgebragt. 'Er zit dus niets anders op, dan, *à la Forioſo*, zoo gratieus mogelijk van de koord te vallen, en, om met eene tweede Inleiding niet weder het zelfde gevaar te loopen, dadelijk over *het herleven der Rijglijven* te ſpreken.

De verdienſtelijke VAN EFFEN (*) beſchimpte weleer met klem en geeſt de toen zoo algemeene *Hoepelrokken*, *Paniers*, *Cueridons*, enz. De vernuftige BELLAMY maakte een gedicht tegen de *Keurslijven*. In onzen tijd, die voorzeker, in ſmaak van eenvoudige kleederdragt, verre boven die onzer Vaderen te roemen was, zagen wij beide ſoorten van *gebaleinde* pronkerij afgeſchaft. De handel in baleinen had geen verlies; de Keurslijfmakers hadden geen werk. Een of andere *Philopaleus* mogt brommen, ieder verſtandig man keurde het goed; de bekoorlijke Sexe inzonderheid was wel in haar ſchik. — De Rijglijven echter zijn, helaas! terug gekeerd. Wie toch had dit gedacht? Eerst was het een enkeld baleintje in een lijfje, toen een lenig Corchetje, en zoo zijn allengskens de Keurslijven bij de Godeſſe *Mode* weder geheel in genade aangenomen, met *blanchettes* en ik weet al niet welke baleinen en ijzeren *ingredienten*. — Is zulk eene dragt, mijne Landgenooten, echter niet klaarblijkelijk ongezond en belemmerend? Die edele vaardigheid, lenigheid en buigzaamheid des ligchaams, zijn zij niet als vastgebonden? De midden, door den Schepper tot ontwikkeling en gemakkelijke wending zoo wijs, zoo uitnemend gewrocht, hoe is zij geprangd? De vlugheid en levendigheid zijn geknakt. Het jeugdig meisje, dat zoo lang vrij en los in de kinderlijke ſpelen van hare broertjes deelde, en trotsch allen zich buigen en wenden kon, tot ontluiking harer phyſieke krachten door een geregelden omloop van bloed en vochten, zit nu, bitter ſtijf en gekneld door de ſchors, die haar de midden omgeeft, de luchtige ſpelen van hare broeders, met haar breijen in de hand, treurig aan te zien. De meer volwaſſene Maagd wordt mede onnatuurlijk gekneld door deze kleederdragt; en dat, zoo het heet,

(*) Vertoog, No. 187.

heet, om beter *postuur* te erlangen en netter *figuur* te krijgen. Hoe verdwalen 's menschen zinnen, wanneer de Mode in het spel komt! Wie is zoo verkeerd, die niet ziet, dat geheel het ongemaakte postuur, de losse en geestige figuur, door eene stijve, gedwongene en gemaakte houding vervangen is? — „ Maar het staat zedig." — Waarom voegt gij 'er niet *eerbaar* bij? Moet dan de maagdelijke eerbaarheid dus bemuurd en omwald worden? Jammer genoeg, zoo zij dus zou moeten verdedigd worden!

Had dan de deugd geen magts genoeg,
Dat ze een vermeetle hand verjoeg',
Die, met een dartle drift, een' boezem dorst genaken?
Moest dan een mistijk zamenstel
Van walvischbeen, met wreed geknel,
De maagdelijke borst zoo strengelijk bewaken? (*)

Gelooft mij, waar de zedigheid en eerbaarheid niet in het harte wonen, zal men ze vergeefs zoeken vast te rijgen! — „ Maar ik zelve heb in mijne jeugd een Keurslijf gedragen," zoo, dunkt mij, hoor ik de Moeders zeggen, „ en ben ik dan „ niet welgemaakt?" — Vergeeft mij, Dames! op deze vraag was ik niet verdacht; — daar valt niets op te antwoorden: — mag ik echter ook eens vragen? De Chineesche mamaatjes, die den voet in den looden schoen van jongs af klein houden, zouden eene dergelijke vraag doen aan hem, die haar het onnatuurlijke hiervan aanwees: moet men daarom zulk eene dragt goedkeuren? — „ Maar niemand heeft vóór een groote „ vijf-en-twintig jaar tegen die zoogenaamde banden geijverd; „ geen Schrijver" — Eilieve gun mij dat ik u in de reden val. Vader CATS, een aanzienlijk maar opregt man, die de verbeteringen handhaaft en de gebreken gispt, hoe ook vastgeworteld of verschanst, zingt in zijne *Bruyt:*

Is 't niet een wonder stuck? die niet en kan verdragen,
De teerste van den hoop, wil sonder schricken wagen
Dat yemant met de priem, of ick en weet niet wat,
Haer drille door het oir, en maeck een open gat. —
Is 't niet een vreemde daet? men laet benaude prangen
Ontrent het swache lijf en teere leden hangen,
Men acht geen ongemack, men draeght gewilligh pijn,
Wanneer het maer en dient om moy gekleet te zijn.
Ey wacht u, jonge vrou, de leden in te binden,
En met een naeuwe praem te woelen en te winden,

Ho

(*) BELLAMY, *Gezangen mijner Jeugd*, enz. bl. 149.

Het ruym voor uwe vrucht van Gode toebereyt
En moet door enge dracht niet worden ingeleyt.

Moeders! hebt gij over dit laatſte wel eens ernſtig nagedacht? Zoo niet, doet het nu. — Zijt verſtandig en moedig. Verwijdert van u en uwe Dochters zulk eene prangende dragt, en klemt uwe kinderen weder los en vrij aan uwen boezem. — En gij, Vaders! die dikwerf, uit eene verkeerde toegevendheid, uwe Vrouwen hierin te veel ter wille zijt, — verbeeldt u voor een oogenblik tot zulk een Harnasgeknel gedoemd te zijn; hoe zou het u in alles belemmeren! En is vlugheid, behendigheid, gemakkelijke wending de Vrouwen minder noodzakelijk? Immers neen. — Nu dan, door te veel Echtgenooten te zijn, vergeet niet langer dat gij Vaders zijt!

Natuur! men handelt u tot hoon!
Gij ſchept vergeefs uw toevrend ſchoon:
Gij kunt der grilligheid der mode niet behagen!
Ach! mogt zij, die dees dwaze prachs
Te zinneloos heeft uitgedacht,
Tot ſtraffe, in Pluto's hof, een gloeijend harnas dragen!

HET ROOZEKLEURIG HOOFDKUSSEN.

(*Overgenomen uit eene Reize door Pruiſſen van den Heere M. de L.*)

De *Berlijnſche* Vrouwen zijn tot uitzinnigheid toe op den opſchik gefteld; die drift verlaat haar zelfs niet in het uur des doods: men oordeele daarover uit het volgende verhaal.

't Is een gebruik in alle Protestantſche Steden in *Duitſchland*, de dooden te kleeden, te kappen, en op eene opene lijkbaar ten toon te leggen, ter beſchouwinge van hunne vrienden en bloedverwanten. Eene maand geleden wierdt Mevrouw D.. van eene rotkoorts aangetast; zoo hevig wierden weldra de toevallen, dat de Arts haaren echtgenoot aanzeide, dat zij niet langer dan vierëntwintig uuren konde leeven. Niemand haarer bloedverwanten wilde het op zich neemen, om haar die maare te verkondigen. Als vriend van den huize nam ik die taak op mij. Ik naderde het ziekbedde, greep haare hand, en haar aanzeggende dat zij in doodsgevaar was, vraagde ik haar, in gevalle zij kwam te ſterven, in wat gewaad zij wenschte begraaven te worden? Straks kwam 'er meer beweeging in haar' pols; haar gebro-

broken gezigt ſchepen op te leeven; zij glimlachee: „ Wij „ allen zijn ſterflijk; ik onderwerp mij;" zoo ſprak zij: „ en „ indien ik ſterve, verzoek ik dat 'er niets bij mijne begrafe- „ nis verzuimd worde. Ik wil dat mijn kist van Acajou- „ hout gemaakt worde, wel gewaxt en zeer fraai bewerkt; „ ik wil dat alle mijne bedienden mijne lijkſtaatſie volgen; „ ik begeer dat dezelve bij fakkellicht gehouden worde. Ik „ verzoek u, dat mijn hoofdkusſen van roozekleurig ſatijn „ gemaakt worde, en het doodkleed van dezelfde ſtoffe; gij „ verſtaat mij wel, mijn vriend, niet waar? — van roozekleurig „ ſatijn. Daar, in mijne kommode, in de derde lade, aan „ de regterhand, naast mijn' nieuwen waaijer, zult gij een „ pakje gouden ſpelden vinden, met diamanten koppen; geef „ dezelve om 'er het laken mede vast te ſpelden. Draag „ zorge dat alles met ſmaak gedaan worde. Verzoek mijne „ Zuster, mijn hair op te maaken, zoo als het haare was, „ ten dage als zij BIBT ten doop hielde; alleenlijk wil ik het „ voorhoofd een weinig opener hebben: dat ſtaat mij beter. „ Ik verzoek u, mij te laaten begraaven in een wit ſatijnen „ Robe; dezelve moet gemaakt worden naar het fatſoen van „ mijne geborduurde Neteldoekſche Robe, welke ik voor „ acht dagen van Parijs heb ontvangen. Ik weet niet, welke „ ſchoenen ik wil aan hebben; dit laat ik aan uwe keuze „ over. Vergeet niet, mijn vriend, vergeet vooral de bou- „ quet niet; gij weet, van welke bloemen ik het meest „ houde." —— Zij viel in eene flaauwte; de pols kwam weder; een glimlach zweefde op haare lippen, en — zij ſtierf.

HUISELIJK LEVEN.

Rondsom nacht en rondsom woeling,
Waar mijn oog of geest zich wend';
In de driften geen verkoeling;
Hebzucht in de ziel geprent!

Onderdrukken, kruipen, ſchrapen,
Anders aast het menschdom niet;
Deze moorden, geene rapen;
Dit is 't, wat men *leven* hiet!

Ik

Leven? neen! het doel des Vaders
Was geen Leeuw- of Vosſen-teelt;
God ſchiep roovers noch verraders,
Maar Hij ſchiep zijn Evenbeeld.

Waar is dan dat Beeld geweken? ——
In den huisſelijken kring
Bloeit nog liefde onbezweken;
Mensch is daar nog Hemelling.

Goede God! verhoor mijn beden
Op mijn Ega's jaargetij,
Op het plegtig lieflijk heden!
Deze Liefde blijv' ons bij!

Deze Liefde moog' niet mindren!
Maar zij ſtijge jaar op jaar!
Spaar mijn' weêrhelft, ſpaar mijn' kindren!
'k Kan niet leven zonder haar.

Leven zal ik, harer waardig,
Leven wil ik, als Gods Beeld,
Tot de deugd en pligten vaardig,
In mijn liefde onverdeeld.

Eer moog' Rhijn- en Tiber-ſtroomen
Vreedzaam mengen hun geklos;
Eer de Winter zien de boomen
In een groenend blaêrendos;

Eer Diaan met Phœbus wagen
Brengen ons den middag aan, —
Eer ik huis, of kind, of magen,
Als mij lastig, zal ontgaan.

19 Feb. 1807.

No. I. *Mengelw.* bl. 24. reg. 11. v. o. ſtaat *uue*, lees *uu*. Bl. 29. reg. 2. v. o. *zijn*, lees *zijne*; en reg. 3. *zijne*, in plaats van *zijn*.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

BEDENKINGEN OVER DE VERBORGENHEDEN IN DEN GODSDIENST.

(Naar het *Fransch.*)

't Is niet van gister dat de *Verborgenheden* tot eene bron van geschilvoeren en verdeeldheid onder de Christenen dienden; 'er is 'er, die dezelve wel geheel uit den Godsdienst zouden willen verbannen, terwijl anderen, niet te vrede met de zulken, die 'er inderdaad plaats hebben, haar getal nog wel zouden willen vermenigvuldigen. Welk eene zijde moet men hier kiezen? is 'er, tusschen die twee uitersten, geen middelweg? Het onderzoek daaromtrent ons ten doel gesteld hebbende, zullen wij, *in de eerste plaats*, de onderscheidene beteekenissen melden, die aan het woord *Verborgenheid* kunnen gehegt worden; — om *vervolgens* te onderzoeken, in welk eenen zin kan gezegd worden, dat 'er *Verborgenheden* in den Godsdienst zijn, en men verpligt is, aan dezelve zich te onderwerpen; — en *eindelijk* om uit de gelegde gronden eenige algemeene aanmerkingen af te leiden, raakende het gedrag, welk de Christenen aangaande de *Verborgenheden* moeten houden.

Het woord *Verborgenheid* beteekent, in 't algemeen, eene *bedekte* of *verborgene*, dat is onbekende zaak. Maar gelijk eene zaak op onderscheidene wijzen ons verborgen zijn kan, wordt die naam gegeeven aan verschillende zaaken, die voor ons niet op de zelfde wijze verborgen zijn, en voor ons niet den zelfden trap van duisterheid bezitten.

1. *Verborgenheden* noemt men zodanige waarheden, welke de Godsdienst ons bekend maakt, en die ons onbekend waren, toen wij alleenlijk de Rede tot leidsvrouwe hadden. Aldus wordt de roeping der Hei-

nen eene *Verborgenheid* genoemd (*), omdat, voor en aleer JEZUS CHRISTUS zijnen Apostelen hadt bevolen, het Euangelie te prediken door de geheele waereld, dit oogmerk van God, om zich aan alle menſchen bekend te maaken, eene onbekende, eene verborgene zaak was. Desgelijks de H. PAULUS, den Christenen berigtende, dat alle menſchen niet zouden geſtorven zijn ten tijde der komſte van JEZUS CHRISTUS om de wereld te oordeelen, noemt die leere eene *Verborgenheid* (†), als zijnde dit eene bijzonderheid van het laatſte oordeel, die den menſchen duslang onbekend, en voor hun eene verborgene zaak geweest was, tot dat de H. PAULUS hen deswegen onderrigtte. In deezen zin wordt het woord *Verborgenheid* meermaalen gebruikt in de ſchriften des N. Verbonds.

2. *Verborgenheden* noemt men ook die leerſtellingen van den Godsdienst, die ons ſlegts gedeeltelijk de onderwerpen doen kennen, welke zij aan ons verſtand vertoonen, en 'er ſlegts onvolkomene denkbeelden van geeven. In dien zin kan men zeggen, dat de bedeeling der Voorzienigheid eene *Verborgenheid* is, omdat, hoewel verſcheiden zaaken ons bekend zijn, aangaande de wijze, op welke de Voorzienigheid het heelal regeert, het 'er wel verre van daan is, dat wij alle de regels zouden kennen, welke zij dienaangaande volgt.

3. *Verborgenheid* noemt men verder 't geen ons duister en onbekend is in de dingen, die betrekking tot den Godsdienst hebben. Wij weeten, bij voorbeeld, den tijd niet, wanneer God zijn Euangelie aan de Volken zal bekend maaken, die tot heden toe in de duisternisſen des Heidendoms zijn gedompeld; wij zeggen, dat dit voor ons eene Verborgenheid is: wij weeten den tijd niet, wanneer het laatſte oordeel zal gehouden worden; en wij zeggen, dat dit voor ons eene Verborgenheid is: wij weeten niet, op hoedanig eene wijze God de Volken zal oordeelen, die in eene of andere dwaaling zijn gevallen, welke ons gevaarlijk dunkt; en wij erkennen ook hier eene Verborgenheid: wij weeten de reden niet, waarom God zijn Euangelie heeft doen verkon-

(*) *Rom.* XVI: 25. *Ef.* I: 9. III: 4, 9. *Kol.* I: 26.
(†) I *Kor.* XV: 51, 52.

kondigen aan een Volk, liever dan aan een ander, op zekeren tijd; en wij zeggen, ten dien opzigte, met den H. PAULUS: *O diepte des rijkdoms, der wijsheid en der kennisse Gods!* (*)

4. *Verborgenheden* noemen zommige Godgeleerden zekere leerstellingen, die, naar hun zeggen, boven de Rede zijn, en welke de Rede niet kan bevatten; in dien zin noemen zij Verborgenheden het leerstuk der Drieëenheid en der Menschwordinge.

5. 'Er zijn Godgeleerden, die van dit woord zich bedienen, ter aanduidinge van leerstukken, die niet slegts onbegrijpelijk, maar zelfs tegenstrijdig zijn; in dien zin noemen de Roomsch-Katholijken hunne Transsubstantiatie eene Verborgenheid.

Eindelijk wordt het woord *Verborgenheid* zomtijds gebruikt, ter aanduidinge van de waarheden van den Godsdienst in 't algemeen. Zelfs schijnt de Schriftuur 'er zich zomtijds in dien zin van te bedienen. Aldus zeide JEZUS CHRISTUS tot zijne Discipelen: *U is 't gegeeven, de Verborgenheden des Koninkrijks der Hemelen te weeten* (†); dat is, de waarheden van mijn Euangelie te kennen, die voor de rest der menschen verborgen blijven. *Een ieder*, schreef Apostel PAULUS, *houde ons voor uitdeelers der Verborgenheden van God* (‡); dat is, van de waarheden, welke JEZUS CHRISTUS den menschen heeft geleerd, en van welke de meeste menschen onkundig zijn. *Wij spreeken de wijsheid van God in verborgenheid* (§); dat wil zeggen, wij verkondigen eene voortreffelijke leere, welke God ons heeft geopenbaard, en van welker waarheden de meesten voormaals den menschen onbekend waren; zijnde dingen, zoo als hij 'er op laat volgen, *welke het oog niet heeft gezien, het oor niet heeft gehoord, en in 's menschen hart niet zijn opgeklommen.* (**)

De Jooden en de Heidenen waren in zoo akelige duisternis van onkunde en dwaalinge gevallen, dat de meeste, zelfs de eenvoudigste waarheden, welke de Apostels hun verkondigden, voor hun Verborgenheden waren; waarheden, van welke zij tot nog toe onkundig geweest waren, en de kennis van welke zij aan de Apos-

te-

(*) *Rom.* XI: 33. (†) *Matth.* XIII: 11. (‡) *1 Kor.* IV: 1. (§) *1 Kor.* II: 7. (**) *1 Kor.* II: 9.

telen hadden dank te weeten. Van hier dat de laatstgenoemden zomtijds den naam van *Verborgenheden* geeven aan de waarheden, die zij prediken, van hoedanigen aard zij ook waren, omdat zij, onbekend zijnde, Verborgenheden waren voor de Volken, aan welke zij dezelve verkondigden. Het woord *Verborgenheid* in dien algemeenen zin zijnde opgevat, zal de geheele Godsdienst vol *Verborgenheden* zijn, omdat in dien zin de naam van *Verborgenheid* aan alle waarheden wordt gegeeven, welke dezelve bevat, zelfs aan de eenvoudigſten, en die 't meest onder onze bevatting vallen. Doch dit wordt hier thans niet bedoeld; de vraag is, of het woord in de andere, door ons aangeweezene beteekenisſen, wordende genomen, gezegd kan worden, dat 'er *Verborgenheden* in den Godsdienst zijn; dit moet nu onderzogt worden.

1. Indien door *Verborgenheid* waarheden verſtaan worden, welke de Openbaaring aan ons ontdekt, en die door de Rede ons onbekend waren, is het zeker, dat 'er verſcheiden *Verborgenheden* van dien aard in den Christelijken Godsdienst zijn: de waarheden, bij voorbeeld, dat JEZUS CHRISTUS de Zaligmaaker der menſchen is; dat hij zijnen leeftijd in een geringen ſtaat heeft doorgebragt; dat hij aan een kruis is geſtorven; dat hij is opgewekt uit den dood; dat hij ten hemel is gevaaren; dat hij van daar den H. Geest op de Apostelen heeft uitgeſtort; dat hij ten eenigen dage zal komen om de geheele wereld te oordeelen; dat alle geſtorvenen zullen herleeven, om voor zijne Regtbank te verſchijnen: deeze en andere waarheden van dien aard zijn dingen, welke onze Rede ons niet konde leeren, en die wij alleenlijk uit het Euangelie hebben vernomen; het zijn derhalven zoo veele *Verborgenheden*, welke het Euangelie ons geopenbaard heeft. Doch men moet aanmerken, dat, na deeze Openbaaring, die Verborgenheden ophouden *Verborgenheden* te zijn: het zijn niet meer verborgene dingen; het zijn dingen, welke wij even onderſcheidenlijk kennen, als de zulke, die door de Rede ons meest bekend zijn; het zijn geheimen, die voor ons ophouden geheimen te zijn, zoo dra God ons dezelve wel heeft willen mededeelen. Geene zwaarigheid mag men maaken, omtrent het aanneemen van de *Verborgenheden* van deezen aard, die in de boeken van het N. Verbond gevonden worden. De Goddelijkheid

dier

hier boeken eens beweezen zijnde, moet men alle de waarheden aanneemen, welke zij ons klaar en duidelijk leeren, hoewel de Rede uit zich zelve ons tot die waarheden niet opleide.

2. Indien door *Verborgenheid* leerſtukken verſtaan worden, die ons ſlegts onvolkomene denkbeelden van de onderwerpen geeven, welke zij aan onzen geest voorſtellen, is het zeker, dat 'er verſcheiden *Verborgenheden* van deeze ſoort in den Godsdienst zijn. Alle de volmaaktheden van God, alle zijne werken, onze eigen natuur, zijn, als zodanig, *Verborgenheden*; van dat alles hebben wij ſlegts onvolkomene denkbeelden. Alwat 'er de Schriftuur van zegt, is niet toereikende, om ons die verhevene onderwerpen volkomen te doen kennen. *Wij kennen ten deele, en zien door een glas raadzelagtig.* Bijkans alle voorwerpen, tot den Godsdienst behoorende, hebben eene heldere en eene donkere zijde; hier, derhalven, zijn bijkans allerwege *Verborgenheden*. Doch, 't geen zorgvuldig verdient te worden opgemerkt, is, dat wij niet verpligt zijn, van die geheimzinnige leerſtukken iets meer aan te neemen, dan 't geen daarin klaar is en onder het bereik van ons verſtand valt; wij zijn alleen verpligt, dezelve van de heldere zijde, die zij ons vertoonen, te bezigtigen; maar wij kunnen noch mogen ze bezigtigen van de donkere zijde, alwaar zij voor ons ongenaakbaar zijn. Een voorbeeld diene ter opheldering: de Eeuwigheid kan men als eene *Verborgenheid* aanmerken; veele dingen zijn 'er in de Eeuwigheid, die wij niet kunnen begrijpen: hoe is het mogelijk, bij voorbeeld, telkens iets te voegen bij eene duurzaamheid, die reeds oneindig is? Indien een Weezen van alle Eeuwigheid beſtaan hebbe, ſchijnt 'er een oneindig getal van jaaren en een oneindig getal van dagen aanweezig te zijn geweest: bevat dan de ruime uitgebreidheid der duurzaamheid zoo veele jaaren als dagen? Dit zijn zwaarigheden, die omtrent dit onderwerp ons merkelijk belemmeren; dit is de donkere zijde van dit leerſtuk, omtrent welke wij niet verpligt zijn, uitſpraak te doen. Maar Gods Eeuwigheid bevat iet helders, en waarvan wij gemakkelijk een denkbeeld kunnen maaken: dit is, dat God altijd heeft beſtaan, en altijd zal beſtaan; dat hij geen begin heeft gehad, en geen einde zal hebben; en dit is alwat wij verpligt zijn, aangaande dit onderwerp te gelooven. Wij moe-

ten, derhalven, aangaande deeze ſoort van *Verborgenheden*, aanneemen 't geen zij ons helders aanbieden, en ons oordeel opſchorten, in de erkentenis van onze onkunde omtrent hetgeen zij duisters bezitten.

3. Indien men door *Verborgenheid* verſtaa, 't geen voor ons duister en onbekend is in de dingen, die betrekking tot den Godsdienst hebben, is het zeker, dat 'er, gelijk wij reeds hebben aangemerkt, verſcheiden zaaken zijn, onder die tot den Godsdienst betrekking hebben, die ons onbekend zijn. Maar de dingen, die ons onbekend zijn, maaken geen gedeelte van den Godsdienst uit; zij wierden ons niet geopenbaard, omdat zij voor ons onbekend en verborgen blijven; zij maaken derhalven geen gedeelte van den Godsdienst uit, die ons geſchonken wierdt; zij mogen noch kunnen een voorwerp van ons geloof zijn.

4. Indien men door *Verborgenheden* verſtaa onbegrijpelijke leerſtukken, zijn 'er geene *Verborgenheden* van deeze ſoort in de Openbaaring. Zelfs is 'er eene tegenſtrijdigheid in de ſtelling, dat een leerſtuk geopenbaard, en tevens onbegrijpelijk is. Te zeggen, dat God onbegrijpelijke leerſtukken aan ons openbaart, is zoo veel als te zeggen, dat Hij ons denkbeelden van dingen geeft, van welke wij geen denkbeeld kunnen hebben, en waarvan Hij inderdaad ons geen denkbeeld geeft; ieta, 't welk volſtrekt onmogelijk is. Indien 'er leerſtukken van deezen aard in den Godsdienst waren, zou het voor ons volſtrekt onmogelijk zijn, dezelve te gelooven: want een leerſtuk gelooven, is, de denkbeelden zamenvoegen, welke men van dit leerſtuk kan maaken; maar van een onbegrijpelijk leerſtuk heeft men geen denkbeeld; men kan derhalven de denkbeelden niet vereenigen, welke dit leerſtuk uitmaaken, diensvolgens het niet gelooven.

5. Het zelfde als van onbegrijpelijke mag ook van tegenſtrijdige leerſtukken gezegd worden; 't is eene ſoort van gewaande *Verborgenheid*, die in eene Goddelijke Openbaaring geene plaats kan hebben. 't Is onmogelijk, dat God, die de Autheur van onze Rede is, door zijn woord ons dingen leert, regelrecht ſtrijdig met die Hij ons door klaare en duidelijke redekavelingen bekend maakt. Zelfs zoude het ons niet mogelijk zijn, dusdanige leerſtukken aan te neemen: want gelooven, gelijk wij gezegd hebben, is, denkbeelden zamenvoegen: maar de denkbeelden, welke men in een tegenſtrijdig leerſtuk waant te vereenigen,

gen, kunnen niet zamengevoegd worden; zij vernietigen elkander. Indien men, bij voorbeeld, beweerde, dat een en het zelfde lichaam gelijktijdig te *Parijs* en te *Rome* is, zou het onmogelijk kunnen geloofd worden. Uit zwakheid, uit toegeevendheid, bij mangel aan opmerkinge op hetgeen mij wordt voorgeſteld, kan ik wel zeggen, dat ik aan dusdanig een voorſtel mijne toeſtemming geef; de woorden, uit welke het beſtaat, kan ik zamenvoegen, doch mijn verſtand kan de denkbeelden niet verbinden, welke deeze woorden uitdrukken; het kan het denkbeeld van een lichaam, op zekeren tijd te *Parijs* aanweezig, niet zamenvoegen met het denkbeeld van dat zelfde lichaam, als ten zelfden tijde aanweezig te *Rome*. Beweerende dat dit lichaam te *Rome* is, ontkent men dat het te *Parijs* is; beweerende dat het te *Parijs* is, ontkent men dat het te *Rome* is: deeze twee denkbeelden, die men waant zamen te voegen, vernietigen elkander.

(*Het ſlot hierna.*)

IETS OVER DE SENEBLADEREN. Door den Heer ROUILLURE.

„ Mijne Heeren, Schrijvers der *Vaderlandſche Letteroefeningen!*

„ Offchoon de Senebladeren vele Eeuwen zijn bekend geweest, heeft men van de echte ſoorten nimmer een zoo voldoend berigt gegeven, op de plaats zelve opgemaakt, als ik het genoegen heb, UEds. hiernevens ter plaatſinge te zenden, ontleend uit de *Annales de Chémie*, No. 167. p. 161.

Groningen. B. TIEBOEL."

* * *

Deze, ſedert vele Eeuwen, in de Geneeskunde zeer voortreffelijke bladeren, zijn niet met de vereischte naauwkeurigheid beſchreven, als zij wel verdienden. Zij waren ſedert lang bekend onder den naam van *Folia orientalia*, *Senebladeren uit de Levant*, *van Seyde*, *van Mekka*, *van Palthe*, *van Saide*, *van Alexandrien*, *van Spanjen*, *van Italien*, zonder van de waarde van deze ſoorten melding te maken. Velen bevatteden ze alle onder den naam van *Caſſia Senna*, LINN.

Gelegenheid hebbende om hieromtrent nader onderzoek te kunnen doen op de plaatſen waar zij groeijen, onderſcheid ik alleen twee ſoorten.

Eerſte ſoort. Senebladeren met ſpitſe en ſmalle bladeren, de *Caſſia lanceolata* van FORSKAL (*Flora Egyptiaca et Arabica*). — Dit is een kleine Heester van ruim twee voeten hoog, en ſomtijds tot drie voeten; de ſtam is kort, hard en houtachtig; de takken kort en dun; de puntige en ſmalle bladeren zitten het eene om het andere (*alternatim*); donker groen; zeer aangenaam van reuk; zacht bitter en een weinig ſcherp van ſmaak; de bloemen zijn citroengeel, zonder reuk; de vrucht is eene ſoort van breede platte peul, bekend onder den naam van *Folliculi*, bleek groen, bevattende vier of vijf kleine platachtige zaden. — De bladeren, op zich zelve of in een aftrekſel gebruikt, purgeren zacht, zonder eenige pijn te verwekken; de bloemen in de *Folliculi* bezitten eene zwakke laxerende kracht.

Deze eerſte ſoort begint eenige mijlen boven *Sienne*, en wel overvloedig in de vallei *Bicharie*, eenige dagreizens van deze laatſte Stad van Egypte; en om die reden noemen de Arabieren deze ſoort *Senna Bicharie*. Men vindt ze ook in den omtrek van den eerſten waterval; ook uit *Abyſſinien*, *Ethiopien* en *Nubie*, en voornamelijk in het Rijk van *Sennar*. Men draagt weinig zorg voor de aankweeking; zij groeit ook in 't wild boven de woestijn van *Sennar*. De Arabieren verzekerden mij, dat de inzameling overvloedigst was, en de eenjarige ſcheuten fraaijer, wanneer de ſtormen, waardoor de beken der valleijen overſtroomden, menigvuldiger waren.

De *tweede ſoort*, met ronde bladeren, is de *Caſſia Senna*, LINN.; een kleine Heester, twee en een halve voet hoog; een zeer korte knobbelige ſtam; de takken minder houtachtig, buigzaam, donker geel van kleur; de bladeren breeder dan die van de eerſte ſoort; van boven rond; bleek groen; zoetachtig van ſmaak, en zonder reuk; de bloemen zijn helder geel, en de zaadhuisjes (*Folliculi*) ſmal en gekromd, donker groen van kleur, in het midden voorzien met eene kleine rij ſcherpe verhevenheden: deze ſoort groeit in *Opper-Egypte*, waar men ſommige plantaadjen vindt, gelijkende naar die, welke in 't wild groeijen; men vindt ze in den omtrek van *Sues*, in *Syrien*, en in vele ſtreken van *Arabien*: zij zijn minder purgerend dan de eerſte ſoort.

Onder de in handel zijnde Senebladeren, welke een mengſel is van de twee beſchrevene ſoorten, vindt men nog een *derde* blad, eenigermate met de vorige overeenkomende, doch niet tot het geſlacht der Senebladeren behoorende; het is eene ſoort van *Apocynum*. De Heer DESLILLE en ik noemen het *Cynanchum Arguel*; de Arabieren geven het den naam van *Arguel*; men zou het kunnen noemen *Cynanchum oleafolium*, omdat de bladeren eenigzins met die der *Olea* overeenkomen. — Dit is eene jarige plant, ter hoogte van anderhalve voet; de takken zijn regt, witachtig; de bladeren, door een zeer kort ſteeltje aan de takken gehecht, zijn ſpits en ſmal, bleek groen, ſtroef op 't gevoel, ſcherp, bitter en walgelijk van ſmaak; — de bloemen, in een ſcherm (*umbella*) groeijende, zijn wit, klein, en de vrucht is eene ſoort van kleine rondachtige houtachtige noot, vol kleine zaden. Men vindt deze plant boven *Sienne*, in de vallei *Bicharie*, op vochtige plaatſen. De bladeren purgeren zeer ſterk, en veroorzaken kolijkpijnen; — de bewoonders van die ſtreken en de Arabieren van Opper-Egypte gebruiken deze bladeren zonder bijdoen van Senebladeren.

De verzameling der Senebladeren geſchiedt gewoonlijk als de zaadhuisjes beginnen rijp te worden, veelal in 't midden van September. De *Abbades*, een volkrijke Arabiſche Stam, wonen op de grenzen van Opper-Egypte, en onder hun woont, bij de haven, de voornaamſte pachter der Senebladeren; men brengt daarheen de bladeren der *Arguel* en de ronde Senebladeren. Men betaalt hun gewoonlijk voor de lading van een Kameel van vijf of zes quintalen, te weten van de eerſte ſoort, of *Senna gabali*, of Berg-ſenebladeren, zes of zeven realen (de reaal tegen drie Francs); voor de tweede ſoort, *Senna baladi*, op de velden groeijende, vijf realen; en voor de *Arguel* vier realen.

Men heeft nog eene tweede Stapelplaats te *Esné*, eene kleine Stad in Opper-Egypte, voor de Senebladeren, welke uit *Abyſſinien*, *Nubie* en van *Sennar* gebragt worden door Karavanen; dit is dezelfde ſoort met die, welke in de vallei van *Bicharie* geoeit; doch de bladeren zijn kleinder en donker groen, de zaadhuisjes korter en ſmaller. Men verzendt ze gewoonlijk gezuiverd van ſteeltjes, en zij zijn niet gemengd met ronde Senebladeren, noch met de *Arguel*; om deze reden verkiest men

ze boven andere ſoorten, en betaalt gewoonlijk voor het quintaal drie *machaboubes* (elk van vier Francs); men noemt ze *Senna Sennaſi*, Senebladeren van *Sennar*. Zou dit niet die ſoort zijn, welke het eerst in de Geneeskunde is gebruikt? — De Latijnſche naam *Senna* ſchijnt dus oorſpronkelijk af te ſtammen van *Sennar*. Men brengt alle Senebladeren met ronde bladeren van *Esné*, en gebruikt ze in Opper-Egypte.

Zoo ras de inzameling is geëindigd, ſcheept men alles in op den Nijl in de magazijnen van *Sienne* en *Esné*, om ze van daar na de algemeene Verzamelplaats te *Boulac* te verzenden, en aldaar komen jaarlijks van *Sienne* zeven of acht duizend quintalen (van 100 pond) van de eerſte ſoort, vijf of zes honderd quintalen van de tweede ſoort, en twee duizend of twee duizend en vier honderd quintalen *Arguel*; en van de Stad *Esné* twee duizend quintalen Senebladeren van *Sennar*, en bijna acht honderd quintalen Senebladeren van de landen, of *Senna* van de tweede ſoort; zij komen, onder anderen, over *Sues*; en met de Karavanen van den berg *Sinaï* twaalf of vijftien honderd quintalen ronde Senebladeren, uitmakende in 't geheel vijftien of zestien duizend quintalen, welke men jaarlijks naar *Boulac*, niet verre van *Cairo*, zendt, waar zij ter verdere bewerking en verzending naar *Venetien* en de *Duitſche Staten* verblijven; — men zuivert ze van vreemde ligchamen en ſtelen, legt een gedeelte der zaadhuisjes afzonderlijk, om ze naderhand in den handel te verzenden; men mengt, zachtjes wrijvende, de drie ſoorten van bladeren onder malkanderen, en voornamelijk die met ronde bladeren en de *Arguel*, om ze afzonderlijk niet gemakkelijk te kunnen onderkennen; dit doet men in deze evenredigheid: vijfhonderd deelen ſpitſe bladeren; driehonderd met ronde bladeren; tweehonderd *Arguel*, en maakt dus één ſoort van Senebladeren, welke naar verſchillende havens van Europa verzonden worden. — Dit is alles, wat men van de Stapelplaats *Boulac* verzendt; bijaldien 'er eenige balen van *Smyrna*, *Tripoli* en *Aleppo* verzonden worden, dan zijn het ronde Senebladeren uit *Syrien*, *Mekka*, en verdere aangrenzende landen van *Arabien*. De Drogisten van *Marſeille* koopen deze laatſte ſoort voor een zeer middelmatigen prijs, en mengen ze onder Egyptiſche Senebladeren, waardoor derzelver hoedanigheid verminderd wordt; men maakt hetzelfde gebruik

van

van de weinige Senebladeren, welke uit *Spanjen* en *Italien* komen. — De Egyptenaars en inwoonders van *Syrien*, en bijna die van de geheele Levant, gebruiken geene dan ronde Senebladeren, en men vindt daar bij de Drogisten geene andere ſoort; — zij ſchatten ze hooger dan die met ſpitſe bladeren, misſchien omdat ze uit *Mekka* komen, en ook beterkoop zijn.

De Schrijver heeft de opkoopers te *Cairo* zoeken over te halen om niet dan de twee eerſte ſoorten zonder *Arguel* naar Europa te verzenden, maar zij vonden hunne rekening daar niet bij. — Verders meldt hij nog iets van het gebruik, doch zal daarover breeder handelen in een Werk over Egypte.

HET LEVEN VAN SIR WALTER RALEIGH.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 68.)

Een zoo werkzame en begaafde geest maakte ondertuſſchen van deze treurige eenzaamheid een voor het algemeen allernuttigst gebruik. Het was, namelijk, in dezen tijd, dat RALEIGH zijn onſterfelijk Werk, *de Geſchiedenis der Wereld*, ſchreef.

„ Dit Werk," zegt een der zake kundig Beoordeelaar (FELTON) „ kon wel niemand durven ondernemen, dan „ een man van eene even zoo zeldzame en veelvuldige „ bekwaamheid, als grooten moed. De omvang is ver„ wonderlijk, en de ſtijl, voor den toenmaligen tijd, „ meesterlijk verheven, mannelijk en klaar, en als ware „ dezelve door den Genius van *Rome* en *Athenen* ingege„ ven. Hadde Sir WALTER de Engelſche Geſchiedenis van „ zijnen tijd, of de Annalen van ELIZABETH geſchre„ ven, hij zou eenen LIVIUS en THUCYDIDES geëven„ aard hebben."

Zelfs HUME erkent, dat de Wereldhiſtorie van RALEIGH tot een meesterſtuk van den ouden klasſiſchen ſtijl behoort. Hoe jammer is het niet, dat van deze voortreffelijke Geſchiedenis der Wereld ſlechts het eerſte Deel is afgewerkt! — want de zekerſte berigten wederſpreken het voorgeven, dat Sir WALTER het tweede Deel voleind, maar het verbrand zoude hebben, omdat de

boek.

boekverkooper zich over den ſlechten aftrek van het eerſte Deel zeer ſterk tegen hem beklaagde.

Evenwel was dit groote Werk niet het eenige in zijne gevangenis. RALEIGH beoefende hier met dubbele vlijt de Scheikunde; hij ſchreef over de Regeringskunst; over de Zeevaartkunde, en vervaardigde eene Beſchrijving van *Guiana*.

De laatſte uitgave van de Geſchiedenis der Wereld is in twee banden in folio ten jare 1736 uitgekomen. Zijne overige Werken, die over de Staatkunde, Wijsbegeerte, Dichtkunst en Zeevaartkunde handelen, bedragen in de uitgave van 1748 twee Deelen in 8vo.

Alle deze menigvuldige bewijzen van RALEIGH's bijzondere begaafdheden waren echter niet in ſtaat hem zijne vrijheid te verſchaffen, en nu veranderde de haat des volks in eene luide klagte, ja zelfs in verbittering tegen JAKOB DEN I.

Men wierp den Koning, zeker niet zonder grond, voor, dat het onvergefelijk ware, het Vaderland eenen man te ontrooven, die, wegens zijnen alles omvattenden geest, wegens zijne groote krijgs- en zeevaartkundige begaafdheden, niet alleen onder de grootſte mannen van *Engeland*, maar zelfs onder die van geheel *Europa* behoorde; die daarenboven zich aan *Engeland* grooteljks verdienſtelijk gemaakt had, en wiens misdaad volſtrekt niet onwederſprekelijk had kunnen bewezen worden.

Zelfs de oudſte Zoon des Konings, de Prins van *Wallis*, HENDRIK, zeide openlijk: „Waarlijk geen andere Koning, dan mijn Vader, zou zulk eenen Vogel „zoo lang in eene kooi opgeſloten gehouden hebben!" Deze Vorst toonde reeds in zijne vroege jeugd bijzondere geſchiktheid en toegenegenheid tot alle ondernemingen, waardoor de roem van *Engeland* moest verhoogd worden. Mogelijk was hij een te groot vriend van den wapenhandel; doch hij ſchatte daarbij alle talen hoog, en wijdde zich, bij de zuiverſte zeden, geheel en al aan die kundigheden en oefeningen, welke hem tot eene groote loopbaan konden voorbereiden. Hij verachtte maar al te openbaar het beuzelachtig karakter van zijnen Vader, en beminde daarbij Sir WALTER des te hooger, naar mate zijn Vader hem vernederde.

Door zulk eene gewigtige voorſpraak (want de Koning deed eene onbegrensde liefde voor zijnen Zoon blijken)

had

had RALEIGH waarſchijnlijk zijne vrijheid weder gekregen; doch tot zijn ongeluk, en tot dat van het geheele Volk, ſtierf HENDRIK reeds in zijn achttiende jaar, en hiermede ook de hoop van RALEIGH. In deze allertreurigſte omſtandigheid; bij het verlies van zijn vermogen; bij de vermeerdering zijner familie (want gedurende zijne gevangenis werd hem een Zoon geboren); bij het innerlijk gevoel, van hoe veel nut hij nog voor het Algemeen en zijn Vaderland zijn konde, — was het zeker Sir WALTER te vergeven, dat hij de zonderlingſte middelen tot zijne bevrijding aanwendde. Hij verkoos dat, waardóor gewoonlijk zoo wel de groote als de geringere geblinddoekt wordt; *het goud.*

Reeds voorheen had RALEIGH van den overdrevenen rijkdom van het binnenſte van *Guiana* een overdreven begrip gevormd, en dit aan zijne Natie zoeken mede te deelen. Zijne eerſte reize daarheen, waarvan wij boven reeds geſproken hebben, had, hoe weinig bevredigend zij ook uitgevallen was, bij hem echter het romaneske denkbeeld van het daarzijn van een *El Dorado*, of Gouden Stad, niet verminderd. — Hij verſpreidde dit thans op nieuw, en vond des te eerder gehoor, naar mate zijn veeljarig lijden, en de voortreffelijke ſchriften, welke uit zijne gevangenis in het licht waren gekomen, het publiek voor hem hadden ingenomen. Zelfs de Koning, ſchoon hij ook RALEIGH's *El Dorado* niet voor waarſchijnlijk hield, meende echter nu eene gelegenheid gevonden te hebben, om, door een tijdelijk ontſlag van den grooten man, de algemeene toegenegenheid weder te winnen. Hij gaf daarom zijne toeſtemming tot de uitvoering van het plan, hetwelk RALEIGH tot ontdekking der rijke Goudmijnen had opgeſteld, en ſtelde hem zelfs tot Opperbevelhebber aan. Ondertuſſchen ſprak hij hem niet vrij van zijne ſchuld; veel meer werd uitdrukkelijk bij deze onderneming als eene voorwaarde vastgeſteld, dat zijn volgend gedrag over zijn lot beſliſſen zou.

RALEIGH beweerde, dat *Guiana* in vroegere tijden door *Engeland* ontdekt was, en dat dus, naar het bijzonder Regt van den genen, die het eerst de ontdekking gedaan had, zij ook alleen het regt hadden om zich daar als wettige Heeren te beſchouwen. Hiertegen konden de *Spanjaarden* met grond aanvoeren, dat zij, bij de eerſte reis van RALEIGH, reeds Volkplantingen op *Guiana* hadden.

Engeland leefde in dien tijd met *Spanje* in vrede, en JAKOB DE I wilde op geene wijze, om een goed dat nog ontdekt moest worden, en welks wezenlijke waarde daarenboven zoo onwaarschijnlijk was, het wezenlijk geluk der beide landen, den vrede, opofferen. Hij gaf dus Sir WALTER als een ernstig voorschrift, alleen op de ontdekking van die vermeende Goudmijnen uit te gaan, en op geene wijze de aldaar gelegene Volkplantingen der *Spanjaarden* te ontrusten.

Naauwelijks, echter, kondigde RALEIGH zijn hersenschimmig ontwerp aan, of een groot aantal Gelukzoekers stroomde naar hem toe. Twaalf aanzienlijke Schepen werden uitgerust; en de geheele onderneming zag er zoo oorlogzuchtig uit, dat de Spaansche Gezant GONDOMAR daarover bij den Koning bezwaren inbragt, tevens ook den Hove van *Madrid* een waarschuwend berigt omtrent deszelfs bezittingen in *Guiana* mededeelde.

In dien tijd had men algemeen, door de menigvuldige Vrijbuiters en Kapers, het wonderlijk en onbillijk denkbeeld opgevat, dat, hoewel twee Zeemogendheden in *Europa* den Vrede gesloten hadden, deze Vrede echter in *Indiën* van geen kracht was.

Deze verkeerde Grondstelling volgde, helaas! RALEIGH ook. Hij zeilde in Augustus 1617 af, en rigtte zijne koers terstond naar den mond van den *Oronoko*, in *Guiana*; de *Spanjaarden* hadden, een weinig hooger, de kleine stad *St. Thomas* aangelegd, en beärbeidden daar eene, niet zeer veel opleverende, Mijn.

RALEIGH bleef met zijne Vloot in den mond van den *Oronoko*; doch zond zijnen oudsten Zoon met een Corps Troepen, onder aanvoering van eenen zeer ervaren en hem getrouwen Officier KEYMIS, naar *St. Thomas*. De *Spanjaarden* hadden reeds eenen aanval voorzien, en vuurden op de *Engelschen* bij hunne landing; doch de jonge RALEIGH rukte evenwel nog verder voort, en riep: „hier is de ware Goudmijn! dwazen slechts zullen eene „andere zoeken!" Doch hij boette weldra voor zijne vermetelheid; een kogel strekte hem ter aarde. KEYMIS sloeg ondertusschen de *Spanjaarden* op de vlugt, nam *St. Thomas* in, plunderde en verbrandde de stad; doch vond den buit volstrekt niets beteekenend.

Verdrietig over de mislukte hoop, en voor eene zware verantwoording bevreesd, benam KEYMIS zichzelven het

het leven. De overige gelukzoekers zagen nu maar al te duidelijk, dat RALEIGH zijn *El Dorado* slechts uitgevonden had, om door deze onderneming het uiterste te wagen, ten einde zijne vrijheid weder te bekomen. Zij meenden, en niet zonder grond, misleid te zijn, en gevoelden de verantwoordelijkheid over het aanvallen der *Spanjaarden* midden in vredestijd. Hoe zeer nu Sir WALTER hen aanmoedigde om de Vrijbuiterij tegen de *Spanjaarden* voort te zetten, besloten zij echter, tot hunne eigene zekerheid, terstond weder naar *Engeland* te zeilen, en daar hunnen aanvoerder, over al het voorgevallene, ter verantwoording te roepen.

RALEIGH wendde alle middelen aan om dit te keeren, ja hij zocht zelfs naar *Frankrijk* te ontvlugten; doch alles vergeefs. Hij werd in handen des Geregts overgeleverd, en, benevens zijne medegenooten, op het strengste verhoord. Schoon nu RALEIGH het opperbevel over zijne onderneming van den Koning ontvangen had, werd hij echter hierom nog niet vrij verklaard. Hij was zelfs verantwoordelijk voor elken aanval tegen de *Spanjaarden* geworden, en de Koning maakte bij zijne provisioneele vrijlating uit de gevangenis tot een beding, dat zijn volgend gedrag eenig en alleen over zijn lot beslisfen zoude.

Dit nu waren redenen genoeg om Sir WALTER te straffen. De gegronde klagten, welke de Spaansche Gezant over de plundering van *St. Thomas* inbragt, bepaalden den buitendien reeds tegen hem vertoornden Monarch, hem geene genade te schenken. Hij onderteekende het doodvonnis.

Zoo lang RALEIGH nog middelen hoopte te vinden om zijne vrijheid te bekomen, scheen hij daartoe alles op het kunstigste aan te wenden. Thans, echter, daar het besloten was, vertoonde hij den gevestigden moed van een groot man.

Daags na zijne veroordeeling besteeg hij het schavot, (op den 29 October 1618) trad naar den Beul, en zeide, terwijl hij zijne hand op de bijl leide: „ het is „ een scherp middel; maar het zekerste tegen alle „ kwaad." Hierop sprak hij met eene buitengewone welsprekendheid en met de grootste gerustheid tot het volk; hij zocht de oorzaken zijner voormalige onvolksgezindheid geheel en al op zijne vijanden te schrij-

ven.

ven. Hij leide toen zijn hoofd op het blok, en ontving den doodelijken slag.

Het ligchaam werd in de *St. Margaretha Kerk* ter aarde besteld; doch het hoofd werd in RALEIGH's familie nog vele jaren bewaard. „ Geene daad des Konings," zegt HUME, „ werd met grooter en algemeener ongenoegen opgenomen, dan het doodvonnis over Sir WALTER RALEIGH. Een vonnis te doen uitvoeren, hetwelk op zichzelve zoo hard, en te gelijk zoo lang uitgesteld, ja zelfs stilzwijgend, door het aan hem laatst toevertrouwd bevel, geheel en al opgeheven was, dit scheen even zoo wreed als onregtvaardig. Aan den anderen kant werd dit ongenoegen des volks nog vermeerderd door de overweging, dat JAKOB DE I den man, die als Veldheer en Admiraal zoo vele talenten en dapperheid ten toon gespreid, zich als Denker en Redenaar op het voordeeligste had doen kennen, en die daarom voor de Natie van het grootste aanbelang zijn moest, aan de volstrekte vijanden van *Engeland*, den *Spanjaarden*, opofferde."

De Aardrijkskunde won door Sir WALTER, zoo in het Noorden als in het Zuiden. Het groote Landschap *Virginia*, dat zich toenmaals nog verder dan tegenwoordig uitstrekte, werd door hem en zijnen halven Broeder ontdekt. De onderneming op *Guiana*, hoe ongelukkig dezelve ook uitviel, maakte ons met deze rijke landen en met den grooten *Oronoko* nader bekend; en de kennis der kusten van de beide helften der Nieuwe Wereld heeft door deze onderneming zeer veel gewonnen.

Doch voor *Engeland* zelf waren RALEIGH's verdiensten nog aanmerkelijker. Waar het Vaderland verdedigd moest worden, daar offerde RALEIGH zijn persoon en vermogen voor hetzelve op. Zijne groote talenten en zijn verheven moed zegevierden over den doodvijand van *Engeland* in *Ierland*, over de *Armada* bij *Corunna*, *Cadix* en *Fayal*. *Engelands* Koophandel ontving, toen RALEIGH den Tabak invoerde en algemeener maakte, een hooger vlugt. En zelfs toen zijn Vaderland hem zoo zwaar liet lijden, bevorderde hij nog uit zijne gevangenis deszelfs roem, door zijne onsterfelijke Werken. RALEIGH bezat, bij de zeldzaamste en menigvuldigste talenten, eene onverzadelijke zucht naar

ken-

kennis en aanhoudende werkzaamheid, eene hooge mildheid en ſtrekking om alles te bevorderen, waardoor zijn Vaderland, ja geheel *Europa*, in het goede en ſchoone winnen konde. Zijne ontwerpen waren veel omvattend, hadden innerlijke waarde; zijn moed, om dezelven door te zetten, was beſtand tegen elke beproeving: doch deze bekwaamheden gingen met eenen bijzonderen geest van het romaneske, van het overdrevene, gepaard. Trotschheid en onbegrensde eerzucht deden hem terſtond bijna elk middel voor goed houden, waardoor hij hopen kon zijne plannen te bevorderen, of de hem tegenwerkende hindernisſen uit den weg te ruimen.

Wanneer de Monarch, of de genen, die de regering van een Land in handen hebben, zelf niet in ſtaat zijn, groote Mannen te waarderen, zoo kan de Maatſchappij echter van hun vorderen, dat zij op datgene, wat die mannen werkelijk deden, zelf opmerkzaam zijn, of anderen daarover ondervragen. Onder JAKOB DEN I was het echter met den ſtaat van zaken veel ſlechter geſteld. Het was geen gebrek aan inzigt, welk hem hinderde den grooten man behoorlijk te waarderen; beuzelachtigheid van karakter beroofde RALEIGH van de plaats, op welke hij zijn Vaderland van nut moest zijn en eer kon aandoen. Hadde JAKOB DE I hem, even als zijne groote Voorgangeres, zich ten nutte gemaakt; hadde hij hem ondernemingen van aanbelang, tot volmaking van *Engeland*, op eene of andere wijze, het zij in vrede, het zij in oorlog, toevertrouwd, — hij zou zijne eerzucht voedſel gegeven hebben; de uit zijne misnoegdheid ontſprotene driften zouden bij den grooten man verſtikt geworden zijn; *Engeland* zouda de aanmerkelijke rol, die ELIZABETH haar toegedeeld had, voortgeſpeeld, en zoo wel in *Europa* als in de beide *Indiën* gewonnen hebben.

BIJZONDERHEDEN WEGENS DEN WIJN-OOGST IN FRANKRIJK.

(Ontleend uit *Letters from France, written in the Years 1803 and 1804. By* JAMES FORBES, *F. R. S.*)

In *Frankrijk* neemt de Wijn-oogst doorgaans eenen aanvang met het Nieuwe Jaar, of den eersten dag van de Maand *Vendemiaire*, 't welk invalt bij den Herfst-Evennagt, naa de aanvullingsdagen, die, ten deezen jaare, zes uitmaakten. Het Twaalfde Jaar der *Fransche Republiek* begon dus op den vier-en-twintigsten dag van September 1803, en met deezen dag nam de Wijn-oogst een' aanvang in *Touraine*, eene landstreek, allerwegen met Wijngaarden bezet.

De wijduitgestrekte vlakten, de zagt opgaande heuvels, de kronkelende valeijen, vrugtbaar gemaakt door de *Loire*, de *Cher* en de *Indre*, schoon zij hier en daar graan- en weid-landen opleveren, brengen alle Wijn voort van onderscheide hoedanigheid, prijs en smaak. In de daad het geheele voorkomen van deeze door de natuur hoogstbegunstigde landstreeke is een volmaakte tuin, of liever eene aaneenschakeling van dorpen, boerenwoningen en hutten, gelegen in het middenpunt van een klein landschap. Hetzelve is, naar den aart des gronds, verdeeld in koornvelden, wijngaarden, tuinen en boomgaarden; doch de Wijnstok is overal het voornaamste. Hier ligt geen grond ledig of onbebouwd; mijlen agtereen wandelt men van Wijngaard tot Wijngaard, bij de rijkste ten toonspreiding van Natuurs uitgelezenste gaven. Het staat den doortrekker vrij, zo veel hem behaagt, van die smaaklijke vrugt te eeten. De Wijngaardeniers houden het zelfs voor een goed voorteeken, wanneer een Vreemdeling de Wijnbergen bewandelt en zich met de rijpe vrugt verfrischt. Maar ontbreeken de druiven, dan ziet men allerwegen appelen, peeren, perziken of amandelen; deeze, met nooten en andere herfstvrugten, vervangen de kersen en abrikoozen. In *Indie* heb ik, op het daartoe geschikte jaargetijde, een' overvloed van Mangos gezien, en weet dat ze 'er in *Guzerat* voor eene Roupy honderd-en-veertig ponden kogten. In

Ita-

Italie ſpreiden de weelderige Wijngaarden derzelver purperverwige Druiventroſſen, in rijke, feſtonnen van boom tot boom hangende, ten toon, op eene ſchilderagtiger wijze dan de laage Wijnſtokken in *Touraine*; doch ik moet bekennen, dat ik nimmer zulk een' overvloed en verſcheidenheid aanſchouwde, als aan de oevers van de *Loire*, waar de Overvloed in den Herfſt zijnen hoorn uitſtort, en een Feeſt ſchenkt aan al wat leeft. — Dit is de waare ſchilderij van een Land, thans ten hoogſten top van vreugde en blijdſchap opgeſtreegen door den Wijn-oogſt; een tijdperk van vermaak, door geheel het Zuiden van *Europa*; doch ter grootſte hoogte opgevoerd in *Frankrijk*, van wegen de natuurlijke genegtheid der Inwoonderen tot muzijk, danſen en feeſtvierende vrolijkheid.

De Wijngaarden in *Frankrijk* zijn zo veelvuldig en zo uitgeſtrekt, dat ze jaarlijks omtrent 13,687,500 *Muiden* (*) Wijns opleveren, van onderſcheide hoedanigheid en verſchillenden prijs. De voor Tafelwijn meest geagte zijn de *Champagne*, *Bourgondie* en *Bourdeauxſche* Wijnen. *Provence* en de zuidelijker landſchappen ſchenken ons *Muscaat*, *Hermitage*, *Frontignac*, *Lunel*, en andere fijne Wijnen. Van den ſlegtſten Wijn in alle oorden maakt men Brandewijn en Azijn.

Eenige weinige Wijngaarden omſtreeks *Tours* geeven zomtijds vijf-en-twintig Oxhoofden, ieder van zestig Gallonnen, van elk Acre; maar de gemiddelde opbrengst is van tien tot twaalf. De vorst heeft, in de twee laatſte voorjaaren, den Wijnſtok zo zeer benadeeld, dat, in deezen Herfſt, een Acre zeldzaam meer opleverde dan drie of vier Oxhoofden.

De valeijen en laag liggende landen brengen den grootſten overvloed van Druiven voort; maar de Wijn is van eene mindere deugdzaamheid: terwijl de Wijnſtokken, op ſteenagtige heuvels geplant, ſchoon eene mindere hoeveelheid Wijns opleverende, dezelve van beter geur en ſmaak is. De beste Wijngaarden te *Vouvray* worden op honderd Ponden St. het Acre geſchat; die in laagere ſtreeken liggen, op veertig, vijftig of zestig Ponden St.: doch 'er zijn Wijngaarden omſtreeks *Bourdeaux*, die men op vijfhonderd Ponden St. het Acre ſchat, van wegen de

(*) Een *Muid* ſtaat gelijk met 240 Gallons.

de uitſteekenheid van den Wijn, die daar valt, en den hoogen prijs, welken men 'er voor maakt.

Terſtond naa de inzameling worden de witte druiven geperst, en het vogt wordt in vaten gedaan om uit te gisten. De blaauwe druiven, van welken de roode Wijn komt, bewaart men doorgaans eene week of tien dagen in wijde tobbens, om te gisten, eer het vogt 'er uitgeperst wordt: dit vogt is op zichzelve wit; maar door een geruimen tijd met de blaauwe ſchellen in een' ſlaat van gisting te blijven, krijgt het eene roode kleur: is dezelve te flaauw van kleur, dan doet men 'er het ſap bij van de Wijntint-druif, die de kleur verhoogt. Eenige ſchraale witte Wijnen worden in roode hervormd, door het bijdoen van het ſap der Wijntint-druiven, welke ſoort van Wijnſtokken, bij kleine afdeelingen, in de meeste Wijngaarden groeijen; derzelver donkerder blad en aan het zwart grenzende druiventrosſen maaken bij de andere Wijnſtokken eene behaagelijke verſcheidenheid. — Naa dat de witte Wijn uit de druiven geperst is, geeft men het overſchot aan den Wijngaardenier, die 'er eene zekere hoeveelheid waters bijdoet, dit eenigen tijd laat ſtaan, en 'er dan Wijn van maakt ten gebruike voor zijn gezin.

De jaarlijkſche voortbrengst van Wijn en Brandewijn in *Frankrijk* is verbaazend. De beste Olie komt uit *Languedoc*; de ſmaaklijkſte Honig valt in *Narbonne*; en, daar *Touraine* zo rijk voorzien is van heerlijke vrugten, is 'er geene ſchaarschheid aan dezelve in eenig gedeelte van *Frankrijk*, overeenkomſtig met de verandering van grond en lugtsgeſteltenisſe in een Land van zo groot eene uitgeſtrektheid. — De zuidlijkſte gedeelten van *Frankrijk* zijn aan FRANÇOIS FRANCAT de Zijdeteelt verſchuldigd: ten jaare 1564 plantte hij de eerſte Moerbezieboomen tot het voeden zijner Zijdewormen, die naderhand, in die ſtreeken, op eene ongelooflijke wijze, vermenigvuldigd zijn.

Het weêr was te aangenaam, en de landſtreek leverde te veel verſcheidenheids op, dan dat wij in huis bleeven. Bovenal werden wij bekoord door het allerverrukkelijkst gezigt van de hoogten der heuvelen, digt bij de rivier, welke hier en elders aan den oever uitgehold zijn tot bergplaatzen van Wijn: hutten, en zelfs heerenhuizen, met de daarbij benoodigde gebouwen, zijn in de rotzen uitgehouwen, en leveren eene zonderlinge ver-

too-

tooning op. — Ik maakte eenige teekeningen van deezen ſchilderagtigen oord, en bijzonder van een landhuis, drie verdiepingen hoog: elk deezer behelst een reeks van vier of vijf ruime kamers, met bijvertrekken, ſchoorſteenſtukken, en andere ſieraaden, allen uit rots gehouwen; de voorgevel is met deur en glasvenſters; de trap na elke verdieping beſtaat in uitgehouwe rots, buitenwaards loopende na een terras. De trappen en de voorgevel van deeze zonderlinge wooning waren aartig begroeid met Wijngaarden, boven de venſters heen geleid; hier hingen de druiven aan feſtonnen, en leverden, door derzelver verſcheidenheid, eene verrukkende vertooning op. De plaatzen om Wijn te bergen, de kelders beneden in het huis zijn zeer uitgeſtrekt. De rotzige oppervlakte, rondsom heenen, is bezet met Wijngaarden, Appel- en Peerenboomen, Perziken, Amandelen, Nooten en Moerbezien: deeze maaken, als 't ware, het dak uit van dit romaneske landhuis en de daar om heen gebouwde hutten.

Elders was een groot gedeelte van eene hooge rots onlangs van eene daar nevens liggende ſchuinte afgeſpleeten, en kwam rechtſtandig te ſtaan op het horizontaal gedeelte van eene daar bij liggende hoogte, die beſlaagen werd door de Wijngaarden van twee Boeren; dit rotsſtuk bedekte een gedeelte van elks eigendom, en het viel niet gemaklijk te beſliſſen, aan wien van beiden die rotsbrok toebehoorde; dan de beide eerlijke landlieden, in ſtede van deswegen een geſchil aan te vangen en de Regtsgeleerden daarover te laaten pleiten, beſlooten wijslijk van dit ſtuk een einde te maaken, door elk de rots op zijnen eigen grond ter helft te doen uithoolen, en het geheel te hervormen in twee zeer geſchikte landwooningen, met voegzaame vertrekken en kelders, om 'er hunnen kleinen voorraad van Wijn in te bergen. Beiden woonen zij 'er thans in met hunne Gezinnen.

De Omwenteling heeft, gelijk elk gereedlijk begrijpt, eene groote verandering in den Landeigendom te wege gebragt. De wijduitgeſtrekte landgoederen van den Adel en de Grooten, die niet in handen gevallen zijn van Generaals of Bankiers, zijn verdeeld in kleine afgezonderde plekken, een vierde gedeelte van een Acre of iets meer beſlaande. Menig een nederige Landman, in deeze rotscellen woonende, ziet neder op zijnen, aan den voet der bergen gelegen, kleinen landeigendom, behelzende

Wijngaard, Boomgaard, Tuin en Koornland, in den omvang van een half Acre. Eene aaneenschakeling van deeze kleine eigendommen, eenige mijlen agter elkander, op de oevers van de *Loire*, levert eene zonderlinge landschapsschilderij op.

JONGSTE BERIGTEN WEGENS DE SPAANSCHE VOLKPLANTING CARACCAS, IN ZUID-AMERICA.

„ De pogingen der *Engelschen*, om de *Spanjaarden* in derzelver *Zuid-Americaansche Volkplantingen* te „ verstooren, en die te onder te brengen, doen de aandagt derwaards wenden, en wel bijzonder na die, „ welke onder den naam van *Caraccas* bekend is: vrij „ nieuwe narigten wegens dezelve troffen wij in 't *Engelsch* aan, en deelen ze den Leezeren van ons *Mengelwerk* mede."

* * *

De Volkplanting *Caraccas* is verdeeld in de Landschappen *Venezuela*, *Maracaibo*, *Varinas*, *Guiana*, *Cumana*, en behoort daartoe het Eiland *Margarita*.

De bergen van *Caraccas* zijn digt bezet met Houtgewas, en leveren goed Timmerhout, ten scheepsbouw als anderzins, op. Zij bevatten in derzelver schoot eenige Goud-mijnen, doch die, schoon ten eenigen tijde bearbeid, niet meer bearbeid worden, van wegen de geringheid der opbrengst. Dan 'er is een Koper-mijn in het Landschap *Venezuela*, waaruit men 's jaarlijks eenig uitsteekend Koper haalt. De Planters bedienen 'er zich van in hunne Zuiker-werken, om de goedkoopheid 'er de voorkeuze aan gevende boven ijzer. — De Paarlvisscherij op het Eiland *Margarita*, welke, in vroegeren tijde, de *Spanjaarden* voornaamlijk na deeze kust lokte, heeft voorlang opgehouden; men wil, dat 'er geen paarlen meer gevonden worden. — Baai-zout wordt op veele plaatzen, langs de kust van *Venezuela*, in groote hoeveelheid, en uitmuntend in soort, gevonden. — Nabij *Araya* vindt men Rots- of Klip-zout. Met veel voordeels zou dit bewerkt kunnen worden, indien de Koninglijke monopolie het bearbeiden niet verhinderde. De Land-

Landbouw is in dit gewest verre van zich in een bloeienden ſtaat te bevinden.

Zints den opſtand der Zwarten op *St. Domingo*, is de invoer van Slaaven in *Caraccas* verboden. Godsdienſtige bezwaardheden verhinderden de *Spanjaarden* om den Slaavenhandel te drijven; maar, door middel van zedekundige uitpluizingen en verzonnen uitvlugten, wisten zij hun geweeten gerust te ſtellen wegens de wettigheid om zich Slaaven aan te ſchaffen, mits andere Volken dezelve aanvoerden. Zints het jaar 1791 tot het jaar 1804 werd 'er geen één Negerſlaaf in *Caraccas* ingevoerd; doch in 't jaar 1804 kreegen twee Kooplieden verlof om elk 1500 Negers derwaards te brengen.

Geen tak van bouw wordt in *Caraccas* meer behartigd dan die van *Cacau*. Het kweeken van *Indigo* werd 'er eerst ten jaare 1774 ingevoerd, en is 'er vervolgens welgeſlaagd. — *Katoen* begon eerst in 't jaar 1782 aldaar een tak van handel te worden, en is deeze tegenwoordig vrij uitgebreid. — *Koffij* werd nog later, te weeten in 't jaar 1784, als koopwaar in *Caraccas* aangemerkt. — Geduurende den laatſten Oorlog zijn veele *Cacau*- en *Indigo*-Plantadien in *Koffij*-Plantadien veranderd. Maar alles wat *Caraccas*, tot uitvoer, in dit artikel voortbrengt, gaat een millioen ponden niet te boven. Men rekent, dat de Koffij-plantadien van *Caraccas* twee ponden op elken vierkanten voet uitleveren. Al de Zuiker, die in deeze Volkplanting geteeld wordt, dient ten eigen gebruike; geen volk is zo zeer op zoetigheden geſteld als de *Spanjaards*. Men rekent, dat in het Landſchap *Venezuela* alleen 40,000 cwt Cacau en eene nog veel grooter hoeveelheid van Zuiker gebruikt wordt. — *Tabak*, tot de Koninglijke monopolie behoorende, wordt in *Caraccas* geteeld, even als in alle andere gedeelten van *Spaansch America*. — Bij deeze takken van handel ſtaan bovenal te melden het onnoemlijk aantal van Oſſen, Schaapen, Paarden en Muilezels, in de vlakten en valeijen van *Caraccas*. Men ſchat het getal der Oſſen op niet minder dan 1,200,000, dat der Paarden op 180,000, en dat der Muilezelen op 90,000.

Caraccas, de zetel des Landbeſtuurs en de hoofdſtad der Volkplantinge, telt meer dan 40,000 Inwoonders, en geniet, op eene hoogte liggende, eene gemaatigde lugtſtreek, en is gezond. Geduurende het Regen-ſaiſoen loopt FAHRENHEIT's Thermometer van 76° tot 52°, in

het Drooge-faiſoen van 85° tot 69°. *Guayta*, de Zeehaven van *Caraccas*, ligt vijf mijlen van die Stad af, en is bijlange zo gezond niet: de volkrijkheid van *Guayta* rekent men op 6000 zielen.

Het gewest *Cumana* is bij uitſtekenheid vrugtbaar. *Cumana* en *Barcelona*, de voornaamſte Zeehavens, zijn ongezond; dan dit onheil, waarſchijnlijk grootendeels toe te ſchrijven aan verkeerde inrigtingen, is wel verbeterbaar. *Cumana* wordt op 21,000 Inwoonders begroot, en *Barcelona* op 14,000 zielen geſteld.

De uitvoer van *Caraccas*, in twee tijdsbeſtekken van drie jaaren, wordt in deezer voege opgegeeven:

	Uitvoer van 1793 tot 1796.	Uitvoer van 1797 tot 1800.
Cacau	367,819 cwt. . . .	239,162
Indigo	2,955,963	793,210
Katoen	1,498,332	2,834,254
Koffij	1,325,584	1,536,967

Het zich hier opdoende verſchil toont, dat de uitvoer uit de Volkplanting, door den Oorlog met *Engeland*, in eenige opzigten zeer verminderd is, of dat de Contrabande uitvoer in het laatſte tijdvak zeer is toegenomen.

Ten jaare 1796 berekende men den geheelen invoer van *Spanje* op *Caraccas* op 3,118,811 Dollars, en de tollen op den invoer bedroegen 281,052 Dollars. De uitvoer na het Moederland komt, volgens de Tolboeken, op niet meer dan 2,098,316 Dollars, en de uitgaande Regten op 138,052 Dollars. — Veele Schepen waren toen, ingevolge van het gerugt des Oorlogs met *Engeland*, zonder laadingen weggevaaren.

'Er is aan deeze kust een ſterke Sluikhandel gedreeven, van dien tijd af dat de Volkplanting aan de Vreemdelingen, voor de aangevoerde goederen, eigene voortbrengzels kon verruilen. Vóór den jaare 1791 hadden de *Franſchen* op *St. Domingo* het grootſte aandeel in deezen handel. Tegenwoordig is dezelve verdeeld tuſſchen *Jamaica*, *Curacao* en *Trinidad*. Vóór het uitbreeken des Oorlogs tuſſchen *Engeland* en *Spanje*, in den jaare 1796, beliep die handel 's jaarlijks tot 750,000 Dollars.

WAARNEEMINGEN, GEDAAN I OCTOBER 1806, OP DE INSTORTING VAN DEN RUFFI-BERG, IN HET KANTON SCHWEITZ. DOOR THEOD. DE SAUSSURE.

Door de werking van het water, de lucht en de vorst, hebben alle bergen eene ſtrekking ter ontbindinge, tot zakking, óf om in de diepte der zeeën terug te keeren, uit welke zij waarſchijnlijk zijn voortgekomen, en alwaar zij misſchien van nieuws geformeerd worden.

Deeze ontbinding wordt meestal bewerkt langs zoo langzaame wegen, dat zij onze waarneemingen ontgaat; doch op andere tijden kondigt zij zich aan door onverwagte inſtortingen, die een geheel land onderst boven keeren, deszelfs opgezetenen verdelgen, en niets, behalven het beeld der verwoestinge en des bajerts, agterlaaten. Van dien aart is de Inſtorting, welke op den 2 September deezes jaars (1806) in het Kanton *Schweitz* is voorgevallen.

Reeds verſcheiden beſchrijvingen zijn 'er van dat droevig voorval voorhanden; doch zommigen zijn onvolledig, anderen onnaauwkeurig, en geene van allen bevat bepaalde narigten omtrent de oorzaaken, door welke zij ontſtaan is. Deeze waarneemingen zouden haare nuttigheid kunnen hebben, indien zij de bergbewooners gerustſtelden, welke bij valſche verſchijnzels voor dergelijke omkeeringen beducht wierden, en indien zij de zodanigen verwijderden, die aan een weezenlijk gevaar blijven blootgeſteld bij eene onvoorzigtige zorgeloosheid.

De in zekeren zin van zelf ontſtaande inſtortingen, die in verſcheiden gewesten zijn voorgevallen, wijzen aan, dat de bergen, die een aanſtaanden val ſchijnen aan te kondigen, door de al te ſterke helling hunner beddingen, en door gebrek aan zamenhegting in hunne deelen, geene inſtortingen doen ontſtaan, bekwaam om de belendende landſtreek op eenmaal te verwoesten, indien deeze beddingen geene verandering ondergaan in haaren ſtaat van zamenkleevinge en in haare zamenſtelling. Zij veroorzaaken, ongetwijfeld, het nedervallen van ſteenen; doch dit vallen is in 't algemeen agtereenvolgende en bijkans regelmaatig; dag aan dag neemt men de uitwerkzels daar, welke dit vallen doet ontſtaan, en men kan bij voorraad tegen derzelver gevolgen zich beveiligen. Van hier, dat de dagelijkſche inſtortingen, welke op *Mont Blanc* en de naastgelegene naalden voorvallen, geene geduchte omkeeringen veroorzaaken voor de bewooners van dit gewest.

Maar indien de zamenſtelling des bergs verandere, indien eene of meer harde en hellende beddingen eene of meer zagte bed-

beddingen vervangen, en die den aanleg hebben om door water ontbonden te worden, blijft de harde bedding onaangeraakt, terwijl de daar beneden liggende vernietigd wordt. In gevolge deezer vernietiginge ontſtaat 'er binnen in den berg eene ledige ruimte, of wel gevuld met eene zagte en niet zamenhangende zelfſtandigheid. De bovenſte bedding, nog in haar geheel, thans geen ſteunpunt hebbende, wijkt uit, en zakt tevens op alle punten, de plaats der gefloopte bedding innecmende; en zij rolt na den voet des bergs, met eene grotheid, evenredig aan den graad der hellinge, en aan de beweeging, onder het daadelijk nederzakken bekomen. Zodanig is ten naasteubij de hoofdſomme der oorzaaken, welke de inſtorting der *Diablerets* hebben doen ontſtaan, alsmede die van den berg *Chède*, bij *Vervoz*, en eindelijk van den *Ruſſi-berg*, waarvan ik thans ſpreek.

Deeze berg, ook wel *Roſsberg* genaamd, beſtaat uit verſcheiden buurten en landhoeven, ieder van welke een berg genoemd wordt; doch deeze verdeelingen zijn willekeurig; zij hebben geenen grond in eenige natuurlijke doorſnijding of verdeeling; van hier dat de naamen *Cuippe*, *Spitzbuhl*, *Stelnerberg*, *Roſsberg*, met welke in zekere betrekkingen de ingeſtorte berg benoemd wordt, niet anders zijn dan zoo veele onderſcheidene Weilanden van den *Ruſſi-berg*, welke de uitwijking is doorgetrokken. Voor 't overige verkies ik deeze laatſte benaaming boven die van *Roſsberg*, omdat daardoor verwarring zou kunnen ontſtaan met den *Rotzberg*, een geheel andere berg, in de nabijheid van *Stantz*.

Volgens den Heer EBEL is de *Ruſſi-berg* achthonderd en zes *toiſes* (*) boven de oppervlakte der zee verheven, en vijfhonderd zes-en-tachtig *toiſes* boven het meir *Zug*, of het diepſte der valeie van *Arth*, in welke de berg gedeeltelijk is nedergeſtort.

Deeze valei, rijk in weilanden, heeft eene ſchilderagtige ligging; zij ſtoot tegen twee meiren, dat van *Zug* in het noordwest, en van *Lowerza* in het zuidoost. Zij wordt geformeerd door twee bergen, den *Ruſſi-berg* ten noorden, en den berg *Rigi* ten zuiden. Haare lengte is anderhalve mijl; de breedte een vierendeel mijls aan haar westelijkst uiteinde aan de zijde van *Arth*, een dorp aan den oever van het meir *Zug* gelegen, en eene halve mijl aan het tegenovergelegen uiteinde, aan de zijde van het meir *Lowerza*.

De *Ruſſi-berg* is zamengeſteld uit beddingen *poudingue* en uit beddingen bikſteen (*grès*), welke tot in het diepſte der valeie van *Arth* nederdaalen, evenwijdig met de helling des bergs, onder eenen hoek van 25 graaden.

De

(*) Eene *toiſe* heeft zes voeten, of eene halve Hollandſche roede.

De gelijkheid, welke 'er plaats heeft tusschen de beſtanddeelen en de geſteldheid van den *Rigi*- en *Ruffi-berg*, heeft de Heeren EBEL en ESCHER doen vermoeden, dat deeze twee bergen voormaals vereenigd waren; beiden zijn zamengeſteld uit door water afgeronde ſteenen, en uit een gedeeltelijk door kalkaartig, gedeeltelijk kleiagtig cement zamenhangend zand, 't welk zeer dikmaals rood van kleur is. Dit cement, 't welk vrij hard is, wordt door lengte van tijd, door de werking der lucht en van het water, ontbonden, en de oppervlakte der rots neemt, door deeze verdelging, de gedaante aan van een afgekabbelden vloer. De keiſteenen, uit welke dezelve beſtaat, zijn, voor het meerendeel, koolaartige kalkſteenen, van eene grijze geelagtige kleur: onder het breeken zijn zij ruw en vast, even als de kalkſteenen van den tweeden rang. Verſteeningen heb ik 'er evenwel niet gevonden. Nog vindt men 'er *petroſilex* van den tweeden rang, quartz-, roode jaspis-, roodagtige bikſteenen (*grès*), en eindelijk graniet-ſteenen; doch de laatstgenoemde zijn 'er zeldzaam, altijd rood van kleur, en zouden ligt met porfierſteenen kunnen verward worden. Opmerkelijk is het, dat alle deeze keiſteenen geenerlei overeenkomst hebben met de ſteenſoorten der naastgelegene bergen, welke kalkaartig en blaauw zijn. Opmerkelijk is het daarenboven, dat zij nooit meer inhouds dan van zeven of acht duimen in allerlei rigtingen bevatten.

De omwenteling, welke, ter deezer plaatze, die ontzaglijke hoeveelheid afgeronde en waarſchijnlijk van verre gekomene keiſteenen op elkander heeft geſtapeld, is gevolgd van eene andere laatere omwenteling, welke op deeze *poudingues* en in het diepſte der valei groote blokken graniet gevoerd heeft, gelijkſoortig met die op de *Jura* en de *Saleve* gevonden worden. Dergelijken heb ik gezien op de *Rigi*, en zelfs tot op de hoogte van bijkans tweehonderd *toiſes* boven het meir van *Lucerne*, wanneer men aan den kant van *Weggis* omhoog klimt. Ook heb ik ze op den *Ruffi-berg* gezien, en tot op de hoogte van bijkans tachtig *toiſes*, tusſchen het dorp *St. Anne* en het gehugt *Buachen*, bij het meir van *Lowerts*. Dermaate zijn zij hier op elkander geſtapeld, dat zij alle andere ſoorten van ſteenen uitſluiten, en dat men zich niet anders zou kunnen verbeelden, of men bevondt zich op eenen bodem, geheel uit graniet beſtaande, indien men door de algemeene beſchouwing van het gewest van dit gevoelen niet wierdt afgebragt. Deeze blokken liggen altijd op zich zelve. Hunne aanweezigheid, zich alleen tot de laagere deelen des bergs bepaalende, hunne graauwe of witte kleur, hunne groote omtrek, wijzen aan, dat zij van het zamenſtelzel der *poudingue* geen gedeelte uitmaaken, en het nooit gedaan hebben.

De inſtorting van den *Ruffi-berg* viel voor 's naamiddags ten vijf

vijf uure. Zij was, gelijk elders reeds is aangemerkt, voorbereid door den regen, die geduurende den geheelen Zomer rijkelijk was gevallen in dit gewest, en vooral geduurende de vierëntwintig uuren vóór den 2 September. Nochtans hieldt voor den middag de regen op, en in het oogenblik des ramps regende het niet.

De inſtorting is niet ontſtaan door den val van den top des bergs op de benedenſte deelen. Dezelve wierdt veroorzaakt door eene geheele laag van beddingen, die van den voet tot aan den top van den *Ruffi-berg*, in eene diepte zomtijds van honderd voeten, eene breedte van bijkans duizend voeten, en eene lengte van omtrent eene mijl, zich van de benedenſte beddingen heeft afgeſcheiden, en evenwijdig met derzelver vlakken is afgegleeden tot in het diepſte der valei, met eene onbegrijpelijke ſnelheid, in vergelijking van zulk eene geringe helling.

De boer, die mij in mijne wandeling op deezen berg tot gids diende, was ooggetuige van het ſchouwſpel. Hij woonde aan den weg der nederſtortinge, te *Ober-Rothen*, een gehugt, in de helling van den *Ruffi-berg* gelegen; hij was met houthakken bezig bij zijne wooning, en vijf of zes ſchreden van de plaats, langs welke de uitzakking trok. Eensklaps hoort hij een geluid als dat van eenen donderſlag, en voelt tevens onder zijne voeten eene ſoort van ſchudding. Oogenblikkelijk verlaat hij de plaats; doch naauwelijks heeft hij vier of vijf ſchreden gedaan, of hij wordt door eenen luchtſtroom op den grond geworpen. Hij ſtaat terſtond op..... De nederſtorting was gebeurd: de boom, welken hij hakte, het huis, welk hij bewoonde, alles was verdweenen, en hij ziet, zoo als hij zich uitdrukte, *eene nieuwe ſchepping*. Eene onmeetelijke wolk van ſtof, die 'er oogenblikkelijk op volgde, bedekte het geheele land als met een floers.

Eenige verhaalen melden, dat deeze verwoesting gepaard ging met vuurvlammen en een zwavelagtigen ſtank. Doch de geloofwaardigſte getuigen, welke ik 'er over ondervraagd heb, hadden niets van dat alles vernomen. Men zegt dat 'er koolenbranders bezig waren met het maaken van houtskool op den weg der afſtortinge, en het is mogelijk dat de verſpreiding van hunne gloeiende ovens de gedaante van brand vertoond heeft.

De meeste bewooners van het gewest verzekeren, dat de inſtorting geene drie minuten, en misſchien nog veel korter, heeft geduurd, en dat zij op het bovenſte en het benedenſte gedeelte des bergs zich gelijktijdig heeft doen gevoelen.

Hoewel deeze val kortſtondig en onverwagt was, wierdt dezelve verſcheiden uuren van eenige voorteekens voorafgegaan; het vermelden van dezelve is van belang, omdat zij in 't vervolg de bewooners kunnen doen beſluiten, zich van het

het gevaar te verwijderen, en omdat zij een gevolg der oorzaak zijn, die de ſnelheid der inſtortinge heeft bepaald.

Een bewooner van *Spitzbuhl*, eene landhoeve, nagenoeg op twee derde deelen van de hoogte des bergs gelegen, hoorde, 's naamiddags ten twee uur, in de rotzen eene ſoort van gekraak, 't welk hij aan bovennatuurlijke oorzaaken toeſchreef; ſtraks klimt hij af na *Arth*, om eenen Geeſtelijke te beweegen het te doen ophouden (*).

Genoegzaam gelijktijdig, doch te *Under-Rothen*, een gehugt aan den voet des bergs gelegen, zag MARTIN WEBER, terwijl hij zijne ſpade in den grond ſtak om 'er boomwortels uit te haalen, den grond met eene ligte uitbarſting oprijzen, en voelde eene ſoort van ſuizing tegen zijn hoofd. Terſtond ſtaakte hij zijn werk, en verhaalde aan zijne buuren een verſchijnzel, waarop zij geene acht ſloegen.

De herders, welke nog den grond, tuſſchen de genoemde plaatzen gelegen, bewoonen, hebben mij verhaald, dat, van 's morgens af en geduurende den geheelen dag, de berg gedruis hadt gemaakt, tot op het oogenblik dat de nederſtorting wierdt gewrogt met de ſnelheid van den blixem, en eene zoo hevige ſchudding, dat te *St. Anne* en *Arth*, twintig minuten van de verwoeste plaatzen gelegen, alle de huisgeraaden der wooningen ſterk bewogen wierden. Niets, intuſſchen, heeft men gevoeld of gehoord te *Schweitz*, ſlegts anderhalve mijl van het tooneel gelegen. Het gedruis, welk de verdelging voorafging, ontſtondt uit het breeken der beddinge, welke is ingeſtort; niet eerder begon zij ſpoedig te zakken en af te glijden, dan nadat alle de deelen waren vaneengeſcheiden.

Ik heb den top van den *Ruffi-berg* beklommen, aan den oostkant, het dorp *St. Anne* doortrekkende; zagt is overal de helling en zou te paard kunnen bereeden worden; niets anders ontmoet men op deezen weg dan wijnſtokken, weilanden, boſſchen van dennenboomen; nergens beſpeurt men, geduurende deeze opklimming, de rots, welke tot grondſlag der teelaarde dient; alleenlijk ziet men hier en daar groote klompen *poudingue* uitſteeken; doch deeze klompen zijn zints lang vaneengeſcheiden. Inzonderheid ontmoet men ze in eene ſoort van kleine wijde en niet zeer diepe valeien, van welke de berg hier en daar doorſneeden is van den top tot aan het voetſtuk. Zij ſchijnen aan te duiden, dat de *Ruffi-berg*, in onderſcheidene tijdvakken en op verſchillende punten zijner oppervlakte, inſtortingen heeft ondergaan, gelijkſoortig met de tegenwoordige.

De

(*) Zie *Der Bergfall bey Goldau*, von J. H. MEIJER.

De top (*) des bergs is niet uitgeweeken; hij vertoont eene rechte horisontaale lijn, ter vereeninginge dienende van twee niet zeer veel hellende vlakken, met gras bedekt: het eene ſtrekt zich uit na een tusſchenbeiden gelegen punt tusſchen het meir van *Zug* en het meir *Egéri*; het ander tegenover liggende vlak daalt af na het meir van *Lowerts*: 't is op deeze laatſte oppervlakte, en ongeveer eene *toiſe* beneden den top, dat de nederſtorting zigtbaar begint te worden. De weg, welken hij genomen heeft, was, voor het ongeval, een weinig uitgehold als een goot of in de gedaante van een ondiep dal omtrent het benedenſte van den berg; maar hij was niet hol aan den bovenkant, en men zag langs deezen geheelen weg, op eenen grond van weilanden en bosſchen, blokken *pouddingue*, hier en daar verſpreid en in de teelaarde half bedolven.

De oostelijke zelfkant van den val, of een zijner zijranden, aan den kant van *Schweitz* gelegen, toont duidelijk, dat, langs den geheelen weg der inſtortinge, de bovenſte beddingen op de benedenſte rechtſtandig zijn nedergezakt, in den vorm eener ledige ruimte, tusſchen dezelve ontſtaan, in eene rigting, evenwijdig aan derzelver oppervlakten en aan de helling des bergs.

Deeze zelfkant vertoont eene uitbrokkeling of rechtſtandigen muur, die voor de uitbarſting niet zigtbaar was: de hoogte van deezen muur, boven de bovenſte oppervlakte der inſtortinge, wijst bij den top van den *Ruſſi-berg* de diepte der verzakkinge aan (†): deeze uitbrokkeling is ongeveer veertien voeten hoog, omtrent den top des bergs; doch zij neemt ongevoelig toe; en veel laager, of ter halver hoogte van den laatstgemelden, ſcheen zij mij op het oog wel meer dan honderd voeten te haaleu. Zij verdwijnt vervolgens allengskens onder de puinen der nederſtortinge. De rots, uit welke deeze muur beſtaat, is een kalkaartige en kleiagtige bikſteen (*grès*), in beddingen geplaatst; waarvan alleen de doorſnijding zigtbaar is; zij verwandelen in mergel, en vervolgens in klei, door de werking van het water; de deelen, voor dit vogt meest gemaakbaar, zijn klei; die genen, tot welke het niet kan doordringen, zijn bikſteen (*grès*); ten minſten in 't algemeen: want deeze onderſcheidene beddingen

(*) Voorheen lag op den top een Fort, 't welk tot een voorpost diende in de oloude Oorlogen, welke de *Zwitzers* tegen de *Oostenrijkers* voerden. Hoewel ik voorshands hiervan onderrigt was, heb ik hier ter plaatze geenerlei ſpoor van metzelwerk, of van eenig gebouw, kunnen vinden. Nogtans hadt men mij verzekerd, dat 'er eenige overblijfzels voorhanden waren.

(†) Deeze aanwijsing kan niet naauwkeurig zijn, den ten aanzien van den grond, bij den top des bergs gelegen, omdat op deeze plaats alleen verzakking zonder uitwijking na het diepſte der valeie heeft plaats gehad.

gen ſchijnen niet alleen voor eene even gemakkelijke ontbinding berekend te zijn. Derzelver oppervlak, boven aan den berg, daalt tot in de diepte der valeie neder, evenwijdig met de helling van den *Ruffi-berg*, onder eenen hoek van 25 graaden. Kleinder is deeze hoek omtrent het midden en beneden aan den berg: want deszelfs helling, tusſchen zijnen voet en top, heeft de gedaante van eenen boog, wiens pees moet onderſteld worden in de lucht te zijn. Deeze muur, en alle de afdeelingen, uit welke hij is zamengeſteld, zijn overdwars doorſneeden in de rigting der uitwijkinge, door breede bijkans rechtſtandige ſpleeten.

Deeze beddingen van bikſteen (*grès*) en klei ſtooten tegen elkander; nogtans heb ik, onmiddelijk beneden den top, tusſchen twee van dezelven, eene bedding vergruiſde, en in de klei ingekorſte, koolaarde gezien. Deeze bedding was geen duim dik.

Het bovenſte gedeelte der uitbrokkelinge is bedekt, nu eens met teelaarde, dan met groote klompen *poudingue*, die zich met den bikſteen niet vermengen, en van eene onderſcheidene natuur zijn. 't Is gedeeltelijk de drukking dier klompen op de beddingen van zagt geworden bikſteen (*grès*), welke derzelver zakking, en eindelijk het nedervallen op den grond der valeie, heeft doen ontſtaan. Men begrijpt dat de benedenſte beddingen hebben kunnen gelooopt worden vroeger dan de bovenſte, door het indringen van het water in de ſpleeten, waarvan ik boven geſproken heb. Dit water, naa derzelver benedenſte uiteinde bereikt te hebben, is doorgedrongen tusſchen de vlakken der beddingen, tegen dit uiteinde ſtootende, is evenwijdig met derzelver vlak na den voet des bergs voortgeloopen, en heeft dezelve langs haare geheele lengte ontbonden.

De vertikaale doorſnijding deezer uitbrokkelinge, evenwijdig met haare lengte, dunkt mij grootendeels te moeten toegeſchreeven worden aan eene ader kalkaartige ſpath, die als een vernis de oppervlakte des muurs bedekt, door de verzakking zigtbaar geworden. De ader, aldus verſcheiden beddingen bikſteen (*grès*) rechtſtandig doorſnijdende, heeft tusſchen derzelver deelen eene voortloopende ontbinding doen ontſtaan, die tot eene geregelde breeking en volgens één plan aanleiding heeft gegeeven.

De westelijke rand der inſtortinge eindigt ongevoelig, en vertoont niet, even als de oostelijke rand, eenen rechtſtandigen muur of eene ſnelle afhelling.

(*Het ſlot hierna.*)

EEN STAL IN DAUFINÉ.

(Naar het *Hoogduitsch* van den Heere FRIEDRICHSEN.)

De vlakten van *Lombardije* verlaatende, zeide ik met een zucht tot mijzelven: „ In welk gelukkig land zoude het „ dan mogelijk zijn, een jong meisje te vinden, 't welk de „ wijsheid eener deugdzaame vrouwe met de spreekende on„ schuld der kindsheid zamenpaarde?" — Ik vond dien schat in het *Daufineesche*.

De reiziger, vermoeid van het beklauteren van een ruwen berg, daalt gewoonlijk met vreugde neder in de lachende en voor lang verlangde valei, die zich eindelijk aan zijn oog vertoont. Ik gevoelde die aangenaame gewaarwording, en eene soort van begeerte om dezelve te uiten, toen ik *Mont-Genèvre* verliet, om mij na *Briançon* te begeeven. Met genoegen aanschouwde ik een armen soldaat, die aan mijne zijde liep; hij scheen uit een dorp te komen, aan den voet der *Alpen* gelegen, bijkans eene mijl van den weg. Hij hadt schoenen aan, maar geene kouzen; en evenwel, door de sneeuw loopende, die om zijne naakte beenen speelde, zong hij in de vrolijkheid zijns harten een gedeelte van een liedtje. De mededeelende gemoedsgesteldheid, welke mij in dat oogenblik bezielde, spoorde mij aan om met hem aan de praat te komen. „ Gij „ zijt zeer vrolijk, kameraad," zeide ik tot hem; „ indien „ ik blootvoets in de tegenwoordige koude liep, zoude ik „ geen lust tot zingen hebben." — „ Ik zing ook niet," was het antwoord, „ dan met oogmerk om warm te worden." Dit deedt mij aan verscheidene van onze Dichters denken. „ Gij zijt misschien een Dichter?" zeide ik tot den krijgsman. „ Neen, ik ben een *Champenois*." Hij bewees het mij door eene uitvoerige beschrijving van zijn land, en door de niet minder uitvoerige geschiedenis van zijn leeven. Vervolgens ging hij van de voornaamste tijdperken der geschiedenisse van zijn leeven tot de voorvallen van den voorgaanden dag over; meer belangs stelde ik in deeze. „ Gister-avond," zoo sprak hij, „ konden mijne schoenen zonder zoolen mijne „ door de sneeuw bevrozene voeten niet meer beschutten; ik „ kon naauwelijks meer voort, toen ik, bijkans dood van „ vermoeidheid en koude, bij een boer kwam, die, naar de „ gewoonte in deeze valeien, met zijn gezin in een stal woon„ de. Zijn vrouw zeide mij, dat hij welhaast van den berg „ zou thuiskomen, alwaar hij den geheelen dag bezig was „ geweest met het vervoeren over den berg van de pakkaadje „ van het regiment, waaronder ik behoor. Ik sliep, toen „ mijn waard thuiskwam; hij zag den ellendigen toestand „ mij-

„ mijner schoenen; hij kreeg mededogen met mijn lijden; en, „ in weerwil zijner zwaare vermoeidheid, hielde hij zich den „ gantschen nacht bezig met het vermaaken van mijn schoei- „ zel; want gij zult gelieven te weeten, mijnheer, dat de „ meesten deezer bergbewooneren de schoen- en kleermaakers „ van hun gezin zijn.

„ Toen ik, 's anderendaags ontwaakende, de vriendelijkheid „ van mijn' hospes bemerkte, beefde ik, dat 'er geen be- „ ding was gemaakt omtrent het loon, welk ik hem niet zou „ kunnen betaalen; hierom gaf ik hem te kennen, dat ik „ geen duit in de waereld had. Lieve vriend, was zijn „ antwoord, ik zelf bezit ook niet meer geld dan de dertig „ stuivers, die ik gister op den berg verdiend heb; maar daar „ is niets aan gelegen: indien gij den tijd hebt, zullen wij „ evenwel te zamen een fles gaan drinken; want gij hebt „ een' zwaaren marsch te doen." — „ En hoe heet dat „ dorp?" vraagde ik aan den soldaat, hem in de rede vallen- „ de. „ *Les Noyers.*" — „ En uw hospes?" — „ CLAUDE „ THIERCY." — „ Goede reis, kameraad!" — „ Wel nu! „ waarheen gaat gij dan?" — „ Na *Noyers.*" — „ Dat is „ aartig; hij gaat 'er waarlijk na toe. Vaarwel, mijnheer!" — „ Vaarwel!"

„ Waar woont CLAUDE THIERCY?" vraagde ik aan een hup- schen grijsaart. — „ Daar beneden," was het antwoord, na eene fraaije staldeur wijzende, rood geverfd, en met drie groo- te witte kruizen versierd. Indien ik met de zeden deezer ge- westen bekend geweest ware, zoude het getal dier kruizen mij het getal der personen hebben aangeweezen, uit welke THIERCY's gezin bestondt.

Ik klopte uit alle mijne magt, en evenwel deed ik vrug- telooze moeite; twee ezels van den eigenaar van den stal wa- ren in een zoo luid gesprek, dat ik met geene mogelijkheid mij kon doen hooren. Eindelijk zweegen zij stil; ik klopte op nieuw, en de deur wierdt mij door een jong meisje van vijftien jaaren opengedaan, zoo schoon als de Liefde of haare Zusters. Met de eene hand haar spinrokken bevallig neder- leggende, en met de andere de deur agter zich weder half toe- haalende, even alsof zij vermoedde dat ik alleenlijk na den weg wilde vraagen, vroeg zij met veel bevalligheids: „ Wat is 'er van uw' dienst, mijnheer?" — „ Ik wensch- „ te wel een oogenblik te rusten: wilt gij het mij vergun- „ nen?" — „ Zeer gaarne; treed binnen." Thans mij voor- uitloopende, en mij een klein bankje, of liever schabel, zeer gedienstig aanbiedende, welk zij midden in den stal neder- zette: „ Gaa daar zitten," zeide zij leevendig. Vervolgens zich tot CLAUDE wendende: „ Vader! zie daar een heer, die „ verlangt wat te rusten." — „ Gaa zitten," herhaalde CLAUDE, met veel goedheids en hartelijkheids op mij de oogen slaan-

de, doch zonder uit te ſcheiden met werken. Hij was ernſtig bezig met het herſtellen van eene Alpiſche draagberrie, die 's daags te vooren gebroken was.

Ik ging zitten, en, rondom mij ziende, verbeeldde ik mij, NOACHS ark in 't klein te zien.

Aan de regterhand, bij het inkomen, ſtonden twee koeijen, met zwaare ketens aan eene kribbe gebonden, doende, bij de geringſte beweeging „ den ſtal van een vreezelijk geraas weergalmen. Van tijd tot tijd zagen zij het gezelſchap aan, zugt loeiende, en den hals met eene zoo vreedzaame houding uitſtrekkende, dat ik verzekerd ben, dat zij haare vrijheid niet zouden misbruikt hebben, indien men haar dezelve gegeeven hadt. Verder zag ik de ezels, die in 't oogenblik mijner aankomſte het woord hadden; een niet zeer hoog ſchot ſcheidde hen van eene ſchoone zwarte zeug, die een klein wit varken zoogde. Dit verwonderde mij, en daar ik een *curious traveller* (*) ben, volgens de rangſchikking der Reizigers door YORIK (†), verlangde ik aangaande deeze bijzonderheid nader onderrigt, en vraagde aan mijne herbergers: „ Brengen in „ uwe oorden de zwarte varkens . . . ."

Eensklaps wierd ik hier geſtoord door een geweldigen ſlag, welken ik tuſſchen de ſchouders ontving. Verbaasd, wilde ik ſchielijk opſtaan; doch dit wierdt mij belet; mijne beenen, door mijne bekrompene zitting op de ſchabel ſlaapende, weigerden mij ten dienst te ſtaan; ik viel naast mijnen zetel neder, en nu kon ik zien, van waar de ſlag was gekomen; eene jonge geit, vijandin van de pligten der herbergzaamheid, boog het hoofd tegen mij, als 't ware om mij uit te daagen, en ſcheen af te wagten of ik zou tragten op te ſtaan, met oogmerk om andermaal op mij aan te vallen. Maar vermits de tegenwoordigheid van geest mij zelden begeeft in dreigende gevaaren, bleef ik voorzigtig op den grond liggen, tot dat JEANNETTE (zoo heette het meisje) mij ter hulpe kwam. Zij viel op mijnen vijand aan, bekeef hem ernſtig, maakte een knoop in haar voorſchoot, hief het met eene dreigende houding tegen de geit omhoog, en gaf haar daarmede een' klap, die egter zoo weinig beduidde, dat ik het meer voor eene halve liefkoozing hield, als het loon voor haare grap, dan voor eene regtvaardige ſtraffe van opzettelijke boosheid. Evenwel ſloot zij haar agter in den ſtal aan een keten, om haar welleevendheid te leeren!

De moeder vraagde mij, of ik mij bezeerd had, en de vader maakte zoo veele verontſchuldigingen, en betuigde zoo veel leedweezens, alsof hij zelve het feit hadt bedreeven. Geduurende ons geſprek kampte de jonge wederſpannige met

JEAN-

(*) Nieuwsgierig Reiziger.
(†) STERNE, *Sentimenteele Reize.*

JEANNETTE, die veel werks hadt om haar te binden, en misschien niets liever hadt dan zich met haare gevangene lang te moeten bezig houden, ten einde het lachen te verbergen, welk zij niet kon bedwingen. Ik kon niet nalaaten, haar geselschap te houden, hoewel ik in 't eerst eene kleine beweeging van toornigheid gevoelde. Nu kwam JEANNETTE terug, uit haar best springende en lachende. Haar vader verzelde haar in weerwil van zichzelven; de moeder, die, zelve lachende, haare dochter over deeze ontijdige vrolijkheid tragtte te bekijven, konde eindelijk geen weerstand bieden, en begon nevens ons te lachen.

Ik heb bij deeze gelegenheid opgemerkt, dat men nooit spoediger zich aan elkander verbindt, dan wanneer men gezamentlijk vrolijk geweest is. Van dit oogenblik af gerekend, wierd ik met zoo veel vertrouwelijkheids behandeld, alsof ik tot het gezin behoord hadde. Dit deedt mij vergeeten om te vraagen, of in dit dorp de zwarte zeugen witte jongen ter waereld bragten; en nog tot den huidigen dag toe weet ik het niet. 't Was alleen ten dienste van een' mijner vrienden, die mij met vraagen over de Natuurlijke Historie overlaadt, dat ik de vraag had geopperd, die door de geit op eene zoo onbeschaafde wijze wierdt afgebroken. Ziende, dat mij boven 't hoofd hing, om, even als PLINIUS, een martelaar van mijne, of liever van mijn vriends nieuwsgierigheid te worden, nam ik het vast besluit, in 't toekomende mij voor alle weetenschappelijke vraagen te wagten.

Van nieuws heerschten nu de rust en de vrede onder ons. JEANNETTE nam nu wederom haare schabel, die thans een halven voet nader aan de mijne stondt; nu konde ik haar beter zien; met verrukking bewonderde ik in de bijzonderheden haare natuurlijke bevalligheden. De moeder, op eenigen afstand van ons zittende, verlas salade; zij sloeg haare dochter gade, en zeide: „ Schik wat op, kleine! gij hindert mijnheer." JEANNETTE gaf geen acht op dien raad. Misschien gevoelde zij, zonder naauwkeurig te weeten waarom, dat, al hadde zij veel nader aan mij gezeten, zij mij niet zoude gehinderd hebben; misschien vondt zij ook den afstand van eenige voeten, die ons van elkander scheidde, groot genoeg, en dat het mij zeer aangenaam zou geweest zijn, dien op te korten; misschien, eindelijk, wilde de moeder zelve, door dit nutteloos vertoog, alleenlijk den vreemdeling doen zien, dat zij het zich verstondt, haare dochter behoorlijk op te voeden. Dit mag men gelooven, omdat zij geen woord sprak, hoewel JEANNETTE geen voet was opgeschikt.

Intusschen hadt de goede moeder haare taak afgedaan; straks vatte zij, met de regterhand, den schotel, waarin de den eetlust wekkende salade stondt, even alsof zij zoo daadelijk zoude opstaan, en leide haare slinkerhand op haare knieën,

even alsof zij van nieuws op haare schabel ging zitten; eene dubbelzinnige houding, in welke haar ongetwijfeld de verwagting van een antwoord bragt op de verschillende vraagen, die zij voorneemens was mij te doen.

„ Woont gij verre van hier, mijnheer?" — „ Driehonderd negenënzeventig en eene halve mijl."

Wist ik dit zoo naauwkeurig? Inderdaad niet! maar ik zogt mij belangrijk te maaken in het oog mijner herbergers; en uit verre landen te zijn, is geen gering middel om dat oogmerk te bereiken. Mijne landgenooten hebben gelegenheid gehad, zich desaangaande te vergewissen op de plaatzen, door welke de Fransche legers zijn getrokken. De eenvoudige landlieden, die misschien nooit aanleiding hadden, in den eenpaarigen loop huns leevens, tot honderd toe te tellen, staan verbaasd over een grooter getal, in evenredigheid der woorden, die gebruikt worden om het uit te drukken. Indien ik eenvoudig had gezegd „ duizend mijlen," zou JEANNETTE niet half zoo veel zich verwonderd hebben, als over het nadrukkelijk getal van driehonderd negenënzeventig en eene halve mijl! Van hier dat zij, in de handen klappende, uitriep: „ Ach, mijn vader; hoe veel verder is dat wel dan „ *Grenoble!*" Ik konde niet antwoorden: de goede moeder hadt nog niet alles gezegd:

„ Leeft uwe moeder nog? is zij bejaard? zij moet wel „ ongerust over u zijn! Hebt gij broeders en zusters? Wat „ doen de *Ci-devants* t'uwent? Hebt gij eene Republiek? „ Leest men alle dagen de mis, of wel . . .?" — „ Wij „ leezen de mis niet." — „ Hemelsche Goedheid! gij zijt „ evenwel Katholijken?" — „ Neen, ik ben Protestantsch, „ of een Ketter, zoo als gij wilt, gelijk alle mijne landslieden."

(In de hoedanigheid van *nieuwsgierig reiziger* wilde ik door dit barsch antwoord den invloed der waarheid op mijne herbergers beproeven.)

„ Een Ketter?" antwoordde de moeder verschrikt. Zij stondt ijlings op, hieldt zich alsof zij iets zogt, ongetwijfeld om den treurigen indruk te verbergen, welken mijne bekentenis hadt verwekt, en ik zag duidelijk, dat, indien zij den schotel niet in de hand hadt gehad, zij, zonder 'er aan te denken, het teeken des kruizes zoude gemaakt hebben. — „ Een Ketter?" riep JEANNETTE vervaard. Ongevoelig was zij, geduurende de vraagen der goede moeder, nader bij mij gekomen; maar zij sprong op van haare schabel, en zette zich op een grooten afstand tegenover mij neder. De verbaasdheid, het afgrijzen, het medelijden streeden tegen elkander, en teekenden zich beurtelings op haare mooie tronie. Zij beschouwde mij met eene ongeruste en zonderlinge houding, welke ik in 't eerst niet begreep; eindelijk meende ik

10

te zien, dat zij de bokke-, griffioenpooten, of alle andere teekens van verdoemenisse zogt te ontdekken, aan welke een Ketter met zekerheid moet onderkend worden. Niets van dat alles gezien hebbende, scheen haar schrik te bedaaren; het leevendigst mededogen hadt dien vervangen, en ik las duidelijk in haare zwarte oogen: „ 't Is jammer, inderdaad, „ dat deeze arme jongeling een eigendom des Duivels is!"

Mijne door JEANNETTE geheel verzwolgene aandagt belette mij op te merken, dat de vader, insgelijks met zijn werk zijnde uitgescheiden, in het oogenblik van het bedoverend antwoord, gemeenzaam naast mij was gaan zitten.

„ De Protestanten zijn evenwel eerlijke lieden," zeide hij tot mij: „ Zij betaalen mij tot een duit toe, wanneer ik hun„ ne pakkaadje overbreng," voegde hij 'er nevens, zich tot zijne vrouw wendende; doch deeze scheen niet zeer getroffen te zijn van onze regtvaardigheid in handel en wandel; ik besloot 'er uit, dat zij niet baatzuchtig was. Intusschen hadt JEANNETTE moeds genoeg gehad om naderbij te schikken, ziende dat haar vader gerust naast den Ketter zat, en haar spinnewiel geraakte wederom in beweeging.

„ De Protestanten worden gedoopt, niet waar?" vraagde mij CLAUDE. —— „ Ja waarlijk! en, wat meer is, wij ontvan„ gen de Communie." Thans wendde zich de moeder tot ons. JEANNETTE leunde op haaren vader, en waarschijnlijk omtrent het lot mijner ziele eenigzins gerust gesteld, vraagde zij met eene nog beschroomde stemme: „ Mijnheer is dan „ gedoopt?" —— Ja, mijn kind! ja, schoone JEANNETTE!" antwoordden even gretig de goede CLAUDE en de vreemdeling. —— „ Gij gaat ter biegt, waarschijnlijk?" vervolgde zij. —— De vreeze van andermaal haar lieve lachen van eene houding van ongerustheid te zullen zien overschaduwd worden, deedt mij met meer omzigtigheids antwoorden; ik zeide tot haar: „ Wij biegten inderdaad, maar wij doen het niet „ volkomen op de zelfde wijze als gij. Wij belijden onze „ misdaaden niet aan eenen Leeraar; wij vergenoegen ons „ met openlijk te belijden, dat wij tegen Gods geboden „ hebben gezondigd, of . . ." —— „ O Hemel! doet gij „ dan zoo veele zonden?" vraagde de kleine guit. Vervolgens, zonder mijn antwoord af te wagten, voegde zij 'er lachende nevens: „ Men moet bekennen, dat gij de biegt „ wel zeer gemakkelijk maakt!" —— „ Hoe zoo?" hernam ik met verbaasdheid: „ zou de biegt reeds bezwaarlijk „ zijn voor JEANNETTE?" —— „ Och Heer ja! wel „ bezwaarlijk: mijnheer de Priester is zoo streng! hij wil „ altijd hebben, dat men zich overal van beschuldigt; en „ ik heb een zoo slegt geheugen, dat ik mij nooit iets kan „ herinneren."

Dat de hemelſche onſchuld u dit ſlegt geheugen lang laate behouden! zeide ik vuurig in mijzelven.

Ongevoelig was de moeder zoo wel van haaren ſchrik bekomen, dat zij in onzen kring plaats hadt genomen; haare nieuwsgierigheid overwon het overſchot haarer beſchroomdheid om met een' Ketter in geſprek te treeden. Thans volgde 'er tusſchen ons eene voor mij vrij zonderlinge zamenſpraak; ik was de geloofsleerling, en mijne goede huiswaardin katechizeerde mij zoo goed als zij konde. Zij ſcheen vrij wel voldaan over mijne antwoorden, en, tot mijn groot genoegen, was haar beſluit: „ dat wij niet zoo geheel verfoeielijk „ waren als mijnheer de Prieſter zeide."

(*Het ſlot hierna.*)

DE GRIJSAARD AAN DEN TIJD. (*)

Waar blijft gij, vlugge Tijd! veel ſneller dan de wind,
Door zwaren damp gevormd, door perſing voortgedreven?
Hoe ſnel vliegt ieder uur van dit kortſtondig leven!
'k Draag nu een' grijze kruin, 'k was onlangs nog een kind.

Of Slechts een' blik terug: daar lagcht mijn' blijde jeugd,
Toen de aarde een Eden was, en 't kleinst genot mij ſtreelde;
Toen ik op moeders ſchoot, of vaders knieën ſpeelde;
Toen 't leven zorgloos was, vol ongeſtoorde vreugd.

'k Herinner mij den dag, toen ik, nog jongeling,
Zoo menig luchtkasteel mij voor de toekomst bouwde;
Hoe vast mijn jeugdig hart verbeeldings droom betrouwde,
Aan geen' beguich'ling dacht, aan geen' vernietiging.

'k Her-

(*) „ Een jong Dichter," zoo ſpreekt de Zender van zichzelven, „ wilde op deze wijze beproeven, of hij zijne uren van uitſpanning „ aan de Dichtkunst met vrucht zoude kunnen wijden; waartoe hem „ de plaatſing van bijgaande Stukjes aanmoedigen zal." — Deze aanduiding achteden wij niet geheel overbodig voor het kunstkeurig deel onzer Lezeren; terwijl wij, het Stukje uit dit oogpunt beſchouwende, met genoegen hetzelve in ons Mengelwerk eene plaats hebben ingeruimd.

DE REDACTEUR.

'k Herdenk nog all' de vreugd en all' de bitt're ſmart,
Het zoet en zuur gemengd, mijn deel in rijper dagen;
'k Gevoel nog elk genot en ſcherpe geeſelſlagen:
't Beeld van verlopen tijd licht helder in mijn hart.

En nu — het uur verliep, de jaren ſnelden heên;
'k Genoot een oogenblik — en alles is vervlogen! (oogen;
'k Zoek ouders, vriend en maag; dan vrucht'loos ſtaren de
'k Zoek 't geen mij 't dierbaarst was: dan ach! — ik ben alleen.

Die ouders zijn niet meêr! Hoe bitter was het uur,
Toen de onverzoenb're dood mij van die dierb'ren ſcheidde
En hun in de eeuwigheid het loon der deugd bereidde!
Ja, ſchoon de grijsheid ſuff', nog eischt ge een' traan, natuur!

Hoe menig vast gebouw, dat eens, in volle pracht,
De lust der oogen was in 't prilſte van mijn' dagen,
Ligt, door uw' hand vergruisd, in 't voetzand neêrgeſlagen;
Werd, eens uit ſtof gevormd, tot ſtof te rug gebragt!

Gij, Tijd! die niets ontziet, vermolmt of klooft den ſteen;
Verteert, door roest en vuur, de hardſten der metalen;
Droogt ganſche meren uit, door 't vuur der zonneſtralen;
En vreet zelfs door het hart van een' graniet-berg heên.

'k Zag menig' trotſche zuil, door vorſten opgerigt,
Vóór nog de dwing'land viel, tot puin en asch geſlagen;
'k Zag troonen omgekeerd en grooten lompen dragen;
Zoo menig volk verneêrd, zoo menig rijk geſticht.

'k Zag ondeugd aangebeên en ſtille deugd veracht;
Voor 't eerlijk, braaf gemoed zoo vaak een' noodſtorm grimmen;
Maar ook het edel hart geſtaêg in waarde klimmen,
En ſchitt'ren als een' ſtar, in 't holſte van den nacht.

'k Zag ware grootheid ſoms ten prooije aan bang verdriet;
Verſtoten, die zijn hoop alleen op Jezus bouwde:
Maar dat God dien verſtiet, die vast op Hem vertrouwde,
Dit zag mijn veelziend oog in tachtig jaren niet.

'k Zag,

'k Zag, hoe de losse jeugd, aan ijdelheên gehecht,
De vlugge vaart verhaast der ondermaansche dingen,
Zoo menig dierbaar uur verspilt in beuzelingen,
Daar zij voor rijper tijd een' krans van doornen vlecht.

Ik leerde, dierb're Tijd! nooit in uw' vaart beperkt,
Dat elk verloren uur een deel is van ons leven,
Een' onwaardeerb're schat, dien niets ons weêr kan geven,
En dat één oogenblik ons heil of ramp bewerkt.

Eens — Tijd! rol rust'loos voort, daar schooner dag mij beidt:
Dan wordt de zaligheid bij uren niet gerekend;
De during van 't genot door u niet afgetreekend:
Want eens verliest ge u zelf in 't rijk der eeuwigheid.

V. L. Jr.

DE MINISTER BIJ INSCHRIJVING AAN DE GALG.

Wanneer in *Frankrijk*, op 't einde der Regering van LODEWIJK DEN XV, MEAUPEON en AIQUILLON aan 't hoofd van 't Ministerie waren, en door hunne vloekwaardige directie den haat der Natie op zich geladen hadden, vroeg de Koning, die alle publieke Kassen geplunderd vond, eens aan den Hertog VAN BIRON, wat toch wel het beste middel ware om zulk een deficit te herstellen? BIRON bood hierop den Koning aan, hem; zoo hij zijnen raad volgde, zonder kosten, op één enkelen dag, onder het gejuich van een verheugd en van alle kanten t'zaamgevloeid Volk, *drie Millioenen* te bezorgen. Deze voorslag deed het hart van den om geld zoo zeer verlegenen Koning van vreugde opspringen; hij bad den Hertog, hem op staanden voet zulk een wenschelijk geheim te willen openbaren. „ Laat, Sire!" antwoordde BIRON, „ in een uitgestrekt veld een hooge Galg oprigten, den Minister MEAUPEON daaraan ophangen, en ieder aanschouwer een halve „ Louis d'Or betalen; ik zoude een slecht rekenaar moeten „ zijn, als deze Speculatie, om den Minister bij Inschrijving „ te doen ophangen, niet meer dan drie Millioenen opbragt." — Tot schande voor zijne Regering, en tot schade voor zijn Rijk, maakte LODEWIJK DE XV zwarigheid, om deze Inschrijving te openen!

No. II. *Mengelw.* bl. 49 reg. 5 staat *lotgeld*, lees *losgeld*.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

BEDENKINGEN OVER DE VERBORGENHEDEN IN DEN GODSDIENST.

(*Vervolg en slot van bl.* 93.)

De beginzels, door ons aangevoerd, geeven ons aanleiding tot de volgende aanmerkingen, aangaande de houding, welke wij ten aanzien der *Verborgenheden* moeten aanneemen:

1. Uit hetgeen wij gezegd hebben, blijkt, op hoedanige wijze wij de leerſtukken moeten ontvangen, die onder het denkbeeld van *Verborgenheden* ons worden voorgeſteld. Indien ons klaare denkbeelden gegeeven worden van 't geen men ons wil doen gelooven, en men ons klaarblijkelijk doe opmerken, dat deeze denkbeelden in het Woord van God zijn begreepen, moeten wij niet aarzelen om ze aan te neemen, genomen zelfs dat het dingen zijn, welke onze Rede uit zichzelve niet zoude kunnen ontdekken. De Schriftuur zegt, bij voorbeeld, dat de dooden ten eenigen dage zullen opſtaan; ligtelijk kunnen wij denkbeelden hegten aan 't geen de Schriftuur dienaangaande zegt; wij moeten het gelooven, hoewel onze Rede door haarzelve ons niet tot deeze waarheid leide. Maar indien ons als *Verborgenheden* onbegrijpelijke of tegenſtrijdige leerſtukken worden voorgedraagen, moeten wij door den naam, daaraan gegeeven, ons niet laaten verraſſen; wij moeten ze onbeſchroomd verwerpen: 't is onmogelijk dezelve inderdaad aan te neemen. Alleenlijk moet aandagtig onderzogt worden, of het voorgeſtelde leerſtuk waarlijk onbegrijpelijk zij; onvoorzigtig wordt zomtijds die naam gegeeven aan leerſtukken, welke daartoe niet behooren. Men zegt, bij voorbeeld, dat het leerſtuk der Menschwordinge van CHRISTUS onbegrijpelijk is; doch men bedriegt zich, indien anderzins dit leerſtuk worde opgevat, als hierop nederkomende, dat de Godheid met den mensch JEZUS CHRISTUS zich zeer naauw heeft vereenigd; zoodat alle de

ſchoone leſſen, welke JEZUS CHRISTUS aan de menſchen gegeeven, alle de verbaazende en wonderdaadige werken, welke hij onder hunne oogen heeft verrigt, kunnen aangemerkt worden als de redenen en werken van God zelven, die in hem was, die door hem ſprak, die door hem werkte, die zich door hem kenbaar maakte; in dat alles is niets onbegrijpelijks. Waar is het, dat wij niet begrijpen, hoedanig eigenlijk de wijze ware, op welke God in hem werkte, welke bepaaldelijk de natuur dier vereeniginge der Godheid met de Menschheid zij; doch daar wij niet verpligt zijn, daarvan onderſcheidene denkbeelden te vormen, zijn wij niet verpligt, iets meer daarvan te gelooven, dan 't geen wij 'er duidelijk van begrijpen.

2. Uit hetgeen wij gezegd hebben, blijkt, dat de gemaatigde Godgeleerden t'onregt worden beſchuldigd, vijanden van *Verborgenheden* te zijn; uit hetgeen wij, overeenkomſtig hunne denkbeelden, hebben voorgedraagen, is het blijkbaar, dat zij de *Verborgenheden* niet verwerpen, die weezenlijk tot den Godsdienst behooren. Zoo wel als anderen erkennen zij, dat 'er in de natuur van God veele dingen zijn, die onze zwakke bevatting te boven gaan; eerbiedig neemen zij aan, alwat de Openbaaring voegt bij 't geen de Rede ons ontdekt; maar zij onderwerpen zich niet blindelings aan de uitſpraaken van menſchen, die wel voor *Verborgenheden* leerſtukken zouden willen doen gehouden worden, die geenen anderen grond dan in hunne verbeelding hebben; 't zijn deeze gewaande *Verborgenheden*, aan welke zij den oorlog verklaaren, en niet aan die de Godsdienst bevat. Doordrongen van eerbied voor de waarheden, welke het Euangelie hun leert, kunnen zij niet gedoogen, dat derzelver zuiverheid gekrenkt worde, door het daar nevens voegen van ongerijmde leerſtukken, krielende van zwaarigheden en tegenſtrijdigheden; met veel meer regt zouden de ſtrenge Godgeleerden kunnen beſchuldigd worden, vijanden van *Verborgenheden* te weezen. Groot onregt geſchiedt 'er aan de weezenlijke *Verborgenheden*, door met dezelve, gelijk zij niet dan te dikmaals doen, zamen te paaren afgetrokkene leerſtukken, met zwaarigheden en tegenſtrijdigheden belast, die den Godsdienst verachtelijk maaken, aan de weezenlijke *Verborgenheden* doen twijfelen, en, den Godsdienst onder eene ongunſtige gedaante vertoonende, den eerbied, aan den-

zel-

zelven verschuldigd, verzwakken, en omtrent diene waarheden twijfelingen doen ontstaan. Verder blijkt het, uit de stoutheid, met welke deeze Godgeleerden uitspraak doen over allerlei onderwerpen, dat zij veel minder *Verborgenheden* erkennen, dan dezulken, wien zij verwijten, vijanden te zijn van *Verborgenheden*. Vraagt zij, bij voorbeeld, op hoedanige wijze God de menschen tot de zaligheid voorbeschikt hebbe, een gemaatigd Godgeleerde zal u zeggen, dat hij 'er niets meer of anders van weet, dan dat God heeft besloten, de zulken te zullen zalig maaken, die in CHRISTUS zullen gelooven, en de zulken te verdoemen, die weigeren zullen, hem aan te neemen. Hij zal bekennen, 'er niets meer van te weeten, dat dit stuk voor hem eene *Verborgenheid* is; maar de strenge Godgeleerde zal zich met dat weinige niet vergenoegen; hij zal u ontwikkelen 't geen deeze *Verborgenheid* meest verholens bevat; hij zal u zeggen, welk het eerste besluit zij, 't geen God daaromtrent heeft genomen, welk het tweede, en zoo vervolgens. Men zoude zeggen, dat hij in den Raad van God hadt gezeten: zoo weinig belemmeringe baart hem dit onderwerp; zoo stout is hij in het doen van uitspraak omtrent hetgeen anderen meest bezwaart. Vraagt men, welk het lot der Heidenen zijn zal, die het geluk niet hebben gehad, JEZUS CHRISTUS te kennen, of welk het lot der zulken zijn zal, die in deeze of gene dwaaling zijn vervallen? Een gemaatigd Godgeleerde zal antwoorden, dat hij hen overlaat aan het oordeel van God, den eenigen Wetgeever, die behouden kan en verderven; hij zal antwoorden, dat hij geen lichts genoeg bezit om uitspraak te doen omtrent het lot dier dwaalenden; dat het voor hem eene *Verborgenheid* is. Maar een streng Godgeleerde, verre van deeze *Verborgenheid* aan te neemen, zal al aanstonds het vonnis vellen, welk zij ten jongsten dage zullen moeten ondergaan, en hen zonder mededogen veroordeelen. De gemaatigde Godgeleerde schort aldus zijn oordeel op omtrent een groot aantal van dingen, en erkent dat zij voor hem eene *Verborgenheid* zijn; terwijl de strenge Godgeleerde, door zijne onbezonnenheid om over alles uitspraak te doen, verscheiden *Verborgenheden* vernietigt, welke de zwakheid van zijn licht hem moest doen erkennen.

Eene *derde* aanmerking, die zich hier aanbiedt, is, dat hoe meer verborgen een leerstuk zij, met duisternis

omzet en moeijelijk te begrijpen, van hoe kleiner belang het is voor de zaligheid. En inderdaad, een leerſtuk heeft geen gewigt in den Godsdienst, dan naar gelange van den invloed, welken het kan hebben op onze heiligmaaking; maar een leerſtuk, van duisternis omgeeven, kan niet dan zeer weinig invloeds op ons hart hebben: vermits het ons ſlegts weinige denkbeelden voorſtelt, en die denkbeelden niet zeer onderſcheiden zijn, kan het ſlegts een geringen invloed op ons hebben. Zelfs mag men hier beweeren, dat, indien 'er onder de leerſtukken van den Godsdienst onbegrijpelijke *Verborgenheden* waren, die *Verborgenheden* van geen belang zijn zouden; dat zij, aan ons verſtand geen onderſcheiden denkbeeld voorſtellende, op hetzelve niet zouden kunnen werken, tot deszelfs heiligmaaking en geluk niet zouden kunnen bijdraagen.

Eene *vierde* aanmerking is, dat wij zeer omzigtig zijn moeten in onze oordeelvellingen omtrent de *Verborgenheden* van den Godsdienst; niets mag men ſtaande houden, dan 't geen de Rede en de Schriftuur ons op eene klaare en onderſcheidene wijze leeren. Hier zijner verbeeldinge den teugel te willen vieren, omtrent alles te willen beſlisſen, is zoo veel, als zich in een klaarblijkelijk gevaar te ſtellen van zich te bedriegen; men bewandelt alsdan een ſtikdonker veld, zonder licht ter leidsvrouwe.

Een verder gevolg, welk wij uit de gelegde gronden mogen afleiden, is, dat wij veel inſchikkelijkheids moeten oeffenen omtrent de zulken, die, ten aanzien der *Verborgenheden*, in eenige dwaaling vervallen. Aan onvoorzigtigheid en onbezonnenheid maaken zij zich inderdaad ſchuldig; zij doen kwalijk, dat zij het waagen, over deeze onderwerpen te beſlisſen, zonder lichts genoeg te bezitten, om 'er bepaaldelijk over te kunnen oordeelen. Doch, met dat alles, de zaaken, omtrent welke zij dwaalen, zijn zeer moeijelijk; 't valt niet gemakkelijk, zich daarvan naauwkeurige en juiste denkbeelden te vormen. De moeijelijkheid des onderwerps gebiedt, dat ten hunnen aanziene veel toegeevendheids worde in acht genomen. Indien het om duidelijke en klaarblijkelijke onderwerpen te doen ware, aangaande welke ligtelijk partij kan gekozen worden, zoude 'er eenige reden zijn om hen van kwaad gebruik te beſchuldigen, welk zij van hunne kundigheden maaken. Reden

tot

tot verſchooning is 'er niet, wanneer men dwaalt omtrent ſtukken, die eenvoudig zijn en onder het bereik onzer bevattinge vallen. Maar hoe moeijelijker een onderwerp zij, hoe het ligter valt in zijn oordeel daarover zich te vergrijpen, en hoe men ook meer inſchikkelijkheids moet betoonen aan de zulken, die het ongeluk hebben, van de waarheid af te wijken, omtrent onderwerpen, zoo zeer onderhevig om verkeerd te worden opgevat.

Als eene laatſte aanmerking, dit onderwerp betreffende, zullen wij 'er nog nevens voegen, dat het niet de duistere en afgetrokkene leerſtukken van den Godsdienst zijn, die onze aandagt en beoeffening allermeest tot zich moeten trekken; die leerſtukken zijn niet zeer nuttig en van minder belang. Indien wij met de overdenking van dezelve van den morgen tot den avond ons onledig hielden, kleine baate zouden wij 'er bij vinden, ter verlichtinge van ons verſtand en ter heiligmaakinge van ons hart; niet veel geleerder en wijzer zouden wij 'er door worden. 't Geen derhalven ons meest moet bezig houden, is de overdenking van duidelijke en bevattelijke waarheden, welke de Godsdienst bevat; de beoeffening van waarheden, die, door het licht, welk zij over ons verſtand verſpreiden, geſchikt zijn om ons hart te heiligen; de beoeffening en de betragting van onze pligten: dat alles moet inzonderheid onze aandagt tot zich trekken. Ten dien aanzien moeten wij den ſchoonen grondregel volgen, welken wij aantreffen *Deut.* XXIX: 29. *De verborgene dingen zijn voor den Heere onzen God, maar de geopenbaarde voor ons en voor onze kinderen, om te doen alle de woorden deezer Wet.*

Maar de menſchen zijn te zeer op *Verborgenheden* geſteld, om de gemaatigdheid; welke wij hier van hun verlangen, zich ligtelijk te kunnen aanwennen; zij verlangen *Verborgenheden*, die hun verſtand kunnen doen ſchitteren. Om hen dan van de zucht te geneezen, welke zij voor afgetrokkene leerſtukken hebben, waarmede men gantsch nutteloos zich vermoeit, moeten hun andere worden aan de hand gegeeven, die meer onder hun bereik vallen, en ten aanzien van welke zij aan hun verſtand nuttig werk kunnen verſchaffen. Eene menigte van dien aart kan hun worden voorgedraagen; de Zedekunde, bij voorbeeld, bevat verſcheiden kieſche onderwerpen, omtrent welke men geen genoegzaam licht bezit; *Verborgenheden*

zijn deeze, welke het goed ware dat zij dieper in den grond bezigtigd wierden; nuttig ware het, moeite te doen, om 'er duidelijke en naauwkeurige denkbeelden van te vormen, ten einde niet verlegen te zijn met het besluit, welk men neemen moet, wanneer men zich in de gevallen, daartoe betrekking hebbende, mogt bevinden. Zeer veele diepten bevat het menschelijk hart, welke het zeer heilzaam ware dat zij gepeild wierden. *Arglistig is het hart*, zegt de Schriftuur; *wie zal het kennen?* Weinige kennis hebben wij gemeenlijk aan onszelven; zoo naauwkeurig doenlijk is, moeten wij onszelven tragten te leeren kennen; hoedanig de toestand van ons hart zij, moeten wij zoeken te ontdekken; welke de driften, die het gemeenlijk beroeren; welke de voorwerpen, die op hetzelve den meesten indruk maaken, en die dezelve helpen gaande worden. Het zelfbedrog, welk het omtrent zich zelf pleegt, moet men tragten te ontdekken, en waardoor het zich dag aan dag in zijne kwaade heblijkheden versterkt. *Verborgenheden* der ongeregtigheid zijn deeze, die onze opmerking verdienen.

De onderscheidene lichaamen, uit welke dit Heelal bestaat, bevatten ontelbaare blijken van de wijsheid des Scheppers, die, van wegen de geringe acht, welke wij 'er op slaan, geenen indruk op ons maaken. *Verborgenheden* der Natuure zijn deeze, wel waardig om naauwkeurig onderzogt te worden. Wij moeten, derhalven, 'er vermaak in stellen, om in alles, wat ons omringt, de merkteekens der wijsheid te beschouwen, die zij den opmerkzaame verstanden aanbieden, ten einde daardoor opgevoerd te worden tot de aandoeningen van verwondering, die wij aan de volmaaktheden des Hoogsten Weezens zijn verschuldigd.

In de bedeeling, welke God ten aanzien van zijne Kerk heeft in acht genomen, in de gunsten, welke Hij over de menschen heeft uitgestort door middel van JEZUS CHRISTUS, ontmoet men *Verborgenheden* van wijsheid, liefde, goedheid, heiligheid en magt, welke wij nooit genoeg kunnen bewonderen. De H. PETRUS leert ons (*), dat de Engelen verlangen tot op den bodem dier dingen door te dringen; niet minder vuurig verlangende dan zij behooren wij te zijn, om ons naauwkeurige denkbeelden te vormen van de wijsheid, goedheid en magt, welke God in het groote werk onzer zalig-

(*) 1 PETR. I: 12.

ligheid heeft ten toon gespreid. Nooit kunnen wij 'er te verhevene denkbeelden van bezitten, noch alle de gevoelens van verwonderinge en dankbaarheid ons eigen maaken, evenredig aan 't geen God ten onzen behoeve heeft gedaan. Hoedanig een denkbeeld wij ons ook mogen eigen gemaakt hebben van de liefde, welke God aan ons heeft betoond door JEZUS CHRISTUS, veel zal 'er altijd overblijven, 't geen ons ontglipt is, en 't welk eene tweede overdenking ons zal kunnen doen opmerken. *Verborgenheden* zullen 'er, derhalven, altijd in de liefde van God overblijven, die ons verstand kunnen bezig houden. Dikmaals moeten wij dit belangrijk onderwerp overdenken, om te tragten, met alle de Heiligen te begrijpen, *welke de breedte, en lengte, en diepte, en hoogte zij der liefde van* CHRISTUS, *die de kennis te boven gaat* (*). Dit zijn *Verborgenheden*, onzer aandagt overwaardig, meer verdienende om ons onledig te houden, dan die afgetrokkene en overnatuurkundige *Verborgenheden*, die het verstand der Godgeleerden zoo nutteloos vermoeien, en onder hen zoo dikmaals verbittering, twisten en verdeeldheden voortbrengen.

(*) *Efes.* III: 18, 19.

OVER DEN EERDIENST DER PROTESTANTEN.

(Uit het *Fransch* van den Heere NECKER.)

Aan de Uitgeevers der *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen.*

MIJNE HEEREN!

Les Manuscrits de M. NECKER, *publiés par sa Fille*, zullen, misschien, nooit in onze taal overgebragt worden. Zij zijn 'er, naar mijne gedachten, ook niet toe geschikt. Zeer veel is 'er in, dat bijzonder op Frankrijk past, maar minder op ons Vaderland. Ondertusschen zoude het zeer te verwonderen zijn, indien men 'er niet verscheidene beschouwingen in ontmoette, welke verdienen ook buiten Frankrijk gelezen te worden. Van dien aart is mij voorgekomen het Stukjen, dat ik U hiernevens toezende. Oordeelt Gij 'er over zo als ik, en keurt

Gij het eener plaatze in uw Mengelwerk waardig, dan zal ik U in het vervolg nog iets uit het zelfde Werk, maar van eenen minder ernstigen aart, toezenden. Ik ben, enz.

H..... 9 Maart 1807. E. B. L.

De Eerdienst der Roomsch-Katholieken bestaat uit veele Plechtigheden van grooten toestel; de begaafdheid van den Redenaar is, derhalven, daar niet *alles*, gelijk in de Hervormde Kerke. Dit is een voordeel, in eenen tijd, waarin de predikdienst niet meer wordt waargenomen door menschen van de allerbeschaafdste opvoedinge. Te Geneve ziet men de naamen der doorluchtigste Geslachten van het Gemeenebest op de lijst der Leeraaren, welken den Preekstoel met den grootsten luister hebben beklommen. Die gewoonte heeft opgehouden met de vermindering van het aanzien der Kerkelijken; een aanzien, hetwelk niet door rijkdom onderschraagd werd. Een groter kwaad is, dat de stand van Kerkelijken van dag tot dag meer verworpen wordt; en evenwel had de Godsdienst nieuwe verdedigers en sterkere steunsels nooit meer noodig dan nu. Omtrent het midden der laatstverlopen eeuwe had men te Geneve, in de gehoorzaalen der Godgeleerdheid, het eene jaar door het andere gerekend, nog ten naasten bij dertig Leerlingen. Tegenwoordig zijn er naauwelijks acht of ten, en een eenige, zo ik geloove, is van het oude Geneve.

In mijne Geschriften hebbe ik van den Godsdienst en deszelfs aanbelang zo dikwijls gesproken, dat men geene nieuwe bedenkingen over dit groote onderwerp van mij zal verwachten; maar ik wil het eens beschouwen in eene bijzondere betrekking.

Het zal langen tijd bezwaarlijk vallen, indien het al ooit gelukke, mannen van eene kracht en aanzien, geëvenredigd aan de majesteit hunner verrichtingen, weder over te haalen tot de loopbaan van het Leeraarampt. Maar wanneer eene taak te uitgebreid is voor menschen, die geroepen zijn om ze te vervullen, zoude het dan niet nuttig zijn, dat men ze wat verkleinde? Ik geloove ja; en wil deeze aanmerking toepassen op de Protestantsche Kerkleeraars. Men eischt van hun, met weinig uitzonderinge, elke week eene nieuwe preek: dit is voor de meesten hunner te veel. Welk opstel kan men maaken

in

in zo korten tijd? En in den zelfden tijd moet men het van buiten leeren. Het is waar, dat men zich begint te verſchoonen van deezen laatſten plicht; maar dit is een kwaad te meer. Men heeft dan geene beweeging in het opzeggen, en men verliest een groot middel om indruk te maaken op de Gemeente. Men behoudt niets meer dan eene ſlingerende beweeging van het hoofd, van boven na beneden, even gelijk een chineesch afgodsbeeldtjen, die zeer regelmaatig geſchiedt, om eene zinſnede te leezen, welke men met eene luide ſtem uitſpreekt, en om eene andere te zoeken, welke men eveneens zal uitſpreeken. De Prediker weet geen oogenblik te vinden om zijn gezicht tot den hemel op te heffen, of om zijne toehoorders aan te zien: want zijn gezicht moet geen oogenblik wijken van het handſchrift, dat geopend op zijnen leſſenaar ligt, en daar zo *incognito* geplaatst is als eenigzins mogelijk was.

Indien nog de Redenaar van deeze gelegenheid gebruik maakte, om eenige preeken, welker achting gevestigd is, voor te leezen!... Maar neen, aan zijn eigen opſtel geeft hij altijd de voorkeus.

Ondertuſſchen is men 'er weinig beter aan, wanneer een Leeraar boven zijne krachten werkt, en elke week eene nieuwe preek van buiten leert. Zijn moeielijke arbeid, welken hij niet kan verbergen, wordt laſtig voor de aanwezenden: men ziet duidelijk de ſpanning der koorden, welke iedere zinſnede van den grond van zijn geheugen optrekken. Hij heeft geene vastheid in den toon zijner uitſpraak, omdat hij al tastende het vervolg zijner woorden zoekt; en daar hij geen zeker vooruitzicht heeft van hetgeen hij in het volgende oogenblik moet zeggen, kan hij geheel geene leiding of verſcheidenheid in de toonen zijner ſtem brengen. Ook wordt zijn opzeggen niet merkbaar leevendiger, dan in het oogenblik, waarin de zinſnede, over welke hij bekommerd was, hem eensklaps in het geheugen komt. Dit is voor hem een tijd des juichens, welken hij viert met eene verhaaste uitſpraak en op eenen hoogeren toon.

Over het geheel moet men zich erbarmen over de meeste deezer redenvoeringen, zo ten opzichte van het opſtel, als van het opzeggen; en ik hebbe, in mijne hoedanigheid, als Heer van eene heerlijkheid (*), wel ge-

(*) *Seigneur de château.*

legenheid gehad om 'er over te kunnen oordeelen. Men moet de eentoonige kalmte zien, waarmede dit alles toegaat, en de algemeene neiging tot ſlaapen, welke 'er uit volgt. Wat zal men doen, indien de Redenaar zich nooit meester maakt van uwe aandacht, indien nooit eenige gedachte den geest verheft, nooit eenige aandoenlijke voorſtelling dien vertedert? indien nooit een traan op de wang des ſpreekers valt, maar hij, in zijne beſchrijvingen, bij het helſche vuur langs zeilt met eene geruſtſtellende bedaardheid, met een voorkomen van opgeruimdheid, waarover men verbaasd ſtaat?

Ziedaar ongelegenheden, waarvan men de proef krijgt in de moeste kerken ten platten lande; en gelijk men noodzaaklijk zich moet vergenoegen met de menſchen, welken men heeft, zo ziehier wat ik wilde voorſtellen. Het zoude eene ſchikking zijn, welke den Predikanten meer tijds zoude laaten om hunne preeken op te ſtellen en van buiten te leeren, en de Gemeente verloſſen van eene eentoonigheid, welke haar verveelt en afkeerig maakt van de openbaare godsdienſtoefeninge.

Men zoude geene preek hebben dan op den eerſten Zondag van elke maand en op de hooge Feestdagen.

Op andere Zondagen moest de dienst op de volgende wijze worden ingericht:

Eerst een gebed; en de Leeraars zouden verplicht zijn, drie of vier onderſcheiden gebeden te hebben, om nu en dan eenige verſcheidenheid te maaken; daar zij nu, in de Dorpen en kleine Steden, beſtendig het zelfde gebed herhaalen.

Men zoude vervolgens een Hoofdſtuk leezen uit het Oude en uit het Nieuwe Verbond, en onmiddellijk daarna eene Verklaaring, met groote zorgvuldigheid bearbeid door eene Commisſie, welke zonder tijdverzuim zich met dat werk moest bezig houden.

Daarop zoude men drie met oplettendheid gekozen verzen uit de Psalmen zingen; en de Leeraar, wanneer hij deeze der Vergaderinge aankondigde, zoude zich niet, zo als gemeenlijk geſchiedt, bepaalen om 'er ſlechts één van te leezen, met bijvoeginge, *en zo vervolgens*: hij zoude het niet ſchielijk doen en onder het gedruis der Vergaderinge; maar hij moest ze deftig, godsdienſtig en met gevoel leezen, en de Vergadering zoude in een oogenblik in ſtilte zijn. Jongelingen en jonge Dochters moesten het eerſte vers eerst zingen, en vervolgens de

de geheele Vergadering. Even zo moest men handelen met het tweede en het derde vers; zodat de jonge lieden en de Vergadering elkander telkens afwisselden, en wanneer de geheele Vergadering haar vers zong, moest zij oprijzen, en zich overeinde houden. In schijn zijn dit geringe veranderingen, maar geschikt om een gevoel van eerbied leevendig te houden.

Eindelijk moest de godsdienstoefening besloten worden met een kort gebed, met woorden van liefde en broederschap, en met eenen zegenwensch.

Met deeze geheele godsdienstoefening, de gebeden, het leezen, en zingen, zoude een half uur, weinig meer of minder, voorbijgaan, en dit zoude genoeg zijn. Men verlaat onze kerken; zij loopen gevaar van ledig te worden; men moet 'er ons weder na toe trekken, en de menschen aanlokken door niets te vergen dat de aandacht vermoeit, en door eenige verscheidenheid te brengen in eenen eerdienst, wiens stroeve eentoonigheid veelmeer getuigt van den ijver onzer voorouderen dan van het doordringende vooruitzicht onzer Hervormers.

De zaak uit dit oogpunt beschouwende, is men dankbaarheid verschuldigd aan hun, welken trachten het gezang in de kerken te verbeteren, het schielijker en met meer melodie te doen voortgaan, en zich bedienen van de treffende stem van kinderen, om ons eene godsdienstige aandoening in te boezemen.

Men zal vergeeffsche moeite aanwenden, indien men alles wil doen, alles verwerven door de bekwaamheid der Predikanten. De menschen, welken men zich denkbeeldig voorstelt, de menschen, welken men wilde vinden, bestaan op aarde niet in genoegzaamen getale, en veel minder nog binnen den naauwen kring, waarin men genoodzaakt is ze te zoeken en te neemen. Men moet dus zich bedienen van de menschen, welken men heeft, en intusschen hun te hulp komen, hunne taak verligten.

De Leeraars hebben amptsverrichtingen waar te neemen, welke vreemd zijn van het werk der predikinge, en wel verrichtingen van groot aanbelang. Zij zullen daaraan meer tijds kunnen besteeden, indien men van hun niet meer vordert dan één preek ter maand. En gelijk zij dan hun opstel met meerdere zorge zullen kunnen bearbeiden en vaster in hun geheugen prenten, zullen zij niet toelaaten, dat hunne achting vermindere; het

het onvermijdelijke uitwerkſel van redenvoeringen, welke alle weeken wederkomen, en niemand in de kerk lokken. Het gemeen, ondertuſſchen, hetgeen dit verwaarloozen van het kerkgaan ziet, en alle oorzaaken daarvan niet naar waarde weet te ſchatten, ſtelt ze dikwijls geheel op rekening van eene algemeene verkoeling jegens den Godsdienſt; en terwijl de een den anderen navolgt, neemt het kwaad dagelijks toe.

Dus, ſchoon ik aan mijn denkbeeld, in alle bijzonderheden, niet gehecht, en zeer geneigd ben om te gelooven, dat men wel iets beters kan uitvinden, ſta ik niet in twijffel omtrent de noodzaaklijkheid van eenige verandering te bewerken in eenen toeſtand van zaaken, waarvan de gevolgen zo naauw verbonden zijn met de maatſchappelijke orde.

BERIGT, AANGAANDE DE GENEZING EENER ZWARE BORSTVERSLIJMING, DOOR BRAAKMIDDELEN BEWERKT. Door A. F. LÖFFLER, *Doctor in de Genees- en Heelkunde, en Ruſſiſch-Keizerlijke Hofraad.*

Eene voorname Dame, de Generalinne von Rohosrne, van eene zeer vette ligchaamsgeſteldheid, verlangde mijnen bijſtand, in eene zware ſlepende ziekte, welke reeds gedurende eenigen tijd, door anderzins zeer bekwame Geneesheeren, zonder gevolg, was behandeld. Sedert eenige jaren leed zij ſterk aan opgehoopte ſlijmen op de borſt. Alles, wat de opwerping daarvan vermeerderde, bragt haar verligting aan; doch alles, wat dezelve belemmerde, deed ook de toevallen verergeren: zijnde zulks, in dit geval, eene zoo bevestigde ondervinding, dat het bij haar tot een algemeenen regel geworden was, daarop inzonderheid te letten.

Toen ik bij deze Dame wierd geroepen, hadden hare gewone Geneesheeren het geval doodelijk verklaard. Ik vond haar bleek en 'er zeer ellendig uitziende, met hol liggende, angſtig ſtarende oogen. Haar ontſteld gezigt ſmachtte naar verligting. Hare tong was bezet met een geel ſlijm. De ademhaling was zwaar en rogchelende, met zoodanig eene beklemming op de borſt, dat zij alleen eene zittende houding kon verdragen; dewijl zij,

bij

bij het liggen op den rug, of op de zijde, eene benaauwdheid in de borst gevoelde, die aan verſtikking grensde. Handen en voeten waren waterzuchtig opgezwollen; blijvende de kuilen, die daarin, door drukken, verwekt wierden, gedurende een geruimen tijd, ſtaan, eer zij wederom oprezen. Alle afſcheidingen en ontlastingen waren in wanorde, te weten geringer en ſlechter, dan de gezondheid vordert. Zweet beſpeurde men zelden en maar weinig, gewoonlijk alleen wanneer de angſten zeer hevig waren of bedaarden. De polsſlag was rasch en onregelmatig, ſomwijlen naauwelijks voelbaar.

De gewone Geneesheeren der Lijderesſe hielden hare kwaal, uit de aangewezene kenteekenen, voor eene Borstwaterzucht. Ik daarentegen beſchouwde dezelve als eene verſlapping der Longenvezelen, met eene ophooping van ſlijm; zoodat eene ziekelijke afſcheidingskracht der Longenkliertjes allengskens eene ophooping en ſtolling van ſlijm deed ontſtaan, welke dus eene werktuigelijke oorzaak wierd van de belemmering der ademhaling.

Mijns oordeels was de aanwijzing, in dit geval, een Braakmiddel te geven, om daardoor het drukkend ſlijmpak weg te nemen, en vervolgens eene vrijere beweging in de Longenvaten te bevorderen. Ik ſtelde daarop zulks voor; doch de aanwezende Geneesheeren verzetteden zich daar tegen, in de onderſtelling eener ware Borstwaterzucht. Vooral vreesden zij, dat, zoo het water in een zak beſloten mogt zijn, dezelve zou kunnen breken en het water zich ergens uitſtorten, zonder dat men hetzelve zou kunnen ontlasten; waardoor het zou kunnen rotten, enz. Tegen deze en dergelijke redenen had ik niets in te brengen, dan dat toch mogelijk, door dit middel, de Lijderesſe zou kunnen behouden worden, die anderzins toch zou moeten ſterven.

De Lijderesſe en de naaste Bloedverwanten lieten zich overreden, hoewel met angst en vreeze. Voor mij was de onderneming ook zeer gevaarlijk; dewijl, zoo de Zieke eens onder de werking van het Braakmiddel was komen te ſterven, men mij ligt als de oorzaak van haren dood zou hebben kunnen beſchouwen. Ik gaf haar hierom den Braakwijnſteen in gedeelde giften, tot dat 'er werking kwam, die ras verſcheen, en die, met iedere braking, verligting gaf, 't geen zoo wel der Lijderesſe als mijzelven ruimer deed ademhalen.

Ze-

Zeven keeren braakte de Lijderesse in deze eerste proeve, en zulks was voor het tegenwoordige genoeg. Ondertusschen bedroeg de vuiligheid, van welke zij thans ontlast wierd, een gewigt van vier ponden, den gebruikten drank daar af gerekend. Voorts was die stoffe zeer taai en slijmerig. Ook bevonden zich daaronder zulke aanmerkelijke slijmproppen, dat dezelve waarlijk wel eene afteekening waardig waren geweest, en mij herinnerden aan de afbeelding van een Slijmgewas, door WICHMAN, in zijn belangrijk Werk, medegedeeld.

Thans kon een ieder, na verloop van zes uren, gemakkelijk zien, dat de Lijderes, als door een toovermiddel, gered, en buiten alle gevaar was gesteld. Vervolgens wierd de genezing voltrokken, door zachte versterkende middelen; terwijl het Braakmiddel, bij tusschenpoozing, nog drie malen wierd herhaald, en insgelijks een betere leefregel, dan voorheen had plaats gehad, wierd voorgeschreven. Hierdoor wierd de Lijderesse tot eene volkomene herstelling gebragt, welke zij nu reeds tien jaren lang heeft genoten. Alleen gebruikt zij, van tijd tot tijd, een Braakmiddel, uit voorzorg; dewijl hare Longen eene groote geneigdheid tot slijmverzamelingen hebben overgehouden, en dus de kwaal, zoo men daarvoor niet behoorlijk zorgde, gemakkelijk zou kunnen wederkeeren.

DE HOOFDTREKKEN EN VOORNAAMSTE LEEVENSBIJZONDERHEDEN VAN MR. GEORGE THOMAS.

„ Indien zonderlingheid van Lotgevallen, indien sterkte van geest, vindingrijkheid, en moed, iemand „ geregtigen om gedagt en vermeld te worden, zal men „ dien eisch niet ontzeggen aan Mr. GEORGE THOMAS, „ WILLIAM FRANCKLIN, Capitein van 't Voetvolk, Lid „ van de *Asiatische* Societeit, heeft, uit de oorspronglijke „ papieren deezes zeldzaamen Mans, een Leevensverhaal „ van hem opgesteld, waarvan wij vertrouwen dat een „ kort uittrekzel, 't geen ons deezen Gelukzoeker doet „ kennen, onzen Leezeren niet onaangenaam zal zijn. „ Dit Werk is te *Calcutta* ten jaare 1803 gedrukt."

Vol-

* * *

Volgens de beste beſcheiden, welke wij hebben kunnen bekomen, blijkt het, dat Mr. GEORGE THOMAS met een *Britsch* Oorlogſchip, ten jaare 1781-2, in *Indie* kwam. Zijn ſtand aan ſchipsboord was gering; hij bekleedde ten hoogſten den post van Kwartiermeester; anderen verzekeren, dat hij niet meer dan gemeen Matroos geweest hebbe.

Korten tijd naa zijne aankomst in de ommeſtreeken van *Madras* hadt de werkzaamheid van zijnen geest de overhand op de geringheid van zijnen leevensſtand. Hij beſloot het ſcheepsleeven vaarwel te zeggen, en iets te beſtaan, 't welk meer ſtrookte met zijnen volvuurigen geest.

Hij tradt eerst in dienst onder de *Polygars* in het Zuiden, waar hij zich eenige weinige jaaren ophieldt. De reis van daar over land aanneemende, doortrok hij moedig het middenſte gedeelte van het Schiereiland, en kwam omtrent het jaar 1787 te *Delhi*. — Aldaar tradt hij in dienst van de in het *Oosten* zo wel bekende Vrouwe, de *Begum* SUMROO. Korten tijd naa zijne komst te *Delhi*, bevorderde die Vorſtin, gebruik maakende van haar keurig oordeel over de haar voorkomende characters, hem tot een Bevelhebberſchap in haar Leger. Zints dien tijd mag men zeggen, dat zijn loop als Krijgsman in het Noordwesten van *Indie* eenen aanvang nam.

In verſcheidene opeenvolgende krijgsbedrijven tegen de *Sikes*, en andere van de *Begums* vijanden, zette Mr. THOMAS, door zijnen moed en ſtandvastigheid, het gezag dier Vorſtinne niet weinig luisters bij. Door dit voorſpoedig ſtrijden verkreeg hij eenen zeer grooten invloed bij zijne Meestreſe, en was, gedaurende eenen geruimen tijd, haar voornaamſte raadsman. — Dan, ongelukkig voor beide de partijen, ondervondt Mr. THOMAS, naa een verblijf van zeven of acht jaaren bij die Vorſtinne, de kwelling van haar gunſtig gevoelen wegens hem te derven. Een gelukkiger Mededinger verkreeg den invloed, welken hij dus lang hadt mogen bezitten.

Dit gedrag van de *Begum* SUMROO verwekte hoogloopende geſchillen tusſchen twee mededingende Veldheeren, en deede Mr. THOMAS beſluiten om zijn geluk in

eenen

eenen anderen dienst te beproeven. Hij verliet de Vorstinne, die hij zo lang gediend hadt, en begaf zich, omstreeks den jaare 1792, na den Grenspost der *Britsche* Armée te *Anopshire*. Hij onthieldt zich aldaar eenige maanden, wagtende op gelegenheid om in dienst te treeden bij eene der Nationaale Mogenheden. In zijne verwagting vondt hij zich niet te leurgesteld. Met den aanvange des jaars 1793 zich te *Anopshire* bevindende, ontving hij brieven van APPAKANDAROW, een *Mahratta*-Opperhoofd, zijnen dienst verzoekende, met toezegging van eene ruime bezolding. Hij tradt bij deezen in dienst, en bleef zulks bij VAVON ROW, diens Opvolger.

Dan nu begon Mr. THOMAS eene andere rol te speelen. Zich, omtrent het midden des jaars 1798, te *Fyjur* bevindende, vormde hij 't eerst het vreemde en stoute plan, om een onafhangelijk Vorstendom voor zichzelven op te rigten. Het Landschap *Hurrianah* hadt, door de woelingen der onrustige tijden, in veele jaaren geen Opperhoofd erkend, maar was beurtlings een prooi geweest van elken op den anderen volgenden Invaller; dit dagt Mr. THOMAS het best geschikt tot volvoering van zijn plan.

Het Distrikt *Hurrianah*, negentig mijlen ten westen van *Delhi* gelegen, was het Land door hem ter beheerschinge uitgekoozen. Het strekt zich 80 *Coss* (*) ten Noorden en ten Zuiden uit, en ook zo veele *Coss* ten Oosten en ten Westen; en vindt men 'er in het geheel 800 Dorpen.

In dit Land, even als in de meeste gedeelten van *Hurrianah*, is het water schaars, bovenal in het heete jaargetijde. Om dit gebrek aan water te voorkomen, hebben de Inwoonders putten van eene verbaazende diepte, van 120 tot 150 voeten. Behalven deeze heeft elk Distrikt twee of drie met steen gemetzelde waterbakken: deeze verschaffen overvloed van water, tot den tijd der heete en alles verschroeiende winden.

De rivier *Caugur* is van uitneemenden dienst voor de Inwoonders. Dezelve vloeit geduurende den Regentijd over, ter oorzaake van de bijkomende waterstroomen,

van

(*) *Coss* is de benaaming van onderscheidene maaten in verschillende gewesten, en komt ten naasten bij op ruim een *Engelsche* mijl.

uit het gebergte afvloeiende. Deeze wegzakkende, laaten zij, even als het water van den *Nijl*, een rijke en vette slibbe naa, welke een overvloedigen oogst van graan geeft. Andere gedeelten van Mr. THOMAS bezittingen bragten rijst en veelerlei soorten van moeskruiden voort, ook graan; doch dit laatste hangt af van den regen, die valt naa de maand October, tot December. In deeze landstreek groeit het gras ongemeen sterk, en verschaft misschien meer voorraads van voeder, dan men in eenig gedeelte van *Asia* aantreft. Het gras in *Hurrianah* bezit ook de uitneemende hoedanigheid van veel en gezond voedzel te verschaffen. Het vee is 'er, uit dien hoofde, beter dan elders. De lugtsgesteltenis is, over 't algemeen, gezond; doch wanneer het zandig en woest land, ten westen gelegen, bloot wordt, strookt de lugtsgesteldheid niet best met den aart der *Europeaanen*.

De Inboorelingen van *Hurrianah*, een reeks van eeuwen in eenen bestendigen krijg geleefd hebbende, bezitten veel persoonlijken moed; zij zijn zeer afgerigt in den wapenhandel, bovenal in het zwaaijen van de speer en het gebruik van de sabel; dan, schoon dapper, zijn zij wreed, verraadlijk en wraakzugtig, en, wanneer zij onderling verschil krijgen, schroomen zij niet, hunnen vijand, om de geringste beuzeling, te dooden.

Mr. THOMAS hadt tot zijne Hoofdstad de Stad *Hansi* uitgekoozen. Dezelve ligt omtrent 90 mijlen ten westen van *Delhi*, en ten naastenbij in het middelpunt der nieuwlings verkreegene heerschappije. Die Stad, op eene hoogte gelegen, is wonder wel ten verblijve van den Vorst geschikt.

Geen water is 'er te krijgen, dan op den afstand van zeven *Coss*; doch de krijgsbezetting binnen de Stad heeft ruimen voorraad van die noodwendigheid, daar binnen de sterkte verscheide wellen zijn. Deeze omstandigheid maakt eenen aanval moeilijk, buiten den regentijd. —

„ Hier," zegt Mr. THOMAS, (met die kragt en klem, welke hij betoonde door zijn geheel zonderling leeven heenen) „ hier vestigde ik mijne Hoofdstad; herbouwde de wallen, die, zints langen tijd, in verval waren; herstelde de vestingwerken. Dewijl dezelve jaaren lang verlaaten geweest was, vond ik het moeilijk, Inwoonders te krijgen; dan allengskens, door eene zagte behandeling, koos ik tusschen de vijf- en zesduizend persoonen

uit, aan welken ik alle voeglijke voorregten verguntte. — Ik rigtte eene Munt op, en muntte mijne eigene Roupijen, die ik in mijn leger en land in omloop bragt. Dewijl ik, zints den aanvang mijner ingeslaagen leevensloopbaane te *Jyjur*, beslooten had een onafhanglijken Staat op te rigten, nam ik werklieden en kunstenaars van allerlei slag in mijnen dienst; en, thans oordeelende dat niets dan kragt van wapenen mij kon doen staande blijven in mijnen stand, vermeerderde ik het getal mijner krijgslieden, goot mijn eigen kanon, vervaardigde mijne eigene wapenen en kruid; in 't kort, ik maakte de beste toerustingen om een verdeedigenden en aanvallenden krijg te voeren, tot dat ik in 't einde eene Hoofdstad en Land had, grenzende aan de *Seik*-landen. Ik wenschte mij in staat te stellen, om, bij eene gunstig voorkomende gelegenheid, *Punjaub* te vermeesteren, haakende na de eere om den *Britschen* standaard te planten op de oevers van de *Athock*."

Om zijne plans te volvoeren en zijn krijgsvolk te onderhouden, schikte Mr. THOMAS een gedeelte van de inkomsten, herkomstig van de Landen, hem door de *Mahratten* afgestaan. Met veel beleids en oordeels, de gaaven van groote zielen, poogde hij de genegenheid zijner knegten aan zich te verbinden, door jaargelden te schenken aan de weduwen, kinderen en naaste bloedverwanten der zodanigen, die in zijnen dienst sneuvelden. Deeze jaargelden beliepen, ten eenigen tijde, 's jaars 40,000 Roupijen, die geregeld betaald werden aan de daartoe geschikte voorwerpen. Deeze betaalingen deedt hij geregeld alle zes maanden, aan de naaste bloedverwanten der gesneuvelden, 't zij Officier of Soldaat; elk kreeg de helft van de bezolding des overledenen. Die uitgave, de kosten van kanon en kleinere wapenen te vervaardigen, en het verkrijgen van krijgsvoorraad, verteerde dat gedeelte van Mr. THOMAS inkomsten, welk hij kreeg van de landstreeken, aan hem door de *Mahratten* afgestaan.

DU PERRON stiet hem van zijnen Throon, en beroofde hem van zijn Rijk. Niet lang naa zijne aankomst aan de *Britsche* grenzen in *Indie*, zag Mr. THOMAS den staat zijner middelen na, en bevondt, dat hij niet meer overgehouden hadt dan eene som, toereikende om in zijn Geboorteland te leeven: met dezelve besloot hij het tooneel des openbaaren leevens te verlaaten, en 't zelve te

ver-

verwisselen voor 't genot van huislijke rust. Met dit oogmerk toog hij na *Calcutta*; wanneer de dood hem belette verder te gaan dan de Krijgspost van *Berhampor*, waar hij den 22sten van Oogstmaand des jaars 1802 overleedt. Hij werd op het Kerkhof dier plaats begraaven, en 'er is, te zijner gedagtenis, een gedenkteeken opgerigt.

Mr. GEORGE THOMAS was te *Tipperary*, in *Ierland*, geboóren, en hadt omtrent zes-en-veertig jaaren bereikt. Hij was kloek van persoon, haalende meer dan zes voeten; zijne kragt was evenredig aan zijne grootte; zijne houding was stout; ook hadt hij, geduurende een lang en met veele hachlijkheden gepaard krijgsleeven, eene opgerigte houding van zijn hoofd gekreegen, 't welk hem een stijf voorkomen gaf; zijn uitzigt was daardoor krijgshaftiger, en duidde eene onverschrokkenheid van geest aan, die hem eigen was en bijbleef tot het laatste uur zijns leevens.

Mr. THOMAS bleek door de Natuur gevormd te zijn om de stoutste plans te volvoeren: schoon door geene opvoeding beschaafd, bezat hij eene aangeboorene en hem eigene kragt van geest, welke hem aandreef en in staat stelde tot het onderneemen en volvoeren van groote bedrijven.

Zijne daaden wijzen uit, dat hij voortreffelijke krijgsbekwaamheden bezat; zij schitteren in een langduurig krijgsmansleeven vol wisselvalligheden: en zal men misschien van zijne bekwaamheden een volkomener denkbeeld vormen, als wij letten op den aart en de uitgebreidheid van een zijner Plans, 't welk hij openlag voor den Heer FRANCKLIN, aan wien wij deeze *Military Memoirs* verschuldigd zijn, staande zijn verblijf te *Benares*.

Toen hij zijne verblijfplaats te *Hauft* gevestigd hadt, ontwierp hij eerst het plan, en zou hetzelve, indien onvoorziene omstandigheden zich niet hadden opgedaan, volvoerd hebben, om zijne vermeesteringen tot den mond van den *Indus* uit te breiden. Dit zou hij gedaan hebben door eene vloot booten, gebouwd van hout uit de bosschen nabij de Stad *Ferosepoor*, op den oever van de *Sutluge*-rivier; door die rivier met zijn Leger af te zakken, en de landen, welke hij op zijnen tocht ontmoette, te onder te brengen. Eene stoute onderneeming in de daad, en gevormd in den geest van een ouden *Romein*.

Ten besluite van dit zijn ontwerp hadt hij voor, zijne wapenen te wenden tegen *Punjaub*, 't geen hij dagt, in het tijdsbestek van twee jaaren, te onder te brengen; dit, in aanmerking genomen zijnde den rijkdom, welken hij door dit bedrijf zou verkrijgen, en de middelen, welke hij daardoor in zijne magt kreeg, zou ongetwijfeld gestrekt hebben om zijn gezag op eenen vasten grondslag te vestigen.

's Mans kennis van den geest en het character der onderscheidene Stammen en Volken, die het binnenste gedeelte van het Schiereiland van *Indie* bewoonen, was veelvuldig, uitgestrekt en naauwkeurig. Niemand heeft misschien ooit het character der *Indiaanen* beter gekend en juister bepaald, dan hij.

Mr. THOMAS was zagtaartig van inborst; hij bezat eene aangeboorene beleefdheid, en de kunst van behaagen in eene grooter maate dan de meesten. Hij was openhartig, edelmoedig en minzaam; en zijn gedrag ten opzigte van de Familien der zodanigen, die hij te onderbragt, geeft getuigenis van een menschlievend hart, en spreekt zeer ten voordeele van zijn character.

Maar, niettegenstaande deeze goede hoedanigheden, vordert de onpartijdigheid, dat wij zijne gebreken niet verzwijgen, en eenige schaduwen brengen in zijne anders schoone beeldtenis. Haastig was hij van aart, en onderhevig aan opstuivingen van wraak; dit maakte zijn voorkomen eenigzins woest; doch zulks gebeurde alleen, wanneer de gezelligheid hem tot onmaatigheid vervoerd en zijn redesvermogen beneveld hadt: van hier ook, dat hij, van eenen verkeerden handel uit die oorzaake overtuigd, zich zo gereed als iemand betoonde om zijnen misslag te erkennen en alle mogelijke vergoeding te doen.

Volkomene geregeldheid van gedrag kan men niet wel verwagten van eenen Man als Mr. THOMAS, daar eene afzondering van het beschaafde leeven, en eene lange ontwenning van het betragten dier pligten, welke het hoogste genoegen des maatschaplijken leevens uitmaaken, eigenaartig aan de zeden van deezen Man iets moest bijzetten van de zeden der onbeschaafde Volken, onder welke hij zo lang en zo gemeenzaam verkeerde.

Over het geheel genomen mogen wij aanmerken, bij een terugzigt op het leeven en de bedrijven deezes zonderlingen Mans, dat het bezwaarlijk valt te bepaalen,

waarover wij ons het meest moeten verwonderen; over de onverschrokkenheid van geest, welke hem tot daaden dreef, die, in de eindelijke uitkomst, hem uit den staat van een gering mensch tot den vorstlijken rang verhieven; dan over de wonderbaare en zeldzaame verknogtheid, aan zijn' Persoon en belangen doorgaans betoond door *Indiaansche* Inboorelingen van verscheidenerlei soort, die met hem streeden, met hem overwonnen, in een langen en hachlijken krijg, en wier bijstand hem, voor eenen tijd, verhief tot eene hoogte van aanzien en waardigheid, zo zeldzaam het lot eens gemeenen Burgers.

VERGELIJKING VAN DE ALPEN EN DE PIJRENEEN.

(Volgens GUIBERT's *Voyages.*)

„ De *Alpen* en de *Pijreneen* mogen met elkander vergeleeken worden; dan de laatstgemelde zullen, „ in dit geval, verre te kort schieten bij de eerstgenoemde. Treffend en schoon kwam ons de volgende Vergelijking des Reizigers GUIBERT voor. Wij twijfelen „ niet of onze Leezers zullen het hierin met ons eens „ zijn. Alleen willen wij hun vooraf herinneren, dat „ die Heer in de Jaaren 1775, 1778, 1784 en 1785 gereisd hebbe, schoon het Reisverhaal niet eer dan ten „ deezen Jaare het licht zag."

* * *

De *Alpen* zijn zeker veel hooger, veel majestueuser, en brengen veel meer het denkbeeld van grootheid met zich, dan de *Pijreneen*. Mij in het *Pijreneesche* gebergte bevindende, sprak men met veel ophefs van den Berg, onder den naam van *Pic du Medi* bekend. Gisteren ging ik den voet van dit berggevaarte langs — maar, welk een verbaazend onderscheid tusschen hetzelve en de *Schreckhorn*, *Jungfrahorn*, *Grindelwald* en andere *Zwitserſche* gebergten, wier toppen en zijden met altoosduurende sneeuw overdekt zijn! Geen vlokje sneeuw is 'er thans te zien op de *Pic du Medi*, en de *Pijreneen* hebben thans geen sneeuw alroos, dan in eenige rotskloovea, waar de zonnestraalen nimmer doordringen: terwijl

men de sneeuw veelal op de *Alpen* ontmoet, en ontzettende ijsbeddingen, zo hoog als de bergen zelve, met haare grondstukken in de valeijen rusten, en de sterkte der zomerhitte wederstaan, zonder te smelten.

't Is in de *Alpen*, dat wij de groote verschijnselen der Natuure beschouwen; naamlijk de ontzettende ijsvelden, die de oorsprongen zijn der grootste Rivieren in *Europa*, en alle die schoone kleurveranderingen, van licht en schaduw, welke zij veroorzaaken. — 't Is in de *Alpen*, dat ons in 't oog vallen de zeldzaamste zamenvoegingen, de reusagtigste gedaanten, de groote uitwerkingen van het water in de uitgestrekte meiren, zo verschillend in derzelver oorzaak, en wier diepte zamtijds de hoogte der omliggende bergen evenaart. — 't Is in de *Alpen*, dat men de grootste verscheidenheid van voortbrengzelen in het Plantenrijk aantreft, en soorten van Dieren, welke in het *Pijreneesche* gebergte niet bestaan, als de Chamois, de Arend en verscheide andere Roofvogels.

De Menschen op de *Alpen* zijn doorgaande veel kloeker van gestalte en veel sterker dan in de *Pijrenen*; de zeden zijn 'er meer oorspronglijk, en de gewoonten meer bepaald overgesteld tegen die van de bewoonders des vlakken lands. In de geheele wereld vindt men geen ras van Mannen en Vrouwen, dat vergeleeken kan worden met de Inwoonders van *Hasely* en andere valeijen. Ten voordeele der *Alpen* mag ik hier bijvoegen de deugden en hoedanigheden, welke deeze Bergbewoonders ontleenen uit de Regeeringsgesteltenisse, onder welke zij leeven; naamlijk meer gastvrijheid, meer openhartigheid, meer voorkomen van geluk, rust, onschuld en gezondheid; dit alles loopt hier zamen. Daarenboven verwekken de verhevener denkbeelden, ontleend uit de herdenking der gebeurtenissen, of gebooren uit de omstandigheden der ligging, of ingeboezemd door de gevoeleus en denkbeelden van de ons daar omringende Vrijheid, eene grooter maate van geestdrift en eene gezetter geneigdheid tot denken. — Wij vereenigen met de *Alpen* de groote naamen van CÆSAR, HANNIBAL en *Rome*. Met betrekking tot laater tijden, roepen wij voor onzen geest op, min schitterende denkbeelden, doch die een streelender genoegen baaren; den naam van WILLIAM TELL en de vlakten van *Morat*. Wij zwerven met voldoening om in het land van GESNER en van HALLER, en wij bezigtigen met eene teergevoelige nieuwsgierigheid de tooneelen, door het pen-

penseel van ROUSSEAU geschilderd — de eenige tooneelen, welke zijn penseel niet kon verfraaijen! Met voldoening komt ons voor den geest, dat ST. PREUX en JULIA geene denkbeeldige weezens waren, en dat de liefdedrift, welke hun bezielde, daadlijk bestaan hebbe. Met één woord, dat elk Schilder van Geschiedenisstukken, of die met de pen grootsche tooneelen wil maalen, ter uitbreiding zijner denkbeelden, en vergrooting van zijn vermogen ter uitdrukking, de *Alpen* bezoeke!

In de *Pijreneen* wordt de ziel zeldzaam bewoogen door schielijk verwekte indrukken; daar rijzen onze hairen niet ten berge; daar klopt het hart niet van onthutstheid; wij worden nooit als boven onszelven verheven, schoon men 'er heerlijke gezigten, vrolijker en vrugtbaarder valeijen dan op de *Alpen* ontmoet; het groen, dit mag ik 'er bijvoegen, is van een leevendiger kleur, het water is 'er helderder en doorschijnender — niet, als op de *Alpen*, ontstaande uit gesmolten sneeuw, maar barstende uit eene rots, nader verwant aan de onderaardsche holen.

De *Pijreneen* bekleeden geen onderscheidenden rang in de jaarboeken der wereld. De dood van ORLANDO en diens dappere Ridders in de engten van *Ronceveaux*, welke misschien onder de Fabel-geschiedenissen moet gerangschikt worden, is de eenige groote gebeurtenis, met het *Pijreneesche* gebergte in verband staande. Dit gebergte strekte nimmer ten tooneele van groote Legers of beroemde Overwinnaars, van strijden om Krijgsroem gestreeden, of, wat beter klinkt, om Vrijheid te bekomen; nimmer is het, gelijk *Zwitserland*, bewoond geworden door groote Dichters of beroemde Wijsgeeren. Het laatste mag zich beroemen, de wieg en bakermat geweest te zijn van Kunstenaars, Schrijvers, en Dichters met gevoelvolle harten: want, waar wij den voet setten, betreeden wij een betoverenden grond, of zien een herderslandschap, of worden op het denkbeeld gebragt van uitgeleezene voorbeelden ter aanlegging van hedendaagsche Lusthoven.

Eene reis na de *Pijreneen* moge genoegzaam weezen om aan eene Dame een denkbeeld te geeven van een bergagtig land; maar een Man, die na kennis dorst, die eigenaartig groote voorwerpen boven kleine stelt, en meer smaaks vindt in trotsche verschriklijke voorwerpen dan in de zagte bekoorelijkheden eener Landschapsschilderij,

die ongemak en moeite gering acht, zou, zonder zich eenigzins te bedenken, de Natuur in de *Alpen* gaan zien.

Ik zou geen voetstap willen verzetten, om nogmaal te aanschouwen, wat het *Pijreneesch* gebergte eenmaal aan mijne oogen boodt; en ik geloof vastlijk, dat de gedeelten, door mij niet bezogt, gelijk zijn aan die ik ken: maar met verrukkend genoegen zou ik eene derde reis door de *Alpen* doen, verzekerd dat ik nieuwe schoonheden zou zien en nieuwe gewaarwordingen ondervinden.

WAARNEEMINGEN, GEDAAN 1 OCTOBER 1806, OP DE INSTORTING VAN DEN RUFFI-BERG, IN HET KANTON SCHWEITZ. DOOR THEOD. DE SAUSSURE.

(*Vervolg en slot van bl.* 119.)

Thans zal ik van de ruimte spreeken, tusschen deeze randen begreepen, of van de instorting zelve.

Ik heb gezegd, dat de top des bergs eene rechte horisontaale lijn is, ter vereeniginge dienende voor twee vlakken groene aarde, in de gedaante van een dak hellende en op elkander leunende. Ongeveer eene *taise* beneden dien top, en in eene horisontaale lengte van tweehonderdzestig schreden, begint de grond ongevoelig, op eene helling van 25 graaden, zich te verdeelen, in eene aarde van zagte en met groente bedekte klei spleeten te vertoonen, die den loop der instortinge dikmaals overdwars snijden; breeder zijn zij en nader aan elkander, naar gelange zij van den top des bergs zich verwijderen.

Hier en daar vindt men, zonder bepaalde orde, tusschen deeze spleeten, in de plantaarde en de klei, op zichzelve liggende brokken van stammen en takken van boomen, in kooleaarde veranderd. Deeze brokken hebben dikmaals eene cylindrische gedaante, en draagen alleen aan hunne buitenste oppervlakte het kenmerk van groeijinge, en van de houtvezels. Een van deeze brokken heb ik gezien, welke veertien duimen lang en negen dik was; hun inhoud is doorgaans veel minder. Zij zijn in 't geheel niet metaalagtig, even weinig als het overige des bergs. Hunne aanweezigheid aldaar was reeds vóór de instorting bekend, en schijnt daartoe niets te hebben bijgedraagen. In groote hoeveelheid worden zij alleen op den top van den *Ruffi-berg* gevonden. Zoo als men mij gezegd heeft, ontmoet men slegts zeer zelden eenige kleine brok-

ken

ken op den weg, welken de nederſtorting heeft genomen; maar ik heb ze nergens dan in de hoogte gezien.

De geheelheid der ſtrooken grasgrond (*gazon*), bevat tuſſchen de ſpleeten, waarvan ik geſproken heb, wijst aan, dat hahij den top des bergs geene uitwijking heeft plaats gehad, maar ſlegts eene verzakking, zich aankondigende door de hoogte der afbrokkelingen van den bikſteen (*grès*), aan wier voet zij gevonden worden. Derzelver getal neemt toe naar maate men afdaalt, en weldaast worden zij menigvuldiger, en neemen dermaate toe in uitgebreidheid, dat zij weldaast niets anders vertoonen dan brokken kleiaarde, in allerlei rigtingen omverre geſmeeten; 't is hier, en ongeveer dertig *toiſes* beneden den top, dat men een bosch van dennenboomen ontmoet, 't welk eensklaps van ſtandplaats is veranderd, nevens de bedding aarde, in welke het ſtondt. Zeer bedugt is men voor den verderen val van dat bosch; doch, mijns bedunkens, is 'er, immers voor het tegenwoordige, geen grond voor die vreeze, omdat de verzakking haar beſlag heeft. De ſchudding, die 'er het gevolg van was, heeft aan den tegenwoordigen grond eene gezette vastheid gegeeven. Het bosch zelf rust op een hellend vlak voor 't meest van 25 graaden; en die helling is te gering, dan dat zij ingevolge dier ſchuinte alleen veel wegs kan afleggen. Eenige boomen zullen, misſchien, zich verwijderen, of ontworteld worden, doch zij zullen met alle de overige overblijfzels der nederſtortinge niet tot aan den voet des bergs afſtullen, dan wanneer de bedding van bikſteen en *poudingue*, welke dezelven tot grondſlag dient, zal vernield en door de werking van het water zal week geworden zijn. Maar deeze ontbinding ſchijnt eene lange reeks van jaaren te vorderen.

Volgens een oud handſchrift van den jaare 1352 (*) zoude 'er een dorp gelegen hebben, *Rothen* genaamd, in het gedeelte van den *Ruffi-berg*, alwaar de jongſte inſtorting heeft plaats gehad. De overlevering, door veele gedenkſtukken bevestigd, houdt in, dat dit dorp door eene dergelijke ramp als de laatſte vernield is, en dat het allengskens en vooral zedert honderd jaaren wierdt herbouwd op de puinhoopen van het oude. In voorvallen, die zich zoo weinig laaten berekenen, kan men van het voorleedene niet tot het toekomende beſluiten; maar indien men in dit geval eenige gisſingen mogt waagen, zoude 'er, mijns bedunkens, om die weekmaaking te bewerken, veel meer tijds dan eene eeuw vereiſcht worden.

Ik geloof dat het vallen der overblijfzelen der inſtortinge voor de tegenwoordige tijden veel minder te vreezen is, dan dat van eenige gedeelten des bergs, die niet verplaatst zijn.

De

(*) Zie J. H. MEIJER, *der Berg-ſall bey Goldau.*

De geheele rechtſtandige ſtrook bikſteen (*grès*), die den oostelijken rand der nederſtortinge uitmaakt, moet nedervallen; men ziet 'er beginzels van verdelginge, die vrij verre gevorderd zijn, en volmaakt gelijk aan die, welke de jongſte inſtorting hebben doen ontſtaan.

Eene maand is 'er zints deeze verwoesting verloopen; voor zegen is 'er in dat tijdverloop gevallen; dagelijks weergalmt de *Ruſſi-berg* van de uitbarſtingen der rotzen, welke men door middel van buskruid laat ſpringen, om wegen te baanen, midden door de nederſtorting, en in derzelver overblijfzels is geene aanmerkelijke verplaatzing voorgevallen; eenige ſteenen, hier en daar tuſſchen blokken geweekte klei hangende, hebben een vaster ſtand verkreegen; doch zij hebben zeer weinig wegs afgelegd, en 'er is geene beweeging in het bosch geweest, 't welk men denkt dat op het afzakken ſtaat.

De nederſtorting der deelen, evenwijdig aan en langer dan dit bosch, wordt ſteenagtig of is zamengeſteld uit groote blokken *poudingue*, doormengd, voornaamelijk aan de randen, met zagte klei; aan haaren weſtelijken zelfkant eindigt zij in eene afbrokkeling van *poudingue* (*), beneden de hoofdgroeve gelegen. Aldus ontſtaan 'er twee ſteenſtroomen, die, na evenwijdig, de een boven den anderen, na het Zuidooſten te zijn nedergedaald, en de gehugten *Spitzbuhl*, *Ober-Rothen* en *Under-Rothen*, in de ſchuinte des bergs gelegen, verwoest te hebben, zich aan deszelfs voet vereenigen, de valei van *Arth*, hier eene halve mijl breed, doortrekken, en, zich aldaar verbreedende, de drie vierde gedeelten van haare lengte in de uitgeſtrektheid van eene mijl bedekken; aan de noordzijde ſtapelen zij zich op elkander aan den voet van den berg *Rigi*, tegenover dezelve gelegen, en aan de andere zijde vallen zij in het meir van *Lowertz*, welks weſtelijken oever zij hebben doen terugwijken. De verſtopping, welke zij aldaar hebben doen ontſtaan, is onderſcheiden naar gelange der plaatzen, doch op deszelfs oppervlakte ſchijnt zij zich niet verder dan vijftig *toiſes* uit te breiden.

Op den *Ruſſi-berg*, langs den geheelen weſtelijken rand des vals, ziet men eenige verſpreide huizen, die als door een wonderwerk der vernielinge zijn ontkomen. Op één na te *Spitzbuhl*, zijn de huizen, zedert de ramp, niet verlaaten, ondanks het bevel der Regeeringe; de bewooners leeven 'er met het overſchot hunner kudden in de volkomenſte geruſtheid.

De

(*) Deeze afbrokkeling is ontſtaan door eene groote rots van *poudingue*, die op haare oorſpronkelijke plaats ſtaat. Haare beddingen daalen af tot in het diepſte der valei van *Arth*, onder een hoek van 25 graaden; tuſſchen haare vlakken zijn zij vaneen geſcheiden, en door breede, rechtſtandige, zeer digt bijeen gelegene ſpleeten verdeeld. Alles ſchijnt op het inſtorten te ſtaan.

De nederstorting, de drie vierde gedeelten der valeie van *Arth* bedekkende, ter lengte van eene mijl, en ter breedte van eene halve mijl, en die uitgebreidheid van alle blijken van groeijinge beroovende, heeft 'er haare puinhoopen niet op eene eenpaarige wijze verspreid. De grootste blokken *zondingue* hebben, in de rigting van den loop der nederstortinge, eenen heuvel geformeerd, die de valei over haare geheele breedte verspert. Deeze heuvel wordt verhagtig van gedaante aan zijne buitenzijde na den kant van *Rigi*, en men gekent dat zijn top tweehonderd voeren boven het aloude waterpas der valeie uitsteekt. De rotsen, uit welke deeze hoogte is zamengesteld, verminderen in getal en grootte, naar gelange zij van de linie van aandrang verwijderen. De benedenste deelen der nederstortinge, vooral aan den oostkant, bestaan bijkans eenigtijk uit klei en mergel van onderscheidene kleuren, geel, grauw en zwart; de zwarte kleur is algemeen in het op elkander gepakte gedeelte van het meir van *Lowerts* en in de nabuurschap, omdat de, ter deezer plaatze uit den aart turfagtige, grond doorploegd en opgetild is door de rotsblokken, welke aldaar gezonken zijn.

De meeste beeken, die van den *Rigi* en den *Ruffi-berg* in de valei van *Arth* nederdaalen, ontlasten zich, vóór de instorting, in het meir van *Lowerts*; doch zij zijn door ingestorte brokken in haaren loop gestremd, eer in de tusschenruimten verdweenen; zij zijn boven over de ingestorte gronden teruggevloeid, en hebben aldaar ginds en elders vijvers doen ontstaan. Men is bezig om aan dezelve opening om af te loopen te geeven, vooral aan de zijde van het meir van *Lowerts*, 't welk, aan het oosteinde, zijne wateren in het meir van *Lucerne* uitstort. Het meir van *Zug* heeft 'er geene gemeenschap mede; het ontledigt zich aan de zijde van de stad *Zug*, in eene strekking en helling, bijkans de tegengestelde van die van het meir van *Lowerts*.

In 't eerst was men bedugt, dat deeze verdweenen beeken haare wateren na den kant van *Arth* en *Zug*, of in eene tegengestelde rigting met haare aloude helling, zouden voortstuwen, en deeze gewesten overstroomen; doch deeze vreeze is tot nog toe ongegrond bevonden. Het meir van *Zug* is niet van waterpas veranderd. De *Steven*, eene beek, welke de wateren van het meir van *Lowerts* ontvangt, bevat meer noch minder water dan vóór de instorting, en de vijvers zijn niet merkbaar gerezen, hoewel 'er veel regen is gevallen.

Arth, aan het westelijk uiteinde der valeie gelegen, heeft niets geleeden, en, naa dit dorp te zijn doorgegaan, kan men, in de lengte en in de diepte der valeie, nog twintig minuten voortgaan, eer men aan den verwoesten grond komt.

Het eerste verwoeste dorp tusschen *Arth* en *Lowerts* is

Gol-

Goldau, vervolgens het gehugt *Hüelsch*, daarna het dorp *Busfingen*, die geheel verzonken zijn, en ten laatste, aan het oostelijk uiteinde der valei, het dorp *Lowertz*, 't welk meer dan twee derde gedeelten zijner wooningen heeft verloren.

Goldau is meer dan honderd voeten diep gezonken, beneden den heuvel, welken de val heeft doen ontstaan; en 'er zijn geene spooren voorhanden, dat ter deezer plaatse ooit een dorp kan geweest zijn; de bewooners, door vervaarlijke rotzen verpletterd, zijn 'er in een oogenblik aan hun einde gekomen. Maar *Lowertz*, 't welk niet geheel vernield is, en slegts gedeeltelijk met weeke klei is bedekt geworden, aan de grenzen der instorting, vertoont een veel treuriger schouwspel. De plek gronds, welke dit dorp besloeg, en zijne geheele nabuurschap, vertoonen het beeld eener beroerde zee, of van een ijsveld, overal gekloofd en gespleeten. Doch deeze zee is van slijk, en men ziet ginds en elders, in allerlei rigtingen, boven dezelve uitsteeken de balken der verbrijzelde huizen, de stammen of de takken van ontwortelde boomen; men ademt 'er eene doodlucht; men ziet 'er het overschot der bewooneren, zommigen in eene treurige, anderen in eene verwilderde houding, bezig met het doorzoeken of bewaaren van de overblijfzelen, welke aan deeze soort van schipbreuk mogten ontkomen zijn. Hier is het te dugten, dat veele inwooners den dood zullen gevonden hebben, naa lang onder de puinhoopen geademd te hebben; hier is het insgelijks, dat men, vier-en-twintig uuren naa de instorting, eene vrouw en een kind heeft opgegraaven, die thans volmaakt welvaarende zijn. Van slegts vijf of zes persoonen heb ik hooren spreeken, die, naa door de instorting te zijn overvallen geworden, derzelver vernielinge zijn ontkomen; doch men telt 'er ongeveer tweehonderd, die, door hunne afweezigheid, of omdat zij wijd en zijd verspreid waren, den dood zijn ontgaan. Ik heb deeze laatste bijzonderheid van den Heere *Zay*, Thesaurier van *Arth*, die met den voorleedenen en tegenwoordigen staat van het gewest naauwkeurig bekend is.

Twee dagen heb ik op deeze verwoeste plaatzen doorgebragt, en dezelve in allerlei rigtingen doortrokken. Ik was voorbereid om de smeekingen der ongelukkigen te hooren, die inderdaad wel geregtigd waren om zich bij eenen vreemdeling om eenige verligting van hunne ellende te vervoegen. In deeze verwagting ben ik bedrogen. Niemant hunner heeft mij om eene aalmoes gevraagd, en alleen wanneer zij 'er na gevraagd wierden, deeden zij een verhaal van hunne rampen.

Bij de valei van *Arth* heeft de instorting haare verwoestingen niet bepaald; zich in het meir van *Lowertz* werpende,

de, heeft zij eene ontzaglijke golf doen ontstaan, welke vijftig voeten hoog is gereezen, en den oever overstroomd heeft; van haare hoogte heeft zij spooren op de boomen gelaaten, welke de piramidaale rots van het eiland *Schwanau* (*) overschaduwen. De heremitagie en het huis, welke men 'er ontmoet, zijn geheel onder het water bedolven geweest, en onbewoonbaar geworden. Nogtans heeft die golf het hoogste gedeelte des eilands niet bereikt, ook niet den toren van het oude kasteel van *Schwanau*, wiens metzelwerk even als voorheen nog aanweezig is, te midden der boomen, die het omringen; de boomen van het klein, veel laager eiland, 't welk naast het voorgaande ligt, zijn allen ontworteld of omverre geworpen. Intusschen, kunnen deeze twee bevallige plekken gronds binnen weinig tijds haare voorgaande gedaante bekomen.

De golf was in den beginne bij *Lowertz* met het timmerhout der huizen van dat dorp belaaden; eene mijl verder, aan het ander uiteinde van het meir, heeft zij zich daarvan ontlast tegen de huizen van *Seven*, alwaar zij ter hoogte van twaalf voeten is gereezen. Twee van dezelve zijn ingestort; alle de overigen vertoonen de spooren van haaren voortgang. Geen vierendeel uurs heeft zij aldaar vertoefd. De inwooners, uitgezonderd een kranken grijsaart, in zijn bed vergeeten, hebben den tijd gehad om te ontvlugten, door de wijk te neemen op hoogten of op de bovenste verdiepingen hunner huizen.

Onze landgenoot DELOLME, vermaard door zijn Werk over de *Constitutie van Engeland*, is te *Seven* overleeden, zes weeken vóór dit ongeluk, in een der huizen, welke omverre zijn geworpen.

Dit dorp is de uiterste eindpaal der verwoestingen, door de instorting van den *Ruffi-berg* veroorzaakt. Een hoofdzaakelijk tafereel zal ik hier van dezelve ophangen; eene maand na de ramp is het mij medegedeeld door den Heer SCHOULER, Landamman van *Schweitz*, slegts bij manier van ten naas.

(*) Deeze rots bestaat uit een harden kalkaartigen steen, van bewerktuigde lichaamen niet voorzien, graauw van buiten en blaauw van binnen. Zij heeft eene zoutagtige korrel (*grain*), en schijnt van zeer vroege herkomst te zijn. Onder water heeft zij gemeenschap met een nabuurig voorgebergte, 't welk een gedeelte des bergs uitmaakt, naast den berg *Rigi* gelegen. De weligheid van den grond laat niet toe, de wijze der zamenvoeginge deezer twee bergen te aanschouwen.

Niet meer kennelijk is de vereeniging van den *Ruffi-berg* met den *Schweitzerhacken*, die insgelijks kalkaartig is, en aan de overzijde van het meir ligt; doch het komt mij waarschijnlijk voor, dat de *poudingue* op den kalkaartigen steen rust; 't zij uit hoofde der aloude formeering van den laatstgenoemden, of omdat men 'er geenerlei spoor van vindt, zoo min op de *poudingue* van den *Ruffi-berg*, als op die van den *Rigi*.

naasten bij; in 't vervolg zal die opgave nog naauwkeuriger kunnen worden, terwijl zij reeds naauwkeuriger is, dan die voorheen gedaan zijn.

Omgekomene Menschen	484
——— Koeijen en Paarden . . .	170
——— Geiten en Schaapen . . .	103
Geheel verwoeste Weilanden	87
Beschadigde Weilanden	60
Geheel vernielde Huizen	97
Beschadigde en onbewoonbaare Huizen .	8
Geheel vernielde Schuuren of Stallen . .	166
Beschadigde Schuuren of Stallen . . .	19

De geheele schade wordt berekend op ten minste 1,173,479 Zwitzersche guldens, zijnde iets minder dan anderhalve millioen Hollandsch.

De nabuurige Kantons hebben hunne goedwilligheid bij deeze gelegenheid betoond, door het aanbieden en leveren van zoo veel manschap, als de behoeften des lands zullen vorderen, om het water af te leiden, en midden door de nederstorting wegen te baanen. Tweehonderdvijftig arbeiders zijn 'er vlijtig aan het werk. Deeze bijstand is niet toereikende; andere opofferingen zijn 'er noodig voor de ongelukkigen, die het algeheel verlies hunner gezinnen en goederen overleefd hebben. Doch dit volk, zoo bekend, zoo zeer met roem bekend in alle tijden, door zijne nijverheid, door de zuiverheid zijner zeden en de verhevenheid van zijn karakter, ontbreekt het aan aanbeveelingen niet, om niet slegts in *Zwitzerland*, maar ook in de aangrenzende landen, den dringenden onderstand te bekomen, welken het noodig heeft.

EEN STAL IN DAUFINÉ.

(*Vervolg en slot van bl.* 126.)

Met ongeduld wagtte ik dat de goede vrouw uitscheidde met babbelen, omdat ik meende te kunnen raaden, dat JEANNETTE's schoonen mond eene vraag zou ontrollen; zij durfde haare moeder niet in de rede vallen, doch het verlangen om te spreeken was uit haare oogen te leezen, zoo als uit de mijne het verlangen om haar te hooren. Toen zij, eindelijk, op haare beurt mij eene vraag konde doen: „ Mijnheer," zeide zij; „ de jonge meisjes in uw land „ trouwen ook, niet waar?" — „ Ja, voorzeker; doch zom-

„ tijds

„ tijds tegen haaren zin." — „ En waarom dat?" — „ Om-
„ dat in mijn land, zoo dra de mannen getrouwd zijn, zij
„ de meesters van het huis worden; 't geen dikmaals hunne
„ vrouwen noodzaakt, in geschillen over het huishouden
„ kamp te geeven."

JEANNETTE zweeg. Misschien had zij tot nog toe geen denkbeeld van de mogelijkheid om ten eenigen dage met eenen echtgenoot te kijven. De moeder zeide tot CLAUDE, met een vergenoegden en veelbeduidenden opslag van het oog: „ Dat is wel zeer slegt van die mannen gedaan; wat „ zegt gij 'er van, CLAUDE?" De echtgenoot, in plaats van te antwoorden, schudde zijn hoofd. Ik weet niet, of het de listige vraag der vrouwe ware, welke dit dubbelzinnig gebaar des mans voortbragt. JEANNETTE rees op, en de toebereidzels tot het middagmaal braken ons gesprek af: de vader dekte de tafel en schikte de banken. De keuken had gemeenschap met den stal door middel van eene kleine deur; de moeder ging van daar een houten nap halen, vol kastanjes, onder de asch gebraaden, en een ketel met kookende melk. JEANNETTE haastte zich om in vier kleine soepeborden sneden brood te snijden, doch zij zelve sneedt het wittebrood niet op; zij gaf het aan haaren vader over, die, na 'er met zijn mes drie kruizen over gemaakt te hebben, 'er een stuk afsneedt, en daarnaa alles aan zijné dochter terug gaf.

Toen alles gereed was, gaf ik geld aan JEANNETTE, en verzogt haar, wijn te haalen; doch de vader wilde niet gedoogen dat ik die onkosten doen zou, dan naadat ik hem verklaard had, dat ik zonder een weinig wijns een slegt middagmaal deed. Wij kreegen niets anders dan melksoepe, kastanjes en salade; maar men liet een zoo sterk verlangen blijken om mij wel te onthaalen. ..... Deeze maaltijd kwam mij lekker voor.

Het sneeuwde groote vlokken; tederhartig beklaagde JEANNETTE de reizigers, die zich in zulk slegt weêr op weg bevonden; de vader en de moeder verzogten mij, 'er mij niet aan bloot te stellen, en den nacht in hunne geringe wooning door te brengen. Ik liet mij daartoe ligtelijk overhaalen.

't Geen in deeze nederige schuilplaats mij 't meest verwonderde, was de groote zindelijkheid, die aldaar heerschte. De stal was overwelfd en de grond met hardsteen gevloerd, en JEANNETTE was onvermoeid bezig om te zorgen dat hij niet besmet wierdt door het geringste spoor der veelvuldige boeken van hoenders, geiten, enz. Aan het gewelf was een haak vastgemaakt, die een keten vasthieldt, waaraan eene lamp met drie pitten hing; JEANNETTE's kreb stondt aan de linker zijde, diep in den hoek, tegenover de geiten; dezelve ge-

geleek veel naar een koffer. Het bed van haare goede oude deren was nagenoeg van het zelfde fatsoen, en was aan de zelfde zijde, aan den ingang. De ſtal, aldus in twee gelijke deelen verdeeld, was toereikende tot de zedige behoeften der weezens, zommigen met de rede, anderen met het inſtinkt begaafd, die denzelven bewoonden.

Mijne eerſte beweegreden tot het doen van dit onderzoek was mijn ſterk verlangen om te weeten, waar men mij zou plaatzen; ik zag zelfs geen hoekje, 't welk voor mij gevoegelijk was, uitgezonderd eene ruimte van eenige voeten, digt bij den koffer van de ſchoone JEANNETTE. „Maar zoo „ digt bij!" zelde ik in mijzelven. —— „ Wel nu, het „ zij zoo! Moet men niet in alle gevallen op een ſlaapeloo„ zen nacht bedagt zijn? —— Dat wij ons onderwerpen."

Na het middagmaal vertoonde mijn hospes mij, met eene ſoort van trotsheid, een kleinen tuin, op eene rots gelegen, zoo zorgvuldig bewerkt als zodanig eene ligging kon gedoogen, en die in alles het werk was van den arbeidzaamen CLAUDE. Deeze werkzaame man hadt de moeite genomen, om alle de noodige aarde, tot het aanleggen van dien tuin, van eene mijl afſtands van daar te haalen, en op eene kar herwaarts te brengen. Hij wees mij kool, pompoenen, eene ſoort van boonen en eenige aardappelen, dierbaare vrugten eenes aanhoudenden arbeids. Vooral ſtelde hij hoogen prijs op drie groote nooteboomen en een twaalftal fraaie kaſtanjeboomen, de *luxe* van zijnen eigendom, welke dien in zijne oogen verſraaiden, hem een weinig lommers bezorgden, en eenen dubbelen oogst, in deeze landen zeer hoog geſchat. Het zijn bijkans de eenige voortbrengzels diens ondankbaaren gronds. De nooten verſchaffen aan de opgezetenen eene olie, welke veel gebruikt wordt over de ſalade en tot de plaatkoeken, van welke zij zeer veel houden; de kaſtanjes zijn hunne voornaamſte ſpijze.

Mangel aan brandſtoffe noodzaakt hen, den winter in hunne ſtallen door te brengen, in gezelſchap van de goedaartige dieren, wier warmte hen alsdan tegen de guurheid van het koude ſaiſoen beveiligt; alleen ter toebereidinge van eenige weinige geregten, die hun' aanweezen ſchraagen, bedienen zij zich van eenige wortels van doode boomen.

In de keuken zag ik een enkelen tak van een nooteboom, vijf of zes duimen over 't kruis dik, die alleen aan het eene einde brandde, en op welken evenwel de bekwaame dorpeling middel hadt gevonden, drie ketels te kunnen plaatzen, welke alle drie vrij wel kookten.

Ligt kan men zich verbeelden, dat men geene *heeren* in deeze gehugten vindt, alwaar de menſch zoo veel werks heeft om van de natuur het volſtrekt noodige te verkrijgen; doch de natuur ſtelt hen eenigermaate ſchadeloos voor de, van dit bijkans wilde

leev-

leeven onafscheidbaare, berooving, door hun, nevens reine zeden, die oorspronkelijke opregtheid te laaten behouden, het gelukkig erfgoed der kindsheid of der onschuld, die hen gewoonlijk tot aan het graf bijblijft. — Het geld, welk zij op *Mont-Genèvre* verdienen, met het overvoeren van de pakkaadje der reizigers, dient hun om 'er te *Briançon* koorn voor te koopen; doch de zwaarigheid, om hout te bekomen, is zoo groot, dat zij naauwelijks drie of viermaal in 't jaar gekookte spijze eeten. Een van hunne brooden weegt zomtijds vijftig pond; dit zwart en grof brood wordt spoedig zoo hard als tweebak; het wordt inzonderheid tot melksoepe gebruikt. Het vee wordt met pompoenen, aardappelen en zes melen gevoed; zomtijds mengt men 'er een weinig haver of garst onder; doch dit zijn buitengewoone onkosten, waartoe men zeldzaam overgaat.

Bij onze terugkomst van de wandeling, hoorde ik een Doedelzak, wiens klaagende klanken een aloud liedtje beflooten en misvormden, beginnende *ré dé marmotte*, 't welk, denk ik, door een *Savooisch* Dichter voor den Koning van *Sardinie* zal gemaakt zijn. De muzijk kwam uit den stal; ik kreeg den inval, dat de Doedelzakspeeler vecilligt den minnaar van JEANNETTE aan mijne oogen zou vertoonen; en deeze gedagte was voor mij onverdraagelijk. Meer dan éénen reiziger, ongetwijfeld, zoude het bekoord hebben, de ongekunstelde liefde gade te slaan, de liefde van de onschuldigste der herderinnen voor eenen *Berg-Adonis*; maar ik weet niet, waarom ik in 't geheel niet nieuwsgierig was, kennis te maaken met een zoo benijdenswaardigen sterveling! Eindelijk ging CLAUDE's deur open, en mijne bekommerde oogen vestigden zich op een' der bekoorlijkste Doedelzakspeelers ... JEANNETTE, ja JEANNETTE, zij zelve was het; haar ronde arm drukte zoo sterk de welluidende blaas (*), dat ik zelf wel gaarne die gelukkige Doedelzak zoude hebben willen weezen.

Ik wil hier mijne leezers doen opmerken, dat in deezen vreedzaamen hoek der aarde de dieren waarschijnlijk met een muzikaal zintuig zijn begaafd: want door den geheelen stal heerschte eene diepe stilte.

Van deeze aanmerking zal ik overgaan tot de vergelijkingen, die ik gedwongen wierd te maaken tusschen JEANNETTE en haar lomp speeltuig. Men verbeelde zich deeze schoone JEANNETTE, met den vollen blos eens vijftienjaarigen ouderdoms getooid, die nog verhoogd wierdt door de poogingen, die zij deedt, om eene soort van nadruk aan deeze mid-

(*) Zodanige Doedelzakken hebben een zak, of eene soort van blaas, waarin de wind bewaard wordt, en welken de speeler drukt, door dien onder zijnen arm te houden.

misfelijke muzijk te geeven, en zoo veel te fraaier, omdat zij voor haare bekoorlijke tronie het hoofd van den Doedelzak hieldt, verbeeldende een Sater, wiens grijnzende lippen en groote ftijve en witagtige oogen met de Muzikante een zonderling kontrast uitmaakten; en men oordeele, of het mij mogelijk ware, niet uit te fchateren van lachen. Zoo ras JEANNETTE mij zag, wilde zij uitfcheiden; maar men kent de Doedelzakken; zij zwijgen niet, dan naadat zij van lucht geheel ontledigd zijn; deeze Doedelzak was reeds bij JEANNETTE's bed neergelegd, toen men hem zijne laatfte geluiden nog hoorde zuchten. Ik wilde aan de jonge Muzikante mijn kompliment maaken; doch ik wierd zeer flegt beantwoord. „ Mijnheer," zeide zij, rood wordende, met eene verftoorde houding, „ gij moogt lachen zoo veel als gij wilt; ik „ ben flegts, dat weet ik, eene leerling; maar gij moest ook „ weeten, dat ik niet zoo veel tijd heb om mij in de muzijk „ te oeffenen als de rijke en fchoone dames in de groote ftede, en dat het niet te verwonderen is, dat zij veel beter „ dan ik op den Doedelzak fpeelen." Ik verzekerde haar, dat ik in al mijn leeven nooit eene op den Doedelzak had zien of hooren fpeelen; dat het mij onmogelijk was geweest, mij ernftig te houden, op het zien van het zoo klugtig kontrast van het verfchrikkelijk hoofd des Saters met haare bekoorlijke geftalte; doch dat haar muzikaal talent daarom niet te minder aangenaam was, enz. Eindelijk, hoewel niet zonder moeite, gelukte het mij, haar neder te zetten, en de voorgaande gemeenzaamheid keerde weder.

Intusfchen hadden wij gedvondmaald; CLAUDE THIERCY boodt aan, mij 's anderendaags tot leidsman na de ftad te dienen: daarnaa begon hij te goeuwen. JEANNETTE plaatfte haar vlas en fpinnewiel in een hoek, ging na haare kreb, maakte eene verzilverde fpeld los, die haare twee lange bruine lokken vasthieldt, waarvan de ringen tot op den grond nedervielen; vervolgens bondt zij ze op onder een kleinen ligtblaauwen zakdoek, zoodat zij als met een tulband gekapt was, en kwam toen wederom bij ons. De moeder naderde langzaam haar bed, als ware het om 'er welhaast op te gaan liggen. CLAUDE keek mij aan; JEANNETTE, bij de tafel ftaande, fcheen ergens op te wagten. Ik voelde eenige verlegenheid: want ik zag tot mijne flaapftede geene de minfte toebereidzels maaken. „ Zoudt gij verkiezen ter ruste te gaan, „ Mijnheer?" vraagde mij eindelijk mijn hospes. „ Zeer „ gaarne," was mijn antwoord; „ maar waar is dan mijn „ bed?" — „ Wel waar? daar!" riep JEANNETTE, zich na den kant van de kribbe wendende. Haar uitroep deedt mij denken, dat dit van zelf fprak; en ik vreesde, mij belachelijk te zullen maaken, door den fchijn te vertoonen van bang te zijn voor mijne twee nabuurinnen, de koeijen: intusfchen hadden zij

zich

zich met zulk eene bedaarde houding nedergelegd, dat ik mij vleide, dat zij zich dien nacht niet beweegen zouden.

Door die hoop half gerust gefteld, ging ik na de kribbe; ik zag dat JEANNETTE mijne ligging aldaar reeds hadt gereed gemaakt; een groote, verfcheiden maalen omgevouwen mantel lag gereed om mij te ontvangen. In mijne volle kleeding vlijde ik mij op deeze naauwe en harde rustplaats neder, meer dan ooit op eenen volftrekt flaapeloozen nacht ftaat maakende. Op een verpligtenden toon zeide JEANNETTE tot mij: „ Maar gij zijt misfchien gewoon, met het hoofd „ hoog te flaapen?" en, zonder mijn antwoord af te wagten, ging zij eenige oude lappen verzamelen. „ Leg uw „ zondagskleed en mijn witten onderrok onder Mijnheers „ hoofd," zeide de moeder. Met een onbefchrijflijken ijver brägt JEANNETTE dat alles in orde. Naauwelijks hadt zij zich omgekeerd, of ik fprong op van dit nieuwmodisch bed. Eene koe was opgereezen en keek mij vlak in het aangezigt: nogmaals was JEANNETTE genoodzaakt, ter mijner hulpe te komen, om te beletten, dat alle de ftalbewooners het niet in 't hoofd kreegen eveneens te ontwaaken.

Eindelijk wierdt de orde herfteld; de ouden wenschten mij vriendelijk een goeden nacht; en JEANNETTE begaf zich in haare nis, dat wil zeggen, in eene vierkante holligheid tegenover haar beddeken. De lamp neemende, hadt zij twee pitten zorgvuldig uitgeblaazen, terwijl de derde naauwelijks een fchemeragtig licht verfpreidde. „ Gelooft zij dan," dagt ik toen, „ gelooft zij in haare bekoorlijke eenvoudigheid, dat „ ik niet zoo lang na haar zal kijken, als het mij mogelijk „ zijn zal, haar te onderfcheiden?" .... Mijn hoofd, in het zondagskleed omwonden, maakte zich daarvan eenigzins los; ik ging over zijde liggen na den kant der lamp. JEANNETTE keerde mij den rug toe; zij maakte een fpeld los, die aan den flabdoek van haar voorfchoot eenen halsdoek verbondt, kruiswijze over de bekoorlijkfte leest geflagen .... Mijn hoofd ligtte zich nogmaals een weinig op, en ongevoelig zat ik overeinde, in het oogenblik als JEANNETTE haaren halsdoek met de eene hand greep, en met de andere de lamp uitdeedt. „ Juffer JEANNETTE!" zeide ik zagtjes. „ Wat belieft u, Mijnheer?" —— „ De koe loopt „ geftadig rondom mij heen, en likt mij de hand." —— „ Ach! ach! dat is de bonte; zij is altijd zoo vriendelijk," zeide JEANNETTE; —— „ maar wees niet bang," voegde 'er de moeder nevens, „ zij zal u geen kwaad doen."

Ik viel zeer laat in flaap; 's anderendaags kwam CLAUDE mij ten zes uure wekken; JEANNETTE hadt reeds op de tafel eene melkfoep en kastanjes gebragt. Naadat wij ontbeeten hadden, berolde deeze goede kleine JEANNETTE in een lap wel

helder linnen drie harde eijeren en eene ſnede broods. —— „ Houd daar, Mijnheer," zeide zij glimlachende tot mij; „ ik ben het, welke dien inval had." —— „ Neem het aan," herhaalde de moeder; „ de ſtad is verre van hier; gij zult „ onderweg honger krijgen; gij zult 'er wel mede in uw „ ſchik zijn, dat gij dit hebt." Ik bood hun geld aan; CLAUDE en zijne vrouw weezen het van de hand, en over JEANNETTE's liefkoozende houding zoude zich ſomberheid verſpreid hebben, indien ik, in plaats van ook tot haar van geld te ſpreeken, niet liever verkozen had, een teder affcheid van haar te neemen. Alle drie zeiden mij met warmte, dat het hun van harte leed deedt, mij niet beter te hebben kunnen ontvangen. Dit was geen bloot kompliment; hun goedige opſlag der oogen, hunne bewogene ſtemmen, droegen getuigenis van hunne opregtheid.

CLAUDE nam zijn nooteboomen ſtok in de hand; ik nam affcheid van de vrouwen, met eene beklemdheid van hart, die ik niet kan beſchrijven. Deeze kennis van vierëntwintig uuren heeft mij een herdenken agtergelaaten, 't welk mij behaagt en nog verteedert; maar kan men 'er zich een denkbeeld van maaken, zonder deeze goede menſchen, zonder JEANNETTE gezien te hebben?

Wij waren een ſnaphaanſchoot buiten het gehugt, toen wij eensklaps eene ſtemme hoorden roepen: „ Vader! va„ der!" 't Was JEANNETTE, die uit haaren adem na ons kwam toeloopen; toen zij zag dat wij haar gehoord hadden, ſtak zij haare kleine hand in de lucht, en ik bemerkte dat zij 'er iet wits in hieldt; eindelijk kwam zij bij ons, geheel buiten adem, en nog hooger gekleurd dan eene roos. Bekoord dat ik haar nogmaals een oogenblik zag, vergat ik haar te vraagen, wat haar zoo ſnel hadt doen loopen, toen zij tot mij zeide: „ Vergeef het mij, Mijnheer! ach, bid ik „ u, vergeef mij deeze lompheid: wel had ik om de harde „ eijeren gedagt, maar vergeeten, u zout te geeven."

BERIGT WEGENS TWEE LUCHTSTEENEN, ONLANGS IN HET DEPARTEMENT DU GARD GEVALLEN.

In de zitting van het Nationaal Inſtitut van 14 April jongſtleeden wierdt een Proces-verbaal geleezen, door ooggetuigen opgeſteld, en door den Sekretaris der Akademie van *Nismes* gezonden, een berigt behelzende van het vallen van twee nieuwe Luchtſteenen, en de voornaamſte omſtandigheden daar van voordraagende. Zie hier den hoofdinhoud.

Op 15 Maart laatſtleeden, 's avonds omtrent half zes uuren, bij tamelijk helder weer, en eene Barometer-hoogte, die niets

niets ongemeens voorſpelde, hoorde men, in de nabuurſchap van twee dorpen, *Saint-Etienne* en *Valence*, het eerſte twee. het ander drie mijlen van *Alais* gelegen, in het Departement *du Gard*, twee agtervolgende donderſlagen, gelijkende naar kanonſchooten op eenen afſtand; zij wierden gevolgd van een geratel, 't welk de oorgetuigen van het verſchijnzel vergeleeken bij het gedruis, welk in een put wordt gehoord, wanneer de keten over de metaalen katrol afloopt. Dit ratelen, zeide men, duurde ongeveer twaalf minuten, en deedt het oog wenden na de plaats, van waar het ſcheen te ontſtaan. Men hoorde aldaar een geweldig ſiſſen, en men vernam te gelijk een zwartagtig lichaam, met groote ſnelheid ſchuins nederdaalende van het Noord na het Zuid. Op den grond vallende, maakte het een gat van vier of vijf duimen diep, op welks benedenſte gedeelte het tegen den rotsgrond ſtuitte, en in een aantal brokken in ſtukken ſprong, de zwaarſte van welke niet meer dan anderhalve once woogen; één groot ſtuk was 'er onder, zwaar een en een vierde pond. Zeer heet waren deeze brokken, en van buiten zwartagtig van kleur. Alle deeze brokken te zamen genomen heeft men op ongeveer acht ponden gewigts geſchat. Deeze omſtandigheden, te *Saint-Etienne* waargenomen, zijn door de onderteekening van eenige bekende lieden bekragtigd.

Nagenoeg de zelfde waren de voorafgaande omſtandigheden te *Valence*; men zag 'er ook een zwart lichaam, ſchijnbaar voortkomende uit eene wolk, uit welke het gedruis ſcheen te ontſtaan; ook viel het ſchuins van het Noord na het Zuid, vijfentwintig ſchreden van de plaats, alwaar de lieden, die het voorval verhaalen, toevallig zich bevonden. Tot op de helft drong dit lichaam in den grond; men ſchoot toe, en vondt een zeer heeten ſteen, zwartagtig van kleur, en niet zeer hard. Men brak 'er eenige ſtukken af, die men in water wierp, alwaar zij hunne vastheid verloren, een weinig gaz afgeevende. Geen lichtend luchtverſchijnzel verzelde deeze Luchtſteenen. Bekende lieden hebben eenpaarig het vallen van deezen tweeden ſteen getuigd, die uit het zelfde brandpunt als de voorgaande, en misſchien als veele andere, ſchijnt te zijn voortgekomen. Want dit verſchijnzel ſtemt in zoo veele bijzonderheden overeen met een ander van de zelfde ſoort, voor drie jaaren te *Laigle* waargenomen, dat 'er grond is om te vermoeden, dat de overeenſtemming tuſſchen dezelve zich wel zou kunnen uitſtrekken tot de menigte luchtſteenen, die, gelijk bekend is, te *Laigle* zeer aanzienlijk was. De tijd zal hierover nader licht verſpreiden, gelijk ook over de ſcheikundige ontbinding deezer ſteenen, waarvan in het Proces-verbaal niets vermeld wordt.

In de zelfde zitting van het Inſtitut heeft men de bijzonderheden geleezen van den arbeid van den Heere LANGLER, die

zich met de ontbinding van luchtſteenen heeft onledig gehouden; vier heeft hij onder handen gehad, op onderſcheidene plaatzen en op verſchillende tijden gevallen, en behalven de zelfſtandigheden, die men 'er reeds hadt beſpeurd, heeft hij twee metaalen, of halve-metaalen, gevonden, waarvan het aanweezen in deeze zonderlinge zamengroeijingen niet was aangekondigd; het waren de *manganèſe* en *chrôme*. Deeze laatſte metaalagtige zelfſtandigheid heeft hij ontdekt door middel van alkali, die geene andere dan die in het zamengeſtelde oplost; dezelve ontbindt de *chromate* van potasch, onder de gedaante van geel loog; vervolgens bekomt hij een *chrôme* van kwikzilver, door middel van het laatſte metaal nederploffende.

Deeze ſlotſomme dient tot narigt voor de Scheikundigen, om niet te ſpoedig uit te ſcheiden met ontbindingen, die zij gelooven te zijn geëindigd. De aanweezigheid van dit zeldzaam metaal, in vier proeven op Luchtſteenen van onderſcheidene tijden en plaatzen, zoude ook kunnen doen vermoeden, dat, ondanks des verſchils van omſtandigheden, welke met deeze ſteenagtige verhevelingen gepaard gingen, dezelve eenen gemeenen oorſprong hebben, en in eene zelfde werkplaats ontſtaan.

DE BARON DE BESENVAL EN DIENS KNEGT BLANCHARD.

(Uit de *Memoires de M. le Baron* DE BESENVAL.)

De Baron DE BESENVAL hadt een ouden Kamerdienaar, die reeds vóór 's Barons geboorte bij diens Vader gedient hadt, en zints dien tijd altoos in de Familie gebleeven was. Deez Man, BLANCHARD geheeten, ging gebukt onder den last der jaaren, en leefde bij zijnen Heer eer op den voet van een ouden Vriend, dan in de hoedanigheid van Knegt. Hij hadt niets anders te doen dan kleine dingen te beſchikken, 't geen diende om hem te vermaaken en genoeglijke bezigheid te verſchaffen.

Een *Kaapſche Jasmijn* werd, op zekeren dag, aan den Baron DE BESENVAL gebragt, welke hij aan de Koningin ten geſchenke wilde geeven; dan, moetende uitgaan, vertrouwde hij die plant aan BLANCHARD, om dezelve het noodige water te geeven. De goede man deedt zulks; doch, bij dit oppaſſen, bejegende hem een deerlijk ongeluk. De pot ontviel hem, brak in ſtukken, de bloem en de geheele plant waren gekneusd en geheel bedorven. — Op den tijd deezes ongeluks wadt BESENVAL binnen; hij loopt na de Jasmijn-plant:

op

op het zien des gebeurden ongeluks wordt zijn hoogst driftig en ras in toorn opstuivend gestel de woede zelve. De oude Knegt tragt die vlaag te ontwijken; maar zijn Heer houdt hem vast, en overlaadt hem met bits verwijt.

De woede des Barons bedaarde alleengskens. Hij zondt verscheide keeren na de kamer van BLANCHARD, om te verneemen hoe deeze het hadt. Eindelijk kreeg hij tot beschcid, dat deeze na bed gegaan was: dit onthutste hem, en baarde hem eenen gansch onrustigen nagt. In den morgen schellende, tradt BLANCHARD binnen, en sprak: „ Mijn Heer! ik kom u eene gunst „ vraagen; en deeze is, dat ik tot mijne Naastbestaanden moge „ wederkeeren." — *Hoe!* voerde de Baron hem driftig te gemoete, *gij verlangt van mij te gaan, mij te verlaaten? Gij zult blijven*, BLANCHARD; *wij moeten te zamen leeven en sterven!* — „ Neen, mijn Heer! ik bespeur dat ik haastlijk in „ uwe oogen geworden ben; ik word te oud, en mijne „ zwakheden dienen alleen om de geweldigheid uwer driften „ te ontsteeken. Gij hebt mij met gunsten en weldaaden ruim „ en rijklijk begiftigd. Ik wil dikwijls u komen zien; maar, „ wanneer ik niet langer bij u inwoone en mij niets meer „ wordt toevertrouwd, zullen wij beiden bewaard blijven „ voor dusdanige tooneelen, als ons hoogst ontrusten en „ kwellen." — *Wel*, voerde de Baron hem te gemoete, met traanen in de oogen, *is het dan bij u eene vastbepaalde zaak? moeten wij scheiden? Gij hebt reeds mijnen Vader gediend, uwe Vrouw was mijne Minne, en gij zijt ouder in de Familie dan ik, — ik ben het, die moet heenen gaan. Ik zal wederkeeren, zo ras gij mijne zwakheden kunt verdraagen.*

Dit zeggende, nam hij zijn stok in de hand, zette zijn hoed op, om ter kamer uit te gaan. De goede BLANCHARD, getroffen door deezen gansch onverwagten stap, wierp zich voor 's Barons voeten voor de deur neder. Zijn Heer beurde hem op, drukte hem in zijne armen; zij stortten beiden traanen, en zwoeren, nooit te zullen scheiden.

BIJ EEN ONWEDER.

Staak, wand'laar! staak uw' tocht; de hitte drukt u neêr;
Ontvlied in 't lomm'rijk bosch den gloed der zonnestralen.
De lucht is brandend heet; naauw kunt gij ademhalen;
'Er lispt geen koeltjen meêr.

De grond splijt voor uw' voet; de rozeknop verdort;
't Viooltjen biedt geen' geur; de lieve zangers zwijgen;
De boer verlaat zijn' ploeg; de vuur'ge rosen hijgen,
Hun krachten zijn verkort.

Het

Het zwoele zuiden zwelt en 't onweêr wordt gevormd;
't Blijft een' geruimen tijd in zwarte wolken broeijen. —
De kalmte heerscht niet meêr; de holle winden loeijen;
Het dondert en het ſtormt.

Het onweêr nadert ons, en 't flikk'rend blikſemvuur
Schiet ſling'rend uit de lucht; de donderſlagen grommen;
De ſchrik is wijd en zijd ten hoogſten top geklommen:
't Beeft alles in dit uur.

Wat vreest ge, ô ſterveling! Is 't niet dezelfde God,
Die u de ſtormen zendt en ook den vruchtb'ren regen?
Brengt 't rat'lend onweêr zelf u niet den mildſten zegen?
Beſchikt Hij niet uw lot?

De lucht met damp belaên, niet meêr voor ons geſchikt,
Werpt all' die dampen uit, door blikſemvuur en water:
En, als het onweêr zwijgt, voelt gij, na 't fel geklater,
Geheel natuur verkwikt.

't Is waar, de blikſem treft ſomtijds de lage hut,
Of werpt de hooge ſpits van 't trotsch paleis ter neder,
Zengt 't nedrig riet aan 't meer, en klooft den trotſchen ceder:
Niets is voor hem beſchut.

't Is zegen voor natuur: lijdt hier en daar een deel,
't Heelal is in Gods hand; Hij zal het niet vergeten:
Schoon Liſabon haar' grond verbrand ziet en geſpleten,
't Is weldaad voor 't geheel.

Daar drijft het onweêr heen: een lieflijk koeltjen ſpeelt
Door 't nu welriekend dal en verſch ontloken dreven;
Een Eden is natuur, een nieuw genot dit leven,
Waarin elk ſchepſel deelt.

Zoo zorgt Gods Vaderhand ook als de donder loeit.
Zwijg, nietige aardworm! zwijg, en ſtaak 't misdadig klagen!
De ramp zelv' wordt de kiem, waaruit, in blijder dagen,
De bloem der vreugde groeit.

V. L. Jr.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

REDENVOERING,

OVER

DE BEHOEDZAAMHEID IN HET AANGAAN, EN DE STANDVASTIGHEID IN HET HOUDEN, DER VRIENDSCHAPSVERBINTENISSEN.

Verlaat uwen Vriend en den Kriend uwe Vaders niet.

SALOMO *Spr.* XXVII: 10.

(Naar het *Engelsch.*)

Daar is geen gevalliger stof om over uit te weiden, geen stof, die dikmaaler de pen der Wijsgeeren en Zedeleeraaren heeft bezig gehouden, dan de Vriendschap. Dikwijls leezen wij van het groot vermogen der Vriendschap, om het hart der menschenkinderen te verheffen en te streelen, om hunne geneugten te verhoogen en hunne smerten te leenigen, en de leevensdagen, of zij helder dan of zij donker zijn, zagtlijk en aangenaam te doen afloopen.

In hoe verre de daadlijke ondervinding des menschdoms zamenstemme met de schilderijen van de Vriendschap, door Dichters en Wijsgeeren in hun boekvertrek vervaardigd en vervolgens opgehangen, valt misschien zeer moeilijk te bepaalen. 'Er huisvesten ongetwijfeld gezellige, goedaartige en tedere aandoeningen in 't menschlijk hart; daar is ongetwijfeld zodanig iets als Vriendschap; en misschien zijn de zulken, die eene groote maate van natuurlijke gevoeligheid bezitten, aangekweekt en versterkt door eene welgepaste en verstandige opvoeding, en die het geluk genooten om verbintenisen aan te gaan met Perfoonen, wier gevoelens

en ſmaak met de hunne overeenſtemden, meer geſchikt om te denken, dat de vereeniging der harten, welke beſtaat tuſſchen Boezemvrienden, geneugten ſchenkt, weinig minder dan hetgeen de pen eens Dichters kan beſchrijven, of zijne verbeeldingskragt begrijpen. Mogelijk is, bij zodanige Perſoonen, de Vriendſchap een zo dierbaare en heilige naam, dat, op het hooren noemen, „ hunne harten in hunnen boezem branden."

Maar, wanneer Jongelingen met al te hoogvliegende denkbeelden van Vriendſchap ten woeligen tooneele des leevens optreeden, en al te hooge verwagtingen van het Menschdom vormen, (denkbeelden en verwagtingen, die hunne eigene edelaartige geſchiktheid en de boeken, welke zij meest leezen, hun natuurlijk inboezemen) gebeurt het menigwerf, dat zij, naa eenige weinige teleurſtellingen, zich als genoodzaakt vinden, om hunne begrippen, van het menschdom gevormd, niet weinig te verlaagen, en beginnen te denken, dat zij zich, tot duslange, vermaakt hebben met romaneske droomen, en dat zuivere, belanglooze en onveranderlijke Vriendſchap weinig meer is dan eene aangenaame verziering, door eene vrolijke en jeugdige verbeelding ontworpen; ja, het is gelukkig, indien de ſmertlijke teleurſtelling, welke deeze ontdekking vergezelt, hun geen wederzin van de wereld inboezemt, en hun zelfs ongeſchikt maakt om de weezenlijke geneugten des gezelligen leevens te genieten.

Het is, egter, niet alleen toe te ſchrijven aan de onvolmaaktheid onzer menschlijke natuure, of aan de ſtreelende denkbeelden, welke wij gereedlijk, in den eerſten opſlage, van de wereld vormen, dat wij een zo groot aantal teleurſtellingen ontmoeten, en zo zeldzaam, in eenige maate van volkomenheid, de vermaaken der Vriendſchap genieten. 'Er doen zich andere oorzaaken op, die deeze uitwerking te wege brengen, welke meer in onze eigene magt ſtaan, en waarop wij, om den wil van ons eigen geluk, eene bijzondere aandagt moeten vestigen. Eene der voornaamſte is, dat wij niet gevoelig genoeg zijn voor de waarde van een oud en op de proeve goed bevonden Vriend, en veel te gereed, om, op geringen grond, hem te verzaaken, en anderen plaats te geeven in ons harte, eer wij genoegzaame proeven kunnen hebben, dat zij zulk een vertrouwen verdienen.

Wat

Wat bij ons is, en wat wij ons eigen noemen, zijn wij veelal te gereed om beneden de waarde te ſchatten, zo niet te veragten. Wat zich op eenen afſtand bevindt, en niet ten onzen gebiede ſtaat, verheffen wij doorgaans veel te hoog. Bezit vermindert, verwagting en uitzigt vermeerdert de waarde van elk voorwerp, 't welk onder onze kennisneeming valt. Dus is het ook met de Vriendſchap gelegen. De Vrienden, die wij alreede gekreegen, wier getrouwheid wij beproefd, wier genegenheid wij ondervonden hebben, zijn wij maar al te gereed, klein te agten en met onverſchilligheid te bejegenen, daar wij hun met alle hartlijkheid aan ons harte moesten vasthegten, als wij hunne opregtheid genoegzaam beproefd en op de proeve goed bevonden hebben. — Wanneer de bekooring der nieuwigheid voorbij is, vordert het geene geringe maate van gezond verſtand en ſtandvastigheid van inborst, die eenpaarige en onſchendbaare verknogtheid te bewaaren, zonder welke de Vriendſchap niet meer dan een bloote klank is. De eerſte hevigheden van toegenegenheid zijn te ſterk om te volduuren, en men ziet menigmaal dat ze allengskens tot onverſchilligheid daalen, ja zelfs in veragting en haat verwiſſelen. Dusdanige onaangenaame omwentelingen in Vriendſchap vallen veelvuldig voor tuſſchen jonge perſoonen, bij welken men zeldzaam die bedaarde en beſtendige verknogtheid aantreft, gegrond op oordeel en verſterkt door ondervinding. Verſcheide redenen kunnen 'er gegeeven worden van dit verſchijnzel in de zedelijke wereld.

Bij de meeste Jongelingen treft men eene rustloos- en onſtandvastigheid van geaartheid aan, welke hun verhindert om lang bij één zelfde voorwerp ſtil te ſtaan, en aanzet om van bloem tot bloem te gaan, ten einde nieuwe zoetigheden op te zamelen. Zo groot is hunne zugt tot nieuw- en verſcheidenheid, dat zij, om het genoegen der vorming eener nieuwe verbintenis te ſmaaken, eene oude met verſmaading bejegenen, en wegwerpen als een oud en niet langer bruikbaar kleed, even of zij dagten dat hunne Vriendſchapsverbintenisſen, gelijk hunne kleederen, met den tijd ſleeten, of gevormd waren van zulke zwakke ſtoffe, dat zij, ten laatſten, als onbruikbaar, moesten verworpen worden. Ja, zomtijds ontwaaren wij bij hun dezelfde grilligheid ten opzigte hunner verbintenisſen, als zij vertoonen ten aanzien van

hunne kleeding, daar zij die beiden veranderen om geene andere of betere reden, dan omdat zij ze moede zijn en na iets nieuws haaken.

Eene andere oorzaak van de onbeſtendigheid der jeugdige Vriendſchapsverbintenisſen hebbe men daarin te zoeken, dat Jongelingen, zich verhevene denkbeelden van Vriendſchap gevormd hebbende, en een gunſtig denkbeeld van het Menschdom, en ſlegts weinig ondervinding verkreegen van der menſchen zwakheid en onbeſtendigheid, overhellen om te verwagten, dat zij in de perſoonen, welken zij tot hunne meer onmiddelijke gezellen op den weg des leevens verkiezen, alles zullen vinden, wat voortreffelijk en beminnenswaardig is, zonder eenig inmengzel van iets onaangenaams en onbevalligs. — Het gevolg hiervan is, dat, wanneer zij, bij eene nadere kennis en veelvuldigen ommegang, deeze en geene zwakheden ontdekken, welke zij niet verwagtende waren, zich gereed verbeelden bedroogen te zijn in hunne keuze, en een Vriend, als hunner agtinge en vertrouwen onwaardig, verwerpen, om geene andere reden, dan omdat hij niet is — 't geen een weinig wereldkennis hun ras zou leeren dat geen Mensch is — een alzins volmaakt Character. Eene kleine maate van ligtgeraaktheid — een gering blijk van onvoorzigtigheid en onoplettenheid — een onbedagt woord of daad, welke uit geen kwaad beginzel alſoos voortkomt, merkt men aan als eene genoegzaame rede, om, met verſmaading en verontwaardiging, een verſtandig, getrouw en hartlijk genegen Vriend te verzaaken: terwijl waarneeming en ondervinding hun zou geleerd hebben, dat zulk een Vriend al te zeldzaam, al te dierbaar is om weggeworpen te worden om elke ligt voorkomende omſtandigheid; en dat hij, die wenscht een Vriend te hebben, leeren moet „ de zwakheden eens Vriends te ver„ draagen."

Als eene andere rede, waarom Jongelingen zo gereed zijn om onbeſtendig te weezen in hunne Vriendſchapsverbintenisſen, mag men aanvoeren, dat, daar hunne kennis allengskens toeneemt en hunne ondervinding vermeerdert, hunne begrippen, ſmaak en zeden, aan geſtaage verandering blootſtaan. Een jeugdig hart is gelijk aan eene tedere plant, die zich in allerlei richtingen laat buigen, en, naar welgevallen, onderſcheidene gedaanten aanneemen, eer dezelve tot volle rijpheid

heid is opgegroeid. Het is niet voor dat wij taamlijk verre in het leeven gevorderd zijn, dat onze begrippen van zaaken, en hebbelijkheden van bedrijf, vast en bepaald worden. Eer dit gebeurt, ondergaan onze begrippen, onze geaartheden en onze characters verſcheide omwentelingen. Het is, overzulks, niet te bevreemden, dat een Jongeling, wanneer hij eerst maatſchaplijke verbintenisſen aangaat, denke, dat de menſchen alle de hoedanigheden bezitten, welke hij wenscht in eenen Vriend aan te treffen; terwijl hij naderhand niet in ſtaat is, enkel door eene verandering in zijne eigene denkbeelden en gevoelens, en niet door eenigen misſlag in zijnen Vrjend, dien te bejegenen met dezelfde openhartigheid en vrijheid als voorheen. — Eenige gevallen van dien aart zullen wij ontmoetten, waarin eene naauwe gemeenzaamheid allengskens verdwijnt, zonder eenig rechtſtreeks oogmerk, of weezenlijk gebrek, aan den eenen en aan den anderen kant. — 'Er zijn nogthans andere gevallen, waarin dierbaare Vriendſchapsverbintenisſen opgegeeven worden, en wederzijdſche vervreemding plaats grijpt, in gevolge van een verſchil in begrippen over onderwerpen, bij welke de Vriendſchap geen onmiddelijk belang heeft, en niet zelden in gevolge van eene toevallige verandering van ſtaat en omſtandigheden. Maar, om deeze of eenige andere weinig betekenende oorzaaken, de heilige banden der Vriendſchap te verbreeken, verraadt niet alleen eene hoogstwraakbaare losheid van aart, maar tevens eene kwistigheid met ſchatten, die, eens verlooren, niet gemaklijk vallen weder te winnen.

Veelvuldig zijn de voordeelen, uit de Vriendſchap te ontleenen. Een waar Vriend zal u onderwijzen en raad geeven in bezwaarende omſtandigheden; hij zal uwe gezellige uuren verleevendigen door openhartig en vrolijk onderhoud; hij zal den verzagtenden balzem van vertroosting in dagen van tegenheid aanbrengen, en altoos gereed weezen om u bijſtand te bieden met alles, wat in zijn vermogen is.

Verſcheiden en gewigtig zijn de hoedanigheden, noodig om het Character van een' getrouwen en nutten Vriend te vormen: — eene edelaartige en onbekrompe geestgeſteltenis, een teder en toegenegen hart, een goed verſtand, voorzigtigheid en beſcheidenheid, en bovenal eene ziel, verheven boven laage en ſlordige in-

zigten, en in ſtaat om met warmte deel te neemen in eens anders geluk. Zeldzaam kunnen wij verwagten, alle deeze hoedanigheden ten vollen in één perſoon vereenigd te zien. Wanneer wij, derhalven, eenen Vriend gevonden hebben, die dezelve in eene aanmerkelijke maate bezit, moeten wij ons verheugen over het groot geluk, ons ten deele gevallen, hem waardeeren, als het kostbaarst juweel onzer ziele." Het is de wijze raad van SIRACHS Zoon: „Verwisſel geen Vriend „voor eenig goed, — verwisſel geen getrouwen Vriend „voor het Goud van *Ophir!*"

En, egter, niettegenſtaande de onſchatbaare waardije van een *waaren Vriend*, niettegenſtaande elk erkent, dat zodanig een Vriend ſchaars wordt aangetroffen, hoe menigwerf zien wij, dat Jongelingen de zodanigen, die, na doorgeſtaane proeve, volle aanſpraak hebben op dat character, verlaaten, en plaats in hun harte inruimen aan eenen anderen, dien zij ontmoeten? — Indien een Jongeling eene draaglijke maate van verſtand bezit, en daarbij een beſchaafd en inneemend voorkomen, en inzonderheid wanneer hij eenigen eisch maakt op geeſtigheid en aartigheid, en die gezindheid tot rijkelijkheid in leevenswijze aan den dag legt, welke doorgaans aangezien wordt voor het kenmerk van eene openhartige en edele geaartheid, zoeken zij, zonder twijfelen of bedagtzaam omtezien, diens Vriendſchap, leggen voor hem de geheimen huns harten open, betoonen eene volle overgegeevenheid aan diens begrippen, en laaten toe, dat hij hunne characters en geaartheden naar zijnen zin vorme; terwijl, waarſchijnlijk, eene geringe maate van voorzigtigheid, en eenig tijdsverwijl, hun zou overtuigd hebben, dat, niettegenſtaande alle zijne ſchijnbaare aantreklijkheden en alle zijne weezenlijke verdienſten, hij een verleidend en gevaarlijk Medgezel is, in ſtede van een aangenaam en getrouw Vriend.

Ik ſtaa te langer en met te meer ernſts ſtil op dit onderwerp, dewijl deeze verhaaste en onbedagtzaame wijze van Vriendſchapsverbintenisſen aan te gaan, oorzaak is, dat zo veele Jongelingen verleid worden tot bedrijven, welke zij in hun hart afkeuren, en hebbelijkheden krijgen van ongeregeldheid en ondeugd, eer zij het ontwaaren. — Verre is het er ondertuſſchen af, dat ik der Jeugd eene agterdogtige geaartheid zou willen inboezemen. Ik wenſch dat elk zo gunſtig van het Menſchdom den-

denke, als de weezenlijke ſtaat der dingen kan gehengen; doch, met dit alles, is het eene zaak van de uiterſte aangelegenheid, dat jonge lieden, indien het mogelijk zij, door andere middelen dan de les hunner eigene ondervinding overtuigd worden, dat niet iedereen de man is, in ſtaat om een waar Vriend te zijn; dat, onder den uitwendigen ſchijn en vertooning van veel goedhartigheids, beleefdheids en beſchaafdheids, een ſlegt hart kan verborgen liggen, en dat, volgens het bekende ſpreekwoord, „ het al geen Goud is, dat blinkt."

Het aangaan van Vriendſchapsverbintenisſen — ik bedoel bovenal de zodanigen, die in de lente huns leevens zijn — hebbe men aan te zien als eene zeer ernſtige zaak. Een verſtandig, toegenegen en getrouw Vriend kan den grootſten zegen van iemands leeven uitmaaken; maar een ondeugend, verraadlijk, of zelfs een onvoorzigtig Vriend, kan oorzaak worden van uw geheel bederf.

Het is alleen uit eene langduurige waarneeming van de bekwaamheden, de geaartheden en het character eens Mans, en uit hervatte proeven van zijne braafheid en edelmoedigheid in geringere omſtandigheden, dat gij kunt oordeelen of hij geſchikt is om een Vriend te weezen. Het is ten minſten ruim zo waarſchijnlijk, dat gij uzelven leed en nadeel zult berokkenen, als dat gij voordeel zult trekken van elke verbintenis, welke aangegaan wordt zonder rijp overleg, en eene toereikende kennis van den Man, dien gij als uw Boezemvriend omhelst. — Een vreemde moge in ſtaat zijn om u aangenaam te onderhouden, of te leeren door zijnen ommegang; hij moge met u in denkwijze en gevoelens overeenſtemmen; hij moge u veel beleefdheids betoonen; hij moge u weezenlijken dienst doen — en nogthans, niet dat alles, kan 'er iets in zijn aart en character weezen, 't welk het hoogst onvoorzigtig voor u zou maaken, hem voor uwen Vriend te kiezen. Wanneer gij hem ſlegts aanmerkt als eene algemeene kennis, bij gelegenheid met hem verkeert, en de algemeene pligten van beſchaafdheid en welleevenheid omtrent hem uitoefent, hebt gij geen regt om te veronderſtellen dat 'er eenige diſdanige gebreken in zijn Character huisvesten: maar voor dat gij hem als uw Boezemvriend plaats in uw hart geeft, moet gij zeker gaan, *dat ze 'er niet zijn.* „ Wilt gij eenen Vriend „ hebben, beproef hem eerst, en zijt niet haastig om „ hem te gelooven: want zommigen zijn Vrienden bij

„ gelegenheid, en als zij voordeel zien te behaalen; „ doch zij zullen u in de dagen van uw ongeluk niet bij- „ blijven; en daar is een Vriend, die, in een vijand „ verkeerd, u tot verwijt ſtrekt." — Wederom: „ Daar „ is een Vriend en Tafelgenoot, die u verlaat in den „ dag der benaauwdheid. In uwen voorſpoed zal hij „ u gelijk weezen, en ſtoutlijk over uwe dienstboden „ gebieden; maar, indien gij in de laagte geraakt, zal „ hij tegen u opſtaan, of zich van voor uw aangezigte „ verbergen."

De hoofdſom van 't geen ik gezegd heb, komt hier op neder, dat gij omzigtig en welberaaden moet te werk gaan in het vormen van Vriendſchapsverbintenisſen, dat gij ſtandvastig en onwankelbaar moet weezen in dezelve te onderhouden. Gij behoort niet te wenſchen eene naauwe verkeering aan te gaan met elkeenen, die, bij eene oppervlakkige kennis, u welbehaagelijk voorkomt, of iedereen aan te zien als waardig om eene plaats in uw hart te bekleeden, die in ſtaat is om u aangenaam te onderhouden of te leeren door zijnen ommegang, of die op eene luidrugtige wijze een gezelſchap vermaakt: want de geleerdſte Mannen en de grootſte Vernuften zijn niet altoos de beſte Vrienden.

Gij moet uwe verkiezing laaten vallen op de zodanigen voor uwe Boezemvrienden, als, bij een zorgvuldig onderzoek, blijken, een gezond verſtand en verkreegene kundigheden, zonder ſchoolvosſerij, te bezitten; die voorzigtig zijn zonder loosheid, en goedertieren ingevolge van de natuurlijke goedheid des harten, zonder trots of gemaaktheid. En, zodanige Vrienden gevonden hebbende, moet gij hun „ met koorden der liefde aan „ uw hart binden," en niet toelaaten, dat iet anders dan de dood eene vereeniging verbreeke, die rede, voorzigtigheid, goedwilligheid en deugd gevormd hebben. „ Verzaak geen oud Vriend: want een nieuwe is bij „ hem niet te vergelijken. Een nieuw Vriend is gelijk „ nieuwe wijn; als de wijn oud is, zult gij dien met „ welgevallen drinken. — Verlaat uwen Vriend en den „ Vriend uws Vaders niet."

Ten zelfden tijde, egter, dat gij u bevlijtigt om de zegeningen der Vriendſchap te bevestigen en duurzaam te maaken, is het uw pligt om dezelve te verdienen en waardig te weezen. Vergeet nimmer, „ dat hij, die „ een Vriend heeft, zich vriendlijk moet aanſtellen." Tus-

ſchen

ſchen Zielen zo wel als tusſchen Lichaamen kan de aantrekking niet langer beſtaan, dan zo lang zij wederzijdsch is; en onderlinge goedgunſtigheid kan alleen aangekweekt worden door wederzijdſche poogingen om te dienen en te verpligten. Indien gij veele tekens van verknogtheid en genegenheid van uwen Vriend ontvangt, neem dan de gelegenheden waar, om daaraan geëvenredigde wedervergeldingen te doen; of, indien de ongelijkheid van leevensſtand zulks van uwe zijde onvolvoerbaar maake, wees dan te opletender in het waarneemen van elke gelegenheid om uw gevoel van verpligting te verſtaan te geeven op eene wijze, niet onbeſtaanbaar met de kieschheid der Vriendſchap.

Bevlijtig u, bovenal, om u waardig te gedraagen der Vriendſchappe, van u zo hoog gewaardeerd, door alle die beminnelijke hoedanigheden aan te kweeken, en alle die weezenlijke deugden te betragten, die, vereenigd, het Character van een rechtſchaapen Vriend vormen. Kweek in 't bijzonder zagte en edelaartige geneigdheden aan. Vriendſchap is de wederkeerige uitwisſeling van goedwilligheid, en hij, die geene heeft uit te leenen, heeft geen regt altoos om ze van anderen te wagten. Te hoopen een Vriend zonder zulks te winnen, is alsof een koopman verwagtte een juweel van de hoogſte waarde te koopen, zonder in ſtaat of genegen te zijn om 'er den prijs voor te betaalen. Integendeel zal men altoos bevinden dat goedgunſtigheid goedgunſtigheid baart; en geen mensch zal misſen, rijk in wedervergeldingen van liefde te weezen, die zorg draagt óm die met liefde weder te vergelden.

Oefen daarenboven een hebbelijk beſtuur over uzelven, om die ſchielijke opwellingen van drift te bedwingen, zo ligt gaande gemaakt door toevallig verſchil van begrip, neiging of belang. Welgegrond is de les „ om „ geen Vriendſchap aan te gaan met een toornig Man." Wees altoos gereed om die toegeeflijkheid aan uwen Vriend te betoonen, welke gij voor uzelven vordert. Zoek veeleer, door zagtheid en verdraagen, edelaartigheid uit te lokken, dan, door een ruw en ontoegeeflijk ſtaan op uw regt, den verborgen geest van tweedragt op te wekken. — Wees op uwe hoede tegen alle kwaadaartigheid en overlast. Niets is wanklankiger bij de toonen der liefde, dan het krasſend gemor van ontevredenheid. Vriendſchap verlangt eene vrije en aangenaame lugt te ſcheppen, en zich te baaderen in den zonneſchijn

van goedwilligheid; zij kwijnt en sterft, te midden der dampen van ongenoegen. Zelfs wanneer gij in druk de vertroostingen der Vriendschap wilt verwagten, moet gij u onthouden van misnoegde klagten. Vriendschap moet zich zo wel tot den storm als tegen de kalmte toerusten; en hij, die een Vriend tot den laatsten leevensadem wenscht te behouden, moet tragten, eene zagte, bevallige en genegene geaartheid in al 's leevens lotwisfel om te draagen. — Kweek die edelaartigheid van geest aan, welke u in staat stelt om gereed en liefderijk de gaven des geluks mede te deelen, als de stem der Vriendschap roept. — Leef in eene bestendige deelneeming in het lot van allen, die u omringen, vooral in het lot der zodanigen, die uwe goedgunstigheid meest verdienen. — Eindelijk, laat uwe Vriendschap bevestigd worden door *Deugd*. Een vriendlijk hart is de vereeniging van alle deugden; en het is juist in die maate, in welke deugdzaame gezindheden en zeden aangekweekt worden, dat wij voorbereid zijn om de pligten te volbrengen en de geneugten der Vriendschap in dit leeven te genieten, en deel te erlangen in de gezellige gelukzaligheden eens toekomenden leevens.

AANMERKINGEN, OVER DE LIGGING DER ZIEKEN, BIJ HET ZETTEN VAN KLYSTEEREN. Door ADOLPHUS YPEY, *Hoogleeraar in de Geneeskunde enz. te Franeker.*

De meeste Schrijvers, die over het zetten der Klysteeren handelen, spreeken niet over de zijde des lichaams, op welke een Lijder, bij die gelegenheid, behoort te liggen, of beschouwen zulks als eene onverschillige zaak; gelijk de groote HEISTER, *Instit. Chirurg. T. II. p.* 1035. *edit.* 1750. Zijn schrandere uitlegger, de kundige ULHOORN, wiens voortreffelijke, niet genoeg gekende werken, thans bijna voor scheurpapier verkogt worden, spreekt daar ook niet over.

Wanneer men een Klysteer zet, alleen om afgang te verwekken, kan het mogelijk weinig verscheelen, op welke zijde de Lijder worde geplaatst, dewijl, zo dit niet door zwaare stoppen, of door andere beletselen, verhinderd worde, steeds een genoegzaam gedeelte der

zo-

eenuwtjes van het dik gedarmte zal kunnen geprikkeld worden, om, door haare zamenspanning met de hooger gelegene, eene beweeging tot afgang te verwekken; hetgeen wij zelfs reeds doorgaans zien gebeuren, wanneer maar het einde van den rechten darm, door eene purgeerende zetpil, wordt geprikkeld. Wanneer ook, in het begin eener heevige ziekte, Klysteeren worden gezet, zal het onderscheid der ligging, van volwassen zieken, weinig onderscheid maaken, dewijl het dikke gedarmte alsdan nog zodanig is uitgezet, dat de hoeveelheid vochts, die, door middel van een Klysteer, wordt binnengebragt, toch maar een gedeelte van den linkschen dikken darm (*Colon iliacum sinistrum*) zal kunnen vullen.

Geheel anders is het 'er mede gelegen bij kinderen, of als zodanig eene ziekte een tijdlang geduurd heeft, wanneer 'er doorgaans weinig voedsel wordt genuttigd, vooral indien teffens het darmkanaal, door purgeeren, is schroongemaakt, dewijl de ruimte van het gedarmte dan ras merkelijk inkrimpt. Doch vooral moet men op de ligging des Lijders, bij deeze operatie, letten, in die gevallen, waarin, door eenig gebrek van den slokdarm, of van de maag, de doortocht der spijzen naar beneden wordt verhinderd, en dus het leven alleen, door voedende Klysteeren, moet worden onderhouden; dewijl het dik gedarmte alsdan allengskens zodanig vernauwd wordt, dat het geheel kanaal, zo men maar op eene geschikte ligging van den Lijder acht geeft, zeer wel, door zien of twaalf oncen vocht, gevuld kan worden. Dat, in de beide hier voorgestelde gevallen, het vocht zo hoog, als mogelijk is, moet worden opgebragt, spreekt van zelven; dewijl, in het eerst geval, het Klysteervocht voornaamelijk dienen moet als een inwendig verwarmend Bad; doch in het laatst geval als een voedend middel, wiens uitwerking dus zal vermeerderen, naar mate het, door eene hoogere opklimming in het gedarmte, aan meerder mondjes van opslorpende vaten zal kunnen worden gebragt.

Op welke zijde het lichaam eens Lijders, die een Klysteer zal ontvangen, moet worden geplaatst, om hetzelve zo hoog en diep, als mogelijk is, te doen doordringen, wordt genoegzaam, door de bekende ligging van het dik gedarmte, beslist. Dit begint inmers bij het rechter darmbeen, en klimt recht op naar de lever; loopt van daar, dwars door het lichaam, tot de milt;

inlit; gaat verder, met eene bogt, rechthoekig naar beneden, en eindigt, met eene dubbele bogt, in den rechten darm. Wanneer derhalven eenig vocht in het dik gedarmte, in eene ligging des Lijders op de linker zijde, wordt gedreeven, zal het bezwaarlijk verder, dan tot de miltbogt, kunnen komen; dewijl het alsdan, tegen de wet der zwaarte, in het dwars liggend *colon* zou moeten opklimmen. Legt men daarentegen den Lijder op de rechter zijde, dan zal dat gedeelte des Klysteervochts, hetwelk boven de miltbogt van het *colon* kan reiken, van zelven, door het dwars liggend *colon*, tot aan het begin der dikke darmen kunnen komen.

Uit het gezegde blijkt genoegzaam, dat men, in alle die gevallen, waarin een Klysteervocht, zo hoog als mogelijk is, kan en moet worden gebragt, den Lijder op de rechter zijde zijns lichaams behoort te plaatzen.

LEEVENSBIJZONDERHEDEN VAN CHARLES JAMES FOX.

(Uit de *Recollections of the Life of the late Honourable* C. J. FOX. London, Nov. 1806.)

De Vader van den Heere FOX was HENRY FOX, Lord HOLLAND. Deeze leide den grond van zijn geluk door zijne deelneeming aan de zaaken van Staat, en de kundigheden, die hij aldaar ten toon spreidde. Al vroeg nam hij zitting in het Parlement. Veel vlugheids van geest liet hij aldaar blijken; GEORGE DE II schonk hem, in den jaare 1754, den post van Sekretaris van Staat in het Departement van het Zuiden. In den jaare 1756 barstte de zevenjaarige oorlog uit, en zijne intrede was ongelukkig voor *Engeland*. Het misnoegde volk eischte verandering in het Minisferie; GEORGE DE II deedt den Heer PITT de plaats van den Heere FOX vervullen, en de zaaken namen een gunstiger keer.

Naardien 'er verscheiden van FOX's vrienden in het bewind waren gekomen, kwam 'er eene zamenspanning tot stand, door middel van welke hij den post van Thesaurier-Generaal van het Leger bekwam. In de werkzaamheden van deezen post verzamelde hij onmeetelijke schatten, welke hij zijnen kinderen naliet, en die hem dik-

dikmaals van schraapzucht deeden beschuldigen. In den jaare 1763 wierdt hij tot het Pairschap verheven, onder den titel van BARON HOLLAND FOXLEY. Zie hier de Karakterschets, van dien Lord gegeeven.

„ Eene ongebondene, onvoorzigtige en verkwistende „ jongelingschap.

„ Vervoering van de Hertogin VAN RICHMOND; een „ hoon, van welken haare familie langen tijd eene die- „ pe spijt gevoeld, en eene leevendige verontwaardi- „ ging heeft behouden.

„ Thesaurier van het Leger, maakende geld van al- „ les, en niet dan in den uitersten nood dien post ver- „ laatende, met een onmeetelijken rijkdom.

„ In den jaare 1788 meer dan vijftigduizend ponden „ sterlings lands-geld in handen hebbende, zonder re- „ kening gedaan te hebben. Een pleidooi van de The- „ saurie over millioenen, 't welk aan den spijker blijft „ hangen; en een verfoeijelijk bedrog naa zijnen dood „ bij zijnen Agent ontdekt, die zich uit wanhoop „ het leeven beneemt.

„ Misbruik maakende van een onbepaald ministerieel „ gezag, deedt hij het Laagerhuis van het spoor dwaa- „ len, naa het te hebben omgekogt.

„ Door de onderdrukking van het volk verzamelde „ hij onmeetelijke schatten voor zijne kinderen.

„ Hij betaalde honderdduizend ponden sterlings aan „ schulden, welke twee zijner zoonen, eer zij nog „ meerderjaarig waren, gemaakt hadden.

„ Bij zijnen dood liet hij verbaazende sommen naa, „ en schitterende standen voor alle de zijnen.

„ Zijne naagedagtenis wordt algemeen veracht; en „ indien zijne Erfgenaamen voor hem een Grafteeken „ op kosten van het publiek hebben opgerigt, is het- „ zelve 'er niet over geraadpleegd.

„ Zijne geschiedenis zal in die van zijn Vaderland „ niet schitteren, en 't is te hoopen, dat men het niet „ bestaan zal, dezelve daarin te lasschen. Zijne vrien- „ den zullen zorge draagen, dat zijn Grafschrift kort „ zij, en in zeer algemeene bewoordingen."

Zodanig wordt de Vader van CHARLES JAMES FOX beschreeven. Zijne Moeder, aan de Koninklijke Geslagten van STUART en BRUNSWIJK vermaagschapt, bragt hem ter waereld op 24 Januari 1749. Van zijne kindsheid af was hij zijns vaders gunsteling. Al vroeg ont-

ontdekte deeze in hem de zaaden zijner latere talenten, en spaarde niets om dezelve te ontwikkelen. Zinds deszelfs tedere jeugd behandelde hij hem als een man, en maakte hem aldus bekwaam tot gewigtige zaaken, op eenen ouderdom, op welken jonge lieden zelden daarvoor zijn berekend.

De Natie heeft twee mededingers op het staatkundig tooneel den eenen na den anderen zien afreeden, om zich toe te wijden aan de opvoeding van hunne jongste zoonen, en hen voor te bereiden tot het speelen van een voornaamen rol, door hen over de moeijelijkste zaaken te raadpleegen. Deeze beide kinderen, erfgenaamen van de mededinginge hunner Vaderen, zijn nimmer afgeweeken van de tegenkanting der inzigten, tot welke zij gevormd waren.

Lord HOLLAND hadt tot grondregel aangenomen, de natuur te volgen, en haar nooit tegen te werken. Volkomene vrijheid hadt immer onze FOX om deel te neemen aan de gesprekken der lieden, welke zijnen vader bezogten; en hij deedt zich aldaar bewonderen. Deeze vroegrijpe hebbelijkheid van vrijmoedig te zeggen alwat hij dagt, heeft ongetwijfeld zeer veel bijgedraagen tot die vlugheid in het antwoorden, die hem in de staatkundige loopbaane zoo zeer heeft doen uitmunten.

Zijns vaders toegeevendheid was onbegrensd. Op zekeren dag maakte Lady HOLLAND eene aanmerking, raakende de *Romeinsche Historie*, welke haar zoon CHARLES ongegrond dagt. Hij vraagde zijne moeder, hoe zij van de *Romeinsche Historie* iets konde weeten, en bewees haar vervolgens, dat zij grootelijks mis hadt. Zijn vader vondt dat alles zeer goed.

Dikmaals beroemde zich CHARLES, altijd gedaan te hebben wat hij doen wilde. Nog geene zes jaaren oud zijnde, bevondt hij zich op zekeren dag bij zijnen vader, terwijl deeze zijn horologie opwondt.

„ Papa," zeide hij, „ ik zou wel lust hebben om „ dit horologie in stukken te slaan."

„ Dat zou eene gekheid zijn."

„ Ik heb 'er evenwel een woedenden zin aan."

„ Wel, mijn kind, indien gij 'er zoo zeer op gesteld „ zijt, wil ik u niet tegengaan; daar is het." — Het kind nam het horologie, en smakte het uit alle zijne magt tegen den grond.

Op een anderen dag hadt Lord HOLLAND, terwijl hij

nog

neg Sekretaris van Staat was, een langen zeer gewigtigen brief geschreeven. Hij zoude 'er zand op strooien. De kleine CHARLES leide de hand op den inktkoker, en zeide: „ Papa, ik zoude wel lust hebben om den inkt„ koker op den brief uit te gieten."

„ Gaa uw gang, mijn kind, indien dat u kan vermaa„ ken." — Het jongsken liet het zich niet tweemaal zeggen; en de Sekretaris van Staat, wel voldaan over des kinds inval, begon van nieuws te schrijven.

Het lijdt geen twijfel, of deeze overmaatige toegeevendheid den weg gebaand hebbe tot de ondeugden, die het karakter van deezen buitengewoonen man bevlekten. Van zijne kindsheid af gewoon, alle zijne grilligheden te volgen, zonder in zich zelven, of bij anderen, een eenig beginzel te ontmoeten, geschikt om zijne daaden te bestuuren, dompelde hij zich in allerlei buitenspoorigheden, en gaf zich aan allerlei verkwistingen over, wanneer zijne driften en zijne verbeeldingskragt hem daartoe aanporden. Dikmaals moesten de vrijheden van den kleinen CHARLES zijnen vader bekommeren, doch nooit maakten zij hem onverduldig.

Lord HOLLAND, geduurende eenen zijner hachelijke standen in zijn Staatsbewind, met belangrijke staatsstukken zich overkropt vindende, welke hij 's anderendaags moest verzenden, naa den geheelen dag aan de *Bureaux* gewerkt te hebben, liet de stukken in zijn schrijfvertrek brengen, om 'er 's nachts de laatste hand aan te leggen. CHARLES, thans negen jaaren oud, doorsnuffelde de brieven, welke zijn vader hadt geteekend, en die nu zouden verzegeld worden. Hij vondt 'er eenen, die hem niet smaakte, en, zonder zijnen vader te raadpleegen, wierp hem in 't vuur. Lord HOLLAND bekeef 'er hem niet over, en maakte 'er zelve een nieuw afschrift van.

Op den ouderdom van veertien jaaren verzelde CHARLES zijnen vader na het Vasteland, en vertoefde met hem te *Spa*, alwaar veel gezelschap was. Men zegt, dat, geduurende hun verblijf aldaar, Lord HOLLAND zijnen zoon alle avonden vijf guinies gaf om te spoelen.

Lord HOLLAND hadt zijnen zoon op het school te *Westmunster* besteed; bij zijne wederkomst van het vasteland bragt hij hem in het Kollegie te *Eaton*. Zijn afzonderlijke leermeester in dit Kollegie, Dokter NEWCOME, naderhand Aartsbischop van *Armagh*, hadt even

even veel verdriets van de losheid en brooddronkenheid zijnes kweekelings, als hij over deszelfs begaafdheden en den spoed zijner vorderingen verbaasd stondt. In alle de klassen hadt hij eene beste meerderheid boven zijne schoolmakkers, en zoo dikmaals 'er in 't openbaar moest gesproken worden, wierdt hij tot hun opperhoofd verkozen. De sterkte van zijn lichaamsgestel evenaarde die van zijnen geest. Oeffening en ligtmisserij speelden beurtelings over hem den meester, zonder dat ooit de eene aan de andere scheen hinderlijk te weezen. Hij was vuurig en buitensporig in alles. Immer toonde hij zich gezind om den zwakken te beschermen. Zijne schoolmakkers stelden een volkomen vertrouwen in hem; en hij was tevens de SOLON en de DEMOSTHENES van deeze kleine Republiek.

Voorts was FOX de guit bij uitsteekendheid; verscheiden trekken, welke daarvan ten bewijze dienen, worden van hem verhaald.

Op zekeren Paaschmaandag ontmoette hij eene blinde vrouw, die kleine kaakjes verkogt. „ Gaa met mij, „ goede vrouw," zeide hij tot haar, „ ik gaa na „ *Moorefields:* aldaar is heden veel volks, en gij zult veel „ verkoopen." —— „ Heb dank, mijnheer! ik zal u „ derwaarts volgen." Hij bragt haar in de naaste Kerk, alwaar het volk tot den gewijden dienst begon te vergaderen; en toen zij midden in de kerk was, zeide hij tot haar: „ Nu zijn wij 'er!" Thans begon de koopvrouw uit alle haare magt te roepen: „ Kleine „ kaakjes! heet, heet! kleine kaakjes! heet, heet!" Dit gaf groote ergernis. De deurwaarder kwam haar zeggen dat zij in eene kerk was. Zij antwoordde hem dat hij het loog; en het speelen van het orgel was alleen in staat om haar van haare dwaaling te overtuigen.

Van nu af aan vertoonde de jonge FOX blijk van zijne zucht voor de behandeling van Staatszaaken; geduurende de vacantien leide hij 'er zich met de borst op toe. Hij oeffende zich in het declameeren en het voor de vuist spreeken.

Van *Eaton* ging hij over na de Universiteit van *Oxford*, alwaar hij niets anders scheen te doen dan speelen en zich verlustigen, en egter zijne vorderingen in de weetenschappen een onbegrijpelijken spoed maakten. Hij wierdt een uitsteekend letterkundige. Hij las ARI-

STO-

ARISTOTELES in het oorſpronkelijk *Grieksch*, even gemakkelijk als de Hoogleeraars, die niets anders te doen hadden. LONGINUS en HOMERUS waren zijne geliefde Schrijvers; den laatſten kende hij, om zoo te ſpreeken, van buiten. Niet beter zoude een Philologist van beroep de phraſeologie en de verſificatie diens onſterflijken Dichters hebben kunnen verſtaan. Een Kerkelijke, wien de naam naaging van het *Grieksch* zeer wel te verſtaan, tragtte op zekeren tijd te bewijzen, dat een zeker vers van de *Iliade* verminkt was, en het kenmerk der verſificatie van HOMERUS niet bezat. De Heer FOX, daarbij tegenwoordig, haalde ſtraks een twintigtal verzen van HOMERUS aan van gelijke voetmaat. Hij was in ſtaat om met LONGINUS te redeneeren, met ARISTOTELES te filozofeeren, en met een Dichter de versmaat te beoordeelen. Zodanig waren de vlugheid van zijnen geest en de algemeenheid zijner kundigheden, dat hij zich altijd op eene zelfde hoogte bevondt met den geleerde en den letterkundige, met welke hij in geſprek was.

Het eenzelvig leeven te *Oxford* ſtrookte niet met de vuurigheid van zijn karakter: welhaast verkreeg hij van zijnen vader verlof tot het doen van den toer van *Europa*. Even veel gretigheids betoonde hij op deeze reize om wijzer te worden en zich te vermaaken. Ten zelfden tijde leide hij zich toe op de ſtaatkunde der Natien, de geſchiedenis, en de zeden der Volken, de etiquette der Hoven, en om zijne kundigheden ten nutte van zijn Vaderland te doen gedijen. Maar het ſpel, de vrouwen en de tafel hielden hem bij beurten onledig. Zoo hoog liepen zijne zotternijen, dat zij de toegeevendheid van Lord HOLLAND zelven over de hand liepen. Verſcheiden maalen ontboodt hij hem terug na *Engeland*, voordat hij gehoorzaamd wierdt; en toen hij zijns zoons ſchulden betaaldé, vondt hij 'er eene op de lijst van zestienduizend ponden ſterlings, welke hij te *Napels* hadt gemaakt.

Zij, die FOX alleen in de laatſte jaaren van zijn ſtaatkundig leeven gekend hebben, zullen zich niet kunnen verbeelden, dat hij, ten tijde daar wij nu van ſpreeken, een volkomen petit-maitre was. 'Er zijn nog lieden te *Londen*, die zich herinneren, hem zijne bevalligheden te hebben zien ten toon ſpreiden in een gebordduurd kleed, met een zijden hoed onder den arm, en een grooten ruiker op de borst. Hij maakte 'er zijn

werk van, om aan alle de jonge lieden van het Hof den toon te ſtellen.

Zijne letteroeffeningen hadt hij volbragt, zijn toer van *Europa* gedaan, en alle de zotternijen gepleegd, daar wij van geſproken hebben, voordat hij nog den ouderdom van negentien jaaren hadt bereikt. Zijn vader, verlangende hem van dit los leeven af te trekken, hadt het geluk, in den jaare 1768, hem eene plaats in het Parlement te bezorgen; hij wierdt voor een vlek in *Susſex* verkozen. De Heer FOX hadt den ouderdom niet, door de Wet bevolen. Hieromtrent wierdt geene aanmerking gemaakt door het Committé der Privilegien, noch door den Spreeker van het Huis der Gemeenten: eene zonderlinge omſtandigheid, en die grond geeft om te vermoeden, dat lieden, die ter bevorderinge van hun fortuin zich op hem verlieten, hun ſtilzwijgen verkogt hadden.

Zeer ſchitterende was zijne intrede. Hij vertoonde zich als een volmaakt Redenaar; op eenen ouderdom als andere lieden ſlegts goede hoop van zich doen opvatten. Eene verbaazende vlugheid betoonde hij in het bevatten der te verhandelen onderwerpen, zoo dra zij wierden voorgedraagen, in het oogenblikkelijk ontwaarworden van de kragt en het zwakke der bewijzen, in het aanwijzen van het oogpunt en het ingewikkelde van elk geſchil. Om kort te gaan, even gelukkig was hij in de keuze van uitdrukkingen, in de rijkheid en kragt zijner voordragt, als hij door zijne redeneerkunde uitmuntte. Lord NORTH, toenmaals Kanzelier van den Exchequer, bragt hem in het Kantoor van de Admiraliteit.

In den jaare 1770 deedt de Heer FOX eene reis na *Parijs*, die tot allerlei gisſingen aanleiding gaf; men meende daarin een ſtaatkundig oogmerk te beſpeuren, en men vermoedde eene heimelijke zending. Doch deeze reize hadt geene andere bedoeling dan den aankoop van eenige *Franſche* ſtoffen, om op 's Konings verjaaring te dienen. Er ſtondt thans eene boete van tweehonderd ponden ſterlings op het invoeren van ſtoffen van *Franſche* fabriek. De Heer FOX wilde 'er een grap van maaken om de Wet te ontduiken, en hij boodt verſcheiden perſoonen van het Hof zijnen dienst aan, die hun verlangen betuigden om hunne klederen te *Parijs* te laaten maaken. De Heer FOX nam hunne maat mede.

de. Toen de kist met klederen in *Engeland* kwam, wierdt dezelve aangehouden. Vergeefs zogt de Heer Fox het ontslag te bewerken; men liet alleen de gedraagene klederen volgen; de andere wierden verbrand.

Des Heeren FOX's ongeregeld gedrag, en zijne verkleefdheid aan de maatregels van den Staatsdienaar, bekokkenden hem den haat des volks. Zijn rijtuig wierdt door het graauw verbrijzeld, op zekeren dag als hij zich na het Laagerhuis begaf. Hij sleet zijn leeven in het spel; en de bedienden van de Admiraliteit waren genoodzaakt, hem aan de Speeltafels naa te loopen, om hem de bevelen, besluiten of brieven te doen teekenen; dit deedt hij met de pen in de eene en de kaarten in de andere hand, zonder ooit te leezen 't geen hem ter teekeninge wierdt aangeboden.

In den jaare 1774 kreeg de Heer FOX geschil met Lord NORTH, en verloor zijn ampt. Niet minder vermaard was hij onder de jonge lieden als een vlagman van de Mode, dan hij door zijne staatkundige talenten beroemd was. Hij deedt buitensporige uitgaven, en, ondanks zijns vaders mildheid, was hij verbaazende sommen schuldig. Lord HOLLAND maakte, bij zijn overlijden, aan zijnen zoon CHARLES een prelegaat van twintigduizend ponden sterlings, en eene jaarrente van negenhonderd ponden sterlings, behalven de fraaie landgoederen *Thanet* en *Sheppy*, die vierduizend ponden sterlings opbragten. — Binnen zeer korten tijd verkwistte hij alle deeze goederen; en naardien hij zijnen post in de Thesaurie kwijt was, hadt hij geene andere toevlugt dan het spel, waarin hij tot nog toe zeer ongelukkig was geweest, en zijne verliezen even dikmaals het gevolg geweest waren van valsch spel als van ongelukkigen worp of trekken. Met alle zijne schranderheid en talenten was hij dagelijks de speelbal van valsche speelers, en kon nooit wantrouwig worden. Dit slegt gezelschap bedierf hem niet; hij speelde altijd eerlijk en kiesch (*). — Even zeer

(*) De oudste broeder van den Heere FOX liet zich door de speelers van beroep in het spel eveneens misleiden. Op zekeren avond kwam hij in een dobbelhuis met dertienduizend guinies in zija zak, en verliet het zonder een schelling. Door gewoonte was hij een groote slaaper, doch deezen nacht sliep hij, in zeker opzigt, staande, en zulks ter-

zeer als op het ſpel, was hij op de wedloopen van paarden geſteld. Ten aanzien der weddenſchappen te *New-Market* hadt hij met Lord FOLEY eene ſoort van gemeenſchap van belangen aangegaan. Zij hadden te zamen hunne harddraavers; en geduurende de twintig jaaren, welke hunne verbintenis heeft geduurd, heeft men nooit, in de geringſte bijzonderheden, hunne kieschheid getragt in twijfel te trekken. Zij hadden zeer gelukkige jaaren. In den jaare 1772 wonnen zij zestienduizend guinies, en daarvan het grootſte gedeelte tegen den vermaarden harddraaver *Pincher*, welke ſlegts in een halven loop het grootſte gedeelte deezer weddenſchappen verloor. In den jaare 1790 won het de vermaarde *Meeuw*, die de beide deelgenooten toebehoorde, in de wedloopen van *Ascott*, van de *Oatlandſche Hen*, op welke negentien inteekenaars elk honderd ponden ſterlings gezet hadden. De *Vlieger*, de *Slang*, en andere goede harddraavers van den Prinſe VAN WALES, verlooren het op deezen dag, tot groote ſpijt van zijne Konſnklijke Hoogheid, die vier dagen daarnaa revenge wilde neemen met de *Bonte*. De *Meeuw* won van nieuws deezen loop, op ſchroomelijke weddenſchappen. De twee deelgenooten hadden dit jaar te zamen tweeëndertig hardloopers.

Lord FOLEY ſtierf in den jaare 1793. Hij hadt de weddenſchappen begonnen met een jaarlijksch inkomen van achttienhonderd ponden ſterlings, en honderd duizend guinies aan kapitaal. Hij verliet die loopbaan met ſchulden bezwaard, en eene door den arbeid uitgeputte gezondheid, en door de gemoedsonrust, van zulk een leeven onafſcheidbaar.

De Heer FOX ſtelde 'er zijne eere in, aan het hoofd te zijn van anderen, zoo in 't neemen van vermaaken, als in het behandelen van ſtaatszaaken. Een meester was hij in allerlei ſpelen; maar de harddraaverijen waren zijne geliefde uitſpanning. In het ſpel was hij altijd koel-

wijl hij zijn geld verloor. Zijne makkers vermaakten 'er zich luſtig mede. Een van hun trok hem bij de mouw, zeggende: „ STEVEN, ik moet tweeduizend guinies van u hebben: „ verſtaat gij wel?" Een ander zeide tot hem: „ Gij hebt „ mij ſlegts vijfhonderd guinies betaald; ik moet nog duizend hebben." Toen de dertienduizend guinies weg waren, ging STEVEN op zijn best ſlaapen.

roesbloedig; om duizend guinies wierp hij den dobbelsteen met even veel bedaardheids, als hij om een schelling zou gedaan hebben. Maar wanneer een zijner geliefde paarden liep, maakte hij eene in 't oog loopende vertooning. Hij zette zich te paard nabij de plaats, alwaar deeze dieren gewoonlijk de laatste poogingen doen, om vóór hunne mededingers het einde te bereiken. Met de oogen volgde hij den looper, terwijl deeze de loopbaan afliep, en hij bleef volstrekt onbeweegelijk, tot dat het beest de plaats bereikte, alwaar hij zich bevondt (*). Thans versnelde zijne ademhaaling; en wanneer de paarden hem gepasseerd waren, rende hij hen agternaa, met de zweep klappende, de spooren geevende, schreeuwende uit alle zijne magt, even als wilde hij het afgematte beest zijnen eigen moed en krachten instorten. Naadat de zaak beslist was, scheen hij onverschillig omtrent winst of verlies; en hij wendde straks het gesprek op den naastvolgenden wedloop.

(*) Men merke aan, dat in *Engeland* de Renbaanen niet, gelijk hier te Lande, regtuit, maar in de rondte loopen.

DE NIEUWSTE EN NAAUWKEURIGSTE NARICHTEN VAN DE ORCADISCHE EILANDEN.

(Ontleend uit *The History of the Orkney Islands. By the Rev.* GEORGE BARRY, *DD. Minister of Shapinshay.*)

Groot-Brittanje is, in geene geringe maate, na de Oostkust vlak, schoon de geheele uitgestrektheid van den hoek van *Noord-voorland* in *Kent*, tot *Duncansbay* in *Caithnes*, allengskens na het Westen rijst, tot dat het ten laatsten zwelt in een reeks van heuvelen of bergen, welke de Voorzienigheid, in haare gunste, schijnt daargesteld te hebben, tot een bolwerk tegen de woede der baaren van den *Atlantischen* Oceaan.

Het zelfde maakzel, schoon in de daad op eene veel kleinder schaal, merkt men op in de *Orcadische* Eilanden. Veelen weeten, bij eene droevige ervaarenis, maar al te wel, hoe laag derzelver oostlijke kusten zijn, bovenal noordwaards op: want deeze omstandigheid

heeft, meer dan eenige andere, toegebragt tot zo veele allerdeerlijkſte ſchipbreuken.

Na de Weſtkust, aan den anderen kant, van het eene uiterſte der Eilanden tot het ander, is het land zo hoog, dat het, met weinig afbreekingen, zich vormt tot een reeks van bergen, wel niet hoog, maar hooger dan men doorgaans aantreft in het binnenſte eens lands. Deeze bergen, welker hoogſte geen twaalfhonderd voeten te hoven gaat, loopen niet altoos in de langſte richting dier Eilanden, maar 'er dikwijls dwars over heen; en terwijl de zijden, na den Weſter Oceaan gekeerd, zeer ſtout en ten hoogſten ſteil zijn, loopen de tegenovergeſtelde, voor het meerdergedeelte, zagtlijk af in vlakten van eene verbaazende uitgeſtrektheid, met eene zagt hellende ſchuinte.

De ſtranden, in deezen oord, zijn op veele plaatzen bepaald door rotzen van een ontzagwekkend groetsch voorkomen. Op eenige plaatzen zijn ze geheel gebleeven; op andere hebben zij moeten bezwijken voor het geweld der golven en de verwoestingen van den tijd, en hebben diensvolgens duizenderlei onderſcheide gedaantes aangenomen, te gader een hoogstbelangrijk tooneel vormende. Aan den Wijngeer verſchaft herzelve gelegenheid om de onderſcheidene beddingen te beſchouwen, en zomtijds om eenige van die kostbaare delfſtoffen waar te neemen, die, van voor veele eeuwen, in den boezem der aarde bedolven geweest, en 'er voor altoos in verborgen zouden gebleeven zijn, hadde de werking des Oceaans dezelve niet aan het licht gebragt. Is zijne ziel geſtemd voor de ontzettende indrukken van het verheevene, hij zal in verbaazing worden opgevoerd bij de beſchouwing van het ontzettingbaarende vermogen der golven, die, aan den eenen kant, pijlaaren gevormd hebben van eene ontzettende hoogte, en boogen gemaakt van eene grootte, zo uitgeſtrekt, dat zij de ſtoutſte en gelukkigst uitvallende poogingen der menschlijke kunst beſpotten, en, aan den anderen kant, in vaste rots zo donkere en onpeilbaar diepe groeven uithoolen, als niet kunnen nalaaten den onverſchrokkenſten met ſchrik te vervullen.

De Lugtsgeſteltenis der *Orcadiſche* Eilanden levert veel bijzonder opmerkenswaardigs op. Een gedeelte van Zomermaand, welke in *Groot-Brittanje* de lieflijkſte en mildſte warmte verſchaft, is hier dikwijls niet alleen koudes dan

den de voorige maanden, maar meest altoos zo koud als eenige Wintermaand. Want voor omtrent twee weeken, en zelfs zomtijds langer, blaast, in het midden van Zomermaand, de wind uit het Noorden op, sterk en snijdend, gepaard met sneeuw en hagelbuijen, die de huisdieren noodzaaken beschutzel te zoeken, de velden een dor voorkomen geeven, den groei der jonge planten stremmen, de boomknoppen doen verwelken; zodanig, dat een vreemdeling het land aanziet, als met een hongersnood gedreigd. Zo ras dit tijdperk verstreeken is, loopt de wind om, zagte regenvlaagen storten neder, die de tedere gewassen doen herleeven en de voorige groenheid wederkrijgen. Het geheele dierengeslacht is weder vrolijk, en het hart des landmans is verheugd van wegen het vooruitzigt op een aanstaanden rijken oogst.

De oorzaak van die felle en schijnbaar onnatuurlijke koude heeft men blijkbaar toe te schrijven aan het smelten van de ontzettend groote en uitgestrekte IJsvelden in den *Noorder Oceaan*, welk in dat saisoen invalt, en de daaruit ontstaande uitdamping.

Omtrent veertig jaaren geleden, voerde de Noordewind, gelijk oude lieden nog geheugt, over den Oceaan eene sneeuwbui, met den naam van de *zwarte sneeuwbui* bestempeld, welke, ten dien dage, de Inwooners met verbaasdheid en schrik vervulde. Min geneigd om de reden van dit verschijnzel op te speuren, spelde het volk zich alle ramp; verlegenheid en vrees greep hetzelve aan, tot zo lang dat hunne vrees verdreeven werd door een bericht wegens de uitbarsting van den berg *Hecla*, welke, naar alle waarschijnlijkheid, die zwarte sneeuw veroorzaakte. Indien de afstand tusschen *IJsland* en de *Orcadische* Eilanden het geloof van eenigen omtrent deeze zaak mogt doen wankelen, dat zij zich dan te binnen brengen, dat men voor beweezene daadzaaken aanneemt, dat, bij zommige uitbarstingen van den berg *Etna* of *Vesuvius*, de asch, door de winden, in de vlakten van *Egypte* is overgevoerd.

De Lugtsgesteltenis verschaft ons nog eene andere treffende bijzonderheid. Bekend is het, dat, in meest alle andere Landen, Dordrecht en Blixem, zo niet het uitwerkzel, althans het gevolg zijn van warm Zomerweer, en dat gewoonlijk, naar gelange het weer heeter en broeijiger is, die Onweersvlaagen veelvuldiger voorvallen. Het tegendeel hiervan gebeurt op de *Orcadische* Eilanden; zeer zeldzaam ontstaat 'er Onweer in den Zomer, zelfs

op de heetſte dagen; maar allermeest neemt men het waar in den Winter; niet, wanneer de lugt zagt en de hemel helder, maar wanneer alles in beweeging is: als het waait, regent, hagelt of ſneeuwt, gaat 'er veelmaals Donder en Blixem mede gepaard. — Aan welk eene oorzaak men dit verſchijnzel, in dat ſaiſoen, hebbe toe te ſchrijven, het ſchijnt geen invloed te hebben, om het Onweer geweldiger of verwoestender te maaken. Het is hier min beſchadigend dan elders. Die Onweersvlaagen gaan niet gepaard met Hagelſteenen van eene verbaazende grootte; de Blixem is zo gloeiend niet; de Donderſlagen ſtooten en kletteren minder, dan elders.

Niettegenſtaande deeze ongeregeldheden, bezit de Lugtsgeſteltenis eene eigenſchap, uitmuntende boven die, welke men in anderzins meer begunſtigde Landen vindt. Naardemaal de *Orcadiſche* Eilanden zich verre Noordwaards uitſtrekken, zou men veelligt verwagten, dat zij zich blootgeſteld vinden voor alle de ongelegenheden, welke ontſtaan uit de uiterſten van Hitte en Koude, die gevoeld worden onder dezelfde parallel, zo op het oude als nieuwe Vasteland. Dit is nogthans in 't geheel het geval niet. Want terwijl de Inwoonders van *Hudſons-Baai* en *Petersburg* beurtlings zwoegen van hitte en krimpen van koude, genieten de Ingezetenen der *Orcadiſche* Eilanden eene Lugtsgeſteltenisſe, die, in vergelijking geſproken, gemaatigd en zagt mag heeten. Ten bewijze hieryan ſtrekt, dat de gemiddelde Hitte vijf-en-veertig graaden beloopt; de geheele afwisſeling tuſſchen de ſterkſte Koude in den Winter en de grootſte Hitte in den Zomer is van vijf-en-twintig tot zeven-en-vijfstig graaden op FAHRENHEITS Thermometer. Des Barometers loop is in drie duimen bepaald. Van hier de weinige heerſchende ziekten, die een gevolg zijn van de uiterſten in de Lugtsgeſteltenisſe; van hier de gezondheid en ſterkte, die de Inwoonders doorgaans genieten tot een hoogen trap van jaaren, en de voorbeelden van zeldzaame langleevenheid, welke men op die Eilanden aantreft. Aanſteekende ziekten kent men 'er niet.

Uit een zeer naauwkeurig overzigt deezer Eilanden, eene halve eeuw geleden gedaan, 't welk bekragtigd is door herhaalde volgende waarneemingen, blijkt, dat het getal der *Orcadiſche* Eilanden niet minder dan zeven-en-zestig beloopt. Negen-en-twintig deezer zijn bewoond;

de

de overige acht-en-dertig, in de oorſpronglijke landtaale *Holms* geheeten, zijn veel kleinder, en worden ſteeds tot weiden gebruikt. Behalven alle deeze, zijn 'er verſcheidene, die, bij hoog water, onderloopen, en naauwlijks eenigen grond hebben om gewas voort te brengen: op deeze kunnen Landdieren bezwaarlijk beſtaan: deeze worden in de landtaale *Skerries* geheeten, 't geen zo veel zegt als ſcherpe en ruwe rotzen. Op deeze, egter, hoe weinigbeduidend zij mogen voorkomen, worden zomtijds hutten voor het Zomerſaiſoen opgeſlaagen, om 'er eenige lieden te huisvesten, die 'er zeeplanten verzamelen, droogen en verbranden, om de aſche, die ten gebruike dient. De *Holms* worden, in dat jaargetijde, veel bewoond ten zelfden einde. Naardemaal het gras op de laatstgemelde zeer fijn en teffens weelderig is, verkrijgen de ſchaapen en het vee, daar geweid, ſchielijk eene zeer groote maate van vetheid. Doch 'er is iets, of in den aart der planten, die deeze Eilanden voortbrengen, veroorzaakt doordien zij dikwijls met zeewater overſpoeld worden, of dat de beesten veel zout water drinken, of zomtijds zeeplanten eeten, 't geen het vleesch min ſmaaklijk maakt dan dat van beesten, in andere omſtandigheden vet geworden. Voor het grootſte gedeelte nabij grooter Eilanden gelegen, van welke zij blijken afgeſcheurd te zijn, behooren en de *Holms* en de *Skerries* doorgaans in eigendom aan de bezitters der landen, niet die 'er naastbijgelegen, maar door het ondiepſte water 'er van afgeſcheiden zijn.

Het grootſte Eiland is het *Mainland* of *Pomona*, 't welk in de lengte van Oost tot West dertig *Engelſche* mijlen haalt. Op veele plaatzen is de breedte zeer ſmal, in 't midden niet meer dan éene mijl, 't welk dit Eiland als 't ware in twee Schiereilanden verdeelt. De ruime en ſchoone Baai van *Scalpa* bepaalt de eene zijde van de landengte, en de Baai van *Kirkwall* vormt de andere. De oude Stad *Kirkwall* is gelegen aan de noordzijde van die ſtrook lands, na den zuidoostkant van eene Baai van denzelfden naam; en door een waterſtroompje, midden door de Stad loopende, (over 't welk een ſteenen brug van één boog, ten gerijve der Inwoonderen, gebouwd is) wordt de Stad verdeeld in de Oude Stad, die langs de Baai ſtrekt, en de Nieuwe Stad, die zich zeer verre zuidwaards uitſtrekt.

Die Stad, de Hoofdſtad der *Orcadiſche* Eilanden, heeft flegts ééne ſtraat, met veele ſchoone huizen te wederzijden, die, van wegen den ſtijl, waarin eenige gebouwd zijn, en de wijze van opſiering, (om niet te ſpreeken van de net aangelegde tuintjes daarbij) vergeleeken mogen worden met die van andere kleine Steden in het Rijk. Veele Heeren van middelen woonen hier; men vindt 'er een groot aantal winkeliers; doch het volk beſtaat meest uit handwerkslieden, ſcheepvaarders, en de zodanigen, die loopend werk doen; en wanneer men de bevolking der Lands-parochien, die een vierde van het geheel uitmaakt, in aanmerking neemt, zullen de vereenigde parochien van *Kirkwall* en *St. Ola*, in welke twee vaste geestlijken zijn, het eerſte omtrent duizend en het laatſte vijfhonderd inwoonders bevatten.

Zelfs in vrij oude tijden blijkt die Stad eene plaats van geen gering aanbelang geweest te zijn; dan de aart van derzelver regeeringsgeſteltenisſe, alsmede de uitgeſtrektheid der daar genooteene vrijdommen, onder een ander en veel vroeger Beſtuur, is voor ons grootendeels verborgen, uit hoofde van mangel aan zodanige beſcheiden, als te onzer onderrigtinge zouden kunnen dienen. Eene plaats van veel naams zijnde, geeft ons zulks allen grond om te gelooven, dat zij in veele opzigten uitſtaken; en, welke die voorregten ook mogen geweest zijn, zij werden alle, kort naa de overgifte der Eilanden, daaraan vergekerd door een Handvest der *Schotſche* Souverainen, die de Stad tot een Koninglijken Burgt verhieven; welk Handvest bekragtigd werd door twee elkander opvolgende Monarchen; en alle de regten en vrijheden, welke de Stad verkreeg, werden ten laatſten bekragtigd door eene Parlements-Acte. — De Haven der Stad is zeer beroemd, van wegen derzelver ruimte en veiligheid; de kleigrond is zo vast, en de diepte des waters zodanig, dat 'er ankerplaats is voor ſchepen van de grootſte ſoort en in grooten getale.

Dungs-Baai of *Durnethead*, in *Caithneſs*, was Kaap *Orcas* der Ouden, van welke het naastdenklijk is, dat deeze keten van Eilanden, 'er rechtſtreeks over gelegen, den naam ontleende. TORFÆUS dagt, en niet ten onregte, dat de Kaap, beſtaande uit eene harde en vaste rots, den naam kreeg van het oude *Deenſche* woord *Orca*, 't geen *Sterkte* aanduidt.

Reeds

Reeds vroeg werden de *Orcadiſche* Eilanden bekend, en ſchijnen eerst bevolkt geworden te zijn door de *Picten*, die, gelijk uit hunne taal, zeden en gebruiken valt op te maaken, van de oude *Gothen* afſtamden. Die zich hier nederzetteden, waren, gelijk de overige, een vrij volk, ſchoon beheerscht door Opper-magiſtraaten, onder den naam van Koningen, die, gelijk waarſchijnlijk is, nu eens onafhangelijk waren, dan eens ſchattingſchuldig aan de *Pictiſche* Monarchen, in het Noorden van *Schotland*, geduurende een tijdperk van verſcheide honderd jaaren.

Omtrent het einde van de negende of het begin der tiende Eeuwe werden de *Orcadiſche* Eilanden aangevallen, en moesten het gewonnen geeven aan het overweldigend vermogen van een krijgshaftig volk, komende uit de meiren en oevers van *Noorwegen*, die de Inwooners te onderbragten of uitroojden, dewijl wij hun niet meer vermeld vinden in de krijgsverrigtingen van dat tijdperk, ſchoon die bedrijven breedſpraakig zijn vermeld geworden door de Geſchiedboekers der volgende Eeuwe.

Zints dien tijd ſtonden de *Orcadiſche* Eilanden onder het beheer der Soeverainen van dat land, die, door Edellieden van hoogen rang, hun als Onderdaanen beheerschten, maar niet als ſlaaven behandelden; zodanig, dat zij, geduurende den tijd deezer regeeringe, welke tot het midden van de vijftiende Eeuwe duurde, eene maate van vrijheid ſchijnen genooten te hebben, welke, ten dien dage, in veele deelen van *Europa* onbekend was.

Steeds zugtten deeze Eilanden onder den last der ongelegenheden, eigen aan den ſtaat van een afgelegen Gewest, verre verwijderd van den Zetel der Magt, buiten het bereik van rijkdom en koophandel. Met weinig aanmoedigingen tot vlijtbetoon, kwijnden zij in werkloosheid en onbekendheid, uitgenomen de tijdperken, wanneer zij te veld trokken, om hunnen moed te betoonen tegen hunne vijanden, die nimmer hunne bezittingen of perſoonen ongeſtraft aanvielen.

Dan, ſchoon dit moedbetoon voor eenen tijd hun mogt beveiligen voor gevaarlijke vijanden, door den krijgsgeest onder hun leevendig te houden, kon zulks weinig of geen invloed hebben, om eene nuttige en ſtandhoudende werkzaamheid te wege te brengen. — Naa dat

dat zij onderworpen wierden en aan de Kroon van *Schotland* gehegt, zou men veelligt denken, dat het lot dier Eilanderen, ten deezen opzigte, verbeterde. Dit was, nogthans, het geval niet: want, daar zij somtijds voor korten tijd verhuurd werden of gelaaten aan Stedehouders der Kroone (die dikwijls veranderden) en op andere tijden geschonken aan behoeftige Gunstelingen voor eenen korten tijd, hadden deeze allen geen vast en duurzaam belang in de welvaart deezer Eilanden, of beweegreden om iets aan te vangen tot derzelver verbetering.

Immers, naa dat de *Orcadische* Eilanden aan de Kroon van *Schotland* werden onderworpen, gingen zij, van hand tot hand, over aan onderscheidene Persoonen, die bijkans allen de ongelukkige Inwoonders plaagden en verdrukten. JACOBUS DE I gaf ze verscheide maalen weg, en hernam ze weder. Koning CAREL DE I schonk ze, te midden van de hooggaande rijksonlusten, aan WILLIAM, Graaf van MORETON; CROMWELL ontzette hem daarvan, en bevolkte die Eilanden met eenigen zijner Soldaaten. CAREL DE II gaf ze weder aan de Familie van MORETON; kort daarop werden ze hernomen, en door eene Acte van het Parlement aan de Kroon gehegt. Een Graaf van MORETON verwierf egter, ten jaare 1742, deeze Eilanden, als eene volkomene gifte, door de wetgeevende magt bekragtigd. Deeze Graaf, zich bij het Parlement vervoegende, hadt beloofd, dezelve te zullen verbeteren, in gevalle zij aan hem werden afgestaan, op de voorwaarden, door hem aangeboden: dan hij was niet in 't bezit dier Eilanden gesteld, of hij verbrak de aangegaane verbintenissen, en volgde het oude stelzel, vorderende op dezelfde wijze, en met dezelfde strengheid als voorheen, de opbrengsten en leenregten. Zijne leenhoorigen, gebelgd over dit gedrag, maakten hem dit leen zo weinig aangenaam, dat hij, in den jare 1766, afstand deedt van alle regten, aan den Vader van den tegenwoordigen Lord DUNDAS, die thans het bezit deezer Eilanden heeft. — De bevolking van dezelve beloopt tegenwoordig omtrent vier-en-twintig duizend zielen.

Niettegenstaande de uitsteekende goedheid van den grond, en de gunstige ligging voor verscheidenerlei gebruik, liggen veele landen woest, en andere slegt bebouwd. Manufacturen worden 'er zeer schaars ter

hand

hand genomen; de Visscherijen verwaarloost men bijkans geheel en al; en de weinige Koophandel, die 'er gedreeven wordt, verdient naauwlijks genoemd te worden.

Aan de Uitgeevers der *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen*.

MIJNE HEEREN!

Veeler oogen zijn buiten twijffel tegenwoordig gevestigd op Rusland, en angstig verwacht men den uitslag der krijgsverrichtingen tusschen die Mogendheid en den Keizer der Franschen. Het nevensgaande stukjen betreft ook Rusland, maar in een geheel ander opzicht. Ik trof het onlangs aan in het *Intelligenzblatt* der Hallische *Allgemeine Literatur-Zeitung* voor 1806. No. 122. Het komt daar voor als *getrokken uit Brieven van eenen welonderrichten en reeds lang in Rusland woonenden Duitscher, van de maanden Maart en April* 1806. Kunt Gij 'er eenig gebruik van maaken in uw Mengelwerk, het is zeer tot uwen dienst. Misschien oordeelt Gij en uwe Leezers, dat Keizer ALEXANDER en zijne Voorzaaten hunnen tijd wel nuttiger hadden kunnen besteeden dan aan het geduurig uitzetten der grenzen van hunne heerschappijen. Ik ben, enz.

F..... 2 Maart 1807. M. N.

IETS OVER DE VOLKSBESCHAAVING IN RUSLAND, MET BETREKKINGE TOT GODSDIENST EN ZEDELEER.

De groote hoop der Russen staat, met opzicht op de beschaaving des Verstands, nog op eenen zo laagen trap, dat de gemeene Man, de Boer, de Handwerksman, en de Krijgsknecht, noch schrijven noch leezen kan. Men zoude te veel zeggen, indien men wilde onderstellen, dat, van de gemelde Volksclassen, Eén onder Duizenden konde leezen. Wel leide CATHARINA II in de Hoofdsteden Schoolen aan, waarin, zonder eenige betaaling te vorderen, onderwijs in leezen en schrijven

worde

wordt gegeven; maar zeer weinigen namen daaraan deel, en deezen waren louter Stedelingen. In Moscow, waar tegen de 400,000 Inwoonders zijn, bezochten naauwelijks 1000 Leerlingen deeze Schoolen. De groote Schoolinrichtingen, die onder de tegenwoordige Regeering tot ſtand komen, zijn eigenlijk voor den gemeenen Man niet berekend. Ook zal waarſchijnelijk niet alleen het tegenwoordige, maar zullen nog verſcheiden Geſlachten voorbijgaan, eer de Rusſiſche Landman in dien toeſtand komt, dat het Leezen-leeren eene behoefte worde voor zijne kinderen.

Bij dit geringe aantal der geenen, die in Rusland kunnen leezen, heeft toch de Griekſche Kerk 'er voor gezorgd, dat haare Leden met den Bijbel niet te eenemaal onbekend blijven. Bij de dagelijkſche, veele uuren lang duurende, Godsdienſtoefeningen worden, behalven de Liturgien, Voorleezingen gehouden uit het Oude en Nieuwe Testament, in het bijzonder uit de Psalmen, Euangelien en Apoſtoliſche Brieven, zo dat deeze drie Stukken in *één* jaar meer dan eenmaal gelezen worden, en daardoor den vlijtigen Kerkgangeren inderdaad genoegzaam, en dikwijls tot verwonderens toe, bekend zijn. Doch het getal van zulke Kerkenbezoekeren is gering. De ingevoerde Kerkelijke Overzetting is in de Sclavoniſche Taale, maar niet in den eigenlijken Tongval des Lands. Wegens het menigvuldige gebruik bij de Godsdienſtoefening wordt deeze Taal wel door de meesten, die de Vergadering vlijtig bezoeken, verſtaan; maar veelen is zij nogtans duister. Het ware dus te wenſchen, dat men eene Overzetting had in de gemeene Landſpraak. Doch dit zoude niet alleen, met betrekkinge tot de taal zelve, van den kant des Overzetters, zwarigheden ontmoeten, maar nog grootere en weezenlijker van den kant der laagere Volksclaſſe. De zo noodwendige verbetering der menigvuldige zinſtoorende ſchrijffeilen in de Handſchriften, waarvan men zich nog in de XVIIde eeuwe bediende, welke de Patriarch NICON bewerkſtelligde, veroorzaakte, zo als bekend is, de ſcheuring van den aanhang der Separatisten *Raskolniki* (*) geheeten, dat is Scheurmaakers (of, zo als zij zel-

(*) [Men heeft van deeze menſchen eenig bericht bij MOSHEIM, *Kerk. Geſchied.* D. VIII, bl. 372 enz.]

zelven zich noemen, *Starowierszy*, of Oudgeloovigen) die tot heden tot der Kerke en den Staat een last is. Om zulke toevallen in het toekomende voor te komen, beſtaat 'er eene Landswet, volgens welke geen Bijbel, noch eenig gedeelte van denzelven, en in het algemeen geen Boek in de Kerke gebruiklijk, anders mag gedrukt worden, dan onder het onmiddellijke opzicht der hoogſte Kerkelijke Rechtbank, de *heilige beſtuurende Synode*, in derzelver Drukkerijen, en met Kerkelijke Letteren, welke naar de oude Handſchriften gevormd zijn.

Griekſche Bijbels vindt men in Rusland niet, dewijl onder 100 Geestelijken misſchien naauwelijks *één* Grieksch verſtaat. De weinige Griekſche Testamenten, welke men in ſommige ſchoolen gebruikt, worden uit Leipzig ontboden. In de zestiende eeuw werd in Polen een Rusſiſche Bijbel in quarto gedrukt, maar welke in Rusland nooit erkend is. De exemplaaren daarvan behooren tegenwoordig onder de grootſte zeldzaamheden. In het midden der XVIIIde eeuwe verſcheen eene ſchoone uitgaaf in folio, waarvan het exemplaar vijf ponden ſterling kostte; en in de laatſte helft der gedachte eeuwe werd de Bijbel tweemaal uitgegeven te Kiow, eens in drie Deelen in 8vo. (voor 2 ponden ſterling) de andere keer in drie Deelen in folio. Deeze drie Uitgaaven mogen van 5 tot 6 duizend exemplaaren uitgemaakt hebben. Daar nu Rusland eene bevolking heeft van 40 Millioenen, blijkt hieruit reeds, hoe zeldzaam de Bijbels daar moeten zijn. Vandaar weet men gemeenlijk op eenen afſtand van 100 en meer werſten, waar een Bijbel, als eene zeldzaamheid, te vinden is. In geen Boeren-huisgezin ziet men hem, en ten uiterſten zelden bij eenen Koopman of Edelman. Ook onder de Geestelijken ontbreekt het zeer aan Bijbels. Men geeft ook geen verlangen te kennen om ze te bezitten. Die niet kunnen leezen, noemen zichzelven, inderdaad dikwijls met leedweezen, *blind*: anderen vergenoegen zich met het dagelijkſche (of ten minſten op feestdagen) voorleezen van enkele afdeelingen in de Kerk. Maar in het algemeen is 'er niet veel godsdienſtige gezindheid in Rusland, dewijl het 'er ontbreekt aan godsdienſtige opvoeding. Van de hoogere Standen af tot op de Boeren toe, geniet gewoonlijk niemand eenig ander onderwijs in den Godsdienst, dan het bovengemelde, door het hooren der Liturgien en Voorleezingen

in

in de Kerken. — Ook zoude het zeer bezwaarlijk zijn, dit gebrek te verhelpen. Voor tien jaaren ondernam een aanzienlijk Gezelschap de verbreiding van godsdienstige Werken in Rusland te bevorderen; en daar het geene Kerkboeken konde leveren, beproefde men andere stichtelijke boeken voor niet uit te deelen. Maar het Gezelschap werd verstoord, als verdacht van andere staatkundige bedoelingen. — Voor het overige heeft men, behalven de reeds gemelde Uitgaaven van den Bijbel, nog Psalmboeken, de Euangelien en Epistelen, van verscheiden Drukken en in allerlei Formaaten; gelijk ook van onderscheiden, doch nooit zeer laage prijzen, en meest alleen tot gebruik der Kerken. Evenwel kunnen de liefhebbers zich te Kiow, Moscow en St. Petersburg, schoon ook niet altijd, voor den bepaalden prijs, voorzien van eenen Bijbel, bij de Boekverkoopers der Synode. Minder moeite heeft men om een Psalmboek te bekomen; want deeze zijn de gemeenste.

Zedert het jaar 1766 zijn, in het Gouvernement van Saratow aan de Wolga, Volkplantingen van Duitschers aangelegd. Daar zijn 13 Protestantsche Kerspels, bij welken Lutherse en Hervormde Predikanten staan, die men uit Duitschland en uit Zwitserland derwaards beroepen heeft, maar welken het, bij de tegenwoordige hooge prijzen der Leevensmiddelen, bezwaarlijk valt met hunne huisgezinnen op eene fatsoenlijke wijze door den tijd te komen. — De Broeder-Gemeente te Sarepta voorziet de daar zijnde Volkplantingen van Bijbels, die te Halle gedrukt zijn. Deeze worden uit Duitschland ontboden; van den geheelen Bijbel jaarlijks omtrent de 100 exemplaaren; even zo veel van het N. Testament, en 50 Psalmboeken; dus van 250 tot 300 stuks. Men heeft op de plaats zelve geene Drukkerij, en te Moscow (de naaste plaats aan de gemelde Landstreek, waar gedrukt wordt) of te Petersburg te doen drukken, komt hooger te staan, dan wanneer men de boeken uit Leipzig ontbiedt; want papier en kosten van drukken loopen daar zeer hoog. Zo kost de Druk van eenen zogenoemden Feestpsalm der Broeder-Gemeente, van twee Octavoblaadjens (*), van 500 tot 600 Exemplaaren, welke te Moscow bezorgd wordt, te Sarepta telkens 18 of 20 Roebels. — In de Volkplantingen aan de Wolga zijn onder de Protestanten nog veele huisgezinnen, die geenen Bijbel

(*) [Zekerlijk *bladzijden*.]

bel bezitten; doch bij de meeste vindt men een Nieuw Testament. — De groote afstand van hun Vaderland, waarin de daar zijnde Duitschers leeven, maakt het aankoopen van alle boeken bezwaarlijk en duur. De onkosten der vervoeringe, waartoe de Vracht te land en ter zee, het Inpakken, Commissiegelden en Tollen behooren, maaken aldaar ieder boek meer dan nog eens zo duur als het te Leipzig bij den Inkoop kost. Een Hallische Bijbel, bij voorb., in groot 8vo, die aan bladen op, 12 (*) Groschen en van binden te Hallé of te Leipzig omtrent op even zo veel te staan komt, wordt in de Volkplantingen aan de Wolga verkoft voor 3 Roebels en van 3 tot 20 Kopeiken (†), naar dat 'er de band uitziet. En die band is altijd een gemeene lederen band, zwart geverwd of gemarmerd, en rood op snede: maar in zwart segrijn, en verguld op snede, kost die zelfde Bijbel in groot 8vo meer dan *vijf* Roebels. Laat men ze daar (als te Sarepta) binden, dan komen zij nog duurder te staan; waarom zij ook allen gebonden ontboden worden.

Door de Broeder-Gemeente te Sarepta zijn reeds verscheidene poogingen gedaan om het Christendom onder de nabuurige Kalmukken uit te breiden; maar tot nog toe heeft men niets kunnen uitvoeren. Men heeft ook te Sarepta eenige stukken uit den Bijbel in de Kalmuksche taal overgezet; maar zij zijn nog niet in druk verschenen.

(*) [Vierëntwintig gr. maaken eenen rijksdaler.]
(†) [De Roebel heeft 100 Kopeiken.]

IRONIESCH ALLEGORIESCH TAFEREEL DER WIJSGEERIGE TRANSCENDENTAALE LUCHTKASTEELEN.

(Fragment uit de Inleiding eener Historie der Wijsbegeerte.)

Ask of the Learn'd the way; the Learn'd are blind.

POPE.

Wijsbegeerte! deze naam alleen doet ons tegen de *uitgestrektheid*, tegen de *algemeenheid* van het onderwerp verlegen opzien. Ik zegge *uitgestrektheid*; immers wie toch begeert niet wijs te zijn? Ik zegge *algemeenheid*; want waarbij toch kan men, in de menschelijke maatschappij, de tot alles hoogstnoodzaakelijke, en tot op de geringste werkzaamheeden invloed hebbende, waare Wijsbegeerte ontbeeren? Zij voert

het gezag over alle weetenschappen, kunsten, daaden en begrippen...., wat zeg ik! kunsten! weetenschappen! daaden en begrippen! elendig klein denkbeeld; neen! zij vervult, zij wijzigt het Heelal!

Maar als wij de zaak toch een weinig nader indenken, dan zijn wij in het geval van den man, die, volgends de fabel, voor het eerst een Kameel ziende, van schrik bijna bezweek over de reusachtige gedaante van het langgehalsde en hooggepootte dier, doch hetzelve vervolgends weder ontmoetende, derwaards liep, het voor den kop streelde, en eindelijk 'er zo gemeenzaam mede werd, dat hij het breidelen en met pakken bezwaaren durfde. Zo zal het ons welligt met het *Mega Zoön*, (het zij mij vergund dit woord hier te bezigen, waarmede ARISTOTELES het Heelal bestempelde,) *het groote dier*, dat *Wijsbegeerte* heet, insgelijks gaan, nadat wij eerst een oog geslagen hebben op datgene, wat van ouds het hoofddoel van de betrachtingen der Wijsgeeren uitgemaakt heeft, naamlijk *de Wijsheid*.

Wat eigentlijk Wijsheid is, kan al vooreerst uit de Geschiedenis der Wijsbegeerte gantsch niet gemaklijk verklaard worden, wijl alle Wijsgeeren naar eene bijzondere Wijsheid op hunzelven streefden, en de een des anders Wijsheid dikwijls voor dwaasheid hield; maar over het geheel schijnt de Wijsheid, die de meesten bedoelden, bestaan te hebben, in niet alleen *veel*, maar in *alles* te willen weeten, te *spreeken* van dingen, waarover de mensch zelfs niet eens *denken* kan, en onzinnelijke begrippen, van welkers bestaan buiten de hersenen dier uitvinders geen grond was op te geeven, zinnelijk te willen verklaaren. Dit althands was van ouds de grootste bemoeijing der *Overnatuurkundige Wijsgeeren*; schoon PROTAGORAS en PYRRHO hun bereids voor veele eeuwen in het Grieksch gewenkt, en KANT hunne navolgers nu eindelijk in het Hoogduitsch duidelijk beduid heeft, dat zij, en hij zelf met hen, *Kasteelen in de lucht bouwden*.

Dit zij echter niet aldus verstaan, alsof wij het waarlijk zeer schoon en de aandagt van elken Denker overwaardig Stelsel van den Koningsberger Wijsgeer, op eenige de geringste wijze, zouden willen wederspreeken of in een onwaardig daglicht stellen; daarvoor behoede ons de nieuwste Wijsheid, door middel der *Kategorische*, *apodictisch absolute*, *morale* en *alleen autonomische Imperatief*; — neen! wij luisteren in dezen naar geenerlei *Hypothetische*, en daarom ook *Heteronomische*, *Imperativen*, welken zij ook zouden mogen zijn.

Om beknoptelijk, en tevens zo klaar mij mooglijk is, te doen gevoelen, dat zelfs de best redeneerende Wijsgeeren Kasteelen in de lucht bouwen, zal ik alleen de aandagt vestigen op hetgene de tot heden toe nieuwste Wijsbegeerte, omtrent onze wijze van kennen, dat is, onze bewustheid der

zin-

zinnelijke of *natuurlijke*, en dat *onzinnelijke* of *zedelijke waereld*, leert.

'Er bestaan in de natuurlijke waereld dingen buiten ons; dit wordt als eene waarheid *onderstelt*. Van deze dingen hebben wij eene gewaarwording; doch die gewaarwordingen zijn echter de dingen zelve niet, maar enkel *verschijnselen*, welke de gedaanten aanneemen, die onze denkformen dezelve geeven. Al wat ons dus te vooren komt, wordt door onze eigene denkformen, zo gelijk het ons voorkomt, voor ons, gewijzigd. Wij oordeelen dus, wanneer wij die *verschijnselen* voor dingen buiten ons aanzien, even als hij, die, door een groen glas naar de maan ziende, daaruit zoude willen besluiten, dat zij groen ware. Van daar, zeggen de nieuwere Wijsgeeren, ontstonden de eeuwige twisten der vroegere Wijsgeeren, dat zij naamlijk het verschijnsel voor het ding dat verschijnt, en hunne eigene, zich in hun ophoudende denkformen, waarin zij de verschijnselen slechts *opneemen*, voor de *eigene formen* der dingen hielden, en de bij hun alleen bekende *praedicaaten*, of gezegden, op aan hun geheel onbekende *subjecten*, of onderwerpen, toepasten. Van daar werden onophoudelijke en onoplosbaare geschillen gebooren, wijl alle stellingen, op deze verkeerde handelwijze rustende, even zo wel vóór als tegen beredeneerd konden worden. Zij bouwden dus alle hunne stelsels op eene *ijdele lucht*. Maar ook de nieuwe Wijsgeeren, die ons dit ten duidelijkste aanwijzen, kunnen niet ontkennen, dat zij zelven op niets anders dan op deze *verschijnselen*, en dus op denzelfden luchtgrond bouwen, wijl zij volmondig erkennen, dat het *waare wezen der dingen*, buiten ons, voor ons volstrekt onbekend is. Neem eens, (om door een zinnelijk voorbeeld deze leer kennelijker te maaken) wij worden gewaar, dat zich daar, tevens met ons, een wezen bevindt, dat wij *kaars* noemen; wij zien dat wezen aan, en het komt ons voor, als hadde het eene gedaante, wier toevallen wij aan anderen, die nooit zodanig een licht gezien hadden, als *rolrond* en *wit* zouden beschrijven. Wij zeggen daarbij: deze kaars staat *in deze kamer*, en heeft bereids een uur gebrand. Maar komaan, laat ons allen deze kamer verlaaten, en de kaars, zo wij meenen, *alleen* in dezelve laaten staan; zal dan dat oirsprongsbeeld, dat wij meenen achter te laaten, in deze kamer staan, een uur gebrand hebben, en nog een uur voortbranden? Daarvan zijn wij *volstrekt onzeker*; alles wordt mooglijk anders, als wij heengaan: want wij neemen, volgende de nieuwe Wijsbegeerte, en *form* en *tijd* en *ruimte* met ons mede, wijl die niet buiten ons, maar alleen in ons plaats hebben, slechts *denkformen* zijn, waaronder wij niet de *kaars*, maar alleen het *verschijnsel der kaars*, opgenomen hebben. Verbeeld u al verder, dat die zelfde kaars bij ons op eene tafel stonde, en dat er eene *kat* nevens gaat, en

met derzelver gewoone veelbeduidende aandagt, die kan, even als wij, beschouwde, en 'er ook eene gewaarwording van hadde; dan zoude die kat juist dezelfde denkformen als wij moeten bezitten, om die kaars insgelijks *rolrond* en *wit*, of wel, *even als wij*, te beschouwen. Heeft het goede beest andere denkformen, dan zal het welligt deze kaars voor een *driehoekig*, *blaauw* of *geel* wezen houden, of wel 'er zich eene gedaante aan denken, welke onmooglijk door den mensch gedacht, veel min uitgedacht kan worden. Een derde gewaarwordend wezen, bij voorbeeld een *hond*, mede bij of op de tafel staande, zal, naar den aart zijner denkformen, 'er welligt een cirkel, ovaal, of nog eene andere, en voor *ons* en voor de *kat* ondenkbaare, gedaante aan geeven. — Wat nu is de rede van dit verschil? — deze: dat *noch wij*, *noch de kat*, *noch de hond*, het wezen, dat wij zo verschillend beschouwen, eigentlijk zien. Maar wat zien wij dan? — alleen deszelfs *verschijnsel*. En *hoe* zien wij dat verschijnsel? — juist in die gedaante, als elks bijzondere denkform het kneedt. Is nu de denkform van de kat, om zo te spreeken, driehoekig, het verschijnsel zal haar driehoekig voorkomen; is die van den hond cirkelvormig, het verschijnsel wordt ook bij hem alzo; is die van den mensch rolrond, het verschijnsel des kaars zal zich bij hem rolrond voordoen: maar het is geen mensch, kat noch hond mooglijk, ooit te kunnen weeten, hoedanig het oirsprongsbeeld van het verschijnsel, dat de gedaante zijner denkformen aanneemt, zelf gewijzigd zij; ja het is zelfs zeer moeilijk te bewijzen, of het buiten ons wel werkelijk aanwezig zij. — Dus kan men, zelfs op grond der nieuwste wijsgeerige stellingen, zeggen, dat alle onze redeneeringen over de *stoffe* en *form* der dingen *buiten onze denkformen*, op *omkeerbare* verbeeldingen gegrond werden, en als *Kasteelen*, *die in de lucht gebouwd zijn*, aangemerkt kunnen worden.

Maar welligt heeft deze omkeerbaarheid alleen in de ervaringskennis en in het *rijk der natuur* plaats; — in het *rijk der zeden* zullen wij welligt zeekerer bedluiten kunnen vormen. — Welke dan zijn de voorwerpen, die wij in het zedelijke beschouwen? Dit zijn de denkbeelden van *goed* en *kwaad*; immers onder die beide hoofddenkbeelden kunnen wij alle de overige, kortheidshalve, betrekken. Maar deze denkbeelden zijn eene soort van *zedelijke verschijnselen*, welke ook door hunne in onze ziel liggende *denkformen* gewijzigd worden; die denkformen der ziele noemt men *Kategorien des theoretischen verstands*. Welk is nu het middel, waardoor wij deze denkbeelden onderscheiden? Andwoord: *de zuivere Rede*. Maar duidt dat ik u hier vraage: is deze onze zuivere Rede volmaakt of onvolmaakt? en uw andwoord in de volgende *Dilemma* plaatse: Zo ge zegt *volmaakt*, dan zijn wij onfeilbaare wezens; dan zijn wij Goden; — zo ge zegt *onvolmaakt*, dan zal

ook

ook zeeker onze kennis van *goed* en *kwâad* ingelijks *onvolmaakt* zijn. Maar staat dan het redekavelen op grond eener *onvolmaakte Rede* niet gelijk met het *bouwen van Kasteelen in de lucht?* en hoe zoo kunnen wij ons verzeekeren, dat onze *Kategorien*, waaronder wij de *redelijke begrippen* ontfangen; ons *meer zeeker* derzelver *waare wezen* voorstaagen, dan onze *denkformen*, waarin wij de *verschijnselen* der *zinnelijke waereld* opneemen, ons de wezenlijke *identiteit* der *stoffelijke wezens* buiten ons voorstellen? — Derhalven, van welke zijde wij de afgetrokkene wijsgeerige stelsels ook mogen beschouwen, de grondslagen liggen alle op de onvaste wolken van ons beperkt en bemeveld verstand gevestigd. Dit te kennen, dit te gevoelen, dit toe te stemmen, is het *maximum*, waartoe de menschelijke wijsheid in den zinnelijken stand naderen kan. Moogelijk is 'er nooit wijzer taal gevoerd, dan de waarschijnlijk allerouddste stelregel, die ons nog van de wijsheid der Oosterlingen is overgebleeven; naamlijk deze: *Wij zijn van gisteren en weeten niets!* Met deze stelling kan het geheele heir der volgende stellingen eenen aanvang, bleef, tot heden, meer dan vier duizend jaaren, rondraaijen in een gnooten cirkel van onzeekerheeden en verwarringen, wiens einde altoos bij denzelfs begin weder te zamen komt; zodat wij nog heden moeten uitroepen: *wij zijn van gisteren en weeten niets!* — Doch laat ons deze afgetrokkene beespiegelingen daarlaaten, en liever meer bepaaldelijk het oog vestigen op het *min zinnelijke*, dan wel op het afgetrokkene en redekundige der Wijsbegeerte. Wij hebben slechts dezen ernstigen uitstap gemaakt, om onze meening met de allegorieschе uitdrukking, dat de Wijsgeeren Kasteelen in de lucht bouwen, in derzelver waare daglicht voor te stellen. De Fransche Dichter RESNEL zegt, derhalven, in den geest van den Engelschen POPE (*), met veel grond:

Joignons donc à l'espoir une humble défiance,
Et resserrons les écarts, où jette la science.
Attendons que la Mort, ce maître universel,
Decouvre à nos esprits les faits de l'Eternel (†).

Welke regels omzend op deze wijze in onze taale te geeven zijn:

Komt, voegt dan bij de hoop een needrig misvertrouwen,
En vreezen wij de rots, waarop de Wijzen bouwen.
Men wachte, tot de Dood, die alles openbaart,
De wet des Eeuwigen aan ons verstand verklaart.

De-

(*) *Hope humbly then, with trembling pinions soar.*
Wait the great teacher Death; and God adore.
Essay on Man, Epist. I.

(†) *Essay sur l'Homme, traduit de l'Anglois, par Mr. l'Abbé* DU RESNEL, Epitre I.

Deze verhevene Bouwkunst is juist bij de Wijsgeeren niet alleen te zoeken. *Bouwen* en *vechten* schijnt in het algemeen den mensch zo eigen te zijn, als den vogelen het vliegen en der visschen het zwemmen. Immers, waar ooit menschen waren, van de vroegste tijden af, tot op dit uur toe, werd en wordt nog gebouwd en gevochten. De Keizers, Koningen, Vorsten en Grooten, de aanzienlijken, de gegoedde lieden, de mindere standen, in één woord, *alle menschen*, zo van den hoogsten als van den laagsten stand, *bouwen* en *vechten*, zo wel in de lucht als op aarde. Maar de Wijsgeeren hebben nog dat bijzonder eigen plan in hun bouwen, dat zij altijd hunne Kasteelen vlak voor de Kasteelen van anderen zetten, zo dat de een des anders voorgevel volkomen achter zijn gebouw verberge en hem geheel zijn liche beluumert; dat ook, voor zo verre ze allen menschen en met menschelijke zwakheden behebd zijn, niet weinig vechten ten gevolge heeft; zerwijl altijd het laatste gebouw het meest in 't oog valt, en ook altijd voor het beste gehouden wordt; schoon het dikwijls uit de afbraak van de achterste, en geheel door het optrekken van laatere Kasteelen onbruikbaar geworden, getimmerten is opgetrokken: want de Wijsgeeren zullen wel wat hoog zuinig: tot hetgene ze met oude materialen kunnen doen, zullen ze geen nieuwe gebruiken; als de *form* maar nieuw is, komt het ook juist zo zeer op de *stof* niet aan; en of de *form* zelfs somtijds onbevalliger ware dan die der afbraaken, dit doet 'er ook niet veel toe; het is toch een *nieuwe form*, en dat is genoeg, om in de lucht een aartig verschijnsel, waar elk maar opziet, te veroorzaaken.

Daar 'er nu op deze wijze van ouds in de lucht getimmerd is, kan men 'er een geheelen rij gebouwen van dien aart, alle voor elkander geplaatst, en volgends niterlei orden en onorden opgetrokkene, doch thands, door het gestadig gebrek aan nieuwe materialen, alle gedeeltelijk gesloopte wijsgeerige Kasteelen, aantreffen. De achterste zijn de Indiaansche en Oostersche Kasteelen. Deze zijn echter zo zeer niet gesloopt, als wel van zwakheid en ouderdom grootendeels vergaan, wijl ze meest uit rieten stijlen, mosch en klei zamengesteld, en met palmboombladen gedekt waren. Daar voorstaan de gebouwen der Chaldeën, Perssiaanen en Arabieren, welke Volken ook al hier en daar een riet uit de Indiaansche hutten getrokken, maar toch alles met bitumineuse slijk opgemetseld hebben, die door den tijd zo hard geworden is, dat de laatere sloopers ze niet klein konden krijgen, en daarbij uit zulke onbehouwe stukken bestond, dat ze die door geenerlei geestelijke dommekrachten verwrikken, of tot hun oogmerk verplaatsen konden; ze staan dus nog geheel op hunnzelven, en er zijn slechts eenige geringe sieraaden, tot de Egyptische en Phenicische wijsgeerige Luchtkasteelen, van gebruik; deze

staan 'er vlak voor, en maaken met hunne magere kolommen en vreemde Sphinx-beelden eene zeer schraale vertooning; echter, daar ze meest van goede bruikbaare en vervoerbaare balast en Egyptisch marmer gesticht zijn, is 'er al menig stukjen voor laatere gebouwen van verbruikt; althands de Grieken hebben, toen zij, de een na den ander, hunne Jonische, Italische, Socratische, Eleatische, Epicurische, Sceptische, Cyrenaische, Academische, Peripatetische, Cynische, Stoische en Eclectische gebouwen 'er voor timmerden, rijkelijk wat van die Egyptische en Phœnicische zuilen, pijlasters en ornamenten verbruikt, en een rij van gebouwen gesticht, welke alle met de schoonste marmeren voorgevels pronkten; zo dat toen, voor alle de laatere wijsgeerige Bouwmeesters van de middeleeuwen en den hedendaagschen tijd, een overvloed van afbraak te haalen was, en wel alles beste bruikbaare Grieksche brokken van Parisch en Egyptisch marmer; daar bouwden ze ook vervolgends nog vlijtig van, elk naar zijn' bijzonderen nationaalen smaak; bij voorbeeld, de Scholastieken heel Gothiek, donker, en met allerlei kruiwerken bezwaard; LEIBNITZ en WOLFF op zijn Duitsch, hecht en sterk; maar DESCARTES op zijn Fransch, lugtig en ligt, doch bevallig; LOCKE op zijn Engelsch, grondig, maar zwaarmoedig; en voor alle die gebouwen heeft eindelijk KANT, van de oude Indiaansche rieten der achterste gebouwen en marmeren plaaten der Sceptische gestichten, een modern Burgerhuis met groote glazen gezet; maar het dak is nog niet geheel digt, de schutting staat 'er ook nog voor, men is 'er nog bezig met kroegen. — Naast dien onafzienbaaren rij van min en meer vervallene Kasteelen en Gebouwen staan vier groote misselijke Chineesche getimmerten, met schelletjes, draaken en joosies versierd, het een vlak naast het ander, maar toch voor 't overige geheel op hunzelven, en zonder dat een enkel stuk der andere afbraaken daartoe gebezigd schijnt. Het eerste is dat van LAO, — het tweede van CON-FOU-TSE, — het derde van FO, — en het vierde, dat zuiver Japansch is, van DAIRI. Dat zijn raare, overal magere en doorluchtige Lootsen; niemand der laatere Bouwheeren heeft 'er ooit een enkelen draak of joosie van kunnen gebruiken, maar ze zijn genoodzaakt geweest, om, als ze een joosie noodig hadden, een Chaldeeuwsch uit de afbraaken op te zoeken. — Dan nog staan, aan de andere zijde der voor elkander gestichte Gebouwen, eenige enkele Hutten; dat zijn die van de Noordsche Volken, Scythen, Kelten en anderen; deze Hutten staan alle nevens, voor en achter elkander, doch met tusschenruimten genoeg dat ze elkander niet hinderen; zo dat dit vlek juist het voorkomen van een Negerij of een Kraal der Hottentotten heeft.

Alle die Gebouwen nu, van het eerste tot het laatste, hoe hecht en welgegrond ze ook mogen schijnen, zijn ongeheid,

wijl ze werkelijk in de lucht ſtaan; en die lucht is dat onſtoffelijke, onvoorwaardelijke, onbegrijpelijke en onkenbaare, waarop ze toch allen, geſticht hebben; terwijl elk naar zijn zin een vloer- of fundamentplank op dezelve lag, welke men *Hypotheſis* noemt; hierop ſtond elks gebouw in goede orde en ſymmetrie; het een was altijd naar het ander; lag die fundamentgrond wat ſcheef, wel nu dan ſtond alles ook wat ſcheef, even als de toren van *Piſa*; en als ze dan dien misſtand zagen, zeiden ze maar dat ze dat met voordagt gedaan hadden, en dat dit een kunſt van bouwen was, die niet ieder man kon doen, — naamlijk zo ſcheef te bouwen als men wil, — en dat evenwel het gebouw ſtaan blijft, omdat de loodlijn nog even binnen de baſis valt.

Daar ſtaat nu dat luchtige onbemuurde Vlek volkomen in order. Willen wij nu deze Gebouwen wat nader leeren kennen, dan zullen wij best doen, het leven en de gevoelens van enkele der voornaamſte Bouwmeesters eens per loops te overzien, dat zal ons nog al een weinig licht over hunne wijze van bouwen verſchaffen. Maar voornaamlijk dienen wij te onderzoeken, wat hun bewogen en aangeſpoord hebbe, om zo ijverig zulke getimmerten, zo ver buiten het bereik onzer aardſche en zinnelijke wooningen, even als Villa's, lusthuizen, buitenplaatſen, voor en bij elkander te zetten. — De grond van deze zucht ligt al weder in eene zelfde, het geheele menſchdom te zamen en elk individu in het bijzonder, van oudsher tot heden toe, naar 't ſchijnt, bijzonder ingeprente eigenſchap, naamlijk de zucht of trek tot geluk, tot verpetering, tot meerdere volmaaking; — en deze opmerking is wel het nuttigſte en troostlijkſte, wat wij uit al dat geeſtelijk timmerwerk kunnen trekken. Indedaad, al wat ooit den naam van Menſch kon draagen, trachtte van ouds geſtadig beter, wijzer, en in één woord, volkomener te zijn, dan hij zich bevond te weezen: geen onzeekere wenk, waarlijk, dat de Menſch tot een oneindig volmaakbaaren ſtand, en dus tot hooger einde dan hij hier kan bereiken, geſchaapen is! Elk had wel van de Natuur dien aanleg ontfangen, om gewaar te worden, dat 'er bij opeenvolging eenige veranderingen van aandoeningen bij hem onſtonden; en men begon die, reeds vroeg, aan buiten des menſch plaats hebbende wezens, die echter met den menſch in een zeker verband ſtonden, toe te ſchrijven: maar de Menſch, altijd zo veel als met zichzelven praatende, vroeg zich welhaast af; *wat* zijn die wezens? *van waar* zijn ze? of liever, wat is de *oorzaak* van hun beſtaan? Alle deze vraagen nu konden de menſchen zichzelven niet oplosſen. Dit deed hen te meer verlangen om 'er iets naders van te weeten, en die kennis als hun hoogſte geluk aanzien, wijl ze hen volkomener ſcheen te zullen maaken. Elk riep dus in zijne

taal uit, hetgeen VIRGILIUS in de zijne in laatere tijden uit boezemde:

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Gelukkig is de mensch, die de oorzaak kent der dingen!

Dit geluk, echter, was een schaduwbeeld, waar ze allen naar greepen, zonder het te kunnen vatten; elk begon zich een luchtje in de lucht te bouwen, dat zodra omstortte als het gezet was; tot dat 'er onder de Grieken een Volk opkond, dat zich met nadruk bemoeide om hunne twijfelingen op te lossen en hun verlangen te bevredigen. —— —— ——

HET VERMOGEN DER MUZIJK OP DE ZIEL.

Twee vrienden, die ieder met een kind weduwenaar waren gebleeven, hadden elkander beloofd, dezelve te zamen in 't huwelijk te zullen verbinden. De Heer DE B. en de Heer DE M. woonden te *Parijs*, zagen elkander dikmaals, doch hunne kinderen kenden elkander niet. De beide vaders hadden afgesproken, dat zij elkander niet eerder zien zouden, dan in het tijdstip des leevens, waarin het hart berekend is om eene keuze te kunnen doen. Zij waren bedugt, dat zij, in de kindsheid kennis aan elkander krijgende, die wederzijdsche liefde niet zouden gevoelen, die, op de jaaren der driften, uit het eerste gezigt doorgaans geboren wordt.

In de opvoeding van JULIUS en VICTORINA was niets verzuimd. De Heer DE B., vader des eerstgenoemden, groot liefhebber van de muzijk, zag met onuitspreekelijke blijdschap zijns zoons vorderingen in deeze betoverende kunst; op den ouderdom van veertien jaaren was hij een meester op de viool; niet minder muntte VICTORINA uit op de *Piano-forte*. De Heer DE B. bezogt op zeketen dag zijnen vriend. „ 'Er moet," zeide hij tot hem, „ mijn waarde DE M., eene proeve genomen worden. JULIUS bezit eene gestalte en houding, bevallig genoeg om een leevendigen indruk te verwekken; „ uwe dochter is bekoorlijk; indien zij, elkander ziende, over „ en weder behagen in elkander vinden, gebeurt 'er zekerlijk niets ongemeens; indien zij, ons ontwerp vermoedende, „ elkander dies te sterker beminnen, dit is ook zeer natuurlijk. Maar ik heb eenen inval gekreegen, een zonderlingen „ inval, ik beken het, doch indien gij denzelven goedkeurt,

„ zult

„ zult gij aan mijnen vuurigſten wensch voldoen. Onze ha„ deren moeten zoo nabij elkander worden gebragt, dat zij „ elkander hooren, doch niet zien kunnen. Tot heden toe „ zijn de oogen het eerſte zintuig geweest, waarvan de Liefde „ zich bedienst heeft om zich een weg tot het hart te baanen; „ laaten wij haar eenen anderen weg doen neemen; dat het „ gehoor de plaats van het gezigt vervange!" De Heer M. nam genoegen in dit plan; men liet twee kamers gereed maaken; de muur, die deezelve van een ſcheidde, wierdt weggebroken, en een ſtijf geſpannen taf daarvoor in de plaats geſteld; en vermits de nieuwsgierigheid daarin eene opening zoude hebben kunnen maaken, wierdt aan weerskanten, op zekeren afſtand, een traliewerk geplaatst, 't welk men met eene zeer dunne ſtoffe overdekte. Met deeze voorzorge hadt men van de nieuwsgierigheid, in voortgelijk een geval zoo natuurlijk, niets te vreezen. Voordat JULIUS en VICTORINA in de kamers geleid wierden, voor hun beſtemd, wierdt hun uitdrukkelijk bevolen, en deedt men hun plegtig belooven, aldaar niet te ſpreeken; zelfs waren zij met de vaderlijke oogenſlde gedreigd, indien zij het ſtilzwijgen braken; om kort te gaan, zij hadden alleenlijk verlof om te zingen en op de inſtrumenten te ſpeelen, welke zij beiden zoo uitſteekend behandelden.

Men verbeelde zich VICTORINA's opgetogenheid, toen zij de welluidende klanken der viool van JULIUS hoorde, en het bekoorlijk Air, welk hij ſtraks daarop zong, met de uitdrukking der zagtſte aandoenlijkheid! Zij was in ſterke verzoeking om vraagen te doen aan de zoo lieflijke ſtemme, die in haar hart doordrong; doch zij herinnerde zich haars vaders ſtreng verbod. Zij plaatſte zich aan haare Piano, en deedt op haare beurt in JULIUS de bekoorlijkſte verrukking ontſtaan: hij verbeeldde zich, in hoogere gewesten te zijn opgenomen, en de ſtemme van een hemelſchen Geest te hooren. Toen VICTORINA geëindigd hadt, alzoo JULIUS zijne opgetogenheid niet met woorden mogt betuigen, klapte hij in de handen, vatte van nieuws zijne viool op, en overtrof zichzelven in de nieuwe ſtukken, welke hij ſpeelde. Zoo veel behaagens vonden de beide jonge lieden in dit muzikaal geſprek, dat men hen tot de gewoone zamenleeving niet kon doen terug keeren. Nergens waren JULIUS en VICTORINA gelukkig, dan in hunne Muzijkzaal. De Schouwburg en het Bal waren voor hun het grootſte verdriet.

De hoop van den Heere DE S. wierdt vervuld: JULIUS was ſmoorlijk verlieft, en VICTORINA ondervondt het teederſte gevoel voor JULIUS; deeze, ſlaaf der gedaane belofte, en evenwel onverduldig om aan zijne onzigtbaare beminde de drift te verſtaan te geeven, die hij voor haar gevoelde, vondt zich genoegzaam opgewekt om Dichter te worden. Hij maak-

de Romances, die alle de kragt zijner liefde en kwellinge uitdrukten.

VICTORINA, betuverd, tragte op deeze Lyrische liefdeverklaaring met andere coupletten te antwoorden: de regels der poëzije waren niet zoo goed in acht genomen; doch zij erkende doordrongen te zijn van de gevoelens, welke zij had doen ontstaan, en JULIUS bemerkte de misslagen in den stijl niet, welke iedereen behalven hij zou ontdekt hebben.

Naa een langen proeftijd bereikten eindelijk onze twee gelieven den huwbaaren ouderdom. Aan beiden wierde het huwelijk afzonderlijk voorgeslagen, doch beiden gaven 'er geen ander antwoord op, dan de verklaaring van hunnen diepsten afkeer van den echt; eene zamenkomst belet men vóór het dienstig middel ter verdrijvinge van dien afkeer. Met de jaaren hadden JULIUS en VICTORINA alle de volmaaktheid der uitwendige voordeelen verkreegen; de Natuur hadt ze hun met eene kwistende hand geschonken; zij zagen elkander, en hunne oogen wierden inderdaad bekoord; maar het besluit stondt vast om niet te willen trouwen. „ Hoe is het mogelijk," zeide de Heer DE B. tot zijnen vriend, „ dat het hart hun niet gezegd heeft: *zie daar* „ *het Weezen, welk ik bemin!* Het woord *sympathie* is dan „ een woord zonder zin." Zoo dra JULIUS en VICTORINA van eene belemmerende zamenkomst verlost waren, liepen beiden na hunne schrijftafel, en maakten eene Romance, die hun ongeluk met de kragtigste woorden uitdrukte; verre waren zij van te vermoeden, dat de eene des anderen volkomene genegenheid bezat, en zij zwoeren (zonder de ligtvaardigheid dien eeds ooit te vermoeden) nooit te zullen vereenigd worden!

Niet beter slaagden nieuwe zamenkomsten: de twee gelieven vonden geen vermaak in elkander te zien. De Heer DE B., van nu af volkomen overtuigd, dat elk hunner getrouw was aan de gevoelens, die de Muzijk alleen in hun hadt verwekt, was op een slottooneel bedagt: de behangzels, welke de twee kamers vaneenscheidden, wierden zorgvuldig losgemaakt, en derwijze ingerigt, dat zij bij de geringste aanraaking moesten vallen. De twee vrienden geboden JULIUS en VICTORINA, zich op het voordeeligst te kleeden, en zeiden, dat zij hen dien dag een nieuw muzijk wilden hooren uitvoeren, welk men zeide zeer voortreffelijk te zijn; JULIUS zou de eene partij, VICTORINA de andere speelen. De vaders gaven het afgesproken zein; en, tot groote verbaasdheid der twee gelieven, zongen zij een *duo*, waarin zij elkander eene eeuwige liefde zwoeren. De verrasfing, de verrukking smoorden bijkans hunne stemmen; welhaast hoorde men niets dan zuchten. Thans deedt de Heer DE B. de behangzels vallen. Met verbaasdheid herkenden de jonge gelieven elkander, en vloogen

op

op elkander toe; maar de traliën — de traliën waren daar; zij konden niet als het overige verdwijnen; — JULIUS, zonder dat hem de weg wierdt geweezen, bevondt zich in vier sprongen aan de voeten van VICTORINA. Weinige dagen daarna vereenigden de Heer DE B. en de Heer DE M. hunne kinderen met elkander.

PANHARMONICON.

De Heer JAN MAELZL, woonagtig te *Weenen*, bevindt zich thans te *Parijs*, om aan het oordeel van het verlicht publiek in die hoofdstad een Muzijkinstrument te onderwerpen, door hem uitgevonden. Dit speeltuig, 't welk alleen door veeren in beweeging wordt gebragt en gehouden, geeft het geluid van alle blaasspeeltuigen, en verschaft aan hetzelve eene vastheid en volmaaktheid, welke de kunst, ondanks de poogingen der grootste meesters, niet heeft kunnen bereiken. De speeltuigen, uit welke het is zamengesteld, zijn de Dwarsfluit, de kleine Fluit (*flauto picciolo*) de Klarinet, de Hoboo, de Basson, de Hoorn, de Serpent en de Trompet. Die speeltuigen zullen nog vermeerderd worden met de Ketelstrom, de groote Trom, de Bekkens, de Triangel, enz. De naam *Panharmonicon* (Alharmonie) ontvouwt volkomen de natuur van dit speeltuig.

De Heeren CHARUBINI, MÉHUL, PLEYEL en RIGEL hebben niet verzuimd, aan den Heere MAELZL eene getuigenis van hunne bijzondere hoogachtinge te geeven, door hem Muzijkstukken, door hen vervaardigd, ten geschenke aan te bieden. Wij zelven zijn getuigen geweest van de uitvoering der Krijgs-symphonie van HAYDN, van eene *Echo*, opzettelijk door den Heer CHERUBIM vervaardigd, van een *Fransschen* Marsch, en van verscheiden Allemande-danzen. Onmogelijk is het, dat een gezelschap Muzikanten harmonieuse stukken met meer naauwkeurigheids, juister afgemeetene, en wij zouden schier zeggen, meer onveranderlijk bepaalde, ineensmeltingen (*nuances*) van het *piano* en het *forte*, kunnen uitvoeren. Het is niet slegts eene zinbegoocheling; men hoort de eigen klanken der speeltuigen zelve. De Trompet heeft inzonderheid ons doen verbaasd staan; een Virtuoos zoude het niet verder kunnen brengen. 't Geen de voornaamste verdienste van dit werktuig uitmaakt, is, dat de maaker voor elk blaas-instrument een mondstuk heeft uitgevonden, aan deszelfs natuur eigen, en dat tevens, met de meeste volkomenheid, aan het vermogen der menschelijke stemwerktuigen beantwoordt.

MENGELWERK,

TOT PRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

LEEVENSBERIGT VAN JAMES BEATTIE, *L. L. D. F. R. S. E. Hoogleeraar in de Zedelijke Wijsbegeerte en Redeneerkunde te Aberdeen, Lid van de Zeeuwsche Maatschappij der Weetenschappen, en van de Letterkundige en Wijsgeerige Maatschappij te Manchester.*

Aan de Heeren Schrijvers der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

MIJNE HEEREN!

Ik ben een zeer groot liefhebber van Leevensbeschrijvingen. Gaarne wensch ik, inzonderheid, Mannen te leeren kennen, die, door hun Verstand, Weetenschap en Geleerdheid, zich eenen welverdienden beroemden Naam verwierven. Ik heb, in dit stuk, veele gelijk denkenden en eveneens gevoelenden. Hun en mij is het hoogst aangenaam, in het *Mengelwerk* uwer *Letteroefeningen*, doorgaans in elk Stukje, dus een onthaal te ontmoeten. Lang had ik gewenscht, eenig bijzonder onderricht te ontvangen wegens den *Aberdeensche* Hoogleeraar BEATTIE, die, door een aantal zijner Schriften, in onze taal vertolkt, in zeker voege ons landeigen geworden is. Immers hebben wij van hem vertaald in handen eene *Verhandeling over de Natuur en de Onveranderlijkheid der Waarheid*, ten jaare 1773, door PETRUS GERARDUS DUKER, in 't licht gegeeven. — In het *Mengelwerk* uwer *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen* zag men van tijd tot tijd het voornaamste geplaatst uit BEATTIE's Werk over *de Dichtkunde, zo verre zij de ziel roert*, (te vinden in het II D. 2 St. bl. 473. III D. 2 St. bl. 397, 568, 608. IV D. 2 St. bl. 21,

66, 195, 242, 362.) —— In den jaare 1783 kreegen onze Vaderlanders 's Mans keurige *Proeve over het Lachen en het Gelachverwekkende* in handen. —— Met den jaare 1785 ontvingen wij de Vertaaling zijner *Wijsgeerige, Oordeel- en Zedekundige Verhandelingen; gaande over het Geheugen, de Verbeeldingskragt en het Droomen; over de Fabelkunde en Romans; over het Verheevene; over de Nuttigheid eener Taalgeleerde Opvoeding, en de Bloedverwantschaplijke Genegenheid*, in twee Deelen, door den Eerw. PETRUS LOOSJES ADZ. vervaardigd. — Die zelfde Christen-Leeraar schonk, in 't jaar 1790, ons de Overzetting van de *Waarblijklijkheden van den Christlijken Godsdienst*, uit BEATTIE's pen gevloeid. — En bezorgde ons de Hoogleeraar JOH. FRED. HENNERT, in 't jaar 1791, des Schrijvers *Grondbeginzelen der Zedelijke Weetenschappen*, in drie Boekdeelen.

Die Schrijver, van wien wij zo veel bezitten, worde van de keurigste, striktste en onpartijdigste Boekbeoordeelaaren in geheel *Europa*, de Heeren Schrijvers van het *Monthly Review*, de *Wijsgeerige Verhandelingen* aankondigende, met een' schaars door hun toegedeelden, en daarom hoogschatbaaren lof beschonken, welken wij hier gepast oordeelen te vermelden. Zij drukken zich in deezer voege uit: „ Indien de voortbrengzels van gemeene Schrijvers, over zede- en oordeelkundige stoffen, geschikt zijn om de aandagt van het Algemeen te trekken; kan een nieuw Werk, deeze stoffen behandelende, gevloeid uit de pen eens reeds met roem bekleeden Schrijvers, niet nalaaten de nieuwsgierigheid gaande te doen worden, en de grootste verwagtingen op te wekken. De Hoogleeraar BEATTIE heeft reeds eenen agtenswaardigen rang verworven onder de oordeelkundige Schrijvers deezer Eeuwe. Zijne Wijsgeerige, Oordeel- en Zedekundige Verhandelingen zullen die verworven agting in geenen deele verkorten. Ze zijn het voortbrengzel van een allerbest gevormd Hart en klaar verlicht Verstand; van een' Man, die, met Vernuft en Smaak, Braafheid en Goedwilligheid vereenigt, die de gelukkige gaave bezit om zedelijk met wijsgeerig onderwijs te paaren, en, terwijl hij alleen ten oogmerk schijnt te hebben om het *verstand* op te klaaren, alle gelegenheden waarneemt om tot het *hart* te spreeken. De Regels ter betragting, om het

„ het

„ leevensgedrag te beſtuuren, welke hij onder zijne
„ Beſpiegelingen mengt, mogen zommige Leezers ver-
„ drietig en van weinig aangelegenheids toeſchijnen;
„ wij zien ze aan als een dierbaar gedeelte van het
„ Werk, en wenſchen, uit grond onzer harten, dat de
„ Onderwijzers der Jeugd, in plaats van zich te vrede
„ te houden met enkel Schoolgeleerden en Wijsgeeren
„ te vormen, den Hoogleeraar BEATTIE navolgden,
„ met haar zo wel *doen* als *beſpiegelen* te leeren, en
„ zich met Eere, Volſtandigheid en Braafheid te ge-
„ draagen in alle Leevensſtanden." — *Monthly Review for Julij* 1783.

Men achte deeze voorloopende Brief bij de Leevensſchets van den Heere BEATTIE, hier nevens gaande, niet te lang, in vergelijking van het Stuk zelve. Ik wilde door denzelven aan uwe Leezers *Werken* herinneren, uit 's Mans pen gevloeid en in onze taal overgebragt, die, mijns bedunkens, eene veel algemeener leezing en beoefening verdienen, dan misſchien aan dezelve te beurt gevallen is, uit oorzaaken, die zeker den Smaak onzer Landgenooten niet tot eere ſtrekken, en (om 'er dit, ten ſlot, nog bij te voegen) aanduiden, dat de *verſtandige Verlichting* nog dien opgang niet gemaakt hebbe, welken alle welwenſchers en voorſtanders van Deugd en Godsdienſt zo hartlijk verlangen. Ik blijf, enz.

* * *

JAMES BEATTIE werd te *Kincardineſhire*, in *Schotland*, gebooren. Zijn Vader behoorde tot den Boerenſtand, was een Landbewoonder, die, ſchoon zo aanzienlijk niet als men ze in *Engeland* aantreft, een edelen en wakkeren geest bezat, niet oneigen aan lieden ten platten lande in dat Noordlijk Rijk. Hij, naamlijk, wist 'er op geſteld, en voerde het daadlijk uit, om eene uitmuntende opvoeding aan zijnen Zoon te geeven.

De Parochie-ſchoolen in *Noord-Brittanje* zijn daartoe zeer geſchikt, en de vijf Univerſiteiten, aldaar door 't Rijk verſpreid, brengen verwonderlijk veel toe, om Geleerdheid, Wijsbegeerte, en Weetenſchappen in 't algemeen, in eene overvloedige maate mede te deelen aan de Jeugd, die zich in de loopbaane begeeft.

De jonge BEATTIE, in de nabijheid der onderlijke wooning de voorbereidende kundigheden opgedaan hebbende, vertrok na *New-Aberdeen*, en voltrok zijne Letter- en Leer-oefeningen op die Univerſiteit, waar hij ten laatſten het Hoogleeraarſchap bekleedde. Het is daar zeer algemeen, dat Jongelingen, met geene ruime maate van tijdlijke middelen bedeeld, *Burſars* worden, (*op de Beurs ſtudeeren*, gelijk men het bij ons uitdrukt.) Tot eer der *Schotten* moet men zeggen, dat die hoedanigheid geene vernederende onderſcheiding maakt, geene laagheid medebrengt, of iets ſlaafsch inſluit. In tegendeel is het een blijk van verdienſte, en niet zelden eene belooning van uitmuntende vorderingen. —— Het is niet vreemd, dat veelen der Studenten, die leſſen in onderſcheide vakken, geduurende eenige maanden, bijwoonen, en dan, als *Burſars*, vier, vijf, negen tot tien Ponden 's jaars ontvangen, het overige van het jaar in eene Parochie-ſchool les geeven.

Het is niet onwaarſchijnlijk dat dit het geval was van den jongen BEATTIE. Zeker gaat het, dat hij, geduurende geen gering gedeelte zijns jeugdigen leevens, den post van Schoolmeester bekleedde, eerst te *Alloa*, in *Fifeſhire*, en vervolgens in *Kincardineſhire*. Eindelijk boodt zich eene gelegenheid aan om na *Aberdeen* te trekken, de derde Stad in *Schotland*, in handelrijkheid, grootte en aangelegenheid. Daar bekleedde hij, in 't eerst, den post van Ondermeester in de *Latijnſche* School, en, de Dogter van den Oppermeester getrouwd hebbende, vormde hij misſchien geen hooger uitzigt, dan om, ten eenigen tijde, de Opvolger zijns Schoonvaders te worden. Daar gebeurde nogthans iets, dat hem welhaast hoogere uitzigten deedt vormen.

De Heer BEATTIE, die langen tijd ſmaak in Dichtkunde bezeten en veele verzen gemaakt hadt, viel met ongemeene vlijt aan het beſchaaven zijner Dichtſtukken, zo dat dezelve eene geſchiktheid kreegen om in het licht te treeden; welhaast voldeedt hij aan den wensch zijner vrienden, met de uitgave. De eerſte beſtondt in een Boekdeel, *Original Poems and Translations*, ten jaare 1760 van de pers gekomen. Eenige deezer Dichtſtukjes zijn naderhand meer gezuiverd en beſchaafd ter Boekenwereld verſcheenen. Zijn *Judgment of Paris* gaf h ijften jaare 1765 te leezen. In 't

jaar

jaar 1767 werd hij bekend aan den Dichter GRAY, en men zegt, dat hij deezen geraadpleegd hebbe, ten aanzien van *The Minſtrel or the Progreſs of Genius*, grootdeels geſchreeven in 1768, ſchoon een gedeelte de arbeid was zijner dichterlijke aanblaazing in vroegeren jaare. Het eerſte Boek deezes Werks kwam uit in 1771; het tweede in 1774. Het geheele Werk is zedert verſcheide keeren gedrukt. Intusſchen ontwaalde hij de Vrienden der Waarheid met zijne *Eſſay on the Nature and Immutability of Truth, in oppoſition to Sophiſtry and Scepticism.*

Het was onder de uitgave deezer Werken, dat veelen zijner Landgenooten 's Mans vriendſchap zogten, en aan de talenten van BEATTIE de verdiende hulde beweezen. Veelen vervoegden zich met hunne Dichtſtukken tot hem, en zijne verdienſten trokken de aandagt der Lettermintnaaren. Dan iets beters dan bloote bewondering was voor BEATTIE weggelegd: want de Graaf VAN ERROL, die *Slams Caſtle*, in de nabuurſchap van *Aberdeen*, bewoonde, werd de Voorſtander en Beſchermheer van Mr. BEATTIE. Deeze Edelman ſtelde zijn' invloed met zulk een' ijver en gelukkigen uitſlag te werk, dat den Ondermeester op de Taalſchool, door den Magiſtraat van *New-Aberdeen*, de aanzienlijke post van Hoogleeraar aan de Univerſiteit werd opgedraagen.

Korten tijd daarnaa verwierf BEATTIE eene meer onderſcheidende beſcherming en ſteun. Mr. HUME werd, ten deezen tijde, door zijne Landgenooten aangemerkt, als niet alleen een uitmuntenden rang bekleedende in het Gemeenebest der Letteren, maar ook het oppergeſtoelte van oordeelvelling en keurmeesterſchap, waarop hij in zeker voege verheeven was door de vrijwillige ſtemme der Natie. Natuurlijk was het, dat een jeugdig Letterminnaar uitzag na de ondersteuning en beſcherming van zodanig een' Letterheld. Men zegt, dat Mr. BEATTIE, 't geen hij ſchreef, aan diens overzien onderwierp, met al dien eerbied, maar tevens met al die hoope, welke hij toen reeds, met volle regt, mogt koesteren. Het oordeel des Geſchiedſchrijvers was egter zo gunſtig niet, als Mr. BEATTIE, misſchien, met grond mogt verwagten. Dit voorval wil men dat aanleiding zou gegeeven hebben tot de meergemelde *Verhandeling over de Natuur en de Onveranderlijkheid der Waarheid*,

heid, in tegenſtelling van Drogredenkunst en Twijfelaarij. Wat hiervan zijn moge, en aan welke beweegredenen het vervaardigen dier Proeve moet worden toegeſchreeven, welke wij gelooven dat van den zuiverſten aart waren, dit Werk bezit eene zeer groote verdienſte. De Schrijver hieldt zeker Dr. REID in 't oóge, en volgde de voetſtappen diens bekwaamen Hoogleeraars; het verdient opgemerkt te worden, dat de Leerling, in dit geval, een beroemder naam verwierf dan de Leermeester. — De uitgave van dit Werk verſchafte BEATTIE grooten lof, een klein Jaargeld, doch een groot aantal Vrienden en Begunſtigers. Onder deezen mogen wij noemen Dr. GREGORY van *Edinburg*, den Graaf VAN MANSFIELD, Mev. MONTAGU, Dr. JOHNSON, Lord LYTTLETON, HURD en PORTEUS, Biſchoppen van *Worcester* en *Londen*. — Lord MANSFIELD, toen Opperregter in 's Konings Bank, prees hem bij den Koning aan, en bragt te wege, dat zijne Majeſteit hem een jaarlijksch gunstbetoon van tweehonderd Ponden St. ſchonk; „ten einde hij," gelijk men ten dien dage ſprak, „dus begiftigd, altoos op de wagt zou ſtaan, „om zich ten ſtrijde aan te gorden tegen alle Gods- „dienst - ontheiligende gevoelens en twijfelaarijen, „welke, ondanks 't geen hij daar tegen geſchreeven „hadt, in de wereld mogten ten voorſchijn treeden."

De Heer BEATTIE, in deezer voege eer en voordeel in zijn Land verworven hebbende, verlangde *Londen* te zien, en te verkeeren met de beroemde Geleerden in die Hoofdſtad des Rijks. Bekend zijnde bij Mr. BOSWELL, bezogt hij dien Heer in 't jaar 1771, op zijne reis na *Londen*, en verwierf eene zeer vleijende aanbeveeling aan Dr. JOHNSON, die den Heer BEATTIE bij veelen zijner Vrienden, inzonderheid aan Mev. THRALE, bekend maakte, en vervolgens altoos van hem ſprak op eene wijze, die de grootſte hoogagting uitdrukte. — Omtrent deezen tijd het Getuigſchrift van het *Marſchal*-Collegie als L. L. D. ontvangen hebbende, deedt hij anderwerf eene reis na *Londen*, ten jaare 1773. Vijf jaaren verliepen 'er egter, eer hij zich weder derwaards vervoegde.

Dr. BEATTIE beſchonk ten jaare 1783 de wereld met zijne *Diſſertations Moral and Critical.* Deeze waren eerst vervaardigd geweest in eene andere gedaante, en maakten een gedeelte uit der Leſſen, voorgehouden aan jonge

Hee-

Heeren, die hij, als Hoogleeraar in de Zedekunde, moest onderwijzen. „ Dit hoopte hij," opdat wij zijne eigene uitdrukkingen bezigen, „ dat genoeg zou zijn om te ver-„ antwoorden voor de eenvoudigheid van den ſtijl, „ voor de veelvuldige invoegingen van ernſtige en ter „ deugdsbetragting opleidende aanmerkingen, alsmede „ voor eene grooter verſcheidenheid van ophelderende „ voorbeelden, dan noodig zou geweest zijn, indien „ zijne Toehoorders van rijper jaaren, of aan afgetrok-„ kene beſchouwingen gewoon geweest waren. — De „ Leezer zal zich te leurgeſteld vinden, wanneer hij, „ in dit Boek, eenige diepuitgehaalde Bovennatuurkun-„ dige Beſpiegelingen, of andere ſtoffen, vol twijfelag-„ tige zintwisting, verwagt te zullen ontmoeten. De „ Schrijver is des niet onkundig; doch zij ſtrooken niet „ met zijne begrippen van *Zedelijk Onderwijs*, en hij „ heeft ze, zints lang, ter zijde geſteld. Hij bedoelt, „ jeugdige gemoederen te gewennen aan aandagtige op-„ merking, dezelve te hoeden tegen den invloed van „ kwaade beginzelen, en bezig te houden met zulke af-„ beeldingen der Natuure, en zodanige eenvoudige en „ tot betragting ſtrekkende Waarheden, als teffens kun-„ nen dienen om het Verſtand en het Hart te verbete-„ ren, de Verbeelding te ſtreelen en te verheffen."

Dr. BEATTIE'S *Evidences of the Christian Religion*, ten jaare 1786, op aanraaden des toenmaaligen *Biſſchops van Chester*, Dr. PORTEUS, thans *Biſſchop van Londen*, vervaardigd en in 't licht gegeeven, is een dierbaar Werkje. De *Nederduitſche* Vertaaler (dit mogen wij vrijlijk, als geheel overeenkomſtig met de waarheid, in dit Leevensverſlag, uit het *Engelsch* opgemaakt, hier invlegten) „ vondt zich, behalven door de belangrijkheid „ der zaake zelve, daartoe opgewekt door de kortheid, „ waarmede de Heer BEATTIE het ſtuk behandelt, en „ zijne wijze van voordragt, zo geſchikt naar de bevat-„ ting van allen, die hun natuurlijk gezond verſtand „ bezitten, en een Hart, voor overtuiging vatbaar, in „ den boezem omdraagen. Geene geleerdheid wordt 'er „ vereischt, om dit Werkje te verſtaan en de klem der „ Bewijzen te vatten; 't is niet voor Geleerden ge-„ ſchreeven, maar voor allen, die belang ſtellen om hun „ geloof in den *Christlijken Godsdienst* op den eenigen „ hegten grondſlag, verſtandige overtuiging, te doen rus-„ ten; die willen weeten, wat, wien en waarom zij geloo-

„ ven, en in ſtaat zijn om rekenſchap te geeven van „ de hoope, die in hun is."

Het leeven van Dr. BEATTIE is een werkzaam leeven geweest, beſteed in de beoefening der Fraaije Letteren, in het vervaardigen zijner Leſſen in de *Zedelijke Wijsbegeerte* (*), in het opſtellen van Werken, en die voor de drukpers in orde te brengen; zodat hij ſlegts weinig tijds kon uitkoopen, om dien aan de geneugten der gezellige verkeering te wijden. Hij was nogthans vrolijk, en ontſpande bij wijlen den boog zijner gezette Letteroefeningen in 't gezelſchap zijner oude bekenden en vrienden, tot dat, omtrent tien jaaren vóór zijnen dood, eene allertreurigſte gebeurtenis een nagt van ſomberheid om hem heen ſpreidde, en bleek hem zo zeer te treffen, dat hij, oudanks zijne uitſteekende Godsvrugt, 'er onder ſcheen te bezwijken. Zints veele jaaren hadt zijn oudſte Zoon hem het hoogſte leevensgenoegen geſchonken, en beloofde deeze, zijn vermaak en troost te zullen weezen in zijne klimmende jaaren. Die ſteun van alle zijne genoegens, die bron van alle zijne hoope op aarde, werd, op den 19 van Slachtmaand des jaars 1790, hem door den dood ontrukt, toen hij twee-en-twintig jaaren bereikt, en, aan den eenen kant, ten toon geſpreid hadt zulk eene deugdzaame geaartheid, als de tederst liefhebbende Vader in een' Zoon kan wenſchen; terwijl, aan den anderen kant, het verſtand en de talenten diens waardigen kweekelings zijns Vaders zich zo gunſtig ontwikkelden, dat zij vroegtijdig eene aanſtaande uitmuntenheid aankondigden. De laatſte hoogst treurige bezigheid eens diep in droefenisſe gedompelden Vaders, ten opzigte van dien Zoon, was de uitgave van diens nagelaatene Werken.

(*) In de *Engelſche* opgave der Werken van Dr. BEATTIE vinden wij de *Grondbeginzelen der Zedelijke Weetenſchappen* deezes Hoogleeraars niet vermeld. Wij bezitten het *Engelſch* Werk niet; de Voorreden des Vertaalers geeft daaromtrent geen licht. In het II Deel der Vertaalinge vinden wij aan den voet van bl. 195: *dit is geſchreeven in* 1791. Alleen zegt de Hoogl. HENNERT, die ons de Vertaaling bezorgde: „ De nette pen van BEATTIE heeft de Grondbeginzelen der „ Wijsbegeerte opgeſteld, zoo veele fraaie Werken vercierd, „ belangrijke voorwerpen zoo duidelijk en zoo treffend ge„ tekend, dat die edele Wijsgeer mijne aanprijzing niet noo„ dig heeft."

ken. „Ik heb," schreef hij, „verlooren den aan-
„genaamsten, en, voor den tijd der vijf laatste jaaren
„zijns korten leevens, een' der leerzaamste medgezel-
„len, die immer iemand op de reis des leevens aan-
„trof: maar — *de* HEERE *heeft gegeeven, de* HEERE
„*heeft genomen, de naam des* HEEREN *zij geloofd!* Ik aan-
„bid den Oorsprong alles goeds, die hem de genade
„verleende om zulk een leeven te leiden, als het onmoge-
„lijk voor eenen *Christen* maakt, te twijfelen aan zijnen
„overgang tot het beërven eener zalige Onsterflijkheid."

Dan, alsof de verdrietlijkheden onzes Hoogleeraars de volle maate nog niet bekomen hadden, hij ondervondt ten jaare 1796 een toevoegzel van ramp, door den dood van zijnen jonger Zoon, MONTAGU BEATTIE, zo genaamd naar Mev. MONTAGU. Deeze verliezen troffen hem dermaate, dat, zints dien tijd, gezondheid en lust hem begaven.

Men hieldt Dr. BEATTIE voor een beminnenswaardig man, in alle betrekkingen des leevens. Als Egtgenoot was zijn gedrag voorbeeldlijk, en zijne genegenheid als Vader bleek uit zijne droefenisse, zo groot, dat al het vermogen van den Godsdienst, om onderwerping aan de schikkingen der Voorzienigheid te leeren, hem bezwaarlijk al den troost schonk, welken hij te zijner opbeuringe noodig hadt. — De beroemdheid zijns naams bragt niet weinig toe tot den bloeienden staat der Universiteit, welke hij ten sieraad strekte. Zo lang zijne gezondheid en kragten het toelieten, was niemand vlijtiger of wakkerder in het volbrengen van alle de pligten eens Hoogleeraars. En wij durven zeggen, dat 'er hoogwaarschijnlijk veele jaaren zullen verloopen, eer de Leerstoel in de *Zedelijke Wijsbegeerte* vervuld zal worden door een bekwaamer Hoogleeraar. — Als Dichter beklom BEATTIE een hoogen trap van volkomenheid. Zijne verzen waren fraai; in keur van taal, en rijkheid van beelden, behoefde hij voor niemand zijner tijdgenooten te wijken. Hadde hij volhard in, gelijk POPE en DRYDEN, de Zanggodinnen te vereeren, zelfs in zijne hoogere jaaren, zijne dichtbekwaamheden zouden in sterkte toegenomen, en hem, in dat vak, grooten roem bezorgd hebben.

Dr. BEATTIE was middelbaar van grootte; dan, schoon zijn uitzigt bevallig was, hadt zijn gelaat niets, dat hem, op eene uitsteekende wijze, onderscheidde, be-

halven dat het leevendig uitzigt eens Dichters in zijne oogen doorſtraalde, en eene leevendigheid aan zijn gelaat, ook in zijne laatſte leevensjaaren, bijzette. Hij bereikte ten dage zijns ſtervens den ouderdom van 68 jaaren.

VOORBEELD EENER GENEEZINGE VAN DE POOLSCHE VLECHT.

Deeze ziekte, in welke het hoofdhair zodanig onderling verward en ineen gevlogten is, dat het niet kan losgemaakt, gebroken of afgeſneeden worden zonder bloedſtorten, ontmoet men bijkans nooit in *Frankrijk*; doch in *Polen* is zij zeer algemeen: van hier de benaaming van *Plica Polonica*, of *Poolſche Vlecht*. Vooral zijn 'er de Jooden mede gekweld, welke in die landen woonen. Onder de oorzaaken, welke tot deeze verſchrikkelijke huidziekte meest bijdraagen, noemt men de morſigheid, in welke die lieden leeven; zelden kammen zij zich, zijn laag in den grond en vogtig gehuisvest, en drinken overmaatig veel brandewijn. Eene andere oorzaak dier ziekte heeft haaren grond in zekere wateren in *Polen*, waarvan het gebruik, 't zij onder de gedaante van drank, of tot baaden, veel nadeels voortbrengt. Bij deeze oorzaaken moet een erfgebrek gevoegd worden, 't welk van de vaders op de kinderen overgaat, en beſtaat in de al te groote opening der poriën en der vezelagtige hairen, die zich onder de huid van den hoofdſchedel bevinden; waardoor veroorzaakt wordt, dat het dik en lijmerig voedend zap, ontſtaande uit het gebruik van grof voedzel en onzuiver water, door middel der warmte, door het onmaatig gebruik van brandewijn verwekt, in de holligheden der hoofdhairen wordt gevoerd, door derzelver poriën doorlekt, en deeze ziekte veroorzaakt.

In den jaare 1797 wierd ik ontboden bij Mevrouw CAMP..., woonende in de ſtraat *Vendôme* (te *Parijs*), die van deeze ongewoone huidziekte was aangetast. Mevrouw CAMP... is van een bloedrijk geſtel en zeer driftig van aart. In haare jeugd hadt zij zich in het gebruik van ſterken drank verloopen, en in de ziel zeer zwaare aandoeningen geleeden.

Ik

Ik zag haar in de eerſte dagen dat het kwaad zich openbaarde; ik vond haar in eene zeer zwaare heete koorts, de oogen zeer rood, zich naauwelijks kunnende openen of het geringſte licht verdraagen. Op den vijftienden dag van haare ziekte ontdekten wij, dat haar hair overend ſtondt, in malkander gedraaid en zamengepakt was, zoodat de zieke haare nachtmuts niet op het hoofd konde houden; en wanneer 'er lokken wierden afgeſneeden, of braken, liep 'er bloed uit, vooral in de verheffing der koortze, omdat de zieke alsdan zeer onrustig was, en het hoofd zeer ſterk bewoog.

Ik diende haar bloedzuiverende middelen toe, en voegde 'er, in de eerſte dagen der ontſteekingskoortze, ontbindende middelen nevens; verzagtende, in het tweede tijdperk; bittere met zuure vermengd, en eenige zagte buikopenende middelen, in het derde tijdperk.

Uitwendig gebruikte ik wasſchingen, bereid uit een afkookzel van den Smeerwortel, Garst, Beerenklaauwsbladeren, Malve, Kruiswortel en andere wortels, verzagtende bladeren en bloemen, ten einde de ziekteſtoffe na het hoofdhair af te leiden, werwaarts dezelve eene natuurlijke ſtrekking heeft, alsmede om de opſlurping, terugvloeijing, of de afdrijving dier ſcherpe en rottende ſtoffen na de ingewanden te beletten. Na drie maanden bloedens en etterens is de Vlecht geneezen, zonder dat dezelve behoefde afgeſneeden te worden, (zoo als men in *Polen* doet) en op den drieënnegentigſten dag, tot groote verwondering der lijderesſe, van haare bloedverwanten en vrienden, en van haaren Arts, is de hairagtige huid geheel weggenomen, zijnde in de nachtmuts beſlooten, zonder verderen omſlag, dan die, om haar dezelve af te neemen, gemeenlijk wierdt gemaakt. Langen tijd heeft de zieke dit zeer opmerkelijk bekleedzel van den hoofdſchedel bewaard, zoo uit hoofde der dikte of ſterke uitzettinge van het hair, als van deszelfs ineengedraaidheid en verwarringe. Sints dien tijd is het hair zeer wel gegroeid.

Parijs, 15 Julij 1806.

DUFOUR,

Geneesheer van het Keizerlijk Hospitaal van de Quinze-Vingts.

OVER

OVER EENE SOORT VAN DOOD, DIE SLEGTS SCHIJNBAAR IS.

(Getrokken uit eene Memorie, voorgeleezen in het Inſtitut te *Parijs*.)

Sints lang is het bekend, dat de uitwerkzels van warmte en koude verſchillen, naar gelange van de natuur der lichaamen, die aan derzelver werking blootſtaan.

Een hooge trap van warmte is 'er noodig, om ſtaal, platina en goed porcelein tot een ſtaat van ſmelting te doen overgaan.

Lood, en vooral bevrozen water, hebben veel minder warmte noodig.

Van den anderen kant wordt 'er een zeer hooge graad van koude vereischt, om het kwikzwilver tot een vast lichaam te brengen; terwijl de koude, welke het ijs vormt, en die tot het punt van aanwijzinge op onze Thermometers dient, zeer gemaatigd is.

Onder de planten ontmoet men zeer veele, wier leeven beſtand is tegen de zwaarſte koude, die dezelve ſlegts eenigermaate doet kwijnen, of, om zoo te ſpreeken, *in ſlaap vallen*.

Onze inlandſche boomen verliezen hunne bladeren in den winter, zonder dat derzelver takken daardoor beſchadigd worden.

Zeer veelen onzer kruiden verliezen hunne ſtruiken, en behouden hunne wortels in werking.

'Er zijn nog ſterker planten, die, naadat haare wortels zijn bevrozen, in eenen grond, die verſcheiden voeten laager, dan zij takken hebben geſchooten, bevrozen is, bij de wederkomst der lente daarom niet te minder beginnen uit te ſpruiten.

Indien wij tot de dieren overgaan, zien wij, bij eenen zeer geringen trap van koude, de mier en de gemeene vlieg in ſlaap vallen, en wel de laatſte met alle de verſchijnzels van geſtorven te zijn. Niet de eenige zijn deeze Inſekten, aan den doodſchijnenden ſlaap onderhevig.

Onder de Zoogdieren hebben wij de bergrotten, de marmotten, en de andere ſlaapers, wier leeven, wanneer de koude zich openbaart, ſchijnt op te houden.

Zoo

Zoo volkomen wordt deeze opſchorting bij zommigen deezer ſoorten, dat de klopping van het hart bij haar eenige maanden ſtilſtaat.

De ſlak en de pad zijn aan dezelfde verdooving onderhevig. Een nog verwonderlijker verſchijnzel vertoonen zommige ſlangen. Zij kunnen bevriezen, zoodat zij brokkelig worden, en ſterven, indien zij in deezen ſtaat worden gebroken; maar indien men haar onaangeroerd en in haare ſchuilplaats laat, in welke de lentewarmte allengskens doordringt, bekomen ze wederom, en toonen dat ze niet geſtorven waren.

In het jaargetij, wanneer de leevensmiddelen hun ontbreeken, wanneer de planten en vrugten, waarmede de kleine knaagende wormen zich voeden, verdwijnen, naa dezelve met haaren kortſtondigen overvloed gevoed, en in deeze meſting een verdoovend middel te hebben toebereid, om hen tot den ſlaap te geleiden en tot voedzel te dienen, zoo lang dezelve moet duuren; 't is wanneer de meesten deezer knaagende diertjes zich verſchuilen om te ſlaapen, en aan de grootere diertjes, hunne vijanden, niet meer ter prooie kunnen dienen, dat beiden hunne beweeging en bewustheid verliezen.

De zulken, wien het aan het voedzel mangelt, door de ſneeuw bedekt, ſlaapen tot dat de ſneeuw geſmolten is, en wat langer.

't Is misſchien, ja waarſchijnlijk, om de zelfde reden, dat de witte beer, die van de viſchvangst aan de oevers geduurende den zomer, en op de ijsſchotzen in den herfst leeft, niet eerder in ſlaap valt, dan ten tijde dat de zamengevoegde, verdikte en te hoog opeengeſtapelde ſchotzen geen voedzel meer voor hem kunnen ontvangen. — Zijne middelen van beſtaan zijn van langer duur. Om de behoefte van zijn leevensonderhoud te gaan zoeken te doen verdwijnen, wordt 'er een hooger graad van koude vereischt, dan die den zwarten beer doet inſlaapen, een' grooten verſlinder van honig en planten, en den bruinen beer, die jagt maakt op de dieren, welke de winter vroeger dan hem noodzaakt, zich te gaan opſluiten.

Dat de honger bij deeze dieren ophoudt in het oogenblik als de hongersnood zou beginnen, en naar gelange van den toencemenden graad van koude, is zekerlijk voor hun eene groote weldaad van dat Volmaakt Verſtand, 't welk alle de deelen des heelals heeft geregeld. —

In

Indien zij hunne ſterkte behielden, zouden zij, van gebrek aan voedzel omkomen. Zij kennen 'er de rampzaligheid niet van; zij gevoelen de ſmarten niet; aan de gevaaren daarvan zijn zij niet onderhevig. De Natuur redt hen, door gunst van den regel, die een geestige zet zou kunnen ſchijnen te weezen: *Die ſlaapt, doet zijn middagmaal.*

De ſtaat van verdoovinge, in welken hun leevensbeginzel de wijk neemt, zoo lang de koude, en derzelver gezellin, het gebrek, duurt, veroorzaakt hun geen leed; met eene zeer zagte gewaarwording neemt dezelve eenen aanvang. En deeze gewaarwording is ons niet onbekend.

't Is beweezen, dat de verſtijving geene ziekte is; dat de ſlaaperigheid, die dezelve doet ontſtaan, haare genoegten heeft; dat de ſlaap eene wijkplaats is, binnen welke het leeven zich verſchanst, minder verteerende, zijne hulpmiddelen bezuinigende; dat zij zelfs een behoedmiddel tegen de verwoestingen zoo wel als de oneangenaamheden der koude is; dat zij de bezielde lichaamen tot minder goede afleiders en tot betere bewaarders van de warmte maakt.

Wanneer de koude met te veel hevigheids toeneemt, wordt de mensch daardoor als ongevoelig. Indien een zijner leden bevrieze, bemerkt hij het niet; anderen moeten het hem zeggen (*); integendeel verbeeldt hij zich, warmer te zijn geworden. En indien een zijner leden niet ſterker is getroffen dan een ander, dunkt hem zijn toeſtand aangenaam te weezen. Hij gevoelt eenen ſterker dringenden en zelfs verrukkelijken trek tot ſlaapen. Hij knort op zijne vrienden, die hem tot loopen aanporren, en hem beletten, zich aan den ſlaap over te geeven. Hij verzoekt, oogenblikkelijk zijne oogen te mogen ſluiten; indien men hem daarin te wille is, valt hij in ſlaap; hij ſchijnt zoo dood te zijn als een bergrot.

Zouden wij durven ſtellen, dat zijn dood niet de zelfde is? Twijfel lijdt het niet, dat hij even als de bergrot zou ſlaapen, van gevoel en merkbaare leevenswerking beroofd, ten minſte zoo lang als de zelfde luchtsgeſteldheid zou duuren. Zelfs is het te denken, dat

(*) Niets is gemeener in *Polen* en *Rusland*

dat hij weezenlijk en volkomen het leeven zoude verliezen naa verloop van eenigen tijd, indien men hem niet te hulp kwame: bij voorbeeld, naadat zijn vet zou verteerd zijn, indien de slaap van geene bevriezing vergezeld gaat; of wanneer de werking der leevenskragten geheel vernietigd wierdt door eene te strenge of te aanhoudende koude, die de voedende overstorting van het vet verhinderde, of de zintuigen genoeg verstijfde, om derzelver inwendige beweegingen geheel te doen ophouden: een toeval, waaraan de Zoogdieren schijnen bloot te staan, terwijl zommige slangen en slijmdieren (*gelatineux*) daarvoor bevrijd zijn.

Dit belangrijk punt, dat 's menschen algemeene leeven in dit geval alleen is opgeschort, wordt bevestigd door ontelbaare proeven, genomen in de noordelijke landen en op zeer hooge bergen, met opzigt tot het afzonderlijk leeven van bevrozene ledemaaten.

Niet ongewoon is het, dat de neus, het oor, de hand, de voet bevriest in deeze strenge luchtstreeken.

Indien 'er geene spoedige hulp worde toegebragt, doet de strijdigheid tusschen den staat van leeven van het overige gedeelte des lichaams en dien van den aanvankelijken dood van het bevrozene deel, dit lichaamsdeel afvallen; de Natuur snijdt het af, door den moedigen tegenstand des nabuurigen en bedreigden deels. Indien men door te spoedig werkende middelen hulp toebrenge, worden zij verscheurd door de al te snelle uitzetting der vogten, in de hairbuisjes begreepen; 'er ontstaat uitstorting; in plaats van hersteld te worden, worden de wederkeerige werkingen onherstelbaar afgebroken, door het breeken van de middelen tot dezelve, en het koud vuur openbaart zich insgelijks; even gelijk ook het geval is van de knoppen der planten, welke van de zonnestraalen worden bescheenen, voordat de ijseling, die dezelve bedekte, gesmolten is; en die niets lijden, indien zij in de schaduw allengskens ontdooien. *Natura est sibi consona*, „ de Natuur is aan zichzelve gelijk," zegt de groote NEWTON; in alles en altijd gehoorzaamt zij aan de zelfde wetten — en hoe meer men haar met een wijsgeerig oog gadeslaat, hoe men duidelijker zal gewaar worden, dat het slegts een klein getal wetten is, met eene verstommende, met eene verwonderlijke weldaadigheid vereenigd.

De

De leden der dieren zijn derhalven in het zelfde geval als die der planten. Indien men de ontdooijing met eene verſtandige langzaamheid bewerke; indien men het bevrozen lid uit de overmaatige tot eene mindere koude doe overgaan; indien men het met ſneeuw wrijve, en het vervolgens in water van ſmeltend ijs ſteeke; indien men dit allengskens warm maake, — ziet men ſtraks, dat door de enkele aanraaking van het gedeelte des nog leevenden lids, 't welk grenst aan het lid, welk bevrozen geweest is, dit laatſte zijn plaatzelijk leeven wederom bekomt. Vervolgens kan de geneezing voltooid worden door de agtereenvolgende en zeer geringe bijvoeging van water, 't welk een weinig warmer is, dan waarmede de ondooijing is geſchied. De mensch wordt niet verminkt.

Indien wij uit de overeenſtemming redekavelen, is 'er grond om te gelooven, althans om te vermoeden, dat hetgeen aldus en met eene volkomene zekerheid aan elk lid gebeurt, 't welk zich in het zelfde geval kan bevinden, insgelijks moet gebeuren aan alle de leden gezamentlijk, die in het zelfde geval zich bevinden, indien de zelfde of nog zorgvuldiger behoedmiddelen worden in acht genomen, indien met het toebrengen van hulp niet te lang gedraald worde, en indien het te werk ſtellen niet met te veel overhaasting geſchiede.

De proefneeming van kragtdaadige hulpmiddelen op menſchen, die geheel bevrozen waren, of, indien dit niet ten vollen blijke, althans de zulken, die in eenen ſtaat van verſtijvinge zich bevonden, heeft men dikmaals op de IJsbergen te werk geſteld. HALLER beklaagt zich, dat men geene proeven heeft genomen op een mensch, die zelfs zijne kleur niet hadt verloren, en die eene menigte geſmolten ijs hadt gebraakt, voor zoo veel men aan zijn gewaad kon ontdekken, zeer lang naadat hij was verſtijfd geworden.

In zijn voortreffelijk Werk over de *Asphyxies* heeft onze geleerde amptgenoot PORTAL voor die, welke uit koude ontſtaat, eene behandeling aangeweezen, op zeer goede beginzels gebouwd, doch waaromtrent ik vrees dat de tewerkſtelling te zeer overhaast is, omdat zij nog ſpoediger werkt, dan die ten aanzien van een bijzonder lid wordt gebezigd; en het zich laat aanzien, dat de algemeene ongeſteldheid, zwaarder en meer geducht dan die ſlegts plaatzelijk is, nog meer omzigtigheids

heids vordert in de opklimming der hulpbetooninge; de verscheuring of zelfs de slagaderspat van eenige vaten zoude 'er nog heilloozer gevolgen kunnen hebben.

Hoe 't zij, zeker blijft het, dat de eerste stappen zijn gedaan, om met tamelijken spoed te geraaken tot eene standhoudende en volledige Theorie van de uitwerkzels der koude op de dieren en planten, naar gelange van den trap van warmte, aan elke soort voegende.

Maar indien deeze nieuwe tak van den bekoorlijken stroom der menschelijke kundigheden geopend is, en ons nuttig begint bezig te houden, zijn wij niet minder verpligt te erkennen, dat dezelve tot nog toe niet genoeg onderzogt is; dat aangaande het belangrijk verschijnzel van het leeven of den dood van bevrozene menschen, of die slegts door de koude zijn in slaap gevallen, tot nog toe niets bepaalds is vastgesteld, noch ten aanzien der tijdperken, noch van de natuurkundige kennis des overgangs van de eene tot de andere dier twee hoofdzaaken, noch inzonderheid wat de reeks der hulpmiddelen aangaat, die te werk gesteld zouden kunnen worden tot behoud van hun, wier leeven aldus gedreigd wordt, of althans ter bevorderinge van kennis, hen betreffende.

De proeven zijn noch menigvuldig, noch regelmaatig, noch wijsgeerig genoeg onderleid, noch met de vereischte naauwkeurigheid beschreeven.

Mijns bedunkens is het der aandagt des Instituts waardig, deeze proevenen te wijzigen, tot derzelver naaspooring en volmaaking den weg te baanen; met zekerheid te bepaalen, of de mensch indedaad, even als de *beer* en de *marmot*, een dier zij, welk de koude bedwelmt en in slaap doet vallen, zonder hem te dooden; of het waar zij, dat hij, even als de slang, eene volkomene bevriezing kan verduuren; en of, in dit uiterste, eene allengskens opklimmende, ras genoeg toegediende, en langzaam zich ontwikkelende warmte, hem in 't leeven zoude herstellen.

't Is bekend, dat veele ongewervelde dieren, dat onder de gewervelde de slangen, en onder de Zoogdieren een groot zantal kleine knaagende dieren, geduurende drie of vier maanden en langer slaapen bij een zeer middelmaatigen graad van koude; dat 'er meer koude en in verschillende evenredigheden noodig is ten aanzien van verschei-

den ſoorten van beeren, wier ſlaap daarenboven, in deezen ſtaat van *half-dood*, niet zoo diep, of de opſchorting des leevens niet zoo volkomen ſchijnt te weezen; dat de mensch bij een nog hooger graad van koude in ſlaap valt; dat het meer dan waarſchijnlijk, ja bijkans zeker is, dat hij door verſtandig onderleide, voorzigtig toegediende bewerkingen, uit deezen gevaarlijken ſlaap, zoo nabij aan den dood grenzende, zou kunnen opgewekt worden; dat het zelfde zou gelden omtrent andere dieren, of omtrent alle dieren, die niet van het gevoel beroofd waren, dan door eenen graad van koude, hooger dan die den mensch van den ſchijn des leevens berooft.

Ten dien einde zouden alle, zelfs de kleinſte bijzonderheden moeten ingewonnen worden, welke men zou kunnen opdoen bij de eerwaardige Geestelijken van den berg *St. Bernard*, en bij de gidzen der reizigers na de ijsbergen der *Alpen* en *Pyreneen*.

Zelfs ben ik van gedagten, dat het de zaak van het Inſtitut zijn zoude, de aandagt van alle Geleerden bij dit onderwerp te bepaalen, en inzonderheid tot onderzoek, dit gedeelte der Natuurlijke Historie betreffende, de vier Akademien van Europa uit te nodigen, die in de gelegenheid zijn om met den besten uitſlag zich daar op toe te leggen: die van *Petersburg*, *Wilna*, *Koppenhagen* en *Stokholm*.

De ſtaatkundige toeſtand der waereld kan hier geene belemmering baaren. — Nooit is 'er oorlog tuſschen de Geleerden, of tuſschen de Akademien. Onze Keizer noch de Koning van *Engeland* zijn 'er nooit tegen geweest, dat Gij, in de zaak der Weetenſchappen, briefwisſeling hieldt met de Koninklijke Maatſchappij te *Londen*. De Reizen, ter zaake der Weetenſchappen ondernomen, worden wederzijds geëerbiedigd. In het Keurvorſtendom van *Hanover* is de Univerſiteit van *Gottingen* door ons Leger beſchermd. — De Republiek der Letteren, die groote en edele weldoenſter van alle beſchaafde landen, behoudt altijd haare eergeevende en hulpbetoonende onzijdigheid.

Reeds wordt eene groote menigte verdronkenen en door Koolſtofzuur geſtikten gered. Het zijn twee provincien, welke de menſchelijkheid op het Rijk des doods, aan twee einden van zijn gebied, heeft veroverd: want dee-

deeze twee toevallen, welke men zoo lang als dooden heeft beſchouwd, zijn geheel verſchillende in haare natuur, en tegen elkander overgeſteld, de geneeswijze in aanmerking genomen zijnde.

De Vorſten, die elkander het grondgebied der leevenden betwisten, zien met leedweezen, voor hoe veele ſlagtingen het moet gekogt worden; zij zullen de eerſten zijn, in het aanmoedigen van de vreedzaame werkzaamheden en de broederlijke onderhandelingen, die den weg zullen kunnen baanen om van de nog twijfelagtige banden des doods te verlosſen eene derde klaſſe zijner ſlagtoffers, menſchen, door bevriezing verſtijfd.

DE ACTA DIURNA, OF DAGBLADEN, DER OUDE ROMEINEN.

(Uit het *Engelsch.*)

Gelijk wij gereedelijk overhellen, om met een oog van verachtinge of van verbaasdheid de gewoonten van andere Natien te beſchouwen, die van de onze verſchillen, kunnen wij ook niet nalaaten, een welgevallen te vinden in de zulken, welke met die van ons eigen Vaderland eenige overeenkomst hebben. Kragtiger ſchijnt dit vermaak, naar gelange wij, in de vroegere tijden dieper terug treedende, die overeenkomst van gewoonten opmerken; 't zij dan dat de eerbied, welken wij gemeenlijk voor de oudheid bezitten, dat genoegen verhooge, of dat wij zulks voor de ſtemme der Natuur houden, zulk eene gewoonte voor redelijk en nuttig verklaarende, door de toeſtemming van afgelegene eeuwen. Om deeze algemeene aanmerking op een bijzonder geval toe te paſſen: iedereen moet erkennen, dat Nieuwspapieren, door de bouwſtoffen, welke zij tot geſprek of overdenking opleveren, tot het vermaak van 't algemeen zeer veel bijdraagen; derzelver goedkoopheid brengt ze in alle handen; derzelver verſcheidenheid maakt ze voor den algemeenen ſmaak berekend; de Geleerde verneemt 'er uit, wat 'er in de geleerde waereld omgaa; de Soldaat woont in veiligheid eenen veldtogt bij, en beſpot het gedrag

van eenen Generaal, zonder vreeze van over muiterij te zullen geſtraft worden; de Staatsman, door den rook van het Koffijhuis bezield, ontwart de ingewikkelde ſtreeken der Staatsdienaaren; de nijvere Koopman leert den loop des handels en de waarde van den wisſelkoers; de eerlijke Winkelier doorloopt het verhaal van een diefſtal en de marktprijzen, terwijl hij zijne pijp rookt.

Ligt kan men zich verbeelden, dat van wegen het nut en vermaak, welk zulke Dagverhaalen aanbrengen, het niet waarſchijnelijk is, dat zij aan een zeker gedeelte des aardbodems of aan een bijzonder tijdperk zullen verbonden zijn. De Berigten wegens *China* maaken gewag van een Courant, aldaar op hoog gezag uitgegeeven; en de Romeinſche Historieſchrijvers haalen zomtijds de *Acta Diurna*, of Dagbladen, van het Keizerrijk aan, onder andere TACITUS, Lib. XVI. Cap. 22. En 't zijn deeze tijdſchriften, over welke het mij thans lust, eenige bedenkingen mede te deelen.

De *Acta Diurna* waren dagverhaalen van de dageliſkſche voorvallen te *Rome* (*), als de verhooren, verkiezingen, ſtrafoeffeningen, geboorten, ſterfgevallen, offeranden, wonderteekenen enz., opgeſteld onder opzigt der Overheden, daartoe benoemd, en, met de overige gedenkſchriften, in bewaaring gelegd in een gebouw, *de Zaal der Vrijheid* genoemd. Even als tot alle andere openbaare papieren, ſtondt de toegang tot dezelve geregelijk open. De Historieſchrijvers (†) ſchijnen uit dezelve ſchrijfſtoffe ontleend te hebben; ook is het niet onwaarſchijnelijk, dat 'er, door bijzondere perſoonen, dikmaals afſchriften van gemaakt, en in de ſtad verſpreid of aan hunne vrienden ten platten lande gezonden wierden, opdat geen *Romein* mogt onkundig zijn zelfs van het geringſte dat 'er in de hoofdſtad der waereld omging.

Eenigen grond kunnen wij voor deeze onderſtelling vinden in de briefwisſeling tuſſchen CICERO en COE-

(*) Vide JUSTI LIPSII *Ex curſus in Tacitum.* Ed. Var. Vol. I. p. 743.

(†) SUET. *in Cæſ.* c. 20. *in Vita Tib.* c. 5. et al. TACIT. L. 13. SUET. *in Cal.* c. 9. en JUVENALIS Sat. II. 136. zegt:

Fient iſta palam, cupient et in Acta referri.

CORLIUS, terwijl de eerſte Landvoogd van *Cilicie* was (*). CORLIUS hadt beloofd, hem het *Roomsch* nieuws te laaten weeten, en om van deezen last zich naauwkeurig te kwijten, en aan zijns vriends nieuwsgierigheid te voldoen, ſluit hij in zijnen eerſten brief eene ſoort van Dagverhaal van de voorvallen der ſtad. CICERO zou voorzeker in de hedendaagſche Koffijhuisgeſprekken eene ſlegte vertooning gemaakt hebben: want hij ſchertst daarover, luimig genoeg, met CORLIUS, in zijn antwoord. „Meent gij," ſchrijft hij, „dat ik u last „heb gegeeven, mij een verhaal te zenden van de par„tijen der kampvegters, de ſchorzingen van raadsver„gaderingen, en dergelijke dingen, welke niemant, „terwijl ik te *Rome* was, mij durfde vertellen? Van u „verwagt ik een ſtaatkundig tafereel van den ſtaat der „Republiek, en niet het Nieuwspapier van CHRESTUS."

SUETONIUS verhaalt insgelijks eene kleine bijzonderheid, raakende deeze *Acta Diurna*, welke dienen kan ter bevestiginge van het gevoelen, dat zij met onze Nieuwspapieren vrij naauwkeurig overeenſtemmen. Hij zegt, dat JULIUS CÆSAR geduurende zijn Konſulaat hadt bevolen, „dat de Dagbladen van den Raad en het „Volk zouden uitgegeeven worden (†)." AUGUSTUS, 't is

(*) Lib. VIII. Ep. 1. Lib. II. Ep. 8.

(†) *In Vit.* JUL. CÆS. *Primus omnium inſtituit ut tam ſenatus quam populi* diurna acta *conficerentur et* publicarentur. Men heeft beweerd, dat deeze woorden van SUETONIUS aanwijzen, dat JULIUS CÆSAR de eerſte geweest is, die zoo wel het opſtellen als uitgeeven van de handelingen van den Raad en het Volk beval; en deeze is eene der redenen, waarom eenige Geleerden de echtheid deezer gedenkſtukken verdacht gehouden hebben; doch de kragt van SUETONIUS uitdrukkinge zou kunnen ſchijnen, eenigermaate verzwakt te worden, door de bedenking, dat een talrijk, achtbaar en regelmaatig Lichaam, zoo als de *Romeinſche* Raad, met geene mogelijkheid een aantal zaaken welvoegelijk en ſpoedig kon hebben afgedaan, 't en zij 'er van deszelfs handelingen eenige aantekening was gehouden, die bij gelegenheid aangehaald en naagezien konde worden. Daarenboven kan uit de volgende plaats uit eene Redevoering van CICERO duidelijk worden opgemaakt, dat 'er lang vóór CÆSAR's Konſulaat zulk ſlag van Registers aanweezig was: *Quid deinde, quid feci cum ſcirem ita indictum in Tabulas publicas relatum ut ea tabulæ privatâ tamen cuſtodiâ continerentur, non continui domi, ſed di-*

't is waar, zoo als de zelfde Schrijver verhaalt (*), verboodt de voortzetting van de uitgave der eerstgenoemden; doch 'er is geene reden om te denken, dat zijn verbod ook de laatsten betrof. Zekerlijk ſtrookt het met de natuur eener volſtrekte Monarchie, dat haare raadſlagen niet openbaar bekend worden; doch de vrolijke en beuzelagtige onderwerpen van geſprek, welke de dagelijkſche voorvallen eener groote ſtad aan de hand geeven, zijn 'er zoo verre af van nadeelig te zijn aan zulk eene Conſtitutie, dat zij veeleer dienen om de aandagt des Volks af te trekken van het onderzoek van zaaken van belangrijker en meer geheims vorderenden aart.

De Oudheidkundigen beweeren, eenigen dier papieren ontdekt te hebben. Die van het 585ſte jaar van *Rome* wierden 't eerst in 't licht gegeeven door PIGHIUS, in zijne Jaarboeken (†). Hij zegt dat ze hem wierden ter hand geſteld door JACOBUS SUSIUS, die ze onder de papieren van LUDOVICUS VIVES vondt. Aan hunne echtheid ſchijnt hij niet te twijfelen, en bedient 'er zich zelfs van tot het verbeteren van eene plaats uit LIVIUS. DODWELL laschte ze insgelijks in zijne *Lectiones Camdenianæ* (‡), nevens eenige verdere *Acta* van den jaare 691. Een zijner vrienden, ADRIAAN BEVERLAND, hadt ze van ISAACUS VOSSIUS ontvangen, welke ze overſchreef uit een paar Opſchriften, door PETAVIUS voor de drukperze gereed gemaakt.

Thans zal ik het waagen, uit de papieren zelve eenige uittrekzels te maaken; alleenlijk vooraf aanmerkende, dat de naamen van PAULUS ÆMILIUS, den veroveraar van *Macedonie*, POPILIUS LENAS, den vermaarden Afgezant, JULIUS CÆSAR, CICERO en HORTENSIUS een belangrijk aanzien hebben, en misſchien de aanleiding tot het vermelden van de beuzelagtigſte voorvallen waren.

Met

vidi paſſim. Pro SYLLA, c. 15. Niet onmogelijk is het, dat deeze *Tabulæ Publicæ* zoo wel de *Acta Diurna* als de *Acta Senatus* kunnen bevat hebben. Intuſſchen moet men bekennen, dat de Heer WESSELING de echtheid der *Acta Diurna* met veel geleerdheids en vernufts heeft beſtreeden.

(*) *In Aug.* c. 36.

(†) S. PIGHIUS, *Annales Magiſtratuum et Provinciarum* S. P. Q. R. Art. 1599. fol. Zie Vol. II. p. 378.

(‡) App. c. 5. en c. 90.

Met opzet heb ik zoo ſtipt mogelijk was het oorſpronkelijke gevolgd, opdat de gedaante en de wijze van opſtel mogten behouden worden.

A. U. C. 585. *V. Kal. April.*

De Bondelbijlen bij AEMILIUS *den Konſul.*

De Konſul met lauweren gekroond, offerde in den Tempel van APOLLO. De Raad vergaderd in de *Curia Hoſtilia*, ten 8 uure, en een Beſluit genomen, dat de Pretors zouden vonnis vellen volgens de Bevelſchriften, die van altijdduurende kragt zijn. Heden wierdt M. SCAPULA van eene daad van geweld beſchuldigd voor den Pretor C. SORBIUS. Vijftien regters ſtemden voor zijne veroordeeling, en dertig voor uitſtel van het regtsgeding.

IV. Kal. April.

De Bondelbijlen bij LICINIUS *den Konſul.*

Het donderde, en een Eikeboom wierdt, vroeg in den naamiddag, van den blikſem getroffen, op het gedeelte van den Palatijnſchen berg, *Summa Velia* genaamd. 'Er ontſtondt twist in eene herberg, aan het benedeneinde van de Bankiersſtraat (*), waarin de waard van de herberg het *gewapende Zwijn* gevaarlijk gewond wierdt. TERTINIUS, de Ædilis, ſloeg de ſlagers in boete, om het verkoopen van vleesch, 't welk door de Marktmeesters niet gekeurd was. De boete moet beſteed worden tot het bouwen van eene kapel aan den Tempel der Godinne TELLUS.

III. Kal. April.

De Bondelbijlen bij AEMILIUS *den Konſul.*

Het regende ſteenen op den Veientijnſchen berg. POSTHU-

(*) *Janus Infimus* genaamd, omdat in dit gedeelte der ſtraat een Standbeeld van JANUS ſtondt. Om de zelfde reden heette het bovenſtuk *Janus Summus*.

THUMUS, de Tribunus, zondt zijnen Bode aan den Konsul, berigtende dat hij dien dag niet in den Raad zou verschijnen; doch de Tribunus DECIMUS zijn *veto* daar tegen stellende, was de zaak van geen gevolg.

II. Kal. April.

De Bondelbijten bij LICINIUS.

De Latijnsche feesten wierden gevierd; eene offerande op den Albaanschen berg verrigt, en een geschenk van ongekookt vleesch onder het volk uitgedeeld. 'Er ontstondt brand op den berg *Coelius*; twee *Trifulæ* (*) en vijf huizen brandden geheel af, en vier wierden beschadigd. DEMIPHON, de beruchte Zeeroover, door LICINIUS NERVA, een provinciaal Stedehouder, gevangen genomen, wierdt geofferd. De roode standaart wierdt het Kapitool uitgestoken, en de Konsuls noodzaakten de jeugd, die tot den *Macedonischen* krijg moest worden opgeschreeven, in het *Campus Martius*, een nieuwen eed te doen.

Kal. April.

PAULUS, de Konsul, en CN. OCTAVIUS, de Pretor, vertrokken heden, in krijgsgewaad, na Macedonie; veel volks verzelde hen tot aan de poorten. De Uitvaart van MARCIA wierdt gehouden, met meer staatelijkheids van beelden, dan getal van rouwdraagers. De Pontifex SEMPRONIUS kondigde de Megalesische Spelen af ter eere van CYBELE.

IV. Non. April.

'Er wierdt eene gelofte van een *Ver Sacrum* (†) gedaan, op den voorslag van het Genootschap der Priesteren. De Gezanten der *Etaliers* ontvingen geschenken. Vertrok de Pretor EBUTIUS na zijn wingewest *Sicilie*. De vloot, die op de Afrikaansche kust had gekruist, liep de ha-

(*) Zoo noemde men op zich zelve staande huizen, die aan de overigen in de straat niet verbonden waren. De meeste huizen der Grooten te *Rome* waren aldus gebouwd.

(†) *Ver sacrum* was eene gelofte, om een os, schaap, of soortgelijk dier, te offeren, tusschen de Kalenden van Maart en het begin der Kalenden van Juni.

haven van *Ostia* binnen, met de belasting van die provincie. Wierdt het volk onthaald door de Zoonen van MARCIA, op de Uitvaart van hunne Moeder. Op deezen dag wierdt 'er een Tooneelſpel vertoond, ter eere van CYBELE.

III. Non. April.

POPILIUS (*) LENAS, C. DECIMUS en C. HOSTILIUS, wierden gezamentlijk als Gezanten gezonden aan de Koningen van *Syrie* en *Egypte*, ter bijlegginge van het geſchil, waarover zij thans in oorlog waren. Vroeg in den morgen begaven zij zich met een talrijken ſtoet van vrienden en bloedverwanten, tot het doen van eene offerande, na den Tempel van CASTOR *en* POLLUX, eer zij op reis gingen.

Het tweede gedeelte der overblijfzelen van de *Acta Diurna* behoort tot het jaar van *Rome* 691. Zij zijn vollediger en van belangrijker inhoud dan de eerſte, doch, volgens zommigen, meer bedenkelijk, wat de echtheid aangaat.

SYLLANUS *en* MURENA *Konſuls.*

De Bondelbijſen bij MURENA.

III. Id. August.

MURENA offerde vroeg in den morgen in den Tempel van CASTOR *en* POLLUX, en beriep vervolgens den Raad in het Raadshuis van POMPEJUS. SYLLANUS verdeedigde SEX. RUSCIUS *van Larinum*, die van eene daad van geweld wierdt beſchuldigd door TORQUATUS, voor Q. CORNIFICIUS, den Pretor. Veertig ſtemden voor zijne onſchuld, twintig verklaarden hem ſchuldig. 'Er ontſtondt

(*) Deeze POPILIUS ontmoette ANTIOCHUS, Koning van *Syrie*, aan 't hoofd van een zegepraalend leger in *Egypte*, en met eenen ſtok, dien hij in zijne hand hieldt, eenen cirkel rondom hem beſchrijvende, verzogt hem, zich voor vriend of vijand van *Rome* te verklaaren, eer hij buiten dien cirkel tradt. De Koning, hoewel met voorſpoed bekroond, koos het eerſte, en liet, diensvolgens, zijne troepen terug trekken uit de heerſchappijen van PTOLEMEUS, die een bondgenoot der *Romeinen* was.

ſtondt twist op de *Via Saora* (Heilige-weg) tuſſchen de werklieden van CLODIUS en MILO's ſlaaven.

V. Kal. Septemb.

M. TULLIUS CICERO pleitte voor CORNELIUS SYLLA, door TORQUATUS beſchuldigd van medepligtigheid aan de zamenzweering van CATILINA, en won het geding met eene meerderheid van vijf regters. De Tribuni van 's Lands Kas (*) waren tegen den aangeklaagde. Een der Pretors maakte bekend, dat hij zijne zittingen vijf dagen zou opſchorten, ter zaake van zijn dochters huwelijk. C. CÆSAR vertrok na zijne landvoogdijſchap in *Spanje*, zijnde door zijne ſchuldeiſchers lang opgehouden. De Pretor TERTINIUS, terwijl hij de vierſchaar hadt geſpannen, ontving de tijding dat zijn zoon overleeden was. Dit was alzoo beleid door de vrienden van COPPONIUS, die van vergiftiging was beſchuldigd, in verwagting dat de Pretor, in zijne droefheid, de regtbank zou ontſpannen; doch deeze, de valſchheid des verhaals vernomen hebbende, kwam in de vierſchaar terug, en ging voort met het inwinnen van getuigeniſſen tegen den beſchuldigde.

IV. Kal. Septemb.

De Uitvaart van METELLA PIA, eene Vestaalſche Maagd, wierdt gehouden. Zij wierdt in het graf haarer Voorvaderen begraaven op den *Aureliaanſchen weg*. De Cen-

(*) De regterlijke magt in openbaare regtsgedingen onderging verſcheiden veranderingen te *Rome*, en berustte, op onderſcheidene tijden, bij de Raadsheeren, de Ridders, en zomtijds bij een zamengevoegd getal uit die beiden. Thans was dezelve (door de *Aureliaanſche wet*) onder de Raadsheerlijke en Ridder-ordes; en de *Tribuni Ærarii* verdeeld; zijnde de laatſten volkelingen en betaalmeesters in de Bank van *Rome*. De laatstgenoemden wierden door JULIUS CÆSAR van dit voorregt ontzet. Het getal der Regteren ſchijnt te hebben verwiſſeld, naar gelange der benoeminge door de Overheid, of naar uitwijzen der Wet, op welke de beſchuldiging was gebouwd. Bij MILO's verhoor, bij voorbeeld, waren zij bij het lot op acht gebragt, en eer het vonnis wierdt geveld, weerden de beſchuldigers en de beſchuldigden vijf uit ieder Orde, zoodat vijf de zaak beſliſten, 't geen altijd bij ballotteering geſchiedde. —

Cenſor's flooten een verdrag, volgens 't welk de Tempel van AIUS LOQUENS voor vijf-en-twintig Sestertien zou gerepareerd worden. Q. HORTENSIUS deedt eene aanſpraak tot het volk over het Cenſorſchap en den *Allobrogiſchen* krijg. Kwam berigt uit *Etrurie*, dat eenige der naastvoorgaande zamengezworenen (*) eenen opſtand hadden begonnen, onder aanvoeren van L. SERGIUS.

Een bewonderaar der Oudheid zou, veelligt, de zelfde beknoptheid, duidelijkheid en eenvoudigheid in de *Acta Diurna* ontmoeten, die de opſchriften op de penningen en openbaare gedenkſtukken der Ouden zoo duidelijk kenmerken. Evenwel moet ik erkennen, dat 't hun aan die luimigheid en uitvoerigheid in 't verhaalen mangelt, welke den ſtijl der hedendaagſche Dagbladen kenmerkt. De Romeinſche Couranten zijn gebrekkig in veele weezenlijke fieraaden van den ſtijl. Nooit eindigen zij met den geheimzinnigen wenk: „ dit geeft ſtoffe „ tot veel naadenkens." Van de nadrukkelijke inleiding ſchijnen zij niets geweeten te hebben: „ wij verneemen," „ het wordt ſtellig verzekerd;" noch van de vernuftige verontſchuldiging van eene openbaare leugen: „ dit „ vereischt confirmatie;" ook ſchijnen zij geenen inval gehad te hebben omtrent de voordeelen van het verhaalen van eene leugen den eenen dag, om dezelve des anderendaags, door regelrecht tegenſpreeken, wederom te ontkennen. Der opmerkinge waardig is het insgelijks, dat des Pretors dochters huwelijk wordt vermeld, zonder ons te berigten dat zij eene dame van groote ſchoonheid en verdienſte, en zeer rijk was.

Eene andere aanmerking, uit verſcheiden artikelen deezer Dagbladen af te leiden, is, de groote eerbied, welken de *Romeinen* voor de bijgeloovige plegtigheden van

(*) Dit voorval ſchijnt duister. De zamenzweering van CATILINA was thans geheel verpleet, zoodat LUCIUS SERGIUS hem niet kan bedoelen: want zijn naam van LUCIUS SERGIUS CATILINA. Ook kan de uitdrukking *reliquiæ conjuratorum* (het overſchot der zamengezworenen) op CATILINA's woelingen in *Etrurie* niet worden toegepast, 't welk de aanvang van het vloekverwantſchap was, terwijl de woorden der Acta aanduiden, dat dit eene hervatting daarvan was door dat gedeelte der zamengezworenen, die ontvlugt, of nog niet ontdekt waren.

van hunnen valſchen Godsdienst hadden. Geen dag verloopt 'er, of 'er wordt eenig wonderteeken waargenomen, eenige offerande of feest gevierd, ter afſmeekinge van den zegen hunner Goden over de wapenen en raadpleegingen van den Staat. Drie mannen van den hoogſten rang te *Rome*, eer zij tot een gewigtig Gezantſchap op reize gaan, begeeven zich tempelwaarts, verzeld van hunne bloedverwanten en vrienden, om den bijſtand der Goden te ſmeeken.

BESCHRIJVING VAN EENIGE VOORNAAME BIJZONDERHEDEN, DE RIVIER SENEGAL EN HET OMLIGGEND LAND BETREFFENDE. Volgens GOLBERRY.

(Ontleend uit BLAGDON's *Modern Discoveries.*)

De uitgeſtrektheid van de Rivier *Senegal*, van derzelver mond tot den Waterval van de rots, onder den naam van *Felow* bekend, is ten naastenbij twechonderd en tachtig (*Engelſche*) mijlen; ſchoon de afſtand, in eene regte lijn, tuſſchen deezen Waterval ſlegts honderd en zestig mijlen haale. Dan geene Rivier in de geheele wereld is misſchien zo vol inhammen, bogten en wendingen.

Van de gemelde rots *Felow* na de zee gaande, is het weldra te bemerken, dat dezelve een kronkelenden loop neemt in de landen. De algemeene afloop is vrij zagt, en alles wijst aan, dat het gedeelte van *Africa*, liggende tuſſchen den achtſten Graad Ooster Lengte van het Eiland *Ferro* en den *Atlantiſchen* Oceaan, en tuſſchen den twaalfden en achttienden Graad Noorder Breedte, een vrij laag land, en dat de ſchuinte van het waterpas bijkans onmerkbaar is.

De wateren van de *Senegal*, over deezen in 't algemeen zandigen, ligten, en bijkans horizontaalen grond loopende, volbrengen dien loop ongeſtoord door de landen, welke zij doorſnijden, en worden gevolglijk van den regt voortgaanden loop afgewend door de geringſte plaatslijke omſtandigheden. Bij voorbeeld, een digt bosch, een bank van rotzen, een harde ſteenlaage, of eene meer dan gewoon vastgepakte aarde, verandert ſchielijk de loopſtreek deezer wateren, en doet dezelve zulk een ziegezaagenden koers neemen, dat de Rivier bijkans alle

te oogenblikken na den oorſprong ſchijnt weder te keeren.

Met één woord, geene andere Rivier is zo menigvoud onderworpen aan zulke onverwagte wendingen en talrijke kronkelingen. De *Senegal* wendt zich zo dikwijls van zelve, en de takken neemen zo menigwerf geheel andere richtingen dan men dagt te zullen ontmoeten, dat, bij het bevaaren deezer Riviere, 't zij zeilende, of getrokken wordende, welk laatſte de meest gewoone wijze van vaaren is, de vaartuigen ſteeds van koers moeten veranderen: het gebeurt menigmaalen dat zij acht-en-veertig uuren doorbrengen in het omvaaren van een Schiereiland, welks landengte ſlegts eene breedte heeft van twintig vademen; zo dat zij, naa eene reis van twee dagen, zich juist onder den zelfden meridaan bevinden als van waar zij afſtaken.

Deeze ſterk kronkelende vaart geeft aan den overtogt van het Eiland *St. Louis* tot *Galam* eene lengte van meer dan honderd mijlen; en de reis op de *Senegal*, welke alleen in het regen-ſaiſoen kan ondernomen worden, zijnde dit het jaargetijde, wanneer de Rivier het hoogſte water heeft, is altoos aangemerkt als gevaarlijk voor de gezondheid, ja het leeven der reizigeren. Bekend is het, dat een derde gedeelte van de *Europeaanen*, die deeze reis ondernamen, tot ſlagtoffers ſtrekten van deeze moeilijkheden en gevaaren. In de daad, de veelvuldige bogten en wendingen van de *Senegal* maaken ſlegts een klein gedeelte uit van de ongemakken deezer reize. Allen, die dezelve ondernamen, hebben ſteeds de ongelegenheden ondervonden, veroorzaakt door de zandbanken, door de rotsagtige uitſtekken, welke in het bedde der Rivier voorkomen; door groote boomen en zwaare aardklompen, die het water afwenden; door de ſtormen en wervelwinden, afgewisſeld door doodelijke ſtilten; door een brandend heeten dampkring, die, in beweeging gebragt zijnde, verſtikkend is; door onverwagt opkomende ongelegenheden, veroorzaakt door de onoplettenheid en het verzuim der *Negers*, die de bootslieden zijn, en eindelooze geſchillen hebben met de Vorſten en Opperhoofden, door wier land zij heenen vaaren; door de ongezonde uitwaasſemingen van de bloezems eeniger boomen, die in groote menigte langs de oevers van deeze Rivier groeijen, en die, ſchoon derzelver geur aangenaam is, nogthans zwaare hoofdpijn ver-

oor-

oorzaaken, en anderzins de gevaaren van deeze lange vaart vermeerderen. Maar, door zekere voorzorgen, die zeer mogelijk in 't werk te ſtellen zijn, zou de Regeering deeze vaart in 't vervolg veel veiliger, ja zelfs aangenaam kunnen maaken; en deeze te werk geſteld zijnde, zou de reis van het Eiland *St. Louis* tot *Galam* een mengzel van vermaak en bewondering opleveren, en eene der belangrijkſte rivierreizen uitmaaken, welke kunnen gedaan worden: want in deeze lange en veelvuldige bogten is de Natuur onbeſchrijflijk mild geweest in het verleenen van den ſterkſten groei, zo wel als in alles wat verbaazend en aangenaam is in het Dieren-rijk.

In eenige der deelen, welke men doortrekt, ziet men ten toon geſpreid alle de bekoorelijkheden, welke de Natuur, in haaren maagdlijken ſtaat, bezit; in andere bewondert men de treffendſte uitwerkzels, voortgebragt door haaren ouderdom; de boomen, onder welken men 'er aantreft van eene hoogte en dikte, welke een hoogen ouderdom aanduiden, en een mengzel van bewondering en eerbied verwekken; terwijl veele verbaazende blijken van groeizaamheid nog in volle kragt zijn, en ons ſchijnen te willen overtuigen, dat de Natuur, in deeze eenzaame en vrugtbaare oorden, altoos in de Lente haars leevens is, en nooit oud wordt.

In alle deelen der Riviere, waar het water ondiep is, vindt men een groot aantal Kaymans en Hippopotami van eene ontzettende grootte. — De oevers verſchaffen een tooneel voor de potzige beweegingen van een groot aantal Aapen van verſchillende ſoort; desgelijks voor de ſchaad- en ſchuldlooze vermaaken van Antelopen, Gazellen, en andere viervoetige Dieren. — De boomen zijn vol Vogelen, wier ſchitterende en zonderlinge kleuren het oog verrukken en de ziel bekooren.

BERIGTGEEVING, WEGENS DE ZAHARA, OF GROOTE WOESTIJN VAN BARBARIJE. Volgens GOLBERRY.

(Uit BLAGDON's *Modern Discoveries.*)

In de *Zahara*, of de *Groote Woestijn* van *Barbarije*, waarin de onderſcheide Stammen van *Mooren* hun verblijf houden, zijn tegenwoordig tweeëndertig *Oaſes*, of

of Bewoonbaare Plaatzen, vrugtbaar gemaakt door bronnen van versch water. De grootste deezer *Oases* zijn bewoond; veele Stammen van *Mooren* hebben zich in dezelve nedergezet, en 'er eene soort van Volkplantingen aangelegd. 'Er wordt verondersteld, dat deeze *Moorsche* Volkplantingen, die over de Woestijn van *Barbarije* verspreid zijn, een getal van zeventien uitmaaken. De andere *Oases* zijn zo groot niet, en dienen alleen tot rust en verfrisfing der Caravanen, die de Woestijn doortrekken, zo wel als voor de *Mooren*, die gewoonlijk zulke uitgestrekte reizen volbrengen.

Het is bekend dat de Caravanen de groote Woestijn van *Zahara* in negen onderscheidene richtingen doortrekken, en dat de *Moorsche* Stammen, die daarin hun verblijf houden, dezelve overal doorreizen.

De grond deezer wijduitgestrekte Woestijne (die op de naauwste plaats gerekend wordt 600 Mijlen lang en 300 Mijlen breed te zijn) bestaat uit fijn zand, eene verzameling van kleine onzamengebonden korrels: deeze deeltjes zijn egter niet steenagtig, gelijk de bestanddeelen des zands; maar vatbaar voor versteening. Het zand van de *Zahara* is zamengesteld uit oneindig kleine korreltjes, en ligt tot eene verbaazende diepte. Het wordt op eene wijze, niet ongelijk aan de baaren der zee, door de winden bewoogen; het stapelt zich tot bergen op, die, door dezelfde oorzaak, korten tijd daarnaa verstrooid worden, alsdan zich tot eene ontzettende hoogte verheffende, tot dat derzelver uitspreiding de straalen der zonne verduistert.

Op deeze zandige uitgestrektheid ziet men menigmaalen Zandkolommen, gelijkende op de Waterhoozen, welke men ter zee ontmoet. De aart van dit zand is niet geschikt tot vereeniging of zamenvoeging; naardemaal, in de groote uitgebreidheid van die Woestijn, naauwlijks eenige rotzen gezien worden, en men zeer schaars vrugtbaare streeken daarin aantreft.

Uit de steeds beweegende drooge en dorre vlakten, die aan het Noorden van de Rivier *Senegal* grenzen, heb ik gezien, dat deeze Zandhoozen, in de gedaante van kolommen, opreezen, nu eens met snelheid, dan eens met eene staatlijke langzaamheid voorttrekkende, wanneer zij een groot en heerlijk vertoon opleverden. Derzelver snelle voortgang is, bij wijlen, zo groot, dat ze naauwlijks bemerkt worden, eer zij tot zulk eene maate ver-

verijdeld zijn, dat ze naar linten gelijken, naar het geblaas des winds in de lugt vlottende; dan het benedenſte gedeelte rust altoos op den grond: bij andere gelegenheden klimmen de bovenſte einden tot zulk eene ontzettende hoogte, dat zij zich in de lugt verliezen. Deeze Zandhoozen breeken veeltijds op eene groote hoogte, en de groote menigte zands wordt in den dampkring verſpreid; ſoms breeken zij, naar oogenſchijn, in het midden, en de ſlag, door die breeking veroorzaakt, is gelijk aan het openbarſten van eene mijn.

Op zekeren dag telde ik drie van deeze Zandhoozen, op den afſtand van omtrent duizend ſchreden van elkander; de diameter van de grootſte kwam mij voor, twee voeten te haalen; aller ſnelheid was verbaazend groot (*).

(*) Men vergelijke met deeze beſchrijving, 't geen wij uit OLIVIER's *Voyage*, in het *Mengelwerk* des voorleden jaars, overgenomen hebben, ten bewijze, dat de Woestijnen van *Afrika* en *Aſia* niet zo ſchriklijk zijn, als dezelve door de meeste Reizigers worden afgemaald; bl. 650.

EENIGE BIJZONDERHEDEN, BETREKLIJK HET KARAKTER EN DE LEVENSWIJZE VAN DEN TEGENWOORDIGEN KONING EN KONINGINNE VAN GROOT-BRITTANJE.

(Medegedeeld door den Heer REINIER ARRENBERG, te *Rotterdam.*)

Het uitmuntend, menschlievend en vriendlijk karakter van GEORGE DEN III, den tegenwoordigen Koning van *Groot-Brittanje*, en van zijne Gemalinne, CHARLOTTA, geboren Prinſes van *Mecklenburg-Strelitz*, wordt met zoo veel recht tot een voorbeeld voor alle Vorſten geſteld, als hun huislijk geluk dat van alle andere gekroonde hoofden overtreft.

Toen die Monarch, in den jare 1760, na het overlijden van zijnen Grootvader GEORGE DEN II, den Engelſchen troon beklom, beſloot hij zich in den echt te begeven; maar, begaafd zijnde met oordeel, gezond verſtand en doorzigt, beſloot hij tevens dien ſtap niet te doen dan met zeer veel overlegs. Bewust zijnde, dat de verbindtenis, in welke hij zich ſtond te begeven, ten uiterſte gewigtig zijn moest in hare gevolgen, nam hij voor, niet toe te laten, dat de luister van ſghaamlijke bevalligheden, of aantreklijkheid van gelaat, zij-

ne zinnen bedrogen; hij begreep, dat hij, in het verkiezen van eene echtgenoote, naar deugd en goede hoedanigheden moest uitzien, want indien hem huislijk ongeluk te beurt viel, zijne onderdanen 'er ook een smertlijk medegevoel van zouden hebben. Met deze gevoelens vestigde de jonge Koning, na het vereischte onderzoek, zijne zinnen op de Prinses CHARLOTTA, van *Mecklenburg-Strelitz*.

Zijne Majesteit had van de goede hoedanigheid dier Prinsesse het eerst kennis gekregen door middel van een' brief, welken zij geschreven had aan den grooten FREDERIK, Koning van *Pruisen*, toen hij, met zijn krijgsvolk, de landen van den Hertog van *Mecklenburg-Schwerin* was ingetrokken; zijnde die brief van den volgenden inhoud:

„ Aan den Koning van Pruisen.

„ Het mishage uwe Majesteit niet, dat ik in twijffel sta, of „ ik u geluk zal wenschen, of mijn beklag doen, wegens uwe „ laatste overwinning; dewijl de gelukkige uitslag uwer wapenen, die u met laurieren heeft overdekt, de verwoesting „ over mijn Vaderland verspreid heeft.

„ Ik weet, Sire! dat het voor mijne sexe niet welvoeglijk „ schijnt, in deze eeuw, medelijden te hebben met de rampen van het Vaderland, de afgrijslijkheden van den Oorlog „ te beklagen, of om de wederkeering van den Vrede te wenschen. Ik weet, dat gij mooglijk zult denken het meer „ mijne zaak te zijn, mij in de konst van behagen te oeffenen, of mijne gedagten op onderwerpen van huishoudelijker aart te vestigen; maar, hoe wanvoeglijk het ook voor „ mij zijn moge, kan ik de begeerte niet wederstaan om voor „ dit ongelukkig Volk te spreken.

„ Maar weinig tijds geleden maakte deze landstreek de bevalligste vertooning; het land was bebouwd, de boer zag „ blijmoedig, en de dorpen waren vol rijkdom en overvloed. „ Welk eene verandering ontdekt zich tegenwoordig, in vergelijking van zulk een bekoorlijk toneel! Ik ben niet bedreven in het maken van beschrijvingen; ook kan mijne verbeeldingskragt aan de afgrijslijkheden van de schilderij niets „ toevoegen; maar zeker zouden overwinnaars zelfs weenen „ op het verschriklijk gezigt, dat ik thans voor mij heb. Het „ geheele land, mijn dierbaar Vaderland! is eene vreeslijke „ woestenij, vertoonende niet anders dan voorwerpen, om afschrik, medelijden en wanhoop te verwekken. De bezigheden van den landbouwer en schaapherder staan stil; zij „ zijn soldaten geworden, en helpen den grond verwoesten, „ dien zij te voren beploegden. De dorpen zijn alleen door „ oude mannen, vrouwen en kinderen bewoond; mooglijk is „ hier en daar nog eenig krijgsman, uit oorzaak zijner won-

„ den of verlies van zijne leden, in zijn huis gelaten, daar „ zijne kleine kinderen hem om 't lijf hangen, hem naar de „ historie van iedere wonde vragen, en zichzelven tot ſolda„ ten kweeken, eer zij kragt genoeg gevoelen voor het veld.

„ Dan dat alles was nog niets, indien wij de beurtelingſche „ beleediging niet gevoelden van ieder krijgsheir, wanneer het „ nadert of aftrekt. Onmooglijk is het, de verwarring uit te „ drukken, welke zelfs die genen veroorzaken, die zich onze „ vrienden noemen; zij, van welken wij redding mogten ver„ wagten, onderdrukken ons met nieuwe elenden.

„ Van uwe rechtvaardigheid is het derhalven, dat wij ver„ ligting hopen; van u, aan wien vrouwen en kinderen de „ vrijheid hebben te klagen, wiens menschlievendheid naar de „ ſmeekingen van den geringſten hoort, en wiens magt in ſtaat „ is om de grootſte onbillijkheid te beteugelen.

„ Ik ben SIRE" enz.

Dezen brief zond de Koning van *Pruiſen* over aan den Koning GEORGE, die, op het lezen van denzelven, 'er zoodanig door verrukt werd, dat hij zich, tegen een zijner edellieden, die daarbij tegenwoordig waren, dus uitliet: *Deze is de dame, die ik tot mijne gemalin zal verkiezen, — hier zijn duurzame ſchoonheden, — de man, die eenigen ſmaak heeft, kan 'er op te gast gaan, zonder dat hij verzadigd worde. Indien de gemoedsgeſteldheid van die Prinſeſſe aan haren verheven ſmaak gelijk is, zal ik de gelukkigſte Man van de wereld zijn, gelijk ik, met de hulp van mijn Volk, de grootſte Vorst van Europa hoop te wezen.*

Nadat de Koning met haar getrouwd was, vertoonde de Koningin CHARLOTTA, verre van hoogmoedig op hare verheffing te wezen, door hare vriendlijkheid en inſchiklijkheid, een gemoed, verheven zelfs boven den Koninglijken ſtaat. Zij maakte zich, door haar verpligtend gedrag, bemind, niet alleen bij den Koning haar Gemaal, maar zelfs bij lieden van allerlei rang, zoo dat de Engelſchen, van haar ſprekende, haar meestentijds den naam geven van *onze beminnelijke Koningin.*

Zij heeft den Koning zeven Zoons en zes Dogters gebaard, welke dertien kinderen alle nog in leven zijn. Zij heeft ze allen met eene moederlijke zorg opgevoed; zij heeft een afgrijzen van het gemeen gevoelen onder de Grooten, dat zijne kinderen op te paſſen een ſlaafachtige arbeid is. In een geſprek, hetwelk hare Majeſteit met zekere Hertogin hield, betuigde zij hare verwondering, dat de dames van den eerſten rang hare kinderen altijd aan de zorg van bedienden overlieten, en 'er zoo zelden zelve bij gezien werden. De Hertogin wilde die gewoonte verdedigen; maar de Koningin viel haar

in

in de reden, zeggende: *Gij zijt eene moeder, Mevrouw, — gij spreekt met eene moeder, en het zou mij leed zijn, dat gij mij wilde noodzaken te onderstellen, dat gij ongevoelig waart, door gij de alleraandoenlijkste behoorde te zijn.*

'Er is zulk eene volmaakte overeenkomst tusschen de gemoedsgesteldtenis van het Koninglijk paar, en hunne gevoelens zijn zoo eenstemmig, dat het onmooglijk is, het karakter van den eenen te schetzen, zonder dat van de andere daarin te bevatten.

Wat den Koning belangt, hij is teerhartig en menschlievend; hij beeft, als hij het doodvonnis van kwaaddoeners moet onderteekenen; en hij heeft openlijk verklaard, dat hij nimmer zijne toestemming geeft aan het verzoek tot eene echtscheiding, die in *Engeland* zoo gemeen zijn, dan met den grootsten weerzin. Het is moeilijk te beslissen, of hij voorbeeldelijker is als vader dan als gemaal. Men kan veel van zijn karakter opmaken uit het verslag van zijne huislijke levenswijze: „ In „ den winter (dus luidt het) is zijne Majesteit gewoon tus„ schen zes en zeven uren op te staan, en begeeft zich dan, „ tot zijne godsdienstige verrigtingen, in een afzonderlijk ver„ trek, waarin hij gemeenlijk een uur doorbrengt. Na het „ ontbijt wordt hij gekleed, waarop hij zich tot staatsbezig„ heden begeeft; dezelven afgeloopen zijnde, worden zijne „ kinderen bij hem gebragt, en vervolgens begeeft hij zich „ naar zijne studeerkamer, om eenige nieuwe en nuttige ont„ dekkingen te bevorderen, of houdt een gesprek met kundige „ en geleerde mannen.

„ De Koningin slijt gemeenlijk den voormiddag bij hare kin„ deren, en dewijl zij zeer vernuftig is, houdt zij zich door„ gaans bezig met teekenen, of met het fraaiste soort van bor„ duurwerk, welk laatste haar geliefdste bezigheid is.

„ De Koning is bij uitstek matig, drinkende zelden meer „ dan vier glazen wijn over tafel, en een weinig wijn met „ water bij den avondmaaltijd. Den namiddag slijt zijne Ma„ jesteit, indien zaken van Staat zijne tegenwoordigheid niet „ vereischen, gemeenlijk, met voor de Koninginne, die de „ Engelsche taal grondig verstaat, het een of ander uit een „ begunstigd Schrijver voor te lezen.

„ Na den avondmaaltijd vereenigen de Koning en Koningin „ zich beiden in godsdienstige oeffeningen, lezende elk eenig „ godvrugtig of zedekundig boek, en begevende zich vervol„ gens vroeg ter ruste.

„ Zoodanig is het leven en de gemoedsgesteldtenis van dit „ gelukkig paar. Hunne dagen worden doorgebragt in gezel„ lige genoeglijkheden, en iederen morgen ondervinden zij „ het genoegen, dat voortspruit uit de deugd, die in het hart „ gekweekt wordt."

Verscheiden gevallen zijn 'er bekend, die ten bewijze ver-

ſtrekken van de goedheid en medelijdendheid des Konings; onder anderen de volgende:

Lord MANSFIELD, op zekeren dag, aan zijne Majeſteit bekend makende, dat een Roomsch prieſter, genaamd MALOWNY, zonder voorgaand verlof, in het Graafſchap *Surrey*, de Mis gedaan en andere geeſtlijke functien verrigt had, en, daarvan overtuigd zijnde geworden, volgens de wetten, tot eene langdurige gevangenis verwezen was; doch zijne Lordſchap tevens opmerkende, dat de wetten ten dien opzigte hard en ſtreng waren, voerde de Koning hem te gemoet: *God beware ons, Mylord! dat verſchillende begrippen in den Godsdienſt de vervolgingen zouden wettigen, of toelaten, dat een mensch, in mijne Koningrijken, onrechtvaardig lijden zoude! Laat derhalven terſtond het pardon voor den man gereed maken, en draag zorg dat hij in vrijheid geſteld worde.*

In de maand Junij van het jaar 1771 kwam 'er een zeer wel gekleed vrouwsperſoon in het paleis der Koninginne, en werd door den poortier, zonder eenige navraag, doorgelaten; doch een mand aan haar arm hebbende, werd zij door een der bedienden gadegeſlagen; waarop zij, dit merkende, in een der vertrekken ging, en aldaar de mand nederzette. Een jongen van der Koninginne hofhouding, haar de mand ziende nederzetten en weder henen gaan, werd nieuwsgierig te weten wat 'er in was; hij ligtte derhalven het dekſel op, en vond, onder eenige groene bladen, een zeer ſchoon kind, zijnde een jongetje, en naar giſſing twee maanden oud. Op dat onverwagt gezigt gaf de jongen een ſchreeuw, waardoor terſtond zeer veel bedienden derwaarts liepen, die mede niet weinig verzet ſtonden. Het gerugt van dit geval ter ooren van den Koning gekomen zijnde, begeerde zijne Majeſteit het kind te zien, en beval om het naar hem GEORGE te noemen, en, wanneer het in 't leven bleef, het onder de zorg te ſtellen van Mevrouw FORESWORTH, de Gouvernante van 's Konings kinderen.

De Koning, die gewoon is zich geſtadig veel beweging te geven en nimmer het weêr ontziet, op zekeren dag, in den ſtrengen winter van het jaar 1784, eene wandeling te voet doende, ontmoette twee kleine jongens, van welken de oudſte niet meer dan agt jaren ſcheen te wezen. Onwetende dat het de Koning was, tot wien zij ſpraken, vielen zij beiden op hunne knieën voor hem neder, ſchoon de ſneeuw vrij hoog op den weg lag, en, hunne kleine handen wringende, baden zij om een aalmoes, zeggende: *dat zij grooten honger en niets te eten hadden;* meer konden zij niet uitbrengen, want een vloed van tranen belette hen verder te ſpreken. Zijne Majeſteit, door deze vertooning ten uiterſte getroffen, belastte hen op te ſtaan, en, hen met die vriendlijkheid, welke hem zoo eigen is, aanmoedigende om hem te zeggen wie hunne ouders waren en wat hun geval was, vertelden zij den Koning:

ning: *dat hunne moeder voor drie dagen geſtorven was, en niet onder de aarde konde komen; dat hun vader, dien zij ook vreesden te zullen ſterven, ziek en hulpeloos, naast hunne doode moeder, op ſtroo lag, en dat zij noch geld, noch brood, noch vuur in huis hadden.*

Dit eenvoudig maar droevig verhaal trof het Koninglijk hart, en, nadat zijne Majeſteit hun nog eenige vragen gedaan had, beval hij de twee jongens naar huis te gaan, zeggende, dat hij hen zoude volgen, om te zien of het waar was, hetgeen zij hem verteld hadden. Zij gingen daarop den Koning voor, naar eene elendige hut, of ſoort van ſtal; en deze, daar binnen tredende, vond de moeder, zekerlijk door gebrek geſtorven, dood liggen op een hoop ſtroo, terwijl de vader, genoegzaam zieltogende, naast haar zijde lag, en met zijne zwakke hand zijne afgeſtorven vrouw vasthield, even alsof hij nog niet van haar ſcheiden kon. Dit gezigt perſte den Koning de traanen uit de oogen. Terſtond keerde hij naar *Windſor* terug, en verhaalde aan de Koningin de elende, van welke hij ooggetuige geweest was. Oogenbliklijk werd 'er een bediende derwaarts gezonden, met levensmiddelen, kleederen, koolen en allerlei ververſchingen. Door het gebruik van het een en ander bekwam de man welhaast, en de Koning, de gezondheid aan den vader wedergegeven hebbende, wilde ook de kinderen gelukkig maken, en beval derhalven, dat zij, op zijne kosten, verder zouden worden opgevoed, hopende dat zij, groot geworden zijnde, door hun goed gedrag, zouden verdienen verder geholpen te worden.

Ondertuſſchen was het eens op het punt, dat die goedhartige Monarch op het onverwagtst zou zijn vermoord geworden. Op den 2 *Augustus* 1786 van *Windſor* te *St. James* terug komende, werd zijne Majeſteit, bij het uittreden van zijne koets, aangeſproken door een vrouwsperſoon, welk een papier in haar hand had, hetgeen de Koning voor een verzoekſchrift aanzag. Hij hield zich, volgens zijne gewone goedheid, een oogenblik op, om het aan te nemen; doch zij had onder dat papier een mes verborgen, waarmede zij, tot tweemalen toe, den Koning trachtte te doorſteeken. Op den eerſten ſteek maakte deze eene beweging achteruit, waardoor de ſteek, maar even het kamiſool rakende, tuſſchen hetzelve en den rok doorging, en op den tweeden ſteek greep een der wagten de moorddadige hand van dat wijf, terwijl een kamerdienaar haar het mes ontrukte. Men nam haar terſtond in verzekerde bewaring, en de Koning, van de ontſteldenis, welke hem deze onverwagte aanval veroorzaakt had, een weinig bekomen zijnde, verſcheen terſtond in het publiek. — Bij onderzoek bleek het, dat dit vrouwsperſoon MARGARETHA NICHOLSON heette, een linnenaaiſter van haar handwerk, en niet wel bij het hoofd was, dewijl zij voor reden van haar

daad gaf, dat zij erfgename van de Kroon was, en zich, omdat men haar beroofde van haar recht, zelve recht wilde verschaffen. Zij werd vervolgens, nadat hare zinneloosheid een klaarste gebleken was, voor al haar leven in een beterhuis opgesloten.

Een veel droevlger onheil overviel den goeden Koning in de maand November van het jaar 1788, toen zijne Majesteit van eene hevige ziekte, verzeld met koorts en ijlhoofdigheid, werd aangetast, zoo dat gansch *Engeland* in de uiterste bekommering geraakte voor het leven van den beminden Monarch; maar nog grooter was dezelve, toen die ziekte, na verloop van eenige weken, verminderende, men bevond, dat de koorts zijn hersengestel dermaten had aangedaan, dat hij der zinnen bijster en in 't verstand geraakt was.

De Heer WEST, een vermaard Schilder, had het eerst de ondervinding, dat de Koning niet wel bij zijne zinnen was. Bezig zijnde met eene kamer te *Windsor* te schilderen, had de Koningin hem gelast, dat hij in het landschap, het welk hij onderhanden had, tot vermaak van de jonge Prinsen, een leeuw moest schilderen; dan, terwijl hij daarmede bezig was, trad de Koning in het vertrek, en, het werk beziende, zeide hij, *dat het zeer een hond dan een leeuw geleek*, nam een penseel, gaf een veeg over den leeuw, en maakte vervolgens eenige vreemde figuren, die hij den schilder beduidde, dat de regte afteekening van een leeuw was. De Heer WEST, over dit voorval ten uiterste bevreemd, verhaalde het aan de Koninginne, die hem te kennen gaf, dat zij reeds meermalen, tot haar leedwezen, ondervonden had, dat haar Gemaal somtijds niet volkomen bij zijn verstand was. Sedert ontdekte men dit nog nader door eene verandering in zijne handteekening, schrijvende GEORGIUS, daar hij anders altijd gewoon was GEORGE te schrijven.

Zijn toestand steeds verergerende, en de teekenen van zijne verstandeloosheid daaglijks blijkbaarder wordende, nam het Parlement in beraad, om den *Prins van Wales* tot *Regent* van het Koningrijk te verklaren; doch, dewijl 'er van zulk een Regentschap nimmer een voorbeeld in *Engeland* geweest was, kon men over de bepalingen, die daaromtrent moesten gemaakt worden, niet zoo schielijk overeenkomen, waardoor het besluit gestadig opgehouden werd. Intusschen allerlei middelen tot 's Konings herstelling te vergeefs aangewend zijnde, hoorde men, dat 'er op het land zekere Doctor WILLIS woonde, die eene sonderlinge bekwaamheid bezat in het genezen van krankzinnigen, en ten dien einde in het Graafschap *Lincoln* een beterhuis had opgerigt, daar hij een groot aantal kostgangers in had, onder welken hij verbazende genezingen deed. Aan dezen man werd de behandeling van den Koning geheel overgelaten, met dat gelukkig gevolg, dat hij, na verloop

van eenigen tijd, tot groote blijdschap van het Koninglijk Huis en van zijne getrouwe onderdanen, volkomen hersteld.

Het is opmerklijk, dat de Koning, een geruimen tijd voor dat hij door die droevige ziekte overvallen werd, al een voorgevoel van dezelve schijnt gehad te hebben; althans op zekeren avond een Concert hebbende bijgewoond, leide hij, met zijne gewone vriendlijkheid, zijne hand op den schouder van Dr. AYRTON, en zeide: *Ik geloof niet, Doctor, dat ik lang in staat zal wezen om muzijk te hooren; het schijnt mijn hoofd stark aan te doen, zoo dat ik ze met moeite gehoord heb.* En vervolgens voegde hij, met een stillen zugt, daarbij: *God zegene ons, de beste onzer is nog een elendig schepsel!*

Onbeschrijflijk was de vreugd, die 's Konings herstelling door het geheele Rijk verwekte. Toen die herstelling aan het Parlement bekend gemaakt werd, besloten de beide Huizen, „om, gemerkt het gehouden gedrag der Koninginne, geduurende de ziekte van zijne Majesteit, haar de achting van het „gansche land verworven had, en hare voorbeeldige en uitblinkende deugden, met den hoogsten eerbied, door alle „Vorsten en Hoven van Europa, beschouwd werden, eene „boodschap aan hare Majesteit te zenden, ten einde haar te „feliciteren met 's Konings gelukkige herstelling, en te verzekeren van den eerbied der beide Huizen voor hare uitmuntende deugden."

Toen de Koningin vervolgens, op zekeren dag, de gelukwenschingen van den Adel en alle de andere Grooten van het Rijk over 's Konings herstelling ontfing, verschenen alle de Dames ten Hove met een lint over haar hair, met het devies: *Lang leve de Koning!* en de Koningin droeg dat zelfde devies, in diamanten letters; ook was hare Majesteit dien dag zoo pragtig gekleed, dat men de juweelen, met welke zij versierd was, tweemaal honderd-en-vijftig duizend gulden waardig schatte.

Kort daarna werd door het geheele Rijk een plegtige Dankdag gehouden, en de Koning begaf zich, dien dag, met groote staatsie, naar de St. Pauluskerk te *Londen*, in welke men in geen drieënzestig jaren een Koning van *Engeland* gezien had. Met die staatsie aan gemelde kerk gekomen zijnde, zag men den Koning zijne beminnelijke Koningin bij de hand uit de koets en ter kerke inleiden. Zoo dra hunne Majesteiten de kerk inkwamen, werd de honderdste psalm door zevenduizend armkinderen aangeheven; 't welk den Koning dermaten trof, dat hij zijne tranen niet weerhouden konde.

Na den geëindigden godsdienst werd de Regering van *Londen*, door den Lord Major, heerlijk ter maaltijd onthaald, en het overige van den dag in eene openbare en algemeene vreugde doorgebragt.

IETS TEN GELEIDE VAN HET FAC SIMILE, OF DE NAMAAK VAN EENEN EIGENHANDIGEN BRIEF VAN DEN RAADPENSIONARIS JOHAN DE WITT.

(Medegedeeld door M. STUART.)

Aan de Heeren *Letteroefenaars.*

De eigenhandige Brief van den *Raadpenſionaris* JOHAN DE WITT, dien ik u gaarne geleend heb, om daarvan een *fac ſimile* te nemen voor uw *Mengelwerk* (*), is mij toevallig geworden. In het jaar 1789 eenige boeken van mijnen Vader ten verkoop opruimende, viel dezelve, zonder daarin te voren bemerkt te zijn, uit J. BRANT's *Paulus Leven*, vele jaren vroeger op eene boekveiling te *Rotterdam* gekocht. Deze Brief was mij terſtond aangelegen, als handſchrift van eenen Man, wiens lof en lot onvergetelijk blijven, en werd mij dit almeer bij de bemerking van het edele karakter in denzelven doorſtralende; ook is de perſoon, aan wien het opſchrift houdt, een der meest aangelegenen geweest voor het Gemeenebest ten tijde, waarin de Brief geſchreven is. Vergunt mij, u met een enkeld woord aan hem te herinneren. JOHAN WOLPHERT VAN BREDERODE werd in 1599 geboren; hij was de Zoon van FLORIS VAN BREDERODE en DOROTHEA VAN HAEFTEN. Als Krijgsman opgevoed, trad hij zeer jong in dienst, voerde in 1618 het bevel als Kapitein, in 1633 als Kolonel, in 1641 als Veldmaarſchalk van de Staten Legers, in 1645 als Gouverneur van *'s Hertogenbosch*, in 1655 als Overſte van twee Hollandſche Veldlegertjes. Zoo wel Staats- als Krijgs-man zijnde, was hij een der Gezanten naar *Engeland* in 1640, om MARIA voor WILLEM II ten huwelijk te vragen, en werd hij in 1650 benevens KORNELIS VAN BEVEREN en HIERONYMUS VAN BEVERNINCK benoemd, om van wege de Staten van *Holland* die der overige gewesten te gaan onderhouden over zaken, de *Unie*, *Religie* en *Militie* betreffende. Allerſterkst viel hij als Staatsman in het oog, wanneer hij in 1654 de eerſte onder de Edelen van *Holland* tot de uitſluiting ſtemde van WILLEM III, op wiens aanſtelling CROMWELL bij den Vredehandel ſterk had aangedrongen, en wiens Oudoom hij zelf was, zijnde toen gehuwd aan LOUISA CHRISTINA VAN SOLMS, Zuster der Princeſſe Weduwe van FREDRIK HENRIK. Groote gunst won BREDERODE hierdoor bij de Staten, groo-

(*) Hetzelve is vervaardigd door den kundigen Graveur D. VEELWAARD; en wij kunnen onze Lezers verzekeren, dat het uitnemend wel is uitgevallen.

DE UITGEVERS.

groote ongunst bij het krijgsvolk, hetwelk den wijn weigerde, dien hij bij het Vredefeest aan hetzelve te beste gaf, en de opspraak ging hem na, van te zeer belemmerd geweest te zijn door huisselijke ongelegenheden, om geacht te kunnen worden, dus vrijelijk gestemd te hebben. Ligchaamskwalen deden hem herstel zoeken bij de wateren van *Spa*; maar hij vond 'er zoo weinig baat, dat hij, wanhopende aan zijn herstel, zich naar *Petershem* bij *Maastricht* deed vervoeren, alwaar hij den 3den van Herfstmaand deszelven jaars stierf, waarin deze Brief geschreven werd. Hij was vader geweest van dertien kinders bij zijne eerste Vrouw ANNA, Dochter van Graaf JAN VAN NASSAU, van zeven bij zijne tweede LOUISA. Hij liet vele kinders en ook vele schulden na, welke laatste de eerlijkheid van zijn karakter in zijne hoogst aangelegene betrekkingen schijnen te bewijzen. Zijn lijk werd te *Vianen* in het vooronderlijke graf ter aarde besteld.

Amsterdam, 22 Mei 1807. M. STUART.

Het Opschrift van den Brief luidt als volgt:

Hooch ende Welgeboren Heere,

Heer JOHAN WOLPHERT VAN BREDERODE, *Heere van Brederode, Vyanen, Clootingen, Haesten, Ameyde Noordeloos, &c. Burchgraeff tot Utrecht, Veltmarschalck der Vereenichde Nederlanden, Gouverneur der Stadt, ende omleggende Forten van s' Hertogenbosch etc. jegenwoordigh*

port. *tot* *Spaa.*

De Brief zelf is van dezen inhoud:

Hooch, ende Wel-geboren Heere

Naert' scheyden van haer Ed. Grootmog. jongste Vergaederinge, hebbe ick my op maendach voorleden zynde den 16den deser loopende maendt herwaerts naer Dordrecht begeven, omme alhier voor eenige daegen myne Vrunden by te wonen, t'welck oorsaecke is dat ick U. Ed. mette jongste post niet hebbe geschreven; ondertusschen is my wel

ter

ter handen gecomen Uwer Excellencies missive van date den 17den deser loopende maendt, voor welcke ick Uwe Excellencie by desen ten hoochsten ben bedanckende, ende hebbe geensins gemeriteert de goede genegentheyt die Uwe Exc. by vermelde missive tmywaerts is betoonende, zynde vande schuldige plicht van een getrouw minister van Staedt, alles wat in hem is, oock het wterste, te contribueren ten eynde die gene die vanden Staet soodaenich meriteren als is doende Uwe Exc., door behoorlycke erckentenisse moge den betuygt datmen gedaene diensten, ende bewesene daeden niet t'eenemael wil vergeten; ende sal ick niet naerlaeten op dit gronden te blyven bouwen, soo lange my Godt de Heere tot eenige saecken van Staet gelieft te beroepen, sullende oock derhalven niet rusten voor ende aleer ick int' reguardt van Uwe Exc. aen d'eene zyde sal hebben wtgewerckt het gene jegenwoordich aengaende deszelfs Regement, ende Compagnie te voet in deliberatie is hangende, ende aen d'andere zyde oock behoorl. geprepareeert t'gene daerontrent noch verder gedaen soude connen werden; Edoch dient het laetste, onder correctie noch wat gemelmageert, tot dat de wtslach opt' eerste sal wesen gesien, omme alle invidie, soo veel doenl. voor te comen; Ondertusschen sal ick inden Haege wedergekeert zynde oock naer myn vermogen helpen wtwercken het gedesireerde verloff voor den Heere Grave van Solms, by soo verre sulx voor date van myn arrivement noch niet zy geobtineert;

Ende jegenwoordich, mits myne absentie wt s'Gravenhaege, niets van consideratie Uwe Exc. te communiceren hebbende, als alleenl. de copyen vande nevensgaende brieven, sal hiermede eyndigen, Godt Almachtich biddende dat desselfs goedertierne gelieffte zy Uwe Exc. noch lange in goede dispositie, ten dienste vant' Vaderlandt te willen spaeren; verblyvende

Hooch, ende Welgeboren Heer

Uwer Excellencies oodtmoedige, ende gansch verplichte Dienaer

Dordrecht den 21ten Aug. 1655. JOHAN DE WITT 1655.

IETS OVER DE NEGERS.

Een Europeaan kan bezwaarlijk den eenen Neger van den anderen onderscheiden; allen dunken hem even zwart; hij ziet niets anders dan platte neuzen, dikke lippen en wollig haar. Maar de Kreool, gewoon onder hen te leeven, onderscheidt niet slegts de bijzondere personen van elkander; hij zal, zelfs op het eerste aanzien, u zeggen, tot welke natie zij behooren. De *Mocos* hebben de tanden festonswijze van een gescheiden, en eene vooruitsteekende kinnebak, eveneens bijkans als de aapen. De *Caplaous* hebben eene ronde tronie, en bijkans allen een voorkomen van zagtaartigheid, 't welk voor hun een gunstig vooroordeel inboezemt. De *Mendongo* heeft een wreeden opslag; ligt raadt men dat hij een menschenëeter is. De *Conges* hebben eene breede tronie, een goedaardig uitzigt, en zijn, over 't algemeen, tot den huisdienst meest geschikt. De *Arada* doet zich, door zijne leevendigheid en vrolijkheid, ligt onderkennen. De *Ibo* bemint den arbeid en is bang voor kastijding; altijd is hij gereed om zich te verdoen. De *Calvare* onderscheidt zich van alle andere door de zwartheid van zijne huid, zoo wel als de fraaiheid zijner gestalte; onder deeze moeten de beeldhouwer en de schilder hunne modellen kiezen.

Op zon- en feestdagen heerscht de opregtste vrolijkheid in hunne werkplaats; de Negers en Negerinnen komen, uit hunne belendende wooningen, door hunne tegenwoordigheid, de vreugde vermeerderen. Zij verdeelen zich in natien, maaken zoo veele onderscheidene groepen uit, en elk heeft haaren bijzonderen dans. Aan de *Calenda* wordt hier de voorrang gegeeven. Een *Arada-neger* (deeze zijn de vlugsten) springt in de lucht, en daalt op éénen voet neder; hij springt andermaal, buigt zich voorover, strekt zich uit langs den grond, rijst oogenblikkelijk op, maakt luchtsprongen, huppelt, springt, loopt, vliegt, om zoo te spreeken, rondom zijne danzeresse, terwijl zij, onder dit alles, met uitgespreide armen en haare handen met een zakdoek vereenigende, de oogen zedigelijk ter aarde geslagen houdt, van tijd tot tijd een dof geluid slaat, alle de deelen van haar lichaam in beweeging houdt, door de enkele werking der spieren, zonder een oogenblik uit het middelpunt des cirkels te wijken, welken haar danzer beschrijft. De *Jouba* is een andere dans, die minder leevendig schijnt te weezen; maar dezelve is een der wellustigsten; de zoo zeer geroemde *Fandango* geeft 'er slegts een flaauw denkbeeld van. De dans der *Caplaous* is eene getrouwe afbeelding van de voornaamste bedrijven huns leevens; zij ver-

vertoonen in denzelven de listen, de bekommernisſen en de vermaaken der liefde, de woede des oorlogs en de verſchrikkingen des doods.

Met meer losheid, met meer juistheid en naauwkeurigheid, en zomtijds met meer bevalligheid, wordt nergens dan bij de Negers gedanst. Ligt zou men denken, dat zij tot deeze oeffening, en zelfs tot de Muzijk, beter georganiſeerd zijn, dan andere menſchen; 't kan zijn, dat, de ſomme hunner vermaaken veel geringer zijnde dan die der beſchaafde volken, hunne vezelen zich gemakkelijker beweegen; het vermogen van te gevoelen behouden zij in deszelfs algeheele volkomenheid; het geluid van het anders onaangenaamst ſpeeltuig doet hen huppelen; eenige trammeleerende maatklanken zijn genoeg, om den Neger, die ze verſtaat, in beweeging te brengen, en, indien de zang voortduure, ziet men hem welhaast in de leevendigſte beweegingen van verrukkinge: duidelijk ſchilderen zij de vrolijkheid, en nog beter den weilust en het gevoel; maar hunne Muzijk is van kleinen omvang; eenige toonen, met geſtadige zuchten doormengd, zijn hun genoeg; bijkans nooit doorloopen zij de geheele toonreeks. Hun geliefd ſpeeltuig is de *Bamboula*, eene ſoort van keteltrom, wier bodem, in plaats van rond te zijn, kegelvormig uitloopt. Ter vermeesderinge van het uitwerkzel dieus ſpeeltuigs, klappen de Negerinnen, die de danzen omringen, op de maat in haare handen, en herhaalen koorswijze den toon, die op de Bamboula wordt geſlagen.

Zomtijds, en met geen kwaad gevolg, bootzen de Kreool-Negers de Europiſche danzen naa; hunne toonen en hunne gezangen zijn even weinig kunstmaatig als die der Negers op de kust van Afrika. Het zijn de dichters en de muzikanten der werkplaatze. Het geringſte voorval doet hun dichtvuur gloeien.

Voor elke ſoort van werk hebben de Negers een onderſcheidenen toon en woorden; zij moeten altijd zingen, en alle hunne beweegingen, zelfs onder het bewerken der aarde, moeten op de maat geſchieden.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

REDEVOERING

OVER

TITUS POMPONIUS ATTICUS,

ALS EEN VOORBEELD VAN WIJSHEID IN HET AMBTELOOZE LEVEN.

Voorgelezen in de Maatschappij *Felix Meritis*,

door

C. W. WESTERBAEN,

Predikant bij de Remonstrantsche Gemeente te Amsterdam.

Alwie de geschiedenis der verloopene eeuwen beoefent, niet om daaruit slechts voorbeelden van menschelijke kracht en zwakheid, uit ijdele nieuwsgierigheid, op te zamelen, eerder tot overlast, dan tot sieraad van het geheugen, maar om daaruit lessen van levenswijsheid te vergaderen, zal immer het voorledene met het tegenwoordige vergelijken, overeenkomst en strijdigheid opmerken, en alles, wat hem tot zijn oogmerk dienen kan, toepassen op eigene omstandigheden en betrekkingen. Dit zal hem niet slechts die wigchelaarskunst leeren, welke de eenige ware is en nimmer bedriegt, dien geest van voorzegging namelijk, welke uit het gebeurde besluit tot hetgeen gebeuren zal, maar ook voorbeelden van groote mannen doen zoeken en vinden, geschikt, om hem tot gidsen te dienen op den bijzonderen weg zijnes eigen levens, tot raadslieden in zijne moeijelijke omstandigheden, tot leerrijke predikers dier voorzigtigheid, welke zijne tijden inzonderheid vereischen. Wan-

neer wij nu, in onze dagen, in de gedenkſchriften der oudheid naar zulk een voorbeeld zoeken, dan kunnen ons geene CATO's dienen, die de moeijelijke kunst niet verſtonden, om zich, met een eerlijk hart, te voegen naar omſtandigheden, welke zij, met eenige meerdere toegevendheid, eene gelukkiger wending hadden kunnen geven; dan zoeken wij geenen CICERO, te eergierig voor een leven buiten alle beheer van ſtaatszaken, en, echter, te zwak, om in deze moeijelijke loopbaan immer dien vasten tred te houden en die mannelijke waardigheid te handhaven, welke zijner groote bekwaamheden waardig was. Neen! Dan zoeken wij liever eenen man, die ons in het onbeambte leven van uitnemenden dienst kan zijn, om daarin gelukkig voor onszelven en nuttig voor anderen te worden, en het algemeene welzijn, ook daardoor, uitnemend te bevorderen.

Zulk eenen man meenen wij gevonden te hebben in den *Romeinſchen* Burger, TITUS POMPONIUS ATTICUS. Hem zullen wij met u beſchouwen, *als een voorbeeld van ware wijsheid in het verkiezen en gebruiken van het ambtelooze leven.*

Niet zelden wordt het ambtelooze leven met veel lofs geroemd, als de éénige ſtaat, waarnaar de ware wijze kan trachten, en de grootſte waarborg van 's menſchen wezenlijk heil; doch niet zelden ook zijn zij met dien lof het allermildst, die de grootheid dezer wereld het meest liefhebben, die haar gemis in ſtilte wel het hartelijkst betreuren, en zich, door hare openbare verachting, willen wreken over de Staatsmannen, wier ſchitterend lot zij benijden, omdat zij zelve dat lot óf weleer moesten verliezen, óf de hoop, om het eenmaal magtig te worden, niet zonder zielesmart, hebben opgegeven. — Zoo gedwongen was de ambteloosheid van ATTICUS niet. Zij was bij hem opregte en geheel vrije verkiezing, gehandhaafd met eene onverzettelijke ſtandvastigheid; zij was eene welberadene keuze, immer gevolgd, in weerwil des aandrangs van een aantal zijner aanzienlijke en veelvermogende vrienden, herhaald op zeer onderſcheidene tijden en onder verſchillende regeringsvormen, om hem tot het aannemen van, of tot het dingen naar, den eenen of anderen ſtaatkundigen ereposten aan te ſporen. Reeds in zijne jongelingsjaren had hij des geduchten SYLLA's dringend aanbod van dien aard mannelijk durven afſlaan, en naderhand had hij tel-

elken dage gelegenheid, om de ſtandvastigheid van dit zijn beſluit te doen blijken. — En, inderdaad, het is niet te verwonderen, dat zijne vrienden geene moeite ſpaarden, om hetzelve eenmaal te doen wankelen. Immers was hij van eene hoogstaanzienlijke geboorte, van den oudſten *Romeinſchen* adel, van Koning NUMA POMPILIUS zelven afkomſtig (*), en dus, van deze zijde, reeds meer dan bevoegd tot alle, zelfs tot de hoogſte waardigheden, eerst in het Gemeenebest, en naderhand ook in het Keizerrijk. Zijn gantsch onbekrompen ſtaat, of liever, zijne ongemeene gegoedheid zoo wel, als klein huisgezin, gaven hem ook eene ruimte van tijd voor de algemeene belangen, dien anderen, uit hoofde van huiſelijke zorgen, bezigheden en betrekkingen, daaraan zoo rijkelijk niet konden toewijden. — Doch allerbevoegdst tot het bewind van den Staat maakten hem zijne zonderlinge gaven, zoo van de natuur ontvangen, als door veelvuldige oefening verkregen. Als tot de bevalligheid geſchapen, waren zijn gelaat en geheel voorkomen, tot in zijnen hoogen ouderdom toe, zoo innemend, zijne ſtem zoo aangenaam, zijne minzaamheid jegens aanzienlijken en geringen zoo groot, en zijne reden zoo overredend en wegſleepende, dat hij een' ieder' aan zich wist te boeijen, en te voeren waar hij ſlechts wilde. Immers paarden zich deze zijne uitwendige voorregten met een zoo vlug begrip en ſcherp oordeel, als gelukkig geheugen en vindingrijk vernuft, waardoor hij in ſtaat was, het geheele rijk der wetenſchappen in zijn hoofd te omvatten, en deszelfs ſchatten vaardig te beſteden, niet ſlechts tot nut en vermaak zijner vrienden, maar ook tot het loffelijkst bewind van zijn Vaderland..... Doch genoeg reeds voor zijnen beſchuldiger. De *Engelſche* Levensbeſchrijver, of liever Lofredenaar, van CICERO, MIDDLETON, willende den held van zijn geſchrift verheffen ten koste van deszelfs boezemvriend, beſchuldigt dezen openlijk, van in zijne ambteloosheid ſlechts gemak en veiligheid gezocht te hebben, en zegt met zoo vele woorden: „ ATTICUS had „ alle de begaafdheden, die eenen man konden geſchikt „ maken tot nut voor de maatſchappij; groote talenten, „ ge-

(*) Zie bij CORN. NEPOS *het leven van* T. POMP. ATTICUS, Hoofdſt. I, de 2de noot in de uitgave van R. KRUCHENIUS.

„ geleerdheid, oordeel, opregtheid, goedwilligheid en
„ edelmoedigheid, dezelfde liefde voor zijn Vaderland,
„ en dezelfde gevoelens in ſtaatszaken, als CICERO,
„ wien hij altijd aanraadde en aandreef om werkzaam te
„ zijn, hoezeer hij beſloten had, zelf nimmer werkzaam
„ te zijn, of, ten minſte, nimmer zoo verre, dat hij
„ 'er zijne rust door ſtoren, of zijne veiligheid in ge-
„ vaar kon brengen. Want, ſchoon hij zoo naauw
„ vereenigd was met CICERO, en hem boven alle men-
„ ſchen waardeerde, onderhield hij nogtans, al dien
„ tijd, betrekkingen met de tegenovergeſtelde factie,
„ en vriendſchap ook met deszelfs doodvijanden, CLO-
„ DIUS en ANTONIUS, om zijne rust tegen alle voorval-
„ len te beveiligen. (*)"

Ziet daar dan onzen ATTICUS, wiens hoogst eenvoudige en geheel onopgeſmukte levensſchets van CORNELIUS NEPOS, die hem van nabij gekend had, niemand lezen kan, zonder den man lief te krijgen, in één oogenblik, en zonder eenig bewijs, gedoemd tot de openbare ſchande van eenen weelderigen luiaard en valſchen ſchijnvriend, en wel door eenen Schrijver, die, XIX eeuwen na deszelfs dood, zich zulk eenen laster vermeten durft. — Dien laster willen wij ten toon ſtellen, door de eer des braafſten mans te handhaven.

Geenszins behoeven wij daarom de daadzaken, waarop het gemelde vonnis rust, te loochenen. Immers toonden wij reeds, hoe ATTICUS het Staatsbeſtuur ſchuwde: maar wien geeft dit regt tot zulk eene hatelijke veroordeeling? Hij alleen kan zich dus verſtouten, die, waar hij het wijze en weldadige in de oogmerken geheel voorbijziet, liever kwade bedoelingen zoekt, dan beſcheiden ſtilzwijgt.

Indien het een kenmerk van wijsheid is, de inſpraak der Natuur, en dus den wil van haren Schepper, te volgen, dan verdient ATTICUS, inderdaad, hierin een voorbeeld genoemd te worden. Eene zeer aanmerkelijke verſcheidenheid, zelfs tusſchen voorwerpen van dezelfde ſoort, kennen wij allen als eenen vasten regel, welken de Natuur niet ſlechts in het onderſcheid der bladen van denzelfden boom, maar vooral ook in de zeer verſchillen-

(*) Deel III, bladz. 397—401 en 417—420 der *Holl.* uitgave.

lende vatbaarheden en neigingen van onderscheidene menschen, zoo wijs als weldadig, pleegt te volgen. Deze regel is een leerrijke wenk voor een' ieder', die zijne kinderen tot eenen nuttigen en gelukkigen stand wil opleiden, of zelf eene waardige rol spelen op het tooneel dezer wereld; en het is voornamelijk het voorbijzien van denzelven, welk aan zoo vele mislukte Staatsmannen en ellendige Redenaars het aanzijn gaf, die de spade óf den ploeg loffelijk hanteren zouden. Waarom wil men toch altijd wijzer zijn, dan de Natuur zelve, en haar werk dus jammerlijk bederven? ATTICUS was daar veel te wijs toe. Van zijne vroege jeugd af gevoelde hij reeds eene geheel andere neiging, dan tot het woelige Staatsbedrijf, waarin wij gelooven, dat hij, met alle zijne groote bekwaamheden, zeer ongelukkig voor zichzelven en min gelukkig voor zijn Vaderland zou geweest zijn. — Oordeelt gij zelve, Lezers, en stelt u eenen man voor, door eenen zachtaardigen en geleerden vader opgevoed, en in de fraaije letteren zoo zorgvuldig en met zoo veel smaaks onderwezen, dat zijn geest in liefde voor dezelve blaakt, dat hij geene vuuriger wenschen koestert, geen hooger geluk voor zich denkbaar acht, dan zich, in stille rust, aan deze neiging ganschelijk over te geven, — eenen man, door de fortuin zoo zeer begunstigd, dat hij, zonder eenige zorg voor een eerlijk bestaan, geheel onbekrompen niet slechts leven, maar ook door ruime liefdadigheid zegen rondom zich verspreiden kan, — eenen man, daartoe niet min, dan tot de Wetenschappen en Kunsten, met zijn ganssche verstand en hart overhellende, wel eenen vurigen beminnaar van zijn Vaderland, doch niet min eenen beminnaar van alle zijne medeburgers, ja van al', wat mensch heet, zoodat hij de gevoeligheid ten behoeve van zijne natuurgenooten boven alle andere zielshoedanigheden schatte, — dat hij schier buiten staat zij, iemand te beleedigen, — alle pligten zonder partijschap meene te moeten vervullen, — en oordeele nimmer te kunnen afwijken van die natuurlijke en van jongs af aangekweekte goedhartigheid, welke door geene bijkomende omstandigheden verbogen of verminderd kan worden. Stelt u voor, dat zulk een man juist zulke ongelukkige tijden beleve, waarin, met de staatkundige gevoelens, ook de gemoederen zijner medeburgeren zich meer en meer van elkanderen verwijderen, en de tweedragt, van dag tot dag,

zoo veel veldt wint, dat haat en wrok gemeenzaam, en zelfs vervolging en moord niet zeldzaam meer zijn: stelt u die voor, en gij kent grootendeels ATTICUS en den tijd, dien hij beleefde, eenen tijd, waarin de eene burgeroorlog op den anderen volgde, de eene nog verwoeder dan de andere gevoerd werd, en allen, ten laatste, door JULIUS CAESAR, den Overwelldiger, geëindigd werden, dien men wel eerlang den dood van eenen Tiran deed sterven, zonder echter daardoor het Gemeene best te kunnen behouden; 't welk in OCTAVIUS voor den eersten *Romeinschen* Keizer bukte. En nu vraag ik gerustelijk: was deze man voor gewigtige Staatsambten in dien tijd geschikt? waarschijnde, weerhield schier de Natuur zelve hem daarvan niet? was het geene wijsheid, haaren wil te volgen, haar gebod te gehoorzamen? en kon de ongehoorzaamheid hier wel andere gevolgen hebben, dan verderfelijk voor hemzelven, verderfelijk voor een Vaderland, dat hem dierbaarder was dan alle de schatten en eerambten der wereld? Neen! Die volstrekt niet sterk genoeg is, om zich staande te houden, moet zich in het gedrang niet wagen; die zich niet in staat acht, om te volbrengen, 't geen men hem wil doen beloven, moet liever niets beloven.

Gelijk nu ATTICUS ten dezen aanzien altijd zeer naauwgezet was, en nimmer vergat, dat zijne eer van het wel uitvoeren van op zich genomene lasten afhing, zoo was hij 'er ook niet toe te brengen, om den Staat te dienen in eenen tijd van buiten- en binnenlandsche oorlogen, daar hij niet tot krijgsman opgeleid was, allen twist en krijg hoogelijk haatte, het behouden, maar niet het verderven beminde, — en, schoon hij nimmer de beste partij verliet, zich nogtans nimmer zoo geheel aan eenige partijschap wilde overgeven, dat hij daarvan een slaaf wierd, — 't Was ook daarom, dat hij zich reeds als jongeling naar *Athene*, als naar eene wijkplaats, begaf, daar hij anders geene gelegenheid zag, om in den Burgerkrijg van MARIUS en SYLLA, die toen uitbarstte, buiten het kampzalig geschil te blijven, 't welk, hoe ook uitvallende, altoos verderfelijk moest zijn voor de Republiek en voor een' jeder, die zich in hetzelve mengde. Dan, hoe geacht en dierlijk ook op dien zetel der Wetenschappen en Kunsten, om zijnen zachten aard, bevalligen omgang, uitgebreide kennis, blinkende kunstmin en algemeene weldadigheid, wilde hij echter

in

in deze geliefde Stad niet alleen geen Standbeeld voor zich opgerigt zien, waarmede de *Atheenſche* burgers hem echter, na zijn vertrek, zijnes ondanks, vereerd hebben, maar zelfs het Burgerregt, hem ſchier opgedrongen, volſtrekt niet aannemen. Zoo fier was hij op het Burgerregt van zijn eigen Vaderland, en echter zoo ongeneigd bleef hij, ook na zijne wederkomst, om hetzelve in ambten of waardigheden te dienen. Want oordeelde hij te regt, dat de golven der burgerberoerten, welke men toen in het Staatsbewind niet ontduiken kon, niet meer in de magt zijn van hun, die zich daarin geworpen hebben, dan de zeegolven in bedwang van hun, die door derzelver geweld ginds en herwaarts geſlingerd worden. hoeveel reden had hij dan niet, om zich daaraan niet te willen wagen, of liever, om zich niet nutteloos te willen opofferen, daar hij niemand minder, dan zichzelven, daar tegen beſtand rekende? 'Er beſtond toch geene wet, welke hem daartoe verpligtte; die van SOLON, welke geene onzijdigheid in burgertwisten gedoogde, hadden de *Romeinen* van de *Grieken* niet overgenomen, en weêrhield hem dus niet, om ten dezen aanzien zijnen eigen ſmaak te volgen. En zou hij dan die vrijheid, welke hem zoo dierbaar was, de vrijheid tot het ambtelooze leven, ondankbaar verſmaad of vruchteloos bezeten hebben? Neen! Hij kon haar niet afſtaan, zonder het karakter van een wijs man ganſchelijk te verloochenen, daar zijn geheele inborst en aanleg, met uitzondering, echter, van zijne kundigheden alleen, hem eenſtemmig daartoe riepen, en hij dus te wel gevoelde, waartoe de Natuur hem beſtemd had, dan dat hij haren wil oproerig zou hebben kunnen weêrſtreven. Indien men in dit gedrag van ATTICUS reeds wijsheid ziet, dan zal men die nog duidelijker ontdekken in de eigenlijke reden, die zijn Levensbeſchrijver opgeeft, waarom hij naar geene eereposten ſtond, en welke hierop neêrkomt: omdat men die toen niet bekomen kon op de wijze der Vaderen, noch behouden behoudens de Wetten, uit hoofde van 's volks bedorvene zeden. Inderdaad 'er zijn tijden, waarin geen wijs man, wien de goedkeuring van zijn geweten dierbaar is, een ambt kan begeeren of behouden. Dus oordeelde een man, wien niemand immer den roem van wijsheid betwist heeft, of immer betwisten zal, — dus oordeelde SOCRATES zelf in eene Redevoering, welke PLATO ons in

geſchrifte heeft nagelaten, als door zijnen meester voor de Regtbank der *Heliasten* gehouden, waaruit de volgende plaatſen ten bewijze dienen: „ Het moge u „ vreemd voorkomen, Medeburgers, dat ik, als van „ huis tot huis rondgaande, met vele moeite en zorgen, „ velen in hunne bijzondere zaken trachte nuttig te zijn, „ en dat ik, echter, zwarigheid make, voor 't Volk in 't „ openbaar mij als Bewindsman te vertoonen, en in de „ Volksvergadering over ſtaatszaken het ſpreekgeſtoelte „ te beklimmen. Veelmalen hebt gij van mij gehoord, „ dat mij, als ware het, eene Goddelijke ſtem vergezelt, die mij van alle ſchadelijke voornemens terughoudt. Deze Goddelijke vermaner is het, die mij ſteeds van het behandelen van ſtaatszaken weêrhouden heeft. En 't komt mij voor, dat hij wel en zeer „ wijsſelijk voor mij zorgde: want gij, ô *Atheners!* weet „ zeer wel, dat, indien ik al voor lang ondernomen „ had, mij in de behandeling dier zaken in te laten, ik „ ook reeds voor lang daarin mijnen dood zou gevonden „ hebben, zonder verder voor u of voor mijzelven van „ eenig nut te zijn (*). " Elders (†) verzekert SOCRATES, dat de Wijsgeeren niet ten onregte ſchromen, zich aan de ſtaatsſtormen te wagen: „ want, " zegt hij, „ alwie „ de zoetheid van dat waarlijk gelukkig leven, 't welk „ men aan de beoefening der wijsheid beſteedt, flechts „ een weinig geſmaakt, en tevens de dolheid der menigte van nabij gezien; alwie ondervonden heeft, dat „ 'er bijna niemand is, die iets van gezond verſtand in „ het algemeen beſtuur ter uitvoer brengt, en dat hij „ geenen enkelen metgezel heeft, die in het voorſtaan „ der geregtigheid zijne veiligheid en leven kan helpen „ behouden; alwie, in tegendeel, overtuigd wordt, „ dat hem, als een mensch, midden onder de woeste „ dieren vervallen, (daar hij nevens hen niet onregtvaardig handelen wil, en nogtans geene genoegzame „ krachten bezit, om alleen tegen alle deze wilde dieren beſtand te zijn) veeleer een geweldige dood „ te wachten ſtaat, dan dat hij óf zijn Vaderland óf „ zijnen vrienden dienst zou kunnen doen, en dat hij „ dus eerlang ſneven zal, onnut voor zichzelven en

„ voor

(*) PLATO Oper. Tom. I. pag. 31.
(†) PLATO *de Republicâ* Lib. VI. pag. 496.

„ voor anderen; — alwie dit overweegt, zal ambteloos leven; hij zal zich met zijn huiselijk geluk vergenoegen; even als, wanneer, te midden van eene „ onstuimige onweersvlaag, het stof en vuilnis ginds en „ herwaarts gedreven wordt, zal hij zich onder eenen „ of anderen muur in veiligheid stellen, en, terwijl hij „ daar de overige menigte der menschen beschouwt, „ die, in deze bui van burgerlijken wervelwind, door „ het slijk en modder van velerhande onregt, euveldaden en boosheid, van 't hoofd tot de voeten bemorst „ worden, zal hij zich stil bij zichzelven vergenoegd „ houden, indien het hem maar gebeuren mag, dat „ hij, rein van ongeregtigheden en zich geener misdaad „ bewust, het leven, 't welk hij hier op aarde nog „ slijten moet, met zielsrust aflegge, en het, in de „ beste hoop, kalm en welgemoed, met een beter leven „ verwisselen."

Omtrent op gelijke wijze dacht ook de groote Leerling van dezen grooten Man, PLATO, die zich, volgens CICERO's (*) bevestiging, „ van het openbaar „ Staatsbewind onthouden heeft, omdat hij het *Atheensche* volk van ouderdom bijna suffende vond: ziende, „ dat het door geene overreding, maar door dwang alleen, te besturen was, wanhoopte hij, hetzelve „ door overtuiging te kunnen leiden, en nogtans rekende hij het ongeoorloofd, hetzelve door dwang „ te regeren."

Dit zelfde oordeel moet zelfs CATO DE JONGE, als tijdgenoot van ATTICUS bekend, ook over het *Romeinsche* volk geveld hebben, die, nadat hij, door eene zoo lange als smartelijke ondervinding, geleerd had, wat het zij, een eerlijk Staatsman te blijven, en toen hij den dolk reeds opgeheven had, om, daar hij als een groot man geleefd had, als een groot man, naar zijne gedachten, ook te sterven, zijnen Zoon beloven deed, *zich nimmer met het Staatsbestuur te zullen bemoeijen.* — Dus eindigde CATO VAN UTICA, waar ATTICUS begon, en dus was de slotsom zijner grijze ondervinding de regel, naar welken ATTICUS zijn gansche leven, van zijne jeugd af, wijselijk inrigtte. *Wijselijk*, zeggen wij: want het

(*) *Epistolarum ad diversos* Lib. I. Epist. 9, pag. 23, Edit. ERNESTI.

hat was; inderdaad, voor iemand van ATTICUS doorzigt, zeer klaar, dat ook het *Romeinsche* volk, ten zijnen tijde, als ware het, alle de gebreken van den ouderdom gevoelde, van welke het door geene zorg of kunst te genezen was, en waaronder het weldra zou moeten bezwijken. *Rome* was geene goede burgers meer waardig. De weelde van *Azië* had 'er alles bedorven, en met den rijkdom van dat werelddeel was men 'er, echter, arm geworden, want al het goud van *Macedonie* en al het zilver van den berg *Orospeda* kon de grondelooze kolk niet meer aanvullen, die de hebzucht gedolven had. De schandelijkste ambtshonger verdrong de bescheidene deugd, door het afgeperste goud der Wingewesten onder de *Romeinsche* burgers uit te storten, en hen daardoor tot werktuigen van anderer gewaande grootheid te maken. Want de bedorvene burgers beminden bedorvene grootheid, en schaamden zich niet, openlijk te belijden, dat zij hunne stemmen voor de rijksten en magtigsten veil hadden — om te kunnen leven. Dus waren de overweldigers der *Romeinsche* vrijheid en de verdrukkers der *Romeinsche* Bondgenooten veel te magtig geworden, om hen te kunnen straffen, en werden de schandelijkste trouweloosheden en ongehoordste wreedheden ongewroken gepleegd. *Rome's* eerwaardige naam was daardoor bij de wereld hatelijk, afschuwelijk, en de wereld zelve de algemeene vijandin der *Romeinen* geworden, gevloekt als roovers (*), die meer, dan alle anderen, de verdelging verdienden. Geen wonder: binnen *Rome* baande de ondeugd den weg tot hooge waardigheden. Reeds ten tijde van CATO DEN TUCHTMEESTER,

(*) Krachtiger dan TACITUS zelf CALGACUS in den mond legt, kan dit niet gezegd worden: „Raptores orbis (*Romani*) postquam cuncta vastantibus defuere terræ, et mare scrutantur; si locuples hostis est, avari; si pauper, ambitiosi; quos non Oriens, non Occidens satiaverit; soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere, falsis nominibus *imperium*, atque ubi solitudinem faciunt, *pacem* appellant."

In vita AGRICOLÆ. Cap. 30.

Den *Nederduitschen* Lezer herinneren wij de schoone vertaling van deze plaats bij onzen HOOFT, in diens *Tacitus*, bladz. 520.

ten, en dus verscheidene Geslachten vroeger, was het schaamteloos zedenbederf door diens gestrenge en veelvermogende deugd niet te overwinnen geweest; en nu, ten tijde van ATTICUS, was het tot alle standen zoo jammerlijk doorgedrongen, als het zich allerwege schaamteloos vertoonde. In de schoonste dagen van het Gemeenebest had men wel enkele ondeugenden gezien; maar nu waren zelfs de besluiten van dien Raad, die weleer een Raad van Goden scheen, hoogst onregtvaardig geworden. Deze achtte zich, vaak, niet slechts door de grootmoedigheid zelve beleedigd, en kon niet dulden, dat iemand buiten denzelven trotsch was; maar kende ook schier geen regt meer, daar hij grootendeels uit booswichten bestond, die het kwaad, dat den Staat verteerde, in de hand werkten. Geen wonder: de tijden waren lang voorbij, dat men de beste burgers zocht en tot het bewind der algemeene zaken riep, en derzelver getal nam immer meer af, naarmate de onnatuurlijkste zonden toenamen. De schandtooneelen, welke dagelijks vertoond werden, en vooral de wellustige dansen van Azië, hadden de jeugd bedorven, en dus ook het laatste vonkje van hoop op betere dagen uitgebluscht. En, inderdaad, waar de moeders zelve misdadig waren, en niet meer, zonder blozen, de deugd aan hare dochters konden aanprijzen, daar was het merg des Staats vervuild. Deszelfs uitgebreide takken konden nog eenigen tijd bloeijen en met schoon loof prijken; maar de stam was uitgehold en bloeide zijnen ondergang te gemoet. — De Krijgsmagt was niet meer de steun, maar de verdrukking des Vaderlands geworden, en het rampzalig werktuig der onderscheidene partijen, ten wier behoeve men soms drie verschillende en elkander vijandige legers, alle van eigene medeburgers, binnen *Rome* op de markt zag. De Veldheeren golden daar meer, dan de Wetten. De Keurbenden dienden CINNA of SYLLA; CAESAR of POMPEJUS, en niet meer het Vaderland, dat gedurig door den magtigsten verraden werd. Indien de een zoo wel, als de ander, bedoelde, zichzelven op deszelfs puin te verheffen, en zelfs de laatstgenoemde onthield den onverwinnelijken CATO den JONGEN, ook in het hagchelijkst tijdsgewricht, het bevel over de Vloot, omdat hij, zoo hij eenmaal CAESAR overwinnen mogt, vreesde, dat CATO's deugd, door zoo veel magt gesterkt, hem beletten mogt, het zelfde doel te treffen,

fen, dat hij zoo wel, als CÆSAR, beöogde. Dus was het *Romeinſche* Volk overrijp voor de ſlavernij, en, ten tijde van ATTICUS vooral, volſtrekt niet meer te behouden, ja dubbel onwaardig de vruchtelooze opoffering van dezen waardigen man, die zich ook daarom *wijsſelijk* van het bewind der Republiek, welke reeds niet meer, dan ſlechts in naam, beſtond, zorgvuldig onthield.

Doch waarom dan dit gedrag volgehouden, ook toen die Republiek reeds lang in de magt was van eenen Alleenheerſcher, bij wien het hem ſlechts één woord te kosten had, om den aanzienlijkſten eerepost te bekomen? Die deze vraag doen kan, kent onzen ATTICUS volſtrekt niet. Want, ſchoon hij het Gemeenebest reeds vroeg als zeer krank en ſchier verloren beſchouwde, hij beminde het, echter, teeder, en betreurde deszelfs doodelijken val, als dien van eene geliefde moeder; ja ook het gruis van zijn Vaderland beminde hij nog te zeer, om, met het ſchuim zijner Natie, haren eigen overweldiger te kunnen huldigen. Een groot beöefenaar en kenner zijnde van de Vaderlandſche Geſchiedenis, kon hij aan het dierbaar bloed, dat voor de Vrijheid geſtroomd had, niet denken, zonder hare geheele overweldiging te bejammeren. Immer zweefden de beelden zijner groote Voorvaderen voor zijnen vrijen geest, en derzelver namen uit den heiligſchendenden mond van eenen verderver zijnes Vaderlands te hooren, zou hem onmogelijk geweest zijn. — En zou men ATTICUS dan nog in ſtaat kunnen achten, ATTICUS, wien eigene vrijheid altijd zoo dierbaar geweest was, om nu nog, in zijne hoogklimmende jaren, zich tot eene vrijwillige ſlavernij aan te bieden, en zijne geliefde letteroefeningen voor de vermaken van een bedorven Hof te ruilen? Of zou hij, die de *Griekſche* Dichters zoo gemeenzaam las, als hij die taal bevallig ſprak, zou hij, die daarbij de wereld zoo wel had leeren kennen, niet gekend en waar bevonden hebben de verzekering van SOFOCLES:

Alwie zich aan het Hof van een' Tiran begeeft,
Is ſlaaf van dezen, ſchoon als vrijman daar gekomen.

Neen! voor die dwaasheid, voor die laagheid was ATTICUS niet geboren. Deze liet hij over voor dien zwerm van fortuinzoekers, die weleer in de ſchandelijk-

lijkſte volksbelieving of volksmenning hunne bijzondere grootheid gezocht hadden, en nu even ſchaamteloos toonden, wat hun eenig doel geweest was.

Dus koos ATTICUS, om wijze redenen, het leven van eenen ambteloozen burger, dat hij vooral niet min weldadig, dan wijs, gebruikte. Hoe heeft men toch immer dezen werkzamen man in verdenking durven brengen van eene zucht tot gemak, welke hem tot ſchande zou kunnen gerekend worden? Goede hemel! ATTICUS van traagheid te beſchuldigen! — Is dit niet even ongerijmd, als DE RUITER van lafhartigheid? ATTICUS traag! ATTICUS een nuttelooze last der aarde! dan was het ook, onze groote Drosſaart HOOFT, met wien hij zoo vele overeenkomst had. Neen! in de ledigheid zelve kan ATTICUS nimmer ledig geweest zijn. Of weet men dan niet, welk eenen verbazend - grooten brievenſchat hij met CICERO gewisſeld heeft, van deszelfs *Conſulaat* tot deszelfs dood, over de hoogstbelangrijke gebeurtenisſen van zijnen tijd, en over allerlei oudheidkundige en wijsgeerige onderwerpen, waarover deze zijne gedachten vroeg? Weet men niet, dat hij met vele andere geleerde mannen zulk eenen briefwisſel duurzaam onderhield, en dat hij vooral de vraagbaak, de raads- en als de leidsman was van den eerſten? Hem wees hij, in moeijelijke omſtandigheden, den waren weg van pligt en eer. Hem ondersteunde hij, waar hij wankelde. Hem bemoedigde hij, waar hij in gevaar was van te bezwijken. Hem, die zich nu eenmaal in de ſtaatkundige loopbaan bevond, deed hij immer de regtvaardigſte partij kiezen, waar gekozen moest worden; en hem raadde hij immer het vaardig aangrijpen van alle die middelen, welke de omſtandigheden vereischten, de deugd billijkte, en de belangen des Vaderlands vorderden. Of zou men het Vaderland niet kunnen dienen, dan alleen in het beambte leven? ATTICUS bewees het tegendeel, wiens geest eenen zeer uitgebreiden werkkring door het ganſche *Romeinſche* gebied had. In zijne afzondering beoefende en volmaakte hij niet ſlechts die Wetenſchappen, welke vermakelijk voor den geest zijn, maar ook die, welke, te regt, nuttig voor het algemeene welzijn geacht worden, en vooral de Geſchiedenis van *Rome*, voor welke hij eene voortreffelijke bijdrage leverde, in een, van hem oorſpronkelijk, werk over *het Conſulaat van* CICERO, 't

geen,

geen, ongelukkig, even min voor onze tijden bewaard is, als iets van zijne overige meesterstukken.

Gelijk voor CICERO, zoo was hij voor zijne vrienden in het algemeen geheel dienstvaardigheid. Voor eene geheele reeks van *Romeinsche* Ridders besteurde hij, opdat zij de algemeene belangen kommerloos zouden ter harte nemen, de bijzondere zaken voortreffelijk. Onder zijne gunstelingen en vrienden behoorden mannen van allerlei denkwijzen, van zeer tegenovergestelde partijen in den Staat, die hij allen door weldaden aan zich verpligtte, niet om zelf veilig te zijn, hoe de kansen ook keeren mogten, maar om, in alle gevallen, des te meer vermogen te hebben ter behoudenisse van anderen, die zich onmiddellijk in de geschillen hadden moeten mengen, en dus somtijds eene voorspraak behoefden, welke hij wel zorgde, zelf nimmer noodig te hebben, dewijl het zijn groot doel was, altijd aller weldoener te kunnen blijven. Daardoor behield hij voor het Vaderland vele groote mannen, en daartoe ontzag hij vijd, moeite noch gevaren. Hierin betoonde hij eenen edelen en zeldzamen moed, die uitmuntend afsteekt bij die weeldrige traagheid, waarmede men zijnen naam heeft durven bevlekken. Altijd de bijstander en helper der onderdrukten, en, vooral in de staatsgeschillen, van de onderliggende partij zijnde, moest hij ook al den haat der onderdrukkeren en al den euvelmoed der overwinnaren trotseren, die hem, meermalen, het verwijt deden, dat hij den slechten burgeren schandelijk voorstond. En echter, wien niemand durfde voorstaan, wien, in het ongeluk, een believe van den overwinnaar, een ieder lasterde en verguisde, stond ATTICUS alleen voor, werd door ATTICUS alleen, openlijk, verdedigd en opgerigt, — door ATTICUS, die, eenmaal besloten hebbende eenen ongelukkigen te redden, geene bijomstandigheden meer zag, geene tegenbedenkingen, van het eigenbelang ontleend, meer hoorde, en immer zijne eigene behoudenis aan die van zijne vrienden zoo meesterlijk, als heldhaftig, wist te verbinden. Steeds betoonde hij zich toch den vriend, niet der fortuin, maar der menschen, en vooral der ongelukkigen, en rigtte zijn gedrag onveranderlijk in, niet naar der tijden gang en denkwijzen wisfel, niet, derhalve, naar 't geen anderen oordeelden, maar naar 't geen hij zelf voor pligt hield, al wierd het ook afgekeurd of een laweede geduid zelfs door zijne gemeenzaamste vrienden.

Hoe-

Hoezeer hij dan ook deze hebben mogt onder alle, zelfs onder de hoofden van alle partijen; en hoezeer men daarmit ook besloten hebbe, dat hij slechts eigene veiligheid bedoelde, aan welke hij dan, soms, zijne beste vrienden valschelijk zou hebben opgeofferd, — men ziet, echter, zelfs geene schaduw van die vreesachtigheid en verraderlijke schijnvriendschap, wanneer men den weldoender ATTICUS gadeslaat, wien nimmer vrees weêrhoudt, nimmer voorzigtigheid ontraadt, nimmer vriendschap belet, wanneer hij besloten heeft te helpen en te zegenen. Wie veracht dus den laster niet, dien wij reeds te dikwijls vermeldden?

Zoo zegende ATTICUS zijne vrienden, zoo zegende hij zijn huisgezin en vooral zijne gade en eenige dochter; voor deze leefde hij niet min, dan voor zichzelven, altijd matig, arbeidzaam en nuttig. De weldaden, gedurende zijn lang verblijf te *Athene*, aan die stad bewezen, mogten dan TITUS POMPONIUS den eernaam van ATTICUS bijzetten: *Rome* was hem geenen minderen dank schuldig, en mogt hem wel zijnen grooten *Romein* noemen, groot althans boven duizenden, wier namen de Geschiedenis met roem vermeldt, en zoo veel grooter vooral dan CÆSAR en AUGUSTUS, als de Menschenvriend grooter is dan de Verwoester en de Veroveraar.

In deze stille huiselijke grootheid genoot ATTICUS een onverstoorbaar geluk en eene vrijheid, welke geen Dwingeland rooven kon. Deze bestreedde hij ter beschaving des verstands en des harte van zich en de zijnen. Hier verdeelde hij wijselijk zijnen tijd tusschen nuttigen arbeid en gezonde vermaak. Hier gebruikte hij zijne schatten, als een waardig verstandig man, meer tot voedsel van zijnen geest en ter bevordering van algemeen geluk, dan tot behagelijken opschik van weelde, of tot dwaze pracht in woning, huisraad of kleeding; zoodat alles bij hem het kenmerk droeg, wel van onbekrompenheid en goeden smaak, van orde en deftigheid, maar niet van ijdelen zwier en verkwistende praalzucht. Gaarne was men dus in zijn huisgezin en aan zijne tafel, waaraan hij zijne vrienden kiesch en gul, schoon niet onmatig, onthaalde. Altijd liet hij hun onder den maaltijd iets nuttigs voorlezen; zelfs hield hij deze gewoonte, wanneer hij geene gasten had, omdat hij den geest gaarne in evenredigheid met het ligchaam wilde voeden, en dit doorgaans aanleiding gaf tot nuttig gesprek of vrolijke

boert. Dit vooral ſtelde hem in ſtaat, om ook de eergierigſte mannen, door ijverzucht verdeeld, aan zijnen disch te bevredigen, en zij, die onderling den bitterſten haat koesterden, hadden toch beide ATTICUS even lief. Op deze wijze leefde hij zeven-en-zeventig jaren, zeer gelukkig voor zich en voor vele anderen, gezond van ligchaam, gerust van hart, helder en blijmoedig van geest, geliefd van de zijnen, geacht door zijne medeburgers, ontzien door de boozen, ſchier aangebeden door al wat braaf en goed was onder alle rangen en ſtanden, zeer wijs en nuttig, hoewel geheel ambteloos en huisſelijk.

Dan, hoezeer ATTICUS de leſſen der wijsheid eigenlijk bezigde, niet om daarmede eene ijdele vertooning te maken, maar om daarnaar zijnen ganſchen handel en wandel zorgvuldig in te rigten, wie der ſtervelingen is ter aller ure en in alle omſtandigheden even wijs? Hij was het niet, omdat hij ook een mensch was. Immers toen hij, eindelijk, krank werd, en zich ongeneeslijk achtte, verhaaſtte hij zijnen dood, door zich vrijwillig uit te hongeren. De brave man dwaalde hierin jammerlijk, dat hij het einde niet geheel afwachtte, 't welk de Alwijze aan zijn leven geſteld had, want hij miste het Goddelijk licht, waarin wij ons mogen verheugen; doch, voor het overige, ſtierf hij zoo gerust, alsof hij niet uit de wereld, maar uit het eene huis naar het andere verrekken moest; want hij had ſteeds naar zijne beste inzigten geleefd, en was *niet verre van het Koningrijk der Hemelen.*

Zulk een ambteloos leven, indien al niet zoo uitwendig voorſpoedig, ten minſte zoo vrij in zichzelve, zoo onſchuldig, zoo wijs en weldadig beſteed, wenscht mijn ganſche hart u, als mijzelven, toe, mijne Landgenooten! Geene dwaze zucht naar, ik weet niet welke, ijdele grootheid vergiftige hetzelve! Der tijden ongunst vloeije daarop, zoo min mogelijk, in! Der Wetenſchappen en Kunſten bloei verhooge, vooral in onze huisgezinnen, de woonplaatſen des vredes en der liefde, deszelfs genoegen! Pligtsbetrachting heilige deszelfs rust! Zelfsbeheer vestige onze oorſpronkelijke en inwendige vrijheid onwrikbaar! Zelfsgoedkeuring make ons de wereld tot een Eden, en den dood nog veel zaliger, dan, helaas! die van onzen ATTICUS was!

BERIGT WEGENS EEN ZELDZAAM PATHOLOGISCH VERSCHIJNZEL.

JEAN LAJOUX, geboortig in *Mantoulieu*, in het Departement van de *Opper-Caronne*, oud vijftig jaaren, was, van der jeugd af, met eene dubbele Balzaksbreuk gekweld. Op den ouderdom van twaalf jaaren leedt hij vrij hevige kolijkpijnen, verzeld van braakingen en verscheiden toevallen van beklemminge; de hulp, die hem in een naburig hospitaal wierdt toegediend, deed de toevallen spoedig bedaaren. Thans maakte hij, voor de eerste maal, gebruik van eenen Band, welken hij welhaast afleide, om hem nooit wederom te draagen. Nogtans bleidt hij aan met het voortzetten van zwaaren arbeid op het land, zonder eenig ander ongemak te gevoelen, dan eenige kortstondige kolijkpijnen, bij lange tusschenpoozen. Op den ouderdom van dertig jaaren was het *scrotum* ter dikte van twee vuisten uitgedijd. Ziende dat zijn ongemak van tijd tot tijd toenam, verliet thans LAJOUX den akkerbouw, om het schoenmaaken te beginnen, 't welk hij dagt met zijnen toestand beter te strooken.

Intusschen nam de uitzetting aan alle zijden toe; van zijn veertigste tot zijn vijftigste jaar was de voortgang der zwellinge nog veel sterker; en zints dien tijd is de uitzetting tot de buitengemeene grootte aangegroeid, welke zij tegenwoordig vertoont.

Deeze zwelling, aan zich zelve overgelaaten, wanneer de lijder in een vertikaalen stand zich bevindt, strekt zich uit van de schaamdeelen waterpas met den enklaauw; haar middellijn in deeze rigting is nagenoeg vierëntwintig duimen. Aan haare zijden ziet men twee deuken, veroorzaakt door de gestadige wrijving van het binnenste gedeelte der dijen en knieën: de zwaarte is drieëntachtig ponden en een half, marks gewigt. De onderscheidene middelen, om de zwelling te weegen, hebben telkens het zelfde gewigt opgeleverd. Zij beslaat eenëntwintig duimen in den omtrek beneden, en drieënveertig in het gemiddeld gedeelte van haare grootste middellijn.

LAJOUX is klein van gestalte, mager en droog van gestel; de toenemende wasdom der zwellinge schijnt

geſchied te zijn ten koste van de andere lichaamsdeelen, welke van de noodige ſappen ter hunner aanvullinge ſchijnen te zijn beroofd geworden. Nogtans ſchijnt 's mans gezondheid bij deeze afleiding der voedende ſtoffe niet te hebben geleeden; hij heeft den ouderdom van vijftig jaaren bereikt, zonder zwaare ziekten noch eenige huidkwaalen gehad te hebben. Zijne zedelijke vermogens zijn vrij wel ontwikkeld, aangezien de opvoeding, die hij gehad heeft. Het beklaagelijk ongemak, met welk hij gekweld wordt, heeft geenen invloed op zijn karakter gehad; hij is vrolijk van aart, zich weinig over het toekomende bekommerende; de wijn, dien hij gaarne drinkt, is ongetwijfeld bevorderlijk om in hem die gelukkige geſteldheid te onderhouden. Ondanks het vervaarlijk gewigt, de grootheid van deezen klomp, en deszelfs nadeelige plaatzinge, behoudt hij genoegzaame onbelemmerdheid van beweeginge in de benedenſte deelen zijns lichaams. Geduurende zijn verblijf te *Toulouſe* was hij den geheelen dag in beweeging, loopende door de onderſcheidene wijken der Stad, alwaar hij den aanſchouweren tot een voorwerp van nieuwsgierigheid en medelijden tevens diende. Wanneer hij op reize is, legt hij twee of zelfs drie mijlen op eenen dag af. Onder het gaan beſchrijven zijne beenen eene zeer aanmerkelijke uitgebreidheid van een cirkel, en helt zijn lichaam merkelijk na de ſlinkerzijde over. Zijne gevoellooze en aan alle zijden indrukbaare zwelling dient hem tot eene zitplaats; hij omvat dezelve, ligt ze op, brengt ze na vooren en na agteren, en na de zijden. Zelden ſlaapt hij in eene horizontaale rigting; en, wanneer hij te bedde gaat, gebruikt hij de voorzorge, om zijnen last aan de zijde te leggen, op welke hij gaat liggen.

ZONDERLINGE UITWERKZELS VAN DEN BEET VAN EENE RATELSLANG, IN DE VERENIGDE STAATEN VAN AMERIKA.

In den Zomer des jaars 1801, wierdt Mejuffrouw ALFRED BEEMAN, uit het Graafſchap *Luzerne*, in *Penſylvanie*, gebeeten van eene Ratelſlang; zij was toen vier of vijf maanden zwanger. Ondanks de zwaare toevallen, wel-

welke zij leedt, en die met dusdanige beeten doorgaans gepaard gaan, genas zij en beviel gelukkig op den gewoonen tijd. Het kind ſcheen gezond te zijn; maar zoo dra het aan zijn moeders borst geleid was en gezogen hadt, wierdt het zoo zwart als de ſlang, zwol geweldig en ſtierf binnen korten tijd. Men bezorgde de moeder een jongen hond om haar te zuigen; met dezelfde toevallen ſtierf dit dier, naa verloop van twee dagen. Vervolgens nam men de proeve met een lam, daarnaa met een anderen jongen hond, en van tijd tot tijd met drie andere lammeren; allen ondergingen het zelfde lot als het kind. Eindelijk nam men de proeve met een derden hond; deeze kreeg ſlegts geringe toevallen, en ſtierf niet. De moeder bleef welvaarende. Twee jaaren daarnaa bragt Mejuffrouw BEEMAN wederom een kind ter waereld: uit vreeze dat dit het zelfde lot als het voorgaande zou ondergaan, ontboodt zij Dr. BARALOW, die haar raadde, uit aanmerking van den langen tusſchentijd zints den beet en de proeve met den laatſten hond, die haar gezogen hadt, haar kind te zoogen; zij deedt het, zonder eenig kwaad gevolg. (*)

(*) Het verwondert ons, niet vermeld te vinden, dat deeze Geneesheer alvoorens nog eerst eens de proeve deedt neemen met een jongen hond of eenig ander dier. VERT.

BERIGTEN WEGENS HET KONINKRIJK WURTEMBERG EN HET KEURVORSTENDOM (*) BADEN.

Laaten wij ons in de verbeelding op den toren van *Straatsburg* plaatzen, en ons oog weiden over den uitgebreiden horizon, die zich rondom ons opent. Aan onze voeten beſpoelt de *Rhijn* de vlakten van den nijveren *Elſas*; ten zuiden vertoonen zich eenige toppen der *Alpen* in de verte, met al den luister der zonneſtraalen getooid; ten noorden verbergen blaauwagtige dampen onbepaalde en onbeſtendige grenzen voor ons gezigt; aan de rechter en de ſlinkerhand vertoonen zich in de lengte twee bergketenen, met houtgewas bedekt, en met

(*) Deeze Berigten, hoewel nieuw, wierden geſteld voor dat de *Rhijn-Confederatie* tot ſtand kwam. 't Is bekend, hoe de Keurvorst van *Baden*, in gevolge diens Bondgenootſchaps, den Titel van *Groot-Hertog*, nevens dien van *Koninklijke Hoogheid*, heeft aangenomen. VERT.

met menig een half vervallen Gothisch Kasteel gekroond; doch aan de *Franſche* zijde zijn de bergkolommen hooger; het zijn de *Vosges*; aan de *Duitſche* zijde ſchijnen de bergen, hoewel nader bij gelegen, voor het oog laager, 't is het *Zwarte Woud*.

Alle deeze valeien, die, van de hoogten van het Zwarte Woud, Rhijnwaarts afdaalen, zoo wel als de geheele oostlijke oever dier riviere, van *Baſel* tot aan *Manheim*, behooren tot het Keurvorſtendom *Baden*; nog hooger op loopt deeze Staat langs den *Rhijn* ten zuiden van het Zwarte Woud, en telt onder zijne onderhoorigheden eenige afzonderlijke oorden in de nabuurſchap van het meir van *Conſtans*. Dit Keurvorſtendom bevat de belangrijkſte enge wegen en doortogten, zoo wel om de Rhijnlinie te dekken, als om in *Zwaben* door te dringen. 't Was het werk eener niet minder edelmoedige dan doorzigtige ſtaatkunde, toen *Frankrijk*, deeze gewesten van *Oostenrijk* verwijderende, dezelve onder den ſcepter van een eenigen Vorst zamenvoegde. Die Souverein telt thans ongeveer vijfhonderd zestigduizend inwooners, op eene uitgebreidheid van vijfhonderd vierkante mijlen. Twee vijfde gedeelten dier bevolkinge behooren tot het oude Markgraaffchap *Baden*; twee vijfde deelen tot de landen, door het verdrag van Schaêvergoedinge aangewonnen, onder welke de *Palts* den eerſten rang bekleedt; het overige vijfde gedeelte bevat *Brisgaw*, 't welk de Keurvorst uit kragt van het verbond van *Presburg* bezit.

Wanneer deeze Staat volkomen zal georganizeerd zijn, zal het inkomen ligtelijk op negen millioenen franken kunnen gebragt worden, en men aldaar een leger van twaalfduizend man onderhouden. Voor 't overige is dit aloude huis van *Baden* thans in aanzien geklommen, door zijne verbintenisſen met groote Mogendheden. De Keizerin van *Rusland*, de Koningin van *Zweden* en de Koningin van *Beijeren* zijn Kleindochters van den regeerenden Keurvorst, dien Nestor der Europiſche Vorſten, welken zijne hooge wijsheid en volmaakte goede trouwe, te midden van zoo veele oneenigheden, onder het ſchild van den algemeenen eerbied geplaatst hebben.

De *Badenſche* landen zouden ſtoffe tot eene uitvoerige beſchrijving kunnen opleveren; tot de voornaamſte trekken willen wij ons bepaalen. De *Palts* bevat niet dan vrugtbaare gronden en vrolijke gezigtpunten. Hier ziet men

men heuvels, met kastanjeboomen of wijnſtokken bedekt, daar koornvelden of tabakslanden, belommerd met heggen van amandel- en nöote-boomen. Midden in de weilanden, die tegen den *Rhijn* ſtooten, vertoont *Manheim* de eenzelvige ſchoonheid van haare rechte ſtraaten. Deeze Stad, welke ontmanteld heeft moeten worden, bevat tweeëntwintigduizend inwooners. De kostbaare verzamelingen van ſchilderijen, oudheden, penningen, kostbaare vaazen, mineraalen en ſchelpen, die het Keurvorſtelijk Kasteel verſierden, wierden door de *Beijerſchen* na *Munchen* medegenomen, ten tijde van de overdragt van de *Palts*. Dergelijk een verlies onderging de Stad *Heidelberg* in den dertigjaarigen oorlog; de rijke en keurlijke boekerij, welke men aldaar bewonderde, wierdt deels verſtrooid, deels na *Rome* gevoerd. *Heidelberg* bezit nog eene Univerſiteit, en elfduizend inwooners.

De inwooners van de *Palts*, beſtaande uit *Roomschgezinden*, *Lutheraanen* en *Kalvinisten*, waren langen tijd een prooi der rampen, aan inwendige onlusten verbonden. Door vijandelijke legers telkens overvallen en verwoest, zag zich daarenboven dit land met belastingen bezwaard, en genoodzaakt tot de weelde van een hof bij te draagen, 't welk, zonder zijne middelen te berekenen, met de grootſte Mogendheden in pracht zogt te wedijveren. De Keurvorst van de *Palts* hadt eene hofhouding, zamengeſteld uit meer dan drieduizend perſoonen; op zijne kosten onderhieldt hij drie Schouwburgen: een *Duitſchen*, *Italiaanſchen* en *Franſchen*; hij bezoldigde drieënvijftig Generaals, en zijn leger beſtondt uit ſlegts zesduizend dienstdoende knegten; hij hadt achtënnegentig Geheimraaden in daadelijken dienst, eenendertig titulaire Geheimraaden, en drie Historieſchrijvers; doch zijne onderdaanen verlieten het land bij duizenden, om in *Amerika* een minder ſchitterend, doch gelukkiger Vaderland te gaan zoeken. Die geest van landverlaatinge heerscht nog langs de oevers van den *Rhijn*; hij wordt gevoed door de kunſtenarijen van *Amerikaanſche* volkwervers te *Hamburg*.

In het oude Markgraaſſchap *Baden* doordringende, ziet men de bergen uit den ſchoot der vlakte oprijzen, den *Rhijn* ſcherppuntige zijden aanbieden, en, zagter daalende, zich tot aan *Wurtemberg* uitſtrekken. Wijngaarden vervrolijken de oorden, aan den oostkant gelegen; terwijl, aan de overzijde, de pijnboomen boven de rot-

zen ſlingeren. Een dikke rook zweeft rondom de Glasblazerijen, de IJzerſmeederijen en de Teerkokerijen; het geraas van bijl en zaag mengt zich onder het bulken van het hoornvee. Doch de vlakten, die Rhijnwaarts hellen, geeven koorn, tabak, meekrap, lijnzaad en vlas.

Geene Stad van naam ontmoet men 'er. *Carlsruhe* is de verblijfplaats van den Keurvorst; men telt aldaar ſlegts tienduizend zielen. De platte grond gelijkt naar een open waaijer; het Kasteel ſtaat in het middelpunt, op 't welk tweeëndertig toegangen uitloopen, van welke ſlegts negen bebouwd zijn.

Brisgaw en het Opper-Markgraafſchap zijn thans in een lot zamengeſmolten. Het binnenſte gedeelte bevat niets dan weilanden, bosſchen, woeste en eenzaame valeien. In deeze woestenijen ziet men als een betoverd Kasteel de rijke en aloude Abtdij van S. BLASIUS. De hoofdſtad van *Brisgaw* heet *Friburg*. Zij heeft eene Univerſiteit, die naauwelijks bekend is. De ſchilderagtige en vrugtbaare ſtreeken, die tegen den *Rhijn* ſtooten, leveren een edelen en ſchuimenden wijn: de *Duitſchers* verzekeren, dat de *Feurbachſche* en de *Laufenſche* wijn heel na *Parijs* verzonden en aldaar verkogt wordt: de *Parijzenaars* zijn daarvan onkundig; wij laaten de beſliſſing van dit ſtuk voor de Schrijvers van het *Journal des Gourmands* over.

De diſtrikten, welke de Keurvorst van *Baden* aan het meir van *Conſtans* bezit, bevatten, in eene kleine uitgebreidheid, bekoorlijke plekken. Het zijn de wijnbergen van *Bourgondie* onder den *Zwitſerſchen* hemel. Van verre worden deeze landen van de *Alpen* ingeſloten, en ſpiegelen zich in de omvattende meiren en engten. Meer belangs ſtelt de Geſchiedenis dan de Aardrijkskunde in de Stad *Conſtans*. Op de grenzen van *Beijeren* bezit nog de Keurvorst van *Baden* de Stad *Biberach*, de geboorteplaats van WIELAND, die, onder alle de *Duitſche* Schrijvers, den meesten ſmaak en geest bezit.

Zodanig is het klein gebied van den Keurvorst van *Baden*. Hoe meer deszelfs aanweezen op de vriendſchap met *Frankrijk* ruste, hoe het ons dunkt, meer zekerheids te bezitten. Onlangs hadt het *Oostenrijk* tot naburen, tegenwoordig is het honderd-en-tien mijlen van daar gelegen. Onder het genot van rustigen vrede, zal de Keurvorst van *Baden* voortaan de weldaaden van zijn wijs beſtuur over zijne nieuwe Staaten kunnen uitbreiden;

den; van nieuws zal hij leeven geeven aan de Katoenfabrieken te *Heidelberg*, aan de Linnenweeverijen te *Manheim*, aan de Lakenweevers en de Snuisterijwerkers te *Pforzheim*, aan de *Geneefſche* Horologiemaakers, die zich te *Conſtans* hebben neergeſlagen, en alle overige fabrieken van zijn land. Voor den koophandel van *Baſel* en *Frankfort* zal hij een ruimen weg baanen, die bijkans geheel door zijn land zal loopen, en voor 's Lands kas aanzienlijke inkomſten zal opbrengen. Aldus zullen de uitgebreide ontwerpen der *Franſche* ſtaatkunde, de algemeene rust verzekerende, nog daarenboven het geluk bevorderen van ieder deezer kleine Steden, die in de nabuurſchap van het groote Keizerrijk liggen.

De bergen van het Zwarte Woud overtrekkende, verlaaten wij het gebied van den Keurvorst van *Baden*, om den voet te zetten in het *Koninkrijk Wurtemberg*. Het aloude Hertogdom van dien naam beſlaat het grootſte gedeelte der vlakte, in welke de *Necker* ſtroomt, eene ſchilderagtige rivier, doch voor groote ſchepen niet verder dan van *Heilbron* af bevaarbaar. In den jaare 1796 beſloeg dit Hertogdom ongeveer 416 vierkante mijlen, bewoond van 608,697 zielen. Het verdrag van Schaêvergoedinge ſchonk aan den Hertog den titel van Keurvorst, nevens eenige nieuwe bezittingen, door mij berekend op 103 vierkante mijlen en 118,000 inwooners. Die aanwinst beſtondt inzonderheid in Vrije en Rijksſteden, binnen het Hertogdom beſlooten, als *Hall*, nevens Zoutgroeven, en *Heilbron*, de ſtapelplaats van den koophandel des geheelen lands geworden. Ook verkreeg de Hertog de rijke Proostdij *Ellwang*.

Het verdrag van *Presburg* heeft den Keurvorst den titel van Koning bezorgd, en een aanzienlijk gedeelte der *Oostenrijkſche* bezittingen in *Zwaben*: als het Graafſchap *Hohenberg* met 41,000 inwooners, het Landgraafſchap *Nellenburg* met 28,000 zielen, en veele kleine Steden aan den *Donau*, eene rivier, tegen wier oevers *Wurtemberg* niet ſtootte. Zeer veel heeft insgelijks de nieuwe Koning gewonnen, door aan zijne heerſchappij alle de kleine Vorſten te onderwerpen, *onafhankelijke Edelen* genoemd, en die in het midden zelfs van *Wurtemberg* aanzienlijke Heerlijkheden bezaten.

De uitgebreidheid van die nieuwe overwinst laat zich onmogelijk naauwkeurig bepaalen. Volgens de beste Landkaarten zal dezelve, naar giſſing, niet meer dan

honderd vierkante mijlen beſlaan, op zijn meest bevattende 120,000 zielen. In 't geheel beſlaat dus het nieuwe Koninkrijk *Wurtemberg* 620 vierkante mijlen, bewoond van 816,000 zielen.

De inkomſten van het oude Hertogdom wierden geſtort in drie kasſen: die der Staaten, welke jaarlijks ontving 1,060,000 Rijksguldens; die der Kerkelijke Fondſen, wier zuiver inkomen wordt begroot op 318,644 Guldens; en die des Hertogs, welke, met den opbrengst der Heerlijkheden van den *Elſas* en het Graafſchap *Montbeillard*, een inkomen hadt van 1,950,000 Guldens. De vernietiging der Staaten en de vermeerdering van grondgebied zullen, veelligt, den nieuwen Koning van *Wurtemberg* op een inkomen van tuſſchen de 11 en 12 millioenen kunnen doen hoopen.

In de Staaten van *Wurtemberg* vondt men geenen Adel: want alle de eigenerfde edellieden in dat land genooten het voorregt der onafhankelijkheid (*l'immediateté*). In het Hertogdom ontmoette men ſlegts twee Ordes van den Staat: de eerſte beſtondt uit veertien Prelaaten of Naamvoerders van Abtdijen, zints de hervorming in weezen gebleeven, hoewel voor het meerendeel in ſchoolen veranderd; de tweede Orde beſtondt uit eenënzestig Afgevaardigden uit achtënvijftig ſteden en achttien dorpen, veele van welke te zamen ſlegts éene ſtem hadden. Slegts bij buitengewoone gelegenheden vergaderde die Landsdag. Een groot en een klein Committé oeffenden de magt, aan de Staaten opgedraagen; eene magt, die zich niet ſlegts bepaalde bij het toeſtemmen of weigeren van belastingen en het onmiddelijk beſtuur der geldmiddelen, maar die ook belast was met de handhaaving van alle de grondwetten van den Staat, van welke eene der voornaamſten de wet is, die aan den *Lutherſchen* Godsdienst een uitſluitend gezagoeffenen in het land van *Wurtemberg* verzekert. Alle de Protestantſche Prinſen in *Duitschland* zijn borg gebleeven voor de onderſcheidene overeenkomſten, in den jaare 1729, tuſſchen den Hertog en de Staaten aangegaan, en uit kragt van welke een Souverein van *Wurtemberg*, den *Roomſchen* Godsdienst aannemende, volſtrekt allen invloed op het kerkelijk beſtuur des lands zoude verliezen. Naauwelijks veroorloſden hem die overeenkomſten de vrije oeffening van den Roomſchen Godsdienst in de Hofkapelle; doch de nieuwe waardigheid van den Vorst van *Wurtemberg* moet hem

van

van alle verbintenisſen ontſlaan, die zints lang als zeer ſtreng beſchouwd wierden, zelfs door de zulken, die ze gewaarborgd hadden.

Wurtemberg levert de zelfde voortbrengzels als *Baden*. De wijngaarden hier te lande zijn afkomſtig van die van den *Elſas*, *Bourgondie*, *Valteline* en *Hungarije*. Zelfs heeft men 'er planten van het eiland *Cyprus* en uit *Perſie* welig zien tieren. Zints korten tijd zijn de *Engelſchen* begonnen, zeer veel werks te maaken van den *Neckerwiin*, eene algemeene benaaming, die van de *Palts* en *Wurtemberg* inſluitende. Het binnenſte gedeelte des lands bevat ſchoone vlakten, alwaar overvloed van tarwe, ſpelte, rogge en ander koorn gebouwd wordt. De bergen van het Zwarte Woud, met bosſchen bedekt, bevatten nog eenige ijzer-, koper-, en zelfs zilvermijnen, doch in klein getal. Langs den *Donau* loopt een keten van heuvelen, of liever rotsagtige vlakten, zonder water, zonder boomen, bijkans zonder gras; 't is de *Alb*, door eenige *Franſche* Schrijvers belachelijk de *Wurtembergſche Alpen* genoemd; die plek is rijk in marmer, waarvan geen werk wordt gemaakt. De zijden dier heuvelen bevatten weilanden voor ſchaapen; aan den voet derzelven ziet men, in de dalen, geheele bosſchen van appel- en peere-boomen. Om kort te gaan, het land van *Wurtemberg* trekt, bij elke ſchrede, de aandagt des Reizigers, door het kontraſt van eene woeſte en ſchilderagtige natuur met de gewrogten van menſchelijke nijverheid.

Bijkans in het middenpunt van het oude *Wurtemberg* ligt de fraaie Stad *Stuttgard*, bevolkt van 22,000 inwooners. 't Is de Hoofdſtad van 't Koninkrijk. De Zaal van de Opera en de Bibliotheek verdienen inzonderheid opmerking. Doch het gewoon verblijf van den Vorſt is *Ludwigsburg*. Het Koninklijk Kasteel is der nieuwe waardigheid zijnes doorluchtigen eigenaars niet onwaardig. De laken-, ſtoffen-, porcelein- en andere fabrieken, met behulp der Regeeringe aldaar aangelegd, hebben de bevolking dier Stad niet hooger kunnen brengen dan tot 5,000 zielen, de bezetting en het hof niet mede gerekend. *Tubingen*, eene Stad, die 7,000 zielen telt, is de zetel eener Univerſiteit, aan welke zeer wel geſtudeerd wordt. In 't algemeen genomen bevat geen land, van gelijke uitgebreidheid, zoo veele ſchoolen en kollegien als *Wurtemberg*. De Geeſtelijkheid telt onder haare le-

den eene menigte *Oosterſche*, *Griekſche* en *Latijnſche* taalgeleerden, zelfs wiskunſtenaars en natuurkundigen. De Treurſpeldichter SCHILLER, een geboren *Wurtemberger*, heeft de geestdrift van geheel *Duitschland* gaande gemaakt door zeer onregelmaatige tooneelſtukken, doch waarin trekken van vernuft verſpreid zijn. Te *Stuttgard* ontmoet men zeer voornaame beeldhouwers, onder andere DANNECKER, die een borstbeeld van LAVATER ter openbaare beſchouwinge heeft voorgeſteld.

De nijverheid geeft, in het oud Hertogdom *Wurtemberg*, bloei aan een zeker getal kleine Steden van 3 tot 4,000 inwooners. Te *Caln*, onder andere, worden voor vierhonderd duizend florijnen wollenſtoffen bereid. Te *Urach* maakt men jaarlijks 8,000 ſtukken linnen. Niet verre van deeze Stad ziet men een Gang (*Couloir*) van negenhonderd voeten lang, met ijzer gevloerd, langs welken men na den oever eener riviere het timmerhout doet afdaalen, in de nabuurige bosſchen gehakt. Andere plaatzen hebben haar beſtaan van papiermakerijen, tapijtfabrieken, en van het maaken van koperen en houten keukengereedſchappen. Niet minder gaat 'er om in andere voormaals Keizerlijke Steden. Te *Reutling*, 't welk 8,000 inwooners telt, worden alle de nu genoemde goederen vervaardigd. *Gemund*, eene voorheen handeldrijvende Stad, is van eene bevolking van 18,000 tot 5,000 inwooners verminderd. De bewooners van *Hall*, ten getale van 6,000, bewerkten in de Stad zelve eene Zoutgroeve, die jaarlijks 200,000 florijnen opbragt. Doch het Koninkrijk *Wurtemberg* zoude, om aan eenen bloeijenden koophandel te geraaken, eenige havens aan den *Rhijn*, of aan den *Donau*, noodig hebben.

De *Zwaben* hebben de openhartigheid, vrolijkheid en goedhartigheid der aloude *Germaanen* behouden. Om hunne plompe uitſpraak en ruwe zeden zijn zij het voorwerp van den ſchimp der noordelijke *Duitſchers*. In de middeneeuw was *Zwaben* het *Provence* van *Duitschland*; de liedtjes der *Minnezangers* ademden de zelfde galanterie, de zelfde vrolijkheid als de Romances der *Troubadours*; belangrijker, naar mijn gevoelen, zijn de verzamelingen deezer aloude dichtſtukken, dan veele hedendaagſche voortbrengzels der *Duitſche* Zanggodinnen. Nog heden ten dage vertoonen de zamenkomſten der *Wurtembergſche* herders het beeld van *Arcadia*. Men ziet 'er de jeug-

jeugdige dorpmeisjes, ligt gekleed, elkander den prijs van het ſnel loopen betwisten. De ſpelen beginnen met den dag; het danzen duurt tot in den nacht, bij het ſchijnen der maane. Veel welvoegelijkheids en orde, egter, heerscht 'er in deeze zamenkomſten, zoo wel als in de *Zwitſerſche*.

De twee Staaten van *Baden* en *Wurtemberg* maaken twee tusſchenringen tusſchen *Frankrijk* en *Beijeren* uit. Het Koninkrijk *Beijeren*, een buitenpost dier groep van verbondene Staaten, ſtoot tegen *Zwitſerland* en het Koninkrijk *Italie*. Aldus ziet men in het middenpunt van *Europa*, en langs de *Alpen*, reeds alle de nieuwe ſcheppingen eener herſcheppende ſtaatkunde zich zamenſchakelen en elkander ſchraagen.

IETS OVER DR. MIDDLETON.

Dr. CONYERS MIDDLETON ſtondt voor lang openbaar bekend als een fraai Schrijver, en werd aan de Univerſiteit van *Canterbury* over 't algemeen bewonderd, tot dat hij de Geestlijkheid ongerust maakte door de vrijmoedigheid en ſtoutheid, waarmede hij de pen voerde. Hij was Lid van het *Trinity Collegie* in 't jaar 1706, en Boekbewaarder ten jaare 1721: een ampt, 't geen men denkt eerst uitgevonden of geſchapen te zijn om het MIDDLETON op te draagen.

De ongerustheid ten zijnen opzigte, en de kreet tegen hem aangeheeven, ontſtondt eerst door een Brief van den Dr. uit *Rome* geſchreeven, waarin hij aantoonde de gelijkvormigheid tusſchen de *Paapery* en het *Heidendom*; doch hij deedt dit in zulker voege, dat men oordeelde, dat zijn bewijs zich uitſtrekte tot de *Prieſterſchap* in 't algemeen. Men veronderſtelde en beweerde verder, dat MIDDLETON, in zijn ſchrijven tegen de Wonderwerken door het *Pausdom* voorgewend, een heimlijken toeleg hadt, om het bewijs, uit de Wonderwerken voor het *Christendom* afgeleid, te verzwakken.

De kreet, tegen hem aangeheeven, klonk te heftiger en ſterker, naa zijne uitgegeevene Aanmerkingen op Dr. WATERLAND'S *Vindication of Scripture*, tegen TINDAL'S

DAL's veel gerugtsmaakend Werk, getiteld: *Christianity as old as the Creation.* De Geestlijkheid oordeelde haare geheele Orde aangevallen door deeze Aanmerkingen, en de Bisschop PEARCE, die zich in deezen twist mengde, schilderde MIDDLETON af als een Man, die, onder het voorwendzel van eene zeer scherpzinnige verdeediging des *Christendoms* te schrijven, niets anders ten oogmerke hadt, dan de baarblijklijkheden van hetzelve te verzwakken.

De alarmklok, gelijk MIDDLETON het uitdrukt, werd nu voor al het volk getrokken; de Universiteit was op 't punt om hem van zijne waardigheden te berooven: dan MIDDLETON gaf eenige verzagting aan zijne gevoelens, en de Universiteit was voldaan; egter alleen in zo verre, dat zij den geleerden Doctor toeliet de Academie-eere te behouden: want Dr. WILLIAMS was 'er voor, om het onderzoek na 's Mans gevoelens leevendig te houden, en hij beweerde in een gedrukt stuk, dat men Dr. MIDDLETON van de Academie hadt behooren te verbannen, en zijn Boek, door handen van den Scherpregter, verbranden.

Dr. MIDDLETON's zeer geleerd Werk, getiteld: *A free Inquiry into the Miraculous Powers, Een vrij Onderzoek na het vermogen om Wonderwerken te doen*, (welk vermogen men veronderstelt, dat in de Christlijke Kerke bestaan heeft van den vroegsten tijd, door verscheide volgende Eeuwen) strekt om aan te toonen, dat wij geen genoegzaame reden hebben, om, op het gezag der Kerkvaderen, te gelooven, dat eenig zodanig vermogen in de Kerk stand gehouden hebbe naa de dagen der Apostelen.

Dit Werk was ingerigt om de tegenwerpingen te keer te gaan van alle tegenstreevers van MIDDLETON, over het geschil, de Wonderwerken betreffende. Veelen hielden zich des voldaan; dan verscheide Leden der Universiteit bleeven in het begrip volharden, dat Dr. MIDDLETON geen opregt vriend en voorstander was van de Openbaaring: want daar zijn Werk strekte om te toonen, dat de vroegste Kerkvaders zeer ligt- en bijgeloovig waren, en, door ijver, zelfs zomtijds bedrieglijk handelden, vroegen zij: welk een geloof kan men dan aan die Mannen slaan? En verder: welke geloofwaardigheid kunnen de Wonderwerken van CHRISTUS JESUS hebben, daar ook

ook deezer daadlijk beſtaan, volgens Dr. MIDDLETON, rust op getuigen, die men niet als voldoende kan aanmerken?

Wij moeten ons, zonder ons verder tot dat geſchil in te laaten, met deeze berigtgeeving vergenoegen. Ten ſlot neemen wij hier over, eene plaats uit de Voorreden van dat Werk over de Wonderdaaden, die ſchoon is in de wijze van voordragt en niet min gewigtig in daadlijk beſtaan. „ Ik zie de ontdekking van iets, 't geen waar„ heid is, aan, als een dierbaar verkreegen voordeel „ voor de Menschlijke Maatſchappij, welk volſtrekt „ niet ſohaaden kan, of de goede uitwerking van eeni„ ge andere waarheid, welke ook, verhinderen: want „ de waarheden bezitten alle eene eensweezigheid, en „ ſtemmen noodwendig met elkander overeen; gelijk de „ regendruppels, die, van elkander afgeſcheiden, in „ eene rivier vallen, zich gelijkerhand met den ſtroom „ vereenigen, en den algemeenen vloed verſterken."

KARAKTER DES KONINGS VAN COCHINCHINA.
Volgens den Heer JOHN BARROW.

CAUG-SHUNG, tegenwoordige Koning van *Cochinchina*, houdt zich meer vereerd met den titel van Generaal dan dien van Koning. Hij is dapper zonder ruwheid, voorzigtig in zijne beſluiten, vaardig in het uitvoeren, vrugtbaar in hulpmiddelen, van een vrolijk humeur, beſchaafd en oplettend omtrent alle zijne krijgsbevelhebbers. Hij bezit een zoo ſterk geheugen, dat hij bijkans alle de ſoldaaten van zijn leger bij naame kent. 't Is hem een vermaak, met hun te praaten, en hen over hunne krijgsbedrijven te onderhouden. Hij is beleefd omtrent de vreemdelingen, en vooral de *Franſchen*. Openlijk heeft hij zijne hoogachting betuigd voor de beginzels van den *Chriſtelijken* Godsdienst; met den naauwſtgezetten eerbied betragt hij de kinderlijke pligten. Met behulp der overzettingen, door den Franſchen Zendeling ADRAN, van verſcheiden artikels van de *Encyclopedie* in het *Chineesch*, heeft de Koning zich geoeffend in de weetenſchappen en kunſten van Europa, en inzonderheid zich toegelegd op hetgeen de ſcheepvaart en den ſcheepsbouw betreft.

De

De kragt van zijn verſtand evenaart de kloekheid en vlugheid zijner lichaamlijke vermogens. Men beſchouwt hem als het voornaamſte rad van alle de beweegingen van zijn uitgeſtrekt gebied. Intendant der havens en arzenaalen, opperbouwmeester op de ſcheepstimmerwerven, opper-ingenieur van alle vestingwerken, wordt 'er niets ondernomen, niets verrigt, zonder zijnen raad en zijne onderrigtingen. Hij ſtaat ten zes uure op, en gebruikt een koud bad. Ten zeven uure komen de Mandarins in zijn kabinet; vervolgens werkt hij met zijne Secretarisſen tot tien uure. Op den middag ontbijt hij op de werf, of in het arzenaal; dit ontbijt beſtaat in een weinig gekookte rijst en gedroogden visch. Ten twee uure begeeft hij zich in zijn woonvertrek, en ſlaapt tot vijf uure. Vervolgens geeft hij gehoor aan zijne land- en zee-officieren, aan de hoofden der regtbanken en der departementen; hij houdt zich met de rijkszaaken bezig tot middernacht; thans doet hij een maatigen maaltijd, verkeert een uur met zijn gezin, en gaat nooit vroeger dan ten twee of drie uure ter ruste. Niet langer dan zes van de vierëntwintig uuren ſlaapt, derhalven, deeze Vorst.

Nooit drinkt hij wijn of ſterke dranken; hij eet zeer weinig vleesch, en leeft van visch, rijst, thee, moeskruiden en fruiten.

Wij voegen hier nevens eenen ſtaat van 's Konings krijgsmagt in den jaare 1800.

24 Eskadrons Ruiterij (op buffels)	6,000
16 Batailjons Elefanten (200 beesten)	8,000
30 Batailjons Artillerie . . .	15,000
25 Regimenten, ieder van 1200 man, op zijn Europisch gewapend . .	30,000
Voetvolk ten dienſte van het land .	42,000
Lijfwagt op zijn Europisch op den wapenhandel afgerigt . .	12,000
Te zamen .	113,000

Zeemagt.

Werklieden in het Arzenaal . .	8,000
Matroozen in de havens . .	8,000

Ma-

Matroozen op de ſchepen, op zijn Europisch gebouwd	1,200
Matroozen op de Jonken	1,600
Matroozen op honderd Roei-galeien .	8,000
Te zamen .	26,800

DE OORZAAK, WAARDOOR DEZELFDE TELESCOPEN, OP ONDERSCHEIDENE TIJDEN, ZO VERSCHILLEND ZIJN IN HET DUIDELIJK VERTOONEN DER VOORWERPEN. Volgens Dr. HERSCHELL.

Het is bij de Starrekundigen eene welbekende zaak, dat dezelfde Teleſcopen, op onderſcheidene tijden, zeer verſchillend werken. De oorzaak, nogthans, waarom zij zo veele teleurſtellingen in het doen hunner waarneemingen ontmoeten, weet elk zo goed niet.

Dr. HERSCHELL's eigene langdurige ondervinding ſtelt hem, zo hij denkt, in ſtaat, om de voornaamſte oorzaak op te geeven van de teleurſtellingen, waaraan de Starrekundigen zich zo menigmaal blootgeſteld vinden. Hij ſtelt als een grondregel vast, „dat, om met Teleſco„ pen goed te zien, het noodig is, dat de geſteldheid „ van den Dampkring en het Teleſcoop overeenkomen „ en de lugt vogtig is."

Van hier zal een vorst naa zagt weer, of een dooi naa een vorst, de werking des ſpiegels ontſtellen, tot dat de geſteldheid des ſpiegels gelijkvormig worde aan de lugtsgeſteltenisſe. Want, zonder zulk eene gelijkvormigheid van de buitenlugt en den ſpiegel des Teleſcoops, de buis, de oogglazen, ook van den gebruiker, kunnen wij niet verwagten goed te zullen zien.

Wanneer de vorst beſtendig is, ſchikt zich het Teleſcoop ſchielijk naar de lugtsgeſteltenisſe. Dit verklaart ons, waarom geen Teleſcoop, uit eene warme kamer gebragt, naar eisch kan werken. Ook kan men geene naauwkeurige waarneemingen doen, als men ziet door eene deur of eene beſlootene plaats. Winderig weer, 't welk een mengzel van lugten van onderſcheidene geſteltenisſen te wege brengt, kan niet dienſtig weezen aan een naauwkeurig zien. Deeze aanmerking geldt ook ten opzigte van de Noorderlichten, wanneer dezelve eene aan-

aanmerkelijke verandering in de geſteltenis des dampkrings veroorzaaken. De warme uitwaasſemingen, uit het dak van een huis, in een kouden nagt, moeten noodwendig de eenpaarigheid van de geſteltenisſe van een klein gedeelte der lugt wegneemen, zodanig, dat de Starren, die boven een huis ſtaan, door het Telescoop niet goed kunnen gezien worden.

Zomtijds ſchijnt het weer ſchoon, en nogthans doen de Telescopen de gewenschte uitwerking niet. Zulks kan veroorzaakt worden door de droogte, welke een Oostewind aanvoert; of door eene verandering in de lugtsgeſteltenisſe, ontſtaande uit eene werking in de bovenſte gedeelten des dampkrings; of uit beide die oorzaaken vereenigd.

Indien dan vogtigheid des dampkrings noodzaaklijk is, zal damp, betrokkenheid en nevel, in eene zekere maate, gunſtig weezen tot ſtarrekundige waarneemingen.

Deeze ſtellingen zijn opgemaakt uit een groot getal waarneemingen, met ſpiegels van beproefde deugd, in de jaaren 1779, 1780, 1781, 1782 en 1783.

ASMOLAN.

Eene Perſiaanſche Vertelling.

SCHAH-NESSIR regeerde over *Perſie*. *Schiras*, die prachtige ſtad, toenmaals het verblijf der Koningen, was haaren luister en glorie gedeeltelijk aan hem verſchuldigd. SCHAH-NESSIR bezat groote hoedanigheden, doch door groote gebreken bezoedeld; hij was dapper, maar bij wijlen wreed en woest; hij beminde en achtte de deugd, maar weigerde haar hulde te doen, wanneer zij in ſtrijd was met zijne jaloerſche en onbegrensde heerschzugt. Even als alle menſchen, van den aanzienlijkſten tot den geringſten zijner onderdaanen, verlangde deeze magtige Koning, gelukkig te zijn. Met lauren bedekt, door zijne dapperheid behaald, meester van een der bloeiendſte Koninkrijken der aarde, van vleiers omringd, die hem als eenen God ſcheenen te aanbidden, dronken van hunnen wierook, eigenaar van het ſchoonſte Serail der waereld, dagt SCHAH-NESSIR meer dan iemant anders aanſpraak op geluk te hebben; en evenwel kende hij het niet. Verveeling en tegenzin, onaffcheidbaare medgezellinnen van gekunſtelde genietingen, aan welke het hart geen deel heeft, hadden zich neergezet op zijnen troon en op zijne purperen tapijten, ſchit-

ſchitterende van Oosterſche paerlen. Vergeefs tragten men zijne vermaken af te wisſelen; zij veranderden van gedaante, maar behielden voor hem immer het zelfde gelaat; en de baatzuchtige loftuitingen zijner vleiers, de luister zijner heerlijkheid, de liefkoozingen der ſchoonſte vrouwen van *Aſie*, konden hem niet verbergen dat hij niet gelukkig was.

Die wreede zekerheid vervolgde hem onophoudelijk; zijn karakter wierdt ſomber en wreevelig, en *Perſie* zuchtte weldra onder de ijſſelijkſte dwingelandij. Dit ſchoone land wierdt door de haatelijkſte kwellingen verwoest; de geringſte klagen wierdt met den dood geſtraft, en bezoldigde verſpieders drongen zich in bij de huisgezinnen, om aldaar de geheimſte gedagten der harten te doorgronden. Zwijgende zuchtte men; men ſchroomde zelfs te doen blijken dat men ſchreide. 't Was alsof SCHAH-NESSIR tot zichzelven hadt gezegd: „ Vermits „ ik ongelukkig ben, wil ik dat de geheele waereld ongelukkig zij. 'Er zal niet gezegd worden, dat een denige mijner „ onderdaanen zich kan beroemen, eenen ſchat te bezitten, „ welken ik niet in mijne magt heb te bekomen." Maar, van hoogmoed zwellende, wilde hij niet, dat zijne ſlagtoffers die gedagte zouden gisſen; hij zou zich geſchaamd hebben, den ſtaat van zijn hart open te leggen, en, van zijnen rampzaligen toeſtand zich op zijne onſchuldige onderdaanen wreekende, hadt hij de dwaasheid van voor den gelukkigſten der menſchen te willen gehouden worden. Zichzelven niet kunnende bedriegen, meende hij anderen te kunnen bedriegen. Van hier dat hij zoo veelen ongelukkig maakte; hij ſtrafte zelfs den ſchijn van geluk, en, indien men niet openlijk durfde zuchten, moest men ook alle de beweegingen eener onſchuldige vreugde verbergen.

Een jongeling, intusſchen, ASMOLAN genaamd, met alle de voordeelen der natuur en des geluks begaafd, bezat het fraaiſte huis te *Schiras*; hij ontving aldaar veele vrienden, derwaarts gelokt door zijne weldaadigheid, zijne ongedwongene en edele manieren, zijne blijmoedigheid, de goedheid van zijn hart, zijne eenpaarige zagtaartigheid, en alle andere beminnelijke hoedanigheden. Op zekeren dag gaf ASMOLAN een kostbaar onthaal aan zijne vrienden, en aan het einde van den maaltijd, vervoerd door zijne natuurlijke vrolijkheid, door het vermaak van zich omringd te zien van menſchen, van welke hij dagt opregt bemind te worden, riep hij uit: „ Ja, „ mijne vrienden, ja, ik ben de gelukkigſte der kinderen van „ ADAM!" Dit onvoorzigtig zeggen wordt gretig opgevangen door iemant, die in de feeſtzaal was geſlopen. De naam dien mans was ABDERAB, en, zints lang jaloersch op ASMOLAN's geluk, is hij op allerlei middelen bedagt om het te verwoesten.

's Anderendaags, in den vroegen morgenſtond, wordt de goede ASMOLAN in verzekering genomen en voor den verſchrikkelijken Monarch gevoerd, die hem zegt: „ Jong loshoofd! gij „ denkt dan gelukkiger te zijn dan ik, die de gunſteling des „ hemels ben, en wien de heilige Profeet met zijne gunſten „ overlaadt; dan ik, die het lot van *Perſie* in mijne hand heb, „ en met een woord ſpreekens u tot het ſtof en het niet kan „ doen wederkeeren. Het zou aan mij ſtaan, u van 't leeven „ te berooven; doch voor deeze eerſte maal wil ik wel uw „ bloed ſpaaren, en uwe misdaad aan uwe jeugd wijten. Ik „ zal zien, of gij de onvoorzigtigheid zult hebben van te „ blijven denken, gelukkiger te zijn dan uw meester."

Met de grootſte bedaardheid hadt ASMOLAN deeze woorden aangehoord; hij verlaat des Konings paleis, en keert in allerijl na zijn huis terug, om zijne vrienden gerust te ſtellen; doch de Koning hadt bevolen dat het zou geſlegt worden; en reeds was dit heilloos bevel gedeeltelijk volbragt.

Daarenboven waren alle de bezittingen van ASMOLAN, ten voordeele des aanbrengers, verbeurd verklaard. Zonder eigendommen, zonder verblijfplaats, nam hij de toevlugt tot zijne vrienden. Niet de geringſte verandering beſpeurde men in zijn gelaat en karakter; zijn oog behieldt nog de zelfde helderheid en het kenmerk der zelfde blijmoedigheid.

Acht dagen waren 'er zedert deeze geduchte omwenteling verloopen, toen de Koning den jongen *Perſiaan* van nieuws ontboodt, en tot hem zeide: „ Wel nu, jong loshoofd! „ ſnoeft gij nog op uw geluk? Zegt gij nog, dat gij gelukkiger zijt dan ik? Gij zijt nu arm; niets in de waereld hebt „ gij overgehouden, niets dan berouw en vernedering." —— „ O Koning! gij bedriegt u," antwoordt ASMOLAN met zagtmoedigheid; „ ik was niet trotsch op mijne rijkdommen: hoe „ zoude ik dan door mijne armoede vernederd worden? Gij „ denkt mij alles ontnomen te hebben, terwijl ik u kom be„ danken voor uwe weldaaden. Gij hebt mij leeren weeten, „ ô SCHAH-NESSIR! dat ik eigenaar was van den zeldzaamſten, „ den dierbaarſten van alle ſchatten naast de deugd. Gij hebt „ mij geleerd, dat ik vrienden had, van het geluk onafhan„ kelijk, en die mij niet zoo als dit hebben behandeld. Veel „ meer heb ik in hun hart wedergevonden, dan gij mij hadt „ ontnomen, en, mijn geluk willende verwoesten, hebt gij „ het ſlegts vergroot."

Op deeze aanſpraak ſtondt SCHAH-NESSIR beſluiteloos; hij ſtaat verbaasd over zoo veel grootheids van ziel en belangeloosheid; zijn trots is vernederd; hij kan niet verdraagen, een onverzaagden jongeling zijne magt en gramſchap te zien tarten; doch tevens overweldigen hem deeze zagtmoedigheid en gelatenheid. Hij ſtaat op het punt van toe te geeven en ASMOLAN te ontſlaan; maar een trouweloos hoveling doet zijne gram-

gramschap ontwaken, doet hem in ASMOLAN eenen jongen trotsaart zien, die zich vermeet, hem zelfs op den troon te trotseeren; hij raadt den dwingeland, tegen dien uitzinnige te woeden, hem in de gevangenis te werpen, al ware het alleen om te verneemen, hoe verre zijne onbeschaamdheid zich kan uitstrekken, en om dien moed te onder te brengen, welken hij oproerigheid noemt. De Koning laat zich overhaalen; hij schaamt zich, gewankeld te hebben, en beschouwt het gevoel, 't welk hem heeft doen aarzelen, als eene overwinning, door ASMOLAN behaald; hij wil hem daarvoor straffen, en beveelt, dat hij in een donker en vuil hol gevoerd worde; hij wil aan hem alle folteringen uitputten, zijne standvastigheid afmatten, en hem dan eindelijk doen bekennen, dat hij ongelukkig is.

Men werpt den jongen *Perfaan* in een verschrikkelijk hol, en geeft hem, tot overmaate van wreedheid, tot medgezel zijns ongeluks, zijnen vijand, zijnen verklikker, dien ABDERAB, de oorzaak van alle zijne rampen. Langen tijd was die rampzalige 's Vorsten gunsteling geweest, en hadt nu diens ongenade zich op den hals gehaald. Veroordeeld om zijn leeven in dit hol te slijten, deedt hij het van zijne wanhoopige weeklagten weergalmen.

Met bedaardheid aanschouwt ASMOLAN zijne nieuwe woning. „ Liever," zegt hij, „ wilde ik in mijn eigen huis „ zijn, of met mijne vrienden aanzitten; doch vermits de he„ mel het zoo wil, laat ik mij naar den wil des hemels schik„ ken. Zoude ik mijnen toestand veranderen, door mij aan „ de droefheid over te geeven? Zoude MAHOMET mij meer „ genegen worden, indien ik tegen de besluiten der Voorzie„ nigheid murmureerde?" Thans zich tot zijnen medegevangene wendende: „ ABDERAB," zegt hij, „ de dwingeland is „ niet zoo snood als men wel denkt, daar hij ons in het zelfde „ hol wel heeft willen opsluiten. Het ongeluk, 't welk men deelt, „ is slegts een half ongeluk; en ik zal niet ongelukkig zijn, „ indien ik u kan troosten." Op ASMOLAN's stemme, welke hij herkent, en deeze redenen, die zoo veel goedheids ademen, terwijl hij zoo veele bestraffingen verdient, stort ABDERAB nieuwe weeklagten uit, en, zich voor ASMOLAN op de knieën werpende, bezweert hij hem, om hem te straffen, eene regtvaardige wraak te koelen, en van het gewigt zijner rampen en wroegingen hem te verlossen. ASMOLAN doet hem opstaan, en zegt tot hem: „ Arme ABDERAB! waarom het „ herdenken aan het voorleedene herroepen, om het tegen„ woordige nog smertelijker te maaken, en het toekomende te „ vergallen? Het voorleedene is niet meer, en de hemel laat den „ mensch alleen het tegenwoordige om te genieten, en het toe„ komende om te hoopen. Dit is 't, 't welk ons moet bezig „ houden, dewijl 't alles is, wat ons overschiet. Wij beiden zijn

„ gevangenen; onze gevangenis is niet fraai, dit erken ik; „ maar de verwijtingen en de haat, verre van dezelve te ver- „ fraaien, zouden haar nog akeliger maaken. Vergeef mij „ uwe fmerten, zoo als ik dezelve u vergeef; ik heb 'er niets „ door geleeden. Laaten wij eens zien, wat ons te doen „ ſtaa, om ons lot minſtmogelijk onaangenaam te maaken."

ABDERAN's wroegingen beletten hem te antwoorden; hij zwemt in traanen, en valt voor ASMOLAN op de knieën, die hem doet opſtijgen en lachende omhelst. Welhaast zijn de twee gevangenen bedagt om hunne gevangenis te verzagten; zij bedenken verſcheiden middelen om den tijd te korten; doch ABDERAN ſtort dikmaals in eene diepe zwaarmoedigheid. Het herdenken aan het voorleedene vervolgt hem immer, en zijn toekomende vertoont zich aan zijne oogen zonder hoop en troost. ASMOLAN beurt zijnen moed op, en vertoont hem, dat hetgeen hij als zijn toekomende beſchouwt, niets anders is dan een tas voorbij ſnellend oogenblik, 't welk zich niet uitſtrekt voorbij de grenzen des leevens; hij bewijst hem, dat 's menſchen toekomende niet op de aarde is, alwaar alle onze uitzigten bedriegelijk zijn, alwaar de dag des voorſpoeds dikmaals de avondſtond voor den dag des rampſpoeds is; hij ſpreekt met hem over de deugd; hij leert hem dezelve kennen, en dienvolgens beminnen. ABDERAN's ziel wordt met eene nieuwe kragt vervuld; de ſtorm zijner driften bedaart, en zijn ſpijt verliest ongevoelig haare hevigheid. Hij kan zich niet verbeelden, hoe hij zoo lang van deeze verhevene en vertroostende waarheden heeft kunnen onkundig zijn, en hij offert aan den hemel alle de rampen, die hij heeft geleeden, ter verzoeninge van zijnen voorgaanden voorſpoed; zelfs is hij dankbaar aan den dwingeland, wien hij eene andere ziel is verſchuldigd, geneugten, van welke hij zelfs geen vermoeden hadt gehad, en ſchatten, welke alle mogten der aarde hem niet zouden kunnen ontrooven. De dagen, welke, vóór ASMOLAN's komst, hem zoo lang, zoo verſchrikkelijk vielen, vervliegen thans haaſtiglijk in de aangenaame geſprekken des vertrouwens, der vriendſchap, en zomtijds der vrolijkheid.

Eene maand was zints ASMOLAN's gevangenneeminge verloopen. SCHAH-NESSIR wil eens zien, tot hoe verre de hardnekkigheid des jongen *Perſiaans* zich kan uitſtrekken: hij laat hem voor zich brengen in de tegenwoordigheid van het geheele hof, als een misdaadige gebonden; thans zegt hij, met een bitzen en hoonenden glimlach, tot hem: „ Wel nu, „ ASMOLAN! zijt gij tegenwoordig gelukkig?" — „ O Ko- „ ning!" roept ASMOLAN, „ moet ik u dagelijks nieuwe wel- „ daaden verſchuldigd zijn? Ik had een wreeden vijand, en „ ik kan hem nu onder mijne waardſte vrienden rekenen. Gij „ hadt mij tot medgezel des ongeluks eenen rampzalige gegee- „ ven, die mij niet zonder bloozen kon aanzien; hij was mis-

„ daa-

„ daadig, en ik heb hem deugdzaam gemaakt; ik heb hem „ ter ſchraginge van zijn lot, de edelſte, de verheevenſte „ hoop van den mensch ingeprent. O Koning! gij zijt het „ die mij de middelen hebt verſchaft, om zoo veel goeds te „ doen, dat ik 'er u voor dank betuige." — „ Wel nu," zegt de Koning woedende, „ dat deeze uitzinnige ter ſtraffe ge- „ leid worde, dat hij door beuls handen ſterve, in het ge- „ zigt van al mijn volk! Wij zullen eens zien, verachtelijk „ inſekt! wij zullen zien, of gij mij tot op het ſchavot zult „ braveeren en onder het zwaard des doods." — „ Ik bra- „ veer u niet," zeide ASMOLAN, „ ik berust in de magt „ welke de vergramde hemel u gegeeven heeft om kwaad te „ doen. Ik aanbid eenen God, zelfs tot in de geesſels, wel- „ ke zijne gramſchap den menſchen toezendt om hen te „ ſtraffen. Ik braveer u niet; maar gij vraagt mij, of ik ge- „ lukkig ben, en ik zeg u de waarheid."

Het ſchavot is opgeſlagt; al het volk van *Schiras*, door eene wreede nieuwsgierigheid gelokt, ſchoolt rondom hetzelve zamen; ASMOLAN verſchijnt in 't midden van 's Koningslijfwagt, die, op den troon gezeten, de ſtrafplaats overziet. ASMOLAN behoudt zijne bedaardheid; 't is niet die gemaakte dapperheid des hoogmoeds, welke de natuur beſtrijdt in dat verſchrikkelijk oogenblik, waarin de mensch van den hoogmoed wel zeer verre moest vervreemd zijn; hij treedt voort zonder trots, zoo wel als zonder vreeze. Eindelijk beklimt hij het ſchavot; de beul ligt den arm op, en wil den ſlag geeven, wanneer SCHAH-NESSIR ſchimpende roept: „ Wel „ nu, ASMOLAN! zijt gij tegenwoordig gelukkiger dan ik?" — „ O Koning!" zegt ASMOLAN, „ indien gij mij ongelukkig wilde „ maken, zoude gij alle uwe magt moeten te werk ſtellen, „ om mij eene misdaad of eene laagheid te doen begaan. Wat „ heb ik gedaan, 't geen mij ongelukkig kan maaken? Ge- „ looft gij dan dat de regtvaardigheid van God het geluk „ eenes menſchen in de handen eenes anderen heeft geſteld, „ en dat de kalmte der deugd door de grilligheden eenes „ dwingelands kan geſtoord worden? Ik ga ſterven, en gij „ vraagt mij, of ik gelukkiger ben dan gij! O! indien gij in „ mijn hart konde leezen, zoudt gij mijn geluk benijden. Den „ korten tijd, welken ik geleefd heb, heb ik beſteed om het „ goede te doen, en gij beſteedt alle de oogenblikken uwer „ aanwezigheid om ongelukkigen te maaken. Het oogen- „ blik is aanſtaande, waarin ik de vergelding zal ontvangen, „ welke de hemel aan den regtvaardige belooft, en de tijd is „ niet verre meer af, waarin gij de ſtraffe zult ontvangen, „ voor de boozen bereid. Geſtadig wordt uw hart van woe- „ gingen verſcheurd, van agterdogt en verdriet verſlonden; „ het mijne vliegt na zijnen God, zuiver en vol hoope. Ant- „ woord mij, SCHAH-NESSIR! in dit ſtaatelijk oogenblik,

„ waarin de mensch niets meer heeft te hoopen van de aarde, „ niets meer te vreezen van de boozen: antwoord! ik ben „ het, die hem vraag: SCHAH-NESSIR, zijt gij gelukkiger dan „ ASMOLAN?"

Op deeze woorden, op deeze onverwagte vraag, rijst de Koning op van zijnen troon. De diepſte ſtilte heerscht in deeze ontelbaare vergadering; al het volk, het geheele hof is in verwagting. SCHAH-NESSIR nadert ASMOLAN, en zegt tot hem: „ Jongeling! klim af van dit verachtelijk ſchavot, „ welk mijne blinde woede u heeft doen beklimmen; uw „ moed heeft mij overwonnen, uwe deugd mij t'onderge- „ bragt. Wees mijn vriend, wees mijn raadsman; ik wil „ niet wederom van u ſcheiden; het geluk is met u, bij u, „ in u. Thans zie ik, dat het te vinden is in de grootheid „ der ziele, in de ſterkte van karakter, vermogender dan „ alle menſchelijke kragten, en die ons boven alle lotgevallen „ verheft, zonder moeite en zonder krenking van de onver- „ anderlijke kalmte der deugd. Kom aan mijn hof; gij zult „ mijn Eerſte Viſier zijn; uwe wijsheid zal mijn leidsman „ zijn; gij zult in mijne magt deelen; mogt gij mij in uw „ geluk doen deelen!"

„ Ik neem den rang aan, welken gij mij aanbiedt," antwoordt hem ASMOLAN. „ Misſchien zal ik in den luister „ der grootheid niet gelukkiger zijn dan in mijn hol. Te gader „ zullen wij aan het geluk van uw Volk arbeiden, en gij „ zult gelukkig zijn. O Koning! het geluk is zoo gemakke- „ lijk te vinden."

ASMOLAN's eerſte werk was, ARDERAB's gevangenis te openen, dien hij immer als eenen vriend beſchouwde, en die ſteeds zijne achting en vertrouwen verdiende. Hoewel met eene groote magt bekleed, veranderde des Viſiers karakter niet; hij behield de zelfde blijmoedigheid, en wierdt in zijne grootheid van vrienden omringd, die hem in zijn ongeluk niet hadden verlaaten. Ten top van aanzien en voorſpoed geſtegen, wist hij gebruik te maaken van zijne magt en rijkdom. Op zeker luisterrijk feest, waarin de wijze ASMOLAN hadt verzameld, alwat de *Aſiatiſche* weelde zeldzaams en kostbaars konde aanbieden, alwat de kunſten meest uitgelezens bezitten, en waarin hij, terwijl zijn gelaat van vermaak en blijmoedigheid ſchitterde, de hulde van alle harten ontving, nadert hem SCHAH-NESSIR, en zegt hem lachende: „ Wel nu, ASMOLAN! zijt gij tegenwoordig gelukkig?" — „ Ja, Heer!" antwoordt de Viſier, „ ja, ik ben ten naasten „ bij zoo gelukkig als in de gevangenis."

EENE BIJZONDERHEID, BETREFFENDE DEN ENGELSCHEN ADMIRAAL, LORD' RODNEY.

(Ontleend uit de *Memoirs of* RICHARD CUMBERLAND.)

Ik zat (ſchrijft R. CUMBERLAND) naast den Admiraal RODNEY aan tafel, wanneer hem, voor de eerſte keer, het denkbeeld ſcheen in te vallen, om door de linie der vijandlijke ſchepen heen te breeken. 't Viel voor ten huize van Lord GERMAIN, te *Stoneland*, naa den maaltijd. Het geſprek liep over het manœuvreeren, en de uitwerking, welke zulks doet in het aanvallen op eene linie voetvolk. De Admiraal ſchikte een aantal kerſenſteenen, door hem verzameld, in de gedaante van twee Vlooten, in ſlagorde tegen over elkander zeilende. Dit bedrijf trok onze aandagt, die zich niet zeer algemeen gevestigd hadt door de voorafgaande geſprekken, waarin hij verklaarde ten oogmerk te hebben om *op die wijze* door 's Vijands linie heen te breeken, als hij weder ſlag moest leveren; ſchikkende, onder dit ſpreeken, op tafel zijne kerſenſteenen.

Ik moet bekennen, dat veelen zulks voor een vreemden inval hielden, en allen zagen het aan als eene zeer gevaarlijke en hoogst twijfelagtige proeve: het geſprek werd ernſtiger: de zwaarigheden en tegenwerpingen, in menigte bijgebragt, maakten geen indruk op den Admiraal. Hij voer voort, op zijne voldriſtige wijze, met het manœuvreeren met zijne Vlooten, uit kerſenſteenen beſtaande: door de verondersteelde linie van 's Vijands ſchepen heen breekende, bragt hij ze in verwarring, behaalde, in zijne verbeelding, de overwinning, en betuigde met de ſterkſte bewoordingen, dat hij eenmaal op die wijze 's Vijands Admiraals-vlag voor de voeten van zijne Majeſteit zou nederleggen.

Dat RODNEY dit zijn plan van vegten daadlijk uitvoerde, en met eenen gelukkigen uitſlag, weet al de wereld. Mijn Vriend Sir CHARLES DOUGLAS, Capitein op 's Konings Vloot, bekende mij openhartig, dat hij tegen het neemen der daadlijke proeve geweest was, en, met den Admiraal ſpreekende, zijne tegenwerpingen hadt aangevoerd. — RODNEY antwoordde daarop, „dat hij den raad van Sir CHARLES niet gevraagd hadt; dat „hij alleen gehoorzaamen vorderde, en geen raad behoefde." — DOUGLAS verhaalde mij verder, dat, wanneer, bij den daadlijk aangevangen Zeeſlag, de Admiraal dit zijn plan wilde werkſtellig maaken, zijne eigen aandagt geheel ingenomen werd door de dappere verdeediging van de *Glorieux* tegen de ſchepen, die op dit *Fransche* ſchip aanvielen: hij zeide tegen

gen den Admiraal: „ *Zie*, Sir GEORGE, hoe de *Grieken en* „ *Trojaanen* om het Lichaam van PATROCLUS vegten!" — De Admiraal liep in groote drift op het kwartierdek heen en weder, daar hij zag dat in één geval zijn toeleg van het doorbooren der vijandlijke linie miste; hij voerde mij te gemoet: „ Loop heen met uwe *Grieken* en *Trojaanen!* ik heb op an„ dere zaaken te denken." Weinige oogenblikken daarna brak hij met zijn schip, op eene heldhaftige wijze, door de vijandlijke linie heenen. Naa dit bedrijf wendde hij zich tot Sir CHARLES DOUGLAS, zeggende: „ Nu, mijn Vriend! ben „ ik tot uw dienst, om te spreeken van uwe *Grieken* en *Trojaa*„ *nen*, en over de geheele *Ilïade* van HOMERUS, zo veel gij „ wilt: want door mijne weigeshagde proeve is de Vijand in „ verwarring gebragt, en de overwinning kan ons niet ontstaan."

DE ZEGEPRAAL DER MUZIJK, OF ANECDOTE RAAKENDE DE OPERA LUCILE.

Bij de eerste vertooning van de Opera *Lucile*, met de *Muzijk* van den Heere GRÉTRY, welke voorviel op 5 Januarij 1769, zag een jongeling den Hertog VAN ORLEANS de tranen afdroogende, onder de sedert zo bekende Quatuor: *Ou peut-on être mieux, qu'au sein de sa famille?* Met vertrouwen verscheen hij 's anderendaags in 's Prinsen tegenwoordigheid, die hem niet kende: „ *Monseigneur*," sprak hij, voor hem op de knieën vallende, „ gister heb ik uwe Hoogheid onder de *Quatuor* „ van de *Lucile* zien schreien. Ik ben smoorlijk verliefd op „ eene jonge juffer, de dochter van eenen Edelman van uw „ Hof. Hij weigert, aan ons huwelijk de toestemming te „ geeven, omdat ik niet zoo rijk ben als zij, en ik verzoek „ dus uwe gunst." De Hertog VAN ORLEANS beloofde, nader onderzoek te zullen doen, en het huwelijk wierdt kort daarna geklonken.

In zijne *Proeven over de Muzijk* verhaalt de Heer GRÉTRY de volgende Anecdote, ter gelegenheid van de zelfde Quatuor? „ Ik bevond mij," schrijft hij, „ eenige dagen naadat de „ Opera *Lucile* was gegeeven, bij iemant, die zich tegen „ het huwelijk van zijnen broeder te vergeefs verzet hadt. De „ jonge vrouw, zoo schoon als VENUS, legt een bezoek af „ bij haar mans broeder, en wordt 'er zeer beschaafd, dat „ wil zeggen koel, ontvangen. Terwijl ik intusschen be„ speurde, dat de liefkoozingen der dame invloed hadden „ op het hart der schoonbroeders, verzogt ik hun, het Forte „ Piano te naderen. Ik zong de Quatuor met een bewogen „ hart, en had het geluk, naa eene wijl gezongen te heb„ ben, den broeder en de zuster elkander te zien in de armen „ vliegen, en zagte tranen storten, — die der verzoeninge."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

AANMERKINGEN OVER DE LEERSTELLINGEN DER DRUÏDEN EN DERZELVER STREKKING.

(Ontleend uit *Celtic Researches*, by EDWARD DAVIES.)

Het ſtaatsbeſtuur, de inſtellingen en gewoonten des *Celtiſchen* Volks werden grootendeels door de *Romeinen* weinig gadegeſlaagen. Deezen betoonden eene zeer geringe maate van nieuwsgierigheid, om de geſchiedenis van vreemde Volken, die zij met kleinagting bejegenden, na te gaan, of eenigzins noemenswaardige naſpeuringen te doen op de waarde van inſtellingen, welker verdelging bij hun beſlooten was. In gevolge hiervan zijn de berigten, welke zij wegens de *Celten* hebben nagelaaten, gering en oppervlakkig. Die kundſchappen, nogthans, hoedanig zij dan ook mogen weezen, zijn naauwkeurig opgewoogen, en Mannen van oordeel hebben daaruit het algemeen beſluit opgemaakt; „dat de *Celten*, ſchoon, met andere „Volken vergeleeken, een eenvoudig Volk, eenige „nuttige kundigheden bezaten, die zij met andere „meer beſchaafde Volken niet gemeen hadden, en „een beter lot, dan dat der vergetelniſſe, verdienden."

Herhaalde poogingen zijn 'er te werk geſteld, verſtandige en kundige Mannen hebben zich bevlijtigd, om eenige hunner vorderingen op te ſpeuren; dan het licht, uit *Griekenland* en *Rome* daarover opgegaan, gaf ſlegts een flaauw ſchijnzel; en wat duiſterlijk begreepen wordt, moet noodwendig verkeerd beſchreeven worden.

Het gros des *Celtiſchen* Volks, niet verre boven den Slaavenſtand verheeven, *pene ſervorum loco* — was wel-

 nig

nig onderweezen, en betoonde geringen trek tot die beſchaaving in zeden, welke kon ſtrekken om hun loſlijke onderſcheidingen te doen wegdraagen.

Maar hunne *Equites*, of Edelen, worden beſchreeven op eene wijze, welke hun tot hoogagting geregtigt. In geenen deele waren zij ontbloot van verſtandsbeoefening en weetenſchap. In deezen rang ſchijnt zich alle magt vereenigd te hebben. Want, ſchoon, in eenige hunner Staaten, het Volk over de hoogſte Regeeringsposten beſchikte, werd de Prins verkoozen uit de *Bevoorregte Familien*; door lieden van denzelfden rang.

Tot deezen rang behoorde der *Celten* wijdvermaarde Orde der *Druïden*. Uit deezen rang ſprooten zij voort. Der *Druïden* leerlingen waren de *Edelſten* onder den Volke. Zij werden met eene onafſlaatende zorge en waakzaamheid opgevoed tot het bekleeden der Heiligſte Bedieningen. Het was de onmiddelijke, en voor in deeze Orde treedende Mannen beſtemde, werkzaamheid, op te haalen en voort te planten de Gewoonten, de Overleveringen, de algemeene Geſchiedenis des Volks, zints den tijd der vroegſte Voorvaderen — het Regt te handhaaven — op de behoorlijke volbrenging der Wetten agt te geeven — de Deugd aan te moedigen, en de Ondeugd te ſtraffen — Godsdienſtige en Zedelijke Voorſchriften in te boezemen — de Godsdienſtplegtigheden te regelen, en de verpligtingen van den Godsdienst aan te dringen.

Hunne beſpiegelingen omvatteden de verheevene voorwerpen, die de wereld in derzelver vroegſte tijdperk bezig gehouden hadden: de natuur der Godheid — de aart van 's Menſchen Ziel — een Toekomenden Staat — den loop der Hemellichten — de geſteltenis des Aardkloots en deszelfs veelvuldige voortbrengzelen. Hunne begrippen waren groot en verheeven; hunne beſpiegelingen veelbevattend, zich uitſtrekkende tot meest alle kunſten en weetenſchappen, waarin de vroegſte tijdperken belang ſtelden. Misſchien was 'er geen rang van menſchen onder de *Heidenen*, die de historie en de begrippen des Menschdoms, in den vroegſten ſtaat, eenvoudiger en volkomener bewaarde.

De Godsdienst der *Aartsvaderen* was, in de daad, misvormd door veelvuldige bijgeloovigheden, onder alle Volken. Dan de *Druïden* hebben, ondanks hunne groo-

groote en veelvuldige dwaalingen, veel, zeer veel behouden van de eerſte en weezenlijkſte beginzelen der Aartsvaderlijke Godsdienſtleere.

Onder eene verſcheidenheid van betrekkelijke naamen en characters erkenden zij éénen GOD, den Maaker aller dingen en den Heer over alles. — Zij leeraarden het Oppertoevoorzigt der Godlijke Voorzienigheid — de Onſterflijkheid der Ziele — de verantwoordelijkheid der menſchen ten aanzien van hunne zedelijke bedrijven — en belooningen na den dood.

Als een gevolg deezer beginzelen, namen zij de door hun voorgeſchreevene beginzels van de ſtrengſte regtvaardigheid in hunne beſliſſingen en handelingen met de menſchen in agt. — De ſchets, welke van hun door de oudſte Schrijvers wordt opgehangen, heeft eene zeer kennelijke gelijkvormigheid met die van andere heilige Ordes in verſtverloopene eeuwen en bij oude Volken.

Dr. BOULAZE toont aan, der *Druïden* algemeene en naauwe overeenkomst met de *Magi* in *Perſie*. Alles ſtemt zeer juist zamen: naauwlijks verſchillen zij van hun in naam: want PLINIUS noemt de *Druïden* de *Magi der Gaulen en Britten*. — De zeer bekwaame Schrijver van de *Indian Antiquities* merkt, met zeer diepe en gezonde geleerdheid, dezelfde naauwe verwantſchap op tusſchen de *Druïden* en de *Brachmannen* van *Indie*. Men kan dit uitſtrekken tot de *Chaldeen*, de Prieſterſchap van *Thracie*, en tot verſcheide andere.

Naardemaal deeze overeenkomst in charactertrekken te regt al te volkomen en te algemeen gekeurd is, om opgelost te worden door het ſtellen eener toevallige overeenkomst, hebben veele Geleerden zich bevlijtigd om op te delven, door welke middelen de Inſtellingen, de Begrippen en Gewoonten der *Ooster Wereld* in het *Westen* van *Europa* zijn overgebragt.

Maar zou men niet mogen vraagen, of de bijzonderſte omſtandigheden van gelijkvormigheid, in deezer voege tusſchen het *Oosten* en *Westen* waargenomen, niet ſlaan op het algemeen character van de *Aartsvaderlijke Eeuwe* en eerſte Menſchen, voor de verſpreiding der gezinnen? Indien ja, waarom zullen wij dan, hetgeen *algemeen* is, uit *bijzonderheden* afleiden? De wijd afſtaande takken van eenen zich ver uitſpreidenden eik hebben, niettegenſtaande de onderſcheidene gedaanten, welke zij aanneemen, door aan verſchillende winden blootge-

gesteld te zijn, steeds eene onderlinge gelijkheid, in maakzel, in blad en vrugt, welke zij niet van elkander, maar van den moeder-eikel, ontleenen.

Vinden wij niet dit oorspronglijk character zó diep den *Celten* ingedrukt, zo algemeen in het land hunner wooninge, en in een zo vroeg tijdperk, dat het onmogelijk is, zulks toe te schrijven aan den indruk van doortrekkende reizigers, of de met der woon vestiging van eenige weinige vreemdelingen, die voordeel zogten te bejaagen, en dus wantrouwen moesten verwekken? Dewijl alle volken uit éénen oorsprong afstammen, in eene eeuwe, waarin de gewoonten der gezelligheid zich ontwikkelden, is het dan niet redelijk, te besluiten, dat eenige algemeene gebruiken en begrippen des menschlijken Geslachts zich landeigen maakten, door eerste Gezinnen, die zich in het *Westlijk Vasteland* nederzetteden?

De drie groote oogmerken der *Barden* waren: de zeden en gebruiken te hervormen; den Vrede te verzekeren; alles, wat goed en groot was, te prijzen en aan te moedigen.

Het *Druïdismus* mag, derhalven, in den oorspronglijken en zuiveren staat, aangemerkt worden als een gebouw, op den grondslag van den Aartsvaderlijken Godsdienst gevestigd, met oogmerk om de noodzaaklijkheid, van tot de wapenen de toevlugt te neemen, te voorkomen, in de verschillen tusschen onafhanglijke Staaten, en om de buitenspoorigheden te beteugelen van bijzondere Persoonen, zonder het behulp van strafdreigende instellingen.

Het *Druïdismus* beheerschte de menschen, door op hun hart te werken en hunne verbeelding gaande te maaken, — door Wetten voor te schrijven, die haare heiliging ontvingen van het algemeen heerschend denkbeeld, — en door de daarin geloovenden te leeren, dat zij, in eenen toekomenden staat, het loon hunner bedrijven op deeze wereld zouden ontvangen; een begrip, 't welk kragtdaadig kon dienen om hun gedrag in dit leeven te regelen.

Een stelzel, zodanig ingerigt, hadt misschien den hoogsten trap van deszelfs invloed beklommen in een zeer vroeg tijdperk, en onder de onvermengde bewooners. Het kon alleen met kragt werken onder een Volk, voor 't welk die begrippen berekend waren, en

die

die de ſtaavingen daarvan in diepe eerbiedenis hielden. — Wanneer Vreemdelingen, die weinig agts ſloegen op het heilig Wetboek der *Druïden*, zich onder hun vermengden, werden de wapenen ter zelfsverdedigingе aangegord; en, in gevolge daarvan, nam het zuiver *Druïdismus* allengskens af. Het bijblijvend beginzel, *om Vrede te behouden*, moest nu en dan wijken. Men ſtelde verſcheide bijzonderheden vast, om te verklaaren, in welke gevallen het geoorlofd en wettig zou weezen, het oorlogszwaard ter ſcheede uit te trekken, welke de ingeſtelde proeven doen voorkomen als een noodzaaklijk, maar onaangenaam betoon van pligt, tegen de onwettig handelenden en roovenden.

De *Druïden* konden, ten allen tijde, den Vrede verzekeren, onder hunne leer- en afhangelingen, door de roede der *Uitbanning*, hun allerkragtigst werktuig van veroordeeling, op te heffen: de ongelukkige, op welken dezelve nederkwam, werd niet alleen bedreigd met de zwaarſte ſtraffen in eenen toekomenden ſtaat, maar hij werd intusſchen ook beroofd van allen gezelligen troost en vergenoegen.

Maar, in de oogen van Vreemdelingen, die op hunne eigen kragt vertrouwden, werd dit wapentuig beroofd van al het verſchriklijke, en derzelver komst opende eene vrije wijkplaats aan de onrustigen onder de *Celten*. — Ten tijde diens invals konden de *Druïden* niets anders doen, dan terugge treeden, aan de Krijgshoofden en het Volk de verdeediging overlaaten. Hunne invloed en magt, als *Druïden*, en de zuiverheid hunner beginzelen, moet, overzulks, lang vóór den tijd van CÆSAR in verval geraakt weezen.

BERIGT, AANGAANDE DE GENEZING EENER ZAKWATERZUCHT, DOOR OPIUM EN KWIKZILVER.

Door G. W. BECKER, *Med. Doctor te Leipzig*.

Een Man van middelbare jaren, uit den Burgerſtand, wierd, gedurende ettelijke jaren, in het voorjaar, aangetast door rheumatieke pijnen. In 1801 was die aanval geweldiger dan gewoonlijk, zoodat ik zeer veel moei-

te had, om de overgeblevene ſtijfheid, in de oxelen en in den rug, door middel van *Spiritus Mindereri* met *Aconit-extract*, te helpen. Ondertuſſchen deed 'er zich eerlang een grooter meester in de konst op, die beloofde, den Lijder van zijne, zoo dikwijls hervattende kwaal, te verlosſen, hetgeen volbragt zou worden door middel eener verbinding van Zwavelbloemen met Spiesglas, onder het uitwendig gebruik eener Spaanſche vliegzalf.

De gemelde Zieke had, in zijn aard, dit bijzondere, dat hij de werking der Spaanſche Vliegen op geenerlei wijze kon verdragen, dewijl dezelve hem ſteeds, zoo geene pijnlijke Pisopſtopping, ten minſte eene aanmerkelijke vermindering dier ontlasting, bezorgden. Sedert vier jaren, dat ik dien Lijder had behandeld, was het mij onmogelijk geweest, van dat middel zulk een gebruik te maken, als ik anders wel zou gewenscht hebben. Daar de Zieke niet wist, wat hem wierd voorgeſchreven, en den nieuwen Geneesheer deze omſtandigheid onbekend was, had deze Geneeswijze zeer onaangename gevolgen. Want, nadat men gedurende acht dagen met deze ſmering had aangehouden, begon het ligchaam, met onverdragelijke pijnen in de beide zijden, op te zwellen, hetgeen, daar de Geneesheer de reden daarvan niet vermoedde, onder het aanhoudend gebruik dier middelen van dag tot dag verergerde, tot dat ik, die intuſſchen van eene reize te rug was gekeerd, wederom bij den Lijder wierd geroepen.

Ik vond den zelven in een akeligen toeſtand, met een zoodanig opgezetten buik, dat hij naauwelijks meer adem kon halen; doch begreep teſſens, dat het hier aanwezig onheil alleenlijk uit de werking der, hier te onpas gebruikte, Spaanſche Vliegen ontſtond. Ik liet hierom het ligchaam met Althæazalf, waaronder veel Campher en Kwik gemengd was, ſmeren; vooral in den omtrek der Nieren; terwijl ik inwendig Amandelmelk, met Campher, liet gebruiken, en eene dunne Amandelmelk tot een dagelijkſchen drank liet drinken. Met vierëntwintig uren waren de pijnen merkelijk verminderd, en de pis, die zeer veel in hoeveelheid was verminderd geweest, vloeide thans weder af in een behoorlijken overvloed. Met dat alles bleef 'er eene zeer aanmerkelijke opzwelling over, die alle teekenen gaf van eene Zakwaterzucht, en mogelijk haren oorſprong uit een der Nieren had, doch ook wellig van elders, zonder dat men

zulks,

zulks, van wegen de aanmerkelijke opzetting, met zekerheid kon. bepalen.

Tot wegneming, of ten minſte tot verzachting, van den ſteeds nog onaangenamen en pijnlijken toeſtand des Lijders, ſloeg ik het aftappen van het water voor, doch kon zulks van hem niet verkrijgen. 'Er bleef dus thans niets over, dan te beproeven, of men, door de werkzaamheid van het lymphatisch geſtel te vermeerderen, de opſlorping der uitgeſtorte waterige ſtoffe zou kunnen bewerken. Dan daar de Patient ſteeds pijnlijk en daardoor ſlapeloos bleef, begreep ik, dat men insgelijks op die omſtandigheid letten moest, en ten dien einde ſlaapverwekkende middelen met ſlijmoplosſende moest vereenigen; ten welken einde ik het volgende voorſchreef:

℞. *Mercur. dulc. dr. ß.*
Opii puri gr. X.
Pulv. Rhei dr. j.
Extr. Quaſſ. dr. iij.
M. F. Pil. n. Nonaginta.
S. Driemaal 's daags drie in te nemen.

Met het eerſte doosje dezer Pillen beſpeurde men reeds eene aanmerkelijke vermindering der pijnen, zonder dat men eenige geneigdheid tot kwijling ontdekte, tot voorkoming van welke ik het gebruik van de tweede portie der Pillen, gedurende vier dagen, uitſtelde; terwijl ik het ligchaam dagelijks twee malen liet berooken, en zacht met flenel wrijven. Het tweede doosje Pillen deed, met deze nevenswerkende middelen verbonden, de gunſtigſte uitwerking, dewijl het gezwel aanmerkelijk afnam, en de ſmerten allengskens verdwenen. Daarna wierd het gebruik der Pillen, gedurende vier weken, uitgeſteld; terwijl, desniettegenſtaande, het gezwel aanhield te verminderen. Vervolgens wierd nog een doosje Pillen, hoewel in eene verminderde hoeveelheid, genomen, met die uitwerking, dat de Lijder eerlang van zijne kwaal genezen wierd; niettegenſtaande de opzetting, met eene zoo hevige pijn gepaard, eenig gewigtig plaatſelijk gebrek ſcheen aan te duiden. Verbeterde huisſelijke omſtandigheden ſtelden hem verder in ſtaat om meer dan voorheen zijn gemak te nemen, waardoor zijn toeſtand zoodanig verbeterd wierd, dat hij maar enkel

een ligt pijnlijk gevoel in de knieën, of lendenen, ondervond, in plaats van dien jaarlijkschen sterken aanval, die hem eindelijk, door eene verkeerde Geneeswijze, bijna om het leven zou hebben gebragt.

WAARNEEMINGEN WEGENS ZOMMIGE VERSCHIJNZELEN, TEN OPZIGTE VAN DE VLUGT EN HET GEZIGT DER VOGELEN,

(Volgens den Heer LACEPEDE.)

De wonderbaare gemaklijkheid, waarmede de Vogels zich in de lugt verheffen, en de verbaazende uitgestrektheid van derzelver vlugt, hebben vaak den Wijsgeer verbaasd, de aandagt des Natuuronderzoekers bezig gehouden, en de verbeelding der menschen in 't algemeen gestreeld. — De ontleed-, de werktuig- en gezigtkunde hebben ontdekt het bijzonder maakzel, 't welk aan het Vogelengeslacht eene zo snelle beweeging en zulk een doordringend gezigt geeft: dan, tot nog toe, is de weezenlijke uitgestrektheid deezer twee verschijnzelen niet volkomen en juist bekend. De oorzaaken heeft men beweezen; doch de belangrijke uitkomsten met geene genoegzaame naauwkeurigheid berekend.

Dat wij tragten onder één oogpunt te brengen verscheide daadzaaken, die van elkander afhangen, onderling elkander ophelderen, en ons mogelijk zullen brengen tot eene juiste waardeering van deeze twee zo treffende en opmerkenswaardige eigenschappen. Laaten wij tot de bijzondere onderwerpen onzer naspeuringe neemen dien Vogel bij uitstekenheid, den gezagvoerder in het lugtgewest, den onverschrokken reiziger, wiens voortgang niet afgebroken wordt door uitgestrektheid van ruimte, door koude, door winden, of door donder, — den *Arend*. Laaten wij eenen anderen Vogel ons voorstellen, zo ruim en rijk door de Natuur begunstigd, wel min gewapend dan de Arend, doch niet min vlug, geschikt om zo wel op de oppervlakte des waters te zwemmen, als om boven de wolken zich te verheffen, en die zijne verblijfplaats gevestigd heeft boven de zeeën tusschen de keerkringen, met zijnen mededinger het gebied der lugt deelt,

deelt, en onbepaald heerscht in den evennagts-oceaan, — den *Fregat-vogel*.

Beide deeze Vogels, de Arend en de Fregat-vogel, bezitten zeer uitgebreide vleugelen, sterke spieren, ligtheid van lichaam, en eene inwendige warmte, welke hun in staat stelt om de koude in de hoogere gewesten des dampkrings te verduuren. De hoogte van hunne vlugt is, zints lang, bekend; maar wij zijn nog niet begunstigd met eene naauwkeurige berekening van den afstand. Ik zal thans tragten, eenige waarneemingen, des betreffende, mede te deelen.

Een voorwerp verdwijnt, bij helder daglicht, niet uit het oog eens waarneemers, voor dat het van hem verwijderd is op eenen afstand, gelijk aan drieduizend en vijfhonderd maalen van deszelfs grootste middellijn. Reizigers, die de bergen en rotzen (de doorgaande verblijfplaatzen van den Arend en den Fregat-vogel) bezogten, hebben dikwijls gezien, dat deeze Vogels zich zo hoog in de lugt verhieven, dat ze voor hun oog geheel onzigtbaar wierden. De Arend en de Fregat-vogel hadden, derhalven, reeds eenen afstand doorgevloogen, gelijk aan drieduizend en vijfhonderd maalen hunne grootste afmeetingen; en daar groote Arenden en de grootste Fregat-vogels ten minsten twee toises, of vier metres, haalen, wanneer hunne wieken zijn uitgebreid, mogen wij veronderstellen, dat zij niet ophouden zigtbaar te weezen in de lugt, tot dat zij eene hoogte van zevenduizend toises, of veertienduizend metres, boven het waterpas der zee bestreegen hebben. Het is, derhalven, op eene schaal van veertienduizend metres, dat wij moeten tragten te plaatzen de onderscheidene hoogten, tot welken de verschillende soorten van Vogelen kunnen opstijgen; en het geheel beloop dier schaale moet de maatstaf weezen van de hoogte, tot welke wij de vlugt der Vogelen, in 't algemeen, brengen. Naardemaal wij nogthans mogen gelooven, dat de waarneemingen, gemaakt op het uit het oog verdwijnen der Arenden en Fregat-vogelen in den dampkring, gedaan zijn, wanneer zij in hunne vlugt diagonalen beschreeven hadden, afwijkende van de toppuntlijn, zullen wij slegts een weinig meer stellen dan de helft van de uitgestrektheid, daaraan toegeschreeven. Dat wij, overzulks, niet meer dan achtduizend metres, of vierduizend toises, op de groote schaal stel-

len, beſtemd om de kragt van opvlieging der Vogelen af te meeten.

Arenden en Fregat-vogelen heeft men gezien, dat, met groote ſnelheid, zich boven deeze ſchaal verheffen, welker afmeetingen eigenaartig in ons de ſterkſte bewondering verwekken; doch dat wij ons niet te vrede houden met onbepaalde overdenkingen, maar liever tragten eenige naauwkeurige en bepaalde gronden vast te ſtellen, op welke wij mogen bouwen. — Men heeft waargenomen, dat, wanneer een Vogel zich bijkans loodregt opheft, dezelve, in eenen gegeeven tijd, ſlegts, ten meesten genomen, de helft van de ruimte doorvliegt, welke hij zou doorgevloogen hebben, ware de vlugt horizontaal geweest, en hadde dezelve dus alleen een veel minder wederſtand van zijne zwaarte moeten overwinnen. Aan den anderen kant heb ik waargenomen, dat groote Vogels, in eene horizontaale rigting, eene ruimte van vijf-en-twintig toiſes, of vijftig metres, in één ſeconde doorvliegen. Hieruit volgt, dat de Arend en de Fregat-vogel zich tot het hoogſte punt van de ſchaal van achtduizend metres in zes minuten of daaromtrent kunnen opheffen. Wanneer zij van die hoogte, als een pijl, nederſchieten op eene prooi, die zij begeeren magtig te worden, vallen zij op hun ſlagtoffer met eene nog verbaazender ſnelheid neder. In de daad men mag zeggen, als wij die Vogels uit de hoogte zien nederſchieten om hunnen honger te verzadigen, dat zij zich overgeeven aan hunne eigene zwaarte, en op de oppervlakte des lands of des waters nederkomen met de toeneemende ſnelheid van zwaare lichaamen. Men heeft zelfs beweerd, dat zij, in ſtede van die ſnelheid te verminderen door hunne poogingen, dezelve vermeerderen, door den wederſtand der lugt tegen te gaan door het ſlaan met hunne vleugels. Maar hoe kan men zodanig eene werking beweeren? Wij weeten, dat een zwaar lichaam in veertig ſeconden van eene hoogte van achtduizend metres nederkomt. Indien wij derhalven eene gelijkmaatige ſnelheid veronderſtellen in het nederdaalen van den Arend en den Fregat-vogel, in ſtede van eene toeneemende ſnelheid, zouden die Vogels eene ruimte van tweehonderd metres, of eenhonderd toiſes, in één ſeconde doorſtreeven. Maar kunnen wij ons verbeelden, dat zij de uitwerkzels eener zo ſnelle be-

beweeging zouden kunnen wederſtaan, als wij ons herinneren, dat de ſnelſte Jagthond geen dertig metres in eene ſeconde aflegt; dat een Lugtſtroom, die veertig metres in het gemelde tijdsbeſtek doorloopt, zeer geweldig is; en dat het Geluid dikwijls, in dit zelfde tijdsverloop, enkel den afſtand van driehonderd en vijftig metres bereikt? Het is, daarenboven, zeer bezwaarlijk, met naauwkeurigheid de weezenlijke ſnelheid te bepaalen van een' Vogel, die op deeze wijze de hooge lugtgewesten verlaat. Dit onderwerp is nog met geene genoegzaame opmerking naagegaan, en mijne daaromtrent gedaane poogingen reiken niet verre genoeg, om dit ſtuk met eenige maate van juistheid te bepaalen.

Doch, naardemaal, in die zo opmerkenswaardige nederdaaling, de Arend en de Fregat-vogel den wederſtand, welken de lugt biedt, grootlijks vermeerderen, door het ſterk uitſpreiden hunner vleugelen, en zich, als 't ware, met eene parachute dekken, en dat zij daarenboven zich in hunne poogingen tegen de zwaarte bedienen van de ſchuinte hunner vlugt of de helling van het vlak des atmospheers, waarop zij zich ſchijnen te verlaaten, moeten wij, mijns bedunkens, dier Vogelen ſnelheid in het nederdaalen alleen aanmerken als het dubbele van derzelver horizontaale ſnelheid, en, bij gevolge, als het viervoudige van derzelver ſnelheid bij het opwaards vliegen. In de nederdaaling gaan zij, derhalven, door eenhonderd metres, of vijftig toiſes, in éene ſeconde; en de Natuurkundige mag met den Dichter vrij zeggen, dat, wanneer deeze verwonderenswaardige Vogels op hunne prooi nederſchietende aanvallen, hunne ſnelheid gelijk is aan een hevigen wind.

De kennis van de hoogte, welke beſteegen wordt door den Arend en den Fregat-vogel, kan ons nieuwe en bepaalde kundigheden ſchenken. Van het hoogſte punt der ſchaale van achtduizend metres ontdekt de Fregatvogel dikwijls op de oppervlakte des waters een visch, wiens grootte, ten hoogſten genomen, naauwlijks een vierde van een metre bedraagt. Hij ziet den visch zo duidelijk, dat hij van de hoogte, waarop hij zich bevindt en in de lugt zweeft, zijn val beſtuurt met eene juistheid, welke hem in ſtaat ſtelt om op 't oogenblik de prooi te treffen, op te pikken en in de lugt mede te voeren. — Het is, derhalven, openbaar, dat de voorwerpen niet uit het gezigt diens Vogels verdwijnen,

vóór

vóór zij op eenen afſtand zijn van meer dan dertig tweeduizend maalen derzelver diameter. En daar de Mensch, gelijk wij reeds hebben aangemerkt, de voorwerpen alleen kan ontdekken, die hem genoegzaam nabij zijn, zo dat derzelver diameter gelijk moet weezen aan het drieduizend vijfhonderdſte gedeelte van derzelver afſtand, is het openbaar, dat het gezigt diens Vogels ten minſten negenmaalen ſcherper is dan dat van een Mensch.

De overweeging hiervan kan ons dienen tot opheldering van veele verſchijnzelen in de Natuurlijke Historie, en den Wijsgeer te ſtade komen in zijne navorſchingen. Een voorwerp van tien metres groot, een boom, bij voorbeeld, is voor eenen Arend op eenen afſtand van drieduizend metres zigtbaar. En, daar het gemaklijk valt te bewijzen, dat, wanneer deeze Vogel zweeft in het gedeelte des dampkrings, 't welk de grenspaal zijner vlugt uitmaakt, de ronde aardkloots oppervlakte, welke de ſpheerſche figuur onzer Planeet hem niet uit het gezigt doet gaan, en welks middelpunt hij in 't oog houdt, geen kleinder ſtraal heeft dan driemaal honderdduizend metres, moet hij niet alleen de bergen, maar ook de bosſchen en rivieren onderſcheiden, welke begreepen zijn in den verbaazenden omtrek des cirkels, boven welken hij zweeft, en aan welken wij, ondanks de verbaasdheid, waarmede zulks ons moet vervullen, een ommekreits moeten toekennen van achttienhonderd duizend metres, of negenhonderd duizend toiſes.

Welk een voortreffelijk ſchouwtooneel zou dus eene groote vlakte niet openſchuiven voor den Mensch, ware hij bedeeld met het ſcherp doordringend oog eens Arends, kon hij zich op dezelfde wijze in de hooge lugtgewesten verheffen! Zou niet dit grootsch tooneel zeer verre in uitgebreidheid en verſcheidenheid overtreffen het gezigt, 't welk de verbeelding met geestvervoering omhelst, 't welk zo verrukkende genietingen verſchaft en zulke verhevene gedagten ingeboezemd heeft aan de zodanigen, die het waagden in de zwakke boot eens lugtbols op te ſtijgen, de hoogte der *Andes* of den top van de *Etna* beklommen, en den Monarch van het gevederd geſlacht volgden op een verren afſtand van de uiterſte grenzen van diens lugtgebied? Zij zien de glinſterende ſtraalen der Zonne, bij het aanbreeken des dageraads, verlichtende, van den verren gezigteinder, de zeeën, de ſtranden, het vasteland en de eilanden!

Ver-

Vervuld met dit denkbeeld, valt het niet bezwaarlijk te begrijpen, hoe Trekvogels, die bij hunne hooge vlugt in de lugt zulke veranderingen van lugtsgesteldheid ondervinden, als de onderscheide jaarsaisoenen aankundigen, door behulp van hun gezigt, negen maalen scherper dan dat van een Mensch, in staat zijn, om, gelijk BUFFON heeft opgemerkt, den kortsten en veiligsten weg te kiezen na de lugtstreken, die hun een veilig verblijf aanbieden. Vogels, die het scherpst gezigt bezitten, en teffens het sterkst vermogen om te vliegen, zijn hiertoe best geschikt. Door de aanmerkingen, reeds van ons gemaakt, toe te passen, zullen wij ontwaaren, dat 'er slegts twee uuren noodig zijn voor Vogels, door de natuur ten deezen opzigte best toegerust, om van het middelpunt der groote uitgestrektheid, welke hun gezigt omvat, tot den buitensten omtrek te komen. — Indien wij, aan den anderen kant, eene menigte van daadzaaken opzamelen, welke bekragtigd worden door het getuigenis der kundigste Reizigeren, en ons herinneren, dat zij Vogels, ontbloot van het vermogen om te zwemmen, in het woeden der geweldigste stormen, aangetroffen hebben, op eenen afstand van meer dan vierhonderd mijlen van eenig land; moeten wij ons verzekerd houden, als wij de daadzaaken, reeds bijgebragt, daarmede vergelijken, dat Arenden en Fregat-vogels ten minsten twaalf uuren kunnen vliegen, zonder zich genoodzaakt te vinden om op aarde een plek te vinden, ten einde daar rust van langer of korter duur te neemen.

Wij vinden ons nu in staat om een der gewigtigste vraagstukken te beantwoorden, wegens het groot verschijnzel, de Verhuizing der Trekvogelen, die met de jaargetijden hunne verblijfplaats veranderen, van de poolen na de linie, en van de linie na de poolen vliegen. Wij mogen vrij zeggen, dat de Arend of de Fregat-vogel niet meer dan zes-en-twintig uuren noodig hebben, alleen afgebroken door twee rustneemingen van langer of korter duur, om zich van de grenzen des Poolcirkels, waar de vorst te midden van het ijs ten throon zit, van de dikke duisternis en doodelijke kwijning, over te brengen na de gelukkige verblijfplaatzen, waar de zagte en koesterende invloed van de nabij zijnde keerkringen alles met de bekoorlijkheden eens eeuwigen zomers opsiert. — Een Arend of Fregat-vogel zou, om langs de evennagtslijn de wereld rond te vliegen en het zon-

zonnepad in zeker voege te volgen, tot de reis rondsom den aardbol niet meer dan tweehonderd en twintig uuren noodig hebben, en op dien langen tocht niet meer dan zeventien maalen behoeven te rusten.

Wanneer de Mensch het oog vest op deeze buitengemeene hoedanigheden, het Vogelengeslacht geschonken, en hem geweigerd, behoort hij niet te vergeeten de verhevene eigenschappen, door de Natuur hem zo mild geschonken. Door den Mensch de Rede te verleenen, heeft zij alles onder zijne magt gesteld. Dat scheppend vermogen heeft een ligten damp in een weltoegerusten toestel besloten, en daardoor den Mensch boven de wolken verheven. Het heeft meer gedaan; — zand gesmolten, glas in eene groote verscheidenheid van gedaanten gegoten, waardoor hij de lichtstraalen kan breeken en buigen naar welgevallen: door dit behulp dringt het menschlijk oog door op de verbaazendste afstanden; hij beschrijft, vergelijkt en onderscheidt millioenen van werelden in het onmeetelijk wijd uitgestrekt Heelal.

Dat de Mensch, overzulks, nimmer nalaate zijn verstandig vermogen aan te kweeken, hem van den Hemel geschonken! Het is door zijne ziel vatbaarder te maaken door veelvuldige overpeinzing, door zijne gevoelens te verleevendigen, en vrugtbaar te maaken door aanhoudende oefening, door de begochelingen des vooroordeels te verbannen, de verleidingen der dwaaling te ontwijken, het schijnbeeld van ijdele eer te schuwen, en door te erkennen, dat 'er geen vermogen is, dan van 't verstand ontleend en uit kennis voortgesproten, en geen geluk, dan 't geen uit deugd gebooren wordt; — dat hij een duurzaam gedenkteken kan oprigten voor de beschermengelen van deugd, — weetenschap en vernuft.

BE-

BERIGT WEGENS DE OVERGROOTE NUTTIGHEID DER, ZOO GENAAMDE, LIFE-BOAT, OF REDDINGBOOT, TEN DIENSTE VAN SCHIPBREUKELINGEN.

(Medegedeeld door den Heer A. A. TITSINGH, *Equipagiemeester bij de Oostindische Compagnie te Amsterdam.*)

Van den Heer A. A. TITSINGH onlangs ontvangen hebbende den volgenden Brief, en sedert van zijn Ed. de toestemming hebbende bekomen, om denzelven in ons Mengelwerk in te lasschen, spoeden wij ons, om zoo wel aan die vriendelijke bewilliging, als aan den wensch van ons hart te voldoen; en om tevens van de daarbij gevoegde Stukken zodanig een gebruik te maaken, als, onzes oordeels, ter bereikinge van 's Mans loflijke en menschlievende bedoelingen voegzaamst zal kunnen medewerken. Zie hier den brief.

„ Aan de Heeren Schrijvers van de *Algemeene*
„ *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

„ MIJN HEEREN!

„ Uit UEds. geacht Maandwerk aanleiding gekregen
„ hebbende en overtuigd geworden zijnde van de
„ groote nuttigheid der Reddingbooten voor Schipbreu-
„ kelingen, door Mr. HENRY GREATHEAD, te *South-*
„ *Shields* in *Schotland*, geïnventeerd, ben ik onledig ge-
„ weest om een Model van dezelve te bekomen, ten
„ einde dat soort van Booten tot redding van Schip-
„ breukelingen op onze kusten, onder toeverzigt van het
„ Gouvernement, mede in gebruik zouden kunnen wor-
„ den gebragt.

„ Een Model bij mij ontvangen zijnde, heb ik, met
„ concurrentie van zijne Excell., den verdienstelij-
„ ken Admiraal VAN KINSBERGEN, dien ik de eer heb
„ onder mijne vrienden te mogen hoogachten, daarvan
„ aan zijne Excell. den Minister der Marine kennis
„ gegeven, die, na mij het Model te hebben doen af-
„ vragen, in de maand Sept. van het afgelopene jaar
„ order heeft gegeven, om, volgens *meergemeld Mo-*
„ *del*,

„ *del*, een Boot op 's Lands Scheepstimmerwerf alhier te
„ maken; zoo dat ik niet twijfele, *indien zonder eenige*
„ *afwijking of verandering worde volbragt*, dezelve wel-
„ dra, ten nutte en hulp van Schipbreukelingen op on-
„ ze kust dienstbaar, zal gereed zijn.

„ Door vrienden in ſtaat geſteld zijnde, nevensgaan-
„ de Stukken, betreffende dit gemelde ſoort van Boo-
„ ten, UEds. aan te bieden, laat ik aan UEds. goed-
„ vinden over, dezelve, of eenige, in UEd. Maand-
„ werk al of niet te plaatſen; alleenlijk in deze trach-
„ tende dienſtig aan mijn evenmensch, inzonderheid de
„ zoo nuttige Zeelieden, te zijn, voor welke klaſſe
„ mij ſteeds eene bijzondere achting bijblijft, hebbende,
„ door Gods goedheid, *ſedert omtrent zestig jaren*, zoo
„ ter zee bij de Admiraliteit, als in een post bij de
„ O. I. Comp. in deze Stad, onafgebroken met en voor
„ hun werkzaam geweest.

„ Met achting hebbe de eer, enz.

(Was get.)

Amſterdam A. A. TITSINGH."
den 17 April 1807.

't Is in gevolge der vrijheid, ons in deezen Brief verlegund, dat wij thans, uit de medegedeelde uitvoerige Stukken, zodanige gedeelten gaan overneemen, welke de nuttigheid der Reddingboot ten onwederſprekbaarſte aantoonen, en tevens bij allen den wensch moeten doen ontſtaan, dat des Heeren TITSINGH's weldaadig oogmerk bereikt worde, door de invoering en het gebruikmaaken van deeze uitvinding ook in ons Vaderland, op welks ſtranden menig Schipbreukeling, bij gebrek aan de noodige hulpe, vroeg en laat zijnen dood vondt.

Zonder ons in te laaten tot eene beſchrijving van het Vaartuig zelf, die ook inderdaad niets tot ons oogmerk doet, en zonder eene afbeelding eenigzins onverſtaanbaar moet blijven, willen wij, egter, vooraf het volgende aanmerken. De *Reddingboot* is een open vaartuig, aan beide einden van de zelfde gedaante. De lengte is dertig, de wijdte tien voeten. Tien roeiers ſtuwen het vaartuig voort, en een man, aan ieder der ſteevens ſtaan-

ſtaande, beſtuurt den gang. Eene menigte kurk, zoo van buiten als binnen in de Boot, doet dezelve zeer hoog op het water drijven, en belet het zinken, ondanks de menigte van overgenomen water; terwijl, door de eenigzins zwaare kiel, het middelpunt van zwaarte zeer laag gebragt zijnde, het omſlaan zoo goed als onmogelijk is. — De Uitvinder was HENRY GREATHEAD, van *South-Shields*, eene Zeehaven in *Schotland*, die vervolgens het genoegen hadt, om nu van andere blijken van erkentenisſe niet te gewaagen, door een Menschlievend Genootſchap, naadat het, in herhaalde proeven, van de bruikbaarheid en nuttigheid van 's Mans uitvindinge was overtuigd geworden, met een geſchenk van honderd Guinies begiftigd te worden; de Maatſchappij ter Aanmoediging van Kunſten en Weetenſchappen ſchonk, behalven eene gouden Medailje, vijftig Guinies; terwijl vervolgens het Parlement insgelijks niet in gebreke bleef, om, door eene aanzienlijke gift, den Uitvinder deszelfs genoegen te doen blijken. Sedert is de Reddingboot in verſcheiden Zeehavens, niet alleen van *Groot-Britannie*, maar ook elders, als in *Spanje*, de *Oostzee*, enz. ingevoerd, blijkens een Getuigſchrift, 't welk wij vervolgens zullen mededeelen.

Thans gaan wij, uit eene menigte voorbeelden van door de Reddingboot behoudene Schipbreukelingen, voetſtoots, eenigen mededeelen.

Het eerſte voorbeeld is begrepen in eenen Brief aan den Uitvinder Mr. GREATHEAD, gedagteekend *Scarborough*, 17 Nov. 1801, van den volgenden inhoud. De Reddingboot van *Scarborough*, zonder de geringſte verandering vervaardigd naar het Model, op mijn verzoek door u herwaarts gezonden, heeft onze vuurigſte verwagting overtroffen; en ik bezit thans proefondervindelijke overtuiging van derzelver groote nuttigheid in gevalle van ſchipbreuk, en van haare volkomene veiligheid in de onſtuimigſte zee. Plaatzelijke vooroordeelen zullen immer ſtand grijpen tegen nieuwe uitvindingen, op hoe voortreffelijke gronden zij ook mogen rusten; en hier ter plaatze verklaarden zich zommigen tegen de bruikbaarheid der Reddingboot, tot dat 'er onlangs een geval gebeurde, 't welk alle ſchaduw van tegenwerpinge, ook bij de meest vooringenomenen, deedt verdwijnen.

Op Maandag 2 November 1801 ontſtondt 'er een verſchrikkelijke ſtorm, en mij heugt niet, ooit hooger zee gezien

zien te hebben. Het Schip *Aurora*, van *Newcastle*, de haven naderende, wierdt om de Zuid tegen het ſtrand gedreven, en terwijl het in het dringendſte gevaar zich bevondt, wierdt de Reddingboot ſtraks ter hulpe gezonden.

De plaats, alwaar het ſchip lag, was aan alle de kragt der zee blootgeſteld; en het was omringd van gebrokene golven, die met een ſchroomlijk geweld over het dek rolden. In zulk een gevaarlijken toeſtand ſtak de Boot in zee, en roeide door de zeebranding, rijzende tot op het bovenſte der golven, zonder eenig water over te neemen, dan alleen door de overſtuiving. Zich naar den lijkant van het vaartuig begeevende, liep de manſchap eenig gevaar door de Groote Raa, die na beneden was gevallen, en met groote kragt tegen de Boot ſtiet. Dit noodzaakte hen, na de andere zijde van het ſchip zich te begeeven. Straks namen ze vier man van het volk over; doch daar het ſchip bijkans onder water lag, hieldt men voor een oogenblik af, wanneer zij, drie jongens (de overigen van het ſcheepsvolk) aan de touwen ziende hangen, ſtraks terugkeerden, en ook deezen in de Boot hebbende genomen, allen behouden aan land bragten. ——

Eene Commisſie, benoemd om aangaande de nuttigheid der Reddingboot onderzoek te doen, won, onder meer andere, de volgende getuigenisſen in. Kapitein WILLIAM CARTER berigtte, dat hij op 28 November 1797, voerende het Schip *de Snelheid*, van negen-en-vijftig ton, voor anker liggende bij *Tynemouth*, het Schip *de Planter* door zwaare windvlaagen tegen het ſtrand wierdt gedreven, omtrent honderd roeden van *de Snelheid*; dat de Reddingboot nu verſcheen, en vijftien man van *de Planter* overnam, terwijl kort daarop het ſchip verbrijzelde: zoodat, zonder deeze toegebragte hulp, alle de gemelde perſoonen zouden hebben moeten omkomen.

Dat nog eenige andere ſchepen in den zelfden toeſtand zich bevindende, de Reddingboot, naa het volk van *de Planter* te hebben aan land gebragt, van nieuws in zee ſtak, en voor en naa ook dat van de overige ſchepen redde.

RICHARD WILSON, Eigenaar van Schepen, te *Scarborough*, verklaarde aan de Commisſie: dat hij in November des jaars 1797 gelegenheid hadt gehad, de nuttigheid der Reddingboot waar te neemen, wanneer een klein ſchuitje, op de Ree ten anker komende, in eene

zeer

zeer zwaare windvlaag zijne meeste zeilen verloor, dat de zee zeer hol ſtondt, en de lootzen en viſſchers van die plaats het onveilig oordeelden, met hunne eigen ſchuiten in zee te ſteeken, alhoewel het vaartuig hoodzeïn deedt; dat de Reddingboot, hierop te water zijnde gebragt, een touw aan het vaartuig bezorgde, door middel waarvan het in de haven wierdt getrokken; waardoor ſchip en volk behouden wierden.

Eene andere verklaaring luidde aldus. SAMUEL PLIMB, bij de zee opgebragt, en die een reeks van jaaren als kapitein hadt gevaaren, verklaarde, dat hij in de Reddingboot zich na een vaartuig hadt begeeven, 't welk op de kust, kort bij den mond van de *Tyne*, was geſtrand. Toen zij de eerſte maal bij het wrak kwamen, brak het touw; 't welk hun was toegeſmeeten; waarna de Boot om de Noord wierdt gedreven, door de kragt des winds en den ſterken ſtroom. Gelukkiger slaagde de eene tweede pooging, als wordende door dezelve de manſchap behouden aan het ſtrand gebragt.

Het verſlag, welk Mr. HENRY GREATHEAD, de Uitvinder van de Reddingboot, deedt, liep aldus. Gevraagd zijnde, wat hem tot zulk eene uitvinding aanleiding hadt gegeeven, gaf hij tot antwoord, dat het vergaan van verſcheiden ſchepen, onder het oog van honderden aanſchouwers, terwijl niemant zich in zee durfde waagen, de Scheepsreeders en inwooners van *South-Shields* op den inval hadt gebragt, eene premie uit te ſchrijven voor den uitvinder van eene Boot, inzonderheid beſtemd om Schipbreukelingen te redden.

Nog een reeks van voorbeelden van gerede Schipbreukelingen, door middel van de Reddingboot, vonden wij uit de medegedeelde papieren kunnen overneemen, en onzen Leezeren mededeelen. Doch de bovenſtaande zullen genoeg zijn, om de nuttigheid der uitvinding te doen blijken, en tevens den reeds boven verklaarden wensch te doen ontſtaan, dat, het zij van hooger hand, 't zij, even als in *Engeland*, door de bewerking van vermogende en menschlievende ingezetenen, ter dier daadelijke invoeringe kragtdaadige middelen beraamd en in 't werk worden geſteld.

Ten blijke, egter, dat ook buiten *Groot-Britannie* de Reddingboot, zoo als wij boven meldden, niet ſlegts bekend is, maar ook eene heilzaame werking doet, zullen

wij hier plaatzen het volgende Certificaat, door een geloofwaardig man aan den Heere TITSINGH medegedeeld, en door zijn Ed. ons ter hand gesteld.

„ Deeze dient ter verklaaringe en verzekeringe, dat „ W. BOWES in de maand October 1806 zich te *Riga* bevondt, te gelijk met een schip van *Londen*, *de* „ *Pomona* genaamd, Kapitein NICKLESON, 't welk schip„ breuk hebbende geleeden, wierdt al het volk door „ de Reddingboot behouden. Van nog negen andere „ schepen, tegen het strand gedreven, bevonden drie „ zich in den gevaarlijksten toestand, en zoude al het „ volk hebben moeten vergaan, ware het niet door de „ hulp der bovengemelde Boot gered geworden.

(get.) W. BOWES, *Kapitein.*"

VERHAAL VAN EEN VREESSELIJKEN HONGERSNOOD, DOOR DE ENGELSCHEN IN BENGALEN VERWEKT.

(Medegedeeld door den Heer J. HAAFNER.)

„ In het *Mengelwerk* onzer *Letteroefeningen voor* 1801. „ No. XV. plaatsten wij, van dezelfde hand, eene „ regt dichterlijke *Beschrijving van den Regen-Mousson*, „ *en van eene Droogte of Dor Jaar, op de Kusten van* „ *Malabaar en Coromandel.* Aldaar werd tevens beloofd „ eene *Beschrijving van een vreesselijken Hongersnood in* „ *Bengalen*; doch deze is, door een zamenloop van „ omstandigheden, achtergebleven. Thans stelde ons de „ Heer HAAFNER in de gelegenheid om dier belofte ge„ stand te doen. De met Goud bekroonde Beantwoording der door TEYLER's *Godgeleerd Genootschap* uitgeschrevene Prijsvrage over de Zendelingschap (*) gaf hem aanleiding om dezelve daar in te „ vlechten. Intusschen, om opgemelde reden, en „ van wege het krachtige in de Beschrijving ook van „ deze ontzettende, ja schier voorbeeldelooze Gebeur-

„ te-

(*) Zie het Verslag van dit Stuk, in ons vorig Nummer.

„ tenis, vertrouwen wij, onzen Lezeren met der-
„ zelver hoofdzakelijke mededeeling te zullen ver-
„ pligten."

* * *

O Driemaal ongelukkige bewoners van het rijke en vruchtbare Bengalen! — Zal ik verhalen, hoe de Blanken, die u beheerschten, met u handelden, toen over uwe hoofden een toegeschroeid uitspansel gloeide, en de jaarlijksche Regen, tot uwe uiterste ontsteltenis, achterbleef; waardoor de vreesselijke Hongersnood onder u woedde, en u bij duizenden in het stof nederstrekte? — Zal ik verhalen, hoe deze ijsselijke ramp werd veroorzaakt, — hoe het kwam, dat een Land, van de Natuur zoo rijkelijk met hare uitgelezenste zegeningen bedeeld, — hoe een Volk, dat van alle oorden zijne drijvende kielen met granen bezwangerd konde doen terugkeeren, en zich, in spijt van den weigerenden Mousson, voor het dringende gebrek bevrijden, dit vreesselijk onheil konde overkomen? — Zal ik de Monsters ontdekken, die den pijnlijkſten der dooden aan millioenen menschen gaven; zoodat het ganſche uitgestrekte gewest met hunne lijken was bedekt, en hunne ontzielde en uitgeteerde ligchamen den breeden Ganges vulden, zoodat de afvlietende stroom ze met moeite na zee kruide, en de hoog rollende vloed ze als vleeschbergen half vergaan terug bragt en aan de slijmige oevers smeet? — Ja, ik zal van u spreken, Europische Dwingelanden, die uwen ijzeren schepter aan Azia's vruchtbare oevers zwaait! Ik zal uwe terug gelegde misdaden uit de vergetelheid rukken — uwe oude ongeregtigheden, die gij staag met nieuwe bedekt, zullen weder het daglicht zien — de wereld zal ze nog eens weten, en op de schuldige hoofden zal ik nieuwe vervloekingen laden!

*

Sedert het jaar 1757 waren 'er eene groote menigte Engelschen, na een kort verblijf in Bengalen, met onnoemelijke schatten van daar weder in hun land terug gekomen; schatten, allen door moord, roof en plundering op de ongelukkige Hindous verkregen, of op de aller-

onmenschelijkste wijze hun afgedwongen (*). In één woord, het (vóór hunne komst of heerschappij) rijke Bengalen, was uitgeput: zij hadden alles weggesleept en in hun roofnest gebragt, en de talrijke en welvarende Inwoners van dat bloeijende Koningrijk waren, voor het grootste gedeelte, tot de uiterste armoede en ellende gebragt, waarin zij tot heden toe nog zijn.

Er bleef weinig of niets meer overig voor nieuwe aankomelingen uit Engeland, die, even als de vorigen, door leden van het Parlement of Directeuren der Compagnie derwaarts waren gezonden, om zich zoo spoedig mogelijk te verrijken; hunne voorgangers hadden weinig of niets overgelaten. Er was dus geen ander middel, wilde men aan de verwachting zijner vrienden in Europa en aan zijne eigene voldoen, dan den koophandel van het gansche Land alleen aan zich te trekken, en op de voornaamste noodwendigheden des levens eene ondragelijke en ongehoorde belasting te leggen; dit wierd ook ten uitvoer gebragt, en eensklaps zagen de Inwoners van Bengalen zich als vreemdelingen in hun eigen Land.

Dit Relief van koophandel vereenigde de Dienaren der Compagnie en derzelver onderhoorigen, die overal verspreid waren, tot één genootschap van zaamgezworenen tegen de Inwoners van Bengalen, hatelijk, bloeddorstig en vast verbonden genootschap. Hunne Agenten voor den binnenlandschen handel begaven zich op hunne verschillende posten. Zij waren kooplieden, soldaten, plunderaars, al na dat het in hunne kraam diende, maken-

(*) De knevelarijen van deze onverlaten wierden doorgezet met zulk een wreed geweld, bijzonder tegen de armen, dat men ouders gevonden heeft, die genoodzaakt wierden, hunne kinderen te verkoopen, om het gevorderde geld op te brengen. Om de Compagnie van kleederen te voorzien, waren de gestrenge en drukkende maatregelen van dien aard, dat, op sommige plaatsen, de twijnders van ruwe zijde hunne duimen afhakten, om buiten staat te zijn tot werken; terwijl elders de wevers, door de Agenten van de Compagnie, openbaar door de geheele stad gegeeseld en op de honendste en wreedaardigste wijze beroofd wierden van het geen hun het dierbaarste is, hunne Cotte, alleen omdat zij, op de Bazar of openbare markt, eene kleinigheid van de door hun zelven gewerkte stoffen hadden durven verkoopen.

kende zich onverhoeds meester van de onmisbaarſte voortbrengſelen van den lande of handen arbeid.

Deeze ſtoute en afſchuwelijke monopolie gaf hun oogenblikkelijk de volſte magt over de inhoorlingen des lands, die 'er niets tegen doen konden, noch toevlugt nemen tot eenige Regtbank, aangezien dezelfde menſchen, die het ontwerp geſmeed hadden en die het uitvoerden, de Souvereinen van den lande waren.

Elk die nu zijne Producten of zijnen arbeid wilde verkoopen, of die van andere landen weder inkoopen, moest bij de Dienaars der Compagnie of hunne Agenten te markt komen; elk die eten wilde, moest de rijst en het zout uit hunne handen ontvangen, dat is te zeggen, deze zoo onontbeerlijke artikelen zoodanig bezwaard van hun of hunne Agenten opkoopen, dat, hetgeen te voren één Ropij (*) kostte, men nu met vier moest betalen; zoo dat de arme menſchen, die deze vierdubbelde kosten niet beſtrijden konden, het rijst eten, hun gewone maaltijd, moesten opgeven, en zich van niets dan wortélen en kruiden generen. Doch dit waren nog niet alle hunne plagen.

Zoo groot is in deze ſtreken de vruchtbaarheid van den grond, en de zachtheid der luchtſtreke, dat men in ieder jaar geregeld tweemalen oogst hebbe. De kleine inzameling van mindere ſoorten van graan heeft plaats in April, en de groote, die alleen in rijst beſtaat, in October. Dit verſchil in de voortbrengſelen is zijnen oorſprong verſchuldigd aan den regentijd, die gemeenlijk in Augustus begint, en drie maanden achter één duurt.

Onmisbare voorteekens hadden een ſchralen oogst voorſpeld, en 'er was alle reden om te duchten, dat de periodique regens, die dit land jaarlijks bevochtigen, ditmaal zouden wegblijven, en 'er dus natuurlijk eene droogte of onvruchtbaarheid, en bijgevolg eene duurte, zoude ontſtaan; welke tegenſpoed, indien dezelve den Inwoneren van Bengalen onder hunne vorige Heidenſche of Mahomedaanſche Regering overkwam, geene, of bijna onmerkbare, gevolgen had, en ook ditmaal niet zoude gehad hebben; maar hunne Christen-gebieders wisten 'er zich beter van te bevoordeelen. Eene ſchoo-

(*) Omtrent *f* 1-6-:

ſchoonere gelegenheid, om zich eensklaps te verrijken, mogt hun niet ligt weder voorkomen, en zij vormden het helsch ontwerp om eenen Hongersnood over het ganſche land te brengen.

Om hierin naar wensch te ſlagen, en zich de algemeene ramp ten nutte te maken, kochten zij terſtond alle granen op, die door het ganſche land te vinden waren, of wisten die door list of geweld, of op eenige andere wijze, zich toe te eigenen.

Verſcheidene aanzienlijke perſonen en grooten, onder de Hindous en Mahomedanen, hun vervloekt voornemen, om eenen hongersnood over het land te brengen, bemerkende, weigerden niet alleen hardnekkiglijk hunne granen aan hun te verkoopen, maar kochten zelfs, onder de hand, al wat 'er nog te vinden was op, om de Engelſchen tegen te kunnen werken, hun moorddadig voornemen te verijdelen, en aan de arme Inwoners de levensmiddelen voor eenen dragelijken prijs weder uit te deelen.

Dit was dezen tirannen eene ſpaak in het wiel geſtoken; de hongersnood zoude niet volkomen zijn geweest, indien de pakhuizen, of golfaks, (die de granen van deze menschlievende Hindous en Mahomedanen in zich beſloten) in wezen waren gebleven. Een gedeelte van den verwacht wordende buit ging hun ontſnappen. Zij zouden alle de vruchten van hun ontwerp niet plukken, die zij 'er zich van hadden beloofd. Hier moest een ſpoedig middel beraamd worden. En wat was gemakkelijker? Men liet op éénen nacht alle de Rijst-Magazijnen door omgekochte ſchelmen in brand ſteken: dit geſchiedde tot twee malen toe op verſchillende plaatſen.

Nu waren 'er in gansch Bengalen geene granen dan bij de Engelſchen te krijgen; die nu geld had, kon bij hen te regt komen, mits hij daarvoor een onmatig hoogen prijs betaalde; en de ongelukkigen, wier middelen dit niet toelieten, moesten ſterven. Een vreesſelijk gebrek deed zich nu alom gevoelen, dat welhaast in den allerverſchrikkelijkſten hongersnood overging, daar *ooit* de Geſchiedenis van gewaagde. Indedaad, dezelve *is* eene Epoque in de Jaarboeken van Bengalen, die tot aan het einde der eeuwen zal betoogen, hoe noodlottig de geest eens Staatkundigen Koophandels kan worden, en die tot een duurzaam gedenkteeken zal ſtrekken van de buitenſporigheid, waarmede de ſchraapzucht al, wat

hei-

heilig en onfchendbaar onder het menschdom gehouden wordt, met voeten trapt.

Bij duizenden vloeiden de ongelukkigen van alle kanten naar Calcutta, welke Stad de Engelfchen tot de ftapelplaats van hunnen afgrijsfelijken handel gemaakt hadden (*); en waar zij hunne flagtoffers met een barbaarsch ongeduld afwachteden, die 'er zich ook met allen mogelijken fpoed, welken hunne zwakheid toeliet, henen begaven, om deze bewerkers van al hun leed om bijftand en medelijden te fmeeken. IJdele hoop! dwaas vertrouwen! Zal ook de Tijger aangedaan zijn over zijne prooi? Zal hij ook, zich ontfermende, het arme dier verfchoonen, dat onder zijne klaauwen ligt te beven?

Helaas! het rampzalige Volk vond de markten ledig en verlaten. Bij helfche woekeraars, in eene vervloekte verbindtenis met het onwaardige Gouvernement, waren alleen levensmiddelen niet dan tot bijna onbetaalbare prijzen te bekomen; zoo dat de arme Hindous fomtijds alles, wat zij in de wereld bezaten, moesten geven, om maar voor eene enkele keer den woedenden honger te ftillen (†).

De ellende vermeerderde van dag tot dag; men zag welhaast eene ontallijke menigte dezer ongelukkigen, met diep ingezonkene oogen en opgekrompene lippen, met den buik bijkans aan de ruggraat gehecht, en het vel alleen over de beenderen hangende, met wilde vertwijfeling in het aangezigt, of in diepe neerflagtigheid door de ftraten dwalen; anderen, telkens omver vallende, fleepten zich aan de voeten der voorbijgaande blanken, en fmeekten erbarmelijk om een weinig voedfel, terwijl de tranen over de magere kaken biggelden, of, te zwak om zich van de aarde op te heffen, wezen zij hun, met wanhopi-

(*) De voordeelen, op dezen hatelijken en afgrijsfelijken handel loopende, waren zoo ontzettende, dat zeker man, die zich toen aan het Hof van den Nabab ophield, en welke, tot dien tijd toe, geen ftuiver bezat, kort na den hongersnood, veertien millioenen tournois, gelijk men zegt, naar Europa overmaakte.

(†) De Nabab, verfcheidene Omrahs van zijn Hof, zoo wel als eenige rijke familien van Morshadabad, legden, bij deze gelegenheid, de edelfte en lofwaardigfte milddadigheid aan den dag, door den behoeftigen zonder geld rijst uit te deelen, tot dat hunne pakhuizen ledig waren.

nige gebaarden, eenen puden vader, onder het verscheurend lijden van den razenden honger, eene stervende vrouw, of onnoozele kinderen tot de beentjes uitgeteerd, nog zuigende aan de verschroeide borsten der doode moeder!

Lijken en stervenden bedekten het gansche land, verstopten de wegen, en vervulden de straten van Calcutta; men wist op het laatst niet, waar men 'er mede heen zoude. De Ganges, die groote en breede rivier, kon de dooden niet meer verzwelgen, en wierp die telkens bij groote hoopen aan hare modderige oevers terug; men vreesde voor besmettelijke ziekten, die zich reeds begonnen te openbaren, en men wierd te rade, om een gedeelte der doodgehongerden in diepe kuilen te werpen, die men ten dien einde groef.

De plegtigheden, bij de Hindous in gebruik, wanneer zij hunne dooden verbranden, hadden reeds lang opgehouden; sedert een geruimen tijd hoorde men niet meer de Dool (*) en de uitgerekte treurtoonen der Taré (†), geen Brahmin verrigtte meer den Joog (‡), of den verzachtenden Darpeen (§), en op den Smeshaan (**) zag men niet meer den vlammenden houtstapel; de hooge stam was toen nutteloos, en de edele Gasse wierd niet meer geacht. — Vroeg — eer een nieuwe dag van jammer dit afgrijselijk tooneel verlichtte — als nog de zuchten der stervenden en lijdenden in stille duisternisse, dompig vermengd om hoog rijzende, duidelijk wierden gehoord, gleden karren, door buffels langzaam voortgetrokken, door de straten der stad; verachtelijke Vettians (††) volgden stilzwijgend, en vergaderden de dooden van dien nacht, beroofden hun eerst van het geringe dekſel, en slingerden hen dan, met nog menige zieltogenden, in de hol-

(*) *Dool*, kleine Trommel. (†) *Taré*, Bazuin. (‡) *Joog*, Godsdienstige plegtigheid. (§) *Darpeen*, eene offerande voor de zielen der overledenen. (**) De plaats, waar men de lijken verbrandt. (††) *Vettian*, of Doodgraver; hij behoort tot de allerlaagste Caste.

NB. De Dool en Taré zijn Muzijk-instrumenten, die bij het verbranden der lijken gebruikt worden; de eerste is eene kleine trommel, die met de bloote vingers geslagen wordt; de andere is eene soort van lange trompet of bazuin, 5 à 6 ellen lang, waarop de toonen slepend en treurig uitgehaald worden.

holle kar, die met de ijsselijke vracht, tot boven den rand gevuld, op de knarsende wielen al botsende voortrolde. — Niet ver buiten de stad kwamen zij bijeen, en in eene lange rij trokken zij achter elkanderen voort naar eene afgelegene en eenzame plaats, waar diepe en breede kuilen gegraven waren; — in derzelver wijden boezem storrten zij de verschrikkelijke lading, die kletsende op elkanderen neder tuimelde (*).

Daar lag, (afschuwelijke vermenging!) naakt dooreen gestingerd, de grijze vader met de teedere maagd, de bejaarde moeder met den volwassenen jongeling; daar bedekte, (ô gruwel!) de vuile Pariah het ligchaam van den hoog-geachten Bramin, en tusschen deh wijzen Pondiet (†) en boetdoenden Jogie (‡) lag de verachte Tchandal (§); — hoog vulden zij het gapende graf, dat met een weinig zand bedekt wierd; met hunne uitgeteerde leden verzadigden zich de wilde dieren; over de uitgekrabde lijken verlieven de jakhalzen hun gehuil in de akelige nachten.

Gelukkig achteden zich die genen onder de Hindous, die in tijds eene zoodanige voor hun afschuwelijke verontreiniging konden ontvlieden of vermijden; die, eer de sidderende knieën hun begaven, eer zij door zwakheid nederzegen, den oever van den Ganges konden bereiken, zich aan zijne boorden nederleggen, en 'er een zaliger en beter dood afwachten (**).

Het was aan dezen beroemden stroom, dat afgrijzen en vernieling als het ware hunnen zetel hadden gevestigd; men zag in denzelven de lijken der doodgeborrelden bij duizenden, met de ebb en vloed, op en neder drijven, en langs deszelfs boorden kabbelen, en eene ontallijke menigte, aan welken de verrotting alle hare wal-

(*) Bij dergelijke opstapeling van lijken was ik zelf tegenwoordig, ten tijde van den hongersnood te Madras in 1782.

(†) *Pondiet*, een Geleerde. (‡) *Monnik*. (§) Schoenmaker; behoorende onder de verachtelijkste Casta.

(**) De Hindous gelooven, dat zulk een, die zijn laatsten adem in den Ganges uitblaast, van vele in zijn leven gepleegde zonden vergiffenis zal verkrijgen. Ten dien einde zijn 'er langs die rivier hutten opgerigt, waar men de stervenden henen brengt, om hen, op het oogenblik dat zij van de wereld willen scheiden, zoo lang in het water te kunnen houden, tot zij den geest hebben gegeven.

walgelijke trappen vertoonde, die, op het drooge gespoeld, met slijk omgeven, de oevers bedekten.

Verslindende dieren, gelijk wolven, jakhalzen, ja zelfs tijgers, die, door de prooi gelokt, de uitgestrekte Sonderbons (*) verlieten, kwamen met geheele benden naar dit treurtooneel; men zag een onnoemelijk aantal gieren en andere roofvogels, met een verdoovend gekrijsch, wild door elkanderen, van lijk tot lijk vliegen, en dezelve verscheuren, ja zelfs onbevreesd de stervende ellendelingen aanvallen, die, om de ontreiniging, gelijk ik gezegd heb, te vermijden, langs de oevers in het slijk gekromd lagen, waar zij met verlangen de aankomst der Baar (†) te gemoet zagen.

Dus woedde de vreesselijke hongersnood in het vruchtbare Bengalen; dus wierden *meer dan drie millioenen menschen* van den aardbodem verdelgd, door deze Britsche Monsters, welker landgenooten nog, tot op den huidigen dag, de Inwoners van dit zelfde Bengalen (aan welken deze vreesselijke moord wierd gepleegd) door de uitgezochtste onderdrukkingen en afpersingen benauwen, en, door duizend verfoeijelijke middelen, zich van derzelver eigendommen en vermogen meester maken, om het in hun vaderland in pracht en weelde te kunnen verteren!

Niemand geloove, dat het Engelsche Ministerie en de Directeuren hunner Compagnie onkundig zijn van alle wreedheden, die hunne Dienaren ginds tegen de ongelukkige Inboorlingen uitoefenen, of dat zij deze onregtvaardigheden, zoo zij wilden, niet zouden kunnen beletten: zulks ware eene ligte zaak; doch neen! zij heb-

(*) *Sonderbons*, eene groote wildernis, aldus genaamd, vol van verscheurend gedierte, niet ver van Calcutta haar begin nemende.

(†) De vloed komt in de rivier de Ganges, op eenmaal, als een waterberg weder terug; men noemt dit de *Baar of Bore*; meer dan een mijl verre kan men die reeds hooren aankomen; alle vaartuigen, die aan den oever liggen, vlugten alsdan in tijds naar het midden der riviere, waar deze Baar het zwakste is, doch alles, wat zich op de oevers bevindt, zelfs 8 of 10 schreden opwaarts, neemt zij in haren snellen loop mede. Met spring of volle maan is dit op het ergste.

hebben mede hun deel aan den buit, en dit is de oorzaak, dat, in ſpijt van al het groot geſchreeuw, dat zij, voor het oog van de wereld, tegen hunne opperſte Dienaren in Indiën maken, dezen echter onbevreesd in hunne rooverijen en onderdrukkingen voortgaan, als wel wetende, dat men hen in ernst niet zou durven aantasten, zonder zichzelven bloot te ſtellen (*).

Hebben wij 'er geen voorbeeld van aan den befaamden HASTINGS? Zijne misdaden alleen, bij elkanderen gebragt, zouden een gansch boekdeel vullen: zij zijn van zoodanigen aard, dat het verhaal derzelve, door Mr. BURKE in het Parlementshuis openlijk gedaan, verſcheidene menſchen van ſchrik in flaauwte heeft doen vallen. En echter, in ſpijt van dit alles, in ſpijt van den grooten en belagchelijken toeſtel, dien men tot zijn regtsgeding gemaakt had, om het gemeen te misleiden, in ſpijt van het onnoemelijk getal onloochenbare getuigen en bewijzen van zijne euveldaden, die FOX, BURKE en andere brave mannen bijbragten, is hij niet alleen vrijgeſproken, maar nog bovendien tot Pair van het Rijk verheven. ô Schande!

Ik vrees maar al te zeer de teêrgevoelige harten mijner geachte Lezers door het verhaal van alle die wreedheden vermoeid te hebben: het mijne zelfs weigert om langer daar bij te blijven ſtil ſtaan. Toorn en verontwaardiging vervullen mijne ziel; ik gevoel dat ik in ſtaat zoude zijn, de wraak der Negers van St. Domingo aan de Europeanen, zoo niet te billijken, ten minſte te verſchoonen. En, uit menschlievendheid, zoude ik zelf een Barbaar kunnen worden!

(*) Alle maatregelen, door de Regering van Engeland bij gelegenheid van dezen ontzettenden gruwel genomen, beſtonden in eene Ordonnantie tot het beſnoeijen van eenige Penſioenen; beſnoeijing, echter, die nog door het gebrek noodzakelijk gemaakt werd.

AANMERKINGEN, WEGENS EEN MIDDEL, IN HET VOORMAALIG MAÇONNAIS IN GEBRUIK, TER VOORKOMINGE VAN HAGEL, EN OM ONWEDERS TE VERDRIJVEN. Door den Heer LESCHEVIN, *Hoofd-kommisjaris van de Buspoeder- en Salpeterfabriek te Dyon.*

Vijf-en-twintig jaaren is het geleeden, ſints het denkbeeld van de nadeelen, veroorzaakt door onweders, met hagel vergeld, eenige lieden van kunde en vrienden van het menschdom op den inval bragt, om op middelen bedagt te zijn, bekwaam ter voorkominge van die vernielende ramp. De Heer QUENAUT DE MONTBEILLARD, BUFFON's vermaarde helper, door de waarneeming, dat de hagel alleen ontſtaat naa hevige donderylaagen, op de onderſtelling gebragt zijnde, dat de blikſem tot deszelfs wording veel bijdraagt, deedt, in den jaare 1776, den voorſlag tot het oprigten van een groot getal Geleiders, die, de Elektrieke ſtoffe tot zich trekkende, de uitbarſting des blikſems zouden voorkomen, en diensvolgens het ontſtaan van den hagel. Zijne Memorie, in den vorm eenes briefs aan den Heere GUYTON DE MORVEAU, wierdt geleezen in de Akademie van *Dyon*, en ingelascht in het een-en-twintigſte Deel van het *Journal de Phyſique*. Ter ſchraaginge van zijn gevoelen over de oorzaaken des hagels, beroept zich de Heer DE MONTBEILLARD op de waarneemingen der doorluchtigſte naatuurkundigen, en ſtelt natuur- en huishoudkundige middelen ter voorkominge voor.

Deeze omſtandigheid bewoog den Heer GUYTON DE MORVEAU, die nooit eene gelegenheid om nuttig te zijn verzuimde, om het gevoelen wegens het ontſtaan dier verhevelinge te onderzoeken. Hij onderſteunde de menschlievende oogmerken zijner landgenooten, door het ontvouwen van die Theorie, in eene ſchoone Memorie, uitgegeeven in het *Journal de Phyſique* voor Januarij 1777. onder den titel van *Brief van den Heere* DE MORVEAU *aan den Heere* DE MONTBEILLARD, *over den invloed der Elektricke vloeiſtoffe op het ontſtaan des hagels.*

De Heer BUISSART, lid der Akademie van *Arras*, die van het Werk des Heeren DE MONTBEILLARD in 't geheel geene kennis droeg, las, eenige jaaren daarnaa, aan de Societeit eene Memorie voor, over de onderſcheidene voordeelen, welke van eene groote menigte Elektrieke Geleiders zouden kunnen ontleend worden. Men vindt die Memorie in het een-en-twintigſte Deel diens zelfden Journaals (*).

Hoe-

(*) Een plan, ter verbeteringe en regelinge der Anomalien des dampkrings in 't algemeen, voornaamelijk gegrond op het gebruik der Elek-

Hoewel deeze onderſcheidene opſtellen de aandagt van het openbaar beſtuur en van vermogende landbezitters zich hadden doen bepaalen bij een onderwerp van zoo veel aangelegenheids, en ſedert het eerſte waereldkundig worden der denkheelden des Heeren GUENAUT DE MONTBEILLARD, GUYTON DE MORVEAU en BUISSART, talrooze rampen, door den hagel in verſcheiden oorden van *Frankrijk* veroorzaakt, de groote nuttigheid betoogd hadden van de voorgeſlagene maatregelen, of van andere, die gebleeken waren meer kragtdaadig te zijn, of ligter te kunnen volvoerd worden, was het, egter, niet bekend, dat meer dan één landbezitter pooging deedt, om eenig middel, ter afwendinge van deezen geesſel, in praktijk te brengen.

In eene belangrijke Memorie, omtrent het midden van het jaar 1803, bij de Akademie van *Dyon* ingeleverd, door den Heer DENIZE, lid der Societeit, te *Maçon* opgerigt, behelzende een onderzoek omtrent de middelen ter verdrijvinge van onweders en voorkominge van den hagel, ontmoet men eene keurige aanwijzing van eene gewoonte, ſints veele jaaren in onderſcheidene diſtrikten in gebruik — het losbranden van ſchietgeweer, bij het naderen van onweders, om het ontſtaan van hagel te voorkomen. Deeze aanwijzing niet verzeld gaande van eenige opgave aangaande de wijze van doen, zelfs niet van den naam der diſtrikten, alwaar dezelve in gebruik was, en de volvoering der middelen, door den Heer DENIZE voorgeſlagen, naar het oordeel der Akademie, met veele zwaarigheden gepaard gaande, was het gevolg, dat deeze Memorie, in welke alle de verſchijnzels, op het onderwerp ſlaande, met veel duidelijkheids voorgedraagen, en volgens de beginzels der gezonde Wijsbegeerte worden verklaard, niet zoo veel opmerkinge trok, als zij ſcheen te verdienen.

Bij toeval vernam ik kort daarnaa, dat de handelwijze, door den Heer DENIZE bedoeld, in de meeste Gemeenten van het voormaalig *Maçonnais* in gebruik is, en dat een gedeelte van het Buskruid, welk ik na dat gedeelte van het Departement *Saone* en

Elektrieke Kunstgeleiders, wierdt reeds in 1793 te *Leiester* aangekondigd, in welk veele perſoonen, in onderſcheiden oorden van *Engeland*, door den blikſem gedood wierden. In SKINNER's Werk over *Peru* ontmoet men eene menigte vraagen en antwoorden, uit aanmerking van het zelfde beginzel voortvloeiende, en ten bewijze dienende, dat de *Andes* en andere hooge bergen in alle landen natuurlijk het zelfde uitwerkzel hebben, 't geen door middel van hooge afleiders kunstmaatig zoo kunnen voortgebragt worden. De gevoelens over dit onderwerp, in *Engeland* voorgeſteld, ſtaan gewisſelijk in geen verband met de *Franſche* berigten, en hebben hunnen grond in eene beſchouwing *a priori*, taxkende de eigenſchappen en werking van de kragt, *Elektriek* genaamd, gepaard met achtgeeving op de meteorologiſche verſchijnzels, die de nabuurſchap van hooge bergen kenmerken.

en *Loire* zend, ter verdrijvinge van onweders en voorkominge van den hagel wordt gebruikt. Mijn verlangen, om aangaande zulk eene belangrijke daadzaak zekerheid te bekomen, bewoog mij, mij te bedienen van mijne betrekking tot dat Departement, om gebijzonderde narigten in te winnen, raakende de wijze van doen, en derzelver gelijkfoortigheid met de beginzelen, in de Memorie van den Heere DENIZE nedergefteld; en de gevolgen, door dien Schrijver daaruit afgeleid, wekten mijn verlangen om zijne Memorie andermaal te leezen, en de onderfcheidene middelen te toetzen, door dien Schrijver, om het kwaad in zijnen oorfprong te beteugelen, voorgeflagen.

Ik zal hier een geval verhaalen, 't welk mij overtuigd heeft van den invloed van fterk en herhaald fchieten op dikke wolken. In eigen perfoon had ik gelegenheid om deeze waarneeming te doen te *Grenoble*, alwaar eene Artillerieffchool is opgerigt.

De lucht was zuiver en helder, toen, 's morgens ten negen uure, talrijke wolken zich verfpreidden over de ganfche vlakte, in welke *Grenoble* ligt, en de omringende bergen bedekten. Naauwelijks waren de Artillerie-oefeningen begonnen, tuffchen negen en tien uure, of de wolken verwijderden zich boven de *Polygon*, en maakten plaats voor het helderfte azuurgewelf; geene betrokkenheid van lucht befpeurde men aldaar, voordat de wapenhandel een einde hadt genomen.

Het befluit der Memorie is, dat het eenig behoedmiddel tegen den hagel, door de natuurkundigen tot nog toe aangeweezen, was, het oprigten van menigvuldige Elektrieke Afleiders.

Voordat hij overgaat tot eene opgave van de nieuwe hulpmiddelen, welke hij aan het oordeel van deskundigen onderwerpt, vindt de Heer DENIZE geraaden, het refultaat zijner eigen waarneemingen omtrent het ontftaan des hagels voor te draagen. De opgave daarvan zal hier niet onvoegzaam zijn.

De beginzels, op welke de Schrijver zijn gevoelen bouwt, kunnen aldus worden voorgedraagen.

De grondftoffen, welke de beftaandeelen van onweders uitmaaken, zijn dampkringslucht, water, elektriciteit en warmteftoffe.

Water, door warmteftoffe uitgezet, ontbindt zich in dampen; en foortelijk ligter zijnde geworden dan dampkringslucht, rijzen zij omhoog, en voeren mede eene hoeveelheid van Elektriciteit, evenredig aan de ruimte, die zij hebben ingenomen.

Indien de lucht, in welke deeze dampen hangen, van mindere gemaatigdheid dan die dampen is, zullen zij verdikt worden, door het overgaan van derzelver warmteftoffe in meer of min dikke wolken.

Derzelver afmeetingen onder deeze nieuwe gedaante zijnde verminderd, zullen zij eene overtollige hoeveelheid van Elektri-

tricitèit bezitten, die zij kunnen ontlasten, door in gemeenschap te staan, 't zij met andere, of met de aarde, door middel van afleiders; spoedig egter zullen zij hunne elektrieke kragt terug bekomen, indien zij, zekere luchtgewesten, rijkelijk van warmtestoffe voorzien, doortrekkende, in hunnen eersten staat van uitzettinge hersteld worden.

Onweders ontstaan uit de aanraaking van wolken, in verschillenden trap elektriek, vloeiende de elektrieke stoffe van tijd tot tijd uit de eene wolk in de andere, om het evenwigt te herstellen.

Daar de Schrijver het ontstaan van regendroppels gedurende een onweder, en diensvolgens ook van hagel, op eene wijze verklaart, die mij dunkt hem bijzonder eigen te zijn, dat is, door de schudding, voortgebragt in den dampkring der wolken door den blikscm, zal ik zijne woorden aanhaalen.

„ Zoo dra de blikscm uit den schoot des onweders begint voort te schieten, doet de uitbarsting, daardoor ontstaan, alle de deelen der omringende lucht schudden, terwijl zij tevens derzelver digtheid aanmerkelijk vermindert. Deeze schok veroorzaakt hevige trillingen in de kleinste luchtdeelen, maakt diensvolgens de zwaarste vogtige deelen los, en dwingt dezelve tot wederkeerige aannadering. Zij vereenigen zich uit kragt hunner aantrekkinge, en vallen straks in regendroppels neder, wier grootte evenredig is aan de hoeveelheid waterdeelen, die onder het vallen zich daarmede vereenigd hebben.

„ 't Is in dit oogenblik dat het ontstaan van hagel geschiedt, wanneer dezelve zal plaats hebben."

Des Schrijvers theorie, ter verklaaringe van de verschijnzels; die voor en naa plaats hebben in 't einde van een onweder, is volmaakt de zelfde, als door den Heer GUYTON DE MORVEAU, in de bovengemelde Memorie, van de zelfde verschijnzels is gegeeven.

De volgende zijn, volgens den Heer DENIZE, de kenmerken, uit welke men kan oordeelen, dat het tijd is, de behoedmiddelen te werk te stellen.

„ Zoo dra (zegt hij) dikke en donkere wolken zich be„ ginnen opeen te hoopen, indien gij bemerkt dat hevige „ en geweldige winden eene strekking hebben om dezelve „ tegen elkander te drukken, en ze merkelijk te verdikken; zoo „ dra gij den donder in het midden van dezelve begint te hoo„ ren ratelen, en zij zich gestoleerd in de lucht vertoonen, „ hebbende alleenlijk gemeenschap met de aarde door middel „ van dikke nevels of zwaare stortregens: dan nijpt het ge„ vaar, en kunt gij niet te veel spoeds maaken met het stellen van „ de kragtigste en sterkste geleiders tusschen deeze wolken „ en de oppervlakte der aarde."

Mij dunkt, dat de middelen, door den Schrijver aangepreezen, ter verdrijvinge van onweders, onder drie afdeelingen

kunnen gebragt worden, alsmede, dat, hoewel hij, in de aanwijzing van die middelen, geene orde heeft in acht genomen, dezelve tot de drie volgende voorſtellen kunnen gebragt worden.

1. In de lucht hevige beweegingen te veroorzaaken, bekwaam om de waterdeelen te doen ſchudden, die aan dezelve kleeven, en dus overvloedigen regen voortbrengen.

Dit oogmerk kan bereikt worden door het luiden van zwaare klokken, herhaald ſchieten met geſchut, het roeren van trommelen, het in brand ſteeken van buskruid, en het doen opgaan, in 't midden der wolken, van vuurpijlen, na de donkerſte plaatzen gerigt.

2. Het ſtellen van ſterkwerkende afleiders tuſſchen de wolken en de aarde, 't zij door het ontſteeken van vuuren op zekere afſtanden en door drooge ſtoffen aan den gang gehouden, of door het losmaaken van vogtige dampen, of door het branden van harstagtige zelfſtandigheden.

3. Door het aftrekken van de al te overvloedige elektrieke vloeiſtoffe in de wolken begeepen, door middel van een aantal elektrieke geleiders. Daar de donderbuien in *Frankrijk* met een westen en zuidwesten wind opkomen, zou het van dienst zijn, die geleiders in elk gewest in dien oord *des* horizons te plaatzen. Zij moesten opgerigt worden of *op zeer* hooge gronden, of op den top der hoogſte boomen. Deeze bedenking zou het vermenigvuldigen van hooge boomen in die ſtreeken doen aanraaden; ten aanzien der vermeerderinge van brandſtoffe zouden hieruit groote voordeelen ontſtaan.

Deeze is de hoofdzaakelijke inhoud dier Memorie, die den ſchrijver doet voorkomen als eenen Wijsgeer, in de verklaaring van de groote natuurverſchijnzelen door en door bedreven. 't Is de zaak van mannen van kunde en verlichte ſtaatsdienaaren, te beſlisſen, in hoe verre de voorgeſlagene middelen werkſtellig kunnen gemaakt worden ten platten lande, beſtaanbaar met de veiligheid der opgezetenen en de beginzels van een goed beſtuur. De hoop, door deeze Memorie gegeeven, dat ten eenigen tijde eene der drukkendſte rampen van de aarde zal verbannen worden, wordt verdonkerd door het treurig denkbeeld der toevallen, die gebeuren kunnen door het onbezonnen gebruik van de kragtdaadigſte middelen, door den Heer DENIZE voorgeſlagen. Hierom dagt het mij belangrijk, opgave te doen van deezen hoofdzaakelijken inhoud, eer ik verſlag deed van de handelwijze, in het voormaalig *Maçonnais* gebruikelijk, ter voorkominge van onweders, als zijnde het uitvoerigſte Werk, over het onderwerp tot nog toe geſchreeven.

Te *Vaurenard* wierdt, nu vijf-en-dertig jaaren geleeden, deeze handelwijze 't eerst in 't werk geſteld. De Marquis DE CHEVRIERS, voormaals een Zeeofficier, zijn verblijf op zijn Land-

Landgoed te *Vaurenard* hebbende genomen, en verscheiden maalen getuige geweest zijnde van de verwoestingen, door den hagel veroorzaakt, herinnerde zich, op zee van het losbranden van geschut met voordeel te hebben zien gebruik maaken ter verdrijvinge van donderwolken, en nam het besluit, het zelfde middel ter voorkominge van den hagel te beproeven. Ten dien einde bedienде hij zich van schietgeweer, 't welk, bij naderende onweders, op heuvelen wierdt afgeschoten; zijne proeven met de gelukkigste gevolgen gepaard gaande, ging hij daarmede voort tot aan zijnen dood, die in 't begin der Omwentelinge voorviel, om zijne landerijen tegen de verwoesting des hagels te beveiligen, terwijl ten zelfden tijde de nabuurige dorpen veel nadeels leeden. Jaarlijks gebruikte hij tusschen de twee- en driehonderd ponden Mijnbuskruid, 't welk hem uit het Magazijn van *Maçon* wierdt bezorgd.

De opgezetenen der Gemeente, in welke de landerijen van den Marquis DE CHEVRIERS lagen, door eene veeljaarige ondervinding overtuigd van de voortreffelijkheid diens middels, bleeven het naavolgen. Hun voorbeeld wierdt gevolgd door de belendende Gemeente, en, zich al verder en verder verspreidende, is het thans aangenomen in de Gemeenten van *Vaurenard*, *Iger*, *Azé*, *Romanèche*, *Juliuat*, *le Terrins*, *Pouilly*, *Fleury*, *Saint Sorlin*, *le Viviers*, *les Bourteaux*, en verscheiden andere. De grootte der kanonnen, hunne lading, en het getal der losbrandingen, verschilt naar maate van plaatzelijke en andere omstandigheden. De Gemeente van *Fleury* bedient zich van een Mortier, die telkens met een pond kruid wordt geladen. Gemeenlijk wordt hij afgeschoten op de hoogten, voordat de wolken tijd gehad hebben in grooten getale opeen te pakken, en het schieten wordt herhaald, tot dat de donderwolken geheel verspreid zijn. Volgens opgave des Opziener's van het Magazijn van *Maçon*, worden daartoe jaarlijks van achthonderd tot duizend pond kruid gebruikt.

De verspreiding deezer handelwijze binnen weinige jaaren, en het bestendig goed gevolg daarvan, doen het als wenschelijk voorkomen, dat het gebruik niet zal bepaald blijven tot de Gemeenten, alwaar zij is aangenomen, maar zich zal uitbreiden overal, daar de geeselroede treft.

't Is de zaak der geleerde Genootschappen, die, in dit geval, de theorie door eene veeljaarige ondervinding kunnen bevestigen, het te werk stellen eener handelwijze aan te moedigen, die niet kostbaar is, noch van zwaarigheden gaat vergezeld, en de volvoering van welke, door haare eenvoudigheid, naar de eenvoudigheid der landbewooners is berekend.

TIOHANG.

Eene Chineesche Geschiedenis.

TIOHANG, de Zoon van TIEKING, een Geleerde te *Taming*, eene Stad in het Landschap *Pekin*, bezat een vlug verstand, eene edele en grootsche ziel. Deeze Jongman, na *Pekin* gezonden om zich in de Letterkunde zijns Lands te oefenen, verkreeg, in gevolge van zijne betoonde vlijt, binnen weinig jaaren, den graad van *Siou-tsai*.

Na huis keerende, versierd met zijn blaauwen mantel, het onderscheidend teken der *Siou-tsais*, vondt hij zich genoodzaakt stil te houden in eene Stad, omtrent een halven dag reizens van *Taming* gelegen. Hij verzogt om nagtverblijf aan eene bedaagde Vrouw, welke hij ontmoette: hij werd, naar het aloud gebruik der *Chineezen*, met alle betuigingen van vriendschap ontvangen en geherbergd.

In gesprek met deeze Vrouwe getreeden, ontdekte hij, dat ze bij herhaaling zugten loosde, en ook een stillen traan liet vloeijen. Zulks trof zijn gevoelig hart, en hij waagde het, na de oorzaak haars boezemleeds te vraagen. Met een diepgehaalden zugt gaf zij te kennen, veel reden te hebben, om te vreezen, dat door de ontdekking haar leed zou vermeerderen — dan zij voer voort, zeggende: „ Mijns Zoons ongesteltenisse, tot welker herstel geen middel is, de staat van „ moedeloosheid en kwijning, waarin hij zich bevindt, en de „ gevolgen, voor welke ik vrees, vervullen mijne ziel met „ schrik en weedom. Hij beminde vuurig de Dogter eens In„ woonders van *Taming*, wier zedigheid en deugd haare „ schoonheid evenaarden, en hij werd van haar met niet min„ der teederheid weder bemind. Hij vroeg haar ten Huwelijk „ van haare Ouderen, en dier toestemming verkreegen hebbende, naderde de dag der Huwelijksvoltrekking met snelle „ schreeden — — dan de Eerste Mandarijn, de barbaarsche „ TAKUAI, deedt de Jongedogter wegvoeren, en wij zijn tot „ nog toe niet in staat geweest, de plaats, waar hij die weggeroofde verborgen houdt, te ontdekken. — Mijn Zoon, „ deeze hartverscheurende tijding hoorende, snelde, zonder „ tijdsverzuim, na *Taming*, en deedt alle hem mogelijke poogingen om de aan hem verloofde Bruid te ontdekken; doch „ te vergeefs. Mijn Zoon ligt in de diepste verslagenheid „ neergedompeld, overstelpt met eene boezemsmerte, welke „ geene verligting kan worden toegebragt; traanen te storten, „ zugten te loozen, is al zijn bedrijf. Te vergeefs heb ik „ alle middelen, in mijn vermogen, aangewend, om balzem

„ te

„ te gieten in zijn diep gewond hart: dan alles ſchijnt veeleer
„ zijn onheil te vergrooten, dan te verminderen. 't Is thans
„ zes dagen geleeden dat eene koorts hem heeft aangetast;
„ deeze doet hem wegkwijnen. — Helaas! ik vrees, dat
„ ik, binnen kort, hem den laatſten ſnik zal zien geeven; een
„ ſnik, die mij geheel kinderloos zal maaken." — Een vloed van traanen vergezelde deeze woorden.

De jonge TIOHANG voelde zich diep getroffen door dit verhaal, en, bezield met moed, ſprak hij de weemoedige aan: „ Wees goeds moeds! wanhoop niet! de kwaal is niet raad-
„ of redloos. Waar is uw Zoon? Mag ik hem zien?" — De goede Vrouw bragt den Reiziger in het vertrek; waar haar Zoon op het bedde lag uitgeſtrekt. Hij zag 'er een Jongeling in de eerſte vaag des leevens, ſchoon van gelaat, maar vermaagerd; ſmert ſchilderde den dood in de weezenstrekken: kwijnende oogen, vol traanen, wendden zich met moeite om; hij ſloot ze weder, en ſcheen het licht te ſchuwen; herhaalde zugten, door ſnikken afgewisſeld, gaven eene ſmertvolle beweeging aan zijne borst, en eene zagte ſtem herhaalde, bij wijlen, mompelende: *Ach!* SOHEPIN! *Al te beminnelijke, al te dierbaare* SOHEPIN! — TIOHANG, hem vriendelijk bij de hand vattende, ſprak: „ Geef u niet aan moedeloosheid en
„ wanhoop over; het voorwerp uwer Liefde is voor u niet
„ onherſtelbaar verlooren: de grootmoedige Monarch, door
„ den Hemel over het Rijk geſteld, ſpreidt de ſtraalen zijner
„ Regtvaardigheid over alle deelen van hetzelve. Hebt gij
„ uwe klagten niet voor zijne ooren gebragt?" — *Ach! hoe kan ik mijne traanen doen vlieten aan den voet van 's Vorſten ontoegankelijken Thron?* — „ Dan," antwoordde TIOHANG, „ zal ik den weg voor u banen: reeds verſcheide
„ keeren heb ik den Opper-mandarijn geſproken; hij kent
„ mij; ik zal u aan hem voorſtellen, en gij zult in hem een
„ Beſchermer en Redder vinden." — Op deezen ſtraal van hoope blonk in SAHIKOU's oog een vreugdeblik, ondanks de diep gegroefde zorgen, welke zijn aangezigt fronſten. *Ach!* riep hij, *mogt dit geene ijdele hoop weezen! dan ware mijn dood onverwijld daar!* — „ Neen," hernam TIOHANG, „ſchep
„ moed; morgen, met het aanbreeken van den dageraad, ſnel
„ ik na *Taming*, om mijne Bloedverwanten te zien, van
„ welken ik verſcheide jaaren verwijderd geleefd heb. Zij
„ zullen gaarne toeſtaan, dat ik, voor eene zo regtmaatige zaak, alles, wat in mijn vermogen is, aanwende.
„ Ik zal onverwijld wederkeeren, en u na de Hoofdſtad geleiden."

TIOHANG, geheel van het gewigt deezer zaake doordrongen, ſpoedde zich 's volgenden daags vroeg op den weg na zijne Vaderſtad, bezield door de ſtreelende gedagte, dat hij eene zo gunſtige gelegenheid gevonden hadt om eene edelmoedige

dand te verrigten, en vol hoope, dat zijn deugdzaamheid bekroond de goedkeuring zijner Ouderen zou wegdragen.

Aan 't Ouderlijk Huis gekomen, deedt zich voor zijn oog een tooneel op, 't geen hem met verbaasdheid en schrik vervulde. Dat huis, voortijds vol volks om zijn Vader te spreeken, was thans eenzaam. Hij trad verder voort, en ontmoette in 't einde een ouden knegt, dien hij na zijn Vader vroeg. — Traanen alleen strekten tot antwoord. — Bekneld en gejaagd door duizende kommervolle gedagten, drong hij door tot het vertrek zijner Moeder, die hij in de uiterste verlegenheid aantrof, en zwemmende in traanen. — „ Ach!" riep hij uit, haar in de armen vliegende, „ Ach! mijn Vader leeft dan „ niet meer?" — Zijne Moeder, hem omhelzende, en met moeite opstaande, sprak: *Mijn Zoon! uw Vader leeft — uw Vader leeft nog; dan hij leeft, overdekt met ongenade, en begraaven in elende. — Een ongelukkige Grijsaart, dien* TAKUAI, *die barbaar, van eene eenige Dogter beroofd heeft, kwam tot uw Vader, om diens bijstand, te haarer wederverkrijging, te smeeken. — Uw Vader heeft zich, met ijver, ter handhaaving van de zaak diens verongelijkten gekweeten. Die wreede Mandarijn, tegen hem verhitterd, heeft hem wreedlijk doen vatten; en bij zich, zints eenige dagen, in harde boeijen. —* „ *Ach! dat* „ monster!" riep TIOHANG uit, door verontwaardiging geheel vervoerd. „ Ik had niet verwagt, zulk eene overmaate van „ snoodheid te zullen hooren. Maar hij zal niet lang ze„ gepraalen. Neen! dat hij beeve, van wegen de wraak, „ die boven zijn hoofd hangt." — Deeze woorden gesproken hebbende, onttrok hij zich aan de omhelzingen zijner Moeder, en snelde na de gevangenis.

Verlof, om in de gevangenis te gaan, verkreegen hebbende, vondt hij in het benedenste van een tooren, waar een flaauwe lichtstraal bezwaarlijk doordrong, den eerwaardigen TIEKING op een vogtigen vloer liggen, beladen met zwaare ketenen; doch die, door zijne bedaardheid, de duidelijkste blijken gaf van zijn deugdzaam hart, wel gedrukt, maar niet onderdrukt door onheil. — Op dit gezigt gaf de jeugdige TIOHANG een schreeuw, en viel zijn Vader om den hals. Met de uiterste bedaardheid voerde de oude geketende hem te gemoet: *Mijn Zoon! gij ziet in mij een voorbeeld van de onregtvaardigheid der menschen. Maar egter blijft de deugd een zoeten troost, in deeze uure van beproeving. Omringd door al de naarheid van deezen kerker, ben ik vergenoegder, dan de dwingeland, die mij verdrukt, te midden van de pragt zijns vrolijken verblijfs. Ik heb getragt den onschuldigen en verdrukten tegen de onregtvaardigheid van dusgedanig te beschermen; en, schoon mijn leevenseinde daarvan het gevolg ware, zal het denkbeeld, van eene goede daad verrigt te hebben, mij aangenaam wezen!*

„ Ach!

„ Ach!" riep TIOHANG uit, „ die ſchurk verdient duizend
„ dooden. Deeze hand, ja deeze eigenſte hand, zal het on-
„ gelijk, u aangedaan, wreeken!"

Neen, mijn Zoon, draag zorg om geene ſchande over uzelven en over uwen Vader te haalen, door eenige onberaade daad. Mijne onſchuld zal openbaar worden — de Hemel is regtvaardig!

„ Wel dan," hernam TIOHANG, „ dan zal het mijne taak
„ weezen, uwe onſchuld en deugd bekend te maaken: de
„ Hemel is regtvaardig, en zal weeten hoe mijnen toeleg te
„ begunſtigen. — Zeg mij, waar de ongelukkige Grijsaart
„ woont, wiens zaak gij te vergeefs hebt zoeken te handhaa-
„ ven." — Hierop deelde hij hem zijn oogmerk mede, en ontdekte het beſluit, 't welk hij met SAHIKOU genomen hadt. Zijn Vader omhelsde hem teeder, onder het uitboezemen van deeze woorden: *Dank zij den Hemel, ik ken u voor mijn Zoon! Gaa — de Hemel zal uwe braafheid niet onbeloond laaten!*

Vol van drift en hoope zogt TIOHANG den Vader op van de weggevoerde Dogter, en, deezen uit de bedwelmende mistroostigheid opgewekt hebbende, haalde hij hem over, om mede na *Pekin* te gaan. Voorts ging hij zijne Moeder vertroosten, en kwam in den avond ten huize van SAHIKOU. 's Anderen daags gingen deeze drie op weg, en bereikten binnen weinige dagen *Pekin*.

De kundige en onvermoeid werkzaame TIOHANG verkreeg gehoor, voor zichzelven en zijne twee Reisgenooten, bij den Opper-mandarijn. Hij droeg deezen, met al de kragt zijner welſpreekenheid, de verdrukking voor, onder welke de ongelukkige SOHEPIN zugte; het harde lot, 't welk haar grijzen Vader trof, en de wanhoop, die den beroofden Minnaar aangreep: en, toen hij kwam aan de beſchrijving van 't geen zijn Vader moest lijden, wegens het verdeedigen van eene zo hoogst regtvaardige zaak, bezielde hij zijne aanſpraak met zo veel vuurs en het teederst beweeglijke, dat de Opper-mandarijn zich van traanen niet kon wederhouden.

De regtſchaape Eerſte Staatsdienaar verwijlde niet om den Keizer van alle de bijzonderheden deezes gevals kennis te geeven. De Monarch werdt met ſchrik vervuld op het hooren van de laage boosheid van TAKUAI, diep getroffen wegens het lijden van TIEKING, en bewoogen door diens edelmoedigheid, en die van deszelfs Zoon. De Keizer beval, dat den ſnooden Mandarijn, op 't oogenblik, alle zijne waardigheden zouden ontnomen, en hij voorts na het allerwoestſte gedeelte van *Tartarye* gebannen worden; dat TIEKING hem zou opvolgen in de waardigheid, zo onwaardig door hem bekleed; en dat TIOHANG, onder de begunſtiging des Keizers, te *Pekin* de bevordering tot Rijkswaardigheden zou af-

afwagten. —— De moedige Jongeling hadt het genoegen van deeze bevelen na *Taming* te brengen. Zijn braaven Vader uit de verſchriklijkheden des naaren kerkers verlost en de voor hem beſtemde waardigheid opgedraagen hebbende, ſmaakte hij den wellust, om aan den bedrukten Grijsaart diens Dogter, en aan een teeder Minnaar het voorwerp van zijne genegenheid over te leveren.

Dit alles verrigt hebbende, keerde TIOHANG na *Pekin* terug, waar hij van de eene waardigheid tot de andere opklom, tot dat hij den post van Opper-mandarijn verkreeg, een voorbeeld werd voor verſtandige Miniſters, en een voorwerp van bewondering en liefde door het geheele Rijk.

TREKKEN VAN VALSCH VERNUFT.

Zeker iemant, van een honderdjaarigen grijsaart, als een vreemd verſchijnzel, hoorende ſpreeken, zeide met nadruk: „ Eene verwonderlijke zaak, voorwaar! Indien mijn „ grootvader nog leefde, zoude hij honderd en tien *jaaren* „ oud zijn."

Een ander gevraagd zijnde, hoe oud zijn broeder was, die op hem in jaaren volgde: „ Naa verloop van twee jaaren zullen mijn broeder en ik even oud zijn."

Een koopman, die voor vijf ſtuivers verkogt, 't geen hij voor zes ſtuivers inkogt, zeide „ dat het van de menigte „ moest komen."

Een hoveling, wien LODEWIJK DE XIV vraagde, wanneer zijne vrouw zou bevallen, gaf tot antwoord: „ Wanneer het „ uwe Majeſteit zal believen."

Zeker man, een ſchip zoo diep geladen ziende, dat de boorden gelijk waters waren, zeide: „ Indien de rivier nog wat „ hooger rijst, zal dit ſchip moeten zinken."

Zeker iemant, die eene Eklips op het Obſervatorium wilde gaan zien, en wien men zeide dat hij te laat zoude komen, gaf tot antwoord: „ De Heer DE CASSINI is mijn vriend, en „ hij zal mijnenthalven wel van nieuws willen beginnen; „ daarenboven geloof ik niet dat men met de Eklips zal beginnen, voordat de Koning gekomen is."

Iemant zeide: „ Ik heb 'er op gevloekt, niet in 't water te „ zullen komen, voordat ik heb leeren zwemmen."

Een ander, hoorende dat RACINE zich te Port Royal hadt doen begraaven, riep: „ Bij zijn leeven zoude hij dat „ nooit gedaan hebben."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

REDEVOERING OVER WIJSHEID EN RIJKDOM.

Door J. C. A. SANDER,

Christen-Leeraar bij de Lutherſche Gemeente te Zaandam.

Wijsheid is goed met een erfgoed, en maakt dat iemand zich over de zonne verheugen kan. Want gelijk de Wijsheid beſchermt, zo beſchermt het Geld ook; maar de Wijsheid geeft het Leven dien die ze heeft.

PRED. VII: 12, 13.

Weêrhield ons niet de achting voor de menschlijke natuur, wij zouden ſchier zeggen, dat de menſchen met zich zelf oneens waren bij de waardeering van Wijsheid en Rijkdom, niet wetende welke van beide het hoogst te ſchatten. Niemand durft openlijk der Wijsheid hoon ſpreeken; en de zedelijke natuur, die van God afſtamt, kan nimmer zo geheel verbasteren, of daar blijft altijd eene aanmerklijke maate van hoogachting overig voor de Wijsheid, ook dan wanneer haare leſſen niet opgevolgd worden. De meest aan de zinnelijkheid verſlaafde mensch heeft oogenblikken, waarin hij haare waardij gevoelt en haar gemis betreurt.

Niettegenſtaande dit, met hoe veel grooteren ernst en ijver wordt op aarde naar den Rijkdom getracht, dan 'er aan de verwerving der Wijsheid wordt beſteed! met hoe veel uiterlijke eerbetooning wordt niet de grootheid, op Rijkdom gevestigd, te gemoet gegaan! hoe greetig, eindelijk, worden de genietingen, waartoe de Rijkdom den weg baant, gekozen boven 't ſtil geluk, 't geen in 't gevolg der Wijsheid is!

Inderdaad! beide deeze dingen hebben hunne oorſpronglijke waardij. Zonder bedenking zoudt gij dien eenen nietswaardigen noemen, die de Wijsheid openlijk hoonde, door woord en daad; met even min bedenking

ware hij te beſtempelen met den naam van eenen dwaas en ondankbaaren, die den overvloed wilde van de hand wijzen, welke zich hem aanbiedt, ter verkrijginge langs eerlijken weg.

Doch, gemaatigdheid in de waardeering van den Rijkdom is het grootſte ſieraad voor een redelijk wezen. Zij is het, die een gevaarlijk overſlaan der waage zal beletten. Wie deeze gemaatigdheid bij zich aankweekt en dan door de Voorzienigheid in ruime maate is bedeeld met de goederen deezer aarde, hij zal met hun gebruik vereenigen de opvolging van de voorſchriften der Wijsheid, en zijn ſtaat zal, buiten andere toevallen, zo gelukkig zijn, als dezelve in deeze onvolmaaktheid worden kan.

Dit is nu, naar 't mij voorkomt, juist dat geene, wat ons wordt geleerd in het bondig gezegde van Davids wijzen Zoon, aan 't hoofd deezer Redevoeringe geplaatst. Laat ik eenige oogenblikken bij deszelfs overweginge verwijlen.

Wijsheid zegt hier meer dan enkel ſchrander overleg ter bereikinge der voorgeſtelde bedoelingen. Spreeken wij, in onze taale, van Wijsheid, het is juist niet gezegd, dat wij daarbij tevens denken om Godsvrucht en Rechtſchapenheid. Den, in zijn vak kundigen en doorſlepenen, man noemen wij ras *verſtandig*, om 't even tot welke einden hij zijne kunde en zijn gauw vernuft bezige. — Niet alzo in de Schriften die den ſchat der Openbaaringe bevatten, die niets prijzen of verheffen dan het geen den Allerhoogſten verheerlijkt; niet alzo in den mond des wijzen Predikers. Hier wordt bedoeld die Wijsheid, welke van boven is; die Wijsheid, waarvan het beginzel is *de vreeze des Heeren*; waarvan wij de korte beſchrijving vinden in het Boek Job: *Ziet! de vreeze des Heeren, dat is de Wijsheid; en het kwaad mijden, dat is Verſtand.*

Deeze Wijsheid, nu, waarvan de hoofdbouwſtoffe is de vreeze des Heeren, noemt de Prediker *goed met een erfgoed*, met eene ruime toedeeling van geld en goed, het zij door ervenis verkregen, of door 't geluk u toegeworpen, of met arbeid verdiend; en zij wordt gezegd, in verbinding met deezen zegen, uit te werken, *dat iemand zich over de zonne verheugen kan.* — De zon giet met haare koesterende en verlichtende ſtraalen leven uit over het geſchapendom; zij ſtaat, verheven aan het firmament, een voorwerp der beſchouwinge en bewon-

wonderinge van elk redelijk gevoelig wezen; en alleen zij, die, weggerukt uit het rijk der levenden, in den schoot der aarde slaapen, zijn buiten het bereik van haaren invloed. — Zij strekt daarom den Prediker hier tot een zinnebeeld van het leven of levenslicht; zijn gezegde houdt dus in, dat Wijsheid met een erfgoed iemand in staat stelle om zich over zijn aanwezen op aarde te verblijden

Beide, Wijsheid en Geld, worden gezegd *te strekken tot eene bescherminge.* De Wijsheid, namentlijk, ons geheel gedrag regelende, beschermt ons tegen alle die rampen en wroegingen, welke, volgens het rechtvaardig en wijs bestel des Allerhoogsten, in den loop der dingen voortvloeien uit dwaasheid of ondeugd; terwijl het Geld beveiligt voor die grievingen, welke onafscheidelijk bevonden worden van deszelfs gemis; voor de onbehaaglijkheid der ontbeeringe en den last der drukkende zorgen der neeringe.

Na deeze welverdiende lofbetuiginge komt de Prediker nog eens terug op de Wijsheid, vermeldende nog een voorrecht aan haar alleen eigen, ook buiten vereeniging met den Rijkdom: *maar de Wijsheid geeft het Leven dien die ze heeft.* Zij schenkt, reeds op zich zelf, vergenoegen en gemoedsrust; zij verplaatst in dien staat des welbevindens, die eigenlijk en eeniglijk het waare des levens uitmaakt; waarom dusdanige staat van vergenoeginge, door den Oosterling, gewoon met weinig zeggens veel uit te drukken, *leven* wordt genaamd.

Na deeze woordverklaaringe achte ik mij verpligt, nog een weinig te blijven stilstaan bij de zo schoone waarheden, in bovenstaande Spreuke door den wijzen Koning geleerd.

Veel prijs stelt hij op Wijsheid met een erfgoed. Niets zal ons van de juistheid deezer waardeeringe krachtiger overtuigen, dan wanneer wij eens beide, als buiten vereeniging met elkander, beschouwen.

Wat is Rijkdom zonder Wijsheid? — De beantwoording deezer vraage valt ligt voor eenen iegelijk, die oplettendheid besteed heeft aan de dwaasheden en ondeugden, die daar plaats grijpen, waar de Rijkdom in de hand van eenen zot is.

De glans des gouds verblindt zeer ligt het oog van hem, die zich door Wijsheid niet laat onderrichten aangaande de waardij, welke hetzelve al of niet heeft

Dat oog begint te ſchemeren; en verdienſten, niet door deezen glans beſtraald, liggen voor dat, nu reeds door valſchen glans verwende, zintuig in de ſchaduwe. Ziet daar den oorſprong van dien ontzinden hoogmoed, welke in het hart van den rijken zot den ſcepter zwaait! een hoogmoed, zo vernederend voor een redelijk wezen, 't geen hoogere beſtemming kent; een hoogmoed, rijk aan grievingen voor dien, die de uitwerkſels van denzelven moet ondervinden. — Verkeerende in den valſchen waan, dat *rijk* en *fatſoenlijk* woorden zijn van gelijke betekenis, wordt de man, door rijkdomshoogmoed opgeblazen, in de zamenleving door zijne hooggaande eiſchen ſchier ondraaglijk. Zich onkwetsbaar rekenende op zijne gewaande hoogte, vermeet hij zich, op allen, welke niet door rijkdom uitmunten, met eenen blik van hoogheid neder te zien; meent hij van eenen ieder onbepaalden eerbied te kunnen vorderen; en laat hij dien, die deezen tol aan hem ontzegt, zijne gevoeligheid deswegen bij gelegenheid zeker *ondervinden*. Van daar al het willekeurige in zijne bedrijven, waardoor hij zijne onafhangelijkheid tracht aan den dag te leggen; terwijl zijne weldaaden zijn aan te merken als de hoofdſom, waarvan hij de renten eener diepe onderdaanigheid verwacht. — Dit is een der hoogſtſchadelijke uitwerkſelen van den Rijkdom zonder Wijsheid.

Hetgeen het ſnijdend werktuig is in de hand van een kind, is de Rijkdom in de hand van hem, die niet tevens aan de Wijsheid gehoor geeft. — Groot is de invloed, die den Rijkdom vergezelt, maar een vloek in de hand des menſchen van evengenoemde geaartheid. Zonder in aanmerking te neemen wat Gerechtigheid en Menſchenliefde vorderen, is hij altijd wakker en in de weer om dien invloed te doen werken ten goede zijner belangen of driften. Door dien invloed poogt hij de weegſchaal der Gerechtigheid ten zijnen voordeele te doen overſlaan; door dien invloed tracht hij, onverzadelijk, zijne ſchatten te vermeerderen ten kosten van 't beſtaan zijns medeburgers; door dien invloed omſtrikt hij, waar hij maar kan, en eerlijkheid en onſchuld, bezigt geene als een werktuig tot wraakbaar bedrijf, en doet deeze vallen ten prooi zijner onbeteugelde lusten.

Want waar zijn deeze meer van elk bedwang ontheven, dan in het hart des Rijken, maar die de levendig-

maa-

maakende Wijsheid noch kent noch eerbiedigt? —— De weg, die heenvoert tot genietingen van allerlei aard, ligt voor hem, wijd, welgebaand en bekoorlijk. Erkennen wij, dat juist in eenen ſtaat, waarin wij onze begeerten niets behoeven te ontzeggen, den zwakken mensch de hand der hemelſche Leidsvrouwe bovenal noodig zij — dan, bid ik u! wat moet 'er van worden, wanneer, in dien gevaarlijken toeſtand, de weldaadige invloed der Wijsheid op 't hart des ſtervelings niets vermag? — Van alle kanten het gevlei der verleidinge en de bekoorlijke gedaante der vermaaklijkheden! inwendig de brandende begeerte naar genot, en die begeerte door geene bekrompenheid gebreideld! — het kan niet anders of zij moet uitbarſten, doodelijk voor geluk en deugd van elk, die haar in den wilden vaart ontmoet, en van hem zelven, die haar in den boezem heeft gekweekt en al te ligtzinnig vrijen loop gelaten.

Want nimmer is in 't geleide des Rijkdoms zonder Wijsheid *welgeregeld* overleg en *voegzaame* ſpaarzaamheid. Als niets geacht wordt het erfgoed, wiens verwerving geene moeite aan zijnen bezitter heeft gekost en waarvan het gemis nooit door hem wierd ondervonden. Het ontzinde denkbeeld komt boven, als of die ſchatten nooit verminderen, immers nooit geheel verdwijnen konden. Die goudmijn ſchijnt onuitputlijk, die bronwel onverdroogbaar; en, daar nooit bedaarde overweging plaats greep, konde ook nimmer de dwaasheid van zulk gevoelen nadruklijk blijken. — Nu is voor de verkwisting elke toegang waag en wijd opengeſteld, en, misleid door den valſchen ſchijn eens dwaallichts, rent de rampzalige in zijn verderf. Schier zonder tusſchenpoozinge vervangt het eene kostbaare vermaak het andere; de geest verliest alle veêrkracht en vatbaarheid voor edeler genoegen. Eindelijk worden ook de zinnen ſtomp, de ſchatkist raakt uitgeput, het geweten neemt zijne ſtraffende roede op — dat werkt Rijkdom zonder Wijsheid!

Zomtijds doet hij den mensch in eene andere dwaasheid vervallen, die het tegengeſtelde uiterſte uitmaakt van die ongelukkige fout, waarop wij zo even ons oog gevestigd hielden; ik bedoele de Gierigheid. Niemand immers zal aarſelen, dien eenen dwaas te noemen, wien 't bezit des gouds voldoet, zonder dat hij van hetzelve een voegzaam gebruik durft maaken. Deeze gedrocht-

lijke gemoedsgeſteldheid wordt nogthans menigvuldig aangetroffen bij den gunſteling der Fortuin. Het hart gevoelt de grootte des zegens, die in het rijke erfdeel is gelegen, maar vreest dit te verminderen of eerlang geheel te ontbeeren, en daarom wordt deszelfs gebruik gemijd, hetwelk de bezitter zich zelf en anderen op de onrechtmaatigſte wijze onthoudt. Van'kwaad klimt ook deeze dwaasheid op tot erger, en, niet zelden alle paalen te buiten gaande, vertoont zij in 't affchuwlijkſte, maar ook tevens in 't beſpotlijkſte licht, Rijkdom zonder Wijsheid.

Wien dus de goederen des geluks in rijke maate ten deele vielen, zonder dat hij tevens het, tot een rechtmaatig gebruik en wijze beſtuuring van dezelve noodige, verſtand ontving — eene of meer van deeze verkeerdheden zult gij altijd bij hem waarnemen. — Welk een, geheel daarvan verſchillend, tafereel zal zich aan uw oog vertoonen, wanneer gij Rijkdom en Wijsheid bij eenen mensch vereenigd ziet!

In dat geval verliest het Goud deszelfs gevaarlijken invloed geheel en al. De Wijsheid leert den mensch deszelfs juiſte waarde kennen; zij roept hem onophoudelijk toe: vergaap u niet aan deszelfs glans! zo veel geldt het, en meerder niet! zij wijzigt het gebruik van den Rijkdom, waarſchuwt voor het misbruik als de moeder van duizendvoudige ellende; waarſchuwt voor afgodiſche vereering van het levenloos metaal; en hiermede is al het voedſel onttrokken aan bovengemelde verkeerdheden.

De man, door den Heer gezegend met Wijsheid en met Rijkdom, treedt onder zijne medeburgeren op, gelijk de verwarmende zonne zich weldaadig aan het firmament vertoont. Hij wandelt beſcheiden onder hen, geenerlei meerderheid van wege zijnen rijkdom zich bewust. Bereid om wel te doen, waar de maatſchappij zijne medewerking tot nuttige einden, waar de medemensch in bijzondere belangen zijnen invloed, zijne hulpe noodig heeft, verheft hij zich op deeze wijze tot een waardig voorwerp van den eerbied aller braaven, bij wien *zelf* zijne nagedachtenis nog in zegen blijft. In elken uitgeſtrekten of meer bepaalden kring, als mensch, als burger, als echtgenoot, als vader, heerſchen, zo ver 't van hem afhangt, tevredenheid en gelukzaligheid; gelukzaligheid, op eenen vasten grond gebouwd, en in zo

nauw

nauw verband gesteld met den Godsdienst, dat zij nooit geheel kan verbrijzeld worden.

Hij is gelukkig in en voor zich zelf. Gelukkig, dewijl hij zijne genietingen kiest en regelt naar de voorschriften der hemelsche Wijsheid; gelukkig, dewijl hij geniet, vervuld met liefde en dankbaarheid jegens den genaderijken Gever; gelukkig, dewijl hij zo schoone gelegenheid heeft en gebruikt, om te voldoen aan dien Godlijken trek, geluk te verspreiden. Zijn vermaak is van dien aard, dat het hem wezenlijk sterkt tot de uitoefening zijner pligten, sterkt tegen den kwaden dag, die ook over hem kan aanbreeken. — Voor het tegenwoordige, door zijn erfdeel beveiligd tegen de onaangenaamheden der drukkende zorgen of lastige onthouding van geoorlofd vermaak, beveiligt de Wijsheid zijn hart tegen verderflijke weelde en onteerende gierigheid, tegen ieder misbruik 't geen den vrede der ziele stoort. Terwijl het nu niet anders zijn kan, of tevredenheid des gemoeds moet bij zulk eenen man wezenlijk en duurzaam zijn, moeten wij den Prediker toestemmen: *Wijsheid is goed met een erfgoed, en maakt dat iemand zich over de zonne kan verheugen.*

Wijsheid zonder erfgoed, daarentegen, is in deezen staat van zinnelijkheid, oppervlakkig beschouwd, geen zo wenschelijke toestand. Wij hebben te veel behoeften, te veel kennis aan, en vatbaarheid voor vermaak, dan dat de Wijze, maar dien geen rijk erfdeel toeviel, een voorwerp der benijdinge voor zinnelijke menschen zoude kunnen zijn. Zo ras echter de zaak van eenen anderen kant wordt beschouwd; zo haast de mensch den mensch aanmerkt als bedeeld met hoogere vooruitzichten, dan moet ook dat oordeel ras veranderen. Dit bezefte ook de Prediker, toen hij de Wijsheid voorstelde als het Leven gevende dien die haar bezit.

Alle schatten der Wijsheid zijn niet in staat, drukkende zorgen geheel te verwijderen, wanneer zij aan de hand der behoeftigheid u ter zijde gaan. Ook de Godsdienstigste haakt naar vreugd en betaamend zinvermaak, waarvan volslagen gemis hem zomtijds kan doen treuren. Onze stoffelijke natuur, immers, blijft vatbaar voor de indrukselen der stoffelijke waereld. Daarom, echter, verliest des Predikers getuigenis nog niets van deszelfs kracht en waarheid.

Want dat blijft toch eene onlochenbaare waarheid, dat, waar wezenlijk geluk zal huisvesten, de mensch de hoofd-bouwſtoffe daartoe in zich zelf behoore te hebben. En wiens voorrecht kan dit anders zijn dan dat des Wijzen! Hij heeft middelen ter verzachtinge van de pijn der zorgen en der ontbeeringe, en, buiten zommige tijden van ſomberheid, die hij als mensch niet ontgaan kan, ſmaakt zijne ziel eene zachte kalmte en onbekende vreugden.

Hij bezit, immers, den onbetaalbaaren ſchat des goeden gewetens, daar de vreeze des Heeren zijne Wijsheid uitmaakt. Geenerlei grievingen des zelfverwijts vermeerderen het onbehaaglijke in zijnen toeſtand, en daarom kan diepe bekommering ſlegts van korten duur zijn. — Hij ziet getroost terug op zijne bedrijven, en hoe veel vreugds baart hem niet de herinnering aan trouw volbragte pligten en welbeſteedde krachten! hij erkent het zijne gedaan te hebben, en verontrust zich niet over 't geen zijne hand niet konde dwingen.

Want, dat zijn erfdeel ſober uitviel en geen overvloed zijne werkzaamheden bekroonde, heeft hij geleerd aan te merken als beſchikking des Allerhoogſten, en zijn hart vindt rust in de onderwerping aan diens beſtel. Hem kwelt niet de pijn der murmureering of der ontevredenheid. Hij aanbidt, hij vertrouwt, hij dankt voor elk genot, voor elke opbeuring, welke door den ontevredenen niet geteld wordt; en de waereld beſchouwende uit het rechte oogpunt, als waarin aan niemand overvloed is toegezegd, rekent hij al wat hem daarvan toevalt voor winst en gunstbetoon.

Hij wijkt niet af van de vreeze des Heeren. De veredeling van zijnen onſterflijken geest, te midden van zorg en zelfbeheerſching, verſchaft hem de zaligheden der zelfvoldoening. Sneller klopt zijn hart bij elken zegepraal, dien hij over zich zelf behaalde; bij elke vaardigheid, die hij verwierf; bij elke werkzaamheid, die hij voleindigde; bij elke kundigheid, die hij zich eigen maakte; bij elk toevoegſel, waarmede hij de ſom der menschlijke gelukzaligheid vermeerderde. Het ſtaat dus aan hem, door werkzaamheid en godsvrucht na elken dag zich een' blijden avond te bereiden. Het reine hart is altijd blijde.

Boven dit allen, nu, blijft zijn oog onafgekeerd gevestigd op dien hoogeren gelukſtaat, waar 't genoegen

niet

niet bepaald is bij 't vergangelijk genot. Dat vooruitzicht ſterkt hem in zijnen loop en geeft voedſel aan zijne krachten in het worſtelperk des levens. Blijde verwachting vergezelt hem, en ſtelt hem ſchadeloos voor menige ontbeeringe; en voor elken opmerkzaamen beſchouwer ſtrekt hij ten ſpreekenden bewijze, dat de Wijsheid het Leven geeft dien die haar heeft.

Zijn Rijkdom en Wijsheid zo zeer berekend elkander de hand te bieden, om den bezitter op te voeren tot het hoogſte toppunt van menschlijke gelukzaligheid — hoe nadruklijk noopt dit bezef den welgegoedden man tot warme dankbaarheid! maar ook, hoe zeer kan hem hierdoor de noodzaaklijkheid blijken, bij zijnen Rijkdom zich Wijsheid te verwerven! — Inderdaad! het wezenlijke, 't geen menſchengeluk uitmaakt, wordt miskend door hen, die den Rijkdom tot uitſpoorigheid misbruiken. Waanende aan vergenoegen rijk te zijn, lijden zij daaraan gebrek; zij grijpen naar eene ſchaduwe, welke zij nimmer zullen vasthouden; hijgen naar eene verzadiginge, welke zij nimmer zullen genieten. Daarenboven wordt op 't eind altijd bewaarheid dat getuigenis der Wijsheid: *wie tegen mij zondigt, die kwetst zijne ziele; die mij haaten, hebben den dood lief* (*).

Te minder klagte over onrechtmaatigheid kan dees elsch verwekken, daar het met de verkrijging der Wijsheid niet gelegen is gelijk met de verwerving des Rijkdoms. Deeze laatſte baart veel moeite, en zult gij ſlaagen in uw bejag, het goed geluk moet u dienen en veele omſtandigheden moeten medewerken. Smeekende om Rijkdom, kunnen 'er duizend gevallen zijn, waarin de hoogſte Wijsheid ons met onze beden, als een dwaas aanzoek, onverhoord moet terugzenden. Niet alzo wanneer wij Wijsheid begeeren! — Ook die wensch vordert, ja! de inſpanning der krachten onzes geestes; maar die krachten worden daarbij niet verteerd. Goed geluk en uiterlijke omſtandigheden behoeft de mensch niet aan te zoeken om begunſtiging in deezen. Zekere rekening, eindelijk, kan hij maaken op 's Allerhoogſten bijſtand, wanneer hij dien oprechtelijk van Hem afſmeekt; want nimmer ſtrijdt dusdanige bede tegen Zijn plan en welbehaagen. Een Apostel leert ons: *Is het dat het*

(*) Spr. VIII: 36.

het iemand aan Wijsheid ontbreekt, hij bidde haar van God, zo zal zij hem gegeven worden (*). Reeds de begeerte naar Wijsheid, reeds het bezef dat zij behoefte zij, doet veel af. Zij wordt voorgeſteld als *ſtaande en roepende aan den weg en aan de poorten der Stad*, als *bereidende Haare tafel en uitzendende Haare dienſtmaagden ter noodiging der ſlegten en dwaazen* (†). Gronden genoeg ter aanſpooring, om bij den Rijkdom Wijsheid te voegen! — Is dus de gelegenheid ter vereeniging van beide in iemands hand gegeven, ô hoe dwaas en onverantwoordelijk, wanneer hij dit hoogst geluk der aarde niet grijpt en vasthoudt!

Maar wanneer wij nu gebragt worden in de gevaarlijke verzoekinge, ten kosten van de Wijsheid onze bezittingen uit te breiden, dat te doen ten kosten van eerlijkheid en rechtſchapenheid, door ſnood beleid? — Het is waar! zorge en ontbeeringe is drukkend, en Rijkdom is een wenſchelijke ſtaat. Doch, nadat ik en Rijkdom en Wijsheid, ieder op zich zelve, heb voorgeſteld, en aangetoond welke de oorſpronglijke waarde *deezer dingen* zij, blijft voor een denkend hoofd en welgeplaatst hart geene keuze meer overig, en kan ik mij ontſlagen rekenen van de moeite, over dit punt verder uit te weiden. De Prediker prijst in mijne Textſpreuke den Rijkdom niet, dan in vereeniging beſchouwd met de Wijsheid; doch deeze prijst hij, ook zonder den Rijkdom, als het Leven ſchenkende aan haaren bezitter. Laat ik daarom ten beſluit nog dit hierbij voegen: van korten duur is het aardſche leven met alle deszelfs lijdens en genietingen; maar het hooger beſtaan, waarin wij oogſten zullen hetgeen wij hier zullen hebben uitgezaaid, kent geene perken. *Wat baat het dus den mensch dat hij de geheele waereld gewint, wanneer hij daarbij ſchade lijdt aan zijne ziele* (‡)! *Neemt dan de tugt der Wijsheid liever aan dan zilver, en acht Haare leere hooger dan kostlijk goud! Want de Wijsheid is beter dan paerlen, en al wat men wenſchen kan, is bij Haar niet te vergelijken* (§). Gij, die het beeld des Vlekkeloozen draagt! aanvaart de hand deezer hemelſche Leidsvrouwe! zij voert u tot gelukzaligheid, onbeperkt als uw beſtaan en uitgebreid gelijk de Goedheid van Hem, die u voor een nimmer eindigend geluk beſtemd heeft!

(*) Jac. I: 5. (†) Spr. VIII: 2, 3. C. IX: 1—6.
(‡) Matth. XVI: 26. (§) Spr. VIII: 10, 11.

BRIEF VAN DEN HEERE J. DE HEER JUNR., TE DORDRECHT, AAN DE SCHRIJVERS DER VADERLANDSCHE LETTEROEFFENINGEN.

Mijn Heeren!

Offchoon ik het navolgend geval, reeds door middel van de Dordrechtſche en Haarlemſche Couranten, waereldkundig heb gemaakt, zoo oordeel ik hetzelve nogthans te belangrijk voor de Genees- en Heelkunde, dan dat ik niet een middel zou zoeken, om daarvan, in een meer blijvend Tijdſchrift, een eenigzins nauwkeuriger bericht te geven. — Hiertoe nu is mij Uw geacht Maandwerk geſchikt voorgekomen, en ik twijffel dus niet, of Gijlieden zult, ook ten algemeenen nutte, dit mijn bericht wel in hetzelve willen plaatſen.

Nu circa drie jaaren geleeden, en wel in den zomer of het najaar van den jaare 1804, ontdekte zich aan de rechter borst van mijne Huisvrouw een gezwel, hetwelk van tijd tot tijd grooter, en ook naar die mate pijnlijker wierd, en hetgeen, door onderſcheidene zeer ervaren en kundige Geneesheeren en Heelmeesters, zoo te Amſterdam, als hier en elders, onderzogt, eenparig wierd verklaard, de Kanker te zijn.

Ware men bedagt geweest, hierover in tijds te conſuleeren, dan zou hetzelve, apparentelijk, in den aanvang, door amputatie, of kunstbewerking van dien aard, wel te geneezen zijn geweest; dan, gelijk het in dusdanige gevallen veelal gaat, het kwaad was, ten tijde van dit onderzoek, reeds zodanig verergerd, en nam dagelijks zodanig toe, dat in den zomer en het najaar van den jaare 1805, door alle die Geneesheeren en Heelmeesters, welke ik daarover conſuleerde, wierd gedeclareerd, dat ten deezen geene kunstbewerking hoegenaamd van eenig gewenscht gevolg kon zijn, en dat voor het overige (gelijk dit ook algemeen bekend en aangenomen was) geen middel of remedie tegen den Kanker voorhanden was, zodanig, dat dusdanig accident algemeen, bij de Ge-

Genees- en Heelkundigen, voor ongeneeslijk wierd gehouden; en zo wierd dan, als 't ware, door allen het vonnis des doods over mijne Huisvrouw uitgesprooken, en ik leefde in het akelig vooruitzicht, van haar misschien spoedig, en althans naar het oordeel van allen, *zeker* aan dit verschriklijk accident te zullen verliezen; terwijl zij zelve, haar toestand bezeffende, en voor het overige in den besten staat van gezondheid, niet anders leefde, dan in de zekere verwagting van, misschien binnen korten tijd, als een voorwerp van de beklagenswaardigste ellende te moeten sterven.

Dan, in deezen radeloozen toestand, wierd ik onderricht, dat de Medicinæ Doctor, de Heer F. H. KATZENBERGER, woonende te *Warendorff*, in het Munsterschе, tot verbazing van allen, aan wien zulks bekend was, het middel had gevonden, ter geneezing van den Kanker, ook dan wanneer dezelve niet meer door amputatie, of kunstbewerking van dien aard, te geneezen mogt zijn, en dat dit middel door hem aan *onderscheidene* Lijders, welke zich aan zijne zorg hadden *overgegeven*, met het beste succes was geappliceerd.

Na dat ik mij nader omtrend deezen Geneesheer had doen inlichten, en ten aanzien zijner kundigheden de meest voldoende informatien bekoomen, begaf ik mij in de maand December 1804 met mijne Huisvrouw derwaards, en kreeg, al spoedig, na dat hij het accident had geëxamineerd, van hem het troostend bericht, „ dat hij de geneezing van dit gezwel, schoon „ bij hem mede, even als bij alle andere deskundigen, „ voor den Kanker, en wel van het kwaadaardigste „ zoort, gehouden wordende, geenzins hopeloos stelde, „ maar dat hij vertrouwde daarin te zullen reusseeren, „ hoe zeer de wonde open, en over het geheel de „ staat derzelve reeds van dien aard was, dat ook hij „ instemde, dat ten deezen geene amputatie, of kunst„ bewerking van dien aard, konde bewerkstelligd „ worden."

Ik zogt alzo ter woonplaatse van deezen Geneesheer een geschikt verblijf voor mijne Huisvrouw, en *zij* gaf zich aan zijne geneeskundige voorschriften over, met dat gevolg, dat wij al spoedig van zijne zijde meer en meer hoop erlangden, en met dien allergelukkigsten uitslag, dat mijne Huisvrouw, na die voorschriften circa vijftien maanden gevolgd te hebben, nu een maand

go-

geleeden, *compleet en radicaal van den open Kanker geneezen*, met mij alhier is geretourneerd, zonder eenig verder hinder of letzel van dit accident te hebben overgehouden, zodanig dat die zelfde ervaren Genees- en Heelkundigen alhier, welke bevorens hadden gedeclareerd geen middel hoegenaamd ter harer redding bekend te zijn, thans edelmoedig erkennen, dat zij volkoomen geneezen is, en dat zij de verdienſten van den voorn. Heere KATZENBERGER, welke boven hunner aller ondervinding in dit opzicht verheeven zijn, naar waarde bewonderen.

Het is mijne zaak niet, de wijze van geneezing in deezen, in derzelver aanvang en voortgang, te openbaren; de berichten, welke ik daarvan mogt kunnen geven, zouden, daar de Geneeskunde mijn vak niet is, zeer onvolkomen zijn, en de middelen zeker zijn mij onbekend.

Ik geef dus alleen daadzaken op, voor welker waarheid ik kan inſtaan, terwijl ik vermeene, dat deeze van dat belang zijn, dat zij elks aandagt zo wel, als het bijzonder onderzoek van elk Geneesheer, verdienen, — en ik eindige deezen, met ook hier mijne opentlijke en hartgrondige dankbetuigingen te vernieuwen voor de zorg, door meergemelden zoo ervaren Geneesheer, ten aanzien mijner Huisvrouw, (die voorzeker, met de hulp van het goedertieren Opperweezen, *aan hem* het behoud van haar leven te danken heeft) zoo gelukkig aangewend; terwijl ik voorts de eer heb, mij met conſideratie te noemen

Mijn Heeren!

Uw Wel Ed. zeer bereidwill. Dienaar,

Dordrecht J. DE HEER JUNR.
den 15 Junij 1807.

BAURDRY DES LOZIERES' BESCHRIJVING VAN EEN KATOEN-INSECT.

(Uit *The Works of the American Philoſophical Society.*)

Het Inſect, van 't welk het Dierlijk Katoen komt, draagt, in de *West-Indiën*, bij de *Engelſchen* den naam van *Inſect Fly-carrier*, of *Vlieg-draagend Inſect*. Elk Inwooner der *West-Indiën* kent en vreest den vraatigen Worm, die zo veel nadeels op hunne *Indigo-* en *Caſſada*-Plantadien aanrigt. De *Caſſada*-worm wordt even als de Zijde-worm voortgebragt, en komt voort uit eitjes, door de moeder gelegd, naa de herſchepping in eene kapel. Het eitje komt uit omtrent het einde van Julij, wanneer het opgroeiend rupsje bekleed wordt met eene huid, die de ſchitterendſte kleuren vol verſcheidenheids ten toon ſpreidt. In de maand *Augustus* bijkans gereed zijnde om de gedaantverwisſeling te ondergaan, legt het kruipend Inſect dat heerlijk bekleedzel af, en trekt een bevallig zeegroen overtrekzel aan, 't welk onderſcheidene tinten ten toon ſpreidt, naar de verſchillende kronkelingen van het Diertje en het vallen der lichtſtraalen. Dit nieuw opſierzel is de voorbode van de kwellingen, die het wagten. Terſtond daarop komt een zwerm van *Ichneumon*-vliegen 'er op aanvallen, en dringen hun angel in de huid huns ſlagtoffers; zij bezetten den rug en de zijden, en ten zelfden tijde leggen deeze Vliegen de eitjes in het diepst der door hun geboorde wonden.

Deeze verſchriklijke werking verrigt hebbende, verdwijnen de Vliegen, en het geſtooken Diertje blijft een uur in een beweegloozen ſtaat, uit welken het ontwaakt met grooten honger en aan 't eeten valt. Dan neemt de grootte dagelijks toe, tot den tijd dat de *Ichneumon* vliegen uitkomen. De gelegde eitjes komen ten zelfden oogenblikke uit, en de *Caſſada* wordt oogenblikkelijk overdekt met een duizend wormpjes. Zij komen ter zijde uit elke porie te voorſchijn, en dat als bezield kleed overdekt den worm zo gansch en al, dat men 'er niets, dan alleen het voorſte van den kop, van zien kan.

Zo ras de wormpjes uit de eitjes zijn, en zonder de

plaats

plaats te verlaaten, waar zij uit de eitjes voortkwamen, geeven zij eene vloeibaare gomſtoffe van zich, die, in de lugt komende, lijmerig en eenigzins vast wordt. Elk deezer Diertjes vervaardigt voor zich een klein bekleedzel, eivormig van gedaante, waarin het zich omwindt, maakende, als 't ware, zijn eigen doodkleed. Zij ſchijnen alleen geboóren om te ſterven. Deeze millioenen van bekleedzels zijn digt bij elkander; het vervaardigen duurt geen twee uuren, en de *Caſſada*-worm vertoont zich als in een fraai wit kleed. Terwijl hij in deezer voege overdekt wordt, blijft hij in een ſtaat van volſlaagene gevoelloosheid.

Zo ras dit bekleedzel geweeven is, en de kleine werklieden, die 't zelve vervaardigden, weggegaan zijn en zich in hunne celletjes verborgen hebben, tragt de worm zich te ontdoen van die gasten en het bekleedzel, waarin zij zitten. Hij komt uit die omkleeding, beroofd van alle zijne voorige ſchoonheid, in een zeer verzwakten ſtaat, en bedreigd met een kort aannaderenden dood. Welhaast gaat hij over in den Vlinderſtaat, en, naa het beſtaan gegeeven te hebben aan duizenden van eitjes, verliest hij ſchielijk zijn eigen leeven, laatende aan den opkweeker een voordeel, 't welk meer kan opbrengen dan noodig is om de toegebragte ſchade te vergoeden.

In omtrent acht dagen veranderen de kleine wormpjes, in die bekleedzels omwonden, in vliegen met vier vleugels. De ſprieten zijn lang en beweeglijk; eenige hebben een ſtaart, die bij andere niet beſpeurd wordt. Zij eeten kleine Inſecten van het gezin van *Acarus*, en behooren blijkbaar tot het geſlacht der *Ichneumons* of Boorvliegen.

De Heer DES LOZIERES voegt 'er wegens het Dierlijk Katoen nevens: Het bekleedzel deezer Diertjes is ſchitterend wit, en, zo ras zij 'er uit gekroopen zijn, kan men het, zonder eenige voorbereidende omzigtigheid, gebruiken: het is vervaardigd van het zuiverſte en fijnſte katoen; 'er valt niets uit te ſchiften; elk deel is even fijn, en zo ſchoon als men zich met mogelijkheid kan verbeelden.

Het is daarom, dat de Berigtgeever van dit Inſect den *Americaanen* aanraadt om 't zelve aan te kweeken, en op dezelfde wijze en tot het zelfde einde te behandelen als de Zijde-wormen. Hij verklaart, daarenboven, dikwijls een overvloed van dit Dierlijk Katoen gezien te heb-

hebben, zo dat men, in korten tijd, eene groote menigte kan verzamelen. Voorts is het Dierlijk Katoen niet onderhevig aan de moeilijkheden, welke in het vervaardigen van het Groeijend Katoen voorkomen; het kost minder tijds, minder moeite, en ſchijnt de Heer DES LOZIERES niet te twijfelen óf het zal den voorrang betwisten aan de Zijde. Zijde, op wonden gelegd, baart ontſteeking; doch het Dierlijk Katoen kan als linnen gebruikt worden, zonder eenig ongemak te baaren.

OVER DE KOEPOK-INENTING IN CHINA.

Sir GEORGE STAUNTON eene Verhandeling over de Koepok-inenting in de *Chineeſche* taal overgezet hebbende, het eerſte *Engelſche* Boek, ooit in *China* vertolkt uitgegeeven, heeft die Inenting in de zo zeer volkrijke Stad *Canton* plaats gegreepen en opgang gemaakt. Zo verre heeft dit anderzins met eigene inrigtingen en gebruiken ingenomen en van 't geen bij andere gebruiklijk is afkeerig Volk, in dit geval, de vooroordeelen overwonnen, dat men eene ruime Inſchrijving heeft opengeſteld, om eene Inrigting te *Canton* te vestigen, waardoor die Inenting zich zal verſpreiden door het geheele omliggende Land, en voorts tot de verder afgelegene deelen diens wijdſtrekkenden Rijks.

IETS WEGENS SELIM DEN III, DEN THANS REGEERENDEN TURKSCHEN KEIZER.

Een Sekretaris van het *Franſche* Gezantſchap, die lang te *Conſtantinopole* zijn verblijf heeft gehad, heeft aangaande den thans regeerenden Sultan eenige bijzonderheden in 't licht gegeeven, welke, uit hoofde der tegenwoordige omſtandigheden, opmerking verdienen.

SELIM DE III, GIHANDARI, Zoon van den Sultan MUSTAPHA DEN III, en Neef des naastvoorgaanden Keizers ABDUL-HAMID, is geboren den vierëntwintigſten December 1761. Hij beklom den troon op den dertienden April

1789, zich met de *Hattechan*, of het zwaard van MAHOMET, omgordende. Al aanstonds naa zijne troonsbeklimming vertoonde hij sprekende blijken van zijn oorlogzuchtig karakter: in plaats van feesten en de gewoone vreugdebedrijven, onthaalde hij zijn volk op een Tournooispel.

Turkije was gewikkeld in een geduchten Oorlog tegen de twee Keizerlijke Hoven van *Weenen* en *Petersburg*; een sterke aanhang, aan welks hoofd zich de Sultane VALIDÉ plaatste, wilde, het koste wat het wilde, den Vrede; SELIM bande zijne Moeder in het Oud Serail, en verklaarde zich voor het voortzetten van den Oorlog. Doch zijne Generaals ondersteunden kwalijk zijn besluit, en de Vrede wierdt geteekend te *Tasi*, op den negenëntwintigsten December 1791.

De *Fransche* Revolutie trok toenmaals de opmerking van alle Kabinetten van *Europa*. Met veel bekwaamheids bediende zich CATHARINA DE II van die groote gebeurtenis, om het *Turksche* Ministerie eenen schrik aan te jaagen, hetzelve inboezemende, dat de onmagt, in welke het Hof van *Versailles* was gevallen, *Rusland* de hand volkomen ruim liet om zijne groote ontwerpen voort te zetten. De Divan kon niet onkundig zijn, dat men niets minder bedoelde, dan de *Ottomannen* uit *Europa* te verjaagen; en SELIM, lang door zijne Staatsdienaars en zijn eigen verstand bestreeden, bewilligde eindelijk in het teekenen van een verbond met zijnen natuurlijken en onverzoenlijken vijand. Het Manifest, welk die Monarch tegen *Rusland* in 't licht gaf, wijst aan, met welk eene heimelijke verontwaardiging hij de verdrukking dier gewaande vrienden verduurde.

In zijn dagelijksch leeven vertoont SELIM deugden en hoedanigheden, die een Europisch' Vorst tot eere zouden verstrekken. Zijn geest is ontheven van die verouderde vooroordeelen, die ten onbeklimbaaren scheidmuur dienden tusschen de *Muzulmannen* en de *Christen*-natien; hij bemint de kunsten en letteroefeningen; *Arabische* Dichtstukken, die in hooge achting zijn, worden aan hem toegeschreeven.

Zijne verdraagzaamheid omtrent de *Franken* (de algemeene benaaming van alle *Christenen*) is inzonderheid opmerkelijk ten aanzien van de zulken, die te *Constantinopole* woonen. Voorbeelden worden daarvan aangevoerd, die men in de geschiedenis zijner Voorzaaten vergeefs zoude zoeken. De Sultans, bij voorbeeld, hebben het

altijd als beneden hunne waardigheid beſchouwd, de *Franken* met eenen oogſlag te verwaardigen, die zich voor de deuren van het Serail of van de Moskee bevonden, om den ſtoet te zien voorbij trekken. SELIM DE III, te paard na de *Dſchami* rijdende, verwaardigt zich niet ſlegts, de *Franken* aan te zien, die zich aan den weg vervoegen, maar het gebeurt ook wel, dat hij hen groet, met een hoofdknikken, wanneer deeze uit eerbied hun hoofd ontblooten. Merkwaardig is het zelfs, dat deeze Europiſche groete dermaate ſtrijdig is met de Oosterſche zeden, dat, onder een minder verdraagzaam Vorst, dezelve den Christenen zeer ſtrenge beſtraffingen zou kunnen berokkenen.

Bekend is het, dat de Groote Heer dikmaals, te *Dolma-Backdſcheh*, afzonderlijke geſprekken met de *Franken* houdt, welke hij in zijnen dienst wil gebruiken. Eindelijk, in zijn paleis heeft hij feesten gegeeven aan *Franſche* familien te *Pera* en *Galata*; agter een traliewerk gezeten, vermaakte hij zich met het *zien van* de Europiſche danzen, en vooral met het *hooren van* het liedtje: *Malbrouck s'en va-t-en guerre*, 't welk op een orgel wierdt geſpeeld, terwijl allen, daarbij tegenwoordig, hunne ſtemmen daar nevens paarden. De geliefde zang des Sultans wierdt welhaast een volksliedtje, en zeer dikmaals hoort men het in den mond der *Tſchaikſchu*, die het, indedaad, dermaate verknoeid hebben, dat het naauwelijks kenbaar is.

De volgende anekdote, die op de beste getuigenisſen rust, is een verder bewijs van SELIM's verregaande goedwilligheid jegens de *Franken*. Veelen van hun waren te *Bujukdere* vergaderd, om aldaar tegenwoordig te zijn bij een vermaard feest, welk 'er zou gegeeven worden. De Sultan, die een ſcheepstogtje deedt, liet zich aldaar aan land zetten, en doorwandelde het ruime veld, midden onder de gezelſchappen van Christenen. 'Er ontſtondt een hevig onweder; de Dames hadden haare regenſchermen uitgeſpreid; doch toen haar wierdt onder 't oog gebragt, dat de Groote Heer alleen het *regt* hadt om 'er zich tegen de zon en den regen van *te bedienen*, haastten zij zich om dezelve zamen te *plooien*. SELIM, onder het wederkeeren na zijn jagt, dit blijk van eerbetoon bemerkende, liet ſtraks den *Franken* weeten, dat zij zich van hunne parapluien konden bedienen, even alsof hij 'er niet ware.

Zeer

Zeer dikmaals doorwandelt de Sultan de ſtraaten zijner hoofdſtad, in het ſtrengſte *incognito*, nu eens met een groenen tulband en het *Albaneesch* gewaad, dan wederom met de hooge zwarte muts der *Arnauten*, en den groten rooden mantel der *Bosniakken*, met gouden haakjes verſierd. Gemeenlijk wordt hij in deeze wandelingen van ſlegts vier perſoonen verzeld, volmaakt eveneens als de Sultan gekleed. Aldus bezoekt hij de caſernen, de koffijhuizen, de ſchoolen, de hoofdwagten; op ſtaanden voet belooningen of ſtraffen toedeelende.

Volgens de godsdienſtige en landswetten van het Keizerrijk moet elk Muſulman een handwerk kennen; de Sultans zelve zijn van die verpligting niet ontſlagen. Diensvolgens heeft SELIM DE III zich in het ſchilderen van neteldoek geoeffend. In naavolging van dit luisterrijk voorbeeld, is dit werk dermaate in de mode gekomen, dat, bij alle aanzienlijke lieden, de meeſte divans en bedden met neteldoek beſpreid zijn, door de vrouwen, of zelfs door den heer des huizes beſchilderd.

Ondanks het kortſtondig misnoegen, welk de Sultan, ten tijde van den *Ruſſiſchen* Oorlog, tegen de Sultane VALIDÉ hadt opgevat, heeft deeze Vorst altijd veel liefde en achtinge voor zijne Moeder betoond. Deeze Sultane bezat eene bijzondere genegenheid voor de *Franſchen*, en nooit heeft zij dit gevoelen ontveinsd, zelfs in tijden, wanneer de vijanden van *Frankrijk*, door hunne listen en laagen, alwat na dien kant overhelde uit het Serail tragtten te verwijderen.

SELIM heeft drie Zusters, aan Pacha's getrouwd, doch hij heeft geene natuurlijke erfgenaamen. Naa zijn overlijden ſchijnt de Ottomanſche troon te moeten vervuld worden door een van zijne beide Neeven, MUSTAPHA en MAHMOUD, Zoonen van den naastvoorgaanden Sultan ABDUL HAMID. De oudſte is zeventwintig, de jongſte tweeëntwintig jaaren oud; met veel zagtmoedigheids worden zij door den regeerenden Sultan behandeld, in erkentenis der weldaaden, die hij van hunnen Vader heeft genooten. Nogtans zijn zij, volgens een onheugelijk gebruik, in het binnenſte van het Groot Serail opgeſloten; alleen op plegtige dagen, bij voorbeeld op het feest van *Beyram*, worden zij bij zijne Hoogheid ter handkus toegelaaten. Aan geene anderen wordt tot hen de toegang vergund, dan aan

Vrouwen, voor onvrugtbaar bekend, en aan zwarte Geſnedenen.

SELIM DE III is de zevenëntwintigſte Keizer van het Ottomanſche geſlagt, de vierëntwintigſte Groot-Sultan, en de negentiende Kalif (*).

(*) Bekend is het, dat SELIM DE III deezer dagen ontroond, en voorts door toegediend vergif van het leeven is beroofd.

SCHILDERKUNDIGE BESCHOUWING VAN HET PANORAMA, VOORSTELLENDE DE STAD NAPELS, GESCHILDERD DOOR DEN HEER PREVOST.

(Medegedeeld door A. FOKKE, *Simonsz.*)

Nooit te vooren heeft de Schilderkunst, op eene volkomener wijze, een algemeener nut kunnen bereiken, dan ſedert de *Panoramiſche Tafereelen* derzelver beſchouwers tot in de verſt afgelegene oorden, op de gemakkelijkſte en oukostbaarſte wijze, kunnen overbrengen, en het beſchouwend oog en opmerkend oordeel op de wonderen van Natuur en Kunst, welke door geheel Europa verſpreid zijn, doen vestigen. Door haar behulp zijn duizenden, die nooit in de gelegenheid waren om hunnen leerlust en roemwaardige nieuwsgierigheid door buitenlandſche Reizen te voldoen, te midden van het leevendig en bevallig *Parijs*, het door oudheid en grootſche gedenkſtukken eerwaardig *Rome*, het op rijkdom en zeemagt trotſche *Londen*, en het wonderbaarlijk, door vlijt en kunst, (in vergelijking dier aloude Steden) bijna in één oogenblik daargeſtelde *Amſterdam*, gevoerd geweest, en daardoor in ſtaat geſteld, om van de juiste ligging, gebouwen, omtrek, grootte, magt en aanzien dier waereldberoemde Steden een veel juister denkbeeld te kunnen vormen, dan eenige andere afbeelding, platte grond, of bijzondere gezichten, hun ooit te vooren daarvan hadden kunnen verſchaffen; waardoor de kennis der *Staatkundige Aardrijkskunde*, wat het voorkomen en aanzien der voornaamſte Hoofdſteden betreft, op de volkomenſte wijze algemeen gemaakt wordt.

Echter, hoezeer dit alles, door de *Panoramiſche voorſtelling* van, op de plaatſen zelven, naauwkeurig afgetekende gezichten, bewerkt kunne worden, zo dat men den nieuws-

nieuwsgierigen verſcheidene Steden en oorden, op eene zeer gemakkelijke wijze, kan doen beſchouwen, is het alleen voor het uitmuntend kunstpenſeel van den Heere PREVOST bewaard gebleeven, om die beſchouwing van de nagebootſte Natuur bijna tot den hoogstmogelijken trap van waarheid te verheffen, en de verbeelding tot in zo verre te begoogchelen, dat de beſchouwer eindelijk het bemaalde doek, dat hem overal omringt, voor huizen, water, lucht en aarde begint te houden, en zich in de Steden zelven, welke de Kunst hem voorſtelt, meent te bevinden. Dit ongemeen vermogen, van ſchilderkundige nabootſing der waarheid in de Natuur, had plaats in alle de Tafereelen, welke dezo, in dit vak van Schilderkunst, tot heden toe, voortreffelijkſte Kunſtenaar, voor het oog van het Publiek heeft opgehangen, en wordt ook thands weder met veel recht bewonderd in het Panoramisch Tafereel der zo oude, als, uit hoofde van derzelver ligging en merkwaardige natuur- en kunst-wonderen, alom beroemde Stad NAPELS.

Niet allen, echter, die het uitwerkſel der Kunst met goedkeurende toeſtemming en ſtreelend genoegen beſchouwen, zijn in de gelegenheid geweest om dien trap van kunstkennis te bereiken, welke 'er vereischt wordt, om de begoogchelende Tafereelen van eenen PREVOST *behoorlijk in alle derzelver verdienſten* te bewonderen. Het mingeoefend gezicht vordert, hier en elders, eene aanwijzing, waardoor het in des Schilders denkbeeld kunne indringen, en zijne keuze van behandeling naar derzelver waarde kunne ſchatten.

Om, derhalven, deze wijze van ſchilderkundige beſchouwing voor elk meer gemakkelijk te maaken, hebben wij telkens elk *Panorama*, dat de Kunst ons ſedert eenige jaaren heeft aangeboden, met het oog eens Schilders beſchouwd, en wat ons in hetzelve, alleen met betrekking tot de Schilderkunst, opmerkenswaardig voorkwam, aangeſtipt, ten einde den beſchouwer der Panoramiſche kunstwerken een dubbel vermaak te verſchaffen, door, daar hem in de uitvoerige *Topographiſche* en *Hiſtoriſche Beſchrijving* (*) het *belangrijke* en *merkwaardige* der voorwer-

(*) Deze Beſchrijving, gedrukt te Amſterdam bij P. J. UYLENBROEK, en voorzien van een', ter verklaaringe dienende, platten grond, is aldaar en in het *Panorama* à 5½ ſt. te bekomen.

werpen geſchied- en oudheidkundig wordt verklaard, ook de *ſchoonheid*, *waarheid* en *verheven voorſtelling der Natuur*, voor zo verre die in deze voorwerpen enkel een gewrocht der Kunst is, op grond van reden te doen opmerken.

Deze ons altijd aangenaam gevallen zijnde werkzaamheid herhaalen wij nog met zo veel te meer ijver, bij het Tafereel van *Napels*, dat ons thans ter beſchouwinge voorgeſteld wordt, als deze bijzonder ſchilderagtig gelegene, en om derzelver oudheid en de haar omringende natuurwonderen beroemde Stad, reeds van ouds geheel aan Dicht- en Schilderkundige Beſchrijvingen gewijd is geweest.

De Kunst heeft dan, in de eerſte plaats, bij de keuze van dit voorwerp derzelver verheven ſmaak gevolgd; daar eene zo welgebouwde Stad, die aan de eene zijde door hooge gebergten omringd en aan de andere zijde door de zee beſpoeld wordt, den beſchouwer eene geduurige afwisſeling van niets met elkander gemeen hebbende, en echter allen tot een ſchoon en treffend geheel zamenvloeijende partijen, voor den geest brengt.

Uit deze mengeling van elk op zich zelf, met eene eigene waarde van kunstuitdrukking, op den aanſchouwer werkende bijzonderheden, ontſtaat een zodanig ſchilderagtig contrast der hoofddeelen, dat het geheel als door de Natuur zelve voor de nabootſing der Kunst ſchijnt beſtemd te zijn; welke waarheid den Heer PREVOST, bij het zien dezer ſchoonheden, voorzeeker getroffen, en hem ook aangeſpoord zal hebben, om deze zo belangrijke Stad niet aan zijn kunstpenſeel te onthouden.

Bij deze kunstvoordeelen, welke zo wel de ligging als bouwwijze der Stad zelve den Kunſtenaar opleveren, heeft hier deszelfs doordenkend en vindingrijk vernuft nog eene toevallige natuurſchoonheid bijgevoegd; door de Stad te doen beſchouwen als door eene hooge zon verlicht, welke aan de meestal vlakke daken het voordeel bijzet van, tegen de te lood ſtaande muuren, hier en daar door ſchaduwen (als zijn tinten en reflexien) min en meer ſterk uit te komen, en hierdoor de ſtraaten, kaaijen, markten enz. voordeelig te doen onderſcheiden; waardoor een groote partij licht aan het gantſche Tafereel medegedeeld is.

Naauwkeurigheid, in de getrouwe nabootſing der voor-

voorwerpen, blijkt aan den vasten en niet twijffelagtigen omtrek derzelven, wier bijzonder eigene, en in alle andere oorden vreemde hoedanigheid, ons op de waarheid der nabootsing volkomen kan doen betrouwen. Wij zullen, derhalven, als zijnde nooit ter plaatse zelve geweest, ons in dezen met dat kenmerk van juistheid vergenoegen; alleen nog opmerkende, dat de Kunstenaar, in dit waarlijk *geringste gedeelte* zijner kunst, nog zo veel te minder te mistrouwen is, daar hij zijne naauwkeurigheid, in het waarneemen der voorwerpen, ons in zijn *Panorama* der Stad *Amsterdam*, welker gelegenheid onze Stadgenooten volkomen, en den meesten onzer Landgenooten genoegzaam, bekend is, op de overtuigendste wijze heeft doen blijken: behalven dat het betoog der overeenkomst van dit Tafereel met het oirsprongkelijk Tafereel, dat de Natuur den Schilder heeft aangeboden, buiten ons bestek ligt, 't welk zich alleen bepaalt tot het aanwijzen der *schilderkundige schoonheden*, welke dit kunstgewrocht, ook al ware 'er geen *Napels* in de Natuur voorhanden, echter bewonderenswaardig zouden doen zijn.

Om echter alle de schoonheden der Kunst, welke zich rondsom in dit groot Tafereel het opmerkend oog aanbieden, naar waarde, en met de behoorlijke naauwkeurigheid, te beschrijven, daartoe zoude een geheel boekdeel vereischt worden; hetwelk nogthands voor den oordeelkundigen Kunstbeschouwer veele overtollige, en voor den onkundigen veele onverstaanbaare aantekeningen zoude behelzen, en welligt voor beiden zo langwijlig als lastig zoude zijn. Men verschoone ons, derhalven, van zulk een' moeijelijken en tevens vruchtloozen arbeid, en houde het ons ten goede, dat wij liefst verkoozen hebben, alleen op eenige weinige *voornaame deelen* van dit groot kunstgewrocht, de aandacht onzer Leezeren meer bijzonder te bepaalen.

Deze bij uitstek schoon en kunstrijk behandelde partijen treffen aan den zeekant inzonderheid ons oog, alwaar de Kunst in het kabbelend water de Natuur derwijze heeft nagebootst, dat wij het, na langduurig 'er op te staaren, eindelijk wezenlijk meenen te zien vloeijen en tegen de kust met schuimende golfjens breeken.

De Gezichteinder, of *horizon*, ter linker zijde des Tafereels door de straalen der zonne verlicht, komt glansrijk tegen de deinzende lucht uit; en in de verst-

afgelegene ſchepen, zo wel als in die, welke in de haven en op de reede liggen, wordt men verrukt over de meerdere en mindere toonen, of afneeming der tusſchenlucht, en waarheid van kleur, welke, op de verſchillende afſtanden, met alle kunstgevoel is waargenomen.

De ſomtijds verſchrikkelijke, echter in het voorgeſtelde oogenblik bevallige, *Veſuvius*, en het omliggende ſchilderagtig gebergte, doen zich met alle kunstwaarheid op; de *Vuurbaak*, *Haven* en alle de groote Gebouwen en Muuren, welke tot voorgrond dienen, zijn vol kunstgevoel van licht en bruin, natuurlijk, krachtig en gemakkelijk geſchilderd.

Eindelijk de ſtoffagie, hoewel uit den aart der ligging en afſtand kleiner dan wel in de voorige *Panoramas*, verliest echter niets van het eigenaartige en plaatſelijk gebruikelijke der inwooneren, en levert door de talrijkheid, zo wel als door de afwisſelende groepen van perſonagiën, rijdtuigen enz. den beſchouwer een aangenaam en treffend genoegen op.

Hiermede zouden wij van de beſchrijving van dit ſchilderkunſtig voorwerp kunnen afſtappen, ware het niet dat de onzeekerheid, waarin de meeste beſchouwers, die in *Napels* niet bekend zijn, verkeeren, omtrend zekere kronkelende trekken, welke zich op ſommige plaatſen van het Tafereel, maar voornaamlijk bij dat gedeelte opdoen, waar de ruïne en oude metzelwerken der voormalig aldaar gebouwde Bastions den langen mast, waarop, bij ſommige gelegenheden, de vlag opgeheesſen wordt, ten voetſtuk verſtrekken, eenige opheldering vorderde. Deze trekken en kronkelingen worden aldaar, en overal waar zij voorkomen, veroorzaakt door den nog overgebleven geborſten ſteenen vloer van het Bastion, dat aldaar pleeg te ſtaan, die van zo eene aanmerkelijke hoogte, als waarop de beſchouwer onderſteld moet worden geplaatst te zijn, zich aldus voor het gezicht opdoet. Deze opheldering, welke wij uit den mond van ooggetuigen, die deze Stad menigmaalen in perſoon bezocht hebben, ontleenden, meenden wij den aandachtigen en alles naauwkeurig opmerkenden, doch met de plaatſelijke omſtandigheden min bekenden beſchouwer, niet te moeten onthouden; te meer, omdat dezelve almede een blijk oplevert van de getrouwheid, waarmede de Schilder de geringſte, en zelfs min bevallige kleinigheden, in zijn Tafereel heeft waargenomen.

Met

Met moeite wederhouden wij ons, ten einde ons oogmerk en beſtek niet tevens te overſchrijden, van hier, gelijk het anders wel verdiende, gewag te maaken van dat *bijzonder*, en van de aandoeningen der Kunſtſchoonheid geheel verſchillend, echter niet min treffend en verheven gevoel, dat bij ſommige, in de Geſchied-, Oudheid- en Natuurkunde geoefende, beſchouwers ontſtaat, zo dra zij zich, door de Kunst begoogcheld, op dezelfde plaats meenen te bevinden, welke reeds, in de vroegſte eeuwen der bekende Geſchiedenis, door de aloudſte Griekſche Volken werd bewoond: eene plaats, waar men den zo algemeen bekenden en de nieuwsgierigheid van alle reizigers opwekkenden *Veſuvius* regt voor zich liggen ziet; waar men het Eiland *Caprea*, vermaard door de laatſte levensuuren van den wellustigen Grijsaart TIBERIUS, benevens de wonderbaarlijke overblijſſelen der grijze oudheid, de bedolven Steden *Herculanum*, *Pompeji* enz., waaruit zo veele ſchatten der aloudheid opgedolven zijn, met eigen oogen beſchouwen kan, alsmede het groote Paleis te *Portici*, hetwelk de meeste dier Gedenkſtukken der lang van de aarde verdweenen Volken in zich bevat; waar men den zonderlingen *Pauſilippus*, en op denzelven de vreedzaame Begraafplaats, waarin het ſtof van den éénigen VIRGILIUS rust, met kunstgevoel betrachten kan; waar het beruchte *Hondsthol* en de rookende grond van *Solfatara* zich aan het nieuwsgierig oog opdoen; in één woord, waar men al datgene tevens kan overzien, wat ons, door de berichten der Reizigers, als het aanmerkelijkſte van geheel Italien wordt voorgeſteld. — Wij beſluiten dus deze onze, alleen ſchilderkundige, beſchrijving, met den wensch, dat de Kunst, door middel van dit door haar uitgevonden zo onkostbaar als gemakkelijk reistuig, ons al verder in de gelegenheid ſtellen zal, om ook de overige merkwaardige Hoofdſteden van Europa, met zo veel waarheid en treffende ſchoonheid, voor den opmerkzaamen geest te brengen.

KENSCHETSEN VAN DE KLEINE GRIEKSCHE DICHTEREN.

(Uit het *Engelsch.*)

De weezenlijke bevalligheden, aan de Clasſike Schrijveren eigen, hebben elk, die vatbaar en gevoelig is voor de ſchoonheden van vernuft, ſmaak en welzeggenskunst, bekoord. Zints het herleeven der Geleerdheid, hebben ontelbaar veele Taal- en Oordeelkundigen zich onledig gehouden in de ſchoonheden, welke zij gevoelden, ten toon te ſpreiden, of hunne poogingen aangewend, om de duister- en zwaarigheden, die bij het leezen zich opdoeden en eene vrugtbaare leezing der Ouden belemmerden, op te klaaren en uit den weg te ruimen. Zo zeer heeft men zich, in dit vak, beijverd, dat 'er tegenwoordig weinig ter nadere opklaaring overblijft: de arbeidzaamſte uitlegger ziet, en niet zelden met leedweezen, zijne diepſtdelvende naſpeuringen en ſcherpzinnigſte aanmerkingen voorgekomen door den arbeid van vroegere Oordeelkundigen. — Dan, naardemaal 'er nauwlijks een grooter onderſcheid is tusſchen der Menſchen gelaatstrekken, dan tusſchen derzelver zielsbegaafdheden; en daar, door dezelfde voorwerpen, verſchillende gevoelens bij onderſcheidene menſchen verwekt worden, — zullen de werken van ſmaak en vernuft eene onuitputbaare ſtoffe opleveren tot het maaken van oordeelkundige aanmerkingen. Het is op dit beginzel, dat Schrijvers van den tegenwoordigen tijd het waagen durven, aan den arbeid hunner voorgangeren het een en ander toe te voegen, zonder te vreezen dat zij van trots of vermetelheid zullen beſchuldigd worden.

Dit doet het ook mij waagen, eenige aanmerkingen, tot de kleindere *Griekſche* Dichters betrekkelijk, mede te deelen, zonder dat ik mij ſchroomvallig aan eene tijdrekenkundige orde binde.

Het *Griekſche* Puntdicht valt het eerſte onder mijne waarneeming. Voor het ſchoone van deeze kleine opſtellen, die den oorſprong aan *Griekenland* verſchuldigd zijn, kan niemand ongevoelig weezen, dan hij, wiens ſmaak bedorven is door het min kieſche vernuft der laatere en he-

hedendaagſche Puntdichteren. In de daad, om door de eenvoudige bevalligheden van het *Griekſche* Puntdicht getroffen te worden, moet de ſmaak niet gevormd zijn zelfs volgens den beroemden MARTIALIS. Onder de *Latijnſche* Dichters ſtreeft, in dit ſlag van opſtellen, CATULLUS de *Griekſche* naast op zijde. De Anthologia, nog voorhanden, zijn vervaardigd door verſcheide Schrijvers; en 'er is naauwlijks een genoegzaam getal Puntdichten van één, genoegzaam om zijne manier van die van anderen te onderſcheiden. Genoeg zij het, in 't algemeen, aan te merken, dat derzelver ſchoonheid menigmaal niet gelegen is in een geestigen ſlag, maar in de eenvoudigheid van het denkbeeld en de zagtvloeijendheid der taale.

De Gouden Verzen van PYTHAGORAS, ſchoon niet uitſteekende door de ſierlijke wijze van zeggen of het vloeijende der versmaat, zijn nogthans ten hoogſten ſchoon in de korte en kragtige wijze, waar op zij de Zedekunde aanprijzen, en bijkans Christen-deugden inboezemen. — De vroegere Wijsgeeren in *Griekenland* droegen hunne leeringen in verzen voor, niet zo zeer omdat zij zich in het Character van Dichters wilden vertoonen, als wel, omdat de zedelijke voorſchriften, in dichtmaat overgeleverd, zich te vaster in het geheugen hunner Leerlingen hegteden. PYTHAGORAS heeft elken noodzaaklijken Leevensregel in dit kleine Dichtſtuk begreepen; en hij, die 't zelve zijner geheugenisſe aanbeveelt, zal geen gids ontbreeken, om zijn gedrag, in alle voorkomende gevallen, te regelen. Dan, hoewel de Zedeleer deezer verzen derzelver verdienstlijkſte ſchoonheid uitmaake, zijn ze niet geheel verſtooken van Dichterlijke verdienſten.

Die edelaartigheid van ziel, welke altoos waar vernuft vergezelt, heeft de Dichters en Wijsgeeren, door alle eeuwen heen, aangezet om voor de zaak der Vrijheid uit te komen en te pleiten. ALCÆUS, van wiens verdienſten wij een zeer hoog denkbeeld mogen vormen uit de overblijfsels der oudheid, behaalde eerst eenen letterroem door een Dichtſtuk, *Staſiotica* getiteld, behelzende een hevig uitvaaren tegen PITTACUS, ten dien tijde Tiran van *Athene*. Dit Dichtſtuk is der algemeene ſchipbreuke niet ontkomen, en wij hebben ſlegts eenige brokken van deezes Schrijvers werken, door de oude Letterkundigen bewaard. Wij moeten ons, derhalven, te

vre-

vrede houden met zijn Character te leeren kennen uit den oordeelkundigen QUINTILIANUS en den geleerden DIONYSIUS VAN HALICARNASSUS: eerstgemelde beweert, dat hij bondig, verheven, naauwkeurig was, en, in veele opzigten, op HOMERUS geleek; de laatstgemelde kent hem grootschheid, kortheid en zagtvloeijendheid toe, in gelijke maate door alle zijne werken verspreid.

STESICHORUS stak uit, volgens het oordeel van QUINTILIANUS, in sterkte van vernuft. Hij schonk aan het Lierdicht al de deftigheid van het Heldendicht. Hadde hij de kunst verstaan om de sterk opwellende drift zijns vernufts te bedwingen, hij zou HOMERUS op zijde gestreefd hebben; dan, ongelukkig vervoerde de vuurigheid zijner geaartheid hem buiten de paalen van juist schrijven; en hij schijnt, door eene overlaading van schoonheden, het treffende verlooren te hebben.

De brokken, ons van MENANDER overgebleeven, bezitten schoonheids genoeg, om elk liefhebber van Letteren het gemis zijner werken te doen bejammeren. Eenigen hebben geoordeeld, dat de vernielende hand des tijds nooit grooter schade aan de beschaafde Letteren toebragt, dan door het verdelgen der Blijspelen van MENANDER; maar, dewijl TERENTIUS diens geest en stijl bewaard heeft, zijn wij eenigermaate schadeloos gesteld wegens het gemis van het oorspronglijke, door de naauwkeurige naavolgingen diens treffelijken Schrijvers. QUINTILIANUS, een bevoegd Regter in deezen, heeft MENANDER aangeduid als den Man, alleen genoegzaam om onzen smaak en stijl te vormen. De weinige overblijfzels, ons door STOBÆUS bewaard, hebbe men voor uitsteekend te houden, zo van wegen de schoonheid der gevoelens, als uit hoofde van de zuiverheid der taale. Zij zijn egter te algemeen bekend, om hier eene breeder vermelding te vorderen.

SIMONIDES wordt door LONGINUS beschreeven als een Dichter, bovenal in 't hartroerende uitsteekend. Zeer weinige zijner schriften zijn de schipbreuk des tijds ontkomen. Het kleine Dichtstuk op *Danäe* is egter genoegzaam om de oordeelvelling van LONGINUS te regtvaardigen. Niets kan tederder, niets kiescher hartroerend weezen. — Daar is iets onuitdrukbaar behaagelijks in de voorstelling van eene Moeder, zich vervoegende bij een slaapend kind, onbewust van alles wat gevaar mag heeten, met alle de teerhartigheid van moederlij-

lijke zorge. — Een ander opmerkenswaardig ſtuk van deezen zelfden Dichter, voor de verdelging beſpaard, is van eenen geheel anderen aart: een Hekeldicht op de Vrouwen.

ALCMON, van *Laconia*, levert een ander bedroevend voorbeeld op van de vernieling, door de hand des tijds aangerigt in de dierbaarſte Werken der Oudheid. Van dien Dichter, weleer door geheel *Griekenland* vermaard, aangehaald bij de Geleerden, vermeld door den mond der Schoonen, is de naam, in de tegenwoordige eeuwe, naauwlijks bekend. ATHENÆUS HEPHÆSTION, over PINDARUS ſchrijvende, EUSTATHIUS en PLUTARCHUS hebben deezen Dichter aan de volſtrekte vergetelheid ontrukt, door eenige ſtukken van hem te bewaaren. Minnezangen, die, zints zijnen tijd, eenige der grootſte Dichters onledig hielden, en gevoelige leezers en leezereſſen zo zeer troffen, waren van zijne uitvinding. Alle Dichters vóór hem hadden zich van zesvoetige verzen bediend. Hij voegde 'er eene andere versmaat nevens, en hem mag, met regt, de eer toegekend worden van de uitvinding dier verzentrant, welke OVIDIUS en andere *Latijnſche* Dichters den weg wees in deeze ſoort van opſtellen.

ARCHILOCHUS, die Schimp- en Liefdezangen deedt klinken, ſlaagde in beide, gelijk wij mogen opmaaken uit de getuigenisſen van twee bevoegde Kunstregters, HORATIUS en LONGINUS. Daar 'er niet genoeg van hem is overgebleeven, om ons in ſtaat te ſtellen tot het beoordeelen deezer getuigenisſen, moeten wij op hun gezag het laaten aankomen.

LUCIANUS vermeldt, in eene zijner Zamenſpraaken, dat de Dichters aan *Jupiter* de hoogstklinkende bijnaamen hebben toegevoegd, enkel om een brommenden toon aan hunne verzen te geeven. De Lofzangen van ORPHEUS vloeijen over van deeze bijvoegwoorden, en de leezer walgt menigmaalen wegens klinkende verzen, van zin ontbloot. Indien zij egter opgeſteld waren voor de Muzijk, kunnen zij het geſtrenge der berisping eenigzins ontgaan: want het ſchijnt een vrij algemeen aangenomen regel, die nog heden ten dage ſtand houdt, dat men op de woorden in de Operas en ſtukken voor de Muzijk weinig agt ſlaat: maar de Verzen van ORPHEUS, indien die, welke voorhanden zijn, ten ſtaal zijner overige kunnen ſtrekken, zijn zeker niet geſchikt

om

om de ſteenen te beweegen. 't Geen men aangemerkt heeft ten opzigte der Lofzangen van ORPHEUS, mag toegepast worden op veele andere *Griekſche* opſtellen van denzelfden aart. Dan eene algemeene oordeelvelling is zelden juist, en men moet bekennen dat men 'er eenige onder aantreft, die waarlijk verheven en ſchoon mogen heeten, inzonderheid die van CALLIMACHUS.

'Er was eene ſoort van Gedichten bij de *Athenienſers*, welke op onze Balladen zweemde. Bij het naderen van eenen Oorlog, naa het behaalen eener Overwinning, of het lijden eener Nederlaage, verſpreidden de Dichters en Staatslieden doorgaans onder den Volke een kort Dichtſtuk, ſtrekkende om hun moed in te boezemen of van vreugde te doen juichen. SOLON, der *Athenienſeren* wijze Wetgeever, was al te zeer overtuigd van het vermogen der Dichtkunſte op het menschlijk hart, om dit kragtdaadig hulpmiddel te verwaarloozen in den aandrang zijner wetten en het verſpreiden zijner inſtellingen onder de laagere volksrangen. 'Er zijn nog eenige van zijne ſtukken voorhanden, die de inwendige kenmerken draagen, dat ze voorbedagtlijk opgeſteld zija om het Volk met eene zugt voor Vrijheid te bezielen, liefde tot de Deugd in te boezemen, en gehoorzaamheid aan de Wetten te leeren. Ze zijn in de maat van de Elegie geſchreeven, doch hebben niets van den liefdewekkenden trant van OVIDIUS; ze zijn manlijk, zedeleerend en ſtreng. Door zijne Dichtſtukken, gelijk bekend is, werden de *Athenienſers* aangemoedigd, om den oorlog, welken zij wanhoopend geſtaakt hadden, te hervatten; en het was in gevolge van de geestdrift, door deeze Zangen ingeboezemd, dat zij eene volkomene overwinning op hunne vijanden behaalden.

TYRTÆUS ſtelde zijne ſtukken in dergelijk een trant op; doch bepaalde zich geheel tot Krijgsonderwerpen. Zo ſterk wordt Krijgsdapperheid en Vrijheidsliefde ingeboezemd in zijne dichtſtukjes, dat het geenzins grootſpraak is, de overwinningen, door de *Grieken* op de *Perſiaanen* behaald, zo veel aan TYRTÆUS, als aan MILTIADES of THEMISTOCLES, toe te ſchrijven. — Van dien invloed der gezangen op den Volksgeest hebben laatere eeuwen, en ook onze tijd, bij een en ander Volk, de ſpreekendſte, zeer bekende blijken opgeleverd.

Weinigen der oude Schrijveren zija minder geleezen dan LYCOPHRON. De duisterheid zijner Dichtſtukken

ſtuit

ſtuit niet alleen den Leezer, maar maakt hem wendig; nogthans is misſchien het mangel aan klaarheid, ſchoon hoogst ongevallig, eene ſchoonheid te agten in een werk, 't geen uit voorſpellingen beſtaat. Voorzeggingen en Godſpraaken zijn altoos voorbedagtlijk duister geweest, en bijkans onverſtaanbaar. Hij, die agtſlaat op deeze oningeblaazene voorzeggingen des *Heidendoms*, verzaakt vrijwillig zijne rede, en gelooft te meer, naar gelange hij minder verſtaat. Dan, het zij LYCOPHRON te prijzen of te laaken valt wegens de duisterheid, die zijne voordragt omwolkt, vast gaat het, dat hij, te deezer oorzaake, nimmer een gelieſd Schrijver zal worden. Ondanks de poogingen van den grooten POTTER om hem op te helderen, blijft hij moeilijk, en zal waarſchijnlijk met ſtof bedekt blijven liggen in de boekerijen van oudheidliefhebberen.

De Dichtſtukken van BACCHYLIDES, hoe zeer verwaarloosd bij de hedendaagſchen, ſtonden in groote agting bij een Ouden, dien men voor een bevoegd Regter hieldt ten aanziene van Letterkundige verdienſten. HIERO twijfelde niet om hem den voorrang te geeven boven PINDARUS, wiens Odes men in 't algemeen geroemd heeft als proefſtukken van het uiterſte, 't geen menschlijk vernuft kon opleveren. Het gevoelen van HIERO mag, egter, met geen geringen ſchijn van aanneemelijkheid, in twijfel getrokken worden, wanneer men aanmerkt, dat zijn character als beoordeelaar onder den invloed ſtondt van Hovelingen, om wier gunſt te winnen hij niet ſchroomde de waarheid te kort te doen.

De vrolijke, de geestige, de wellustige ANACREON is elk bekend. De onderwerpen, door hem uitgekoozen, de trant, waarop hij ze behandelt, hebben allen, die voor vermaak en dichtkunst gevoelig zijn, ingenomen. 'Er heerscht, in de daad, eene uitgezogte tederheid, keurigheid en ſmaak in de gevoelens, door hem uitgeboezemd: dan ik heb altoos gedagt, dat de ſchoonheid zijner verzen voor geen gering gedeelte ontſtondt uit de keus zijner woorden en de bijzondere welluidenheid zijner verzen. — Strenge Zedenmeesters hebben beweerd, dat ANACREON's verzen ſtrekken om dronkenſchap aan te moedigen en wellust te prikkelen. Dan, deeze aanmerking zou men, in zeker voege, kunnen t'huis brengen op een groot aantal der keurigſte Schrijveren van ouden en van laateren tijd. Een man van ſmaak en oordeel zal

de

de ſchoonheden van een opſtel bewonderen, zonder toe te laaten dat de gevoelens invloed hebben op zijne beginzelen of op zijn gedrag. Hij zal de losbandige en wulpſche trekken in de *Anacreontiſche* Schrijvers aanzien als kleine ſpeelingen van een weelderig vernuft, om te behaagen in een uur van feestlijke vrolijkheid, en niet als geſchikt om een regelmaat zijns gedrags op te leveren. — Welke ook de zedekundige ſtrekking van ANACREON's Dichtſtukken moge weezen, vast gaat het, dat hij geen wedergade hebbe in de ſoort van Dichtſtukjes, door hem uitgekoozen. Groot zeker is het getal zijner navolgeren geweest; doch weinigen zijn wel geſlaagd. De meesten, die van Wijn en Liefde op den trant diens *Griekſchen* Dichters waagden te zingen, leverden ſtukjes, meer gelijkende naar het broddelwerk eens onkundigen Schilders, dan naar de trekken van eene meesterlijke hand.

SCALIGER, wiens oordeel, ſchoon zomtijds in twijfel getrokken, zeker groot gewigt behoort te *hebben*, ſprak met grooten lof over de Schriften van OPPIANUS; een Dichter, die, ſchoon men hem vergeleeken heeft met VIRGILIUS in diens Landgedichten, enkel geleezen wordt door minnaars der *Griekſche* taale, en den gemeenen leezer ſlegts bij naame bekend is. De Keizer CARACALLA, onder wiens Regeering deeze Dichter bloeide, zegt men, was dermaate ingenomen met diens verzen, dat hij last gaf, hem een Stater voor elk vers te geeven. Hedendaagſche Oordeelkundigen durven egter den ſmaak van CARACALLA in twijfel trekken. Van zijne werken zijn eenige het verderf ontkomen, dan andere daarin ingewikkeld geworden. — OPPIANUS was een Taalkundige, en door alle tijden heen zijn de werken van Taalkundigen bij uitſtek min bewonderd dan de kragtvolle proeven van een min beſchaafd vernuft. De Taalminnaar is te vrede, als hij taalfouten vermijdt; de Dichter der Natuure tragt ſchoonheden uit te drukken. OPPIANUS heeft het lot ondergaan van meest alle Taalkundigen; hij werd weinig geleezen: dan de leezer van ſmaak zal 'er nogthans veele plaatzen in aantreffen, die hij ſchoon zal noemen, hoewel hij 'er de benaaming van verheven aan zal ontzeggen.

TRYPHEODORUS volgde zeker de voetſtappen van HOMERUS, en niet ongelukkig. Hij verheft zich wel niet tot die hoogte; dan het is genoeg te zijner aan-

prij-

prijzinge, dat hij, met een gemaatigd aandeel in de beroemdheid van HOMERUS, eene grootere naauwkeurigheid aan den dag legt. Hij kan met voordeel geleezen worden, niet alleen met een dichterlijk, maar ook met een geſchiedkundig oog. Waar HOMERUS den draad zijner geſchiedenisſe afbrak, vatte TRYPHEODORUS dien weder op. In de daad, zijn Dichtwerk is een noodig toevoegzel aan de *Iliade*, zonder 't welk de Leezer onvoldaan blijft. — TRYPHEODORUS zegt men dat een ander Dichtwerk geſchreeven hebbe, getiteld Ὀδυσσεια λιπογραμματη, waar hij, in elk Boek, de letter, die de talletter des Boeks uitmaakte, niet gebruikt hadt. Zodanig iets is beuzelagtig, en beneden een man van verſtand; dan men moet bekennen, dat het veel moeite in gehad hebbe, en ten bewijze ſtrekt van groot geduld. Het benadeelt het character van TRYPHEODORUS niet als Dichter; dan het moet aangezien worden voor eene misgeboorte van een kundig', doch zijn vlijt kwalijk beſtecdenden Letterkundigen. Heeft HOMERUS den Strijd der Kikvorſchen en Muizen, heeft VIRGILIUS nu en dan laage voorwerpen bezongen, zonder hun Dichterlijk Character te verliezen; mindere Dichters mogen ook, zonder van dwaasheid of kinderagtigheid beſchuldigd te worden, zich in onaanſtootelijke kleinigheden toegeeven.

In het leezen van deeze en andere kleindere Dichteren, wier Werken nog voorhanden zijn, vindt de liefhebber van de *Griekſche* Dichtkunst eene behaaglijke verſcheidenheid, naa het leezen van de verhevene en ſchoone voortbrengzelen van HESIODUS, HOMERUS en THEOCRITUS; en iedereen, die regtmaatige aanſpraak maakt op het bezit van ſmaak, moet onderſchrijven het gevoelen van HORATIUS, in deeze regelen uitgedrukt:

Non ſi priores Mæonias tenet
Sedes Homerus, Pindarica latent
Cæaque & Alcæi minaces,
Steſichorique graves Camenæ.

EEN NACHTTOONEEL IN ITALIE.

(Naar het *Hoogduitsch* van den Heere FRIEDRICHSEN.)

Al peinzende wandelde ik, op zekeren avond, aan den voet van den vermaarden berg *Gargano:* ik kwam van de jagt; vermoeid van een geheelen dag beſpiedens van de ruiſchende ſnippenvlugt, ging ik zitten rusten onder een eikenboom. 't Was tien uur; de maan verlichtte eene ſchilderagtige landſtreek; ik bewonderde dezelve, zoo als men op den onderdom van twintig jaaren zich verwondert. In dien leeftijd van begochelingen en geluk vertoont zich alles aan ons onder de lachende kleuren, met welke de jeugd de verbeelding tooit. Waarom moet, in den rijpen leeftijd, de Rede de weldaadige begochelingen van de lente des leevens verdrijven, zonder haar te vervangen? Helaas! het licht dier dwingelandiſche Godheid ſloopt onherſtelbaar het zwak gebouw onzer genietingen; en, even als de blikſem, *verdelgt het al* verlichtende.

Niets evenaart een ſchoonen *Italiaanſchen* nacht, die romaneske nachten, wier doorſchijnende en bloozende ſluier het bekoorende *Hesperie* meer verfraaid dan bedekt. In mijne ziel voelde ik het onmerkbaar gemurmel van duizend onderſcheidene en onverklaarbaare klanken weergalmen, die in den avondſtond in 't midden der velden gehoord worden, wanneer men zich volmaakt ſtil houdt. In de verte ontdekte ik de majeſtueuſe bergen, die boven den *Abrusſus* uitſteeken, nevens derzelver bevrozene toppen, die door het bleeke licht der warmte-blikſemflikkeringen van oogenblik tot oogenblik verlicht wierden. Bij tusſchenpoozen hoorde ik het dof gedruis der golven en het ſchrikwekkend en eenzaam zuchten des Roerdomps. Zwaanen, die zeewaarts vloogen, zweefden boven mijn hoofd, en ten halve onderſcheidde ik de treffende toonen der Nachtegaalen, onder de digte takken van eenige olijfboomen verſcholen, wier bladeren door het licht der Maane verzilverd waren. Ik zag rondom mij, met den vuurigen wensch van eenen vriend te vinden, die mijne geestvervoering kon gevoelen en 'er in deelen. Vrienden! ſprak ik tot mijzelven, zuchtende; heb ik nog vrienden? Misſchien ſtellen zij geen belang meer in hunnen ſpeelgenoot, omdat hij *niets* dan verveeling aantrof in die ſteden, op die ſmaakelooze en eentoonige ſtraaten, alwaar zijne vrienden hun aanweezen voortſleepen. — Deeze vreeze van te zijn vergeeten deedt mij de pijnlijke gewaarwording eener volkomene alleenſtellinge in alle haare uitgebreidheid gevoelen.

Het

Het heelal ſcheen mij eene woestijn, het gezang der Nachtegaslen eene treurklagt; met angst hoorde ik het gedruis der golven; eene onbepaalde zwaarmoedigheid drukte mijnen boezem, en ik rees langzaam op, treurig mijne oogen op de wolken vestigende, die thans de helderheid der Maane mij onttrokken; zij dreeven over, en eensklaps praalde de Maan met nieuwen luister. O verbaazende veranderlijkheid van een leevendig en gevoelig hoofd! Kunnen dan de verhevene tafereelen, welke de Natuur voor ons ten toon ſpreidt, ons niet roeren, dan wanneer zij met het licht praalen, welk onze gewaarwordingen hun leenen? Of is het alleen hun invloed op ons, die de natuur onzer gewaarwordingen bepaalt?-Mijne treurigheid verdween; mijne denkbeelden klaarden ijlings op; met ſnelle ſchreden ſpoedde ik mij na den rand van het bosch, en hoe digter ik dien naderde, hoe meer die betoverende eenzaamheid nieuwe bekoorlijkheden in mijne oogen kreeg. De limoenboom, de doornhaag vertoonden zich tusſchen de olijfboomen, en groepen donkergroene laurierboomen, met roozenkleurige bloemen, ſtaken boven die zilverkleurige olijfboomen uit, wier zagte en zuivere tint de velden en bosſchen deezer ſtraatje oorden in den hoogſten graad verfraait.

Diep in een kreupelbosch bemerkte ik eene witagtige figuur, welker gedaante ik niet duidelijk kon onderſcheiden; twijfelagtig bleef ik ſtaan; het witte beeld ſcheen zich te beweegen. Een oogenblik geloofde ik, dat het eene ſpeeling mijner verbeeldinge was; doch eindelijk daaromtrent zekere kundſchap willende inneemen, trad ik zagtjes voorwaarts tusſchen de takken, en kon welhaast een jong meisje onderſcheiden, in 't wit gekleed; in haare hand hieldt zij eene lier, en leunde tegen een boom; haare ſchoonheid, haare jeugd, haare bevallige en ongedwongene houding, leenden haar in mijn oog iet luchtaartigs, iet hemelsch, 't welk de laatſte hand leide, om de landſtreek, die mij omringde, met eene bijkans toverugtige bekoorlijkheid te bekleeden; zij zong met eene zagte ſtem; ik hoorde haar met verrukking.

Elvire, ſpeelende op de luit,
Verzelt dus zingend' haar gelúid:
Ik groet u, wapprend lentezuchtje,
Wiens adem zomerhitte koelt;
'k Begroet u, boomen, dal, gehuchtje,
Gelukkig veld, zoo mild beſpoeld;
Ook u, die van de bergen daalt,
En zoo getrouw mijn ſtil gezang herhaalt.

Wat malsche geur verkwikt mijn rust,
Door 't loddrig westen zacht gekust,
Dat, speelend door deez' schoone dreeven,
Verkwikking aan verkoeling paart.
Die berg, met wolkenglans omgeeven,
Door duizend zangen wijdvermaard,
Die woesten storm trotzeert en tijd,
Rijst voor mijn oog in volle majesteit.

De zee smoort schuimend in het zand,
Niet ver van hem, op 't effen strand;
De tortel kirt, in dreeve toonen,
Hoe zwaar 't verlies van d'echtvriend klemt;
En de avondstar begroet mijn toonen,
Wanneer mijn hand de snaaren stemt.
ó Heldre wachtster, zijt gegroet!
Mijn rust wordt, bij uw flikkring, *dubbel zoet.*

Ook gij verheugt mijn kloppend hart,
In zoete dweeperij verward,
ó Nachtvorstin, wier zachte blikken,
Gelijk de dauw de bloem besproeit,
Mijn boezem streelen en verkwikken!
Die borst heeft nooit van min gegloeid;
Maar, buigt mijn fierheid voor haar magt,
Tot u wend ik mijn juichtoon of mijn klagt!

Het gezang hieldt op; doch de jonge schoonheid ging voort, met eene losse hand de snaaren haarer lier te roeren; van tijd tot tijd neuriede een Nachtegaal, met eene zagte stemme, als 't ware om de welluidende klanken der Onbekende te herhaalen; vervolgens zweeg hij eensklaps, en ik schreef hem de begeerte toe, om, even als ik, naar de welluidende toonen te luisteren, welke de schoone Zangeresse sloeg. Mijne aandagt belette mij te bemerken, dat ik bespied wierd; een jongeling, met eenen dolk gewapend, schoot *ijlings* op mij toe: „ Gij zijt een man des doods, indien gij *de ge-*„ ringste beweeging maakt!" riep hij: „ waarom verschuilt „ gij u zoo digt bij mijne zuster?" — *O Dio!* schreeuwde de Zangeres. — Door deeze vraag wierd ik eenigzins ontzet, omdat ik tusschen de struiken was verward, zoodat ik mij be-

beweegen noch verdeedigen, en ook mijn snaphaan niet konde grijpen, welken ik eenige schreden van mij af had neergezet; ik moest dan besluiten om te dadigen. „ Neem „ mijn snaphaan," zeide ik tot mijnen aanvaller, „ en houd „ hem, tot dat gij van de onschuld mijner oogmerken zijt „ overtuigd." Deezè voorslag, welken een moordenaar zekerlijk niet zou gedaan hebben, scheen den vreemdeling tot staan te brengen; hij luisterde na mij: ik zeide hem, dat het mij onmogelijk geweest was, niet te tragten, de welluidende stemme zijner bekoorlijke zuster te hooren, en dat ik met geen ander oogmerk had gezogt, mij voor haar te verbergen, dan ter voorkominge dat ik door mijne tegenwoordigheid haar deed schrikken. Vervolgens verzogt ik hem lachende, mijne brieventas ter loops in te zien, om aangaande mijnen naam, mijnen rang, enz. onderrigt te worden. Hij zag aldaar brieven van voorschrijvinge aan de beste huizen eener nabuurige stad. Dit deedt hem zijne misvatting in alle derzelver uitgebreidheid gevoelen; hij smeekte mij, hem die te vergeeven, stak den ponjaard in den gordel, en liep na zijne zuster, welke hij straks bij mij bragt, haar verzoekende, een goed woord voor hem te doen. Het schoone meisje was nog bleek en beevende; nogtans scheen zij met vermaak in haar broeders gerustheid te deelen, en verzogt mij ernstig, de wijze, op welke wij kennis gemaakt hadden, te vergeeten. „ Beken, egter," zeide zij, „ dat een man, „ die zich tusschen de doornheggen verschuilt, 's avonds ten „ 11 uure, met een snaphaan in de hand, op den eersten aan„ blik het voorkomen van een gevaarlijk weezen moet heb„ ben!" Ik praatte eenige minuten met de jonge lieden, en wilde afscheid van hun neemen, hoewel de broeder mij verzogt hadt, hen na hunne *Villa* (landgoed) te volgen, toen de beminnelijke Zangeres haaren broeder mijnen snaphaan uit de hand nam, en lachende tot mij zeide: „ Denk 'er „ niet aan om de vlugt te neemen, ongetrouwe Ridder! „ mijn dappere beschermer heeft u overwonnen; gij zijt „ mijn gevangene, en door de wetten van eer veroor„ deeld, de Prinsesse, welke gij wilde vervoeren, te ge„ hoorzaamen!"

Bekoord door het moeten ondergaan van eene zoo zagte straffe, volgde ik de doorluchtige Prinses, en belastte mij met het draagen van haare lier. Dit speeltuig, aan 't welk ik zoo veel danks schuldig was, herinnerde haar haaren zang; bloozende vraagde zij mij, of ik dien gehoord had. In antwoord daarop herhaalde ik het lied. „ Hoe wreed is dit!" zeide zij: „ een arm meisje kan met niemant vertrouwelijk „ spreeken, zelfs niet met de starren! Maar hoe vindt gij „ deeze Cantate?" Ik wilde haar antwoorden; doch zij viel mij driftig in de rede, zeggende: „ Ik moet u vooraf be-

„ rigten, dat ik 'er de ſteller van ben, opdat gij het niet „ te ſtreng beoordeelt, 't geen ons beiden zeer zou belem- „ meren." — „ Signora!" hernam ik, „ is mijn geheugen „ niet de waarborg van al het vermaak, welk ik in u te „ hooren heb ondervonden?" — „ De eigenliefde," gaf zij tot antwoord, „ wil het mij wel doen gelooven." Vervolgens wilde zij weeten, wat mij in haar gezang 't meest hadt behaagd. Ik herhaalde de drie laatſte regels: „ *Mijn* „ *barst heeft nooit van min gegloeid*," enz. „ Ach! „ houd u ſtil!" riep zij: „ ik verzeker u, in 't vervolg „ deeze onbeſcheidene regels te zullen weglaaten" ..... „ En gij zult, zoo doende, uwe denkbeelden de treffendſte „ bekoorlijkheid ontneemen!" hernam ik met aandoening. — Wij bereikten den ingang van eene prachtige laan, die van hooge populieren wierdt belommerd. Don GIOVANNI liep voor ons uit in diepe gedagten. — „ Men moet beken- „ nen, mijn broeder," ſprak de Zangeres, „ dat men onder „ uw geleide niet al te veilig is! Indien mijn gevangene „ eens de hoorns hadt opgeſtoken?" — „ Gaarnè laat „ men zich door u beheerſchen, dit weet ik bij ondervin- „ ding," antwoordde haar broeder glimlachende. — „ *Welk* „ eene galanterie!" hernam Donna CAROLINA. „ *Het is mij* „ hoogst aangenaam, dat gij in mijn gezelſchap zoo bemin- „ nelijk wierdt." — Thans oordeelde ik het welvoegelijk, mij te verwijderen; doch mijne ſchoone Zangeres veroorloofde het niet; haar dringend verzoek paarde zij bij dat van haaren broeder, om mij over te haalen, eenige dagen bij hen te vertoeven, en beweerde, dat iemant, die ledigen tijd genoeg hadt om haare gezangen met gevaar van zijn leeven te beluisteren, ook den tijd moest hebben, die 'er noodig was om haare geſprekken in proſa aan te hooren, „ 't geen mijn „ *fort* is!" voegde zij 'er bevens. Wij traden in eene fraai verſierde Salon; de ſchilderijen, daarin hangende, verbeeld- den trekken uit de geſchiedenis der *Romeinſche* helden, en door de openſtaande raamen drong in het vertrek de balſemgeur der *Spaanſche* jasmijn, van de ſering en de oranjeboo- men, rondom de Salon geplaatst. Omtrent middernacht wierdt 'er een kostbaar avondmaal opgedischt, waarvan de ſtille GIOVANNI, met eene eenigzins ſtijve beſchaafdheid, de honneurs waarnam, terwijl zijne beminnelijke zuster alle de bevalligheden der blijgeestigheid ten toon ſpreidde.

Donna CAROLINA was achttien jaaren oud, hadt eene bloo- zende kleur, groote zwarte oogen vol vuur en *dartel*- heid; de treffende werking van haar gelaat verfraaide al wat zij ſprak; haar zwart en blinkend hair golfde in krullen over haaren gordel; zij zag 'er uit als HEBE, en alle de aantrek- kelijkheid van haaren ouderdom en karakter was over haaren ge-

geheelen perſoon verſpreid. Volkomen was ik overtuigd, dat nook eene zoo treffende ſchoonheid mijne aandagt hadt gewekt; doch ik gevoelde, dat nabij CAROLINA's verblindende ſchoonheid mijn hart *vrij* bleef. Ik beging de onregtvaardigheid van haar al te natuurlijk, al te guitagtig, al te geestig, misſchien al te loos te vinden. Toen ik haar toevallig voor de eerſte maal zag, behoefde ik een zwaarmoedig, neerſlagtig, peinzend, zelfs een ongelukkig weezen, — ja inderdaad ongelukkig, ten einde het onuitſpreekelijk genoegen te kunnen ſmaaken van zijne traanen op te droogen, al zuchtende de weeklagten te kunnen hooren, welke dit romanesk weezen tot de zwijgende PHEBE rigtte, en het deelgenoot te maaken van die verhevene vertederdheid, welke een gezigt van *Italie* bij een helderen maaneſchijn in mij wrogt. CAROLINA in 't oog krijgende, dagt ik, zulk een weezen te hebben gevonden: daar haar gezang mij ſcheen eenige overdenkingen te behelzen, geloofde ik, dat de voorwerpen, die ons omringden, en aan welke zij zelve hunne grootſte bekoorlijkheid bijzette, door haar uit het zelfde oogpunt als door mij beſchouwd wierden; indien het zoo geweest ware, zoude ongetwijfeld de liefde deeze eenſtemmige gewaarwordingen hebben vervangen! Maar, helaas! Donna CAROLINA was niet romanesk; zij lachte en praatte, in weerwil der ſtatelijke ſtilte der natuur, even alsof het op den vollen middag geweest ware! Het floeg mijnen moed ter neder, dat ik haar boven den invloed der uitwendige voorwerpen op onze gewaarwordingen zoo zeer verheven zag. Ik voorzag dat zij mij zou uitlachen, indien ik beſtaan had haar te zeggen, dat ik een oogenblik te vooren traanen had geſtort, door het ruimſchoots botvieren aan beſchouwingen van de donkere nevels van het verledene en den ſomberen nacht van het toekomende; ik giste, dat eene wanhoop-verwekkende ſcherts haar eenig antwoord zijn zoude ...., en mijn hart bleef vrij bij de verblindende CAROLINA.

Hoe veel meer belangs ſtelde ik in haaren broeder! In den bloei zijns leevens ſcheen Don GIOVANNI onder het gewigt eener verborgene ſmart te bezwijken. Zijne bleeke kleur, die bekoorlijke trekken als met een floers bedekte, de kwelling, die men in zijne ſchoone blaauwe oogen las, zijn onwiſſe en traage gang, alles noopte op eene onweerſtaanbaare wijze tot medelijden met hem. Zijne zuster boertte van tijd tot tijd met hem over zijne diepe verſtrooijing, doch het geſchiedde met zoo veel zagtheids en omzigtigheids, dat het ligt te vermoeden ware, dat zij vreesde, eene te aandoenlijke ſnaar te zullen roeren. Naa den maaltijd verzogt hij mij, zich eenige oogenblikken te mogen afzonderen. Toen ik met CAROLINA alleen was, vraagde zij mij, of het mij niet vreemd voorkwam, dat men, in het vreedzaam verblijf van Don GIO-

VANNI, van den nacht den dag maakte? Ik durfde haar niet na de reden vraagen; lachende vervolgde zij: „ Wij volgen het „ voorbeeld van MINERVA's vogel; wij ſlaapen overdag, „ en doen den gantſchen nacht de oogen wijd open! Nu het „ avondmaal ons van onze eerſte wandeling heeft verpoosd, „ gaan wij eene tweede doen, die tot het opgaan van den „ dageraad zal duuren. — Deeze omkeering van de gewoone „ orde is de eenige troost, welken mijn broeder tegen knaa„ gend hartzeer heeft gevonden," voegde zij 'er ernſtig nevens. Driftig betuigde ik haar al het belang, welk hij mij inboezemde; zij ſcheen 'er van getroffen, en naa eenige minuten zwijgens hervatte zij het geſprek in de volgende bewoordingen.

„ Don GIOVANNI was, nu twee jaaren verleden, de volmaakt„ ſte Ridder van het Koninkrijk *Napels* (indien het eene zus„ ter geoorlofd zij, hem dit regt te doen wedervaren); doch „ gij kunt 'er niet meer over oordeelen. Wij verlooren on„ ze ouders ten tijde der gedenkwaardige aardbeevinge, wel„ ke *Calabrie* verwoestte. Ik was toen een jaar, en mijn „ broeder naauwelijks vijf jaaren oud. Wij alleen bleeven „ erfgenaamen van den onmeetelijken ſchat onzer *famille*. *Mijn* „ broeder hadt het geluk van zijne opvoeding *verſchuldigd* te „ zijn aan een dier zeldzaame weezens, die met de zagtſte „ toegeevendheid onveranderlijke grondbeginſels en grondige „ kundigheden van allerlei aart zamenpaaren. Mijn broe„ ders leermeester hadt zijne ouders, zijne vrienden en zij„ ne bezittingen overleefd; niets meer verlangde hij op de „ aarde, dan het hoogſte geluk zijnes kweekelings. De gril„ ligheden van het lot, de zonderlingſte voorvallen hadden „ aan zijn karakter eene zekere ſtemming tot het verheve„ ne gegeeven, die hem over alle onderwerpen, welke „ hij behandelde, met eene zekere heftigheid deedt ſpreeken. „ Zijne blaakende welſpreekendheid deedt het hart zijnes „ kweekelings ontvlammen, en leerde hem, al wat 'er „ edels en groots in de natuur was, met geestdrift beminnen. „ De Vaderlandsliefde wierdt mijn broeders heerſchende drift, „ en zijne gelieſde helden waren MUTIUS SCÆVOLA en RE„ GULUS.

„ Eindelijk kon Don GIOVANNI nuttig worden voor zijn Va„ derland; hij zogt en nam dienst. Treurig wierdt dit zelf„ de jaar gekenmerkt door den dood van onzen waardigen leer„ meester, welken ik insgelijks als eenen vader beminde. „ Mijn broeder was zedert eenige maanden kapitein, en wagt„ te met ongeduld na gelegenheid om zich met eere te doen „ kennen, toen het geluk der wapenen ons geheel den nek „ toekeerde. Het Franſche leger verſcheen op onze gren„ zen; Don GIOVANNI, getrouw aan zijnen Koning, trok on„ der dien ſtandaarden ten ſtrijde, en verheugde zich, ten

„ lan-

„ langen laatſte op het ſlagveld zich te bevinden, nevens de af-
„ ſtammelingen der aloude *Samniten*. Deeze jonge en dappere
„ krijgsman, van den heldhaftigen geest zijner voorouderen
„ zich bezield gevoelende, hadt zelfs geenen inval van de
„ mogelijkheid van te kunnen overwonnen worden. Hoe groot
„ was zijne verontwaardiging, toen hij ſoldaaten de vlugt
„ zag neemen, welke hij als onverwinnelijk hadt beſchouwd!
„ Woedende, onvertroostbaar, verdeedigde hij met eenige
„ dappere lieden een zeer belangrijken engen weg; doch wel-
„ dra gevaarlijk gekwetst, wierdt hij genoegzaam buiten ken-
„ nis na een landgoed gebragt, in de nabijheid van *Napels*
„ gelegen, alwaar ik mij toen bij eene vriendin bevond. Zoo-
„ dra ik van mijn broeders beklaagelijken toeſtand onderrigt
„ was, ſchoot ik toe om hem op te paſſen. Doch 't waren
„ niet zoo zeer zijne kwetzuuren, als het rampſpoedig lot zijns
„ legers, daar hij zich mede bemoeide. U zijne diepe ver-
„ ſlagenheid te ſchilderen, ware mij ondoenlijk. — *O Ro-*
„ *me! ô mijn Vaderland!* riep hij dikmaals, met oogen, in
„ traanen zwemmende, *wat is 'er van uwe vroegſte kinderen*
„ *geworden? Wie zal u uwe aloude veerkragt wedergeeven?* —
„ Zoodra mijn broeder aan de beterhand was, beſloot hij,
„ *Napels* te verlaaten. —— *Ik alleen kan niet overwinnen,*
„ ſprak hij: *hierom zal ik voortaan tot eenzaame ſmeekingen*
„ *mij bepaalen om het heil van mijn Vaderland.*

„ Don GIOVANNI verzogt mij, hem te verzellen na het Land-
„ goed, aan den voet van den berg *Gargano*, 't welk ons
„ toebehoorde, en beloofde, mij eene beminnelijke Gezel-
„ lin te zullen geeven. De ſchoone LAURA is het ſieraad der
„ ſtad *Ortona*; ik wist dat mijn broeder haar aanbadt, en
„ van haar teder wierdt bemind. Met verrukking vernam ik,
„ dat hunne echtverbintenis zou voltrokken worden, en wij
„ in dit bekoorlijk dal zouden woonen, werwaarts ongetwij-
„ feld de vrede en het geluk ons zouden volgen. Hij vertrok
„ na *Ortona*, om zijne bekoorlijke bruid te gaan haalen, en
„ met een onbeſchrijflijk ongeduld verbeidde ik zijne weder-
„ komst te *Napels*. De ſtreelendſte denkbeelden hielden mijne
„ verbeelding onledig; met de geestverrukking der jeugd ſchil-
„ derde ik mij het gelukkig lot, 't welk wij zouden genieten.
„ Om kort te gaan, nooit was mijne vrolijkheid hooger op-
„ gewonden, dan op den dag, tot het tijdſtip van mijn
„ broeders terugkomst beſtemd. Ach! welk een onderſcheid
„ tuſſchen den morgen en den avond van dien verſchrikke-
„ lijken dag! Don GIOVANNI keerde terug, wierp zich op
„ eenen ſtoel neder, zonder mij te zien, zonder mij te hoo-
„ ren, zonder mij te omhelzen; de bleeke doodskleur lag op
„ zijn gelaat, en met ſchrik vernam ik, dat hij van zijn ver-
„ ſtand beroofd was.

„ De getrouwe knegt, die hem verzeld hadt, verhaalde mij

„ zijn ongeluk: Don GIOVANNI kwam te *Ortona* met de drift
„ der vuurigſte liefde, toen hij in eens van de verſchrikke-
„ lijke verwarring wierdt getroffen, welke in deeze ſtad
„ plaats hadt. Men berigtte hem, dat een *Algierijnſche* Zee-
„ roover, wiens zeilen en vlag men nog van den oever kon-
„ de zien, in den nacht eenen inval hadt gedaan in deeze on-
„ gelukkige ſtad. De barbaaren, na de zulken, die weer-
„ ſtand wilden bieden, vermoord te hebben, hadden onmee-
„ telijke ſchatten weggevoerd; en veele inwooners der ſtad
„ waren hunne ſlaaven geworden. Don GIOVANNI ijlde na
„ LAURA's huis; hij vondt haaren Voogd zielloos, en
„ vernam, dat de roovers het voorwerp zijner liefde hadden
„ weggevoerd. Mijn broeder, zich zelve niet, en door dit
„ ijslijk berigt reeds in zijn verſtand geraakt, liep na den
„ oever en wierp zich in zee, zijne handen tot haar uitſtrek-
„ kende, welke hij onherſtelbaar hadt verlooren. Viſchers
„ vatteden hem op, en met behulp van zijnen knegt wierdt
„ hij na eene herberg gebragt. Straks beving hem eene
„ heete koorts; eene aanhoudende ijlhoofdigheid vertoonde
„ hem LAURA ſtervende; verſcheiden dagen was hij tuſſchen
„ leeven en dood. Eindelijk beterde hij; maar, *in eene ver-*
„ *ſchrikkelijke* gevoeloosheid gedompeld, *een hardnekkig*
„ ſtilzwijgen houdende, en bij tuſſchenpoozen zich aan eene
„ ſtuiptrekkende droefheid overgeevende, herkreeg hij zijne
„ gezondheid, zonder zijn verſtand en zijne gemoedsrust weder
„ te vinden. Nogtans gelukte het onzen ouden dienaar, hem
„ na *Napels* terug te brengen, door behulp van verſcheide-
„ ne voorwendzels; doch 's anderendaags naa zijne weder-
„ komst deeden eenige tuſſchenpoozen van kennisſe zij-
„ ne wanhoop van nieuws ontſtaan, en bijkans ware hij be-
„ zweeken onder de menigvuldige aanvallen eener koortze,
„ die voor alle de hulpmiddelen der kunst ſtondt. — De
„ aanhoudende oppaſſingen der tedere vriendſchap zullen al-
„ leen hem kunnen redden, zeide mij een ervaren Arts;
„ laat hij reizen; zoek hem te vertederen, hem traanen af te
„ perzen; misſchien zal hij alsdan zijne verſtandsvermogens te-
„ rug bekomen. — Mijn leeven zoude ik voor mijnen broe-
„ der gegeeven hebben; met vuurigen ernst beloofde ik,
„ hetzelve aan hem te zullen toewijden, al ware het dat ik
„ voor altijd veroordeeld was, in hem niets anders te zien
„ dan het bezielde ſchaduwbeeld van den ongelukkigen Don
„ GIOVANNI!

„ Wij vertrokken om ons herwaarts te begeeven; om tegen
„ de hitte gedekt te zijn, reisden wij bij nacht. Ik bemerk-
„ te, dat de kalmte en frisheid, die de nacht verſpreidt, mijn
„ broeders kwaalen ſcheenen te verligten. Ik nam deeze aan-
„ merking te baate, om hem over te haalen, 's daags te rusten.
„ Wij bereikten deeze aangenaame wijkplaats, alwaar wij on-

„ ze

„ ze gelukkige kindsheid hadden gefleeten. Van nu af aan „ ſtelde ik alle middelen te werk, die mijn hart mij aan de „ hand gaf, om dat van mijnen broeder te treffen. Mijne „ tederſte oppaſſingen waren niet in ſtaat, zijne aandagt te „ wekken. Op zekeren dag beſtond ik, LAURA's naam in „ zijne tegenwoordigheid te noemen. Die geliefde naam ver- „ wekte op zijne ziel een zoo ſnellen als diepen indruk; hij „ beefde en keek mij aan. Ik vatte mijne lier; ik zong voor „ hem een lied, welk LAURA nog onlangs voor hem gemaakt „ hadt; eensklaps wierp hij zich in mijne armen, onder het „ ſtorten van een vloed van traanen, en ik beſchouwde hem „ als behouden. Deeze heilzaame criſis wierdt gevolgd van „ eene langduurige bezwijming. Toen hij van dezelve was „ bekomen, liet ik hem brieven van LAURA zien, nevens „ haar portret; ik ſprak over haar; hij ſtortte overvloedig „ traanen. Eindelijk begreep hij mij, en zijne droefheid, in „ den ſchoot der vriendſchap uitgeboezemd, liet af van „ zijn verſtand te krenken. Van dien tijd af aan heeft hij „ alle de verſtaandelijke en zedelijke vermogens, met welke „ de Natuur hem hadt begaafd, ongevoelig wederom beko- „ men; maar de helderheid des dags doet hem aan en valt „ hem laſtig; het is voor hem de tijd om te ſlaapen; gaarne „ zwerft hij, midden in den nacht, in de boſſchen, die ons „ omringen. Altijd verzel ik hem in zijne nachtwandelingen; „ de klank van mijne lier vertroost en behaagt hem. Mijne „ blijgeestigheid wekt hem bij wijlen op. Het bekoort „ hem, met mij de zon te zien op- en ondergaan. Zijne „ wanhoop heeft plaats gemaakt voor eene ſombere droef- „ geestigheid; doch, veelligt, zal ik t' eenigen dage aan „ hem meer opgeruimdheids beſpeuren; en hoe groot zal „ mijne blijdſchap zijn, indien ik daartoe heb kunnen mede- „ werken! In dit oogenblik leest hij eenige van LAURA's brie- „ ven; welhaast zal hij op zijne tweede wandeling bedagt „ zijn, en gij zult ons verzellen, indien gij kunt beſluiten, „ geduurende een geheelen nacht, de rust 'er aan te geeven."

Met de tederſte bewondering had ik na CAROLINA's verhaal geluisterd. „ Ach!" zeide ik zuchtende tot mijzelven: „ CAROLINA is niet romanesk, maar zij is goedaartig en mee- „ gaande; zij heeft een teder hart, gezond verſtand, een lee- „ vendigen, vrolijken en natuurlijken geest; gelukkig, dui- „ zendwerf gelukkig de man, *van wien zij tot de avendſtar „ zal ſpreeken!*"

Don GIOVANNI kwam wederom bij ons; de opſlag van zijn oog hadt eenen trek van verſtandsverbijstering aangenomen; 't was duidelijk te zien, dat hij traanen hadt geſtort; hij groette mij als iemant, welke diep in gedagten was. Hoe groot was mijn medelijden met zijne ſmart! Hoezeer wierd

ik

ik getroffen van den kus, welken hem zijne zuster gaf, terwijl zij hem op een vrolijken toon verzogt, met ons eene wandeling langs het zeestrand te doen! Ten zelfden tijde wendde zij zich tot mij, om mijnen arm te vatten. GIOVANNI merkte aan, dat ik wél zeer vermoeid zijn moest; met leevendigheid verzekerde zij het tegendeel, en ik was bekoord, dat zij zich dus van mij verzekerde.

Zoo als wij uit de Salon wilden gaan, hoorden wij sterk aan de deur kloppen; men deedt open; wij hoorden den ligten tred eener vrouwe, die met eene afgebrokene stemme vraagde: „ Waar is Don GIOVANNI?" Hij gaf een doordringenden gil. LAURA tradt binnen, en haar minnaar viel bewusteloos voor haare voeten neder!

Wie zou durven onderneemen, het onuitspreekelijk geluk van Don GIOVANNI te schilderen, in het oogenblik dat hij, wederom tot zichzelven komende, zich in de armen van zijne geliefde LAURA en van CAROLINA bevondt? Eindelijk wierdt het raadzel opgelost; doch het was niet dan met zeer veele moeite, dat LAURA genoegzaame bedaardheid kreeg, om van haare ongevallen te verhaalen.

„ Mijn ongelukkige Voogd," sprak LAURA, „ was voor „ mijne oogen omgekomen; twee *Algierijnen* voerden mij weg „ in hunne armen, ondanks mijn kermen en mijnen weder„ stand; met doodsangst zag ik reeds het vaartuig, waarop zij „ mij wilden inscheepen, toen wij, eenige schreden van ons, „ eenige snaphaanschooten hoorden. De inwooners van *Or„ tona* zogten zich te verdeedigen tegen de schraapzucht der „ roovers; mijne vervoerders leiden mij op den grond neder, „ en schooten toe op het gedruis, hoopende, ongetwijfeld, „ de duisternis te zullen te baat neemen, om de schatten, welke „ zij mijnen landgenooten reeds ontroofd hadden, met nog an„ dere te zullen vermeerderen.

„ Ik verzamelde mijne kragten en mijnen moed, en, den „ angst mij vleugels geevende, liep ik den gantschen nacht „ langs den oever, met oogmerk om *Termoli* te bereiken. „ Ik kwam 'er inderdaad 's anderendaags met den dage„ raad; maar ik was blijkans dood van vermoeidheid en vree„ ze, en bezat geene kragten meer, dan om mij neder te wer„ pen aan de voeten eener vriendinne van mijnen Voogd, en „ haar te smeeken, medelijden met mij te hebben. Vijftien „ dagen lang overlaadde zij mij met moederlijke zorgen; zon„ der haar zoude ik 'er niet meer zijn; eene gevaarlijke krank„ te hadt mij op den rand van het graf gebragt; doch mijne „ beterschap viel mij nog smartelijker: want toen vernam ik „ alles, wat mijn tedergeliefde GIOVANNI te *Ortona* hadt gelee„ den!...

„ Bedugt voor uwe gezondheid, en zelfs voor uw dierbaar „ lee-

„ leeven, onder het gewigt der grievendſte zorgen bezwijken-
„ de, beſloot ik, mij te *Napels* bij u te vervoegen; en bij
„ mijne komst aldaar had ik het verdriet van te verneemen,
„ dat gij 'er niet meer waart. Oogenblikkelijk wilde ik we-
„ derom vertrekken; ik wierd opgehouden, om mij te ſchik-
„ ken naar de gebruikelijkheden van een Gouvernement, 't
„ welk zich begint te vestigen. Ik wilde ten minſte ſchrijven;
„ doch men zeide mij, dat, door de onvermijdelijke maatrege-
„ len in oorlogstijd, de loop der posten voor eene poos
„ geſtremd was. Helaas! wat konde ik 'er tegen inbrengen?
„ De liefde, de alvermogende liefde, kan egter de wetten van
„ eenen Staat niet omverre werpen.

„ Met deeze en nog andere verwijlingen verliep 'er eene
„ maand, de langſte, de pijnlijkſte maand van mijn geheele
„ leeven. Eindelijk bekwam ik de noodige papieren om mij-
„ ne reize voort te zetten; en nu zie ik, dat men noch van
„ hartzeer, noch van ongeduld, noch zelfs van vreugde ſterft!
„ — Ach!" zeide zij, minzaam lachende, tot Don GIOVANNI,
en op hem haare ſchoone oogen vestigende, die van de
zoetſte traanen overliepen; „ ach! indien ik niet met zeker-
„ heid had geweeten, dat Donna CAROLINA hier was, en
„ GIOVANNI in haar de beminnelijkſte troosteres bezat, ik zou-
„ de alles gebraveerd hebben, om vroeger hier te zijn. Ik
„ zou mij vermomd, ik zou te voet gereisd, ik zou, des
„ noods, mijn leeven gewaagd hebben; ik ..."

Met een vuurigen kus viel Don GIOVANNI LAURA in de rede.
„ ô Liefde!" dagt ik toen, „ welk een goddelijk koloriet
„ legt gij op LAURA's ſchoonheid! Ach! indien CAROLINA al-
„ dus beminde!" ... Ik zag haar beiden aan: LAURA's gloei-
jende kaaken, haare ſpreekende oogen, de verwarring haarer
denkbeelden, de dronkenſchap haarer vreugde, de wellustige
wildheid, die in haar geheele aanweezen heerschte, haare ver-
rukkende bevalligheden deeden mijn hart kloppen. Zodanig is
de ſchitterende roos, die de oogen tot zich trekt en vervoert.
Maar CAROLINA, de zoo belangrijke, zoo bedaarde, zoo vol-
maakte CAROLINA, dagt mij een Engel des Lichts, ontheven als
deeze van onſtuimige driften, en, even als deeze, een uitdee-
ler van geluk!

Naa verloop van ettelijke dagen verliet ik deeze gelukkige
familie; altijd zal dezelve bij mij in gedagtenis blijven.

MERKWAARDIGE BIJZONDERHEDEN EN ALGEMEENE AANMERKINGEN AANGAANDE DE RUSSISCHE KRIJGSGEVANGENEN.

(Uit het *Fransch.*)

De volgende aanmerkingen omtrent de *Ruſſiſche* Krijgsgevangenen, die, in de jongſte herhaalde Veldſlagen, den *Franſchen* in zoo een aanmerkelijk getal zijn in handen gevallen, achten wij, veelen onzer Leezeren niet onaangenaam te zullen weezen. Zij zijn ontleend uit eene *Memorie* van den Heere ROUZET, Officier bij de Genie te *Limoges*. Met het opzigt over de *Ruſſiſche* Krijgsgevangenen belast, heeft hij derzelver zeden en gewoonten naauwkeurig opgemerkt, en hen dikmaals ondervraagd. Zijne aanmerkingen ſteunen op daadzaaken, welke hij verzameld heeft, en waarvan hij ooggetuige geweest is: zij hebben hem den weg gebaand tot algemeene gevolgtrekkingen raakende de Natie, tot welke deeze gevangenen behooren.

LICHAAMSGESTELDHEID. — In 't algemeen *zijn de Ruſſen* van middelmaatige grootte, hebben *ópene en zelfs gelukkige* gelaatstrekken, en, 't geen zich niet ligt laat begrijpen, zij zijn meestal zwart of bruin. Hunne huid is bruin en dik; de geleden zijn vleeſchig en niet zeer nerveus; de gang is zwaar: hun geheel uitwendig lomp voorkomen ſchijnt ſterkte aan te kondigen; ook zijn zij over't geheel genomen ſterk, maar vlug noch leevendig.

Van tijd tot tijd ontmoet men onder hen meer ſtoute lieden, maar zonder vlugheid; weinige van die ſchoone geſtalten, in welke de regelmaatigheid der trekken bekoort. Hunne oogen zijn zonder uitdrukking, zonder vuur. Allen hebben vrij ſchoone tanden, korte handen, dikke en breede voeten, een korten hals, eene doffe en onaangenaam luidende ſtem, doch minder hard en gemaklijker dan het *Hoogduitsch.*

Lang heeft de Heer ROUZET gemeend, dat deeze zoo goed als volkomene eenpaarigheid van lichaamsgeſtalte, en die buiten de wetten der ſchoone Natuur is, een gevolg was van de vermoeijenis, de ellende en van den harden toeſtand des *Ruſſiſchen* ſoldaats; doch naa eene aandagtige beſchouwing van jonge onderdaanen, edelen en vermogende luiden, kadetten *en* die nog niet lang ſoldaat waren geweest, heeft hij *dezelfde* natuurlijke lichaamsgeſteldheid gevonden; hieruit meent hij geregtigd te zijn te beſluiten, dat het 'er verre af is, dat de *Ruſſen* die bevallige geſtalte, die losheid bezitten, welke men bij Volken onder gemaatigder luchtſtreeken aantreft.

ZEDEN. — De *Ruſſen* uit dit oogpunt beſchouwende, vindt men

men het geene gemaklijke taak, naauwkeurig en met waarheid alle de verſcheidenheden te ontwikkelen, welke men in de zeden van dit Volk aantreft. Nogtans zijn 'er punten van zeer treffende gelijkvormigheid. De waarneeming van godsdienſtige plegtigheden, eene ongeregelde drift tot ſterke dranken, en ingenomenheid met de magt van hun Land: omtrent deeze ſtukken zijn het de *Ruſſen* onderling eens, doch verſchillen voor 't overige in de bijzondere manieren van hun dagelijksch leeven.

Sommigen zijn morzig en arbeidzaam; anderen ſlap en lui; veelen zijn bij uitſteekendheid zindelijk op zekere feestdagen, terwijl de zelfde lieden op andere tijden zich in het ſlijk wentelen, alleenlijk gekleed en bedekt met de geliefde *Chinelle* (*). Hunne mutzen en *ſchakos* dienen hun voor zakken, en zij ſteeken daarin bijeen den tabak, de fruiten, het papier, het geld, en in 't algemeen alwat zij bezitten.

Zij houden niet van aanhoudenden arbeid, zwaar of niet, en verkiezen altijd een zwaaren en korten dienst boven ligt en geſtadig werk. Het belang, die kragtige drijfveer der menſchelijke daaden, werkt niet aanhoudend op deeze vernederde en verſtompte zielen. Veelen heeft men 'er gezien, in aanzienlijke huizen zeer voordeelig geplaatst, alwaar van hun niet dan ligt werk, en wel bij afwisſeling, gevergd wierdt, die 'er niet langer dan eene maand of twee bleeven, en dan dezelve verlieten om in de Kazernen te lanterfanten of te ſlaapen, of wel op eene liederlijke wijze het geld verſpilden, welk zij verdiend hadden, zonder, door bezuinigde uitgave, voor toekomende behoeften gezorgd te hebben.

Zij zijn ondankbaar, immers onverſchillig voor weldaden en gunstbewijzen; en, even als de *Afrikaanſche* ſlaaven, hebben zij ontzag, achting noch vreeze dan voor de zodanigen, die hen hard of met eene regtmaatige en beredeneerde ſtrengheid behandelen.

Zonder een uitgebreid oordeel der onderſcheidinge, bezitten zij nogtans een tamelijk fijn gevoel, om op te merken en op den regten prijs te ſchatten alwat voor en tegen hen wordt gedaan, en het daarmede bedoelde oogmerk; zij raaden het, daarvan de gevolgen berekenende, en treffen zeer dikmaals het waare. Zij verzamelen zich, in die gevallen, in ſluipvergaderingen; de kundigſte opent de vergadering; elk deelt aan de vergadering zijn gevoelen mede, en uit deezen bondel van ſlaauwe ſtraalen komt zomtijds een vonk van gezond verſtand voort, welke verbaast en verrukt.

Zij zijn lui en zeer hard op zichzelven; zij zijn niet geſteld op

(*) De *Chinelle* is eene ſoort van Kamerrok, zeer wijd, van grove en ſterke ſtoffe gemaakt, waarin zij zich omwinden, waarmede zij zich bedekken, en die hun tevens voor zak, neusdoek, handdoek, ſchutmuts, en zeer dikmaals voor matras verſtrekt.

op de genengten, die het vermaak van den beſchaafden mensch uitmaaken; diep ſlaapen zij op den harden grond, en verkiezen zelfs de opene lucht en den grond van eenen tuin boven de verſchuiling in de Kazernen, boven de ſtroozakken, die zij in hunne kamertjes hebben; zonder aanzien van ſaiſoen of weder, omrollen zij zich in hunne Chinellen, of in hunnen deken, en ſlaapen aldus acht, tien en zelfs zestien uuren agtereen. Eigene of anderer ſmarten en berooidheid treffen hen niet; ten deezen opzigte zijn zij ſtomp ongevoelig. Duizend voorbeelden, het een treffender dan het ander, zouden ten bewijze kunnen worden aangevoerd. Met het volgende zullen wij ons vergenoegen.

Op den 20 April deezes jaars kwamen twee dronkene *Ruſſen* in de Kazernen te *Limoges*; de minst beſchonkene ondersteunde, naar gewoonte, den anderen. Gekomen zijnde boven aan den trap aan het einde van de ſtraat *Haute-Vienne*, ſtruikelt de eene en valt op de eerſte trede; zijn kameraad, zich niet in ſtaat bevindende om hem op de been te helpen, vat hem bij de beenen en trekt hem agter zich den trap af; het hoofd, welk het agterſte gedeelte van dit vreemd rijdtuig uitmaakte, ſtoot in het nederdaalen geweldig op elke trede; op de tiende trede verandert de man, die hem trekt, van maatregel, legt *hem in de lengte* langs den trap, en doet hem met eenen ſtoot na beneden rollen. De ellendige, geheel gekneusd, geheel verbrijzeld, wierdt na het hospitaal gebragt, alwaar hij 's anderendaags overleedt.

Het Kaartſpel is een hunner geliefde vermaaken; indien zij vrijheid hadden, zouden zij gaarne nacht en dag daarin doorbrengen; en, ondanks het verbod en een naauwkeurig waaken daar tegen, ſpeelen zij overal, en offeren koelbloedig hunne ſoldij, hunnen ſlaap, en dikmaals hun brood daaraan op.

(*Het vervolg hiernaa.*)

WELGEPAST ANTWOORD.

„ Mijn Zoon! gij zet thans den eerſten ſtap op den weg tot
„ Eer en Roem; zijt dapper, ſtandvastig en getrouw, als
„ de Helden der Oudheid; bedenk dat het bloed van Oos-
„ terſche Keizers door uws Vaders boezem, dat van Napelſche
„ Koningen door uws Moeders aders omzwiert, en beloof *mij*,
„ de vereenigde voorbeelden uwer doorluchtige Voorouderen
„ te volgen." Deze brommende aanſpraak ſtrekte ten geleide en jongst vaarwel aan eenen Zoon, die gereed ſtond, het vaderlijk huis met het ſlagveld te verwisſelen. *Het zijn juist die voorbeelden, welke ik zorgvuldig zal vermijden*, hernam de Zoon: *want hebben zoo vele groote mannen eindelijk in u, mijn Vader, een' arm' Adjudant voortgebragt, wat zou dan wel het lot van mijne nakomelingen wezen?*

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

LEERREDEN VAN JAMES FOSTER, *DD.*, STREKKENDE OM TE TOONEN, DAT DE TIJD, WANNEER DE LEER DES CHRISTENDOMS BEKEND GEMAAKT WERD, UIT HOOFDE VAN DEN STAAT EN DE OMSTANDIGHEDEN DER WERELD, DE GESCHIKTSTE WAS.

Maar, wanneer de volheid des tijds gekomen is, heeft God zijnen Zoon uitgezonden.

PAULUS, *Gal.* IV: 4.

Den Heeren Schrijveren der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

„ MIJNE HEEREN!

„ De Voorreden voor het nu laatst uitgekomen Stuk
„ der *Verhandelingen van* TEYLER's *Godgeleerd Ge-*
„ *nootschap*, wegens de *Zendelingen* en *Zendelingsgenoot-*
„ *schappen*, leezende, vond ik aldaar aangepreezen eene
„ Leerreden van J. FOSTER, over de geschiktheid des
„ tijds, door GOD verkoozen, om de Euangelieleer be-
„ kend te maaken, als dit onderwerp opzettelijk en zo
„ fraai als bondig behandelende. Mij heugde zeer
„ wel, die Leerreden met genoegen geleezen te heb-
„ ben. Mij bekroop de lust om de leezing te herhaa-
„ len, en onder het leezen kreeg ik zin om dezelve te
„ vertaalen (daar zij, zo verre ik weet, niet vertaald
„ is) en, als geen ongeschikt Stukje, Ul. ter plaat-
„ zinge in uw *Mengelwerk* aan te bieden. Ik blijf, enz.

● ● ●

GODS Goedheid is niet alleen, bij uitstek, ten toon gespreid in de groote en treffende gunstbewijzen, door Hem aan het Menschdom geschonken; maar deeze is

desgelijks zigtbaar in den Tijd, door Hem tot die gunstbetooningen uitgekoozen. Allen weeten wij, uit eigene ondervinding, dat het verwijlen van een gunstbetoon dikwijls de waardije daarvan doet vermeerderen, en gevolglijk onze verpligting aan den Weldoener verhoogt, en dat een al te vaardig betoon van goedgunstigheid dat gewigtig einde kan derven, door eene vlaag van een eerst opkomend gevoel of het uitwerkzel van Instinct te zijn: een langzaamer en meer verwijld betoon zou beter doel getroffen hebben.

Deeze algemeene waarneeming mogen wij toepasſen op het Onderwerp, waarover ik voorhad te handelen. — Menſchen van eenen vitzugtigen aart doen veele overtollige vraagen, en onder andere deeze: „ waarom de Christlijke Godsdienst, indien dezelve waarlijk van Godlijke herkomſte zij, niet vroeger den Menschdomme werd medegedeeld." Op deeze vraage geeft Apostel PAULUS dit bondig en voldoenend antwoord: *dat vroegere Eeuwen der Wereld daartoe zo geſchikt niet waren*: want in de volheid des tijds heeft GOD zijnen Zoon gezonden, dat is, op den tijd, voorgeſchreeven en aangeduid door de oude Voorzeggingen, niet uit enkele *willekeur*, maar omdat die tijd, in zichzelven, de *geſchiktſte* was.

In de daad, indien de Christlijke Godsdienstleer *volſtrekt noodzaaklijk* was, in de natuur der zaak zelve, om het Menschdom in ſtaat te ſtellen tot het kennen en betragten van 't geen hun onvermijdelijke pligt was, wij zouden reden gehad hebben om te beſluiten, dat dezelve moest beſtaan hebben van den beginne, of zo ſchielijk als deeze noodzaaklijkheid eenen aanvang nam. Maar dit is het geval niet juist daargeſteld; naardemaal de oneindig wijze en regtvaardige Regeerder der Wereld niets van zijne ſchepzelen kan vorderen, dan tot welks volbrenging Hij hun het vermogen geſchonken heeft. Het eigenaartig gevolg hiervan is, dat elk Mensch zijnen pligt doet, en beantwoordt aan het einde van dien *bijzonderen* ſtand, waarin hij zich geplaatst vindt, die te werk gaat naar het licht en de voordeelen, hem geſchonken, welke zij dan ook mogen weezen. — Het *Christendom* was, derhalven, alleen hoogst *nuttig* en een bijzondere *zegen*, maar niet ſtrikt en algemeen *noodzaaklijk*.

Hieruit volgt, dat wij noch uit de Wijsheid, noch

uit

uit de Goedheid van GOD kunnen afleiden, dat Hij, in eenen eigenlijken zin, verpligt was, de Christlijke Bedeeling aan de Wereld in 't geheel te ſchenken. Het bewijs beſtaat eigenlijk in deezer voege: „De Christlijke Openbaaring was eene zonderlinge weldaad, en hoogst wenschlijk; en daarom (het zij met eerbied gezegd) was GOD verpligt, dezelve mede te deelen." Doch waaruit vloeit dit gevolg voort? Zijn 'er niet ontelbaare andere dingen, welke wij ons kunnen verbeelden, die groot voordeel zouden toebrengen aan bijzondere deelen der Scheppinge, welke nooit verleend worden? — En waarom zou het zo niet zijn? — Heeft niet het Opperstweezen eene volkomene vrijmagtige beſchikking over iets, 't welk een louter gunstbetoon moet genoemd worden? Of maaken wij geen onderſcheid tusſchen *Gunstbetooningen* en het ſchenken van *Regt?* Zeker is 'er tusſchen deeze beiden een groot onderſcheid in den aart der dingen; want deeze *kunnen* alleen, de andere *moeten* geſchieden; deeze zijn *ten allen tijde* noodzaaklijk, de andere ſlegts voeglijk *op weinige*, en alleen geſchikt, om in zekere gelegenheden, en bij andere niet, geſchonken te worden.

Het verleenen eener *Openbaaringe* was dus geen ſtuk van Billijkheid, maar enkel een gewrogt van Wijsheid: zo dat ten welken tijde het zou blijken dat dezelve het best zou beantwoorden aan dit groot oogmerk, die tijd, zonder twijfel, de voeglijkſte was ter bekendmaakinge. Ik zal, derhalven, mij bevlijtigen om te toonen,

Vooreerst, dat, wanneer GOD *zijnen Zoon zondt*, de Wereld, uit hoofde van verſcheidene omſtandigheden en een zamenloop van vroegere gebeurtenisſen, beter bereid was om de *Christenleere* te ontvangen, dan in vroegere eeuwen.

Ten anderen, dat het, uit verſcheidene oorzaaken, voor dien allerheerlijkſten Godsdienst loflijkst was, ten dien tijde te verſchijnen; alsmede, dat de beſtemming en keuze van dat tijdperk tot die gunſtige tusſchenkomst der Godlijke Voorzienigheid zeer veel toebragt tot onderſteuning der Euangelieleere, en vaste grondvesting van derzelver gezag over het verſtand en het hart der menſchen. Ik mag 'er,

In de derde plaats, bijvoegen, dat de tijd, van welken Apostel PAULUS ſpreekt, de geſchikſte was voor de oneindige Wijsheid om te verkiezen; aangezien dezelve

bekwaamst was tot de voortplanting van het *Christendom*, om twee redenen van het uiterſte gewigt: dat het te gemaklijker zich van volk tot volk zou verſpreiden, en dus een wijdſtrekkender opgang maaken.

Laaten wij beproeven, hoe elk gedeelte van dit Bewijs kan onderſchraagd worden. Zulks zal niet alleen ſtrekken om onze denkbeelden van de wijsheid en het wondervol beleid der Hemelſche Voorzienigheid uit te breiden, door de helderſte blijken van het grootſte aanbelang voor de deugd en het geluk des Menschdoms; maar ook dienen, om de Waarheid en Godlijkheid des *Christendoms* op de kragtigst mogelijke wijze te verſterken.

Het eerſte ſtuk, 't geen ik mij voorſtelde, was, „dat, wanneer GOD zijnen Zoon zondt, de Wereld, uit hoofde van verſcheidene omſtandigheden en een zamenloop van vroegere gebeurtenisſen, beter bereid was om de *Christenleere* te ontvangen, dan in vroegere eeuwen."

Daar ſchijnt een Plan ontworpen te zijn door het oneindig en nimmer faalend Verſtand, 't welk den uitſlag der dingen van den beginne ziet, om hetzelve ten eenigen tijde te voltooijen. 't Was het werk van eeuwen, allengskens voortgezet en eindelijk voltooid. — Het zal zijne nuttigheid hebben, een kort overzigt te neemen van den ſtaat des Geopenbaarden Godsdiensts, van de vroegſte tijden af, van welken wij eenige echte beſcheiden bezitten. Hierdoor zullen wij opgeleid worden om eene geregelde opvolging van gebeurtenisſen waar te neemen, die, te gader genomen, een keurlijk en ſchoon Plan vormen, en zamenloopen op één algemeen einde. Men zal de onbetwistbaarſte merktekens aantreffen van verband en overeenkomst, en gevolglijk van doel in de onderſcheidene gedeelten van dit Plan, welke, derhalven, niet moeten worden toegeſchreeven aan een blind geval, maar aan eene verſtandige en *wijze* ſchikking.

Onmiddelijk naa den Zondvloed, wanneer het geheele Menschlijke Geſlacht gebragt was tot het Gezin van NOACH, ſchijnt eene *Openbaaring* van de Grondwaarheden des Natuurlijken Godsdiensts en van de algemeene onvermijdelijke verpligtingen ter Deugd volſtrekt noodeloos geweest te zijn, dewijl men niet kan nalaaten te veronderſtellen, dat zij allen den eenigen Maaker en God

des

des Heelals erkenden en dienden; daarenboven hadden zij zo kortling gezien de ontzettende en vreeslijke blijken van diens magt en algemeene voorzienigheid; zij waren, uit hoofde van de verdelging, door den Zondvloed over de oude Wereld gebragt, (waarvan zich overal de zigtbaarste blijken opdeeden) ten vollen overtuigd van de heillooze gevolgen der Ondeugd en Afgoderij. — Geene *algemeene Openbaaring*, uit dien hoofde, noodig hebbende, ontvingen zij 'er eene, geschikt naar hunne omstandigheden, behelzende een verlof om *Dierlijk Voedzel* te mogen gebruiken, — en een bevel, dat *Moord* met den *Dood* zou gestraft worden, (het was hoogst voeglijk, dit tot eene Wet te maaken, met Godlijk gezag bekragtigd, toen de Wereldbewooners zich in zo kleinen getale bevonden, en elks leeven van zo veel aanbelangs was voor het klein getal Menschen) — terwijl zij, om hunne verbaasdheid en schrik te verdrijven, en kunst en vlijtbetoon aan te moedigen, de genadige verzekering ontvingen, dat zij geene reden hadden, door de vreeze voor een tweeden Vloed zich te ontrusten; als zijnde het een vast en heilig besluit des Hemels, dat de Wateren den Aardbodem niet weder zouden bedekken.

Eenigen tijd daarop volgende, kon de Wereld, naar het beloop der Natuure, niet dan schaars bevolkt weezen; uit deezen hoofde hadt elk eene genoegzaam ruime bezitting, en kon geene sterke verzoeking hebben om die van anderen aan te tasten. Eene groote eenvoudigheid van zeden heerschte allerwegen. Arbeid was noodig om leevensonderhoud te bekomen; Ledigheid en Weelde waren, in 't algemeen, onbekend. Het Menschdom hadt te weinig gemeenschap met elkander, om de een den ander te bederven, tot die maate van ongeregeldheid en wanorde, welke naderhand plaats greep. Van Mode-ondeugden liep men over 't algemeen geen groot gevaar, daar de volksmenigte klein was en het overtollige in geen grooten overvloed (*).

Bij-

(*) Om de waarheid deezer waarneemingen te bekragtigen, is het opmerklijk, dat het eenig vrij groot getal van slegte Persoonen, door de gewijde Geschiedenis in dit Tijdperk vermeld, (een Tijdperk, wegens 't welk wij, tot ons tegenwoordig oogmerk, naauwlijks eenig licht uit de ongewijde Geschiedenis kunnen ontleenen) de *Sodomiten* waren, wier

Bijgeloof en Afgoderij werden egter reeds vroeg ingevoerd; het ruwſte en minſtdenkende gedeelte des Menschdoms ſloeg 'er te ligt toe over. Maar deeze voorbeelden van verbastering waren verre van algemeen te zijn. Veele, zeer veele Gezinnen hielden zich vast aan den eerſten Godsdienst der Rede en der Natuure; zij waren onbeſmet van de verkeerdheid, welke zich begon te verſpreiden. Eene algemeene Openbaaring werd, derhalven, in deezen ſtaat der dingen, niet zo zeer vereischt, als in volgende Eeuwen, wanneer Afgoderij en Ongeloof niet alleen toenamen maar teffens van een ſnooder en wreeder aart werden. Niettemin werden 'er eenige Perſoonen van aanzien en invloed verwekt, die de aandagt vestigden, eerbied inboezemden, en konden dienen om den aangroei dier ſnoodheden te bedwingen. Zodanig een was ABRAHAM, een Man van grooten naam en gezag in 't Oosten, wiens rang en deugden ontzien en geëerbiedigd werden. En ſchijnt dit het eenig *hulpmiddel* geweest te zijn, noodig aangewend te worden *in deezen* kindſchen ſtaat der Wereld, welke ook de kindschheid was van Bijgeloof en Afgodiſchen Eerdienst.

Maar, wanneer het Menschdom vermenigvuldigde en groote Maatſchappijen vormde, en, ingevolge hiervan, de Afgoderij gevestigd werd, wanneer Vorſtengunst dezelve ondersteunde, wanneer Priesters bezoldigd werden om die te verdeedigen, 't geen hun belang deedt ſtellen in het dom houden en verſlaaven des volks; in deezen heilloozen aanwas van duisterheid en godloosheid *liet* GOD *zich niet onbetuigd*, in dat gedeelte der Wereld, 't welk naderhand de grootſte vermaardheid kreeg, en van waar, derhalven, de waare Godsdienst het wijdst kon worden uitgebreid.

Egypte was, in die oude tijden, de bron, waar men Geleerdheid, Kunſten en Weetenſchappen putte; doch teffens de kweekſchool en tempel des Bijgeloofs. Vreemd, in de daad, is het, dat vorderingen in Kunſten *en buitenſpoorigheid* van Afgodendienst, als 't ware, *uit eene* en

ſchriklijke en wonderdaadige verdelging tot een zo klaar en ſterk betoon ſtrekte, als kon gegeeven worden, van Gods misbaagen tegen hun verfoeilijk en onnatuurlijk misdrijf, en eenige andere buitengewoone Openbaaring, ten deezen opzigte, onnoodig maakte.

en dezelfde fontein opwellen; dat een Volk, vernuftig, onderzoeklievend en wel oordeelend in andere ſtukken, geheel blind en verdwaasd is in het ſtuk van den Godsdienst, zo klaar, zo eenvoudig, zo voor allen verſtaanbaar in zichzelven, voordat dezelve overlaaden en verdonkerd was met de bijvoegzelen van Menschlijke Dwaasheden. Dan het was met *Egypte*, in de eerſte dagen van deszelfs vermaardheid, zo geſteld. *Egypte* deelde Geleerdheid, en tevens valſche Godheden, aan veele Landen mede; van daar was het inzonderheid, dat de Afgoderij na *Griekenland* overſloeg, en verſpreid werd onder alle Westerſche Volken.

Hier dan mag men het voeglijk rekenen, dat eenige bijzondere en duidelijke ontdekking zou plaats grijpen van den waaren GOD; zijnde dit een hoofdtooneel des bedrijfs, en verſpreidende den invloed door eenen wijden omvang heenen. Diensvolgens beſchikte het de wijsheid der Voorzienigheid in dier voege, dat dit Volk genoegzaame middelen kreeg om gezuiverder Godsdienstkennis te bekomen; eerst door JOSEPH, die, door eene wonderdaadige tusſchenkomst des Hemels, tot Koning PHARAO kwam, voor diens aangezigte geſteld, en met de hoogſte plaats in de gunst diens Vorſten verwaardigd werd; naderhand door den Aartsvader JACOB en diens geheele geſlacht, zich in *Egypte* nederzettende. Maar, wanneer de gedagtenis van JOSEPH's dienſten en bovennatuurlijke begaafdheden in zo verre verlooren geraakt was, dat de *Israëliten*, in ſtede van beſcherming te erlangen, om voorgewende redenen van Staat, door de wreedſte dienstbaarheid verdrukt werden, werd MOSES gezonden, om zulke magtige werken te doen, als verbaasdheid en ſchrik verwekten; werken, die ten betoon ſtrekten van het Oppergezag des Maakers van 't Heelal, en, met luider ſtemme, de ongerijmdheid en het gevaar der Afgoderije predikten. En, daar deeze werken, om zo te ſpreeken, op het beroemdst en openbaarst tooneel der Wereld geſchiedden, ſtrekte zulks om allen vermoeden van bedrog te weeren.

Naa dien tijd werd, bij den doortocht des *Israëlitiſchen* Volks na het Land van *Canaän*, een wenk gegeeven aan veele andere Afgodiſche Volken. En de zonderlinge gebeurtenisſen, waardoor de GOD des Hemels zijne eer handhaafde, welke overgebragt was aan ingebeelde en magtlooze Godheden, — deeze zonderlinge gebeurtenisſen, zeg ik, konden, uit hoofde van derzelver aart en de ontzetten-

de omſtandigheden, daarmede gepaard, niet nalaaten zich te verſpreiden in nabuurlanden, en daar verwondering gaande te maaken en weetlust op te wekken. — Dan hierbij, zo verre wij uit de Geſchiedenis kunnen leeren, bleef de zaak berusten. Want, in hoe verre de afgelegener gedeelten der Wereld toen bevolkt waren, blijkt niet klaar uit eenige welbevestigde beſcheiden. Of, indien wij toeſtaan, zonder daarvoor blijkbaarheid te hebben, en misſchien tegen alle blijkbaarheid aan, dat dezelve met inwoonders waren opgevuld, kon 'er nogthans, uit hoofde van mangel aan openſtaande gemeenſchap tusſchen de Volken, niets meer worden uitgerigt.

Welk een wijzer middel kon, derhalven, in zulk een tijdsgewrichte, en naa zodanige proeven, om dat beroemde Volk te hervormen, van 't welk de Waarheid, hadde die daaronder de overhand gekreegen, waarſchijnlijk (gelijk de Dwaaling indedaad uit die zelfde bron gevloeid was) zich over een grooter gedeelte der Wereld, dan uit eenigen anderen hoek, zou verſpreid hebben: wat wijzer middel, vraag ik, kon 'er plaats grijpen, dan één Volk van de rest der wereldbewoonderen af te zonderen door bijzondere gebruiken en wetten, om onder 't zelve de erkentenis en de aanbidding van den waaren GOD, en algemeene beginzels van Deugd en Natuurlijken Godsdienst, te doen ſtand houden?

(Het ſlot hiernaa.)

WAARNEMING OMTRENT HET NUT DER DAUWPIEREN.

Door G. J. VERBURG, *Med. Doct.* te *Crommenie*.

Op den 22ſten September 1805 werd ik te *Wormer* ontboden bij GERRIT VAN LAAN, een Jongen van tien jaren, die, zoo als mij berigt werd, reeds gedurende vier dagen aan eene Zinkingkoorts gelaboreerd had, voor welke een Chirurgijn hem zeer ſterke purgeerpillen, en wel in eene groote hoeveelheid, had laten gebruiken, waarop een bovenmatige doorloop gevolgd en zijn toeſtand zeer verergerd was. Den Patient met een anderen Chirurgijn, den Heer SANGERHAUZEN, te *Wormer* woonachtig, onderzoekende, bevonden wij hem

zon-

zonder eenige bewustheid, geſtadig gierende; zijne pols, bij welks aanraking ik hevige optrekkingen der ſpieren gewaar werd, was zwak en ingetrokken; zijne ademhaling ſnel en kort; zijne tong witachtig beſlagen; de huid zeer droog; zijne oogen ſtonden zeer ſtrak; hij had een zeer wild gezigt; nu eens gebruikte hij het drinken, hetgeen men hem toediende, zeer gretig, dan weder weigerde hij zulks volſtrekt; in welk geval men ook van buiten aan den hals duidelijk beſpeuren konde, dat hem het doorzwelgen benaauwde; voorts ſcheen hij niets te kunnen hooren, noch gaf eenig ſpraakgeluid van zich; zijn afgang en water ontliepen hem zonder eenig gevoel, en veroorzaakten eenen ondragelijken ſtank; de koorts was voorts aanhoudende, welke ik nu niet meer, zoo als mij berigt was, voor eene zuivere Zinkingkoorts, (*Febris catharrhalis*) maar wel voor eene zenuwachtige Zinkingkoorts, (*Febris catharrhalis nervoſa*) door de al te ſterke prikkeling der aangewende purgeermiddelen op het zenuwgeſtel veroorzaakt, hield; en daar de zwakte de overhand had, dacht het mij voorzigtigtst te zijn, op die zwakte van het zenuwgeſtel bijzonder acht te ſlaan, en alzoo de levenskrachten te ondersteunen. Ik ſchreef hem daarom het volgend Mixtuur voor, de uitwaſeming der huid tevens bevorderende:

℞. *Flor. Zinci gr. vj.*
Extr. Valerian.
—— *Taraxac. aa* ʒij
Aq. Rutae ʒiv.
Syr. Altheae ʒi.
Tinct. Aſae Fœtid. ʒvj.
Laudan. Liquid. Sydenh. ℥i.
M.

S. Alle uur een eetlepel. Ik liet Spaanſche vliegpleisters aan het binnenſte gedeelte der kuiten, zuurdeeg onder de voeten en in de holligheid van den hals aanleggen, en hem, met doeken, in warmen azijn vochtig gemaakt, het hoofd ſtoven.

Den 23ſten den Lijder weder bezoekende, vond ik zijn toeſtand niets verbeterd; hij had den ganſchen nacht met gieren zonder eenigen ſlaap doorgebragt; de Spaanſche vliegpleisters hadden aan het eene been niets, en aan het andere ſlechts weinig getrokken; de doorzwelging van

vocht was veel moeijelijker, dan den vorigen dag; daarom liet ik hem warme pappen om den hals leggen, en gelastte hem met het volgend Liniment

℞. *Vitell. Ovor.* N°. I
Tinct. Opii zij.
M. F. Liniment.

bij tusschenpoozen den hals te wrijven, ten einde daardoor de plaatshebbende spanning weg te nemen. Voorts liet ik hem dezelfde geneesmiddelen gebruiken, en nieuwe Spaansche vliegpleisters, aangezet met het poeder van Spaanschevliegen, aan het binnenste der kuiten aanleggen, terwijl ik hem het hoofdhaar ook liet afknippen, om meerder vrucht van de stovingen te erlangen.

Den 24sten was de toestand van den Patient dezelfde; het gieren bleef aanhouden, zonder eenige tusschenpoozing van slaap; de Spaansche vliegpleisters hadden nu getrokken; ik gelastte dus dezelven *open te houden*, en liet met het gebruik der andere middelen voortgaan.

Den 25sten vond ik den Patient als daags te voren; de koorts was echter verminderd; de openingen, door de Spaansche vliegpleisters getrokken, etterden zeer weinig; de Lijder bleef in dezelfde bewusteloosheid en verdooving zijner verstandelijke vermogens. Ik meende dus sterker middelen te moeten aanwenden, en kwam onder andere op de gedachte om *de Dauwpieren* te gebruiken; ik verzocht dus den Heer SANGERHAUZEN, den avond van dien dag achtënveertig *Dauwwormen te doen zoeken*, dien avond twaalf *onder iederen voet* van den Patient te plaatsen, door zeer goede windselen derzelver uitkruiping te beletten, en den volgenden morgen, na afneming der eersten, op dezelfde wijze voort te gaan. Voorts liet ik met het gebruik van het Mixtuur, Liniment, pappen en stovingen voortgaan.

Den 26sten vond ik den toestand van den Patient zeer veel verbeterd; hij had in het begin van den vorigen nacht, na het aanleggen der Dauwwormen, nog eenigen tijd met gieren aangehouden, doch was daarop een uur drie of vier stil geworden, waarna hij wederom had beginnen te gieren, doch niet zoo aanhoudend als te voren; de Dauwwormen, in den morgenstond van zijne voeten genomen, waren geheel vergaan, en gaven den ondragelijksten stank van zich, gelijk ook de windselen, die

die geheel verrot waren: de Lijder had weinig koorts, zijne oogen ſtonden doffer, zijne pols was zwak, doch niet zoo ingetrokken als de vorige dagen, zijne adèmhaling meer geregeld, de huid vochtiger, de optrekkingen der ſpieren minder, en de doorzwelging gemakkelijker. Ik gelastte dus, even veel Dauwwormen, den avond van dien dag, onder elken voet des Lijders aan te leggen, en met het gebruik der voorgeſchrevene middelen voort te gaan.

Van den 27ſten tot den 30ſten September werd de Lijder van dag tot dag ſtiller, tuſſchenbeiden zeer veel ſlapende; zijne oogen ſtonden zeer zwak, de koorts was gering, de doorzwelging verbeterde, de pols werd minder ingetrokken, en de optrekkingen der ſpieren hielden geheel op; de Dauwwormen, die dagelijks 's avonds en 's morgens aangelegd waren, kwamen 'er nog telkens geheel vergaan af, de windſelen waren telkens verrot, beiden den ondragelijkſten ſtank van zich gevende. Ik liet de door mij voorgeſchrevene middelen voortgebruiken, de pappen en het Liniment uitgezonderd, en liet met het aanleggen der Dauwwormen als te voren tot den 4den October voortgaan, wanneer ik, den Patient weder bezoekende, zijne ſpraak herſteld vond; hij kreeg nu gedurig eetlust, waaraan ik echter niet dan in geringe hoeveelheid telkens voldeed, daartoe bij voorkeuze eene verſterkende dunne kalfsbouillon verkiezende; de koorts was geweken, de bewustheid voor het grootſte gedeelte wedergekeerd, de trekkingen der ſpieren hielden op, de pols was flaauw, de oogen ſtonden meer helder dan te voren, de huid ontlastte een zacht zweet, de Lijder ſliep veel, doch afgang en water ontliepen hem nog zonder bewustzijn; de Dauwwormen kwamen nog telkens met de windſelen vergaan van zijne voeten, en gaven dezelfde ondragelijke lucht van zich. Ik liet dus met het gebruik der voorgeſchrevene middelen volhouden tot den 9den October, gelastende hem telkens des avonds van iederen dag twaalf Dauwwormen onder elken voet te leggen.

Den 9den vond ik den toeſtand van den Lijder wederom zeer veel verbeterd; zijne verſtandelijke vermogens waren nu volkomen werkzaam; den aandrang tot ſtoelgang en waterlozing gevoelde hij weder; zijne oogen ſtonden helder; zijne pols was niet meer ingetrokken, maar zacht en zwak; de huid was gedurig vochtig; hij gebruik-

bruikte ſpijs en drank met graagte, ſliep nu nog wel zeer veel, doch was na elken ſlaap opgeruimder en verkwikt; ik beſpeurde ook geene koorts; hij was dus, behalve groote zwakte, herſteld; de Dauwwormen waren de twee laatſte dagen onvergaan van zijne voeten afgenomen, en gaven geene teekenen van bederf meer; ik liet dus met de aanlegging dezer wormen, die volkomen aan mijn oogmerk voldaan hadden, ophouden, ſchreef mijnen Lijder zenuwverſterkende middelen voor, en gelastte, hem het hoofd, hetwelk nog zeer zwak was, tweemaal 's daags met *Sp. Lavendul.* en *Sp. Rorismarini* te wasſchen, en hem verſterkende ſpijzen toe te dienen; door het gebruik van welke middelen, binnen veertien dagen, mijn Lijder volkomen herſtelde. Na dien tijd heeft hij eene onafgebroke gezondheid genoten, en zijne geestvermogens zijn, naar zijne jaren en de omſtandigheden, waarin hij verkeert, zeer werkzaam.

Ik verliet dus mijnen Lijder, zeer voldaan *zijnde*, door een gering middel, het voornaamſte gedeelte van zijne ziekte weggenomen te hebben: want, ſchoon de door mij voorgeſchrevene in- en uitwendige middelen ongetwijfeld veel tot zijne herſtelling hebben toegebragt, houde ik mij echter ſtellig overtuigd, dat de herkrijging zijner verſtandelijke vermogens, zoo niet geheel, ten minſte voor het grootſte gedeelte, aan de afleidende werkzaamheden der Dauwwormen moet toegeſchreven worden.

Zoo de bekendmaking van dit Geval eenigzins ſtrekken moge tot aanbeveling der Dauwwormen in dergelijke gevallen, zal ik mij verblijden, daardoor iets ten nutte van mijne natuurgenooten te hebben toegebragt.

LEEVENSBIJZONDERHEDEN VAN CHARLES JAMES FOX.

(*Vervolg van bl.* 189.)

Hoewel de Heer FOX in zijn karakter veel opregtheids, onbekrompenheids en goedwilligheids bezat, was hij in den hoogſten graad heerschzuchtig en oploopend. In zijn openbaar gedrag, zoo wel als in zijn dagelijksch leeven, was vaardigheid van beſluit een in 't oog loo-

pen-

pende karaktertrek. Hij gebruikte geene omwegen. Openlijk ſtreefde hij na zijne bedoelingen, en bediende zich nooit van list om daarin te ſlaagen. Weinig voegt zulk een karakter eenen hoveling, en FOX konde even weinig zich naar de belemmerende etiquette der hoven ſchikken, als zijne opregtheid aan de kunſtenarijen onderwerpen, welke aldaar worden te werk geſteld.

Verſcheiden voorvallen, zeer grievende voor den Heere FOX, volgden in den jaare 1774 kort op elkander. Zijn Vader overleedt in de maand Julij, zijne Moeder in Augustus, en zijn oudſte Broeder, Lord HOLLAND, in November. Eindelijk ontging hem de verkiezing tot Lid van het Parlement voor *Poole*, na welke hij ſtondt, hoewel hij kort daarnaa voor *Malmsbury* wierdt verkozen.

Onmiddelijk voordat hij zijn post was kwijtgeraakt, hadt hij eene doorwrogte redevoering gedaan, waarin hij een tafereel van het geluk en den roem der natie voor het Parlement hadt opgehangen. Naadat hij tot de Oppoſitie was overgegaan, voerde hij eene geheel andere taal; de volgende dichtregels van POPE wierden op hem toegepast:

Ask men's opinions. Scoto now ſhall tell,
How trade increaſes, and world goes well.
Strike off his penſion, by the ſetting ſun,
And Britain, if not Europe, is undone.

Waarvan de zin hierop nederkomt: „ Vraag een loon„ trekker van het Hof na zijn gevoelen, en hij zal u „ zeggen, dat de handel bloeit, en alles wel gaat. „ Ontneem hem zijn jaargeld, en eer het avond wordt, „ zal het met *Britannie*, zoo niet met *Europa*, ge„ daan zijn."

De geſchillen, welke, zedert het jaar 1774 tot in den jaare 1781, de maatregels der Staatsdienaaren deeden ontſtaan, om de *Amerikaanen* door geweld t'onder te brengen, en de voornaamſte Mogendheden van *Europa* tegen *Engeland* te wapenen, gaven aanleiding tot de belangrijkſte debatten, die ooit het Parlement bezig hielden. FOX, BURKE, BARRÉ en DUNNING waren de Redenaars der tegenpartij. THURLOW, WEDDERBURNE en Lord NORTH ſpreidden talenten van een anderen aart ten toon, hoewel, misſchien, weinig minder in hunne ſoort.

In

In de werkzaamheden van het hoofd eener partij door BURKE opgekweekt, door hem in den doolhof van ſtaatszaaken ingeleid, verwierf FOX al gaande weg eene meer en meer befliste meerderheid, zoo als Redenaar, als Staatsman. Zijne werkzaamheden verzwakten de middelen der Staatsdienaaren. Zij wierden bevreesd; zij deeden hun best, meer om berisping te ontgaan, dan om zich van een goeden uitflag te verzekeren. De Oppoſitie deedt een gedeelte der misſlagen begaan, die zij veroordeelde, en bewerkte de rampen, welke zij zich geliet te betreuren. Veelligt deedt WASHINGTON niet meer ter daarſtellinge van de vrijheid van zijn land, door zijne overwinningen in *Amerika*, dan de welſpreekendheid van FOX en zijner vrienden in het Parlement van *Engeland*.

't Was inzonderheid geduurende deeze zeven jaaren, dat de ſtaatkundige en zedelijke beginzels van den Heere FOX eene beſtendige houding moesten aanneemen. Van zijnen Vader hadt hij geleerd, dat groote talenten alles doen vergeeven; dat zijn fortuin de vrugt zijner nijverheid in de ſtaatkundige loopbaan zijn moest; dat de heerſchende buitenſpoorigheden tot eene ſoort van aanbeveelinge voor den geenen dienen, die voor 't overige blijk van bekwaamheid en naarſtigheid vertoont. Van den aanhang van ROCKINGHAM hadt hij geleerd, dat de aanzienlijke familien der *Whigs*, wier voorouders het Huis van *Hanover* op den troon geplaatst hadden, den Koning onder voogdijſchap moesten houden, en niet meer dan de ſchaduw van magt aan hem overlaaten. JUNIUS, FRANKLIN, DUNNING, HUME, SMITH, VOLTAIRE en PRICE hadden hem ſmaak in die wijsbegeerte doen verkrijgen, welke de denkbeeldige volmaaktheid waardeert boven zaaken, die door de ondervinding zijn beweezen voegzaam te zijn. BURKE hadt hem geleerd, met den ſluier en de ſieraaden der verbeeldingskragt de voorſchriften van dat praktikaal gezond verſtand te bedekken, van welke hij als Staatsman een natuurlijk inſtinct bezat. Zijne verſlaafdheid aan het ſpel, zijne bedrevenheid in zaaken, zijne verkeering met menſchen, die met kabaalen en kuiperijen zich bemoeiden, hadden hem het menſchelijk hart naauwkeuriger leeren kennen, zijne driften beter leeren beheerſchen, en in zijne eigen bekwaamheden grooter vertrouwen doen ſtellen; en indien hij daardoor geen kieſcher gevoel hadt

ver-

verkreegen aangaande de eere en de zedelijke beginzels, gewisselijk hadt hij zich daardoor eigen gemaakt eene grootere maate van die moedige standvastigheid, die uit de bewustheid van zijne sterkte, en de zekerheid van alle zwaarigheden te zullen te boven komen, geboren wordt.

De verbitterdheid van den Heere FOX op het Ministerie schrijven veelen toe aan zijnen personeelen haat tegen Lord NORTH. Alle zijne poogingen hadt deeze Staatsdienaar te werk gesteld, om de geldsommen, welke Lord HOLLAND bij zijn overlijden onder zich hadt, in 's Lands kas te doen storten, en van de uitvoerders van diens uitersten wille hadt hij reeds tweemaal honderd duizend ponden sterling op rekening ontvangen.

In den jaare 1776 deedt de Heer FOX eene reize na *Frankrijk*. De Staatsdienaar hadt gehoopt, dat hij zich aldaar in de vermaaken zou vergeeten; doch hij verscheen welhaast van nieuws in het Huis der Gemeenten, met het voordeel gewapend, welk de kundigheden, die hij in *Frankrijk* hadt opgedaan, hem tegen het stelzel der Staatsdienaaren gaven; en toen Lord NORTH het Huis verzekerde, dat *Engeland* van de maatregelen van *Frankrijk* en *Spanje* niets hadt te vreezen, hieldt de Heer FOX integendeel staande, dat het Huis van BOURBON slegts op eene gunstige gelegenheid wagtte om den oorlog te verklaaren, en dat het daaromtrent niet zou in gebreke blijven, indien 'er kwaade tijdingen uit *Amerika* kwamen. De uitkomst staafde zijne gissing.

Hij plagt te zeggen, dat hij tegen geen mensch een personeelen haat voedde, en dat het gevoel van kwaadwilligheid hem volstrekt onbekend was. Zij, die getuigen waren van de bitze en scherpe wijze, op welke hij zich aangaande Lord NORTH uitdrukte, twijfelen, of hij inderdaad omtrent deezen vrij was van kwaadwilligheid. De hevigheid, met welke hij zijne gedagten aangaande zijne tegenstreevers uitte, berokkende hem meer dan éénen twist. De Heer ADAMS, een *Schotsch* Edelman, die tot nog toe in den geest der Oppositie hadt gestemd, verklaarde, in de zitting van den jaare 1779, aan het Laagerhuis, in een zekeren voorgeslagenen maatregel, voor het Ministerie te zullen stemmen. Deeze verklaaring deedt zijne oude vrienden tegen hem misnoegen op-

opvatten, en gaf meer vastigheids aan den aanhang van het Ministerie. De Redenaars van het Ministerie beschuldigden de hoofden der tegenpartij, dat zij zelven de oorzaak der openbaare rampen waren, en, onder voorgeeven van het zuiverste patriotisme, zich slegts met hunne bijzondere inzigten onledig hielden. De Heer FOX, naa zich tegen deeze aantijgingen te hebben verdeedigd, voegde 'er nevens: „ Hunne onkunde, hunne zotterny, hunne onbekwaamheid, hunne omkooping, heb „ ik verdraagen, en ik vergeef hun nog hunne zucht „ na magt. Hunne onbeschaamdheid en hunne botheid „ boezemen mij slegts verachting in. Ik begrijp dat zij „ zich in het geval bevinden van zich in den afgrond te „ moeten nederwerpen, omdat het terugkeeren onmogelijk is geworden. Ik doe al wat in mijn vermogen is „ om hunne persoonen te ontzien, uit aanmerking der „ posten, die zij bekleeden. Maar wanneer ik dit slag „ van lieden, die de natie in eenen afgrond van schande „ en rampen hebben gesleept; lieden, die niets anders „ dan de bijl of den strop verdienen, en die ons de „ diensten komen vertellen, die zij gedaan hebben, in „ koelen bloede hoor beweeren, dat alle de rampen, „ onder welke wij zuchten, geen aanweezen hebben, of „ dat zij het werk van hun zijn, die 'er over klaagen: dan „ twijfel ik, of het menschelijk geduld bestand zij tegen „ zulk eene verzameling van zotheid, kwaadaartigheid, „ onkunde, hoogmoed en onbezonnenheid."

Zwaar oordeelde zich de Heer ADAMS door de uitdrukkingen van den Heere FOX beleedigd; 's anderendaags ontving deeze van hem het volgende biljet:

„ De Heer ADAMS maakt zijn kompliment aan den „ Heere FOX. Hij neemt de vrijheid, hem onder 't oog „ te brengen, naa hetgeen gister avond is gebeurd „ rijpelijk te hebben overwogen, dat hij aan zijnen eigen goeden naam is verschuldigd, het volgende in de „ nieuwspapieren te doen plaatzen:

„ Wij zijn gemagtigd, het publiek te verzekeren, dat „ in een gesprek tusschen de Heeren FOX en ADAMS, ter „ gelegenheid der debatten van verleden Donderdag in „ het Huis der Gemeenten, de Heer FOX verklaard heeft, „ geen oogmerk gehad te hebben, iets onverpligtends „ tegen den Heer ADAMS te zeggen."

„ De Majoor HUMBERTSON doet mij de eer, de bren-

„ ger

„ ger te zijn van dit biljet, en zal mij uw antwoord „ brengen."

De Heer FOX antwoordde als volgt:

„ MIJNHEER!

„ Het doet mij leed, niets welvoegelijks te vinden in „ het plaatzen eener uitlegging van eene aanſpraak in „ de nieuwspapieren, die geene uitlegging noodig heeft. „ Gij hebt die aanſpraak gehoord. Gij moet weeten, „ dat dezelve geenerlei aanmerking bevatte, die tegen u „ gerigt was, althans die gij niet voelde verdiend te „ hebben. Mijne aanſpraak is in de openbaare papie„ ren kwalijk overgebragt, en ik logenſtraf 't geen on„ waar is: ik heb niets meer te zeggen. Het geſprek, „ bij BROOKE (*) gehouden, bevat geen geheim, even „ min als deeze brief, en gij kunt 'er gewag van maaken.

„ Ik ben," enz.

Het gevolg dier briefwisſelinge was een tweegevegt, 't welk plaats hadt op den acht-en-twintigſten November. De Majoor HUMBERTSON verzelde den Heer ADAMS; de Kolonel FITZPATRICK was de Sekonde van den Heere FOX. Zie hier het verſlag dier beide getuigen van deeze ontmoetinge.

„ Volgens afſpraak kwamen zij 's morgens ten acht uure „ ter beſtemde plaatze. Naadat de grond tot op eenen „ afſtand van veertien voeten was afgemeeten, verzogt „ de Heer ADAMS den Heere FOX om te ſchieten; waar„ op deeze antwoordde: *ſchiet gij eerst: ik heb geen „ geſchil met u.* Thans ſchoot de Heer ADAMS, en „ kwetſte den Heer FOX, 't geen wij denken dat de „ gemelde Heer ADAMS niet bemerkte: want wij zelve „ waren des niet zeker. De Heer FOX ſchoot vervol„ gens zonder te raaken. Wij kwamen tuſſchen beiden, „ en vraagden den Heere ADAMS, of hij voldaan wa„ re? Zijn antwoord was: , wil de Heer FOX verklaa„ ren, geen oogmerk gehad te hebben, mijnen goeden „ naam te kwetzen?' Waarop de Heer FOX tot ant„ woord gaf, dat het hier de plaats niet was om zich „ deswegen te zuiveren, en verzogt den Heere ADAMS, „ het gevegt te vervolgen. De Heer ADAMS ſchoot

„ voor

(*) De houder van een voornaam Koffijhuis, te *Londen.*

„ voor de tweede maal, zonder te raaken. De Heer „ FOX deedt zijn tweede ſchot in de lucht, en zeide, „ dat, vermits de zaak was afgedaan, hij niet ongene„ gen was te verklaaren, dat hij even min een oogmerk „ hadt gehad, den Heer ADAMS te beleedigen, als de „ beide Heeren, thans aldaar tegenwoordig. De Heer „ ADAMS hernam hierop, dat hij zich als een man van „ eer hadt gedraagen. Thans zeide de Heer FOX, dat „ hij dagt gekwetst te zijn. Hij maakte zijn kami„ zool los, en wij zagen dat hij eene ligte kwetzuur „ hadt bekomen. De partijen ſcheidden vaneen, en „ de wonde van den Heere FOX, onderzogt zijnde, bleek „ niet gevaarlijk te zijn."

Door dit voorval groeide de gunst van *den Heere* FOX bij het volk. Men vondt een welgevallen in de betoonde dapperheid en edelmoedigheid; en hij ontving bij deeze gelegenheid bezoeken van eene menigte lieden van rang.

De vermaarde Historieſchrijver GIBBON *was lid* van het Parlement, 't welk in den jaare *1780 ontbonden* wierdt. Hoedanig de Heer FOX omtrent hem dagt, wierdt door een zonderling geval bekend. Op eene verkooping van boeken vondt men in het Eerſte Deel van GIBBON's *Historie (van den ondergang van het Romeinſche Rijk)* eene aanteekening, met de hand van den Heere FOX geſchreeven, in deeze bewoordingen:

„ Toen *Spanje*, in den jaare 1779, den oorlog ver„ klaarde, verzekerde de Schrijver van dit boek open„ lijk bij BROOKE, dat 'er geen heil voor *Engeland* „ was te verwagten, ten zij men zes hoofden *in den* „ Staatsraad deedt vallen, en deeze hoofden in het Par„ lement, anderen ſen voorbeelde, openlijk wierden ten „ toon geſteld. Geene veertien dagen waren 'er zedert „ verloopen, of deeze Schrijver nam zitting in den „ Staatsraad."

Agter deeze aanteekening las men de volgende regels, insgelijks van de hand van den Heere FOX.

King George, in a fright
Leſt Gibbon ſhould write
The ſtory of Britains disgrace,
Thought no means more ſure
His pen to ſecure
Than to give the Hiſtorian a place.

Dit

But his caution is vain.
'T is the curſe of his reign
That his projects ſhould never ſucceed.
Though he write not a line,
Yet a cauſe of decline
In the author's example we read.

His book wel deſcribes,
How corruption and bribes
Overthrew the great empire of Rome;
And his writings declare
A degen'racy there
Which his conduct exhibits at home.

„ Koning GEORGE, bang dat GIBBON de historie van „ *Britanje's* verval zoude ſchrijven, vondt geen zekerder „ middel om zich meester te maaken van zijne pen, „ dan door den Historieſchrijver een ampt te geeven.

„ Doch zijne voorzorge was zonder vrugt. 't Is de „ vloek zijner regeeringe, dat zijne ontwerpen nooit „ gelukkig ſlaagen. Hoewel hij geen regel ſchrijft, „ leezen wij, egter, eene oorzaak van verval, in 't „ voorbeeld dēs Schrijvers.

„ Duidelijk beſchrijft zijn boek, hoe zedenbederf „ en omkooping het magtig Rijk van *Rome* ten val „ bragt; en zijne ſchriften vertoonen aldaar eene ver„ baſtering, waarvan zijn gedrag onder ons een voor„ beeld oplevert."

In den jaare 1787 wierdt de Heer FOX tot lid van het Parlement voor *Westmunſter* verkozen. Geen anderen naam gaf men hem nu dan dien van *man des volks*. Het gerugt zich verſpreid hebbende, dat hij, in een tweegevegt, door Lord LINCOLN, eenen zijner mededingeren in de verkiezing, was gedood, verzamelde zich bij hem eene verbaazende menigte volks. Een ſnaak, daar voorbijgaande, riep tot de menigte: „ Weest gerust, Hee„ ren, en gaat ieder na zijn huis. Indien de Heer „ FOX gevallen ware, kunt gij wel begrijpen dat men „ het geſchut van de Tower zou gelost hebben." Men bevondt dat hij gelijk hadt, en de menigte ging uit elkander.

In den jaare 1781 droeg de Heer BURKE, voor de tweede maal, zijn algemeen plan van bezuinigingē voor.

De Heer FOX ondersteunde hem, en zij kreegen den bijval van een man, die eerlang de schitterendste rol moest speelen; 't was bij deeze gelegenheid dat WILLIAM PITT, thans tweeëntwintig jaaren oud, zijne eerste redevoering hieldt, en van zijne talenten de grootste verwagtingen deedt opvatten. 't Was in deeze zitting dat FOX voorsloeg, dat het Huis in Committé vergaderde, om den *Amerikaanschen* oorlog in overweeging te neemen; doch alle middelen, met die van BURKE, PITT, SHERIDAN en DUNNING vereenigd, konden deezen voorslag geenen opgang doen maaken. 's Jaars daaraan herhaalde FOX zijne aanvallen op het Ministerie; de Oppositie begon zeer geducht te worden, en kort daarnaa was de meerderheid voor het Ministerie zoo gering, dat de Koning zich genoodzaakt vondt, hetzelve te veranderen.

De Markgraaf VAN ROCKINGHAM was 'er het schijnbaar hoofd van, en de Heer FOX, als Sekretaris van Staat, de voornaamste bedrijver. De openingen van vrede aan *Holland* en *Amerika* waren de eerste verrigtingen van zijn bestuur. Door het Parlement deedt hij verscheiden bills van hervorminge en bezuinigingе goedkeuren, om welke de stemme van het publiek riep.

De Markgraaf VAN ROCKINGHAM overleedt den eersten Juli. De Heer FOX twijfelde niet, of diens post hem was toegedagt; doch naardien 'er eenige dagen verliepen, zonder dat de Koning hem iets liet weeten, riep hij zijne vermogendste vrienden bijeen, en berigtte hun, dat, indien zij niet de kragtigste middelen te werk stelden om den slag te weeren, Lord SHELBURNE tot eersten Staatsdienaar zou benoemd worden. Men wierdt het eens, dat de Hertog VAN PORTLAND een goede figurant van eersten Staatsdienaar zijn zoude, en de Heer FOX kreeg in last, den Koning te beweegen om hem te benoemen; doch toen hij aan het Kabinet van zijne Majesteit kwam, ontmoette hij Lord SHELBURNE, die van daar kwam met de benoeming van eersten Lord der Thesaurie. Fox, in zijn plan ten hoogsten verijdeld, vraagde den Koning. of zijne Majesteit het benoemen van den nieuwen Sekretaris van Staat aan hem wel geliefde over te laaten? *Dat is reeds geschied*, antwoordde de Koning. — *Dan denk ik, dat uwe Majesteit mijnen dienst wel zal kunnen missen.* — *Zekerlijk, Mijnheer, indien gij dien eenigzins lastig vindt.* De Heer FOX maak-

maakte eene diepe buiging, en vertrok. 's Anderendaags hadt hij een gehoor, om de Zegels over te leveren. De Heer PITT, die eenen post hadt geweigerd onder het voorgaand Miniſterie, wierdt tot Kanzelier van den Exchequer benoemd, en Lord TEMPLE verving FOX als Sekretaris van Staat voor het Departement van het Noorden.

Kort naa zijne verwijdering uit het Miniſterie wierdt de Heer FOX verliefd op Mejuffrouw ROBINSON, die bij den naam van PERDITA bekend was. Zij woonde op Berkeley-plein, en haare kamer hadt het uitzigt op het prachtig hotel des Graaven VAN SHELBURNE. De Heer FOX ſleet al zijnen tijd bij haar; zijne vrienden zagen hem niet meer. Een van hun, hem toevallig ontmoetende, vraagde hem, waarom hij niet meer bij BROOKE kwam? *Weet gij niet*, hernam FOX, *dat ik mij bij het publiek onder de verpligting heb gelegd, om Lord* SHELBURNE'S *ſtappen naa te gaan? 't Is hierom dat ik op Berkeley-plein woon.* Hij maakte geen geheim van deeze minnarij, en hij reedt dikmaals uit met Mejuffr. ROBINSON in derzelver rijdtuig. GEORGE merkte op zekeren dag aan, dat het zekerlijk in zijne hoedanigheid van publiek perſoon was, dat hij eene publieke vrouw hadt genomen. Mejuffr. ROBINSON, door haare ſchuldeiſchers gedrongen, was genoodzaakt, *Engeland* te ruimen. Terſtond naa haar vertrek begon de Heer FOX het met Mejuffr. ARMSTEAD te houden, eene vrouw van de zelfde ſoort, doch wier leeven eene merkwaardige bijzonderheid heeft opgeleverd. Zij maakte verbaazende verteeringen, hieldt dubbeld rijdtuig, en hadt zeer veele bedienden. Zij ontving aan haare tafel alle de jonge vrolijke lieden van het hof en uit de ſtad, en nogtans heeft zij nooit iemant bedorven.

De Heer FOX, bij zijne wederkomst in het Parlement, in den jaare 1782, zich te zwak bevindende, om alleen tegen het Miniſterie op te werken, 't welk dagelijks meer vastigheids verkreeg, nam thans het beſluit, zich met den man te verbinden, tegen welken hij, acht jaaren lang, een bitteren oorlog hadt gevoerd. Lord NORTH, welken hij genoemd hadt den nederigen Staatsdienaar der Kroone, den ſteun der omkoopinge, den patroon der aanneemers, den vader der agioteurs, den ſlaapenden loots van den Staat, den man, die de rampen, welke hij *Engeland* hadt berokkend, met zijn bloed

moest boeten: deeze zelfde Lord NORTH wierdt door den Heer FOX aangezogt, en zij onderteekenden te gader een verdrag van vereeniginge.

Toen de voorafgaande artikelen van den Vrede met *Frankrijk* en *Spanje* aan het Parlement wierden medegedeeld, verwekten zij de hevigſte tegenkantingen van de zijde van Lord NORTH, den Heere FOX en hunne vrienden. Zoo wel ſlaagden de poogingen deezer Oppoſitie, dat zij de meerderheid verkreeg, en als met geweld in het Miniſterie kwam, zonder dat zij het vertrouwen des Konings noch dat der Natie bezat. Onder dit nieuw beſtuur waren de Heeren FOX en Lord NORTH de eerſte Sekretariſſen van Staat, Lord JOHAN CAVENDISH wierdt Kanzelier van den Exchequer, en de Hertog VAN PORTLAND hoofd der Theſaurie.

Zoodra de Heer FOX in het Miniſterie was gekomen, verkogt hij alle zijne paarden, en haalde de pen door zijnen naam in verſcheiden Clubs, van welke hij lid was; doch in de maand October des jaars 1783 *hadt hij* reeds wederom paarden gekogt, en *ging weddenſchappen* aan bij de wedloopen te *Newmarket*. Een bode des Konings moest den Minister onder de wedders zoeken, om hem papieren ter hand te ſtellen, aan welke veelligt het lot van *Engeland* hing!

Veel moeite hadt FOX om geduurende deeze zitting van het Parlement ſtaande te blijven. Het laatſte gedeelte daarvan deedt hij dienen om den Prinſe VAN WALES een vast inkomen (*apanage*) te bezorgen; dit leide den grond eener vriendſchapsverbintenisſe tuſſchen hen, die tot aan den dood van den Heere FOX geduurd heeft.

In de zitting van het Parlement, 't welk in November des jaars 1783 *bijeen*kwam, leverde de Heer FOX zijne vermaarde *bill* (ontwerp van wet) in, raakende het *Indiſch* beſtuur. Hij beweerde, dat de *Indiſche* Maatſchappij bankeroet was, en aan eene ergerlijke onderdrukking in haare bezittingen zich hadt ſchuldig gemaakt. Ter afwendinge der rampen, welke uit zodanig eenen toeſtand van zaaken ontſtaan moesten, deedt de Heer FOX den voorſlag, om der Maatſchappije het beſtuur over haare landbezittingen en koopbelangen te ontneemen, om daarmede eene Commisſie van acht leden te bekleeden, voor de eerſte maal door het Parlement, en vervolgens door den Koning te verkiezen.

De

De bijzondere vrienden van den Heere FOX waren tot Commisfarisfen beftemd. Met veel gewelds verzette zich de Heer PITT tegen dit ontwerp. Hij beweerde, dat de fchending van de regten van het oktrooi der Maatfchappije den weg baande tot de vernietiging van alle andere oktrooien. Hij merkte aan, dat dit ontwerp eene ftrekking hadt tot het daarftellen van een onafhankelijken invloed der wetgeevende magt, en diensvolgens gevaarlijk was voor de Conftitutie. Hij voegde 'er nevens, dat deeze Commisfie zou geftéld zijn onder het onmiddelijk beftuur des fcheppers van dit ontwerp, die den wensch fcheen te hebben opgevat, zich van een altijdduurend opperbewind te verzekeren. De Heer DUNDAS betoogde, dat de zaaken der Maatfchappij zich niet in zodanig eenen toeftand bevonden, als de Heer FOX dezelve hadt voorgedraagen. De Bewindhebbers eischten, dat de raadpleeging over eene bill, die hun met verbeurdverklaaring van hunne bezittingen dreigde, wierdt opgefchort, tot dat hunne misdaaden hun beweezen waren, omdat een vonnis onvermijdelijk wierdt vereischt, voordat zij van hunne posten ontzet wierden, gelijk het ontwerp inhieldt. Het publiek fcheen zijne toeftemming te geeven aan de bewijzen, welke tegen de voorflagen des Ministers wierden aangevoerd; intusfchen ging het ontwerp in het Laagerhuis met eene groote meerderheid door. Doch in het Hoogerhuis wierdt het verworpen. De Koning zelf fcheen ongerust te zijn over de gevolgen, welke dusdanig eene bill moest hebben, indien dezelve in eene Wet veranderd ware; en hoewel de Ministers de meerderheid hadden in het Laagerhuis, bedankte hij hen, om hunne posten aan PITT en diens vrienden op te draagen.

Fox hervatte zijne rol van hoofd der Oppofitie, en wilde die van volksleider (*demagoog*) daar nevens voegens. In *Westmunfterhall* verzamelde hij verfcheiden maalen 't geen hij zijne *Conftituenten* noemde, en hij deedt zijn best om hen tegen het nieuw beftuur op te zetten.

In eene dier vergaderingen ondervondt de Heer FOX het uitwerkzel eener kwaadwilligheid van een haatelijken aart. Onder de plaats, op welke hij gewoon was te zitten, wierdt een zak gelegd, uit welken een ftof voortkwam, dat hem bijkans deedt ftikken. Men verzekert, dat het, bij onderzoek van dien zak, bleek, dat dezelve twee zeer fterke vergiften bevatte, *Euphorbium* en *Capficum*.

ſcum. Vergeefs wierden 'er tweehonderd ponden ſterlings uitgeloofd aan den aanbrenger van den daader van dit ſnood bedrijf.

Eenige dagen daarnaa kwam 'er eene Karikatuur in 't licht, verbeeldende den Heer FOX niezende. Dit niezen bragt eene wolk voort, beſtaande uit de volgende hoofdſtoffen: „ Vergiftigde Coalitie; *Indiſche Bill;* „ ſchending van de Oktrooien; eerzucht van CROMWELL; talenten van CATILINA; getrouwheid van „ DAMIENS; ſtaatkunde van MACHIAVEL." Onder het portret las men eenige dichtregels, van welke de zin hierop nederkwam:

„ Overweegende dat zommige ſchurken, ſchuldig aan „ hoogverraad, mij hebben doen niezen, toen ik wil„ de redeneeren; overweegende dat de inhoud van den „ zak de natie zou vergeeven hebben, en dat de ſlag, „ die eenmaal zonder uitwerking is beproefd, op een „ anderen tijd met beter gevolg zou kunnen herhaald „ worden, bezweer ik mijne *Conſtituenten*, op hunne „ hoede te zijn, en voor mij te zorgen."

Intuſſchen hadt de Oppoſitie de meerderheid in het Huis der Gemeenten, terwijl de wensch der natie klaarblijkelijk op de zijde van het Miniſterie was. Dikmaals wierdt in het Laagerhuis de voorſlag herhaald, dat de Ministers van hunne posten moesten verlaaten worden, als zijnde het ongehoord, dat het beſtuur met de minderheid in het Huis der Gemeenten den zelfden weg bewandelde. De Koning, deeze ſtandvastigheid der Oppoſitie verneemende, en den eigenlijken wensch des volks willende leeren kennen, wierdt te raade, het Parlement te doen uiteengaan.

Nooit hadden de woelingen der kuiperije eene werkzaamheid vertoond, bij die te vergelijken, van welke deeze verkiezing een voorbeeld opleverde; de vrouwen in 't bijzonder ſpeelden eene onderſcheidende rol. De Hertogin VAN DEVONSHIRE, thans in den bloei haarer ſchoonheid, gaf zich onbegrijpelijk veele moeite; zij ging, zoo als bekend is, zoo verre, dat zij zich liet kuſſen van eenen ſlagter, om ſtemmen voor den Heere FOX te winnen.

De Koning, vernomen hebbende, dat de Prins VAN WALES zelf zich met de kuiperijen der verkiezinge bemoeide, zondt eenen zijner Kamerheeren, om hem de onvoegzaamheid onder het oog te brengen, dat de Erfgenaam van

van den Troon zich met de verkiezingen daadelijk bemoeide. „ Heb de goedheid," gaf de Prins tot antwoord, „ zijne Majeſteit van mijnen eerbied te verzekeren, èn Haar te zeggen, dat het nog veel vreemder „ is, zijne Majeſteit zelve met de verkiezingen zich „ daadelijk te zien bemoeien; Zij is het, die 'er mij „ het voorbeeld van gegeeven heeft."

Omtrent dien tijd verhaalde men verſcheiden anekdoten, blijk vertoonende van de hoogloopende drift, welke, bij deeze verkiezing, van wederzijden uitbrak. Opſchuddingen en vegterijen tusſchen de beide partijen vielen 'er voor op de ſtraaten van *Londen*. De twee mededingers van den Heere FOX, Lord HOOD en de Ridder CECIL WRAY, deeden lang de verkiezing in twijfel hangen, en de Heer FOX won het van den laatſten met zeer weinige ſtemmen. Men verhaalt een trek van eenen Arts, die 't met het Miniſterie hieldt, uitwijzende, dat, om doel te treffen, van wederzijden geenerlei middel wierdt geſpaard. Deeze Arts hadt eenen zieke, een eerlijk' timmerman, wiens vrouw een driftig bewonderaar van den Heere FOX was. Verſcheiden maalen betuigde zij aan den Geneesheer haaren ſpijt, dat haar man te ziek was om ten voordeele van den *man des volks* te gaan ſtemmen. 's Daags voordat de ſtemmen zouden worden opgenomen, vondt de Arts zijnen lijder aangekleed en gereed om uit te gaan. „ Wat beteekent dit?" riep hij: „ gij ſtaat „ op zonder mijn verlof?" — „ Mijnheer," zeide de zieke, met eene flaauwe ſtem, „ van de gelegenheid „ dat mijne vrouw is uitgegaan heb ik mij bediend, om „ mij door mijnen oppaſſer te doen aankleeden. Ik „ heb begeerte om mijne ſtem voor de verkiezing te „ geeven." — „ Mijn vriend, ik kan 'er u geene vrijheid toe geeven; 't is onmogelijk; ik kan niet!" — „ Mijnheer, ik zal een rijdtuig neemen." — Onmogelijk! gij zult het beſterven. Gaa wederom in uw „ bed, want gij zult koude vatten." — „ Het doet „ mij groot leed, mijne ſtem voor dien braaven Ridder WRAY niet te kunnen geeven." —— „ Wat „ zegt gij daar? Laat mij uw pols eens voelen. Trek „ hem zijne kouzen niet uit .... Heeft hij gister avond zijne pillen ingenomen?" — „ Ja, Mijnheer; maar zij hebben mij veel pijn gedaan." — „ Dat „ bewijst niets; die uitwerking moesten zij doen .... „ De pols is niet kwaad. Hoe heeft hij geſlaapen?" —

„ Tegen den morgen heeft hij een weinig gesluimerd." — „ Dat is goed. Indien hij omtrent deeze verkiezing on- „ gerust zij, moet men hem zijnen zin laaten doen. „ Zomtijds doen die dingen goed. Het weer is vrij „ goed; en zie hier wat wij doen zullen: ik zal hem in „ mijn rijdtuig neemen." — De arme man ging inde- daad zijne stem geeven, en stierf twee uuren naadat hij van zijnen vriend den Arts gegaan was!

In den jaare 1793 spanden alle de leden van de Club der *Whigs* te zamen tot eene voorbeeldelooze daad van edelmoedigheid omtrent den Heere FOX. Naa onnoeme- lijke sommen met speelen te hebben gewonnen, hadt hij in korten tijd wederom al wat hij bezat verloren. Zijne vrienden, getuigen van zijnen nood, beslooten hem te helpen. Zij hielden eene vergadering in de herberg *de Kroon en het Anker*. De Heer FRANCIS gaf opening van het oogmerk der zamenkomste. Men was het onderling eens, dat indien de Heer FOX, in plaats van zijne verbaazende talenten aan den dienst van zijn Vaderland te wijden, zijn best hadt gedaan om zijn fortuin te maaken en zijne eerzucht te verzadigen, hij waarschijnlijk schatten zoude verzameld hebben, evenredig aan den naam, welken hij gemaakt hadt. Bekend is het, dat hij zijn fortuin niet gemaakt heeft, en alwie onbekrompen dagt, moest wenschen, den Heer FOX geplaatst te zien in eenen stand, even onafhankelijk als zijn geest. 'Er wierden eenige personen benoemd, die de uitvoering zouden bezorgen. Naa verloop van zes dagen riepen de gelas- tigden de vergadering bijeen, en deelden het antwoord van den Heere FOX mede, naadat hem van het ontwerp stellige kennis was gegeeven.

St. Ann's Hill, 6 Junij 1793.

„ MIJN WAARDE HEER!

„ Ligtelijk zult gij gelooven, dat het geene bloote „ welleevendheid is, wanneer ik u verzeker, dat ik „ niet weet hoe ik zal uitdrukken wat ik gevoele om- „ trent hetgeen 'er gaande is, en 't welk gij de goed- „ heid hebt gehad mij te berigten.

„ Wanneer men verlegen is omtrent het te houden „ gedrag, onderzoekt men gemeenlijk, wat anderen in „ der-

„ dergelijk een geval gedaan hebben; maar ik heb dit
„ hulpmiddel niet: want 'er is zulk een voorbeeld niet
„ voorhanden. Ten zelfden tijde zodanig eene getui-
„ genis aan de belangeloosheid mijns leevens en eene
„ zoo aanzienlijke belooning te ontvangen, is een ge-
„ luk, 't welk voor mij alleen gespaard was.

„ In mijnen toestand ware het eene belachelijke ge-
„ maaktheid, niet te erkennen, dat, 't geen men heeft
„ gedaan, voor mij van het grootste belang is. Doch 't
„ geen ik met waarheid kan zeggen, is, dat, hoedanig
„ ook het fortuin mij mogt gediend hebben, mijn hart
„ nimmer zoo volkomen voldaan zoude geweest zijn, als
„ het over het beraamde ontwerp is. Met eene leevendige
„ erkentenis aanvaarde ik dit bewijs van de goedheid van
„ het publiek; en indien ik nieuwe drangredenen be-
„ hoefde om in mijne beginzels en in een onafhankelijk
„ en eerlijk gedrag te volharden, zoude ik dezelve hier
„ vinden: want het is mijn gedrag en het zijn mijne
„ grondbeginzels, aan welke ik dit betoon der alge-
„ meene goedkeuringe ben verschuldigd, even als alle de
„ overige, welke ik heb ondervonden," enz.

De Inschrijving bragt een kapitaal op, groot genoeg om den Heere FOX eene jaarrente van drieduizend ponden sterlings te bezorgen; terwijl 'er tevens middelen wierden beraamd, om hem in de onmogelijkheid te stellen van de hoofdsomme ooit te kunnen verliezen of verspillen.

BIJZONDERHEDEN, DEN LOOP VAN DE RIVIER DE GANGES, IN BENGALE, EN DE DAARIN ONTSTAANDE EILANDEN, BETREFFENDE. Volgens den Major R. H. COLEBROOKE.

(Uit de *Transactions of the Asiatic Society.*)

De beroemde Rivier de *Ganges*, die ontzettende hoeveelheid waters, stroomende door eene vlakte, zamengesteld uit eenen ligt zandigen grond tot eene verbaazende diepte, verandert steeds van bedding, en brengt veranderingen te wege, die de verbaasdheid der *Europeaanen* opwekken. Eilanden en Zandbanken worden, binnen eenen korten tijd, gevormd op plaatzen, waar men voorheen

die

die Rivier het diepſte vondt: eenige Steden en Dorpen, welke, ten eenigen tijde, nabij den oever lagen, worden door den ſtroom verlaaten; andere vinden zich daardoor ondermijnd, en de ſchijnbaar vaſte aardkorst, op welke zij ſtonden, wordt te eenemaale weggenomen.

Ingevolge hiervan vertoonen de oevers van de *Ganges* een zeer onderſcheiden voorkomen, naar den aart des gronds en de maate van geweld, met welke de ſtroom op de oevers werkt. In die gedeelten, waar het geweld des waters ſterkst en de grond bij uitſtek los is, krijgen de kanten welhaast de regtſtandigheid van eenen muur, en ſtorten zo dikwerf in, dat men die oorden niet dan met het hoogſte gevaar kan naderen. Het verwandelen van den ſtroom, de daarmede gepaard gaande overſtroomingen, veroorzaaken afſtortingen en eilanden van eene ontzettende uitgeſtrektheid.

Een treffend voorbeeld diene ter opheldering. De verandering van de *Ganges* bij *Colgong* mag onder de zeldzaamſte gerekend worden, die immer aan deezen zo veranderlijken Stroom voorvielen. Hiervan, ſchrijft de Major COLEBROOKE, kan ik met de grootſte zekerheid ſpreeken, dewijl ik ooggetuige geweest ben van den ſtaat dier Riviere te deezer plaatze, op vier onderſcheide tijdperken. In drie derzelven heb ik een zeer in 't oog loopend verſchil waargenomen; naamlijk in de drooge Jaargetijden van 1779, 1788 en 1796–7. — Ik heb eene aftekening van *Colgong*, door mijzelven gemaakt op het eerſte der gemelde tijdperken, welke de *Ganges* vertoont als een breeden en open ſtroom, vrij van droogten: ten dien zelfden dage zag ik, ſchoon de drie Rotzen nabij *Colgong* niet in de tekening komen, dat zij omringd waren door geheel droog land, en op eenen kleinen afſtand van den oever ſtonden. Zulks wordt bevestigd door eene oude Kaart: alleen wordt 'er de *Boglepore Nulla* vertoond, als tusſchen de Rotzen en de Stad heen ſtroomende.

In Januarij 1788 zag ik de drie Rotzen geheel op zichzelven ſtaande, en dat de ſtroom, met groote ſnelheid, tusſchen dezelve heen ſchoot. De Rivier hadt den grond, die zo veele jaaren dezelve omgaf, ondermijnd en weggeſpoeld, eene bedding voor zichzelve gevormd, met eene verbaazende diepte van water: deeze bleef, jaaren lang, het voornaamſte en in de daad het eenige be-

bevaarbaare kanaal der Riviere in het drooge Saiſoen. Hier bevonden zich de vaartuigen dikwijls in het grootſte gevaar van tegen de rotzen te ſtooten; in 't bijzonder viel het moeilijk, als de Rivier, bovenal in den regentijd, gezwollen was, dezelve te vermijden, als men den ſtroom afvoer.

Terwijl de Rivier zich in deezer voege uitbreidde, groeide 'er een Eiland aan in het midden van haare bedding, 't welk, toen ik het de laatſte keer zag, (in Januarij 1797) zich na *Patergotta* uitſtrekte, vijf mijlen beneden *Colgong*, tot een zeer grooten afſtand van de laatstgemelde plaatze; zijnde in het geheel acht mijlen lang, twee mijlen breed, en vervullende bijkans de geheele tuſschenruimte, in het jaar 1779 door den hoofdſtroom beſlaagen.

De hoeveelheid van zand en aarde, welke de Rivier, om dit te wege te brengen, moet agtergelaaten hebben, is verbaazend, als men in aanmerking neemt, dat de diepte des waters, in het bevaarbaare gedeelte van de *Ganges*, menigmaalen meer dan zeventig voeten haalt, en de nieuwe Eilanden zich meer dan twintig voeten boven het waterpas des ſtrooms verheffen. — Desgelijks zal zich de hoeveelheid van aarde, welke de Rivier heeft uitgehoold, om zich eenen nieuwen weg te baanen, niet min verbaazend voordoen. Eenig denkbeeld hiervan zal men zich kunnen vormen uit de peilingen, welke ik heb laaten doen nabij de rotzen, welke van zeventig tot negentig voeten veranderden. Indien wij 'er vier-en-twintig voeten bijvoegen voor de hoogte van den grond, die voorheen aan deeze rotzen kleefde, gelijk overgebleevene tekens uitwijzen, blijkt het, dat eene hoogte van honderd-en-veertien voeten aarde te deezer plaatze door den ſtroom is weggevoerd.

Ingevolge hiervan mogen wij opmaaken, dat de *Ganges* een groot gedeelte van het vaste land als 't ware onder haar beheer heeft, en dat het 'er verre af is om de bedding daarvan in den loop door *Bengale* als beſtendig te mogen aanmerken.

De vertooning, welke eenige deezer Eilanden in de *Ganges* maaken, is zonderling landſchap- en ſchilderagtig, indien niet geheel en al romaneſk: want, ſchoon eene wijduitgeſtrekte vlakte bezwaarlijk de laatſte benaaming konne verdienen, deelen nogthans veele dier Eilanden in eene maate van wild- en woestheid, welke de liefheb-

bers

bers der Natuure zal behaagen, terwijl, ten zelfden tijde, het ſtil en vreedzaam voorkomen der kudden, der velden en der wooningen, den menſchenvriend voldoening ſchenkt.

Indien wij ons voor den geest ſtellen eene wijduitgeſtrekte vlakte, met weiden voor vee, en eenige weinige hutten, wier toppen met groente begroeid zijn, en de tusſchenruimte met welbebouwde akkers aangevuld, waar tarwe, rogge en moeskruiden van allerlei ſoort groeijen, en de bloemen van de laatstgemelde aan het oog een veelverwig tapijt vertoonen; — wanneer men daar bij voegt graazend vee in grooten getale, en een klein aantal landwooningen, hier en daar verſpreid; terwijl de gezigteinder geene andere voorwerpen biedt dan eene lange lijn van grasvelden en eenig geboomte, die, door den afſtand van het vaste land, naauwlijks te onderſcheiden zijn: zullen wij ons een vrij goed denkbeeld van een Eiland in de *Ganges* vormen. Teffens mogen wij ons verbeelden, dat de leeuwrik zich zingende in de hoogte verheft, dat de lugt koel, en de hemel geheel onbewolkt is, willen wij ons eene nog leevendiger voorſtelling maaken van deeze *Ganges-Eilanden*, geduurende ten minſten zes maanden van een jaar.

VERSLAG VAN DE INRIGTING VAN HET NATUUR- EN SCHEIKUNDIG GENOOTSCHAP TE GRONINGEN.

Is het eene algemeen erkende waarheid, dat de beoefenaar der wetenſchappen zijnen tijd van uitſpanning niet huttiger kan beſteden, dan door de beoefening der proefondervindelijke Natuur- en Scheikunde; geen wonder dan, dat deze Wetenſchappen, meer dan eenige anderen, zulk eenen waarlijk verbazenden opgang hebben gemaakt, en men onder derzelver ijverigſte beoefenaars ook de zoodanigen vindt, welke niet tot eigenlijke dus genoemde Geleerden beſtemd zijn. Immers verrijken deze Wetenſchappen, behalve het vermaak, waarmede zij hare beoefenaars beloonen, en waardoor zij een allergeſchiktst middel van uitſpanning opleveren ter afwisſeling van meer diepgaande overpeinzingen, niet alleen het verſtand met zeer gewigtige kundigheden, en hebben den weldadigſten invloed op het hart, maar zij hebben daarenboven eene onbetwistbare nuttigheid, wanneer men hare regels toepast op ge-

neer-

neeskunde, huishoudkunde, fabrieken, landbouw en andere kundigheden.

De overweging van dit eene en andere bewoog in het begin van het jaar 1801 zes liefhebbers dezer Wetenschappen, T. VAN SWINDEREN, W. TONCKENS, J. TONCKENS, S. STRATINGH, J. G. WOLDRINGH en O. J. SICKINGHE; toen ter tijd alle Studenten aan de Hoogeschool in deze Stad, om een gedeelte van hunnen tijd van uitspanning aan de beoefening dezer Wetenschappen toe te wijden, wekelijks bijeen te komen, om Natuur- en Scheikundige proefnemingen in het werk te stellen, en langzamerhand eenige penningen bijeen te brengen, ten einde daarvoor de benoodigde Werktuigen aan te koopen, en daaruit tevens in de kosten van de proefnemingen te voorzien.

Nadat het Genootschap eenigen tijd bestaan had, waagde men het, van tijd tot tijd ook eenige andere personen tot de bijeenkomsten van hetzelve uit te noodigen, met dat gevolg, dat 'er zich weldra een aantal studerende Jongelingen opdeed, welke hunnen wensch te kennen gaven, om in de werkzaamheden van het Genootschap te deelen, waartoe dan ook gereedelijk besloten werd; behoudende echter de zes eerste oprigters voor zich het bestuur over het Genootschap, en het regt van eigendom op de goederen en bezittingen van hetzelve, wanneer het Genootschap onverhoopt mogt vernietigd worden, en waartegen dan ook door deze nieuw aangekomenen eene merkelijk mindere toelage wordt betaald.

In onderscheiding van de zes eerste oprigters van het Genootschap, welke den naam hebben van *Dirigerende Leden*, kregen de nu vervolgens aangenomene den titel van *Honorair Leden*; en door de vereenigde medewerking dezer Leden met de pogingen der eersten kreeg dit Genootschap welhaast eene uitgebreidheid, welke zich deszelfs oprigters niet hadden kunnen of durven voorstellen.

Ondertusschen was het een gewigtige stap tot verdere uitbreiding van hetzelve, dat in het jaar 1803 zich eenige aanzienlijke Heeren aanboden, om als *Contribuerende Leden* de pogingen van het Genootschap met eene jaarlijksche toelage te bevorderen; en deze omstandigheid had vooral eene gewenschte uitwerking, toen Burgemeesteren en Raad dezer Stad in het jaar 1804 aan het Genootschap de zoogenaamde Promotieschool van het Groninger Gymnasium, als een allezins geschikt locaal, ter voortzetting van deszelfs werkzaamheden toestonden, en de Leden dezer Stads Regering de verzameling der werktuigen met een kostbaar werktuig, zijnde een model van eene hier ter stede geplaatste Kraan, vermeerderden.

Sedert dien tijd zettede het Genootschap, nu van een ruim locaal tot het vervolgen van zijne werkzaamheden voorzien, zijne bijeenkomsten onafgebroken voort, en door van tijd tot tijd in het werk gestelde verbeteringen achten de Dirigerende

Le-

Leden van het Genootſchap het thans niet onbelangrijk, daarvan een kort verſlag te geven.

De zes *Dirigerende Leden* zijn alleen en bij uitſluiting belast met het beſtuur over de belangen van het Genootſchap. Deze Dirigerende Leden, de beoefening en uitbreiding der Natuur- en Scheikunde, te gelijk met eenige aangrenzende Wetenſchappen, bijzonder der Natuurgeſchiedenis en der Wis- en Sterrekunde, voor het doel des Genootſchaps erkennende, verzamelen, ter bevordering van dit doel, de noodige *Werktuigen*, een Kabinet van Natuurlijke Zeldzaamheden, en eenige nuttige, tot éene dezer Wetenſchappen betrekking hebbende, Boeken. — Om in de bevordering van dit oogmerk zoo veel te beter te ſlagen (daar 'er geene wetenſchap is, met welker beoefening zoo vele kosten verbonden zijn, als met deze) zoo neemt het Genootſchap zoodanige Heeren, welke genegen zijn ter bevordering van deszelfs doel jaarlijks eene zekere ſom te betalen, tot *Contribuerende Leden* aan; en hetzelve geeft aan zoodanige Geleerden, welke zich door het eene of andere bij het Genootſchap hebben verdienſtelijk gemaakt, met de voorregten der Contribuerende Leden, den titel van *Leden van Verdienſten*.

Om ondertuſſchen ook andere Jongelingen *gelegenheid te geven*, om deel te nemen in de werkzaamheden dezes Genootſchaps, zoo neemt hetzelve alle zoodanige Jongelingen, bijzonder Studenten aan deze Hoogeſchool, welke lust hebben in de beoefening dezer Wetenſchappen, en daarenboven van de Dirigerende Leden worden goedgekeurd, tot *Honoraire Leden* aan.

Zijn er nu onder deze *Honoraire* Leden, welke genegen zijn, door dadelijke deelneming aan de werkzaamheden des Genootſchaps deszelfs doel te helpen bevorderen, deze geven van dit hun voornemen kennis aan den *Hoofddirecteur* des Genootſchaps, en deze geeft jaarlijks op den eerſten September aan de *Dirigerende* Leden eene lijst over van alle die *Honoraire* Leden, welke aan hem hun verlangen te kennen hebben gegeven, om voor het dan ingaande Akademisch Jaar als *Medewerkende Leden* te willen ageren; uit welke lijst dan door de *Dirigerende* Leden zoo velen en zoodanigen tot *Medewerkende* Leden worden verkozen, als zij met de belangen van het Genootſchap overeenkomſtig oordeelen; zoo echter, dat de zoodanigen, welke reeds eens als *Medewerkende* Leden hebben geageerd, zich met zulk een voornemen niet weder bij den Hoofddirecteur behoeven te vervoegen, maar door eene Voorlezing in het afgeloopen Akademisch Jaar, of door eene aanbieding daartoe, ſtilzwijgend gerekend worden, als *Medewerkende* Leden te willen blijven fungeren.

Deze *Medewerkende* Leden verpligten zich, bij hunne aanneming, het Genootſchap ieder jaar met eene of meerdere Voorle-

lezingen te vereeren, en hebben daarvoor de volgende voorregten:

I. Dat zij zoo wel de bijzondere, als openbare bijeenkomsten van het Genootschap kunnen bijwonen.

II. Dat zij zich meer bepaaldelijk in het eene of andere vak onzer Wetenschappen kunnen oefenen, en daartoe van het Genootschap alle hulp ontvangen.

III. Dat zij, zoo wel als de Dirigerende Leden, alle de werktuigen, voorwerpen uit het Kabinet van Natuurlijke Zeldzaamheden, boeken en papieren voor een' bepaalden tijd ter leen kunnen ontvangen, en

IV. Dat eene openvallende plaats van Dirigerend Lid uit hun midden moet worden aangevuld.

Wat nu voorts de wijze betreft, op welke de door het Genootschap bedoelde Wetenschappen behandeld worden, en dus het doel van het Genootschap meer regtstreeks bevorderd wordt: ieder Zaturdag, des avonds te half zes, komen de Dirigerende en Medewerkende Leden, welke dus de Werkende Leden van het Genootschap uitmaken, bijeen; in deze bijeenkomsten wordt dan door ieder derzelve op zijne beurt eene Voorlezing gehouden over het eene of andere gedeelte der Natuurkunde, Scheikunde, Natuurgeschiedenis of Wis- en Sterrekunde; zoo echter, dat de eerste Zaturdag in elke maand besteed wordt tot eene systematische behandeling van eenig gedeelte der Natuurkunde, en de overigen tot zulke Voorlezingen, als ieder der Leden verkiest, mits niet buiten de grenzen onzer Wetenschap vallende, en zoo veel mogelijk met proeven opgehelderd. — Hierdoor krijgen dus de Werkende Leden ieder jaar eene systematische behandeling der Natuurkunde (op den eersten Zaturdag van elke maand); maar zij worden tevens bekend met alle de nieuwe ontdekkingen, welke van tijd tot tijd in eene onzer Wetenschappen gedaan worden, en ieder der Leden heeft te gelijk gelegenheid, om eene Voorlezing naar zijnen bijzonderen smaak uit te kiezen. — Om echter op eene nog meer zekere wijze met de nieuwe ontdekkingen in onze Wetenschappen, en dus met derzelver geschiedenis, bekend te worden, neemt ieder der Leden een zeker Nederduitsch, Hoogduitsch, Fransch of Engelsch Journaal voor zich, om daaruit alles, wat onze Wetenschappen betreft, te excerperen; welke aanteekeningen dan op iedere bijeenkomst worden voorgelezen; 't welk aan de overige Leden de moeite bespaart, om alle die Journalen zelf te lezen, dezelve zeer gemakkelijk met alles, wat 'er in de Natuurkunde voorvalt, bekend maakt, en het Genootschap tevens altijd overvloedige stof oplevert, om nieuwe proeven in het werk te stellen.

Zijn er daarenboven onder deze Werkende Leden, welke eenen bijzonderen smaak hebben in het beoefenen der Scheik-

kunde, der Natuurgeschiedenis of der Wis- en Sterrekunde; aan de zulken geeft het Genootschap daartoe gelegenheid, in afzonderlijke Departementen, met welker huishoudelijke schikkingen zich de Dirigerende Leden in het geheel niet inlaten, dan alleen, dat zij jaarlijks uit hun midden bij ieder derzelve eenen Voorzitter benoemen, welke verpligt is hun ieder vierendeel jaars verslag te doen van de werkzaamheden in het hem aanbetrouwde vak; zijnde nog daarenboven het Departement *Scheikunde*, welks Leden ieder Zaturdag morgen bijeen komen, om Scheikundige bewerkingen te verrigten, verpligt, zoodanige Proefnemingen in het werk te stellen, welke voor de Natuurkundige Voorlezing van dien avond van nooden zijn; het Departement *Natuurgeschiedenis*, hetwelk ieder' tweeden Woensdag in elke maand bijeen komt, belast met het opzigt over de verzameling van Natuurlijke Zeldzaamheden; en het Departement *Wis- en Sterrekunde*, welks Leden ieder Dingsdag avond om de veertien dagen te zamen komen, bijzonder verpligt, zich op het doen van Sterrekundige Waarnemingen toe te leggen.

Behalve deze bijeenkomsten, waartoe geene andere, *dan de* Werkende Leden van het Genootschap *worden toegelaten*, houdt hetzelve ook nog des winters eenige bijeenkomsten, waartoe alle Leden toegang hebben, en buitendien ook nog zoodanige Personen, welke door een' der Leden worden geïntroduceerd op entrébilletten, tot welker uitgifte de Penningmeester, daags voor ieder dier bijeenkomsten, in de gehoorzaal van het Genootschap vaceert; wordende deze bijeenkomsten, in onderscheiding van die, waartoe alleen de Werkende Leden toegang hebben, *openbare* bijeenkomsten genoemd; terwijl eene derzelve altijd gehouden wordt *op den laatsten Zaturdag van Februarij*, zijnde dit de dag, waarop het Genootschap is opgerigt.

HAMBURGSCHE LEVENS-ASSURANTIE SOCIETEIT.

Hoewel het bestaan en het oogmerk der Hamburgsche Levens-Societeit door openbare Berigten en door de uitdeeling en verzending van Programma's zeer bekend geworden is, en de goede voortgang van dit Institut genoegzaam aantoont, dat men van deszelfs groot nut hoe langs zoo meer overtuigd wordt, zoo bewijzen nogtans veelvuldige aanvragen, dat het ware oogmerk en de instelling der Societeit door velen nog niet wel verstaan wordt.

De Directie is wel nog steeds bereid, elke bij haar inkomende schriftelijke aanvraag uitvoerig te beantwoorden, maar acht het echter nuttig, door het volgende korte berigt elkeenen in

in ſtaat te ſtellen, om ten minſte in 't algemeen te kunnen beoordeelen, of eene deelneming aan het Inſtitut voor hem raadzaam zij of niet.

Het voorname Hoofdvak der Societeit, dat geen ſoortgelijk Inſtitut op het vaste land met haar gemeen heeft, zijn de eigenlijke Levens-verzekeringen of de Aſſurantiën voor ſommen, welke, bij den dood van verzekerde Perſonen, aan hunne Erfgenamen of andere wettige Houders der Polisſen (als bewijzen dezer verzekeringen) betaald worden. — Door middel derzelven kan elk verzorger eener Familie, mits betalende eene matige aan zijnen ouderdom geëvenredigde jaarlijkſche Premie, aan de zijnen een bepaald Kapitaal nalaten. Eene Inſtelling, welke in de meeste gevallen doelmatiger is, dan zich te begeven in eene Weduwenkas. — Door deze Kas, namelijk, wordt maar alleen voor de Weduwe gezorgd, en alle Toelagen zijn verloren, wanneer de verzorger de verzorgde Perſoon overleeft. Bij de Levens-verzekeringen, daartegen, kunnen de Toelagen nooit verloren gaan, dewijl het verzekerde Kapitaal bij den dood van den Verzekerden zeker betaald wordt, het zij dat de Perſoon, voor welken het oorſpronkelijk beſtemd was, nog leeft, of dat de Polis aan deszelfs Erfgenamen, of, door verkoop of anderzins, aan andere Bezitters overgegaan was. Bovendien heeft de ontvangst van een Kapitaal het voorregt, dat het, naar gelange der omſtandigheden, tot voortzetting of oprigting van eene Affaire, tot den aankoop van vaste goederen, tot voldoening van ſchulden, of ook tot aankoop eener Lijfrente kan beſteed worden, bij gevolg tot het voortkomen eener Familie op veel menigvuldiger wijzen kan aangewend worden, dan een enkeld Weduwe-Penſioen.

Van de Levens-verzekeringen kan bovendien nog op vele andere wijzen gebruik gemaakt worden. Bij voorbeeld, door de verzekering van een ſchuldenaar, die ſlechts van zijn Inkomst, dat met den dood ophoudt, in ſtaat is te betalen, kan de Crediteur het verlies voorkomen, hetwelk hij anders door den dood des Debiteurs lijden zoude. Koopers van vaste goederen, waarvan het bezit voor hunnen leeftijd is, van Bedieningen, Posten en dergelijke, kunnen, door verzekering van hun Leven, het nadeel wegnemen, hetwelk hunne vroegtijdige dood, voor hunne Familie, of voor den geldſchieter van koopſommen, zoude hebben, e. z. v.

De Levens-Aſſurantiën kunnen, naar mate de verſchillende omſtandigheden vereiſchen, voor een aantal Jaren, naar goedvinden, of terſtond voor den geheelen Leeftijd geſloten worden. In de volgende Tafel of Lijst zijn de Toelagen of Premiën opgegeven, welke Jaarlijks voor elk 100 Mark Banco, die men bij den dood van den verzekerden ontvangen wil, betaald moeten worden.

Ouderdom der verzekerden	Premie voor 1 Jaar		Jaarlijksche Premie bij verzekeringen voor 5 Jaren		Die steeds onveranderlijk blijft voor den geheelen leeftijd.	
	M. B. S.		M. B. S.		M. B. S.	
15	—	13½	—	15½	1	15
20	1	3½	1	5½	2	2½
25	1	8	1	9	2	6½
30	1	10½	1	11½	2	11
35	1	13	1	13½	2	15½
40	1	15½	2	1	3	5½
45	2	4½	2	6½	3	14½
50	2	11	2	14	4	10½
55	3	5½	3	10½	5	11½
60	4	5½	4	12	7	—½
65	5	13½	6	11	9	—
70	8	13½	9	14½	11	11

Wanneer alzoo b. v. een Perſoon van 30 Jaren zijn Leven voor 1 Jaar voor 10,000 M. Bco. wil laten verzekeren, zoo betaalt hij daarvoor (1 M. 10½ S. ten 100) 165 M. 10 S. Wil hij zijn Leven voor 5 Jaren voor deze ſom laten verzekeren, zoo betaalt hij jaarlijks (tegen 1 M. 11½ S. ten 100) 171 M. 14 S. Wanneer hij echter zijn Leven voor den geheelen Leeftijd laat verzekeren, zoo betaalt hij jaarlijks, zoo lang hij leeft, (tegen 2 M. 11 S. ten 100) 268 M. 12 S. In elk geval wordt aan den Houder der Polis, twee maanden na de vertooning van het Doodattest van den Verzekerden, 10,000 M. Bco. zonder korting betaald.

Die zich aldus voor zijnen Leeftijd laat verzekeren, betaalt onveranderlijk dezelfde Premie; die echter ſlechts voor enkelde Jaren Aſſurantie neemt, moet, wanneer hij na verloop dezer Jaren de Aſſurantie vernieuwt, zoodanige Premie betalen, als aan zijnen ouderdom op dat tijdſtip gevenredigd is.

In de Lijst zijn de Premiën, kortheidshalve, alleen voor den ouderdom van 5 tot 5 Jaren opgegeven; men zal dezelven echter voor de tuſſchenvallende Jaren daarnaar vrij naauwkeurig kunnen berekenen,

Voor Intrêgeld wordt bij de Eerſte Premie ½ pCt. betaald, en wanneer de Verzekerde niet in perſoon op het Kantoor der Societeit verſchijnt, bovendien nog bij verzekeringen voor 1 Jaar ½ pCt., voor 5 Jaren ½ pCt., boven de 5 Jaren ½ pCt.

Somtijds zijn de omſtandigheden, welke eene verzekering vereiſchen, van dien aard, dat het verzekerde kapitaal alleen in dat geval behoeft betaald te worden, wanneer de Verzekerde eer ſterft dan een genoemde derde Perſoon.

Een Debiteur b. v. heeft eene Erfenis te wachten; de Crediteur is verzekerd zijne betaling te ontvangen, wanneer de Debiteur den Erflater overleeft; hij laat denzelven dus voor

dat

dat geval verzekeren, als de Debiteur eer dan de Erflater overlijdt. Of een Man, die geen Kinderen of Naastbeſtaanden heeft, wil zijne Huisvrouw een Kapitaal nalaten, en verzekert zijn Leven; ingevalle hij eer dan zijne Huisvrouw mogt komen te overlijden.

Zoodanige verzekeringen op het overlijden doet de Societeit voor mindere Premiën dan de onbepaalde Levens-verzekeringen, volgens de bovenſtaande Lijst.

De Societeit neemt verders ook aan Aſſurantiën op Lijfrenten (Weduwe-renten), invoege dat dezelve, na het overlijden van den Verzekerden, aan den genoemden Perſoon een Jaarlijksch Penſioen tot aan zijnen dood betaalt.

Dezelve Societeit doet ook Aſſurantie op Jaarlijkſche Renten; zij neemt op zich de verpligting, om, bijaldien de Verzekerde ſterft, aan eenen genoemden Perſoon, tot dat dezelve eenen zekeren ouderdom bereikt heeft, (b. v. 25 jaren) een bepaald Penſioen te betalen. Generalijk neemt zij elke Levensverzekering aan, welke de bijzondere omſtandigheden van den genen, die dezelve begeert, ſoms kunnen vereiſchen.

Voor ongewone gevallen, als ook voor Aſſurantiën op het Leven van ter zee varende Perſonen, worden de Premiën telkens naar gelange der omſtandigheden bepaald.

De geringſte ſom, welke de Societeit op een Perſoon teekent, is 200 M. Bco., de hoogſte 25,000 M. Bco. Zij neemt eindelijk ook Penningen op Lijfrenten voor enkelde zoowel als verbondene Perſonen.

De gene, die voornemens is eene Levens-verzekering te ſluiten, moet de qualiteit, woonplaats e. z. v. van den Perſoon, dien hij wil laten verzekeren, naauwkeurig opgeven, alsmede den ouderdom en den goeden ſtaat der gezondheid blijkbaar maken. Tot het laatſte oogmerk wordt het beëedigde Attest eens geloofwaardigen Doctors vereischt, dat de gene, die zich wil laten verzekeren, niet ziek of bedlegerig, met geene kwaal, die een ſpoedig overlijden doet duchten, als Tering, Bloedſpuwen, Waterzucht e. z. v. behebt is, en ſedert een jaar geene ziekte gehad heeft, welke gevaarlijke gevolgen doet vreezen. De Perſoon, die zich laat verzekeren, moet onder Eede getuigen, dat hij aan zijnen Doctor geene wezenlijke omſtandigheid zijner gezondheid verzwegen heeft, en twee, bij de verzekering geen belang hebbende Perſonen, moeten almede attesteeren, dat de bovengemelde Attesten, naar hun beste weten, de zuivere waarheid behelzen. Dat niemand kan verzekerd worden, die zijne gezondheid door onmatigheid bedorven heeft, volgt uit het bovenſtaande van zelven.

Nog moet wel aangemerkt worden, dat het aanzienlijke oorſpronkelijke Fonds der Societeit, dat uit een Millioen Marken Banco beſtaat, hetwelk door de inkomende Premiën &c. bij

voortduring vermeerderd wordt, den Geïnteresseerden de allervolkomenste zekerheid verschaft, en de vrees geheel beneemt, dat de Uitkeeringen, wegens het niet voldoen der jaarlijksche Toelagen, ooit zouden kunnen uitgesteld worden: een geval, dat bij Weduwen-kassen, welke op eene minder vaste stichting berusten, zoo als de ondervinding leert, maar al te ligt kan plaats hebben.

Om Berigten te bekomen, waarin de andere Conditiën, Assurantie-Premiën en Prijzen der Lijfrenten opgegeven zijn, en tot het effectueeren van Assurantie-Commissien, kan men zich addresseeren, te *Amsterdam* aan de Heeren BRAUNSBERG EN COMP.; te *Dantzig* aan den Heer JOH. LABES; te *Dresden* aan de Heeren J. C. VAN DER BRELING EN COMP.; te *Gothenburg* aan de Heeren MARTIN HOLTERMAN EN ZOONEN; te *Koningsbergen* aan de Heeren SCHWINCKE en KOCH; te *Lubeck* aan Mejufvrouw de WEDUWE CAREL VON AXEN; te *St. Petersburg* aan den Heer DANIËL JENCQUEL; te *Regensburg* aan den Vrijheer CAREL VON HAMMERSTEIN; te *Riga* aan de Heeren AACKEN, SYLLM EN COMP.; te *Stettin* aan den Heer G. C. VELTHUSEN; te *Wismar* aan den Heer VAL. JOS. BORCHET; te *Stockholm* aan de Heeren G. C. ROSCHELL EN COMP., alsmede te *Hamburg* aan het Kantoor der Levens-Assurantie Societeit.

MERKWAARDIGE BIJZONDERHEDEN EN ALGEMEENE AANMERKINGEN AANGAANDE DE RUSSISCHE KRIJGSGEVANGENEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 384.)

Een *Rus*, die geene zwaarigheid maakt, om tot zijn voedzel en kleeding, alwat van zijn gerijf is, weg te neemen en te steelen, zal van honger sterven bij schatten, aan zijne bewaaring, of zelfs zijner eerlijkheid toevertrouwd.

Twintig voorbeelden zijn daarvan voorhanden; men vergenoege zich met het volgende. Een Serjaat-majoor, te *Austerlitz* gevangen genomen, hadt bij zich de viermaands soldij voor zijne Kompagnie (*); door den overwinnaar wierdt hij niet uitgeplunderd. Hij komt te *Bourges*, blijft 'er drie maanden, vertrekt na *Limoges*, alwaar hij zich nog bevindt; hij vast, en weigert zichzelven liever alles, dan de hem toevertrouwde penningen aan te raaken. En egter wierdt die zelfde man door den Heer ROUZET op het steelen van timmerhout

(*) In *Rusland* wordt de soldij voor de officieren en soldaaten om de vier maanden betaald, en vervolgens aan elk bunner toegeteld. Dit gebrek in het bestuur ontstaat uit de moeijelijkheid om lieden te vinden, die boekhouden en geld kunnen wisselen.

hout betrapt, in het Magazijn voor de Vestingwerken, waar binnen hij gekomen was door het optillen van een zolderplank. Hij hadt, zegt men, geen ander oogmerk dan zich op zijn *Russisch* te warmen (*).

De openbaare schurken (want men vindt ze overal) zijn minder onbeschaamd en bescheidener dan in *Frankrijk*.

Een dier schobbejakken wierdt, in de maand Maart 1806, te *Bourges*, beschuldigd en overtuigd, eenen zijner kameraaden veertig Louisen ontstolen te hebben. Tot bekentenis gedwongen wordende, waar hij het gestolene hadt verborgen, ontkende hij halstarrig de daad en derzelver gevolgen; hij stondt voor alle vertoogen, beloften en bedreigingen; zijn Serjant-majoor, een streng en hardvogtig mensch, verwijst hem, zonder dat hij van zijne plaats wijke, om stokslagen te ontvangen, tot dat hij zijne misdaad zou bekennen, en de plaats aanwijzen, waar hij het geld hadt verborgen. Zoo als gij wilt, gaf hij zeer koel tot antwoord. Men maakt aanstalte tot deeze straffe met eene schrikwekkende voorbereiding. Twee Korporaals, met de *palka* in de hand (†), slaan hem op de maat met een vreezelijk geweld; om den vijfden slag wordt hij van nieuws ondervraagd; men belooft hem genade, indien hij wil bekennen; hij volhardt bij de ontkenning; men gaat voort met slaan, en 't is te denken, dat de kloppers eerder van het geeven, dan de misdaadige van het ontvangen van slagen zouden vermoeid zijn geworden, toen met den vierëntachtigsten slag zijn muts af en daaruit vijf Louisen op den grond vielen. Welk eene standvastigheid! De ellendeling hadt geene zucht geloosd.

Hoewel geene wellustelingen, bezitten, egter, de *Russen* geen denkbeeld van eerbaarheid en welvoegelijkeid bij de Vrouwen; gaarne loopen zij naakt, gaan, komen, spreeken en doen hunne zaaken in deezen toestand, zonder bedenking, en zonder zich over de ergernis te bekommeren, welke zij daarmede geeven.

KRIJGSKUNDE. — De *Russen*, uit dit oogpunt beschouwd, vertoonen zich in een gunstig en belangrijk licht; zij zijn zeer gezeggelijk, en volstrekt en blindelings onderdaanig. Hunne Officieren, en zelfs hunne Onderofficieren, kunnen hun allerlei beweegingen doen maaken, eenen zwaaren, aanhoudenden, walgelijken, zelfs gevaarlijken arbeid van hun eischen, zonder daar tegen een afkeurend morren te hooren; overmaatige vermoeijenissen kan men hun doen ondergaan, en

(*) In *Rusland* kost een wagen met hout niet meer dan van 15 tot 22 sous; van hier, dat het overdaadig wordt gebrand.

(†) De *palka* is een groote spitsgarde van touw of hulst, welke de Onderofficieren draagen, en die, om zoo te spreeken, het eenig onderscheidend teeken van hunnen rang is; zij bedienen zich daarvan tot de dagelijksche strafoefeningen.

en hunne ſoberheid verzekert den goeden uitſlag van een verren togt met zulke menſchen; zij weeten alleen te gehoorzaamen en te zwijgen.

Is dit ongevoeligheid, gebrek aan redeneering, of gevoel van hunne eigen nietsheid? Over de oorzaaken van dit verſchijnzel, als tot onze taak niet behoorende, zullen wij niet uitweiden.

De waarheid der zaake is, dat de *Ruſſiſche* ſoldaat alles bezit, 't geen in hem wordt vereischt, om hem tot een in den grond lijdelijk en gehoorzaam weezen te maaken. Is hij daardoor te nuttiger voor zijnen Vorst? Hieraan wordt getwijfeld.

De *Franſche* ſoldaat, zijne pligten en regten kennende, redeneert, mort, maar gehoorzaamt altijd. In het vuur, in gevaar, is hij tot zijnen eigen roem werkzaam; hij wordt aangedreeven door de overheerende gevoelens van eigenliefde, eere en liefde voor het Vaderland; hij bezit die hem eigene onverſchrokkenheid, die alle ſoldaaten tot zoo veele onverwinnelijke helden maakt.

De *Rus* doet alwat men hem zegt, doet niets anders, en doet het niet altijd goed; op eenen post *geplaatst*, *zal hij 'er* ongetwijfeld ſterven; indien men het *onderneeme*, *hem van* daar te verdrijven, zal hij niet terugdeinzen; doch hij wordt als onbekwaam beſchouwd tot die grootmoedige ſprongen, die vuurige dapperheid, die onweerſtaanbaare heftigheid, die omverrewerpt, medeſleept en ſchrik aanjaagt. In de troepen deezer Natie beſpeurt men niet dat, zoogenaamd, *esprit de corps*, die eenheid van gevoelens en grondbeginzelen, dat beredeneerde punt van eere, die de grondſlagen van den krijgsroem zijn; men durft zelfs verzekeren, zonder te vreezen van der waarheid te kort doen, dat nooit twee *Ruſſiſche* ſoldaaten elkander hebben uitgedaagd om een geſchil bij te leggen of eenen hoon te wreeken; dit wreed gebruik, verſchrikkelijk zomtijds in zijne uitwerkzels, doch edel en eerlijk (*) wanneer het noodzaakelijk is, is den *Ruſſiſchen* ſoldaat, en zelfs den onderofficier, volſtrekt onbekend. Een kameraad is een vreemdeling bij zijnen kameraad; geene vooringenomenheid, niets van die hartelijke genegenheid, tewegebrengende, dat in gevaaren een ſoldaat, zonder beraad, zich opoffert om zijnen wapenbroeder te behouden.

Men meent de oorzaak deezer ongezelligheid te vinden in de kwaade inrigting hunner kazerneering; krijgsgebouwen zijn in *Rusland* niet bekend; in tijd van vrede, zoo wel als oorlog, huisvest en voedt de burger en de boer den ſoldaat; dikmaals is hij alleen; zelden ontmoet men twee in het zelfde huis, en nooit meer. Het gevolg hiervan is, dat de zeer talrijke regimenten zeer verſtrooid zijn, dat de ſoldaaten elkander niet zien, en weinig kennis aan elkander hebben.

Zij

(*) Mag of kan het Tweegevegt ooit *edel* en *eerlijk* genoemd worden?

Zij hebben geene gemeenſchappelijke tafel; elk leeft en eet op zich zelven op onderſcheidene uuren, en kookt zijnen eigen pot; men komt niet bijeen dan tot den wapenhandel en den gewoonen dienst; en 't is bekend, dat dit niet het oogenblik is van onderlinge vriendſchapshoudinge.

De ſtrenge krijgstucht, de ſtrengheid der opperhoofden en de zwaare ſtraffen hebben in de wapenoeffeningen eene zeldzaame en heilzaame eenheid doen ontſtaan; hieromtrent ontmoet men eene onnaavolgbaare naauwkeurigheid; alles geſchiedt op den wenk van den vleugelman, en de verdeeling van de *tempo's* voor ieder hunner zijnde afgemeeten door een ſpreekend en vlug zein van dien vleugelman, op wien de geheele linie het oog houdt gevestigd, is het gevolg daarvan, dat in de bijzonderheden van den wapenhandel eene eenpaarigheid plaats heeft, die anders niet kan verkreegen worden; het volvoeren van elke beweeging wordt aangekondigd door eenen algemeenen ſtoot met den voet, waarvan het geluid, *één*, de vastheid van den oogſlag bepaalt. Verre is 't 'er af, dat men in het marcheeren de *Franſche* bevalligheid ontmoet; de vooruitgezette voet beſchrijft een ellips of eirond, en rust vast op den grond met de hiel, die, het ſteunpunt der tweede ſchrede zijnde geworden, het lichaam tot eene bepaalde en vaste beweeging noodzaakt. Deeze wijze van marcheeren, minder bevallig dan de *Franſche*, beſchouwen wij als minder vermoeiende en natuurlijker, doordien de voet van een *Franſch'* ſoldaat zich voorwaarts beweegende, het benedenſte punt eene horizontaale lijn beſchrijft, en den man ſpoediger vermoeit, door de ſterke beweeging der gewrigten en de herhaalde ſpanning der zenuwen van de knieſchijf. ——

Thans is men geregtigd om te beſluiten, zoo wel op gronden van redeneeringe als ondervindinge, dat, indien de *Ruſſiſche* krijgsmagt, eene eeuw lang, een gedeelte van *Europa* heeft doen beeven; indien zij de Souvereinen van *Zweden*, *Perſie*, *Polen* en *Turkije* overwonnen, en dezelve van provincien, dienſtig voor het Rijk, heeft beroofd, de reden is, omdat de opvolgers van PETER DEN GROOTEN, meer gelukkig dan bekwaam, meer ſnoevers dan door de ondervinding geleerd, meer wreed dan dapper, zich van een reusagtigen en overweldigden naam bediend hebben om te verwoesten en te veroveren. —— *Marienburg*, *Bachaceray* en *Praga* kunnen daarvan getuigenis draagen!

IETS WEGENS DE LAATSTE JAAREN VAN DEN HOOGLEERAAR BOERHAVE.

Alle de bijzonderheden van het leeven van groote mannen zijn belangrijk voor lieden van verſtand; maar nog grooter

ter wordt die belangſtelling, wanneer het hunne laatſte leevensjaaren betreft. De naam van BOERHAVE wordt als de doorluchtigſte beſchouwd in de Jaarboeken der hedendaagſche Geneeskunde. Naa eene moedige worſteling met behoefte in zijne jeugd, ſteeg hij ten laatſte, door zijne bekwaamheden en roem, ten toppunt van geluk; men verhaalt dat hij twee millioenen guldens aan zijne eenige dochter naaliet. Laaten wij zien, of zijne rijkdommen verandering gemaakt hadden in zijne werkzaamheden en liefhebberijen; hij zelve zal ons daarvan verſlag doen, in eenen brief, welken hij, in zijn zevenënzestigſte jaar, ſchreef aan zijnen voormaaligen leerling J. B. BASSAND, zedert Lijfarts van den Duitſchen Keizer. „ Mijne gezondheid," ſchrijft hij, „ is zeer goed. Ik ſlaap „ op mijne Hofſtede. 's Morgens ten vijf uure rijd ik na de „ ſtad; aldaar ben ik bezig, tot 's avonds ten zes uure, „ met het raadgeeven aan zieken. Ik houd mij met de Scheikunde bezig, en vermaak mij met leezen; ik eer, ik bemin, ik aanbid God alleen. Bij mijne wederkomst op het „ land, bezoek ik mijne planten; ik herken, ik bewonder „ de geſchenken, vrugten der weldaadigheid van mijnen „ vriend BASSAND. Mijn tuin ſchijnt op de verſcheidenheid „ en de kloekheid zijner boomen zich te verhoogmoedigen. „ Ik ſlijt mijne dagen met het beſchouwen van mijne planten, „ ik verouder in het verlangen van nog nieuwe te bezitten. „ Beminnelijke en zoete dwaasheid! Wie zal mij den *Boheemſchen* lindeboom geeven, met breede bladeren, en den „ nog verwonderlijker *Sileſiſchen*, met zijn Monnikskaps„ blad (*folio cucullato*)? Zoo dienen de rijkdommen tot niets „ anders, dan om den dorst na meerdere ſchatten aan te „ zetten, en de gierigaart pi nigt de weldaadigheid zijner wel„ doeners. Verſchoon de zotheid van eenen grijzen Vriend, „ die boomen zoekt te planten, in wier ſchoonheid en ſom„ mer alleen zijne naaneeven zich zullen verlustigen! Aldus „ verloopen mijne dagen, zonder andere kwelling dan die van „ uwe afwezigheid, en voor al het overige gelukkig."

Wat al zaaken in deeze weinige zoo eenvoudige regels! welk eene werkzaamheid! welk een ijver voor het lijdend menschdom! welk eene godsvrugt! welk eene onſchuld en leevendigheid in de geliefde bezigheden, in eenen leeftijd, op welken zij gewoonlijk beginnen ſtil te ſtaan! De oorſpronkelijke brief, in 't *Latijn* geſchreeven, vertoont nog duidelijker alle die karaktertrekken; niet dan zeer onvolkomen hebben wij de woorden kunnen vertaalen: *Ibi ego plantis immoror; Deum adoro, amo, veneror unice*, &c. De zulken onzer Leezeren, die BOERHAVE zelven willen hooren, moeten wij overwijzen tot de Verzameling zijner Brieven aan J. B. BASSAND, gedrukt te *Weenen*, in den jaare 1778.

ZE-

ZEDESPREUKEN.

Zo natuurlijk is het, bevooroordeeld te weezen, ten opzigte van het vertoon, 't welk de dingen in onze Jeugd maaken, dat, in eenen meer gevorderden Ouderdom, veranderingen ten goede ons op verre na niet altoos behaagen.

Het zou, in de daad, eene harde zaak zijn, indien het denkbeeld van geleerd te zijn zich bepaalde tot de enkele kennis van één of twee Doode Talen. Wie een gezond verſtand bezit, naar eisch geoefend op voeglijke voorwerpen, mag, met volle regt, op den naam en het character van een Geleerden eisch maaken.

Wij zullen 'er onze rekening zeer wel bij vinden, als wij de Vergenoegdheid niet enkel als eene wenschlijke zaak, maar tevens als een Pligt beſchouwen.

Geen mensch is zo ſlegt, of hij heeft zijne goede vlaagen; het ontbreekt de meesten aan volſtandigheid.

Schoon volmaakte Braafheid ſchaars is in de wereld, vindt men 'er egter meer Braafheids dan Onfeilbaarheids.

Met een gevoelig hart, in eene wereld als deeze, vergenoegd te zijn, is Heldendeugd.

Grootheid van ziel ſluit geene Gevoeligheid uit: voor anderen te voelen, is grootheid van ziel, indien de Gevoeligheid ons aanzet om alle onze poogingen aan te wenden, ten einde dezelve in daaden overga.

't Zij wij ſlaagen of mislukken in onze poogingen om onze beste vrienden te helpen; eene pooging is 'er, die niet faalt; het ſmeeken der Godlijke Voorzienigheid ten hunnen behoeve.

De misſlagen, uit goedheid van hart herkomſtig, zijn meer te agten, dan de ongewillig betoonde deugden eens ſlegt geäarten.

Groote vernuften begaan zelden kleine misſlagen.

De zeden der groote wereld beſtaan in eene ſoort van mode; en deeze verandert zo ligt, dat men ze als in de vlugt moet vangen.

Zodanige Vermaakneemingen moeten altoos onſchuldig zijn, die onſchuldig vermaaken en den geest niet verwijderen van huislijke en andere leevenspligten, maar dienen om denzelven op te ſcherpen, door eene welgekoozene verſcheidenheid en verandering van tooneel.

Kleine gunstbetooningen, met kieschheid beweezen, zijn welgevalliger dan groote, op eene onbevallige wijze betoond.

Het gros der Leezeren wordt meer ingenomen door een droog verhaal van Gebeurtenisſen, dan door de zuiverst voorgedraagene gevoelens en lesſen van Zedekunde.

Ondeugd is in de Jeugd niet te verſchoonen, maar in den Ouderdom volſtrekt onvergeeflijk.

Het

Het is eene allerverdrietigste zaak, Bezoeken, alleen wel-staanshalve, af te leggen.

Schoon groote Geleerdheid eene Vrouw zeldzaam welgevallig maakt, voegt het der Sexe, dat zij zich bekwaame, om over iets meer dan over haare Kinderen, Kleederen, Mode en de dagelijksche Voorvallen te kunnen spreeken, zal zij zo wel eene aangenaame als nutte Gezellinne des Leevens voor eenen verstandigen Egtgenoot weezen.

SNOODE TREK VAN DE ALEXANDRYNSCHE ARABIEREN.

(Uit OLIVIER's *Voyage dans l'Empire Ottoman.*)

Onder de *Alexandrynsche Arabieren* vindt men lieden, in het duiken zeer bedreeven; van deeze kunst bedienen zij zich menigmaal op eene allersnoodste wijze, daar zij, onder het water gedooken, een lek toebrengen aan den bodem van *Europische* schepen, ten einde zij mogen geroepen worden om het lek te stoppen. Meestal pleegen zij die schenddaad aan gelaaden schepen, die gereed zijn om te vertrekken; zich wel verzekerd houdende, dat de Capitein liever een duiker zal willen huuren, dan ontlaaden. De *Arabier*, die het lek veroorzaakt heeft, is de eerste, die zich tot het herstellen aanbiedt, en belooft, het voor vijftig of zestig Dollars te zullen stoppen. — Men verhaalt, dat een *Italiaansch* Capitein, voorziende dat deeze snoode trek hem zou gespeeld worden, eenige dagen vóór zijn vertrek, onder het schip netten liet spannen; in deeze geraakte de duikelaar verward. Daar hij dood opgehaald en de oorzaak van zijnen dood ontdekt werd, ging die zaak vergezeld van de ernstigste gevolgen, zo voor den Capitein als voor de Natie, tot welke hij behoorde; naardemaal in *Egypte*, gelijk in het geheele *Ottomannische* Rijk, niets den *Ongeloovigen*, die den dood van een *Muzelman* veroorzaakt, verschoont.

MISSTELLING BIJ DEN BRIEF VAN DEN RAADPENSIONARIS J. DE WITT VERBETERD DOOR M. STUART.

In No. VI. bl. 252. wordt gelezen: „ Allersterkst viel hij als Staatsman in het oog, wanneer hij in 1654 de eerste onder de Edelen van Holland tot de uitsluiting stemde van WILLEM III, op wiens aanstelling CROMWELL bij den Vredehandel sterk had aangedrongen." Het moet zijn: „ op wiens uitsluiting CROMWELL bij den Vredehandel had aangedrongen."

In het *Meng.* der vorige *Lett.* bl. 369, de laatste regel, staat *Catenae*, lees *Camenae*.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

LEERREDEN VAN JAMES FOSTER, *DD.*, STREKKENDE OM TE TOONEN, DAT DE TIJD, WANNEER DE LEER DES CHRISTENDOMS BEKEND GEMAAKT WERD, UIT HOOFDE VAN DEN STAAT EN DE OMSTANDIGHEDEN DER WERELD, DE GESCHIKTSTE WAS.

(*Vervolg en slot van bl.* 420.)

Wanneer de waarschijnlijk dienstigste middelen, om eene geheele of zeer uitgebreide Hervorming te wege te brengen, onvoldoende bevonden waren, was het de groote zaak, hoe een algemeen verderf te voorkomen, en de uiterste voorzorge te gebruiken, door eene inrigting, geschikt naar de omstandigheden des Volks en diens bekrompene bevattingen, en de gemeenschap van hetzelve met de Afgodendienaaren te weeren, opdat ten minsten één Volk op den aardbodem van die algemeene besmetting bevrijd bleeve; een Volk, van 't welk eerlang het licht na buiten zou afstraalen, om deels op te klaaren de dikke duisternis, welke het verstandig deel der Scheppinge overdekte; van 't welk Godlijke ontdekkingen en juiste beginzels van Godsdienst zich bij trappen zouden verspreiden, tot dat de toestand der wereld rijp was, voor eene algemeene Openbaaring, om het Menschdom terug te brengen tot de paden van deugd en geluk.

En dit is het punt, waarop de geheele geholdene handelwijze der Godlijke Voorzienigheid uitloopt. In den loop der menschlijke zaaken waren de dingen derwijze geschikt, dat de Openbaaringen, aan ABRAHAM, diens Huis en Naakomelingschap gedaan, ook ten voordeele konden strekken van de *Heidenen*, en een weg tot

algemeene Hervorming openen. — Want door de gevanglijke wegvoeringen en verſpreidingen der *Joden*, door derzelver verſtrooiſing onder vreemde Volken, valt eigenaartig te beſluiten, dat die vreemde Volken eenig algemeen begrip van der *Joden* Godsdienſt moeten bekomen hebben. 'Er heerscht bij de Menſchen in 't algemeen een geest van nieuwsgierigheid, welke hun aanzet om onderzoek te doen op de gewoonten, de gaarneden, de godsdienstbegrippen en plegtigheden van andere Landen; bovenal kan niemand, die de menschlijke natuur kent, nalaaten zich te verbeelden, dat zodanige onderzoekingen plaats zullen vinden, wanneer een vreemd Volk bij een ander verblijf houdt. Het Gemeen is 'er op geſteld om over zulke onderwerpen te ſpreeken; het aast op nieuwigheden: het verſtandiger Volksgedeelte bemoeit 'er zich mede, om onderrigt en uitbreiding van kennisſe te bekomen. 'Er valt, derhalven, naauwlijks aan te twijfelen, of eenige kennis van den waaren GOD moet medegedeeld, en betere *beginzels* van Deugd verſpreid weezen bij de in 't duister zittende en bijgeloovige *Heidenen*; inzonderheid, daar 'er zich alle reden opdoet om te gelooven, dat veelen der gevanglijk weggevoerde *Joden* ijverden voor hunnen Godsdienst en de eer des GODS van *Israël*, tragtende diens Oppermagt in een zo ſterk licht te zetten, als bekend was, om eerlijke onderzoekers, wier verſtand en hart niet bedorven was door bijgeloof en ondeugd, te overtuigen. In de daad, wanneer wij gadeſlaan de heilooze vooroordeelen, waarmede de meesten behebd zijn omtrent den Godsdienst van hun Geboorteland, en waarin zij opgekweekt zijn, zullen wij niet wel kunnen veronderſtellen, dat het getal der Bekeerelingen zeer groot geweest hebbe; doch, aan den anderen kant, is het volſtrekt ongelooflijk, dat de weezenlijke waarheden van den Natuurlijken Godsdienst, die alle eenvoudig, en zekere gevolgtrekkingen des gezonden Verſtands zijn, geen aanmerkelijk aantal van Bekeerelingen zullen gemaakt hebben, als zij wel voorgeſteld en opregt onderzogt werden. — Men neeme daarbij in overweeging, dat de gevanglijke wegvoeringen der *Joden* veelvuldig, en dat zij, eeuwen vóór 's Heilands komst in de wereld, bekend waren in de grootſte Rijken des Aardbodems: aan de *Babiloniers*, de *Grieken* en de *Romeinen*; waardoor de hoogst nutte beginzels, die den weg baan-

aanden tot het omhelzen des *Christendoms*, eene meer algemeene verspreiding bekomen hadden.

Dan 'er greep eene andere allergewigtigste gebeurtenis plaats, welke met de reeds vermelde zamenliep, en niet alleen diende om goede algemeene grondbeginzels van Godsdienst te verspreiden, maar eenig denkbeeld te geeven van de Voorzeggingen, in de Schriften des Ouden Verbonds begreepen; en dit was de Overzetting dier Boeken in de *Grieksche* taal, op bevel van PTOLOMEUS PHILADELPHUS, Koning van *Egypte*, om bewaard te worden in de Koninglijke Boekerij te *Alexandria*. Door het gebruiken dier Vertaalinge, waartoe veelen ongetwijfeld bewoogen werden, daar dezelve vervaardigd was op last van een zo groot Vorst, van een Boek, 't welk berigt gaf van de Geschiedenis en Godsdienstleere van een zo vreemd Volk als de *Jooden*, konden mannen van geleerdheid en kloek verstand die kennis in eene veel voller en beter maate bekomen, dan met mogelijkheid kon verspreid weezen onder het Gemeen, door deswegen onderling te redenwisselen. — Wat ik hier bijbreng, is geene loutere gissing, maar heeft alle tekens van waarheid, welke wij met reden kunnen verlangen; de uitslag staat 'er borg voor; *Heidensche* Geschiedschrijvers staaven het; naamlijk, „ dat, omtrent „ den tijd van CHRISTUS komst, door geheel het *Oosten* eene verwagting heerschte, dat 'er een groot „ Vorst in *Judea* zou opstaan." Onlochenbaar is het, dat het voorbereidend plan tot rijpheid en volkomenheid gebragt was. — *In die Volheid des Tijds heeft* GOD *zijnen Zoon gezonden.*

Vergunt mij hier nevens te voegen, dat de *Wijsbegeerte* haare uiterste poogingen hadt aangewend, om de wereld te beschaaven en de zeden der menschen te verfraaijen. In een staat van ruwheid en beestlijke onbeschoftheid heerscht over 't algemeen eene onoplettenheid omtrent alle nieuwe ontdekkingen. Bijgeloof, op domheid geënt, is altoos onleerzaam en wederbarstig; of anders gaat zulk een staat van beschreienswaardige duisterheid vergezeld van eene logge lusteloosheid, zonder eenige zugt tot vermeerdering van kundigheden. De *Christenheid* zou, derhalven, in zulke ongunstige tijden als deeze, naauwlijks kans gehad hebben dat men 'er een aandagtig oor aan leende; dan dezelve hadt beter kans om bescheidenheid aan te treffen, en

dat haar regt zou wedervaaren, in tijden dat Beſchaafdheid heerschte. En deeze, moet men erkennen, hadt de Wijsbegeerte in eene groote maate ingevoerd, doch geene hervorming voortgebragt in eenig belangrijk ſtuk van den Godsdienst. Daarenboven was de weetgierigheid opgewekt, en een geest van onderzoek algemeener geworden; en daar te gader hiermede juister begrippen van Zedeleere verſpreid waren, deedt 'er zich een goede grond op om te verwagten, dat zulk een Godsdienst, als de *Christlijke*, te minder tegenkantings zou ontmoeten, dewijl deeze de Zedekunde op den egten grondſlag doet rusten en ten hoogſten toppunte opvoert.

In deezer voege heb ik, in 't breede, getoond, dat op den tijd, door de oneindige wijsheid van GOD bepaald, om zich aan de *Heidenſche* wereld te ontdekken, zo wel als aan de *Joden*, het Menschdom over 't algemeen beter voorbereid was tot het aanneemen der Euangelieleere, dan in vroegere Eeuwen. Ik heb dit ſtuk ten hoofdonderwerp mijner Leerreden *genomen*, dewijl 'er geene omſtandigheid van *meer belangs is*: want de voortgang der Waarheid, in zommige Eeuwen en bij zommige Volken meer dan elders, heeft altoos afgehangen van een zamenloop veeler daartoe opleidende oorzaaken, en wel bijzonder van een voorloopig omhelzen eeniger *regte* en *gezonde Beginzelen*, voorafgaande verzagtingen des *Vooroordeels*, en den aanwas der *Beſchaafdheid* en *Ontvangbaarheid* des harten.

De *tweede* waarneeming, welke ik voorſtelde, was deeze: „ dat het, uit verſcheidene oorzaaken, voor „ den *Christlijken* Godsdienst meer vereerende was, ten „ dien tijde te verſchijnen; alsmede, dat de beſtem„ ming en keuze van dat tijdperk tot die gunſtige tus„ ſchenkomst der Godlijke Voorzienigheid zeer veel toe„ bragt tot ondersteuning der Euangelieleere, en vaste „ grondvesting van derzelver gezag over het Ver„ ſtand en Hart der menſchen."

Veele Tegenwerpingen, die men anderzins daar tegen zou hebben kunnen aanvoeren, zijn daardoor volkomen tot zwijgen gebragt; en de opgang, dien het *Christendom* gemaakt heeft, levert een veel ſchooner en ſterker vermoeden op van de inwendige goedheid, en de Godlijke ſtaaving, welke de prediking vergezelde, dan zou hebben kunnen plaats grijpen in eenig ander Tijdperk, waarvan de Geſchiedenis ons een bijzonder verſlag geeft.

Ik

Ik begin met op te merken, dat, op deezen tijd, de *Christlijke* Leere waarſchijnlijk zou onderzogt en naauwkeurig naagegaan worden, daar de Wijsbegeerte een groot deel van de barbaarschheid der eeuwen van onkunde hadt weggenomen, daar men zich op de kennis der Zedekunde toelag, en geſchilvoeringen deswegen, met een groot vertoon van weetenſchap, plaats greepen. De Godsdienst is, in alle deszelfs deelen, een werk der Rede; overzulks kon de herſtelling van denzelven tot de oorſpronglijke waarheid en zuiverheid allergeſchiktst ondernomen worden op eenen tijd dat wijsheid en redelijk onderzoek heerschten. Want de Waarheid zal, hoe naauwkeuriger dezelve onderzogt en aan den toetsſteen der Rede geſtreeken wordt, des te beminnenswaardiger voorkomen en met te meer luisters ſchitteren, en, bij gevolge, naastdenklijk te dieper indruk maaken, een meer eenpaarig en beſtendig beginzel van een deugdzaam en godsdienſtig gedrag worden.

Ten anderen: ware de *Christlijke* Godsdienstleer verkondigd geworden in dagen van algemeene duisternis, of in landen, waarin men ten naauwen noode eenige trekken beſpeurde van denken en opmerken, of eenige begrippen boven het louter dierlijke, de tegenſtanders van dezelve zouden gereed geweest zijn met te beweeren, dat de opgang, welken dezelve maakte, geheel was toe te ſchrijven aan de dwaasheid en onkunde der Volken, onder welken men haar invoerde, die geenen regel bezaten om waarheid van valschheid te onderſcheiden, wier bijgeloovige vrees zich ligt liet vermeesteren, en wier gebrek aan oordeel ligt listige kunstſtreeken voor wonderwerken liet gelden. Doch daar de *Christlijke* Leer wortel ſchoot, zich uitbreidde, en bloeide, ondanks den tegenſtand, daaraan geboden, door het bijgeloof des Gemeens, door de magt der Wereldgrooten, vereenigd met de hooggeroemde kunde der Wijsgeeren, is zulks eene zegepraalende en roemrijke omſtandigheid, welke daaraan eene onderſcheidende waardigheid bijzet, en aantoont de onwederſtaanbaare magt en het gezag der Waarheid.

En, om 'er dit nog bij te voegen, daar deeze uitſteekende Godsdienst den Menschdomme niet werd verkondigd, dan naadat de Wijsbegeerte haare uiterſte poogingen hadt aangewend en magtloos bevonden was tot het volvoeren des grooten werks, om de algemeen

heerschende en gevaarlijke dwaalingen te weeren, (want de elendige menigte bleef nog overheerd door de Priesters, en hieldt zich vast aan de verkeerde Godsdienstbegrippen, die, in veele gevallen, het zedelijk character bederven) kunnen de geschiktheid en de uitsteekende voordeelen van denzelven niet langer betwist worden, noch ook de verpligting, waaronder wij liggen, om dit uitsteekend blijk van GODS goedheid en genade toon met dankbaarheid te ontvangen en te gebruiken.

Ik kom nu tot mijne *derde* hoofdzaak, naamlijk, aan te toonen, „ dat de tijd, van welken PAULUS spreekt, „ de geschiktste was voor de oneindige Wijsheid om te „ verkiezen; aangezien dezelve bekwaamst was tot de „ voortplanting van het *Christendom*."

Het grootste gedeelte der toen bekende wereld was vereenigd tot één Rijk, onder de *Romeinsche* Opperheerschappije: in gevolge hiervan was de gemeenschap tusschen het Menschdom algemeener, en het reizen na afgelegene Volken gemaklijker en veiliger, *dan het immer* geweest was onder eene der voorige groote Monarchien. — Ten deezen tijde genoot ook de wereld eene grootere maate van rust en vrede, lang te vooren onbekend; dit was eene gunstige omstandigheid tot de voortplanting en vestiging der Euangelieleere. Want, te midden van de verschrikkingen en verwoestingen des oorlogs, worden de menschen daardoor afgetrokken, hunne denkbeelden wankelen, hunne begrippen geraaken in verwarring. De aandagt wordt, over 't algemeen, ingenomen door Overwinningen en Zegepraalen, of door de tooneelen van verwoesting en verdelging. Het lot der Volken is het punt, 't geen beslist moet worden. De gedagten houden zich onledig met bespiegelingen, met naspeuringen; worden geslingerd door hoop en vrees, welke de overhand zal bekomen, Vrijheid of Slaavernij. Men kan niet veronderstellen, dat de menschen in 't algemeen bedaard genoeg zullen weezen om de Waarheid na te speuren en te zoeken, wanneer wanorde en ongeregeldheid rondsom hun heerschen. De verkondigers eener nieuwe Leere moeten in zulk een tijdsgewrichte bijzonder blootgesteld zijn aan verdenkingen en den haat der regeerende Magten; elke nieuwigheid wordt afgemaald als hoogst gevaarlijk, en men tragt dezelve met alle vermogen van list en geweld te verdrukken. Daarenboven is de gemeenschap tusschen Landen, die verschil-

len,

lende belangen hebben, verhinderd, en kan uit dien hoofde de Voortplanting van den waaren Godsdienst niet dan zeer onvolkomen en gedeeltlijk weezen.

Alle deeze ongelegenheden nu, welke een ſtaat van Oorlog in 't algemeen vergezellen, greepen plaats, langen tijd vóór onzes Zaligmaakers komst in de wereld. Maar naadat de beſchaafdſte en bloeiendſte gedeelten des aardbodems, verſcheide eeuwen agtereen, ontrust en geſchokt waren door veelvuldige Omwentelingen, en geteisterd door bijkans nimmer aflaatende Oorlogen, hielden, onder het Rijksbewind van AUGUSTUS CAESAR, deeze mededingingen en ſtaatsſtuiptrekkingen op. En *toen* was het dat 's werelds Zaligmaaker geboren wierdt, wiens zending ten doele hadt, de Eer des éénigen eeuwigen GODS te handhaaven, Vrede onder de Menſchen te verkondigen, en dien beminnelijken geest van algemeene Goedwilligheid onder hun te verſpreiden, die, heerschte dezelve, wreedheid zou verbannen, hoogmoed bedwingen, en de hitte van Staatzugt doen bedaaren. — Hierbij komt, dat de Vrede, toen ſtand grijpende, niet alleen algemeener, was, maar tevens langer duurde, dan men veelmaalen in vroegeren tijde gezien hadt: daardoor werd, onder andere, de *Chriſtenheid* meer en meer bevestigd; tot dat eindelijk de *Romeinſche* Oppermogenheid, die de Belijders des *Chriſtendoms* zo zwaar onderdrukt en vervolgd hadt, zich aan hetzelve onderwierp en dien Godsdienst beleedt.

En nu mogen wij, uit hetgeen wij gezien hebben ten opzigte van het voorledene, een oog ſlaan op hetgeen in volgende tijden zal gebeuren. Want, daar het Opperst Weezen de volkomenſte vrijmagt heeft, om gunstbetooningen, die niet kunnen geëischt worden, te ſchenken, en het aan 't zelve behaagd heeft, werkelijk met eene Openbaaring het Menschdom te begiſtigen, hebben wij eenigen grond van hoope, dat dezelve vervolgens meer algemeen zal verſpreid worden; ſchoon wij daaruit alleen niet kunnen beſluiten, dat het met de daad zo zijn zal. En, indien 'er zulk een tijdperk in de toekomst zij, mogen wij met regt vermoeden, uit hetgeen wij overtuigd zijn dat het geval was bij de eerſte verkondiging van het Euangelie, dat 'er ook dan eene genoegzaame baarblijklijkheid zal plaats hebben, om bedagtzaame onderzoekers te overtuigen, dat dit ook de geſchiktſte tijd zal weezen, die gekooren kan

worden, om aan de genavolle oogmerken der Voorzienigheid te beantwoorden.

Daar doen zich reeds verſcheide omſtandigheden op aan ons oog, welke toonen, dat *zelfs nu* het *Chriſtendom* veel verder zou kunnen worden uitgebreid, dan immer kon geſchieden ſtaande het *Romeinſche* Keizerrijk. — Een groot gedeelte des Aardkloots wordt bewoond door Volkplantelingen, die zich *Chriſtenen* noemen; eenige eeuwen geleden waren die deelen geheel onbekend. En, behalven de ontdekkingen en vastigheden in *America*, heeft de Koophandel en Zeevaard der *Chriſtenen* zich uitgebreid tot zeer wijd afgelegene *Oosterſche* Volken, tot welken de wapens der *Romeinen* nimmer doordrongen, en waar, naar allen ſchijn, de naam van het *Heidensch Rome*, toen het in den volſten luister bralde, niet gehoord werd. — Men voege hier bij de hedendaagſche vorderingen in de Zeevaard, welke ons een gemaklijken toegang tot die nieuwlings ontdekte Landen openen, met welker inwoonders *men door 't* behulp van Tolken kan omgaan. Men denke aan de Drukkunst, het dienſtigst middel om kundigheden uit te breiden. — Dit alles loopt zamen om de verſpreiding der Euangelieleere gemaklijker te maaken, dan men in vroegere tijden kon verwagten.

Maar het *groote Tijdperk*, waarin de *Chriſtlijke Godsdienst* de *algemeene* Godsdienst des Menschdoms zal weezen, ſchijnt nog niet gebooren. Veele hinderpaalen blijven in den weg, en verſcheide voorbereidingen tot dit groote werk ontbreeken nog. Nogthans kunnen wij ons gemaklijk een zeker voegelijk Tijdsgewricht verbeelden; een Tijdsgewricht, dat verre is van te behooren onder de harsſenſchimmen, als men in aanmerking neemt, hoe veelvuldige en zomtijds meer verbaazende omwentelingen in den loop der menschlijke zaaken plaats grijpen. „ Want, indien de Drukkunst „ opgang kreeg, en bij gevolge de vrijheid van On„ derzoek grond won, in het wijdſtrekkend *Turksch* „ Gebied, en die beide zich van daar tot andere „ *Mahomgtaansche* Staaten verſpreidden; — indien die „ *Chriſtenen*, welke met *ongeloovige* Volken verkeeren, „ zich jegens dezelve regtvaardig en edelmoedig ge„ droegen, hun als Menſchen behandelden, en niet „ als waren zij van eene mindere ſoort, als Beesten of „ Slaaven; — indien zij afſtieten van de Zeden der *Ma-*

„ *ho-*

„ *bonetaanen*, of der *Heidenſche* Afgodendienaaren, te „ bederven, terwijl zij bezig zijn om die tot hunnen „ Godsdienst te bekeeren; — indien zij weezenlijke „ en doorſtraalende vaste blijken gaven, dat zij niet „ geheel en al op wereldlijke winst geſteld waren en „ onder den invloed ſtonden van de ſchraapendſte Gie„ righeid, overgegeeven aan Weelde en Onmaatigheid; „ — indien zij, in tegendeel, hunner Belijdenisſe eere „ aandeeden, door het betragten dier inneemende Deug„ den, welke het Euangelie beveelt, en zich bevlijtig„ den, om de zodanigen, die zij *Indiaanſche Wilden* „ noemen, juiste denkbeelden van *Zedekunde* te geeven, „ en te onderwijzen in de beginzelen van den *Natuur„ ken Godsdienst*, als den eerſten ſtap om den *Christlijken* „ te omhelzen; — indien zij, op deezen grondſlag bou„ wende, alleen zodanige begrippen van het *Christen„ dom* gaven, als redelijk zijn en met elkander beſtaan„ baar, in ſtede van de gemoederen af te ſchrikken „ door onnatuurlijke en afgrijslijke afbeeldingen van „ de Godheid, en de Rede in 't aangezigt te vliegen, „ door dwaaze en ongeloofbaare Verborgenheden:" — dan, ja dan, zouden wij mogen denken, dat de tijd nabij was, wanneer, volgens de taal des Propheets ZACHARIA, *over de ganſche aarde de Heere één zal zijn en zijn naam één* (*), of, om met de taal van Apostel PAULUS te ſpreeken, *wanneer de volheid der Heidenen zal ingaan en geheel Israël zalig worden* (†).

(*) ZACH. XIV: 9. (†) *Rom.* XI: 25, 26.

IETS OVER DEN OORSPRONG EN HET GEBRUIK DER VEERKRAGTIGE HARS VAN GUIANA, OF HET CAOUTCHOUC. DOOR ADOLPHUS YPEY, *Hoogleeraar in de Geneeskunde te Franeker.*

Met verwondering zag ik onlangs, dat er Lieden worden gevonden, die aan den groeijenden oorſprong van de veerkragtige Hars van Guiana twijffelen, en op het, zeer ongegrond vermoeden zijn gevallen, dat dit voortbrengſel wel van een dierlijken oorſprong zou-

kunnen zija. Dat zulks geheel onbeſtaanbaar is, kan een ieder zeer overtuigende ontdekken, door een ſtukje van deeze Hars op eene kool vuur te werpen; dewijl dezelve, in haare verbranding, niets van dien leelijken ſtank openbaart, welke aan alle brandende dierlijke voortbrengſels eigen is, maar, integendeel, met een niet onaangenaamen harsſigen reuk verteert.

Reeds in het jaar 1736 wierd men bekend met den oorſprong en aart deezer ſtoffe, uit een bericht aangaande eene Reize in de binnenlanden van Zuid-America, door den Heer DE LA CONDAMINE in de *Memoires de l'Acad. de Sc. de Paris* van dat jaar geplaatst; terwijl latere berichten van denzelfden Schrijver nog meerder licht over deeze ſtoffe verſpreidden; zie *Mem. de* 1745 *et de* 1751.

LINNÆUS heeft den Boom, welke deeze Hars verſchaft, hoewel twijffelachtig, gebragt tot de *Jatropha*. Anderen hebben uit den inlandſchen Westindiſchen naam, *Heve*, den Latijnſchen geſlagtsnaam *Hevea* gevormd. Doch thans is de aangenomene kruidkundige naam SIPHONIA *Cahuchu*; wordende de boom, door WILDENOW (*Sp. Plant. T. IV. p.* 567) onder de *Monoecia Monadelphia*, aldus beſchreeven. Een zeer hooge Boom, met gladde bruine takken. De Bladen beurtlings geplaatst, uit drie (*Ternata*) te zamen geſteld. De blaadjes langwerpig, verkeerd eirond, ſtomp, in den rand geheel, eenigzins puntig, geſteeld, vier of vijf duimen lang, boven blinkend glad, beneden zeegroen: de Bladſteelen twee of drie duimen lang. De Bloemriſten in losſe Aaren verſpreid. De Bloemen klein, en, met de Bloemſteelen, zeer fijn wollig.

De Inlanders maaken diepe inſnijdingen in den bast van deezen Boom tot op het hout, en verzamelen het uitloopend melkachtig zap. Intuſſchen hebben zij vormen gereed gemaakt, van allerhande gedaanten, die uit enkele gedroogde Aarde beſtaan. Deeze vormen beſtrijken zij met eene laag van dit zap en laaten dezelve droogen, om er vervolgens eene tweede laag over te ſtrijken, die al wederom gedroogd moet worden; met welke bewerking zij aanhouden, tot dat hunne werken eene genoegzaame dikte hebben bekomen. Eindelijk verſieren zij doorgaans de laatſte laag, door middel van een puntig ijzer, met allerhande figuuren; waarna zij, door de ver-

verkreegene werktuigen te ſlaan en te ſchudden, de broze ingeſlootene aarden vormen verbreeken en zich daar dus van ontdoen.

De groote verdienſte deezer zonderlinge ſtoffe, en der daaruit bereide werktuigen, beſtaat in hunne zonderlinge veerkragt, waardoor zij aanmerkelijk in allerhande afmeetingen kunnen worden uitgerekt, zonder te breeken of hunne gedaante te verliezen; keerende zij, met het ophouden der uitrekkende oorzaaken, aanſtonds tot hunne voorige figuur weder: waarbij komt, dat Water, Azijn, Wijngeest enz. op deeze zelfſtandigheid geen het minſte vat heeft, waardoor de daaruit bereide werktuigen ongemeen geſchikt zijn om allerleije vochten in te bewaaren. Onder andere nuttige werktuigen, welke de bewooners van het vast land van Zuid-America daaruit bereiden, moet men hunne laarzen niet vergeeten, dewijl dezelve volkomen waterdigt zijn, en zich teffens, door haare veerkragt, volmaakt naar de gedaante der beenen ſchikken.

Van wegen de groote brandbaarheid deezer ſtoffe, gebruiken de Indiaanen dezelve ook tot het maaken van Toortzen; terwijl de Europeërs de overgezondene veerkragtige Harsvleschjes in ſtukken ſnijden, om daarmede de Potloodſtreeken uit de tekeningen te wrijven. Daarhierbij bepaalt zich het nut deezer zonderlinge ſtoffe niet; dewijl dezelve, met het best gevolg, tot het bereiden van allerhande natuurkundige en chirurgicale werktuigen, die veerkragt vorderen, wordt aangewend; als tot het maaken van Klepjes, Zuigers, Breukbanden, Catheters, Pijpen voor Spuiten, enz. Met een mengſel van vette en van terpentijnachtige Olien, geeft deeze ſtoffe ook een geſchikt Vernis voor Luchtbollen, regenvrije kleederen enz.; ſchoon het, zo als hetzelve doorgaans bereid wordt, vooral in de hitte, lang lijmachtig en kleverig blijft. Ondertuſſchen heeft men, van tijd tot tijd, verſchillende middelen beproefd, om het gebrekkige deezer Vernisſen te verbeteren, en onder anderen bevonden, dat men ten dien einde, met voordeel, een mengſel van Alcohol en Terpentijnolie kon gebruiken. Anderen doen geel Was ſmelten, en werpen daarin ſtukjes veerkragtige Hars, tot zo lang er zich niets meerder in wil ontbinden; waarmê zij dit Vernis, door middel van een kwaastje, op de ſtoffe brengen. Volgens MORRLOT is de volgende werkwijze de beste. Doe

de

de fijn geknipte Hars in een Matrasje, en daarop een mengſel, beſtaande uit zeven deelen Alcohol en een deel Salpeterzuur, met Campher verzadigd. Laat dit mengſel ſtaan, tot dat de Hars week is geworden, giet het vocht af, en ſtel daar voor in de plaats Terpentijnolie, meer of min, naar mate men het Vernis dik begeert. Deeze oplosſing gelukt zeer gemakkelijk, en moet zonder warmte volbragt worden.

De beroemde FOURCROY heeft verſchillende Proeven met het zap des Booms, hetwelk hem in vlesſchen was overgezonden, genomen. Hij bevond hetzelve zeer onaangenaam van reuk, melkachtig troebel, en voorzien met een daarin drijvenden klomp van eene zeer veerkragtige geſtolde ſtoffe, van een fijn weeffel, die in hoedanigheid het gewoon *Caoutchouc*, zo als hetzelve uit America wordt overgezonden, verre overtrof. Deeze ſtoffe had zich, door enkele bezinking, nedergezet, zonder uitwaaſeming, dewijl de vlesſchen volkomen digt en wel geſlooten waren. Het zap, waarin die reeds geſtolde ſtukken dreeven, wierd, zo ras men het aan de lucht blootſtelde, met een korstje, van een veerkragtigen aart, bedekt, welks vorming door middel van warmte niet weinig wierd begunſtigd. Doch vooral wierd de vorming van het veerkragtig vliesje beſpoedigd, door dit vocht te gieten in eene vlesch, die met Zuurſtofgaz was gevuld: terwijl er teffens eene aanmerkelijke opſlorping van dat Gaz plaats had.

Uit dit alles beſluit de Heer FOURCROY, dat de veerkragtige Hars reeds, in haar geheel, bevat wordt in het zap des *Caoutchouc*-booms, en dat het zich daarvan in eene vaste gedaante kan affcheiden; dat echter een gedeelte van dat zap nog niet volkomen gevormd is tot de veerkragtige hoedanigheid, door gebrek aan eene genoegzaame hoeveelheid van Zuurſtof; waarom hij ook de ſtolling van dit zap tot een veerkragtig lichaam gedeeltelijk toeſchrijft aan de werking der Zuurſtof des Dampkrings. Hij ſtelt hierom voor, of men niet, met veel voordeel, het zap van den Boom uit de Westindiën zou kunnen doen overkomen, om ook hier onmiddelijk daaruit allerhande veerkragtige werktuigen te kunnen vervaardigen; mits bij dat zap bijtend Loogzout voegende, om de nederploffing van het harsachtig lichaam voor te komen. Met eenigen ſchijn van reden zou men dien aangaande kunnen vraagen, of men dus geen gevaar zou kunnen loopen

van

van de geheele veerkragtige eigenſchap der Hars te vernietigen; doch hierin ſchijnt geen gevaar te ſteeken, dewijl dit Loogzout, volgens de Proeven der Scheikonſtenaars, geen vat op deeze ſtof heeft, en haar niet zeepachtig doet worden.

Door deeze ſtoffe in Aluinwater te kooken, wordt zij zacht en geſchikt om allerleije gedaanten aan te neemen. Wanneer de aldus bewerkte ſtukjes aan malkanderen geplaatst en behoorlijk worden gedrukt, kleeven zij zo ſterk aan elkanderen, dat men ze niet meer kan ſcheiden, en maaken dus een volkomen geheel. Deeze eigenſchap is voorzeker van groot nut tot het vervaardigen van veelerhande veerkragtige werktuigen; doch de ontbinding deezer ſtoffe in een geſchikt Scheivocht is ten dien einde nog belangrijker. MACQUER was de eerſte, die ontdekte, dat de Ether, door Zwavelzuur bereid, daartoe het geſchiktst middel was; doch de meesten, die zijne Proeven hebben trachten naar te bootzen, zijn daarin maar zeer gebrekkig geſlaagd: waarom men altoos gedagt heeft, dat Hij, zo wel als THEDEN, die insgelijks in het vervaardigen van veerkragtige Harswerktuigen zeer gelukkig was, iets hebben verzweegen. Zeer veel danks zijn wij derhalven verſchuldigd aan den Heer PELLETIER, die ontdekt en bekend gemaakt heeft, dat men, om de veerkragtige Hars in Ether te ontbinden, eene geringe, doch noodzaakelijke voorbereiding van nooden had, hierin beſtaande, om de Hars vooraf een tijdlang in water te kooken, waardoor zij, zonder zich te ontbinden, in een zacht ſponsachtig halfdoorſchijnend lichaam overgaat, hetwelk, na uitgekneepen en in ſtukjes geknipt te zijn, zeer gemakkelijk, zonder vermindering der veerkragtige eigenſchappen, in den Ether kan worden ontbonden. Ondertusſchen verzekeren anderen, dat de oplosſing deezer ſtoffe, met behoud haarer veerkragt, nog veel gemakkelijker kan worden ten uitvoer gebragt, door middel van den Ether, die uit Alcohol en uit Salpeterzuur wordt verkreegen.

Aan de Uitgeevers der *Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijne Heeren!

Onlangs vond ik in het *Intelligenzblatt der [Halliſche] allgemeine Literatur-Zeitung* No. 158. *vom 17ten December* 1806, de volgende korte beſchrijving van het Leeven en de Lotgevallen van den beroemden MICHEL ADANSON. Eenen Man, die zijn geheele Leeven had beſteed om zich verdienſtelijk te maaken bij zijn Vaderland, en daaraan alles opgeofferd, in zijnen ouderdom van alles beroofd te zien, blootgeſteld voor de vernielzucht van woeste plonderaaren, en geenen dag zijns aanweezens zeker onder de woede van barbaarſche volksdwingelanden, moet elk gevoelig hart treffen met droefheid, medelijden en verontwaardiging. *Maar hoezeer* moet het zelfde hart zich verheugen, wanneer *het daar*tegen de edelſte hoedanigheden ontmoet bij menſchen van eenen laagen ſtand naar de waereld! wanneer het deezen hunne oppasſing, hunnen arbeid en meer dan hun vermogen ziet aanwenden, om den ongelukkigen grijsaard eenig gemak, eenige verkwikking, ten minſten de vervulling der dagelijkſche behoeften te bezorgen! Doch ik wil het nevensgaande ſtukjen niet vooruitloopen. Mijns oordeels verdient het aandenken van hetgeene Gij daarin zult vinden wel bewaard, ook hier bewaard te worden, om meer dan *één* reden. Denkt Gij er ook zo over, en vindt Gij goed het in uw Mengelwerk te plaatzen; Gij zult daarmede voldoen aan het oogmerk van, enz.

E. B. L.

KORTE LEEVENSSCHETS VAN MICHEL ADANSON, *Lid van de voormaalige Akademie der Weetenſchap en van het Nationale Inſtituut*, geboren 1727, geſtorven 1806.

Deeze beroemde Reizlger, van welken wij hier eene korte Leevensbeſchrijving zullen leelen, volgens de on-

onlangs door LEJOYARD geleverde narichten, werd te Aix in Provence geboren den 7den April 1727. Zijne letteroefeningen voleindigde hij te Parijs in de Collegien van *Sainte Barbe* en *du Plessis*. Hier behaalde hij de eerste prijzen in de Grieksche en Latijnsche Dichtkunde, welke hem eenen PLINIUS en eenen ARISTOTELES bezorgden. Ongetwijffeld bragt het leezen deezer beide Schrijveren veel toe tot het ontwikkelen van zijnen smaak voor de Natuurkunde, waarmede hij, zijn gantsche leeven door, zich bezig hield. Reeds in het jaar 1740 had hij, pas 13 jaaren oud, gewichtige Aanteekeningen gemaakt over de Werken deezer beide Schrijveren; maar weldra gaf hij de Boeken op, om de Wetten der Natuure in het geheel der Gesteldheid aller Weezens, of, zo als hij het noemde, in de Bestaanlijkheid te zoeken. De onderzoekers der Natuure bepaalden toenmaals de lijst der Soorten op 14 of 15,000. Hem scheen zijne Verzameling van 33,000 nog te vol van ledige tusschenruimten. Besloten hebbende haar volkomen te maaken, vond hij noodig te reizen, en vooral na Africa. Ingevolge van dit besluit zeilde hij, in October 1748, na Senegal. In het jaar 1749 bezocht hij de Kanarische Eilanden, en zond zijne eerste ontdekkingen aan de Akademie der Weetenschappen, welke hem, in het jaar 1750, onder haare Correspondenten aannam. In Senegal zelve, dat rijke en toen nog weinig bekende Land, ontdekte hij, door vijfjaarige navorschingen en waarneemingen, eene verbaazend groote menigte van *Naturalia*. Doch niet te vrede met deeze ontdekkingen in het vak der Weetenschappen, wilde hij ook nuttig worden voor Kunsten en Koophandel. Dien ten gevolge doorreisde hij de vruchtbaarste en best gelegen deelen van Senegal, ontwierp eene kaart van dezelve, spoorde den loop des Nigers na, en vervaardigde eindelijk eene kaart van eene Landstreek van zeven mijlen (*), ten behoeve van een ontwerp eener Volkplantinge, waarop Bosschen, Zoutbronnen, Oesterbanken, Meiren, enz. aangeteekend waren. Zijne naspeuringen bragten hem tot de ontdekking der beide echte soorten van Arabische Gummi, en door herhaalde proeven gelukte het hem in Senegal uit de aldaar natuurlijke, en van de Amerikaansche onderscheiden, Indigo eene hemelsblaauwe verf te trekken; eene ontdekking van waarde,

(*) *Lieues.*

de, die de herhaalde poogingen der bekwaamſte Indigo-bereiders, welke de Indiſche Maatſchappij verſcheidenmaalen uit Amerika na Senegal gezonden had, ontſnapt was. Op verlangen deezer zelfde Maatſchappij, ontwierp hij in het jaar 1753 een beſtek tot eene vestiging in Senegal, ten einde meer voordeels van dat land te trekken, waarin hij toonde, dat het bouwen van Indigo, van Boomwolle, van Rooktabak (den beſten, die er is) van Rijst, Mochaſche Koffij, Cacao, Peper, Gember, Molukſche Specerijen, door de hitte der luchtſtreek hier eene ongemeene volmaaktheid zoude bereiken. Ook toonde ADANSON, dat men, door eene goede behandeling der Koningen van Galam en Bambuk, ligtlijk verlof zoude verwerven, om de rijke goudmijnen deezes Lands te bewerken, welke meer zouden uitleveren dan die van Peru en Mexico; dat zij jaarlijks van 10 tot 12 millioenen (*) zouden opbrengen, die, ingevalle van nood, tot driemaal zo veel konden gebragt worden; dat de Gummi van 8 tot 14 millioenen, de Handel in Negers van het ſchoonſte ras, de verkoop van Wasch, Senebladen, Verwhout, Zout, ruwe Huiden, Mais, enz. van 7 tot 8 millioenen zouden inbrengen: maar dit ontwerp werd niet uitgevoerd.

Den 6den October 1753 keerde ADANSON uit Senegal na Frankrijk terug, met eene verbaazend groote Verzameling van wijsgeerige, zedekundige, ſtaatkundige en huishoudelijke waarneemingen over de Regeering der zeer onderſcheiden Volken, welker Landen hij doorreisd had, en met natuurkundige waarneemingen over bijkans 30,000 onbekende ſoorten van natuurlijke voorwerpen (†), welke, vereenigd met de 33,000, welke hij reeds te vooren kende, aan de algemeene natuurkunde eene grondvlakte gaf van 63,000 natuurlijke lichaamen, die zich naderhand, zo als hij dikwijls zeide, tot over de 90,000 vermeerderden.

Kort na zijne terugkomst uit Senegal bekwam hij van LODEWIJK XV het opzicht over den Botaniſchen tuin te Trianon, onder den titel van Koninglijken Natuuronderzoeker, en werd daarop tot Lid van de Akademie der Weetenſchappen in de derde Claſſe, als *Botaniste ajoint*, aangenomen. Hoe werkzaam hij in dien post ware, mag men, als uit de Geſchiedenis der Akademie bekend, onderſtellen.

In

(*) T. w. *Livres.* (†) *Naturalia.*

In het jaar 1760 werd hij door den Keizer beroepen, om te Leuven eene Akademie, volgens zijn plan van Natuurkunde, op te richten. Ter gelijker tijd ontving hij eenen brief van LINNÆUS, die hem eene plaats aan de Akademie te Upſal aanbood. Een geheel andere, maar eveneens afgewezen voorſlag werd hem in het volgende jaar uit Engeland gedaan, tot nadeel van zijn Vaderland. Te weeten na de verovering van Senegal zond Lord NORTH, die zeer veel belang had bij den handel der Engelſche Maatſchappij van Senegal, den Heer CUMMING, die naast hem het grootſte aandeel daaraan had, tot ADANSON, ten einde alles aan te wenden, om, indien niet de oorſpronglijke ſtukken, ten minſten afſchriften machtig te worden van deszelfs papieren betreffende de natuurlijke voortbrengſelen en de koophandels-artikelen van Senegal.

In het jaar 1762 vervaardigde hij, op aanzoek van CHOISEUL, twee voor zijn Vaderland gewichtige ſtukken, naamelijk, een zeer uitvoerbaar ontwerp over de nieuwe inrichting der Volkplantingen van Cayenne en Guiana, en een ander voor Goree, zonder dat deeze dienſten beloond wierden.

In het jaar 1766 deed de Keizerin van Rusland hem zeer voordeelige voorſlagen doen, om hem te beweegen, dat hij, als Lid der Akademie, te St. Petersburg komen, en daar de Natuurkunde, volgens zijn eigen ontwerp, wilde leeren, gelijk hem reeds vroeger dergelijke voorſlagen door het Spaanſche Hof gedaan waren. Beide aanbiedingen werden van de hand gewezen.

In het jaar 1767 deed hij, op eigene kosten, eene reis na Normandije en Bretagne, welke de Natuurlijke Geſchiedenis dier beide Gewesten ten doel had. Verder leefde hij in geruste ſtilte, tot dat hem in het jaar 1775 de ſmart wedervoer, dat de toezegging der opvolginge in BUFFON's plaatze, bij het Koninglijke Kabinet van *Naturalia*, niet hem, welken men, voor zeventienjaarige Dienſten, meende te kunnen beloonen met een jaargeld van 2000 Francs, maar den Heere ANGIVILLIERS wierd ingewilligd. Dit ſmartte hem te meer, dewijl deeze post hem groote verligting zoude aangebragt hebben in de Uitgaaf eener Encyclopaedie der Natuurlijke Historie, in 120 Banden met 75,000 Figuuren, met welker vervaardiging hij zich diestijds bezig hield. Het ontwerp van dit Werk leide hij, in eene Voorleezing op den 15den Fe-

bruarij 1775, der Akademie der Weetenſchappen voor Deeze benoemde eene Commisſie tot onderzoek des ontwerps, welke daarvan een zeer voordeelig bericht inleverde. De uitvoering van dit ontwerp kwam toen wel niet tot ſtand, doch hij behield er de hoop nog op tot aan de tijden der Omwenteling, welke zijne uitzichten geheel vernietigden. In den vroegeren tijd, waarvan wij thans ſpreeken, voer hij onophoudelijk voort in werkzaam te zijn ten nutte van zijne begunſtigde oefeningen. Zo bragt hij, in het jaar 1779, van eene reize na de hoogſte gebergten van Europa meer dan 20,000 ſtaalen mede van mijnſtoffen, en teekeningen van meer dan 1000 mijlen van bergſtreeken. — Nog laater, ſchoon reeds door den last der jaaren gedrukt, bood hij zich aan, LA PEYROUSE op zijne reis te verzellen; maar te vergeefs.

Als bezitter van een der talrijkſte Kabinetten, dat ten minſten 65,000 ſoorten van lichaamen uit de drie rijken der Natuure begreep, welke daar op drieërlei wijze, t. w. de ſtukken zelve, in Prenten en in Beſchrijvingen, voorhanden waren, had hij verzocht om eene toereikend ruime verblijfplaats in de Louvre, maar verwierf, in plaatze daarvan, een nieuw jaargeld van 1800 Livres. Ook kwam hij bij de Akademie eerst dat op het volle jaargeld door den dood van FOUCROUX, in den jaare 1789.

In het begin der Omwentelinge werd zijn tot het nemen van proeven geſchikte tuin, waarin hij 130 ſoorten van moerbezieboomen kweekte om derzelven aanbouw te volmaaken, door de plonderaaren verwoest. Maar nog meer ſmartte hem de vernietiging der hoope, van zijne menigvuldige ontdekkingen in de Natuur in de bovengemelde Encyclopaedie te vereenigen. Deeze moest hij nu geheel opgeeven. Zijn toeſtand werd zo akelig, dat hij, zelfs in de lange winternachten, uit gebrek aan hout en licht, niet konde werken. Eenige verligting bezorgde hem evenwel de Staatsdienaar BENEZECH; maar nog met (alles wat in dien ongelukkigen tijd konde gedaan worden) BENEZECH's Opvolger, FRANÇOIS DE NEUFCHATEAU, die ook nog laater, wanneer hij niet meer Staatsdienaar was, op allerlei wijze voor hem zorgde. Met dit alles moest hij thans zeer bekrompen leeven in een huis, dat beter eene hut geleek, in de ſtraat Chaterine (tegenwoordig Victoire); hetgeen den, zedert zijne Afrikaanſche reis, voor vochtigheid en koude zeer ongezon-

enlijken man, bij zijne rheumatieke pijnen, zeer na elig werd. Hier bragt hij genoegzaam den geheelen g door in de kleine ruimte, waarin hij planten kweek , zittende met kruisselings over elkander geslagen bee n om deeze planten waar te neemen, en des nachts beidde hij in zijn kabinet zo ijverig, dat zijne Oppas r hem dikwijls moest indachtig maaken, dat hij in rscheiden nachten achter elkander niet was te bed gaan.

Deeze Oppaster, die zedert de maand Junij van 1789 ij hem diende, was een waare schat voor hem; zonder aar waren misschien, in de laatste 14 kommervolle jaaren ijns leevens, de schoonste vruchten van zijnen arbeid, iisschien alle zijne ontdekkingen en zijne talrijke verza elingen van *Naturalia*, verloren gegaan. Deeze persoon, ie bij hem de plaats van Bloedverwanten, van Vrien en, van Vermogen vervulde, diende hem, terwijl hij ebrek leed aan leevensmiddelen, aan hout, licht en leeding, dien gantschen tijd in alle stilte, en arbeidde les nachts, om hem zuiker en koffij, zonder welke hij iiet leeven konde, te kunnen koopen, terwijl haar Man SIMON HENRI, die bij eenen anderen Heer in Pi ardijen diende, hem weekelijks brood, vleesch, groen en, ja zelfs geld tot de overige behoeften toeschikte, ot dat hij eindelijk, daar de Grijsaart geduurig zwak er werd, zelve tot hem kwam, en hem nooit weder rerliet, ook niet in den uiterſten nood, wanneer zelfs l het linnengoed verbruikt was. Maar hiermede had ok deeze nood zijnen eindpaal bereikt: de Keizer, die r van onderricht werd, zond hem 3,000 Francs, vaarvan deeze goede lieden zo voorzichtig huishiel len, dat zij den geenen, die hun herinnerden, dat leeze weldaad, zo ras zij het verlangden, zoude her aald worden, 'telkens ten antwoord gaven: „ Zij adden nog genoeg." — In deezen toestand besloot leeze waardige Geleerde zijn werkzaam leeven, dat een eter lot verdiend had.

PROEVE, OM DE BEGINZELS VAN ZAMENSTELLING, ALS VERBONDEN MET LANDSCHAPS-SCHILDERIJ, OP TE HELDEREN.

(Naar het *Engelsch* van Mr. EDWARD DAYES.)

——————— O! attend,
Whoe'er thou art, whom thoſe delights can touch,
Whoſe candid boſom the refining love
Of Nature warms;
And I will guide thee to her fav'rite walks
And teach they ſolitude her voice to hear
And point her loveliest features to thy view.

AKENSIDE.

ALGEMEENE WAARNEEMINGEN.

Bij onderzoek zal men ontwaaren, dat de *beginzels*, welke een gedeelte der Kunſten beſtuuren, zich tot alle andere uitſtrekken, 't zij men in de Schilderkunst Landſchappen maale, of Geſchiedenisſen door verwen vertoone. Noodig is het, in den beginne zulks aan te merken, daar het aanduidt, hoe zeer het eene gedeelte van het andere afhange, om een goed geheel te vormen. Door in overweeging te neemen, welke hinderpaalen zich opdoen tot het verkrijgen van kundigheid in dit fraai en behaaglijk gedeelte der Kunſten, zullen wij bevinden, dat zulks, even als in meest alle andere gevallen; ontſtaat uit onkunde van het plan, 't geen wij te volgen hebben, en dikwijls uit verkeerde onderrigting. Zeer veel hangt het welſlaagen af van eenmaal op den regten weg te *zijn*.

Veelen worden geleerd te gelooven, dat zij, door gedeelten na te ſchilderen, in ſtaat zullen zijn om een geheel te vormen. Deeze dwaaling wordt, in zekere maate, ondersteund door veele ten toon geſtelde ſchilderſtukken. Weinige dingen ſtrekken zo zeer ter benadeeling, als het volgen van kleine plans; veel te durven beſtaan, is het kenmerk van waar vernuft: moeten wij in dit beſtaan vallen, dat wij dan ten minſten vallen als PHAËTON!

De geſchiktſte middelen, om ons kundigheden in de Kun-

Kunſten te doen verwerven, zijn, eerst Schilderijen te beoefenen, en dan tot de Natuur de toevlugt te neemen, ſteeds bedagt, om aan den voorraad, dien wij uit de wijsheid van anderen vergaderen, zo veel oorſpronglijks toe te voegen als wij door eigen vlijt verzamelen. Dan, hoewel het naſchilderen noodzaaklijk moge weezen, zal men 'er weinig kundigheids door bekomen, behalven 't geen tot het handwerktuiglijke der kunst behoort. Hij, die best ſchildert, zal ook altoos best naſchilderen; niemand kan hoope voeden van ooit groot in de kunst te zullen worden door enkel navolgen. Zodanig eene handelwijze moge ons leeren hoe wij kleuren moeten mengen; doch zulks verſchilt zeer veel van de regte kunst om te ſchilderen. 't Is waar, wij moeten van de oorzaak tot het uitwerkzel beſluiten; doch dit is eene wijze van onderzoek, zelden door den enkelen naſchilder gevolgd.

Zamenſtelling bevat in zich twee zaaken, die overweeging verdienen. Vooreerst, in zo verre dezelve de veranderingen betreft, welke plaats kunnen hebben in een gezigt; 't geen men zamenſtellen noemt; en, ten anderen, in zo verre als het enkel 't werk der verbeelding betreft. Doch, naardemaal de beginzels van het eene het andere regelen, is het noodig, vast te ſtellen, dat men geene vrijheid neeme ten opzigte van een gezigt, die de algemeene trekken benadeelt. Onderſcheide klompen aarde mogen den voorgrond op eene bevallige wijze breeken, en de toevallige daarſtelling of uitlaating van eenig minder voorwerp ſtaat geheel vrij. De gedaanten van bergen, als zij eene onbevallige vertooning zouden maaken, mogen deels in de ſchaduw gebragt, of deels door wolken omhuld worden, tot derzelver bedekking; men mag de ſchaduwen kunſtig bezigen, om een welſtandig licht te verkrijgen, ſchoon de voorwerpen zelve onbehaaglijk zijn.

Hoewel wij ons dus bepaald vinden in het ſchilderen van een gezigt, doet 'er zich eene groote ruimte op, om onzen ſmaak te betoonen in het ſchilderen der wolken, boomen, licht en donker, en de ſchikking van leevende voorwerpen. Eene zaak, hoogstnoodig in acht te neemen bij het invoeren van beelden, is, dat zij 'er in komen als een gedeelte uitmaakende van het vertoonde tooneel, en niet als bijhangzels, die in geen verband ſtaan met het overige der Schilderije. Dagelijks

wordt de laatstgemelde misslag begaan, en strekt tot blijke van eene zwakke en beuzelagtige verbeeldingskragt. Een met elkander praatende man en vrouw, een eenzaame zeeman met een bundel goeds op den rug, of een arme visscher, en nu en dan een koe of twee, zijn de hoogste kragtsbetooningen van eeniger verbeelding. Door een weinig opmerkens kan men dusdanige ongerijmdheden vermijden, en in staat weezen om met gepastheid groepen in te brengen. Naardemaal personen van allerlei rang het land bewoonen, verschaft zulks eene groote verscheidenheid van beelden, aan welke men eene voegelijke maate van kieschheid en bevalligheid mag bijzetten. Is het onderwerp een landleeven, dan is het noodig, dat in de voorwerpen, schoon zij niet *Arcadisch* behoeven te weezen, het laage en gemeene zorgvuldig vermijd worde: het is der Schilderen pligt, de menschen op te luisteren, niet te vernederen; en, schoon de voorwerpen nederig zijn, behoeven zij niet laag te weezen.

Eene zaak, noodig om in dit opzigt uit te steeken, is, in de Schilderkunst, (gelijk in alle andere kunsten) te denken, dat een voorwerp van genoegzaame aangelegenheid is om al onze aandagt te verdienen: dit zal ons bewaaren voor het vervallen in eene slof- en slordigheid, en gevolglijk voor het van kwaad tot erger gaan. Dat men nimmer de waarneeming van Lord CHESTERFIELD uit het oog verlieze: „ 't Geen waardig is door „ ons bewerkt te worden, is ook waardig dat wij het „ wél bewerken." Laag van de kunsten te denken, is, het middel om uit te munten, te derven. Men wagte zich voor het maar al te zeer heerschend denkbeeld, dat een groot vernuft niet bestaan kan zonder uitspattingen. Veelen der meest beroemde Meesters waren ook de gemaatigdsten in hunne leevenswijze. Onmaatigheid en kunstbeoefening kunnen niet in dezelfde ziel huisvesten, althans niet in zulk een graad, dat het een merkbaar voordeel geeve. Hij, die zijnen leevensloop aanvangt met de voldoening aan zinnelijke lusten, zal voor andere vermaaken ongevoelig worden, en eindelijk wegzinken in eenen nietsbeduidenden staat van bedwelming, waaruit hij zich niet kan opbeuren.

De Beelden in de woelige tafereelen van VERNET zijn hoogst welgekoozen, en waardig met een kunstkeurig oog beschouwd te worden; en die in de Landschappen

van

van N. POUSSIN leveren ſchoone voorbeelden op van den hooger ſtijl. GAINSBOROUGH is het éénig voorbeeld van het waarlijk landſchapſchilderlijke in *Engeland*, en ten aanzien van de beelden de aandagt waardig.

STOFFEN.

Over de Zamenſtelling handelende, voor zo verre dezelve tot werken van Verbeelding betrekking hebbe, behelst zulks in zich een onderzoek na de gepaste voorwerpen, en dezelve zo te ſchikken, dat ze een Schilderſtuk opleveren.

Door gepaste voorwerpen verſtaat men de volmaaktſte in hunne ſoort, gepaard met een welbeoordeeld aanwenden. Hier neemt eene onzer grootſte moeilijkheden eenen aanvang, — de ontdekking van 't geen gepast is; en dit beſchrijft een wijd veld van bedrijf: wie kennis gekreegen heeft van 't geen regt is, bevindt zich op den weg om te doch wat regt is. De grondſlag van allen ſmaak is algemeen onderzoek, of een onderzoek na bijzonderheden en ſoorten: want ſchoon alle boomen (met weinig uitzondering) groen zijn, en die van het zelfde geſlacht op elkander gelijken, en ſchoon bergen en rotzen eene bijzondere gedaante hebben, munten nogthans eenige boven andere uit; deeze hebbe men zorgvuldig uit te zoeken: want ſchilderen beſtaat niet in de kunst om enkel de Natuur na te bootzen; maar vordert het behulp der Rede, om de volmaaktſte haarer werken uit te kiezen, en wanſtaltigheden te vermijden.

Dit beginzel van de Natuur in 't algemeen ſtrekt zich uit tot de kleur en elk ander deel der kunst. De kennis daarvan is alleen te verkrijgen van de Natuur met behulp der Kunst; dat is, door aandagtig te letten op de onderſcheidene voortreflijkheden, voorkomende in de Werken der beroemdſte Meesters, en derzelver vergelijking met de Natuur. — Hierdoor zullen wij, met den tijd, in ſtaat worden om derzelver ſchoonheden te gevoelen, en dan mogen wij onszelven aanmerken als op den weg om dezelve uit te drukken. Geen vlugtig of oppervlakkig beſchouwen van eenig hoogberoemd Schilderſtuk kan ons baaten; wij moeten 'er onze denkenskragt op inſpannen, tot dat wij 't zelve, als 't ware, in alle deszelfs deelen ontleed, of ontdekt heb-

ben, wat de oorzaak is van de uitwerking, welke het op ons deedt, als het éénig middel, om ons, in onze volgende kunstbewerkingen, in ſtaat te ſtellen om op dezelfde gronden te werk te gaan.

Met oogmerk om ons onderzoek te ondersteunen, kan het niet dan zeer dienſtig zijn, de bijzondere voortreflijkheden aan te wijzen, welke gevonden worden in de ſtukken van eenigen der beroemdſte Landſchapſchilders. N. POUSSIN zal, in eene groote maate, onze aandagt verdienen, uit hoofde van de waardigheid, welke hij in zijne ſtukken brengt; zijne gebouwen en beelden hebben geene wedergade. TITIAN's coloriet is rijk, en gaat gepaard met eene groote maate van ongedwongenheid; zijne boomen zijn ſchoon. G. POUSSIN's bergen zijn grootsch, en hij maalt doorgaans een zeer fraaijen gezigteinder; de diepe gedeelten zijner ſtukken munten bijzonder uit, en het water is treffend fraai. De uitſprongen van SALVATOR ROSA verſchaffen een voorbeeld van eene verbaazende vereeniging der *deelen*, betreffende het chiaro-ſcuro, het *coloriet*, de zamenmenſtelling en gedaanten; terwijl zijne rotzen grootsch gevormd zijn, en alles vergezeld gaat van eene groote losheid des penſeels. Het coloriet van CLAUDE is fijn, vergezeld van eene aartige zagtheid in de lugt; doch in zijne zamenſtellen ſteekt de kunst dikwijls te ſterk door, of, met andere woorden, zij zijn te over bearbeid, door het daar in brengen van te veel ſchoone partijen. WILSON's zamenvoegingen zijn grootsch, met eene kleurmenging, welke waarlijk op die van TITIAN zweemt; licht en ſchaduw zijn onverbeterlijk ſchoon.

De Landſchapsvoortreflijkheden hebbe men te zoeken in de Werken der *Hollandſche* en *Vlaamſche* Meesters, bovenal in die van RUBENS, wiens coloriet en chiaro-ſcuro ſchoon zijn; bij TENIERS *den Jongen*, die in vastheid van hand en den waaren zilvertoon, gelijk men het noemt, zonder mededinger blijft. CUYP ſchildert zagt, kleurt fijn; zijn vee ſteekt uit. POTTER's beesten trekken en treffen het oog, en in zijne beste ſtukken heerscht eene diepte van coloriet. Beide de laatstgemelden voeren een fraai penſeel, bezigen eene uitſteekend warme amberkleur, en treffen de boomen verwonderlijk. BERGHEM en WOUWERMAN ſteeken in beesten en anderzins uit. CANALETTI's gebouwen zijn ſtout behandeld en fijn gekleurd. Dan, de uitmuntenheden van de onderſcheide

Mees-

Meesters op te tellen, zou een oneindige arbeid weezen; de gegeevene wenken mogen dienen om ons onderzoek ten leiddraad te dienen.

Wij mogen, zonder een onverschoonlijk verzuim te begaan, niet met stilzwijgen de verdiensten voorbijstappen van onze *Engelsche* Meesters GAINSBOROUGH en BARRETT (om van nog leevenden niet te reppen.) De eerstgemelde steekt uit in losheid van behandeling, in de fraaije rustigheid zijner figuuren, in zijn chiaro-scuro en zagte kleurmenging; terwijl de laatstgenoemde het bijzonder character der boomen wonder kunstig treft, en in een wijkend deinzend verschiet uitsteekt. De drie groote Mannen, WILSON, GAINSBOROUGH en BARRETT, vormen eene school voor den kunstbeoefenaar, en strekken den *Engelschen* tot eer.

Zeker Schrijver noemt het schilderen een *zesde zintuig:* ongetwijfeld schenkt het den kunstenaar een genoegen, 't geen anderen niet smaaken, daar hij veele schoonheden opmerkt, door een gemeen oog geheel over 't hoofd gezien.

Daar deeze schoonheden de algemeene opmerking ontwijken, voegt het den kunstbeminnaar, dezelve niet te laaten voorbijgaan, zonder 'er zo veel van op te tekenen, als hem vervolgens kan te stade komen. Zonder dit te doen, en ons bij herhaaling tot de Natuur te vervoegen om nieuwe stoffe te zoeken, loopen wij gevaar van de hebbelijkheid te krijgen om ons eigen werk te herhaalen, en onze Schilderstukken zullen de zigtbaarste kenmerken draagen, dat ze voortkomen uit den schraalen voorraad onzer niet bij aanhoudenheid verrijkte denkbeelden.

Voor den kunstbeoefenaar wordt het een onvermijdelijke pligt, alle voorwerpen met een kunst-oog te beschouwen, van het paleis tot de boerenhut, van de met veele punten uitsteekende rots tot de vlakke aardzode; de onderscheide soorten van boomen, de geringste plantgewassen, mogen niet onopgemerkt voorbij getreeden worden. Den Schilder komt alles te stade, het schoone en het verschriklijke, het ontzettend groote en het fraaije kleine; alles, alles moet voor het toekomend gebruik verzameld en weggelegd worden: dan, in onze naspeuringen van dien aart, moet niet het bijzonder voorwerp, maar de soort, ten onderwerpe onzer naspeuringe dienen.

Aan den hooger ſtijl van Landſchapſchilderen wordt door zommigen de naam van *helden-ſtijl* gegeeven, om denzelven van den *herderlijken* te onderſcheiden. Onder de voorwerpen van den eerstgemelden mogen gebragt worden tempels, piramiden, bouwvallen van oude paleizen en kasteelen, altaaren enz., bergen met ſneeuw overdekt of met wolken omgeeven, overhangende rotzen, groote ſteenklompen, als boven den grond uitſteekende, enz. — Tot den laatstgenoemden behooren hutten, digte bosſchen, veldgezigten, enz. Men moge die alles aanmerken als algemeene trekken; verder onderrigt hangt van vlijtige beoefening af.

Doen is zo noodzaaklijk als denken. Hij, die zijne dagen ſlijt in de Schilderſtijlen van onderſcheide Meesters te vergelijken, moge in 't einde een Kunstregter, maar zal nooit een Kunſtenaar worden. — Groot voordeel zal men ontleenen, wanneer men dikwijls zijnen eigen arbeid met dien van anderen vergelijkt: die vergelijking zal ons ſtoffe geeven om ons te verheugen *over onze* vordering; of, 't geen een groote ſtap is om die te maaken, ons onze gebreken en tekortſchietingen ontdekken.

(*Het ſlot hiernaa.*)

STAATKUNDIGE OOGSLAG OP DE KONINKRIJKEN NAPELS EN SICILIE.

De verwijfdheid en de losheid van zeden hebben meer landen verwoest dan de wapens der veroveraaren. Heilloozer was dikmaals het goud in de handen der burgeren, dan het ijzer in de handen des vijands. Deeze waarheden ſtaan gefchreeven op de puinhoopen van *Italie* en *Sicilie*. Welke magtige volken heerschten er, na vierentwintig eeuwen geleeden, in die ſchoone gewesten, alwaar wij de onbeduidende Monarchie van *Napels* zagen groeien en ſterven! De legioenen van *Rome* beefden voor de *Samniten*; de vlooten van *Karthago* konden *Afrika* niet beſchermen tegen de aanvallen van *Syracuſe*; een leger van honderdduizend weerbaare mannen trok op uit de muuren van *Crotona*; *Tarente* zag men veertigduizend man wapenen in den oorlog tegen de *Romeinen*. Het licht der weetenſchappen en der letteren ſcheen in deeze gewesten, toen *Rome*, nog barbaarsch, van de eerſte kunſten des

leev-

leevens onkundig was. 't Was hier, dat de godsdienstigste der Wijsgeeren, PYTHAGORAS, de strenge Sekte, bijgenaamd de *Italiaansche*, stigtte. Zijne leerlingen gaven wijze wetten aan meer dan één Gemeenebest. Maar de weelde verspreidde zich als eene pest onder de volken. Deeze landziekte hadt twee brandpunten: in 't Noorden *Capua*, welke HANNIBAL tot de hoofdstad van *Italie* wilde maaken; in 't Zuiden *Sybaris*, wier naam de zinspreuk der verwijfdheid is geworden. Nog andere oorzaaken spanden aan ter verbasteringe van deeze volken. „ Het Gemeenebest van *Thurium*," zegt STRABO, „ ging verloren, door het te veel verfijnen van zijne wetten, „ en het vermenigvuldigen van haar getal tot in 't oneindige." *Sicilie*, het vaderland der drogredenaaren, gaf, volgens CICERO, de eerste voorbeelden van die pleitwoede en dwingelandij der Advokaaten, die er nog in onze dagen heerscht. Zelfs staan deeze gewesten met berugtheid bekend in de geschiedenis van het bederf van het Tooneel: want het was de *Tarentynsche* RHINTANUS, die het Treur-Blijspel bedagt; en de hedendaagsche Harlekein was onder eene andere benaaming aanwezig in de Klugtspelen, *Atellanes* genaamd, in *Campanie* uitgevonden.

Deeze trekken wekten mijne aandagt, door de historische overeenstemming, welke zij aan den geest voorstellen. De zelfde toevallen van zedenbederf hebben zich, na een tijdverloop van twintig eeuwen, vertoond, bij de aloude *Sybariten*, en bij de hedendaagsche *Napolitaanen*. Waarom kwijnt dit doorluchtig zuidelijk *Italie* thans in eene volslagene nietsmetaalheid? Waarom is de Koning van *Napels*, met ruim zes millioenen onderdaanen, viermaal minder magtig dan de Koning van *Deenemarken* met minder dan drie millioenen? Waarom is de vloot des eerstgenoemden nooit boven de zes schepen van linie geklommen, terwijl de andere altijd van vierentwintig tot dertig heeft gehad? Waarom heeft de Koning van *Napels* slegts een inkomen van 30,000,000 livres, terwijl de Koning van *Pruissen*, in den jaare 1785 (*), van een minder talrijk volk 100,000,000. trok?

De zelfde zijn de oorzaaken deezer staatkundige nietsheid in alle landen, en in alle eeuwen. Zij moeten gezogt worden in de verwijfde zorgeloosheid der Gouvernementen, in de zedelijke magteloosheid der Natien, in haare onbetengelde geneigdheid tot vermaaken, eene natuurlijke bron der luiheid, der onkunde en des zedenbederfs.

In deezen toestand van Europa, waarin het Zuiden reeds een prooi scheen te weezen, was het eerste volk van het Noorden ten beste gegeeven, welk de groote volkeverhuizing zoo

(*) Bij het overlijden van FREDERIK DEN GROOTE telde *Pruissen* slegts zes millioenen inwoonerS.

zou beſtaan te onderneemen, aanvaardde *Frankrijk* eensklaps van nieuws den ſcepter der Europiſche ſtaatkunde, die reeds uit haare handen viel. NAPOLEON overheert alle vreeze, alle hoop en alle beſtemmingen. In het Noorden maakt zijn vernuft de verlichte volken aan hem verknogt, doen zijne wapens de barbaarſche horden terug deinzen; in het Zuiden doet zijne ſchelluidende ſtemme de volken, in den ſchoot van den wellust ingeſlaapen, ontwaaken, en roept hen terug tot hunne aloude deugden.

Aan deeze wedergeboorte van het Zuiden wordt nu, ten aanzien van *Italie*, de laatſte hand gelegd. De landen, die onder den *Napolitaanſchen* ſcepter kwijnden, hernamen alle hunne natuurlijke belangrijkheid, door een der verbondene Staaten van het *Franſche* Keizerrijk te worden. Aan alle zijden van de zee beſpoeld, ſchijnen zij den Koophandel en de Zeevaart te nodigen, om zich in hunne havens te komen vestigen. 't Was op een korten afſtand van *Napels*, dat AUGUSTUS de ligplaats zijner talrijke vloot voor de Middellandſche Zee bepaalde; zelfs in de oorlogen der Middeneeuwen zag men de vlooten van *Napels* en *Amalfi* met eere zich vertoonen. Wie kent het gelukkig *Campanie* niet? „ *Hier was* „ het," zegt PLINIUS, „ dat de God des Wijnſtoks en de „ Godin der Oogſten elkander tot een kampgevegt van wel„ daaden uitdaagden. Nergens draagen de olijfboomen voor„ treffelijker vrugten; nergens bevat de zee grooter overvloed „ van lekkere visch." 't Was onder deezen ſchoonen hemel, dat VIRGILIUS de geestverrukkingen zogt, welke hij niet vondt aan het hof van AUGUSTUS. Zelfs nog ten huidigen dage geeft de grond dier provincie jaarlijks twee oogſten; maar de akkerbouw is er niet meer, 't geen dezelve onder de *Romeinen*, of zelfs ten tijde der *Ostrogothen* was. Nu veertig jaaren geleeden zag men te *Napels* den verſchrikkelijkſten hongersnood heerſchen. Indien men in 't Zuiden in het Prinsdom van *Salerne* vorderingen maakt, ziet men met droefheid de uitgebreide woestijnen en beſmettende moerasſen de tuinen van *Pestuin* vervangen, die eertijds tweemaal 's jaars met lenteroozen gekroond wierden. *Biferi roſaria Pæsti.*

Calabrie verzendt nog olie, zijde, oranjeappelen en citroenen; doch deeze voortbrengzels konden driemaal overvloediger zijn, indien de opgezetenen de voordeelen van hun klimaat en de vrugtbaarheid des gronds te baat namen. Er heerscht aldaar de gelukkigſte vereeniging van warmte en vogtigheid; de zeewinden verſpreiden er de gezondheid. Alles tiert aldaar; het katoen en ſuikerriet ſlaagen er gelukkig.

De keten der *Apenijnen* bevat valeien en vlakten, alwaar de weilanden nog onuitputbaar zijn, even als ten tijde van VIRGILIUS. „ De nachtdauw," zeiden de Ouden, „ doet al„ daar de kruiden van nieuws uitloopen, welke het vee

„ over-

„ overdag hadt afgegeeten." Maar men ziet er flegts een gering overſchot van die trotſche ſtieren, welke op de bergen van *Lucanie* graasden. De *Napolitaanſche* paarden, vol vuur, met een edelen hals en fijn van geſtalte, beantwoorden nog aan het portret, welk er de Zanger der Landgedichten van heeft opgehangen.

De zeer dorre vlakten van *Apulie* leveren zeer voegzaame weiden voor de ſchaapen. Van hier dat de fijne wolle, welke deeze provincie na buiten verzendt, de voortreffelijkheid behoudt, welke HORATIUS haar toeſchrijft. De grond van *Apulie* wordt niet bevogtigd door den regen; de dauw vervangt diens plaats. Der oostkust mangelt het aan rivieren; men vindt er niet dan verzamelingen van brak water, in de bakken, door de Natuur in de kalkaartige rots uitgehouwen. De Ouden noemden *Apulie* „ een dorſtig land," *ſiticuloſa Apulia*. Men heeft er uitgebreide zandvlakten, flegts met mirte- en geneverboom-boschjes bedekt. Intusſchen zou de nijverheid die nadeelen kunnen te boven komen; nabij *Barletta* ziet men tuinen en wijngaarden op eenen zandgrond teeren; de wijn is eenigzins wrang; maar de komkommers ſmaaken er voortreffelijk, en worden heel na *Napels* verzonden.

De *Romeinen*, het geleide eener diepe ſtaatkunde volgende, verbooden in *Italie* het bewerken van mijnen, ten einde om geene handen van den landbouw en de kunſten af te trekken. Doch het zoude zijne nuttigheid hebben, te onderzoeken, of de *Napolitaanſche Apenijnen* geen marmer, albast, ijzer en andere nuttige zaaken bevatten, in grooter overvloed, dan zijne luie bewooners ſchijnen te gelooven. Waarom zou men er geen ſteenkool vinden, die, in *Apulie*, het gebrek aan hout konde vergoeden? Men heeft de Eikebosſchen van *Monte-Gargano* verwaarloosd, in de ouderheid zoo vermaard; en in 't algemeen bezitten wij geene kundſchap van de bosſchen van het *Apenijnſche* gebergte. De provincie *Abruzzo* is weinig bekend; men verzekert ons, dat de peere- en andere vrugtboomen van de koude gewesten aldaar voortkomen, zoo wel als de ſaffraan, vlas en hennip.

Waarſchijnelijk is het, dat het Koninkrijk *Napels*, door Aardrijks- en Natuurkundigen naauwkeurig onderzogt wordende, aan zijn nieuw Gouvernement allerlei voordeelen zal aanbieden, deels tot den aanbouw van Koopvaardij- en Oorlogſchepen, deels tot eene uitbreiding van den Landbouw, die den invoer van koorn uit *Sicilie* zoude noodeloos maaken, deels tot het oprigten van Handwerken en Fabrieken, die de *Napolitaanen* zouden kunnen ontheffen van het koopen van lakens, lijwaaſen, neteldoeken, en zelfs *ſchoenen* van *Engelsch* maakzel.

In den ſtaat, in welken een flegt beſtuur het Koninkrijk *Napels* heeft gebragt, zoude het *Sicilie* bezwaarlijk kunnen mis-

missen. Dit Eiland voorziet de *Napolitaanen* van koorn en fruit. Door zijne ligging bestrijkt het de *Napolitaansche* kusten; en de *Siciliaanen*, onderneemende en driftig van aart, zouden voor *Napels* mededingers, en zelfs geduchte vijanden kunnen worden. Gelukkig levert de straat van *Messina*, op het naauwst slegts eene halve mijl wijd, voor de *Engelsche* vlooten geene houdbaare ligplaats op, ter zaake van de geweldige kragt der stroomen, die aldaar loopen. Van hier dat de *Siciliaansche* natie waarschijnelijk niet de spijt zal ondervinden, van zich uitgesloten te zien van de weldaaden, welke Prins JOSEPH de bewooners van *Napels* aanbrengt.

In de velden van *Sicilie* groeit het koorn tot zulk eene hoogte, en draagt zodanig eene menigte airen, dat het gezigt van onze schoonste oogsten in het oog eenes *Siciliaans* niets dan het beeld der onvrugtbaarheid vertoont. Het gebrek aan handen heeft, op dit Eiland, den voortgang des landbouws gestremd; en indien *Sicilie* nog heden de koornschuur van *Italie* zij, is het dit voordeel alleen verschuldigd aan het klein getal eeters, welke het bevat. Indien het, in plaats van 2,000,000 inwooners, 5,000,000 moest voeden, gelijk ten tijde der *Romeinen*, zoude het, zijnen akkerbouw op den tegenwoordigen voet blijvende, niet veel koorns om te verzenden hebben.

Sicilie geeft nog overvloed van olie, vijgen, citroenen, limoenen, oranjeappelen, amandelen en pistaches. JULIUS CESAR maakte, ter gelegenheid van zijne zegepraalende intrede te *Rome*, den wijn van *Messina* bekend; onder den naam van *wijn van Faro* heeft hij zijne vermaardheid behouden. Het aankweeken van de zelfde soort van wijnstokken hadt zich, ten tijde van PLINIUS, tot aan *Taormina* verspreid. In onze dagen geeven de ommelanden van *Syracuse* een wijn van een zeer geachten smaak.

In den jaare 1130 bragt ROGERIUS DE I de zijdewormen in *Sicilie*. Hoewel in dit opzigt overtroffen wordende van *Piemont* en *Toskane*, levert, egter, dit Eiland nog zeer fraaie zijde en in overvloed: het is de laatste toevlugt der *Engelsche* zijdefabrieken: eene reden te meer, om de bemagtiging daarvan belangrijk te maaken voor *Frankrijk*.

Het suikkerriet is landeigen in het zuidelijk gedeelte van *Sicilie*; doch men verstaat er de kunst niet, om de suiker behoorlijk te zuiveren. De valeien van *Enna* zouden nog heden PROSERPINA van de welriekendste en prachtigste bloemen voorzien. Het vee, welk in deeze schoone weiden graast, verdient nog den lof, door PINDARUS en THEOCRITUS daaraan gegeeven. Nog heden zuigen de bijen van den berg *Hybla* uit de thijmbloemen het reukwerk, waarmede zij haaren honig lieflijk maaken. De Aloë groeit vooral in overvloed rondom de *Girgenti*. Eenige Schrijvers hebben verzekerd, dat in de bos-

schen niet slegts de dadel-, maar ook de koffijboom wordt evonden. Waarschijnelijk is het althans, dat het aankweeren van koffij en suiker op *Sicilie* voorspoedig zoude kunnen aagen, indien men voegzaame liggingen verkoos. De benen bevatten zeer schoon marmer, albast en agaathen, die e *Trapani* aanzienlijke fabrieken aan den gang houden. Zelfs le zee draagt het haare bij tot de rijkdommen der *Sicilianen*; de thonijnen, even als ten tijde van ARISTOTELES, speeen in de gemaatigde wateren, die de stranden van dit Eiland oespoelen; jaarlijks worden voor hun doodelijke strikken gespannen, zonder dat zij te minder daarom wederkeeren. Ook rischt men er sprot en kraalen.

De Heer SCROFANI, een *Sicilian*, verzekert, dat de uitgevoerde goederen uit dit Eiland bedragen eene somme van 25,783,000 livres tournois, het eene jaar door het andere gerekend. Het koorn draagt tot deeze somme bij negen millioenen; de zijde vier millioenen; de citroenen, limoenen en oranjeappelen een millioen, achthonderdduizend livres; de olie van olijven twee millioen, en de wijn negenhonderdduizend livres.

De beide Koninkrijken van *Napels* en *Sicilie*, onder den scepter van een' *Fransschen* Prins vereenigd, zullen niet meer hunne vlag door *Afrikaansche* Zeeroovers zien hoonen; ongetwijfeld zullen zij een nationaal Leger hebben, 't welk onder beter krijgstucht staat en beter wordt verzorgd, dan thans plaats heeft; doch zij zullen bovenal eene Zeemagt hebben; een doel, door de Natuur zelve aangeweezen, als het belangrijkste voor eenen Staat, uit een schiereiland en verscheiden eilanden bestaande. Den koophandel deezer gewesten niet meer bij uitsluiting door de *Engelschen* gedreeven wordende, zal dezelve aan de groote landeigenaars een middel verschaffen, om van hunne landerijen meer voordeels te trekken, dan door het onderhouden van ledigloopende huisknegten. De landbouw en de fabrieken, niet langer door den invoer der uitlanders verminkt wordende, zullen na de velden en de kleine steden een gedeelte dier ledigloopers lokken, die de straaten der groote steden bevolken, en te *Napels* het lichaam der *Lazzaroni* (*) uitmaaken. Minder woest dan onbeschaafd, verdie-

(*) De naam *Lazzari*, of *Lazzaroni*, wierdt door de Koningszinden aan de Volksgenooten gegeeven, gedurende de burgerlijke oorlogen in de zeventiende eeuwe, ter aanduidinge van derzelver naaktheid en gebrek. Eenige overeenkomst hebben deeze lieden met de *Gueux*, in den oorlog der *Nederlanden* tegen *Spanje*. Ongemeen maatig en spaarzaam leeven de *Lazzaroni*; zij leeven van peulvrugten, vooral van *Maccaroni*, die volkomen toebereid op de straaten wordt verkogt. Hun drank is zuiver water, hun bed de straat, of ook wel de trap van eenig openbaar gebouw.

dienen deeze lieden alle de aandagt eener verlichte Regeeringe.

Eene wolk van Advokaaten verflindt het erfdeel der *Napolitaansche* Grooten, en in geen land ter waereld is de pleitzucht algemeener en verderflijker. Ontelbaar zijn de wetten; het is een doolhof, ter wijkplaatze dienende voor de gedrogten der Onregtvaardigheid en Kibbelaarije. Een algemeen Wetboek zal voor de *Napolitaanen* de eerfte weldaad zijn.

Kan men, in zodanig eene orde van zaaken, der Geestelijkheid kwalijk neemen, dat zij alleen, eertijds, van alle de klassen van den Staat, nijverheids genoeg heeft bezeten, om een aanzienlijk vermogen te verkrijgen, en genoegzaame spaarzaamheid om het te bewaaren? Een geluk, integendeel, is het, voor verfcheiden *Napolitaansche* en *Siciliaansche* oorden, dat zij nog eenige Kloosters bevatten, wier bewooners, kundiger en gelukkiger dan de overigen, de beginzels van een goed landbouwkundig beleid hebben weeten te bewaaren. In *Sicilie* bezit de Geestelijkheid het derde gedeelte van alle de landeigendommen, en in het Koninkrijk *Napels* het vierde gedeelte.

Het geleerd en geletterd Europa moet zich gelukwenfchen met eene gebeurtenis, die ter befchikkinge der *Franfchen* de fchatten der Oudheid ftelt, onder de puinhoopen van *Herculanum* en *Pompeia* begraaven; die vaten, die gereedfchappen, die fchilderijen, die huisgeraaden, welke, voor achttien eeuwen, ten gebruike van het meest verlichte volk dienden, 't welk er toenmaals in de waereld beftondt. Hoe groot zal de vreugde der vrienden der letteren zijn, wanneer de boekrollen, in die aloude ftedeu gevonden, vertrouwd zullen worden aan den ijver onzer Hellenisten, ontrold, ontcijfferd en gedrukt! Welk een nieuwe glorie zal het tijdftip kenmerken, waarin de negentiende eeuw zich veelligt zal verrijkt zien met een honderdtal *Griekfche* en *Romeinfche* werken, wier naamen tot heden toe zoo veel vrugteloozen fpijt verwekten! Indien MENANDER ons de huislijke gebruiken der *Athenners* kwam fchilderen; indien het graf ons de tedere gezangen wedergaf van eene SAPHO of eenen SIMONIDES, de gewijde liederen van eenen PINDARUS, de *Iphigenia*, den *Laocoön*, de *Niobe* van SOPHOCLES, den *Thyestus* van eenen VARIUS, hoedanig eene nieuwe *Hippocrene* zou eenskaps het verdorde veld der letterkunde befproeien? Behalven TITUS LIVIUS en TACITUS, zal men, waarfchijnelijk, eenige nog waardiger overblijfzels van den onmeetelijken arbeid der *Grieken* wedervinden, aangaande de gefchiedenis der oude volken en de natuurlijke weetenfchappen: want de bewooners van *Pompeia* en *Herculanum* waren voor een groot gedeelte *Grieken* van afkomst, en het tijdftip der verwoestinge deezer twee fteden is zeer onzeker, en waarfchijnelijk naa de *twee eerfte eeuwen* der Chris-

Christen-jaartelling voorgevallen: eene bijzonderheid, onlangs beweezen door de Heeren IONARRA en DUTHEIL, en die den kring onzer verwagtingen merkelijk uitbreidt.

Volgens de laatste Volkstelling in 1803, bevatte het Koninkrijk *Napels* vier millioenen 973,508 inwooners; dat van *Sicilie* telde, in 't jaar 1800, een millioen 655,536 inwooners: te zamen 6 millioenen 629,038 zielen.

REIZE DOOR SILESIE. Door JACQUES-HENRI-BERNARDIN DE SAINT-PIERRE.

Op mijne terugreize uit *Rusland* na *Frankrijk*, bevond ik mij, met verscheiden reizigers, op den Postwagen, welke van *Riga* op *Breslau* rijdt. Wij zaten twee en twee op houten banken, met onze valiezen onder onze voeten, en den hemel boven onze hoofden; reizende over dag en nacht; blootgesteld aan alle de guurheden der lucht, en in de herbergen aan den weg niets anders vindende dan grof brood, koornbrandewijn en koffij. Zodanig is de wijze van reizen in *Rusland*, *Pruisen*, *Polen* en de meeste Noordsche landen. Onze weg liep deels door groote dennen- en berken-bosschen, deels over zandige vlakten; naa denzelven te hebben afgelegd, bereikten wij de bergen, met beuken- en eiken-boomen bedekt, welke *Polen* van *Silesie* scheiden.

Hoewel mijne reisgenooten *Fransch* verstonden, eene taal, thans in Europa algemeen bekend, spraken zij zeer weinig. Op zekeren morgen, bij het aanbreeken van den dageraad, bevonden wij ons op eene hoogte digt bij een Kasteel, zeer bekoorlijk gelegen. Verscheiden beeken kronkelden door deszelfs uitgestrekte toegangen van lindenboomen, en vormden, beneden, eilanden, met boomgaarden midden in weilanden beplant. In de verte, zoo verre het oog kon reiken, ontdekten wij de vrugtbaare landen van *Silesie*, bedekt met koornlanden, dorpen en lusthuizen, door den *Oder* besproeid, die als een zilveren en blaauw lint door dezelve stroomde. „ Ó. Wat „ een fraai gezigt!" riep een *Italiaansch* Schilder, die na *Dresden* ging: „ 't is alsof ik het *Milaneesche* zie." Een Sterrekundige van de Akademie van *Berlijn* zeide: „ Zie daar ruime „ vlakten; men soude er eene lange baris kunnen trekken, en „ door middel van die torens een schoone reeks van driehoeken „ bekomen." Een *Oostenrijksch* Baron, smaadelijk lachende, antwoordde den meetkundige: „ Weet, dat dit landgoed „ een der edelsten van *Duitschland* is; alle de torens, die gij „ daar beneden ziet, zijn er aan onderhorig." — „ Dat zoo „ zijnde," hernam een *Zwitzersch* Koopman, „ zijn alle „ de inwooners aldaar slaven. Op mijn eer, 't is een arm

„ land." Een *Pruisisch* Officier onder de *Hufaaren*, die zijn pijp rookte, nam die met groote deftigheid uit den mond, en zeide op een verzekerenden toon: „ Van niemant behal- „ ven den Koning van *Pruisen* is hier iemant afhankelijk. „ Hij heeft de *Silesiërs* van het juk van *Oostenrijk* en diens „ Edelen verlost. Ik herinner mij, dat hij voor vier jaaren „ ons hier deedt kampeeren. ó! Welke schoone vlakten om „ een veldslag te leveren! Ik zou mijne magazijnen in het „ kasteel plaatzen, en mijn geschut op de terrassen. Ik zou „ de rivier met mijne infanterie bezetten; mijne ruiterij zou- „ de ik aan de vleugels plaatzen, en met dertigduizend man „ alhier de geheele magt van het Keizerrijk afwagten. Leeve „ FREDERIK!" Naauwelijks was hij wederom begonnen te roo- ken, of een *Russisch* Officier vatte het woord. „ Niet gaar- „ ne," zeide hij, „ zoude ik in een land als *Silesie* willen woo- „ nen, 't welk voor alle legers open ligt. Onze *Kosakken* heb- „ ben het in den jongsten oorlog verwoest; en hadden onze „ geregelde troepen, die hen in bedwang hielden, dit niet belet, „ zouden zij er geen hut hebben laaten staan. Tegenwoordig „ is 't er nog erger. De boeren kunnen er tegen hunne Hee- „ ren pleiten. Zelfs hebben er de burgers *de grootste voor-* „ regten in hunne Municipaliteiten. Meer houd ik van de „ ommelanden van *Moscòu*." Een jong *Leipziger* Student voerde de beide Officieren te gemoet: „ Mijne Heeren, hoe kunt gij „ van oorlog spreeken in zoo bekoorlijke oorden? Staat mij „ toe, u te doen weeten, dat de naam zelf van *Silesie* afkom- „ stig is van *Campi Elisei*, *Elisesche Velden*. Liever roept „ men met VIRGILIUS uit:

„ *O Lycoris, hic tecum consumerer ævo!*

„ O Lycoris, hier zoude ik met u door den tijd willen „ verstonden worden!"

Eene beminnelijke Modekraamster van *Parijs*, die door reis- verdriet was in slaap gevallen, ontwaakte op die woorden, die met vuur wierden uitgesproken, en den fraaien oord ziende, riep zij op haare beurt: „ O welk een verrukkelijk land! er „ ontbreekt niets anders aan dan *Franschen*. — Waarom zucht „ gij?" zeide zij tot een jong' Rabbijn, die naast haar zat. — „ Zie eens," zeide de Joodsche Leeraar, „ die berg daar „ beneden met zijn punt gelijkt naar den berg *Sinaï*." Allen begonnen te lachen. Maar een oud *Luthersch* Predikant van *Erfurt*, in *Saxen*, fronste zijne wenkbrauwen, en zeide in toorn: „ *Silesie* is een vervloekt land, omdat er de waar- „ heid verbannen is. Het is onder het juk van het Pausdom. „ Bij het inkomen van *Breslau* zult gij het paleis der oude „ Hertogen van *Silesie* zien, 't welk tegenwoordig voor een „ Kollegie van *Jesuiten* dient, hoewel zij uit geheel Europa

„ zijn

„ zijn verdreven." Een dik *Hollandsch* Koopman, leveranzier van het *Pruisſiſche* leger in den laatſten oorlog, voerde hem te gemoet: „ Hoe kunt gij een land, met zoo veele „ zegeningen overdekt, *vervloekt* noemen? De Koning van „ *Pruiſſen* heeft zeer wel gedaan met *Sileſie* te veroveren; 't „ is de ſchoonſte parel aan zijne Kroon. Liever zoude ik „ aldaar eene roede tuingrond willen hebben, dan eene vier„ kante mijl gronds in het zandagtig Mark van *Brandenburg*." Aldus redetwistende, kwamen wij te *Breslau*, alwaar wij voor eene zeer fraaie herberg aftraden. Onder het wagten na het middagmaal ſprak men over den eigenaar van het Kasteel. De *Saxiſche* Leeraar verzekerde dat het een ſchelm was, die in het beleg van *Dresden* de *Pruisſiſche* artillerie kommandeerde; dat hij met vergiftigde bomben die ongelukkige ſtad hadt verplet, de helft van wier huizen nog onder den voet lag, en dat hij zijn landgoed hadt gekogt voor Contributien, in *Saxen* uitgeſchreven. „ Gij hebt mis," antwoordde de Baron, „ hij is er eigenaar van geworden door zijn huwelijk met „ eene *Oostenrijkſche* Graavin, die, met hem in den echt „ treedende, zich mistrouwd heeft. Tegenwoordig is zijne „ vrouw wel zeer te beklaagen. Geen haarer kinderen kan in de „ edele kapittels van *Duitschland* worden toegelaaten: want „ hun vader is ſlegts een ſoldaat van fortuin." — „ 't Geen „ gij daar zegt," hernam de *Pruisſiſche* Huſaar, „ verſtrekt „ hem tot eer, en hij zou heden in *Pruisſen* daarmede over„ laaden worden, indien hij zijne eer niet hadt verbeurd, door „ met den vrede 's Konings dienst te verlaaten. Het is een „ officier, die niet wederom durft voor den dag komen." De Waard, die de tafel liet dekken, ſprak thans: „ Mijne „ Heeren, 't is blijkbaar, dat gij den Heer niet kent, van „ wien gij ſpreekt; 't is een man, die van iedereen bemind „ en geacht wordt: er is geen bedelaar op zijn grondgebied. „ Hoewel Roomsch-katholijk, doet hij onderſtand aan de „ behoeftige reizigers, van welk een landaart of godsdienst „ zij ook mogen weezen. Zijn het *Saxers*, dan huisvest en „ onderhoudt hij hen drie dagen, ter vergoedinge van het „ kwaad, welk hij genoodzaakt is geweest geduurende den „ oorlog hun te doen. Van zijne vrouw en kinderen wordt „ hij aangebeden." — „ Weet," voerde de *Lutherſche* Predikant den Waard te gemoet, „ dat er onder zijn Kerkge„ nootſchap liefde noch deugd beſtaat. Al zijn doen is lou„ tere huichelarij, even als de deugden der Heidenen en Pa„ pisten."

Er waren onder ons verſcheiden Roomschgezinden, die een verſchrikkelijk gerugt begonnen te maaken, toen de Waard, de voornaamſte plaats aan de tafel, naar het *Duitſche* gebruik, hebbende ingenomen, deedt opdisſchen. Thans volgde er een diepe ſtilte, en elk begon te eeten en te drinken als een reiziger.

Men maakte goede fiere. Op het naageregt verſcheen perſiken, druiven en meloenen. Thans zeide de Waard tot zijne vrouw, dat zij, voordat de koffij binnenkwam, eenige flesſen Champagnewijn moest brengen, op welke hij het gezelſchap wilde onthaalen, „ter eere," zeide hij, „van den „Heere van het Kasteel, aan wien hij bijzondere verpligting „hadt." De flesſen binnen gebragt zijnde, zette hij ze voor de *Franſche* Dame neder, en verzogt haar dezelve voor te dienen. Nu vertoonde zich de vrolijkheid op elks gelaat, en het geſprek wierdt leevendiger. Mijn landsmeisje boodt den Waard het eerſte glas van zijnen wijn aan, zeggende, dat men bij hem zoo goed onthaald wierdt als in de beste herbergen van *Parijs*, en dat hij geen *Franschman* kende, die hem in welleevendheid overtrof. De *Ruſſiſche* Officier erkende, dat er meer fruit te *Breslau* dan te *Moskou* was; in vrugtbaarheid vergeleek hij *Silefie* met *Lijfland*, en voegde er nevens, dat de vrijheid der boeren een land beter deedt bebouwen en hunnen Heer gelukkiger maakte. De Sterrekundige merkte aan, dat *Moskou* nagenoeg op dezelfde breedte als *Breslau* lag, en diensvolgens voor dezelfde voortbrengaels was berekend. De Huſaaren-officier zeide: „Indedaad, ik *vind dat de Heer* „van het Kasteel, door wiens landgoederen wij zijn gereisd, „zeer wel heeft gedaan met den dienst te verlaaten. In allen „gevalle, onze groote FREDERIK, naa roemrijk den oorlog „te hebben gevoerd, fleet een gedeelte van zijnen tijd op „*Sans-Souci* met tuinieren en meloenen te planten." Elk was van het gevoelen van den Huſaar. Zelfs de *Saxiſche* Leeraar zeide, dat *Silefie* eene ſchoone en goede provincie was; dat het jammer was dat dezelve in dwaaling ſtak; doch dat hij niet twijfelde, dat de vrijheid van geweeten in alle de Staaten des Koninga van *Pruiſſen* zijnde ingevoerd, of alle de inwooners, en vooral de Heer van het Kasteel, zouden zich aan de waarheid overgeeven, en de *Augsburgſche* Confeſſie omhelzen: „Want," *voegde* hij er nevens, „God laat geene „goede daad onbeloond; en het is eene goede daad, die niet „te hoog kan geroemd worden in eenen krijgsman, die aan „de inwooners van mijn land in den oorlog kwaad heeft ge„daan, hun wel te doen genaarende den vrede." Thans ſtelde de Waard voor om op de gezondheid van dien braaven Heer te drinken; dit geſchiedde onder de toejuiching van het geheele gezelſchap.

De jonge Rabbijn zelfs niet uitgezonderd, wilde het met de overigen laaten rondſtaan. Hij at alleen en treurig, van zijne leevensmiddelen, in een hoek van de zaal, volgens de gewoonte der reizende Jooden; hij roes op en kwam zijn groote lederen drinkſchaal de Dame aanbieden, die dezelve baardevol ſchonk. Hij ſloeg het nat in eens te lijve. Toen zeide zij: „Wat dunkt er u van, Rabbi? Is het land, welk zulke

„goe-

„ goede wijn voortbrengt, niet wel zoo goed als het Beloof-
„ de Land?" — „ Ongetwijfeld, Mevrouw," antwoordde hij met eene lachende houding: „ inzonderheid wanneer die „ goede wijn door zoo fraaie handen wordt geſchonken." — „ Bid dan," zeide zij tot hem, „ dat uw MESSIAS in *Frank-*
„ *rijk* geboren worde, opdat hij aldaar uwe ſtammen uit alle „ de oorden der waereld verzamele." — „ Dat gave God!" hernam de Israëliet: „ maar vooraf zoude hij Europa moe-
„ ten veroveren, alwaar wij bijkans overal zoo ellendig zijn. „ Het moest een andere CYRUS zijn, die de onderſcheidene „ volken noodzaakte, onderling en met het geheele mensch-
„ dom in vrede te leeven." — „ God verhoore u!" riepen de meeste gasten.

Ik verwonderde mij over de verſcheidenheid van gevoelens van zoo veele lieden, die met elkander redetwisteden eer zij aan tafel gingen, en die het onderling zoo wel eens waren toen zij daar van opſtonden. Ik beſloot er uit, dat de mensch, wanneer hij lijdt, kwaadaartig was: want het vasten is voor veelen hunner een lijden; en dat hij gelukkig zijnde, goedaartig was: want wel geëeten hebbende, heeft hij vrede met de geheele waereld, even als de wilde van JEAN-JACQUES.

Een ander, meer belangrijk gevolg leidde ik er uit af: te weeten, dat alle deeze gevoelens, de meeste van welke het mijne beurtelings hadden overhoop geworpen, alleen hunnen grond hadden in de onderſcheidene opvoedingen mijner reisgenooten; en ik twijfelde niet, of ieder hunner zoude tot het zijne terugkeeren, wanneer hij in bedaarden gemoede zich zou bevinden.

Verlangende iet bepaalds te mogen vaſtſtellen aangaande de onderwerpen des geſpreks, wendde ik mij tot mijnen buurman, die ſteeds gezweegen hadt, en mij voorkwam altijd in het zelfde humeur te zijn gebleeven: „ Wat dunkt u," vraagde ik hem, „ van *Silefie*, en van den Heer van het Kas-
„ teel?" — „ *Silefie*," gaf hij tot antwoord, „ is een zeer „ goed land, omdat het vrugten in overvloed voortbrengt; „ en de Heer van het Kasteel is een uitſteekend mensch, om-
„ dat hij weldoet aan alle ongelukkigen. Wat de wijze „ van beoordeelen aangaat, deszelve is onderſcheiden bij „ elk mensch, naar gelange van zijnen godsdienst, ſtand in de „ waereld, natie, temperament, ſexe, ouderdom, het jaar-
„ getij, zelfs het uur van den dag, en vooral de opvoeding, „ die aan onze oordeelvellingen den eerſten en den laatſten draai „ geeft; maar wanneer men alles op het geluk van het mensch-
„ dom thuisbrengt, kan men verzekerd zijn, dat men oor-
„ deelt zoo als God handelt. Naar de algemeene reden des „ heelals moeten wij onze bijzondere redenen regelen, even „ als wij onze horologien naar de zon regelen."

Sints dit geſprek heb ik getragt om over alles als Wijsgeer te

oordeelen; zelfs heb ik bevonden, dat het zelfde als omtrent *Silesie*, omtrent onzen aardbol en diens bewooners geldt; elk maakt er een denkbeeld van volgens zijne opvoeding. De Starrekundigen zien er niets anders dan een bol, in de gedaante van eene Hollandsche kaas gemaakt, die met eenige *Newtoniaanen* rondom de zon draait; de Krijgslieden, slagvelden; de Edelen, heerlijke goederen en vasslaalen; de Priesters, communikanten en geëxcommuniceerden; de Kooplieden, takken van koophandel en geld; de Schilders, landschappen; de Epikuristen, aardsche paradijzen. Maar de Wijsgeer beschouwt denzelven in zijne betrekkingen tot de behoeften der menschen, en de menschen zelve in hunne betrekkingen tot elkander.

TOONEELEN VAN DWEPERIJ, DIE IN ZWITZERLAND HEBBEN PLAATS GEHAD.

Het rampzalig tooneel, op den tweeden *Maart deezes jaars*, te *Rapperswijl*, bij *Bern*, geopend, levert een zoo treffend voorbeeld van de uitersten, tot welke zwakke verstanden door dweperij en bijgeloof kunnen vervoerd worden, dat het, ongetwijfeld, niet onverschillig zal geoordeeld worden, aangaande de omstandigheden van een zoo zonderling voorval naauwkeurig onderrigt te worden. Het regtsgeding, ter deezer gelegenheid door het Geregtshof van *Bern* aangelegd, bewijst, dat de Sekte, wier uitzinnigheid en woede den Oud-Onderprefekt MARTI zoo ellendig hebben doen omkomen, niet geheel onbekend was. Men hadt zich gevleid, de Sekte den voorgaanden zomer verstoord te hebben, door de verwijdering van eenen haarer Leeraaren, KOERPER genaamd, van *Bip*, ten dien einde uit zijne gemeente gebannen; doch, ondanks het gegeeven bevel, keerde hij, voor etlijke maanden, te *Rapperswijl* terug, en, met behulp eener oude vrouwe, bij welke hij zijnen intrek hadt, gelukte het zijnen ijver, nieuwe vergaderingen aan te leggen, die dag aan dag talrijker wierden. Hier predikte men de kort aanstaande komst des Zaligmaakers, in het vier-en-twintigste hoofdstuk des Euangeliums van MATTHEUS voorspeld, en de noodzaakelijkheid van zich te bekeeren, door eene blinde gehoorzaamheid aan de ingeevingen des H. Geests.

De laatste deezer Vergaderingen verstrooid zijnde, door de tegenwoordigheid des Leeraars, kwamen deeze Sektarisen van nieuws te zamen 's nachts ten twee uure, en wel in het huis van den Onder-Prefekt, om dien eerwaardigen grijsaard tot het omhelzen van hun geloof te beweegen, niet twijfelende, of zijn gezag welhaast het meerendeel der inwooneren van die

die wijk en derzelver ommelanden op hunne zijde zou overbrengen.

Merkwaardig is het, dat deeze goede grijsaard zeer bemind wierdt van zijn talrijk geſlagt, en dat zijne kleindochter, oud achttien jaaren, die in deeze verfoeielijke nachtvergadering eenen hoofdrol heeft geſpeeld, bovenal aan hem verknogt ſcheen te weezen. Moedernaakt, in den waan, veelligt, van aldus meer vatbaar te zijn voor den invloed des hemels, vertoont zij zich aan haaren grootvader, aan het hoofd der bende, die haar verzelde. De oude man, verſchrikt ongetwijfeld van de verſtandsverbijstering deezer uitzinnige bende, en vooral van de verregaande ongeregeldheid zijner kleindochter, geliet zich alsof hij voor hunnen aandrang bezweek, en liet zich, om zoo te ſpreeken, vrijwillig geleiden in een ſtuk lands, digt bij zijne wooning. Hier, 't zij men van nieuws twijfelingen hadt opgevat aan zijne opregtheid, of dat eene oogenblikkelijke ingeeving er de oorzaak van ware, deedt het meisje, den eerwaardigen grijsaard om den hals hangende, hem ter aarde vallen, waarnaa de geheele bende zich op hem werpt, hem verſmoort en met voeten treedt. In den onderbuik ſchijnt hij de doodelijkſte wonde te hebben bekomen. Naar het voorgeeven dier rampzaligen, wierden zij tot deeze gruweldaad inzonderheid aangezet door het geſchreeuw eener zuster van het genoemde meisje, die al zints lang van haar verſtand was beroofd, en 't welk zij thans als de ſtemme van God zelven beſchouwden.

Het pleitgeding heeft tot nog toe geen ſtellig bewijs, noch zelfs eenige waarſchijnelijkheid aan de hand gegeeven, dat het hoofd dier ellendelingen was op hol gebragt door de werking van eenen minnedrank, maar wel door de bijgeloovige inboezemingen der oude vrouw en haaren vriend, hoewel die Leeraar zich in dit oogenblik niet te *Rapperswijl* bevondt, en de andere in dit laatſte gruweltooneel niet onmiddelijk de hand heeft gehad.

Een zoon van den ongelukkigen Onder-Prefekt, die bij den verſchrikkelijken moord tegenwoordig was, heeft gezegd, dat hij telkens op eenig Wonderwerk hadt gehoopt, even als hetgeen God verrigtte ten behoeve van ISAAC, in het oogenblik als hij gereed ſtondt door het mes zijns Vaders ABRAHAM om te komen.

De kleindochter vertoont zomtijds blijk van leedweezen en ſpijt, doch vervalt welhaast weder in haare gevaarlijke bijsterzinnigheid. „Ik heb," zegt zij, „niet naar mijnen eigen wil „gehandeld, maar uit eene overheerende behoefte, waarvan „ik geene rekenſchap kan geeven. Mijn verſtand zegt mij „wel, dat ik kwalijk heb gehandeld, maar mijn geweeten „is gerust. Ik heb ſlegts gezwigt voor den Geest, die zich „niet laat wederſtaan."

Op

Op den zevenden Maart heeft men te *Lucerne* twee moordenaars met den dood geſtraft, wier misdaad insgelijks gepaard ging met de ſnoodſte omſtandigheden en de betooningen van het zonderlingſte bijgeloof. BUCHLER, uit het Baljuwſchap *Williſau*, oud tweeënvijftig jaaren, was gehuwd aan eene eenvoudige, maar deugdzaame vrouw. Hij hadt eene bijzit, ELISA MEIJER genaamd, die hem overhaalde, zich van zijne vrouw te ontdoen; vier jaaren waren zij daartoe werkzaam, door haar geſtoten glas in te geeven. Dit middel niet gelukkende, kreegen zij den inval om bovennatuurlijke hulp te baat te neemen. In *Entlebuch* ligt eene vermaarde pelgrimaadje, bij den naam van *St. Croix* bekend; derwaarts begaven zich BUCHLER en zijne bijzit, ten einde om door hunne gebeden den dood van hun ſlagtoffer te verwerven; zij deeden eene algemeene zondbelijdenis, gebruikten het heilig Avondmaal, en ſtelden der Voorzienigheid het tijdperk van vier weeken, ter verrigtinge van het wonderwerk, welk zij van haar verlangden; bij gebreke daarvan zouden zij van nieuws de toevlugt neemen tot vergif. Het wonderwerk kwam niet, en het affchuwelijk paar hieldt woord. Met de ijslijkſte koelbloedigheid wierdt de moord gepleegd. BUCHLER ſtondt bij het bed zijner vrouwe, die door de werking van het Rottekruid wierdt gefolterd; en, onder voorgeeven van haar te helpen, boodt hij haar eenen drank van dat zelfde mineraal aan. Vergeefs verzogt hem de rampzalige om een glas water; het antwoord was, dat het water haar nadeelig zijn zou, en hij verdubbelde de gift van den vergiftigden drank. Terwijl BUCHLER met zijne medepligtige gevangen zat, ontwaakte hij eens ter middernacht geheel onverwagt, gaf een ſterken gil, en verzekerde dat zijn ſlagtoffer hem was verſcheenen, in 't wit gekleed, en van eenen glans als die der Gelukzaligen omgeeven. Geduurende de drie weeken voordat hij zijn vonnis onderging, zeide hij dat hij haar alle nachten op het zelfde uur zag, en dat het geene *inbeelding* was. — Welk een zonderling mengzel van koelbloedigheid in het pleegen van eene gruweldaad, en van wroeging, naadat dezelve was bedreeven! en welke verſchrikkelijke uitwerkzels van een blind bijgeloof!

GEESTIG ZEGGEN.

Eene Dame, van een los karakter, verklaarde aan eenigen harer vrienden, dat zij haare leevenswijze aanhieldt, met oogmerk om gelds genoeg te verzamelen, om in eenig godsdienſtig geſtigt te worden opgenomen. „Mevrouw," voegde een geestig man te gemoet, „uw gedrag doet mij gedenken aan „de gewoonte der Schuitevoerders, die hunnen weg na de „plaats hunner beſtemminge vervolgen, met hunnen rug derwaarts gekeerd."

PROGRAMMA.

De Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, hield op den 11den en 12den dezer, binnen deze Stad, hare jaarlijksche Algemeene Vergadering, onder voorzitting van den Heere Mr. MAURITS CORNELIS VAN HALL, welke dezelve op den eersten der genoemde dagen, des morgens ten 9 ure opende met eene Redevoering, ten onderwerpe hebbende: *de invloed van het voorbeeld op den mensch*; wordende daarbij tevens plegtig ter hand gesteld de in het vorige jaar toegewezene Gouden Medailles aan de Heeren Q. C. DE GREUVE, Mr. E. L. WIELINGA VAN SCHELTINGA, als gemagtigde van den Heer G. VAN DER TUUK en J. S. SWAAN; als mede de Eereprijzen aan de zoodanigen, die zich door het bedrijven van edelmoedige daden, deze openlijke erkentenis hadden waardig gemaakt, zijnde in persoon verschenen: BERNARDUS SPOELSTRA, DANIEL HENDRIK RIGHTER, WILLEM VAN HULST, BAREND KOOP, DOROTHEA FRANCINA HENST, PIETER KWIJNS en JACOB RAU: terwijl aan hen, welke verhinderd zijn geworden om te verschijnen, de hun toegelegde eerbewijzen zullen worden toegezonden, als: aan GEERT BERENDS KOLK, CORNELIS ZWAARDEBAKKER, JOHANNES GELDHOFF, TEUNIS VAN DER MEULEN, *den Ridder en Lieutenant-Kolonel* ANTON HOWEN, COERT COSTER en een Diploma als *Honorair Lid*, aan den Heere JACOB WILLEM DEDEL, welke voor de overige hem toegewezene eerbewijzen, op eene zedige en verpligtende wijze heeft bedankt.

Alles werd geopend, vervangen en besloten, met een keurig Vokaal en Instrumentaal Muzijk gecomponeerd en gedirigeerd door den Heer J. L. P. L. FREUBEL, Orchestmeester van den Schouwburg binnen deze Stad, en was vereerd door de tegenwoordigheid van eene Commissie uit de Achtbare Collegien van Heeren WETHOUDEREN, RADEN en SCHEPENEN.

Des namiddags ten een ure, in de *Groote Kerk der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente*, de eigenlijke werkzaamheden der Vergadering begonnen zijnde, werd, na het voorlezen van den zakelijken inhoud van het Algemeen Verslag, der in het afgeloopene jaar voorgevallene zaken, door Hoofdbestuurders berigt:

1. Dat op de Prijsstoffe: *In hoe verre is het geoorloofd den naasten in deszelfs daden en handelingen te beoordeelen* enz., eene Verhandeling was ingekomen.

2. Dat op de Prijsstoffe: *Welke zijn de genoegens verbonden aan den staat waarin de Voorzienigheid* enz., insgelijks eene, en

3. Dat op de Prijsstoffe: *Welke zijn de gevolgen der onmatigheid in het gebruik van spijs en drank*, drie antwoorden waren ingekomen.

Dan, welke allen, de een meer de andere min, de bij de Wet bepaalde meerderheid van goedkeurende stemmen van Beoordeelaars misten, en dus voor afgekeurd moesten worden gehouden.

Wordende echter ten aanzien van eene der Verhandelingen op de laatste der genoemde Prijsstoffen ingekomen, en geteekend met de spreuk:

Vides ut pallidus omnes, enz. HORATIUS.

berige, dat dezelve zeer vele verdiensten had; doch dat gemeen-

meenzaam onderhoudende miste, hetwelk de Maatschappij in hare werken begeert. — en wordt van dit berigt, bij dezen aan den Schrijver kennis gegeven, ten einde dezelve, zoo hij zich opgewekt vindt, andermaal daartoe zijne krachten te beproeven, aantesporen, zijne verhandeling meer overeenkomstig die vereischte te bearbeiden.

De Naambriefjes tot deze Verhandelingen behoorende, hierop openlijk verbrand zijnde, werden de bovengemelde drie Prijsstoffen, als mede *de niet beantwoorde Vraag: In hoe verre is Scherts* enz. geoorloofd, andermaal opgegeven om te beantwoorden voor den eersten van Louwmaand, 1809, zoodanig als dezelve hieronder, bij No. 1—4, voor dat Jaar zijn vermeld.

De herinnering der Prijsstoffen ter beantwoording voor *den eersten van Louwmaand* 1808, hierop geschied zijnde, bleek dat dezelve dus luiden:

1. De Prijsstoffe: *Een Handboek voor Zeevarenden.*

Onder dezen titel wordt bedoeld, het vervaardigen van een Volks-Leesboek, wel met de daad tot een Handboek voor zeevarende lieden geschikt, ten einde er zich op hunne reizen in te oefenen; maar tevens ook van een nuttig gebruik vóór de aanland blijvende: met opzigt tot beiden moeten de bedoeling en inrigting van dit Boek zijn, om den lust ter zeevaart op te wakkeren, daar aan de aankweeking van dien lust, en de oefening der zeevaart, ons Vaderland zoo veel gelegen ligt.

In dit Boek moet op den voorgrond worden gebragt, een bevattelijk betoog van de voordeelen, welke de Scheepvaart ons Vaderland heeft aangebragt. Vervolgens moeten in hetzelve de pligten, welke de Schepelingen te betrachten hebben, ten einde een gerust geweten voor GOD en de menschen te hebben, beknoptelijk ontvouwd worden; en vooral daaronder, zoo bevattelijk als mogelijk, worden aangetoond welke de beste levenswijze zij, door hun aan scheepsboord te houden, ten einde hunne gezondheid en krachten het meest te bewaren en te verbeteren. Men zoude daarbij ook kunnen voegen, eene bevallige beschrijving der vereischten in den Jongeling, om tot den scheepsdienst opgeleid te worden; terwijl achter aan eenige weinige korte gebeden en gezangen konden worden gevoegd.

2. *Eene Volksnatuurkunde voor den gemeenen man.*

Dit werk moet behelzen eene beknopte, doch duidelijke verklaring van de voornaamste verschijnselen der Natuur, met aanwijzing van derzelver invloed en toepassing op het dagelijksche leven, vergezeld van zoodanige opheldering als strekken kunnen tot weering van wanbegrippen, vooroordeelen of bijgeloof ten aanzien der Natuur en hare verschijnselen. — De stijl moet vooral onderhoudend zijn, en de zaken gemeenzaam worden voorgedragen, naar de vatbaarheid van die klasse van menschen, bij welke men goene voorafgaande kundigheden der Natuur kan vooronderstellen.

3. *Tafereelen van Deugden en Ondeugden, ontleend uit de levensgeschiedenis en gedragingen van lieden van beiderlei geslachten, onder verschillende tijden en volken;*

Deze tafereelen behooren zoodanig bewerkt te worden, dat zij, bij het aangenaame en onderhoudende van den stijl, de opgemerkte deug-

deugden en ondeugden (deze zoo veel mogelijk tegen elkander overgefteld en vergeleken) ter naarvolging of afkeer, doen beſchouwen, en derzelver voorſtelling, op eene treffende en innemende wijze, op het verſtand en het hart der jeugd kunnen werken. — Men bedoelt in de Verhandeling, welke over deze Prijsſtoffe zoude geſchreven worden, ook voor al karakters uit den Bijbel aantetreffen; en daar wij in denzelven zoo wel ſlechte als edele vinden voorgefteld, zag men gaarne over de eerstgenoemde genoegzame aanmerking ter leeringe: alles, wat in den Bijbel vervat is, kan, met regt, gezegd worden ten dien einde geſchreven te zijn. De laatsgenoemde worden dikwijls tot dat einde behandeld; maar ook de eerstgenoemden hebben daartoe eene wezenlijke ſtrekking, en kunnen, ten einde met de opgave der Prijsſtoffe bedoeld, vooral zeer goed gebezigd worden.

4. *Wat is Ligtzinnigheid? In hoe verre is dezelve een gebrek, meer algemeen der latere dan vroegere tijden? — en in hoe verre in 't bijzonder een gebrek des Volks van dit land, onder den zoogenaamden gemeenen man?*

In het ſchrijven der Verhandeling, ter beantwoording dezer Prijsvraag, moet vooral in het oog worden gehouden, dat dezelve onderſcheiden blijve van het voorgedragene, in eene vroegere, door de Maatſchappij bekroonde en uitgegevene Verhandeling; te weten: die over *de losheid in beginſelen en zeden.* — In dezelve moeten, bij de aanwijzing van het gevraagde, de bronnen worden aangewezen, waaruit dit gebrek, hetwelk zulk eene eigenaardige ſtrekking tot wezenlijke ondeugd heeft, voortvloeit. Insgelijks moeten de onheilen worden aangewezen, welke uit hetzelve ontſtaan; als mede hetgeen men houdt voor de beſte middelen, om dit kwaad te verbeteren, en, zoo verre mogelijk, te weeren. Wanneer deze Verhandeling in den vorm van zedelijke verhalen konde gegoten worden, met bevallige voordragt, als het ware van verſcheidene gebeurtenisſen, inzonderheid wat betreft de onheilen en de middelen ter verbetering, zoude dezelve misſchien het beste het doel kunnen bereiken.

5. *Een nadrukkelijk betoog van het, zoo wel voor den zedelijken als huishoudelijken toeſtand van den mingegoeden burger, nadeelige van alle zulken ſpellen, waarin tegen eene groote, doch onzekere winſt, een, al is het ſlechts gering, verlies overſtaat.*

Dit betoog moet geheel in den volksſtijl worden geſchreven. Het moet de gevaarlijke gevolgen dezer ſoort van ſpeelzucht bevatbaar aanwijzen, en doen zien, dat, over het algemeen, de kans, om te verliezen, altijd grooter is dan die, om te winnen. Ook moet hetzelve bevatten, ernstige waarſchuwingen, om tegen de bedriegerijen, welke thans, meer dan ooit, voornamelijk met opzigt op de Loterij, plaats vinden, op zijne hoede te zijn.

6. *Eene Geſchiedenis der uitvindingen van de vroegſte tijden tot op heden.*

Hier mede wordt bedoeld eene geſchiedkundige opgave der uitvindingen van de voornaamſte Kunsten, Handwerken, Werktuigen en de Bezigheden, waartoe deze aanleiding hebben gegeven.

Voorts werd door den Secretaris berigt: dat door de meerderheid

van ſtemmen, zoo verre zij door de Departementen waren ingezonden, verkozen waren ter beantwoording voor den 1ſten van Louwmaand, 1809, optegeven: de Prijsſtoffen hieronder, onder No. 5—8 vermeld, en in rang volgende op de hier voor genoemde weder opgegevene, als:

1. *In hoe verre is het geoorloofd den naasten in deszelfs daden en handelingen te beoordeelen? Wanneer is het geoorloofd, zijne overwegingen deswege aan anderen medededelen? — In hoe verre is men verpligt, daartoe verzocht wordende, aan dit verzoek te voldoen? Wat behoort men verder in acht te nemen, als men den naasten beoordeelt, om niet tot kwaadſpreken te vervallen? En eindelijk: welke zijn de geſchiktſte hulpmiddelen, om deze ondeugd aan anderen afteweunen?*

Met de beantwoording van het zamenſtel dezer vragen wordt bedoeld, tegen te gaan het ligtvaardig en zonder genoegzame kennis van zaken, zonder het in acht nemen van gebeurtenisſen, omſtandigheden, betrekkingen en natuurlijke neigingen van bijzondere perſonen, beoordeelen der daden en bedrijven van anderen; en dat onnadenkend in het openbaar berispen van dezelven, waardoor men niet zelden tot kwaadſpreken vervalt, en menigmalen de welvaart en rust des naasten ondermijnt.

De Verhandelingen, deze beantwoording zullende bevatten, moeten in eenen gemeenzamen ſtijl geſchreven, en, *zoo veel* doenlijk, met voorbeelden uit het dagelijkſche leven opgehelderd worden; altijd in het oog houdende, voor wien, en voor welke vatbaarheid dezelve gevorderd worde. In dezelve moet tevens gevonden worden een betoog, uit voorbeelden en gevolgen opgemaakt, dienende om aantetoonen, hoe laſtig, onbetamelijk en ſchadelijk het zij, zich te bemoeijen met eens anders zaken, zonder daartoe geroepen te zijn; en tevens, wat al nadeelige gevolgen onrijpe nieuwsgierigheid, praat- en vertelzucht dikmaals hebben.

2. *Welke zijn de genoegens, verbonden aan de tevredenheid met den ſtaat, waarin de Voorzienigheid den mensch geliefde te plaatſen? en welke middelen zijn niet alleen voor hem geoorloofd, maar ook loſwaardig, om in dezelven de verbetering van zijn lot en dat van zijn Huisgezin te bevorderen?*

Met het opgeven dezer Prijsſtoffe wordt bedoeld, het verkrijgen van een ſtukje, bevattende aanwijzingen, uit de onderſcheidene gezigtpunten opgemaakt, van de velerhande genoegens, welke in elken ſtaat en ſtand in dit leven, al behooren dezelve ook onder de minst aanzienlijken, te ſmaken zijn: een betoog, dat, wanneer men maar eerst verſtandig bepaald hebbe, wat wezenlijke genoegens zijn, elk, mits hij zorge drage ontevredenheid uit zijn hart te bannen, en zijne begeerten niet verder uitteſtrekken, dan tot het voor hem nuttige en verkrijgbare, zijn aandeel daar van, tot bevordering van het geluk zijns levens, genieten kan.

Men verwagt de beantwoording dezer prijsvrage, of in zamenſpraken, waar in men omtrent het onderwerp verſchillend denkende menſchen doe optreden, om alzoo de waarheid der zake het meest in het oogloopende te doen uit komen; — of in eenen Volks-Roman, de geſchiedenis van een of meer perſonen, of wel die van een huisgezin voorſtellende. In alle gevallen moet de beantwoording dezer vrage geſchreven worden in een vloeibaren, en gemakkelijk volgbaren ſtijl.

3. *Wel-*

3. *Welke zijn de gevolgen der onmatigheid, in het gebruik van ſpijs en drank?*

Met het opgeven dezer Prijsvraag, bedoelt men te verkrijgen: een Stukje, bevattende levendige en treffend, geſchetste Tafereelen of voorbeelden, het zij ontleend uit wezenlijke voorvallen in het dagelijkſche leven, het zij denkbeeldige, uit mogelijke, of ook verſierde geſchiedenisſen; ſtrekkende, om op eene bevattelijke en indrukmakende wijze, de zoo ſchadelijke, de gezondheid, zeden, welvaart en het waar geluk des levens verwoestende gevolgen, van alle onmatigheid in het gebruik van ſpijs en drank, inzonderheid die van het misbruik van ſterken drank, aantetoonen; waar bij tevens nadrukkelijk worde aangewezen: het nadeelige van vloeken en vechten, welke beide uit het voorvermelde zoo menigmalen voortvloeijen, ja daar mede, als natuurlijk verbonden zijn.

4. *In hoe verre is ſcherts en losſe boert, in de verkeering met elkander geoorloofd? Hoe ver kan, en mag dezelve gaan?*

Men beoogt door de beantwoording dezer Prijsvrage te bekomen: Een Leesboek, ſtrekkende, om, bij de aanwijzing van het in dezelve genoemde, aantetoonen het ſmakclooze, voor de gezellige verkeering laſtige, en vooral voor de zeden verderfelijke van dubbelzinnige, zoogenoemde ſcherts en losſe boert, welke zoo ligt tot vuile redenen overſlaan; bevattende daar bij eene handleiding tot verbetering van den ſmaak des zoogenoemden gemeenen mans (voor wien het bedoeld Stukje in de eerſte plaats moet geſchreven worden, offchoon het zoo behoore ingerigt te zijn, dat het voor lieden van allerleiën rang en ſtand kunne dienen) — en zulks door de opgave van geestige en aardige gezegden, uit de beste Schrijvers ontleend.

5. *Eene beſchrijving van de meest nuttige en aangename Spelen, welke tot oefening van den geest en het ligchaam der kinderen kunnen dienen, en tot eene genoegzaame afwisſeling en verpozing, bij den arbeid, waar toe men hen bepaalt, kunnen verſtrekken.*

Met de opgave dezer Prijsſtoffe wordt bedoeld, te verkrijgen: eene voor kinderlijke vatbaarheid berekende beſchrijving van zoodanige Spelen, en aanwijzing van derzelver vermaak en nut, als mede hoe dezelve van gebruik en toepaſſing kunnen gemaakt worden voor de Scholen; ten einde aan kinderen van onderſcheidenen ouderdom, zoo binnen de ſchoolgebouwen als buiten dezelven, daar mede gepaste uitſpanningen worden verleend. Alles ingerigt en bedoelende om tijdverveling en ledigheid, die vuile bronnen van allerleie ondeugden, tegen te gaan, en onder de kinderen, vooral in getale bijeen zijnde, gelijk inzonderheid het geval is op de Scholen, rust, goede orde en welgezindheid tot elkander te onderhouden.

6. *Welke zijn de kundigheden, die onmisbeerlijk zijn voor alle ſtanden in de menſchelijke zamenleving? — Welke bekwaamheden zijn noodzakelijk in elken bijzonderen ſtand der menſchelijke bedrijven?*

Hier mede wordt bijzonderlijk bedoeld, het verkrijgen van eenen leiddraad, naar welken zich ouders zouden kunnen regelen in de opvoeding hunner kinderen, welke zij tot dezen of genen ſtand in de zamenleving zoeken opteleiden. De Verhandeling, ter beant-

woor-

Woording dezer vragen geſchreven, zou moeten bevatten: aanwijzingen, hoe de pogingen, om de bedoelde en noodige kundigheden te verkrijgen, elkander moeten opvolgen, en tot welk eenen trap van meerdere of mindere uitgebreidheid aangeleerd worden. Van 's gelijken: welke kundigheden, des noods, zouden kunnen ontbeerd worden, of welke, ten minſten niet, voor dat men een' zekeren graad van bekwaamheid in de bovengemelde hebbe verkregen, zijn aanteraden, of veeliigt tot nadeel derzelven zouden verſtrekken, wanneer zij te gelijk geleerd worden; of misſchien dan wel den lust daartoe geheel zouden doen verminderen. Onder de ſtanden, over wier kundigheden en bekwaamheden, tot dezelve behoorende, de redeneringen dezer Verhandeling zouden loopen, kan men zich voorſtellen die van, met den tijd, te worden een bekwaam Timmerman, Metſelaar, Schilder, Beeldhouwer, Tuinman, enz., die van Chijmist, Apothekar en dergelijke meer, uitgezonderd.

7. *Een beknopt en bevattelijk vertoog over het heilzame oogmerk, der, door 's Lands Hooge Magten, verordende bepalingen, ter verbetering der orde en leerwijze, in de lagere Scholen.*

In de Verhandeling, hier over te ſchrijven, moet het bovengemelde en bedoelde, in eenen, zoo veel mogelijk, bevalligen en uitlokkenden ſtijl, echter zoo eenvoudig, duidelijk als doenlijk is, worden voorgedragen. En vooral moet worden aangetoond, de dringende noodzakelijkheid en het heilzame oogmerk daar van; met eene opgave en gegronde beſtrijding der, vooral godsdienſtige, vooroordeelen omtrent de invoering der nieuwe Schoolboeken, bij den eenvoudigen en minkundigen, voornamelijk ten platten lande heerſchende; waarbij tevens de zwarigheden omtrent het *te kostbaar* wegens de benoodigde boekjes diende beantwoord of weggenomen te worden, en alle zoodanige woorden of uitdrukkingen, welke, inzonderheid met opzigt tot het ſtaatkundige, voor den eenen of anderen eenigzins aanſtotelijk mogten kunnen geacht worden, zorgvuldig worden vermijd.

8. *Een kort en bondig betoog van het ſchandelijke, onverantwoordelijke en gevaarlijke, gelegen in het raadplegen van Kwakzalvers, Olijkoopen en dergelijken, of voor zich zelven, of voor de zijnen; als mede in het gebruiken van geneesmiddelen, die men onder den naam van algemeen* (univerſeel) *uitvent.*

Dit betoog, dienende om de ſchadelijke en zoo zeer nadeelige gevolgen der ligtgelovigheid aantetoonen, moet op eene allezins behagelijke wijze worden ingekleed; het zij in den ſmaak van een Volks-Roman, het zij in die van korte Berigten, Anecdoten, enz., waar in gevallen van onderſcheidenen aard, de gevaarlijke en ſchadelijke uitkomsten vermeldende, worden opgegeven; deze zoo veel mogelijk *echte* voorvallen bevattende; offchoon uit de Theorie en als bij gevolgtrekking of bewijs, ook het bedoelde mag worden voorgedragen. Behalve dit opgegevene, moet ook het Betoog bevatten, eene korte aanwijzing van hetgene er in acht is te nemen, om op de beſte wijze de gezondheid te bewaren en te bevorderen, en, zoo mogelijk, ook eene opgave van zulke geneesmiddelen, welke, in geval van ligte ongeſteldheid, of haaſtige hulpvereiſchende omſtandigheden, veilig kunnen gebruikt worden.

Eindelijk werden nog als *buitengewone* Prijsſtoffen, om insgelijks te beantwoorden voor den 1ſten van *Leuwmaand* 1809, opgegeven:

1. *Een*

1. *Een zedekundig Leerboek, dienende tot onderwijs in den natuurlijken Godsdienst en zedekunde.*

Hetzelve moet indiervoege bewerkt worden, dat het ten leidraad voor het onderwijs kan verstrekken; het zij dan bij wijze van vragen en antwoorden, het zij bij wijze van korte stellingen, doch zoo eenvoudig mogelijk, ten einde daar door op eene beknopte en verstaanbare wijze, de grondbeginselen der Zedekunde aan de kinderen kunnen worden medegedeeld. — De algemeene waarheden van den Godsdienst; als daar zijn: de leere van Gods bestaan, eigenschappen en werken, als ook de natuur van den mensch en bijzonder van zijne bestemming voor de Eeuwigheid, dienen hierbij ten grondslage gelegd, en dus vooraf behandeld te worden. Het geheel moet gegrond zijn op de onderwijzingen en bevelen van den Christelijken Godsdienst; des echter, dat hetzelve voor alle Christenen, hoe verschillend ook van denkwijze in het leerstellige, zal kunnen dienen.

2. *Welke zijn de Leerwijzen, door* PESTALOZZI, OLIVIER, STEPHANI *en* PÖHLMAN *voorgesteld, om kinderen in de eerste beginselen van het lezen te onderwijzen. Waar in zijn die Leerwijzen onderscheiden van die in ons land in gebruik? — en welke is de meest verkiezelijkste Leerwijze in het leeren lezen?*

Men begeert hier eene duidelijke en klare voorstelling der onderscheidene bedoelde Leerwijzen, voor zoo verre dezelve het onderwijs in het leeren lezen, en dus van de allereerste beginselen af, betreffen. — Deze beschrijving, zoo wel als de vergelijking der voorgestelde Leerwijzen met die in ons Land in gebruik, moeten daar henen strekkende zijn, om de Onderwijzers der jeugd in staat te stellen derzelver waarde te kunnen beoordeelen; terwijl, in de opgave der meest verkiezelijkste Leerwijze, in 't bijzonder in het oog moet worden gehouden, het onderwijs in de Scholen, staande het den Schrijver vrij of een der voorgestelde leerwijzen, of eene uit de voorgestelde te zamen gesteld, of zelfs eene geheel nieuwe, voortedragen.

Men wenschte dat in al het bovenstaande niet alleen het bloote werktuiglijke der leerwijzen werde opgegeven; maar dat wel in het bijzonder tevens werde aangetoond, den invloed welke zij op de aanvankelijke en verdere ontwikkeling der verstandelijke vermogens van de kinderen kunnen hebben.

De beantwoording dezer Prijsvrage is uitgesloten van de bepaling, van niet meer dan acht bladen Letterdruks te mogen bestaan.

Men heeft geoordeeld hier bij te voegen de Titels van eenige Werken, welke ter beantwoording dezer Prijsvrage kunnen nagezien worden.

H. PESTALOZZI, *Wie Gertrud ihre kinder lehrt, &c.* Bern en Zurich, 1801.

A. GRUNER, *Briefe aus Burgdorf uber* PESTALOZZI. Hamburg, 1804.

D. A. CHAVANNES, *Exposé de la Methode Elementaire de* H. PESTALOZZI. Paris, 1805. (Bijzonder dit laatste werk.)

T. OLIVIER, *Ortho-Epo-Graphisches Elementarwerk:* — *Theoretischer und Praktischer Theil.* Dessau, 1804.

C. F. SCHNEIDER, *Ausführlicher unterricht in der* Stephanischen *Lehrmethode des Lesenlehrens.* Wurtzburg, 1805. En

PÖHLMANN, *Versuch einer Praktischen anweisung fur Schullehrer &c. Welche ihre kinder auf eine leichte weise &c. Zur Buchstaben kentnis &c. Bilden wollen.* Erlangen, 1804.

3. *Wat*

3. *Wat zijn Industrie-Scholen? Op welk eene wijze zouden naar de verſchillende behoeften en plaatſelijke gelegenheden van ons Vaderland, zoodanige Scholen ingerigt moeten worden? En wat is er noodig om dezelve op eenen goeden voet, en duurzamen grond opterigten en in ſtand te houden? Welke werkzaamheden zouden in zoodanige Scholen, ten meesten nutte, algemeen behooren te worden geleerd en geoefend? En welke zijn de middelen om op de beste wijze, het vertier der, in die Scholen vervaardigde voortbrengſelen te bevorderen, ten einde den Kinderen eenig voordeel van hunnen arbeid te doen genieten, en de kosten der inrigting goed te maken?*

Met het opgeven dezer Vraag bedoelt de Maatſchappij te bekomen: een Plan of beredeneerd Ontwerp, inhoudende, bij eene meest mogelijk naauwkeurige beſchrijving dezer Scholen, eene aanwijzing van hetgene noodig is, om dezelve ginds en elders te kunnen oprigten, en zoo wel met goed gevolg als met voordeel aan den gang te houden; alles berekend naar den aard, geſteldheid en behoefte van dit land.

Zij, die naar den prijs willen dingen, behooren wel degelijk in het oog te houden, de verſchillende behoeften en plaatſelijke gelegenheden — en alzoo eene aanwijzing te doen, hoe zodanige Scholen dienen ingerigt te worden: *a* in groote ſteden, *b* in kleine ſteden, *c* in dorpen en op het platte land; met genoegzame onderſcheidende aanwijzingen, wat hier dan elders kunne gedreven worden.

Verders wenschte de Maatſchappij eene *aanwijzing, hoedanig* de noodige fondſen te vinden en de bearbeide waren te ſlijten zijn, ten einde den kinderen eenig voordeel van hun werk te doen genieten, en tevens de kosten der inrigting goed te maken.

Het geheele werk moet dus de ſtrekking hebben, om den genen, welke zoodanig eene Schole wenschten opterigten, tot eene geſchikte handleiding te kunnen dienen.

De antwoorden op deze Prijsvrage zijn, even als die op de laatstvoorgaande Prijsſtoffe, uitgeſloten van de bepaling, van niet meer dan acht vellen letterdrukken te mogen beſlaan.

De Maatſchappij behoudt aan zich het regt, om, ingevalle van bekrooning, het bekroonde Stuk, al dan niet, door den druk, algemeen te maken.

De Maatſchappij biedt op ieder dezer Prijsſtoffen, haren gewonen Gouden Eerepenning, aan den Schrijver, welke geoordeeld zal worden, dezelve het best en voldoende beantwoord te hebben; voorts een Zilveren, ingeval eene tweede, de eerſte, of met Goud bekroonde, geacht zal worden zeer nabij te komen. NB. Met uitzondering nogtans van de laatst onder No. 3. genoemde *buitengewone* Prijsvraag, waarop zij eenen *dubbelen* Gouden Eerepenning uitloofd.

Ieder die naar den Prijs wil dingen, zal zijne Verhandeling in het Neder- of Hoogduitsch, mits met Italiaanſche letteren geſchreven, en niet uitgebreider dan voor acht vellen Letterdruk toereikende is, (behalve de beiden hier van uitgeſlotene) *vóór-* of *op* den *eerſten van Lòuwmaand* der daarbij vermelden Jaren, vragtvrij, moeten bezorgen, onder het adres van den Algemeenen Secretaris der Maatſchappij, ter Vergadering van het Hoofdbeſtuur, welke is in de gewezene Kerk *De Zon*, op den Cingel, bij de Blaauwburgwal, te Amſterdam.

Amſterdam,
den 30ſten van Oogstmaand,
1807.

Op last der Maatſchappij:
HENDRIK RAVEKES,
Secretaris.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

REDEVOERING

OVER DE

FEESTEN EN GEHEIMENISSEN

VAN

ELEUSIS.

Uitgesproken in de Maatschappij *Felix Meritis*,

door

R. KOOPMANS,

Leeraar bij de Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam.

Zoo menigvuldig als verscheiden waren de FEESTEN, gevierd door de inwoners van Griekenland. Derzelver getal, in de vroegste tijden gering, groeide aan, met de vermeerdering der Godheden (*). Met sommige Feesten waren GEHEIMENISSEN vereenigd, die aan dezelve een ontzagwekkend aanzien gaven; en, onder de Instellingen van dezen aard, waren er geene vermaarder, dan die van ELEUSIS, aan de Godinne CERES geheiligd.

Een oudheidkundig verslag van de *inrigting*, en onderzoek nopens den *oorsprong* en het *doel* dezer Instellingen, scheen mij geen ongepast onderwerp, om daarbij uwe aandacht te bepalen.

Van deze Verborgenheden vindt men gewag in de schriften der beroemdste Wijsgeeren, Geschiedschrijvers en Dichters, die, oudtijds zoo wel als later, in Grieken-

(*) Zie L. BOS, *Antiq. Græc.* Edit. LEISNERI P. I. C. XVI. MENG. 1807. NO. 12.

kenland en Italie bloeiden. Het verlies van afzonderlijke werken over deze Geheimenisſen is vergoed door den ijver van onzen beroemden Landgenoot JOANNES MEURSIUS, die, nu twee eeuwen geleden, der Leijdſche Hoogeſchole tot ſieraad ſtrekte, en, bij zijne overige ſchriften, rakende de volken en zeden van Griekenland, gevoegd heeft eene geleerde Verhandeling over de Eleuſiniſche Verborgenheden (*).

Deze Verhandeling heeft, ten opzigte der aanhalingen uit Griekſche en Latijnſche Schrijvers, van ongemeenen dienst geweest, niet alleen mij, maar ook, vroeger, eenen WARBURTON (†), BARTHELEMY (‡), DUPUIS (§) en anderen (**), met welken ik vervolgens heb geraadpleegd. Van het getuigenis dier Schrijveren, welke bekend zijn onder den naam van *Kerkvaders*, heb ik geen gebruik willen maken, omdat dezelve, ſchoon, mijns achtens, niet altijd in dezen met genoegzaam regt gegiſpt, echter doorgaans beſchouwd worden als partijdig oordeelende over den Heidenſchen Godsdienst.

Dit meende ik vooraf te moeten herinneren. Zoo het volgend verſlag en onderzoek geene onaangename letterkundige uitſpanning bezorge, zal ik de aangewende moeite, ter naſporing beſteed, overvloedig beloond rekenen.

I. Het grondgebied van *Eleuſis*, eene kleine Stad in *Attica*, niet verre van *Athene*, was het tooneel der Godsdienſtige Verborgenheden, welke vandaar den naam van *Eleuſiniſche*

(*) JOAN. MEURSII *Eleuſinia, ſive de Cereris Eleuſinæ Sacro et Feſto, Liber ſingularis.*

(†) W. WARBURTON, *Goddelijke zending van Mozes*, D. I. bl. 199 env.

(‡) BARTHELEMY, *Reize van den jongen Anacharſis door Griekenland*, D. VII.

(§) DUPUIS, *Origine de tous les Cultes, ou Religion univerſelle*, T. II. *Traité des Myſteres*, p. 1—259.

(**) M. DE PAUW, *Recherches Philoſophiques ſur les Grecs*, Tom. II. p. 164 et ſuiv. BANIER, *Hiſtoriſche verklaring der Fabelen.* C. MEINERS, *Hist. Doctrinæ de vero Deo*, T. I. p. 162 ſqq. *Zedekund. Godgel. en Wijsg. Mengelingen*, Haarlem 1790.

ſche ontleenden. In *kleine* en *groote* onderſcheiden, waren de eerſte de voorbereiding tot de laatſte; 't welk EURIPIDES aanleiding gaf, *den Slaap de kleine Geheimenisſen des Doods* (*) te noemen. De eerſte werden gevierd digt onder de poorten van Athene, in eene Kapel, aan den ſtroom Ilisſus. Voor de groote Geheimenisſen was geſticht de zoo beroemde als prachtige Tempel van *Ceres* en *Proſerpina*, van Pentelisch marmer, naar het beſtel van PERICLES (†).

De *Hierophant*, of de verkondiger der heilige dingen; de *Fakkeldrager*, de *Altaardienaar*, en de *Heraut*, bekleedden bij de viering dezer Geheimenisſen de voornaamſte waardigheden. Gelijk van verſcheidene onderbedienden, zoo vindt men ook gewag van *Prieſteresſen*, aan Ceres gewijd.

Geſtalte en kleeding onderſcheidden den *Hierophant* door ontzagwekkende achtbaarheid. Gedurende de Plegtigheden droeg zijn gewaad zinnebeelden van de Almagt des SCHEPPERS. Bejaarde deftigheid kenmerkte zijne gelaatstrekken. Zijne ſtatelijke gang en houding boezemden eerbied in, en de welluidende ſtemme was vermogend om het harte op te beuren door blijmoedig vertrouwen, 't welk zij kort te voren van angst deed krimpen. Dit Opperprieſterſchap vorderde van den Hierophant, dat hij zich, gelijk aan hetzelve, zoo ook den ongehuwden ſtaat, gedurende zijn leven, toeheiligde. Hij werd gekozen uit het geſlacht der *Eumolpiden*, een der oudſte en aanzienlijkſte van Athene.

De *Fakkeldrager*, welke de genen, die zich ter Inwijding aanboden, zuiveren moest, geleidde ook den ommegang, welke op het Feest door de Ingewijden plegtig geſchiedde. Voor geheel zijn leven aan deze bediening verbonden, was het hem echter geoorloofd gehuwd te zijn. Gelijk de Hierophant, onderſcheidde hij zich insgelijks door den diadeem, door pracht van kleedij, en zulke teekenen, waardoor hij, bij de viering, als 't ware in den luister der ZONNE zich vertoonde; terwijl de *Altaardienaar* de MAAN, en de *Heraut* MERCURIUS afbeeldde. Deze laatſte verbood den on-

(*) MEURSII *Eleuſinia*, C. 8.

(†) BARTHELEMY, *Reize van den jongen Anacharſis*, D. VII. bl. 180.

ongewijden te naderen, en bevorderde aandacht en orde onder de plegtigheden.

Deze Geheimenisſen ſtonden niet ſlechts onder de beſcherming van den Staat; maar ook had de tweede *Archont* voorzitting op het Feest, droeg den naam van *Koning*, zorgde tegen ongeregeldheden, en moest, naar eene wet van SOLON, met den Raad onderzoek en uitſpraak doen omtrent dezulken, die zich, in weerwil der voorzorge, aan misdrijf hadden ſchuldig gemaakt. Vier aanzienlijke perſonen waren bovendien den Archont in dezen post toegevoegd, welke den naam van *Medeverzorgers* droegen.

De *kleine* Verborgenheden werden jaarlijks gevierd; desgelijks de *groote*, volgens ſommigen; doch anderen willen, dat deze ſlechts om de vijf jaren herhaald werden. Beider viering greep plaats omtrent den Herfsttijd; die der groote duurde meer dan eene geheele week. Vele, zoo niet de meeste plegtigheden, werden, naar 't ſchijnt, bij nacht gehouden. *Alles nam* aanvang met de verzameling der genen, die gezuiverd waren, in de voorbereidende Geheimenisſen, met de ſtatige Inwijding zelve, en de ontdekking der heilige dingen; — hierop volgde eene algemeene optogt naar de zee; — dan het ſlagten van offerbeesten, het vasten en rouwbetoon; — voorts het zegepralend ronddragen der geheimvolle korven, gevuld met zinnebeelden van verſchillenden aard; — daarna de ſchitterende ommegang der Priesters en Ingewijden in verbazenden getale, met brandende toortſen; — vervolgens de rondvoering des beelds van *Jacchus*, Zoon van Ceres, door eenen trein, welke, ſomtijds opgehouden door offeranden en danſen, de lucht deed weergalmen van loflieder en, door ſpeeltuig vervangen; — daarenboven worſtelſpelen, gehouden ter eere van Ceres, bij welke eene maat garst de prijs der overwinning was; — en na eene herhaling der Inwijding voor dezulken, welken daartoe de gelegenheid bij den aanvang der Feestdagen ontbrak, werd alles op den laatſten, of negenden dag, beſloten met eene geheimzinnige plenging, door het uitſtorten van twee gevulde, en naar 't Oosten en Westen geplaatſte kruiken, onder het uitſpreken van geheimzinnige woorden, en het aannemen van zonderlinge gebaren en houding.

Deze waren de plegtigheden, met welke, bij afwis-

ſe-

feling, de tijd werd doorgebragt, ter viering der Eleuſiniſche Verborgenheden beſtemd. Gedurende dezen tijd was alle regterlijke vervolging zoo wel, als de voortzetting der regtspleging, en het inleveren van ſmeekſchriften, verboden. Aan deze Plegtigheden namen niet alleen Mannen, maar ook Vrouwen en Kinderen deel. Niet ſlechts de Atheners, maar ook alle Grieken werden toegelaten, zoo er geene andere redenen ten beletſel waren. Van alle oorden vloeide men te zamen, ter bijwoning dezer Feesten. Ingewijden en aanſchouwers der ommegangen, ſpelen en andere plegtigheden, groeiden wel eens aan, naar de opteekening van HERODOTUS, ten getale van dertigduizend. Vreemdelingen werden in den beginne geweerd; later werd de vergunning niet alleen uitgeſtrekt tot de vereerden met het Atheensch Burgerregt, maar ook, naar het mij toeſchijnt, tot anderen; waarop het zeggen van CICERO doelt, *dat te Eleuſis de afgelegenſte Volken werden ingewijd* (*). Die zich ter Inwijding aanboden, werden door den Priester van den tweeden rang gelouterd in de kleine Geheimenisſen. Zij werden afgewasſchen in den *Iliſſus*, wiens wateren van daar *heilig* genoemd werden. Tot die zuivering werden voorts offeranden, geloften, onthouding van ſommige ſpijzen, en ligchamelijke oefeningen ter beteugeling der driften, gevorderd. Alzoo voor de inwijding in de groote Verborgenheden voorbereid, verkregen zij den naam van MYSTEN (†), die inzonderheid op *de geheimhouding* doelde, en in dien van *Epopten* (‡) verwisſeld werd, wanneer hun ten deele viel *het volle inzigt* in de groote Verborgenheden.

Geene Toovenaars noch boosdoeners mogten tot deze voorbereiding worden toegelaten. Dit weerhield, onder andere, Keizer NERO, gelijk SUETONIUS berigt, om daaraan deel te nemen, toen hij zich bij de viering der Geheimenisſen te Eleuſis bevond.

Die zich in den proefſtaat bevonden, welke ten minſte één jaar duurde, woonden wel de Feesten bij, doch 't was hun niet geloorloofd den Tempel van Ceres binnen te treden. Zij moesten aan den ingang vertoeven, en hunne nieuwsgierigheid bedwingen tot hunne Inwijding in de groote Verborgenheden. Deze geſchiedde bij nacht, door den Hierophant, na herhaalde offeranden

(*) *De Nat. Deor.* (†) Μυστα. (‡) Εποπται.

den en geloften. Die er zich aan onderwierpen, waren verſierd met mirthekranſen, en aan hun werden voorgeſteld onderſcheidene geheimzinnige vertooningen. Natuurlijk wordt hier onze nieuwsgierigheid opgewekt om te vernemen, wat den Ingewijden gebeurde, welke vertooningen hun werden voorgeſteld. Ter bevrediging hiervan, zoo veel mogelijk is, zij het mij vergund, over te nemen het hoofdzakelijke des berigts, 't welk de *Abt* BARTHELEMY, in zijne uitmuntende *Reize van den jongen Anarcharſis*, eenen Ingewijden in den mond legt (*).

„ Wij vonden — dus luidde het berigt van dien Ingewijden — de Tempeldienaars in hun praalgewaad, en naauwelijks waren wij gezeten, of de Heraut riep: „ Verre vanhier Ongewijden, Goddeloozen en allen, wier „ ziel door misdrijf bezoedeld is!" Na deze aanzegging ſtond de doodſtraf op elk, die de ſtoutheid had om in de vergadering te blijven, zonder er regt toe te hebben. De tweede Tempeldienaar liet de huid der geofferde ſlagtdieren voor onze voeten uitſtrekken, en zuiverde ons op nieuw. Nu werd het formulier der Inwijding overluid gelezen, en zong men lofzangen ter eere van Ceres.

„ Kort daarna liet zich een dof geluid hooren. De aarde ſchéen onder onze voeten te loeijen. De bliksem en het weerlicht maakten ſchimmen en ſpoken zigtbaar, die in het duistere omdwaalden. Zij vervulden het heiligdom met een gehuil, hetgeen ons van ſchrik deed verſtijven, en van een gezucht, 't welk ons het hart verſcheurde. — De afzigtelijkſte gedaanten vertoonden zich aan onze oogen. — De Hierophant verklaarde deze zinnebeelden, en, door behulp van een flaauw licht, werd ons vertoond het gewest, *waar de zielen gebouterd worden*. Hier onderſcheidden wij de grievende klaagſtemmen der zelfmoorders. „ Zij wor„ den geſtraft — zeide de Hierophant — omdat zij den „ post verlaten hebben, dien de Goden hun in dit leven „ hadden aangewezen."

„ Naauwelijks had hij deze woorden geuit, wanneer er twee koperen poorten met een ijsſelijk gekhars openingen, en ons de verſchrikkingen van den *Tartarus* vertoonden. Onder het geraas der ketenen drongen, met een

(*) D. VII. bl. 187—190.

een ſchel gegil, deze woorden door tot in ons binnenſte: „Leert uit ons voorbeeld de Goden vereeren, „regtvaardig en dankbaar zijn!" Wij zagen de Razernijen meêdoogenloos woeden op alle misdadigen.

„Deze ontzettende tooneelen, gedurig bezield door de eerwaardige ſtem van den Hierophant, vervulden ons met vreeze, en lieten ons naauwelijks den tijd om te verademen, toen men ons deed overgaan in bekoorlijke bosſchen, en plaatſte in het gelukkig verblijf, 't welk het afbeeldſel was der *Elyſeeſche Velden*. — Hier ſchitterde een zuiver licht. Hier lieten zich aangename ſtemmen en verrukkende toonen hooren — en in deze heilige plaats, de oogen ſlaande op het beeld der Godinne Ceres, zagen wij hetzelve van lichtſtralen omgeven, en in den fraaiſten tooi verſierd. Dáár was de plaats, waar onze beproevingen een einde moesten nemen; doch dáár hoorden en zagen wij ook dingen, wier openbaring niet geoorloofd is. — Vol van heilige vreugde, zongen wij liederen, om elkanderen geluk te wenſchen met het groote heil, waarin wij deelden."

Ziet hier, Mijne Heeren, 't geen ik u wilde mededeelen ten aanzien der Inrigtinge van de Eleuſiniſche Inſtellingen, die ook, ſchoon met eenige verandering in bijzonderheden, tot andere Volken zijn overgebragt.

Wanneer dezelve te *Rome* ingevoerd zijn, is niet gemakkelijk op te maken. Dat dit reeds vroeg geſchied zij, ſchijnt te blijken uit de Redevoering van CICERO voor CORN. BALBUS (*) — ten zij men achte dat aldaar wel van de heiligdommen van Ceres, doch niet bepaaldelijk van de *Eleuſiniſche Verborgenheden* gewaagd worde. AUGUSTUS was te *Athene* ingewijd, naar het berigt van SUETONIUS, die tevens meldt dat CLAUDIUS die Geheimenisſen te *Rome* wilde overbrengen, doch dat hem zulks misſlukte. Naar het verhaal van AURELIUS VICTOR, is dit geſchied door HADRIANUS; terwijl de Geſchiedenisſen leeren, dat THEODOSIUS deze Inſtellingen heeft vernietigd.

Dit, overeenkomſtig mijn beſtek, genoeg achtende ten aanzien van een beknopt *oudheidkundig verſlag* der Eleu-

(*) C. 24.

Eleuſiniſche Geheimenisſen en Feesten, ga ik nu over tot het onderzoek naar derzelver *oorſprong* en *doel*.

II. Zoo onzeker de tijd is, wanneer dezelve zijn ingevoerd, even moeijelijk is het, ſtellig te bepalen, welke de eerſte en eigenlijke aanleiding daartoe geweest zij. De oudſte overleveringen zijn omgeven van den ſluijer, met welken de Fabelleer de herkomst dezer Verborgenheden bedekt. Nu eens wijzen ons DIODORUS *van Sicilie*, ISOCRATES en anderen op ERECHTEUS, die, met grooten voorraad van koorn uit Egypte te Athene gekomen, en aldaar tot Koning verheven, dezelve zoude ingevoerd hebben. Dan weder wordt CERES zelve vermeld, als daartoe de aanleidende oorzaak geweest te zijn. Hare Dochter *Proſerpina* was geſchaakt door *Pluto*. Ceres ontſtak toortſen aan den berg Ætna, en ging overal hare Dochter zoeken. In het ommezwerven kwam zij ook te *Eleuſis*. Vermoeid zat zij neder bij eene put, werd door de inwoners der Stad vriendelijk ontvangen, in hare droefheid vertroost, en daardoor bewogen, hun twee uitſtekende gaven te verleenen; de kunst van den landbouw, en de kennis aan de gewijde leer.

Op deze wijze zouden de *groote* Eleuſiniſche Geheimenisſen ontſtaan zijn, om nu van den fabelachtigen oorſprong der *kleine* niet te gewagen.

Het vasten en rouwbetoon der Ingewijden, het omgaan met brandende fakkels, het rondvoeren der zinnebeelden in de geheimvolle korven, waarin koeken van verſchillende gedaante, zoutkorrelen en andere voorwerpen; deze, en meer plegtigheden, ſchijnen op den aangewezen fabelachtigen oorſprong betrekking te hebben.

Doch is het waarſchijnlijk, dat de Inſtellers der Eleuſiniſche Verborgenheden waarlijk zullen geloofd hebben aan deze overleveringen? In dezen waan moge het gemeen gebragt zijn; doch wie zal het ſchaken van Proſerpina door Pluto, en het ommezwerven van Ceres om hare Dochter op te ſporen, beſchouwen kunnen als voorwerpen des geloofs bij verſtandigen? Van hier is men op de gedachten gevallen, dat welligt gebeurtenisſen, of verſchijnſelen der nature, moeten gehouden worden voor de grondſlagen, waarop men deze verdichtſelen heeft gevestigd. Dit heeft veroorzaakt dat men zich op de verklaring der Fabelleer heeft toegelegd. Doch terwijl dezen de gewijde Geſchiedenis, geenen die der oude Wereld,

reld, en anderen die der Natuur- en Sterrekunde, daarin meenden te ontdekken, moesten de verklaringen verbazend uiteenloopen.

Met betrekking tot den aangeduiden oorſprong der Eleuſiniſche Verborgenheden, heeft de *Abt* BANIER geoordeeld, dat men Ceres moet houden voor eene der vroegſte Koninginnen van Sicilie, die hare regering beroemd maakte, door hare onderdanen in den akkerbouw te onderrigten. Deze Koningin had ééne Dochter, die, op eene der bekoorlijkſte plaatſen van het Eiland, met hare gezellinnen zich door eene wandeling vermakende, alleronvoorzienst door roovers werd weggevoerd, en, in het midden van Spanje, aan het hof van haren Oom overgebragt. De Koningin krijgt berigt van deze ſchaking. Onkundig van de plaats, waar men hare Dochter gebragt heeft, beſluit zij, dezelve overal te gaan zoeken. Diep bedroefd zwerft zij rond. Zij komt in Griekenland, en verneemt te Eleuſis, in Attica, dat hare Dochter zich bevond op een ſchip, 't welk naar de westerſche kusten was geſtevend. Door de inwoners vriendelijk onthaald en vertroost, leerde zij, uit erkentenis, den landbouw aan *Triptolemus*, destijds Prins te Eleuſis, die, op zijne beurt, uit dankbaarheid, ter harer eere, de Eleuſiniſche Feesten inſtelde.

Deze verklaring zweemt, bij gebrek van geſchiedkundige zekerheid, even zeer naar een verdichtſel, als de fabel van Ceres.

Aannemelijker is, mijns achtens, eene andere oplosſing, volgens welke de eerdienst der natuur, of de aanbidding van Zon en Maan, den eerſten grond zal gelegd hebben tot die Verdichtſelen en Plegtigheden, welke wij bij de Heidenſche Verborgenheden aantreffen.

De Heer DUPUIS heeft dit, ten aanzien dezer Geheimenisſen, breedvoerig zoeken aan te toonen, in zijn omſlagtig Werk, waarin hij ALLE *Godsvereering tot den eerdienst der hemelſche ligchamen* herleidt. De eenvoudige aanbidding der Zon en Maan is, naar zijn gevoelen, inzonderheid in *Egypte* verbasterd. Reeds verbasterd, is zij vandaar in *Griekenland* overgebragt, waar dezelve op nieuw gewijzigd, veranderd en zamengeſteld wierd. De ſleutel der verklaring geraakte op deze wijze meer en meer te zoek; doch de kenmerken van den ouden en algemeenen oorſprong bleven zich hier en daar vertoonen.

Dit was ook het geval met de *Eleuſiniſche Verborgenheden*. Deze zijn dezelfde met die van *Iſis* in *Egypte*. De fabelachtige overleveringen ſtemmen overeen. *Iſis* heeft haren Gemaal *Oſiris*, even als *Ceres* hare Dochter, verloren. De eerſte is door *Typhon*, de andere door *Pluto* weggevoerd, en ter zake van beiden hebben er ommezwervingen plaats gegrepen, die aanleiding gaven tot gelijkſoortige plegtigheden en geheimenisſen. Uit de overeenkomst nu van deze en andere bijzonderheden beſluit men, dat de Verborgenheden van *Ceres* en *Iſis* denzelfden oorſprong hebben, op gelijke wijze moeten verklaard worden, en van den ouden eerdienst der nature kenmerken dragen.

En indedaad, Mijne Heeren, ook vóór DUPUIS, hebben anderen, niet zonder grond, aan deze Verborgenheden eenen *Egyptiſchen* oorſprong toegekend. Niet alleen toch gewaagt de fabelachtige overlevering van *Pluto* en *Typhon*, bij Grieken zoo wel als Egyptenaren erkend voor den Vorst van het rijk des nachts; — niet alleen ſpelen beiden dezelfde rol in 't geen tot de Egyptiſche en Eleuſiniſche Verborgenheden aanleiding gaf; — maar, daarenboven, vindt men, in het *zinnebeeldige* bij de Eleuſiniſche Verborgenheden, waardoor het gewaad van den Hierophant de ſcheppende kracht der nature vertoonde, en van den Fakkeldrager en Altaardienaar door de teekenen van Zon en Maan onderſcheiden werd; in dit *zinnebeeldige*, zeg ik, vindt men ook overeenkomst met de Geheimenisſen van *Oſiris* en *Iſis*, welke, gelijk de Heer DUPUIS op veelerlei wijze tracht te betoogen, in *Egypte* aan den eerdienst van de *Zon* en *Maan* waren geheiligd.

Hoe, naar het gevoelen van den Heer DUPUIS, door de voorſtelling van den invloed dezer hemellichten in de onderſcheiden ſtanden en jaargetijden, die verſchillende teekenen der beeldſpraak ontſtonden, welke vóór den oorſprong te houden zijn van de overige bijzonderheden der fabelachtige herkomst van *Iſis* en *Oſiris*, *Ceres* en *Proſerpina*, *Typhon* en *Pluto*, en hunne lotgevallen — dit gedoogt mijn beſtek niet op te geven. Des begeerigen moet ik naar het Werk zelf verwijzen, waarin blijken van vernuft en geleerdheid vereenigd zijn met veelvuldige proeven van groote ingenomenheid met de omhelsde onderſtelling, *dat de Eerdienst der Nature voor den oorſprong van* ALLE *Godsvereeringen te houden zij*. Ofſchoon dan de eerſte oorſprong der Verborgenheden zich ver-

verlieze in den nacht des tijds, is het waarschijnlijk, dat men de Eleusinische Geheimenissen mag rekenen als uit *Egypte* herkomstig, als bezittende kenmerken van den *ouden eerdienst der nature*, en misschien ook met een soortgelijk oogmerk als die van *Isis* en *Osiris* ingesteld. Dit nu brenge mij van zelfs op het onderzoek naar derzelver *doel*. Laat ons beproeven of wij deswege iets met genoegzame zekerheid kunnen bepalen.

III. Wil men den Heer DE PAUW geloóven, dan is het algemeen gevoelen, „ dat de Feesten van Ceres en „ Bacchus oorspronkelijk waren ingesteld ter gelegen„ heid van den Graan- en Wijnoogst, en dat men er „ zich naderhand van bediend heeft, om daarmede Ge„ heimenissen te paren, alleen uitgedacht om het bijs„ terzinnigst bijgeloof te verglimpen en de grofste „ bedriegerij te plegen." (*)

Doch dat dit niet het algemeen gevoelen is, blijkt uit de schriften van WARBURTON en BARTHELEMY, die daarover veel gunstiger denken. Wij zullen, het oordeel opschortende, onpartijdig onderzoeken.

Het plegtgewaad van den Hierophant, Fakkeldrager en Altaardienaar, onderscheiden door de teekenen zoo wel der scheppende Magt, als van Zon en Maan; de zinnebeelden der vruchtbaarheid, rondgedragen in de geheimvolle korven; de spelen ter eere van Ceres, waarin eene maat garst de prijs der overwinning was; de fabelachtige overleveringen zelve, en de overeenkomst van Ceres en Triptolemus met Isis en Osiris (†), aan welker laatsten de uitvinding van den *ploeg* ook is toegekend: deze bijzonderheden schijnen ons te wijzen op de overgeblevene sporen van den ouden eerdienst der nature, maar tevens op den akkerbouw en de voordeelen der beschaving, door denzelven aangebragt.

Op de uitvinding van den landbouw en den overgang uit den ruwen staat tot meerdere beschaafdheid doelen ook de getuigenissen van ISOCRATES en CICERO, waarop ik bijzonder verzoek de aandacht te vestigen, omdat deze getuigenissen de vermaardste zijn, en die geacht

(*) Tom. II. p. 164.

(†) *Primus aratra manu sollerti fecit Osiris,*
Et teneram ferro sollicitavit humum.

TIBULLUS.

geacht worden, over de Eleuſiniſche Inſtellingen, het meeste licht te verſpreiden.

Ceres, zegt ISOCRATES (*), *heeft ons twee geſchenken gegeven, het Koorn, namelijk, 't welk de oorzaak is, dat wij niet gelijk het vee leven; en de Verborgenheden, waardoor de genen, die ingewijd zijn, eene aangename hope hebben ten aanzien van den uitgang uit dit leven en de geheele eeuwigheid.*

Athene, zegt CICERO (†), *heeft veel ſchoons en uitſtekends voortgebragt, veel, waarbij het menschdom welvaart; doch onder dit alles niets voortreffelijker en heilzamer dan die Verborgenheden, waardoor wij uit eenen ruwen en onbeſchaafden ſtaat tot dien van beſchaafdheid en menſchelijkheid gebragt zijn. Gelijk dezelve* INITIA, *dat is beginſels, genoemd worden, zoo hebben wij die ook leeren kennen als de ware beginſels van het leven; ja wij hebben daardoor niet alleen leeren leven met vergenoeging, maar ook met betere hope ſterven.*

Gelijk nu de plegtigheden der voorbereiding, der louteringen en inwijding, ons dringen, om in de Verborgenheden van Eleuſis *meer* te zoeken, dan alleen dat oogmerk, 't welk ons zoude bepalen bij den eerdienst der natuur, of bij de gedachtenis aan de uitvinding van het koorn, en daaruit volgende beſchaving; zoo worden wij ook door de evengemelde getuigenisſen genoopt, met de opgegeven bedoelingen nog andere te verbinden.

Hetgeen PLUTARCHUS (‡) verklaarde van de Geheimenisſen van *Iſis*, *dat dezelve ten oogmerk hadden, de Godsvrucht te verſterken* — dit zelfde getuigde ARISTOTELES van de *Eleuſiniſche* Verborgenheden. Ja de Wijsgeer ARISTIDES wilde *den Tempel van Ceres te Eleuſis beſchouwd hebben, als het algemeen heiligdom der geheele aarde, waar de Ingewijden de nuttigſte vertroostingen in dit leven, en aangename uitzigten in het toekomende, ontvingen.* — Zoo wel de vermelde plegtigheden, als deze getuigenisſen, hebben aanleiding gegeven, dat men niet ſlechts het gevoelen nopens *algemeen goede bedoelingen* heeft gekoesterd, maar ook dieper heeft zoeken door te dringen om het *geheim* der Verborgenheden te ontzwachtelen.

In-

(*) *Panegyr.* p. 106. Ed. Baſ. 1571. (†) *De Leg.* L. II. C. 14. (‡) DUPUIS, *Traité des Myſt.* p. 5.

Ingevolge hiervan heeft men beweerd, dat tot het *hoofddoel* der Eleuſiniſche Inſtellingen behoorde, 1°. *De inſtandhouding en voortplanting van de leer der toekomende belooningen en ſtraffen.* 2°. *De verklaring van den oorſprong der Volksgoden*; en 3°. *De verkondiging van den éénen waren God, Schepper aller dingen.*

Bij elke dezer bijzonderheden moeten wij nu ſtilſtaan. Hetgeen WARBURTON en anderen *ſtellig* beſliſſen, wordt door BARTHELEMY, met vele omzigtigheid, als eene *zedige giſſing* voorgedragen. En dat de laatstgenoemde den veiligſten weg heeft gekozen, zal, dunkt mij, kunnen blijken uit de volgende aanmerkingen.

Vooreerst, is het niet uitgemaakt, of men de leer, nopens de *toekomſtige vergeldingen*, tot de *groote* of *kleine* Verborgenheden brengen moet. Volgens ſommigen, wordt dezelve aan de Ingewijden in de kleine verklaard; of behoorde ten minſte niet tot de *geheime leer*, die ſlechts aan *weinigen* (*Epopten*) ten deele viel, welken het gebeuren mogt, het volle inzigt in de Verborgenheden te erlangen. In het eerſte geval kon die leer uitgebreider, in het laatſte gering nut ſtichten. Maar, *ten andere*, is 't hier belangrijker vraag, wat er, ten aanzien der toekomſtige vergeldingen, verkondigd werd? De boven aangehaalde getuigenisſen van CICERO, ISOCRATES en ARISTIDES gewagen van vertroostingen dezes, en de hope eenes beteren levens. Wij willen veronderſtellen, dat deze Mannen de regte bevoegdheid hadden, deswege naar eisch te oordeelen; doch hunne verklaringen zijn zoo algemeen, dat men daaruit niet tot éénige bijzonderheid kan afdalen. *In hoe verre* bekwamen de Ingewijden eene redelijke en vaste overtuiging ten aanzien der toekomende vergeldingen? *Op welk eene wijze* ontvingen zij, en van welken *aard* waren de vertroostingen, om niet alleen vergenoegder te leven, maar ook met betere hoop te ſterven? Daarenboven, wijl niet de heffe des Volks, maar het verlichtst en beſchaafdst gedeelte, aan de Verborgenheden deel nam; welke opheldering erlangde deze klaſſe der Inwoneren van Griekenland, nopens de verwachtingen in de toekomst, buiten hetgeen zij ook deswege vonden in de ſchriften hunner beroemdſte Wijsgeeren? — Ziet daar vragen, die, zoo mogelijk, zeer bezwaarlijk eene bevredigende oplosſing gedoogen; eene oplosſing, die toch zoude vereischt worden, om over het nut dezer Inſtellingen,

van dezen kant beſchouwd, ſtellig te beſliſſen. *Ten derde*, zij het mij geoorloofd aan te merken, dat men wellig, uit hetgeen in de Scholen en Schriften der Wijsgeeren geleerd werd, niet altijd even bedachtzaam tot het onderrigt in de Verborgenheden heeft beſloten. Het een en ander dient intuſſchen niet verward te worden. Misſchien heeft dit echter plaats gehad bij de verzekering, dat in de Verborgenheden, niet alleen de *zielsverhuizing*, maar ook 's menſchen *drievoudige ſtaat*, die van *louteringe*, *geluk*, of *rampzaligheid*, ja ook de *Opſtanding* en het *toekomend Oordeel*, geleerd en ontwikkeld werd. De plegtigheden der reinigingen en der inwijding geven wel aanleiding, om, *bij gevolgtrekking*, in de wettigheid dezer verzekering te gelooven; doch hoe veel zal men dan niet kunnen uitdenken en vaſtſtellen, *als Leere der Verborgenheden*, wanneer men het gezag van regtſtreekſche getuigenisſen verlaat, en zich waagt aan gevolgtrekkingen, die zoo ligt bedriegen? Van die voorbereidende plegtigheden weet men daarenboven met veel te weinig naauwkeurigheid iets bepaalds vaſt te ſtellen, om zich aan de verklaring van het *zinnebeeldige* derwijze te wagen, dat men daaruit tot de leere der Verborgenheden zou kunnen beſluiten. En wat de getuigenisſen belangt, die regtſtreeks ſchijnen te gewagen van de bijzonderheden, waarover wij thans ſpreken, zoo is dat van PLATO nog het duidelijkſte. Hetzelve ſchijnt voor *de Leer der Zielsverhuizing*, *als in de Verborgenheden verkondigd*, te beſliſſen. *De Ingewijden*, zegt hij, *ſtellen zich voor, om hunne ziel tot de oorſpronkelijke volkomenheid, waarin zij voormaals was, terug te brengen, opdat zij verhuize naar de plaats vanwaar zij herkomſtig is.* Dit zeggen, echter, met het redebeleid van PLATO ter aangehaalde plaatſe vergeleken, wordt niet door allen op de Verborgenheden thuis gebragt. Naar het oordeel, bij voorbeeld, van den Heer MEINERS (*), ſpreekt PLATO *van de Inwijding in de Wijsbegeerte*, *welke*, door hem, *de vormſter van den geest en de moeder aller deugden* genoemd wordt. En, op de Wijsbegeerte doelende, heeft hij, onder den perſoon van SOCRATES, ſchertſende daarbij gevoegd: *dat de Inſtellers der Geheimenisſen, aan dit voordeel der Wijsbegeerte gedachtig, wellig daarom zijn te rade geworden*

(*) *Hiſt. Doct. de vera Deo*, P. I. p. 219.

den den menſchen wijs te maken, dat de zielen der niet ingewijden, na den dood, onder ſlijk en vuilnis zouden begraven blijven, terwijl de Ingewijden en gelouterden, met ſnelle vaart, naar de woningen der Goden zouden verhuizen. — Ik breng dit bij, ter herinnering aan het omzigtige, om niet alleen naar den klank der aangehaalde gezegden te oordeelen, maar, 't geen zoo wel navorſchers der Oudheden als Godgeleerden betaamt, de getuigenisſen uit het verband en naar de regte meening van de Schrijvers te verklaren.

Maar, *ten vierde*, wilde ik vragen, of men, buiten de algemeene getuigenisſen, wel iets heeft, waaruit men op goeden grond kan vaſtſtellen, dat er in de Verborgenheden iets bepaalds nopens toekomſtige beloonings en ſtraffen geleerd werd? Deze vraag zal u misſchien bevreemden; — 't is immers zeker, zult gij denken, dat men, ter inboezeming van eerbied voor den Godsdienst, en ten afſchrik van het kwade, den Ingewijden zulke vertooningen voorſtelde, die beurtelings roerende, ontzettende en verblijdende waren. Gij herinnert u het tafereel, deswege in het eerſte deel dezer Verhandeling opgehangen. Gij herinnert u den Hierophant, en den ſtraffen toon, waarop hij de Ingewijden vermaande, zich te ſpiegelen aan het voorbeeld der ongelukkigen, welke zich te ſpade hunner vroegere dwaasheid beklaagden. Gij verbeeldt u nog de ijsſelijkheden van den *Tartarus*, en de blijdſchap der Ingewijden, toen zij zich in de bekoorlijke dreven van het *Elyſium* mogten verlustigen. Dit alles nu ſchijnt duidelijk genoeg te bewijzen, dat de leer van belooning en ſtraffen, aldus met vermaningen en waarſchuwingen gepaard, den heilzaamſten invloed moest hebben ter verlichting en verbetering. — Ik zou u dit gaarne toeſtemmen, Mijne Heeren, indien de ſchets, uit de *Reize van den jongen Anacharſis* overgenomen, zoo geſchikt was voor ons tegenwoordig onderzoek, als ik ze om hare fraaiheid voor het bovengemeld verſlag dienſtig oordeelde. Doch dit is niet het geval; naardien dezelve door BARTHELEMY meerendeels ontleend is van den *Dichter* VIRGILIUS, en wel uit diens keurige beſchrijving der *helleveart van Æneas*. Niet dat ik, om deze reden, de ſchets van den Heer BARTHELEMY alle kenmerken van waarheid zou willen betwisten; doch dezelve is ongenoegzaam om daaruit op te maken, dat de Hierophant de bovengemelde toonee-

neelen den Ingewijden voorſtelde, en dezelve door zijne vermaningen en waarſchuwingen bezielde. WARBURTON heeft wel zijn vernuft geſpitst ten betooge, dat VIRGILIUS, achter dezen togt van zijnen Held naar het Schimmenrijk, veel, van 't geen in de Geheimenisſen geleerd werd, verborgen heeft; doch deze ſtelling is te onvoldongen, om deze dichterlijke verzierſelen ten grondſlage te leggen van eene beoordeeling, die alleen rusten moet op regtſtreekſche getuigenisſen, welker echtheid en juistheid boven alle regtmatige twijfeling en tegenſpraak verheven zijn.

Eindelijk, toegeſtaan zijnde, dat de vertooningen, die ons ook elders, bij de Schrijvers door MEURSIUS aangehaald, doch dan zeer algemeen, beſchreven worden, *als voorafgegaan door gedreun van den grond, en vergezeld, zoo door afwisſeling van licht en duisternis, als door zeer onderſcheidene verſchijnſelen en geluiden*, — toegeſtaan zijnde, dat deze vertooningen afbeeldingen waren van den *Tartarus* en de *Elyſeeſche Velden*, — dan blijven wij nog in het onzekere, wat deswege in de bijzonderheden verklaard werd. Naardien CICERO waarergens gezegd heeft, *dat geen oud wijf zot genoeg was om de ſprookjes van den Tartarus en de Elyſeeſche Velden, die men bij de Dichters vond, te gelooven*; zoo kunnen wij wel beſluiten, dat die vertooningen van den *Tartarus* en het *Elyſium* (*indien zij plaats hebben gehad*) iets *beters* bedoeld hebben dan die dichterlijke verzierſelen. Waarin echter dit beſtaan hebbe, blijft duister. Zoo wij dus willen aannemen, dat er iets nuttigs ten dezen opzigte in de Eleuſiniſche Verborgenheden verkondigd werd, moeten wij weder terugkeeren tot en berusten in de *algemeene* betuigingen van CICERO en ISOCRATES, *dat de Ingewijden met vergenoegdheid leerden leven en met betere hope ſterven.*

Doen wij in dezen dan het veiligſt, onze onkunde te belijden, of ten minſte niets meer dan zediglijk te giſſen, misſchien veroorloven de gezaghebbende getuigenisſen der Oudheid ſtelliger bepaling nopens 't geen er in de *groote* Verborgenheden geleerd werd ten aanzien der *tweede bijzonderheid* — ten aanzien van den *oorſprong der Volksgoden.* Een ongenoemde, en bij mij geheel onbekende, Schrijver eener Verhandeling over dit onderwerp drukt zich hieromtrent aldus uit: „ De groote Verbor-
„ genheden waren het allerbinnenſte heiligdom van den
„ Hel-

Heidenſchen Godsdienst, 't welk alleen voor Prieſters en Koningen openſtond; zelfs nog niet eens voor dezen allen, maar ſlechts voor de ſchranderſten onder dezelve. Deze Verborgenheden werden het *volle inzigt* genoemd. Hier werd het gordijn geheel opgeſchoven, en de naakte waarheid vertoonde zich aan het oog des aanſchouwers zonder eenig omkleedſel, zonder eenigen opſchik des bijgeloofs, welk men voor den gemeenen man noodig oordeelde. Hier waren alle kinderachtige begrippen omtrent God, deszelfs werken en eigenſchappen, geheel verwijderd van hetgeen men ſprak en hoorde. Enkele waarheid, gezond verſtand, loutere Godskennis, waren het hoofdvoorwerp der Geheimenisſen."

Steunt deze loffpraak op goeden grond, dan moeten wij aan deze Verborgenheden niet ſlechts een eerwaardig en verheven doel toekennen, maar van dezelve tevens eenen gunſtigen invloed op verlichting en zeden hopen. Laat ons onderzoeken.

CICERO levert ook hier weder de voornaamſte getuigenisſen; waaruit men afleidt, dat de leer der Verborgenheden den Ingewijden onderrigtte, „dat de Godheden, door het Volk vereerd, geſtorvene, en om hunne verdienſten, of uit vleijerij, vergoodde menſchen waren."

Indien ik — dus ſpreekt CICERO tegen ATTICUS — *de Oudheid wilde doorzoeken, en, uit hetgeen de Griekſche Schrijvers hebben aangeteekend, de zaak opdelven, ik zou bevinden, dat zelfs die Goden, welke* DII MAJORUM GENTIUM, *Goden van den hoogſten rang, genoemd worden, hunnen oorſprong van hier beneden ontleenden, en van deze aarde ten hemel gevoerd zijn. Onderzoek, van wie de graven zijn, die men zoo dikwijls in Griekenland toont,* EN HERINNER U, (*want Gij zijt ingewijd*) WAT GIJ IN DE VERBORGENHEDEN GELEERD HEBT; *dan zult Gij begrijpen, hoe verre men dit moet uitſtrekken. — Dat dappere of magtige ſtervelingen, na hunnen dood, Goddelijke eer verkregen hebben, en dat dezen die Goden zijn, welke aangebeden worden; dit* (zegt COTTA bij CICERO, in het *eerſte* boek *over de natuur der Goden*) *dit is inzonderheid geleerd door* EUHEMERUS, *die zelfs in zijne Schriften vermeld heeft, wanneer deze Goden ſtierven, en waar zij begraven zijn — om nu niet te ſpreken* VAN DE ACHTBARE INSTELLINGEN TE ELEUSIS, VAN SAMOTRACIE EN LEMNOS, — alwaar

het zelfde, wil hij zeggen, als 't geen EUHEMERUS leerde, verkondigd werd.

Uit deze getuigenisſen blijkt klaar, dat, volgens het gevoelen van CICERO, de oorſprong der Volksgoden in de Verborgenheden werd aangewezen. — ÆSCHYLUS wordt ook gezegd van ontwijding der Verborgenheden beſchuldigd te zijn, omdat hij, in een zijner tooneelſtukken, deze waarheid, dat de Volksgoden niets dan geſtorvene menſchen waren, openlijk verbreidde. En het is bekend, dat de *Cretenzers* als boos en logenachtig werden afgeſchilderd, wijl 't bij hun eene wet of gewoonte was, dezen oorſprong der Godheden voor niemand te verhelen.

Wij zullen dan uit het een en ander kunnen opmaken, dat hetgeen bij de Dichters, dikwerf zoo zot als ſchandelijk, van de herkomst en geſlachtrekening der Goden en Godinnen gebeuzeld werd, en 't welk het domme gemeen geloofde, in de Verborgenheden getoond werd eene dwaling te zijn. Dit ſchijnt ook plaats gehad te hebben in de *Egyptiſche* Verborgenheden, nadat de eenvoudige eerdienst van Zon en Maan verbasterd, de beeldſpraak in de Tempels ingevoerd, en vele, zelfs zeer wanhebbelijke, teekenen en gedaanten uitgevonden waren, om de verſchillende wijzigingen van den Zonnedienst uit te drukken, en dezelve vervolgens in de heiligdommen te verklaren. Hiertoe kan ter opheldering dienen eene plaats uit *de Raadsvergadering der Goden* van den geestigen LUCIANUS. *Momus* belagchte de wanſchapen Godheden der Egyptenaren. Daarop antwoordt *Jupiter*: „ *'T is waar, het zijn verfoeijelijke dingen, die gij van* „ *den dienst der Egyptenaren meldt; maar overweeg dan,* „ *Momus, dat veel daarvan zinnebeeldig is, en dus een* „ *zeer onbevoegd onderwerp voor de ſchertz van onheiligen,* „ *die niet zijn ingewijd;*" waarop *Momus* ſpottende herneemt: „ *Ja voorwaar, wij hebben de Verborgenheden* „ *hoogneodig, om te weten dat Goden Goden, en wanſchepſels wanſchepſels zijn!* *)" Gelijk nu de Grieken, bij den voortgang der beeldende kunſten onder hen, deze gedrogtelijke wanſchapenheden verzacht en verfraaid hebben; zoo is het niet onwaarſchijnlijk, dat door de vergoding van *Helden*, en door de voorſtelling van *natuurverſchijnſelen*, ja ook van *deugden*, zoo als *goede trouw*, *ſtandvastigheid* en wat dies meer zij, — onder de gedaan-

(*) WARB. als bov. 231.

daante van Goden of Godinnen, — het getal der *Volksgoden* van tijd tot tijd is vermenigvuldigd; tot welke gedachte den opmerkzamen lezer van CICERO's boeken, *over de natuur der Goden*, meer dan eens aanleiding gegeven wordt.

Dit kunnen wij dan weder in het algemeen vastſtellen, op grond der bijgebragte getuigenisſen, dat de oorſprong der Volksgoden in de Verborgenheden verklaard werd.

Dit echter nader indenkende, ſtuiten wij ook hier op zwarigheden.

Deze leer komt voor, als tot het groot geheim der Verborgenheden te behooren. — Daarom waren de Cretenzers gehaat; daarom werd AESCHYLUS nevens anderen van ontwijding beſchuldigd; — deze leer was aldus alleen voor de Ingewijden; — en echter kunnen wij uit de zoo even bijgebragte getuigenisſen van CICERO opmaken, dat dit zelfde in de *Schriften der Wijsgeeren* verkondigd werd. Waartoe, zou men dus kunnen vragen, de Verborgenheden; alzoo die Schriften ten minſte wel zullen bekend geweest zijn aan die weinigen der aanzienlijkſten, die het geluk hadden *Epopten* te worden, of het volle inzigt in de geheime leer te erlangen?

Dan, misſchien moet men de leer, dat de Volksgoden hunnen oorſprong uit de menſchen en derzelver bijgeloovige verzierſelen ontleenden, met die nopens *de Eenheid Gods* te zamenvoegen?

Dat de Eenheid van God geleerd werd in de Verborgenheden, was, gelijk men zich herinneren zal, de derde bijzonderheid, bij welke wij zouden ſtilleſtaan.

De aanſtonds gemaakte aanmerking moet vervallen, indien men, als de geheime leer, den Ingewijden met de dwaasheid des Veelgodendoms tevens de Eenheid van den waren God verkondigde. — Indien dit duidelijk blijke, dan krijgt voorzeker het doel der Verborgenheden een zeer belangrijk aanzien, en de boven vermelde loffpraak des onbekenden Schrijvers wordt allezins gewettigd. — Een enkel oogenblik zal ik nog tot onderzoek hiervan behoeven. „ Niets — zegt de ongenoemde Schrijver — is duidelijker. De dwaling des Veelgodendoms kon in de Verborgenheden niet ontdekt worden, zonder dat daarmede tevens gepaard ging de openbaring van de Eenheid Gods." — Doch ik moet vragen, waaruit blijkt het regtmatige dezer gevolgtrekking? Deze Volksdwaling toch is dikwijls in de

Schriften der oude Wijsgeeren aangetoond, zonder dat de leer nopens de Eenheid Gods, te gelijker tijd, aldaar gepredikt wordt. Men kan wel zeggen, dat het nut dier geheime leere gering was, indien alleen de dwaling des Veelgodendoms in de Verborgenheden beſtreden werd, zonder dat men te gelijk de Eenheid Gods verkondigde; doch wil men verzekerd zijn dat bij de dwaling des Veelgodendoms tevens de leer van de Eenheid Gods geleerd werd, dan moet men zich niet verlaten op losſe gevolgtrekkingen, maar op ſoortgelijke voldoende getuigenisſen, waarmede bij voorb. de Hoogleeraar WYTTENBACH het doorgaand geloof der oude *Wijsgeeren*, nopens *één*e opperſte oorzaak, uit hunne ſchriften *geſtaafd heeft.*

Zijn er nu zulke getuigenisſen voor *bovengemeld gevoelen*? De gezegden van CICERO, *waaruit bleek, dat*, gelijk in de *Schriften der Wijsgeeren*, zoo ook in de *Verborgenheden*, de oorſprong der Volksgoden getoond werd — deze gezegden, in het verband beſchouwd, waarin zij voorkomen, doen niets af ten bewijze, dat tevens de Eenheid Gods verklaard werd. De woorden, in tegendeel, uit zijn boek *over de natuur der Goden* bijgebragt, hebben ten oogmerke te herinneren, *dat de ontdekking van den oorſprong der Volksgoden, zoo als dezelve in de Verborgenheden geſchiedde, geſchikt was, niet alleen om het* BIJGELOOF, *'t welk*, zegt hij, „ *in eene ijdele vrees voor* „ *de Goden beſtaat*," *maar ook om* EIGENLIJKE GODSVERERING, „ *welke op eerbied en hoogachting rust*," *genſchelijk te vernietigen; naardien men door die leere* ALLES *wegnam, en niets overliet, waarop wezenlijke aanbidding kon gevestigd worden.* — Aldus, immers, had CICERO niet geredekaveld, indien hij gemeend had, dat het aanwijzen van den menſchelijken oorſprong der Volksgoden in de Verborgenheden tevens vervangen werd door de leere van den *één*en waren God.

WARBURTON heeft opzettelijk veelvuldige plaatſen bijeenverzameld ten betooge, dat het leerſtuk der Eenheid Gods het groot geheim was der Eleuſiniſche Verborgenheden. Doch, behalve *één* zeer algemeen gezegde van PLUTARCHUS, rakende het bekend maken van de eerſte oorzaak aller dingen in de Verborgenheden van *Iſis*; en *eene* vergelijking van den *Joodſchen* Godsdienst met de *Heidenſche* plegtigheden, door JOSEPHUS, die, bij gevolgtrekking, het gevoelen van WARBURTON kan geacht worden te begunſtigen — behalve deze, is er geen

enkeld getuigenis bijgebragt, 't welk eenige opmerking verdient, uitgezonderd den *Lofzang van Orpheus*, door EUSEBIUS aangehaald, welke aldus luidt: *Tot U wil ik ſpreken, tot wien het geoorloofd is! Dat men de deuren ſluite voor den Ongewijden! Dat de onheiligen niets hooren, wien de wetten der Godheid onbekend zijn! Maar Gij, o Muſeus! Zone der blinkende Selene, hoor naar mij, want ik zal de waarheid zonder eenig bedekſel aan den dag brengen. — Volg den regten weg, en beſchouw den éénigen Schepper der Wereld, den Onſterfelijken. Hij is één. Hij beſtaat van zichzelven, en aan Hem is alles zijn beſtaan verſchuldigd. Hij breidt zich uit in alle dingen. Sterfelijke oogen hebben Hem nimmer aanſchouwd; doch Hij ziet allen.*

Deze Lofzang, voor den Ingewijden in de groote Verborgenheden gezongen, door den Hierophant, gekleed in het gewaad van den Schepper, bewijst alzoo voldingend, dat de leer van de Eenheid Gods de geheime leer was der groote Verborgenheden.

Dan ongelukkig wordt dit zegepralend bewijs ontzenuwd door allezins gegronde twijfeling aan de echtheid van dezen Lofzang. — „ Het is — zegt BARTHELE-„ MY — van weinig belang, of deze Verzen zijn van „ Orpheus of eenigen anderen Dichter; maar men moet „ zeker zijn, dat zij reeds vóór het Christendom in „ wezen waren, en dat men ze bij de Inwijding bezig-„ de." En hoe verr' het er af is dat men deswege zekerheid hebbe, kunnen desbegeerigen naſporen in de Schriften van SCALIGER, FABRICIUS, MOSHEIM en anderen, aangehaald bij BARTHELEMY, en bij MEINERS, in zijne *Geſchiedenis der leere van den éénen waren God.*

Uit al het gezegde volgt nu, mijns inziens, duidelijk, dat de getuigenisſen der oudheid, óf *door het algemeene*, óf *door gebrek aan echtheid*, onvoldoende zijn, om, ten aanzien van de verrigtingen, voorſtellingen en leere van de Eleuſiniſche Verborgenheden, zulk een onderrigt te geven, 't welk den onderzoeker bevredigt, die gaarne in de bijzonderheden zoude willen doordringen. Hem, derhalve, die in dezen zoo ſtellig durft beſliſſen, kunnen wij niet van onbezonnenheid vrijpleiten, daar hij, op deze wijze, zich vermeet te ontſluijeren dat onnaſpeurlijk geheim, welks ontdekking den roekeloozen verkondiger, oudtijds, even zeer aan eenen wisſen dood, als aan de algemeene vervloeking, blootſtelde. — Maar

wat moeten wij nu uit het verhandelde, ten aanzien van het *doel* der Eleusiniſche Inſtellingen, afleiden? Zullen wij, met den Heer DE PAUW, niets anders vermoeden dan den toeleg, om, onder verglimping des bijgeloofs, de groſſte bedriegerij te plegen? Of zullen wij deze Inſtellingen, met den Heer DUPUIS, *eene Godsdienſtige Opera* noemen? Daartoe luiden de getuigenisſen van CICERO, ISOCRATES en ARISTIDES, hoe algemeen dezelve dan ook zijn, te gunſtig. Daartoe, Mijne Heeren, zou nader onderzoek noodig zijn. — Naſporing van de redenen der diepe geheimhouding, — achtgeving op den toeſtand der Verborgenheden in verſchillende tijdperken, — bekendheid met eenigen uit de beroemdſte mannen der oudheid, zoo wel der genen, welke tot de Ingewijden behoorden, als der zulken, die weigerden deel te nemen aan deze Geheimenisſen, — het raadplegen, eindelijk, met de geſchiedenis of ondervinding, ten opzigte van verlichting en zeden: — dit, eenigzins naauwkeurig en onpartijdig te werk geſteld, zou ons misſchien meerdere bevoegdheid geven, dan wij ons nog kunnen aanmatigen, om te oordeelen, zoo over het *doel*, als over het *voor-* of *nadeel* dezer zoo vermaarde Verborgenheden en Feesten van Eleuſis.

EENVOUDIGE METHODE OM DEN KANKER IN DE BORSTEN IN VELE GEVALLEN VOOR TE KOMEN EN TE GENEZEN. Door C. W. HUFELAND.

Aan de Heeren Schrijveren der *Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen*.

Mijne Heeren!

Daar welligt vele uwer Lezers, en vooral die van de beminnelijke ſexe, zullen getroffen zijn door het voorbeeld van onzen Kunstbroeder, den ſchranderen KATZENBERGER, in 't genezen van den Kanker, onlangs uit menſchenliefde medegedeeld door den Heer J. DE HEER, in No. 9. voor 1807. van uw geacht Maandwerk; heb ik het niet ondienſtig gedacht, U Ed., of liever uwe Lezers, met de nevensgaande eenvoudige Methode om den Kanker in de Borſten in vele ge-

gevallen voor te komen en te genezen, in het *Journal der praktischen Heilkunde*, 23 Band, 4 Stuk, van den beroemden HUFELAND, en door hemzelven medegedeeld, bekend te maken.

Ik vinde mij hiertoe te meer verpligt, dewijl ik wete hoevele Lijderessen aan dit (al ware het ook maar in naam) verschrikkelijk kwaad in 't geheim sukkelen. Mogten deze dan ook door geene verkeerde schaamte wederhouden worden, zoo dra zij iets van dien aard ontwaren, en na 't ophouden der maandstonden eenige verharding of vreemd verschijnsel in de borsten ontdekken, hetzelve terstond aan een kundig Geneesheer te openbaren, opdat door diens onderzoek blijke, of het zulk een geval zij, dat in waren Kanker kunne overgaan, dan of het een gezwel of knobbel zij van een minder geduchten aard, opdat hierdoor onkunde en geldzucht geweerd, de Lijderessen niet zonder grond verschrikt, en zij dan even zoo gerust, ja gemakkelijker en minder kostbaar, te huis mogen hersteld worden! Immers hebben vele gevallen doen zien, dat men ligt kan dwalen in die kwaal te kennen. Ik zoude dit met vele voorbeelden kunnen bevestigen, hoe dikwerf zeer kundige en in de Genees- en Heelkunst grijs geworden Mannen hierin misgetast hebben.

Meer geoefende en weetgierige Lezers verwijze ik naar opzettelijk hierover handelende Vertoogen, en voor al op de voor jaren uitgekomene *Verhandeling, over de Klier-, Kneest- en Kanker-gezwellen*, van den beroemden VAN DER HAAR, als ook op zijne *Genees- en Heelkundige Waarnemingen*, die verdienden meer algemeen gekend te worden.

Hier thans niets meer hebbende bij te voegen, zoo betuige ik den grooten HUFELAND mijnen dank voor de schoone Sexe, en wensche vurig dat zijne Methode ijverig beproefd en derzelver nut dankbaar bevestigd worde; terwijl wij hopen dat de Kunst ook eerlang in die geheimen moge doordringen, welke de Natuur tot nog toe als met een sluijer voor ons schijnt bedekt te houden.

Niet twijfelende, of UEd. zullen dit Stukje, zoo als 't hier volgt, wel eene plaats in uwe *Letteroef.* vergunnen, noeme ik mij met achting

Uw bestendigen Lezer.

Leidsendam, 23 August. 1807.

CLEVE, *Med. Doct.*

Het is bekend, dat de Kankerknobbels in de borſten het meest op dien tijd ontſtaan, of, zoo zij reeds als knobbels aanwezig waren, in Kanker overgaan, wanneer de maandſtonden ophouden, of, dat het zelfde heet, wanneer de baarmoeder hare werking verliest.

Wij zien dikwerf, dat knoestachtige Gezwellen in de borſten, die 10 tot 20 jaren lang zonder bezwaar gedragen wierden, eensklaps, zonder eenige uitwendige oorzaak, beginnen pijnlijk te worden, eene ontſtekingachtige gedaante aannemen, en zoo in Kanker overgaan.

De oorzaak van dit verſchijnſel ligt deels in de tegenſtrevende werking (*Antagonismus*) der baarmoeder met de borſten, welke zich zoo overvloedig, en vooral na de verloſſing, vertoont, wanneer de ophoudende werking van de eerſte eene geheel nieuwe werking en afſcheiding in de laatſte te weeg brengt; of wel dezelve ligt deels in eene, door de onderdrukking der gewone bloedontlasting, aanvankelijk altijd ontſtaande plaatſelijke volbloedigheid, welke, juist wegens den naauwen zamenhang van beide organen of werktuigen, het naast en gemakkelijkst op de borſten werkt. — Zelfs de voortplantende Natuurkracht (*Naturplastik*), welke thans niet meer in de baarmoeder kan werkzaam zijn, ſchijnt zich des te ſterker in de borſten te vertoonen, en wanſtaltigheden (*Pſeudo-organiſationen*) voort te brengen.

Hieruit volgt, dat het voornaamſte der behandeling van dit kwaad in dit tijdperk zijn moet, den aandrang der vochten van de borſten af te leiden, de plaatſelijke volbloedigheid te verminderen, en de verhoogde of vermeerderde werkzaamheid van dit deel, welke zoo ligt in onregelmatige voortbrengſelen ontaardt, te onderdrukken.

Volgens dit denkbeeld heb ik mijne behandeling ingerigt, en ben hierdoor dikwerf zoo gelukkig geweest om de eerſte kiem van dit verſchrikkelijk kwaad te vernietigen, of, wanneer het knoestgezwel reeds te oud en ongeneeslijk was, ten minſte deszelfs voortgang, en zijnen overgang in Kanker, te verhoeden of te vertragen. De behandeling is zeer gemakkelijk en eenvoudig. Wanneer, na 't ophouden der maandſtonden, een knobbel in de borst ontſtaat, of een reeds aanwezige begint pijnlijk te worden, moet men bij volbloedigen

ter-

terſtond eene aderlating doen, en, wanneer daarna de pijn niet wijkt, 6 tot 8 bloedzuigers aan den knobbel zetten. Zoo in tegendeel het voorwerp niet volbloedig is, zijn de bloedzuigers alleen, zonder aderlating, voldoende. Ter uitwendige behandeling wordt verder niets vereiſcht, dan dat het deel dikwijls bevochtigd worde met het volgend mengſel:

℞ *Extr. Saturni drachm. β.*
Aq. roſar. unc. iv.
Tinctur. thebaic. drachm. ii. M.

Op den arm van de lijdende zijde zet men eene fontanel, welke in ſterke verettering moet gehouden worden.

Inwendig is, ter vermindering van ophoopingen, het gebruik van Cr. Tart. of Wijnſteen het beſte, waarvan gedurende den tijd, waarop de maandſtonden moesten komen, 1 tot 2 drachma 's daags gebruikt worden; buiten dien tijd maar alleen dan, wanneer opwellingen van bloed of pijn in de borst plaats hebben. Na 6 of 8 weken, of later, ten minſte tijdig genoeg, wanneer de knobbel wederom grooter of pijnlijk begint te worden, herhaalt men het aanleggen van de bloedzuigers, en bij zeer bloedrijken doet men, behalve dat, van tijd tot tijd nog eene aderlating. Naar gelange door den tijd de ophoopingen verminderen, moeten ook de bloedontlastingen zeldzamer te werk geſteld worden; terwijl nog, door het gebruik der laauwwarme baden, de geneeswijze merkelijk ondersteund wordt.

Ten opzigte van den leefregel, moet men alle ſterke vermoeijing des ligchaams, als ook geestrijke vochten vermijden, vooral verhitting, verkouding, gemoedsaandoeningen, heete aangezette ſpijzen en dranken, en al wat prikkelen, als ook wat het zieke deel zelve drukken en wrijven kan.

Nog onlangs heb ik eene Dame, op die wijze, bijzonder door algemeene en plaatſelijke bloedontlastingen, in een jaar tijds, volmaakt van een pijnlijken knobbel in de borst bevrijd, die ook met het ophouden der maandſtonden was ontſtaan en in Kanker dreigde over te gaan.

Ik zal mij verheugen, indien ik hierdoor oplettender op een tijdperk make, dat mij, ter genezing eens zich vormenden Kankers, het gewigtigſte toeſchijnt, en waarvan men tot nog toe dat nuttig gebruik verzuimd heeft, 't welk tot eene geneeswijze meer algemeen verdient aangewend te worden.

IET NADERS WEGENS DE BEREIDING DER OPLOSBARE BOUGIES, (*Cereolæ ſolubiles.*) Door J. W. KIRCHNER, *Med. Doct.* te *Amſterdam.*

Toen ik voor eenige jaren het Werkje van den Hoogleeraar HECKER (*) in het Nederduitsch het licht deed zien, verwachtte ik niet het gunſtig onthaal, welk het publiek mijne geringe poging heeft laten genieten. Ik oordeelde het derhalve mijn pligt, bij voorkomende gelegenheid naauwkeurige proeven met de oplosbare Bougies te nemen, en den uitſlag daarvan door middel van dit geacht Maandwerk aan het publiek mede te deelen. Dit ſchijnt mij toe, te meerder noodzakelijk te zijn, omdat mij gebleken is, dat men, met betrekking tot de bereiding en aanwending der gemelde Bougies, veelal nog niet naar behooren weet te ſlagen, — *en in de daad*, volgens de zeer korte beſchrijving, welke de Heer HECKER van derzelver bereiding geeft, zal men vele moeite en tijd verſpillen, voor dat men op het regte ſpoor komt, om de Bougies zoodanig gelijkvormig naar de evenredige grootte der *urethra* te vervaardigen, dat zij alle wenſchen bevredigen. Herhaalde pogingen hebben mij in ſtaat geſteld, om niet alleen aan mijne Genees- en Heelkundige Landgenooten eene gemakkelijker bereiding te kunnen mededeelen, maar ook vooral te kunnen doen opmerken de verſchillende evenredigheid der Geneesmiddelen, welke men daartoe behoort te bezigen. De Heer HECKER wil, namelijk, dat men bij eene oplosſing van 4 greinen *Lap. Caust.* of *Subl. corroſ.* in 4 lood gedeſtilleerd water, zoo veel *gum. arabic.* zal voegen, tot dat het eene maſſa worde, die tot het bedoelde oogmerk de behoorlijke dikte verkrijgt (†). Volgt men nu dit gegeven voorſchrift naar de letter, dan zal men in de meeste gevallen bevinden, dat de werking, welke men van de prikkelende Geneesmiddelen verwacht heeft, gee-

(*) Duidelijke Aanwijzing om de verſchillende ſoorten der *Gonorrhoea* naauwkeurig te onderſcheiden en behoorlijk te behandelen. Amſt. 1804, bij L. VAN ES.

(†) L. c. pag. 204 en 5.

geene is: want het zal een ieder, bij ſlechts een weinig nadenken, moeten blijken, wat mij de ondervinding leerde bij de aanwending der Bougies, op de gemelde wijze bereid, dat, namelijk, het irriterend vermogen der Geneesmiddelen zoodanig door het mucilagineuſe van de Gom wordt omwikkeld, dat men althans daarvan geene de minſte werking meer kan verwachten, ten zij dan alleen de mechaniſche prikkeling, welke door ieder vreemd ligchaam, in de *urethra* gebragt zijnde, veroorzaakt wordt. Alhoewel het tegen den regel is, in het tijdperk der ontſteking, bij de *Gonorrhoea*, Bougies of ſterk prikkelende *Injectiones* te laten gebruiken, liet ik evenwel de opgemelde Kaarsjes, zelfs bij aandoenlijke perſonen, in het ontſtekingstijdperk aanwenden, zonder dat dit bij herhaling meer dan de gewone mechaniſche prikkeling veroorzaakte. Om mij derhalve nog meerder van de waarheid te overtuigen, liet ik twee fleschjes van het voorſchrift No. II. gereed maken, voegde bij het eene één once Arabiſche Gom, en liet met dat, waarbij de Gom gevoegd was, het eerst inſpuiten, waarop eene geringe kittelende gewaarwording volgde; hierop wierd, ten einde de *urethra* van het vorige te zuiveren, met laauwwarm water ingeſpoten, en eene poos daarna van het fleschje zonder Gom, en nu volgde eene geweldige pijn, en zoo omgekeerd.

Om derhalve de oplosbare Bougies op eene gemakkelijke wijze naar behooren te vervaardigen, voegt men bij de eene of andere oplosſing der Geneesmiddelen, gelijk zij in het Werkje van den Heer HECKER tot inſpuiten worden opgegeven, zoo veel *Puly. gum. Arabic.*, als genoegzaam is, om de behoorlijke dikte te verkrijgen, hetwelk men best bepalen kan, indien men vooraf een gewonen bindgaren draad daardoor haalt en eenigen tijd laat droogen, waarna men gemakkelijk beoordeelen kan, of er te veel of te weinig Gom in de masſa zij. Is men hiermede gereed, alsdan neemt men katoenen of wel linnen draden, zoo veel als men naar de verſchillende dikte noodig oordeelt, ter lengte van 6 duimen, vouwt dezelve dubbeld om eene ijzeren breinaald, even als de Kaarſenmakers gewoon zijn met het katoen te doen, als zij voornemens zijn kaarſen daarvan te maken, met dat onderſcheid, dat men iederen bundel der aldus om de breinaald gevouwen draden, die een Bougie zullen worden,

den, vooraf met de bovengenoemde masſa, door middel des voorſten vingers en duims, die daarmede bezwangerd zijn, doornat maakt en regt trekt, en aldus laat droogen: want verzuimt men dit, dan kan men de ſlap neerhangende draden niet in eene menging, welke ſtijver dan het geſmolten ſmeer der Kaarſenmakers is, bij herhaling, en zelfs niet voor de eerſte keer, doopen, om er de behoorlijke korst om te krijgen, die zij moeten hebben; doch zoo men deze eenvoudige handgreep bezigt, gaat alles naar wensch; men kan ze zoo dikwijls als men verkiest dat zij dik zullen worden indoopen, en dezelve zullen glad en even dik worden.

De masſa, welke men in een ſteenen mortier tot de behoorlijke conſiſtentie gebragt had, moet, voor de bewerking, in een ſmal, diep, ten dien einde van blik vervaardigd bakje overgegoten worden; het voordeel daarvan zal men bij de behandeling best ondervinden.

Eindelijk moet ik nog hier bijvoegen, dat de kundige Apotheker AD. HUYGENS, alhier, zich alle moeite gegeven heeft, om de verſchillende ſoorten van *oplosbare Bougies* naauwkeurig te bereiden, en dezelve tegen eenen billijken prijs aflevert.

Amſterdam,
Sept. 1807.

PROEVE, OM DE BEGINZELS VAN ZAMENSTELLING, ALS VERBONDEN MET LANDSCHAPS-SCHILDERIJ, OP TE HELDEREN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 454.)

ZAMENVOEGING.

In het opmaaken onzer Schilderſtukken is het niet voldoende, enkel ſtoffen te zamen te brengen; zulks kan, ten hoogſten genomen, alleen dienen, om eene vrugtbaarheid in vinding aan te duiden; de ſtoffen moeten zulkerwijze vereenigd worden, dat men eene eenheid in 't geheel bewaare. Men betoont verbeeldingskragt in het voortbrengen der ſtoffen; dan derzelver ſchikking vordert gezond oordeel. Te maaken dat al-

alle de deelen eens Schilderſtuks ſtrekken om ſlegts éene aandoening te wege te brengen, vordert de hoogſte zorgvuldigheid. Is de vertooning ſtaatlijk, niets daarvan verwijderend mag gedoogd worden; bedoelt men, in tegendeel, het aangenaame, men hebbe alles, wat zulks zou ſtooren, weg te weeren. De Schilder zo wel als de Dichter heeft deeze les te hooren en te volgen.

Met dit alles behoeven wij ons in geenen deele te verwonderen over dat mangel aan onderrigting, op de hoogere paden der kunst, 't welk thans plaats heeft, wanneer wij in aanmerking neemen het gebrek van kundigheid bij de zodanigen, die zich voor leermeesters uitgeeven, en het aantal Tekenboeken. Eenigen houden netheid voor het hoofdvoorwerp; anderen doen den kweekeling ſtaan blijven bij een boom, of geeven, als voorbeelden van kunst, onvolmaakte ſchetzen na te tekenen: allen vergenoegen zij zich met ſtukwerk, en leggen zich niet toe om de deelen te vereenigen: terwijl een grootsch denkbeeld te verzinnelijken, het toppunt is, waartoe 's menſchen verſtand kan opklimmen. Wij zijn gehouden ons te bevlijtigen, om den goeden ſmaak, door alle eerlijke middelen, aan te kweeken: ſlaagen wij hierin niet, dat men zich dan trooste met het denkbeeld, dat na het verheevene en het groote te ſtaan op zichzelven loflijk is, welke dan ook de uitſlag moge weezen.

Veelen ontkennen de nuttigheid der kunſten; anderen ſchrijven 'er ſlegts eene nuttigheid in 't verſchiet aan toe: doch de zodanigen te wederleggen, zou even vrugtlooze arbeid weezen als te betoogen dat het beter is te zien dan blind te zijn, dat gezond verſtand dwaasheid overtreft, of het leeven boven den dood te ſchatten is. Daar wij goeddeels zintuiglijk beſtaan, is het geeven van een fijner ſmaak aan onze zinnen, door middel van weetenſchap en kunst, een zeer goed *Epicurismus*.

De beste wijze, om onze denkbeelden te verbeteren en te verheffen, beſtaat daarin, dat wij menigwerf de heerlijkſte voorwerpen, welke ons de Natuur aanbiedt, beſchouwen, en alle gelegenheden aangrijpen om Schilderſtukken te zien, die geſchiktst zijn om ons grootſche en zuivere denkbeelden in te ſtorten. — Dan wij zullen de heerlijkſte voortbrengzels van 's menſchen kunst met weinig vrugts gadeſlaan, als wij geen hooger wensch gevoelen dan enkel na te volgen: indien de edele geestdrift

van mededinging in onzen boezem niet opwelle, dan is het zeer te duchten, dat onze aanmerkingen koel en onze poogingen kwijnend zullen weezen. Dat wij dan, om zo te ſpreeken, met JACOB durven worſtelen, al ware het met een Engel!

Verſcheide middelen zijn 'er aan de hand gegeeven om de verbeeldingskragt te onderſchraagen. Deeze raadt ons, de breuken in het pleiſter van oude muuren, — geene, de aderen, door het marmer loopende, te beſchouwen; een derde prijst, als het beste, de ruwe ontwerpen aan: doch dit alles heeft weinig te beduiden. GAINSBOROUGH wordt gezegd Landſchappen geformd te hebben op tafel, door gebroken ſteenen, gedroogde planten en ſtukken glas; en CHATELAIN, met wiens ſtukken hij hoog liep, tekende zijne rotzen naar brokken kool. — Ellendige behulpzels! Vervoegen wij ons niet bij de Natuur, om 'er onze ſtoffen uit op te zamelen; verbinden wij ons onderzoek niet met de beste voortbrengzelen der Kunst — wij mogen niet verwagten, dat ons ſchilderwerk dat van GAINSBOROUGH zal overtreffen; wel, dat onze rotzen, gelijk die van CHATELAIN, na een koolmijn zullen ruiken!

De *Hollandſche* Schilders hebben, in hunne plaatslijke afbeeldingen, elk voorwerp nagetekend, gelijk het voorkwam, zonder daarin eenige verbetering te brengen. Veelen zijn van begrip, dat zulks daaraan een zeker natuurlijk voorkomen bijzette: dit gaat intuſſchen niet door, en verraadt geen klein gebrek aan ſmaak. Deeze dwaaling kleeft desgelijks de *Vlaamſche* School aan, en ſtraalt zelfs door in de Landſchappen van RUBENS. — De algemeene geſteldheid op Landſchaps-ſchilderijen ontſtaat niet enkel uit den trek om iets wel nagevolgd te zien. De Landſchappen der *Hollandſche* Meesteren behaagen uit anderen hoofde, en voornaamlijk omdat ze gemeenzaam zijn voor elks verbeelding; zij vertoonen een vreedzaam leeven, vol genot, overvloed en weltevredenheid; zegeningen, niet aan te treffen in de woelige tooneelen des bedrijfvollen leevens.

In de afbeelding van Landſchappen ſtaat ons, als *een* hoofdregel, in acht te neemen, dat wij geene tooneelen van ellende openſchuiven, of voorwerpen vertoonen, die wanſmaak baaren. Offchoon tot het vervaardigen van Landtooneelen geene hooge vlugt van denkbeelden gevorderd worde, noch ook eene bovengewoone bekwaam-

kwaamheid in het ſchikken der deelen, vorderen zij nogthans de grootſte oplettenheid in het voltooijen, zuiverheid en kieschheid in het kleuren, eenheid en eenvoudigheid, in 't geheel doorſteekende. Om ze belangrijk te maaken, moeten wij 'er al dien voorraad van kleine bevalligheden, die in onze magt zijn, aan toevoegen. Tooneelen, die op zichzelven geene belangneeming inboemen, moeten zulks verkrijgen van den arbeid des kunſtenaars; doch is een voorwerp op zichzelven groot, dan moeten wij het kleeden met al de waardigheid der kunst, gepaard met eene vaste en bezielende behandeling.

Het ſchoone in de Schilderkunst is, even als in de Dicht- en Muzijkkunst, berekend om onze zagtere driften in beweeging te brengen: in gevolge hiervan moet alles, wat hard en ſtootend is, verworpen of kunſtig bedekt worden: dit ontmoet men in CLAUDES beste ſtukken. — Dan, moet de Schilder ſterker beweegingen gaande maaken, dan behooren beelden, gedaanten, kleur, licht en donker daartoe mede te werken; als in de ſtukken van SALVATOR ROSA en een e van WILSON's groote ſchilderijen.

Afgebrokene, hoekige en donkere voorwerpen paaren zich best met het verheevene, gepaard met eene zekere maate van donkerheid en zwaare kleuren.

Geweldige gemoedsdriften gaan altoos gepaard met bedrijven, die meer of min iets hoekigs of kantigs vorderen; ſchoonheid, daarentegen, bemint de zagt golvende lijn der bevalligheid, klaar, licht en met rijkheid van kleuren uitgedrukt. In het eene geval moet alles, zo veel mogelijk, berekend zijn om ſmertlijke, in het andere om aangenaame aandoeningen te verwekken. Bergen, omhuld met wolken, en voorwerpen als door een nevel gezien, vertoonen zich altoos grootſcher, dan wanneer men ze onderſcheiden kennelijk beſchouwt.

Alle aangenaame gewaarwordingen zijn op gematigdheid gegrond: eene al te groote hoeveelheid van licht, eene overmaatige ſterkte van kleur, of van geluid, verwekt ſmert. Het is de maatigheid in eeten, drinken en ſlaapen, ja in alles, dat 'er aangenaamheid aan bijzet. De onmaatigheid van ALEXANDER's eerzugt deedt hem traanen ſtorten, omdat 'er geen meer Werelden te overwinnen vielen. — Schriklijk!

Zwaare en donkere lugten paaren zich best met het gro-

groote, terwijl de ligter en dunne zich bij het ſchoone voegen. Naardemaal de lijnen zeer dienen om beweeging en drift aan te duiden, moeten de wolken in eene ontſtelde lugt elkander hoekiger ſnijden dan aan een bedaarden hemel: want daar een regte lijn rust aanduidt, geeft elke afwijking daarvan beweeging te verſtaan: hoe nader, derhalven, de gedaanten, elkander kruisſende, aan een regthoek komen, hoe meer gewelds zij aanduiden. Dan men moet in de behandeling daarvan behoedzaamheid gebruiken. De langzaam vloeijende rivier verwekt, door haare regte lijnen, het denkbeeld van rust, in tegenoverſtelling van de hortende en ſtootende van een nederſtortenden waterval: de geweldige beweeging des blixemvuurs is altoos met ſcherpe hoeken. Het is bijkans het zelfde, of het oog, dan het voorwerp, zich beweege: wanneer het gezigt de lijnen beſchouwt, ſtuits in ſtrijdige rigtingen loopende, wekt zulks het denkbeeld op van geweldige beweeging, ſchoon 't niet de lijnen zijn, die zich beweegen, maar het oog. De gemaklijke ſlangswijze zich vormende lijnen, een vloeijenden ſtroom of effen weg verbeeldende, dienen wonderbaar om verſchieten op te leveren. Dit zelfde, met voorzigtigheid aangelegd, zal, in het ſchilderen van wolken, het oog op een afſtand verwijderen en het bedrog onderſteunen.

Lieden, die geene gelegenheid hebben om zich menigmaal bij uitmuntende Schilderſtukken te vervoegen, zullen grootlijks baat vinden in eene goede Prentverzameling; dan men moet ze niet gebruiken om 'er uit te ſteelen, (dit is verre beneden de waardigheid van een grooten en boven afhanglijkheid verheeven geest) maar om 'er zich in te oefenen, en ſchilderkundigheden van allerlei aart uit op te doen.

Een niet zeer veel beduidend oorſpronglijk Schilderſtuk is altoos meer waard dan een, zamengelapt uit geſtolene brokken. De kunſten zouden onzer najaaginge onwaardig weezen, konden wij daarin gemaklijk een hoog toppunt bereiken. Wij moeten, derhalven, voelen wij ons door zugt om uit te ſteeken aangeſpoord, ons den tijd niet laaten ontrooven door vadzigheid: elken dag moet 'er iets gedaan worden, willen wij gelukkig ſlaagen. Hij, die lust gevoelt om te werken, moet gereed weezen om dit offer toe te brengen: verwaarloozen wij heden de gelegenheid, wij zullen morgen 'er ons minder toe geneigd

heigd voelen, en wij zijn in de volſlaagenſte onzekerheid, of 'er een tijd zal komen, waarin wij dat zelfde vuur voelen opblaaken. Dat elk, daarom, ſpaarzaam zij omtrent zijnen tijd, welks duur zo onzeker, en welks verlies onherſtelbaar is!

In de ſchikking onzer ſchilderſtoffe hebbe men te vermijden alle geregelde en afgemeetene gedaanten in de voorwerpen, als regthoekige, ronde, of andere geometriſche gedaanten. Die geregeldheid, welke de ſchoonheid van een Gebouw uitmaakt, zou wanſtallig in eene Landſchaps-ſchilderij weezen. Indien een lange lijn van den horizont, of van eenig ander voorwerp, in 't oog valt, moet men, verſcheidenheidshalve, eenig gedeelte donker laaten, indien men dezelve niet kan afbreeken; in het vervaardigen van wolken vinden wij ons in de gelegenheid om de kragt te vermeerderen, door 'er eene kleine tegenovergeſtelde rigting in te brengen. Weinige dingen zijn zo onbevallig als verveelende horizontaale lijnen, de eene de andere volgende.

Dan, hoe wenschlijk de verſcheidenheid ook moge weezen, behooren wij op onze hoede te zijn om geene gemaakte tegenſtellingen te vormen: dit uiterſte is nog ſlimmer dan het andere. Wij behooren ook in de zamenſtelling zorg te draagen, dat een gedeelte van ons ſchilderſtuk niet te zeer overlaaden zij; maar de deelen als tegen elkander af te weegen: dit past niet alleen op de voorwerpen, maar ook op het chiaro-ſcuro en het koloriet, om het bontplekkige te voorkomen.

Het is geen ongewoone misſlag, te veel deelen in eene zamenſtelling te hebben: dit moet vermijd worden in ſtukken van eenen verheeven aart, die eenvoudigheid en weinig bijſieraad vorderen: tot kleinigheden af te daalen, zou de eenvoudige waardigheid, welke zodanige ſtukken vorderen, wegneemen. De agtergronden in zommige van Sir JOSHUA's Schilderijen zijn in den hoogſten ſtijl der Landſchaps-ſchilderije.

Voorts zal het onze pligt weezen, onszelven, zo veel mogelijk, te ontdoen van vooroordeelen, bij het beſchouwen der werken van kunst. Laaten wij ons door partijſchap voor éénen Meester inneemen, wij derven het voordeel, 't geen wij van allen behooren te trekken. Dat wij ook, in geenen deele, het gedrag volgen der zodanigen, die oude Schilderſtukken beſchouwen om derzelver uitmuntenheden te vinden en te bewonderen, en

de nieuwe alleen om 'er gebreken in te ontdekken en dezelve te veragten!

Schilderen beſtaat niet, gelijk reeds is opgemerkt, naar zommiger onkundigen veronderſtelling, in de kunst om eenvoudig de Natuur na te bootzen: neen, neen; dezelve vordert den bijſtand der Rede, en wel van volklonke Rede, om te oordeelen wat voor de Kunst geſchikt is; dit maakt het tot eene Kunst: eene beperkte kundigheid zal iemand ſlegts in ſtaat ſtellen om een navolger te worden. Nogthans ſtaat aan te merken, dat, indien onze Zamenſtelling zich niet verheffe boven 't geen de Natuur in 't algemeen vertoont, dezelve min belangrijk zal weezen dan een onverſchillig landtooneel, geſchikt om onze plaatslijke kundigheid te vermeerderen.

Uit alles, wat wij hebben aangemerkt, volgt, dat onze geest nimmer moet aflaaten van 't geen ſchoon of groot is na te jaagen. Dat wij, derhalven, door een ingeſpannen onderzoek, poogen, eene Natuur van ons eigen maakzel, dat ik zo ſpreeke, te vormen, edeler en waardiger, is het mogelijk, dan die zich onzen oogen biedt; dan zullen wij eene geestdrift gevoelen in onſe kunstbeſtaan en poogen, welke zich niet laat voldoen met eenigen trap van volmaaktheid, dan die, als 't waare, de vrugt is van een ſcheppend vermogen!

ADRASTUS, DE KLUIZENAAR.

(Naar 't *Engelsch* van den Heere W. JACKSON.)

Niet lang geleden kreeg een Heer, wiens weezenlijken naam ik onder dien van ADRASTUS zal verbergen, het in den zin, de menschlijke zamenleeving te ſchuwen, en zich ter woon te begeeven in eene geringe hut, nog te vinden tuſſchen *Brecknot* en den daar bij liggenden berg, de *Beacon* geheeten. De plaats, ſchoon eenzaam, was niet geheel voor 't oog verborgen; daarenboven moest hij zijne leevensnoodwendigheden op de markt te *Brecknot* koopen of doen koopen; zo dat het niet onbekend was, dat daar ter plaatze een Perſoon op zichzelven leefde. Dagelijks kwam er ook eene eenigzins bejaarde Vrouw, om het huiswerk te doen; 't zelve verrigt hebbende, ging zij heen; ook kwam er van tijd tot tijd iemand, om te vraagen of hij iets uit de Stad behoefde;

deeze beide perſoonen uitgezonderd, mogt ADRASTUS gezegd worden alleen en als een Kluizenaar te leeven.

Bij ongunſtig weer, bleef hij ſteeds in huis; bij ſchoon weer doorkruiste hij de valeijen of beklom de hooge bergen van den ſchoonen oord, dien hij ter verblijfplaatze hadt uitgekoozen. Nu eens ging hij met een traagen en deftigen tred, dan met een ſnellen en verhaasten ſtap; zijn geheel voorkomen hadt niets van dat eens gewoonen mans, inzonderheid daar hij nu en dan ſtil ſtondt en peinsde bij een gewoon voorwerp, waarin hij veel ſcheen op te merken, 't welk een gemeen oog niet zag. Deeze en andere ſoortgelijke omſtandigheden deeden ADRASTUS aanzien voor een man van een bijzonder character, en, ſchoon men altoos van hem ſprak als een grillig weezen, liet men hem, daar hij verre was van iemand het minſte te beledigen, in vrede zijne dagen doorbrengen. Dit was de grootſte gunst, welke hij wenschte dat de wereld hem bewees.

Op een zomerſchen morgen klom hij, zijn eeten voor dien dag in zijn zak medegenomen hebbende, de *Beacon* op, en zette zich neder op den rand van de ſteilte, die de valei van *Uske* overziet. Hij bevondt zich, 't is waar, alleen; doch de omringende voorwerpen verſchaften hem zulk een ſchielijk opeenvolgenden vloed van denkbeelden, dat, eer hij half met de bepeinzing van een voorwerp gedaan hadt, een ander zich aan zijnen geest opdrong; dit alles verſchafte hem die aangenaame verſcheidenheid, welke men veronderſtelt dat alleen in de verkeering met menſchen genoten wordt. De honger begon te prikkelen; hij haalde zijn koud ſchaapenvleesch en brood voor den dag; niet weetende dat hij beſpied wierd, at hij met een ſmaak, onbekend bij de zodanigen, wier tong door ſterk aangezette ſpijzen moet geprikkeld worden.

„ Veronderſtel dat gij dit doorſpoelde met een glas Punch," ſprak een Heer, agter hem opkomende, die behoorde tot een talrijk gezelſchap, van beide de Sexen, van *Brecon* gekomen, om een dag op dien berg te ſlijten. — „ Zeer gaarne," antwoordde ADRASTUS, die zich over die onverwagte aanſpraak geenzins onthutst vondt. Hij rees op van zijn uitverkooren plekje gronds, en vervoegde zich bij het gezelſchap, 't welk hunnen drank vermengde met het zuiver water uit eene daar zijnde natuurlijk gevormde waterkom.

„ Ik bid u, Mijnheer," ſprak de Vreemdeling, die hem hadt uitgenoodigd, „ kunt gij met mogelijkheid reden geeven van deeze waterfontein op den top van een berg? of van die ronde kom in gindſche laagte, welke men mij vertelt dat onpeilbaar diep is?" — ADRASTUS hernam hierop: „ Ik zou een voldoend antwoord kunnen geeven op uwe vraag; doch zulks zou een te groote inbreuk maaken op de onderwerpen van een meer algemeen onderhoud." — De ander verklaarde: „ Dit was juist het voorwerp, 't geen

„ onze aandagt trok; en de kortſte weg, om een nieuw ge„ ſprek aan te vangen, is zeker, dit eerst af te doen." — „ De waterfontein," ſprak ADRASTUS, „ wordc misſchien „ van vogt voorzien door de dampen, welke doorgaans op „ den bergtop rusten, of het komt van beneden op, gelijk „ water door zand opwelt, — misſchien werken de beide „ oorzaaken zamen; — het is eene gewoone zaak."

De Dames luisterden met een greetig oor na den Berg-wijsgeer, wanneer de Gids hun influisterde, wie de man was, dien zij daar toevallig ontmoet hadden; teffens een verſlag doende van zijn zonderling character, zo veel de korte tijd toeliet. Het geſprek werd nu algemeener. „ Het water is „ lekker," zei eene Dame. — „ Het maakt uitſteekende „ Punch," ſprak een Heer. — „ Daar is," liet een ander hier op volgen, op het meir wijzende, „ een groote Punch-kom hier „ beneden!" — „ Die kom," ſprak ADRASTUS, „ was een„ maal zo vol vuur als thans vol water." Eene algemeen betuigde verwondering deedt hem eene korte poos zwijgen; dan hij voer voort: „ Deeze berg was in vroegeren tijde een *Vol„ cano*; die ronde kom is de *Crater*; — men ziet hier het „ zelfde als op twintig andere bergen in *Wales*; alle deeze „ hebben *Craters*, nu kleine ronde meirtjes geworden van „ eene zeer groote diepte."

Deeze taal werd niet verſtaan door het gezelſchap, 't welk meer wist van Punchkommen dan van *Craters*. ADRASTUS werd door allen aangezien voor iemand, die wat krank van harsſenen was, behalven door den Perſoon, aan wien de Gids iets van hem gezegd hadt, en die daarop een zeer vreemden inval kreeg, een beſluit te wege brengende, waarvan wij vervolgens moeten ſpreeken.

Als de ham, het vleesch, en het verder opgezette, genuttigd, en de punch met ſmaak gedronken was, verliet het gezelſchap den berg, ADRASTUS vaarwel gezegd hebbende. In het afdaalen ging ADRASTUS de onderſcheide beddingen des bergs na, ſloeg de verkleining der voorwerpen op eenen afſtand gade, en de toeneemende verſlaauwing in het verſchiet. Met gepeinzen daarover kwam hij t'huis: dan, de maan door zijn telescoop bekijkende, benam dit eenige uuren van zijne nagtrust.

Wanneer het gezelſchap na *Brecon* terugging, onderrigte de Geleider 't zelve breeder over alles, wat hij wist en gehoord hadt van deezen ADRASTUS; en, ſchoon een groot gedeelte van het laatſte onwaar was, voelde de Heer, van welken wij boven gewaagden, zich daardoor getroffen. Wij zullen hem CRITO noemen. — CRITO behoorde tot dat ſlag van weezens, die zichzelven voor vernuften houden, zich verbeelden dat zij ſmaak hebben en kunstoordeel bezitten, en het ſtoutst ſpreeken over 't geen, waarvan zij het minst weeten; die nim-

met

mer eenig weezenlijk genoegen des leevens ſmaaken, ſchoon zij ſteeds op het bejag daarvan uit zijn. — Deeze CRITO, de ſtaage bezigheid en opgeruimdheid van ADRASTUS overweegende, begreep, dat in afzondering te leeven het éénig middel was om genot van het leeven te hebben, en beſloot daarom zich af te zonderen. — Hij verwijlde niet lang met de volvoering van dit plan, en verkoos voor zijn verblijf eene zeer eenzaame plaats bij de meiren in *Cumberland*. — Weinig oogenblikken was hij in zijne uitgezogte eenzaamheid gezeten, of verveeling greep hem aan, en hij was binnen kort, in zijn oog, de ellendigſte aller menſchen. Hij vatte een misnoegen op tegen ADRASTUS, door wiens voorbeeld hij zich hadt laaten verlokken. Hij beſloot, zijne voorgaande leevenswijze te hervatten, maar teffens onder weg ADRASTUS een bezoek te geeven. Te *Brecon* zijnde, ging hij de hut des Kluizenaars opzoeken, en hadt met deezen de volgende zamenſpraak.

CRITO. De laatſte keer ontmoetten wij elkander op dien berg — herinnert gij u mijn perſoon, Mijnheer?

ADRASTUS. Ik durf zeggen dat ik het welhaast zal doen — eene kennismaaking met mij op een berg is een heilig ding — het ſtaat niet gelijk met de inleiding tot een ſtaatſiebezoek.

C. Ik bemerk dat gij nog die zelfde vrolijkheid van geest hebt, welke mij eerst bewoog om mij te verbeelden, dat uw afgezonderd leeven zulke gelukkige uitwerkingen hervoortbragt. — In gevolge hiervan verkoos ik ook de afzondering: met veel verveelings hield ik het éénen dag uit: indien ik, op den volgenden, mijn jammervolle cel niet verlaaten had, zou ik na de digtst bij gelegene ſtad om een piſtool of een ſtrop hebben moeten zenden. — Gij hadt mij misleid.

A. Verwonderlijk! Iemand gelijk gij, die met de wereld bekend zijt, (want dit wil ik veronderſtellen) moet dikwijls gehoord hebben, dat men op het voorkomen niet moet vertrouwen; — misſchien ben ik een bedrieger: maar ik wil u niet misleiden, — ik ben daadlijk die ik ſchijn te weezen, — uw misſlag ligt hierin, dat gij uzelven en mij voor weezens van dezelfde klaſſe hieldt. Doch wat zegt een onzer Dichteren: „ De eene mensch verſchilt meer van een anderen „ mensch, dan een mensch van een beest."

C. Dit is zeker, dat *Ik* geen vermaak in eenzaamheid vind; *Gij* vindt hetzelve.

A. Gij vergist u op nieuw. Eenzaamheid is voor mij het ſchriklijkſte van alle denkbeelden: om welke reden ik nimmer alleen ben.

C. Dan was ik verkeerd onderrigt.

A. Ik beken de ſchijn is tegen mij; maar, om het regt uit te drukken, in deeze mijne leevenswijze, verwijderd van het gewoel der wereld, vind ik tongen in boomen, boe-

ken in ruiſchende beeken, ſpreekers in ſteenen, en goed in alles. Wat ik zie, wat ik hoor, is voor mij eene ſtof van vermaak, van leering, welke misſchien meer beduidt, dan ik zou ontvangen, indien ik het in de verkeering met menſchen zogt. De Werken der Natuure, op zichzelven beſchouwd, leveren eene ſteeds-ſpringende bron van onderhoud op voor eene ziel, die zich de waarneeming hebbelijk eigen gemaakt heeft. — Een door letteroefening beſchaafd verſtand ſchept groot genoegen in zich voor den geest op te roepen de plaatzen uit de Dichters, toepaſſelijk op de ontmoete óf omringende voorwerpen; en wanneer hij deeze plaatzen leest, brengt hij ze over tot het voorwerp of de omſtandigheid, die ze den Dichter inboezemde. Dezelfde wederkeerige toepaſſing gaat door ten opzigte van de Schilderkunst. Men beſchouwt in de Natuur de tooneelen, die de verbeelding aanvuurden van eenen SALVATOR, POUSSIN, RUYSDAAL; en de ſchilderijen zelve herinneren ons die verzameling van voorwerpen, aan welke wij die voortreflijke blijken van vernuft te danken hebben. — Daarenboven is er geen Inſect, geen Steen, of dezelve levert een voorwerp op van naſpeuring in de Natuurlijke Hiſtorie of in de Wijsbegeerte. — Noemt gij dit Eenzaamheid? Bevind ik mij niet altoos in goed, zeer goed gezelſchap?

C. Gij hebt eene bijzondere wijze van denken, — al dit is *voor mij* niets; — maar veronderſtel dat het ſlegt weer is, en dit uwe beſpiegelende omzwervingen onmogelijk maakt?

A. Sla uw oog op deeze planken; ze zijn bezet met omtrent vijftig Boekdeelen van de uitgeleezenſte *Engelſche*, *Franſche* en *Italiaanſche* Schrijvers, — in deezen omſlag eenige Teekeningen van de beste Meesters, — daar ligt een ſtapel Muzijkſtukken, en ginds ſtaat een uitneemende Piano-forte. — Is dit Eenzaamheid?

C. Ik heb geen ſmaak in leezen, ſchilderijen, of muzijk — dit is *uwe* liefhebberij. Ik begeer een Nieuwspapier bij het ontbijt, — Schilderijen zijn ſchoon bij de ten toonſtelling, wanneer de Kunstzaal vol volks is, — en als ik Muzijk verlang, dan gaa ik na de Opera, en daar ook geeft het gezelſchap mij het meeste genoegen. — Ik ben in dit alles niet zonderling; alle lieden van ſmaak ſtemmen hierin met mij overeen.

A. Maar hoe hebt gij, met dusdanige denkbeelden vervuld, het in de gedagten kunnen neemen om een eenzaam leeven te beproeven? Indien het u niet te zeer verveele, ſlaa mij dan toe, u eenige weinige aanmerkingen over de Afzondering voor te leezen, die ik onlangs, op eenen regenagtigen dag, ontwierp. Eenige bijzonderheden zijn op u niet ontoepaſſelijk, ſchoon het onderwerp betreft de voeglijkheid van een afgezonderd leeven voor lieden in jaaren gevorderd, 't welk zeker uw geval niet is. Geeft gij mij vrijheid van mededeeling deezer mijne denkbeelden?

C. Gij

C. Gij zult mij verpligten.

A. Die verpligting kan niet groot weezen. (*Hij leest.*) Het denkbeeld van jonge lieden, om zich der wereld te onttrekken, is te ongerijmd om hier in aanmerking te komen; doch er doen zich gewigtige en bondige redenen op ter Afzondering, voor lieden van jaaren; schoon het niet zonder uitzondering zij.

De zodanigen, die gelooven, dat de voorbereiding tot den dood noodzaaklijk is, en het van aanbelang oordeelen, hunne gedagten niet te laaten verontrusten door de beslommeringen deezer wereld, vinden in de Eenzaamheid niets, 't welk hunne aandagt stoort, of hunne overdenkingen aftrekt.

Indien wij ons leeven in werkzaamheid hebben doorgebragt, eene groote rol met luister gespeeld, of uitsteekende persoonlijke hoedanigheden bezaten, zal de bewustheid, dat die vermogens verzwakken, ons kwellen, en eene steeds springende bron van verdrietlijkheden en onaangenaamheden zijn, wanneer wij ons langer blijven onthouden op de woelige tooneelen der Zamenleevinge.

Schoon het lichaam moge vervallen en verzwakken, zal men, mogthans, indien de zielsvermogens derzelver kragt blijven behouden, in de Afzondering de gelegenheden ontwijken, om het verval onzer persoonlijke vermogens aan den dag te leggen. De Eenzaamheid verschaft gelegenheid om verstandige vermaaken te genieten, misschien in eene grootere maate. Door de ondervinding kunnen wij geleerd hebben, onszelven op de regte waarde te schatten, over de menschen en menschlijke begrippen te oordeelen; en, weetende dat deeze genietingen de eenige ons overgebleevene zijn, schatten wij ze hoog, als onze eenige en eigene bezittingen.

De Afzondering stelt het desgelijks in onze magt, het leevensoverschot ongestoord te genieten, en niet afgebroken door de tusschenkomst der zodanigen, die geene andere bezigheid vinden, daar zij voor zichzelven niet werken, dan anderen te stooren, en ons, mag ik het zo uitdrukken, aan onszelven te ontstreelen. — Deeze redenen vinden alleen haare toepassing op de zodanigen, die iets hebben om hunne aandagt en denkbeelden leevendig te houden, en uit eigen bron genoegens putten.

C. Hiermede bedoelt gij *uzelven.*

A. Maar voor lieden van een tegenovergestelden aart is, in tegendeel, de Afzondering geheel ongeschikt.

C. Dit slaat op *mij.*

A. Zodanige lieden moeten bij hunne gewoone bezigheden blijven: zij zijn, door hebbelijkheid, en mangel aan zielswerkzaamheden, ongeschikt voor eenige andere leevenswijze. Dat, derhalven, een Handwerker, een Koopman, die zijn leeven lang dit beroep gevolgd heeft, in dien kring blijve, schoon

zijne middelen veel grooter zijn dan zijne behoeften vorderen. — Afzondering is deezer jammerſtaat.

C. Regt zo! regt zo!

A. De zodanigen, die hunnen jeugdigen leeftijd in losbandigheid hebben doorgebragt, moeten dien zelfden leefkoers blijven volgen, of niets doen; welk laatſte de onaangenaamſte ſtaat van allen is. Uit aanmerking hiervan hel ik veel meer over om te beklaagen dan om te berispen de perſoonen van de andere Sexe, die, om de verveeling van niets te doen te ontwijken, ſteeds blijven aanhouden met zich na plaatzen van vrolijke verlustiging te vervoegen, en, ſchoon zij niet kunnen medeſpeelen, in de kaarten kijken. — Afzondering is, derhalven, alleen geſchikt voor de zodanigen, die, eene bron van genoegen *in zichzelven* bezittende, daarin bezigheid en gelukzaligheid vinden. Hier eindigt mijne Predikatie.

C. En mijn bezoek. Vaarwel!

DE VOORZIENIGHEID.

Een Zwitzersch Verhaal.

Wat eischt de Ongeloovige, om aan de Voorzienigheid te gelooven? — Dat zij, ten allen tijde, door zekere en treffende voorvallen wordt geſtaafd. Elk onzer zou die Goddelijke Voorzienigheid kunnen herkennen, door ſlegts acht te geeven op de gevolgen zijner daaden, zoo goede als kwaade. Ook in onze dagen ontbreekt het niet aan treffende voorvallen. Ziet hier een daarvan, 't welk ik ter deezer plaatze (*) heb vernomen, en waarvan alle de omſtandigheden zeer opmerkelijk zijn. Volgens de Wet is ieder verleid Meisje, wanneer zij op het laatſte loopt, verpligt, zich bij het Geregt aan te geeven. Dit verrigt zijnde, wordt het Meisje na een hospitaal gebragt, alwaar zij met de grootſte menschlievendheid wordt opgepast; niet vroeger dan zes weeken na haare bevalling verlaat zij deeze wijkplaats; thans wordt zij met de grootſte ſchandvlekking belaaden. De ſcherpregter komt haar op klaaren dag afhaalen, zet haar eene kroon van ſtroo op het hoofd, en voert haar door de geheele ſtad, omringd van eenen hoop ſpotboeven, die rondom deeze ongelukkige verzamelen, en haar vervolgen, met ſlijk werpende; de uitjouwingen en beſpottingen van allerlei aart verzellen haar tot aan de poorten der ſtad; hier geeft haar de beul drie ſchoppen tegen haar agterſte (zoo luidt de Wet) en zet haar buiten de ſtadspoorten. Zij heeft, wel is waar, vrijheid om den volgenden dag daar te blijven;

(*) *Bremgarten*, in *Zwitzerland*.

ven; doch naa dusdanig eene behandeling maakt men niet ligt gebruik van dat verlof. Deeze ongelukkigen worden meestal openbaare hoeren, of zijn ook wel genoodzaakt, haar brood te bedelen. In den aanvang van mijn verblijf te *Bremgarten* (zegt de Schrijver van dit Verhaal) was ik getuige van dit haatelijk tooneel, en ik dagt dat de ijsfelijkſte misdaad, de kindermoord, hier algemeener zijn moest dan elders. Omtrent zes maanden daarna verhaalde ons de eerſte Wethouder van *Bremgarten*, de Heer HONEGRE, die ons dikmaals kwam bezoeken, het volgende geval. 's Morgens van den voorgaanden dag zag een rijke landman uit de nabuurſchap, terwijl hij langs de *Reuſ* liep, aan den oever dier riviere, een dennenhouten doos, door een rietbos vastgehouden. Hij nadert, grijpt de doos, opent dezelve, en vindt er een eerstgeboren dood kind in; hij brengt die doos bij den Wethouder, alwaar het verhaal van dit voorval in geſchrift wordt geſteld. Eene Wet, niet minder vreemd dan de boven vermelde, beveelt in dit geval, op ſtaande voet, *een bezoek der matronen* bij alle de jonge meisjes der ſtad, ten einde door een onderzoek, waaraan elk zich moet onderwerpen, te ontdekken, wie de ſchuldige zij. Spoedig verſpreidt zich het gerugt van dit bezoek door eene kleine ſtad; het komt ter ooren der misdaadige, die, zonder tijd te verliezen, hoewel zij eerst 's morgens ten zes uure was bevallen, uit de ſtad vlugt, in de maand Februarij, en zich in de nabuurſchap gaat verſchuilen, althans zoo als men onderſtelde. Hier eindigde het verhaal van den Heere HONEGRE. Ziet hier het vervolg. Dit rampzalig ſchepzel nam de vlugt op de bergen, met ſneeuw bedekt, zes mijlen van *Bremgarten*. De Wet beval, haar te vervolgen; men vondt haar op ſterven liggende; men voerde haar terug na *Bremgarten*. Door de rijkelijk toegebragte hulp bekwam zij wederom; doch zij bleef verlamd aan de beide beenen. Men zette haar gevangen buiten de ſtad, in een toren, welken wij uit onze venſters zien konden. Bij haar eerſte verhoor bekende zij alles; zij verhaalde, dat zij, tien maanden geleden, met het aanbreeken van den dag, zich alleen in het veld bevindende, met een man, welken zij nooit gezien hadt, zij zich door dien onbekende hadt laaten verleiden; dat zij eerst 's anderendaags hadt vernomen dat de man gehuwd was; dat zij toen haaren misſlag verfoeide, en zedert dat oogenblik haaren verleider niet gezien hadt. Niettegenſtaande haare misdaad, waren alle haare Regters met deeze ongelukkige om haare jonkheid (zij was nog geen zeventien jaaren oud) en om haare openhartigheid met haar begaan. Aan het einde van het verhoor deedt men den man, die, zonder haar te kennen, de aankondiging hadt gedaan, binnenſtaan, om hem tegen haar te verhooren. Zoo dra de aanbrenger en de misdaadige in elkanders tegenwoordigheid waren verſcheenen, vertoonden zij

blijk

blijk van de uiterſte verbaasdheid; het Meisje viel in flaauwte; haaren verleider en den vader van haar ongelukkig kind herkende zij in den Man, die haare misdaad hadt aangebragt. De Regters deeden al wat zij konden om het ongelukkig Meisje te behouden; men luisterde haar in, dat, indien zij, in het openbaar verhoor, alles ontkende, zij niet zou kunnen veroordeeld worden; doch zij volhardde bij haare bekentenis, verzogt om een Biegtvader, en bemoeide zich nergens mede dan met den dood. Haar vonnis wierdt haar aangekondigd, naar het gebruik deezer plaatze, niet in eene aanſpraak, maar op eene zinnebeeldige wijze, door het breeken van een verzilverd ſtokje, en hetzelve aan haare voeten te werpen; dit bedrijf, met een ſomber ſtilzwijgen volvoerd, door eenen Regter in lang rouwgewaad gekleed, is een onherroepelijk doodvonnis. De Heer HONÈGRE verhaalde ons, op den dag haarer veroordeelinge, deeze bijzonderheden. Hij zeide ons, dat dit ongelukkig ſlagtoffer van een zwak oogenblik 's anderendaags zoude onthoofd worden. Hij voegde er nevens, dat er nooit in de ſtad zelve halsſtraffe wierdt geoeffend, en dat er zelfs geene plaats in de nabijheid was, daartoe afgezonderd, maar dat, naar landsgebruik, met het aanbreeken van den dag, door het lot zou beſlist worden, op welk ſtuk lands in dien oord het vonnis zou volvoerd worden. Wij allen merkten aan, dat het wel een zeer treffend voorval zijn zoude, indien het lot het land des verleiders aanwees. Dit gebeurde met er daad; de Heer HONÈGRE liet dit ons 's anderendaags weeten; en de plegtige wijze, op welke de loting bij deeze gelegenheid geſchiedt, gedoogt het geringſte vermoeden van bedrog niet. Aldus voerde de Voorzienigheid dien man na den oever van de *Reuſ*, om hem eene misdaad te doen aanbrengen, van welke hij de heillooze oorzaak was. Daarenboven wilde de Hemel, dat het land des verleiders met het bloed van zijn ſlagtoffer wierdt beſproeid, en dat de verleider van de onſchuld voortaan de vrugten van zijnen arbeid niet zoude kunnen inzamelen, zonder zijne misdaad en dit verſchrikkelijk uiteinde zich te herinneren. Gaarne merkt het volk overal de werkingen der Voorzienigheid op, omdat het, in zijne eenvoudige leevenswijze, minder belangs dan wij heeft in het niet erkennen van dezelve. Zoo zeer was het volk te *Bremgarten* door alle de verwonderlijke omſtandigheden van dit voorval getroffen, dat het de eigendommen des verleiders wilde gaan verwoesten; veel moeite kostte het, de onſtuimigheid deezer eerſte opwellinge te beteugelen. De ſchuldige hieldt zich verborgen, en op raad der Wethouderen zelve was hij genoodzaakt, zonder verwijl, dat is, voor een ei en een appel, zijne eigendommen te verkoopen, en voor altijd zijn vaderland te verlaaten.

DE REIZIGER GRIFFITHS EN DE TURCOMANNISCHE VROUW.

(Uit J. GRIFFITHS *Travels in Europa, Asia Minor and Arabia.*)

Tusschen *Koniah* en *Ereklee* doet zich eene romaneske vlakte op. Aan de noordzijde van dezelve hadt zich een Stam *Turcomannen* gelegerd. — Volstrekt melk behoevende, besloot ik mij derwaards te vervoegen, om die behoefte te voldoen. Hunne tenten naderde ik met een langzaamen stap en schijnbaare rustigheid. Verscheidene trok ik voorbij, zonder eenige waarschijnlijkheid te ontwaaren, dat ik in mijn oogmerk zou slaagen. Kinderen alleen ontdekte ik ter plaatze waar ik mij bevond. De Mannen waren, met hunne kudden van schaapen en geiten, op een zekeren afstand. — Verder gaande, zag ik eene Vrouwe, aan den ingang van eene kleine tent, bezig met het verrigten van eenig huislijk werk. Mij verzekerd houdende, dat eene vervoeging tot de gevoeligheid der Vrouwlijke Sexe, met betaamelijkheid, door iemand, die gebrek hadt, niet zou afgeweezen worden, hield ik haar mijn' ledigen houten drinknap toe, keerde denzelven om, begroette haar naar 's lands wijze, mijn verzoek door spreekende gebaaren aandringende.

De schoone *Turcomanne* bedekte schielijk haar aangezigt, en sloop in de tent. — Zij was alleen. — Ik deed geen stap verder; tot dat eene nieuwsgierigheid, welke af te keuren mij niet wel zou voegen, haar aanzette om van agter het behangzel der tent te gluuren. — Zij zag dat ik niets ergs bedoelde; mijn omgekeerde drinknap bleef getuigenis draagen van mijne behoefte, en eene herhaalde groete smeekte andermaal om haare gastvrijheid.

De vreesagtigheid haarer Sexe, de landsgebruiken, en zelfs de vrees van gevaar, weeken voor de goedaartigheid van haar hart. Zij keerde weder na het binnenste van de tent, kwam spoedig terug met eene melkkruik, en, tot mij naderende met een meer dan half afgewend oog, vulde zij mijnen drinknap tot den rand, en verdween. — Haar gedrag bevestigde mij de waarheid van alles, wat ik gehoord had wegens de goedhartigheid der Sexe, en versterkte mijn vertrouwen op de Vrouwen, geduurende het overige van mijne reis, wanneer ik eenig betoon van vriendschap behoefde onder Volken, vreemd van de wetten der Gastvrijheid. En ik mag er bijvoegen, dat ik mij in dit vertrouwen nooit te leur gesteld vond.

ANEKDOTEN VAN DEN BEROEMDEN FRANSCHEN KUNSTSCHILDER DAVID.

Koning LODEWIJK DE XVI hadt den Heere DAVID eene wooning in de Louvre vergund. De Graaf D'ANGEVILLIERS zondt den Kunstenaar bij den Heer PECOUL, opziener van 's Konings gebouwen, ten einde met hem schikkingen te beraamen aangaande zijn nieuw verblijf. Deeze Opziener was een ijverig voorstander der fraaie kunsten; en getroffen door des Heeren DAVIDS groote talenten, viel hij hem in de rede, te midden van zijne ontwerpen van verdeelinge, tot hem zeggende: „ Maar dat is een verblijf voor een ongehuwden: „ denkt gij het altijd te blijven?" — „ Ik weet het niet." — „ Laat de verdeelingen voor mij over, en kom bij mij eeten." De Heer DAVID nam het aan. Na den maaltijd verzogt de Heer PECOUL hem alleen te spreeken. „ Gij hebt te *Rome* den broe„ der van mijne dochter gekend; gij hebt haar gezien; indien „ zij u behaage, en zij behaagen in u hebbe, schenk ik u haare „ hand, en voeg er vijftigduizend Ecus nevens." Na verloop van acht dagen tradt de Heer DAVID met haar in den echt.

Vier kinderen heeft hij in dit huwelijk verwekt: te weeten, twee Tweelingdochters, thans aan Kolonellen gehuwd, een Zoon, die in dienst is, en nog eenen Zoon, welke studeert.

Omtrent dien zelfden tijd ontving de Heer DAVID bestelling, van Mevrouwe de Maarschalkin VAN NOAILLES, om een *Christusbeeld* voor haar Bidvertrek te schilderen. Deeze CHRISTUS was een schoon Akademiebeeld. In 't eerst was de Maarschalkin er van verrukt; doch ten laatste herkende zij in dit *Christusbeeld* een zeer schoonen soldaat van de Koninklijke lijfwagt, die voor model hadt gediend. Haare godsvrucht wierdt er door geërgerd; zij zondt de schilderij aan den Kunstenaar terug, met de verklaaring, nimmer voor zulk een beeld te zullen knielen. Vergeefs gaf de Kunstenaar tot antwoord, dat het oogmerk alles heiligde; vergeefs noemde hij verscheiden Nymfjes, naar welke men Heilige Maagden hadt geschilderd. De zaak kwam in proces. Ligt kan men denken, dat de Kunstschilder het won; het regt was op zijne, en het belachelijke op de andere zijde.

GEPAST ANTWOORD.

De brieven van uw hand zal ik ter drukpers geven!
Dus dreigde een Muscadin zijn schrandere meestres:
Zeer goed, dus antwoordt zij; 'k zal niet voor d'inhoud beven;
Voor 't minst, indien ik blooz', is 't enkel om 't adres!

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

GEDENKINGEN OVER DE OORZAAKEN VAN HET TOE- EN AFNEEMEN DES RIJKDOMS.

(Ontleend uit de *Principes d'Œconomie Politique.* Eene Prijsverhandeling van N. F. CANARD, *Hoogleeraar in de Wiskunde op de Centraal-School van Moulins*, met den Prijs bekroond door het Nationaal Instituut van Frankrijk, als het beste Stuk over de Politieke Œconomie.)

Rijkdom is de opeenhooping van dat gedeelte des overschots van arbeid, welk men van de verteering heeft afgetrokken, en waaruit de eigendom, van welke benaaming ook, den oorsprong ontleent. Rijkdom is, derhalven, het overschot des arbeids, boven 't geen de algemeene verteering vordert. Om te ontdekken hoe verre die meerderheid des arbeids mag worden uitgestrekt, en met welke gevolgen dezelve gepaard gaat, is het noodig te onderzoeken, welke beweegredenen oorspronglijk de menschen tot arbeid en verteering aanzetten.

Menschen, die de middelen verkreegen hebben om aan de noodwendigheden des dierlijken leevens te voldoen, en nog blijven werken, vinden zich daartoe aangespoord door het uitzigt om daardoor Rijkdom of Aanzien te verwerven. Het is blijkbaar, dat hij, die arbeidt om Aanzien te verkrijgen, zich door den prikkel des hoogmoeds vindt aangedreeven: dan het komt er hier op aan, om het heerschend beginzel en de eindelijke uitzigten te ontdekken van den werkzaamen man, die zijn vlijtsbetoon aanwendt om Rijkdommen te verzamelen.

Het is alleen door de ontvouwing van de natuur des genots, welk de Rijkdommen verschaffen, dat wij tot het waare beginzel kunnen opklimmen, 't welk het verlangen wekt om middelen en een onafhanglijken staat te verkrijgen. — Alle de genietingen, welke niet gerangschikt

kunnen worden onder de leevensnoodwendigheden, worden begreepen in het algemeene denkbeeld van weelde, en mogen in twee onderscheidene takken verdeeld worden. Vooreerst die van genietingen in 't algemeen, welke niet noodwendig uit behoeften den oorsprong ontkennen, maar alleen eene uitbreiding van dezelve schijnen uit te maaken, die ten voorwerpe hebben het voldoen onzer lusten, door ons eene verscheidenheid van aangenaame aandoeningen te verschaffen. Deeze klasse mag zeer eigenaartig de klasse van zinnelijke weelde genaamd worden; en de andere klasse, daaraan zeer naauw verbonden, en dikwijls met de eerste verward, zoekt alleen te schitteren en te praalen. Deeze soort van weelde, veel uitgestrekter dan de andere, strekt zich aan de eene zijde uit tot de noodwendigheden van den behoeftigen man; in elken anderen rang der maatschappije is dezelve de handlangster en gezellinne van zinnelijke weelde, en de rijke man staat geheel onder dien invloed. — Wat is de oorzaak, dat men een zo hoogen prijs besteedt voor zeldzaame juweelen en diamanten, in welker aandoen de Rijkdom zo veel stelt? Is het omdat zij aangenaam ons oog streelen, door de schoonheid van derzelver schitterenden luister? Neen; dit schraal genot staat niet in verband met derzelver waarde; het is alleen omdat ze de eigenschap bezitten, om den Rijkdom der persoonen, die dezelve draagen, in eene andere gedaante te doen voorkomen. Met elk voorwerp van weelde is het in dier voege gelegen; hoe genoegelijk dezelve mogen weezen als voorwerpen van zinnelijke voldoening, zulks is niets, in vergelijking van het vermaak, 't geen zij verschaffen, uit vertoonmaaking herkomstig. Alle de sieraaden, welke de kamers eens rijken mans oppronken, de vergulzels, de beeldhouwwerken, welke de kunst met zo veel smaaks ten toone spreidt ter verlustiging van het oog, zijn alleen zo veele tovercharacters, die allerwegen het opschrift te leezen geeven: *Bewonder mijnen Rijkdom! Bewonder mijn goed Geluk!* — In alle klasseu heeft de weelde van vertoonmaaking deeze woorden te leezen gegeeven op elk stuk, 't welk dient tot gemak en verfraaijing des leevens. Deeze weelde siert met een smal stukje kant de muts van des landmans dogter, en geeft aan elk gedeelte der kleedinge kleuren en sieraaden, vreemd van de oorspronglijke behoefte. Met één woord, indien wij uitmonsteren die zwakke of bedorvene schepzels, die van

be-

bedeelt leeven; zullen wij bevinden, dat hetgeen de eigendom uitmaakt van de behoeftigsten onder de arbeidslieden, over 't algemeen, eenige trekken heeft van dit opschrift: *Ik ook ben rijk genoeg om iets te bezitten, 't geen ik niet volstrekt noodig heb om te leeven.*

De weelde van vertoonmaaking heerscht over de zinnelijke weelde van den Rijken, en zet aan tot schitterende uitgaven: zelfs die voorwerpen, welke, uit derzelver aart, alleen de zinnen schijnen te streelen, worden, op hunne beurt, middelen van kostbaare verkwisting. Neem, bij voorbeeld, een rijklijken en pragtigen maaltijd, door een man van middelen gegeeven; neem in uwe verbeelding alles weg, wat alleen dient om u het denkbeeld in te boezemen van de rijkheid des onthaalers, en laat niets op tafel, dan 't geen verordend is om de zinnen van dien man te streelen: wat zou er overblijven? Laat ons een algemeenen oogslag werpen op de kosten, welke de menschen maaken, naa dat hunne gewoone behoeften voldaan zijn; en wij zullen zien, dat zij allen gedreeven worden door eene begeerte om zich als Rijken voor te doen: derhalven is het groot beweegmiddel, 't geen de menschen tot het verkrijgen van Rijkdom aanzet, de begeerte om hunne bezittingen ten toon te spreiden.

De vraag valt nu: wat is de grondslag van deeze sterke begeerte om zich als rijk voor te doen? Ik zal tragten hiervan rede te geeven. Agtervolgens den welgeregelden loop der dingen, veronderstelt men een man rijk te weezen, naar gelange van de diensten, welke hij aan de maatschappij gedaan heeft, en de mindere eischen, welke hij te maaken heeft op derzelver hulpe: uit dit oogpunt beschouwd, is zijn Rijkdom eene soort van proeve, of levert althans een vermoeden op van zijn verstand, van zijne werkzaamheid, het te raade houden zijner middelen, enz. Heeft hij zijn fortuin zelve gemaakt, of ontleent hij zijne middelen van zijne voorouderen, dit laatste veronderstelt die eigenste hoedanigheden in zijne voorouderen, welker luister op derzelver naakomelingen afkaatst. Daarenboven is, in het laatste geval, Rijkdom een teken van eene meer beschaafde opvoeding; van een grooter afkeer om eenige dier bestraffenswaardige daaden te bedrijven, waartoe de armoede somtijds aanport; van eene meerdere geschiktheid en bekwaamheid om posten te bekleeden, die vertrouwen en onbaatzuch-

tigheid vorderen: in 't kort, wat ook de oorzaak moge zijn, het is openbaar, dat de menſchen altoos genegen en gereed geweest zijn, om aan de bezitters van Rijkdommen een ontzag en agting toe te draagen, geëvenredigd aan den Rijkdom, dien men veronderſtelt dat zij bezitten. Hieruit is blijkbaar, dat door deeze bedenking het najaagen van Rijkdom eene der hoofdbejaagingen des menschdoms wordt.

Bij voorbeeld, een Koopman, die tonnen ſchats bezit, heeft alle die middelen niet noodig, om alle zinnelijke genengten te ſmaaken, waarop de menſchen zo zeer geſteld zijn. Dit is het voorwerp zijner wenſchen niet: hij ziet andere kooplieden rijker dan hij; hij wenscht hun te overtreffen, en ſtelt, ter winstdoeninge, alle zijne bekwaamheden te werk: dit zelfde grijpt ook bij anderen plaats. De geestdrift of het verlangen om anderen voorbij te ſtreeven, is het *eerſte beweegrad* tot al dien opeengeſtapelden arbeid, welken de mensch, in den beſchaafden ſtaat der zamenleevinge, aan de behoeften zijns natuurlijken beſtaans heeft toegevoegd. De mensch in den natuurſtaat voelt dien prikkel tot werkzaamheid en inſpanning zijner vermogens niet: hij werkt alleen om de behoeften der dierlijke natuure te voldoen, en brengt het overige van den tijd in eenen ſtaat van werkeloosheid door.

Gemelde algemeene naijver is verdeeld in twee takken; in naijver van arbeid, en naijver van verteering. De eerſte is het werkend beginzel van allen, die tot nog toe geen deel erlangen van opgehoopte vrugten huns arbeids; zij tragten elkander voorbij te ſtreeven in werkzaamheid, bekwaamheid, te raade houding van het gewonnene, en elke andere hoedanigheid, welke ſtrekt om den voorraad van bezittingen te vermeerderen. De tweede is een natuurlijk gevolg van den eerſten. De mensch wendt zijne vlijt en ſpaarzaamheid aan, met de hoope, om, in eenig toekomend tijdperk, genot daarvan te trekken. De grootheid, het aanzien, aan Rijkdom verknogt, is zijn voornaamſte drijfveer; verteering, derhalven, is het flot des arbeids. De mensch komt (over 't algemeen geſproken) vroeger of laater tot dit toppunt zijner werkzaamheden, en op dat tijdperk is de naijver van verteering de heerſchende drift. Elk tragt, in gevolge van de natuurlijke aandrift om zijne mededingers voorbij te ſtreeven, het treffendst en in 't oog loo-

loopendst vertoon van zijnen Rijkdom te maaken, om daardoor een grooter aandeel van die belangrijkheid te verkrijgen, welke de beſtendige medgezellinne is van groote middelen.

De naijver in vlijtbetoon heeft verſcheide trappen, en is altoos geëvenredigd aan die kragt of bekwaamheid, in den mensch huisvestende, welke men *geestkragt* noemt. Het is die hoedanigheid, welke de natuurlijke bekwaamheden der menſchen verhoogt; het is de kiem van moed in den krijgsman, van vernuft in den kunſtenaar en letteroefenaar, van braafheid in regenten, en van werkzaamheid bij de vlijtigen in alle ſtanden. De Volken, die zich meest onderſcheiden hebben door den glans hunner krijgsverrigtingen, zijn dezelfde, die het voordeeligst uitſtaken in het aankweeken van kunſten, weetenſchappen, koophandel, wanneer derzelver geestkragt in die onderſcheidene rigtingen werkzaam was. — Ik zal, voor tegenwoordig, niet onderzoeken, of het meer ten voordeele van een Volk ſtrekke, die geestkragt aan te wenden in het voeren van de wapenen, dan in den koophandel en het kweeken der fraaije kunſten en weetenſchappen. Zulk een onderzoek is vreemd van mijn oogmerk in deezen. Ik beſchouw thans de menſchen uit het oogpunt van derzelver onaflaatende aanwending en herhaaling van den arbeid: ik zal de onderſcheidene tijdperken naagaan, welke elkander opvolgen in de verſchillende onderverdeelingen van vlijtbetoon.

De werkzaamheid des vlijtigen is de éénige oorzaak niet van de opeenſtapeling van Rijkdommen; omdat, wanneer het verlangen na het bezit der voorwerpen, op welke hij geſteld is, in een beſtendig evenwigt blijft met zijne werkzaamheid, hij dezelfde blijft, zonder eenige ſtandsverbetering; en indien de menſchen, van den beginne des maatſchaplijken leevens af, geregeld de gansche opbrengst van hunnen arbeid verteerd hadden, dan zou het onmogelijk geweest zijn, eenige opeenhooping van Rijkdommen daar te ſtellen. Het is, derhalven, het beginzel van te raade houding of huishoudkunde, 't welk, door het overſchot des arbeids op te leggen, de onderſcheidene ſoorten van eigendom geſchaapen en vermeerderd heeft, en den grondſlag gelegd van Rijkdom; en is, om dezelfde reden, de voortbrengende oorzaak geweest van de trapswijze vordering des menschdoms.

Want, wanneer wij in onze gedagten afzonderen alles, wat de mensch verkreegen heeft geduurende de tijdperken der beschaaving, en het voortbrengzel van het overschot des arbeids, opeengehoopt door herhaalde vlijtbetooningen en bespaaringen, wat zal er dan overblijven dan de mensch in den woesten staat, omringd door de onbewerkte en ruwe voortbrengzelen der natuure?

Veronderstellen wij eens een werkzaam Volk vol geestkragt, overgevoerd op een onbebouwden grond, waar elke bron van eigendom, als 't ware, moet daargesteld en geopend worden. Die stand der dingen drijft de geluksoekers tot arbeid en spaarzaamheid, als de éénige middelen om vasten eigendom in dat land te verkrijgen. Naardemaal het ontginnen van landen, en het aanleggen van dezelve tot vrugtgeeving, in zulk een' staat der dingen, het natuurlijkst, heilzaamst en gemaklijkst plan is, zal de Landbouw de eerste zaak zijn, welke men ter hand neemt; en de staage opeenvolging van nieuw ontgonne landen zal de bevolking bevorderen, die geenen hinderpaal ontmoet. De eenvoudige kunsten, aan den landbouw verbonden, verspreiden zich met gelijke gemaklijkheid over geheel het land. In deezer voege grijpt er een aanwas en onderverdeeling van inkomen plaats: het geld, in omloop gebragt, en de werkzaamheid leevendig houdende, moet eigenaartig schaars worden; gaande door zulk eene menigte van kanaalen, die zich aan alle kanten openen, en welker vermeerdering den eisch van geld doet toeneemen. De rente der gelden wordt zeer zwaar, en papierengeld moet daargesteld en vermeerderd worden, om den omloop te bevorderen en de plaats van kostbaare metaalen te bekleeden. Alle andere soort van eigendom zal tot de hoogte van het geld in evenredigheid staan, en een voordeel opleveren, geëvenredigd aan de hoofdsom, tot het voortbrengen aangewend. — In zodanig een land zal de groote winst, verbonden aan alle soorten van bezigheid en vlijtbetoon, strekken om dezelve te vermenigvuldigen, en er zal, uit dien hoofde, eene sterke mededinging zijn in het voortzetten van werkzaamheid, en bovenal de daar eigenaartige. Aan den anderen kant zal de werkzaamheid der weelde weinig te beduiden hebben, met de andere vergeleeken. Bij dit toeneemend verondersteld Volk is dit het natuurlijk beloop der dingen. &c.

Ver-

Vergelijken wij 't zelve met Volken, verder gevorderd in kunsten en koophandel, zal men het een arm Volk vinden, waar alles op een' minderen prijs staat. De goedkoopheid van het land en de grootheid van het voordeel, daar te behaalen, zal veele vermogende lieden aanzetten, om daar hun geld te beleggen, en deel te neemen in de ontwerpen van manufactuuren en koophandel. In deezen toestand zal de schaarschheid van goud en zilver eene invloeijing van deeze metaalen hervoortbrengen, en de laagere prijs van elke leevensnoodwendigheid den uitvoer van het bewerkte veroorzaaken, en dus eene vermeerdering van geld daar te lande. De toepassing van dit beginzel kan men opmaaken uit den aanwas van werkzaamheid en rijkdom in *Noord-America* en *Holland*, en van elk land, 't welk in den aanvange arm was, en allengskens tot een toppunt van welvaart en rijkdom opsteeg.

Het is blijkbaar, dat de Rijkdom eens Volks niet kan toeneemen, indien de leden dier maatschappije niet worden aangeprikkeld door onderlingen naijver, om elkander in vlijtbetoon en het wel te raade houden der middelen te overtreffen; en hieruit volgt, dat die naijver in werkzaamheid het beginzel is van den toeneemenden Rijkdom eens Volks. De landbouw heeft den grondslag gelegd van de verbetering, en den aanwas des rijkdoms eener Natie, en de kunsten van de eerste noodzaaklijkheid ontmoeten aanmoediging door de toeneemende volkrijkheid: deeze voortgang wordt verder ondersteund door de manufactuuren, koophandel en fraaije kunsten. Van den koophandel ontleent de Volksplanting jaarlijks eene balans van handel, gelevenredigd aan de werkzaamheid en wel aangelegde bezuiniging; en deeze balans met andere Volken moet in 't einde in gelde voldaan worden, en hieruit volgt een invoer van geld in 't land.

Intusschen zal het schielijk toeneemen des Rijkdoms niet strekken, om het geld, daar in omloop, te verhoogen: want zo lang een Volk werkzaam, vlijtig en zuinig blijft, zo lang naijver in arbeid heerscht, zal de prijs der dingen niet klimmen door den invoer van geld; dewijl de ingezetenen, in derzelver hoedanigheid als koopers, geen prijs zullen betaalen, welke den invoer van de waaren, welke zij uitleveren, van de koopmarkten van *Europa* of elders uitsluit. De koop-

prijs der waaren moet, derhalven, de slagboom zijn, welke den prijs van allen arbeid bepaalt, en, bij wederwerking, de prijs van den voorraad, die den vlijtigen werkman in alle takken van handel voedt. Waaruit volgt, dat de vermeerdering van kapitaal geen onmiddelijken invloed zal hebben om den prijs des gelds te verhoogen. Het overschot moet, derhalven, aangelegd worden om nieuwe bronnen van geldwinst te openen, of de oude te verbeteren. In zulk een stand der dingen is het openbaar, dat de opeenhooping van kapitaal, en de mededinging van vermogende lieden, de rente des gelds zal verlaagen. Op deeze wijze voerde *Holland*, in vroegeren dage, den koophandel de wijde wereld door, en dreef denzelven op een gemaklijker en voordeeliger voet dan eenige Zeemogenheid: de rente beliep ten dien tijde aldaar niet meer dan twee ten honderd.

Indien rijke lieden het even gemaklijk vonden, hun geld in andere plaatzen, zo wel als in hun eigen land, uit te zetten, of indien zij hunnen eigendom, tot vermeerdering hunner inkomsten, met zo veel gemak elders konden besteeden als op plaatzen meer binnen hun bereik, zou deeze overvloed van schatten den weg vinden na alle plaatzen, waar die hoeveelheid minder is. Maar de omstandigheden gedoogen op verre na altoos niet, dit te bewerkstelligen. Het volkomen vertrouwen, 't welk geldschieters vorderen, doet het bezwaarlijk en gevaarlijk worden, te treeden in zodanige bespiegelingen; en het zelfde wantrouwen is blijkbaar in elke onderneeming, die of roerende of vaste goederen betreft. Wanneer iemand zijn geld belegt in het aankoopen of verbeteren van eene bezitting, ter plaatze waar hij woont, heeft hij alle middelen bij de hand, welke hem in staat stellen om er de grootste winst van te trekken: deeze gemaklijkheid vermindert naar gelange van de afgelegenheid des voorwerps; en wanneer het in een vreemd land gelegen is, vermeerdert de zwaarigheid om de waarde weder te krijgen, en deeze wordt somwijlen onovérkomelijk. — Een *Engelschman*, bij voorbeeld, die in *Londen* woont, zal weinig aanprikkeling gevoelen om landerijen in *Zweeden* of *Rusland* te koopen; de bezwaarlijkheid om zijne renten te bekomen, weegt alle voor-

voordeelen op, welke hem anderzins zouden mogen verlokken, om liever zijn geld aldaar dan in *Londen* te beleggen. De overschietende kapitaalen moeten, gevolgelijk, bij voorkeuze belegd worden in die soort van eigendommen, welke men in eigen land vindt.

Naar maate, egter, zich het geld opeenhoopt, en de mededinging van geldzakken toeneemt, moet het geld eene andere rigting zoeken, in de uitvinding van nieuwe manufactuuren, in de uitbreiding van verscheide handeltakken. Een Volk legt zich, in die omstandigheden, toe op buitenlandschen handel met de afgelegenste Volken, en waagt het geld in hachlijke koopbespiegelingen. De overvloed van geld lokt zeevaarenden en werklieden van overal: een Volk neemt zeer toe in rijkdom en aantal van inwoonderen, en breidt den koophandel allerwegen uit. Zodanig is, in deezen laatsten tijd, de gesteltenis van *Engeland* geweest. De nieuwe hoofdsom, welke de balans des handels elk jaar oplevert, wordt besteed in het scheppen van nieuwe bronnen tot vlijtbetoon, in het opspeuren van nieuwe handelkanaalen, in het aanleggen van volkplantingen, en het uitbreiden van de poogingen der onvermoeide vlijt over geheel den aardbodem.

Intusschen, is het Moederland, of het middelpunt van eenen Staat, zo rijk en uitgebreid, desgelijks de plaats, waar het geld in den grootsten overvloed gevonden wordt, en nog steeds toeneemt, door de staag voordeelige balans des handels; het is, daarenboven, de plaats, waar elk voorwerp van geldbelegging daartoe gereetigen aantreft. — Ik moet mij wederom op *Engeland* beroepen, als een voorbeeld in dit geval opleverende: 't Is dit land, 't welk den landbouw tot den hoogsten trap van volmaaktheid heeft opgevoerd, waar de manufactuuren boven alle uitsteeken, en alle aanmoediging tot verbetering en volmaaking ontmoeten. De *Engelschen*, hebzugtig en vlijtig van aart, worden steeds door den prikkel van naijver ten arbeid aangespoord; veelen der zeer rijkbemiddelden in dat land vertoonen hunne grootheid en aanzien niet, door eene menigte personen in hunnen trein te houden, of de weelde en verkwisting ten hoogsten toppunte te voeren; maar door een groot aantal menschen aan handwerktuiglijke bezigheden te stellen, en hunne aandagt te vestigen op alles, wat strekken kan, om eenigen tak van vlijtbetoon, wel-

ken ook, te doen blijken. — Soortgelijk een geest heerscht in *Holland*, en mag onder de oorzaaken van deszelfs rijkdom gerekend worden.

(*Het verwolg en flot hiertaan.*)

IETS OVER EENE VERMEERDE MANIER OM SUIKER WIT TE MAKEN.

(Medegedeeld door PETRUS ALMA, *Chimist enz. te Amſterdam.*)

In een der buitenlandſche papieren, en ook in een onzer binnenlandſche weekbladen (*), vindt men gewag gemaakt van een middel om ruwe en bruine Suiker wit te maken; hetzelve zou gebezigd worden door een Fabrijkant in den omtrek van Parijs, en beſtaan in het overgezuurd zeezoutzure gaz (*gas acidum muriaticum oxygenatum*); de eigenlijke manier van gebruik wordt geheim gehouden, en uit dien hoofde noodigt men de beoefenaars der Scheikunde uit, om door proefnemingen zulks op te ſporen en ten nutte der Fabrijken bekend te maken.

Deze uitnoodiging zoo wel als eene proef, welke ik, voor weinige dagen, op verzoek van een mijner bekenden, in het werk ſtelde, wekte mij op, om mijne denkbeelden, die nu gedeeltelijk op eigen ondervinding en op verdere beſchouwende kennis gegrond zijn, aan het oordeel van anderen ter toetſe te geven: door dezelve wordt, wel is waar, geen dadelijk voordeel aangebragt; doch mogelijk ſtrekken zij ten ſpoorſlag, dat bij beminnaars der Scheikunde de luſt worde opgewekt, om naar het verlangde doel te ſtreven, en in zoodanig geval zullen zij niet kunnen geſeegd worden, ten eenenmale nutteloos te zijn.

De door mij in het werk geſtelde proef was de volgende. Door middel van gewoon keukenzout, bruinſteen en zwavelzuur bereidde ik het overgezuurd zeezoutzure gaz,

(*) *Esprit des Journaux* en *Alg. Konst- en Letterbode* van den 11 dezer maand.

gaz, en bediende mij, ter opvanging van hetzelve, van den toeſtel van WOULFFE, mijne inrigting was zoodanig, dat

de 1ſte flesch gedeeltelijk met water,
2de —— met bruine basterd,
3de —— met ruwe ongeraffineerde Suiker,
en de 4de —— met bruine basterd, in water tot de dikte van dunne Siroop ontbonden, gevuld waren. — Het oogmerk, waartoe in de eerſte flesch het water ſtrekken moest, was, om de gewone zeezoutzure dampen, welke met het overgezuurd zeezoutzure gaz mogten vermengd zijn, op te ſlurpen, en dus den toegang tot de Suiker te beletten. — Den toeſtel aldus geregeld en toegeſmeerd zijnde, deed een zeer geringe graad van warmte weldra de dampkringslucht uit alle fleſchen door water, ſuikers en ſiroop drijven, en door overgezuurd zeezoutzure gaz vervangen; het duurde niet lang, of de Suikers wierden merkelijk witter, of liever heel bleek geel, terwijl de Siroop weinig of niets van kleur veranderde: ik liet dezen toeſtel gedurende den nacht ſtaan, in afwachting of de Suikers ook in den grond wit zouden worden; doch hierin vond ik mij bedrogen; zij hadden reeds den vorigen avond dien graad van witheid bekomen, voor welken zij vatbaar ſchenen.

Ik maakte dus den toeſtel los, — de Suikers waren van eene meerder klevende en taaiachtige zelfſtandigheid, merkelijk zuur van ſmaak (*), doch zoet van naſmaak, en ſchenen zeer vatbaar om de vochtigheid uit den dampkring tot zich te trekken, gelijk zulks ook in de volgende dagen eene bijna geheele ſmelting aantoonde. — Deze proef was dus eene volkomene teleurſtelling in hetgene ons de bloote aanbeveling van het middel beloofde, doch niet in hetgene men er, bij eene nadere overweging, in een ſcheikundigen zin, van te verwachten hadde.

De

(*) Men denke niet, dat door eene te lange bloottelling aan het gaz de Suiker dit zuur verkregen heeft; eene nader genomene proef heeft mij overtuigd, dat zij bij de eerſte kleurverandering reeds met eene aanmerkelijke hoeveelheid zuur bezwangerd werd.

De kennis der beſtaandeelen van het gebezigde ligchaam, en van de aanbevolene vloeiſtoffe, zoo wel als die der verwantſchappen, welke deze, volgens ſcheikundige wetten, op elkanderen moeten uitoefenen, zij hier onze voorlichtſter, en beſliſſe, of het overgezuurd zeezoutzure gaz in dit geval eenige aanbeveling verdiene, en geſchikt zij om den Fabrijkant het verlangde voordeel aan te brengen, of noodelooze moeite te beſparen.

De Suiker, gelijk bekend is een voortbrengſel uit het Plantenrijk, beſtaat uit Waterſtof, Koolſtof en Zuurſtof, — is dus een *Planten* half-zuur (*oxydum vegetabile*) en wel een van die halfzuren, welke als zoodanig voor een verderen graad van verbinding met meerder zuurſtof — voor zuurwording vatbaar zijn.

Het overgezuurd zeezoutzure gaz beſtaat uit de grondſtof van Zeezoutzuur, Zuurſtof (in eene zoodanige evenredigheid, dat deze de overhand heeft) en Warmteſtof. Deze verbinding, hoe zeer volkomen ſcheikundig, heeft dit aanmerkelijks, dat het gedeelte zuurſtof, hetgene hier in overmaat bij het gewone zeezoutzuur aanwezig is, gaarne hetzelve verlaat, om met andere ligchamen in verbinding te treden. Zoo ſtaat, bij voorbeeld, het overgezuurd zeezoutzure gaz gretig het *overgezuurde* af aan ſommige metalen, welke daarin geoxydeerd worden met zulk eene hevigheid, dat zij zelfs ontvlammen; — zoo werkt het ter vernietiging van alle plantenkleuren, door zijne overmaat van zuurſtof, en doet, uit dien hoofde, bij de *Bleekerijen*, in een kort tijdsbeſtek, eenen dienst, welken de zuurſtof uit den dampkring ons niet, dan na een veel langer tijd, kan bewijzen. Dus blijft de zuurſtof, hier in overmaat aanwezig, en hoe zeer ſcheikundig verbonden, hare verwantſchap op andere ligchamen vooral in geenen minderen graad uitoefenen, dan wanneer zij ongebonden op dezelve werkt.

Wanneer men dit nu als eene waarheid, en met de wetten der Scheikunde overeenſtemmende, kan aannemen, dan zal het niet bezwaarlijk vallen te verklaren, wat, ingevolge hiervan, bij de werking van voornoemde gaz op de Suiker heeft kunnen gebeuren; terwijl een naauwkeuriger overzigt voldingend zal aantoonen, wat er werkelijk gebeurd is.

Het overgezuurd zeezoutzure gaz wordt, zoodra hetzelve met de Suiker in aanraking komt, ontleed; de

de overmaat van zuurstof verbindt zich met de voorvendere verzuring vatbare Suiker tot een *acidum vegetabile*, en stelt het Suikerzuur, *acidum oxalicum*, daar. Door het verlies van deze overmaat, is het overgezuurd zeezoutaure gaz nu gewoon zeezoutzuur geworden, en als zoodanig bij de Suiker aanwezig. Dus moest men na de bewerking verkrijgen een mengsel van suiker, suikerzuur en zoutzuur.

Om hiervan overtuigd te zijn, onderzocht ik mijne Suiker door proefmiddelen, en ontdekte weldra het zoutzuur, 't geen, gelijk boven gemeld, aan den smaak kenbaar was, ten duidelijkste, doch vond, zelfs bij de naauwkeurigste herhaling van onderscheidene proeven, geen het minste spoor van suikerzuur.

Hier leerde mij dus op nieuw de ondervinding, hoe in vele gevallen onze bespiegelingen onzeker zijn, zoo lange zij niet door de beoefening zelve bevestigd zijn geworden.

Mijn eerste denkbeeld, 't geen, *a priori*, aan de wetten der Scheikunde getoetst, niets tegenstrijdigs in zich scheen te bevatten, en waarop dus mogelijk anderen ook schipbreuk zouden hebben kunnen lijden, vervallen zijnde, kwam mij in de gedachten, of de Suiker, daar derzelver bestaandeelen, ieder op zichzelven, in eene verwantschap met de zuurstof staan, hier ook voor een gedeelte ontleed zoude zijn, en er of water of koolstofzuur, of wel beide te gelijk, zoude zijn geboren geworden; — het eerste scheen mij, wegens de meerdere vochtigheid der Suiker na de bewerking, niet onaannemelijk; en omtrent het laatste werd ik genoegzaam overtuigd, door eene ontwikkeling van koolstofzuur, hetwelk ik bij eene oplossing van mijne bewerkte Suiker in gekookt overgehaald water ontwaarde, en in kalkwater, waar het koolstofzure kalk (*carbonas calcis*) daarstelde, opving.

Mij nu te vreden houdende met de verklaring der bewerking, schiet mij alleen over, iets omtrent het voor- of nadeelige voor den Fabrijkant aan te stippen.

Ik wil niet ontkennen, dat hij ten opzigte der kleur iets zoude winnen; — de Suiker en derzelver oplossingen in water, schoon geenszins wit, zijn blanker dan die, welke deze bewerking niet ondergaan hebben; doch het is nu eene waarheid, dat zij voor een gedeelte ontleed, en met zoutzuur en koolstofzuur, het eerste

in

in een meerderen, het laatſte in een minderen graad, bezwangerd zijn. De volkomene bevrijding hiervan blijft derhalve de groote zaak; en ſchijnt mij toe, dat, ten opzigte van het zeutzuur, voor den Fabrijkant, zoo niet ondoenlijk, ten minſte, zoo wegens moeite als verlies, naar evenredigheid meerder nadeelig is, dan hem de bruinere kleur der basterdſuiker minder voordeel aanbrengt: want, hoezeer ik erken ne met de Fabrijkmatige behandeling in eene Suikerraffinaderij niet een volle bekend te zijn, het zal toch, geſteld het kan gebeuren, behooren te geſchieden, het zij door het zuur te neutraliſeeren door eene verbinding met kalkaarde of loog, het zij door eene afwaſſching of liever herhaalde bevochtiging en uitlekking. Daar, in het eerſte geval, geene andere dan in water zeer oplosbare zouten ontſtaan, kan het niet anders, of de Suiker moet, door bevrijding van dezelve, even als in het tweede geval, aanmerkelijk in hoeveelheid verliezen; daarenboven nog wordt het uitgelekte vocht, hetgene anderzins tot de bereiding van Siroop dienſtbaar is, door het aanhangende zout of zuurdeelen hiertoe ongeſchikt.

Uit het een en ander meen ik te durven beſluiten, dat het middel, in het Franſche Maandwerk opgegeven, en door ons binnenlandsch weekblad, zoo het ſchijnt, overgenomen, onvolledig is, en men, zoo de bewuste Fabrijkant zich van een bijzonder middel mogt bedienen, omtrent hetzelve, tot heden toe, geene juiste inlichting ſchijnt bekomen te hebben.

19 Sept. 1807.

LEEVENSBIJZONDERHEDEN VAN DEN GENERAAL PAOLI, GEBOREN OP CORSICA IN 1726, OVERLEEDEN TE LONDEN, 5 FEBRUARIJ 1807.

(*Door een Burger van Corſica.*)

PASCAL PAOLI, Zoon van HYACINTHUS, geboren te *Voſtino* op *Corſica*, wierdt in de Krijgsſchool te *Napels* opgevoed, alwaar hij in de weetenſchappen, en voorſt in het vak der Staatkunde, aanmerkelijke vorderingen maakte. Naadat hij zijne letteroefeningen had volt-

volbragt, wierdt hij Luitenant in een Regiment, waarover zijn Vader Kolonel was. Deeze, een der bekwaamste Generaals van *Corsica*, genoodzaakt zijn land te verlaaten, nam de wijk na *Napels*, om de vervolgingen van het *Genuesche* Gouvernement te ontgaan.

PASCAL hadt eenen Broeder, CLEMENS genaamd, die, een dapper als hij, de lontrekkers der *Genuezen* dikmaals verfloeg.

PAOLI, de Vader, in den jaare 1755, na *Napels* gevlugt, zondt zijnen Zoon PASCAL na *Corsica*, alwaar hij terstond tot Kommandant-Generaal wierdt verkozen, hoewel hij slegts negen en twintig jaaren oud was. Zonder geregelde troepen, zonder wapens, zonder krijgsbehoeften, zonder leevensmiddelen, zonder geld, zonder bescherming, geluckte het hem, den oorlog voort te zetten, deels tegen eenen aanhang zijnen landsgenooten, de zaak der *Genuezen* toegedaan, deels tegen het *Genuesche* Gouvernement zelf. Om dusdanige zwarigheden te boven te komen, moest hij met het vernuft van den Staatsman den moed van den Held paaren; van hier dat de groote FREDERIK hem den Eersten Kapitein van *Europa* noemde.

Deeze Generaal, die geene andere soldaaten dan burgers hadt, wist de vrijheidsliefde, waarvan zij blaakten, telkens meer en meer aan te vuuren. Na de burgeroorlogen gestild, de rust en de goede orde in het binnenste gedeelte des Eilands herstelt te hebben, bevogt hij de *Genuezen*, verdreef hen van stelling tot stelling, en dwong hen, zich in de voornaamste zeesteden van *Corsica* te vereenigen.

In den jaare 1763 ondernam hij eenen aanslag op het Eiland *Caprara*, toenmaals door eene sterke *Genuesche* bezetting ingenomen; zeshonderd dappere *Corsicaansche* vrijwilligers maakten zich meester van dit rotsachtig Eiland, verdeedigd door een Fort, 't welk het land en de zee bestrijkt. Vergeefs zogt de vereenigde land- en zeemagt der *Genuezen* dit Eiland te herneemen. PAOLI hadt eenen aanvang gemaakt van het verzamelen van eene zeemagt, die de schrik van den koophandel der *Genuezen* wierdt; de *Corsicaansche*, aan het hoofd der *Moorsche* vlag, wierdt door de naburige Mogendheden erkend en ontzien. Hij hieldt onafgebrokene gemeenschap met de *Europesche* hoven. Om kort te gaan, zonder eenige buitenlandsche hulp verfloeg hij overal de *Genuezen*,

nen, die in 't einde genoodzaakt wierden, hunne toevlugt te neemen tot *Frankrijk*.

In den jaare 1764 zonden de *Franschen* zesduizend man hulptroepen na *Corfica*; dit, egter, belette niet, dat de *Genueezen*, in den jaare 1768, genoodzaakt wierden, *Corfica* te verlaaten, van hunne tiranniſche heerſchappij af te zien, en het Eiland aan *Frankrijk* af te ſtaan.

Corfica weigerde niet, als een integreerend gedeelte van het *Franſche* gebied te worden aangemerkt, maar het wilde door de regeering van *Genua* niet verkogt worden, in welke het dat regt niet erkende. Door middel van zijn opperhoofd deedt het *Corficaanſche* volk ten dien opzigte regmaatige vertoogen aan het hof van *Verſailles*; maar deeze wierden van de hand geweezen, en in den jaare 1768 zondt dat hof twintigduizend man geregelde troepen om het Eiland te bemagtigen. De *Corficaanen*, overtuigd dat de *Franſchen* voor de *Genueezen* vogten, ſtonden in maſſa op, vatteden de wapens aan, en ſtreeden dapper voor den roem en de vrijheid van hun vaderland. De uitſlag bekroonde hunne ſtandvastigheid; en dewijl er de eer van *Frankrijk* mede gemoeid was, zondt de Koning ſtraks derwaarts nieuwe troepen, wapens, levensmiddelen, krijgsbehoeften, en inzonderheid geld, alsmede gunſtbrieven (*brevetten*), dienende om officieren onder de eilanders te doen zwenken. Inderdaad, het waren batailjons, uit misnoegde *Corficaanen* zamengeſteld, die het *Franſche* leger tot voorhoede dienden; en deeze list, meer nog dan het geweld, deedt de uitwerking, welke het *Franſche* hof verwagt hadt. De *Corficaanen*, niettemin, aangevoerd door PAOLI, vogten als wanhoopigen; *Frankrijk*, meesteres van de zéeſteden, hadt niets anders dan het binnenſte gedeelte des Eilands te bemagtigen; en de Generaal PAOLI, groot in zijne nederlaag, hadt de eere, twee jaaren lang, alleen en zonder andere hulp dan zijne medeburgers, tegen de Eerſte Mogendheid van *Europa* te worſtelen. Door de fortuin verraaden, vlugtte hij na *Londen*; een duizendtal dappere patriotten verliet nevens hem *Corfica* en week na *Toskane*. Alles wat hij bezat deelde PAOLI met zijne rampgenooten, en hij bleef een afgezonderd leeven leiden, in weerwil der ſchitterende aanbiedingen, hem door het hof van *Verſailles* gedaan, om hem tot wederkeeren na zijn vaderland te beweegen.

Vol-

Volgens beſluit der Conſtitueerende Vergaderinge, van 30 November des jaars 1786, in zijn vaderland terug geroepen, verſcheen hij op *Corſica* als ampteloos burger; doch onder deezen titel, den eenigen, dien hij verlangde, wierdt hij niettemin als oppervorst ontvangen. Welhaast liep zijn patriotismus bij de Nationaale Conventie in 't oog; op den tweeden April 1793 wierdt het vonnis van beſchuldiging tegen hem geſlagen; den vijfden Junij daaraanvolgende dit beſluit ingetrokken; doch een ander beſluit, van den zeventienden Julij, verklaarde hem voor verraader des vaderlands, en ſtelde hem buiten de wet.

Dusdanige beſluiten kunnen PAOLI's roem bevlekken noch verminderen; niets anders zijn zij dan het gevolg van wraaklust en partijſchap; en indien men, geduurende het Schrikbewind, dien grooten man getragt heeft op te offeren, zijne landgenooten zijn telkens in de weer geweest, om hem tot beukelaar te dienen, en met hunne lichaamen hem tot een bolwerk te verſtrekken. De *Corſicaanen* hebben de dienſten, door deezen Generaal hun beweezen, nooit vergeeten, noch zullen ze immer vergeeten. Zijn vernuft, zijne burgerlijke deugden, zijn republikeinsch gedrag, zijn ijver, zijne vrijheids- en vaderlandsliefde, zullen nimmer in hun hart worden uitgewischt.

Met roem beſtuurde PAOLI *Corſica* meer dan vijftien jaaren, als krijgsman, zoo wel als ſtaatsman en wetgeever.

„ Nog beter wetgeever," zegt VOLTAIRE, „ was „ hij dan krijgsman; zijn moed beſtondt in zijn vernuft. „ Wat men ook van hem gezegd hebbe, onmogelijk is „ het, dat dit opperhoofd geene groote hoedanigheden „ heeft bezeten. Een geregelden regeeringsvorm in te „ voeren onder een volk, 't welk er geenen begeerde; „ onderling verdeelde en onbeſchaafde menſchen onder „ dezelfde wetten te vereenigen; ten zelfden tijde gere„ gelde troepen te vormen en eene ſoort van Univerſiteit „ te ſtigten, die de zeden kon verzagten; regtbanken „ aan te leggen; de woede van roovers en moordenaars „ te beteugelen; de barbaarschheid te beſchaaven; zich „ te doen beminnen door zich te doen gehoorzaamen: „ dat alles was gewisſelijk het werk niet van een ge„ woon man. Niet genoeg konde hij doen om *Corſica* „ vrij te maaken, noch om onbelemmerd te regeeren;

„ maar hij deedt genoeg om roem te behaalen. Europa „ zag op hem, als den wetgeever en den wreeker van zijn „ vaderland."

Waarom hem dan ten huidigen dage de bloemen ontzegd, die men zonder onregtvaardigheid niet kan nalaaten op zijn graf te ſtrooien? Zij zijn het verſchuldigd loon voor zijne vrijheids- en deugdliefde.

VERSLAG VAN DE ZEEËN EN WATEREN, IN DE NABUURSCHAP VAN CONSTANTINOPOLE.

Aan de Uitgeevers der *Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen.*

„ In de onderſtelling, dat de volgende bijzonderheden, de vermaarde ſtad *Conſtantinopole* betreffende, „ veelen uwer Leezeren, in den tegenwoordigen toeſtand der zaaken in Europa, niet onaangenaam zijn „ zullen, heb ik dezelve, uit een onlangs uitgekomen „ *Fransch* Werk, bij verkorting overgenomen, vertaald, „ Ul. wel willen toezenden, in de verwagting, dat „ Gijl. aan mijnen arbeid wel een hoekje in Ul. geacht „ Mengelwerk zult willen inruimen. Ik ben, enz."

* * *

Van den oorſprong van den *Donau*, niet verre van de grenzen van *Frankrijk* gelegen, tot aan de landen, alwaar in *Rusland* de *Tanais* en de *Boryſthenes* ontſpringen, neemen alle de rivieren van het Oostelijk Europa haaren loop na het wijduitgeſtrekt Meir, bij de Ouden onder den naam van *Pontus Euxinus*, heden ten dage bij dien van *Zwarte Zee* bekend. Door den engen doortogt, de *Straat van Conſtantinopole*, of de *Thraciſche Bosphorus* genaamd, ſtort de Zwarte Zee haare wateren in eene andere binnenlandſche Zee van kleine uitgebreidheid, de *Propontis* of de *Zee van Marmora* genaamd, die, op haare beurt, door de ſtraat der *Dardanellen* of den *Hellespont*, gemeenſchap heeft met den *Griekſchen* Archipel, zijnde, gelijk bekend is, niets anders dan eene golf of zeeboezem der Middellandſche Zee. De voordeelen eener ſtad, welke deeze reeks van zeegemeenſchap zou kunnen beſtrijken, voor-

voordeelen, bij de Ouden reeds bekend, vallen heden ten dage in het oog van eenen ieder, minst gewoon zelfs om het groot geheel der Aardrijkskunde te omvatten. De ſtapelplaats zijnde van alle de koopwaaren, die langs den *Donau*, de *Dnieper*, de *Dniester* en de *Don*, over de *Zwarte*, na de *Middellandſche* Zee afzakken, is de ſtad van den grooten CONSTANTINUS nog heden een punt van vereeniginge tusſchen twee groote Vastlanden, die, onder haare muuren, bijkans elkander aanraaken, terwijl de Middellandſche Zee haar zoo goed als in de nabuurſchap van het derde deel der Oude Waereld brengt. Halfrondswijze op zeven heuvelen gebouwd, overziet *Conſtæntinopole*, aan de eene zijde, eene der ſchoonſte havens der waereld, aan de andere zijde de *Zee van Marmora*, of de *Propontis*, met bekoorlijke eilanden bezaaid, nu eens met rotzen en bosſchen, dan met hoven en ſteden omzoomd. De twee zeeëngten of ſtraaten, die wij nader zullen doen kennen, naar twee havens gelijkende, omvangen dit prachtig Waterparterre.

Uit de Zwarte Zee komende, ontdekt men ter regter en linkerzijde de Vuurbaaken van *Europa* en *Aſie*, en van vooren de twee Forten *Karipche* en *Porias*, door den Baron DE TOTT aangelegd, laatende tusſchen elkander eene opening van ongeveer 480 Toiſes (*); dit is de mond van den *Bosphorus*. Aan de regterhand liggen de *Cyaneeſche* of *Symplegades*-eilanden, zoo zeer gevreesd van de Ouden; het zijn vijf rotzen of eilandtjes aan de Europiſche kust. Eene mijl laager heeft de Straat eene breedte van 600 Toiſes tusſchen de nieuwe Kasteelen van de Zwarte Zee, onder AMURAT DEN IV gebouwd. De hooge Reuzenberg maakt, aan de kust van *Aſie*, een Voorgebergte uit, tegen over 't welk eene golf of inham ligt van bijna 2000 Toiſes. Batterijen, aan den voet van den Reuzenberg aangelegd, beſtrijken de doorvaart der ſchepen. Aan de *Europiſche* zijde ligt het dorp *Bouioukdéré*, met zijnen vermaarden *Platanus*, en de hoogte, alwaar het gebeente der ter dood veroordeelde Viziers geſtrooid wordt. Het kanaal wordt enger en is ſlegts 550 Toiſes wijd, tusſchen

(*) Eene Franſche maat van zes voeten, of eene halve Hollandſche Roede.

ſchen de oude Kasteelen van de Zwarte Zee, door BAJAZET DEN I gebouwd, en alwaar de doorvaarende ſchepen doorzogt worden. De beide oevers vertoonen eene aaneenſchakeling van vlekken, dorpen en tuinen; allerwegen verheffen zich Belvederen en Kiosks, in 't midden van laurier-, wilde vijgen- en andere boomen, een fraai gezigt opleverende. 't Is eveneens, alsof men eene fraaie rivier bevoer.

De grootſte engte van het kanaal ontmoet men tegenover het Voorgebergte, *Effendi-Bouroün* genaamd; de wijdte is ſlegts 380 Toiſes. Van wegen de aanhoudende en geweldige ſchommeling des waters ter deezer plaatze heeft zij den naam van *Duivelsſtroom* bekomen. In den *Bosphorus* wijzen de reizigers zeven ſtroomen aan, die van het zuid na het noord trekken, terwijl de doorgaande, dikmaals zeer geringe ſtroom, van het noord na het zuid loopt. Deeze tegenſtroom ontmoet men voorál langs den oever. Onzes bedunkens moeten zij den zeelieden hinderlijk zijn in het berekenen van den voortgang hunner ſchepen, en dat het, diensvolgens, geringe moeite zoude kosten, in dit kanaal, 't welk vijf zeemijlen lang is, eene vloot, die hier den doortogt zou durven onderneemen, met kogels en bomben te verpletteren.

Maar, vraagt men, zoude er geene mogelijkheid zijn, dat een Leger, van den kant van de *Krim* komende, op de kust van *Europa* óf *Aſie* voet aan land zette, aan geene zijde van den *Bosphorus*, en van den landkant de Batterijen bemagtigde, aangelegd om deeze engte te verdeedigen? De Heer LE CHEVALIER heeft, in zijne Reisbeſchrijving, van deezen aanval eenen wenk gegeeven; en, volgens deezen Schrijver, zijn de *Turken* door de *Franſchc* Ambasſadeurs daarvan verwittigd. Ter voorkominge van dit gevaar, zoude men, veelligt, aan den *Bosphorus*, in plaats van enkele Batterijen, die *getourneerd* kunnen worden, twee regelmaatige Forten moeten aanleggen, ſteeds door eene goede bezetting verdeedigd.

Laaten wij thans in de verbeelding ons in den Archipel verplaatzen, ten einde om de naderingen van *Conſtantinopole* te onderzoeken, door de Straat der *Dardanellen*, of den *Hellespont*. Nu eens wijder, dan wederom naauwer dan de *Bosphorus*, vertoont dit kanaal eene zeer onregelmaatige kom. Aan den ingang, alwaar de

Kaap

Kaap *Sigeus* en de mond van de *Simois* de gedagtenis der heldeneeuwen vernieuwen, telt men 1900 Toiſes tusſchen de nieuwe Kasteelen, in den jaare 1659, op bevel van MAHOMET DEN IV, gebouwd. Twee mijlen verder vormt *Aſie* een Voorgebergte, 't welk het kanaal tot op de wijdte van 480 Toiſes vernaauwt. Dit is de *Kepos-Bouroun* der Turken, in de platte taal der Europiſche Zeelieden de Baardſcheerderspunt, en waarſchijnlijk het *Dardanisch* Voorgebergte der Ouden. Het ontleende zijnen naam van eene ſtad, DARDANUS geheeten, de naam van eenen der aloude fabelagtige Trojaanſche koningen en helden. Het was de hoofdſtad der *Dardaniërs*, eenen der ſtammen, uit welke het Rijk van *Troje* beſtondt. De naam *Dardanellen* is ſlegts eene andere uitſpraak van *Dardaneſon*, kunnende in 't Grieksch beteekenen eenen Tempel ter eere van DARDANUS gebouwd. Doch de twee Forten, welke heden dien naam draagen, en die insgelijks de Oude Kasteelen worden genaamd, liggen ten noorden van den grond van de ſtad *Dardanus*, op eene plaats, alwaar het kanaal 650, of volgens anderen 700 Toiſes wijd is.

Eene mijl ten noorden van de *Dardanellen* wordt het kanaal eensſlags verengd door een Voorgebergte van *Aſie*; zoodat het, volgens DANVILLE, niet meer dan 300, of volgens anderen 340 Toiſes wijd is. Hier was het dat XERXES de twee Vastlanden vereenigde door middel van eene brug, die door het geweld der golven welhaast geſloopt wierdt. 't Is deeze engte, welke de jonge LEANDER, door de liefde geleid, alle nachten overzwom. De legers van ALEXANDER en SOLIMAN deeden noordelijker den overtogt, in de nabijheid van *Gallipoli*. De twee ſteden *Sestos* en *Abydos* lagen niet op den grond der *Dardanellen*, zoo als gemeenlijk wordt gezegd. *Abydos* lag waarſchijnlijk een weinig ten zuiden der punt, *Nagara* genaamd, tegenover welke ongetwijfeld de Tempel van VENUS ſtondt, ook de *Toren van Hero* geheeten. Een weinig ten noorden van den naauwen doortogt, aan eene kleine rivier, lag *Sestos*, niet verre van het dorp *Talova*. Aldus kunnen de berigten der Ouden omtrent de wijdte van de Straat worden overeengebragt. STRABO en HERODOTUS rekenen zeven Olympiſche ſtadiën tusſchen *Abydos* en den Europiſchen oever. POLYBIUS ſchat de naauwſte engte op twee groote koninklijke ſtadiën. Volgens STRABO la-

gen de havens van *Abydos* en *Sestos* dertig Olympiſche ſtadiën van elkander. „ Om de plaats der brug van XERXES te vinden, moet men van *Abydos* een weinig de „ *Propontis* naderen (noordwaarts), of den tegengeſtelden weg inſlaan, wanneer men van *Sestos* komt." STRABO heeft verder aangemerkt, dat men niet dan laveerende van de eene ſtad tot de andere kan komen, ter oorzaake van den ſterken ſtroom. Deeze omſtandigheid maakte van *Sestos* den ſleutel van de *Propontis*; en deeze, meenen wij, zal de haven geweest zijn, in welke de *Engelſche* vloot zich heeft vereenigd, voordat zij de Batterij van de punt van *Nagara* voorbijſtevende, van den ſtroom zich bedienende, die, volgens STABO, de vaart van *Sestos* na *Abydos* bevorderlijk is.

Naa deezen engen doortogt, welken wij beſchreeven hebben, wordt de *Hellespont* van nieuws wijder. De oevers liggen eene zeemijl van elkander; eerst bij *Gallipoli* wordt de afſtand kleiner; de wijdte ſchijnt hier niet meer dan 950 Toiſes te zijn. Dit is de mond van de *Propontis*.

Onzes inziens moet een kanaal, meer dan twaalf zeemijlen lang, en op zoo veele plaatzen zich tot op 3 of 400 Toiſes vernaauwende, aan den kant der Zee onverwinnelijk kunnen gemaakt worden. Maar ten allen tijde hebben de volken, die deezen doortogt in hunne magt wilden hebben, zorge gedraagen, met een ſterk Leger op den *Cherſoneſus* of het Schiereiland zich neer te ſlaan, tegen het kanaal aan den kant van Europa ſtootende, en waarvan de ingang ſlegts 4600 voeten wijd is. Deeze was eene der ſchoonſte veroveringen der *Atheners*; het was hunne voornaamſte volkplanting. Eveneens dagten PHILIPPUS en de *Spartaanen* over de belangrijkheid van dit Schiereiland. Ongetwijfeld zullen de *Turken* zorge draagen, om alle de ontwerpen, welke de *Ruſſen* ten dien opzigte mogten beraamen, te voorkomen. Het verlies van den *Cherſoneſus* of het Schiereiland is de eenige gebeurtenis, waarvoor men te *Conſtantinopole* moet bedugt zijn.

De opgaven der ouden en hedendaagſchen krielen van tegenſtrijdigheden in 't geen zij berigten omtrent de Stroomen van de Straat der *Dardanellen* en het kanaal van *Conſtantinopole*. Onzes bedunkens veranderen die ſtroomen met de jaargetijden en de verſchillende temperaturen der Middellandſche en Zwarte Zee. In de lente

te moet het water der Zwarte Zee, zoeter en gevolgelijk ligter zijnde geworden, een gedeelte van het water der Middellandſche Zee ontvangen, 't welk door zijne meerdere ſoortelijke zwaarte derwaarts wordt gevoerd door een benedenſtroom, door den Graaf MARSIGLI waargenomen. In den *Bosphorus* begint deeze ſtroom eerst ter diepte van acht of tien voeten beneden de oppervlakte van het water ſtand te grijpen. POLYBIUS, die deeze vaarwaters met zoo veel naauwkeurigheids heeft opgenomen, verzekert, dat aan de oppervlakte van het kanaal, in weerwil van alle de tegenſtrijdige ſtroomen, veroorzaakt door de ſtuitingen van het water tegen de blinde klippen, de algemeene ſtrekking van den ſtroom na het zuiden loopt.

Eene daadzaak, door ARISTOTELES, PLINIUS en TACITUS verhaald, bevestigt hetgeen wij aangaande de verandering van de temperatuur der Zeeën gezegd hebben. In het voorjaar zwemmen de viſchen uit de Middellandſche na de Zwarte Zee, om er hunne kuit te ſchieten; bij het naderen des winters keert eene tallooze menigte viſchen na de Middellandſche Zee terug.

Wat de *Dardanellen* aangaat, eenige hedendaagſche Schrijvers over de Scheepvaart maaken uitvoerig gewag van de ſtroomen, die binnenwaarts in de Straat ſchieten, en met grooten ſpoed de ſchepen na *Conſtantinopole* voortdrijven. Van den anderen kant berigten deeze zelfde Schrijvers, dat er uit de Straat ſterke ſtroomen voortkomen, welke de zeelieden dikmaals noodzaaken, geruimen tijd in den ingang te laveeren, om niet tegen de rotzen geworpen te worden, op de kust van *Troas* of van *Aſie* gelegen. TOURNEFORT, een oordeelkundig waarneemer, verzekert, dat de voornaamſte ſtroom zuidwaarts trekt, maar dat dezelve naauwelijks merkbaar is, wanneer de wind uit het zuiden waait. D'ARVIEUX en GRELOT, geachte reizigers, zeggen insgelijks, dat de ſcheepvaart meer van de winden dan van de ſtroomen afhangt. Bekend is het, dat de zeelieden, na *Conſtantinopole* vaarende, meestal langs de kust van Aſie, en van daar na den Archipel wederkeerende, langs de kust van Europa koers zetten. Over 't geheel genomen is de eerstgenoemde niet zoo hoog en ſchelpagtig als de andere.

De Zee van *Marmora*, of de *Propontis*, geſtadig ge-

ſchommeld door de invallende en doorloopende ſtroomen, drijft haare ſchuimende golven tegen de klippen van marmer en graniet, langs haare oevers liggende. Maar bij ſtil weder vertoont deeze kleine Zee eene der prachtigſte vertooningen, die er in Europa zijn te vinden. Alsdan is zij haaren hedendaagſchen naam waardig, in het *Grieksch* de *blinkende Zee* beteekenende, in tegenſtelling van de Zwarte Zee, altoos met nevels overdekt.

Eenige eilanden en ſchiereilanden van deeze Zee zouden voor de vijanden van *Conſtantinopole* zeer voordeelige ſtellingen opleveren. Van dien aart zijn de zeven zoogenaamde *Prinſen-eilanden*, uit rots geformeerd, voormaals door hunne goud-, azuur- en koper-mijnen bekend; zedert bewoond van godsdienſtige Kluizenaars, en zelfs van Prinſeſſen, welken een tegenzin tegen het hoofſche leeven hadt bevangen; tegenwoordig met tuinen bedekt, werwaarts de Sultan de Turkſche Grooten zomtijds in ballingſchap zendt. Van dien aart is het ſchiereiland *Cyzicus*, voormaals de zetel eener Koopſtad, welke STRABO ſlegts in den tweeden rang naast *Rome* en *Alexandrie* plaatst; van dien aart is voorts het eiland *Aloni*, het *Oud-Proconneſus* der Ouden, een eiland, van eene voortreffelijke haven voorzien, en vrugtbaar in witten zeer geestrijken wijn; van dien aart, eindelijk, is *Marmora*, bij de Ouden onder den naam van *Nieuw-Proconneſus* bekend, en 't welk geheel uit wit albaſt ſchijnt te beſtaan. Doch, om alle deeze punten te beſlaan, moet men meester zijn van de Straat der *Dardanellen*.

Aan den ingang van deeze Straat heerſchen verſchrikkelijke windvlaagen. Geen naauwkeuriger berigt daarvan geeft de Heer DE GRANDPRÉ, in zijne *Zee-Geographie*, dan reeds OVIDIUS in zijne *Tristia* en HOMERUS in zijne *Iliade* gedaan hadden. „ De Noorde- en de Weste„ wind, uit *Thracie* ontſtaande," zegt de Vader der Dichteren, „ doen de Zee zich ſpoedig verheffen, en „ vormen korte en ſpringende golven. Zodanig was de „ ontroering en de onzekerheid, welke het hart der „ Grieken vervulde," enz. De Noordewind voert ſchoon weder mede, maar de Noordoostewind, uit de Zwarte Zee voortkomende, doet in *Griekenland* eene dikke lucht en regen ontſtaan; deeze wind, door de Ouden *Helleſpontius* of *Helleſpontiſche* wind genoemd, waait regelmaatig, volgens ARISTOTELES, alle voorjaaren; en 't

was

as juist deeze wind, die den *Engelſchen* in het uitopen van de Straat begunſtigde. Volgens D'ARIEUX en GRELOT waait de Zuidewind geduurende den inter.

SCHETZEN UIT DE HISTORIE VAN EENE WELBEKENDE FAMILIE.

(Naar het *Engelsch.*)

De laatſte woorden van een' Vriend, dien ik, eenige avonden geleden, bezogt, waren: *Noodzaaklijkheid is de Moeder van Vlijt.* — Deeze woorden troffen nij zeer; en waarom? Niet omdat mijn Vriend dezelve net bijzondere toepaſſing op mij ſprak: want op dien ijd was daartoe geene rede altoos; en ware er rede oe geweest, men weet genoeg, hoe ongereed men loorgaans is, om wenken van dien aart op zichzelven oe te paſſen, of het moet weezen in buitengewoone gevallen. Ook maakten zij dien indruk niet ter oorzaake van de nieuwigheid: want ik had ze twintigmaal en meer in alle de jaaren mijns leevens gehoord. Maar, n het tegenwoordige geval, zweefden zij, ik weet niet waarom, nog eenigen tijd voor mijnen geest, naa dezelve over en weder gewikt te hebben; zo zelfs, dat ik, te rusten gaande, mij daarmede bezig hield. Onder al dit peinzen kwamen denkbeelden voor mijnen geest, eenigermaate verſchillende van het zedelijk voorſchrift, in die woorden begreepen.

Ik voelde mij opgeleid tot het onderzoek, of de *Noodzaaklijkheid, de Moeder van Vlijt*, ook eenige andere Kinderen hadt, en wie haar Man ware? Dit was, gelijk het zich ligt laat begrijpen, een ſtuk, niet ſpoedig uit te maaken. De overweeging hiervan hieldt mij een goed deel van den volgenden dag bezig, en in de daad niet zonder verlustiging, uit hoofde van de groote verſcheidenheid van gedagten, die elkander beurtlings afwisſelden. — Ik zal den uitſlag mijner naſpeurингen, de Historie van *Noodzaaklijkheid* betreffende, mededeelen: indien ik ergens te kort ſchiete, of eenigen misſlag begaa, hoop ik bij mijne Leezers verſchooning te zullen vinden, en verzoek zelfs om toelichting tot het verbeteren van mij-

ne misstellingen. Volstrekte naauwkeurigheid in naspeuringen van deeze soort is bezwaarlijk te wagten.

Ik merk mijzelven niet aan, als spreekende over een onderwerp, dat voor de wereld geheel nieuw is. Weinigen zijn er, of zij hebben nu en dan een bezoek gehad van *Noodzaaklijkheid*, en veelen misschien hebben eenige kennis aan haare Dogter, *Vlijtigheid*; dan het is alleen voor lieden van eenen onderzoeklievenden inborst weggelegd, om naspeuringen te doen ten opzigte van alle takken dier Familie.

Wat *Noodzaaklijkheid* zelve aanbelangt, naa alle mogelijke naspeuring, heb ik er niet kunnen agterkomen, wie haar Egtgenoot was; eene omstandigheid nogthans, die, terwijl ze mij zeer ontrust, mij gebragt heeft, om, uit onbetwistbaare bewijsstukken, te ontdekken, dat zij eene Vrouwe geweest is, niet van de zuiverste kuischheid. Onder haar gezin trof ik eenige afstammelingen aan van egten bedde. Zo werd zij de gelukkige Moeder van *Vlijtigheid* en *Vinding*; Kinderen, die haar zo veel eere hebben aangedaan, dat het in de daad te verwonderen is, hoe zij er toe heeft kunnen komen, om den luister van haare Familie te bezwalken door onegte spruiten, die de naamen waarschijnlijk ontleenen van derzelver Vaders, *Leugen* en *Oneerlijkheid*. Er waren nog eenige andere van het zelfde bedde, wier naamen het niet noodig is op te tellen.

Van wien *Noodzaaklijkheid* zelve afstamde, hangt bij de Geleerden in geschil. Alles, wat wij er met zekerheid van weeten, is, dat de Familie tot eene zeer hooge oudheid moet terug gebragt worden, en dat men er takken van ontdekt hebbe in de onderscheidene Wereldeelen. Opmerkenswaardig is, in dit geval, dat die Familie veel talrijker is in beschaafde Staaten, dan bij die in 't wilde leeven. Bij de laatstgemelde zijn, volgens de eenpaarige bescheiden van alle waarneemende Reisbeschrijvers, weinige of geene behoeften bekend: dan het is even zeker, dat de *Noodwendigheden* des burgerlijken leevens, bovenal in het hedendaagsch *Europa*, zeer veelvuldig zijn. Geenen, of zeer weinigen deezer, zijn tot hoogen stand in den Staat opgeklommen; Bewindsplaatzen zijn er, als 't ware, een beschutmiddel tegen; lieden van hoogen rang en middelen laaten ze zelden toe, dan alleen uit grilligheid. Eenigen van derzelver kennissen, in de daad, die van eene

andere Familie afſtammen, de Familie van *Vermaak*, hebben den naam van *Noodzaaklijkheid* aangenomen; doch zonder daarop eenen regtmaatigen eisch te hebben, of eenige betrekking, welke die naamstoeëigening kan wettigen. Ik althans ken geene dier *Vermaakneemingen*, welke van *Noodzaaklijkheid* afſtammen. Neen: zij heeft genoeg te ſtellen met de onegte, zonder verpligt te zijn om zulk een onnatuurlijk kroost te erkennen.

Naardemaal de Familie van *Noodzaaklijkheid* zich verſpreid heeft in de onderſcheidene deelen der wereld, mag men uit dien hoofde vrij veronderſtellen, dat daaruit natuurlijk eenige verwarring in de naamen ontſtaan is, zeer ſtrekkende tot belemmering van allen, die de Geſchiedenis deezer Familie zoeken op te ſtellen. De afſtammelingen in *Frankrijk*, bij voorbeeld, ſcheenen niet van denzelfden oorſprong als die in *Engeland*; ſchoon er geene groote verandering in de ſpelling van den naam plaats grijpt. Maar eene volkomene Familiegeſchiedenis te ſchrijven, is mijn oogmerk niet; ook zou dit boven mijne kragten gaan. Ik moet mij te vrede houden met de opgave van eenige weinige bijzonderheden.

Van de oudſte der Familie, of de eerstgeboorene, *Vlijt*, is het onmogelijk, woorden te bezigen, de verdienſten van dat kind evenaarende. *Vlijt* is bij ons zints langen tijd bekend geweest onder den middenſtand, en zelfs de armer klaſſe heeft zich daar op geſteld getoond, als hoogst gunstrijk. *Vlijt* zich vroegtijdig vereenigd hebbende met *Vergenoegdheid*, is dit een allerwenschlijkst huwelijk geweest. Zij leveren, in de daad, een voorbeeld op aan de menschlijke weezens; en, een talrijk naakroost hebbende, zal dit zeker, indien er niets verbasterends tusſchen beide kome, der wereld een ras ſchenken, allen lof en aanmoediging hoogst waardig. Zommigen van deeze Familie zijn zeer hoog opgeklommen, ſchoon zij zich zeldzaam door hoogmoed geprikkeld voelden; doch dit viel hun, als 't ware, in den loop der zaaken ten deele, en zo natuurlijk, dat het onmogelijk was voor de beſchikkers over hooge ſtanden, hun onopgemerkt voorbij te ſtappen. — Dit, egter, behoort tot de eenigzins zeldzaame gevallen: want lieden van hoogen rang en vermogen treft men ſchaars aan, die een druppel bloeds van deeze Familie in de aderen hebben. Dit heeft mij menigwerf verwonderd; naardemaal, ſchoon eene verbintenis met deeze Familie een' Man

van rang en middelen niet rijker zal maaken of tot hoeger ſtand opvoeren, zij nogthans altoos wonder wel geſlaagd zijn, om de Familien, waar zij ingang vonden, te behoeden tegen één trede laager af te daalen van den ſtand, waarop zij dezelve aantroffen; — en dit zeker is, in deeze dagen van *op en neer*, een ſtuk van de hoogſte aangelegenheid.

Van de tweede Dogter, *Vinding*, mogen wij vrijlijk met den hoogſten lof ſpreeken; ſchoon de vriendſchap, die altoos tuſſchen haar en *Vlijt* beſtaan heeft, een bewijs oplevert, dat zij niet naijverig zijn wegens elkanders beroemdheid. *Vinding* nam ook een Egtgenoot, *Vernuft*; uit dit paar is een ras voortgeſprooten, allernuttigst en wijdberoemd in de wereld. Eenige afſtammelingen hebben zich nedergezet in de meeste landen onzes aardkloots, en, waar zij aanmoediging vonden, de bekoorlijkheden van fraaiheid en de zegeningen van gemak verſpreid. Veel, zeer veel zijn de Wereldbewooners daaraan verſchuldigd. Daaruit zijn niet alleen de beste Bouwkunſtenaars en Scheepstimmerlieden, maar ook Dichters, Wijsgeeren, Wiskunſtenaars en Geſchiedſchrijvers voortgeſprooten. Alle beſchaafde Landen deelen, in meerdere of mindere maate, in dit heil. Bovenal wordt deeze zegen over het Menschdom uitgeſtort in tijden van Vrede. Alsdan houden de onderſcheidene takken van die Familie eene geregelde gemeenſchap, en kweeken de onderlinge kennis, op de vriendſchaplijkſte wijze, aan. Eenige deezer, 't is waar, de meer onmiddelijke afſtammelingen van *Noodzaaklijkheid*, zijn dermaate door de Moeder verwaarloosd, dat zij zich in groote verlegenheid en in de onaangenaamſte omſtandigheden gebragt vinden: doch dit duurt niet lang: want, wanneer men ze kent, wordt de gemeenzaamheid, naar gelange der verdienſten, gezogt. — Er mogen uitzonderingen plaats hebben; dewijl, voor eene Familie van zo groot eene uitgeſtrektheid, niet altoos even zeer kan gezorgd worden. Ook heb ik waargenomen (en het ſmert mij dit te moeten zeggen, maar ik mag de waarheid niet verzwijgen) dat eenigen den Familietrots zo verre hebben laaten werken, dat ze veronderſtelden dat de naamen der Ouderen *Vinding* en *Vernuft* genoeg waren, en zij zich ontſlagen mogten rekenen van eene geregelde volbrenging der leevenspligten. Dit is een ongelukkige misſlag, en,

over

over 't algemeen, heilloos voor allen, die denzelven begaan.

Wat het onegt geslacht der *Noodzaaklijkheid* betreft, wij zijn er niet dan te veel van voorzien. Hoe deeze afstammelingen voortkwamen van dezelfde Moeder, die *Vlijt* en *Vinding* ter wereld bragt, valt niet gemaklijk te ontdekken. Haare minnarijen moeten zeker van den laagsten aart geweest zijn; en ik hel over tot het denkbeeld, dat zij, omtrent dien tijd, zo zeer allen denkbeeld van pligt verlooren hadt, en van alle geregeldheid, voor de Maatschappij zo hoogst noodzaaklijk, dat dit het spreekwoord heeft doen ontstaan, zo zeer in elks mond: *Noodzaaklijkheid kent geene Wetten.* Indien zij en haare bastaarden, *Leugen* en *Oneerlijkheid*, daadlijk zo dagten, zij vergisten zich deerlijk: want er is door de geregelde Maatschappijen rijklijk voorzien tegen de zodanigen, die zich de moeite niet willen geeven om zich aan de Wetten te bekreunen. In *Engeland* heeft men zorg gedraagen om een groot aantal van die Familie na *Nieuw-Holland* te zenden, waar men denkt dat deeze onderling elkander zullen verwoesten, of zich met gezinnen van beter stempel, ten eenigen tijde, vereenigen.

Van beide deeze onegte Kinderen, *Leugen* en *Oneerlijkheid*, nog een kort woord. Hoe *Noodzaaklijkheid* de Moeder werd van *Leugen*, weeten wij, gelijk reeds gezegd is, niet; maar het is opmerkelijk, dat deeze tak der Familie kreupel gaat. Gereedlijk is dezelve te kennen aan het neergeslaagen oog, altoos ontwijkende van anderen regt in het aangezigt gekeeken te worden; de stem is stotterend en haaperend, en verraadt eene laagheid van herkomst, zeer onwaardig aan de Moeder van *Vlijt*. Doorgaans sterft dit kroost jong; doch die een hoogen ouderdom bereiken en de kwaade hebbelijkheid niet afleggen, groeijen op tot verfoeilijke monsters. Zij zijn zeer overgegeeven aan vloeken en zweeren, 't geen zij voor een noodig vereischte houden; maar allen, die hun kennen, tellen hunne eeden zo min als hun woord van eer, waarmede zij ook speelen. In *Engeland* wordt het gemeen, bij zekere gelegenheden, op eene zonderlinge wijze vermaakt met de betrapte bastaard-afstammelingen. Men zet ze op een schavot, waar op een houten werktuig geplaatst is. Door een gat in den bo-

ven

ven dwarsbalk wordt het hoofd heen geſtooken, en de handen door twee gaten aan de einden van dien zelfden balk. Die geſtalte is ongemaklijk en belachlijk genoeg; tot vermeerdering van beide, maakt het gemeen een ſpel van die dus ten toon geſtelde Leugenaars, daar het hun met allerlei tuig van vuilnis, als rottige appelen, bedorven eijeren en doode katten, gooit: een ruw volksvermaak, door de omſtanders kragtig aangemoedigd.

De *Oneerlijkheid*, welke van *Noodzaaklijkheid* afſtamt, bezit eene grootere maate van list en gefleepenheid dan de evengemelde afſtammeling; dan deelt misſchien nog dieper in veragting, dewijl niemand, die eenigen prijs op zijnen goeden naam ſtelt, daarmede wil verkeeren, zelfs wanneer zij, 't geen dikwijls voorvalt, met den naam van de Moeder voor den dag komen. Daarenboven is men in 't algemeen wel onderrigt, dat er veele bedriegers rondzwerven, die het woord *Noodzaaklijkheid* op de lippen hebben, als middel om op het menschlijk medelijden kragtdaadig te werken: terwijl, in tegendeel, wanneer zij kunnen bewijzen dat *Noodzaaklijkheid* daadlijk de ſchuld hebbe, hun eene zagte bejegening te wagten ſtaat, en redding uit de ongelegenheden.

Deeze zijn de weinige trekken, welke ik heb kunnen bijeenzamelen, tot de Familie van *Noodzaaklijkheid* behoorende. Ik ſtem toe, ze zijn onvolkomen; dan iets volmaakters zal men uit deeze ſtukken kunnen zamenſtellen. Niettegenſtaande het ſlegtſte gedeelte van het character deezer Familie, heeft de Maatſchappij zo veel voordeels getrokken van het betere, dat de Moeder nog met eerbied genoemd wordt; en de verpligtingen, welke wij hebben aan haar kroost, *Vlijt* en *Vinding*, erkent men met de volſte ruimte.

Wat de voorzaaten van *Noodzaaklijkheid* betreft, zij ſpreekt vaak van *Ongeluk* en *Wangedrag*; doch is zo dikwijls verward in de bepaaling dier herkomſte, dat ik het niet heb durven onderſtaan, dit gedeelte der Familiegeſchiedenisſe te onderzoeken; en zommigen zijn van oordeel, dat men, in het verligten van de behoeften der *Noodzaaklijkheid*, of het verbeteren van haare zwakheden, niet te naauwlettend moet weezen in het opſpeuren van den oorſprong. Ik hel ook tot dat denkbeeld over; mits het ons niet verblinde ten aanziene van de ge-

gewigtige leer van oorzaak en uitwerkzel. Zo wij de eerſte niet ontdekken, zullen wij zelden gelukkig ſlaagen ten opzigte van het laatſte.

Dat het onregte kroost der Familie in den laatſten tijd ſterk is toegenomen, valt niet te ontkennen; en het is aller zaak, te onderzoeken, of de *Noodzaaklijkheid* eene weezenlijke of voorgewende verſchooning zij, ten einde onze hulpmiddelen daarvolgens in te rigten. — De gelukkigſte ſtaat van een Volk, welken men zich kan verbeelden, is die, waarin elk lid kan boogen, dat, hoe veelvuldig de *Noodzaaklijkheden* ook zijn mogen, en hoe drukkend, dit alles in aantal en in zwaarte wordt opgewoogen door *Vlijtbetoon*.

HET STIEREN- EN HONDEN-GEVEGT.

Een Venetiaansch Tafereel.

De romaneske ontmoeting met twee hoogschoominnelijke Meisjes, in een zeer romaneskeu oord, hadt mij een diepen eerbied voor de Sexe doen opvatten; allengskens, egter, leerde ik meer Vrouwen in de gewoone omſtandigheden en betrekkingen kennen, en begon eene ſchoone Vrouw als eene ſchoone Vrouw, en niet langer als eene Godin te beſchouwen, voor welke wij onwaardigen ſlegts te knielen hebben.

Ik begreep weldra, dat dit regtmaatiger waardeeren van het ſchoone geſlagt tot aartiger avantuuren aanleidelijk was, dan eene afgodiſche aanbidding, die het aangebedene Weezen verhindert, tot ons af te dalen.

Op zekeren tijd dwaalde ik af, ik weet niet hoe het kwam, na *Este*, eene kleine ſtad in het *Venetiaanſche*. Toen ik in de poort kwam, klonk mij een onafgebroken gejuich van ſtemmen van allerlei onderdom, met het blaffen van honden en het brullen van ſtieren gemengd, te gemoet. Het was een Stierengevegt. Het ſchouwſpel was nieuw voor mij: niets dringends hebbende te verrigten, mengde ik mij onder de aanſchouwers. Doch de vertooning was niet berekend om mijne aandagt lang bezig te houden: een Stier, die tegen eene menigte groote honden met onverſchrokkenen moed zich verdeedigt, maar eindelijk evenwel, wanneer zijne kragten door lang vegten zijn uitgeput, onder de overmagt zijner vijanden moet bezwijken, is geen voorwerp, welk ik met genoegen kan beſchouwen. Ik wendde mijn gezigt daarvan af — voorereerst op de eigenaars der honden, die zo digt mogelijk bij

bij het ſtrijdperk ſtonden, en met een gloeijend gelaat en luide ſtemme hunnen kampioenen onophoudelijk toeſchreeuwden:

„ *Chiappale, Tigrino! Dagli, Soldano!*
„ *Al toro, Al toro, Bruzzeſe!*"

Allen zagen er uit, alsof zij telkens toeſpringen, en mede wilden vegten. Men verhaalde mij, dat de eigenaar van den hond, die voor den dapperſten wierdt verklaard, eenen prijs van vierhonderd Liren hadt gewonnen. Een der aanhitzers viel mij inzonderheid in het oog; het was hem duidelijk aan te zien, dat de roem, van den besten Vechthond te hebben, hem meer ter harte ging dan de prijs. Zijn hond wierdt nog aan een touw gebonden vastgehouden, en hijzelf draaide beſtendig met zijne hand den ſtaart in het rond, om hem in het denkbeeld te brengen, dat hij van zijnen vijand, den Stier, gekweld wierdt, en daardoor zijnen moed zoo veel mogelijk op te winden. Niets minder was deeze Man dan eene gemeene figuur: kleine zwarte oogen onder ſtijfſtaande oogleden, en in ieder wenkbraauw ſlegts drie of vier hairen van even zoo veele onderſcheidene kleuren; een kleine neus, zodanig gefatſoeneerd, dat hij onder de zwaluwenesten van den ouden TOBIAS niet alleen het gezigt, maar ook den reuk zoude verloren hebben. Aan zijn agterhoofd hing een groote, ligt beweegelijke hairzak, die, in het oogenblik dat ik hem zag, even als een Lazarusklep op zijnen ſchouder lag, en mij zijn vuurrood gelaat op een zwarten grond te zien gaf. Deeze rigting hadt dezelve door den ſprong des na het gevegt verlangenden honds genomen, welke de aanhitzer, omdat hij den ſtaart niet wilde loslaaten, telkens insgelijks moest neemen. Hij was iets meer dan vier en een half voet hoog, en zijne voeten ſtonden beſtendig binnenwaarts gekeerd.

Naadat ik mij eene wijle tijds met het beſchouwen van dat maneken had vermaakt, liet ik hem met zijne honden ſpringen zoo veel hij wilde, en bekeek de Balkons der huizen, die rondom het plein ſtonden. Zij waren van de vrouwelijke ſchoone waereld bezet; aller oogen waren op het ſchouwſpel gevestigd, en wanneer een Vegter met buitengewoone dapperheid den Stier bij de keel pakte, mengden de Dames haar welluidend *Bravo!* onder het woeste gejuich van het gemeene volk, en klapten daarbenevens in haare ſchoone handen, wanneer haare longen te zwak waren, om haare goedkeuring hoorbaar te doen worden. „ Die gelukkige Vegter!" zuchtte ik: „ zoo veele vuurige blikken tot zich te trekken! van „ zulke handen te worden toegejuicht!" — „Op eene der Balkons vernam ik eene jonge Dame, die, zoo wel door haare ſchoonheid, als door de onverſchilligheid, waarmede zij het ſchouwſpel aanzag, zich van alle de overigen onderſcheid-

ſcheidde. Zij ſcheen tusſchen de achttien en negentien jaaren oud te zijn; of zij gehuwd ware, bleef voor mijne gelaatkundige ſcherpzinnigheid een raadzel. Op haare wangen gloeide het maagdelijke rood der roos, wier knop zich begint te openen; haare oogen waren vol vuur, doch verkondigden tevens de rustige gelatenheid der Vrouwe, die geen onbekend geluk meer vermoedt, maar verzekerd is, het hoogſte geluk te kennen, welk haare maagdelijke droomen haar beloofden. Wat de reden ware, dat een ſchouwſpel, welk alle haare zusters zoo zeer trof, op haar in het geheel geenen zigtbaaren indruk maakte, konde ik niet bepaalen. In het eerst zogt ik de oorzaak in haar tederder gevoel en fijner ſmaak, die haar in een zoo wreed en ruw bedrijf geen vermaak konden doen vinden. Terwijl ik aldus met de ontleeding van haar gezigt mij bezig hield, wierdt haare houding eensklaps tot den trap der grootſte verlegenheid opmerkzaam. Mijn oog volgde het haare op de ſchouwplaats, en ik zag dat de kleine Man met den grooten hairbuidel zelfs met oogſchijnelijk gevaar zijnen fraaien hond uit het ſtrijdperk ſleepte. De Stier hadt den hond gekwetst. „ Bravo, ſchoone „ Onbekende!" dagt ik: „ wanneer aldus een Mensch in „ gevaar komt, zal hij in uw tederst mededogen deelen. Gij „ zijt niet ongevoeliger, maar beſchaafder dan uwe zusters!" Mijne oogen zogten haar wederom op haare Balkon; maar zij was verdweenen. Ik vermoedde, dat het tooneel haar te zeer hadt getroffen, en zij huiswaarts was gekeerd. Naadat ik nog eenige oogenblikken alle de vrouwelijke groepen had begluurd, om verzekerd te zijn dat zij vertrokken was, keek ik eindelijk wederom na den kleinen Man. Hoe verſtomde ik! Mijne ſchoone Vrouw of Maagd ſtondt gebukt naast deszelfs gewonden hond, die uitgeſtrekt ter aarde lag, en ſtreelde hem met alle de teekens van het zuiverſte medelijden. Ik drong door de menigte, om het tooneel, 't welk nu ook voor mij zeer belangrijk was geworden, van nabij te zien. De ongelukkige aanhitzer wrong in de grootſte verlegenheid de handen, en de Dame vertroostte beurtelings den huilenden hond en den jammerenden Man, welke beiden zij aanſprak. Uit deeze omſtandigheid beſloot ik, dat de Man haar Echtgenoot zijn moest, en konde nu ook de onverſchilligheid verklaaren, met welke zij het gevegt hadt aanſchouwd. Het was, namelijk, het geliefd vermaak haares leelijken Echtgenoots; en welke Vrouw is niet ten minſte onverſchillig omtrent haar Mans ſtokpaardtje, dat hij zoo dikmaals berijdt, terwijl zij hem betere bezigheid zoude kunnen verſchaffen? — Het doet evenwel eere aan uw hart, dat gij om de ramp uwes vierpootigen mededingers uwe jaloezij vergat, en den ouden huisgenoot zoo deelneemend liefkoosde, alsof, gelijk men ſpreekt, u nooit een doorn in het oog geweest ware.

De gunſtige gedagten, welke alle deeze omſtandigheden mij

omtrent de betrekkingen en de zagtaartigheid der Dame deeden opvatten, deeden in mij den wensch ontstaan, nadere kennis met haar te maaken. Maar hoe zulks aan te vangen, nu zij in deezen oogenblik op niets anders dan het lijden van den hond bedagt was? — Dit beschouwde ik als eenen hinderpaal; maar mij viel ter goeder uure in, dat wij dikmaals omstandigheden als hinderpaalen beschouwen, die, vervolgens naauwkeurig overwogen zijnde, ons de doelmaatigste middelen aanbieden, om ons plan door te zetten. Men moet zich niet terstond door het ongunstig voorkomen laaten affchrikken, zomwijlen toevallig ontstaan; het is gelijk aan dat der snoevers, die eenen onbekende aanzien, alsof zij hem verscheuren wilden, en vriendelijk lachen, of de oogen nederslaan, wanneer hij een ernstig vraagend oog op hen slaat. Aldus beschouwde ik eenige seconden de groep, die voor mij stondt, en overleide — niet vrugteloos. Met een ernstig, deelneemend gelaat trad ik na den hond toe, schoof de streelende hand der medelijdende Dame van hem weg, zonder dezelve aan te vatten, en legde de mijne op het gewonde deel, nagenoeg met de zagt luisterende houding, waarmede een oud Dokter een jong Meisje, welk in eene flaauwte ligt, den pols voelt. „ *De kneuzing* „ komt mij niet voor doodelijk te zijn," zelde ik als tot mijzelven. „ Bij den Heiligen ANTONIUS van *Padua!* — riep de „ Man met den kleinen neus — wie mijn' hond kan genezen, zal mijn beste vriend zijn!" — Liever zoude ik dien uitroep uit den mond zijner Vrouwe gehoord hebben. — „ Jammer ware het," vervolgde ik, in de houding van eenen Hondendokter, „ dat een zoo kloek beest het leeven er bij „ inschoot! Het is zoo dapper en sterk als de beste Vegter, „ dien ik ooit te *Weenen* gezien heb." Thans rees ik op, wierp nog eenmaal een medelijdend oog op den Patient, en hield mij alsof ik wilde heenen gaan. „ Maar ik bid u, Mijn„ heer!" zeide de aanhitzer tot mij, terwijl hij mij den arm vasthieldt: „ Gij schijnt er kennis van te hebben: ik bezweer „ u, geef mij tog raad! Gij zijt hier onbekend, indien ik „ het wel hebbe; zijt gij misschien in *de Pomp* gelogeerd? „ Gaarne wil ik bij u komen, indien gij het mij toestaat. Of „ wilt gij mij de eere doen, heden middag het in mijn huis „ voor lief te neemen?" — „ Het doet mij leed," hernam ik, „ dat ik daartoe nog geen tijd heb. Ik ben zoo even „ hier gekomen; en daar ik voorneemens ben, hier eenige „ weeken te vertoeven, moet ik eerst na een verblijf omzien. „ In de herberg wil ik niet logeeren." — „ Een verblijf," antwoordde hij, „ kan ik u veelligt ten mijnen huize verschaffen. Ik heb eene zeer fraaie kamer ledig, niet waar, ARCANGELA?" vraagde hij zijne Vrouw. „ Ja," hernam deeze: „ zij heeft van vooren een zeer fraai uitzigt: indien zij

„ maar

„ maar voor Mijnheer niet te klein zij!" — „ Een goed uit-„ zigt voegt mij, Signora," antwoordde ik met veel ernst — „ en ik logeer liever in eene kleine kamer dan in eene groote, „ omdat" .... „ Kom maar! kom maar!" viel mij de Man in de rede, „ opdat maar het arme beest verligting krijge: „ het overige zal zich wel ſchikken." — Thans beval ik hem met de deftigheid van eenen Dokter, twee mannen te neemen, die den hond moesten draagen; dezelve wierden weldra gevonden. Terſtond deed ik hun elkander de beide handen geeven, en legde, met behulp des eigenaars, den gekwetſten ruggelings op dezelve. Naardien hij tamelijk lang was, ſchikte zich dit niet volkomen, en ik zeide tot mijnen aanſtaanden huiswaard, dat een derde man de agterpooten moest vasthouden. Die taak, zoo als ik had gewenscht, nam hij in eigen perſoon op zich, en ik gaf de ſchoone ARCANGELA mijnen arm. De optogt trok langzaam voort, van eene menigte menſchen begeleid, die aan het lot des gevallenen helds deel namen. Ik beval den draageren: „ Laat hem den kop niet zoo hangen! „ Houdt de agterpooten een weinig hooger! Vermijdt alle „ ſchudding!" Twee- of driemaalen herhaalde ARCANGELA elke deezer waarſchuwingen, en ik bemerkte duidelijk, dat zij den hond ten minſte even zeer genegen was, als haaren Man; zonder complimenten noemde zij deezen onvoorzigtig en onhandig, wanneer hij eenen misſtap deedt. De toon, op welken zij dit zeide, verriedt den muzikaalen hoorder zeer duidelijk, wie van hun beiden in het huwelijks-concert de eerſte ſtemme gewoon was te zingen. — Bedriege ik mij niet, dagt ik, dan zal mijne kuur het gewenschte gevolg hebben, indien maar niet de Patient in de eerſte dagen ſterve!

De Signora liet mijnen arm los, en liep vooruit, om de deur van een aartig huis te openen. De hond wierdt in de keuken gebragt, welke, gelijk men weet, in *Italie* en *Frankrijk* het gemeene woonvertrek is. Ik deed den voorſlag om in eenen hoek een ſtroo-bed gereed te maaken, en ARCANGELA heette een klein vijftienjaarig meisje, hetwelk wij in huis vonden, ſtroo van beneden te haalen. Zoo dra de legerſtede gereed was, nam haar Man eene fraaie wollen deken, en ſpreidde die over dezelve. Tot mijne groote blijdſchap bemerkte ik, dat de hond reeds eenigzins was bekomen, en liet hem te regt leggen. Thans ordonneerde ik een pap en een windzel, die ik wist dat het zweeren voorkwam en de pijnen verzagtte. Ik had gelegenheid gehad, dit middel van een' Paardendokter te leeren. Toen beval ik, dat et in vierëntwintig uuren niets meer gedaan, maar de werking van het toegediende middel moest afgewagt worden.

Intuſschen hadt de Dame, met behulp van het Meisje, het middagmaal gereed gemaakt, en Signor ANTONIO — zoo heette de Heer — ſtondt mij dankbaar en dringende aan, daaraan

deel te neemen. Daar ik het welſtaanshalve affloeg, zeide ARCANGELA: „Ik zoude tog de kamer willen zien, en vóór „den maaltijd hadt zij daartoe geene gelegenheid." Ik bleef dan.

Naadat ik onder den maaltijd met ANTONIO een tijdlang over den toeſtand van zijnen kranke geſproken, en daarbij zoo veele mediſche kunde, of liever onkunde, had uitgeſtald als mij mogelijk was, vraagde mij ARCANGELA, of ik meer te *Este* geweest was?

IK. Neen, Signora!"

ANTONIO. Gij moet tog maar zelden gelegenheid vinden om uwe kunst te oeffenen: de honden worden niet veel ziek, en derzelver eigenaars kunnen of willen gemeenlijk daaraan geene groote kosten doen.

—— ARCANGELA luisterde aandagtig, wat ik antwoorden zoude. ——

IK. Hetgene gij veelligt als mijn beroep beſchouwt, is enkel liefhebberij. Thuis heb ik zelf veele honden; en daar ik veel van jaagen houd, heb ik mij bevlijtigd om iets te weeten van de middelen, waarmede zij kunnen geneezen worden, wanneer zij, bij voorbeeld, van de wilde zwijnen, die bij ons zeer menigvuldig zijn, gekwetst worden. De dapperheid en gezwindheid, met welke uw *Soldano* den Stier aanpakte, heeft mij veel pleiſier gedaan, en het zoude mij van harte lief zijn, indien ik het arme dier wederom op de been konde helpen.

ARCANGELA. Gij zijt misſchien ook wel onze Landsman niet?

IK. Neen, Signora; ik ben een *Duitſcher*.

ANTONIO. Mag ik u vraagen, of gij hier zaaken te verrigten hebt? Misſchien zoude ik u van dienst kunnen weezen.

IK. Alleen om het ſchoone *Italie* te zien, heb ik mijn Vaderland verlaaten; en wanneer mij eenige oord, om zijne fraaie ligging, of om andere redenen, bevalt, vertoef ik er eene wijle tijds, omdat ik met mijne reizen geen ander oogmerk bedoel, dan eenige jaaren aangenaam door te brengen.

ARCANGELA. Zijn de Dames in *Duitſchland* ſchoon?

IK. Voor hem, die blaauwe oogen en blond hair ſchoon vindt.

ARCANGELA. Die zijn het evenwel ook —?

IK. (Ernſtig.) Volgens mijnen ſmaak niet. (Zij hadt zwarte oogen en zwart hair.)

ANTONIO. Daaromtrent ben ik het met mijne vrouw volmaakt eens; de Blonden zijn allerliefst. Zij gaat voor de mooiſte van *Este*; maar ik zeg altijd: Jammer dat zij eene Brunette is!

ARCANGELA bloosde — denkelijk, deels uit beſcheidenheid, deels van ſpijt — over dit huwelijks-compliment, en ik ſprak

ſprak den Man alleen tegen door een geruimen tijd mijne oogen te vestigen op haare ſchoone lokken, hetwelk hij niet bemerkte.

De hond begon te ſteenen: ANTONIO en ik ſtonden te gelijk op, om te verneemen, hoe hij zich bevondt. Hij ſliep, en ſcheen te droomen.

„ Arm beest!" zeide ANTONIO: „ Maak tog zoo veel geraas niet, MARIA! Gij kunt niet gelooven, Signor, hoe veel ik van het beest houde. Verſchelden prijzen heeft hij reeds behaald. Om het geld is het mij niet te doen; doch alle menſchen moeten bekennen, dat er in den geheelen oord geen hond is, die na hem gelijkt." Thans deedt hij eene uitvoerige beſchrijving van alle de gevegten, in welke het dier zich zelf en hem met roem hadt belaaden. — ARCANGELA zat onder dit alles in gedagten, en wagtte op het eindigen van het verhaal met eene koelheid, die uitwees dat zij het niet voor de eerſte maal hoorde. „ Mijne eerſte vrouw zaliger," dus beſloot hij eindelijk, „ hadt hem even hartelijk lief als ik; „ maar gij, lieve ARCANGELA, behandelt hem dikwijls veel „ te hard." — „ Ik houd ook veel van hem," zeide zij; „ maar voor een ſchoothond is hij tog te groot, en wanneer „ hij ſtout is, beſtraf ik hem."

ANTONIO waarſchuwde MARIA, die een glas met water op den openſtaanden leſenaar zette, dat zij niet op de geſchreevene lijsten moest ſtorten; en ik nam daaruit aanleiding om hem te vraagen, of hij een openbaar ampt bekleedde? „ Ik ben „ Ontvanger van de Tollen," was zijn antwoord; „ de post „ is wel tamelijk voordeelig, maar hij is voor mij te werke„ lijk, vooral omdat ik dikmaals te *Padua* moet weezen, om „ van mijn beſtuur rekening te doen. Ik houd niet van „ reizen, en blijf gaarne thuis bij mijne vrouw. Wij zitten „ er, God dank, zoo wel in, dat wij van ons inkomen kun„ nen leeven, en ik wilde al eenige maalen mijn ampt neder„ leggen; doch ARCANGELA is er tegen. In den grond heeft „ zij gelijk: want men kan tog niet zonder bezigheid zijn. „ Ja, indien de goede God mij kinderen hadt gegeeven, dan „ konde ik met hun den tijd korten."

—— ARCANGELA zuchtte. ——

„ Maar die zult gij waarſchijnelijk nog krijgen," zeide ik: „ lang kunt gij tog met Signora niet getrouwd geweest zijn?"

ANTONIO. Reeds drie jaaren; maar bij mijne eerſte vrouw zaliger heb ik in twintig jaaren ook geene kinderen gehad. Thans heb ik geene hoop meer.

—— ARCANGELA zuchtte wederom. ——

Wij ſtonden op, en de Dame vraagde mij, of het mij gelieſde, de kamer te zien? „ Gij moet volſtrekt bij ons blij„ ven," zeide haar Man, terwijl hij mij vriendelijk op den ſchouder klopte. „ Laat Mijnheer de kamer zien; ik wil in-

„ tusschen van de smokkelaars van gister verslag doen." ARCANGELA geboodt MARIA mede te gaan, en wij klommen na boven. Het Meisje opende de deur. „ Het doet mij leed," zeide mijne hospita, „ dat ik u geen beter verblijf kan aan„ bieden; maar indien u de kamer aanstaa, wil ik er nog een „ sofa en een lessenaar laaten in brengen. Verleden winter „ heb ik zelve er eenige maanden in gewoond." — „ Ik „ verlang geene andere, Signora; zij zal mij tot een' uwer „ huisgenooten maaken, en ik zoude in de geheele stad er „ geene kunnen vinden, die mij beter bevalt. Mag ik hoo„ pen, dat het u niet onaangenaam zijn zal, eenen vreemde„ ling in uw huis te zien?" — „ In het geheel niet," antwoordde zij met naïviteit; „ het zal mij in tegendeel zeer „ lief zijn, indien gij van tijd tot tijd met mij een praatje „ wilt houden. Mijn man verveelt mij verschrikkelijk met „ zijne eeuwige Vegtverhaalen; en uitgaan mag ik niet: „ want ik ben van *Porto-Legnago*, en heb hier geene maag„ schap."

IK. Maar gij hebt hier tog vrienden en vriendinnen?

ARCANGELA. Slegts eene Vriendin, mijne buurvrouw POLLONIA, die mij gezelschap houdt, terwijl mijn man op reis is. Zij kent de stad, en zegt dat de vrouwen hier zeer vuilaartig zijn, vooral tegen vreemdelingen. Zij zullen reeds van mij veel kwaads hebben gesproken.

IK. De Dames zullen nijdig zijn, omdat gij haar verdonkert.

ARCANGELA. Dat zegt mijn man ook, en daarom wil ik niets met haar te doen hebben. Ik kan het tog niet helpen dat zij niet mooi zijn.

— Dit zeide zij zonder eenige verwaandheid in gebaaren en stemme, en scheen in het geheel niet te denken, dat het onvoegzaam konde weezen, te erkennen, dat zij haaren spiegel en de luiden moest gelooven, dat zij schoon was. Op haar bevallig gelaat lag een diepe ernst, die bij haare jeugd treffend afstak; en niets minder vertoonde zij dan de zucht om te behaagen. Ik had haar nog niet zien lachen. Zij scheen noch onvergenoegd, noch gelukkig te zijn, en haaren stand draagelijk te vinden, omdat zij nog niemant hadt ontmoet, welke in haar het denkbeeld hadt verwekt, dat dezelve bevalliger konde zijn. Zij was reeds drie jaaren gehuwd, en nog scheen haare gestalte zich niet volkomen ontwikkeld te hebben. — Ik vraagde haar, of zij te *Porto-Legnago* dan ook geene vrienden en vriendinnen hadt gehad? „ Ja," was haar antwoord: „ eene „ Non en de Abtdis van het Urseliner Klooster, waarin ik „ ben opgevoed."

IK. Leeven dan uwe Ouders niet meer, Signora?

ARCANGELA. Neen; ik heb ze niet gekend: zij zijn beiden gestorven, toen ik nog geen jaar oud was. Van de Minne

zondt

zondt mij mijn Voogd na het Klooster, alwaar ik tot op mijn vijftiende jaar zeer vergenoegd geleefd heb. Toen haalde hij mij in zijn huis, en zeide mij, dat zich eene gelegenheid hadt aangeboden, mij voordeelig uit te huwen. Ik bedankte hem voor zijne vaderlijke zorgen, en vernam, dat de perſoon, die om mij aanzoek deedt, *Signor* ANTONIO heette. Ik ken hem als een braaf Man, zeide mijn Voogd, en dat wij van hetgene ik bezat, en hetgene zijn ampt opbragt, zeer wel konden leeven. Eenige dagen daarnaa kwam hij ons bezoeken, en omdat hij mij verzekerde dat hij mij beminde, en ik het zeer goed bij hem zoude hebben, dankte ik de Heilige Jonkvrouwe, dat zij mij arm meisje eene zoo gelukkige verzorging liet vinden, en trouwde hem. Eerlijk heeft hij zijn woord gehouden, en tot heden toe mij nog geen verzoek geweigerd.

IK. Ik kan ook niet begrijpen, dat iemant, die niet blind is, u iets kan weigeren.

ARCANGELA. De Abtdis heeft mij evenwel veele dingen geweigerd, hoewel zij niet blind was. Ik mogt haar ook in het laatst niet lijden; zij wilde mij bij de Non, die mijne Vriendin was, niet eens laaten ſlaapen.

— Ik ſtond voor de ſchoone ARCANGELA als een boerejongen voor de Rekentafel, waarop hem de Meester zijne eerſte Diviſieſom heeft voorgeſchreeven, zonder hem iets anders te zeggen, dan: *Divideer dat eens.* Met haare naïve eenvoudigheid was zij voor mij, in het derde jaar haars huwelijks, een raadzel. — Toen zij mij dus in gedagten zag, vraagde zij, of het mij beliefde, wederom na beneden te gaan? — Wij kwamen wederom in de keuken, en vonden Signor ANTONIO bezig met de vliegen van zijnen *Soldano* weg te jaagen. „ Zult gij nu bij ons blijven?" vraagde hij. — „ Ja," was mijn antwoord, „ indien wij het omtrent het geld kun„ nen eens worden."

ANTONIO. Ach! indien de goede God u in mijn huis heeft geleid, om mijn arm beest wederom te herſtellen, zal ik niets begeeren, en u nog zeer dankbaar zijn.

IK. Hetgene ik ter geneezinge van den hond doen kan, zal ik gaarne doen; maar gij moet mij toeſtaan, mijnen hospes te betaalen.

ANTONIO. Indien gij het zoo wilt hebben, dan kunt gij geeven hetgene u billijk dunkt. Doch hoor nu eens, hoe het arme beest zucht.

IK. Laat hem maar zuchten; morgen zullen wij zien, wat ons verder te doen ſtaa. Ik hoop dat het niets zal te beduiden hebben.

Wij namen plaats voor het vuur, ik in het midden, ANTONIO aan mijne regter, en ARCANGELA aan mijne linkerhand. Het geſprek liep eerst over mijn huisweezen, vervol-

gens over mijne reis; eindelijk vraagde mijn hospes, of ik van *Weenen* zelf ware?

IK. Neen, ik ben uit *Saxen.*

ANTONIO. Gij zijt derhalven uit een *Luthersch* land?

IK. Ja.

ANTONIO. Denk eens, ARCANGELA! *Il fignor è paeſano del Lutero!*

ARCANGELA. Gij zijt evenwel ook niet *Luthersch?*

IK. Vergeef mij, Signora! Ik ben *Luthersch.*

ARCANGELA. *Santa Vergine, che peccato!* — Maar wilt gij u dan niet bekeeren?

IK. Hoe kan ik dat doen, terwijl ik overtuigd ben, dat mijn Geloof het waare is?

ANTONIO. Verblinding! verblinding, Mijnheer! — Maar kent gij dan wel onzen *Christelijken* Godsdienst? Wij willen u dien uitleggen, en dan zult gij duidelijk zien, dat het de beste is, — dat men zonder denzelven niet in het Paradijs kan komen. Heilige ANTONIUS van *Padua!* wat heeft die LUTHER al veele goede zielen op zijne conſciencie! Zeg mij, mijn vriend! wilt gij u bekeeren, als ik u bewijs, dat de *Christelijke* de alleen zaligmaakende Godsdienst is?

IK. Indien gij mij kunt overtuigen, dat ik niet op den regten weg na het Paradijs ben, zal ik zeer zeker den beteren weg kiezen. Maar ik vrees, dat gij er veel werks aan zult hebben.

ARCANGELA. Dat is zeer gemakkelijk! Alwie niet van onze heilige Kerk is, die is verdoemd: hoe kan dan een Ketter in het Paradijs komen? Begrijpt gij dat niet?

IK. Maar, lieve Signora! ik geloof volgens mijnen Godsdienst niet, dat alle menſchen verloren gaan, die van den uwen geene belijdenis doen.

ARCANGELA. *O dio! che oſtinazione!* Heb ik het u dan niet gezegd? en indien gij mij niet wilt gelooven — zij ſtondt in haast op, kreeg een boek, hetwelk op de commode lag, en wees mij zegepraalende de plaats: *Ogni eretico va dannato, ſe prima di morire per la grazia dello Spirito ſanto non viene convertito:* „ Alle Ketters worden verdoemd, indien zij „ vóór hunnen dood, door de genade van den Heiligen „ Geest, niet tot bekeering komen." Nu gelooft gij het toch?

IK. Wij hebben ook boeken, Signora, waarin het tegendeel ſtaat.

ANTONIO. Laat mij ook eens ſpreeken, ARCANGELA! Zoo ſpoedig als gij denkt kan men het met eenen Ketter niet eens worden. LUTHER toch heeft zich door de geleerdſte Kardinaalen niet willen laaten onderrigten! Zeg eens, Mijnheer! gelooft gij aan de heilige Sacramenten?

IK. Wij hebben twee Sacramenten.

ANTONIO. Den Doop en het Avondmaal, niet waar? Ik heb

heb het ergens geleezen. Maar begrijp nu, indien gij aan alle de Sacramenten geloofde, en aan een niet, ware het voor de zaligheid uwer ziele even erg, alsof gij aan geen van allen geloofde. —— (Misschien voelde hij, dat ook dit bewijs voor mij niet zeer overtuigend zijn konde; althans, zonder mijn antwoord af te wagten, voegde hij er nevens:) Als de oude Vader GIACOMO hier komt, ARCANGELA, zullen wij hem verzoeken met Mijnheer te spreeken; hij zal hem voorzeker tot andere gedagten brengen.

ARCANGELA. Och ja! gij hebt gelijk, ANTONIO: dat is een zeer geleerd man; hij zal hem duidelijk doen zien, wat hij in het toekomende te verwagten hebbe, indien hij in zijne verblinding volharde.

IK. Ik ben u zeer dankbaar, dat gij voor mijne ziel zoo bezorgd zijt; maar ik verzeker u, dat ik in gemoede mij bezwaard vind, met eenen Godgeleerde van beroep mij tot een godgeleerd gesprek in te laaten, terwijl ik zelf niet geleerd ben. En indien hij mij met er daad zoo verre bragt, dat ik op zijne bewijzen niet meer wist te antwoorden, zoude ik liever op staande voet de stad willen verlaaten, dan mij aan het gevaar blootstellen, door zijne geleerde welspreekendheid misschien tot dwaalingen vervoerd te worden. Gij beiden verstaat uwen Godsdienst, zoo als ik den mijnen, en voor uwe vermaaningen zal ik niet doof zijn. Hetgene gij mij gezegd hebt, en in het toekomende over dit onderwerp nog zeggen zult, zal ik overweegen, en mij tegen de betere overtuiging niet verzetten, tot welke uw gesprek mij veelligt zal brengen. Den Pater zoude ik in allen gevalle met het vermoeden hooren, dat hij mij wilde verschalken, om de eere te hebben van eenen Ketter te bekeeren. Van uwen goeden wil ben ik overtuigd, dat gij alleen mijn best zoekt, en wil daarom met een dankbaar genoegen uwe gronden hooren, en dezelve in opregtheid toetzen.

—— Hier stoorde *Soldano*, door eene vrugtelooze pooging om op te staan, onze twistrede. Mijne bekeering lag wel mijnen huiswaard en diens vrouwe na aan het hart, maar de geneezing van den hond nog nader — althans in de eerste dagen. Dit was natuurlijk! De kinderlooze moet iets in de plaats van een kind beminnen, al ware het maar eene verzameling van meerschuimen pijpekoppen, eene snoepende kat, of een wel onderweezen hond. ANTONIO's en ARCANGELA's vaderlijke en moederlijke tederhartigheid hadt, in afwaging van kleinen, die niet wilden komen, inmiddels den goeden *Soldano* als kind aangenomen; en het deedt, diensvolgens, geene schande aan hun hart, zoo min als aan mijne arme ziel, dat de zorge voor mijne godgeleerde verbetering hen dan alleen bezig hieldt, wanneer geene bedenkelijke toevallen angstige twijfelingen aan de herstelling van hunnen geliefden hond deeden

ontſtaan. Het bewees alleen, dat het werktuig der Theoſophie aan hunnen ſchedel niet zoo ſterk uitpuilde als het werktuig der Kinderlieſde — waarvan mijn Patient door het beloop der dingen het voorwerp was geworden. Intusſchen kan, in de hulpbetooning aan natuurlijke toevallen, de geringſte verwijling dikmaals gevaarlijk zijn; maar met de Bekeering, zoo lang men niet op het uiterſte ligt, heeft het zoo groote haast niet. Doch naar maate het zich met *Soldano* tot beterſchap ſchikte, wierdt, zoo als het gemeenlijk gaat, het deelneemen in zijnen toeſtand minder ernſtig, en de Arts won van de oplettendheid van den Heer, en vooral der Dame, allengskens zoo veel meer, als de Kranke verloor, naardien deeze hen niet meer ſcheen noodig te hebben. Toen de hond, naa verloop van eenige dagen, wederom op alle vier pooten begon te loopen, bemoeide zich ANTONIO nog met hem; ARCANGELA dagt niet meer aan hem, en wierdt er nu zoo zeer op geſteld, mij tot haaren Proſelijt te maaken, dat zij hem dikmaals met harde woorden het zwijgen opleide, wanneer hij, even als een in eene ziekte verwend kind, de verlorene oplettendheid wederom tot zich zogt te trekken, en daardoor haar in de rede ſtoorde. Zij moest welhaast opmerken, dat bij ons huisſelijk disputeeren mijne tegenwerpingen tegen haar alleen altijd veel zwakker waren, dan wanneer haar man preſideerde. Tegen hem bragt ik zoo veele tegenwerpingen in, en verdeedigde tegen zijne Regtzinnigheid mijne Lutherſche begrippen zoo kragtig, dat hij zich dikwijls moest redden met uit te roepen: „ Indien gij Pater GIACOMO maar wilde hooren!" ARCANGELA's gronden en vermaaningen hoorde ik met leergierige oplettendheid aan, en zat bij wijlen, in plaats van te antwoorden, zoo diep in gedagten, dat zij moest denken, de regte ſnaar te hebben getroffen. Dit was van het gelukkig gevolg, dat zij eindelijk geen deel meer aan het geſprek nam, wanneer haar man van mijne dwaalingen begon te ſpreeken; zonder te ſpreeken, ſtreelde zij dan *Soldano*, die zijn' kop op haar' ſchoot leide, en liet Signor ANTONIO begaan. Maar wanneer hij beneden geroepen wierdt, hervatte zij den draad van het geſprek, en bragt door bewijzen *ad hominem* mijne ketterij dikmaals in het naauw. Zij voelde, dat zij met haare ſluitredenen bezwaarlijk in mijne overtuiging eene iets beteekenende bres konde maaken, en zogt daarom mijn verſtand in het hart te ondermijnen. Deeze was inderdaad zijne zwakke zijde. Als zij met de woorden: „ Lieve FERDINAND! word tog een *Christen*; ik moet u ge„ red zien!" mij haare ſchoone hand toereikte, en mij daarenboven met haare fraaie zwarte oogen zoo ſmeekend aankeek, dan wist ik mij niet anders te redden, dan door eene — daar aan beantwoordende houding. Ik kuste de kleine hand met al het vuur — der dankbaarheid, hield dezelve in de mijne, en zeide: „ Bidden moet gij mij niet, lieve Signora;

„ te

„ te zeer ſmart het mij, iets niet te kunnen doen, hetgene „ gij verlangt! Ik zoude veelligt de zwakheid hebben, u iets „ te beloóven, hetwelk mij naderhand zoude berouwen. „ Deeze ſchoone oogen moet ik toedrukken" — ik deed het met mijne lippen — „ indien gij mij niet wilt verleiden, om „ aan mijne inwendige overtuiging ongetrouw te worden."

Toen ik de eerſtemaal tot dit redmiddel de toevlugt nam, tradt ARCANGELA, met haaren gewoonen ernst, bloozende, eene ſchrede agteruit; kwaad was zij evenwel niet, noch — naar het ſcheen — verwonderd over hetgene daarbij in haar omging. Zij zweeg eenige oogenblikken, even alsof zij zich bedagt, en zelde daarop, met nedergeſlagene oogen en zeer zagte ſtemme: „ Indien gij genegenheid gevoelt, mijn ver- „ zoek in te willigen, begrijp ik niet, waarom gij het niet zoudt „ willen doen." — „ Omdat mijn verſtand er tegen is, „ beste Vriendin!" was ik dwaas genoeg te antwoorden. Bij Vrouwen liggen neiging en verſtand nooit met elkander overhoop; dit ſtaat tot geene in de zelfde betrekking als de Kamenier tot haare Mevrouw. Hoe konde mij dan mijne kleine Misſionaris begrijpen? hoe konde zij weeten, dat, in het binnenſte des Mans, Gevoel en Verſtand, gelijk twee even magtige Koninginnen, regeeren, die, beurtelings overwinnende en overwonnen wordende, beſtendig met elkander om de alleenheerſching vegten? — Haar hoofdtje hadt zich nooit tegen haar hart voorſlagen veroorlofd. „ Gij ſpreekt tog „ van uw verſtand, even alsof het u niet toebehoorde!" zeide zij.

—„ Hij hinkt nog al geſtadig aan den regter agterpoot!" riep ANTONIO ter deure in, terwijl ik ARCANGELA's oogen wederom wilde toedrukken — „ wat is daar tegen te doen?" Hij hadt met *Soldano* eene wandeling gedaan. Ik bekende hem openhartig, dat mijne ondervinding niet verder ſtrekte, en dat ik het niet durfde waagen, nieuwe middelen te beproeven, die, veelligt, eene nadeelige werking zouden kunnen doen. Ik ken wel iemant, liet ik er onmiddelijk op volgen, die hem misſchien ſpoedig in den grond zal geneezen; maar hij woont te *Padua*. Indien gij *Soldano* daarheen konde zenden!

ANTONIO. Ik zelf moet binnen kort te *Padua* zijn, en zoude in allen gevalle eenige dagen vroeger . . . Maar hoe heet die man?

IK. Het is de jonge Dokter B., welken ik geduurende mijn veertienjaarig verblijf aldaar heb leeren kennen. Hij maakt in het bijzonder zijn werk van de Phyſiologie der Dieren, en ik weet dat hij veele honden ontleed, en er een geheel boek over geſchreeven heeft. De vraag is alleen, of hij het niet voor ſpotternij zoude houden, een vierbeenigen Patient aan te neemen.

ANTONIO. Maar hij kent u tog wel. En zoudt gij mij

dus

dan niet de vriendſchap willen doen, eenige regels aan hem te ſchrijven? Dan zoude ik hem misſchien kunnen overhaalen. Wat dunkt er u van, ARCANGELA, indien ik overmorgen met *Soldano* de reis aanname? Met acht dagen moet ik toch rekening doen.

ARCANGELA. (Bloozende.) Zoo als u goeddunkt.

ANTONIO. Nu, luister eens! ſchrijf eenige regels; ik zal zoo dra mogelijk wederkeeren, opdat gij u niet te lang bij mijne Vrouw en POLLONIA verveelt — naa vier of vijf dagen op zijn langst.

Ik ſchreef:

„ Aan den Heer Dokter B.

„ Signor ANTONIO, die mijn goede huiswaard en vriend is, „ brengt U op mijnen raad zijnen hond, wien een Stier in een „ gevegt heeft gekwetst. Ik zelf heb zijne geneezing be„ gonnen, en hoop daarom, dat Gij het niet voor eene belee„ diging zult houden, indien ik u ernſtig verzoeke, dezelve te „ voltooien. Heb ſlegts de goedheid, hem niet uit uwe han„ den te geeven, voordat hij volkomen geneezen is. Drie per„ ſoonen zult Gij daarmede grootelijks verpligten, die aan het „ lot van het arme dier het leevendigst deel neemen: te wee„ ten, Signor ANTONIO, diens jonge Vrouw, en

„ Uwen Vriend —."

Ik las hem den brief voor; hij bedankte mij, en bepaalde zijne reis tegen overmorgen.

Den geheelen volgenden dag zat ARCANGELA in diepe gedagten, ſloeg de oogen neder, als ik haar aankeek, en ſprak geen woord van mijne Bekeering. ANTONIO verzogt mij, hem te verzellen; en toen ik hem verzekerde, dat het ſombere *Padua* voor mij eene onverdraagelijke plaats was, beval hij zijne Vrouw en POLLONIA, die reeds ontboden was om toebereidzels tot de reis te helpen maaken, voor mijne vervrolijking te zorgen. POLLONIA beloofde het. „ Indien gij lan„ ger dan vier of vijf dagen te *Padua* blijft," zeide ik, „ zult „ gij waarſchijnlijk mij hier niet meer vinden." ARCANGELA keek mij met droefheid aan, en ANTONIO ſtondt er zoo ernſtig op, dat ik ten minſte voor zijne wederkomst niet zoude vertrekken, dat ik het hem moest belooven.

Den volgenden morgen wierdt *Soldano* in de kabriolet geholpen; zijn Meester zette zich naast hem neder, en reedt af. Ik wenschte hem van harte eene goede reis, maakte de ſchoone ARCANGELA en haare Vriendin, die nog voor de deur ſtonden, mijn compliment, en ging in mijne kamer, alwaar ik den geheelen voormiddag bleef, tot dat ik wierd afgeroepen om te eeten.

eeten. Dit deed ik om twee goede redenen: vooreerst wilde ik POLLONIA doen gelooven, dat ik in ARCANGELA's gezelschap weinig belangs stelde; ten tweede wilde ik deeze eenige tijdverveeling doen gevoelen, en daardoor na mijn gezelschap te meer doen verlangen.

Toen ik in de keuken trad, hield zich ARCANGELA alsof zij kwaad was, of was het in de daad; hetwelk mij om POLLONIA's wille zeer aangenaam was; en daar ik ook gedurende den maaltijd weinig sprak, konde zij onmogelijk gelooven, dat wij beiden verlangden, bij elkander te zijn: te meer, omdat ik terstond naa den maaltijd mij wederom verwijderde. Intusschen bleef het voor mij niet bedekt, dat mijne leermeesteres rood wierdt van spijt, toen ik haar zoo spoedig verliet. Maar in POLLONIA's tegenwoordigheid konde ik haar leerling niet zijn; ik verlangde een afzonderlijk onderwijs. Geduurende een half uur had ik, in mijne kamer aan het venster staande, alle lastige vriendinnen verwenscht, en vergeefs overlegd, hoe ik met fatsoen de oude heks van den hals zoude kunnen schuiven, toen ik haar met MARIA ten huize uitkomen en de straat zag optreeden. Zij droegen een Boek en Roozekrans, en gingen derhalven ter Kerke. Met eene vrij sterke hartkloping ging ik na beneden. De keuken was gesloten; ik klopte aan, en ARCANGELA vraagde, naa een weinig bedenkens, wie er klopte? Uw Leerling, was mijn antwoord. Zij hadt, naar het schijnt, in gevolge van mijn gedrag, dien dag gehouden, geen bezoek van mij verwagt, en deedt eerst open, toen ik met de woorden: „Ik vrees dat ik u belet doe," mij reeds wederom omkeerde. „Ik had geene hoop meer," zeide zij gevoelig, „heden nog die eere te zullen genieten." — „Indien gij wist, „ lieve Vriendin, hoe zeer mij de tijd heeft verveeld, zoo „ zoudt gij mij beklaagen; maar ik kan POLLONIA's grijnzen„ de tronie niet dulden, en wil liever uw gezelschap missen, dan het mij door een zoo haatelijk bijvoegzel laaten „ bederven. Een zoo aangenaam gezelschap, als het uwe, „ wil ik met niemant deelen." Ten blijke van verzoeninge reikte zij mij de hand, en zeide, terwijl ik die aan mijne lippen drukte: „ Gij kent POLLONIA niet; het is eene *zeer goede* „ Christin."

Ik. Dat wil ik niet ontkennen; maar het is ook eene *zeer haatelijke* Christin, en zoude mij voorzeker nooit tot haaren Proselijt maaken. Alleen uit eenen mond als deezen — (ik wees daarop niet met den vinger) — hoor ik gaarne, hetgene ik niet hooren moest, naardien uw deelneemen in mijn geluk mij boven alles zoo dierbaar is, dat ik, in spijt van het gevaar, om voor de zoete overreeding deezer — lippen — te moeten onderdoen, verlange, dezelve om mijnentwille zich te zien openen.

ARCANGELA was zeer getroffen. „ Ik verheug mij," zeide zij, „ dat gij mijne goede oogmerken erkent; indien

„ gij

„ gij flegts ook mijnen goeden raad wilde volgen! — Hoe „ hartelijk zoude ik de heilige Maagd danken, dat zij mij u „ deedt ontmoeten, indien gij — haar ook daarvoor dankte!"

— Nooit, zeker, werd het Geloof van eenig' eerlijk' *Lutheraan* op zwaarder proef geſteld! En, daar ik zwak genoeg geweest was om in dien ongelijken ſtrijd dus ongewapend te volharden, had ik nu ook al de kragt van mijn Verſtand noodig, om eene zoo ſchoone Verzoekſter, die zoo veel vermogt op mijn Gevoel, te kunnen wederſtaan. Intusſchen, hoe flaauwer mijne verdeediging', des te leevendiger werden ook haare aanvallen. De goede ARCANGELA! Altijd zal ik haar dankbaar zijn: want zij meende het wel met mij. — Ter goeder uure nam ik mijn affcheid. ANTONIO dankte den behouder van zijnen hond met een vuur, als hadde hij zelf het voorwerp geweest. En ARCANGELA?... POLLONIA gaf den hardnekkigen Ketter het heilige kruis agterna. En ARCANGELA?... Zij weende zagt, reikte mij haare ſchoone hand, en beloofde, haaren Vriend zoo min te zullen, als hij haar immer kan vergeeten. Nog ſcheen haar ſmeekend oog te zeggen: „ Lieve FERDINAND, word toch een *Christen!*"

VERSCHRIKKELIJKE UITWERKING DER DWEEPERIJE (*).

In de Stad *Dantzig* heeft ten allen tijde de Christelijke en menschlievende gewoonte plaats gehad, dat misdadigen, aan wien het doodvonnis uitgevoerd zal worden, ter hunner voorbereiding voor de Eeuwigheid, Geestelijken van hunne gezindheid en ter hunner keuze toegezonden worden, die, dikwijls reeds vier à zes weken vóór de openbare ſtrafoefening, den veroordeelden in de gevangenis bezoeken; zoo ras dit geſchiedt, vervangen de Zielverzorgers elkander, en de gevangene is geen uur zonder den bijſtand van een Geestelijken. — In het begin der laatstverloopene Eeuw wierd aldaar een moordenaar, SCHRUVE genaamd, ter dood gebragt; de pogingen ter zijner voorbereiding wierden met verdubbeling van ijver voortgezet, met dat gelukkig gevolg, dat hij, naar alle menſchelijke beoordeeling, een zaligen uitgang uit dit leven had. — De veelvuldige moorden door hem begaan, zij-

ne

(*) Dit Stukje, medegedeeld door den Heer JOHANNES PLAAT, J. C. EN, in *'s Hage*, berust, gelijk ons de Zender berigt, op het allezins geloofwaardig getuigenis van diens Vader, een *Dantziger*, en die een ooggetuige van dit verhaal is geweest; hetwelk wij niet ondienſtig achteden te vermelden.

DE REDACTEUR.

ne voorgaande allerboosaardigſte levenswijze, de edelmoedige pogingen der Lutherſche Leeraars, tot wier Gemeente hij behoorde, en derzelver gezegende gevolgen, door de geheele Stad en omtrek bekend wordende, maakten de Dweepzucht gaande. Een anderzins deugdzaam en zedelijk goed Burger, doch ongelukkig door de Werken van JACOB BOHEEM, of BÖHM, op het dwaalſpoor gebragt, en het hoofd vol myſtieke grillen hebbende, ſtelt zich voor een groot zondaar te zijn, onkundig van het uur zijns doods, die hem onverwacht, en misſchien onvoorbereid, konde overkomen, en dus, dacht hij, ſtond hem eene ongelukkige Eeuwigheid voor de deur; „deze arme zondaar, daarentegen, had alle gelegenheid ter voorbereiding gehad," enz. Hij nam derhalve het beſluit, om zich door het begaan van eenen moord in die zelfde gewenschte gelegenheid te ſtellen. Dit voert hij uit, vermoordt een mensch, en geeft zichzelven bij het Geregt aan. In zijne gevangenis was het al bidden, zingen en gemoedelijke redeneringen met zijne Zielverzorgers; en hij ondergaat zijn doodvonnis met de koelbloedigſte bedaardheid, ſtervende als een welverzekerd Chriſten. — Dit hielp de overige gemoederen in beweging. Vóór het einde der ſtrafoefening waren er reeds vier dergelijke moorden geſchied en om dezelfde reden. Deze moordenaars wierden insgelijks ter dood gebragt; ten ſtraftooneele verſchijnende, zongen zij het bekende Lied: *Allein Gott in der Höhe ſey Ehr!* Toen geraakten de overige gemoederen zoodanig aan het hollen, dat geen mensch zijn leven meer zeker was, en zich niemand meer op de ſtraat of openbare plaatſen durfde vertoonen, alzoo die Dweepers allen gevaar trotſeerden, en moordden om gevat te worden en een zaligen dood te ſterven. Zelfs de Kindermeid van den Preſidentſchepen wierp het jongſte kind in de *Motlau*, bleef er zoo lang bij tot dat het ver genoeg naar zee gedreven was om niet meer gered te kunnen worden, en gaf zich dadelijk bij het Geregt aan; „dit kind had zij gelukkig gemaakt; het had nog geene moedwillige zonden begaan, had dus geene zware verantwoording; zij had den Heere Chriſtus voor hetzelve gebeden; het zou dus zalig zijn, en zij kon nu ook zalig ſterven." — Deze anderzins zoo volkrijke en drukke Stad wierd een woeſtijn; de beurs was geheel ledig; alle handel ſtond ſtil; de kerken, anders doorgaans opgepropt van toehoorders, wierden op zijn hoogst door leeraar en kerkenraad bezocht; met één woord, het geheele godsdienſtige, burgerlijke en mercantiele beſtaan dezer ongelukkige Stad ſcheen geheel ontbonden; tot eindelijk de Magiſtraat (*Dantzig* haar eigen regt hebbende) beſloot, die moordenaars geen doodſtraf meer aan te doen, maar dezelve aan de vilderskar te laten kluſteren, en de vuilnis der ſtraten, goten en riolen, op de marktdagen, door dezelve, onder geleide van de

vil-

vildersknechts, te laten opruimen, die hen, bij het minste verzuim, duchtig moesten afrosſen. (Het is bekend, dat, in *Duitschland* en de overige Noordelijke Landen, de vilder, vilderskar en vilderszweep, het ophalen van krengen en het ledigen van riolen, de alleruiterſte infamie is.) En dit had de gewenschte uitwerking: de overige Dweepers, ziende dat zij op die wijze geen zaligen dood meer te wachten hadden, lieten af van hunne onmenſchelijke razernije — en allengskens herkreeg de Stad hare gewone levendigheid, en kerk en raadhuis en beurs, en alle neringen en hanteringen, bloeiden als voorheen.

TURKSCHE GEESTIGHEID.

Een *Turksch* Heer van rang, bij uitſteekenheid leelijk van aangezigt en geſtalte, was, volgens 's Lands gebruik, getrouwd aan eene Vrouwe, zonder haar, vóór den trouwdag, ongeſluijerd gezien te hebben. Haare perſoonlijke aanvalligheden waren niet grooter dan die van haaren Egtgenoot. — Op den morgen naa de huwelijksvoltrekking vroeg zij, aan wie zijner vrienden zij vrijheid hadt, zich met ongedekten aangezigte te vertoonen. „ Laat het," was zijn antwoord, „ vrijlijk aan al de wereld zien, maar bedek het voor mij."— „ Geduld," was haar eenig antwoord. — „ Dat heb ik niet," voerde hij haar te gemoet. — Zij daarop: „ Ach! ik dagt dat gij „ geduld in eene groote maate bezat, dewijl gij uwen afzig„ tigen langen neus al uw leeven gedraagen hebt!"

In No. XI. *Meng.*, bl. 462. reg. 16 van ond., ſtaat *verſtonden*, lees *verſlonden*. En in dit No. bl. 534. reg. 13. STABO, lees STRABO.

MENGELWERK;

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

ONDERZOEK WEGENS DEN DOMPELDOOP.

Het is bekend, dat de Baptisten, zoo wel in Engeland als in Noord-America, en dat de Christenen in ons land, bekend onder den naam van Collegianten of Rhijnsburgers, den doop bedienen bij wijze van onderdompeling, zoodat, voor eenige oogenblikken, het geheele ligchaam des doopelings onder het water gedompeld wordt; — en tevens is het bekend, dat de voorſtanders van die praktijk beweren, dat die manier van doopen het meest overeenſtemt met de wijze, waar op Joannes de Dooper, de Apostelen en de eerſte Christenen gedoopt hebben. — Maar, onlangs lezende en overpeinzende den zin en zamenhang van Paulus woorden Rom. VI: 4, waarin de verdedigers van den Dompeldoop het ſterkſte bewijs voor hunne praktijk meenen te vinden, zoo kwam mij dat bewijs niet alleen ten uiterſten zwak, maar zelfs geheel ongegrond voor. — Die uitkomst ſpoorde mij aan ter overweging en ter beproeving der overige bewijzen, die bijgebragt worden voor deze manier van doopen. En het Reſultaat was, dat mij niet alleen alle bewijzen voor den Dompeldoop onvoldingend voorkwamen, maar dat ik nu op voldoende gronden meen te durven ſtaande houden, dat bij de eerſte Christenen de Dompeldoop nooit in gebruik geweest is, en dat ook deze wijze van doopen niet is van Goddelijke inſtelling. — Mijne gronden voor deze ontkenning zal ik hier ter neêr ſtellen, en, acht men ze gewigtig genoeg om in dit Mengelwerk geplaatst te worden, dan verwacht ik dit geſchreven opſtel aldaar gedrukt te zullen wedervinden.

Ik begin met een onderzoek van de plaats Rom. VI: 4: *Wij zijn met met hem begraven door den doop in den dood*; welke woorden de voorſtanders van den Dompel-

doop 'dus verklaren: „ Gelijk de ligchamen der afge-
„ ſtorvenen begraven worden, zoo zijn wij, die ge-
„ doopt zijn, in onzen doop insgelijks begraven, al-
„ leen met dat onderſcheid, dat, daar de ligchamen
„ der afgeſtorvenen overdekt worden met aarde, wij
„ daarentegen overdekt geweest zijn met water." —
„ Door in den doop ons ligchaam te dompelen onder
„ water, beelden wij onze begrafenis met Christus
„ af, en door ons opklimmen uit het water onze op-
„ wekking met hem tot een nieuw leven:" zoo ſpreekt J. GALE, in zijn boek *over den Kinderdoop*, bl. 19. — Ware die uitlegging eene waarachtige uitbreiding en ontwikkeling van de leer, aldaar voorgedragen door den Apostel, indedaad dan zoude deze plaats voor de praktijk van den Dompeldoop, en ten bewijze dat de eerſte Christenen den doop alzoo bediend hebben, zonder tegenſpraak zijn. Maar hoe? bijaldien het daarentegen blijkt waarachtig te zijn, dat de oude Joden nimmermeer het gebruik gehad hebben, hunne lijken in eene kist te leggen, en nog veel minder dezelve met aarde te overdekken? Dan, dunkt mij, wordt de ſterkſte kracht van dat bewijs ontzenuwd. — Dat intuſſchen bij de oude Joden dat gebruik nimmer heeft plaats gehad, daarvan vinden wij een duidelijk betoog in de verhalen der H. Geſchiedenis.

De Stamouders immers der Joden, Abraham en Sara, Iſaak en Rebekka, Jakob en Lea, werden die na hunnen dood begraven en met aarde overdekt, gelijk thans onder ons de gewoonte is? Neen, derzelver ligchamen werden in doeken gewonden, en, zonder kist, op eene daartoe bereide plaats bijgelegd in de graftpelonke des akkers te Machpela, tegen over Mamre of Hebron.

De volgende gebeurtenis doet ons zien, dat die wijze van begraven onder de Israëlieten in ſtand gebleven is. In het 13 H. van het 2 B. der Koningen vinden wij opgeteekend, dat eens de dragers, bij de begrafenis van een zeker man, onverhoeds van verre eene bende Moabieten zagen naderen; dat zij, zulks ziende, uit ſchrik voor den vijand, beſloten, om het lijk, dat zij droegen, niet te begraven in het graf, voor hetzelve beſtemd, maar in een ander graf, nader bij gelegen, waarin te voren het ligchaam van den Profeet Eliza begraven was; en dat daarop, terwijl ze zulks deden, de man, die met overhaasting in het graf nedergelaten werd,

werd, zoodra deszelfs ligchaam het gebeente van Eliza's ligchaam aanraakte, weder herleefde. — Dat verhaal levert ons een duidelijk bewijs op, voor eerst, dat de ligchamen der geſtorvenen toen in geene kisten gelegd werden; en ten anderen, dat men toen ook de gewoonte niet had, om de lijken met aarde te overdekken. — Trouwens het komt mij waarſchijnelijk voor, uit aanmerking van den eerbied, dien ten allen tijde de overblijvenden voor de ligchamen der afgeſtorvenen hebben, dat het overdekken met aarde niet eer in gebruik gekomen is, voor dat men begonnen heeft de lijken in kisten te leggen. Misſchien heeft wel eene peſtziekte, en de vrees voor beſmetting, daartoe de eerſte aanleiding gegeven: dan daarvoor heb ik geen bewijs.

Voorts blijkt het, dat ook dezelfde wijze van begraven heeft plaats gehad in de dagen, toen onze gezegende Heiland hier op aarde verkeerde. Immers het ligchaam van den zoon der weduwe te Naïn was geenszins in eene kist gelegd, maar werd, alleen in doeken gewonden, op eene bare gedragen. Van daar, dat, toen onze Heer tot den dooden zeide: *jongeling! ik zegge u, ſta op!* hij terſtond ging overeinde zitten, en begon te ſpreken.

Ook Lazarus, die reeds vier dagen in het graf gelegen had, toen hij, die de opſtanding en het leven is, zeide: *Lazarus! kom uit!* kwam terſtond te voorſchijn; terwijl hem noch kist, noch aarde, daarin verhinderden, zijnde alleenlijk omwonden met grafdoeken.

En wie weet niet, dat het ligchaam van Jezus, onzen Heer, zelven, nadat hij aan het kruis geſtorven was, geenszins opgeſloten in eene kist, maar, in fijn lijnwaad gewonden, *gelijk*, zegt Joannes, (H. XIX: 14.) *de Joden de gewoonte hebben van begraven*, door Jozef van Arimathea en door Nicodemus, in het familiegraf des eerſten, zijnde een graf in eene ſteenrotſe uitgehouwen, op eene daartoe gemaakte rustplaats is neêrgelegd, en alzoo begraven?

Aangezien er van het graf van Jozef van Arimathea gezegd wordt, dat er een groote ſteen werd *voorgewenteld*, en van dat van Lazarus, dat er een ſteen was *opgelegd*; (Matt. XXVII: 60. Joan. XI: 38.) zoo komt het mij niet onwaarſchijnelijk voor, dat, terwijl de aanzienelijken uit de Joden uitgeholde rotſen voor hunne begraafplaatſen hadden, de overigen ſlechts ruime gra-

ven gehad hebben, gedolven in de aarde, waarin de lijken naast elkander werden neêrgelegd, geenszins overdekt met aarde, maar alleen met een grooten ſteen, boven of over de opening des grafs. — Trouwens, dat niet alle graven boven de aarde, of uitgeholde rotſen, maar dat de meeste gegravene groeven waren in de aarde, bedekt alleen met een ſteen, zulks blijkt duidelijk uit de volgende woorden van onzen Heiland: *Wee u! gij Schriftgeleerden en Farizeërs, gij geveinsden! want gij zijt gelijk de graven, die niet openbaar zijn, en de menſchen, die daar over wandelen, weten 't niet.*

En nu, zijn de aangehaalde bewijzen niet voldoende ter overtuiging, dat de oude Joden nimmer het gebruik gehad hebben, om hunne lijken in eene kist te leggen, en nog veel minder, om dezelve met aarde te bedekken? En blijkt derhalve niet, dat de gemelde uitlegging van Paulus woorden aan de Chriſtelijke Gemeente te Rome, afgeleid uit de overdekking van de lijken met aarde, voor ongegrond moet gehouden worden? — Wij, die in dezen tijd leven, en in dit land wonen, wij vinden wel eenige overeenkomst tuſſchen de Onderdompeling en de Begrafenis, uit hoofde dat onze lijken met aarde overdekt worden; maar om de gemelde redenen heeft Paulus die overeenkomst noch willen, noch kunnen bedoelen.

Hoe moeten dan, zal mogelijk iemand vragen, de aangehaalde woorden van den Apostel verklaard worden?

Paulus leert daar, dat zij, die Chriſtenen zijn, niet meer in de zonde moesten leven, d. i. naar hunne zondige en bedorvene begeerlijkheden; vermits zij dat ligchaam der zonde, waarin die ongeregelde neigingen en vleeſchelijke begeerlijkheden huisvestten, moesten aanmerken als met Christus geſtorven en begraven te zijn, en dat wel door den doop, d. i. door eene opregte belijdenis des geloofs, bij den doop afgelegd. — „ Door „ de belijdenis des geloofs, bij den doop afgelegd, (wil „ Paulus zeggen) zijn wij met Christus derwijze vereenigd, dat wij als met hem, ten aanzien van het ligchaam der zonde, geſtorven en begraven zijn, en „ dat wij ook met hem weder zijn opgewekt, om in „ nieuwigheid des levens te wandelen, niet naar de „ voorſchriften van het ligchaam der zonde, of van „ den ouden mensch, die met hem gekruiſigd is,

maar

„ maar naar de leer en voorſchriften van zijn heilig „ Evangelium."

Indien wij, zegt hij vs. 5, in den zelfden zin, *met hem eene plante geworden zijn in de gelijkmaking zijns doods, zoo zullen wij het ook zijn in de gelijkmaking zijner opſtanding*: dat is niet, (gelijk velen meenen) „ indien wij met Christus geſtorven zijn, dan zullen wij „ ook met hem opſtaan ten eeuwigen leven." Deze waarheid, offchoon anderszins zeer gegrond, wordt echter daar niet geleerd. — Neen: de Apostel wil zeggen: „ indien wij met Christus, ten aanzien van het ligchaam „ der zonde of van den ouden mensch, geſtorven zijn, „ dan moeten wij ook met hem opſtaan, om in hei„ ligheid en geregtigheid te leven in Christus voor „ God."

De Apostel Petrus bedoelt het zelfde, daar hij in zijnen eerſten brief zegt: (H. II: 24.) *hij heeft onze zonden in zijn ligchaam gedragen op het hout, opdat wij, de zonden afgeſtorven zijnde, der geregtigheid leven zouden.*

Paulus wil derhalve, in de plaats Rom. VI: 4, geenszins zeggen, dat de doop eenige overeenkomst heeft met de begrafenis van het ligchaam van Christus; — dat is, uit den zamengang te beſluiten, geheel zijne bedoeling niet: — maar hij wil zeggen: „ Zoo wij in „ het geloof, bij den doop beleden, ons opregtelijk „ met Christus vereenigd hebben, dan moeten wij ons„ zelven, van dien tijd af, aanmerken, als, ten aan„ zien van den ouden mensch, met hem gekruiſigd, „ geſtorven en begraven geweest te zijn, en ook met „ hem opgewekt, om nu voortaan, in hem, in hei„ ligheid en godzaligheid, en in de betrachting van al„ le zedelijke deugden voor God te leven."

In de nu uitgelegde woorden van Paulus vinden wij geene reden om te beſluiten, dat in de dagen der Apostelen de Dompeldoop in gebruik geweest is, en dat Paulus daarop zoude gedoeld hebben. — Noch ook blijkt zulks ('t welk een tweede bewijs is, waarop men zich beroept) uit de beteekenis van het woord doopen, in den grondtekst βαπτίζειν. — Die de verdediging van den Dompeldoop zich tot eene taak geſteld hebben, beweren, dat doopen in den grondtekst beteekent *geheel met water overdekken*, aangezien men zich van dat woord bedient in dusdanige gevallen, alwaar eene geheele onderdompe-

ling volſtrekt noodzakelijk is; en beſluiten derhalve, dat alzoo insgelijks de doopeling, uit krachte van het woord *doopen*, geheelenal met water moet overdekt worden.

Dat het Griekſche woord die beteekenis heeft, van iets geheel onder het water of onder eene andere vloeiſtof te ſteken, wil ik geenszins ontkennen; maar tevens houde ik ſtaande, dat het ook in eene andere beteekenis voorkomt, in die namelijk van eene *beſprenging*, of liever *afwaſſching*.

In het eerſte boek van Mozes (H. XXXVII: 31.) lezen wij, dat de broeders van Jozef deszelfs rok namen, en dien doopten in het bloed van een geitenbok. — Hier zekerlijk beteekent *doopen* niets anders dan *beſprengen* of *bevlekken*: want indien zij dezen rok geheel met bloed geverfd hadden, dan zouden zij hun oogmerk niet hebben kunnen bereiken, en hunnen vader niet hebben kunnen in den waan brengen, dat zijn zoon Jozef door een wild dier verſcheurd was. — Maar mogelijk merkt men hier op aan, dat daar bij de Zeventigen niet ſtaat βάπτειν, maar ἐμάναν.

Uit de boeken des N. Verbonds echter is volkomen blijkbaar, dat aldaar het woord *baptizein* (βαπτίζειν) meermalen voorkomt in de beteekenis van *afſpoelen* of *afwaſſchen*. Zelfs onze Nederduitſche Overzetters hebben het zoo vertaald; en van daar is het, dat dit den Nederduitſchen lezer niet in het oog valt. — Mark. VII: 4 wordt van de Farizeërs verhaald, *dat zij, van de markt komende, niet eten, ten zij dat ze eerst gewaſſchen* (in den grondtekst ſtaat *gedoopt*) *zijn*. — Zoo ook, in het zelfde vers, *de waſſchingen* (*het doopen*) *der drinkbekers*. — Luk. XI: 38. *De Farizeër, dat ziende, verwonderde zich, dat Jezus niet eerst vóór het middagmaal zich gewaſſchen hadde*: in 't Grieksch ſtaat er *gedoopt was*. — Nog eens, daar de Schrijver van den brief aan de Hebreërs ſpreekt over de Mozaïſche wet der plegtigheden, zegt hij, dat dezelve beſtond *in ſpijzen en dranken en verſcheidene waſſchingen*: in den grondtekst ſtaat *doopen* of *doopingen*. Hebr. IX: 10. — Dus uit het Bijbelſche gebruik van het woord *baptizein*, of *doopen*, kan het ook niet bewezen worden, dat het door *onderdompelen* moet vertaald worden, daar het duidelijk op onderſcheidene plaatſen beteekent *afſpoelen* of *waſſchen*.

Zien wij, in de derde plaats, op hetgeen de heilige ge-

geſchiedenis ons zegt van de wijze, waarop onze Heer zelve en zijne Discipelen gedoopt zijn, dan vinden wij wel van ſommigen opgeteekend, dat zij in het water gegaan, maar geenszins, dat zij met het geheele ligchaam onder het water gedompeld zijn. — Uit het gezegde van Mattheus: (H. III: 16.) *Jezus, gedoopt zijnde, is terſtond opgeklommen uit het water*, blijkt wel, dat Jezus in de Jordaan gegaan is, maar geenszins, dat hij met het geheele ligchaam onder het water geweest zij. — Zoo ook lezen wij van Filippus, (Hand. VIII: 38.) dat hij met den Kamerling van de Koningin Candace afdaalde in het water, en hem doopte; maar geenszins, dat hij hem onderdompelde. — Ja, ik weet mij geene plaats te herinneren, waarin de Onderdompeling of geleerd wordt, of door een wettig beſluit uit kan worden afgeleid.

Voorts ſchijnt mij de praktijk van den Dompeldoop te ſtrijden met de waarſchijnelijkheid der H. geſchiedenis. — Op het eerſte Pinkſterfeest na onzes Heeren Hemelvaart werden er omtrent 3000 tot de gemeente van Christus toegedaan, kort daarna nog omtrent 2000. (Hand. II: 41 en IV: 4.) Zijn die allen in eene rivier of in het ééne of andere badwater onder het water gedompeld? Is dat waarſchijnelijk? — Neen, het komt aannemelijker voor, dat zij in eene enkele of in onderſcheidene woningen te Jeruſalem met eenig water of op het hoofd of in het aangezigt gewasſchen zijn, tot een zinnebeeld van geestelijke reiniging, en afwasſching van zedelijke beſmetting. Want de doop is geen zinnebeeld van den dood, maar van de afwasſching of reiniging van de zedelijke onreinigheid des harten: in welken zin de Apostel Petrus zegt, in zijnen eerſten brief, (H. III: 21.) *dat de doop, die ons behoudt, niet die is, welke is eene aflegging van de vuiligheid des ligchaams, maar die, welke eene vrage is eener goede conſciëntie tot God.*

Is Lydia, eene vrouw, (Hand. XVI: 14.) in de rivier gegaan, en alzoo bij onderdompeling gedoopt? — Men antwoordt: in Macedonie is het minder koud, dan in onze gewesten. — Zonder daarop te willen aanmerken, blijft er nog eene andere bedenking over. Was het wel overeenkomſtig met de wetten van welſtandigheid en eerbaarheid, dat eene vrouw, al was zij ook niet ontkleed, in de tegenwoordigheid van mannen zoo diep in het water ging?

Hoe zal men ook de zwarigheid oplosſen, voorkomende in het verhaal van den Stokbewaarder te Filippi, die in 't midden van den nacht gedoopt is? Heeft die man, met zijn huisgezin, (want hij werd gedoopt met alle de zijnen) de gevangenis en misſchien ook de ſtad durven verlaten? — Misſchien, zou men nog kunnen antwoorden, misſchien heeft die man een bad gehad in zijne woning. — Toegeſtemd: maar zijn dan huisbaden geſchikt voor de Onderdompeling? Zijn ze niet veeleer alleen beſtemd tot wasſching en reiniging van het ligchaam? Ook nu worden er in ons land, en meer nog elders, gevonden, die baden of badkuipen in hunne huizen hebben: maar hoe zeer ongeſchikt zijn dezelve, om daarin den Dompeldoop te bedienen?.

Hoe leidt ons dat alles, om te denken, dat de doop der eerſte Christenen niet anders geweest is, dan eene afwasſching ſlechts van een gedeelte van het ligchaam van hem, die gedoopt wierd; en dat deze afwasſching geſchiedde, of aan den kant eener rivier, of door middel van eenig water binnen in de woningen!

Eindelijk zal ik er nog één bewijs tegen den Dompeldoop bijvoegen, afgeleid uit de onderſtelling, dat de Doop, van Joannes den Dooper af, moet aangemerkt worden als eene plegtigheid van Goddelijke inſtelling: welk gevoelen ik belijde te omhelzen, ſchoon ik het hier niet zal zoeken te bewijzen.

Is niet die plegtigheid, bijaldien zij bij onderdompeling moet geſchieden, voor hem, die ze ondergaat, ten uiterſten benaauwend en verſchrikkelijk, bovenal voor vrouwen, die zulks minder dan vele mannen te voren ooit beproefd hebben? Geen wonder! want het is het beginſel van een weg, die naar den dood leidt. — Wordt niet daardoor alle ſtichting en opwekking weggenomen, ſchrik en ontſteltenis daarentegen, op het gevoel van de aannadering des doods, ten zij men vooraf wel onderwezen zij, hoe zich bij die praktijk te gedragen, daarvoor in de plaats geſteld? — Strookt dat met het gevoelen, dat die inſtelling van Goddelijken oorſprong zoude zijn? Ontdekken wij daarin de hoogſte Liefde en de Wijsheid des Oneindigen? — En waar is het nuttig doeleinde, waartoe die ſchrik en ontſteltenis zouden dienen? Is dan eene afwasſching zonder onderdompeling, ſlechts van een gedeelte des ligchaams, niet even voldoen-

doende, daar toch de natmaking van den uiterlijken mensch geenszins de doop is, die ons behoudt?

Alle deze bewijzen, te zamen genomen, bevestigen mij in mijn te voren gemeld gevoelen, dat bij de eerste Christenen de Dompeldoop nooit in gebruik geweest is, en dat ook deze wijze van doopen niet is van Goddelijke inſtelling.

Niet zeer lang geleden, ik bekenne het, ben ik zelve nog van een ander gevoelen geweest; maar bij de overweging van de bovengemelde bewijzen heb ik dat gevoelen moeten doen plaats maken voor een ander, dat mij toeſchijnt beter gegrond te zijn. Ja, ik ben nu van oordeel, dat de tegenwoordige beſprenging, of liever afwasſching van het aangezigt, minder ver afwijkt van de oorſpronkelijke inſtelling van de plegtigheid des H. Waterdoops, dan de Onderdompeling.

ICHNEUTES.

OVER DE VLEKKEN EN VLIEZEN, DAT IS, DE GEDEELTELIJKE EN GEHEELE VERDUISTERING DER CORNEA. Door F. BUCHNER, *Chirurgijn, Oog- en Stads Breukmeester enz. te Amſterdam.*

Om de behandeling van deze ſtoffe duidelijker te maken, dan wanneer ik alleen voor bekwame Ontleed- en Natuurkundigen ſchreef, ook om mij beter te doen verſtaan door iedereen, zal ik vooraf iets van het Hoornvlies of de *Cornea* moeten zeggen.

Het hoornvlies, ook doorſchijnend hoornvlies genaamd, is een, uit verſcheide op elkander geplaatſte en door een allerfijnst tusſchenweeffel geſcheidene platen beſtaande, vlies — dit tusſchenweeffel heeft natuurlijk zijne eigen af- en aanvoerende vaten, om hetzelve te onderhouden, en deze vaten moeten noodwendig een helder vocht voeren, zoo wel als de vaten, die over de *Cornea* heen loopen.

Deze eenvoudige ſchets zal ons de ziekte van de *Cornea*, die wij thans voorhebben te behandelen, beter kunnen leeren kennen.

Ik zal dit trachten duidelijker te doen zien. Wat zijn de

vlekken en verduisteringen der *Cornea* anders, dan eene uitstorting en stilstand van eenige ziekestoffe, of een vreemd ligchaam in de vaten of het weefsel, soms ook eene plaatselijke beleediging van de platen, die de *Cornea* formeren, en bijzonder derzelver tusschenweefsel; hieruit volgt dikwijls eene zamenplakking of vereeniging van deze platen op elkander, en dus eene vernietiging van dat weefsel, en daardoor verduistering van een of meer lagen der platen.

Dat het zeggen van een uitmuntend man ook hier waar is, „ de oorzaak of de ziekte zelve wel gekend, is de helft der genezing," zal blijken, als men zich voorstelt, dat eene scrophuleuse of veneriſche stoffe, of etter op of tusschen de bladen der *Cornea*, als de oorzaak van de vlek erkend zijnde, de behandeling van eenen anderen aard is, dan wanneer dit door eene uitwendige beleediging zich voordoet. Ik zag dikwijls op het gebruik van gepaste inwendige middelen, met en zonder afleidingen op den arm of nek, verduisteringen van dezen aard zonder eenig plaatsmiddel als zigtbaar verdwijnen.

Om duidelijk te wezen, zal ik de gebreken, die de verduisteringen der *Cornea* maken, en daardoor het zien hinderen, opgeven, en dan de onderscheide middelen ter geheele of mogelijke genezing daarvan mededeelen.

1. Wanneer, door eene aderspattige uitzetting der vaten van de *Adnata* (wit van het oog), het bloed voortgestuwd wordt in de watervaten, die over de *Cornea* heen gaan, of deze vaten zelve verlengd worden of zich uitbreiden over de *Cornea*, en in vliezen overgaan, wordt hierdoor geboren het gebrek, dat men onder den naam van *Pterygium*, of vlerk, heeft doen kennen. Wanneer deze verzameling van vaten zich digt aan den rand der *Cornea* plaatst, ziet men soms, gelijk ik dit meer dan eens zag, als een dun wit floers tusschen de bladen, mogelijk alleen tusschen de bovenste, hetwelk voortgangen maakt of zich uitbreidt over de geheele oppervlakte, en eene geheele verduistering in het zien veroorzaakt. Dat dit tusschen de bladen dus in het weefsel zit, blijkt, wijl in dit geval de buitenste oppervlakte der *Cornea* gepolijst blijft. De lijders zien in dit geval met open oogen, gelijk wij, met gesloten oogen voor een helder licht geplaatst, door de oogleden.

2. Wanneer, door Pokstoffe of eenige andere oorzaak, een

een deel van de buitenſte bladen des hoornvlies vernietigd is, kan het watervocht naar buiten eene uitzetting maken; welke uitzetting men *Staphyloma* zou kunnen noemen.

3. Eene verzameling van etter tusſchen de bladen der *Cornea* noemt men *Onyx*, of *abſceſſus Corneae*.

4. Wanneer de bladen der *Cornea* geheel of ten deele gewond zijn: dit gebrek noemt men wonde (*vulnus*) van het hoornvlies. En

5. Als er eene vereeniging van het binnenſte bekleedſel der oogleden, door eene aangeboren of verkregen oorzaak, op het geheel of een gedeelte der *Cornea* beſtaat, welke, na de beste kunstmatige ſcheiding, echter over dezelve een vliezig wezen nalaat.

Deze vijf ſoorten zijn de eenige (zoo ik meen) die de geheele of gedeeltelijke verduistering der *Cornea* door vlekken veroorzaken. Naar mate van de uitgebreidheid in diepte of omtrek van dezelve, en naar derzelver oorzaken, is de mogelijkheid van geheele of gedeeltelijke herſtelling.

Beſtaat er eene kwaadaardige aderſpattige uitbreiding van vaatjes over de geheele *Cornea*, dan verſchilt dit veel van eene ligte, die ſlechts als een roode draad over dezelve loopt; maar nemen deze vaatjes eene bandachtige of vliezige gedaante aan, dan zullen zij, naar mate zij minder of meerder de uitgebreidheid van het hoornvlies bedekken, een groot beletſel in het zien te wege brengen.

In de opgegeven ſoort van *Staphyloma* barst ſoms de *Cornea* of derzelver overgebleven bladen open, en het oog is dikwijls geheel verloren, of laat eene verduistering na, die geheel of ten deele is te herſtellen.

Eene verzameling van etter tusſchen de bladen van het hoornvlies verſchilt naar mate van deszelfs uitgebreidheid, diepte en oorzaak; hiernaar wordt de verduistering grooter, en is ligter of bezwaarlijker te genezen.

Een verwonde *Cornea* verſchilt naar de plaats waar, en het werktuig met hetwelk dezelve gewond is; het likteeken toch, dat gemaakt wordt door de ſnede bij eene wel gedane operatie van de Cataract door uitneming, brengt geen nadeel toe in het zien; alle verwondingen derhalve, die hinder aan het zien nalaten, komen hier alleen in aanmerking.

Eene vereeniging van den binnenſten wand der oogleden met

met het buitenſte van het hoornvlies, uit eene oogöntſteking of kneuzing, of welke oorzaak ook ontſtaan, maakt de verduistering grooter naar derzelver uitgebreidheid.

Geen voorhemen hebbende, over de behandeling dezer gebreken te ſchrijven, maar enkel over de verduistering, die over de *Cornea* geheel of ten deele gemaakt wordt, zal ik verder over dezelve mij niet uitlaten — ik zal dus overgaan tot de vlekken en verduisteringen, en derzelver onderſcheidene behandeling.

Naar mate van de plaatſing, dikte, grootte en oorzaak der vlekken en verduisteringen op de *Cornea*, is de geheele of gedeeltelijke herſtelling minder of meer gemakkelijk en mogelijk.

Alle vlekken der *Cornea* verduisteren het zien niet; de plaatſing derhalve op dat gedeelte derzelve, dat de lichtſtralen moet doorlaten, verduistert minder of meer naar derzelver dikte of grootte; desniettemin is het noodig, zelfs die geen nadeel in het zien veroorzaken, indien mogelijk, weg te maken, wijl zij ſoms over de *Cornea* meer uitgebreid worden, bij gelegenheid van eene nieuwe oogöntſteking.

Van het dunſte vliesje of ligtſte verduistering, ſoms naauwelijks te ontdekken, daar de lijder evenwel over het zien als door een floërs klaagt, tot de zoo zeer in het oog loopende paarlwitte vlek of hoogte op de *Cornea*; van deze, als een ſtip gezien, tot eene bedekking over de geheele *Cornea*, deze allen verſchillen naar de oorzaken.

Wil men dan geheel of ten deele herſtellen, dat is, wil men het zien verbeteren, moet de oorzaak gekend worden, welke de verduistering te weeg bragt, of er aanleiding toe gaf; dit is een rationale of redenmagtige Empirie; en is dezelve niet uit des lijders geſtel of omſtandigheden te ontdekken, moet men zich tot een of ander hulpmiddel bepalen, 't welk de ervaring ter beſtrijding van de naaste of waarſchijnlijke oorzaak aan de hand geeft.

Wanneer de vaten van het wit van het oog door eene zekere aandoening, als daar zijn een ſcherpe wind, vreemde ligchamen enz., verwijd worden, bloed ontvangen en doorlaten tegen hunnen aard, worden de bloedbolletjes voortgeſtuwd in de weivaten, en de wei opgehoopt, hierdoor een witte vlek gemaakt, en wordt dit bloed verder voortgeperst, dan verwandelt deze witte

vlek

vlek in een roode trits van vaten over dezelve; indien deze prikkel ophoudt, wijkt dit bloed; en wordt het afgevoerd door plaatsmiddelen of afleidingen, dan blijven er over, naar de grootte der roode verzameling, enkele ſtrepen of geheele vlekken. Zeer dikwijls wordt deze roode verzameling van vaten genezen door een papje van rooden wijn of wel de moer, en het overblijvende vlekje door de canarijzuiker met tindeelen; helpen deze middelen niet, wordt die roode verzameling hardnekkig en de witte vlek uitgebreid, kan men het een of ander zamentrekkend inſtrooiſel beproeven van de *vitriol*, *alumen* enz.; maar kan de lijder dit niet verdragen, moet men dezelve trachten te overwinnen door vernietiging met het mes of de ſchaar; dit gebrek kan zoo hardnekkig zijn, dat, wanneer men dit niet ſtout bij herhaling verrigt, alle verdere poging vruchteloos wordt gemaakt; want dikwijls hebben deze vaatjes zulk eene hebbelijkheid verkregen tot nieuwen aanwas, dat men in 2 of 3 dagen alle of andere uitſpattingen terug ziet; men moet derhalve, met een haakje of pincet, de grootſte dier vaatjes vatten, doorknippen, en is het mogelijk, niet voor den Heelmeester, maar kan het de lijder verdragen, die trits van vaatjes wegpellen; ik ſpreek hier niets van het werktuig van WOOLHAUZE, omdat het mij voorkomt niet zoo zacht te kunnen worden gebezigd als het mes of de ſchaar, wijl door hetzelve ontſteking moet geboren worden en dus de pijn vermeerderen.

Na de gedane ruïne, het zij dan geheele of gedeeltelijke, moet men met brandewijn en water, of een ſterk *Goulards-water*, de bloeding ſtillen, en den volgenden dag inſtrooijen of indruipen eenig zamentrekkend middel van de *vitriolum* of *alumen*. Is de lijder volbloedig, dan belette men de uitvloeijing niet te ſchielijk, maar bevordere liever dezelve, of doe hem eene aderlating, en geve hem verkoelende laxeermiddelen, hem brengende onder eene ſobere dieet. De oorzaak van dit gebrek is ſomtijds al te heete vuren, eene brandende zon, als in Oost of West, en het lang gebruik van geeſtrijke dranken in bloedrijke geſtellen. Indien de lijder zich aan deze geneeswijze niet kan of wil onderwerpen, dan is de genezing of wegneming van deze vlek onmogelijk; in tegendeel zij zal toenemen in grootte en dikte, het ge-

geheele oog bedekken, en dus het geheele gezigt wegnemen.

Alle vlekken der *Cornea*, heb ik gezegd, zijn niet dezelfde; zij verſchillen naar hare oorzaak en plaatſing. Zit een vlek op de bovenſte oppervlakte of *lamel* des hoornvlies, dan zal zij ligt wijken, na het wegnemen van de oorzaak der ontſteking, of ſcherpe tranen door eenig afvagend middel, of het wegnemen der *cilia*, oogharen, die door eene omgekeerde rigting den oogbol prikkelen, of door in het geval van inwaartskeering des ooglids (*entropium*) hetzelve door ſterke kleefpleisters te verwennen. Want zou het niet de grootſte dwaasheid zijn, wanneer men eenig zich vastgehecht hebbend vreemd ligchaam in de *Cornea* zitten liet, en bedacht was om op de verduistering zelve te werken? Zou het dus geene dwaasheid zijn, etterverzameling tusſchen de bladen der *Cornea* te laten zitten; of kon men hope hebben, om eene verduisterde *Cornea*, welkers holle zijde door eene nagebleven verdikte etterſtoffe bezet was, zonder op deze kwaal te letten, te genezen? Dit niet alleen; er komen vlekken op de *Cornea* uit eene inwendige oorzaak, die ras genezen door gepaste middelen, zonder iets plaatſelijks; zoo ziet men dit zelfs ſoms door eene afleiding op den arm. Ondertusſchen zijn er zeer vele vlekken en verduisteringen, die eene plaatſelijke hulp behoeven; en deze hulp verſchilt naar mate van de dikte en grootte der verduistering; eene verhoogde vlek, die men wel eens parel noemt, is nimmer te genezen door plaatsmiddelen, zonder dezelve eerst met het mes te verdunnen; dit zelfde is ook waar, als de geheele *Cornea* met een dik vlies als bedekt is, met andere woorden, als alle de platen der *Cornea* zonder tusſchenſcheidſel zijn en één geheel uitmaken. Om dit wel te verſtaan, dient men te weten, dat men ſlechts een zeer klein punt van verdunning noodig heeft om het zien te bewerken; met eene voorzigtige hand en een ſcherp mes is dit wel te doen, gemakkelijker evenwel als de buitenſte *lamella* alleen; dan wanneer die allen, tot de onderſte toe, daar in betrokken zijn; men weet onder de bewerking tot het levende gekomen te zijn (want toch is de ſtaat, waarin de *Cornea* hier onderſteld wordt, als dood) als zich een weinig blood vertoont. Wanneer nu deze affnijding tot het levende gedaan is, moet men dagelijks verſch gepers-

ſte

ſte noten-olie ten minſte driemaal daags in het oog doen, tot dat men zijn oogmerk bereikt heeft.

Wanneer de geheele *Cornea* door eene geheel witte platte vlek bezet is, heb ik dikwijls met vrucht het oog des nachts met warme pappen laten ſtoven, of om de ſtoffe tusſchen de bladen der *Cornea* te verdunnen, of de verharde bladen te lenigen, wanneer ik 3, 4, en die het verdragen konden 6 reizen elken dag het roode *mixtum* binnen de vaneenwijking der oogleden deed brengen.

De meeste vlekken en verduisteringen der *Cornea* hebben eene inwendige oorzaak. Eene overgebleve Pok- of Mazelſtoffe, Koningszeer en Venusziekte zijn de meeste, althans de voornaamſte oorzaken. Eene goede verſtandhouding derhalve tusſchen den Doctor en den Chirurgijn, zoo de laatſte daarvoor alleen, om de eene of andere reden, kan noch mag berekend wezen, is de beste weg om nuttig te zijn bij den lijder. Een kind werd, eenige jaren geleden, voor mijne deur door een ander metſelkalk in de oogen gegooid. Vreemd was het voor mij te zien, welke ſpoedige aandoening deze natte kalk op het hoornvlies had; hetzelve wierd oogenblikkelijk wit. Ik deed niet, gelijk ik dit eens van iemand hoorde in een gelijk geval, die deze ſtoffe in het oog liet en met de moer van rooden wijn deed pappen, waardoor het ooglid aan het oog vastgroeide; maar ik ſpoelde hetzelve uit met zoetemelk; de reeds vastgehechte kalkdeelen nam ik zoo veel mogelijk weg, en deed in het oog zoete olie druipen; dit liet ik eenige dagen vervolgen, tot dat ik den kalk, door dezelve verſtompt, gemakkelijk uit het oog ontlastte; en ik had het genoegen, dit kind door de noten-olie verder geheel te herſtellen.

Dit geval en meer van die ſoort zijn uitzonderingen op dezen regel.

De inwendige oorzaak gevonden zijnde, moet men de heerſchende ſtoffe door hare eigen en welbekende *ſpecifica* beſtrijden; het is altoos goed, eene afleiding op den arm er bij te voegen; dikwijls is het noodig, deze te beſpoedigen, en er bloedzuigers bij aan het oog te plaatſen; *veſicatoria* aan de ſlapen, achter de ooren, ook in den hals, — als men onderſtellen mag dat het een gevolg is van eene nog beſtaande ſmetſtoffe; maar is het gebrek

brek plaatſelijk, dan kan men meest volſtaan enkel op de vlek te werken (*).

De plaatſelijke hulp, zeide ik zoo even, verſchilt naar de grootte en dikte der vlek; behalve het reeds opgegevene, moet ik hier nog bijvoegen, dat zeer vele vlekken kunnen genezen worden, als de lijders geduld genoeg willen oefenen om de gepaste middelen aanhoudend tot de genezing toe te gebruiken; dus las ik in het *Journal de Phyſique*, 1780, dat in groote verduisteringen der *Cornea* de dikſte *lamella* afgepeld zijnde, waarop reeds het zien ten deele herſteld was, de vlek door het aanhoudend gebruik van noten-olie geheel genezen wierd; dit voorbeeld bewijst dus veel, zeer veel voor de geringere vlekken.

Een geheele lijst van middelen zijn daartoe door de Schrijvers opgegeven; ik bediene mij meesttijds alleen van deze olie; ſlechts weinige lijders kunnen die niet verdragen; in dit geval bedien ik mij van de met rozenwater een of meermaal gewaſchen Reuzel of Boter met eene kleine hoeveelheid roode *præcipitaat*, of de witte ſuiker in een tinnen vijzel wel fijn gewreven, ook het *linim. oculare van St. Yves*.

Als de vlekken ſomtijds de zachte middelen weerſtreven, voege ik de *vitriol. alb.*, de *alumen uſtum* bij het genoemde poeder. Een aanhoudend voortzetten van het gebruik dezer middelen door den Heelmeester zoo wel als den lijder zelven zal eindelijk eene goede uitkomst geven; en als de oorzaak inwendig blijft, pare men daarbij, dit ſpreekt van zelve, op den duur, inwendige middelen; of laat ik liever zeggen, men trachte zonder ophouden de oorzaak der kwaal door hare eigen middelen te beſtrijden; want zoo ergens, hier is het zeker: de oorzaak der kwaal weggenomen zijnde, wijken de gevolgen; de gevolgen ten minſte worden dan gemakkelijker.

(*) Men vergunne mij hier eene waarſchuwing in te laſſchen. Er zijn particulieren, ook eenige van de kunst, die op een hoogen toon de lijders wijsmaken, dat ſpaanſchevliegen de beste vochten van de oogen trekken, en de menſchen blind maken. Dat dit eene grove dwaling zij, is allen deskundigen ten overvloede bekend.

MONTBARD.

Fragment eener Reize in de Zuidelijke Departementen van Frankrijk. Door MILLIN.

— — — Wij keerden terug na *Montbard*, alwaar wij ten vier uure aankwamen. Wij haastten ons om deeze plaats te bereiken, verheerlijkt door den arbeid van den onſterflijken BUFFON, en die nog lang het doel van letterkundige pelgrimaadjen zal blijven.

Wij wierden geleid door den heuſchen LAPIERRE, die veertig jaaren lang tuinman geweest is bij den Graaf DE BUFFON, en nog heden oppaſſer is in dit verblijf voor de Weduw van deszelfs ongelukkigen Zoon (*). Meer gelijkt het huis naar eene groote burgerwooning, dan naar een Kasteel; het ſtaat aan den grooten weg, en het plein is van agteren. Om in den tuin te komen, moet men eenen trap beklimmen; deeze tuin ligt op de puinhoopen van het oude Kasteel, welks muuren de terraſſen uitmaaken. Boven op ſtaat nog een achthoekige toren; hier deedt BUFFON zijne waarneemingen omtrent den terugkaatzenden wind; zijn ſtand is honderd veertig voeten boven de kleine rivier *Braine*, die de ſtad doorſtroomt. Deeze ſchilderagtige en zonderlinge tuin zoude beziens-waardig zijn, al ware het dat hij niet zoo veel belang deedt ſtellen door de denkbeelden, welke hij herinnert. Niet zoo wel wordt hij nu onderhouden, als ten tijde van zijnen doorluchtigen eigenaar; doch de uitlandſche boomen, welke hij aldaar in zeer groote menigte hadt verzameld, vormen er aangenaame boschjes; de bloemen, egter, ziet men er niet meer, welke BUFFON zoo gaarne met eene kwistende hand tuſschen de boomen plantte. De moestuinen liggen in het zuidwest, op zeven terraſſen; de tuinen zijn in alles ten getale van dertien.

Met

(*) Hij is op het Revolutionaire ſchavot geſneuveld, met bedaardheid en deftigheid deeze woorden ſpreekende: „Burgers! mijn naam is BUFFON." Zij toonen, dat hij eene verheven ziel bezat, en des eerbieds bewust was, welken die naam aan menſchen moest inboezemen, die geene moordenaars of beulen waren.

Met geene mogelijkheid konde er van eene zoo woeste en boerſche ligging beter partij getrokken worden.

De goede LAPIERRE wees ons alle de plekken, in welke zijn Meester meest behaagen ſchepte; inzonderheid wees hij ons het Cabinet, waarin BUFFON in de zware zomerhitte ging zitten werken; het is binnen in een Paviljoen, bij den naam van den *Toren van St. Lodewijk* bekend. HERAULT DE SECHELLES heeft deeze eenvoudige Werkplaats (*Laboratoire*) beſchreeven. Men treedt er binnen door eene groene dubbelde deur; van binnen gelijkt het naar eene kapel, ter zaake van de hoogte van den zolder; de muuren zijn groen geverfd. In het bijzonder deedt LAPIERRE een ander Cabinet opmerken; het is een klein vierkant gebouw, ſtaande op den rand van een terras; BUFFON hieldt aldaar zijn verblijf een groot gedeelte van het jaar, omdat het andere te koud was. Uit dit Paviljoen breidt zich het gezigt uit over eene vlakte, van de rivier de *Braine* doorſneeden, en van heogten omzoomd, die zeer fraaie gezigten opleveren. Hier heeft BUFFON meest alle zijne Werken geſchreeven; hij begaf zich derwaarts met zonneopgang, deedt de venſterluiken en deuren naauwkeurig ſluiten, en werkte tot twee uure bij het licht van eenige waskaarzen. Prins HENDRIK, die dit eenvoudig Cabinet ging zien, noemde het *de Wieg der Natuurlijke Historie*. JEAN JAQUES ROUSSEAU, voordat hij er binnen tradt, viel op de knieën, en kuschte den deurdrempel. Ten tijde van BUFFON was dit Cabinet met de afbeeldingen van eenige vogelen en dieren verſierd. Welk een vermaak zouden wij geſchept hebben, in het beſchouwen van die afbeeldingen, in het zien van die oude lederen ſtoelen, van die zwartgemaakte houten tafel, van die ruwe landtafel van nooteboomenhout, welke in dit Cabinet ſtonden, van den ouden leuningſtoel, in welken BUFFON plagt te zitten, met het borstbeeld van NEWTON voor zich! Doch de revolutionaire roovers hebben dit vermaak aan de vrienden der letteren benijd: zij hebben dit heiligdom der Zanggodinnen uitgeplonderd, wier eenvoudigheid hetzelve tegen hunne heiligſchennende ſchraapzucht hadt moeten beſchermen; niets is er van deeze meubelen overgebleeven, die, in weerwil van derzelver ouderwetschheid, heden ten dage tegen goud zouden opgewogen worden.

Wij konden van dit Cabinet niet ſcheiden, en wij ver-

verbeeldden ons, BUFFON er nog te zien, met zijne muts van grijze zijde op het hoofd, en gekleed in zijnen rooden nachtrok met witte ſtreepen. Wij hoorden hem, onder de gemeenzaame uitdrukkingen, *c'est ça, tout ça, pardieu!* die treffende en diepzinnige woorden voortbrengen, die zijn vernuft eensſlags aankondigden. Nogtans moesten wij ons verpijnen om deeze tuinen te verlaaten, om het overige der ſtad te bezien, ten einde om 's anderendaags vroeg op reis te kunnen gaan. Onder het afdaalen gingen wij voorbij de Kolom, welke de Heer BUFFON, de Zoon, ter eere van zijnen Vader hadt opgerigt. Men heeft dit Gedenkteeken in weezen gelaaten; doch het Opſchrift, welk de kinderlijke liefde heiligde, weggenomen: even alsof de gewaarwordingen der natuure een hoon voor de vrijheid waren. Dus luidde het Opſchrift:

EXCELSÆ TURRI, HUMILIS COLUMNA;
PARENTI SUO, FILIUS BUFFON. 1785.

AAN DEN HOOGEN TOREN DE LAAGE KOLOM;
AAN ZIJNEN VADER, BUFFON DE ZOON. 1785.

De goede LAPIERRE, zijne onderrigtingen berekenende naar het belang, welk wij er in ſtelden, liet voor ons niets onopgemerkt; hij wees ons het huis van DAUBENTON, dien geſtadigen medeärbeider van BUFFON; hij wees ons den trap, welken BUFFON alle morgens ten vijf uure beklom, om zich na het Cabinet te begeeven, welk wij bezogt hadden.

Wij gingen na de Kerk, op eene zeer hooge plaats gelegen; wij zagen er geene gedenkteekens, aan BUFFONS naagedagtenisſe gewijd; doch ondanks de woede, die dezelve heeft vernield, is zijn naam onvergankelijk. Het eenvoudig grafteeken, welk hij voor zijne belangrijke echtgenoote, Mejuffrouw DE SAINT-BLIN, hadt opgerigt, is insgelijks verdweenen. Men gaat na deeze Kerk langs eenen trap; doch er is een weg voor de rijtuigen. Digt daarbij ligt eene vlakte, en een weg met boomen beplant, van waar men het gezigt op de ſtad en het omliggende land heeft; hier was het dat BUFFON, naa de groote Mis te hebben bijgewoond, gelijk hij zeer geregeld deedt, wandelde, in een rijk gebordnurd

gewaad uitgedoscht, door zijnen Zoon begeleid, van Vader IGNATIUS (*) verzeld, en van boeren omringd.

Gaarne hadden wij de Smelterijen gezien, uit welke BUFFON zijn voornaamſte inkomen hadt; doch daartoe zouden wij eene mijl buiten de ſtad hebben moeten gaan. De Schaapenſtal, in welken de doorluchtige DAUBENTON proeven heeft genomen tot verbetering van de wol, zoude insgelijks onze opmerking verdiend hebben; doch er zijn geene ſchaapen meer.

Spoedig hadden wij de kleine ſtad *Montbard* doorwandeld, die door de *Braine* in tweeën wordt verdeeld. De dag was bijkans gedaald, toen wij na onze herberg keerden, alwaar een nieuw vermaak op ons wagtte. Wij hadden geweigerd, in het posthuis onzen intrek te neemen, omdat het te verre buiten de ſtad was, en wij waren in het wapen *de Ecu* afgetreeden. Deeze herberg wordt opgehouden door den Heer GAUTIER, eertijds Kok bij BUFFON: ik geloof, dat, indien hij minder bekwaam geweest ware, wij zijne keuken voortreffelijk zouden gevonden hebben; doch dezelve was inderdaad zeer goed. Mejuffrouw GAUTIER, die ſedert haare jeugd met haar' man in het huis van den grooten man gewoond heeft, was opgetogen over de geestdrift, van welke zij ons doordrongen zag. Zij hieldt ons gezelſchap geduurende onzen maaltijd, deedt ons met veel oplettendheids opdiſchen, verhaalde ons verſcheiden bijzonderheden, BUFFON, diens familie, en de lieden betreffende, die *Montbard* bezogt hebben, en noemde ons de naamen van alle de Geleerden, welke zij gekend hadt. Vernomen hebbende dat wij na het *Daufineeſche* gingen, gaf zij ons eenen brief mede aan den Heer DE FAUJAS. Wel gaarne zouden wij Mejuffr. BLESSEAU gezien hebben, eene kleine boerin, die bij BUFFON als huishoudſter hadt gewoond, en die in 't laatst over hem den meester ſpeelde. Twintig jaaren heeft zij den *Tolk der Natuur* opgepast; zoo veel invloeds hadt zij op hem verkreegen, dat allen, die BUFFON zogten te behaagen, vooraf haare gunst moesten winnen. Mevrouw NECKER betuigde voor Mej. BLESSEAU de grootſte achting; zij heeft aan haar veele brieven geſchreeven. Bij ongeluk was zij niet in de ſtad.

(*) Een Kapucijner, die het prieſterlijke werk verrigtte.

AAN-

AANMERKINGEN, OVER DE REGEERING, DEN GODSDIENST, DE VRIJERIJ, HET HUWELIJK EN DE ZEDEN DER INBOORELINGEN VAN NIEUW-ZUID-WALES. Door DAVID COLLINS.

„ Veelvuldige maalen vinden wij, zints eenige jaaren, „ in de *Engelſche* Maand- en Tijdſchriften, gewag „ van *New-South-Wales*, en van *Botany-Bay*, de plaats „ werwaards het uitſchot des *Engelſchen* Volks verzon„ den wordt. Men leeze, wegens die Verbánningen, „ GOEDE'S *Engeland*, *Wales*, *Ierland en Schotland*, IIde „ D. bl. 154, 160. Dan lang ontbrak het aan eenen „ Schrijver, die een geregeld verſlag gaf van de Inboo„ relingen deezes Lands. Onlangs heeft de Heer DAVID „ COLLINS des een vrij uitvoerig Werk uitgegeeven, „ getiteld: *An Account of the English Colony in New„ South-Wales.* Hij was een geſchikt en bevoegd man, „ om ons des verſlag te doen; daar die Heer, als Reg„ ter en Secretaris dier zonderlinge Volkplanting, met de „ eerſte *Engelſche* Schepen, ten jaare 1787, derwaards „ heenen toog, en er meer dan negen jaaren zich ont„ hieldt. Wij willen het voornaamſte daaruit kiezen, „ en onzen Leezeren van dit Volksberigt niet verſtoken „ laaten; nog dit vermeldende, dat de waarneemingen, „ op dit Volk laater gedaan door JAMES GRANT, in „ diens *Ontdekkingsreize*, in het hoofdzaaklijke met die „ van COLLINS overeenſtemmen."

* * *

REGEERING.

Wij vonden, ſchrijft de Heer COLLINS, de Inboorelingen omſtreeks *Botany-Bay*, *Port Jackſon*, en *Broken-Bay*, leevende in dien ſtaat der Natuure, welke algemeen moet geweest zijn aan alle menſchen, vóór dat zij zich ten maatſchaplijken leeven vereenigden en ſlegts één gezag erkenden.

Deeze Volken zijn verdeeld in Familien; de Oudſte, of het Opperhoofd, vordert onderwerping van alle de overigen. Bij ons eerſte onderhoud met dit Volk (en ook in laateren tijd, als wij Familien, ons onbekend,

aantroffen) werden wij altoos aangesproken door den Persoon, die ons de oudste van allen toescheen; terwijl de Vrouwen, de Jongelingen, Jongedogters, en Kinderen, op eenen afstand bleeven. Het woord, 't welk, in hunne taal, *Vader* betekent, werd ten opzigte van dien oudsten gebezigd. Wanneer zij, naa eenigen tijd opmerkens, ontdekten, met welk een gezag onze Bevelhebber PHILLIP te werk ging, en welk eene onderdaanigheid hij vorderde, gaven zij hem den onderscheidenden naam van *Be-anna*, of Vader. Deeze benaaming, alleen aan hem gegeeven, (schoon zij het gezag der Heeren over knegten opmerkten), stelt de waare betekenis van dat woord buiten allen twijfel, en bewijst, dat den zodanigen onder hun, die deeze onderscheiding genooten, het gezag eens Opperhoofds toekwam.

Wanneer een van deezen in de Stad kwam, werden wij terstond des verstendigd, en zij werden ons aangeweezen door een gefluister, en met een betoon van ernst, welk onze aandagt trok, en ons met het denkbeeld vervulde, dat wij Persoonen aanschouwden, aan welken de Wilden van *Nieuw-Holland* eene meerderheid toekenden.

Welhaast leerden wij eene andere betekenis van het woord *Be-anna* kennen: want wij hoorden het menigmaal bezigen door kinderen omtrent mannen, die wij wisten dat geen eigene kinderen hadden. Naa onderzoek kreegen wij berigt, dat, ingevalle een Vader mogt sterven, de naaste Bloedverwant, of een uitgekoozen Vriend, de zorg voor de kinderen op zich zou neemen: om deeze oorzaake noemden die kinderen hun *Be-anna*, zelfs bij 't leeven van hun eigen Vader. Dezelfde BEN-NIL-LONG (de Inbooreling, die eenigen tijd in *Engeland* geweest is) gedroeg zich overeenkomstig daarmede, bij het afsterven zijner eerste Vrouwe; de zorg voor zijn Dogtertje, dat, ten tijde van 's Moeders dood, nog eene zuigeling was, aan zijn Vriend, den Gouverneur PHILLIP, toevertrouwende, zeggende dat hij de *Be-anna*, of Vader, van zijne kleine DIL-BOONG zou weezen. — Wanneer de Leezer hier een oogenblik stilstaat, om het onderscheid op te merken tusschen het algemeen gedrag onzer *Doopvaderen* (ten aanzien van wier pligten deeze gewoonte eene groote gelijkvormigheid heeft) en de menschlievende handelwijze deezes onbeschaafden Volks, zal hij dan geene reden vinden om zich te schaa-

ſchaamen, als hij den verlichten *Christen* op zo groot een afſtand ten agteren ziet bij den Wilden, duslange het voorwerp van zijn medelijden of veragting? — Het ſmert mij dat ik hier moet herinneren, en als een getrouw Schrijver boeken, eene bijzonderheid in hunne gewoonten, geheel onbeſtaanbaar met de menschlievende pligten, welke zij zich, in het gemelde geval, hebben voorgeſchreeven; pligten, welke alleen zodanige kinderen betreffen, die, in geval van de moeder te verliezen, zonder haare onmiddelijke hulp konden leeven. Een geheel ander lot is zulke kinderen beſchooren, die, ten deezen tijde, aan 's moeders borst zijn, of in een volſtrekt hulploozen ſtaat; gelijk wij vervolgens zien zullen.

Wij hebben vermeld, dat zij in Familien verdeeld zijn. Elke Familie heeft eene bijzondere verblijfplaats, van waar dezelve een onderſcheidenden naam ontleent. Deeze wordt gevormd door de bijvoeging van het eenſyllabig woord *Gal* bij den naam der plaatze: zo draagt de zuidlijke oever van *Botany-Bay* den naam van *Gwea*, en het volk, daar woonende, noemt zich *Gwea-gal*. De zodanigen, die aan den noordlijken oever van *Port-Jackſon* woonen, worden *Cam-mer-ray-gal* geheeten; dat gedeelte des havens van andere onderſcheiden zijnde door den naam van *Cam-mer-ray*. Van deeze laatstgemelde Familie of Stam hebben wij BEN-NIL-LONG en andere Inboorelingen (vóór dat wij zelve die kenden) hooren ſpreeken, als van een zeer magtig Volk, die hun konden dwingen om zich naar deszelfs believen te ſchikken. Wij bevonden naderhand, dat zij verreweg den talrijkſten Stam uitmaakten van alle, die wij kenden. Zij waren ook de klockſten en ſterkſt geſpierden. Onder hun waren er veelen van die lieden, welken men hier *Carrah-dy* en *Car-rah-di-gang* noemt; van welke uitſteekende perſoonen wij bijzonder zullen moeten ſpreeken, als wij tot de Afdeeling, handelende over het *Bijgeloof*, gekomen zijn.

Aan den Stam ven *Cam-mer-ray* behoorde ook het uitſluitend en zonderling voorregt, om een Tand te verderen van de Inboorelingen der overige Stammen aan de zeekust, of van alle, die zich onder hun beheer vonden. De uitoefening van dusdanig een voorregt plaatst dit Volk in een bijzonder gezigtspunt; en er valt geen twijfel aan hunne beſliste meerderheid boven

alle Stammen, ons bekend. Veele twisten of beslisfingen, de Eer betreffende, (want deeze vallen er onder de Inboorelingen voor) werden uitgesteld, tot dat dit Volk verscheen; en wanneer het kwam, ontdekte men ten duidelijkste de meerderheid en den invloed, welke hun aantal en stout voorkomen hun, boven alle de andere Stammen, schonken.

De gemelde trekken zijn de eenige, welke men ooit heeft kunnen ontwaaren van Beheer en Ondergeschiktheid; en mogen wij vrij veronderstellen, dat het ontzag, betoond aan den Stam der *Cam-mer-ray*, geheel den oorsprong ontleent van hunne meerderheid in aantal. Dan deeze meerderheid hebben zij langen tijd, vóór dat wij deeze Volken kenden, bezeten. In de daad het voorregt, om een Tand van de Jongelingen der andere Stammen te vorderen, moet reeds voorlang plaats gegreepen hebben, en gelijktijdig zijn met de onderdaanigheid, hun beweezen. Van hier heeft die meerderheid iets van den aart eens gevestigden gezags; een gezag, 't welk de wettiging heeft van eene gewoonte, die de volduuring aanduidt.

GODSDIENST.

Voorlang en dikwijls heeft men beweerd, dat men alsnog geen Land ontdekt hebbe, waar men geene voetstappen van Godsdienst aantrof. Dan, welke naspeuring, welk onderzoek ik deed onder dit Volk, van mijne vroegste kennismaaking af tot het einde mijns verblijfs, ik moest besluiten, dat zij op deezen algemeenen regel eene uitzondering maaken. — Ik ben verzekerd, dat zij Zon, Maan noch Starren ten voorwerp van aanbidding neemen; dat zij het Vuur, hoe zeer noodig zij 't zelve hebben, geene godsdienstige eere bewijzen, noch ook aan eenig Dier, Vogel of Visch, eenig bijzonder eerbewijs betoonen. Ik kon nimmer eenig voorwerp, 't zij daadlijk bestaande of ingebeeld, ontdekken, 't geen hun aandreef tot het volvoeren van goede daaden, of afschrikte van 't geen wij misdrijven noemen. — Er bestaat, 't is waar, bij hun eenig denkbeeld van eenen Toekomenden Staat, doch in geenerlei opzigt in verband staande met den Godsdienst; want het heeft geenen invloed altoos op hunne leevensbedrijven. Op veelvuldige vraagen, wegens hunne denkbeelden van 's menschen lot na den dood, antwoordden zommigen, dat zij heenen gin-

gingen aan de andere zijde des waters; doch de meesten, dat zij in de wolken opſteegen. — Met BEN-NILLONG ſpreekende, naa diens wederkomst uit *Engeland*, waar hij veele kundigheden van onze zeden en gewoonten hadt opgedaan, wenschte ik diens gevoelen te weeten, wegens de plaats, van welke zijne Landsgenooten kwamen, en bragt hem op dit onderwerp met aan te merken, dat alle de Blanken hier uit *Engeland* kwamen. Ik vroeg hem verder, van waar de Blanken (of *Eora*) kwamen? — Hij marde met antwoorden. Op de nadere vraage, of zij van eenig Eiland kwamen? was zijn antwoord, dat hij er niets van wist. Zij kwamen uit de wolken, en wanneer zij ſtierven, ſteegen zij weder tot de wolken op. Hij wilde mij beduiden, dat zij in de gedaante van kleine kinderen opwaards ſteegen, eerst zweevende in de takken van de toppen der boomen: hij ſprak ook van hun eeten in dien ſtaat; kleine vischjes waren het ſmaaklijkst onthaal.

De Inboorelingen, die eene haven noordwaards gelegen bewoonen, bij de onzen onder den naam van *Port-Stephens* bekend, geloofden, dat vijf Blanken, die onder hun aangekomen waren, in vroegeren tijd hunne Landsgenooten geweest hadden, en een van hun ten grave ging, waar het lichaam gebleeven was.

De jongelieden, die bij ons en in onze huizen verkeerden, betoonden zich zeer geſteld om op Zondag te kerk te gaan; doch zij wisten niet waarom wij vergaderden. Ik heb dikwijls gezien, dat zij een boek opnamen, en zeer wel ſlaagden met den Leeraar na te bootzen, (want beter en vaardiger gebaarmaakers worden er nergens gevonden); zij lachten op het verneemen van onze goedkeuring over dit wel nabootzen.

Ik herinner mij, in zeker nieuwspapier geleezen te hebben, dat een Inbooreling van deezen oord zich te weer ſtelde tegen iemand, die een Kraai wilde ſchieten; terwijl de Schrijver daar uit opmaakte, dat die Vogel een voorwerp van godsdienſtig eerbewijs was: doch ik kan met de grootſte gerustheid verzekeren, dat zij zo verre zijn van te ſchrikken voor het dooden van een Kraai, dat zij zeer gaarne er van eeten. Zelfs hebben zij eene zonderlinge wijze om dien vogel te vangen: een Inbooreling gaat op eene rots liggen in de geſtalte van eenen ſlaapenden, houdende een ſtuk visch in de open hand; de vogel, de prooi en geene beweeging

altoos in den man ziende, ſchiet op den visch toe, en wordt, op 't oogenblik dat hij het aas wil wegvoeren, van denzelven gegreepen, die den vogel welhaast roost en er zijn maaltijd mede doet.

Dat zij denkbeelden hebben van onderſcheid tusſchen *Goed* en *Kwaad* is daaruit blijkbaar, dat zij in hunne taal woorden bezitten om deeze hoedanigheden uit te drukken. Zo was de Rogge, visch met een ſtekel, *wee-re*, kwaad, en zij aten er nimmer van. De *Paata-gorang*, of *Kangaro*, was *bood-yer-re*, goed; en zij aten er van, wanneer zij het geluk hadden er een te dooden.

Om dit Volk boven de dierlijke ſchepping te verheffen, is het noodig te toonen, dat zij de gave der Rede bezaten, en het onderſcheid wisten tusſchen *Regt* en *Onregt*, zo wel als tusſchen *goed* en *kwaad* voedzel. Van dit laatſte kreegen zij kennis door zinnelijke gewaarwording; maar de kennis van *Regt* en *Onregt* kan alleen uit het redelijk beginzel ontſtaan. 't Is waar zij hadden geen onderſcheid van bewoording om deeze hoedanigheden uit te drukken — *wee-re* en *bood-yer-re* pasten zij toe op *goed* en *kwaad*, op *regt* en *onregt*. Het ontbreekt egter aan geene voorbeelden, dat zij die bewoordingen bezigen, om zo wel de aandoeningen der ziele als de gewaarwordingen des lichaams te beſchrijven: zo waren hunne vijanden *wee-re*, hunne vrienden *bood-yer-re*. Met hun van het menſchenëeten ſpreekende, betoonden zij daarvan hunnen afkeer, zeggende dat het *wee-re* was. Op het zien dat een van ons volk geſtraft werd, wegens eenig leed den Inboorelingen aangedaan, gaven zij des hunne goedkeuring te kennen, zeggende, dat het *bood-yer-re*, goed of regt was. —— Moorden in den nagt gepleegd, die bij dit volk niet zeldzaam voorvallen, wanneer de drift van wraakneeming daartoe vervoert, werden bij hun afgekeurd; doch zij juichten daaden van goed- en edelmoedigheid toe. Een man, die, als men een ſpeer op hem wilde werpen, geen ſtand hieldt en wegliep, noemden zij een Lafaart, een *Jee-run* en *wee-re*. Maar die kundigheid van het onderſcheid tusſchen goed en kwaad, regt en onregt, ſtrekten zij zeker niet uit, verder dan tot het beſtaan in dit leeven; het leidde hun niet op om te gelooven, dat een van beiden eenige betrekking hadt tot eenen toekoménden ſtaat: dit bleek uit hun denkbeeld van het verlaaten deezer wereld, of liever het intreeden

in

in de toekomende, in de gedaante van kleine kinderen, waarin zij weder in deeze verſcheenen.

VRIJERIJ EN HUWELIJK.

Met rede mag het verfijnde oor der Galanterie vol afkeers hooren na het verhaal van de Vrijerij bij de Volken te *Port-Jackſon*. Geweld is het voorſpel van de Vrijerij, en wel geweld van de ergſte ſoort. De ongelukkige ſlachtoffers van luſt en wreedheid, hoe zal ik ze anders noemen? worden altoos gekoozen uit een Stam, verſchillende van dien der Mannen, en wel uit een Stam, waarmede zij in vijandſchap leeven. Heimlijk en diefswijze moet zulks toegaan, wanneer het meisje zich ergens buiten beſcherming bevindt. De Vrijer, haar gegreepen hebbende, geeft haar een dragt ſlagen, met een ſtok of houten zwaard, op 't hoofd, de ſchouderen en den rug, zo dat het bloed er uitſtroome: in dien ſtaat wordt zij bij een arm door de bosſchen geſleept, en zulks met een geweld en ſpoed, dat het afſcheuren der leden gevaar loopt: de minnaar, of liever de roover, let op geen boomſtronken of ſteenen, die in den weg mogen liggen; hij is alleen bedagt om zijne prooi over te voeren in de plaats zijner wooning, waar de ontvangst aan de wegvoering in onhebbelijkheid beantwoordt. De vrienden van het weggeroofde meisje betoonen geene wraakneeming over dit bedrijf; alleen oefenen zij, als de gelegenheid zich opdoet, op de eigenſte wijze, dien vrouwenroof. Zulks is bij deeze Stammen een zo beſtendig gebruik, dat zelfs de kinderen daarvan een ſpel maaken. Dikwijls ben ik op het hooren ſchreeuwen van die ſpeelenden ten huize uitgeloopen, denkende dat er een moord geſchiedde, en de ſpeelende partij lachte mij uit wegens mijnen misſlag.

De dus geroofde Meisjes worden de Vrouwen der wegvoerderen, en ingelijfd in den Stam, tot welken de Man behoort, en verlaaten dien zeldzaam. Veelen van de Mannen, die ik meer van nabij gekend heb, bepaalden zich niet tot ééne Vrouw. BEN-NIL-LONG hadt, eer hij na *Engeland* ging, twee Vrouwen; beide woonden zij bij hem in, en toogen heen, waar hij heen trok. De eene, genaamd BA-RANG-A-ROO, was van den Stam der *Cam-mer-ray* (BEN-NIL-LONG zelve was een *Wahn-gal*), leefde met hem, toen hij gevangen genomen en met

CO-

COLE-BE aan de *Engelſche* Vastigheid gebragt werd; en vóór haar dood hadt hij van *Botany-Bay*, op de zo even beſchreevene gewelddaadige wijze, weggevoerd GOO-ROO-BAR-ROO-BOOLLO, de Dogter van een oud man, MET-TY geheeten, een inbooreling van dien oord; en zij bleef bij hem, tot hij na *Engeland* vertrok. — Men heeft ons berigt, dat alle Mannen op de oevers van de *Hawkesbury*, en verder landwaards in, twee Vrouwen hebben. COLE-BE, de Vriend van BEN-NIL-LONG, hadt mede twee Wijven; en wij troffen meer voorbeelden van Veelwijverij aan, dan van Mannen, die zich met ééne Vrouw vergenoegden. Ik nam waar, dat de twee Vrouwen ſteeds jaloers van elkander waren, en in geſtadigen twist leefden. Meermaalen hoorde ik zeggen, dat de eerst verkoozene Vrouw eisch maakte op haare vroegere regten op de omhelzingen van haaren Man; terwijl de tweede, of laater gekoozene, als de Slavin van beiden was.

Kuischheid was zeker geene deugd, op welke zij konden roemen: althans wij hebben Vrouwen gekend, die voor een ſneede brood, een halsdoek, of een ander ſtuk kleeding, de kuischheid veil hadden, als een Blanke haar zulks aanbood; en niet zeldzaam was dat geval. Verſcheide meisjes, die zich onder de beſcherming der *Engelſche* Vastigheid begeeven hadden, maakten geene zwaarigheid, den nagt aan ſcheepsboord door te brengen; ſchoon zommige deezer geleerd hadden, ſchaamte genoeg te hebben, (want ſchaamte was haar niet natuurlijk eigen) om, bij het aan land komen, hetgeen zij aan boord gekreegen hadden, zo veel mogelijk te bedekken. Zij hadden ook opgemerkt, dat wij het ſchandelijk rekenden, zo naakt te loopen als zij gewoon waren; waarom veele zich in dit opzigt kiesch begonnen te vertoonen in onze tegenwoordigheid, doch bij haar eigen volk die bedekzelen wegwierpen.

(*Het ſlot hiernaa.*)

DE FAAMKAMER VAN HEDENDAAGSCHE BEROEMDHEID.

Een Gezigt.

(Uit het *Engelsch* van Dr. AKENSIDE.)

Gisteravond, uit een gezelschap komende, nam ik een deeltje van den *Snapper* in handen, om, voor tijdverdrijf, iets te leezen. Toevallig sloeg ik bij dat schoon Vertoog op, waarin de beroemdste Personadien der Oudheid voorgesteld worden als in de Faamkamer verschijnende (*). Ik vermaakte mij met de voorgestelde Mannen, en de aartige wijze, op welke zij werden ingevoerd. Door deeze leezing en het nadenken daarvan was mijn geest in die kalmte gebragt, welke de beste voorbereiding is tot een gerusten slaap.

Zo ras de slaap mijne oogen gelooken hadt, verwekte het geleezene bij mij een Droom. In deezen verbeeldde ik mij, dat ik op eene wijduitgestrekte vlakte wandelde, waar mij eene Gedaante van groote deftigheid te gemoete tradt. Het was een man in de volle kragt zijns leevens, met los purperen gewaad omhangen, en eene zilveren roede in de hand. Hij sprak mij aan, en ik vernam uit zijn gesprek, dat hij voorheen op onzen aardkloot geleefd hadt, doch nu verheeven was tot het genot van dat geluk, 't welk de Godheid bestemd heeft ter belooning van Voorzigtigheid en Deugd.

„ Ik zie, Jongeling!" dus sprak hij mij aan, „ dat gij zo „ even teruggekeerd zijt uit de verblijfplaats der *Oude Be-* „ *roemdheid*, en bespeur uit uw gelaat, dat gij niet geheel „ voldaan waart over de Godin in dien Tempel, of over de „ schikking in de vergadering, waarin zij het voorzitterschap „ bekleedde. Gij, Stervelingen! verbeeldt u, dat de gunsten „ der Beroemdheid altoos besteed worden overeenkomstig „ met de deugd; dan hierin zult gij u misnomen vinden. In- „ dien uwe nieuwsgierigheid u aandrijft, om onderzoek te „ doen, hoe laatere of *Hedendaagsche Beroemdheid*, eene jon- „ ger Zuster, haare zaaken beschikt, zo volg mij; ik zal u in „ haar verblijf geleiden."

Onmiddelijk daarop bragt hij mij in een zeer ruim gebouw, van eene vermengde en ruwe bouworde, waar, schoon ik de kostbaarheid der bouwstoffe bewonderde, de sieraaden, mijns oordeels, kwalijk gekoozen of van eenen gemeenen smaak waren, even als een gebrekkig en onbevallig persoon, met ju-

(*) Zie dan in 't *Nederduitsch* vertaalden *Snapper*, IIde D. bl. 121.

juweelen en andere pronkerij opgeſchikt. Inzonderheid mishaagde het mij, onder de oude bloemfestonnen, fluiten en andere muzijk-inſtrumenten, aan de kolommen des tempels, driedubbele kroonen, mijters, bisſchopsſtaven, en andere tekens van kerklijke waardigheden, te zien. Dit gebouw was omringd door eene ontelbaare menigte volks; en bij ieder der ruime deuren, welke aan elke zijde openſtonden, zag ik eene Vrouw van kloeke geſtalte en majeſteitvolle houding, vergezeld van eene menigte andere perſoonen, eenige van het manlijk geſlacht, met groote boeken in hunne handen, andere van vrouwlijke gedaante, gelijkende naar de beſchrijvingen, die de Dichters ons van de Zanggodinnen geeven. Deeze Vrouwen, onderrigtte mij mijn Geleider, waren de Beſchermgodinnen of Genii van de onderſcheidene Volken des aardbodems. De Geſchiedſchrijvers en de Zanggodinnen waren in geſtadige beweeging, van de eene na de andere plaats; ik nam egter waar, dat zij nimmer zich vervoegden bij eene der poorten, waar de vrouwen meest naakt, of met tulbanden en veelkleurige vederen opgeſchikt waren.

Wij traden ten Tempel in. Aan het oppereinde zat de Godin op een Throon van zeer zonderling maakzel, beſtaande uit verſchillende bouwſtoffen, en in een ſchoonen bouwtrant zamengevoegd. Ik zag, dat krijgswerktuigen, als ſtandaarden, zwaarden, ſtukken geſchut, boven alle onder de ſieraaden uitſtaken; nogthans ontdekte ik ook verrekijkers, graadboogen, ſchilders paletten, wiskundige werktuigen, en handgereedſchap.

Het gelaat en de beweegingen des volks binnen den Tempel deeden mij gisſen, dat wij juist van paſſe gekomen waren, om eene groote plegtigheid bij te woonen: want ik merkte op, dat de Geſchiedſchrijvers en de Zanggodinnen onophoudelijk bezig waren met van de eene poort na de andere te gaan, en de Godinne van tijd tot tijd iets in 't oor fluisterden, die aan elk hunner bevelen uitdeelde; doch van dit alles kon ik niets verſtaan.

Ik vroeg mijnen Geleider, wat al die groote toeſtel bedoelde, en wat de twintig Throonen betekenden, die ik in 't rond de des Tempels telde; waarom eenige dier Throonen ledig waren, terwijl andere werden vastgehouden door eenige perſoonen, die er agter ſtonden, alsof zij verlof verwagtten om er zitting op te neemen. — Mijn Geleider antwoordde: „Gij zijt zo even „ gekomen uit de *Oude Faamkamer*. De Godeſſe in dezelve „ beſchikte over haare eerbevorderingen zonder bepaaling of „ het voorbehouden van te maakene veranderingen: haare „ jongere Zuster is zo ſtandvastig niet: eenmaal in elke „ Eeuw houdt zij een nieuw overzigt van de verzameling, „ en maakt menigmaal groote veranderingen, verplaatzende „ haare onderdaanen een zetel hooger op of laager na bene-

„ den;

„ den; laat ook vreemden toe, en stoot vroegere gunstelingen
„ van hunne zo lang bekleede zetels af. Heden is het de
„ Jaardag deezer groote stichting. De ledige throonen of ze-
„ tels behoorden voortijds aan de zodanigen, die er nu ge-
„ heel van afgebonsd zijn en uit haar paleis gedreeven. De
„ persoonen, die gij ziet staan agter eenige der zetels, heb-
„ ben verlof om er op nieuw eisch op te maaken; en, indien
„ geene andere dingers na deeze throonen dezelve verwerven,
„ blijven zij in den voorheen bekleeden rang."

Terwijl hij nog sprak, rees de Godin van haaren throon op, en geboodt de onderscheide Volken, hunne dingers na de Beroemdheid in haare tegenwoordigheid te brengen, volgens de door haar voorgeschreeve lijst. Hierop verdween de groote menigte aanschouwers, en de Tempel werd geheel ledig gelaaten. Naa eene korte poos blies de trompet der Godinne, het geheele Gebouw daverde; ik gevoelde eene verrukking, welke ik nimmer voorheen ontwaar werd.

Onmiddelijk daarop was de Tempel weder vol volks, en van de hoogste poort kwam de schoonste der gemelde godlijke Vrouwen, de Genius van *Italie*; zij geleidde een Man van middelbaare jaaren, zeer eenvoudig gekleed, met een Zeekompas in de hand, binnen. De aanschouwers, op wier gelaat het onverduldigst verlangen te leezen was, hieven eene verwarde toejuiching aan, en ik hoorde te gelijk uit honderd monden den naam van COLUMBUS. Hij naderde tot de Godin, en zat neder op de hoogste plaats, met eene houding alsof die zetel hem langen tijd gemeenzaam geweest ware. —

„ Deeze," sprak mijn Geleider, „ is de Man, die de Ge-
„ schiedkunde in staat gesteld heeft om de fabelen uit te del-
„ gen; en zijn de bedrijven van den *Griekschen* HERCULES
„ noch in grootheid van ontwerp, noch in stoutheid van uit-
„ voering, noch in nuttigheid der gevolgen, te vergelijken
„ bij de ontdekking eener Nieuwe Wereld: nogthans zult gij
„ misschien op heden zien, dat een ander zijne plaats gaat
„ inneemen."

De bazuin liet zich ter tweedemaale hooren. Terwijl ik verwagtte dat eenig ander Persoon uit de poorten nabij de Godinne zou te voorschijn treeden, vernam ik een groot geraas aan het benedenste einde des Tempels. Eene Vrouw, die ik te vooren gezien had onder de zodanige, die bijhaas naakt en wild scheenen, kwam uit haare poort te voorschijn, omkleed met een dikken bonten pels, en voorts in beestenvellen; zij naderde de Godin. — De Genii aan het oppereinde des Tempels lieten een mengzel van verbaasdheid en verontwaardiging blijken, op het gezigt dat eene zo woeste gedaante het durfde waagen eerder dan zij toe te treeden. Bij het naderkomen ontdekte ik den Persoon, dien zij geleidde. Hij was een sterk gewapend man, met zijn eigen haar, met een zwar-

ten

ten arend op de borst, en een timmermans bijl in de hand. Ik kende deezen aan zijne kleeding, en riep met de menigte den naam uit van Czaar PETER DEN GROOTEN. Hij zat op den tweeden throon neder, en ik kon niet nalaaten de regtvaardigheid der Godesse te billijken.

De derde Perſoon, die te voorſchijn tradt, werd begeleid door eene Vertegenwoordigſter van *Italie*. Op het oogenblik dat hij zijn voet in den Tempel zette, kwamen de Zanggodinnen, en alle de oppasters der andere poorten, te voorſchijn, om hem te verwelkomen. Hij ſcheen tuſſchen de dertig en veertig jaaren oud. De Zanggodinnen, die het lier- en het heldendicht onder haar beheer hebben, eene gevleugelde maagd met eene lier en eene andere met een ſchilderpalet, eene derde met een beitel en een blok marmer in de hand, en eene menigte andere zweevende gedaanten, boogen zich voor hem, als hij voorbijging, neder: hij beantwoordde alle deeze begroetingen met glimplachen van welgevallen en goedkeuring, en ſcheen hoogst voldaan over deeze inleiding, bovenal dewijl hij zo hoogachtbeminnelijke in dien ſtoet zag. Aan zijne Pauslijke kleeding kende ik hem voor LEO DEN X.

Maar een volgende Perſonadie werd op eene *gansch* andere wijze binnengeleid. Hij kwam uit de *Duitſche* poort; een groot geraas van geſchlivoerenden, die geene andere taal dan die der oude redenkunst bezigden, ging hem voor. Zijn gelaat ſtondt ſtout; zijne oogen glinſterden ſterk; zijne kleeding hadt veel van het monnikagtige. Toen hij gereed was om te gaan zitten, viel hij, op het gezigt van LEO DEN X op den naasten zetel boven hem, in zulk eene hevige vlaag van woede, dat hij als op het punt ſtondt van de zitplaats weder te verlaaten. LEO wierp op hem een glimplach van verſmaading, en verzogt aan den ſchoonen ſtoet, die hem omringde, dat zij dit gedrogtlijk weezen door hunnen ſtand zo veel mogelijk van voor zijne oogen wilden verbergen, en door hunne wel zamenſtemmende toonen zijne ooren beſchutten tegen de ſchoolvoſerij, welke hij uitkraamde. Het verveelde mij, zo digt in dien maalſtroom mij geplaatst te vinden. Ik vroeg mijn Gids, wie deeze Man was. „ Zijn naam is," gaf hij mij te kennen, „ MARTEN LUTHER; hij heeft meer goeds aan het „ menſchdom gedaan, dan de meesten der geenen, wier oog„ merken allerbest en heldhaftigst waren; dan zijn character „ hadt veel haatlijks in zich. Herinner u, wat ik u gezegd „ heb. Beroemdheid gaat niet altoos een gelijken tred met „ verſtand en deugd; maar hangt dikwijls alleen af van de om„ wentelingen, die in iemands leeftijd voorvallen."

Het deedt mij leed, dat ik tot nog toe niemand mijner Landgenooten gezien had. Doch bij het op nieuw ſteeken van de trompet zag ik eene gedaante te voorſchijn treeden uit eene der bovenſte poorten, met een rood kruis op haar ſchild.

On-

Onder dit geſelde tradt een eerwaardig bejaard man binnen. Ik herinnerde mij het gelaat van Sir IZAAK NEWTON. Hij naderde op eene zeer bedaarde wijze, zonder een enkel woord te ſpreeken, en zonder acht te ſlaan op de toejuichingen, die uit alle hoeken van den hemel zich lieten hooren. Aller oogen waren op hem gevestigd, en allen waren er grootsch op, dat zij dien man gezien hadden. — Nogthans zag ik een man aan de *Franſche* poort, op eene wonder vreemde wijze uitgedoscht, die bitterlijk klaagde, dat zijne plaats hem ontnomen was, terwijl de Beſchermgodin zijner Natie duizend plannen ſcheen te beraamen om dien zetel weder te krijgen. — Ook was er een man, die onvoorzigtig uit de *Duitſche* poort kwam, en NEWTON met geweld van zijnen zetel wilde bonzen. Hij maakte eene vreemde figuur, met een ſlaapmuts op het hoofd, met een wiskundig werktuig in de eene en een vles Rhijnſchen wijn in de andere hand. De Godin beval, dat hij als een roover zou behandeld en met ſchande uitgedreeven worden.

Bij een volgend trompetgeſchal verliet de vrolijke Vrouw, wier kleederen met lelien bezaaid waren, haaren geliefden DESCARTES, ten wiens opzigte zij tot op dit oogenblik zo bezorgd geweest was, en poogde in te brengen een groot man, die er bevallig uitzag; zijn gelaat, waarop zelftoejuiching te leezen was, werd omhuld door een zwaare pruik. Op het zien van LEO maakte hij eene bevallige buiging; nogthans ging de gemeenzaame lach op zijn gelaat gepaard met iets gedwongens. Ik veronderſtelde dat het LODEWIJK DE XIV was, en liet mijn Gids mijne klagt hooren, dat zodanig een man zo hoog vereerd zou worden. „ Heb geduld," was zijn antwoord: „ ontmoet „ mij hier eens over honderd jaaren, en gij zult hooren dat „ de Godin hem bevel geeft om onder den grond te gaan in „ de wooning der *Slegtheruchtheid;* voor tegenwoordig moet „ zij dit den gang laaten gaan. Kijk rond, en zie of gij niet „ beter zult voldaan zijn over hem, die nu volgt."

Ik zag eene bedaarde Vrouw, die een gewapend man geleidde met alle teekenen van de diepſte eerbiedenisſe en hoogſte dankbaarheid. „ Deeze man," ſprak mijn Geleider, „ is „ WILLEM DE I, Prins van *Oranje;* een Naam, die met ontzag op aarde zal genoemd worden, zo lang men braafheid hulde bewijst; en ten opzigte van deezen Braeven durf „ ik voorſpellen, dat hij hier himmer zijne plaats zal verlieſen. — De Jongeling, die nu ſtaat binnen te treeden, zal „ u misſchien nog meer genoegen ſchenken; en in de daad, „ ſchoon zijne verdienſten en bedrijven niet van zo hoog eene „ ſtemming zijn als die van WILLEM DEN I, ſtondt misſchien zijne „ deugd eene nog ſterker proeve door, in den loop eens on„ afgebroken voorſpoeds: zo dat, indien de tijd hem gelegenheid geſchonken hadt, hij alles zou gedaan hebben, wat „ men van een Vorst en Held kan verwagten." — Ik keek rond,

rond, en zag uit de *Engelſche* poort een gewapend Jongeling komen, met een ſpeer van elpenbeen; hij was zo ſchoon als RAPHAËL een Jongeling kan ſchilderen en MILTON met dichterlijke verwen maalen. „ Gij," was mijn woord tot mijnen Gids, „ gij behoeft mij niet te zeggen wie deeze is; ik zie „ het motto van *Wales* op zijn ſchild en de ſpeer, die het „ noodloos maaken dat de naam van EDWARD of PLANTAGENET „ er bijgevoegd worde. Heil! ó gij vlekloos ſieraad van mijn „ Geboorteland!" —

Deeze vervoerende uitboezeming zou ik voorgegeet hebben, wanneer mijn Geleider mij op den ſchouder tikte en verzogt acht te geeven op den nu binnentreedenden. Ik beſpeurde meer geraas en wanorde, dan ik tot nog toe had waargenomen. *Duitſchland* en *Spanje* vereenigden zich om een kloek en rustig man in te bregen, en *Frankrijk* poogde, in ſtede van hem, een majeſteitvollen Perſoon, met een kroon op 't hoofd, die zijne tegenpartij met een oog vol verwijt en ſmaad aanzag, in te voeren. Deeze was FRANÇOIS DE I. Dan zijn mededinger won het, en nam dienſvolgens plaats. De Keizerlijke arend, dien hij op de borst droeg, duidde mij CAREL DEN V aan. Bij het nederzitten lachte hij zijn' mededinger uit, zeggende: „ Indien ik had moeten wijken, ik zou het nimmer gedaan „ hebben voor dien doolenden Ridder, mijn gevangenen, „ maar voor deezen grooten man, die mij onſterflijkheid „ ſchonk." Dit zeggende, wees hij op TITIAN, die in den kring der omſtanderen ſtondt.

De vervolgens te voorſchijn treedende was in zijn nagtgewaad gekleed. Hij hadt geen teken of eenig werktuig in zijne hand: zijn gelaat ſtondt diep peinzend en zijn oog was doordringend. Hij trad in diepe ſtilte voort, en op het groeten van die naast hem geplaatst was, gaf hij geen wedergroet; alleen liet hij een trek van misnoegen op zijn gelaat blijken. Egter bejegende hij anderen met eerbiedenis, inzonderheid COLUMBUS en NEWTON. LEO ſcheen voor hem te ſchrikken. LUTHER maakte eene zeer diepe buiging, en wilde met hem gemeenzaam worden; doch hij ontving niets anders dan een koelen en afwijzenden blik. Wie kon twijfelen, of deeze man was LOCKE?

Vervolgens kwam uit de *Italiaanſche* poort een zeer mager en rank man; zijn gelaat droeg de kennelijkſte trekken van ſmert en verſlaagenheid van geest, even of hij verteerd was door honger en pijniging. Hij hieldt een verrekijker in zijne hand. Mijn Gids onderrigtte mij, dat deeze GALILEO was, wiens gelaat die onuitwischbaare tekens droeg van de mishandelingen zijner geeſtlijke beulen. Hij nam zijne plaats naast LOCKE, die zeer in zijn ſchik ſcheen met dien tot naasten bijzitter te hebben. LOCKE berigtte den even plaats genomen hebbenden Wijsgeer, dat hij zijn best gedaan hadt om het menschdom te ge-

geſteezen van dien ſtommen eerbied voor roovers en moordenaars, die hunne onmenschlijkheid met het kleed van Godsdienst ommantelden.

Naa het ſteeken der volgende trompet verliep er eene lange tuſſchenpoos, waarin niemand te voorſchijn tradt. Ik hoorde een groot geraas aan de *Duitſche* poort. De Godin vroeg, wat er gaans was. De rustige dikke Beſchermgodes van *Duitschland* gaf ten antwoord, dat zij iemand zou inleiden, die, wanneer nuttige ontdekkingen iemand tot eene plaats in den Tempel der Vermaardheid geregtigden, misſchien op de voornaamſte zou moeten geſteld worden. Onmiddelijk daarop hoorde ik woorden van een ſchoonen klank: GUTTEMBERG, FUST! *Mentz! Straatsburg!* Ik bemerkte toen, dat de hoop *Duitſchers* bij de poort onderling geſchil hadden, wie zou optreeden als de Uitvinder der Drukkunst. De twist duurde lang, en werd langs hoe heftiger. Eindelijk deedt de Godes de uitſpraak, dat, wanneer zij het wegens den Uitvinder eens konden worden, zij aan deezen gaarne den eisch zou toeſtaan; doch dat zij tot zo lange in diens plaats een ander zou zetten, wiens roem nu ontwijfelbaar gevestigd was, naa dat zo hevige geſchillen deswegen plaats gegreepen hadden, als immer haare onderdaanen verdeelden. — Hierop gaf zij een teken aan haare Dienstmaagd, die een eerwaardig oud man inleidde, welken ik geheel niet kende. Hij was vergezeld door eene vrouwlijke gedaante, met een *Patera* in haare hand, gelijkende na de oude figuuren van *Salus*. Ik ſtond verwonderd op het gezigt van een *Engelschman*, dien ik niet kende. Mijn Geleider onderrigtte mij, dat het HARVEY was. „En „zie," voegde hij er nevens, „met welke nijdige oogen „die andere Beſcherm-geesti (wijzende op die van *Frankrijk* „en *Italie*) hem aangrimmen!"

Wederom blies de trompet, en de Beſchermgodes van *Italie* ging weg. Zo ras zij wederkeerde, ontſtondt er een verward geroep: *Slegt berucht! Weg met deezen!* Een groote menigte van Priesters, Monniken, en eerſte Staatsdienaars, ondersteunden dit beſchuldigend en verwijzend geroep; en onder deezen was een Jongeling met een kroon op 't hoofd, die het grootſte geraas maakte, en de Godes der Beroemdheid verzekerde, dat die ingeleide perſoon een overgegeeven booswigt was, en dat hij met veel meer regts den nu volgenden ledigen zetel zou bekleeden. De Godin zag hem met de diepſte verageling aan, en verzogt hem ſtil te zwijgen, dewijl zij anderzins hem na beneden zou laaten brengen, en hem weder onder zijns Vaders op- en toevoorzigt ſtellen. Hierop zweeg hij, en MACHIAVEL tradt te voorſchijn. Leo zag hem aan met een gemeenzaamheid aanduidend gelaat, als ware hij blijde hem te ontmoeten; hij wenschte hem geluk wegens de nu verworvene eere van zitting te verwerven in denzelfden kring met een van de groo-

te Familie, die zijne oude beſchermers geweest waren. Maar MACHIAVEL beantwoordde hem alleen met een oog, dat misnoegen en verontwaardiging uitdrukte.

De *Italiaanſche* Beſchermgodin ging weder na de poort, en keerde terug met twee mannen; zij ſcheen niet vast beſloten te hebben, wien van beiden zij eerst zou voorſtellen. Het waren TASSO en ARIOSTO. Zij helde meest tot den laatſten over; dan de meerderheid der aanſchouweren kantte er zich tegen, en TASSO beklom den zetel.

Bij het geklank der volgende trompet kwam de Beſchermgodes van *Frankrijk* te voorſchijn met die verzekerde houding, welke haar eigen was; zij bragt in, een kloek, doch mager man, met eene zeer groote pruik; op zijn gelaat ſtak een beſchimpende trek kennelijk uit. Zij zeide, dat de naam deezes mans BOILEAU was, en dat niemand hem de plaats kon betwisten. Doch zij hoorde tegenſpraak uit den mond der deftige Beſchermgodin van *Engeland*, en POPE nam de plaats in, die BOILEAU oordeelde dat hem toekwam.

Hierop ontſtond er onder de andere Genii een groot geraas, gepaard met veele tekenen van belachen en ſmaaden tegen de Bediende der Godeſſe. Zij vroeg, wat oorzaak was van dit gedrag ten haaren opzigte, en kreeg ten antwoord, dat het vreemd was, dat zij, zo zeer voor haare eigene eere bezorgd zijnde, nogthans zo beſtendig een allerregtmaatigſten eisch van eenen anderen wederſtreefde. Zij zag rond, en ontdekte BACON gereed om in te treeden, zonder haar geleide te verzoeken. Zij zag hem met grooten weerzin aan, nogthans met zulk eene houding, als eene teerhartige moeder vertoont, wanneer haar geliefd kind een grooten misſlag begaan heeft. Zij leidde hem met wederzin in, en wees hem zijne plaats in den openſtaanden zetel, één laager dan dien POPE bekleedde. Hij zag denzelven aan, en alle de tockijkers ſcheenen zich te ſchaamen, dat BACON niet hooger zou zitten. LOCKE, NEWTON, HARVEY en MACHIAVEL riepen allen POPE toe, dat hij zou opſtaan en zijne plaats inruimen; maar hij floeg er geen acht op, en ik hoorde hem deeze woorden mompelen: *de wijsſte, de ſchitterendſte, — de gemeenſte!* Onder dit alles keek BACON rond, en trok de oogen van de geheele Vergadering op zich. Zijne tegenwoordigheid hadt, op dat oogenblik, eene uitwerking op hun, even als die eener Godheid, welke onder de ſtervelingen nederdaalt, en hun met haare tegenwoordigheid vereert. — BACON, te midden van dit alles, verhief zijne ſtem op een gezagvoerenden, maar tevens inneemenden toon, zeggende: „Ik ben verzekerd, dat, indien er in deeze Vergade„ring eene plaats, voor mij geſchikt, is, dezelve eene naast „de Godin moet weezen, en eene, waar ik mij best van „haare magt kan bedienen." — Onmiddelijk noodigde de geheele Vergadering eenſtemmig hem uit om voort te treeden; de Godin wenkte hem nader te komen, en plaatſte hem op

den

den hoogſten throon. COLUMBUS ruimde hem gedienſtig zijne plaats in, zeggende, dat de ontdekking eener Nieuwe Wereld niets meer was dan de verkrijging van ruwe ſtoffe, geſchikt om verbeterd en volmaakt te worden door menschlijke kunde en magt; deeze hadt hij ontdekt, en daardoor andere ſtervelingen geleerd met zekerheid te reizen.

De naastvolgende binnentreeder was een man in ijzeren wapenrusting, met een groot zwaard op zijde. *Frankrijk*, *Duitschland* en *Italie* verbleekten op het zien van deezen man, en ik hoorde dat zij den naam van GUSTAVUS ADOLPHUS fluisterden. — Naa hem kwam een ſchoon Jongeling van een zagt en edel voorkomen; dieper intreedende, kende ik hem voor RAPHAËL. LEO hoorde diens toelaating met uitbundige vreugde, en kon naauwlijks wederhouden worden dat hij zijne plaats niet verliet, om naast hem te mogen zitten. — Toen verſcheen een blind oud man, die er uitzag als een Propheet van den ouden tijd; hij werd ondersteund en begeleid door den Genius van *Engeland*. Toen ik wist wie hij was, greep mij een misnoegen aan, dat men voor MILTON geen hoogeren zetel open gehouden hadt. — „ Gij vergeet," was het woord van mijnen Geleider, „ dat de laagſte plaats in deeze Vergadering „ één is van de twintig, welke de Godin der Beroemdheid aan „ geheel het menschdom kan ſchenken. MILTON wordt nu „ voor de eerſte keer toegelaaten, en het was niet dan met „ moeite, dat hij in 't geheel toegang verwierf. Maar heb „ eenige jaaren geduld; hij zal ſteeds toeneemen in gunſte „ bij de Godeſſe, en misſchien in 't einde de hoogſte, althans „ de tweede plaats, bij eene zo plegtige gelegenheid als gij „ tegenwoordig aanſchouwt, verwerven. Merk intusſchen op, „ hoe hij ontvangen wordt door den man, die best in ſtaat is „ om over zijne verdienſten te oordeelen." Ik zag hierop nader toe, en bemerkte dat RAPHAËL voor hem de diepſte buigingen maakte, zichzelven gelukkig rekenende dat hij naast hem zat, met aanbod om aan zijne hoogerhand te gaan zitten.

Nu bleef er nog ééne plaats ter beſchikkinge over. De Beſchermgodes van *Spanje* bragt derwaards een mager man, met zwarte zeer doordringende oogen, een arendsneus, en donkere kleur. Hij hadt een zijner handen verlooren. Ik kende hem voor CERVANTES. Hij verwagtte geen tegenſtand, dewijl hij den eigenſten zetel voorheen bekleed hadt; dan hierin vondt hij zich misnomen: want uit de *Franſche* poort daagde MOLIERE op, die hem de plaats betwistte op eene aartige en bevallige wijze. CERVANTES behieldt die egter. Vóór dat hun wedijveren een einde hadt, deedt zich een derde mededinger op, onder een groot geraas van luidrugtig vreugdebetoon door geheel de Vergadering. Men onderrigtte mij, dat hij ſteelsge-

wijze was binnengesloopen, tegen den zin van de ernsthafte Beschermgodesse, die zijne Landgenooten inleidde. Ik herkende hem, aan verscheide onlochenbaare tekenen, voor mijn grappigen Vriend COLLEY CIBBER. — Dan zijne verschijning, de redenen, die hij aanvoerde, en de welsprekenheid, waarmede hij ze voortbragt, brak mijn Droom af, en ik ontwaakte met een hevige vlaag van lachen.

PROEVEN UIT EEN ONVERTAALD WERK VAN F. A. DE CHATEAUBRIAND, GETITELD: GENIE DU CHRISTIANISME.

HET GELOOF.

Welke waren toch de deugden, die de Griekſche Wijzen zoo verheften? Sterkte, Matigheid en Voorzigtigheid. — De teedere en verhevene ziel van Jezus kon alléén der wereld doen hooren, dat Geloof, Liefde en Hoop de deugden zijn, die aan 's menſchen kortzigtigheid, aan zijne behoefte paſſen.

Het was ongetwijfeld een alles omvattend Verſtand, hetgeen ons de bron aller deugden in het *Geloof* vertoonde. Er is geene kracht, die niet op *overtuiging* rust. Eene redenering is niet van gewigt, een gedicht niet goddelijk, eene ſchilderij niet ſchoon, dan omdat de geest of het oog, dat daarover oordeelt, *overtuigd* is van zekere waarheid die in deze redenering, dat gedicht, die ſchilderij opgeſloten ligt. Welke wonderen kan een klein getal Soldaten niet uitwerken, die van de kundigheid huns Veldheers verzekerd zijn! Dertigduizend Grieken volgen ALEXANDER, tot de verovering der Wereld; — *Lacedemon* vertrouwt op LYKURGUS. en wordt door hem de wijſte der ſteden; — *Babylon* vertrouwt, dat zij voor de grootheid gevormd is, en dit wereldſche vertrouwen dóét alles, wat groot is, voor haar bukken; — een Godſpraak ſchenkt aan *Rome* de Aarde, en *Rome* verkrijgt ze; — COLUMBUS alleen *gelooft* hardnekkig aan eene andere helft der Aarde, en zij verrijst uit de golven. De Vriendſchap, de Vaderlandsmin, de Liefde, alle edele gevoelens zijn ook eene ſoort van *geloof*, van *vertrouwen*. Het was omdat zij *geloofden*, dat de RODRUSSEN, de PYLADESSEN, de REGULUSSEN, de ARRIA's zulke wonderen deden. En daarom zijn harten, die aan niets *gelooven*, — die alle gehechtheden der ziel voor herſenſchimmen, en alle edele daden voor dwaasheid uitkrijten, — die de verbeeldingskracht zoowel als de teederheid het medelijden beſchouwen, — nooit in ſtaat, iets zeer groots,

iets

iets zeer edels te omvatten; zij *gelooven* aan niets, dan aan de ſtoffe, en aan den dood; ook zijn zij reeds zoo ongevoelig als de eene, en zoo ijskoud als de andere.

Bij de oude Ridders was, *zijne trouw* (*) *verpanden*, eene ſpreuk, waardoor alle de wonderen der liefde gewrocht werden. ROELAND, DUGUESCLIN, BAIJARD [HAEMSTEDE, BORSELEN, EGMOND, SCHAFFELAAR] waren *getrouwe* Ridders; en nog getuigen de ſlagvelden van *Roncevaux*, [van *St. Quentin*, en anderen] welke mannen het waren, die hunnen God, hunne Beminde, en hun Vaderland *trouw en geloof* zwoeren!

Uit het *Geloof* ontſpruiten alle Burgerlijke Deugden, vermits het, volgens het getuigenis aller Wijzen, uitgemaakt is, dat de leerſtelling van een' beloonend' en ſtraffend' God de ſterkſte ſteun der Zede- en der Staatkunde is.

Indien men het *Geloof* tot zijn ware doel aanwendt, indien men het naar den Schepper keert, indien het onzer ziele tot vleugelen wordt, om de moeijelijkheden dezes levens te boven te komen; dan zal men erkennen, dat de Heilige Schrift deze deugd niet te veel opgehemeld, dat zij hare wonderen niet te zeer vergroot heeft. Hemelsch, vertróóstend *Geloof!* gij doet meer dan bergen verzetten; gij wentelt de verplettende laſten af, die 's menſchen hart drukken.

(*) Men begrijpt, dat het Franſche woord *foi*, zoowel *trouw* als *geloof* aanduidende, dit gezegde hier meer toepaſſelijk maakt.

TAFEREEL DER ONGODSDIENSTIGE EN DER GODSDIENSTIGE VROUW.

Hoe kan men onderſtellen, dat de *Vrouw* eene Godverzaakſter zou kunnen zijn? Wie zal dit riet, dit zwakke riet, onderſteunen, zoo niet de Godsdienst het doe? Zij is natuurlijk het zwakſte wezen der ſchepping, telkens aan den oever des doods, of in gevaar van hare bekoorlijkheden te verliezen; — en waar zal zij, die met een glimlagch op de lippen kan vergaan, onderſtand vinden, dan in de hoop eener beſtemming, die verder gaat dan dit aardſche leven? De Vrouw heeft, zelfs voor hare ſchoonheid, belang om vroom te zijn. Een gedeelte der bekoorlijkheden, waarmede de Schepper onze eerſte Moeder zoo ruim bedeelde, waren de zachtheid, de onderwerping, de lieftaligheid, de teederheid: en daarvoor is de (hedendaagſche) *Philoſophie* doodelijk.

De Vrouw immers, in wier aanzijn het Geheim is ingeweven, die ſlechts de helft harer bekoorlijkheden ontdekt, die zich zoo gaarne omſluijert, die men nimmer kennen, maar

flechts raden kan, die als Maagd, als Moeder, vol geheimenisſen is, die de Hemel voor de geheimzinnigſte deugd, voor het meest bedekte gevoel, — de ſchaamte en liefde, — vormde; deze Vrouw zal de zachte aandrift harer kunne verzaken? zij zal, met een vermetele, hoewel zwakke hand, den digten ſluijer zoeken op te ligten, die de Godheid bedekt? Wien zoekt zij door deze belagchelijke, deze heiligſchendende poging te behagen? Denkt zij ons een verheven denkbeeld van haar vernuft te geven, wanneer zij hare flaauwe Godslasteringen, hare nietsbeteekenende Bovennatuurkunde met *Spinoza's* lastertaal, met *Bayle's* drogredenen vereenigt? — Zij wil ongetwijfeld niet huwen: want waar is de man van gezond verſtand, die zich aan eene ongodsdienſtige Echtgenoote zou willen verbinden?

De ongeloovige Vrouw denkt weinig om hare pligten; zij leeft, of om over de Deugd te redekavelen, zonder die te betrachten, of om in den maalſtroom der wereld het vermaak na te jagen. Haar hoofd, hare ziel zijn ledig; de verveling verſlindt haar; zij heeft noch een God, noch huisſelijke pligten, om de gapende ruimte harer oogenblikken te vervullen.

Maar de dag der wrake nadert; — de Tijd komt; hij leidt de *Grijsheid* bij de hand; — dit ſpook, met graauwe haren, met hooge ſchouders, met ijskoude handen, zet zich op den huisdrempel der ongeloovige Vrouw; zij ziet het, en giſt. Maar wie luistert naar hare ſtem? Een Echtgenoot? .... Zij heeft er geen; reeds lang verwijderde hij zich van het tooneel harer ſchande. Kinderen? .... Door eene verkeerde opvoeding, door het voorbeeld der Moeder bedorven, zullen die zich om haar bekreunen? Ziet zij terug in het voorledene; daar is geen uitweg voor haar; de Deugd liet er geene ſporen. Voor het eerst wenden zich hare droeve gedachten hemelwaarts; .... het ware toch beter geweest, gelooft zij nu, een Godsdienst te hebben. Vergeefsch berouw! De laatſte ſtraf der Godverzaking op deze wereld is, naar het Geloof te zoeken, en het niet te vinden. Als men, op het einde der loopbaan, de leugenen eener valſche Wijsbegeerte inziet; als de Vernietiging, gelijk een noodlottig geſtarnte, aan den Horizon des Doods begint te rijzen; dan wilde men tot God wederkeeren, en het is te laat; de geest, door Ongeloof verhard, weigert alle overtuiging. O! hoe diep is de eenzaamheid, wanneer men door God en menſchen verlaten is!.... Deze Vrouw ſterft, ſterft in de armen eener huurlinge, of van iemand, die, door hare ſmarten afgeſchrikt, maar al te zeer over hare lange bedlegering klaagt; een kist van eenige voeten lengte is al het deel der ongelukkige. Bij hare begrafenis ziet men noch eene wanhopige Dochter, noch weenende Schoonzoons en Kleinkinderen; eene waardige lijkſtaat-

ſtaatſie, door 's Volks zegeningen verzeld, voor de Godsdienſtige Vrouw. Welligt ontmoet ſlechts bij geval een onbekende Zoon, van het geheim zijner noodlottige geboorte onkundig, de baar; hij verwondert zich, die zoo verlaten te vinden, en vraagt aan de Dragers den naam des Dooden. . . . . Dan dezen ſpoeden zich voort, om het lijk aan de wormen ter prooije te geven, waartoe de Godverzaakſter het alléén beſtemd had.

Hoe verſchillend is het lot der Godsdienſtige Vrouw! Haare dagen zijn dagen der vreugde; haar leven vloeit heen in liefde; haar Man, hare Kinderen, hare Bedienden eerbiedigen en beminnen haar; allen ſtellen op haar een vast vertrouwen: want (denken zij) diegeen is zeker in alles getrouw, die haar' God getrouw is. Haar geloof groeit door haar geluk, haar geluk door haar geloof: zij gelooft aan God, dewijl zij gelukkig is; zij is gelukkig, dewijl zij aan God gelooft. O! welk eene overtuiging behoeft de Moeder nog van eene hoogſte gelukzaligheid, wanneer zij haar Kind ziet glimlagchen? Vertoont zich de goedheid der Voorzienigheid niet geheel in de wieg des menſchen?.... Deze zwakke Vrouw is in ééns de grootſte vermoeijenisſen (naauw dragelijk voor den ſterkſten Man) te boven gekomen. Wie wekt haar in 't holst van den nacht, wanneer haar Kind het gewone voedſel noodig heeft? Van waar die handigheid in iets, dat zij nimmer leerde?.... Het is toch haar eerstgeborene; en zij ſchijnt de ondervinding van een geheelen leeftijd te bezitten. Hoe raakt zij deze teedere bloem aan, zonder die te kneuzen! — Het *Meisje* beefde voor het minſte gerucht;... waar zijn de legers, de donders, waar de gevaren, die de *Moeder* zouden doen verbleeken? Weleer moest deze Vrouw een teeder voedſel, een zachte legerſtee hebben; het minſte windje deed haar huiveren;.... thans is zij te vreden met droog brood, met ſtroo; zij tart regen en wind, zoo lang in hare borſten een druppel melk tot voedſel, en in hare lompen een ſtuk kleeding tot dekſel is voor haren Zoon!..?..

VERGELIJKING TUSSCHEN HOMERUS EN DEN BIJBEL, MET OPZIGT TOT DEN STIJL.

De eenvoudigheid des Bijbels is meer kort, meer deftig; die van HOMERUS langer, bevalliger. De eerſte bemint de ſpreuken, en komt menigmaal op dezelfde ſpreekwijzen neder, om nieuwe zaken uit te drukken. De tweede breidt zich gaarne uit in woorden, en herhaalt dikwerf in andere ſpreekwijzen, hetgene hij reeds ééns gezegd had. De eenvoudigheid der Schrift is die eens ouden Priesters, die, vervuld met alle goddelijke en menſchelijke wetenſchappen, uit het Al-

Allerheiligſte de Godſpraken der Wijsheid doet hooren. De eenvoudigheid des Grijsaards van *Chios* is die van een' Reiziger, die aan den haard van zijn' vriend alles verhaalt, wat hij al in een' langen en moeijelijken leeftijd gezien heeft. — Het volgende, uit het *Boek van Ruth*, moge ter proeve dienen:

RUTH ſpreekt aldus tot NAÖMI (volgens de Staten-Overzetting):

„ Val mij niet tegen, dat ik u zoude verlaten, om van „ achter u weder te keeren: want waar gij zult heengaan, zal „ ik ook heengaan; en waar gij zult vernachten, daar zal ik „ ook vernachten: uw volk is mijn volk, en uw God is mijn „ God. Waar gij zult ſterven, zal ik ſterven, en aldaar zal ik „ begraven worden: — alzoo doe mij de HEERE, en alzoo „ doe hij daartoe; zoo niet de dood alléén zal ſcheiding ma„ ken tuſſchen mij en u."

HOMERUS zou dit misſchien op de volgende wijze gezegd hebben, zoo men zijn' doorgaanden ſtijl in acht neemt:

„ De ſchoone RUTH zeide tot de wijze NAÖMI, door de „ volken gelijk eene Godin geëerd: Houd op u te verzetten „ tegen hetgeen eene Godheid mij ingeeft: ik zal u de waar„ heid onverbloemd zeggen, zoo als ik die weet. Ik heb be„ ſloten u te volgen. Ik zal bij u blijven, het zij gij terug„ keert bij de *Moabiten*, behendig in het ſchieten der werp„ ſpietſen, of dat gij trekt in het land van *Juda*, zoo vruchtbaar in olijfboomen. Ik zal met u om gaſtvrijheid ſmeeken bij volken, die den biddenden eerbiedigen. Onze aſch „ zal in dezelfde kruik vergaderd worden, en ik zal den God, die „ u ſheeds verzelt, offeranden brengen, die Hem aangenaam zijn: „ — Dus ſprak zij; en gelijk wanneer de geweldige zuide„ wind een verkwikkenden regen aanbrengt, dezelfdlieden hunne „ tarwe en garſt beſeiden, en nette fraaigevlochtene korfjes ma„ ken, (want zij voorzien dat deze bui het aardrijk verzachten; „ en in ſtaat ſtellen zal, om de koſtbare giften van CERES te „ ontvangen) dus verteederden de woorden van RUTH, gelijk „ een vruchtbare regen, het ganſche hart van NAÖMI."

STRIJD TUSSCHEN DE KROKODILLEN EN VISSCHEN.

Men vindt in *Florida*, aan den voet der *Apalachiſche* gebergten, zoogenoemde *natuurlijke bornputten*. Elk derzelven is te midden van een heuveltje, waarop oranjeboomen, groene eiken en *Catalpa's* bloeijen. Dit bergje opent zich als eene halve maan naar de zijde van het weiland, waarin het water van den put door een kanaal geleid wordt. Het vocht ziet donkerbruin door de digte ſchaduw der boomen; maar aan de plaats, waar de waterleiding begint, valt een lichtſtraal op het

effen

effen waterplak, en vertoont zich even als de ſpiegel in de *Camera obſcura*. In het midden van dezen vijver legt een eenzame Krokodil, die aan de verbeelding eene zonderlinge verrooning oplevert. Onbewegelijk ligt hij daar; uit zijne breede neusgaten bruiſchen twee gekleurde ſonteinen, en men zou hem bijkans voor een' metalen Dolfijn aanzien, in een van de luſtprieelen der Grooten.

Deze ſoort van Krokodillen (*Kaymans*) leeft echter niet altijd zoo eenzaam. Op ſommige tijden des jaars vergaderen zij zich in troepen, en leggen eene hinderlage, om de verwachte Reizigers (*) uit zee aan te vallen. Wanneer dezen de Rivieren zoo verre opzwemmen, dat zij, daar het water voor hun getal te kort ſchiet, dood op den oever geworpen zouden worden, en voor de peſt doen vreezen, geeft de Voorzienigheid hen eensklaps aan eene zamenzwering van vier- of vijfduizend Krokodillen ter prooije. Vreesſelijk gillende, met klapperende kaken, taſten deze gedrochten de ongelukkige vreemdelingen aan. Het water ſpringt hemelhoog, onder de ſlagen hunner vreesſelijke ſtaarten; — de ſtrijders wenden zich naar alle kanten; men vecht lijf tegen lijf; men duikt in de diepte, en wentelt zich in het ſlib der Rivieren, of neemt op de oppervlakte des waters de Zon tot getuige der vreesſelijkſte ſlagting. De golven, alom met bloed geverwd, zijn met verminkte lijken, met lillende ingewanden bedekt. De weêrgalm van dit verſchrikkelijk gevecht wordt door dalen, bergen en bosſchen nagebaauwd. Wanneer ſoms een onweder, met aardbeving vergezeld, gedurende den ſlag opſteekt, beantwoorden de Krokodillen het geloei des donders door een aanhoudend gebrul. De aarde, door de hette der Hondſtar verſchroeid, zucht; de Zuidzee en de *Atlantiſche* Oceaan beiden vallen met een vervaarlijk geluid op de oevers der Nieuwe Wereld aan, en de *Cordilleras*, wier toppen door den donder geraakt zijn, ſtorten al hijgend hunne rotſen, hunne eeuwige ijsſchotſen in beide Wereldzeeën uit. — Te midden van dit rumoer worden de vreemde ſcharen verſlagen, verſtroold, en moeten vol ſchrik eene ſchuilplaats in de diepten der *Atlantiſche* Zee zoeken, opdat zij voortaan ons dienen, zonder ons te ſchaden. — Zoo geregeld gaat alles in de werken des Scheppers!

(*) De Trekviſchen.

DE NACHTEGAAL.

Er is een geheimvol uur, waarin de eerſte ſtilte van den nacht, op de heuvelen, aan den oever der rivieren, in bosſchen en valleijen, met het laatſte gedruisch van den dag ineenſmelt. De gezigteinder is nog een weinig verlicht; echter

reeds

rust de schaduw reeds op de aarde. Dit is het oogenblik, waarin de Natuur met hare sombere wouden, die zich als zuilen vertoonen, met haar geweif door de laatste zonnestralen verlicht, een gewijden Tempel voorstelt, welks heiligdom een zwarte nacht omsloerst, terwijl zijn voorportaal, boven de wolken verheven, met duizend lichten schittert. In dit uur begint Philomele haar gezang aan te heffen. Als de bosschen niet meer van duizende stemmen weêrgalmen, wanneer geen grasscheutje, geen kruidje zich meer beweegt, wanneer de Maan aan den hemel prijkt, en 's menschen oor vol eerbied luistert, dan begint de eerste Zanger der Schepping zijn loflied aan den Allerhoogsten. Eerst doet hij de Echo's van schaterende vreugdetoonen weêrgalmen; schijnbare wanorde heerscht in zijne stem; hij vliegt van het zachte naar het sterke, van het hooge naar het lage; nu is hij langzaam, dan weder snel; zijn hart is dronken van vreugde, het klopt door gevoel van liefde. In één's daalt zijne stem; de vogel zwijgt. Nu begint hij weder. Doch hoe veranderd zijn zijne toonen! welk eene teedere welluidendheid! Nu eens is het een kwijnend, schoon afwisselend geluid; dan weder een weinig eentoonig, gelijk de weêrklank dier oude *Romances*, meesterstukken van eenvoudigheid en echte droefheid. Zijn gezang teekent even dikwijls treurigheid als genoegen: ook de vogel, die zijne jongen verloren heeft, zingt zoo; hij herhaalt nog het lied der vreugde, want hij verstaat er slechts één! — maar de kunstige Zanger heeft zijne vrolijke *Cantate* in eenen klaagzang herschapen, alleen door den sleutel te veranderen.

KOOPHANDEL EENES ENGELSCHMANS.

Een *Engelschman*, in dienst der *Oostindische* Maatschappije, kreeg den inval, na *China* een honderdtal houten Uurwerken te voeren, bij den naam van *Koekoeken* bekend. De *Chineezen* vonden dit klein werktuig zeer fraai, en betaalden zoo wel, dat de Koopman, op eene volgende reize, ruimen voorraad opdeedt; maar, 't zij de zeedampen den bewerktuigden blaasbalg hadden bedorven, 't zij de beweeging van het schip de raderen ontsteld hadt, de *Koekoeken* riepen bij zijne aankomst niet. Daar hij geen Uurwerkmaaker was, konde hij ze niet in orde brengen. Hij maakte den *Chineezen* wijs, dat de Koekoek een Vogel was, die alleen in den tijd als hij eijeren leide riep, en dat het thans niet het regte saisoen was, maar dat het werktuigelijk zamenstelzel derwijze zijnde ingerigt, dat het den natuurlijken Vogel volmaakt nabootste, de Uurwerken zouden roepen, zoodra de lente in *Engeland* zou zijn wedergekeerd. Deeze lompe vertelling hadt de gewenschte uitwerking, en hij verkogt andermaal zijnen voorraad. Men weet niet, of hij eene derde proeve waagde.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

BEDENKINGEN OVER DE OORZAAKEN VAN HET TOE- EN AFNEEMEN DES RIJKDOMS. Door N. F. CANARD, *Hoogleeraar in de Wiskunde op de Centraal-School van Moulins.*

(*Vervolg en slot van bl.* 522.)

Mogen wij dan, uit hoofde van het voorverhandelde, zeggen, dat de Rijkdom eener Natie steeds aanwasse? Of is er een tijdperk, bij welks overschreeden dezelve af- in stede van toeneemt? Dit vraagstuk zal ik nu onderzoeken en tragten op te lossen. — Naar gelange de balans des koophandels een invloed van geld medebrengt, doet de mededinging van rijke lieden, gelijk wij hier boven waarnamen, de rente des gelds daalen, en, bij wederwerking, ieder andere soort van inkomen; naardemaal alle bronnen van inkomst uit derzelver aart eene strekking hebben tot het komen in evenwigt. In deezer voege wordt elk voorwerp van kapitaal; op zichzelven beschouwd, dagelijks meer en meer opbrengend, maar betrekkelijk minder; dit wil zeggen, dat de gestadige verbeteringen, daaraan toegebragt, ze vatbaar maaken voor een ruimer opbrengst; maar de waarde van die opbrengst wordt, met betrekking tot het aangewende kapitaal, steeds minder.

Daarenboven, de grootere maate van volkomenheid, welke eenige Manufactuur ontvangen heeft, maakt dezelve min vatbaar voor verbetering, en de poogingen tot eene meerdere volmaaking gaan steeds vergezeld met groote onkosten en eene staage verspilling en afneeming van de oorspronglijke inlaage. Hieruit volgt; dat de ijver tot verbetering, en de drift tot proefneemingen, allengskens bekoelt, en eindelijk geheel verdwijnt. De opeenhooping van geld zal de maate van intrest doen afneemen; het vooruitzigt van voordeel in handelbespie-

gelingen zal bij trappen verminderen, en eene daaraan geëvenredigde vermindering van naijver plaats grijpen. Doch de naijver van verteering wordt algemeener; het getal der zodanigen, die in vlijtbetoon verflappen, en vertooning van hunnen rijkdom willen maaken, vermeerdert verre boven de voorgaande evenredigheid. De menigte der gebruikeren doet den prijs van elk artikel rijzen; dewijl de verkoopers voordeel trekken uit die mededinging, en den overvloed des gelds, in omloop gebragt. Hoe het arbeidsloon hooger wordt, hoe meer het buitenlandsch vertier afneemt; het aantal van handelaars en manufacturiers vermindert, en aanleiding geeft tot den aanwas van het getal der werkelooze perfoonen, en der zodanigen, die hun kapitaal uit bedrijf en handel neemen, om van de inkomften huns gelds te leeven.

Tot zekere hoogte opgeklommen, heerscht de naijver van verteering over den naijver van arbeidzaamheid; dan neemt een fmaak voor grootheid en weelde de plaats in van huishoudelijkheid, arbeidzaamheid, en de eerzugt om zijne middelen te vermeerderen en zijne bezittingen te vergrooten. De vlijtige in zijn beroep wordt aangezien als een weezen van minderen rang, en de naijver om te verteeren vormt eene klasfe van hooger aanzien, niet genoodzaakt om de toevlugt te neemen tot eenige vermoeijende bezigheid. Deeze klasfe, door de benoodigdheden des handels niet aangezet om den prijs der goederen te bepaalen, verandert en verhoogt den prijs van elk artikel door mededinging, en vermindert den uitvoerenden handel met vreemde Volken. De overvloed des kapitaals, invloed hebbende op elke foort van eigendom, komt in omloop, en, door een waterpas van geld eerst daar te ftellen, ontftaat er welhaast een uitvloed na andere Landen.

Geduurende dit tijdperk gaan andere Staaten voorwaards; door armoede vlijtig en werkzaam zijnde, voorzien zij de koopmarkten van *Europa* met goedkooper en beter Manufactuuren, en de afneemende Natie ziet de fabrieken en werkplaatzen vervallen. Alle foorten van eigendom deelen in het algemeen verval; overal is het getal der werklieden in overvloed; in elken tak komen broddelaars, die elkander benadeelen, en alles gaat verlooren. Men treft bij de fchamele menigte de ellendigfte fchepzels aan, door honger en dorst kwijnende; dewijl de bevolking geene evenredigheid heeft tot de uitgeftrektheid

heid des handels en den eisch van werkende handen. Er zijn eenige weinige schatrijken, die in den grootsten overvloed en dartelste weelde leeven; terwijl de volksmenigte allerwegen in behoefte wegkwijnt.

Indien wij de kenmerken, welke een opkomend en bloeijend Volk aanduiden, vergelijken met die van een ten val neigend Volk, wij zullen ontwaaren dat ze het regt tegenovergestelde van elkander zijn. 1. Bij een opkomend en bloeijend Volk is de naijver ten vlijtbetoon en werkzaamheid in volle kragt. 2. Er is veel vraags na goederen, en de mededinging doet den prijs rijzen; terwijl arbeid, die geen winst aanbrengt, onbezogt blijft. 3. Elk voorwerp, waaraan men zijn geld besteedt, is in een staat van vordering en dagelijksche verbetering. 4. De bevolking neemt toe. 5. Het geld is schaars, de rente hoog, en neigt tot vermindering. 6. De bronnen van inkomen hebben betrekkelijk eene groote opbrengst, en volstrekt eene kleine: nogthans hebben zij steeds eene strekking om ten aanziene van het laatste te vermeerderen, en ten opzigte van het eerste te verminderen. 7. De uitvoerende handel neemt staag toe, en de omloop des gelds vloeit van de buitenste tot de inwendigste deelen des lands.

Bij een ten val neigend Volk, in tegendeel, is 1. De naijver tot winstgeevenden arbeid aan 't kwijnen, en de ijverzugt tot verteeren in volle kragt. 2. Er is weinig vraag na voortbrengzelen van winstgeevenden arbeid; zij zijn laag in prijs: maar zo veel te meer vraags is er na 't geen strekt om weelde te voldoen, en het stijgt hoog in prijs. 3. De voorwerpen om geld in te beleggen staan stil en neigen ten val. 4. De bevolking neemt af. 5. Geld is er in overvloed, en, de intrest laag zijnde bij den aanvang van het verval eens Volks, heeft deeze eene beftendige strekking om hooger te worden; dewijl de naijver om te verteeren, en tot het aanschaffen van voorwerpen van weelde, het geld wegneemt, noodig om het vaste kapitaal te behouden. 6. Bij den aanvange des vervals heeft elke soort van kapitaal een groot deel van volstrekte opbrengst, en een klein deel van betrekkelijke; maar de laatste is in een steeds vermeerderenden, en de eerste in een staag verminderenden stand. 7. De daadlijke uitvoerende handel neemt af en zinkt tot niet, en de omloop des gelds geraakt ten lande uit.

Staande deeze trapswijze afneeming van een ten val

neigend Land heeft er een geſtaage uitvloed van de kostbaare metaalen plaats; de naijver, om elkander, in verteeren, voorbij te ſtreeven, den winst aanbrengenden arbeid verſmaadende, welke noodig is om de hoofdſom te behouden, neemt dezelve bij trappen af, en het Volk wordt van dag tot dag armer. De ſpil- en verteerzugt zich tot alle volksrangen uitſpreidende, is niemand er op bedagt, om, 't geen de arbeid opbrengt, te raade te houden; van hier de ſmaak voor pragt, van hier afkeer van arbeid, en de belachlijkſte trotsheid in armoede. Zodanig is de werklijke ſtaat van *Spanje*, *Portugal* en andere Landen (*). — Dit zal welhaast het lot van *Engeland* weezen. Dat Volk, ten hoogſten toppunte van grootheid opgeklommen, nadert het tijdperk van afneeming, van verval. Wij zullen vervolgens *zien*, wat oorzaak is van het vertraagen dier gebeurteniſſe, en voorheen, en alsnog.

Een ten val hellend Volk, ſteeds armer wordende, is op den rand om in eenen ſtaat van ongelegenheid te geraaken, welke in 't eerst de ijverzugt om te verteeren zal verminderen, en eindelijk geheel doen ophouden: dan dit kan weder naijver en werkzaamheid baaren; of, met andere woorden, de allengskens daargeſtelde val eens Volks ſtrekt om op nieuw een arm en werkzaam Volk hervoort te brengen, 't geen de loopbaan der vroegere voorouderen betreedt. En zulks zou het natuurlijk beloop van het wisſelbeurtig lot der Volken weezen, indien Oorlogen en Omwentelingen deeze orde niet vaak omkeerden.

Overeenkomſtig met het *onveranderlijk beloop* der menschlijke zaaken, is er niets beſtendigs op aarde, en alles in een ſteeds dobberenden ſtaat. De verſcheidenheden van werkzaamheid en luiheid zijn niet even zigtbaar bij alle Volken; onderſcheidenst worden zij opgemerkt in die Staaten, welke onderhevig zijn geweest aan ſchielijken aanwas van grootheid en voorſpoed.

Dit tijdperk van verwisſelingen, welke verſchillende Volken, ten aanziene van elkanderen, ondergaan, is even zeer zigtbaar in een Volk, ten aanziene van de bijzondere perſoonen, uit welken het beſtaat, met elkander ver-

(*) Mogten wij, dit vertaalende, te nederſchrijven, zonder onder die ongenoemde Landen ook ons Vaderland te bemerken!

vergeleeken. Zij, die uit den aart werkzaam zijn, wier armoede hun vlijtig en huishoudelijk maakt, verteeren minder dan zij winnen; hun rijkdom vermeerdert in evenredigheid met hun vlijtbetoon en zorgvuldigheid; doch, wanneer zij allengskens rijk worden, vermindert de noodzaaklijkheid van vlijtbetoon en spaarzaamheid; de naijver, om elkander in geldverteering voorbij te streeven, sluipt van lieverlede in, en zij worden er op gesteld om zich in eenen rang te vertoonen, welke alle verdere opeenhooping van schatten als overtollig aanmerkt. Dus mogen wij, het bestendig en nimmer faalend bestaan des menschdoms, of liever dat van de geslachten in 't algemeen, in aanmerking neemende, opmerken, dat ze onderworpen zijn aan dezelfde tijdperken van grootheid en verval, waaraan geheele Volken zich blootgesteld vinden. Naa de onderscheidene standen van vordering en rijkdom doorloopen te hebben, ontkragt de zugt tot verteeren, en de afkeer van werken, de veerkragt, en ondermijnt ongevoelig het leevensbeginzel, 't welk de volkomenheid van het menschlijk gestel uitmaakt. — Een bewijs voor de waarheid deezer waarneeminge leveren ons op de rijke Familien: de leden van dezelve, zich zonder bedwang overgeevende aan de voldoening hunner lusten, verdelgen hunne gezondheid, verteeren hunne middelen, en teelen een zwak geslacht voort. Familien, dus in eenen staat van verzwakking gebragt, leveren niets op, dan eenige weinige uitgemergelde personen, die, in stede van hun geslacht voort te planten, plaats maaken voor andere Familien van meerder sterkte en een meer beloovend uitzigt. Deeze uitwerkzels grijpen steeds plaats; zij behooren tot den natuurlijken loop der dingen, even als wij in een oud bosch, niet gekapt door der menschen hand, de oude eiken zien ten gronde vallen, om plaats te maaken voor de nieuwe, die er nabij opschieten.

Schoon veele Wijsgeeren de waarheid van dit gevoelen toestemmen, met betrekking tot den aanwas en het verval der Familien, ontkennen zij nogthans de regtmaatigheid van de toepassing op geheele Volken; zij merken elk Volk aan, als zamengesteld uit personen, die geen eigendom bezitten, en anderen, die ruimen overvloed hebben; en dat, bijgevolge, de naijver van arbeid en verteering bestendig wederkeerig moet werken in die volksafdeelingen. Zij houden het voor een algemeen denk-

beeld, dat een Volk, in elk tijdperk, eene verzameling is van onderſcheidene Familien, onderworpen aan de trappen van aanwas en verval, op dezelfde wijze als het eene verzameling is van bijzondere perſoonen van allerlei ouderdom en ſtand, die, door ſteeds het geſlacht te vernieuwen, altoos hetzelfde toneel vertoonen, met dezelfde verſcheidenheden.

Ter beantwoording van deeze veronderſtelling is het noodig, onderſcheid te maaken tusſchen de voortbrengende oorzaaken van den bloei en het verval van Familien in eenen Staat, en de oorzaaken, welke werken op den bloei of het verval van Volken in eene masſa beſchouwd. Naijver, in eenen algemeenen zin genomen, is de ſpringveer van alle onze bedrijven, welke wij doen, niet onmiddelijk aangezet door noodzaaklijkheid, of vermaakshalven. Het is desgelijks naijver, welke den mensch beweegt om rijkdommen te verzamelen, en er naderhand een vertoon van te maaken door weelde: de laatstgemelde naijver is het noodwendig gevolg van den naijver des arbeids, en maakt er het natuurlijk einde van uit. De mensch verlangt na het verbeteren van zijn fortuin, enkel met oogmerk om zich de middelen te verſchaffen tot het ten toon ſpreiden zijner rijkdommen, en anderen in verteering te boven te ſtreeven. Hij bedoelt niet, den naijver van werkzaamheid te verlaagen: deeze heeft een gevestigd tijdperk. Wanneer de vlijtige man de middelen verzameld heeft om zijne mededingers te overtreffen door den luister zijner verteeringe, is er bij hem geen verdere prikkel om zijne middelen te vergrooten. In tegendeel, zijne zugt tot uitgave is grooter dan ooit: deeze moet derhalven hier op uitloopen; anderzins zou zijn arbeid zonder eenig bepaald voorwerp weezen. Maar zo lang ik bijzondere perſoonen, met betrekking tot elkander, in aanmerking neem, is er niets, 't geen het volſtrekt blijkbaar maakt, dat eenige aanwas of vermindering van Rijkdom op het Volk in 't algemeen moet nederkomen: want indien alle Familien dit tijdperk moeten doorgaan, moeten de arme Familien rijk worden ten koste van de zodanigen, die zich ten gronde hielpen door den ijver om in verteering uit te ſteeken; en het natuurlijk gevolg hiervan kan geen ander weezen, dan eene beſtendige mengeling van opkomende en ondergaande Familien, zodanig, dat de een door de ander zal worden opgewoogen; en, met betrekking tot de Natie, zou alsdan de-

lezelfde hoeveelheid van Rijkdom ſteeds ſtand houden.

Dan wij komen nu tot de oorzaaken, welke invloed hebben op den bloei of het verval der Natien met betrekking tot elkander. In de eerſte plaatze moeten wij hier toeſtaan, als eene erkende daadzaak, dat alle menſchen natuurlijk niet begiftigd zijn met dezelfde veerkragt van werkzaamheid: wij moeten ook, als eene erkende waarheid, toeſtemmen, dat de mengeling van bijzondere perſoonen met grooter of minder maate van veerkragt dezelfde niet is bij elk Volk; of, met andere woorden, dat alle Volken niet dezelfde veerkragt bezitten. Daarenboven is het eene even onbetwistbaare waarheid, dat, hoe meer veerkragts de Volken bezitten, hoe meer de bijzondere perſoonen of familien, waaruit zij beſtaan, het tijdperk doen verwijlen, waarop de naijver van verteeren dat van naijver om te arbeiden vervangt; dat is, hoe langer zij in vlijtbetoon uitſteeken, hoe grooter de veelheid wordt der Rijkdommen, welke zij verzamelen, vóór dat zij overgaan om genot van den opgezamelden ſchat te trekken.

Laaten wij, op deezen grond, veronderſtellen, dat eenig Volk meer veerkragts bezit dan zijne Nabuuren; de uitkomst zal weezen, dat het de bronnen van inkomen meer bewerke, en bijgevolge rijkelijker doe vloeijen. De Koophandel van dat Volk zal uitgebreider weezen; het zal het voorregt boven andere hebben, in de voortbrengzels van zijn vlijtbetoon op de markten der handeldrijvende wereld te ſlijten; de balans des handels zal ten zijnen baate overſlaan; deszelfs rijkdom zal toeneemen, het kapitaal vermeerderen; doch vermeerderen tot geen oogmerk. Naardemaal de werkzaamheid der Natie dezelve altoos aanprikkelt om aan andere Volken te verkoopen, moet de geldsomloop gelijk blijven met dien der Nabuuren, het geld hoe langs hoe overvloediger worden, en de Natie het toppunt beklimmen, van waar derzelver val begint, gelijk wij hier boven beweezen. Dus volgt uit de meerdere veerkragt eener Natie in het handelbedrijf met andere Volken natuurlijk, dat derzelver Rijkdom moet opeenhoopen ten koste des Rijkdoms haarer Nabuuren; en van die ophooping neemt de val een begin.

Wanneer verſcheide Volken, in elkanders nabuurſchap gelegen, in het ſtuk van werkzaame veerkragt weinig van elkander verſchillen, dan vertoonen zij afzonderlijk

het afwisselend tooneel van toe- en afneemende Familien; dan zij blijven, ten opzigte van elkander, meest altoos in een staat van wederzijdsche gelijkvormigheid. Zodanig is de eenpaarige schilderij, welke de Volken, over 't algemeen, in de Geschiedenis opleveren; en, bijaldien een derzelven eene grooter maate van veerkragt bezit, zal hetzelve noodwendig eene verheffing aan den dag leggen, geëvenredigd aan de meerderheid van die veerkragt, en het verval zal, als een natuurlijk gevolg, plaats grijpen. Op deeze wijze hangt de bloei en de verwelking der Volken af van derzelver wederzijdsche betrekkingen en onderscheid in het stuk van veerkragt, — Dit zelfde beloop der dingen grijpt plaats, als wij de veerkragt der Volken ten aanziene van den Oorlog beschouwen. Wanneer onderscheide Volken, die aan elkander grenzen, gelijk staan in sterkte en veerkragt, bewaaren zij onderling eene balans van magt; maar wanneer één Volk over de andere de meerderheid verkrijgt, zal zulks eindigen in derzelver te onderbrenging; dan wordt er eene magtige Natie gevormd, doch die, op gelijke wijze, ten val zal komen, wanneer zij geen meer vijanden heeft te onder te brengen.

BERIGT WEGENS EENE GELUKKIG VOLBRAGTE BREUKSNIJDING, BENEVENS EENIGE AANMERKINGEN AANGAANDE VEROUDERDE BREUKEN.

Medegedeeld door ADOLPHUS YPEY, *Hoogleeraar in de Geneeskunde te Franeker.*

Omtrent het midden van Zomermaand dezes jaars 1807 werd ik geraadpleegd over eene verouderde, met teekenen van beklemming verzelde, Liesbreuk eener bijna vijftigjarige Weduwe, te *Sixbierum*. De oneffene, half-knobbelachtige gedaante van het Gezwel had het vermoeden verwekt, dat deze, voor eene Vrouwe, zeer groote Breuk eene Netbreuk zou zijn. Doch de bijkomende gewone teekenen van Beklemming deden mij besluiten, dat er echter ook een stuk van een Darm in moest begrepen zijn. Waarom ik er ook ten sterkste op aandrong, om ten spoedigste tot de Konstbewerking over te gaan; dewijl de uitwendige hoedanigheid der

Breuk

Breuk genoegzaam aanwees, dat alle pogingen tot *Reposítie* niets dan nadeel zouden kunnen aanbrengen.

De Konstbewerking werd, op mijn voorstel, volbragt door den voortreffelijken *Harlinger* Heel- en Vroedmeester S. POPTA, die dezelve met zijne gewone handigheid en omzigtigheid verrigtte. Inzonderheid gebruikte de Konstbewerker zeer veel voorzigtigheid, om den aanmerkelijk verdikten en ontaarden Breukzak te openen; dewijl men alle redenen had om te vermoeden, dat dezelve vol aangegroeide Ingewanden zou zijn. Niet weinig stonden wij dus verwonderd, toen de Breukzak geheel geopend was, denzelven genoegzaam ledig te vinden, en daarin niets te ontdekken, dan eene kleine Darmplooi, die zich in een staat van ontsteking bevond, en die, door middel van eenige bandjes, beneden den Buikring was vastgegroeid, zonder dat er eene zeer aanmerkelijke klemming plaats had. Want zoo ras deze verbindingen waren weggenomen, liet zich de Darm zeer gemakkelijk binnenbrengen, zonder dat men den Buikring behoefde te openen. Ook schikte zich alles, van dat tijdstip af, ten beste, en de Lijderes was, binnen korte weken, volkomen hersteld.

Kort voor dat zich de teekenen van beklemming openbaarden, had de Lijderesse eene aloëtische Purgatie ingenomen, door welker krachtige werking denkelijk de ingewanden, die los in den Breukzak lagen, naar binnen zullen zijn geraakt; terwijl het dubbeld aangegroeid stuk, het overige niet kunnende volgen, daardoor in een staat van ontsteking en beklemming is gekomen.

Het stuk aangegroeide Darm was in een gevorderden staat van ontsteking en reeds blaauwachtig van kleur, hetgeen verscheidene der aanwezende Konstminnaren voor een kwaden uitslag deed duchten; waarover ik mij echter niet veel bekommerde, omdat de pols niet koortsig en behoorlijk krachtig was; waaruit ik besloot, dat en, tot dusverre, geene geschiktheid tot versterving plaats greep. Bij deze gelegenheid herinnere ik mij eene Breuksnijding, die, voor meer dan twintig jaren, in mijn bijzijn, te *Vrouwen-Parochie*, door den kundigen *Leeuwarder* Heel- en Vroedmeester H. BRUINSMA werd verrigt, en die, door de volgende bijkomende omstandigheden, zeer aanmerkenswaardig was. Wij hadden hier, dewijl de Breuk vrij groot was, eene aanmerkelijke hoeveelheid van Net en van Darmen verwacht,

doch wij vonden niets dan etter, die zich uit den Buikring met zoodanig een ſtank ontlaſtte, dat men meende te bezwijken. De omſtanders dachten, dat de Patient het verband niet zou overleven. Ik alleen was van andere gedachten, van wege den langzamen en ſterken polsſlag van den Lijder, die ook, zonder dat er zich eenig bedenkelijk toeval openbaarde, ſpoedig en volkomen herſtelde. Dat hier intusſchen ook een Darm in het geval was begrepen geweest, bleek genoegzaam bij wegneming van het eerſte Verband, toen wij verſcheidene graauwe Erwten in de wieken vonden, welke de Lijder bekende gegeten te hebben. Dan, niettegenſtaande de duistere complicatie van dit zonderling geval en de zoo ongepaste *Dieet*, herſtelde de Lijder ſpoedig, door zijne buitengewoon groote levenskracht.

Bij gelegenheid van het berigt aangaande dit zonderling geval, meene ik, met betrekking vooral tot de verouderde Breuken, hier de volgende aanmerkingen te moeten bijvoegen.

1°. Wanneer de verouderde Breuken niet zoo groot zijn, dat daardoor de Herplaatſing der Deelen onmogelijk wordt geoordeeld, behoort men zich, wanneer er aanwijzing tot eene Konstbewerking plaats heeft, door de verouderdheid der Breuk, en door de daardoor mogelijke aangroeijing der Deelen, niet te laten affchrikken. Doorgaans beſtaat die zamengroeijing in een aantal vliesjes en bandjes, die gemakkelijk kunnen worden doorgeſneden, gelijk ook in eene zamenkleving der deelen, die door de kracht eens vingers alleen kan worden verbroken. Dat ook, al is de zamengroeijing der deelen ongemeen groot en bezwaarlijk, echter daarom de herſtelling niet onmogelijk is, weet men, uit het zoo ingewikkeld en moeijelijk geval van wijlen den beroemden *Hanoverſchen* Geneesheer ZIMMERMAN, die, niettegenſtaande de grootstmogelijke te zamengroeijing der deelen, onder het beſtuur van den grooten MECKEL, echter gelukkig door de Breukſnijding werd gered.

2°. Een ſtaat van zware ontſteking eener Breuk moet ons, zoo lang er geene teekenen van ware verſterving aanwezig zijn, nooit van de Konstbewerking affchrikken; dewijl niemand, met eenige zekerheid, dien graad van ontſteking van Net of Darmen kan bepalen, die niet door het wegnemen der klemming zou kunnen worden weg-

weggenomen: zijnde het ſteeds beter, het niet volſtrekt onmogelijke te beproeven, dan de Lijders aan hun lot over te laten.

3°. Zoo zeer men, bij verſche Breuken, alles met beleid en voorzigtigheid moet aanwenden, wat tot de terugbrenging der deelen dienen kan, zoo weinig moet men zich hiermede bij verouderde Breuken ophouden, dewijl men in die gevallen doorgaans een voldoenden graad van zekerheid heeft, dat er aangroeijingen plaats hebben. Men moet dus bij eene enkele voldoende poging berusten, om het geval niet, door eene nadeelige drukking op de ingeſlotene doch aangegroeide Ingewanden, te verergeren. Zelfs vermindert, bij eene bezwaarlijke verſche Breuk, de hoop tot herſtel door inbrenging, naar mate de Breuk langer buiten het ligchaam is geweest, van wege de ſteeds toenemende ophooping des vochts in den Breukzak; dewijl men daardoor, ſchoon men meent op den Darm tot herſtel te werken, meestal eene onnutte drukking op het in den zak opgeſloten Water uitoefent.

4°. Bij verſche Breuken heeft men in de Konstbewerking doorgaans dit voordeel, dat er zich eene aanmerkelijke hoeveelheid van Water tusſchen den Breukzak en de Ingewanden ophoopt; waardoor men minder gevaar loopt, van die deelen, bij het openen van den zak, te kwetſen. Doch, bij eene verouderde Breuk, heeft iets van dien aard dikwijls geen plaats, dewijl de zamengroeijingen de deelen daartoe dikwijls te naauw vereenigen. Men moet derhalve in dezen met zeer groote omzigtigheid te werk gaan.

5°. Bij het openen van een verouderden Breukzak moet men niet alleen de losmaking van de zamenhechtingen der deelen met den zak naauwkeurig volbrengen, maar insgelijks de in den zak aanwezende Ingewanden naauwkeurig van elkanderen ſcheiden; dewijl anderzins de dus niet van elkanderen afgezonderde deelen ligtelijk tot velerlei lastige inwendige beklemmingen, en tot andere onaangename toevallen, aanleiding zouden kunnen geven.

6°. Oude verwaarloosde, dikwijls uit- en influipende Breuken, bekomen dikwijls, niettegenſtaande dat de Ingewanden vrij zijn, een grooten en verdikten Breukzak, die met geene mogelijkheid geheel ingebragt kan worden: zoodat er, al zijn de Ingewanden binnen, ſteeds

eene

eene dikte overblijft, die men niet weg kan krijgen. Minkundigen raken hierdoor wel eens in verlegenheid, wanneer er een Breukband wordt gevorderd. Ondertusschen is deze zwarigheid minder dan zij schijnt, dewijl, zoo lang er iets van de Ingewanden buiten het ligchaam is, door de drukking van ieder vreemd ligchaam op dezelve, eene geweldige pijn wordt veroorzaakt. Is derhalve de overgeblevene dikte, vooral in de strekking der Buikringen, van dien aard, dat eene matige drukking met de toppen der vingeren daarin geen pijnlijk gevoel veroorzaakt, dan kan men gewoonlijk met veiligheid een Breukband aanleggen. Het spreekt intusschen van zelven, dat men, in alle eenigzins twijfelachtige gevallen, met de grootste behoedzaamheid moet te werk gaan, en steeds oplettende zijn of er zich ook eenige teekenen van Beklemming ontdekken.

7°. Schoon de vrouwelijke Liesbreuken dikwijls in de lip der Vrouwelijkheid zakken, waardoor zij eene ongewone grootte kunnen bekomen; zoo begeven zij zich ook dikwijls, gelijk ook in ons geval plaats had, buitenwaards, en nemen eene plaatsing aan, die zich genoegzaam in het midden bevindt, tusschen den Liesring en den band van *Poupart*. Minkundigen in deze zaken worden daardoor wel eens bedrogen, en zien de buitenwaards gewekene Liesbreuk voor eene Buikbreuk aan.

RAPPORT DER GENEESKUNDIGE MAATSCHAPPIJ TE LONDEN, RAAKENDE DE KOEPOKSINENTING, UITGEBRAGT 17 JULIJ 1807.

De Maatschappij heeft haar beslissend gevoelen niet uitgebragt, zonder alvoorens alle bijzondere Genees- en Heelkundige Kollegien en Maatschappijen geraadpleegd te hebben; zij heeft daarenboven kundschap ingenomen van een groot getal bijzondere personen, bekwaam om haar voor te lichten. De slotsomme der onnoemelijk veele narigten, welke de Maatschappij heeft ontvangen, is geweest, dat de Koepoksinenting een behoedmiddel is tegen de Kinderziekte, zonder eenig gevaar; dat de voorbeelden van het tegendeel zeer zeldzaam zijn; dat de ongesteldheid, welke zij veroorzaakt,

zaakt, gering is, en zelden de ingeënten verhindert, hunne gewoone bezigheden waar te neemen. Men heeft dezelve te werk gesteld aan zwangere Vrouwen, aan Kinderen geduurende het tandhaalen, of wel kort naa hunne geboorte, en men heeft altijd opgemerkt, dat zij, in deeze omstandigheden, zeer aanmerkelijke voordeelen bezat boven de (gewoone) inenting, die, hoewel zij gemeenlijk eene slegts geringe ziekte veroorzaakt, zomtijds van ontrustende toevallen gaat verzeld, en ook bij wijlen heillooze gevolgen heeft. De zekerheid der Koepoksinentinge, als behoedmiddel tegen de Kinderziekte, is, indien niet volkomen, althans daaraan zoo na grenzende, dat het niet geoorlofd is, van eene menschelijke ontdekking grooter volmaaktheid te verwagten. De Maatschappij is in de gelegenheid geweest, zich aangaande den uitslag te verzekeren, welken de Koepoksinenting heeft gehad bij eenige honderden van duizend persoonen, welke deeze kunstbewerking hebben ondergaan. Zij heeft de verzekering bekomen, dat het getal der gevallen, welke kwalijk zijn uitgevallen, zoo gering is, dat men met verwondering zal verneemen, dat, van een gegeeven getal van met de Koepokstoffe ingeënte persoonen, het getal minder is, aan wien het met geen goeden uitslag is geschied, dan er gestorvenen geteld worden onder een gelijk getal persoonen, wien de Kinderziekte is ingeënt. Gewoonlijk en in het zeer kleine getal voorbeelden van Kinderziekte, aan met de Koepokstoffe ingeënte persoonen overgekomen, het zij natuurlijk, het zij door inenting, is de ziekte altijd goedaartiger geweest, en heeft korter dan gewoonlijk geduurd. Alles wijst uit, dat men te onregt heeft gezegd, dat de Koepoksinenting nieuwe, onbekende, monstreuze Ziekten veroorzaakt. Zij, die dit beweeren, hebben geene voldoende gronden voor hun zeggen aangevoerd, en men moet er uit besluiten, dat zij ter kwaader trouwe handelden, of geene kennis van zaaken hadden.

De Koepoksinenting dient om de Kinderziekte in het land te doen ophouden, alwaar zij algemeen wierdt te werk gesteld. Intusschen is het zeker, dat te *Londen*, heden ten dage, het tiende gedeelte voor het minst der stervenden, door de Kinderziekte wordt weggerukt.

De Maatschappij merkt aan, dat de berigten, welke zij heeft ontvangen, allen niet even gunstig voor de Koepoksinenting zijn; maar dat zij, de ongunstige getuigenis-

nisſen zorgvuldig onderzogt hebbende, zekerheid heeft bekomen, dat zij van geen gewigt waren, komende van lieden zonder ondervinding, of die uit onderſtelde opgaven redeneerden. Voor het overige, daar de Koepoksinenting eerst zedert acht jaaren bekend is, moeten haare voorſtanders zoo wel als haare tegenſtreevers in aanmerking neemen, dat een zoo korte tijd niet genoeg is om ten dien opzigte alles naauwkeurig te bepaalen, zoo min als om dien trap van volmaaktheid te bereiken, voor welke de kunstbewerking, welke dezelve mededeelt, en de poogingen, welke aangewend worden om een zekeren uitſlag te bekomen, vatbaar kunnen zijn.

De Maatſchappij eindigt haar Verſlag met eene ernſtige aanprijzing van de Koepoksinenting. „Laaten wij „hoopen," zegt zij, ten beſluite, „dat de tijd niet „meer verre af is, waarin dit behoedmiddel geene te„genſtreevers meer zal hebben, en, het geheele men„ſchelijke geſlagt hetzelve hebbende aangenomen, men „de verwoestingen der Kinderziekte zal zien een einde „neemen, onderſteld zijnde dat deeze geduchte Ziekte „niet geheel verdwijne."

AANMERKINGEN, OVER DE REGEERING, DEN GODSDIENST, DE VRIJERIJ, HET HUWELIJK EN DE ZEDEN DER INBOORELINGEN VAN NIEUW-ZUID-WALES. Door DAVID COLLINS.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 588.)

GEWOONTEN.

Onder andere Gewoonten, bij dit Volk ſtandvastig in gebruik, is er eene, welke bijzonder onze aandagt verdient, dewijl het eenig denkbeeld met zich brengt van vergeldende regtvaardigheid.

Het vergieten van bloed wordt ſteeds van ſtraffe gevolgd; de beledigende partij wordt gedrongen zich bloot te ſtellen aan de werpſchigten van allen, die verkiezen dezelve op hem te werpen: want in deeze ſtrafoefeningen helpen geene banden van bloedverwantſchap of vriendſchap. Bij den dood van eenig perſoon, 't zij man of vrouw,

vrouw, oud of jong, moeten de vrienden des geſtorvenen geſtraft worden, alsof de dood door hun verzuim veroorzaakt ware. Dit gaat zomwijlen veel verder dan noodig ſchijnt, of eenigzins met de menschlijkheid kan worden overeengebragt.

Naa den moord van YEL-LO-WAY, door WAT-TE-WAL, was diens Weduwe NOO-ROO-ING verpligt, volgens de gewoonte des Lands, haars Egtgenoots dood te wreeken op een der bloedverwanten des Moordenaars. Zij ontmoette een jong Meisje, GO-NANG-GOO-LIE geheeten, die WAT-TE-WAL eenigzins in den bloede beſtondt; deeze wandelde met haar en twee andere Meisjes op eene afgelegene plaats, waar zij 't zelve, met een ſtok en ſcherpgepunten ſteen, zo geweldig ſloeg en ſneedt, dat het kind bijkans leevenloos in de Stad gedraagen werd. Het hadt aan 't hoofd zeven diepen ſneeden; het eene oor was tot het been geſpleeten, en hadt het meest geleden. Het kind was zeer gevaarlijk gewond, en ſtierf weinig tijds daarnaa. — De Inboorelingen, aan welke dit bedrijf vermeld werd, betoonden deswegen weinig of geen aandoening, maar ſcheenen zulks regt, noodzaakelijk en onvermijdelijk te keuren; en wij verſtonden, dat, wanneer Vrouwen in 't geval zijn om deeze bloedige wraak te neemen, zij die nooit uitoefenen dan aan haare eigene Sexe, en geen Man aan durven. — NOO-ROO-ING, bemerkende dat de mishandeling, GO-NANG-GOO-LIE aangedaan, verre was van bij ons goedgekeurd te worden, ontkende haar geſlaagen te hebben, en lag dit bedrijf de twee andere Meisjes ten laste; dan de lieden, waarmede wij over dit geval ſpraken, verzekerden ons, dat dit het bedrijf geweest ware van NOO-ROO-ING, en voegden er bij, dat zij niets meer gedaan hadt, dan waartoe het gebruik haar verpligtte. Het kleine ſlachtoffer van haare wraak was, uit hoofde van haare zagtaartigheid, zeer bemind in de Stad; en het levert een zonderlingen trek op van de onmenschlijkheid deezer handelwijze, dat zij alle dagen, zints YEL-LO-WAYS dood, verzogt, dat NOO-ROO-ING in de Officiers hut, waar zij zich onthieldt, mogt eeten. Hoogst woest, in de daad, is eene gewoonte, die de hand tegen dus een kind kon wapenen. De dood van 't zelve bleef ongewrooken, misſchien omdat men dien voor een verzoenend offer hieldt.

WAT-TE-WAL, die het misdrijf begaan hadt, om 't welk

welk dit Meisje zo wreedlijk leedt, ontkwam onbeschadigd de speeren van BEN-NIL-LONG, COLE-BE en verscheide andere Inboorelingen; hij verkeerde vervolgens met hun naar ouder gewoonte, en leefde daadlijk met deeze Vrouw voor eenigen tijd, tot dat hij, in den nagt, door COLE-BE vermoord werd.

Deeze WAT-TE-WAL was een zeer goed vriend van BEN-NIL-LONG, die twee keeren bij ons ontkende, dat hij daaden gepleegd hadt, welke hij wist dat ons misnoegen zouden ten gevolge hebben. In dit laatste geval verraadde BEN-NIL-LONG eene grooter maate van dubbelhartigheid, dan wij hem vatbaar voor gekeurd hadden. Wanneer wij hem op het ernstigst afvroegen, of WAT-TE-WAL de doodslaager was van YEL-LO-WAY, verzekerde hij ons op het stelligst, dat WAT-TE-WAL den moord niet gedaan hadt, maar WERE-MUR-RAH: Weinig vermoedden wij, dat hij zich bediende van eene omstandigheid, van welke hij wist dat wij onkundig waren; te weeten, dat WAT-TE-WAL meer dan één naam hadt: door ons den tweeden op te geeven, spaarde hij zijn vriend, weetende dat hij altoos stijf en sterk kon staande houden, dat hij 's mans naam niet voor ons verhoolen hadt. De man voerde beide die naamen. — Hem eenigen tijd daarnaa beduidende dat wij die kunstenaarij ontdekt hadden, en het voor eene laagheid hielden, welke wij van hem niet verwagtende waren, lachte hij, en ging heenen.

BIJGELOOF.

Even als alle andere kinderen der onkunde, zijn de Inboorelingen slaaven van het Bijgeloof. Mij dunkt ik mag hun *Car-rah-dy* den hoogepriester hunner bijgeloovigheid noemen. Het aandeel, 't geen zij hadden bij de tandtrekkingen, was de eenige omstandigheid niet, welke mij tot die veronderstelling bragt. Wanneer COLE-BE den Gouverneur PHILLIP na de oevers van de *Hawkesbury* vergezelde, ontmoetten zij een *Car-rah-dy*, YEL-LO-MUN-DY, die, met veel gebaars en betoons van bezorgdheid, voorgaf de punten van twee speeren uit diens zijde te trekken; speerpunten, die er nooit in geweest waren, of, hadden zij er gezeten, veeleer, ter uithaaling, het mes eens heelmeesters, dan de beleezingen van YEL-LO-MUN-DY, noodig zouden gehad hebben. Dan deeze ver-

vermeende lijder was voldaan over des *Car-rah dys* poogingen om hem van dat gewaand ongemak te verlossen, en oordeelde zich volkomen geneezen.

Staande den tijd dat BOO-ROONG (eene vrouwlijke inboorelingen) ten huize van den Geestlijken woonde, bezogt zij, van tijd tot tijd, het benedenste gedeelte van de haven. Van een deezer bezoeken keerde zij zeer ongesteld terugge. Na de oorzaak gevraagd zijnde (want geene oorzaak deedt zich oogschijnlijk op) vertelde zij, dat de vrouwen van *Cam-mer-ray* haar water gemaakt hadden op den weg, welken zij over moest, en dat zulks haare kwaal veroorzaakte. Deeze vrouwen waren haar vijandig, dewijl zij tot het district van *Botany-Bay* behoorde. Zij aan deeze vrouwen te kennen gegeeven hebbende dat zij zich ongesteld gevoelde, zeiden zij wat zij gedaan hadden, en vermeldden dit op een zegepraalenden toon. Schoon Mr. WHITE haar deedt aderlaaten, herstelde zij niet, en onderging eene zeldzaame en bijgeloovige kunstbewerking, bij welke de volvoerster meer leedt dan zij. Zij zat neder op den grond; om haar hoofd werd een koorde gewonden, en wel zo, dat de knoop vlak voor 't voorhoofd kwam; het overschot van de koord werd opgenomen door een ander meisje, op een kleinen afstand van haar gezeten, en die met het einde haare lippen zo sterk wreef, dat het bloed er veelvuldig uitkwam. BOO-ROONG zich verbeeldende dat al dit bloed, uit haar hoofd en langs de koord loopende, in den mond van het meisje kwam, spoog 't zelve dit bloed in een klein potje, 't welk naast haar stondt, half vol water, en waarin zij nu en dan het einde van de koord doopte. Deeze zeldzaame kunstbewerking noemen zij *Be-an-ny*, en is het bijzonder werk der vrouwen.

Een ander zonderling blijk van het Bijgeloof deezer Inboorelingen zagen eenigen van ons volk, behoorende tot een boot, die, door tegenwind opgehouden, beneden in de haven lag. Zij hadden eenige visch gevangen; 's avonds maakten zij die gereed om te braaden; een der Inboorelingen zag het; hij schudde zijn hoofd, en riep hun toe, dat de wind, na welken zij verlangden, niet zou opwaaijen. Zijne bewijsreden wederhieldt hun niet van met het gereedmaaken voort te vaaren: dan de wind met de daad ongunstig blijvende, gaven de schepelingen, op hunne beurt, een blijk van bijgeloof, door den

Inbooreling te mishandelen, aan hem toeſchrijvende dat de tegenwind hun zo lang ophieldt. Ik ondervroeg YERRA-NI-BE na dit geval; en hij verzekerde mij, dat de Inbooreling nooit 's avonds hunne visch gereed maakten.

Bij een inham van de *Hawkesbury*, omtrent het midden van een eenigzins hoog land, ſtaat een rots, niet ongelijk in gedaante aan een Soldaaten wagthuisje. Ten aanziene van deeze rots hebben de Inboorelingen eene bijgeloovige overlevering, dat, terwijl eenigen hunner landgenooten aan den voet deezer rotze feest hielden, zommigen van het gezelſchap begonnen te fluiten; en dat er toen van de hoogte een ſteenbrok nederplofte, die het geheele gezelſchap verpletterde. Te deezer oorzaake is het bij hun een vaste regel, nimmer te fluiten, als zij zich bij deeze rots bevinden.

Onder hunne andere Bijgeloovigheden was er een, die, hunne onkunde in aanmerking genomen, niet wel kon uitblijven. Hiervan hadden wij verſcheide blijken. — BEN-NIL-LONG ſprak ons van eene Verſchijning, die met veel gerugts iemand naderde, en, deezen aangrijpende, bij de keel vasthieldt. Die rustverſtoorder kwam langzaam aan, voorover geboogen, en, de handen in eene en dezelfde rigting als het aangezigt houdende, voortſtappende, tot dat hij den geenen, wien hij een bezoek gaf, daadlijk aangreep. — Wij verſtonden naderhand uit hem en anderen, dat zij, door het ſlaapen bij het graf eens afgeſtorvenen, van wegen hetgeen daar dan omging, vrij waren van alle vrees om vervolgens eenige ſpookverſchijnzels te zien: want geduurende dat ſlaapen bij het graf kwam de geest des afgeſtorvenen hun een bezoek geeven, greep hun bij de keel, opende hun lichaam, nam er de ingewanden uit, plaatſte die er weder in, en heelde de gemaakte wonde. Wij bemerkten, dat zeer weinigen in den nagt verkoozen uit te gaan; dat zij zeer ſchroomagtig waren omtrent de graven, vreezende voor een nagtbezoek der geesten: dan de zodanigen, die zich hierin ſtoutmoediger betoonden, werden onmiddelijk *Cor-rah-dys*; ook hadden allen, die dit beroep waarnamen, deeze beproeving van de nagtwerkzaamheden der geesten doorgeſtaan. — Het is zeker, dat zij, zelfs bij dag, zeer ongenegen zijn, over een graf te loopen. Naar allen ſchijn heeft het gemelde vertelzeltje

van

van het bij nagt bij de keel grijpen der geesten geheel en al den grond in dat ſlag van droomen, 't geen wij de nagtmerrij noemen.

Aan hetgeen wij het ſchieten van een Star heeten, ſchrijven zij zeer veel toe. Bij zulk eene gelegenheid zag ik het meisje BOO-ROONG zeer ontſteld; zij voorſpelde veel onheils, 't welk alle de Blanken in dier woningen zou overkomen. — Voor donder en blixem zijn zij zeer bevreesd; maar zij ſtaan in het begrip, dat zij, door het zingend opzeggen van zekere woorden, en ſterk ademhaalen, het gevaar kunnen verwijderen. — Voorbeelden van het in 't werk ſtellen dier behoedmiddelen heb ik gezien.

GEAARDHEID.

Uit verſcheide bijzonderheden, wegens dit Volk waargenomen, mogen wij een algemeen denkbeeld opmaaken van deszelfs aard en character. Zij zijn wraakzugtig, jaloers, moedig en listig. Ik heb nimmer hun waarneemen van elkander bij nagt, met oogmerk om te moorden, voor mangel aan moed aangezien, maar veeleer gehouden voor een uitwerkzel van den helſchen geest der wraakzugt, die langs deezen weg zich zekerder oordeelt, dan bij de ontmoeting op klaaren dag. Hun gedrag, wanneer zij openlijk worden aangevallen, de volſtandigheid, met welke zij pijn verduuren, de vaardigheid, waarmede zij de uitdaagingen tot een gevegt aanneemen, ſtrekken tot blijken, dat het hun aan geen moed mangelt. Zij verſmaaden allen denkbeeld van meerderheid, die niet in den perſoon zelven huisvest. Ik herinner mij, hoe BEN-NIL-LONG, een ſchild gemaakt hebbende van tin, en overtrokken met leder, hem ten geſchenke gegeeven door den Bevelhebber PHILLIP, daarmede na de haven ging: wanneer hij zonder hetzelve wederkeerde, vermeldde hij ons, dat hij 't zelve verlooren hadt; doch het was hem met de daad afgenomen door het volk van den noordlijken oever, en vernield: men keurde het onvoeglijk, zich met zulk een beſchutzel te dekken.

De Inboorelingen mogen, gelijk zommigen willen, eerlijk geweest zijn, vóór dat wij ons bij hun ter wooninge nederſloegen, daar zij van elkander niet veel konden ſteelen; doch van ons ſtalen zij veele dingen,

welke wij hun niet konden of wilden geeven. Geenzins was het te verwonderen, dat zij dingen wegnamen, welke hunne begeerten konden voldoen; doch ik heb hun zaaken zien ſteelen, waarvan zij met geene mogelijkheid het gebruik konden weeten. Mr. WHITE zich eens in 't midden van een hoop Inboorelingen aan het benedeneinde der haven bevindende, zag een hunner een klein doosje met Inſtrumenten, uit diens zak eenigzins uitſteekende: hij wagtte eene günſtige gelegenheid af, ſtal het, en vlood er mede weg; dan men ontdekte den diefſtal, zette den dief na, en deedt hem het geſtoolene wedergeeven. Onmogelijk was het voor de *Jackſonners*, te weeten wat er in was: wij waren er nog korten tijd geweest. Hadde hij het bij zich gehouden, ik ben verzekerd dat hij het doosje op zijn hoofd *zou gelegd* en als een ſieraad gedraagen hebben; want zij waren gewoon, in het eerst, alles, wat wij hun gaven, op het hoofd te zetten.

Dat zij geene vreemdelingen zijn om nu en dan eene valschheid te begaan, is daaruit blijkbaar, dat de woorden *waarheid* en *leugen* in hunne taal voorkomen; doch daarenboven hadden wij verſcheide proeven, dat zij geene leerlingen waren in de kunst van veinzen en liegen. Ik heb dikwijls waargenomen, dat, wanneer wij onze twijfeling te kennen gaven aan eenige hunner vertellingen, zij ons met veel betoons van ernst van de waarheid verzekerden; en met ons ſpreekende van andere Inboorelingen, betoonden zij zich zeer bezorgd om ons te doen gelooven, dat zij ons geen leugens verhaald hadden.

Hunne bekwaamheid om anderen na te *bootzen is zeer* groot. Het was een geliefd ſpel bij de kinderen, de bijzonderheden van iemands voorkomen na te doen; en zij ſlaagden daarin bij uitſteekenheid.

Vatbaar zijn de *Jackſonners* voor vriendſchap, en voor 't gevoel van ſmerte: dan deeze laatſte aandoening koesteren zij niet lang. Wanneer BA-LOO-DER-RY, een aardige jongen, die onder ons geſtorven was, begraaven wierd, zag ik de traanen afbiggelen langs de bleeke kaaken van diens Vader MAN-RO-GAN: dan binnen korten tijd waren deeze traanen opgedroogd, en 's ouden mans gelaat tekende niets dan het groot aantal jaaren, die hij geleefd hadt.

Met oplettenheid en eene zagte behandeling zou men van deeze lieden menſchen kunnen maaken, van veelerlei dienst.

dienst. Ik heb ze aan boord van vaartuigen zo nuttig bevonden als een blank matroos. De Volkplanters hebben er eenigen aangetroffen, die met de kudde uitgingen, en zeer zorgvuldig het medegenomen getal t'huisbragten, ſchoon zij niet hooger dan drie of vier kunnen tellen.

Hunne kennis aan de Starren is bepaald tot de naamen van Zon, Maan en eenige Starren, en den Melkweg. Van de klootſche gedaante der Aarde hebben zij geen het minſte denkbeeld, maar verbeelden zich, dat de Zon, geduurende den nagt, over hunne hoofden wederkeert tot de plaats, waar dezelve 's morgens opkomt.

Naardemaal zij nooit voor den dag van morgen zorgen, uitgenomen bij gelegenheid van een Walvischfeest, eeten zij altoos zo lang zij wat te eeten hebben; verzadigd zijnde, gaan zij in den zonneſchijn liggen ſlaapen, en blijven in dien ſtaat, tot dat de honger of eenige andere oorzaak hun weder tot werkzaamheid aanport. Ik heb bij wijlen eene groote maate van werkeloosheid bij hun ontdekt, en dikwijls gezien, dat de Mannen zich daarin toegaven, ten koste van de Vrouwen, die gedwongen werden, om, ten hunnen gevalle, veel uit te harden. Uuren aaneen zaten deeze in den blaakendſten zonneſchijn, zingende een kort gezang onder het viſchen: want zonder eene genoegzaame hoeveelheid aan te brengen tot ſpijze voor haare dwingelanden, die op hun gemak lagen te ſlaapen, ſtondt haar eene ruwe bejegening bij het t'huiskomen te wagten.

UITTREKZELS UIT DE REIZEN VAN DEN HEERE CHATEAUBRIAND, DOOR GRIEKENLAND, EGYPTE EN SYRIE.

Aan de Schrijvers der *Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen*.

„ In de zoo belangrijke als bevallige Reizen van den
„ Heere CHATEAUBRIAND eenige bijzonderheden aan-
„ treffende, welke over den tegenwoordigen ſtaat van
„ het eertijds *Joodſche Land* en *Jeruſalem* licht ver-
„ ſpreiden, wierd ik te raade, dezelve vertaald aan Ul.

„ toe te zenden. Misschien zult Gijl. daarvoor wel een „ hoekje in uw geacht Mengelwerk opruimen. In allen „ gevalle ben ik

Ul. Begunstiger,

E. T. A."

* * *

Schier bij iederen voetstap bloedt het hart van den Reiziger door deeze weleer zoo beroemde streeken, waar de leevende bouwvallen de aandacht aftrekken van de overblijfzelen van marmer én steen. De ingestorte muuren van *Mycene* en het Graf van AGAMEMNON wierden ons in de woestijn door een kind aangeweezen, wiens lichaam naakt, wiens aangezigt door gebrek uitgeteerd was. De Zanggodinnen noodigen vrugteloos, om op den grond van *Peloponesus* in haare zoete begoochelingen te deelen: de droevige waarheid vervolgt u. Uitgedroogde kleimuuren, meer tot beestenstallen dan tot menschenwooningen geschikt; Vrouwen en Kinders in lompen gewikkeld, schielijk vlugtende op 't gezigt van den Janitsaar of den vreemdeling; verschrikte Geiten, zich in het gebergte verspreidende, en grommende Honden, die u met gehuil verwelkomen: zie daar de afzigtige beelden, die u de zoete herinnering verbitteren. — Zedert den oorlog met de *Rusfen* is *Morea* verlaaten, en de ijzeren roede der *Turken* drukt zwaar op deszelfs ongelukkige inwooners; de *Albaneezen* hebben een gedeelte der bevolking vermoord; overal ontmoet men dorpen, door vuur en zwaard verwoest, steden, gelijk *Mistra*, waarvan geheele wijken verlaaten zijn; bij reizen van vijftien mijlen ontmoet men soms geene enkele wooning. Schreeuwende ongeregtigheden, verguizingen van allerlei aart, hebben leeven en landbouw uit het Vaderland van LEONIDAS verbannen. Het is louter spel voor den ellendigen Aga van het geringste dorp, om den Griekschen Boer uit zijne hut te verdrijven, hem op het geringste vermoeden te vermoorden, en zich van zijne ongelukkige vrouw en rampzalig kroost meester te maaken. Ten toppunt van onheil gebragt, ontrukt zich de bewooner van *Morea* aan zijn geliefd vaderland, en waant in *Asia* zijn noodlot te ontvlieden, waar hij de beulen van zijn vaderland voor Cady's en Pacha's verwisseld heeft, die hem tot in de woestijnen van *Palmyra* en de zan-

zanden van de *Jordaan* vervolgen. Ik ben geen van die heldhaftige bewonderaars der Oudheid, wien één ſchoon vers van HOMERUS alle deeze gruwelen vergoeden kan. Nimmer gevoelde ik als LUCRETIUS, daar hij zegt:

Suave mari magno, turbantibus æquora ventis
E terra magnum alterius ſpectare laborem.

„ Ik lijde, wanneer ik natuurgenooten zie lijden, en blijf niet gevoelloos op den oever de ſchipbreuk van anderen aanſtaaren." Alsdan hebben de Zanggodinnen geen ander vermogen op mij, dan dat, welk diepe deernis opwekt voor de ongelukkigen.

De overblijfzels der Aloudheid hebben niet minder dan de menſchen van de barbaarsheid te lijden, welke in veele gewesten van het Oosten heerscht. Een zwaarlijvige Tartaar bewoont tegenwoordig het Kasteel, opgevuld met de meesterſtukken van ICTINUS en PHIDIAS, zonder zich te verwaardigen om te vraagen, welk volk deeze brokken heeft agtergelaaten, zonder zich te verwaardigen om buiten de bouwvallige hut te treeden, welke hij onder de puinen der gedenkſtukken van PERICLES heeft gebouwd. Slegts nu en dan ſleept de logge dwingeland zijn lichaam voort tot aan de deur van zijn verblijf. Met de beenen kruislings onder het lichaam gezeten, op een morſig tapijt, terwijl de rook van zijn pijp te midden der kolommen des Tempels van MINERVA na boven ſtijgt, ſlaat hij een onaandagtig oog op de boorden van den *Salaminus* en de *Epidauriſche* Zee. Wij zouden niet in ſtaat zijn de verſcheidene aandoeningen te ſchilderen, van welke wij vervuld wierden, toen wij in den eerſten nacht, welken wij te *Athenen* doorbragten, uit den ſlaap gewekt wierden door de Turkſche Tambourijn en Zakpijp, wier wantoonige klanken uit de overblijfzels der *Propyleën* voortkwamen: ten zelfden tijde zong een Muſulmansch priester in het Arabisch het verloopen uur, voor de Griekſche Christenen van Minervaasſtad. Deeze Dervis behoefde aldus de vlugt der jaaren ons niet aan te wijzen; zijne ſtemme alleen in deezen oord verkondigde genoeg, dat de Eeuwen verloopen waren.

Deeze vergankelijkheid der menſchelijke zaaken is te

treffender voor den Reiziger, in zoo verre dezelve een tegenhanger is van de onveranderlijkheid van de overige natuur. Als 't ware om met de onbeſtendigheid der volken den draak te ſteeken, ondergaan de dieren geene omwenteling in hunne huishouding, noch veranderingen in hunne manieren. 's Daags na onze komst te *Athenen* deedt men ons Ojevaaren opmerken, in de lucht opſtijgende, zich in batailjons ſchaarende, en na *Afrika* hunne vlugt rigtende. Zints de regeering van CECROPS tot op den hùidigen dag hebben deeze vogels jaarlijks den zelfden togt gedaan, en zijn ter zelfde plaatze terug gekeerd. Maar hoe menigmaalen hebben zij den huiswaard in traanen wedergevonden, welken zij in vreugde verlaaten hadden! Hoe menigmaalen hebben zij vergeefs den huiswaard gezogt, en zelfs het dak, waarop zij gewoon waren hunne nesten te bouwen!

Van *Athenen* tot aan *Jeruſalem* vertoont zich het akeligst tafereel aan het oog des Reizigers; een tafereel, wiens telkens toeneemende afzigtigheid in *Egypte* den hoogſten top bereikt heeft. Hier zagen wij vijf gewapende aanhangen zich elkander de woestijnen en de puinhoopen betwisten (*). Hier zagen wij den *Albanees* op ongelukkige kinderen aanleggen, die zich agter de puinen hunner hutten liepen verſchuilen, als wel gewoon aan dit verſchrikkelijk ſpel. Van de honderd vijftig dorpen, welke men, van *Roſette* na *Caira* vaarende, aan den oever van den *Nyl* telt, was er niet een eenige in

(*) IBRAÏM-BEY in *Opper-Egypte*; twee kleine onafhankelijke Beys; de Pacha van de Porte te *Cairo*; eene bende oproerige *Albaneezen*, en EL-FY-BEY in *Neder-Egypte*. Er heerscht een geest van oproerigheid in het Oosten, die de reistogten moeijelijk en gevaarlijk maakt; de *Arabieren* dooden heden ten dage de Reizigers, met wier uitplondering zij voormaals zich vergenoegden. Tusſchen de Doode Zee en *Jeruſalem*, op eenen afſtand van veertien mijlen, zijn wij tweemaalen vijandelijk aangevallen; en op den *Nyl* wierdt door de aanhangers van EL-FY-BEY op ons geſchooten. In deeze laatſte ontmoeting hadden wij bij ons den Heer CAFFE, een Koopman van *Roſette*, die, reeds hoog bejaard, en vader van een gezin, des niet te min, met de edelmoedigheid eens *Franſchmans*; zijn leeven voor ons waagde. Met te meer vermaaks noemen wij hem, naar gelange hij veele dienſten heeft gedaan aan alle onze landgenooten, die zijne hulp noodig gehad hebben.

in zijn geheel. Een gedeelte van de *Delta* ligt braak; iets, hetwelk misschien nooit was gebeurd; zints de eeuw, als PHARAO deeze vrugtbaare streek aan JAKOBS naageslagt ten geschenke gaf. De meeste *Fellahs* zijn vermoord; het overschot is na *Opper-Egypte* verhuisd. De boeren, die niet hebben kunnen besluiten hunne velden te verlaaten, hebben opgehouden een gezin te stigten. —

Met eenen eerbied, van vertedering gemengd, liepen wij door eene lange straat, nog heden de *Ridderstraat* genaamd; zij is met *Gothische* paleizen bebouwd; en de muuren dier paleizen zijn met de wapens van aanzienlijke *Fransche* familien en met zinspreuken in het *Gallisch* bedekt. Nog verder staat eene kleine Kapel, waarin twee armoedige Geestelijken den dienst waarneemen. Zij is gewijd aan den H. LODEWIJK, wiens afbeelding men door gansch Oosten aantreft, en wiens sterfbed wij te *Karthago* gezien hebben. De *Turken*, die overal de Griekssche gedenkstukken hebben verminkt, hebben die der Ridderschap gespaard. De eere der *Christenen* heeft den krijgsmoed der Ongeloovigen ontzet, en de SALADINS hebben de COUCIS geëerbiedigd.

Wanneer men het geluk heeft gehad van in het Vaderland van BAYARD en TURENNE het eerste leevenslicht te zien, zoude men dan onverschillig kunnen zijn omtrent de geringste omstandigheid, welke het gedenken daaraan vernieuwt? Te *Bethlehem* stonden wij op ons vertrek na de Doode Zee, toen ons berigt wierdt dat er zich een Fransche Monnik in het Klooster bevondt. Wij verlangden hem te zien. Men boodt ons een man aan van ongeveer vijfënveertig jaaren, van een bedaard en ernstig voorkomen. Zijne eerste toonvallen deeden ons van vreugde opspringen: want in die vreemde landen hebben wij nooit den klank eener Fransche stemme zonder eene leevendige aandoening gehoord.

Wij deeden den Geestelijke eenige vraagen. Hij zeide ons, dat zijn naam *Vader* CLEMENT was; dat hij, zich in een Klooster in *Bretagne* bevindende, nevens een honderdtal Priesters na *Spanje* was vervoerd; dat hij in den beginne zijn verblijf gehouden hebbende in een Klooster van zijne Orde, zijne Oversten hem vervolgens als Zendeling na het H. Land hadden gezonden. Wij vraagden hem, of hij geenen trek hadt om zijn vaderland weder te zien, en of hij aan zijne familie

wilde ſchrijven? Met een diepen zucht gaf hij tot antwoord: „Wie herinnert zich in *Frankrijk* eenen Capucijn? Weet ik, of ik nog broeders en zusters heb? „Mijnheer, zie hier mijn Vaderland! Ik hoop door de „verdienſte der Krebbe van mijnen Zaligmaaker het vermogen te verkrijgen om hier te ſterven, zonder iemant lastig te vallen, en zonder mij over een „land te bekommeren, alwaar ik zints lang vergeeten ben!"

De aandoening van Vader CLEMENT wierdt zoo zigtbaar bij deeze woorden, dat hij genoodzaakt was zich te verwijderen. Hij ging zich in zijne Cel opſluiten, en wilde niet wederom te voorſchijn komen; onze tegenwoordigheid hadt in zijn hart gevoelens doen ontwaaken, welke hij zogt te ſmooren. Zodanig is het lot der ſtervelingen: heden ten dage zucht een *Franschman* over het derven van zijn Vaderland aan de zelfde rivieröevers, het herdenken aan welke eertijds het ſchoonſte lied over de Vaderlandsliefde inboezemde.

[De Heer CHATEAUBRIAND zijne reize na *Jeruſalem* hebbende voortgezet, geeft van de ligging en de inwendige gelegenheid dier ſtad het volgende berigt.]

Van den *Olijfberg* gezien zijnde, aan gene zijde van het dal van *Joſaphat*, vertoont zich *Jeruſalem* in de gedaante van een hellend vlak, op eenen grond van het West na het Oost afdaalende. Een gekanteelde muur, met torens en een *Gothisch* kasteel verſterkt, ſluit de ſtad in haar geheel in, met uitſluiting egter van den berg *Sion*, welken dezelve voormaals omvatte.

In het westelijke gedeelte, en in het midden der ſtad, aan den kant van den berg *Kalvarie*, ſluiten de huizen vrij digt in elkander; doch in het Oosten, langs het dal *Kedron*, ziet men ledige tusſchenruimten, onder andere het plein, rondom de Moskee, op de puinhoopen des Tempels gebouwd, en de bijkans verlaatene plek gronds, alwaar de Sterkte *Antonia* en het tweede paleis van HERODES eertijds ſtonden.

De *Jeruſalemſche* huizen zijn lompe zeer laage vierkante klompen, zonder ſchoorſteenen en venſters; zij eindigen in platte of ronde daken, en gelijken naar gevangenisſen of graffteden. Alles zoude op het gezigt van gelijke hoogte zijn, indien de Kloktorens der Kerken, de Minarets der Moskéen, de toppen van eenige Cipresſenboomen, en de boschjes van Aloës en Nopals,

pals, de eentoonigheid van het plan niet braken. Op het gezigt van deeze ſteenen huizen, binnen een land van ſteenen beſlooten, zoude men ligt vraagen, of dit niet de verwarde overblijfzels zijn eener begraafplaatze te midden eener woestijne?

Ter ſtad zijnde binnengetreeden, vindt gij niets, welk u over de uitwendige ſomberheid kan vertroosten; gij verdwaalt in de kleine ongevloerde ſtraaten, die op een oneffenen grond rijzen en daalen, en gij gaat voort in golven van ſtof of over rollende keijen. Zeilen, van het eene huis tot het andere geſpannen, vermeerderen de duisternis van dit doolhof; overwelfde en beſmette ſtraaten beneemen het nog overige licht aan de eenzaame ſtad. Eenige kleine winkeltjes vertoonen aan het oog niets dan ellende; en dikmaals nog zijn deeze winkels geſloten, uit vreeze dat er een Cadi zal voorbijgaan. Niemant ziet men op de ſtraaten, niemant aan de ſtadspoorten; nu en dan ſluipt er een boer in het donkere binnen, de vrugten van zijnen arbeid onder zijne kleederen verbergende, uit vreeze van door den ſoldaat er van te zullen beroofd worden. In eenen afgelegenen hoek doodt een *Arabiſche* Slagter het een of ander beest, bij de beenen aan een vervallen muur hangende; aan 's mans wilde en woeste houding, aan zijne bebloede handen, zoude men eer iemant meenen te zien, die eenen medemensch vermoord, dan een lam geſlagt hadt. Geen ander gedruis hoort men in de eertijds-heilige ſtad, dan bij tusſchenpoozen het galoppeeren van het paard uit de woestijn; het is een Janitſaar, brengende het hoofd des *Bedouins*, of komende om den *Fellah* te plonderen.

Te midden deezer ongemeene verwoestinge moet men nog een oogenblik ſtilſtaan, om nog ongemeener dingen te beſchouwen. Op de puinhoopen van *Jeruſalem* vinden twee ſoorten van onafhankelijke Volken in hun Geloof het middel om zoo veele ijslijkheden en ellenden te boven te komen. Hier leeven *Chriſten*-Geeſtelijken, welken niets kan dwingen, het Graf van JESUS CHRISTUS te verlaaten, beroovingen, noch kwaade behandelingen, noch bedreigingen des doods. Hunne gezangen weergalmen dag en nacht rondom het heilige Graf. 's Morgens door een Turkſch' Gouverneur uitgeplonderd, vindt hen de avond weder aan den voet van den berg *Kalvarie*, biddende ter plaatze alwaar JE-

SUS

sus tot heil der menschen leedt. Hun voorhoofd is helder, hun mond lacht. Met vreugde ontvangen zij den vreemdeling. Zonder magt en zonder soldaaten; beschermen zij geheele dorpen tegen de ongeregtigheid. Door den stok of door de fabel genoopt, zoeken Vrouwen, Kinderen en Veekudden eene wijkplaats in de Kloosters der Monniken. Wie belet den gewapenden snoodaart, zijne prooi te vervolgen, en die zwakke verschansingen te vernielen? De weldaadigheid der Monniken. Zij ontdoen zich van de dringendste lijfsnoodwendigheden, om hunne smeekelingen te losfen. *Turken*, *Arabieren*, *Grieken*, *Christenen*, Scheurmaakers, allen begeeven zich onder de bescherming van eenige behoeftige *Christen*-Geestelijken, die zichzelven niet kunnen beschermen. [Hier moet men met BOSSUET bekennen, „ dat handen, ten hemel opgeheven, meer bataillons „ verslaan, dan die met pijlen gewapend zijn."

Terwijl het nieuwe *Jeruzalem* aldus uit de *woestijn* voortkomt, *van witheid blinkende*, slaa nu uw oog tusschen den berg *Sion* en den Tempel; beschouw het andere kleine Volk, hetwelk afgezonderd van de overige bewooners der stad leeft. Een bijzonder voorbeeld van verachtinge, buigt het zijn hoofd zonder zich te beklaagen; het lijdt allerlei vernederingen zonder om regt te vraagen; het laat zich met stokslagen overlaaden zonder te zuchten; men eischt zijn hoofd, hij biedt het aan het zwaard. Indien een lid dier verbannene maatschappije kome te sterven, gaat zijn lotgenoot, bij nacht, hem heimelijk in het dal *Josaphat* begraaven, in de schaduw des Tempels van SALOMO. *Dring door in* de wooning diens Volks, gij zult er eene schrikwekkende ellende ontmoeten, den kinderen een geheimzinnig boek te leezen geevende, die, op hunne beurt, het hunnen kinderen zullen in handen geeven. Hetgeen dit Volk voor vijfduizend jaaren deedt, doet het nog heden. Zesmaalen heeft het de verwoesting van *Jeruzalem* beleefd, en niets kan het den moed beneemen, niets hetzelve beletten om het oog op *Sion* te vestigen. Wanneer men de *Joodeh* over den aardbodem ziet verspreid, volgens het woord van God, staat men ongetwijfeld verbaasd; maar om van eene bovennatuurlijke ontzetting getroffen te worden, moet men de *Jooden* te *Jeruzalem* ontmoeten; men moet deeze wettige eigenaars van *Judea* zien, slaaven en vreemdelingen in hun ei-

eigen land; men moet hen zien, onder allerhande verdrukkingen, eenen Koning verwagtende, die hen moet verlossen. Verplet door het Kruis, welk hen veroordeelt, en op hunne hoofden is geplant, nabij den Tempel, van welken de eene steen niet op den anderen is gelaaten, volharden zij in hunne beschreienswaardige verblindheid. De *Perssaanen*, de *Grieken* en de *Romeinen* zijn van de aarde verdweenen; en een klein Volk, van vroeger herkomst dan die groote Volken, is nog aanweezig, onvermengd, in de puinhoopen van hun Vaderland. Indien er, onder de Volken, iet wonderdaadigs zij, zoude het hier moeten gevonden worden. En wat is er meer wonderbaars, zelfs in het oog des Wijsgeers, dan deeze ontmoeting van het oude en nieuwe *Jerusalem* aan den voet van *Kalvarie*; het eerste, treurende op het gezigt des Grafs van den opgewekten CHRISTUS; het andere, zich vertroostende bij het eenige Graf, hetwelk niets zal kunnen uitleveren aan het einde der Eeuwen!

DE VENDEE.

De staatkundige en godsdienstige tweeperij, twee aardsvijandinnen van het menschdom, scheenen, in den aanvang der *Fransche* Revolutie, eene zamenzweering gemaakt te hebben, om de *Vendee*, eene der volkrijkste en bloeijendste provincien van *Frankrijk*, in de schroomlijkste woestijn te veranderen. *Republiek* en *Koningschap*, *Christelijke Godsdienst* en *Godsdienst der Rede*, waren de leuzen, welke de ongelukkige inwooners onder de bloedige baniere der burgerlijke tweedragt riepen, en de heilige stemme der Natuur verdoofden. De Vriend verriedt en vermoordde den andersdenkenden Vriend; de Republikeinsche Zoon stiet de bajonet in de ingewanden zijns Aristokratischen Vaders; de vrijgeestige Dochter zag lachende aan den arm haars Minnaars het eerwaardig hoofd haarer Roomsch-Katholijke Moeder van tusschen de Guillotine op het schavot rollen, en huwde derzelver moordenaar. Alle orde was verbannen, alle wetten zweegen. Het zoogenaamde Regt des Sterksten, hetwelk zich nu eens in deeze, dan in gene handen bevondt, wierdt met onmenschelijke wreedheid geoeffend. Het Ko-

Koninklijke en het Republikeinſche Leger ſtonden niet tegen elkander over, maar ondereen vermengd, en vogten, wanneer zij in deezervoege aan elkander kwamen, met tijgerwoede. Deeze ongeregelde, beſtendig afwisſelende ſtand der Legers was gunſtig voor eene menigte roovers, welke, onder den ſtandaard van den eenen of anderen aanhang, door het land zworven, en, onder voorwendzel van den Godsdienst en den Koning, of de Rede en de Republiek te wreeken, bij nacht de gegoede inwooners in hunne huizen overvielen, plonderden, mishandelden en vermoordden, zonder de hulpeloozе Grijsheid noch den Zuigeling in de armen zijner Moeder te ſpaaren.

In deezen tijd der verſchrikkinge woonde te G., op een klein Landgoed, een uur van M., een oud Man met zijne eenige Dochter. Hij was zeer rijk, en in zijn hart een Vriend des Konings en van de oude Conſtitutie; alleen zijne hooge jaaren beletteden hem, aan den grooten ſtrijd deel te neemen. Hierom nam hij het beſluit, voor geene partij zich openlijk te verklaaren; zonder te bedenken, dat hij door dit zwijgen aan beiden een voorwendzel gaf, hem als hunnen vijand te behandelen. Intusſchen gelukte het hem, eenigen tijd onopgemerkt te blijven. De nabijheid der ſtad, in welke zich eene Diviſie Republikeinen bevondt, was oorzaak, dat de zwervende Aristokratiſche benden zich zelden tot aan G. waagden; en de ſchrikzieke wreedaarts, die als Volksrepreſentanten, Commisſariſen, enz. de Diviſie verzelden, vonden te G. zelf nog zoo veele rijkdommen voor verbeurd te verklaaren, en zoo veele Aristokraaten te vonnisſen, dat zij aan onzen Grijsaart nog niet konden denken. Zijne ſchoone Dochter CHARLOTTE, een meisje vol gevoel van negentien jaaren, was van de partij van hem, welken zij beminde — haaren Vader. Doch wanneer zij hem berigten of brieven voorlas, waarin nieuwe halsſtraffen of moorden verhaald wierden, vertoonde zij de ſchilderij des lijdens haarer ſtaatkundige vijanden met eene niet minder beevende ſtemme, als het verhaal der rampen, die de Koningsgezinden hadden getroffen. Zij ſtortte traanen, zoo wel over de ongelukkige Republikeinen, als over de ongelukkige Aristokraaten. Dikmaals troostte haar de Vader met de woorden: „Den Blaauwen (*) is regt geſchied!" Maar haar medelijden kende geene uniforme.

Op zekeren morgen hieldt een Piquet Republikeinſche Dragonders voor hun huis ſtil. De Officier, die het bevel voerde, was

(*) De Aristokraaten in de *Vendee* noemden de Republikeinen, naar derzelver blaauwe uniforme, de *Blaauwen*; zij zelven wierden, om dezelfde reden, van deezen de *Graauwen* genoemd.

was een ſchoon, jong mansperſoon, met het voorkomen van eenen Held. Bij hunne komst ſtondt CHARLOTTE met haaren Vader aan het venſter. De Officier ſteeg af, beval zijn volk, te paard te blijven, en ging in huis. CHARLOTTE opende hem de deur der kamer. „ Het doet mij hartelijk leed, ſchoone „ Burgeres," zeide hij met eene kleine buiging, „ dat ik u „ overlast moet doen: mijn volk is ſedert middernacht niet „ uit den zadel geweest, en heeft eenige ververſching noodig. „ Wilt gij de goedheid hebben, hun van brood en wijn te „ verzorgen, dan zal ik u grootelijks verpligt zijn. Ik blijf u „ borg, dat er niets anders geëischt noch genomen zal wor„ den." CHARLOTTE hadt nog geene Republikeinſche troepen van zoo nabij gezien; zij kende dezelve niet verder, dan uit de haatelijke beſchrijvingen haars Vaders, en van eenigen zijner Vrienden van zijne partij. Diensvolgens waren het allen monſters, die alleen in moorden en plonderen vermaak ſchiepen. De afſchuwelijkheid van veele geweldenarijen, welke met behulp dier troepen gepleegd wierden, ſcheen dit ongunſtig vooroordeel te wettigen. Het edele gedrag des jongen Helds moest daarom op CHARLOTTE's hart dies te dieper indruk maken, naar gelange zij het tegendeel van hem hadt verwagt. Zij vergat een oogenblik, dat zij hem moest antwoord geeven, en zeide eindelijk bloozende: „ Zeer gaarne, Burger!" Zij ging, en belaste haar volk, de Dragonders rijkelijk te onthaalen. Toen zij wederom in de kamer kwam, vondt zij den Officier met haaren Vader in geſprek. „ Gij waagt zeer veel," zeide hij tot den ouden Man, terwijl hij voor de Dochter een ſtoel zette, „ met in den tegenwoordigen tijd op dit eenzaam Land„ goed uw verblijf te houden! Ik behoef noch verlang uwe „ politieke denkwijze te weeten; maar men weet, of zal het „ gewaar worden, dat gij gegoed zijt. Zekerlijk zult gij voor „ de oude Conſtitutie u niet verklaard hebben; anders zoude „ men u hier niet zoo lang in rust hebben gelaaten. Doch „ zelfs uw ſtilzwijgen zal den eerſten zwervenden troep van het „ zoogenaamde Christelijke leger, welke tot hier doordringt, „ tot voorwendzel dienen om u te berooven, misſchien u beiden „ om te brengen; het zal de eerſte ſchraapzieke Repreſentan„ten, welke men op u opmerkzaam maakt, aanporren om uwe „ bezittingen verbeurd te verklaaren, en u en uwe ſchoone „ Dochter — voor het minst in de gevangenis te laaten kwij„ nen. Hoop niet, dat uwe onſchuld u zal behouden: rijk te „ zijn, is thans de grootſte misdaad. Begeef u na de ſtad; „ offer een gedeelte van uw vermogen aan uwe veiligheid op; „ koop u magtige Vrienden: anders zijt gij verloren!" —

„ Ik heb mijnen toeſtand overwogen," zeide de Vader, „ en weet dat dezelve gevaarlijk is; maar ik ben overtuigd, „ dat wij in de ſtad nog minder veilig zijn zullen. Mijne krag-

„ ten

„ ten zijn verdweenen; ik kan mijzelven en mijne lieve „ Dochter tegen ſchraapzucht en willekeur niet verdeedigen. „ Indien ik hier heimelijk leeve, hoop ik, dat men mij zal „ over het hoofd zien; de liefde mijner bedienden moet mij „ tegen kleine rooverijen beſchermen. De tegenwoordige toe„ ſtand van zaaken kan ook niet lang meer duuren. Ik zal, „ op Gods hulp mij verlaatende, hier blijven. Intuſſchen „ zeg ik u hartelijk dank voor uwe waarſchuwing."

„ Ik vrees zeer," zeide de Officier, „ dat het u zal berou„ wen, er niet ſna geluisterd te hebben. Zo u intuſſchen „ een ongeluk overkwam, verzoek ik u, er mij kennis van „ te geeven. Indien menſchelijke hulp u kan redden, dan „ kunt gij ſtaat op mij maaken. Mijn naam is D——t; ik „ behoor tot den Generaalſtaf."

De oude Man boog zich, en CHARLOTTE zeide: „ Wij be„ danken u!" op eenen toon, welke aan D—t verraadde, dat zij hem gaarne bedankte. Ook op hem hadden de bevalligheden van het ſchoone Meisje een diepen indruk gemaakt; doch hij waagde het niet, aan dien indruk bot te vieren. Hij bezat geen vermogen, en zijn post, daar hij geen *neſts* kende, bragt ſlegts zoo veel op, als hij noodig hadt, om zijne dringendſte behoeften te vervullen. Daarenboven begreep hij wel, dat Vader en Dochter tot de partij behoorden, tegen welke hij moest vegten: hoe konde hij dan hoopen, dat het hem zoude gelukken, de vriendſchap des eenſten, en de genegenheid der andere in zoo verre te zullen winnen, dat hij om haare hand durfde verzoeken? — Het geſprek onder het ontbijt liep over onverſchillige onderwerpen. Uit vreeze van zich te zullen verraaden, waagde het de oude Man niet, en D—t uit beſcheidenheid, in de verſchrikkelijke gebeurtenisſen van den tijd dieper te treeden. In CHARLOTTE's hart won de Officier, door deeze inſchikkelijkheid, welke zij zeer wel gevoelde, meer en meer veld. Eindelijk bedankte hij zijnen Gastheer en de Dochter voor hun vriendelijk onthaal, en nam *affcheid*, den ouden Man nogmaals verzoekende, hem kennis te geeven, indien hem eenig leed wedervoer. CHARLOTTE bleef voor de deur ſtaan, en zag het Piquet naa, tot dat het naaſte bosch, door hetwelk de weg liep, de blinkende helmetten en wapens aan haar gezigt onttrok. Nooit hadt zij, bij haaren goeden Vader, welken zij hartelijk beminde, zich zoo eenzaam en verlaaten gevoeld als heden. Lang zat hij in gedachten, zonder een woord tegen haar te ſpreeken. „ Jammer," zeide hij eindelijk, „ dat de Jongman tegen zijnen Godsdienst en zijnen „ Koning de wapens voert! Indien hij ons maar niet aan zij„ nen aanhang verraade!" — „ Dat zal hij waarlijk niet „ doen, Vader!" riep CHARLOTTE, en bloosde over haare *lee*vendigheid. „ Hoe weet gij dat?" vraagde de Oude op eenen

ſtren-

ſtrengen toon: „ hij is een *Blaauwe!*" Zij hadt het hart niet, het karakter des jongen Helds tegen haars Vaders vermoeden te verdeedigen, omdat zij voelde, het met een vuur te zullen doen, welk hem moest in het oog loopen; en voor D—t's eerlijkheid borg te blijven, was een gevoel, hetwelk zich in haar nog niet hadt ontwikkeld. Maar dat hij hen niet konde verraaden, dat hij zelfs met gevaar zijns leevens hen zoude redden, daarvan was zij vast overtuigd — al ware het dat hij het niet hadt belooſd. Zijn eerſte aanzien vertoonde hem als een man, voor wien de onderdrukker der onſchuld moest beeven. CHARLOTTE hadt negentien jaaren bereikt, zonder eenen jongman gezien te hebben, die haar aan de beſtemming van haare ſexe deedt denken. De verſchrikkelijke Burgeroorlog, die reeds etlijke jaaren haar Vaderland hadt beroerd, hadt alle jongelingen van haaren rang en vermogen van haar verwijderd; eenigen waren uitgeweeken, anderen droegen de wapens, en de overigen hadden onder de Guillotine gebloed. De verſchrikkelijke tooneelen, onder welke zij in den leeftijd der liefde tradt, hadden bij haar de ontwikkeling der tedere neigingen geſtremd, en voor geen ander gevoel dan dat van medelijden en kinderlijke liefde plaats gelaaten. Bij D—t's verſchijnen deedt de Liefde met dies te onweerſtaanbaarder geweld haare regten op haar hart gelden. Sints zij hem hadt gezien, verliep er geen minuut van den dag, dat zij niet aan hem dagt; geen nacht, dat zij van hem niet droomde. „ Ach! dat hij toch wederkwam! dat hij mij toch beminde!" was de meening der herhaalde zuchten, die alle oogenblikken haaren ſchoonen boezem deeden zwellen. Als zij des avonds met haaren Vader aan de deur zat, en over den tegenwoordigen toeſtand des tijds redeneerde, liepen haare oogen over van traanen, die zij voor traanen des medelijdens hieldt; doch niet het medelijden, maar het verlangen deedt haar weenen: want zat zij niet aan den weg, langs welken D—t gekomen, en op welken hij verdweenen was?

Aldus verliepen er acht dagen, en zij wanhoopte reeds, den beminde van haar hart immer te zullen wederzien, als op zekeren ſchoonen avond, terwijl zij naar gewoonte voor de deur zaten, een Ruiter in vollen galop uit de ſtad kwam aanrennen. Het was D—t; hij ſprong van het paard, groette hen, en verzogt CHARLOTTE, hem toe te ſtaan, eenige woorden met haaren Vader te mogen wisſelen. Zij ging in huis. „ Om twee redenen kom ik bij u," zeide D—t tot den Grijsaart: „ vooreerst, om u te berigten, dat eenige talrijke Roo„ verbenden, die zich voor *Chouans* uitgeeven, in de nabuur„ ſchap zamenſchoolen, en alle vermogende lieden, tot welker „ partij zij ook behooren, uitplonderen en vermoorden: „ Onze troepen hebben hen wel op het ſpoor; doch het is „ mogelijk, dat zij hen niet zoo ſpoedig aantreffen, naardien

„ dezelve de ſchuilhoeken van deezen oord zeer wel kennen „ en zich ten nutte weeten te maaken. Nog eens, Burger, „ ſmeek ik u, neem uw verblijf in de ſtad!" — „ Gij geeft „ u zoo veele moeite om mijne veiligheid," antwoordde de oude Man, „ dat ik de tweede reden uwer komſte herwaarts „ ſchier wel zoude kunnen giſſen. Heb egter de goedheid, mij „ die te melden." — „Misſchien zoudt gij het raaden," hernam D—t; „ maar ik vrees, dat gij alsdan mijne waarſchuwing als eigenbaatig zult beſchouwen, en zwaarigheid maaken om die op te volgen, indien gij goedvindt, het tweede „ verzoek, welk ik u doen wilde, af te ſlaan. Daarom beloof ik u bij voorraad op mijne eer, ook in dat geval nimmer iets ten uwen nadeele te zullen doen. Veroorloof mij, „ Burger! dat ik, om de genegenheid uwer beminnelijke Dochter te winnen, mijn best doe. Ik weet dat gij rijk zijt, en „ alzoo eene beter partij voor haar kunt kiezen, dan mij, „ die niets anders bezit dan mijnen degen. Ik beken u tevens, „ mij niet met een Meisje te willen verbinden, hetwelk niet „ uit haar eigen vermogen zich kan onderhouden: want mijn „ inkomen is nog zeer gering; maar ik leef in hoope van eerlang in gunſtiger omſtandigheden te zullen komen. Tot zoo „ lang zoudt gij derhalven de goedheid moeten hebben haar „ eenigen onderſtand te doen; voor mijn eigen perſoon wensch „ ik niets anders dan het geluk van mij aan een zoo beminnelijk Meisje verbonden te zien, en zal met blijdſchap het „ mijne toebrengen, om onzen goeden Vader, door opletten„ de zorgvuldigheid en oppaſſen, zijnen ouderdom aangenaam „ te maaken. Misſchien ſtaan wij, ten aanzien van het politieke, in verſchillende begrippen; doch dit zal ons niet „ beletten, gelukkig te leeven, indien ſlegts onze harten eens„ gezind zijn." — De oude Man viel hem niet in de rede, omdat hij verlegen was, hoe hij hem zoude afwijzen, zonder hem te beleedigen en toornig te doen worden: want dat hij zich niet zoude wreeken, dagt hij van hem niet. Intusſchen zegepraalde evenwel zijn eigenbelang, en zijn politiek geloof, over alle andere bedenkingen, en hij verklaarde, „ dat hij „ zichzelven en zijne Dochter, door zijn ernſtig aanzoek, „ wel zeer vereerd vondt; maar dat zij een vast beſluit hadt „ genomen, zoo lang hij leefde, niet te zullen trouwen; en „ dat hij moest bekennen, dat al het geluk, waarvoor hij in „ zijnen ouden dag nog vatbaar was, van de vervulling haarer „ belofte, zich geheel aan zijne oppaſſing te zullen toewijden, af hing. Hierom ſmeekte hij hem, zijnen ouderdom „ niet te willen bedroeven, en een ander Meisje voor zich tot „ echtgenoote te kiezen." — „ Gij geeft den doodſteek aan „ mijne zoetſte hoope," ſprak D—t, naa een pijnelijk ſtilzwijgen; „ maar gij zijt CHARLOTTE's Vader, en er zal „ niet meer van geſproken worden. — Nog eens, begeef u

„ ſtad-

„ ſtadwaarts, indien u uwe veiligheid lief zij; mijn woord „ van eere daarop, dat ik niet zal tragten uwe Dochter te „ zien, indien gij er geen verlof toe geeft." — Met deeze woorden ſprong hij in den zadel, en vertrok, zonder CHARLOTTE's wederkomst af te wagten.

(*Het ſlot in het eerstvolgend Stuk.*)

KARAKTER DER FRANSCHEN, DOOR EEN FRANSCHMAN.

(F. A. CHATEAUBRIAND, *Génie du Christianisme, Tome III. page 97.*)

De *Franſchen*, deze oudſte Zonen der aloudheid, zijn *Romeinen* door hun vernuft (*génie*), *Grieken* door hun karakter. Onbeſtendig en woelig in de fortuin, ſtandvastig en onverwinnelijk in tegenſpoed; geſchikt tot alle kunſten; al te beſchaafd, zoo lang de Staat in rust is, maar plomp en wreed, geduurende ſtaatkundige onlusten; door alle driften heen en weer geſlingerd, gelijk ſchepen zonder ballast; nu eens tot in den Hemel verheven, dan weder tot in de diepten der Helle verzonken; overdreven in goed en kwaad, doen zij het eerſte zonder belooning of dankbaarheid te elſchen, het tweede zonder wroeging te gevoelen; zij herinneren zich noch aan hunne misdaden, noch aan hunne deugden; zij beminnen hun leven als lafaards gedurende den vrede, en ſpotten met den dood in een veldſlag; ijdel, ſpotziek, eerzuchtig, beminnen zij tevens het oude en het nieuwe, en verachten alles, wat niet van hun is; hoofd voor hoofd de beminnelijkſten der menſchen, te zamen genomen de ondragelijkſten; aanvallig in hun eigen land, niet om uit te ſtaan bij den vreemdeling; beurtelings zachter, onſchuldiger dan een lam, dat men ter ſlagtbank leidt, en onverbiddelijker, wreedaardiger dan verſcheurende tijgers: — dus waren eertijds de *Athenaers*, dus zijn hedendaags de *Franſchen*.

GEDAGTEN BIJ HET ZIEN WERKEN EENER KLEINE SPIN.

(Door den Heer C. T. DE NIEUPORT, *Oud-Kommandeur van de Orde van Malta, en Correspondent van het Nationaale Inſtitut te Parijs.*)

Ik bevond mij alleen, op een ſchoonen zomerſchen dag, zittende in de zon, *ſicut meus mos est*, met het eene been aan

de eene, het andere aan de andere zijde, de oogen op mijne zitbank gevestigd:

Neſcia quid meditans nugarum, totus in illis.

toen eensklaps eene ſpin, die bijkans onzigtbaar was, zich op dezelve nederzette. Er ſtondt geen boom digt genoeg bij mij, die mij kon doen gelooven, dat zij van daar was neêrgedaald; duidelijk was het derhalven, dat dezelve aldaar, zoo als men zegt, uit de wolken was gevallen. Deeze laatſte omſtandigheid wekte mijne nieuwsgierigheid, en ik beſloot, de kleine reizigſter zorgvuldig gade te ſlaan. Mijn bank was zeer glad en groen geverfd, en mijn toenmaals nog zeer goed gezigt ſtelde mij in ſtaat om alle haare beweegingen naa te gaan, zonder er iets van te verliezen.

Het lichaam der ſpin had nagenoeg de grootte van een kleinen ſpeldekop; de kleur was blond, en de gedaante als die eener gewoone ſpinne. In 't eerſt zag ik haar eenige oogenblikken voortgaan; ſtraks daarop ſcheen zij eensklaps op een zeker punt eene pooging te doen; 't was het einde des draads, welken zij aldaar vasthegtte. Vervolgens ging zij, al ſpinnende, vier of vijf duimen voort, en keerde ſtraks terug, *draasfende* regts en links, even als een matroos, die een touw optilt om het in de rondte op te winden. 't Was haar draad, dien zij opwondt en even als een klein wit kusſentje rond maakte. Toen zij daarmede hadt voleindigd, maakte zij dien aan het eerſte punt van aanraakinge vast. Van daar ging zij van nieuws een paar duimen voort, al ſpinnende; en ſtraks daarop langs denzelfden weg terugkeerende, doch zonder te *draasfen*, naderde zij haare kleine ballon, die zij losmaakte. Oogenblikkelijk zag ik haar langzaam omhoog klimmen ('t was ſtil weêr) en de kleine luchtreizigſter kort daarnaa zich na het ander einde van den draad zwaaiende, *ging* heen zoo als zij was gekomen. Ik volgde haar eenigen tijd met mijne oogen; doch verloor haar welhaast uit het gezigt.

Ik weet niet of deeze bijzonderheid bekend zij. Maar dewijl ik, met een ongemeen ſcherp gezigt, aan 't welk niets van nabij of van verre ontſnapte, en met eene overheerſchende zucht tot overdenking en waarneeming, geduurende mijn geheele leeven (en ik ben reeds over de zestig jaaren) ſlegts eenmaal gelegenheid heb gehad deeze waarneeming te doen; naardien, daarenboven, zeer weinige menſchen zouden denken, waardig en nuttig hunnen tijd te beſteeden aan het beſpieden van de beweegingen van een inſekt, of belangs genoeg zouden ſtellen in dusdanig eene ontdekking om dezelve te doen bekend worden, of eindelijk bekwaam zijn om die waarneeming te doen: heb ik om dit alles reden om te onderſtellen, dat zij niet algemeen bekend is; en dit zal ten minſte eene reden te meer zijn om derzelver waarheid te ſtaaven.

Laa-

Laaten wij nu tot mijne kleine ſpin wederkeeren, en alwat haare werking ons belangrijks oplevert aandagtig onderzoeken. Vooreerst is het zeker, dat, toen de ſpin den toeſtel tot haar vertrek maakte, zij de gevolgen daarvan voorzag. Zij kende derhalven het groot begiuzel der waterweegkunde, volgens 't welk ieder lichaam, ligter dan een even groote klomp der omringende vloeiſtoffe, omhoog rijst; en daarenboven deeze natuurkundige daadzaak, dat haar aldus als een kusſentje opgerolde draad, gevoegd bij het gewigt van haar eigen lichaam, minder zwaar woog dan een dergelijke klomp lucht op de oppervlakte der aarde. Maar de eerſte dier kundigheden onderſteelt de kennis van de wetten van het evenwigt; dat wil zeggen, van de gelijkheid van kragten; en het denkbeeld van *gelijkheid* is reeds een denkbeeld van betrekkelijkheid; dat wil zeggen, een *verſtandelijk* of afgeleid (*ſecondaire*) denkbeeld.

Wat het tweede aangaat, hetzelve bevat zelfs denkbeelden van de derde orde (*tertiaires*), indien men de geſlagtrekening der denkbeelden aldus wil voortzetten. Want de denkbeelden van lucht en draad zijn de eerſte in orde (*primaires*), die van derzelver ſoortelijke zwaarte van de *tweede orde*; het denkbeeld, uit de vergelijking van die beiden voortvloeiende, is van de *derde orde*; en eindelijk het nog al verder voortvloeiende denkbeeld uit de vergelijking van het laatstgemelde met het denkbeeldig zinnebeeld van *Gelijkheid* of *Ongelijkheid*, dat wil zeggen, de opmerking van de *overeenſtemming* of *niet-overeenſtemming*, welke tusſchen dezelve plaats heeft, is eene *oordeelvelling* in alle de kragt des woords. Voeg hier nevens de volgende ſluitrede: „ Ieder lichaam, ligter dan een even „ groote klomp der omringende lucht, rijst omhoog in deeze „ vloeiſtoffe; maar, mijn klein kusſentje, mijne eigen zwaarte „ daaronder begreepen, voldoet aan deeze voorwaarde; — „ derhalven zullen ik en mijn klein kusſentje in de lucht „ omhoog klimmen." En nu vraag ik, of ARISTOTELES ooit een beter ſluitrede heeft gemaakt.

Maar, zult gij zeggen, deeze kleine ſpin heeft niet alle deeze redekavelingen gehouden; zij ontleent deeze wijze van doen van haare moeder. — 't Zij zoo; en haare moeder, van wie heeft zij dezelve? — Wel, van haare grootmoeder. — En de laatſte eindelijk, van wie heeft zij ze? Want een van beiden is waar: zij zelve moet die ontdekking gedaan hebben; of zij moet de Verhandeling van ARCHIMEDES, *de inſidentibus humido*, hebben geleezen. — Maar, voert gij mij hierop te gemoet, 't is haar *inſtinkt*. Dit antwoord is juist het zwaard van ALEXANDER, die alles doorhakt, en niets ontknoopt. Want wat anders beteekent deeze ſpreekwijze: „ Dit „ dier doet dit of dat, omdat het 't doet, maar het doet 't „ zonder overleg." Maar ziet gij niet, dat dit juist de zaak is, die in geſchil ſtaat? De zeventiende eeuw onzer jaartel-

linge moesten wij bereiken (en hoe veele jaartellingen waren er te vooren reeds in den nacht des tijds verdweenen?) om te weeten, dat de lucht zwaarte heeft, en de achtiende eeuw om de luchtbollen te verzinnen: en een klein insekt zal, bij zijne komst in de waereld, dit alles werktuigelijk volvoeren, even als een jonge eend, straks naadat zij uit het ei is gekomen, zich in het eerste water werpt, dat haar voorkomt!

Voor 't overige, wat kwaad zoude er in steeken, dat men aan de dieren redekaveling toeschreef? Nog een zeer groot onderscheid zoude er tusschen hen en ons zijn, indien wij ons de *Rede* voorbehouden. Want *Rede* en *redekaveling* zijn twee; en bij ongeluk is er niemant onder ons, die geene lieden met den vinger zou kunnen aanwijzen, die voor 't overige zeer goed redeneeren, en in hun gedrag de grootste redeloosheid ten toon spreiden. Reeds LUCIANUS verweet *dit aan* de wijsgeeren van zijnen tijd; en waarlijk, *indien hij* onder ons verscheen, zou *hij niet in* gebreke blijven om van zijne werken eene nieuwe uitgave in 't licht te geeven.

Maar om tot de vastgestelde onderscheiding terug te keeren: indien wij de *Rede* uit geen ander oogpunt beschouwden, dan als zijnde de begaafdheid, die wij in ons gewaarworden, om het *zedelijk goed* van het *zedelijk kwaad* te onderscheiden, en ons gedrag indiervoege in te rigten, dat wij het eene doen en het andere laaten, terwijl de *redekaveling* alleenlijk bestaat in het vermogen om de overeenstemming tusschen een beginzel en het daaruit afgeleide gevolg te bemerken, zouden wij dan niet nog eene zeer groote uitsteekendheid boven de dieren behouden? En zouden de meest schroomvalligen in deeze erkentenis iets het geringste kunnen bespeuren, 't welk nadeelig zijn zou voor het onderscheid, 't welk wij tusschen de menschelijke ziel en die der dieren moeten maaken?

En dat alles ter gelegenheid eener *kleine spin*? Herinner u dan, vriendelijke leezer, dat gij mij alleen hebt gelaaten op een schoonen zomerschen dag, zittende in de zon, met het eene been aan de eene, het ander aan de andere zijde; mijne oogen, voorheen op mijne zitbank gevestigd, hadden zich, in de daad, een oogenblik omhoog geheven, om mijne kleine reizigster te volgen; doch zoo dra ik haar uit het oog had verloren, hernamen zij hunne eerste rigting: en in dusdanig eenen toestand, in de eenzaamheid, in de kalmte der natuur en der ziele, hoe zoude men zich niet aan overdenking overgeeven? Hoe zou men geene poogingen aanwenden, om reden te kunnen geeven van alle verschijnzels, die zich aanbieden? Hier van daan neemt de verbeelding eenen sprong in de ruimte, om de grenzen des heelals te bereiken; grenzen, egter, die in de verbeelding alleen een aanweezen hebben. Reeds heeft eene nieuwe onmeetelijkheid diegene vervangen, welke zij over-

schree-

ſchreeden heeft. Aldus vervangt een nieuwe gezigtender elk oogenblik den genen, welken het kind als den eindpaal van zijnen loop zich hadt voorgeſteld. Afgeſchrikt door haare nutteloze poogingen, keert zij eindelijk terug op de aarde, doorloopt landen en zeeën, dringt door tot in de heimelijkſte werkplaatzen der natuur, peilt de diepte der wateren. Hier zweeft zij over die vervaarlijke klompen, wier top zich in de wolken verliest; daar meet zij met ontroering de ſteilten, wier grond zij niet kan gewaarworden. Overal verneemt zij ſpooren van die aloude omwentelingen, die geheele geſlagten in een oogenblik hebben vernietigd. In de ketens der bergen ziet zij de overblijfzels der oorſpronkelijke vastlanden. Alles is rondom dezelve verdweenen: volkaanen en onderaardſche rivieren hadden derzelver fondamenten ondermijnd, en afgronden hebben zich geopend. Vervolgens in de afgelegenſte eeuwen zich terugzettende, vertegenwoordigt zij zich deezen aardbol in 't oogenblik zijner wordinge, en vraagt, welk eene gedaante dezelve toen hadt.

Qualem terra recens, necdum durata, figuram
Induerit, præceps immenſum dum per inane
Volvitur, et varia inter ſeſe elementa coercet.
Mutua vis; rapido ne protinus acta rotatu,
Undique diſiliant, ſparſimque ſub astra ferantur.
(OVIDIUS.)

Mogten aldus mijne dagen, verre van het tooneel der opſchuddinge en der ijdelheden, verloopen in de beſchouwing van de groote tooneelen der natuur! En mogt mijn jongſte ſnik nog eene verrukking van verwonderinge zijn, en een gevoel van dankbaarheid jegens den Veroorzaaker van zoo veele wonderen!

ANEKDOTEN WEGENS DEN MARQUIS D'ARGENS.

In zijne jeugd hadt D'ARGENS een zeer los leeven geleid. Naar het voorbeeld en den wensch zijner ouderen tot een aanzienlijk ampt verordend, verkoos hij, integendeel, den krijgsdienst, als met zijnen trek tot vermaak beter ſtrookende; en hoe veel vrijheids die leevensſtand hem ook ſchonk, niet genoeg was, egter, dezelve voor hem, en hij verliet herhaalde reizen den dienst, om zijne matreſſen te volgen, die, in gevolge van haaren ſtand, ginds en herwaarts zwierven. Een overheerſchend behaagen ſchiep hij in de Actrices: want naa in zijne jeugd acht of tien van dezelve tot matreſſen gehad te heb-

hebben, trädt hij in zijnen ouderdom met eene Actrice in 't huwelijk.

Diep verzonken was de Marquis in 't bijzonder in zijne eerſte liefdedrift. Om zich daarvan te geneezen, deedt hij eene reize na *Conſtantinopole*, in het gevolg eenes Franſchen Afgezants. Daar te lande hadt hij een' grap, welke aldus wordt verhaald. Hem beving de lust om ooggetuige te zijn van de plegtigheden van den Turkſchen Eerdienst. Ten dien einde bekogt hij den Portier van de Moskee van *S. Sophia*, en liet zich, op een grooten feestdag, op eene Tribune plaatzen, van waar hij alles zien konde, buiten vreeze van gezien te worden. De Tribune was in het westelijk gedeelte der Moskee, en de *Turken*, gelijk bekend is, moeten in hunne gebeden het aangezigt altijd na het Oosten gekeerd hebben. Intusſchen maakte D'ARGENS misbruik van zijne zitplaats, tot zoo verre dat hij den Muſulman telkens deedt beeven. Daar de angst diens mans hem vermaakte, wilde *hij dien* vergrooten: een fles wijn en een ſtuk ham uit zijn' zak haalende, beval hij hem daarvan te eeten en te drinken, met bedreiging van anderzins te zullen gerugt maaken en zich vertoonen. Liever zou de ongelukkige vergif hebben ingenomen. Niettemin vondt hij zich genoodzaakt, zijnen eerdienst en tempel te ontheiligen, door te midden der heiligſte plegtigheid eene ſpijze en drank te gebruiken, welke zijn godsdienst met afgrijzen verboodt. Maar het verhaal zegt, dat hij met zijne misdaad allengskens gemeenzaam wierdt, en naadat alle de aanweezigen de Moskee hadden verlaaten, den laatſten droppel uit de fles en het laatſte brokje ham te lijve ſloeg.

MIDDEL OM DOOR EENEN LUCHTBOL BRIEVEN TE VERZENDEN.

Den 24ſten Maart deezes jaars (1807) heeft men te *Woolwich*, in tegenwoordigheid van verſcheiden Officieren van de Genie en de Artillerie, de proeve van eene ſoort van Luchtbol genomen, beſtemd om brieven van de eene na de andere plaats over te brengen, wanneer de wind daartoe gunſtig is. Men hangt het paket aan een touw, aan den Luchtbol vastgebonden. Aan dit touw is een pit verbonden, wier lengte berekend is, om het vuur in eenen bepaalden tijd het touw te doen bereiken, naar de kragt des winds en den afſtand der plaatze, na welke brieven gezonden worden; afſtand, die nooit zeer groot zijn kan. Het paket valt op den beſtemden tijd, en wordt opgeraapt door lieden, voorshands daarvan verwittigd.

MENGELWERK,

TOT FAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

BEDENKINGEN OVER DE UITWERKZELS DER HEBBELIJKHEID OP DER MENSCHEN CHARACTER.

De uitwerking der Hebbelijkheid op der Menschen Zedelijk Character is niet genoegzaam in agt genomen; schoon de verbintenis tusschen Gewoonte en Beginzel ontegenzeggelijk groot is, en dikwijls brengt tot uitkomsten, welke men niet verwagt, en waartegen men zich gevolglijk niet gewapend hadt. De vroegtijdige zamenvoegingen van denkbeelden der ziele rijpen schielijk tot gezette begrippen; zij breiden zich uit met der menschen aanwas, en brengen, naar gelange van derzelver regtheid of verkeerdheid, gelukkige of ongelukkige gevolgen voort.

Uit deeze stellingen mogen wij afleiden de belangvolle noodzaaklijkheid, om over de bedrijven der Kinderen, met een allerzorgvuldigst oog, waakzaam te weezen. Van den voorgang mag gezegd worden, dat dezelve naavolging zal baaren; en een bedrijf, éénmaal geduld, wint veel velds in het kinderlijk harte: eigenaartig schrijven wij aan den ouderdom wijsheid toe, en aan onze Ouders, of die over onze opvoeding gesteld zijn, eene soort van oppermagt en onfeilbaarheid. Indien nu deeze *onfeilbaare bestuurders*, door hunne onverschilligheid, eenig leevensgedrag, welk ook, wettigen, zal de vormbaare ziel des Kinds oogenbliklijk besluiten, dat zulk een gedrag voeglijk is. In zichzelven ongewoon, en voor het meerendeel onbekwaam zijnde, om den aart der daaden te ontwikkelen, derzelver natuurlijke en zedelijke voeglijkheid of onvoeglijkheid te waardeeren, volgens eenigen redelijken of godsdienstigen maatstaf, is het Kind, in elk opzigt, de lijdelijke ontvanger van de denkbeelden der zodanigen, aan wier zorge het wordt toevertrouwd in de tedere jeugd: wan-

neer zij, in 't kinderlijk verstand en hart, de denkbeelden en gevoelens van deugd, regtvaardigheid en billijkheid inplanten, groeijen wij daarmede op.

De ziel eens Kinds wordt door veelen aangemerkt als een *tabula rasa*, een nog *onbeschreevene tafel*, gereed om, buiten eigen weeten, de indrukken van goed of kwaad te ontvangen. Dezelve is, althans naar het gevoelen eeniger Wijsgeeren, door de Natuur met so weinig vermogen van denken en oordeelen beschonken, dat zij zeer ligt het een voor het ander neeme, en, hoe vreemd het schijne, geleerd kunne worden, om de voorschriften van godloosheid, onregt en snoodheid aan te neemen, als de inspraak van waarheid en deugd. — Het is onmogelijk, een Kind van gewoone vatbaarheid te overtuigen van de waarheid eens van *zelf blijkbaaren* voorstels, uitgenomen zulke in 't oog looperde, dat *twee en twee vier maaken*; dat *een geheel grooter is dan een gedeelte*, enz. Dan dat de diepdenkendste Bovennatuurkundige beproeve, of hij een Kind kan doen begrijpen het voorstel, *het is onmogelijk te zijn en niet te zijn ten zelfden tijde*. Hij zal schielijk ontwaaren, dat het Kind de meening der uitdrukkingen moet leeren: want dit laatste behelst een afgetrokken voorstel, behoorende tot eene weetenschap, zamengesteld en duister. Nogthans, in het afgetrokkene beschouwd, is dit voorstel even zeer van zelf blijkbaar, als tweemaal twee is vier.

Het zou een stuk, der bespiegeling waardig, weezen, te zien, welk een figuur, gelijk men zegt, de mensch zou maaken in de zamenleeving, *op welken men de proeve* genomen hadt om hem onveranderlijk het verkeerde voor het regte te doen aanzien, en hem eene soort van strijdige opvoeding te geeven, wat het zedelijk beginzel van gedrag aanbelangt, — te zien, of zulk een kweekeling in veele opzigten niet minder zou weezen dan een Wilde van *Labrador?* want men hebbe hier bij op te merken, dat, door zulk eene leerwijze te volgen, de *natuurlijke* gevoelens van 't menschlijk hart zouden worden onderdrukt; naardemaal, mijns oordeels, onze aangenomene stelzels van opvoeding ten oogmerk hebben, onze natuur te verbeteren, en de zaaden van zedelijke voortreflijkheid, door de natuur gezaaid, te doen kiemen en vrugt draagen. — Ik zou denken, dat een mensch, deezerwijze opgebragt, juist een volstrekt wilden zou gelij-

lijken, en veele punten van overeenkomst hebben met den ruwſten *Indiaan*; dewijl de beſchaavende kunſten der maatſchappije zekere pligten hebben doen gebooren worden, die altoos natuurlijk zullen ontſtaan bij menſchen in den beſchaafden gezelligen ſtand; doch welke pligten geheel onbekend zijn aan den mensch in den eerſten en onbeſchaafden ſtaat. Het zedelijk wetboek der Natuure is hoogſteenvoudig, beſtaat uit zeer weinige voorſchriften, die de menſchen zeer wel begrijpen en genoegzaam verbinden in dien onbeſchaafden ſtand.

Een mensch zou, mijns oordeels, kunnen geleerd worden, in veele gevallen, regtdraads ſtrijdig te handelen met hetgeen de Gewoonte heeft voorgeſchreeven, en nogthans te werk gaan overeenkomſtig met de voorſchriften der Natuure en door geene drogredenen verbijſterde Rede. Het zedelijk character van den Mensch is vol zelfzoekenheid en geveinsdheid; veelvuldige ſtrijdigheden doen zich daarin op: een zelfzoekend beginzel leidt menigmaal den mensch ter zijde af, en brengt te wege, dat hij wel verre is van zijn hart tot algemeene menſchenmin uit te breiden, en te vervullen met denkbeelden, die op de breede grondſlagen rusten van algemeene en daadlijke nuttigheid. Indien hij een wakkeren geest van naſpeuring bezit, eene brandende liefde tot de waarheid, en een afkeer van dat lijdelijke, 't welk overhelt, om elk ding, 't geen men niet begrijpt, te gelooven, zal hij welhaast het dekkleed opligten, 't welk voor 't oog des menschdoms de waare beginzels van hun gedrag bedekt op het pad van pligtsbetragting, in ſtede daarvan ſtellende een geloof, zamengeſteld uit leerſtellingen, op dwaaling gegrond, door meening onderſchraagd, en geloofd uit zwakheid. — Hij zal deeze naſpeuring niet ſtaaken, bewoogen door de bedenking, dat weinig denkenden of kwalijk gezinden zijn character zullen bezwalken. De zelfdenkende, de zelfhandelende onverſchrokkenheid van zijnen geest, zal niet alleen vuur aan zijne handelwijze bijzetten, maar hem dringen, om alle de hinderpaalen, welke hij op zijnen weg moge ontmoeten, te boven te komen. Het eischt, in de daad, geene gemeene kragt van geest, of liever van opgeklaard verſtand, om het beſtaan van dwaaling te vermoeden in hetgeen allen willen ſtaande houden; en het komt mij hoogſt aanneemelijk voor, dat veele menſchen, die deeze eerſte gave bezitten, vereischt om de waarheid te ag-

agterhaalen, afgeſchrikt worden van die najaaging, door een al te kiesch begrip, mag ik het zo uitdrukken, omtrent hetgeen voorts zou volgen; alsmede eene te verregaande verbiedenis voor het gevoelen van andere menſchen, en der wereld in 't algemeen.

Het aangeroerde is een onderwerp, waarover ik gaarne breeder zou uitweiden: maar, dewijl het eenigermaate vreemd is van 't geen ik mij eigenlijk in deeze Proeve voorſtelde, ſtaak ik voor tegenwoordig het verder mededeelen mijner denkbeelden, en treed, verſchooning verzoekende voor deezen uitſtap, tot mijne hoofdzaak weder terug.

Reeds heb ik te verſtaan gegeeven mijn gevoelen, wegens het naauw verband, 't geen onveranderlijk beſtaat tuſſchen Hebbelijkheid en de Zedelijke *Beginzels*, die het menſchlijk character wijzigen; waaruit ik afleide de noodzaaklijkheid om eene ſtipte aandagt te vestigen op zulke vroegtijdige Hebbelijkheden, als Kinderen voor vatbaar zijn en gereedlijk verkrijgen. Al dit bragt ik bij als eene inleiding tot overweeging van het vraagſtuk, welke ſoort van invloed de Wreedheid ten opzigte van Dieren moge hebben op de Zedelijke Geſteltenisſe.

Menigwerf is, als een grondregel, vaastgeſteld en ingeboezemd, dat, gelijk een tak geleid wordt, zo ook de boom opgroeit, of dat de eerſte indrukzels, der Jeugd gegeeven, den Mensch vormen, aanwijzende het groot en duurzaam vermogen der vroegſte opvoeding. Doch de Hebbelijkheden hebben, even als andere *dingen* onder de zonne, *onderſcheide trappen; deeze zijn* van meer aanbelangs dan geene, zo ten aanziene van derzelver inworteling, als van wegen het kwaad, 't geen zij, naar alle waarſchijnlijkheid, naa zich zullen ſleepen. En ik durf hier vrijlijk vaſtſtellen, dat onder de verouderdſte en de moeste ramp baarende moet gerekend worden de Hebbelijkheid, om als eene beuzelagtige kleinigheid te rekenen het leed en lijden, 't geen den Dieren wordt aangedaan.

Volgens mijn begrip, is er niets aanſtootlijker, dan te zien, dat Kinderen een ſchriklijk vermaak ſcheppen in het beſchouwen van 't krimpen, 't martelen, en de doodsangſten, die het aandoen van pijn bij ſtomme Dieren te wege brengt! De Mensch is, volgens uitwijzen der Openbaaring, verordend tot Heer over alle de leevende ſchep-

ſchepzelen, die met hem deezen aardbol bewoonen. Hij behoort, diensvolgens, eigenaartig derzelver beſchermer te weezen; nooit de zodanige te onderdrukken, die geen wederſtand kunnen bieden, noch ſtraffen, waar, in de natuur der dingen, geene belediging kan geſchied zijn. Kan men, mag ik hier vraagen, verwagten, dat de Wreede, die zonder gevoelige deelneeming het lichaamslijden aanſchouwt van een ſtom en hulploos ſchepzel, immer gevoelig zal weezen voor de onheilen van een Medemensch? Neen! Dezelfde teergevoeligheid des harten, dezelfde aandoening der ziele, die ons doet deelneemen in de gewaarwordingen van het geringſte ſchepzel, zet ons aan tot zugten en ſchreijen over de rampen onzer Natuurgenooten. Ja, daarenboven, ongevoeligheid is meer te verſchoonen in het eene geval, dan in het ander. De Menſchen zijn vaak de veroorzaakers van het leed, 't welk hun treft; de Dieren zijn het nimmer; — de Mensch lijdt dikwijls regtmaatig; der Dieren geval kan dit nimmer weezen: zij zijn meest altoos de ſlagtoffers van der Menſchen gierigheid of woestheid.

Indien er trappen in wreedheid zijn, is die zeker de hoogſte, welke gepleegd wordt omtrent zodanige Dieren, welke onze koestering en beſcherming zoeken. De zwervende Tirannen der woestijnen — de zogenaamde Koning der Dieren, de Leeuw, de met bloed geverfde Hyena, de doodlijke Slang, of de verſcheurende Tijger, ſchijnen door hunne natuurlijke geaartheid in eene ſoort van vijandſchap met den Mensch geſteld; ſchoon zelfs deeze Dieren geene vijandſchap of noodlooze wreedheid zouden betoonen. Maar welke aandoeningen moet hij omdraagen, die zich onmenschlijk gedraagt ten opzigte van het edel Paard, 't welk hem ras en veilig ter begeerde plaatze voert, waar hij gezondheids-, vermaakshalve, of om eenige andere belangrijke oorzaake, wenscht te weezen, — die zich wreed aanſtelt ten opzigte van den Hond, dat getrouwe, dat toegenegene Dier, 't welk hem bewaakt terwijl hij ſlaapt, hem volgt en bijblijft tot den jongſten ſnik, dat hem niet verlaat, ſchoon hij in het lot des hongers moet deelen, 't welk door geene kwaade behandeling vervreemt, en door geene bekooringen zich van hem laat aftrekken, 't welk het ſtomme oog opſlaat, om medelijden af te ſmeeken, wanneer de opgeheven hand hem met ſlagen

dreigt, en de handen zelfs zijns kastijders likt! Tusschen deeze en andere Dieren, welke wij hier zouden kunnen opnoemen, schijnt door de Natuur eene wederzijdsche genegenheid gevestigd, als 't ware om den Mensch te dringen, om, ondanks zichzelven, regtvaardig en goedgunstig te weezen. En, nogthans, hoe zeldzaam letten wij op deeze eenvoudige vermaaning!

De Kinderen behooren, van hunne vroegste jeugd af, diep doordrongen te worden met het beginzel, om menschlijk ten opzigte van Dieren te handelen. Men moet hun niet toelaaten, tot den minsten graad van neiging om dezelve noodlooze pijn aan te doen; men leere hun medelijden hebben met het ongelukkig lot der zodanige, die lijden zonder dat zij het kunnen helpen; men gewenne hun met tekenen van afkeer zich te verwijderen van het gezigt der onherstelbaare ellende; dat de nog ongeleerde tong toonen van teder medelijden lispe over het lot der mishandelde Dieren; dat zij beeven op het enkel denkbeeld van eene vlieg eene spelde door het lijf te steeken, de pooten te ontneemen, de wieken te knotten, de honden te plaagen, of zelfs op een worm, voor hunne voetjes kruipende, te trappen; dat zij vroegtijds leeren het leeven te eerbiedigen en de aandoeningen van al wat leeft. Ik zou wenschen, dat zij het dooden van een spinnekop, een mier, of eenig kruipend gedierte, 't geen wij, misschien dikwijls ten onregte, schadelijk noemen, als eene pijnigende noodzaaklijkheid aanzagen, die, zo veel mogelijk, moet vermijd worden. Bovenal hebbe men Meisjes in deezer voege op te brengen: bij de Sexe verwagten wij altoos te vinden, wat zagt, menschlievend en weldaadig is; zulks is te meer noodzaaklijk, dewijl het maar al te dikwijls derzelver leevenslot is, te verkeeren in zodanige omstandigheden, waarin het betoon der zagtere geaartheden vereischt wordt en zo hoogst welgevallig is.

Men kan geen oogenblik met reden twijfelen, of het aankweeken van die hebbelijkheid in het jeugdig gemoed zal eene zeer zigtbaare uitwerking baaren op der Kinderen zedelijk character. De deugden, die door bijkans onmerkbaare banden aan zagtaartigheid verbonden geagt moeten worden, zijn veelvuldig: want die menschlijke aandoening is een beginzel, 't welk in een of ander zijner wijzigingen zich tot alle menschlijke bedrijven uitstrekt. Wij erkennen gereedlijk de kragt der hebbelijk-

lijkheid in alle andere opzigten, en kunnen geene zwaarigheid maaken, dezelve hier te laaten gelden. Het Kind, 't welk men toeſtaat norsch, oneerlijk, leugenagtig, lui of wraakzugtig te weezen, zal, opgroeijende, alle deeze ondeugden op een grooter veld vertoonen; ten ware het geplaatst worde in zulke bijzondere omſtandigheden, als hetzelve dwingen, om, door vrees voor eene hoogere magt, deeze aangekweekte neigingen te bedwingen. Het Kind, 't welk men toeſtaat zich wreed aan te ſtellen ten opzigte van Inſecten en Dieren, zal altoos eene wreedheid van character behouden, welke, wanneer de gelegenheden zich voordoen, zal te voorſchijn treeden ten opzigte van Menſchen. Een knaapje, dat driest een hondje of katje mishandelt, ten zij hij door vrees voor ſtraffe daarvan worde terug gehouden, zal, als hij tot rijper jaaren komt, even zo handelen.

Het is een belachlijke misſlag, te onderſtellen, dat wreedheid der menschlijke natuure eigen is. Ik wil niet ontkennen, dat deeze ſlegte neiging maar al te dikwijls bij de Kinderen gevonden wordt; doch dit ontſtaat, mijns bedunkens, uit onbewustheid of ongevoeligheid omtrent hetgeen ſmert veroorzaakt: pijn is een afgetrokken denkbeeld, met betrekking tot anderen; maar wordt perſoonlijk, als het onszelven betreft. Een Kind, 't geen zich nimmer aan eene kaars gebrand heeft, zal den vinger in de vlam ſteeken; doch, wanneer het ontdekt, dat dit bedrijf pijn baare, zal het voortaan die denkbeelden zamenvoegen, en zich wagten dit bedrijf te herhaalen. Dan het Kind leert zo ſchielijk niet om zijne bevattingen uit te breiden, door te veronderſtellen, dat, hetgeen hem ſmert baart, ook anderen leed moet doen: want het zou, onmiddelijk naa het pijnlijk gevoel der branding, den vinger zijner moeder of minne na de kaars brengen. Er is onderrigt noodig, om te doen begrijpen, dat, over 't algemeen, alles, wat hem ſmert baart, ook zulks bij anderen zal te wege brengen. Eenige tijd is er noodig, om volkomen te leeren, hetgeen hij zelve gevoelt, tot anderen over te brengen.

Dit zelfde geval is nog ſpreekender en dringender, als men het overbrengt op de Dierlijke Schepping. Het vordert zeker eene grooter inſpanning van geest voor een Kind, om te begrijpen, dat hij als 't ware eene ſoortgelijke tederheid moet gevoelen omtrent een hondje of katje, als ten opzigte van zijn broeder of zuster. Het zou

lang duuren, eer het Kind tot kennis deezer waarheid kwame door eene ongeholpen werkzaamheid zijns eigen verſtands; en, ſtaande dat tijdsverloop, zou het misſchien ten opzigte van die Dieren eene wreedaartigheid krijgen.

Waarom is het natuurlijker te veronderſtellen, dat wreedheid den Mensch natuureigen zou weezen, dan eene geneigdheid om te liegen, te zweeren en te ſteelen? Ik houd mij verzekerd, dat dezelfde voorzorgen, welke te werk geſteld worden om deeze voor te komen, ook zouden dienen om geene te weeren. Is het niet ten hoogſten ongerijmd, een ander beſluit te trekken? En is het niet hoogst ſchandelijk, toe te laaten dat eene zo verouderde en onverbeterbaare Hebbelijkheid onze Kinderen beheerſche, door *het verzuim* om derzelver tedere en indrukbaare gemoederen een ſmaak te geeven van de gevoelens der Menschlijkheid en Liefde? — Dwaaling wordt vaak meer voortgeplant door verwaarloozing, dan door opzet. En ik voed de nederige hoope, dat de dwaaling, welke ik in deeze Proeve tegenging, uit onoplettendheid voortkomende, de daar op bedagt gemaakten zal aanzetten om dezelve te vermijden.

EENIGE LEEVENSBIJZONDERHEDEN VAN JOSEPH PRIESTLEY.

(Uit het *Engelsch.*)

De vermaarde Engelschman, Dr. JOSEPH PRIESTLEY, wierdt opgevoed in de leerſtellingen der *Methodisten*, raakende de Genade en de Wedergeboorte. Vervolgens na de Akademie van *Daventry*, bij Dr. DODDRIDGE, gezonden zijnde, begon hij de leerſtellingen der Kerke te onderzoeken, en dezelve te toetzen met zijne medeleerlingen, die hem dikwijls eene zekere geneigdheid tot de *Arianery* verweeten, en, in het algemeen, eene vrijheid van denken in zaaken van den Godsdienst, die met hunne begrippen niet overeenſtemde. Hij ging voort in zijne Godgeleerde naſpooringen, en gaf verſcheiden kleine Verhandelingen in het licht, tot dat hij den post van Hoogleeraar in het Kollegie van *Warrington* verkreeg, alwaar het onderwijs in de oude Taalen, de fraaie Letteren,

de

de Geſchiedenis en de Staatkunde hem ter taake was gegeeven. Hier ſchreef hij zijne Volgreeks van fraaie Letteren, Geſchiedenis en Staatkundige Ekonomie, en eindelijk zijne *Geſchiedenis van de Electriciteit*, waarvan hij het ontwerp aan Dr. FRANKLIN hadt vertoond. De Univerſiteit van *Edinburg* ſchonk hem de waardigheid van Doctor in de Regten; en zijne Geſchiedenis der Electriciteit, geſchraagd door de aanprijzing van de Heeren FRANKLIN, WATSON, CANTON en Dr. PRICE, deedt hem tot Lid van de Koninklijke Maatſchappij te *Londen* verheffen.

Vervolgens begaf hij zich naar *Leeds*, alwaar hij zich aan het hoofd eener Gemeente van *Diſſenters* plaatſte. Zijne onregtzinnige gevoelens berokkenden hem vervolgingen van de zijde der Godgeleerden, die hem voor een *Sociniaan* verklaarden. Ook hier liet hij verſcheiden geſchilvoerende, zoo Godgeleerde als Staatkundige, korte Verhandelingen drukken. Doch te midden van alle deeze geſchillen begon alle zijne aandagt zich te bepaalen tot de Geſchiedenis en de Beſchouwing der Lucht, die hem veel roems deedt behaalen, en door welke hij eene nieuwe omwenteling in de Scheikunde bewerkte. De opgang, welken zijne Historie der Electriciteit maakte, bewoog hem, van tijd tot tijd proeven te doen omtrent de overige takken der Proefondervindelijke Natuurkunde, als de Gezigtkunde, het Licht, de Kleuren, enz. waarvan hij vervolgens den uitſlag in het licht gaf, onder den titel van *Geſchiedenis der ontdekkingen omtrent het Licht*, enz.

Op aanprijzing van Dr. PRICE, nam Lord SHELBURNE PRIESTLEY bij zich, vertrouwde hem het opzigt over zijne uitgebreide Boekerij, en beval hem het vervaardigen van een Catalogus van zijne boeken en handſchriften. Geduurende zijn verblijf ten huize van Lord SHELBURNE liet hij het Eerſte Deel drukken van zijne *Historie van verſcheiden ſoorten van Lucht*, alsmede verſcheiden Overnatuurkundige en Godgeleerde Verhandelingen; en ten zelfden tijde gaf Dr. PRICE, op verzoek van Lord SHELBURNE, in het licht zijn *Onderzoek omtrent de natuur der Ziele*, in welke PRIESTLEY zijne denkbeelden omtrent het Sociniaandom en de Noodzaakelijkheid ontwikkelt.

De naauwe betrekking tuſſchen Lord SHELBURNE en den Heer PRIESTLEY duurde verſcheiden jaaren, in

weerwil van het onderscheid hunner karakters en gevoelens; eindelijk egter vonden zij goed, van elkander te scheiden. Lord SHELBURNE schonk hem eene lijfrente van 150 pd. st., en PRIESTLEY begaf zich na *Birmingham*.

Bij zijne komst aldaar hervatte hij den post van Leeraar bij de *Dissenters*, en leide zich met nieuwen ijver toe op zijne Godgeleerde en Scheikundige oeffeningen. Hij leefde in een gezelschap van uitgezogte vrienden, en vondt het verblijf te *Birmingham* zoo aangenaam, dat hij het besluit nam, het overschot zijner dagen aldaar te slijten. Maar de onverdraagzaamheid zijner Godgeleerde tegenstreevers, en de gestadige vervolgingen, welke zij hem berokkenden, noodzaakten hem van dat plan af te zien, en hij onthieldt zich eenigen tijd te *Hackney*; doch ook hier vervolgd en telkens *ontrust* wordende door naamlooze brieven, wierdt hij eindelijk te raade, *Europa* te verlaaten, om in *Amerika* de rust en den vrede te gaan zoeken, die hem in zijn Vaderland geweigerd wierdt. Dit viel voor in den jaare 1795.

Naa zijne aankomst in *Amerika* wierdt hem het Hoogleeraarampt in de Scheikunde aan de Universiteit van *Pensylvanie* opgedraagen; en kort daarnaa wilde men het algemeen bestuur over die Universiteit hem toevertrouwen; doch hij wees die beide aanbiedingen van de hand, en nam zijn verblijf in de Stad *Northumberland*, in het oppergedeelte van den Staat van *Pensylvanie* gelegen.

Gedurende zijn verblijf te *Philadelphia* hieldt hij Voorlezingen over de *klaarblijkelijkheid der Openbaaringe*, welke van veele leden van het Congres en van het Gouvernement wierden bijgewoond. Zelfs nam hij deel aan de staatkundige geschillen, welke er ten dien tijde ontstonden tusschen de Federalisten en die het met den Heer JEFFERSON hielden, en liet eenige stukjes drukken ter verdeedigiinge van zijn gevoelen. Zelfs begon hij bij de Regeering in het oog te loopen; nogtans liet men hem in vrede, en kort daarnaa ontrukte eene sleepende en pijnelijke ziekte hem aan de letteren en zijne vrienden.

PRIESTLEY bezat een zagt karakter en ongemeene gelijkmoedigheid. Hij hadt een welgevallen in het huisselijke leeven, en verrigtte dikmaals zijne letteroeffeningen van zijne kinderen omringd; zijne uuren van uitspanning wierden aan zijne talrijke vrienden en de vermaaken der zamenleevinge gewijd. Hij maakte geene vertooning met zijne kundigheden, en ligt vergat hij zijne boeken om zich

zich in de verkeering te mengen. Zijne Godgeleerde ſtudien verpoosde hij met Scheikundige proeven, en dikmaals met het leezen van een goeden Roman, of ook wel met Kaart- of Schaakſpel. Voor het overige was zijn tijd zoo regelmaatig verdeeld, dat hij nooit een Werk begon, zonder vooraf den tijd te bepaalen, tegen welken het moest gereed zijn.

NUTTIGHEID DER KOFFIJ, TER GENEEZINGE VAN DE KOORTS.

De Koffij, in poeder gebruikt, even als de Quinquina, geneest de aanhoudende en hervattende Koortzen; doch zij geneest ook alle de tusſchenpoozende Koortzen, bij eene *ſteniſche* of ontſteekingagtige *Diatheſis* (*) aanweezig. De gift, ten dien einde, is even groot als van de Quinquina, en het gebeurt zelden, dat twee of drie oncen Koffij deeze ſoorten van Koortzen niet volmaakt geneezen.

Die zelfde hoeveelheid vermindert ſpoedig en geneest volkomen de zwaarſte Ontſteekingskoortzen, zonder dat men de toevlugt behoeft te neemen tot aderlaatingen, welke men in dergelijk geval gemeenlijk in 't werk ſtelt, inzonderheid indien de zieke of herſtellende aan een plantendieet onderworpen wordt.

Alle de Koortzen, tegen welke men, volgens eene al te empyriſche gewoonte, de Quinquina vrugteloos heeft gebruikt, worden ligt overmeesterd door eenige oncen fijn geſtotene Koffij, meer of min, naar gelange der hoeveelheid Quinquina, welke men voorheen heeft gebruikt, en waarvan, door dit middel, de zomtijds nadeelige gevolgen herſteld worden. De reden is, omdat de Koffij in eene omgekeerde rede der Quinquina als een ſterk prikkelend middel werkt.

Een groot getal aanmerkingen en proeven heeft, zedert eenigen tijd, de waarheid deezer ſtellinge beweezen. Aan den vermaarden Geneeskundige RASORI, algemeen Opziener der Gezondheid in het Koningrijk *Italie*, zijn wij deeze belangrijke ontdekking verſchuldigd, die het menſchdom geen gering voordeel kan aanbrengen.

Men

(*) De *Diatheſis* is eene bijzondere geſteldheid van den mensch, het zij natuurlijk of tegennatuurlijk.

Men denke intusschen niet, dat de Koffij een algemeen geneesmiddel is tegen alle aanvallen van Koorts. Indien dusdanig eene dooling met opzigt tot de Quinquina zeer veel kwaads heeft gedaan, niet minder gevaarlijk zoude het zijn, in denzelfden misslag te vervallen ten aanzien van de Koffij. In den staat eener *Astenia* (*) gebruikt, zoude zij dezelve doen toeneemen, en gevaarlijke gevolgen hebben. Vooraf moet men derhalven weeten te onderscheiden, en dit is van geen klein belang, hoedanig de Diathesis zij, in welke de Zieke zich bevindt; en daarna eerst moet men hem of de Koffij, of de Quinquina doen gebruiken, naar gelange van den staat van *Stenia* (†) of *Astenia*.

(*) Zwakheid der Spiervezelen.

(†) *Stenia* is het tegengestelde van *Astenia*, dat wil zeggen, de sterkte der Spiervezelen. Deeze beide woorden zijn nog nieuw in de Geneeskundige taal.

OVER DE BUITENGEWOONE WINTERS.

De Winter is noodig voor de natuur. Het blaazen des Noordenwinds zuivert de lucht, stort in de dierlijke huishouding oxigène en leeven uit. Bij mangel van denzelven moeten wij zijne leevendmaakende werking vervangen door eene sterker beweeging, eenen strengen leefregel, eene meerdere ingetogenheid; en indien er eenige kleine buitensporigheden zijn, die de onthoudingen kunnen opweegen, aan welke wij onszelven moeten onderwerpen, zouden het eenige teugen zuiveren en kragtigen wijn zijn, aan het einde van eenen spaarzaamen maaltijd, in eenen kring van vrienden, door ongeveinsde hoogachting vereenigd.

De jongstverloopen Winter (1807) is niet de eenige, die zulk eene zagtheid heeft opgeleverd; van soortgelijken maaken de Jaarboeken der Geschiedenisse gewag. In den jaare 1289 tooiden zich de Meisjes, op Kerstijd en Driekoningendag, met violieren en koornbloemen. In den jaare 1420 droegen de karsenboomen, die in Maart bloeiden, in April vrugten, en plukte men, in Mei, rijpe druiven. De Winters van 1524 en 1538, even als die

die van 1807, vertoonden Roozen in December. In 1572 ontwikkelde zich het zap der boomen reeds in Januari tot bladeren, die de vogelnesten in Februari bedekten. In 1585 ſtondt omtrent Paaſchen het koorn in airen. De Winters der jaaren 1607, 1609, 1617 en 1659, merkwaardig om hunne zagtheid, wierden door dien van het jaar 1628 overtroffen, wanneer de maand Januari zoo zagt was, zelfs in het Noorden, dat de kachels er niet meer geſtookt wierden, en alle boomen in Februari in bloei ſtonden. Welk een onderſcheid tuſſchen die geſtadigheid des dampkrings en die van 1740, toen de Thermometer in *Frankrijk* tien graaden beneden het vriespunt daalde; die van 1776, tot veertien graaden en een half; van 1779, tot vijftien en een halven graad; van 1788, wanneer de Thermometer nog een graad laager ſtondt, en het de ſtrengſte Winter was, welken men te *Parijs* heeft gehad. Doch men vergelijke de gemelde Winters voornaamelijk met de koude te *Astracan*, in 1746, van vierëntwintig graaden en een half beneden o; te *Petersburg*, in 1749, van dertig graaden; te *Quebec*, in 1743, van drieëndertig graaden; te *Torneo*, in *Bothnie*, in 1737, van zevenëndertig graaden; te *Tomsk*, in *Siberie*, in 1735, van drieënvijftig graaden en een half; te *Kirenga*, insgelijks in *Siberie*, in 1738, van zesënzestig en een halven graad; eindelijk te *Yenſeik*, in hetzelfde gewest, in 1735, van zeventig graaden; en men zal bekennen, dat het alleen de Mensch is, die zich aan de meest van elkander verſchillende klimaaten kan gewennen, en gezond leeven, zoo wel in de brandende hitte der verzengde Luchtſtreeke, als op het eeuwigduurend ijs van *Siberie*.

DE VENDEE.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 639.)

De Vader wagtte zich wel, zijne Dochter te zeggen, dat D—t om haare hand verzogt hadt: hem was niet verborgen gebleeven, wat zij voor hem gevoelde; maar aan eenen *Blaauwe*, en wel aan eenen *armen Blaauwe*, wilde hij zijne Dochter niet geeven. Zij was zeer bedroefd, toen zij hem hoorde afrijden, zonder, naar het ſcheen, haar ver-

waar-

waardigd te hebben, afscheid van haar te neemen, en konde van spijt naauwelijks haaren Vader vragen, wat toch die Officier wederom hebben wilde? — „Mij voor de *Grauwen* waarschuwen," zeide hij, „die menschelijker zijn „dan zijne spitsbroeders." — „Hij is wel zeer goed!" hernam zij ernstig, ging in den tuin, en plukte in gedagten hare meest geliefde bloemen uit. Nooit hadt zij zich in een zoo ondraagelijk humeur bevonden; zij ging bij den ouden Tuinman, die haar, gelijk hij dikmaals vertaalde, als kind op den arm hadt gedraagen, en bestrafte hem zoo ernstig over de geringste verzuimen, dat den ouden man de traanen in de oogen schooten. Verschrikt reikte zij hem de hand, en zeide: „Neem het niet kwalijk, goede oude man; ik ben van daag „een onverdraagelijk schepzel." — „Ach, lieve Juffer! „hoe zoude ik u iets kwalijk kunnen neemen; alleen doet „het mij leed, dat u let onaangenaams moet bejegend zijn; „want *zoo* heb ik u nooit gezien! Onmogelijk toch kan het „u bedroeven, dat uw Heer Vader u aan den *Blaauwe* niet „wil geeven! — Hij is in de daad een mooi man; „maar. ——"

„Mijn Vader mij aan den *Blaauwe* niet geeven!" riep CHARLOTTE verbaasd uit; „droomt gij dan?"

„Wel nu ja, die mooie Officier, die deezen morgen zoo „snel kwam aanrijden, en met een blaauwe scheen weer af„trok. Voor een Godverzaaker hebben wij evenwel Juffer „CHARLOTTE niet opgevoed!"

„Maar wie heeft u dan wijsgemaakt, dat de Officier om „mijne hand verzogt heeft?"

„*Wijsgemaakt* heeft het mij niemant; ik heb het met mijne „eigen ooren gehoord. Ik was in den moestuin bezig met „erwten te zaaien, toen hij aan de andere zijde van de haag „aan uw' Papa den voorslag deedt."

Vrolijk, zeer vrolijk, zeide CHARLOTTE: „*Gij* beheerde „het niet gehoord te hebben, Oude! Maar het is waar, gij „wist misschien niet, dat gij niets *moest* hooren?" — Thans verhaalde haar de Tuinman, woordelijk, D—t's gesprek met haaren Vader; en zij kon met geene mogelijkheid besluiten, hem te doen zwijgen; het nieuws was te gewigtig voor haar. Toen hij gedaan hadt, gaf zij hem een fooi, en liep zoo snel en met zulk een vrolijk gelaat door den tuin, dat zij niet meer de zelfde scheen, die voor weinige minuten de eene roos na de andere afbladerde, en met een hangend hoofd en treurige houding door den bloemtuin sloop. Zij beleefde nu de gelukkigste stonden van haar leeven. In het oogenblik, waarin zij uit het gedrag des beminden Mans moest besluiten dat zij hem gantsch onverschillig was, te verneemen, dat hij haar beminde, haar tot echtgenoote begeerde — kan er voor een Meisje grooter blijdschap zijn? Zoo dra zij,

zij, egter, wederom in ſtaat was, over haaren toeſtand haare gedagten te laaten gaan, bevondt zij, dat de ſtaat der zaaken voor haare wenſchen niets minder dan gunſtig was. D—t beminde haar wel, maar hij was afgeweezen, en zij moest te regt duchten, dat hij tegen haar Vaders wil geenen ſtap doen zoude om haar te naderen. Hij hadt zelfs niet eens afſcheid van haar genomen! Dat haar Vader tot eene verbindtenis met hem zijne toeſtemming niet zoude geeven, was haar thans maar al te bekend; en hem, die niemant dan zijne goede Dochter in de waereld hadt, in zijnen ouderdom te verlaaten — van deeze gedagte hadt zij eenen gruwel. Daarenboven hieldt zij zich verzekerd, dat D—t zijne genegenheid voor haar zou te onderbrengen, haar tragten te vergeeten — en veelligt eene andere echtgenoote zou verkiezen; hij hadt het voorkomen in allen deele, alsof hij eene drift wel konde overwinnen. Wat zou zij doen? — Hem ſchrijven, dat zij alles toevallig hadt vernomen; dat zij haaren ouden Vader niet kon verlaaten, maar ook nimmen aan eenen anderen haare liefde en haare hand zou ſchenken? — tegen deeze gedagte verzette zich de vrouwelijke kieschheid. D—t hadt van zijnen wensch geen woord bij haar gerept! Zeer kwalijk nam zij het hem, dat hij zich zoo ligt liet afwijzen, dat hij geene de geringſte pooging deedt om haar hart van haarzelve te verwerven. Wel zoude zij aan haaren pligt omtrent haaren Vader niet ongetrouw zijn geworden; maar zij hadt alsdan gelegenheid om haaren geliefde te bewijzen dat zij hem beminde, maar haare neiging aan haaren pligt wist op te offeren. — Trouwens hij dagt over dit ſtuk op zijne eigen wijze. Hij beſchouwde het als onedel, zulk eenen ſtrijd tuſſchen Neiging en Pligt in een vrouwelijk gemoed te doen ontſtaan. Want zegepraalt de Pligt, dan wordt voor de ſtrijdvoerende, door het geſtadig gedenken aan het verlies, welk deeze zege haar kost, de oeffening daarvan zeer zwaar gemaakt; behaalt de Neiging de overwinning — hergeen meestal het geval is — dan brengt zij haaren geliefde een hart, hetwelk van de bewustheid, onedel te hebben gehandeld, wordt verſcheurd. Zonder des Vaders toeſtemming wilde hij zich hierom geenen ſtap veroorloven, welke aan CHARLOTTE den indruk verriedt, dien zij op hem gemaakt hadt. Om den Vader te winnen, waagde hij eene tweede proeve. Hij ſchreef hem eenen brief, waarin hij alle zijne welſpreekendheid uitputte, om hem van de onbaatzuchtigheid zijner oogmerken te overtuigen, en hem met de treffendſte kleuren het geluk ſchilderde, welk hij zelf in den kring zijner dankbaare kinderen zoude genieten. De oude Man antwoordde kort en ſtellig, dat zodanig eene verbindtenis zijne zoetſte plannen zou verijdelen, en hij daarom de toeſtemming niet konde geeven; hierom verzogt hij hem, alle verdere moeite te ſpaaren. Natuurlijk zeide hij zijne Dochter

geen

geen woord van deeze brieven. Naa verloop van eenige dagen besloot zij, haaren Vader te zeggen, dat des Officiers aanzoek haar bekend was, en hem te verklaaren, dat haar geheele geluk van zijne toestemming af hing. Een beter lofredenaar dan een verliefd Meisje laat zich niet wel denken; en CHARLOTTE zeide tot D—t's lof alles, en meer dan zij wist. Doch haar Vader antwoordde: „ Indien gij de weinige leevensjaaren, die mij nog overig zijn, niet wilt verkorten, „ zoo spreek mij niet meer van deeze verbindtenis, CHARLOTTE! — D—t is arm, en voert de wapenen tegen zijnen „ Koning, en tegen den Godsdienst zijner Vaderen; D—t „ kan de Man van mijne Dochter niet worden." — CHARLOTTE zweeg; doch met haare gemoedsrust was het gedaan. Voorheen hadt zij haaren Vader, wanneer de berigten wegens nieuwe schriktooneelen hem in luide klagten over de barbaarschheid der tijden deeden uitbarsten, door haare liefkoozingen vertroost; nu zat zij zwijgende aan zijne zijde, en konde niets anders doen dan schreien en zuchten.

Alras verliepen er eenige dagen, toen men van een klein gevegt tusschen eene bende *Chouans* en een detachement *Republikeinen* hoorde, hetwelk niet verre van G. zou zijn voorgevallen. „ Maar, lieve Vader," zeide CHARLOTTE, „ het „ schijnt toch, dat D—t's beligt gegrond was; gelooft gij „ dan waarlijk, dat wij van deeze menschen niets hebben „ te vreezen? — ô God, indien ik u moest zien mishandeld! — Ware het dan niet veel beter, in de stad te gaan woonen?" — „ In de stad woonen?" antwoordde hij driftig; „ voorzeker zou de eerste *Republikeinsche* bloedhond, die u „ zag, mij laaten guillotineeren, en u binnen weinige dagen „ tot bijzit neemen!" — „ Dat zoude D—t wel beletten," dagt CHARLOTTE, maar zeggen durfde zij het niet. Van dien tijd af wierdt over D—t, noch van de noodzaakelijkheid, om zich na de stad te begeeven, gesproken. *Stil en treurig leefden* zij te zamen: de droefheid deedt de roozen op de schoone wangen der Dochter verbleeken; en de Vader wierdt al gaande weg gemelijker, omdat zij niet meer in staat was hem op te beuren.

Op zekeren tijd, omtrent middernacht, stondt CHARLOTTE aan haar venster, en keek in den donkeren, stormachtigen nacht; zij dagt aan haaren minnaar, verbeeldde zich, nu eens in zijne armen, dan wederom in het graf te liggen, en zag in den geest den schoonen, edelen D—t treurig aan haaren grafheuvel staan, en over het verlies van zijne beminde CHARLOTTE weenen. Ijlings zag zij aan het andere einde van den ruimen hof eene vlam, van nog eene en andere gevolgd. In een oogenblik was de gansche hof vol brandende fakkelen, en zij hoorde een flaauw gedruis van stemmen en kletteren van wapenen. Bij het licht der fakkelen onderscheidde zij eene me-

nig-

nigte menſchelijke geſtalten, die met rasſe ſchreden het huis naderden. Verſchrikt liep zij in haar Vaders kamer, en naauwelijks hadt zij hem gewekt, toen de deuren en venſters van het huis opengebroken en ingeſlagen wierden. Eene menigte Roovers ſtoof in de ſlaapkamer, en verzekerde zich van den verſchrikten Grijsaart en diens Dochter. Het Opperhoofd, een Man, op wiens gelaat de Natuur den ſtempel der misdaad hadt gebrandmerkt, beval hem, met eene heeſche ſtemme, hem te zeggen, waar zijn geld, zilverwerk en andere kostbaarheden verborgen waren. De oude Man zeide hem, dat hij den Koning van harte genegen was; dat alleen zijne lichaamszwakheid hem hadt verhinderd, aan hunnen roemrijken ſtrijd voor de goede oude orde van zaaken in perſoon deel te neemen; hierom verwagtte hij van hunne billijkheid, dat zij hem niet als vijand zouden behandelen. — „ De Rijke," antwoordde de *Chouan*, „ bezit andere middelen dan wapenen, om voor zijnen aan„ hang werkzaam te zijn. Gij hebt voor den Koning en den „ Godsdienst niets gedaan, hoe rijk gij ook zijt. Gij én uwe „ Dochter hebt beiden op het eerſte Volksfeest te A. de drie„ kleurige kokarde aangenomen en gedraagen, en wel op den„ zelfden dag, op welken de eerwaardige C. en de van ou„ derdom gebogene F. liever als Martelaars der goede zaak „ onder de Guillotine bloedden, dan hun roemvol leeven door „ hoogverraad te bevlekken. Gij zijt als bloedaarts of ver„ raaders des doods ſchuldig, en hebt de verdiende ſtraffe van „ onze handen te wagten." Inmiddels hadt zijn volk alle kaſſen en kisten opengebroken, en roofden alwat hun aanſtondt. Zij bragten de bedienden gebonden binnen, den ouden Tuinman, CHARLOTTE's vertrouweling, uitgezonderd, die middel hadt gevonden om te ontvlugten. Deeze weezen den Rooveren ongevergd alle ſchuilhoeken aan, waarin zich zaaken van waarde bevonden; zij hoopten door de bevrediging van hunne roofzucht hunne wreedheid tot ſtaan te brengen. Uit keuken en kelder wierdt ſpijze gehaald, en door de talrijke menigte *Chouans*, die elkanderen in het plonderen en zwelgen vervingen, te lijve geſlagen. De ongelukkige CHARLOTTE ſtondt, de handen wringende, naast haaren ouden Vader, die zidderende en beevende zijn einde verwagtte. Voor hem alleen was zij bedugt; gaarne hadde zij haar eigen leeven ten beste gegeeven, indien zij ſlegts het zijne daarmede konde redden. Een uur reeds hadden de Roovers met plonderen en zwelgen doorgebragt, toen het Opperhoofd met eene donderende ſtemme tot den Grijsaart en zijne Dochter zeide: „ Wat ſtaat gij „ daar, en betreurt het verſlies uwer aardſche goederen? Be„ reidt u tot den dood, Verraaders! Gij hebt geen half uur „ meer te leeven." — „ ô D—e! D—e!" riep CHARLOTTE, terwijl zij haaren Vader in haare armen drukte, welken de angst naauwelijks zoo veel kragts overliet, om op de been te blij-

ven. Aldus fleeten zij nog een verschrikkelijk vierendeel uurs, geduurende hetwelk de Roovers met het inpakken der gestolene goederen, en het vernielen van de zulke, welke zij niet konden medeneemen, bezig waren. Daarna liet de aanvoerder zijne slagtoffers in den tuin brengen, zijn volk een halven kring maaken, en beval CHARLOTTE en haaren Vader te knielen. „ Onmensch!" riep het edele Meisje; „ vermoord „ mij, indien gij toch moorden moet; volgens uwe grondre„ gels heb ik het verdiend. Aan eenen Republikein zoude „ ik mijne hand hebben gegeeven, indien mijn Vader de „ *Blaauwen* niet haatte. Tot mijn ongeluk was hij een te „ ijverig voorstander van uwen aanhang; dood mij daarom, „ en laat mijnen Vader leeven." — „ Knielt neder!" riep hij woedende. De oude Man viel op de knieën, en CHARLOTTE wierp zich jammerende voor hem neder, en sloot hem in haare armen, even alsof zij met haar schoon lichaam de kogels der Barbaaren van het hart haars Vaders konde afweeren. De Barbaar vergastte zich eenigen *tijd* aan dit tooneel, hetwelk eenen Duivel tot medelijden zou gedwongen hebben; trad toen langzaam ter zijde, en kommandeerde: *Fertig!* — „ O! om Godswille," schreeuwde CHARLOTTE, „ ontferm u „ over mijn Vader!" en omvatte hem met den angst der wanhoope. „ *Aan!*" riep het monster, en alle vuurmonden wendden zich na de schier verslagene lichaamen der beide ongelukkigen. „ *Vuur!*" wilde hij roepen; maar het geluid bestierf op zijne lippen, zijn volk stondt verzet, en alle geweeren herstelden zich zonder kommando. CHARLOTTE verschrikte, luisterde, en hoorde eene bende Ruiters in vollen galop naderen. Wie beschrijft de aandoening, met welke zij uitriep: „ D—t! D—t! Vader!" Want dat het deeze was, zeide haar haar gevoel, nog eer zij hem zag. De oude Tuinman, die den Rooveren ontkomen was, hadt hem spoedig in de vlad gevonden; en thans zag hem zijne beminde aan de *spits van negen* Dragonders ter haarer reddinge toeschieten. Maar in welk oogenblik zag zij hem weder? — juist toen de geweeren der Rooveren — en zij waren over de honderd — tegen hem geveld waren. Iedere bajonet, die op hem mikte, doorboorde haar hart. „ *Vuur!* "hoorde zij, en het was alsof zij een zwaaren slag aan het hoofd bekwam. Een angstgeschrei blief zij aan; doch D—t voerde, midden door den rook der musschap, die over den muur op hem vuurde, zijn volk aan, en elke sabelslag deedt eenen vijand ter aarde vallen. De Roovers waren in wanorde; en hoewel nog hier en daar een schot met eene bevende hand op de helden wierdt afgedrukt, niemant hunner, egter, wierdt getroffen, en in den minuten deeden zij vijftig *Chouans* in hun bloed wentelen. De overigen toogen op de vlugt, onderstellende, dat deeze *Republikeinen*, die zoo vreezelijk in het zond hieuwen, welhaast van meer anderen zouden ge-

gevolgd worden. CHARLOTTE's Vader was door zijne bedienden na den moestuin gedraagen, en zag, tegen de schutting leunende, spraak- en beweegingloos, het schrikwekkende gevegt aan. CHARLOTTE stondt nevens hem, met openen mond, voorover gebogen lichaam, en beide handen afweerende na den beminden held uitgestrekt. Bij elk schot, dat nabij hem blikseinde, viel zij op de knieën, alsof hetzelve haar hadt getroffen; en herstelde zich weldra in de voorige houding, als zij hem ongekwetst het gevegt zag vervolgen. Toen de vijanden den hof hadden verlaaten, sprong D—t van het paard, en ijlde na CHARLOTTE; zij maakte eene beweeging, om haaren Redder te gemoet te gaan; doch haare krachten waren uitgeput; zij viel aan zijne voeten neder, greep onder het vallen zijne dappere hand, die nog den bebloeden pallas vasthieldt, en drukte, aldus voor hem geknield, beurtelings hem aan haare lippen en boezem, zonder een woord te kunnen spreeken. — De gelukkige hief haar op; thans ontdekte zij menigvuldige bloedvlekken op zijne kleederen, en onderzogt, bleek en zidderende; of zij niet uit zijne wonden waren gevloten. „ Deert u niets? in het geheel niets?" vraagde zij angstig. „ In het geringste niets," zeide hij, en sloot haar in zijne armen. — Tot nog toe hadt de Vader gezweegen; maar, toen beiden zoo voor hem stonden, greep hij eensklaps met beide handen D—t's regterhand, en zeide, met traanen in de oogen en eene flaauwe beevende stemme: „ Dank — vergiffenis, Redder! — CHARLOTTE en alles, wat „ ik bezit, is het uwe: gij hebt uwe Bruid verdiend!"

VRIENDEN IN DEN NOOD!

Er zijn lieden, die beweeren, dat er geene vrienden in den nood zijn; ik, die tot u spreek, sints ik ongelukkig ben, ontmoet er in menigte, met welke ik verlegen ben: zoo bevindt men zich rijk, wanneer men verhuist! men heeft te veele huisgeraaden; dit belet niet, dat men gebrek heeft aan dezulke, die men noodig zoude gehad hebben: die men hadt, waren voor eene zekere plaats bestemd; op eene andere voegen zij niet; men is slegt gemeubileerd; doch het is daarom niet minder waar, dat men meubelen heeft. De vrienden, welke men voor eenen zekeren toestand hadt gekoozen, kunnen in eenen tegenovergestelden toestand niet meer van dienst zijn. In geluk en ongeluk, ô hoe verschillende zijn de behoeften! Zulk een, die met een gelukkig mensch zoo hartelijk en op eene bevallige wijze zich verlustigde, is er, misschien, niet op afgerigt om eenen ongelukkige te vertroosten. Dit verstaat zich. Van het verledene geluk hebt gij derhalven,

eene menigte vrienden overgehouden, die u nogtans toe van nut zijn; men maakt er zelfs geene rekening op; doch het zijn evenwel uwe vrienden. Het bewijs daarvan is, dat zij zich met uwe zaaken bemoeijen, dat zij er in het openbaar van ſpreeken en u afzonderlijk van raad dienen; dat zij het kwalijk neemen, als zij uwe rampen vernemen, dat gij zelf hun daarvan geene kennis hebt gegeeven, en te onvreede zijn, omdat gij hun niet gezegd hebt, hetgeen gij niet wilt dat iemant zoude weeten.

Twintig jaaren zijn er verleden, dat ik het ongeluk had, een gedeelte mijner bezittingen te verliezen; minder algemeen waren toen die voorvallen dan zij ſedert zijn geworden; die verſchafte mij een tijdlang eene ſoort van verligtinge. Ik was een verſchijnzel, en de verſchijnzels worden altijd gunſtig opgemerkt. Veele menſchen gaven voor, van mijne vrienden te zijn, even als men de vriend of de bloedverwant, of ten minſte een goede bekende zijn wil van iemant, die tot een aanzienlijken post is bevorderd, niet zoo zeer om met een hoogen amptenaar in betrekking te ſtaan, als om van na bij of van verre betrekking te hebben op het verſchijnzel van den dag, en om dezelfde reden, welke oorzaak is, wanneer men een rijtuig heeft zien omvallen, wanneer een roover gevat is, of eene vrouw uit het venſter is geſprongen, dat men op de plaats des voorvals ten minſte eenige betrekking wil hebben: een kwartier uurs vroeger of later was men door die ſtraat gegaan, of men was althans voorneemens dien weg te gaan; men hadt er kunnen weezen; men droomde dat men er was. De meesten mijner vrienden dan gedroomd hebbende, dat zij altijd veel vriendſchap voor mij gehad hadden, kan men zich niet verbeelden, hoe veelerlei goeden raad ik ontwing, aangaande hetgeen mijn geleeden verlies zoude hebben kunnen voorkomen; de meesten zelfs verzekerden mij, dat zij het voorzien hadden: zoodat ik er niet moest beſluiten, dat, indien ik zoo veele vrienden in den voorſpoed had gehad als ik in den nood vond, het voorval, waardoor ik leed, mij niet zoude overgekomen zijn: want voorzeker zouden zij er mij van verwittigd hebben.

Omtrent dien zelfden tijd hadt mijn eenige zoon een aanval van koorts, waarin ik weinig gevaar zag, doch waarover mijne vrienden zich mijnenthalve zeer ongerust maakten. Sommigen hunner, die het van anderen hadden hooren zeggen, of tot wien het bij openbaar gerugt was gekomen, zeiden met een zucht, dat er niets anders dan deeze laatſte ramp aan ontbrak, en ik mijnen zoon zoude verliezen; men vraagde mij na berigt, met een voorkomen van ongerustheid, die mij zelve ontrustte; men verzekerde mij, dat hij meer veranderd was, dan ik zelf konde bemerken. Een man, welken ik bijkans nooit zag, kwam met geweld ter deure binnenſtui-

ven,

ren, om mij een geneesmiddel aan de hand te geeven, hetwelk drie perſoonen uit een hoopeloozen ſtaat hadt gered; een ander ging misnoegd van mij, omdat ik op mijnen zoon de proef niet wilde neemen van een geweldig geneesmiddel, waarvan hij het overſchot voor mij was gaan haalen, zonder dat ik er om verzogt had. Veelen verwonderden zich, dat er niet dagelijks een ziekteberigt bij mij wierdt uitgegeeven; en ik ſtond verzet op zekeren morgen, dat ik, voor een venſter gaande ſtaan, zonder te weeten hoe mijn zoon den nacht hadt doorgebragt, zag, dat, op het vertoog eener verre bloedverwante mijner vrouwe, mijn portier het voorplein met mest hadt belegd. Mijn zoon herſtelde eindelijk. Ik vernam dat mijne meeſte vrienden hem met wederinſtorting dreigden, en zich mijnenthalve ongerust maakten, omdat ik zulks niet vooruitzag; anderen namen het kwalijk, dat zij mij opit hadden kunnen doen gelooven, dat mijn zoon zeer krank geweest was. Om zoo veel bedangs te ſtellen in de verledene, tegenwoordige en toekomende gezondheid van mijnen zoon, die vijftien jaaren oud was, en van eene ſchool buiten de ſtad kwam, moeten zij voorzeker van mijne vrienden geweest zijn.

De Revolutie begon; mijn zoon wilde tot de andere partij overgaan, wierdt op de grenzen in verzekering genomen, ontkwam met zeer veele moeite, en ik wierd te *Parijs* in hegtenis genomen. Eene vrouw, bij welke ik 's avonds voor mijn zoons vertrek had gegeeten, was zeer misnoegd over mijne zorgvuldigheid om zijn vertrek voor haar te verbergen, waaromtrent zij mij van zeer goeden raad zoude gedient hebben. Zoo dra zij meende regt te hebben om zich over mij te beklaagen, moest ik denken dat zij van mijne vriendinnen was.

Kort naa mijn optſlag wierd ik van nieuws gevangen genomen. Ik ging er uit om er wederom in te gaan; en telkens verdiepten zich mijne goede bekenden in gisſingen, om reden te geeven van mijne hegtenisse. De eene herinnerde zich met aandoening mijne verbindtenis met een verdagt perſoon, en onderzogt, of ik niet bij geluk een bloedverwant of goed vriend van een aanzienlijk Emigrant was. Een ander hadt hooren verhaalen, dat ik een landgoed had verkogt, waarvan het maar al te waarſchijnlijk was dat ik de verkooppenningen buitenslands had gezonden. Een derde moest met leedweezen bekennen, mij gevaarlijke geſprekken te hebben hooren voeren. Een vierde beſchouwde mij als bekwaam om gewaagde ſtappen te hebben durven doen. Zommigen, over eenige bijzonderheden van mijn gedrag oordeelende, waren bevreesd dat ik aan eenig heimlijk komplot had deel genomen. Voor het overige, eindelijk, allen dagten zich ſtomp over

het uitdenken van beweegredenen van gevaar voor mij, en van ongerustheid voor mijne vrienden; en alle deeze lieden zeiden dat zij van mijne vrienden waren.

Ik kwam eindelijk, even als alle anderen, uit de gevangenis, en gelijk veele anderen als een bedorven man. Familiebetrekkingen hebben mij egter genoodzaakt, in de groote waereld te blijven leeven; en het is inzonderheid sints dien tijd, dat ik met zoogenaamde vriendschapsblijken overlaaden ben geworden. Mijn toestand gaat mijnen vrienden dermaate ter harte, dat zij mij dien niet kunnen vergeeven. Zij herinneren zich de onvoorzigtigheden, die zij beweeren de oorzaak van mijn bederf te zijn, de gebreken van mijn karakter uitmeetende, hetwelk, naar hun zeggen, mij zal beletten mijne zaaken te herstellen, met eene verzekerdheid, welke duidelijk doet zien, hoe leed het hun doe, dat ik zoo ongelukkig ben; hunne strengheid in het berispen van de geringste kosten, welke ik maak, bewijst hunnen ijver voor mijne belangen; en niets anders dan een diep gevoel kan het zijn van het ongeluk van mijnen toestand, dat veele lieden zich ergeren, dat zij mij denzelven somtijds zien vergeeten, en mij eene vrolijkheid verwijten, die schijnt te strijden met het pijnelijk gevoel, welk ik hun veroorzaak. Eindelijk, zoo als het spreekwoord luidt: *men bekijft de ongelukkigen, opdat men hen niet behoeve te beklaagen*; er zijn lieden, welken hunne hoedanigheid van vrienden zoude verpligten, mij zoo sterk te beklaagen, dat zij, om daarvan ontslagen te zijn, te raade zijn geworden, overal kwaad van mij te spreeken. Zommigen spreeken niet meer tot mij, dan met eene soort van agterhoudendheid, uit vreeze dat ik hun om iets zoude verzoeken, waarvoor zij niet bang zijn zouden, indien zij niet van mijne vrienden waren; zij, die mij zouden kunnen dienst doen, mijden mij met eene bedremmeling, uitwijzende dat zij van mijne vrienden zijn; en indien *zommigen*, welke ik van tijd tot tijd nog zie, in hunne verkeering met mij minder kieschheids betoonen, het is omdat men bij zijne vrienden het zoo naauw niet neemt.

Hetgeen van een verleden geluk en van groote verlorene bezittingen overschiet, komt genoegzaam op een uit. Veele vrienden, op welke men niet kan rekenen; veel gelds omhanden, zonder het te kunnen bewaaren; veele schulden, geene schuldeischers; veele zaaken, die u geen voordeel aanbrengen.

E. H.

TWEE

TWEE UITSTEEKENDE VROUWLIJKE CHARACTERS GESCHETST IN CAMILLA EN FLORA.

CHARACTER VAN CAMILLA.

CAMILLA is, met de daad, zodanig, als de Schrijvers menigmaal eene Vrouwe zich verbeeld hebben; of liever, zij bezit eene vereeniging van die bevalligheden, om welke te bevatten en te beschrijven zij zelden kieschheids en smaaks genoeg bezitten. Te zeggen, dat zij schoon, bevallig, teder en innemend is, is slegts algemeen gesproken; 't is het meer bijzondere, 't geen ik wilde voordraagen.

CAMILLA is rijzig van gestalte, aan den ranken kant naast, bevallig, en boezemt eene soort van eerbied in; de toon van haare stem is welluidend; zij kan noch opzien, noch zich bewegen, zonder iets voordeeligs te vertoonen. Bijkans alles, wat vrouwlijk uitmuntend mag heeten, bezittende, schijnt zij van alle die voordeelen onbewust; en die onbewustheid verhoogt alle trekken. Zij is zedig, en wantrouwt haare eigene gevoelens; nogthans bevat zij volkomen het onderwerp, waarover zij haar gevoelen zegt, en beschouwt de voorwerpen uit het gepaste oogpunt. Geene trotschheid, geen voorbordeel, geene verhaasting misleiden haar. Zij is waarheidlievend, en oordeelt daarom regtmaatig. Indien er onderwerpen zijn, al te duister of te ingewikkeld voor haar vrouwlijk verstand, dient haare onkunde deswegen alleen om eene nieuwe schoonheid aan haar Character bij te zetten; deeze ontstaat uit haare bekentenisse, en misschien somwijlen uit het bezit dier onkunde zelve. Het groot onderscheidend kenmerk van CAMILLA's verstand is Smaak; en wanneer zij zich het meest over eenig onderwerp uitlaat, laat zij nogthans blijken, dat zij des meer zou kunnen zeggen; en, door die ongezindheid om te zegepraalen, overtuigt zij des te meer.

Bij het kenrijkst Verstand bezit CAMILLA de leevendigste aandoenlijkheid; dit straalt door in ieder trek van haar gelaat. Is CAMILLA droefgeestig? Slaakt zij een zugt? Elk is des aangedaan. Men vraagt, welk onheil haar wedervaaren is? En men ontdekt, dat zij zugtte over het onheil van een ander, en is daardoor te meer bewogen.

De jonge, de beminnelijke CAMILLA zet bevalligheid bij aan elk gezelschap, waarin zij zich bevindt, aan ieder kring, waarin zij verkeert. Waar zij verschijnt, is het, of allen haare meerderheid gevoelen; en nogthans bezit zij, in gesprek geraakende, de kunst om anderen eene geruststelling te geeven, welke zij voorheen niet kenden. Zij paart met de kenrig-

rigste welgemanierdheid eene zekere vrouwlijke vrolijkheid, zo vrij van gemaaktheid als van stoutmoedigheid: altoos beleefd, nimmer laag, altoos onäanmaatigend, en nogthans nimmer stuursch: want blooheid en agterhoudendheid zijn de uitwerkzels van hoogmoed, maar al te dikwijls met den naam van zedigheid bestempeld. Ja bij het keurigst oordeel voegt zij iets van eene blaozende beschroomdheid, welke slegts dient om aan haaren oogslag iets meer treffends bij te zetten. Door deeze stille en zich niets aanmaatigende verdiensten bedwingt zij de vermetelen en stouten, en stopt den vloed van dat overheerschend geschreeuw, waarmede minder begaafde, als zij een eenigzins hoogen rang in de maatschappij bekleeden, andere tot zwijgen dwingen. — Ja allen bewonderen, allen eerbiedigen, allen beminnen CAMILLA.

CHARACTER VAN FLORA.

Als gij een vrouwlijk Character ziet, 't geen gij bewondert en dat u volmaakt dunkt, zult gij daaruit besluiten dat elk daarvan verschillend Character onvolmaakt is? Hoe! zult gij eene verscheidenheid van schoonheid, bijkans even treffend, in de kunsttafereelen van een CORREGIO, een GUIDO en een RAPHAËL erkennen, en zulks aan de oneindig rijke Natuur ontzeggen? — ô Hoezeer verschillend van de beminnelijke CAMILLA is de beminde FLORA!

In CAMILLA heeft de Natuur volkomene regelmaatigheid ten toon gespreid, en de fraaije zagtheid van vrouwlijk schoon. In FLORA bekoort zij door iets kunstloos treffends, eene bevallige onagtzaamheid, eene onbedwongene en nogthans onbespreekbaare vrijheid. FLORA heeft iets oorspronglijks en haar bijzonder eigens, iets bekoorelijks, 't geen niet wel te bepaalen valt; haar te kennen en haar te beminnen, is dezelfde zaak; doch zij is niet bepaald te beschrijven.

FLORA is, wat haare gestalte betreft, eer treffend dan vol majesteit; haare gelaatstrekken moeten veeleer voor treffend dan voor juist geregeld gehouden worden; en haar voorkomen behaagt te meer, omdat het door geene strikte regelen bepaald wordt, welke de kunst eenmaal vaststelde, of het gebruik invoerde. CAMILLA stelt u voor den geest de volmaaktste muzijk, die immer werd zamengesteld; FLORA den aangenaamen wildzang, zomtijds voortgebragt door het ongeregeld speelen van den wind op de Eolische harp. CAMILLA herinnert u, als 't ware, aan eene beminnelijke jonge Koningin; FLORA u aan haare nog beminnelijker Staatsjuffer. In CAMILLA bewondert gij al het welvoeglijke der Bevalligheden; in FLORA alle de aantrekkelijkheden der Liefde.

Kunstlooze aandoenlijkheid, losse der Vrouwen eigene vrolijkheid, en de treffendste tederheid van ziel, zijn de uitsteeken-